HET BLOEDIG TONEEL,

DE MARTELAARSSPIEGEL

DER DOOPSGEZINDEN

Of,

Weerloze christenen die om het getuigenis van Jezus hun Zaligmaker geleden hebben en gedood zijn van Christus' tijd af tot dezen tijd toe.

Verzameld uit verscheiden geloofwaardige kronieken, memoriën en getuigenissen

Door

Tieleman J. Van Braght

TE AMSTERDAM BIJ J. VAN DER DEYSTER, H. VAN DEN BERG, JAN BLOM, WED. S. SWART, S. WIJBRANDS EN A OSSAAN; EN COMPAGNIE
1685

DEEL 2

Heruitgave: De Bataafse Leeuw, 1984

Dr. S.L. Verheus

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2019

INHOUD

VOORWOORD
VERKLARING BETREFFENDE HET WERK.
UITGEBREID EN VERBETERD VAN VERSCHILLENDE KRONIEKEN, MEMOIRIES, GETUIGENISSEN, ENZ.
VERKLARING STICHTING GIHONBRON.
1. HANS KOCH EN LEONHARD MEISTER, NAKOMELINGEN VAN DE OUDE WALDENZEN, GEDOOD IN AUGSBURG, 1524
2. CASPAR TAUBER, 1524. MELCHIOR VET
3. PLAKKAAT DAT DIE VAN ZURICH TEGEN DE DOOPSGEZINDEN HEBBEN GEPUBLICEERD, 1525
4. FELIX MANTZ, ZURICH 1527
5. GEORGE WAGNER, 1527
6. MICHAEL SATTLER, 1527
7. LEONHARD KAYSER, Schärding 1527
8. THOMAS HARTMANN daarna nog 67 PERSONEN GEËXCUTEEERD, 1527.
9. LEONHARD SCHOENER, 1528; EN NA HEM NOG ZEVENTIG
10. HANS SCHLAEFFER EN LEONHARD FRIJCK, 1528
11. LEOPOLD SCHNEIDER, 1528
12. ACHTTIENEN IN SALZBURG GEBRAND; 1528
13. WOLFGANG ULMAN en 11 BROEDERS; HANS PRETLE 1528
14. HANSKE VAN STOTZING, 1528
15. THOMAS, BALTHASAR EN DOMINICUS, 1528
16. HANS FEIERER, MET VIJF BROEDERS EN DRIE ZUSTERS, 1528
17. DRIE BROEDERS EN TWEE ZUSTERS, Moravië, 1528
18. NEGEN BROEDERS EN DRIE ZUSTERS, STIERMARKEN 1528
19. VILGARD EN CASPAR VAN SCHOENECK, 1528
20. HANS LANGMANTEL MET ZIJN DIENSTBODEN. 1529
21. GEORGE BLAUROCK, EN HANS VAN DER REVE, TIROL 1529
22. VIGIL PLAITNER; LODOVICUS EN TWEE ANDEREN; JAN HUT 1529
23. WOLFGANG BRAND-HUEBER, HANS NIEDERMAIR EN NOG ONGEVEER 70 ANDEREN GEDOOD; EN CARIUS PRADER, 1529
24. ZEVEN BROEDERS; EEN JONGEN VAN 14 JAAR, 1529
25. ANNA VAN FREIBURG, 1529
26. DANIEL KOPF, MET TWEE BROEDERS EN VIER ZUSTERS.
EN VIER BROEDERS EN VIER ZUSTERS. 1529
27. ANNA MALER EN URSULA.
28. NEGEN BROEDERS EN ZUSTERS GEDOOD TE ALTZEY
TWEE ANDERE BROEDERS EN TWEE ZUSTERS, 1529
29. ONGEVEER 350 - DRIE HONDERDVIJFTIG PERSONEN GEDOOD TE ALTZEY, KRACHTENS HET MANDAAT VAN DE KEIZER, 1529
29. FILIP VAN LANGENLONSHEIM, 1529
30. GEORGE BAUMAN, 1529
31. DE TWEEDE EDICT VAN ZÜRICH, WAARIN ALLE ZOGENAAMDE WEDERDOPERS MET DE DOOD WERDEN BEDREIGD. 1530.
32. BALTHASAR HUBMOR EN ZIJN VROUW
33. GEORGE GRUENWALD, 1530. BROEDER ALDA, 1530
GEORGE STEENMETZER, 1530

34. MARTIN DE SCHILDER EN 2; WOLFGANG ESLINGER, PAIN, MELCHIOR EN 1 JONGEN VAN 16 JAAR EN 2 ANDEREN, 1531. WALTER MAIR EN TWEE ANDEREN IN OOSTENRIJK. JURIAAN ZAUNRINGERAD. 1531
35. FEIT PELGRIMS, BIJ GLABBECK, 1532
36. LAMBRECHT GRUEBER, HANS BECK, LAURENS SCHUMACHER, PET PLAVER, ZIJN KNECHT PIETER, EN HANS TALLER, 1532. CONRAD FEICHTER EN ENKELE ANDEREN, 1532
37. LODEWIJK FEST, 1533
CHRISTINA HARINGIN, 1533
38. HUIGE JACOBSZ KRAEN, ZIJN VROUW MARIJNTGE, EN 2 ANDEREN, 1532
39. VAN HET EDICT UITGEGEVEN DOOR KEIZER KAREL 5e TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1535

BERICHT AAN DE CHRISTELIJKE LEZER
40. ZEVEN BROEDERS, Hans Beck, Wolfert Schneider, Christian Alzeiter, Balthasar Gesel, Wolfert uit Getzenberg, Hans Maurar en Peter Kraneweter, uit Gosedaum in Etschland 1536
41. JERONIMUS KELS, MICHIEL ZEEPSIEDER EN HANS OVERACKER, 1536
42. JURIAAN VASER EN LEONHARD SAILLER, 1536

ANTWERPENS MARTYROLOGIUM.
Overzicht van de meeste martelaren in Antwerpen die om hun geloof geëxecuteerd zijn 1522-1589
43. BASTIAAN GLASMAKER, EN HANS GROENVELDER, 1537
HANS PEIZ EN SOMMIGE ANDEREN; 1537
44. HANS WOEKERAAR EN HANS BARTEL, 1537. PHILIP DE KEURS, 1537
45. LEONHARD LOCHMAIR EN OFFRUS GRYZINGER, 1538
46. MICHAEL WIDEMAN OF BEK, 1538
MAERTIN VAN VILGRATEN EN CASPAR SCHOENMAKER, 1538
HANS SEYEL EN HANS OF WELS, 1538
APOLLONIA, VROUW VAN LEONHARD SEYLE, 1539
HANS SIMERAVER, 1540

VLAANDEREN
HET BRUGSE MARTYROLOGIUM. Dr. A. L. E. VERHEYDEN.
47. JAN STYAERTSZ EN PIETER, 2 JONGENS UIT VLAANDEREN. 1538
48. GEWELDIGE VERVOLGING IN OOSTENRIJK, 1539
49. WALTER VAN STOELWIJK, VILVOORDEN, 1541
50. LEONARD BERNKOP, 1542
HANS HUBER, 1542
DAMIAN, UIT ALGAU, 1543
51. GEORG LIBICH, EN URSULA HELLRIGLING, *1544*
52. ANDRIES KOSTER, 1545
OSWALD VAN JAMNITS, 1545
HANS BLIETEL, 1545
53. HANS STAUDTACH, ANTHONI KLEYN, BLASIUS BEK EN LEONARD SCHNEIDER, 1546
MICHIEL MATSCHILDER, HANS GURTZHAM, 1546, 1549

VLAANDEREN
Verheyden, Mart. Gent
54. CLAES LEKS, VLAANDEREN. 1548
55. VAN EEN PLAKKAT TOT INVOERING VAN DE INQUISITIE, 1550
56. HANS VAN OVERDAM GEDOOD TE GENT; ZIJN BRIEVEN

EN JANNIJN BUESKIJN, GENOEMD HANS KEESKOOPER, GEBOREN IN VERWICKE, 1550
EEN SENTENSIE VAN DE DOOD VAN HANS VAN OVERDAM EN HANS KEESKOOPER
57. GOVERT, GILLIS, MARIKEN EN ANNEKEN; LIER, BRABAND. 1550
58. PALMKEN PALMEN, BORREN 1550
11, EN DAN 7, GEEXECUTEERD VAN MILLEN EN BORREN, 1550
REMKEN RAMAKERS, 1550
GERRIT VAN KEMPEN, AP 1550
59. DRIE BROEDERS IN ANTWERPEN, DE OUDSTE JAN, 1550
60. ANTHONY VAN ASSELROYE, ANTWERPEN. 1550. PIETER BRUYNEN

BEIEREN

61. TWEE JONGE MEISJES GEDOOD, BAMBERG 1550
EEN JONGEN VAN VIJFTIEN JAAR, 1550
62. JOHANNES BAIR, VAN LICHTENFELS, 1551

VLAANDEREN EN BRABAND
Algemeen overzicht door J. de Cavele. De dageraad van de Reformatie

63. EEN SMITH IN KOMEN, VLAANDEREN 1551
GILLIS EN ELIZABETH, GENT 1551
64. JORIS, WOUTER, GRIETGEN EN NAENTGEN, GENT 1551
KATHARINA VERBRANDT IN DE STAAK, 1551
65. JERONUMUS Wouter SEGERS, VERBRAND, 1551, ZIJN VROUW LIJSKEN DIRKS VERDRONKEN 19-2-1552; EN GROTE HENDRIK, 1551
66. PIETER BRUYNEN, JAN PLEUNIS, EN JAN DE OUDE KLEDINGKOPER EN 2 ANDERE BROEDERS, GEDOOD, OP 2 OKTOBER 1551, TE ANTWERPEN
67. WILLEM VAN BIERCK, CHRISTOFFEL VAN GEISTENS, CHRISTEN VAN EUKERAET EN TIELLEMAN VAN NUNKERKEN. 1552
GUILAME VAN ROBAYS, te KOMEN 1552
PIETER VAN OLMAN, 1552

DUITSLAND

68. WILLEM DE KISTEMAKER, EN WINDEL 1551
69. MARIA VAN MONJOU, 1552
70. BARBEL VERDRONKEN 1552
CORNELIS, VAN KULENBURGH, 1552
WOUTER CAPELLE GEDOOD, 1553
71. BRIEF VAN JOOS 't KIND, TE KORTRIJCK, DIE VERBRAND WERD 1553.
72. EEN BROEDER GEDOOD OM HET WOORD VAN GOD, IN DE STAD VUREN IN VLAANDEREN, 1553; WILLEM VAN LEUVEN, Gent 1554
73. DAVID EN LEVINA, TE GENT VERMOORD 1554
TANNEKEN VAN DER LEYEN, een jong meisje, Gent 1555; zuster van Lauwers (Lauwreys), David en Franchois van der Leyen. 4 kinderen uit een gezin
74. PIETER MET DE VOET, JAN DROOGHSCHEERDER,
HANS BORDUERWERCKER EN FRANS SWEERDTVEGER, 1555
BARTHOLOMEUS DE POTTEBACKER. 1555
ROMMEKEN GEDOOD te Antwerpen, 1555
75. HANS PICHNER, VAN SAL, 1555. CHRISTIAAN GEDOOD, 1555
76. VERNIEUWING VAN DE VORIGE BLOEDIGE PLAKKATEN VAN KEIZER KAREL V, TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, DOOR PHILIP II, KONING VAN Spanje , 1556

77. FRANCIJNTGEN, EN 2 JONGE MEISJES GRIETGEN EN MAEYKEN DOORNAERTS, 1556
ABRAHAM VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556
JAN DE KUDSE, VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556
78. BELIJDENIS VAN CLAES DE PRAET en VERBRAND TE GENT, 1556
79. HANS BRAEL. PUSTERSDAL, TIROL, VERVOLGD 1557
80. JANNEKEN WALRAVEN, ANTWERPEN 1557
81. MAERTEN ZAEYWEVER,
JORIS OUDKLEERKOOPER,
WILLEM DROOGSCHEERDER,
VICTOR en PIETER DE BACKER, 1557
82. JERONYMUS, EN ZIJN VROUW
LAURENS VAN GELRE,
PIETER DE MEULENAAR,
JACOB VAN YPEREN
MAERTEN DE WAEL, 1557

83. MAERTEN BOSSIER, Wervik, 1558
ABSALOM VAN TOMME, OF DE ZANGER, 1558
WILLEM VAN HAVERBEKE, 1558
DANIEL VERKAMPT, een jongeman, 1558
MARCUS DE LEDERSNIJDER, 1558

ANTWERPEN martyrologium

84. JACOB DE MELSELAER, ANTWERPEN, 1558
LOUWIJS DE WEVER, 1558
FRANS TIBAN EN KLEINE DIRK, 1558
HENDERICK LEERVERKOOPER; ANTHONIS EN DIRK DE SCHILDER, HANS DEN DUYTSCH, 1558
SANDER HENDRICKS, HANS DE SMIT, HANS VAN BURCULO, PIETER DE VETTE, ARENT EN GERAERT PASSEMENTWERKER, 1558
85. WOUTER VAN HONSCHOTEN, een jong gezelleke, 1558
JACOB DE SWARTE, HANSKEN VAN DEN BROECKE EN ANDEREN, 1558
ADRIAEN VAN HEE, JOOS MEEUWENS, WILLEM EN GOOSSEN EN EGBERT DE HOEDEMAECKER, EN LAMBERT VAN DOORNICK, 1558

86. GRIETGEN, TANNEKEN, LIJNTGEN EN STIJNTGEN VAN AKEN, 4 zusters te Antwerpen, 1558. JANNEKEN een jong meiske EN NOËLE, 1558

DUITSLAND

87. HANS SMIT, HENDRIK ADAMSZ, HANS BEK, MATTHIJS SMIT, DILEMAN SNIJDER EN ZES ZUSTERS. AKEN 1558
88. ALGERIUS, [POMPONIUS] EEN JONGE EEN STUDENT VAN PADUA, VERBRAND OM HET GETUIGENIS VAN JEZUS, IN ROME, 1557.
89. KONRAD SCHUMACHER, een jonge broeder gemarteld en bevrijd, 1558
90. THOMAS VAN IMBROECK, 25 jaar, 1558
91. GOTTHARD VAN NONENBERG EN PETER KRAMER, 1558
92. WOLFGANG MAIR, EN WOLFGANG HUEBER, 1559

VLAANDEREN

93. JELIS DE GROOT, en MAHIEU VAN HALEWIJN, 1559
KAREL VAN TIEGEM, Kortrijk 1559

ANTWERPEN

94. FRANSKEN VROEVROUWE, NAENTGEN LEERVERKOOPSTER EN PLEUNTGEN VAN DER GOES, ANTWERPEN 1559
BETGEN, NEELKEN EN MARIKEN FRANSSE, ANTWERPEN 1559
95. BETGEN, NEELKEN EN MARIKEN FRANSSE, GEDOOD 28 juni 1559
96. ADRIAAN PAN 33 j. EN ZIJN VROUW NEELKEN JACOBS, GEDOOD 1559
97. HANS DE VETTE EN 12 GELOVIGEN OM DE GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, GEDOOD TE GENT

VLAANDEREN 1559

98. MAEYKEN KATS, VAN WERVICK IN VLAANDEREN, MAGDALEENTKEN, AECHTKEN VAN ZIERICKZEE, OUDE MAEYKEN, GRIETGEN BONAVENTUERS EN MAEYKEN DE KORTE, 1559
99. EEN TESTAMENT GESCHREVEN DOOR JELIS BERNAERTS AAN ZIJN VROUW, IN DE GEVANGENIS IN ANTWERPEN. 1559
100. HANS VERMEERSCH, OOK HANS VAN MAES GENOEMD, GEDOOD BIJ WAESTEN IN VLAANDEREN, VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS 1559
101. ANDRIES LANGEDUL, MATTHEUS POTTEBACKER EN LAUWERENS VAN DER LEYEN, 1559
102. MARTYROLOGIE ANTWERPEN
103. ANTHONIS CLAES; JORIS; TIELEMAN EN HANS DE BACKER, 1560
104. PETER VAN Spanje, (*PEDRO DE SOZA*) GOMER HET MASON EN JAKOB DE GOUDSSMID, 1560
105. DOVE BETGEN, BETGEN VAN GENT EN LIJSKEN SMITS, 1560
106. LENAERT PLOVIER, en 2 JONGE MEISJES JENNEKEN EN MAEYKEN
107. JORIS EN JOACHIM, 1560
108. WILLEM DE KLEERMAECKER, 1560
109. SOETGEN VAN DEN HOUTE EN MARTHA BAERTS, 21, 1560
110. CLAES FELBINGER EN JAN LEYTNER, IN BEIEREN, 1560
111. HANS MANDEMAKER, JURIAEN RAECK EN EUSTACHIUS KUTER, 1560
112. JAN SCHUT, 29 november 1561
ORVEL, [JAN] EN PLEUNIS

1561
Martyrologium Antwerpen

113. JULIUS KLAMPHERER, VENETIË, 1561
114. KOOLAERT DE KUIPER, 1561. JOOS VERBEECK, 1561
115. LAUWERENS VAN DE WALLE, ANTONIS SCHOONVELT, KALLEKEN STRINGS, EN MAEYKEN KOCX, IEPER, 1561
116. FRANCHOYS VAN ELSTLANDT, 1561
117. JAN, HENDRICK, BASTIAEN, FANS, MARIKEN VAN MEENEN, BEETKEN VAN BRUGH, EN LIJNTGEN, 15 AUGUSTUS, 1561
118. TWAALF CHRISTENEN IN BRUGGE: ADRIAEN BRAEL, LUCAS HENDRICKS, MARIJN AMARE, NIKASEN AMARE, HANSKEN LISZ, ANDRIES DE MEULENAER, ANTHONIS KEUTE, HANSKEN PARMENTIER, JAN N. , JELIS OUTERMAN, FRANCIJNTGEN MEULENAERS, MAEYKEN TRAMS, 1561
119. JAN HULLE, IN IEPER, 1561

1562

Antwerpen mart. Verheyden

120. PIETER VAN MALDEGEM, PIETER VAN MALE, JACQUES BOSTIJN, EN LAUWERENS ALLAERTS, GENT 1562
121. VIJNTGEN, GOUDEKEN, EN JANNEKEN DE JONKHEER, BETGEN VAN MALDEGEM, EN SIJNTGEN VAN GELDER, Gent 1562
122. GULJAME VAN DALE, GENT 1562
123. JELIS STRINGS, MET PIETER EN JELIS POTVLIET, 1562
124. MARTIJNTGEN AELMEERS, jonge meisje, 1562
NIKASEN VAN AELMEERS, haar broer, 1562
125. KAREL VAN DEN VELDE, MET PROENTGEN ZIJN VROUW, FRANCOYS DE SWARTE, MET KLAESKEN ZIJN VROUW, JASPER DE SCHOENMAKER, CHARLO DE WAEL EN MARTIJNE AMARE, IN HET JAAR 1562
126. JAN GRENDEL, Kortrijck, 1562
127. JURIAEN FRIESEN EN WILLEM VAN KEPPEL, Keulen 1562
128. FRANCISCUS VAN DER SACH EN ANTHONIS WELSCH, 1562

1563 Vlaanderen

129. JAN DE SWARTE, KLAESKEN ZIJN VROUW,
KLAES, CHRISTIAEN, HANS EN MAHIEU, ZIJN VIER ZONEN;
PERCEVAEL VAN DEN BERGE; JAN MAES,
PIETER DE SCHOENMAKER,
HENDRICK AERTS, HOEDENMAKER, JANNEKEN CABILJAUS ZIJN VROUW,
KALLEKEN STEENS; EN HERMAN, 1563
130. DIRK LAMBERTS, CHRISTIAN VAN WETTEREN, EN ANTONIJN DE WALE, 1563

1564

131. DANIEL KALVAERT, VERBRAND, 1564. PIETER VAN OOSTHOVE, 1564
132. STEVEN DE GRAET; EN SIJNTGEN, 1564
133. PIERIJNTGEN KETELS, LEENTGEN HAAR MOEDER,
MET PIERIJNTGEN EN har zuster MARIJNTGEN VAN MALE, 1564
134. PIETER VAN DER MEULEN, 1564.
135. MAEYKEN BOOSERS VERBRANDT, 24 j. TE DOORNIK, 1564

1565
Martyrologium Antwerpen

136. ADRIAEN DEN BURRY, 1565. WILLEM DE DUYCK, 1565

DUITSLAND

137. CONRAET KOCH, 1565
138. MATTHIAS SERVAES, VAN KOTTENEM, 1565
Martyrologium Antwerpen

ELZAS, ITALIE, SCHWABENLAND, DUITSLAND+

139. VEERTIG TWEE PERSONEN, TE WETEN, DERTIG-VIER MANNEN EN ACHT VROUWEN, OM DE GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS IN BERNERLAND. TIROL, GEDOOD, 1566
140. JAN GEORGEN, 1566
141. JAN MANG, SCHWABENLAND, 1567
142. NICHOLAS GEYER, TIROL, 1567

VLAANDEREN 1567 Antwerpen

143. KAREL HALLING, 1567
144. ADRIAEN DU RIEU, 1567

145. CHRISTIAEN LANGEDUL, CORNELIS CLAESZ, MATTHEUS DE VIK EN HANS SYMONSZ, 1567
146. CORNELIS DE SCHOENMAAKER, AAN ZIJN VROUW, MET DRIE ANDEREN OP DE GROTE MARKT IN ANTWERPEN, 13e SEPTEMBER, 1567
147. JACQUES MESDAGH, WILLEM AERTS, JOOS KASTEEL, EN KAREL, KORTRIJK, 1567

1568 VLAANDEREN

148. LUCAS DE GROOT OPGEHANGEN IN OOSTENDE, 1568
JAN PORTIER VERRAND IN 1568
149. JAN VAN PARIJS, PIETER VAN KLEEF, HENDRICK MAELSCHALCK, EN LAUWERENS PIETERSZ, GENT 1568
150. JAN DE SMIT, DANIEL DE PAEU, DANIEL VAN VOOREN EN PASSCHIER WEYNS, GENT 1568
151. CLAUDINE LE VETTRE, EN HAAR BROER, MEENEN 1568

HET SLACHTJAAR 1569

152. SIJNTGEN VERCOILGEN, KORTRIJK, 1569
LIPPIJNTGEN STAYERTS, Gent 1569
153. ANPLEUNIS VAN DEN BERGE, KORTRIJK, 1569
JASPER DEN TASCH-RINKMAKER, ANTWERPEN, 1569

Ieper (Yper, of Yperen)
154. DIRK ANOOT EN WILLEM DE ZAGER, IN HET JAAR 1569
155. TANNEKEN VAN DER MEULEN, JAECXKEN VAN HUSSELE, EN JAECXKEN TEERLINGS, 1569
156. JOOST GOETHALS, ROELANDT EN PIETER STAYERT, JANNEKEN ROELANDS EN JANNEKEN DE JONCKHEERE, GENT 1569

157. PIETER DEN OUDE, JAN WAITIER, JAN VAN RAES, WOUTER DENIJS, FRANCOIS DE TIMMERMAN, EN KALLEKEN, VROUW VAN ANPLEUNIS VAN DEN BERGE

Martelaren in Gent 1569.
158. ELF BROEDERS EN EEN ZUSTER, TE ANTWERPEN; HARMAN TIMMERMAN, JAN VAN HASEBROECK, PIETER VERLONGE, GERRIT VAN MANDEL, JAN VAN MANDEL, JAN DE SCHAPER, JAN WILJOOT, JAN VAN DOORNICK, WILLEM VAN POPERINGE, MAEYKEN ZIJN VROUW, JAN KOOPMAN, HANS ZIJN KNECHT; 1569
159. JAN VAN HASEBROECK
160. JACOB DE RORE, OF DE KEERSENMAKER EN HERMAN VAN VLECKWIJCK, VERBRAND IN BRUGGE, OM HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, OP 10 JULI 1569
DISPUUT TUSSEN JACOB DE KEERSGIETER EN MR. BFOER CORNELIS, EEN PREDIKER-MONNIK 9 MEI, 1569
161. DISPUTATIE TUSSEN HERMAN VLECKWIJK GEVANGEN DOOR DE HEREN VAN HET LAND VAN DEN VRYE IN BRUGGE, EN BROER CORNELIS, IN DE AANWEZIGHEID VAN MR. JAN VAN DAM, OP 10 MEI, 1569
162. BRIEVEN VAN JACOB DE RORE
163. ADRIAEN OL, 1569
164. ABRAHAM PICOLET, HENDERICK VAN ETTEN EN MAEYKEN VAN DER GOES, 1569

1570

165. VEIT GREYENBURGER, 1570

Vlaanderen 1570

166. ANDRIES N. , MET ZIJN VADER EN BROER, ANTWERPEN 1570
167. JORIS VAN MEESCH EN JACOB LOWIJS. GENT 1570
168. JAN DE LINTWERKER, JOOST DE WIELMAKER, ZIJN VROUW; MAERTEN VAN WIJKE MET LIJSKEN ZIJN VROUW EN JELIS DE METSELAAR, 1570
169. BRIEF VANUIT DE GEVANGENIS, IN ANTWERPEN, DOOR NELLEKEN JASPERS VAN BLIJENBERG, 17/18 jaar, -en 2 broers-
170. MAERTEN KARETTIER, RIJSSEL. 1570. LIJNTGEN KEMELS, 1570
171. JOOST VERKINDERT EN LAUWERENS ANDRIESZ, GEDOOD TE ANTWERPEN, DE 13 SEPTEMBER 1570
172. BRIEF VAN LAUWERENS ANDRIESZ, GEVANGEN MET JOOST VERKINDERT; VERZONDEN DE 9 SEPTEMBER, AAN DE VROUW VAN JOOST
173. HANS VAN DEN WEGE
JANNEKEN VAN HULLE EN
JANNEKEN VAN RENTEGEM, 1570
174. BARBELKEN GOETHALS EN SAERKEN VAN DUERHOVE,
175. KAREL DE RAET, GRIETGEN ZIJN VROUW, HANSKEN IN 'T SCHAECK, WILLEM DE SNIJDER (VERRON), MET CHRISTIJNTGEN ZIJN VROUW, (1568) 1570

1571 Etsland

176. WOLFGANG PINDER, 1571
177. HANS MISEl. 1571.

VLAANDEREN

178. JELIS CLAVERSZ, LIJSABET, VROUW VAN CLAES DE VRIES, NELLEKEN JASPERS, EN DRIEENDERTIG PERSONEN GEVANGEN, 1571
179. JOOST VAN DER STRATEN, 1571. HANS VAN DER STRATEN, 31 jaar, 1571
180. EEN BRIEF VAN HENDRICK VERSTRALEN 1571, IN DE GEVANGENIS BIJ RIJPERMONDE.
181. MAEYKEN DEYNOOTS; ADRIAEN JANSz HOEDEMAECKER, EN JELIS DE BACKER, LEVENDIG VERBRAND IN RIJSSEL, 1570
182. ADRIAEN JANSZ. HOEDEMAECKER, EN JELIS DE BACKER VERBAND IN RIJSSEL 1571. EN 3 BRIEVEN GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS

VLAANDEREN 1572

183. HEYNDRICK VAN ECKELO, A. D. 1572
184. HANS KNEVEL, 1572
185. MATTHEUS BERNAERTS, GENOEMD VAN LINCKEN, ADRIAEN ROGIERS, MAERTEN VAN DER STRATEN, EN DINGENTGEN VAN HONSCHOTEN, 1572
186. ADRIAEN ROGIERS, TE GENT IN VLAANDEREN, DECEMBER 1572
187. MAERTEN VAN DER STRATEN MET BELIKEN ZIJN VROUW, 1572
188. WILLEM DE RIJCKER, EN CHRISTOFFEL FIERENS, TE MEENEN 1572

VLAANDEREN 1573

189. PIERIJNTGEN LOOSVELDT, OF NECKERS, 1572/73
190. MICHIEL VAN BRUYSSEL, EN BARBERKEN ZIJN VROUW, 1573
191. JAN VAN ACKEREN, 1573
BALLTHASAR ROSIERES, 21 JAAR

192. G. KLEERMAECKER, MET SIJNTGEN VAN ROUSSELARE EN MAEYKEN

GOSENS GEDOOD IN ANTWERPEN, 1573
193. FRANCOYS VAN LEUVEN, HANSKEN VAN OUDENAERDEN 18 jaar EN GRIETGEN VAN SLUYS, 1573
194. LIPPIJNTGEN STAYAERTS, SIJNTGEN BARNINGE, OF KREUPELE SIJNTGEN, 1573
195. JACOB VAN DEN WEGE, Callekin MEERE, en Claarken. 1573
196. DE BRIEVEN EN GETUIGENISSEN VAN MAEYKEN WENS, VROUW VAN MATTHEUS WENS, EEN DIENAAR VAN de gemeente VAN GOD IN ANTWERPEN; 6 OKTOBER, 1573
197. VIJF VROME CHRISTENEN,
HANS VAN MUNSTDORP EN JANNEKEN MUNSTDORP ZIJN ECHTGENOOT, MET MARIKEN, LIJSKEN EN MAEYKEN, VERBRAND IN ANTWERPEN; 1573
198. TESTAMEN VOOR JANNEKEN MIJN LIEFSTE KIND GEBOREN IN DE GEVANGENIS, IN ANTWERPEN, 1573
199. SUSANNEKEN 26 jaar EN KALLEKEN 24 jaar CLAES, TE GENT 1573
200. ANTHONIS YSBAERTS, 1573
201. ADRIAEN HOEDEMAECKER EN MATTHEUS KEUSE, 1574 [=1573]

VLAANDEREN 1573 - 1574

202. VIERENVIJFTIG PERSONEN, BROEDERS EN ZUSTERS GEDOOD ZEVENENENDERTIG IN ANTWERPEN EN ZEVENTIEN IN BRUSSEL 1574 [moet zijn 1573]
203. Martyrologium Antwerpen 1573:

27 januari 1573. JACQUES VERHULTEN, **GRIETKEN VANDEN STEENE, JANNEKEN CROECX.**
30 januari 1573.
JACQUES VERBRUGGEN, HANS DER WEDUWE; JENNEKEN DE BEAUCOUP; JENNEKEN JAN DIERCX; 16 februari 1573. GIELIS HEVILLE; HANS MENSTROP; J**ENNEKEN VAN DEN VELDE**; **ADRIAEN van DAELE**; **TANNEKEN JANSSENS; HEYLKEN BAILLAERTS**; **20 februari 1573. WILLEM HUBRECHTS**; **LYNKEN GHYSSELS; JACQUES VERHULTEN**; **LISKEN PENNAERTS 27 februari 1573. HENRY HANNON; LYNKEN BAILLAERTS 19 mei 1573. BOUDEWYNE BOCCAERT**, **TRYNKEN VAN SPELLE; GRIETKEN GOVAERTS; MATTHYS BASELIERS**. **25 mei 1573.**
MAEYKEN GROFFELAERS, van **Bruessele**, **HANS INGHELBERTS**, van Deventer, **PIERRE WANDESOYE, LOYSE DU COUCQ. 27 mei 1573. LYNKEN GROFFELAERS,** van **Bruessele**. **27 mei 1573. JENNEKEN DE CAUTERE**, **van Bruessel. 5 juni 1573. GEERARDYNE RYCKELMANS**, **PIERYNE DE CORTE**. **9 juli 1573. SAULVE BOYENTIN** of DE BOYENAN, van Valencienne. **6 oktober 1573. JENNEKEN VANDEN VELDE**; **MAEYKEN GOOSSENS**, **LYSKEN LICHTENS,** van Tongeren. **MAEYKEN VAN DISSENBEKE 18 november 1573.**

Vlaanderen 1575

204. JACOB DE SCHOENMAKER EN ZIJN VROUW,
GRIETJEN VAN BRUSSEL, ANNEKEN VAN BRUSSEL, TANNEKEN WALRAVEN, 1575
205. CLAES VAN ARMENTIERSz, EN LIJNTGEN, EEN JONG MEISJE. 1575

VLAANDEREN VANAF 1576

206. RAPHEL VAN DEN VELDE EN JERONYMUS SCHEPENS,
ANDERE PERSONEN, 1576

207. HANS DE RUYTER, MET ZIJN VROUW EN DOCHTER,
208. HANS BRET GEEXECUTEERD Antwerpen op 4 januari 1577
PIETER PAANS, MECHELEN, 1577
209. CHRISTIAEN RIJCEN, 1588
210. JOOST DE TOLLENAER,
MICHIEL BUYSE, EN
SIJNTGEN WENS, A, D. 1589
211. BARTHOLOMEUS PANTEN,
MICHIEL DE WEDUWNAAR EN KALLEKEN N. , 1592
212. AELTGEN BATEN, EN MAEYKEN WOUTERS, 1595
213. HENDRICK TERWOORT EN JAN PIETERSZ, LEVEND VERBRAND
TWINTIG PERSONEN GEVANGEN IN LONDEN, ENGELAND
VEERTIEN VROUWEN GEDREVEN UIT DE STAD;
EEN JONGEN GEGESELD; CHRISTIAAN STIERF IN GEVANGENIS;
ONDER DE REGERING VAN KONINGIN ELIZABETH, 1575

DUITSLAND – ZWITSERLAND- OOSTENRIJK

214. HANS PELTNER, 1574
215. PAUL GLOCK, 1576
216. MATTHIJS BINDER, 1576
217. HENDRICK SUMER EN JACOB MANDEL, 1582
218. MELCHOIR PLATSER, 1583
219. ANDRIES PIRCHNER, Oostenrijk, 1584
220. LEONHART SUMERAVER, Oostenrijk, 1584
221. WOLFGANG RAUFER,
GEORGE PRUCKMAIR EN
HANS AICHER, 1585

222. ANNEKEN BOTSON, JANNEKEN HAAR DOCHTER EN
MAEYKEN PIETERS, 1585
223. CHRISTIAN GASTEYGER, Beieren, 1586
224. MICHAEL VISCHER, Beieren, 1587
225. PIETER SAYMER, Beieren, 1588
226. MAEYKEN PICKELEN, 1590
227. LEONHARD BOLTZINGER, Beieren, 1591
228. GEORGE WANGER, Zwitserland, 1591
229. JACOB PLATSER, Tirol, 1591
230. MICHIEL HAZEL, Duitsland 1592
231. THOMAS HAN, 1592
232. MATTHEUS MAIR, Oostenrijk, 1592
233. HET MANDAAT GEPUBLICEERD IN PRUISEN OP DE 12e NOVEMBER 1586
234. VAN DE ONDERGANG VAN ENKELE TYRANNEN VAN DEZE LAATSTE
VERVOLGING
235. BRIEVEN VAN WILLEM VAN ORANGE
INZAKE DE VERDRUKKING VAN DE WEDERDOPERS
DOOR DE CALVINISTISCHE KERKENRAAD IN MIDDELBURG
236. CONCLUSIE VAN DE ZESTIENDE EEUW
237. EEN VERSLAG VAN DEGENEN DIE IN DE ZEVENTIENDE EEUW
VERVOLGD / GEDOOD WERDEN; van 1600 tot 1660

SAMENVATTING VAN DE MARTELAREN IN DE ZEVENTIENDE EEUW

238. PLAKKAAT DOOR DIE VAN GRONINGEN EN SNEECK TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1601

DUITSLAND

239. VIER PERSONEN: HUYBERT OP DER STRATEN,
TIJNKEN ZIJN ECHTGENOOT, PIETER TEN HOVE, EN LIJSKEN TE LINSCHOTEN, NABIJ WITGENSTEYN ROND DE GALG, GEGESELD EN VEBANNEN UIT HET LAND, 1601
240. HEMES NIMRICH, EEN LERAAR MET ANDEREN, UIT DE STAD GEGESELD 1605
241. MARCUS EDER EN HANS POLTZINGER, 1605
242. EEN VERBOD DOOR DIE VAN AARDENBURG TEGEN DE DOOPSGEZINDEN; en DE AFSCHAFFING DE STATEN GENERAAL, 1615. Deventer 1620

243. ZWARE LASTERINGEN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN IN HOLLAND, ETC. EN HUN GELOOFSBELIJDENIS AAN DE STATEN VAN HOLLAND, OP 8 OKTOBER 1626

DE ZWITSERSE VERVOLGING

244. HET BEGIN VAN DE LAATSTE ZWITSERSE VERVOLGING; 1635
245. TWAALF BROEDERS IN ZÜRICH IN DE OTHENBACH VERVOLGD; EN HOE HET MET HEN EINDIGDE, 1637
246. HANS LANDIS, 1614
ZWARE LASTERINGEN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN IN ZEELAND, HOLLAND
247. HANS MEYLI, SR. , EN ZIJN ZOON, OVER HET JAAR, ca. 1638
Hans Meyli, Jr. en hun vrouwen; CATHARINA MULERIN, 1639
248. VIER ZUSTERS: BARBARA MEYLIN, OTTILA MULERIN, BARBARA KOLBIN EN ELIZABETH MEYLIN, 1639
249. ELIZABETH HILZIN, 1639. HANS ASTER
250. HANS VAN UTICKEN, 1639. RUDOLF HAGI
251. BURCKHARDT AMAN, 1639. EN TWEE ZUSTERS
252. JACOB EGLI, 1639. GEORGE WEBER
253. ULLI SCHEDME, of, SCHNEIDER, 1639
254. JACOB RUSTERHEL VAN HORGERBERG, 1639
255. STEPHEN ZEHENDER VAN BYRMENSDORF, 1639
ULRICH SCHNEIDER, MET ZIJN TWEE ZONEN, 1639
Catharina Grobin.
256. HENDRICK GUTWOL VAN LEHNMER, 1639
HANS JACOBS HESS, MET ZIJN VROUW, 1639
257. MANIFEST, DOOR DE RAAD VAN ZÜRICH, AD 1639, OM DE DOOPSGEZINDEN TE VERVOLGEN; EN EEN WEERLEGGING MET DE GELOOFSSTANDPUNTEN VAN DE OORSPRONKELIJKE HERVORMING IN ZWITSERLAND
258. EEN SUPPLICATIE DOOR DE HEREN VAN AMSTERDAM, AANDE RAAD VAN ZÜRICH, OM BEEINDIGING VAN DE VERVOLGING FEBRUARI, 1642
259. FELIX LANDIS, MET ZIJN VROUW ADELHEID EGLI, ca. 1642
260. RUDOLF SUHNER, een jongen, ca 1643
261. DRIE ZUSTERS, ELIZABETH BACHMANNI, ELISSA BETHEZEI EN SARAH WANRIJ, 1643

262. 3 VROUWEN: VERENA LANDIS, BARBARA NEEFT, BARBLY RUFF, 1643. En Martha Lindne en Annill Blauw.
263. HENDRICK BOLLER, ca. 1644. Conrad Stricke
264. EEN VERSLAG VANUIT ZWITSERLAND, OVER DE HEREN VAN BERN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1645
265. ULLY WAGMAN, EN EEN ANDERE BROEDER, 1654
VIJF BROEDERS: Jacob Aussilly, Jacob Gachnauer, Jacob Baumgarter, Hans Huber en Hendrick, ca 1645
266. EDICT GEPUBLICEERD DOOR HEREN VAN SCHAFFHAUSEN 1650; EN DOOR DE VORST VAN NIEUWBORG TEGEN DE (WEDER)DOPERS
267. BRIEF UIT MACKENHEYM, MET EEN VERDEDIGING VAN DE VERVOLGDE ZWITSERSE BROEDERS, NAAR AMSTERDAM, 1658
268. ZEVEN LERAREN EN OUDSTEN GEVANGEN TE BERN, ULY BOOGAERT, ANTHONY HINNELBERG, JEGLY SCHLEBACH, HANS ZAUG, ULY BAUMGAERDIER, CHRISTEN CHRISTIAENS; EN RHODE PETERS, 1659
269. ZEVEN HONDERDEN PERSONEN VERVOLGD IN BERN
270. HANS HASLIBACHER, ONTHOOFD 1571
271. MARTELARELIJST VAN BERN

PLAKKATEN TEGEN DE WEDERDOPERS IN ZWITSERLAND EN ACTIE'S VAN DE STATEN GENERAAL DAARTEGEN

272. EEN EDICT DOOR DIE VAN BERN TEGEN DE WEDERDOPERS OP 9 AUGUSTUS, 1659
273. WAT VOOR DE LAATSTGENOEMDE GEVANGENEN IS GEDAAN, 1660
274. BEMIDDELING DOOR DE STATEN GENERAAL VAN NEDERLAND VOOR DE VERDRUKTE ZWITSERSE BROEDERS
275. Aan de Regeerders en Raden van de stad en de Republiek van Bern, wensen de burgemeesters en Regenten van de stad van Rotterdam wens alle heil en voorspoed
276. GEBED VOOR DE WERELDLIJKE OVERHEID

SLOT. ***In Uw hand beveel ik mijn geest; Gij hebt mij verlost, o Heere Gij getrouwe God.***
Psalm 31: 5.

VOORWOORD

Aan mijn beminde vrienden en medegenoten in Christus Jezus, onzen Zaligmaker

Allerliefsten,

Zoals eertijds een van onze geloofsgenoten C. Vermander lust hebbende tot een beschrijving van de Trojaanse oorlogen, enz. … is hij met de vertaling van de helft der 12 boeken opgehouden. En schrijft er onder:

Den blinden volgende in 't Ilians beleg,
Verdroot mij de reize op de halve weg. Enz.

Maar wij zeer beminden, op de helft gekomen zijnde, ja door de eerste 15 bloedige eeuwen doorgekomen, zijn we nu begerig om verder te reizen. Zó onverzadelijk was onze begeerte uit hetgeen wij reeds gezien en gehoord hadden. Ja dat meer is, hoewel wij zelf veel hitte en koude, ongemak en ziekte, ja dodelijke krankheid onderworpen waren, is onze begeerte niet uitgeblust, maar veelmeer aangespoord en opgewekt om tot het einde hiervan te geraken, enz.
… Want wij zijn helden tegengekomen die de Koning aller koningen en de Heere aller heren Jezus Christus dienden, die hoewel als een geslacht Lam, nochtans een Prins is van de koning der aarde. Enz.
… Hierbij gedenken wij aan de eer die de martelaren verkregen hebben in hun victorie, het is een eeuwige eer. Hun vreugde een eeuwige vreugde. De triomfkronen die hen toegereikt werden, zijn eeuwige en hemelse kronen. Hier behoeft geen aardse tombe's, piramiden of grafspitsen opgerichte te worden om hun gedode lichamen te vereren. Omdat hun zielen bij God vereerd worden; en zij onder het altaar Gods, de plaats van alle zalige martelaren, rust gekregen hebben, Openbaring 6.
De plaatsen daar dit alles is geschied zijn, wij met onze gedachten doorgetrokken en met de ogen des geloofs hebben wij deze dingen mede aanschouwt. Het is waar, de droefheid is bijna niet te dragen die ons naar het vlees ontmoet is. Aanziende zoveel ellendige en niet minder Godvruchtige personen die hun leven voor de bekende Waarheid hebben overgegeven; - en dan deze in het brandend vuur, genen in het water verdronken, anderen onder het scherpsnijdend zwaard, sommigen in de strikken gewurgd, ja anderen in de alles-vernielende beestentanden, - ik zwijg van onnoemelijke andere middelen waardoor zij jammerlijk en ellendig omgekomen zijn.
Maar aan de andere kant, is de blijdschap niet te vertellen, ja met geen tong of taal uit te beelden, die wij daar met geestelijke ogen hebben gezien met de oren van ons gemoed hebben gehoord. Want al zingende en God lovende hebben sommigen de dood omhelsd en, dat meer is, wie kan het begrijpen? Die de dood van het vuur zelf onderworpen was, heeft de half verbrande medebroeder, de hand op het hoofd gelegd, moed ingesproken en in het geloof versterkt. (1)
Een andere die de pijn van het vuur gesmaakt had en bij de brand weer was weggehaald, wilde zich op een van de deerlijk doodgebrande lichamen leggen, om toch de strijd die reeds begonnen was, nu ook te mogen voleinden en de kroon der martelaren te mogen verkrijgen. (2)
Dit verhalen wij hetgeen wij in het eerste boek aangetekend hebben, hoewel van de personen zelf daar is gesproken. Ook zouden wij zulke en dergelijke voorbeelden meer kunnen bijbrengen indien deze niet genoegzaam, ja zo klaar als de zon bekend zijn.

Wij gaan dan verder tot het **2e boek** en zullen onze aanvang nemen op de voorgaande manier van hetgeen de heilige martelaren van tijd tot tijd hebben geleden. Maar onze arbeid zal hier zeer verminderd worden, zoals iemand die eerst hijgende en zwetende tegen een steil gebergte opgeklommen is en daarna langzaam en met gemak weer afdaalt, omdat ons voor zoveel het de martelaren betreft, voorgaande beschrijving en gedrukte exemplaren daarin zullen dienen. Waarin wij ook niet voorgenomen hebben iets bijzonders te veranderen, opdat wij het goede werk van onze lieve medebroeders, die daarin heilig voor de Heere gehandeld hebben, niet verkleinen; uitgenomen daar het om de toevoeging van onze eigen beschrijving hoognodig zou mogen zijn.
Ondertussen hopen wij dit volgende boek ook met de verscheiden vrome getuigen van Jezus - van wie nooit een openbare kennis geweest is, uitgezonderd de trouwe memoriën van enigen, - nu met geschreven akten te verrijken. Alsmede hun examinatie's, doodvonnissen, brieven en andere stukken dienaangaande, die wij tot dat einde zowel uit de handen der Magistraten, Criminele overheden, Bloedraad-schrijvers en anderen niet zonder moeite en onkosten hebben verkregen.
Dit zal dan de orde wezen van het volgende werk, hetwelk wij wensen dat Gode aangenaam is onze naasten stichtelijk en onze eigen ziel tot zaligheid mag strekken door Jezus Christus onze enige en eeuwige Zaligmaker, Die geloofd en geprezen zij tot in eeuwigheid. Amen.

(1) Hier spreekt hij van de Waldenzische martelaar Arnaldo en enige van zijn mede martelaren. Hij zegt: deze Arnoldus is met 9 van zijn discipelen onder welke 2 vrouwen waren, de 5e augustus te Keulen bij het kerkhof der Joden verbrand. En heeft eer hij dood was op de hoofden van zijn metgezellen, nu reeds waren verbrand, zijn hand gelegd en gezegd: *blijf standvastig bij uw geloof, gij zult heden bij Laurentius zijn* (een ander martelaar).
(2) Een van de vrouwen, schrijft hij, uit barmhartigheid uit het vuur getrokken zijnde, met belofte dat men haar uithuwelijken wilde of als ze daar geen zin in had, men haar in een klooster zou bestellen, heeft gevraagd: *waar Arnoldus lag?* Deze was kort daarvoor met zijn metgezellen als een ketter verbrand. Als men haar zijn lichaam, nu reeds verbrand zijnde, aanwees, is ze uit de handen van hem die haar geleide, ontkomen en heeft zich op het dode lichaam van Arnoldus geworpen, om alzo ook de kroon der martelaren te mogen verkrijgen. Zie ook: B. Lydius' traktaat: *Waar de kerk geweest is voor het jaar 1160, of voor de tijden der Waldenzen*, editie 624 pagina 59: col. 1 ex Than. Lib. 6. Historie, idem, Cesa, Historb. dist. 5. cap. 19 etc.

In Dordrecht anno 1659
Uw gans toegenegene in den Heere
Tieleman J. Van Bracht.

VERKLARING BETREFFENDE HET WERK

Het was onze bedoeling om het **Tweede boek,** dat wil zeggen de geschiedenis van de martelaren van het jaar 1524 tot 1614, ongewijzigd te laten, net zoals het eerder werd gepubliceerd ten dienste van onze medebroeders in het geloof; behalve dat we voorgesteld hebben om nog een paar martelaren van hetzelfde geloof toe te voegen, die invoegend waar het geschikt zou kunnen zijn.
Maar ons oorspronkelijke ontwerp in deze materie is ver overstegen, omdat we, naast het schrijven van het hele Eerste boek, niet alleen een paar, maar veel, martelaren hebben toegevoegd aan het tweede boek; *en evenveel van de doodvonnissen van de gemartelde personen, die we recent verkregen hebben, niet eensluidend waren in datum en in andere omstandigheden met de respectieve verslagen in het oude boek, waarvan sommige zeer sterk van elkaar verschillen;* die voortkwam uit het feit dat, toen de martelaren ter dood werden gebracht, de rest van de gelovigen van de plaats vaak verspreid werden vanwege het bestaande gevaar; waardoor noch de tijd noch de wijze van overlijden kon worden vastgelegd.
Daarom hebben we, telkens als we dergelijke verschillen ontdekten, de oorspronkelijke verslagen herschreven en corrigeerden hen volgens de tijd en de manier die in de doodsberichten wordt vermeld die door de pauselijke en andere griffiers van het strafhof worden geregistreerd; opdat zelfs de tegenstanders, indien mogelijk, overtuigd zouden worden door hun eigen getuigenis van het vergieten van het bloed van de heiligen.

Dit was geen kleine taak en last voor ons; toch hebben we ons er doorgewerkt en het afgemaakt. (Dank zij de Heere voor Zijn genade). Maar hoe dit werd bereikt, we laten het aan de onpartijdige en verstandige lezer over.
We vinden het echter wel zeker dat we niet aan de kritiek zullen ontkomen; de wereld, die slecht is, is gewoon alles goed te bekritiseren. Bovendien hebben we niet als doel om iedereen tevreden te stellen, maar om de waarheid te schrijven; en dit denken we, dat we hebben gedaan zonder passie, vooroordeel of partijdigheid.
Als iemand niet tevreden is met dit boek, wete hij misschien dat we het alleen voor onszelf en voor de welgestelden hebben geschreven. Met de kwaadwilligen hebben we niets te maken. Daarom zullen we ons troosten ondanks alles waarmee we in dit verband te maken kunnen krijgen. God en een goed geweten zullen onze steun zijn.

De criticus die ik niet kan ontkomen,
Wie altijd een fout zal vinden.
Maar toch zal mijn hart niet vrezen,
Omdat God mijn doel kent.
Ja, Heer! Gij kent al mijn gedachten;
Op U, mijn Doel, vertrouw ik.
Het maakt mij niet uit wat mijn haters zeggen,
Zo vrij is mijn geweten.

Het is echter verre van ons om ons te onttrekken aan alle aansprakelijkheid om dwalingen te maken. Geen mens in deze wereld is zo onfeilbaar, dat hij op een bepaald moment niet dwaalt. Wij beschouwen het als zeker; want ook wij hebben, hier en daar (hoewel niet opzettelijk, maar onschuldig), een fout gemaakt.
Tot nu toe heeft de Heere ons geholpen. We hebben veel verlangd naar het uur dat ons tot het einde van het werk zou brengen. Dit uur is aangebroken; en daarom zullen we nu rusten.

Ontvang dit volgens de aard van liefde. We hebben niet anders in het vooruitzicht gehad, dat het de eer van God en uw en ons welzijn en de zaligheid van alle mensen moet bevorderen. Uw en onze dagen lopen ten einde. O, moge God toestaan, dat het einde van uw en ons leven het begin van het ware en gelukzalige leven moge zijn; dat het einde van uw en onze dagen die slechts ellende en ijdelheid zijn, de opkomst van de eeuwige en glorieuze dag van onsterfelijke glorie moge zijn!

O Heere, zegen ons en iedereen die dit werk mag lezen; dat zij en wij, in het ware geloof en met een godzalig spreken, Uw eer kunnen verspreiden, en daarna, geëerd door U, een gelijke beloning ontvangen.
We kijken met vreugde uit naar de dag die ons deze troost kan brengen. Het zal ons van deze slechte en verorven wereld verlossen. Het zal ons naar de ware rust brengen, waar onrust niet meer zal zijn. Het zal ons geven wat ons hart begeert. O, dat deze omkeer al was gekomen!

De Heere de Almachtige roept mij
Mijn aardse werk is gedaan; en nu
Ik verlang ernaar om bij u vandaan te komen.
O wereld zo ijdel! O huis van pijn!
Want hoewel mijn vlees in u nog beweegt,
De ziel onsterfelijk naar de hemel neigt.

Dit werd gesproken door een van de Ouden, toen hij dacht dat hij klaar was met een goed werk en dat het uur van vertrek nabij was. Zeker een groot vertrouwen dat opwelt uit een goed hart.
Wij zeggen op dezelfde manier: *Ons aardse werk is nu voltooid.* We weten niet dat we veel meer goed op aarde kunnen doen. Maar zolang we hier zijn, achten we onszelf gebonden aan onze Schepper, ervan overtuigd dat we niet tevergeefs hebben geleefd. We hebben in onze zwakheid gedaan wat we konden om onszelf en het welzijn van onze medemensen te bevorderen.
Wees dan, o God, genadig de minste van Uw dienaren en sta toe dat niemand van zijn natuurlijke of geestelijke verwanten, of van degenen die door hem zijn onderricht, verloren zou gaan; maar dat zij allen tot de overigen van Uw heiligen zullen komen en voor eeuwig zullen worden gered.

Met deze, geliefde lezer, wie u ook moge zijn, bevelen wij u den Heere aan; en prijzen wij de overweging van de dingen u aan, die u hier zult vinden; als u ervan overtuigd bent en dat zult doen, dan zal u zeker datgene ontvangen waarvoor wij de Heere voor uw naam hebben gebeden.

Met vriendelijke groeten, als zoekende uw ziel.

Dort, 31 juli 1659

Th. J. van Braght

HIERNA VOLGT EEN VOORREDE TOT DE LEZER VAN 17 KOLOMMEN

GEVOLGD MET DRIE SONNETTEN

Het derde sonnet is van P. van Braght

Aan mijn broeder Tieleman J. van Bracht.

Een hemels vuur van lust en ijver helpt de snaren
Van David Harp, van een bedroefd akkoord.
Wanneer de angst des doods uit Sion werd gehoord,
Dat hij zijns harten rouw in Psalmen ging verklaren.
Zo zag ik 't ijvervuur o broeder uit u varen,
Als gij de martelaars van 't niuw Verbond bracht voort.

Zelfs op die tijd wanneer de ziekt' het klaag'lijk een woord
Tot u kwam: 't schijnt gij sterft!; wil moeit en ijver sparen.
Maar hebt niettemin dit bloedig Offer werk,
Met kranke en zwakke leên ten dienste van Gods kerk,
Door onvermoeide vlijt en ijver dus beschreven.
Derhalve, wie gij zijt die Christus onzen Heer
Wilt volgen in Zijn Woord en Goddelijke Leer
Wordt door dit lezen toch tot ware deugd gedreven.

P. van Bracht

MARTELAREN SPIEGEL

OORSPRONKELIJKE TITEL VAN EEN OUD BOEK : HET OFFER DES HEEREN,

UITGEBREID EN VERBETERD VAN VERSCHILLENDE KRONIEKEN, MEMOIRIES, GETUIGENISSEN, ENZ.

Dit Tweede deel van *de Martelaarsspiegel* was oorspronkelijk niet geschreven door van Th. Van Braght, maar het is een uitvloeisel van een compilatie van verschillende auteurs, en gepubliceerd in verschillende edities, die van tijd tot tijd werden vergroot en verbeterd. Het originele boek, werd in 1562 in Nederland uitgegeven onder de titel HET OFFER DES HEEREN. Latere edities werden gedrukt in de jaren 1567, 1570, 1576, 1578, 1580, 1589, 1595 en 1599.

In 1617, een grote quarto-editie, bevattende 863 pagina's, geschreven door ***Hans de Ries en Jacques Outerman***, en gedrukt door Zacharias Cornelisz, in Hoorn, uitgegeven, met de titel, *Historie der Waarachtighe getuygen Jesu* Christi. Dit boek werd opgevolgd door een folio volume van duizendzesenvijftig pagina's, gedrukt te Haarlem, door Hans Passchiers, von Wesbusch, in 1631, getiteld *Martelaers Spiegel* der Werelose *Christenen.*

Dit boek wordt door onze auteur Van Braght, genoemd "Tweede deel". Het is in zijn eigen werk ingevoegd onder de titel van ***Het Bloedige Theater, of Martelarenspiegel van de weerloze christenen;*** *zoals* hij zegt, zonder verandering, behalve waar enige correctie en toevoeging nodig was, van zaken die nuttig en noodzakelijk leken. Weliswaar vermeerderd met actuele gegevens uit diverse bronnen.
Dit zal de bovenstaande opmerking, 'Oud boek', voor de lezen verduidelijken.

Uitgevers.

VERKLARING STICHTING GIHONBRON.

Deze digitale uitgave van het zeer waardevolle document DE MARTELAARSSPIEGEL, *Het Tweede Deel*, is automatisch vertaald van een Engelse uitgave, echter, het is per blad gecorrigeerd en met de originele Nederlandse uitgave vergeleken en op tal van plaatsen aangevuld. Lange brieven e.d. zijn weggelaten of sterk verkort.

Dit Tweede Deel is in 2 parten gedigitaliseerd.

1. Alle martelaren uit (Noord) Nederland zijn in een aparte bundel opgenomen: BRAGHT, T.J. GROOT MARTELAARSBOEK. AL DE BEKENDE MARTELAREN IN NEDERLAND. MARTELAREN VAN VREEDZAME DOOPSGEZINDE RELIGIE en MARTELAREN VAN LUTHERSE EN GEREFORMEERDE RELIGIE door A. van Haamstede

2. Het 2e part in dit onderhavig document, bevat al de overige martelaren in Vlaanderen, Zwitserland, Duitsland, Oostenrijk, etc.

De toelichtingen, verwijzingen, exacte data, bijzondere omstandigheden e.d. omtrent deze martelaren, zijn vanuit andere bronnen in een kleine lettertype bijgevoegd, meestal aan het hoofd van een nieuw onderwerp of martelaarsbeschrijving.

Eveneens is door de Gihonbron uitleg toegevoegd uit andere schrijvers, zoals Decavele, Verheyden, Vos, e.a. De korte woordaanvullingen die tussen [ ] rechte haakjes staan zijn eveneens van ons.

Hiermee zijn na 3 eeuwen deze Godvrezende martelaren, na verachting in hun leven en dood, eindelijk aan het digitale licht gebracht.

De geïnteresseerde lezer kan het origineel raadplegen in de oude druk. Voor studie is dat zeker aanbevolen.

Een Nederlandse versie van het OFFER DES HEEREN – de *voorloper* van de Martelaarsspiegel - is ook te raadplegen op onze site: www.theologienet.nl

Hem, Die machtig is doden levend te maken en levenden te leiden op Zijn wegen, aan Hem Die kracht gaf en moed dit grote werk te verrichten, zij glorie en eer tot in eeuwigheid. Soli Deo gloria!

Middelburg 1 augustus 2019

Samensteller Willem Westerbeke

1. HANS KOCH EN LEONHARD MEISTER, NAKOMELINGEN VAN DE OUDE WALDENZEN, GEDOOD IN AUGSBURG, 1524

Vanaf 1160 tot deze tijd (AD 1660) hebben we volgens ons de sporen en voetsporen van de oude Waldenzen gevolgd, in het EERSTE DEEEL; waarvan we tot nu toe in geen geval het aandenken hebben verloren; we zijn ze nu ook niet uit het oog verloren, maar houden ze nog in het oog.
Dit blijkt mede in het geval van twee vrome mannen van genoemd belijdenis (wat overeenkomt met dat van de Wederdopers) die, die de waarheid van Christus liefhadden, die zij meer dan hun eigen leven in stand hielden, ter dood werden gebracht in Augsburg, in Duitsland, overeenkomstig de strengheid van het hof, daar in het jaar 1524.
Wat dit betreft, lezen we in de *Doopgeschiedenis van* Jacob *Mehrning* de volgende woorden, vertaald uit het Duits: "Uit deze Boheemse en Moravische oude Waldenzen kwamen later verscheidene uitstekende mannen voort, zoals, onder anderen, Hans Koch en Leonhard Meister, die beiden werden ter dood gebracht te Augsburg,. *Bapt. Hist., blz.* 748.

OPMERKING - Het jaar 1160 was de tijd waarin Peter Waldus tegen het pausdom verscheen, in Lyon, in Frankrijk, en een goede belijdenis aflegde, waarvan we in het eerste boek een verslag maakten. Wat zijn nakomelingen betreft, worden deze Hans Koch en Leonhard Meister als geen van de minste gerekend; evenals later, Michael Sattler, Leonhard Keyser, Jan Hut, enz. Zie Jac. *Mehr., Bapt. Hist., Pagina* 748.

GEBED VAN HANS KOCH EN LEONHARD MEISTER

Het volgende oprechte gebed tot God werd uitgesproken door Hans Koch en Leonhard Meister voor hun dood, en tot vermaning en troost van al hun geloofsgenoten

Oh God! aanschouw nu vanaf Uw hoge troon de ellende van Uw dienaren, hoe de vijand hen vervolgt, omdat het hun doel is om op de smalle weg te lopen, en hoe afschuwelijk zij worden geminacht. Hij die leert U te kennen en vasthoudt aan Uw woorden, wordt door hen veracht en veracht. Oh God van de hemel! we hebben allemaal gezondigd vóór U; straf ons daarom in genade. We smeken U, laat ons

genieten van Uw genade, dat Uw eer niet door ons voor deze wereld zal worden ontheiligd, die nu vastbesloten lijkt om Uw Woord te doven. We kunnen wel vrede met hen hebben, als we uw heilige Naam niet zouden belijden, en niet in uw Zoon geloven, dat Hij voor ons aan het kruis heeft verzoend, onze zonden heeft gedragen en onze schuld heeft betaald. De vijand heeft geen andere reden voor zijn dagelijks woeden tegen ons, dan omdat we zijn wil niet vervullen, maar we houden van U, o God, in onze harten, die noch Satan noch zijn aanhangers kunnen verdragen. Daarom dwingen ze ons met grote nood, en kwellen ze ons met veel verdrukking. Aldus is onze misdaad, waardoor de vijand zo hard tegen ons vecht, omdat we onze hoop op U alleen stellen, en in Uw geliefde Zoon Christus Jezus en in de Heilige Geest; daarom moeten wij smaadheid ondergaan, omdat wij ons niet tegen u stellen; als we ons zouden overgeven aan afgoderij, en allerlei soorten goddeloosheid beoefenen, zouden ze ons ongedeerd laten leven, in vrede en rust.

Daarom, o lieve Heere, neem de wapens voor ons op en oordeelt allen die Uw kracht en macht negeren. Als we Uw Woord zouden verloochenen, zou de Antichrist ons niet haten; ja, als we zijn de valse leer zouden geloven, zijn dwaling zouden volgen en met de wereld zouden wandelen op de brede weg, zouden we een gunst bij hen hebben; maar omdat wij U willen volgen, zijn wij gehaat en verlaten door de wereld. Maar hoewel de vijand ons aanbrengt om te martelen, gebeurt het niet alleen met ons, maar ook met Christus, onze Verlosser; want zij hebben Hem eerst met veel smaad en lijden getroffen; en zo werd het met alle mensen aan Hem vastgehouden en in Zijn Woord geloofd. Daarom zegt Christus zelf: "Verwonder u niet, als de wereld u haat, want het haatte mij eerst, zij hebben mijn woorden niet ontvangen, dus zullen zij ook uw woorden niet ontvangen." Als zij Mij hebben vervolgd, zullen zij u ook vervolgen; wanneer al deze dingen met je gebeuren, verheug je en wees buitengewoon blij: want groot is je beloning in de hemel."

Christus troost ons nog meer door de mond van zijn geliefde apostelen, zeggende: "Als wij met hem lijden, zullen wij ons ook met hem verblijden en in eeuwige vreugde regeren." Wat doet het ertoe, als we hier even worden bespot en geminacht? Daar God ons eeuwige rust en gelukzaligheid belooft. "O Heere, U ziet en hoort de spot en het lijden waarmee Uw kinderen lijden. U kent ook hun kleine en zwakke vermogen, daarom bidden wij U, o God, dat U Uw eigen eer wilt beschermen en Uw Naam, die nu zo vreselijk ontheiligd is door allen die hier op aarde zijn, van hoge en lage aard zijn, landgoed. Toon Uw macht, zodat de vijand Uw Goddelijke kracht kan waarnemen en begrijpen, en kan leren zich te schamen. O Heere God, heb medelijden met Uw arme schapen, die verstrooid zijn, en niet langer een echte herder hebben om ze voortaan te onderwijzen. Zend hen, Uw Heilige Geest, opdat Hij hen mag voeden en verzadigen met Uw genade, en dat zij tot het einde niet naar de stem van een vreemdeling mogen luisteren. O God, luister in onze hoge majesteit dankbaar naar onze smeekbede en verlaat ons niet, omdat we in grote verdrukking en aanvechting zijn. Geef ons standvastig geduld door Christus Uw Zoon, onze Kapitein, die satan met al zijn heir kan overwinnen. Aan Hem zij eer en lof aan Zijn heilige Naam. Amen.

Mat. 7:14; Ps. 106: 6; Dan. 9: 5; 1 Petrus 2:24; Mat. 22:37; 1 Petrus 4: 3; Mat. 7:13; Johannes 17:14; 1 Petrus 4: 1; Is een. 53; Mat. 27; Lucas 24:26; Johannes 15:18; 1 Joh. 3:13; Mat. 5:12; Rom. 8:11; 2 Tim. 2:12; Johannes 10: 5.

2. CASPAR TAUBER, 1524. MELCHIOR VET

In dit jaar werd ook Caspar Tauber, een handelaar en burger van Weenen, in Oostenrijk, gearresteerd vanwege het christelijk geloof; en terwijl hij trouw en standvastig Christus bleef belijden, zonder afvallig te worden, werd hij veroordeeld en verbrand.

MELCHIOR VET
Deze Melchior Vet was een metgezel van George Blaurock, die van hetzelfde geloof met hem was, en ook met hem diende in het Evangelie. Hij werd verbrand in de tijd van **Michael Sattler**, in Drache, voor het getuigenis van het geloof en van de Goddelijke waarheid, die hij moedig bekende.

3. PLAKKAAT DAT DIE VAN ZURICH TEGEN DE DOOPSGEZINDEN HEBBEN GEPUBLICEERD, 1525

Een aantal geleerden beschouwen de Doopsgezinde beweging te zijn ontwikkeld uit de Zwitserse Broeders-beweging van Conrad Grebel, Felix Manz, George Blaurock, etc. Zij menen over het algemeen dat het Wederdopersgedrag zijn oorsprong vond in Zürich. De wederdoop plechtigheid in Zwitserland begon als een wezenlijk element van de gemeentehervormingen op initiatief van **Ulrich Zwingli.** Reeds in 1522 werd het duidelijk dat Zwingli op het pad van hervormingsprediking was toen hij dergelijke katholieke praktijken als tienden, de mis en zelfs *de kinderdoop met al zijn afgodische rituelen* begon te betwijfelen of te bekritiseren. Zwingli had een groep hervormingsgezinde mannen om zich heen verzameld, met wie hij de klassieke literatuur en de Schriften bestudeerde. Sommige van deze jongemannen begonnen echter het gevoel te krijgen dat Zwingli niet spoedig genoeg verder kon gaan in zijn hervorming. De verdeeldheid tussen Zwingli en zijn meer radicale discipelen werd duidelijk in een betoging in oktober 1523 in Zürich. Toen de discussie over de mis op het punt stond te worden beëindigd zonder enige feitelijke verandering in de praktijk aan te brengen, stond Conrad Grebel op en vroeg "wat moet er met de mis gebeuren?" Zwingli reageerde door te zeggen *dat de Raad die beslissing zou nemen.* Op dit punt antwoordde Simon Stumpf, een radicale priester uit Hongg, - een kanton - in Zwitserland: "De beslissing is al genomen door de Geest van God."
Dit incident illustreerde duidelijk dat Zwingli en zijn meer radicale discipelen andere verwachtingen hadden. Voor Zwingli zouden de hervormingen maar zo spoedig gaan als de Stadsraad hen toestond. Voor de radicalen had de Raad niet het recht om die beslissing te nemen, maar de Bijbel was de uiteindelijke autoriteit van gemeentehervorming. Omdat ze gefrustreerd waren, begonnen sommigen van hen alleen de Bijbel te bestuderen. Al in 1523 begon William Reublin te prediken tegen de kinderdoop in dorpen rondom Zürich, moedigde hij ouders aan om hun kinderen niet te dopen.
Op zoek naar medestanders met andere Hervormingsgezinden, schreef de radicale groep brieven aan Martin Luther, Andreas Karlstadt en Thomas Müntzer.
Felix Manz publiceerde eind 1524 enkele van de geschriften van Karlstadt in Zürich. Tegen die tijd was de kwestie van de kinderdoop groter geworden en had de gemeente te Zürich aan Zwingli opgedragen om wekelijks samen te komen met degenen die de kinderdoop afwezen "totdat de zaak kon worden opgelost". Zwingli brak de vergaderingen af na twee sessies, en Felix Manz verzocht de Raad om een oplossing te vinden, omdat hij vond dat Zwingli te moeilijk was om mee samen te werken. De Raad

riep toen een *vergadering voor 17 januari 1525*. Ontevredenheid met de uitkomst van dit geschil verbraken enkel Zwitserse broeders de contacten met Huldrych Zwingli.
De Raad van Zürich besliste in deze vergadering, *dat allen die bleven weigeren hun kinderen te dopen, uit Zürich moesten worden verdreven als ze niet binnen een week werden gedoopt.* **Deze Raadsbeslissing** was de eerste van een eeuwenlange vervolging en uitsluiting van de oprechte Dopersen en hun kinderen.

Omdat Conrad Grebel had geweigerd zijn dochter Rachel, geboren op 5 januari 1525, te dopen, was de beslissing van de Raad uiterst persoonlijk voor hem en anderen die hun kinderen niet hadden gedoopt. Toen zestien van de radicalen elkaar ontmoetten op zaterdagavond 21 januari 1525, leek de situatie bijzonder donker. De *Hutteriaanse Kroniek* registreert de volgende gebeurtenis:
"Na het gebed stond George van het huis van Jacob (George Blaurock) op en smeekte Conrad Grebel *om hem te dopen met de ware christelijke doop op zijn geloof en kennis.* En toen hij neerknielde doopte Conrad hem, omdat er in die tijd geen gewijde bedienaar was om dergelijk werk te verrichten. Daarna werd Blaurock gedoopt, hij op zijn beurt doopte anderen op de vergadering. Hoewel sommigen vóór deze datum de kinderdoop hadden afgewezen, markeerden deze doopbeurten de eerste her-dopen van degenen die als kinderen al waren gedoopt. Internet

Van Braght:
Op dit moment legden niet alleen de papisten, maar ook de Zwinglians of zogenoemde Gereformeerden in de stad Zurich de hand op de onschuldige en weerloze kudde van Christus; maar niet zodanig voor zover we weten, hen te straffen met de dood, of hen het leven ontnemen van de beul; maar hen onder zware gevangenschap opsluiten, tot uiteindelijk, zoals kan worden afgeleid, de dood erop volgt.
Om echter te bepalen vanaf welk moment deze zaak zou worden gevolgd, heeft de magistraat van genoemde stad onder meer het volgende bepaald: "Daarom willen wij en verordineren wij, dat voortaan alle mannen, vrouwen, de jeugd en de meisjes het Wederdopersgedrag verlaten en mogen het vanaf deze tijd niet meer nalaten om hun kinderen niet te laten dopen; en een ieder die in strijd met dit openbaar bevel handelt, zal, zo vaak als het zich voordoet, één mark zilver beboet worden. En indien iemand volkomen ongehoorzaam en hardnekkig zou blijken te zijn, zullen zij strenger worden behandeld, want wij zullen de gehoorzaamheid beschermen en de ongehoorzamen naar zijn verdiensten straffen, zonder het hem te vergeven; laat iedereen dienovereenkomstig handelen. Dit openbare document, verzegeld met het zegel van onze stad, en gegeven op St. Andrews dag, 1525."

> Vergelijk *Chron. van den Ondergang, pagina 1010,* kol. met *Henr. Bull. tegen de Wederdopers, lib. 1, cap.* 5, 6; ook de open brief van de raad van Zuerich, gepubliceerd in 1525.

De Zwingliaanse gemeente in Zurich, waar dit Plakkaat werd gemaakt, was op dit moment slechts ongeveer vijf jaar oud, en was ook onderworpen aan de haat en vervolging van de papisten; zeker een betreurenswaardige zaak, dat zij die slechts een korte tijd tevoren zich in vele opzichten hadden gereinigd van het zuurdesem van het pausdom en zich verzetten tegen de tirannie van de paus, niettemin in dit opzicht van de kinderdoop bleven zij verenigd met de pausen; dat is, in het vervolgen van anderen die niet hetzelfde geloof met hen hadden.

Toch zou het nood zou het zijn geweest als ze dit decreet hadden opgevolgd, omdat met één zilveren mark dit eerste vergrijp verzoend kon worden door het niet dopen van een kind.
Maar dit was niet het einde, want een paar jaar later, vooral in 1530, toen ze brutaler werden, besloten ze, dat de zogenaamde Doopsgezinden met de dood zouden worden gestraft; wat we op de juiste plaats zullen laten zien.

4. FELIX MANTZ, ZURICH 1527

Felix Manz geb. ca. 1498 in Zürich; geëxecuteerd 5 januari 1527 in Zürich, was een Doper, een mede-oprichter van de oorspronkelijke-gemeente in Zwitserland, en de eerste martelaar van de Doopsgezinde Reformatie.
Manz werd geboren en stierf in Zürich, waar Zijn Vader een kanunnik was van de gemeente Grossmünster. Hoewel de gegevens over zijn opleiding maar beperkt zijn, zijn er aanwijzingen dat hij een vrijzinnige opleiding volgde, met een grondige kennis van het Hebreeuws, Grieks en Latijn. Manz werd een aanhanger van Huldrych Zwingli nadat hij in 1519 naar Zürich kwam. Toen Conrad Grebel in 1521 bij de groep kwam, werden hij en Manz vrienden. Ze onderzochten de aard van gemeente- en staatsverbanden en kinderdoop. Na de Tweede Disputatie in 1523 werden ze ontevreden, omdat ze geloofden dat de hervormingsplannen van Zwingli met de gemeenteraad in gevaar waren gebracht.
Grebel, Manz en anderen ondernamen verschillende pogingen om hun positie te bepleiten. Verschillende ouders weigerden hun kinderen te laten dopen. Op 17 januari 1525 vond een openbare ruzie plaats met Zwingli. De raad verklaarde Zwingli de winnaar.
Na de laatste afwijzing door het stadsbestuur op 18 januari, waarin ze werden bevolen om niet te ruziën en zich te onderwerpen aan de beslissing van de raad, en hun kinderen binnen acht dagen te laten dopen, verzamelden de broeders zich in het huis van Felix Manz en zijn moeder op 21 januari. Conrad Grebel doopte George Blaurock en Blaurock doopte op zijn beurt de anderen. Dit maakte de breuk met Zwingli en de Raad compleet en vormde de eerste gemeente van de Doopsgezoinde Reformatie. De beweging verspreidde zich spoedig en Manz was er erg actief in. Hij gebruikte zijn talenkennis om zijn teksten in de taal van de mensen te vertalen en werkte enthousiast als een evangelist. Manz werd tussen 1525 en 1527 een aantal keer gearresteerd. Terwijl hij met George Blaurock in de regio Grüningen predikte, werden ze verrast, gearresteerd en gevangen gezet in Zürich in de gevangenis van Wellenburg.
Op 7 maart 1526 had de raad van Zürich een edict aangenomen dat volwassen heropname strafbaar maakte door verdrinking. Op 5 januari 1527 werd Manz het eerste slachtoffer van het edict, en de eerste Zwitserse Wederdopers werden gemarteld door protestantse Overheden. Terwijl Manz verklaarde dat hij "degenen die bereid waren om Christus te aanvaarden, het Woord te gehoorzamen en in Zijn voetsporen te treden, om zich hiermee te verenigen door de Geloofsdoop en de overigen in hun huidige overtuiging telaten", beschuldigde Zwingli en de Raad hem van hardnekkig weigeren om zich terug te trekken uit zijn dwaling en grillen.
Om 15.00 uur, toen hij vanuit Wellenburg naar een boot werd geleid, prees hij God en predikte hij tot het volk. Een gereformeerde prediker ging mee en probeerde hem het zwijgen op te leggen, in de hoop hem een kans te geven om te herroepen. Manz's broeder en moeder moedigden hem aan stand te houden en te lijden omwille van Jezus. Hij werd per boot naar de rivier de Limmat gebracht. Zijn handen werden vastgebonden en achter zijn knieën getrokken en er werd een paal tussen hen geplaatst. Hij werd geëxecuteerd door verdrinking in het meer van Zürich aan de Limmat. Zijn laatste woorden waren: "In Uw handen, o God, beveel ik mijn geest." Zijn bezittingen werden geconfisqueerd door de regering van Zürich en hij werd begraven op de begraafplaats St. Jakobs. Bron: Internet

Van Braght:

Felix Mantz was ook een grondlegger van de Hervorming van het geloof, in Duitsland, en toen hij, met grote ijver, de erkende waarheid van het Evangelie beoefende, leerde en predikte, werd hij benijd, beschuldigd en gevangen gezet door zijn tegenstanders, en ten slotte verdronken in Zurich, voor de evangelische waarheid, en zo een getuige te worden van het lijden van Christus. Dit gebeurde in het jaar van onze Heeree 1526.

Felix liet de volgende vermaning aan zijn medebroeders na, voor hun troost:
"Mijn hart verheugt zich in God, die mij veel kennis en wijsheid geeft, opdat ik het eeuwige, en nooit eindigende de dood mag ontkomen. Daarom loof ik U, o Heere Christus uit de hemel, dat Gij mijn verdriet en verdriet zult afwenden, Gij, Die God mij heeft gezonden als een Redder, en als een Voorbeeld en een licht, en die mij geroepen heeft in Zijn hemels koninkrijk, al voor mijn einde is gekomen, dat ik eeuwige vreugde met Hem zou hebben en Hem zou liefhebben en al Zijn gerechtigheid, die hier bestaat, en die voor eeuwig hierna zal blijven bestaan, en zonder welke niets tot stand komt of blijft bestaan; vandaar dat velen die dit niet in waarheid hebben, bedrogen worden door een ijdele mening. Enz.

… Hiermee zal ik mijn verhandeling beëindigen, en verlangend dat alle vromen indachtig zijn van de val van Adam, die toen hij de raad van de slang aanvaardde en ongehoorzaam werd aan God, de straf van de dood op hem kwam. Zo zal het ook gebeuren met diegenen die Christus niet accepteren, maar Hem verzetten, deze wereld liefhebben en niet de liefde van God hebben. En daarmee sluit ik hiermee af dat ik me stevig aan Christus zal houden en op Hem zal vertrouwen, die bekend is met al mijn behoeften, en mij daaruit kan verlossen. Amen.

5. GEORGE WAGNER, 1527

George Wagner, van Emmerich, werd aangehouden te München, in Beieren, vanwege vier geloofsartikelen. *Ten eerste,* dat de priester zonden niet kan vergeven. *Ten tweede,* dat hij niet gelooft dat een mens God uit de hemel kan neerhalen. *Ten derde,* dat hij niet gelooft dat God of Christus lichamelijk is in het brood dat de priester op het altaar heeft; maar dat het het brood des Heeren is. *Ten vierde,* Dat hij niet geloofde dat de waterdoop zaligheid bezat.
Omdat hij deze artikelen niet wilde verzaken, werd hij het meest ernstig gekweld, zodat de prins grote compassie voor hem voelde en persoonlijk tot hem kwam in de gevangenis, en hem ernstig vermaande, belovend dat hij hem zijn hele leven lang zijn vriend zou noemen. Zo ook de leraar van de vorst, vermaande hem ernstig om te herroepen, en deed hem eveneens vele beloften.
Uiteindelijk werden zijn vrouw en kind in de gevangenis voor hem gebracht, op deze manier om hem te doen herroepen. Maar hij mocht ook niet op deze manier worden bewogen; want hij zei dat hoewel zijn vrouw en kind hem zo dierbaar waren dat de prins ze niet met al zijn heerschappij kon kopen; hij wilde toch zijn God en Heere niet voor hun geld af laten kopen. Veel priesters en anderen kwamen ook naar hem toe om hem te overtuigen; maar hij was standvastig en onbeweeglijk in datgene wat God hem had gegeven om te weten. Daarom werd hij uiteindelijk veroordeeld tot het vuur en de dood.
Nadat hij in de handen van de beul was overgeleverd en naar het midden van de stad was gegaan, zei hij: "Vandaag zal ik mijn God belijden voor de hele wereld."

Hij had zoveel vreugde in Christus Jezus, dat zijn gezicht niet verbleekte, en zijn ogen toonden geen angst; maar hij ging glimlachend naar het vuur, waar de beul hem op de ladder bond en een zakje poeder aan zijn nek bond, waarop hij zei: "Doe het in de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest."
En nadat hij blijmoedig afscheid had genomen van een christen, die daar was, werd hij door de beul in het vuur gestoken en heeft hij gelukkig zijn geest Gode bevolen op de achtste dag van februari 1528.
De Landrechter echter, genaamd Eisenreich von Landsberg, tijdens zijn reis naar huis om nog andere broeders te vangen is in dezelfde nacht plotseling gestorven en dood op bed gevonden; en werd alzo door Gods toorn weggerukt.

OPMERKING - Het is bekend dat ook **Balthasar Pacimontanus** de kinderdoop afwees en daarom werd verbrand in Weenen in 1527. Zie het *tweede deel van Jacob Mehrning's Doopgeschiedenis, pagina* 777, *ex Bellarm., Tom.* 3, *lib. 1, de Bdpt., Cap.* 8.

6. MICHAEL SATTLER, 1527

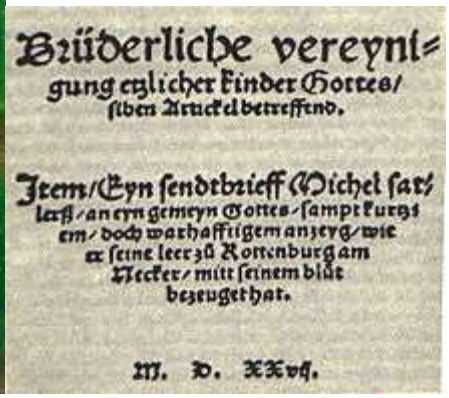
Brüderliche vereyni=
gung etzlicher Kinder Gottes/
siben Artuckel betreffend.

Item/Eyn sendtbrieff Michel sat=
lerß/an eyn gemeyn Gottes/sampt kurtz
em/doch warhafftigem anzeyg/wie
er seine leer zů Rottenburg am
Necker/mitt seinem blůt
bezeuget hat.

M. D. XXvij.

Michael Sattler predikt in het bos.

Hij was ook een van de Waldenzen-broeders, zoals Jacob Mehrning schrijft. Bapt. Hist.,

Sattler werd geboren in ongeveer 1490 in Staufen, Duitsland. Hij werd een benedictijner monnik in de abdij van St. Peter en werd hoogstwaarschijnlijk prior. Hij verliet St. Peter's waarschijnlijk in mei 1525 toen het klooster was overwonnen door de troepen uit het Zwarte Woud die vochten in de Duitse Boerenoorlog. Hij trouwde later met een voormalig Begijnene genaamd Margaretha.
Wanneer Sattler in Zürich aankwam is niet bekend, behalve dat hij op 18 november 1525 uit de stad werd verdreven in een golf van uitzettingen van vreemdelingen als gevolg van de discussie over de doop van 6-8 november. Sommigen geloven dat Sattler moet worden geïdentificeerd als de "Broeder Michael in de witte jas", vermeld in een document van 25 maart van dat jaar, dus Sattler in Zürich plaatste vóór Snyders inschatting van het moment waarop hij St. verliet. Hij geloofde dat Sattler mogelijk in Zürich aankwam om dat dispuut bij te wonen. Hij werd geassocieerd met de

Wederdopers en werd waarschijnlijk hergedoopt in de zomer van 1526. Hij was betrokken bij zendingswerk rond Horb en Rottenburg, en uiteindelijk reisde naar Straatsburg. In februari 1527 was hij voorzitter van een vergadering van de Zwitserse broeders in Schleitheim, op welk moment de Schleitheim-biecht werd aangenomen.
In mei 1527 werd Sattler gearresteerd door de Oostenrijkse autoriteiten, samen met zijn vrouw en verschillende andere Doopsgezinden. Hij werd gevangen gehouden in de toren van Binsdorf in Baden-Württemberg. De katholieke heerser van Oostenrijk, aartshertog Ferdinand, drong erop aan dat Sattler onmiddellijk zou worden geëxecuteerd door verdrinking vanwege zijn prominente aanwezigheid in de Doopsgezindeische beweging. Echter, Joachim I Nestor van Brandenburg er belang bij had een eerlijk proces, [a] en wilde Sattler om een proef te ondergaan in Rottenburg aan de Neckar. Joachim verzamelde katholieke theologen en een groep van vierentwintig rechters, die hij voorzat. Jakob Halbmayer, burgemeester van Rottenberg en hijzelf een tegenstander van Sattler, werd benoemd tot advocaat van Sattler.
Sattler werd belast met het trotseren van de keizer, afwijzing van de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de Eucharistie, afwijzing van de kinderdoop, het verwerpen oliesel, onteren van de heiligen, het onderwijs tegen eden, het beoefenen van de liefdesfeest bij trouwen, en het bepleiten niet-weerbaarheid. Sattler ontkende dat hij de keizerlijke edicten had getrotseerd of de heiligen had onteerd, maar verdedigde de resterende beschuldigingen als moreel en Bijbels. Hij ontkende ook dat de hoven jurisdictie in godsdienstige doctrine zouden moeten hebben.
Sattler is veroordeeld. De zin tot executie luidt: "Michael Sattler zal zich klaarzetten voor de beul, deze neemt hem mee naar het plein en snijdt daar eerst zijn tong uit en smijt hem dan spoedig naar een wagen en snijdt daar met gloeiende ijzeren tang twee stukjes van zijn lichaam, dan op weg naar de plaats van executie, vijf maal meer als hierboven; en daarna zijn lichaam als ketters middel tot as verbranden." De andere mannen in de groep werden met het zwaard geëxecuteerd en de vrouwen, waaronder Margaretha, werden geëxecuteerd door verdrinking.

Een gedenkplaat op de plaats van zijn executie bij Rottenburg aan de Neckar luidt: "De Doper Michael Sattler werd op 20 mei 1527 na zware marteling geëxecuteerd op de" Gallow Heuvel" en stierf als een waar getuige van Jezus Christus. Zijn vrouw Margaretha en andere leden van de gemeente werden verdronken en verbrand, zij handelden voor de geloofsdoop van degenen die Christus willen volgen, voor een onafhankelijke gemeente van de gelovigen en voor de vreedzame boodschap van de Bergrede." Internet

Van Braght: Na een lang proces en de dag van zijn vertrek uit deze wereld, met vele artikelen, verzocht Michael Sattler deze opnieuw voor te lezen en een andere hoorzitting te houden. De gerechtsdeurwaarder, als de Stadhouder van zijn Heere, verzette zich en wilden er niet mee instemmen. Michael Sattler vroeg toen om toestemming om te spreken. Na een consult kwamen de juryleden terug als hun antwoord, dat als hun tegenstanders het zouden toestaan, zij (de rechters) hiermee zouden instemmen. Daarop sprak de stadsadministrateur van Ensisheim, met devocaat van de gouverneur, als volgt: "Voorzichtige, eervolle en wijze heren, hij heeft op de Heilige Geest geroemd. Nu, als zijn hoogmoed waar is, lijkt het mij dat het niet nodig is om hem dit te geven, want als hij de Heilige Geest heeft, zoals hij beroemt, zal hij hetzelfde vertellen wat daar is verhandeld."

Hierop antwoordde Michael Sattler: "Gij dienaren van God, ik hoop dat mijn verzoek niet zal worden afgewezen; want de genoemde artikelen zijn mij nu onbekend."
De gemeentesecretaris antwoordde:" Voorzichtige, eervolle en wijze heren, hoewel we niet verplicht zijn dit te doen, maar om bevrediging te geven, zullen we hem zijn verzoek toestaan, opdat men niet moet denken dat hem onrecht in zijn ketterij is aangedaan, of dat we hem onrecht willen aandoen; laat daarom de artikelen voorlezen."

ARTIKELEN VAN AANKLACHTEN TEGEN MICHAEL SATTLER
Ten eerste dat hij en zijn aanhangers handelden in strijd met het mandaat van de keizer.
Ten tweede heeft hij onderwezen, gehouden en geloofd dat het lichaam en bloed van Christus niet aanwezig zijn in het avondmaal.
Ten derde heeft hij geleerd en geloofd dat de kinderdoop niet tot zaligheid leidt.
Ten vierde hebben ze het sacrament het heilig Oliesel verworpen.
Ten vijfde hebben zij de moeder van God en de heiligen veracht en veroordeeld.
Ten zesde heeft hij verklaard dat mannen niet moeten zweren voor de autoriteiten.
Ten zevende is hij begonnen met een nieuwe en ongehoorde gewoonte met betrekking tot het avondmaal, waarbij het brood en de wijn op een bord worden gelegd en hetzelfde wordt gegeten en gedronken.
Ten achtste heeft hij zijn Orde verlaten en is hij met een vrouw getrouwd.
Ten negende heeft hij gezegd dat als de Turken het land zouden binnenvallen, er geen weerstand geboden zou moeten worden; en als het juist was om oorlog te voeren, zou hij liever het veld nemen tegen de christenen dan tegen de Turken; en het is beslist een grote zaak om de grootste vijanden van ons heilig geloof tegen ons te richten.

Daarop verzocht Michael Sattler om toestemming om met zijn broeders en zusters te overleggen, wat hem werd toegestaan. Na een tijdje met hen overleg gevoerd te hebben, begon hij en antwoordde onverschrokken: "Met betrekking tot de artikelen die betrekking hebben op mij en mijn broeders en zusters, hoor dit korte antwoord: Ten eerste, dat wij in strijd met het keizerlijk mandaat hebben gehandeld, is niet waar; want dit houdt in dat de Lutherse leer en misleiding niet moet worden aangehangen, maar alleen het Evangelie en het Woord van God. Nu, dit hebben we bewaard; want ik weet niet dat we in strijd met het Evangelie en het woord van God hebben gehandeld. Ik doe een beroep op de woorden van Christus." Enz. enz.

Tot slot: gij dienaren van God, ik raad u aan het einde te overwegen waarvoor God u heeft aangesteld, om het kwade te straffen en om de vromen te verdedigen en te beschermen. En u zult merken dat noch ik noch mijn broeders en zusters in woord of daad beledigend tot God en het Evangelie zijn geweest, tegen welke autoriteit dan ook; daarom, gij dienaren van God, als u het Woord van God niet hebt gehoord of gelezen, zend dan tot de meesten geleerde, met de heilige boeken van de Bijbel, van welke taal ze ook zijn, en laat ze met ons overleggen in het Woord van God; en als ze ons bewijzen met de Heilige Schrift, dat we dwalingen maken en het mis hebben, zullen we graag afzien ervan en terugtreden en ook bereidwillig het vonnis en straf ondergaan voor datgene waarvan we zijn beschuldigd; maar als er geen enkele fout wordt bewezen, ik hoop tot God, dat u bekeerd zult worden en onderricht zult ontvangen." Wijsh. 6: 4; Handelingen 25: 8; Romeinen 13: 4; Handelingen 25:11.

Bij deze toespraak lachten de juryleden en brachten hun hoofden samen, en de stadsadministrateur van Ensisheim zei: "O gij beruchte, wanhopige schurk en monnik, zullen wij met u twisten? Ja, De beul zal met u ruzie maken, dat verzeker ik u."

Michael zei: "Gods wil zal gedaan worden."
De gemeentesecretaris zei: "Het was goed als je nooit was geboren."
Michael antwoordde: "God weet wat goed is."
Stadsschijver, "Je bent aarts-ketter, je hebt de vromen verleid, als ze nu alleen maar hun dwalinging verzaken en de genade aanvaarden."
Michael: "Genade is alleen bij God."
Een van de gevangenen zei ook: "We mogen niet afwijken van de waarheid."
Stadsschijver*:* "Jij wanhopige schurk en aartsketter, ik zeg je als er hier geen beul was, zou ik je zelf ophangen en denken dat ik Gode een dienst had gedaan. '
*Michael: "*God zal goed oordelen."
Daarop zei de stadsadministrateur een paar woorden tegen hem in het Latijn, wat we niet weten.

Michael Sattler antwoordde hem: *Judica*.
De gemeentesecretaris waarschuwde de rechters vervolgens en zei: "Hij zal vandaag niet stoppen met deze toespraak, daarom, mijnheren, ga door met het vonnis, ik zal het doen - het doet de Wet."
De rechter vroeg Michael Sattler of hij het ook aan de wet had toevertrouwd.
Hij antwoordde: "Gij dienaren van God, ik ben niet gezonden om het Woord van God te oordelen, wij zijn gezonden om ervan te getuigen en kunnen daarom niet instemmen met welke wet dan ook, omdat wij er geen bevel van God over hebben, maar als we niet van de wet kunnen worden ontslagen, zijn we klaar om te lijden voor het Woord van God, ongeacht het lijden dat ons wordt opgelegd, terwille van het geloof in Christus Jezus onze Redder, zolang we maar adem hebben ons, tenzij we er door de Schrift ervan worden weerhouden.
De gemeentesecretaris zei: "De beul zal je overtuigen, hij zal met je protesteren, aarts-ketter."
Michael: "Ik doe een beroep op de Schrift."
Toen stonden de rechters op en begaven zich naar een andere kamer, waar ze een uur en een halve bleven, en bepaalden het vonnis.
Ondertussen behandelden sommigen in de kamer Michael Sattler het meest onbarmhartig, met verwijten over hem. Een van hen zei: "Wat verwacht je - voor jezelf en de anderen, dat je ze zo hebt verleid?" Hiermee trok hij ook een zwaard naar voren dat op de tafel lag en zei: "Zie, hiermee zullen zij met u twisten."
Maar Michael antwoordde niet op een enkel woord betreffende zijn persoon, maar heeft vrijwillig alles doorstaan. Een van de gevangenen zei: "We mogen geen parels werpen voor de zwijnen." Mat. 27:14; 7: 6.
Omdat hij ook werd gevraagd, waarom hij geen heer in het klooster was gebleven, antwoordde Michael: "Volgens het vlees was ik een Heere, maar het is nu beter."
Hij zei niet meer dan wat hier is opgetekend, en dit sprak hij onbevreesd.
De rechters waren teruggekeerd naar de kamer, het vonnis werd gelezen. Het was als volgt: "In het geval van de gouverneur van zijne Keizerlijke Majesteit *tegen* Michael Sattler, is het oordeel uitgesproken, dat Michael Sattler zal worden overgeleverd aan de beul, die hem naar de plaats van executie zal leiden; en zijn tong zal uitsnijden. Werp hem dan op een wagen en scheur zijn lichaam tweemaal met een roodgloeiende tang en nadat hij buiten de poort is gebracht, zal hij vijf keer op dezelfde manier worden geknepen."
Nadat dit op de voorgeschreven manier was gedaan, werd hij tot as verbrand als een ketter.
Zijn medebroeders werden geëxecuteerd met het zwaard en de zusters verdronken.

Zijn vrouw, ook, na te zijn onderworpen aan vele smeekbeden, werden vermaningen en bedreigingen, waaronder zij zeer standvastig bleef, een paar dagen later verdronken. Gedaan op de 21e dag van mei 1528.

EEN BRIEF VAN MICHAEL SATTLER, IN DE GEVANGENIS, AAN DE GEMEENTE VAN GOD TE HORB

Mijn geliefde metgezellen in de Heere!
Genade en genade van God, onze hemelse Vader, door Jezus Christus, onze Heere, en de kracht van hun Geest, zij met u, geliefde van God, broeders en zusters.
Ik kan je niet vergeten; hoewel ik niet aanwezig ben bij het lichaam (Kol. 2: 5), toch zorg ik voortdurend voor u en waak over u, als mijn medeleden, opdat het lichaam niet wordt weggenomen, en daarna ook het hele lichaam van de gemeente, met al zijn leden overweldigd door verdriet; vooral in deze tijd, nu de woestheid van de roofzuchtige wolf tot zo'n hoogte is gestegen; en toename van kracht; zodat hij ook mij heeft gewekt om tegen hem te strijden; - maar eeuwige lof zij God, het hoofd is volledig verbroken en ik hoop dat zijn hele lichaam spoedig niet meer zal zijn, zoals geschreven staat.
Geliefde broeders en zusters, u weet wel met welke vurige liefde ik u heb vermaand de laatste keer als ik bij u was, dat u rechtvaardig en godzalig zou zijn in alle geduld en in de liefde van God, waarmee u onder deze overspelige en goddeloze generatie, bekend mag zijn als schijnende lichten (Mattheüs 5:14) die God de hemelse Vader heeft, verlicht met Zijn kennis en het licht van de Geest. Met dezelfde vurigheid smeek ik je nu om je te vermanen; dat u zeker en behoedzaam wandelt jegens degenen die ongelovigen zijn, dat ons ambt, dat God ons heeft opgelegd, op geen enkele wijze zal worden ontheiligd en terecht verweten. Enz.

… Vergeet niet om samen te vergaderen, maar wees ijverig dat u voortdurend samenkomt, en verenigd bent in gebed voor alle mensen en in het breken van brood; en dit met de meer ijver, omdat de dag van de Heere naderbij komt. Hebr. 10:25. In deze samenkomst zul je de harten van de valse broeders onderkennen en je spoedig van hen ontdoen. O, Sion neem weder uw getal en behoudt uw getekenden, welke de wil des Heeren volbracht hebben Want het getal van de kinderen die gij begeert is vervuld.
Op den Berg Sion heb ik gezien een grote schare die niemand tellen kan. Allen loofden de Heere met gezang.
En in hun midden was een jongeman van grote gestalte, groter dan al de anderen, en op elk van hun hoofden zette hij kronen en was meer verheven; waar ik me enorm over verbaasde. Dus ik vroeg de engel en zei: Heere, wat zijn dit? Hij antwoordde en zeide tot mij: Deze zijn het die de sterfelijke kleding hebben afgelegd en de onsterfelijke hebben aangetrokken en de Naam van God hebben beleden: nu worden zij gekroond en ontvangen zij palmen. Toen zeide ik tot den engel: Welker jongere is het, die hen kroont, en hun de palmen in hun handen geeft? Hij antwoordde en zei tegen mij: Het is de Zoon van God, die zij in de wereld hebben beleden. Toen begon ik enorm om hen te prijzen die zo vast stonden voor de naam van de Heere."
Houd in gedachten meest geliefde leden van het lichaam van Christus, wat ik aanduid met dit Schriftgedeelte, - Openbaring 7 - en leef ernaar. En als ik aan God wordt aangeboden, doe dan voor mijn vrouw wat u voor mij zou doen. De vrede van Jezus Christus, en de liefde van de hemelse Vader, en de genade van hun Geest, beware u onbevlekt van de zonde, en presentere u blij en rein voor het aanschouwen van hun heerlijkheid, bij de komst van onze Heere Jezus Christus; en dat je kunt gevonden

worden in het aantal geroepenen naar het feest (Lukas 14:15) van de ene Wezenlijke ware God en Verlosser Jezus Christus, voor wie eeuwige lof en glorie is, Amen.
Pas op voor valse broeders (Handelingen 20:39); want de Heere zal mij misschien tot Hem roepen; dus wees gewaarschuwd, ik wacht op mijn God. Bid zonder ophouden voor allen die in banden zitten. God zij met jullie allen. Amen.

Geschreven in de toren van Binzdorf.
Broeder Michael Sattler van Staufen, samen met mijn medegevangenen in de Heere.

> Van deze held en getuige van Jezus Christus zijn er ook andere geschriften die in druk voorkomen, die de verzoening van Christus behandelen; broederlijke vereniging; echtscheiden; van slechte opzieners en het horen van valse profeten.

7. LEONHARD KAYSER, Schärding 1527

Leonhard Kaiser, een Lutherse martelaar, een voormalige kapelaan, werd op 16 augustus 1527 in Scharding op de Inn verbrand, omdat hij niet wilde herroepen. Het proces en de uitvoering veroorzaakten veel opwinding in Duitsland. Luther was erg ingenomen met Leonhard. Hij stuurde hem in 1527 een hartelijke troostbrief.

De publicatie van de uitvoering was zeer pijnlijk voor Johann Eck, die op last van bisschop Ernest van Passau (een jongere broeder van de hertogen William en Louis van Beieren) die als procureur aan het proces deelnam. Hij antwoordde daarom in zijn boekje, *Warhafftige handlung, hoe Lenhart Käser te Schärding verbrand werd.* Luther publiceerde een tegenreactie.
In de oudere verslagen wordt Leonhard Kaiser een Doopsgwezind martelaar genoemd. Maar dit was een fout. De standvastigheid van de martelaar maakte diepe indruk op de omstanders. De rechter die het doodvonnis uitsprak was zo ontroerd dat hij al spoedig zijn functie neerlegde. Zijn assistent, Leonhard Mittermaier, emigreerde naar Moravië en sloot zich aan bij de Hutteriaanse Broeders. In de Hutterite-kroniek staat dat hij de executie aan hen heeft gemeld en kennelijk Kaiser als een wederdoper heeft beschouwd. Het is zeer waarschijnlijk dat hij het verschil niet kende,

omdat de beschuldiging in het Latijn werd gepresenteerd en Kaiser in het Duits antwoordde; het is ook vreemd dat de kronieken van de Moravische Hutterieten alleen de uiterlijke gebeurtenissen beschrijven en zijn geloof niet bespreken.

Als erfgenaam van zijn aanzienlijke landgoed noemde Kaiser zijn broers en de schoolmeester Ulrich. De laatste vermaande hij om de jongens te blijven lesgeven; maar als hij daar niet kon blijven vanwege tirannie, dan zou een van zijn familieleden hem en zijn jongens naar een plaats moeten brengen waar 'het Woord van God zuiver wordt gepredikt' (Roth, blz. 27).
Slechts vier dagen na deze executie gaf Ferdinand I zijn eerste mandaat uit tegen Zwinglianen en Doopsgezinden voor zijn Oostenrijkse erflanden, die zware sancties bedreigden voor allen die op enig punt van de Roomse Kerk afweek. Daarom had schoolmeester Ulrich waarschijnlijk de gelegenheid om het land te verlaten met een familielid en zijn beschuldigingen.
Volgens een Nederlandse familietraditie vluchtten de nazaten van Leonhard Kaiser naar Nederland en noemden zich daar Keyser.

Twee Wederdopers stierven later als martelaren in Schärding: in 1529 Virgil Plattner, die ook een priester was geweest, en in 1571 Wolf Binder.

Van Braght: Toen de vervolgingen zeer toenamen was er een geleerd Paap in het land van Beieren genaamd Leonard Keyzer, die de geschriften van Zwingli en Luther naarstig onderzocht. Hij is naar Wittenberg getogen en heeft daar met de doktoren gesproken en met hem ook het heilig Avondmaal gehouden. Toen hij terugkeerde in Beieren heeft hij de vruchten en de leer van de Doopsgezinden en van Zwingli en van Luther gezien en zich onder het kruis bij de afgescheiden Kuiskerk der Doopsgezinden gevoegd en verenigd in het jaar 1525. Terstond is hij in zijn leerambt verder gegaan met grote kracht en ijver, ongeacht de spot die zich over de gelovigen verhief met verdenken, verbranden en moorden.
In het 2e jaar van zijn dienstwerk kwam Leonard Keyzer te Scharping in Beieren en werd gevangen; door de bisschop van Passau en ook door andere Papen en Domheren. Hij werd naar de brandstapel veroordeeld op vrijdag voor Laurenti in augustus van dat jaar. Als zij hem uitvoerden naar de brandstapel hebben ze hem op een kar gebonden. De papen liepen naast de kar en spraken in het Latijn tegen hem. Maar hij antwoordde ze in het Duits om wille van het volk, omdat deze ook met hem voor het Gerecht niet in het Duits wilde spreken, hetwelk hij hen menigmaal had gevraagd.
Als hij buiten het veld kwam en het vuur zag, bukte hij terzijde van de kar en greep een bloemetje in zijn hand. Maar omdat hij gebonden was en zo sprak tegen de rechter die naast de kar te paard rijdt: *Heer rechter, daar pluk ik een bloempje. In zover gij dit bloempje in mijn verbranden ook kunt verbranden, hebt gij mij terecht veroordeeld. Maar anders, zo gij mij en dat bloempje in mijn hand niet kunt verbranden, denkt goed na wat gij gedaan hebt en doet boete*.
Daarop heeft de rechter met 3 burgers veel clusters hout, meer dan gewoonlijk in het vuur geworpen om hem door het grote vuur terstond tot as te verbranden. Maar als het hout verbrand was werd zijn lichaam nog onverbrand uit het vuur genomen.
Toen hebben de 3 beulen en hun knechten nieuw hout genomen en een groot vuur gemaakt. Nadat dit verbrand was bleef zijn ganse lichaam onverbrand alleen zijn haar was verbrand en zijn nagels waren bruin. *De as van zijn lichaam afgeveegd zijnde was het glad en klaar en ze vonden dat bloempje bij hem, onverwelkt en niet verbrand in zijn hand.*

Toen hebben de beulen zijn lichaam in stukken gehouwen en de stukken in een nieuw vuur geworpen. Dit vuur ook weer verbrand zijnde, lagen dezelfde stukken onverbrand in het vuur. Eindelijk namen zij die stukken op en wierpen die in een stromend water genaamd de In.
Deze rechter is daardoor zo verschrikt geworden dat hij zijn ambt heeft afgelegd en trok van die plaats weg. Zijn voornaamste dienaar die bij de rechter was geweest, die dit alles gezien en gehoord heeft, is tot ons in Meerenland gekomen. Hij is onze broeder geworden en heeft vroom geleefd en is zo gestorven. Uit zijn mond hebben onze leraren dit tot gedachtenis opgetekend en ter eer van God nu laten verbreiden en bekend worden.

Nadere toelichting rakende de dood van Leonard Keyzer.
Sebastiaan Franck in zijn Ketzerchronik (kronieken van ketters) op de letter L beschrijft deze zaak alzo:
Als hij nu gevangen naar Schardingen werd gevoerd en met 3 beulen naar het vuur gevoerd werd en gebonden kruiswijs op een ladder en in het vuur gestoten werd en hij Christus Jezus aanriep, zo zijn de strikken van zijn lichaam afgesprongen en verbrand. En toen hij echter nog leefde wentelden ze hem op een andere zijde naar dat vuur. Terstond heeft hem de Beul met hop-kruid stokken, die onvoorziens daar lagen, weer in het vuur gestoten zodat hij op de andere zijde daaruit wentelde. Toen hieuwen hem de beulen levendig in stukken en wierpen die in het vuur; maar ook deze konden, zoals ik gelezen heb, hem niet verbranden. Zie hiervan ook P.I. Twisck in zijn 16e boek jaarlijkse geschiedenissen; folio 1020 col. 2.

8. Thomas Hartmann en daarna nog 67 personen geëxecuteerd, 1527.

Anno 1527 werd Thomas Harman een dienaar van het Evangelie en het woord Gods berecht; nadien zijn enige personen tot Kitzpel gevangen, maar zijn van de waarheid afgevallen, door de tirannie van de overheid werden dan nog door hen op een open plaats voor een grote menigte volk gesteld, daar ze hen met vele lasterlijke woorden smadelijk toespraken om hen moedeloos te maken, zeiden: *O, hoe fijn laten uw leraren en herders nu het leven voor u?*
Toen is de genoemde Thomas Harman door het volk heen gedrongen, voortgetreden en heel vrijmoedig heeft hij gezegd: dat is de waarheid die ik u geleerd heb en ik wil het met mijn bloed te betuigen.
Zo is hij direct gevangen genomen, gepijnigd tot het vuur veroordeeld en verbrand. Hij dichtte en zong een lied in zijn uiterste hetwelk nog voorhanden is. Zijn hart kon men niet verbranden. Ze wierpen het tenslotte in de zee die nabij de gerechtsplaats was.

Na hem zijn aan deze plaats van zijn geloofsgenoten bij de 67 personen berecht geworden. De rechter te Kitzpel die veel van deze geloven hielp veroordelen en doden en hen voor ketters uitschold, om hun geloofs wil, liet God daarna zo gruwelijk tot schande komen, dat hij zelf verketterd bevonden werd en van alle mensen billijk daarvoor werd gehouden. Nochtans om geen geloofszaak geschiedde dit, maar omdat hem God in zulke schande niet vervallen dat hij ook voor de wereld smaad en oneer moest bekomen.

De stadsschrijver te Kitzpel die ook veel tot zulk onschuldig bloedvergieten geholpen heeft, liet zich horen: *hij wilde zijn hoofd niet zacht neerleggen totdat hij deze lieden had helpen uitroeien.*
Over hem kwam ook de wrake Gods, als hij in de winter op een slede in de stad zich om wilde keren, heeft hem het paard aan de muur en tegen een eik in de straat geworpen zodat de hersenen hem uitgingen. En heeft alzo zijn hoofd niet zacht neergelegd maar een verschrikkelijk einde bekomen.
Gelijk de broeders Hans Kitzpiler en Christian Haring daarvan getuigd hebben.

9. LEONHARD SCHOENER, 1528; EN NA HEM NOG ZEVENTIG GEDOOD, OOSTENRIJK

In het jaar 1528 werd Leonhard Schoener van Becklasburg aangehouden. Hij was een dienaar van God en was goed thuis in de heilige Schrift, en ook in de Latijnse taal. Hij leerde getrouw de ware doop van Christus en Zijn apostelen, het ware Avondmaal des Heeren, en de artikelen van het christelijk geloof; ja, het Woord van God. Hij heeft ook getuigd tegen de kinderdoop, het afschuwelijke sacrament en andere gruwelen van de antichrist. Oorspronkelijk was hij ongeveer zes jaar een blootsvoets monnik geweest, maar hij zag de onzuiverheid, lichtzinnigheid, hypocrisie (Mattheüs 7:15) en wreedheid van de monniken en priesters, en hun leven te oordelen naar het Woord van God, verliet hij het klooster in Judenburg, in Oostenrijk, ging naar Nurenberg; leerde de handel in de kleermakerij en reisde toen rond als kleermaker, kwam hij naar Nulasberg, in Oostenrijk.
Daar hoorde hij van Balthasar Hubmaier en zijn Doopsel, en ontdekte dat een aantal van hetzelfde geloof een kleine samenleving vormde in Veyen. Hij zocht hen op, kwam naar hen toe, hoorde hen, en werd daarheen geleid door Oswald, werd gedoopt. Hierna ging hij naar Steyen om in zijn vak te werken; waar hij onderwees en doopte, omdat hij door hen tot leraar was gekozen; en aldus onderrichtend en dopend, ging hij door Beieren, tot Rothenburg, aan Inntal; waar hij werd opgepakt vanwege zijn geloof, betwist hij veel met zijn tegenstanders en werd onderzocht.
Voordien stelde hij voor: dat, als zij hun geloof en doctrine als verkeerd en ketters beschouwden, zouden zij geleerde personen, doctoren, monniken en priesters moeten produceren om met hem in discussie te gaan over de zaak. Moet hij, in betwisting over ware Schriftuurlijke redenen, worden bevonden dat hij ongelijk heeft, dan zouden ze hem als onrechtvaardig moeten straffen; en voor nog verdere bevestiging van de waarheid, bood hij aan, om zijn bewering en zijn geschriften te bevestigen, dat, als een van de geleerden hem zou kunnen overtuigen met de waarheid van het Woord van God, dat zijn leer niet conform de heilige geschriften was, zou hij, als overwonnen, door de beul van de ledematen afgesneden moeten worden; en, wanneer hij beroofd is van al zijn ledematen, de ribben uit zijn lichaam moeten laten scheuren, totdat hij dood zou zijn. Maar als hij niet in staat zou zijn om een verhoor en een dispuut te krijgen, en zij hem zouden oordelen en ter dood brengen, ongehoord, dan vroeg hij alle getuigen van zijn dood, en allen die erbij stonden, dat zij zijn getuigen voor God zouden zijn, in Zijn oordeel op de laatste dag.
Maar krachtens het mandaat van de keizer, en het edict van de koning van Hongarije en Bohemen, werd hij veroordeeld, aan de beul overhandigd, onthoofd en tot as verbrand, op de veertiende dag van januari van genoemde jaar; in Rothenburg, om het getuigenis van Christus, waarvan hij niet wilde wijken.

Na de dood van deze Leonhard, getuigden ongeveer ***zeventig personen met hun bloed*** op dezelfde plaats.

Leonhard Schoener liet, onder anderen, de volgende vermaning na voor de troost van allen die lijden voor de Naam van Christus:
"Wij smeken U, o eeuwige God, neig Uw genadig oor tot ons, Heer Sabaoth, Gij Vorst der heerscharen, hoor onze klacht, want grote benauwdheid en verdrukking heersen, en hoogmoed is uw erfenis binnengegaan en daarmee hebben vele vermeende christenen zich aangesloten en aldus de gruwel der verwoesting aangericht, Mattheus 24:15.Ze woeden en vernietigen het heiligdom van de christenen, zij hebben het vertrapt, en de gruwel der verheerlijking wordt aanbeden als God. II Tess. 2: 4 Zij hebben uw heilige stad vernietigd, wierpen Uw heilig altaar af en doodden de dienaren erin, waar zij hen ook konden vatten.
En nu dat we als een kleine kudde blijven (Lukas 12:32), hebben ze ons met smaad en schande in elk land gedreven. We zijn verstrooid als schapen die geen herder hebben. We moeten huis en hof verlaten en zijn als de nachtraven die zich in de rotsen nestelen. Onze kamers bevinden zich in dakranden en kliffen; en strikken worden voor ons gelegd als voor de vogels van de lucht. We gaan rond in bossen en worden bejaagd met honden. We worden gevangen en gebonden als stomme lammeren geleid die hun mond niet openen. Handelingen 8:32. Wij worden rebellen en ketters genoemd. We worden als schapen naar de slachtplaats geleid. Velen zitten in nood en banden en hun lichamen zijn vergaan. Sommigen zijn overwonnen door het zware lijden en stierven zonder enige schuld. Hier is het geduld van de heiligen op aarde; en zo moeten we door lijden worden bewezen. Openbaring 13:10. De gelovigen zijn hier aan de bomen opgehangen, gewurgd, in stukken gesneden, in het geheim en openlijk verdronken.
Niet alleen mannen, maar ook vrouwen en meisjes hebben hier getuigd van het geloof dat Jezus Christus de waarheid is en de enige Weg naar het eeuwige leven. Johannes 14: 6.
Toch is de wereld niet in rust, maar woedt als een waanzinnige en smeekt leugens tegen ons. Ze houden op niet te branden en te doden. Ze maken de wereld te klein voor ons. O Heere, hoe lang zal Gij zwijgen ten aanzien hiervan? Hoe lang zult U niet het bloed van uw heiligen oordelen? Openbaring 6:10. Laat het opstijgen voor Uw troon. Hoe kostbaar is het bloed van Uw heiligen in Uw ogen. Daarom hebben we in al onze noden een geruststellend vertrouwen in U alleen en in geen ander; we hebben ook geen troost, rust of vrede op aarde. Maar hij die op U hoopt, zal nooit worden beschaamd. O Heere, er is geen verdriet zo groot dat het ons van U kan scheiden; vandaar dat wij U aanroepen zonder ophouden, door Christus Uw Zoon, onze Heere, die Gij, uit pure genade, ons hebt gegeven voor onze vertroosting, en Die ons het smalle pad en de weg naar het eeuwige leven heeft bereid en bekendgemaakt. Mat. 7:14.
Eeuwige glorie, triomf, eer en lof behoort U nu en in alle eeuwigheid toe, en Uw gerechtigheid blijft voor altijd. Alle naties zegenen Uw heilige Naam, door Christus, de komende rechtvaardige Rechter van de hele wereld, Amen. Handelingen 17:31."

10. HANS SCHLAEFFER EN LEONHARD FRIJCK, 1528

In het jaar 1528 werd broeder Hans Schlaeffer, voorheen een Romeinse priester, maar later een leraar van het Woord en het Evangelie van Christus, een zeer begaafde man, opgepakt in Schwartz, in Inntal, en met hem, broeder Leonhard Frick. Ze beproefden hem met veel zware martelingen en twistten met hem, via de priesters, over de kinderdoop; maar hij, zowel mondeling als schriftelijk, liet hen zijn verdediging zien, zoals het wordt bevolen, en zoals het zal blijken, gedurende het hele Nieuwe Testament, namelijk: dat het Woord van God eerst moet worden onderwezen, en dat alleen zij die horen, begrijpen, geloven en ontvangen, moeten worden gedoopt. Dit is de ware christelijke doop en geen ana-baptisme. De Heere heeft nergens geboden om baby's te dopen; ze zijn al van de Heere, en zolang ze in hun onschuld en eenvoud zijn, ze mogen helemaal niet veroordeeld worden.
Ze vroegen hem ook, waarin de basis van deze ana-baptistische sekten goed bestond.
Hierop antwoordde hij: "Ons geloof, ons oefenen en ons dopen is op niets anders gebaseerd dan op het gebod van Christus:" Gaat heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie aan alle schepsels, wie gelooft en zich laat dopen, zal behouden worden. ' (Marcus 16:16; Matt: 28: 19) en vele andere geschriften.
Ze vroegen ook welk ontwerp verborgen lag onder dit anabaptisme, aangezien ze aldus de mensen hadden aangespoord om een nieuw tumult en opruiing te zaaien.
Maar hij antwoordde dat het nooit zijn hart was binnengekomen om oproer te brengen; hij had zoiets ook nooit in anderen goedgekeurd; ja, hij was gevlucht uit een huis waarin zij leefden; die hij kon bewijzen door iedereen met wie hij ooit had geleefd. En er is geen ander ontwerp verborgen dan om het leven aan te passen, en de gruwelijke wegen van de wereld te verlaten; zodat het in de leerstelling die hij leert, niet het minste gebod is, dat we verplicht zijn om in alle goede dingen aan de autoriteiten onderworpen te zijn; hoe zou hij dan oproer en opruiing moeten verheffen en opzadelen?
Ze wilden ook van hem weten, wie de ware auteurs en beginners van deze ketterse en belangrijkste sekten waren, zoals ze die ten onrechte noemen.
Hij vertelde hun dat hij geen andere opdrachtgever van zijn geloof kende dan de Zoon van God, Jezus Christus, die de ware Aanvoerder van het geloof is. Hebr. 12: 2. Maar aangezien ze ketters en opruiende secten worden genoemd, verwees hij hen naar de klachten van de Joden tegen Christus vóór 'Pilatus, en de klachten tegen de apostel Paulus, vóór Felix de Gouverneur. Mattheüs 27: 1; Handelingen 24: 2.
Hij werd eveneens gevraagd wat hem had veroorzaakt en deed hem ertoe zijn ambt als priester te verlaten.
Hierover vertelde hij hen dat hij het omwille van het geweten had gedaan, omdat hij wist dat hij in de standplaats van een profeet was en geloofde dat God hem had gestuurd.
Ze wilden ook van hem weten, wie hem had gezegd naar Duitsland te gaan om het kwade zaad van het Wederdopersgeloof te planten.
Hij vertelde hun dat niemand hem daarheen had geleid; maar dat hij, aangezien hij tot nu toe geen verblijfplaats had en in ellende moest rondlopen, daar naar een van zijn vrienden kwam, met wie hij verbleef, en vandaar naar Schwatz ging, waar hij werd gearresteerd, volgens en naar de wil van God. Wat het kwade zaad betreft waarover zij spraken, hij wist helemaal niets; hij wilde dat niets slechts, maar liever de zuivere Goddelijke waarheid.
Na deze en andere dingen, toen hij enige tijd in de gevangenis had gezeten en niet kon worden bewogen, werden hij en zijn medegevangen broeder ter dood veroordeeld en

met het zwaard in Schwatz geëxecuteerd, waarmee zij met hun bloed aan de Goddelijke waarheid getuigenis gaven.

Hij liet de volgende vermanende dankzegging over aan zijn broeders in Christus

God, ik smeek Uw genade; reken mijn zonden niet toe, want Christus heeft voor hen verzoening gedaan voordat ik werd geboren. Rom. 5:10. Ik was Uw vijand, en Gij hebt liefgehad en mij genadig aanvaard en om mijn verlossing het onschuldige bloed van Uw geliefde Zoon gegeven (1 Petrus 1:19), hoewel ik nog steeds veel verdorvenheid van de overgebleven zonde in mij ervaar; die oprijst in mijn vlees. Want wanneer ik goed wil doen, is het kwaad bij mij aanwezig. Rom. 7:21. Daarom ben ik bedroefd en zucht en roep ik uit met de apostel Paulus: *O ellendige man die ik ben! wie zal mij verlossen uit het lichaam van deze dood?* Romeinen 7:24. En ik moet op mezelf antwoorden en zeggen: *Maar dank zij God, die mij de overwinning geeft door Christus.*
U bent troost; want als ik zo met het hart geloof, kan ik niet veroordeeld worden. De geest is bereid en klaar, maar het vlees is zwak, zodat we de wet van God niet kunnen vervullen, totdat Christus ons met Zijn Geest versterkt. Waar menselijke wetten op aarde regeren, daar worden de benarde geesten verleid; ja, waar Christus Jezus niet de enige Heerser is, die opbouwt, dan is er altijd verscheurdheid en verbreking; en geen enkel gebouw kan standhouden, wat Hij niet hooghoudt. Hoewel de wereld andere dingen zeer hoog acht, zijn ze veroordeeld voor God.
En daarom bidden we allemaal samen, jong en oud, groot en klein, dat Gij, o God, medelijden met ons zou hebben; en zend ons arme kinderen, getrouwe herders en rentmeesters van Uw gaven (Mattheüs 9:38), opdat alle menselijke leerstellingen worden uitgeroeid. Want het is tijd om echt berouw te hebben en het kwade te verzaken; want het strenge oordeel van God is nabij. Mark 1:15. Laten we daarom onze toevlucht nemen tot de kastijding van onze Vader en ons onderwerpen aan gehoorzaamheid, dat Hij ons als Zijn kinderen mag kastijden. De wereld is verblind, ze kent het christelijke leven niet, maakt het verfoeilijk, vlucht van het kruis en denkt dat het genoeg is, als ze fijn kunnen praten over het christelijke leven, maar doen inderdaad weinig.
Maar mijn broeders, hij die een ware christen is, moet Christus aantrekken (Romeinen 13:14) en op Hem lijken in zijn nederige gedaante op aarde, en kan opgewekt zijn in alles wat hem in deze wereld overkomt: geen uiterlijke schijn van het liefhebben van Christus, en van lijden voor Zijn Naam, baat hier; we moeten ons niet schamen voor Hem, die ons eerst heeft liefgehad (1 Johannes 4:19), en Zichzelf voor ons heeft gegeven tot een schandelijke dood. Het is in waarheid niet anders, dan dat het oordeel moet eerst beginnen bij het huis van God, I Petrus 4:17. Dus de Heilige Schrift is nu vervuld, zodat de straf waarmee de wereld bezocht moet worden, is klaar en bij de hand; daarom zou niemand nalatig moeten zijn; want het zwaard is getrokken, de boog is gebogen, de pijl is erop gelegd en het doel is genomen.
Hiermee bedoel ik niets anders dan dat we geen andere toevlucht moeten zoeken dan om de straf van de Vader te accepteren, zoals hierboven is gezegd; waardoor Hij ons loutert voor datgene waarvoor Hij ons heeft verzegeld, opdat we met Hem verzekerd zijn van het eeuwige en onvergankelijke koninkrijk en voor altijd het met Hem zullen bezitten in het eeuwige leven; hieraan moge God ons allemaal sterken. Amen."

11. LEOPOLD SCHNEIDER, 1528

Deze Liepolt Snijder is als een vroom getuige van Jezus Christus te Augsburg onthoofd en heeft de volgende vermaning nagelaten.

"Mijn God ik wil U loven n mijn laatste uren. Versterk mijn geloof in deze zware vaart van lijden. Mijn geest beveel ik in Uw handen. In U heb ik mijn vreugde. Help mij in het lijden. Vergeef het hen, hemelse Vader. Omdat ik Uw Woord niet kan verlaten, daarom moet ik gehaat worden. En men zoekt mij lichaam en ziel te beroven. Daarom roep ik tot U om hulp, wand ik heb anders geen trooster.
Dat wat zo duidelijk is geschreven, Marcus 16:16; 'Wie gelooft en gedoopt is, zal behouden worden', kan zeker door niemand worden tegengesproken, daarom moet er op worden gelet. 'O gij blinden, waarom bent u verontrust en bedroefd omdat het gebod van Christus wordt geobserveerd? Onderzoekt de heilige geschriften, en u zult vinden wat Christus de Zoon van God ons geboden heeft te doen.
Ik smeek u allen, geliefde broeders en zusters, dat u vast op God zult vertrouwen en laat mijn bittere dood u niet bedroeven, want God zal het rijkelijk belonen; we moeten eens afscheid nemen van dit dal van 'verdriet'. De Schrift verklaart duidelijk, dat hij die hier lacht en vreugde heeft, hierna zal rouwen; en daarom moet er acht op worden geslagen.
Lukas 6:25; we moeten hier met geduld lijden; de Heere staat toe dat het onschuldig wordt gedaan. Hij die hier zijn gave naar het altaar wil brengen; en herinnert zich dat zijn broeder iets tegen hem heeft, moet zijn gave aan het altaar achterlaten, en moet eerst gaan om zich met zijn broeder te verzoenen en dan zijn geschenk komen aanbieden. Mat. 5:23, 24.
Ik smeek U, o God, om genadig om degenen te vergeven die mij ter dood hebben gebracht. Ik beveel mijn geest en ziel in Uw hand, o God; verlos mij van al mijn benauwdheden, en wijk nooit van mij af; beroof mijn vlees van al zijn kracht, opdat ik overwin en victorie behaal in U. Amen." Openb. 2:11.

12. ACHTTIENEN IN SALZBURG GEBRAND; 1528

Deze achttien personen waren, naast vele anderen, met ijver ontbrand in de vrees voor God, en hadden zich van de wereld en zijn afgoderij tot God gekeerd en zijn gedoopt door het geloof in Christus, gehoorzaam aan zijn heilige Evangelie. Dit konden de tegenstanders niet verdragen; deze achttien werden daarom aangehouden en uiteindelijk, terwijl zij, onder veel martelingen, vroom vasthielden aan hun geloof, met vuur verbrand
"O GOD, van hemel en aarde. Wij allen hebben geen andere Heere in hemel en aarde dan U. I Cor. 8: 6. Verleen ons wat we van U verlangen. De Heere Christus zendt Zijn boodschappers uit, en door hen biedt Hij ons Zijn hemels koninkrijk aan, dat wordt bespot door de wereld: maar wij hebben aanvaard het koninkrijk van de Heere en Zijn genade met grote vreugde en voldoening; daarom brullen en razen de priesters tegen ons en haten ons vreselijk.
Ze hebben de waarheid ruim ***vijfhonderd jaar*** lang verbergen en de menigte mensen met valse leerstellingen verleid: ze vertrappen het Woord van God onder hun voeten, en het wordt door hen veracht. O Heere, sta toe dat zij hun stappen mogen veranderen en Uw wil doen."
En is dat wat in Salzburg is waargenomen geen treurige zaak is, namelijk dat achttien personen samen op dezelfde dag werden verbrand, alleen voor de Leer van Christus, die

zij beleden de enige Heere te zijn. Ze wilden het beeld niet eren, noch het beest aanbidden. Ze wilden hun woorden niet ontvangen, noch het merkteken van de antichrist in hun hand of op hun voorhoofd. Daarom konden zij noch kopen, noch verkopen in het land; maar zij hielden vast aan Christus en ontvingen Hem, het merkteken, en hun namen zijn geschreven in het boek des levens (Psalm 69:28); als christelijke soldaten verkregen zij door genade de kroon." II Timotheüs 4: 8.
Zo werden ze met vuur verbrand en wachten ze nu op eeuwige vreugde.

13. WOLFGANG ULMAN en 11 BROEDERS; HANS PRETLE 1528

Wolfgang U1man, een gevierde en uitmuntende man in zaken van geloof, na een tijdlang het geloof te hebben onderhouden en in praktijk te hebben gebracht, werd samen met zijn broeder en ***tien andere personen*** verbrand, allen standvastig getuigend van hun geloof met de dood, in Walzen, rond het jaar 1528.

HANS PRETLE
Vervolgens werd ook Hans Pretle, die een prediker was geweest, maar daarna een dienaar van de gemeente, van Christus geworden was, na een tijdje zijn bediening te hebben uitgeoefend en velen wees op de kennis van het Evangelie, werd verbrand voor het getuigenis van Jezus Christus. Openbaring 6: 9.

14. HANSKE VAN STOTZING, 1528

Hanske van Stotzing, die enige tijd in de gevangenis had gezeten, voor de evangelische waarheid, in Zabern, in de Elzas, werd uiteindelijk ter dood veroordeeld, rond het jaar 1528. Op weg naar de plaats van executie sprak hij de volgende vermaning tot de mensen, en werd toen onthoofd met het zwaard.
" In onze extremiteit beginnen we nu tot onze God te roepen, om ons te verlossen van al onze benauwdheid, dat onze harten Hem een reine offerande mogen schenken die voor Hem aanvaardbaar is.. Het offer dat ik bedoel is mijn hele lichaam, leven, huid en benen, en ook vrouw en kinderen. We zijn bereid om al onze leden op te offeren, houden van ons te dwingen en te beperken. Farao zou dit willen voorkomen en veranderen; maar we keren ons er niet naar; en we hebben niet het minste verlangen om ervan af te zien, maar om het offer voor de Heere te brengen en ons met Zijn hulp door te dringen (Mattheüs 1.1: 12); Hij zal ons helpen en helpen.
Kom hier, geliefde broeders, laten we dapper greep houden op de zaak: we zijn nu leden van Jezus Christus (Romeinen 12: 4, 5); Hij is onze kapitein (Efeziërs 1:22); Hij heeft een glorieuze kroon voorbereid, waarmee Hij wil kronen degenen die zullen volharden tot het einde. Mat. 10:22. Wees goed moedig en onverschrokken, gij wormke Jacobs. Jes. 41:14. De Rode Zee staat open; als Farao u achtervolgt, zal hij daarin omkomen. Gij kleine kudde, wees niet bevreesd, want het is maar een korte tijd hier, en ons vlees is het niet waard. Maar in de stad die God ons heeft voorbereid in het eeuwige koninkrijk, zullen we zijn als de engelen van God. Hebr. 11:10; Matthew 22:30. Wie kan hun waarde inschatten? Deze God heeft ons beloofd; ja, door Zijn Kind, Jezus Christus, belooft Hij ons veel troost, vreugde en eeuwigdurende rust, als we standvastig in Hem blijven. Maar we moeten ook de beker van het lijden drinken en lijden met Zijn Zoon Christus Jezus (Mattheüs 20:23), en Hij zal ons bevrijden en ons goed helpen. Hoewel de heidenen ons doden, Hij zal ons niet in de steek laten, maar hun

macht in stukken breken, ons uit hun handen rukken en door genade glorieus kronen. God is de Heere die kan beschermen. Hij is ook ons Schild (Genesis 15: 1), omdat we Hem hebben als een Vader, die zo goed en genadig is; dat hoewel mensen ons van hen wegjagen, we toch altijd aan Hem vast zullen houden. Zijn grote kracht is over ons en Hij laat hen niet verflauwen, die Zijn verbond bewaren; daarom, hoewel we beschaamd en beschuldigd worden, verheug je erover in je harten. Heb vertrouwen in God en Hij zal je helpen. Vrees daarom noch pijn noch dood. Ik geef lof en dank aan mijn God, dat ik een offer ben geworden. Ik heb er lang naar verlangd, want sterven is winst voor mij. Fil. 1:21. O God, laat mij deelnemen aan het offer van Uw Zoon Jezus Christus. Amen." Hebr.: 9:14.
Zo strekte hij zijn nek uit en werd onthoofd voor het getuigenis van Jezus Christus. Handelingen 1: 8.

15. THOMAS, BALTHASAR EN DOMINICUS, 1528

In hetzelfde jaar 1528 werden Thomas en Balthasar, beiden dienaren van het Evangelie, en met hen één Dominicus, gearresteerd, ter dood veroordeeld en verbrand, en lijden er zeer standvastig aan, voor het geloof en de Goddelijke waarheid, in de stad Bruenn, in Moravië. Maar voordat ze werden aangehouden, viseerden ze de raad, dat ze op moesten passen en geen onschuldig bloed moesten vergieten, want God wilde het niet ongestraft laten. Jer. 7: 6. Een van de leden, Thomas Pelzer genaamd, stond op en deed alsof hij zijn handen aan het wassen was, zeggende: "Aldus zal ik mijn handen in hun bloed wassen en denken om God te dienen." Johannes 16: 2. Maar een paar dagen nadat het oordeel van God over hem kwam. Hij werd dood in zijn bed gevonden, naast zijn vrouw; en daardoor was het door zijn plotselinge dood niet toegestaan om de dood van deze vrome personen te zien, die de harten van velen angst inboezemden.
Broeder Bastelwart kende deze Thomas Pelzer, die zo plotseling stierf, goed; en ook broeder Andrew Gauper was bekend met de omstandigheid.

16. HANS FEIERER, MET VIJF BROEDERS EN DRIE ZUSTERS, 1528

Omstreeks deze tijd werden ook Hans Feierer, een prediker van het Woord, en vijf van zijn broeders of medegelovigen veroordeeld en verbrand voor het geloof en de Goddelijke waarheid, in **München** in Beieren.
Er werden drie zusters, vrouwen van drie van hen, verdronken; moedig, opgewekt en gaven graag hun leven over, omdat ze bereid waren dit tijdelijke leven liever te verliezen dan te stoppen met wat God hun had laten weten. Ze gaven een ellendig leven op, om te zijner tijd een ander te vinden (Mattheüs 10:39; 24:13; Openb. 2:10), met Christus, en met Abraham, Isaak en Jacob, en alle heiligen en vromen, in het koninkrijk van God; dat beloofd is aan allen die volharden tot het einde.

17. DRIE BROEDERS EN TWEE ZUSTERS, Moravië, 1528

Drie broeders en twee zussen werden gevangen gezet in Znaymb, in Moravië. Er was een rechter in Znaymb, genaamd Mr. Louis, die de broeders enorm haatte, zoals blijkt uit de gevangenneming van deze broeders en zusters. Met krachtige woorden vroeg hij de Raad wat zij van plan waren te doen met de ketters van de Wederdopers, omdat zij

een koninklijk bevel en mandaat hebben, en toch worden ze niet geëxecuteerd. Hij zei dat hij zelf naar de koning zou gaan en hem zou vertellen over hun ongehoorzaamheid; maar als ze zouden worden geëxecuteerd, zou hij het hout aanvoeren om ze te verbranden met zijn eigen paarden.
Daarop antwoordde de Raad en zei: "Lieve heer Lowijs, wij zullen ze u aanbevelen, doe met hen wat u wilt, het is aan u toevertrouwd. Daarna liet hij het hout trekken met zijn eigen kar en werkte hard om de drie broeders en twee zusters te verbranden, die spoedig geëxecuteerd werden. Zo zijn ze aan God opgeofferd, die dit ware brandoffer toeliet, en hebben hun de geloften, gedaan in de doop betaald, tot de dood toe, om voor de Goddelijke waarheid te lijden.
Deze Lodewijk, gedreven door de haat en afgunst van de oude slang, was nog niet tevreden met het bloed van de vrome en onschuldige schapen van de Heere en moest de maat van zijn oordeel vervullen. Hij beval dat geld moest worden gegeven aan degenen die hem zouden vertellen waar de broeders zich hadden vergaderd. Er werd hem een huis gewezen, hij nam gerechtsdeurwaarders en wachters en ging met hen mee naar de plaats. Daar stapte rechter Lowijs onverwachts in de gat bij het huis, gebruikt om wijn te laten zakken en verstuikte zijn voet. Hij viel neer en schreeuwde hevig dat ze hem moesten optillen en de boefjes moesten laten gaan. De broeders hoorden het geluid en ontsnapten uit het huis.
Hierna werd Lowijs ziek tot de dood toe, en terwijl hij daar lag in zijn lijden en zware ziekte, begon hij plotseling uit te roepen: "O de Dopersen, de Dopersen!" Hij sprak niets anders, maar herhaalde deze kreet ontelbare keren. Ten slotte brulde hij als een os en als een wild beest beet hij in zijn eigen tong en het schuim en bloed vloeiden uit zijn mond, zodat zijn vrouw en kinderen niet bij hem konden blijven; alleen zijn dienende vrouw, die aan hem gehecht was, bleef bij hem totdat hij in zijn eigen bloed gestikt was.
Deze dienende vrouw vertelde de omstandigheden aan broeder Bastelward die een prediker was. Al zijn verwanten houden er niet van om erover te spreken; maar het was een gewoon gezegde onder de mensen, dat hij onschuldig bloed had vergoten. Prov. 6:17; Jer. 7: 6; 22: 3.
En zo heeft God dikwijls (meer dan in dit boek wordt getoond, of kan daarmee in verband worden gebracht) de goddelozen met soortgelijke voorbeelden gestraft, opdat daardoor Zijn werk de grotere vooruitgang zou kunnen maken onder Zijn volk, tot Zijn lof, en tot de zaligheid van velen die zoeken dat wat Rechtvaardig is, en de vebetering van het leven; want als God Zijn werk niet altijd gesteund had, zou de vijand in de loop van de tijd het hebben uitgedoofd en niet één vonk of kiem van waarheid achtergelaten hebben; maar God staat hem niet toe zulks om te doen.

18. NEGEN BROEDERS EN DRIE ZUSTERS, STIERMARKEN 1528

In dit jaar 1528 werden negen broeders en drie zussen aangehouden te Bruck, aan de Mur, in Steyermark. Zij werden veroordeeld voor hun geloof en in banden genomen uit de stad, naar de plaats van executie; maar zij waren blij en opgewekt en zeiden: "Vandaag zullen wij op deze plaats lijden voor het woord van God en Hem onze offerande aanbieden." Rom. 12: 1; 2 Tim. 4: 6. Zij vermaanden ook ernstig de heren van Bruck, dat zij zouden moeten weten dat zij zich schuldig maakten aan onschuldig bloed.
Nadat er een ring was gevormd, knielden ze allemaal neer (Handelingen 7:60; 20:36) en baden ze ernstig tot God; dat ze dit nu hun avondoffer kunnen afmaken. Ze stonden toen op en boden zich aan het zwaard. De beul was bedroefd; want hij wilde het niet graag

doen. De jongste van hen allen smeekte zijn broeders, omdat hij zich goedsmoeds en getroost voelde, ze moesten hem als de eerste laten lijden; hij kuste hen toen en zei: "God zegene u, mijn geliefde broeders, vandaag zullen wij allen samen zijn in het paradijs." Lucas 23:43.
Zo werden deze negen broeders onthoofd in een groen veld; ze waren zo onverschrokken dat het verbazingwekkend was om het te zien. Ze knielden neer; en zo stortten zij hun bloed uit door de slag van het zwaard.
De drie zussen werden verdronken; ze wilden op geen enkele manier afwijken van God en Zijn waarheid. De jongste lachte bij het water; die door velen die er stonden werd gezien. Sommigen beweerden dat de duivel hen had verhard; maar anderen waren ontroerd in hun hart, zodat zij beleed dat God dit gegeven had, omdat het anders niet mogelijk was. Zo getuigden zij dapper van de heilige en Goddelijke waarheid.

19. VILGARD EN CASPAR VAN SCHOENECK, 1528

Beiden zijn te Ries in Fluchtdal bij Brixen om de Waarheid wil onthoofd en zo als trouwe getuigen van Christus gestorven en hebben de volgende vermaning aan hun broeders nagelaten:
Merk allen op en neemt het ter harte dat God alle zondaars groot en klein zal bezoeken en Hem nu verachten en Zijn Naam lasteren en hun zondig leven niet beteren. Enz.

… Wacht u voor de zonden en volgt de duivel niet maar bevrijd uzelf van ongerechtigheid, en uw God zal u in dit laatste uur niet verlaten; want God is rijk en genadig, en bij Hem is er veel genade; Hij vergeeft gewillig de zondaar die zijn zonden zal verzaken, die in Christus gelooft en Zijn Naam aanroept; Hij zal niet alleen door genade zijn zonden vergeven, maar ook hem de eeuwige beloning geven. Let goed op deze dingen.
Oh allemaal die tot de gemeente van Jezus Christus behoren en kinderen van God zijn geworden. Loof God met gejuich, jong en oud, groot en klein; gij, die Zijn Woord geloofd hebt, hebt God lief als Zijn lieve kinderen en loopt met zuivere harten naar Hem, en je zult nooit verlaten worden, maar Hij zal je ooit behouden.
O God, die rijk is in genade, bewaar ons als Uw kinderen, opdat wij u mogen vasthouden, en dat zij die tot U zijn gekomen, niet worden beschaamd; leid ze ijverig met Uw rechterhand in het beloofde land, het eeuwige hemelse koninkrijk.
O God, eer zij U in Uw hoge troon, die ons Christus Uw Zoon heeft gegeven en ons Goddelijke genade heeft geschonken, waarmee wij nu U belijden met hart en mond, en ons niet schamen om hen onze broeders te noemen die een beroep doen op U in waarheid als hun Vader. Geprezen door Uw heilige naam, Amen."

OPMERKING - Sebastiaan Franck vertelt dat de ***Doopsgezinden in het begin met vele duizenden waren toegenomen***, zodat de wereld vreesde dat ze een oproer zouden veroorzaken; maar hiervan, zoals ik hoor, schrijft hij, werden ze onschuldig bevonden en werden vervolgd met grote tirannie; eerst vooral in pausdom. Ze werden met geweld gevangen gezet en gekweld door het zwaard, vuur, water en vele gevangenissen, zodat binnen een paar jaar heel veel mensen ter dood werden gebracht.
Sommigen berekenen het aantal mensen dat ter dood gebracht wordt, ***meer dan tweeduizend.*** Ze zijn op veel plaatsen ter dood gebracht; alleen al in Eynsisheim werden ongeveer zeshonderd mensen gedood, die allen geduldig en standvastig leden als martelaren. [Eynsheim Duitsland of Ensisheim in Frankrijk?]

Vergelijk het verslag van Seb. Franck, Chron, fol. 55.109, met de oude Offer-boeck, lib. 1. Leonh., Lib. 7; ook Chron. Van den Ondergang, p. 1025.

ZES PERSONEN IN BAZEL VERBANNEN, 1529

In het jaar 1529 werden in Bazel negen van hen op die gedoopt waren volgens het bevel van Christus ondervraagd en zes verbannen. * Na veel disputaties zijn drie van de negen afvallig geworden; de rest bleef standvastig, werd verbannen.
Ze schrijven verder, dat in Bomburg, een kasteel in de heerschappij van Bazel, enkele van de voornaamste Dopersen werden opgesloten door Bartholomew Sincken die daar Voogd was. Maar wat ze uiteindelijk met hen deden, staat er niet in. Vergelijk dit met het verslag in het voorwoord van de Offer-boeck der Doopsgezinden, van het jaar 1615, letter Y, p. 2.

20. HANS LANGMANTEL MET ZIJN DIENSTBODEN. 1529

Hans Langmantel, een rijke burger en van adellijke afkomst, tijdens de heroprichting van de gemeenten in Duitsland, ontving met zijn knecht en dienstmaagd de waarheid *van* het Evangelie, en, ontstoken met ijver, geloofden zij de waarheid, verlieten hun zondig leven, en werden gedoopt op hun geloof in Christus Jezus, voor de vergeving en vergeving van hun zonden; om welke reden ze alle drie gevangen zaten en na veel aanvallen en martelingen te hebben verduurd, werden ze uiteindelijk gedood voor hun geloof, dat ze voortdurend beleden.
Hans Langmantel en zijn knecht waren onthoofd met het zwaard, terwijl het dienstmeisje in het water verdronk. Toen ze nog steeds in strenge gevangenschap zaten, stuurden ze het volgende; - als een dankoffer en gebed tot God, waar zij gebruik van maakten in de gevangenis, - tot hun broeders, tot troost, vermaning en ter herinnering, rond 1529:

"O God, onze hemelse Vader, kom met de kracht van Uw Heilige Geest, opdat U ons gemoed moge verblijden, met hart en ziel, geef ons alle drie een mannelijk hart, dat wij in deze angst strijden en overwinnen. Openbaring 2: 7. Houd ons vast met Uw rechterhand, want U bent onze kracht; beslist de strijd voor ons (Exodus 14:14) en waakt over ons in nood, opdat we in het strijd mogen staan en niet terug kunnen gaan wanneer het op zijn hoogtepunt is. Daarom, o Heere, blijf over ons waken en zorg voor ons in dit uiterste, nu de goddelozen opstaan tegen Uw Woord, en ons daaruit zouden verdrijven.
O God, behoed ons in Uw toezegging, opdat wij niet verslappen en Uw Woord verlaten. Laten we genieten van de trouw die U ons hebt getoond door Uw Zoon Jezus Christus; en opdat we dit altijd serieus overwegen, zend ons Uw Heilige Geest en ontsteek het vuur van Uw Goddelijke liefde in ons; leid ons, Gij die het met der daad hebt onderwezen, dat we onszelf daarin ook mogen oefenen, en het waarnemen en in praktijk brengen, als Uw lieve kinderen, dat deze gave ons mag overkomen, en dat, zoals wij geroepen zijn, wij daardoor ons leven in deze Uw waarheid kunnen lieveden.
Behoud ons in vrede en eenheid, en trouw aan elkaar in waarheid met een zuiver hart. Hiertoe, o God, laat het licht van uw Goddelijke glorie zijn licht schijnen, zodat wij erin kunnen wandelen.

O Heere, houd ons erin zoals Uw lieve kinderen, en laat ons nooit worden verduisterd door de afschuwelijke duisternis van deze wereld, die de overhand heeft gekregen met alle ontrouw en die zal worden gevolgd door de dood. Maar Gij, onze Vader, hebt de billijkheid lief. In U is geen duisternis (1 Johannes 1: 5); maar de wereld is ermee verhard. Maar Gij zijt het eeuwige Licht, dat de duisternis doordringt; dat we niet langer kinderen van de nacht mogen zijn, maar kinderen van de dag. Waak over ons met Uw Heilige Geest en leer ons aldus in dit licht te gaan met licht en vreugde volgens Uw Goddelijke natuur.
O God, we smeken U om nog een ding: zendt ons, tot dit einde Uw Heilige Geest, verdraag ons met Zijn kracht, vernieuw ons hart en maak ons sterk in U, opdat wij gehoorzaam U mogen horen in Uw gehoorzaamheid, en Uw naam loven. Wanneer deze wereld opstaat en tegen Uw woorden is, zodat onze ziel tot U zucht in alle ernstige nood waarmee zij ons trachten weg te jagen, dan, o Heere, schenk ons om naar U te kijken om hulp en ons te helpen overwinnen. Sta het toe, Here, dat we onszelf niet bezoedelen door zonde of schuld, en ons vlees de angst ontnemen waarmee ze ons wegtrekken en ons in dit werk stoppen; dat, wanneer zij ons naar de dood zullen leiden, we niet aarzelen in de doodsstrijd, maar kunnen gaan om U te ontmoeten met al de vromen in het ware, versierde bruiloftskleed, tijdens het bruiloftsfeest, bereid voor uw Zoon, wanneer Hij zal ontvangen Zijn bruid met eeuwige vreugde en vreugde. Heere, help ons in elke angst en benauwdheid, en in de pijn van de dood; geef ons het hemelse brood; zend ons Uw Trooster, want God is de Trooster van de ellendigen. Hij maakt de armen rijk en versterkt de zwakken; Hij kan de vermoeiden opfrissen en kracht geven aan de zwakken, opdat zij tot U mogen komen. Door U overwinnen zij, die nu de doodsstrijd zijn binnengegaan, om voor de waarheid te strijden. In Christus, Uw Zoon, help ons het veld op deze aarde te overwinnen, ja alleen in Hem. Wees Gij alleen onze Helper, bescherm ons met Uw zwaard, opdat wij samen, als Uw helden, de kroon mogen verkrijgen en voor eeuwig bij U blijven. Amen."

21. GEORGE BLAUROCK, EN HANS VAN DER REVE, TIROL 1529

Omtrent deze tijd, is Juriaan *van het huis van Jacob*, genaamd Blaurock, die gedurende ongeveer twee of drie jaar in Zwitserland, maar vooral in de graaf van Tirol, waarheen hij was gegaan, de leer van de waarheid verspreidde en verkondigde; zodat hij zijn talent gebruikte (Matt.25: 15), en door zijn ijver voor het huis van God een middel tot zaligheid mocht zijn, werd hij met zijn metgezellen opgepakt, te Gusodaum. Hij werd veroordeeld voor het geloof, en levend verbrand, niet ver van Clausen voor deze artikelen, namelijk: dat hij zijn ambt als priester had opgegeven, dat hij vroeger in het pausdom had uitgeoefend; dat hij de kinderdoop negeerde en de mensen een nieuwe doop leerde; dat hij de mis verwierp; dat hij eveneens de belijdenis van de priesters, zoals door hen gesticht, verwierp en dat de moeder van Christus niet mag worden aangeroepen of aanbeden. Om deze redenen werd hij geëxecuteerd,

De liefde van de waarheid begon te branden onder de naties, en het vuur van God was daarmee begonnen, velen werden ter dood gebracht voor de getuigenis van de waarheid, in het **graafschap Tirol,** vooral op de volgende plaatsen: In de Gusodein district: bij Clausen, Brixen, Stertzing, Balzen, Neumark, Katren, Terlen, Gundersweg; in de vallei IMTAL; bij Imbs, Petersburg, Stejen in de Spruckhal, Schwatz, Rottenburg, Kufstein en Kitzpichel.

Op deze plaatsen getuigde een grote menigte gelovigen voortdurend met hun bloed naar de waarheid, door vuur, water en het zwaard. Zo namen het volk van God en de grote vervolging dagelijks toe. Jacob Hueter werd een van de opzichters en leraren in het graafschap Tirol, en niet lang daarna, met zijn volk, verenigd met de gemeente in Meern land (Moravië).
Nadat Jacob Huter met zijn volk uit het graafschap naar Moravië was gebracht, deels gedwongen door grote vervolging, werd de tirannie in het graafschap Tirol dagelijks heftiger; zodat de vromen maar weinig plaatsen hadden waar ze konden blijven en velen van hen werden aangehouden en op verschillende manieren ter dood gebracht voor het geloof.
Te dien einde riepen de priesters gewelddadig en furieus uit vanaf de preekstoel, dat er zorg voor moest worden gedragen om hen uit te zoeken; en om ze te vernietigen met vuur en zwaard. Veel geld werd ook herhaaldelijk aangeboden en beloofd aan degenen die het toen zouden moeten informeren; waarmee ze meerdere keren verraden werden. Ze werden op elke manier gezocht, in bossen en in huizen, waar hun aanwezigheid werd vermoed; in elke plaats, ook in gesloten tuinen, die moesten worden geopend, of ze zouden openbreken en doorzocht worden.
Er was een Judas, genaamd Prabeiger, die gebruik maakte van zijn subtiele kunstgrepen, denkend om een grote beloning te krijgen. Hij ging naar de autoriteiten en verried hen allen, bracht met zich gerechtsdeurwaarders en kinderen van Pilatus, met zwaarden, speren en staven, en ging voor hen uit, precies zoals Judas de verrader deed, Matt. 26:47. Ze vingen een groot aantal gelovigen en verspreidden de rest.
Niet lang daarna, toen ze zich weer verzamelden, manifesteerde een andere Iscariot, George Frueder genaamd, zich. Hij ging naar de priesters en zei, als zij hem zouden betalen, hij zou gaan, en geen van de broeders zou zich voor hem kunnen verbergen. Toen gaven de priesters, het geslacht van de Schriftgeleerden en Farizeeën, hem geld en goede beloning, en ook een brief. Deze schurk ging toen naar buiten, nam de vorm aan en de schijnheiligheid van een engel, en zo nu en dan bezocht hij hen, zoals hij dacht dat ze kennis hebben van deze zaak. Hij informeerde overal in de Pusterthal, waar de broeders waren, en hoe hij hun kon vinden; hij vroeg om hulp bij dit doel. Met veel geween deed de bedrieger dit verzoek en deed alsof hij niet kon rusten voordat hij bij hen was. Dus bedroog hij hen, zodat hij uiteindelijk naar hen toe kwam. Hij verscheen erg verdrietig, nederig en teder voor hen. Als iemand die zich wil bekeren en zijn weg wil veranderen. Hij zei toen heel plotseling: "Mijn broeders, schenk mij dit en wacht een tijdje, en ik zal naar huis gaan en mijn vrouw en kind halen."
Veel gedachten kwamen op bij de dienaar en hij zei om te suggereren: "Als u vals van hart bent, en uw bedoeling kwaad, zal God u zeker vinden en u zult spoedig Zijn oordeel over u neerhalen."
Maar hij zei: "Oh nee, God behoede mij daarvan; kom met mij mee in mijn huis."
Zo ging hij weg en haastte zich naar de rechter, de Overheid en de priesters, die met geweld kwamen, met zwaarden en stokken, en de broeders en zusters arresteerden.
Verscheidene andere schurken van deze klasse manifesteerden zich, vooral, iemand wiens naam Peter Lantz was, en een genaamd Pranger. Sommigen gingen 's nachts rond met veel sluwheid, handelde op dezelfde manier als de andere bedriegers en gingen naar plaatsen en huizen waar ze verwachtten deze mensen te vinden; maar God gaf hun de vergelding die zij verdienden, zodat zij zouden wensen, dat zij nooit waren geboren.

Naast de bovengenoemde George Blaurock was er ook een **Hans van der Reve,** die beiden behoorden tot het aantal van degenen die oprecht de waarheid van het heilige Evangelie ontvingen, en hielpen bij het vinden en bouwen van de christelijke gemeente,

in de tijd dat de waarheid lang verduisterd was in het pausdom en door andere dwalingen. En toen zij aldus een tijd getrouw hun bediening oefenden, stichtten en veel onderwezen, en hun talent effectief op woeker zetten (Matt.25: 15), werden zij uiteindelijk aangehouden door de afgunstige kinderen van Kaïn, en verbrandden zij te Clausen, in Etlandt, 1529.

En om dat in alle te laten zien dat zij zich verheugden in God en trachtten ook hun broeders te troosten en te sterken; lieten zij hen het volgende na tot een gedenkteken:

"Heere God, ik zal U nu en tot mijn einde prijzen, omdat Gij mij geloof hebt geschonken, waardoor ik geleerd om U te kennen. Gij zendt mij Uw Goddelijk Woord, dat ik kan vinden en waarnemen dat het uit pure genade is. Van U, o God, heb ik het ontvangen zoals U weet. - Ik hoop van harte dat het zal niet tot leeg terugkeren naar U. Jes. 55:11. O Heere, sta mijn hart hieraan toe. Mijn hart verheugt zich omdat ik uw wil ken Toen ik de zware last van zonde in me voelde, die mij buitengewoon verontrustte (Ps. 6: 6), ik zou hebben moeten sterven en eeuwige pijn moeten lijden als Gij, o God, niet tot mij kwam met het Woord van Uw Goddelijke genade, Handelingen 10:37. Verhoogd en geprezen zij Uw glorieuze naam voor eeuwig, omdat Gij U altijd een barmhartige, lieve Vader laat zien. Verwerp mij niet, maar ontvang mij als uw kind. Daarom roep ik tot U, help, o Vader, dat ik Uw kind en erfgenaam mag zijn. O Heere, versterk mijn geloof (Lukas 17: 5). Anders, als Uw hulp mij niet zou helpen, zou mijn gebouw spoedig vallen.
Vergeet mij niet, o Heere, maar wees altijd bij mij; Uw Heilige Geest beschermt en leert mij, dat ik in alle omstandigheden, mijn lijden, ook Uw troost mag ontvangen, zodat ik, in deze strijd dapper strijdend, de overwinning behaal. I Cor. 9: 25-27. "De vijand bestrijdt een veldslag met mij in het veld waarin ik nu ben, hij zou me graag van het veld verdrijven, maar Gij, o Heere, geeft mij de overwinning." Hij liep tegen mij met scherpe wapens, zodat al mijn ledematen voor de de valse leer en hun beperkingen beefden.
O Heere, heb medelijden met mij; en help mij, Uw zoon, arme man, met Uw genade en krachtige hand, en maak mij overwinnaar. Oh God, hoe haastig hebt U mij gehoord; gij kwam spoedig met Uw hulp en wendde mijn vijanden terug; daarom zal ik lof zingen voor Uw Naam in mijn hart, en voor altijd de genade, die tot mij is gekomen, verspreiden." Nu, ik bid U, Vader, voor al Uw kinderen, bewaar ons allen voor altijd van alle vijanden van onze zielen. Ik mag niet op het vlees vertrouwen (I Petrus 1:24), dat vergaat en niet blijft, maar ik zal vast vertrouwen op Uw Woord (Psalm 115: 9). Dit is mijn troost, waarop ik vertrouw; het zal mij verlossen van al mijn benauwdheden tot eeuwige rust.
Het uur van de laatste dag, waarop we allemaal moeten komen, is nabij. Lieve Heere, help ons om het kruis naar de voorlievemde plaats te dragen, en wend U tot ons met alle genade, opdat wij onze geest in Uw handen kunnen bevelen.
Ik bid U oprecht voor al onze vijanden, o Heere, hoe velen er ook mogen zijn; leg hun zonden niet op hun rekening; Heere, ik smeek dit naar Uw wil. Handelingen 7:60. En zo zullen wij (ik George Blaurock en Hans van der Reve) in vrede vertrekken.
Moge de goede God door genade ons leiden naar Zijn eeuwige koninkrijk, zoals we vast vertrouwen dat Hij wil, en Zijn heilige werk in ons beëindigen en ons kracht geven tot het einde, Amen."

Dit is klaarblijkelijk geschied, toen deze twee zo standvastig en moedig stierven en werden verbrand voor de waarheid.

HIER VOLGT EEN ANDERE BRIEF DOOR GEORGE BLAUROCK

... God voert een rechtvaardig oordeel uit (Psalm 7:11, Rom.2: 5), dat niemand terzijde kan leggen, en wie niet Zijn wil doet, zal hij oordelen. Maar Gij, o Heere, zijt goedig en laat u genadig vinden; en allen die ijverig zijn om uw wil te doen, aanvaardt U als Uw kinderen. We prijzen terecht en danken U dankzij Jezus Christus, voor al Uw weldaden en goedheid, en smeken u om ons voor de zonden te behoeden en te beschermen. De zondaar in dit leven brengt een streng oordeel over zichzelf, dat hij hierna zal betreuren; want hoewel God hem getrouw waarschuwt, zal hij toch zijn zondige leven niet verlaten; maar wanneer de Heere zal komen in Zijn heerlijkheid om te oordelen, dan zal de zondaar zich bekeren; want geen excuus zal dan baat hebben.
Hij laat nu zijn Goddelijk Woord publiceren en vermaant de mensen dat zij zich van hun zondige leven moeten afkeren, in Christus geloven, door het geloof gedoopt worden en het Evangelie gehoorzamen.
Daarom, gij mensenkinderen, verlaat uw zonden en blijft niet langer verhard, ziek, slecht en blind; nu dat je de Medicijnmeester kunt vinden, die alle zwakheden kan helen en zonder geld zijn hulp kan gebruiken. Mat. 9:12. O, hoe vreselijk zal het zijn met de zondaar die nu hulp en raad weigert, wanneer hij door God veroordeeld zal worden in eeuwige pijn, waar hij zal blijven en eeuwig zal lijden. Mat. 25:46. Maar Gij, o Heere, bent een rechtvaardige God. Gij zult niemand misleiden, maar degenen die oprecht van U houden, behouden voor de tweede dood.
Gij, o Heere, zijt een sterke God, die in de hel zal werpen, die nu haar mond wijd geopend heeft, alle goddelozen en zij die Uw kinderen haten en kwellen. Maar Uw genade is groot over degenen die zich bekeren en U, door Jezus Christus, om hun zonden te vergeven. Dit is wat God vereist: dat het hele menselijke geslacht Hem zou moeten vrezen en liefhebben, dat zij Zijn Zoon Jezus Christus zouden volgen en Zijn Goddelijke leer zouden naleven. Maar wanneer de zondaar wordt vermaand tot de liefde van God, toont hij door de daad dat hij het als een aanfluiting beschouwt; hiervoor echter zal hij duur betalen, want God kan niet door uiterlijk worden misleid.
De Antichrist bedreigt degenen die God vrezen met grote strengheid en schande. Daarom smeken wij U, o Heere, om Uw zwakke vaten te versterken: maar wij weten, dat als wij dit geduldig verdragen om Uws naams wil, U in Uw trouw ons niet zult verlaten; maar vernieuw ons en versterk ons dagelijks, opdat we mogen voortgaan op Uw smalle weg. Mat. 7:14.
Wij roepen tot U door Christus, terwille van Zijn bitter lijden (Jes. 53), waarin wij Uw trouw en liefde herkennen; en dit troost ons op onze pelgrimstocht. Verlaat ons niet, Uw kinderen, voortaan tot het einde; maar bied ons Uw vaderlijke hand voortdurend aan opdat wij onze loop kunnen voortgaan; want als we onze loop hebben beëindigd, wordt de kroon voorbereid door de Jongeling (II Esdra 2:43) die voor ons aan het kruis hing, waarop hij enorm leed omwille van onszelf.
O Heere, geef toe dat we dankbaar mogen zijn, zodat we u vreugdevol kunnen zien, onze Vader. O Vader, door genade hebt Gij ons gekozen en hebt U niet veracht ons in Uw werk te zetten; geef dat wij, wanneer de avond komt, we het Loon met vreugde mogen ontvangen. Mat. 20: 1, 8. Door Christus, uw Zoon, maak ons gereed voor het hemelse Avondmaal en bekleed ons met Uw Heilige Geest. In dat avondmaal zal Uw Zoon, onze Verlosser, ons dienen aan de tafel. Luke 12:37.
O, hoe gezegend zijn zij die tot dit avondmaal worden geroepen! (Openbaring 19: 9) En die zich in alle verdriet aan Christus houden tot het einde toe, zoals Hij standvastig voor ons aan het kruis heeft geleden; en zo is het met al Zijn volgelingen op aarde; en allen

die hun bruiloftskleed tot het einde toe onbesmet zullen houden. Op hun hoofd zal de Jongeling kronen zetten.
Maar hij die niet bekleed is met dit kleed, wanneer de Koning Zijn gasten zal inspecteren, zal streng bestraft worden, gebonden aan handen en voeten en geworpen in de buitenste duisternis. O Heere, geef ons ware liefde om te wandelen, dat wanneer wij komen, dat we de deur niet gesloten zullen vinden, zoals het geval was met de dwaze maagden, die geen olie in hun lampen hadden, en zeiden: "Heere, open voor ons", maar kon niet binnengaan. Maar dat we gelukkig mogen waken met de vijf wijze maagden, en ook het glorierijke huwelijksfeest van de eeuwige hemelse vreugde mogen binnengaan, wanneer de Koning, met zijn trompetten, zal roepen en Zijn uitverkorenen verzamelen zal. Daarom, o Sion, gij heilige Kerk *van* God, zie dat gij vasthoudt tot het einde hetgeen gij hebt ontvangen, en houd uzelf onbevlekt van de zonde, en gij zult door genade de eeuwige kroon ontvangen. I Cor. 9:25; 2 Tim. 4: 8.

22. VIGIL PLAITNER; LODOVICUS EN TWEE ANDEREN; JAN HUT 1529

In het jaar 1529 werd broeder Vigil Plaitner, een dienaar van Jezus Christus, in **Scharding, in Beieren,** veroordeeld en geëxecuteerd, na grote standvastigheid (Mattheüs 24:13), voor het geloof en de Goddelijke waarheid. Hij zou noch naar de rechterhand noch naar links gaan; en hield niet van zijn leven tot de dood toe (Johannes 12:25), maar gaf het over voor Christus, opdat hij het in de Stad der Gerechtigeheid hierboven voor altijd zou kunnen ontvangen met alle heiligen en vromen. II Petrus 3:13.

LODOVICUS, EN TWEE ANDEREN, 1529
In dit jaar werd ook een broeder genaamd Lodewijk, een dienaar van Jezus Christus, geleerd en goed thuis in de Hebreeuwse, Griekse en Latijnse talen, en ervaren in de heilige Schrift, geëxecuteerd met het zwaard, te Constantz aan het Bodenmeer na daar lang gevangen te hebben gezeten. Bij zijn vertrek gaf hij vele uitstekende instructies, zodat velen verbaasd waren en bewogen om met hem te Weenen.
* Lodewijk behoorde tot de gemeente van de Waldenzen, wiens gezonde geloof we elders hebben getoond. Zie de hieronder geciteerde auteur.

JAN HUT, 1529
In dit jaar werd Jan Hut, een trouwe dienaar van Jezus Christus, aangehouden voor het Goddelijk getuigenis, in **Augsburg,** in Zwaben, waar hij in een toren werd gebracht. Eindelijk hielden ze op met hun ernstige vragen en martelingen en hij bleef als een dode achter. Toen gingen zij weg en lieten een licht achter in de gevangenis, waardoor het stro in brand werd gestoken. Toen ze naar de toren terugkeerden, vonden ze hem dood. Ze droegen hem toen, dood als hij was, in een stoel op een wagen voor het gerecht, waar hij veroordeeld werd om te worden verbrand.
Zijn zoon, Philip Hut, was ontslapen in de Heere, in de gemeente van Heim. Deze Jan Hut componeerde een hymne van dankzegging, die we zingen bij het gedenkteken of Avondmaal des Heeren; daarnaast componeerde hij een of twee andere liederen.

* Deze Jan Hut was ook een van de oude Waldenzen Broederen. Zie Bapt. Hist. p. 748.

23. WOLFGANG BRAND-HUEBER, HANS NIEDERMAIR EN NOG ONGEVEER 70 ANDEREN GEDOOD; EN CARIUS PRADER, 1529

In dit jaar werden ook broeder Wolgang Brand hueber van Passau en Hans Niedermair, beide dienaren van het Woord en het Evangelie van Christus, samen met veel van de vromen in Lintz, in het land boven de Enns, gearresteerd voor de Goddelijke waarheid; ze werden veroordeeld tot vuur, water en het zwaard en werden onmiddellijk geëxecuteerd, in alle zeventig personen.
Onder hen werd ook Peter Niedermair van Hirschberg in Gminden op de dag van St. Andrew in 1529 aangehouden en hoewel hij in de extreme angst voor de dood op verschillende manieren werd verleid, bleef hij trouw en constant. Openbaring 2:10; Mat. 10:22. Uiteindelijk werd hij door de voorzienigheid van God bevrijd, nadat hij daar meer dan drie jaar gevangen was gezeten.

Over Wolfgang Brandhuber gesproken, er zijn nog steeds geschriften [brieven] van hem in de gemeente, waarin te zien is, hoe getrouw hij de christelijke gemeente onderwees. Hij zei ook dat in alles wat niet in strijd is met God, we gehoorzaam moeten zijn en onderworpen aan de autoriteiten; en dat hij strikt gehouden heeft tot de ware doop van Christus; en het ware Avondmaal des Heeren. Waarbij de kinderdoop, het Rooms sacrament en andere antichristelijke gruwelen en anathema's worden afgewezen, zoals blijkt uit zijn geschriften, die nog steeds bestaan.

CARIUS PRADER, MET MEERDERE PERSONEN 1529

Omstreeks deze tijd werden ook Carius Prader, een prediker van de gemeente van God, in het land **Salzburg,** en een aantal andere personen samen in een huis opgesloten en verbrand. Er is nog steeds een hymne in de gemeente die deze Carius heeft gecomponeerd.

24. ZEVEN BROEDERS; EEN JONGEN VAN 14 JAAR, 1529

Deze zeven broeders werden samen op dezelfde dag met het zwaard voor de evangelische waarheid in **Gmuend, in Zwaben**, geëxecuteerd en aldus standvastig getuigd met hun bloed tot de naam van Christus; het bracht datgene tot stand waar God het naar toe zond, en keerde niet leeg terug tot Hem, maar leidde velen op de juiste manier. En daardoor werden degenen die trouw probeerden te leven, gehaat en veracht door de rest als Wederdopers, net alsof ze van God waren afgeweken en zich tot Belial wendden; terwijl zij vurig naar niets streefden en verlangden, dan Gods geboden onderhouden met Zijn hulp, naar al hun bekwaamheid (1Cor.7: 19); en toch werden zij verwijtend gestigmatiseerd als Wederdopers, zij die oprecht iedereen vergaven, hun buren hielpen door hen geld te lenen zonder woeker, en baden voor hun vervolgers en vijanden (Mattheus 5:44).
Zoals te zien was in het uur van hun dood, en die dus hun geloof met de daad bevestigden. Zoals publiekelijk werd aanschouwd, 1529, in de stad Gmuend, waar de vijand met sommigen van hen veelvuldige listen gebruikte om hen bang te maken, zonder echter succesvol te zijn.
Daar hadden ze een jongen van slechts **veertien jaar** oud gearresteerd, die zij in de toren legden, waar hij bijna een jaar heel streng opgesloten zat, veel mishandeld werd,

maar altijd onbeweeglijk bleef, hoe vaak zij ook naar hem toekwamen om hem ertoe te brengen zijn geloof te verzaken.
Met hem werden **zes andere broeders,** vrome mannen, aangehouden en gevangen gezet in de toren voor het leven. Daar loofden ze samen God (Handelingen 16:25) en troostten ze elkaar; en God hielp hen met Zijn genade, zodat zij trouw aan het geloof vasthielden en zich niet lieten bewegen door bedreigingen of verschrikkingen.
Toen de tijd van hun vertrek uit deze wereld naderde, werd hun doodvonnis voorgelezen, en er werd aan toegevoegd dat als zij zouden ophouden met hun geloof, ze geen angst hoefden te hebben, maar naar hun vrouwen en kinderen zouden terugkeren.
De gevangenen wendde zich tot hun vijanden, en antwoordden: "Wij hebben onze vrouwen en kinderen aan God toevertrouwd, die goed in staat is om hen te behouden, vandaar houdt van deze woorden op, want we zijn bereid en klaar om te sterven."
Vervolgens werd ter plekke een ring getrokken, zoals gebruikelijk bij executies, met het zwaard. Toen deze knaap in de ring stond om te worden onthoofd, reed er een graaf naar hem toe de ring in en sprak hem aldus toe: "Mijn lieve kind, verzaak van deze dwaling, en ik zal je onderhoud geven en je altijd bij me houden."
De jongeling antwoordde: "Moet ik van mijn leven houden (Johannes 12:25), en daarom mijn God verlaten, en zo proberen te ontsnappen aan het kruis? Dit moet ik zeker niet doen, uw rijkdom kan geen van beiden van ons helpen, maar ik verwacht een beter in de hemel."
Dus de jongen antwoordde onverschrokken en voegde eraan toe: "In het koninkrijk van mijn Vader, die mij heeft gekozen, en die alle dingen kan ordenen en maken zoals het 't lieve is. Sluit daarom uw smeekbeden af; voor hem die mij altijd heeft gevoed en gesteund, wil ik ook gehoorzaamheid tonen in deze laatste nood. Tot Hem moeten we vanuit het diepst van ons hart roepen, wanneer het uur nabij is, dat we met goed gejuich uit deze wereld mogen vertrekken. Als we niet van Hem afwijken, zal Hij ons de eeuwige, glorieuze kroon geven."
Hierop ontstond een groot tumult onder de mensen, met speren en andere wapens, en elk sprak over de zaken zoals men het begreep.
En aldus stierven zij door het zwaard, als vrome helden, en werden zij een offer aan de Heere, als getrouwe getuigen van Jezus Christus, 1529 na Christus.

Terwijl deze zeven broeders nog steeds in de gevangenis zaten, schreven ze samen, elk met hun eigen mening, het volgende en stuurden het aan hun broeders.

1. De eerste deed het volgende gebed: "Uit de diepten van mijn ziel roep ik tot U, o God, hoor mijn geroep." Zend uw Heilige Geest, zoals Gij, Christus, tot nu toe Die niet hebt teruggetrokken, maar Hem genadig hebt medegedeeld ik vertrouw op wat U ons geboden heeft, maar de heidenen proberen ons te doden." Ps. 130: 1.
2. De tweede bad: "Het vlees is zwak, o Heere; Gij weet heel goed dat het de minste pijn vreest, daarom, vervul ons met Uw Heilige Geest, die wij van harte vragen, zodat wij standvastig kunnen blijven tot het einde, en kom vrolijk en dapper het lijden tegemoet dat ons nu wacht, en dat we geen pijn of smart mogen vrezen." Mattheüs 26:41; 10:22.
3. De derde bad: "De geest is gewillig en bereid om het lijden te verlangen. O Heere, hoor onze gebeden, door Jezus Christus Uw Zoon. We bidden ook voor onze vijanden, die helaas zo onwetend zijn, dat zij niet weten wat zij doen, en zijn niet bewust van Uw toorn." Johannes 15:16; Mat. 5:44; Lucas 23:34.

4. De vierde bad: "We bidden U, Vader, en lieve Heere, door Christus, Uw Zoon, vergroot Uw kleine kudde, ontsteek in hen en ook in ons, Uw Goddelijk leven, en onze harten zullen zich verheugen, want daarna hongeren en dorsten onze harten." Mat. 6: 9; Lukas 12:32; 2 Cor. 3:18; Mat. 5: 6.
5. De vijfde bad: "O God, Gij hebt ons in genade ontvangen en hebt ons Uw dienaren gemaakt. Door Uw Goddelijke hulp hebben we ook bereidwillig Uw bediening in onze zwakheid vervuld; bewaar ons nog meer vastberaden in Uw Woord. Wij willen U gehoorzamen ook van nu af aan: help ons en wees onze Trooster." I Cor. 1: 4.
6. De zesde bad: "Gij, Heere God, mijn Beschermer, wij zullen aan U vashechten, en dan zal de pijn ons niet streng schijnen, hoewel zij ons ons leven ontnemen, Gij hebt het ons voor eeuwig in de hemel bereid;en hoewel wij hier zijn en wij smaad en pijn lijden, het zal niet voor niets zijn."
7. De zevende zei: "Het lichaam, het leven, de ziel en alle leden die we van U hebben ontvangen, o God, deze zullen wij nu aanbieden aan U, tot lof van Uw heilige Naam, het is slechts stof en as. Wij bevelen onze geest in Uw handen. Amen." Romeinen 12: 1; Gen. 1: 7; Lucas 23:46.

25. ANNA VAN FREIBURG, 1529

Deze Anna van Freiburg was ijverig in de vrees des Heeren en zoals zij in Christus geloofde, en werd gedoopt door geloof in Hem, zo trachtte zij op te staan met Christus; en te wandelen in nieuwigheid des levens. Maar de tegenstander kon het niet verdragen; daarom werd Anna benijd, beschuldigd, gevangen gehouden door zijn dienaren, en na standvastig vele martelingen te hebben ondergaan, ter dood veroordeeld en verdronken in het water, en daarna verbrand met vuur.
Dit gebeurde in Freiburg, in het jaar 1529. Toen zij op het punt stond te sterven, sprak zij het volgende gebed tot God en liet deze vermaningen over aan alle nakomelingen.
"Lieve, eeuwige hemelse Vader, ik roep U aan vanuit de diepten van mijn hart, laat me niet van U afkeren, maar bewaar mij in Uw waarheid tot mijn einde. O God, bewaar mijn hart en mijn mond, bewaar me, opdat ik mij nooit van U scheid, vanwege dreigend verdriet en angst, of enige vorm van nood; houd me vrolijk en blij met mijn lijden; eeuwige God, mijn lieve Vader instrueer en leer mij; ik, uw arm, onwaardig kind, opdat ik acht geef op Uw wegen en paden.
O Vader, dit is mijn oprecht verlangen, dat ik door Uw macht zelfs tot de dood, door alle zorgen, lijden, angst en pijn, hierin moge volharden, o God; opdat ik niet gescheiden mag zijn van Uw liefde. Er zijn er veel die nu op deze wegen wandelen; maar de beker van lijden wordt hen nu te drinken gegeven. We worden ook beschuldigd van valse leerstellingen om ons van Christus, onze Heere, te trekken.
Maar o God, ik hef mijn ziel op tot U en vertrouw op U in alle tegenspoed; laat mij niet beschaamd worden, opdat mijn vijand zich op deze aarde niet over mij verheffe. Ik word nu hier door hem gevangen genomen, maar, o God, ik wacht oprecht op U met grote begeerte, totdat U zult ontwaken en Uw gevangenen zult bevrijden.
O dierbare hemelse Vader, maak ons voorbereid met de vijf wijze maagden (Mattheüs 25: 2), dat we voorzichtig kunnen wachten op de Bruidegom met Zijn hemelse gasten. O hemelse koning, voed en verfris ons volgens de geest met Uw hemelse vlees, dat nooit verloren gaat, maar blijft in het eeuwige leven; want als Gij Uw spijze van ons zou terugtrekken, zou alles wat wij doen met onszelf tevergeefs zijn en vergaan.

Maar door Uw genade vertrouwen wij op U, dat wij niet zullen falen. Ik twijfel niet in het minst aan de kracht van God; want Zijn oordelen worden geëerd. Hij zal niemand verlaten die vasthoudt aan Hem in geloof, en tracht zijn ware wegen te bewandelen. Hebr. 13: 5; Mat. 7:14. O, gij Christenen, verheug u (Fil.3: 1), en ben altijd van goede moed in Heere Jezus Christus; moge Hij de liefde en geloof in ons vergroten. God troostte ons door Zijn heilig woord, dat we mogen vertrouwen.
Ik beveel mezelf aan God en Zijn gemeente aan. Hij moge vandaag mijn Beschermer, zijn omwille van Zijn heilige Naam. O mijn Vader, laat het geschieden door Jezus Christus, Amen."
Daarop is zij vrijwillig ter dood gegaan en verdronken in het water.

26. NIEL KOPF, MET TWEE BROEDERS EN VIER ZUSTERS. EN VIER BROEDERS EN VIER ZUSTERS. 1529

Daniel Kopf, een prediker van het Woord, werd aangehouden met zes andere personen, in Bairischen-Graitz, in Steyermarken; hij en twee broeders werden tot het zwaard veroordeeld, terwijl de vier zussen werden verdronken. Ze hebben getuigd met hun lichaam en leven, dat dit de ware weg is (Matt 7:14; Johannes 14: 6) naar het eeuwige leven in Christus Jezus. En hoewel de beul, vuur, water en het zwaard probeerde van hen af te wenden, wilden ze echter daaraan vasthouden zolang er adem in hen bleef.
Van deze Daniël zijn er ook in de gemeente geschriften over de doop en andere dingen; evenals vier liedekens die door hem zijn gecomponeerd.

VIER BROEDERS EN VIER ZUSTERS
In het jaar 1529, vier broeders, genaamd Wolfgang van Mos, Thomas Imwald van Aldein, George Frick van Wirzberg, en Mankager van Fuessen ook vier zussen, Christina Tolinger van Penon, een weduwe, Barbara van Thiers, Agatha Kampner van Breitenberg en haar zus Elizabeth, werd aangehouden in de Ful, in Elschland, en leidde hen naar het kasteel, waar ze stierven op de zestiende november.
Elke van hen: werd afzonderlijk onderzocht met betrekking tot hun geloof in de volgende artikelen:

Broeder **Wolfgang van Mos** bekende dat op de zondag na de Hoogdag van Onze Lieve Vrouw- het was maar een jaar nadat een Michael (die later met vuur werd geëxecuteerd voor deze zaak, in Goffedaum een getuig van de waarheid) dat zij werden gedoopt en onderwezen, nl. Wolfgang, Martin von Neck, en nog een ander, het Evangelie en het Woord van de Heere gehoord heeft, en daarna opnieuw alle drie gedoopt werden, volgens het bevel van God. Mat. 28:19. Hij zei verder dat hij niet in de kinderdoop geloofde, dat God de Heere er niets van had gezegd, noch had Christus het geboden. Matthew 15:13; 28:20; Mark 16:19.
Hij bekende ook dat Christus niet lichamelijk in de ouwel is, wanneer het door de priester wordt toegewijd. Bovendien, hij zei dat hij niet geloofde in Heilige dagen, zondag vasten andere feestdagen, anders dan op de wijze zoals in het Nieuwe Testament wordt gesproken.

Thomas Imwald van Aldein bekende dat hij vóór de dag van St. Ulric in Breitenberg was gedoopt door een leraar die voorheen priester was geweest, maar zijn ambt als priester had verlaten en wiens naam **George Blaurock** uit Zwitserland was. Van de mis geloofde hij ook dat het niets anders is dan een menselijke uitvinding en instelling, en

geen gebod van God. Met betrekking tot het avondmaal geloofde hij niet dat de priesters, door hun toewijding of zegening, onze Here God in de Hostie konden brengen, of het konden veranderen; en hij geloofde ook, dat Christus zou worden ontvangen in het Woord, en dat het brood slechts een teken en een gedenkteken is. Evenmin gelooft hij in de boete zoals deze door de priesters is ingesteld; omdat het niet volgens het gebod van God wordt gebruikt. Nogmaals, aan onze lieve Vrouwe staat hij de positie toe waarin God haar heeft uitgekozen; hij gelooft dat zij een maagd was en de moeder van onze Verlosser.
Hij werd bovendien gevraagd of als hun aantal groot was geworden, ze niet zouden hebben geprobeerd om iemands land of mensen met geweld naar hun geloof te brengen.
Hij antwoordde: "Nee, dat zij niet geloofden om iemand daartoe te dwingen van, omdat God een gewillig en ongedwongen hart verlangt, en zelf heeft hij niemand gedwongen, maar de Heere gaf het in hun gedachten.".

George Frick van Wirzberg, een kleermaker, beleed de laatste keer dat hij in St. Gallus-markt werd gedoopt door een zekere Benedictus, die tot hun geloof behoorde; bij Philip Kopfler in de Ful.
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt

Mankager van Fuessen, schoenmakersknecht, bekende dat hij in de voorzomer, rond de dag van St. Jakobus, bij George Karniter van Kunen werd gedoopt door een George van Chur, in Zwitserland, die priester was geweest, maar had zijn ambt neergelegd en werd in de zomer in Clausen verbrand.
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt

Christina Tolinger, van Penon, bekende dat broeder **George Blaurock** in haar huis doopte met de ware christelijke doop.
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt
Ze besloot: Met de hulp en genade van God was ze van plan om in dit geloof te sterven.

Barbara van Thiers, huisvrouw van Hans Portzen, bekende dat zij op de laatste Sint-Michielsdag met de ware christelijke doop in de buurt van Eintempichel, in Craum bij Mosz, door een leraar van het Woord van God, Benedictus, werd gedoopt.
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt
Ze besloot: Met de hulp en genade van God was zij van plan zich eraan te houden en daarin te sterven; omdat het het ware geloof en de rechte weg in Christus was.

Agatha Kampner uit Breitenberg bekende dat zijn omtrent de Kerstdag ongeveer een jaar geleden, werd gedoopt in Zwitserland, in een plaats genaamd de Diepte van St. Gallen, door een broeder Topig, een leraar van het Woord van God. Ze geloofde niet in de kinderdoop, hoewel ze allemaal waren gedoopt. Als kinderen binnen of voor de doop sterven, sterven ze in onschuld en zijn des Heeren
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt
… De zondag werd verordonneerd met als doel samen te vergaderen, het Evangelie te prediken en erover te spreken; maar dat het werd misbruikt door dronkenschap en andere vormen van slechtheid. Met de hulp en genade van God zou ze zich vasthouden aan dit geloof.

Elizabeth, zuster van de eerder genoemde Agatha, bekende dat ze in de vroege zomer in Breitenberg, door broeder Blaurock, volgens het bevel van de Heere Christus, in de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest werd gedoopt.
Verder werden dezelfde vragen gesteld als bij Thomas Imwalt

Daarop werden zij geëxecuteerd als degenen die echte liefhebbers van God zijn (Lukas 10:27), en als onschuldige schapen van de Heere; en hun namen zijn geschreven in de hemel.

27. ANNA MALER EN URSULA.
NEGEN BROEDERS EN ZUSTERS GEDOOD TE ALTZEY
TWEE ANDERE BROEDERS EN TWEE ZUSTERS, 1529

In het jaar 1529 werden twee zusters, Anna Maler en Ursula, ter dood veroordeeld voor de Goddelijke waarheid, en verdronken in het water, in **Hall, in Inntal;** en dus, hoewel vrouwen, waren ze dapper in God als mannen, zodat velen verbaasd waren over hun standvastigheid, dat ze aldus in leven en dood getuigden van de Goddelijke waarheid, zoals verklaard door degenen die ze kenden, en nog steeds leven:

NEGEN BROEDERS, MEERDERE ZUSTERS 1529
Omstreeks het jaar 1529 begon de kennis van de waarheid ook te schijnen op de **plaatsen aan de Rijn**, zodat Goddelijke ijver en het vuur van God ontstonden, die de priesters, door de autoriteiten aangespoord, krachtig trachtten te stoppen.
De eerste negen broeders en verscheidene zusters werden aangehouden voor het geloof, in de stad Altzey, zonder de orde van de Keurvorst of Paltzgraaf, eenvoudigweg op instigatie van de priesters en de Papen door aanhitsing van de Overheid.
Ze lagen geruime tijd in de gevangenis en terwijl ze wachtten hoe ze ermee moesten omgaan, informeerde de Burgraaf in Altzey bij de Paltzgraaf, zijn Prins en Heer, wat hij ermee moest doen. De prins antwoordde hem, dat zij een gerechtshof hadden bij Altzey, en dat hij hen daar moest laten onderzoeken en beoordelen. De Burgraaf deed dat en bracht ze voor het gerechtshof, dat hen echter niet veroordeelde, omdat ze eenvoudig ter wille van hun geloof waren aangehouden en er geen andere doodsoorzaak bestond. Handelingen 18:15, 16.
Intussen werd een Rijksdag gehouden, waarop de Paltzgraaf verklaarde dat hij enkele gevangenen had die waren aangehouden vanwege hun geloof voor het wederdoopgedrag; en vroeg hoe hij met hen om moest gaan.
Toen werden deze aan de vier inquisiteurs, kettermeesters zoals ze worden genoemd overgedragen; die echter verwezen naar het mandaat van de keizer, waar zij voldoende zouden vinden welke keizerlijke grondwetten, instellingen en verordeningen daarover zijn gemaakt; volgens welke ze met hen moeten omgaan.
Want de constitutie houdt duidelijk in dat ieder en alle Doopsgezinden en gedoopten, hetzij mannen of vrouwen, als ze hun verstand bezitten, en van volwassen leeftijd, moeten worden geëxecuteerd met vuur, het zwaard, of op een andere manier in overeenstemming met de gelegenheid van de personen; en dat ze, waar ze ook worden gevonden, voor de rechtbank zouden worden gebracht, beschuldigd en veroordeeld, en op geen andere manier zouden worden veroordeeld of behandeld op straffe van zware en kwade straf.

Bovendien, het mandaat wordt voorgelezen en wanneer zij niet willen herroepen; daarop ze zonder verdere veroordeling uit hoofde van het keizerlijke mandaat ter dood werden gebracht.
De broeders werden geëxecuteerd met het zwaard, maar de zusters verdronken in de paardenvijver.
Terwijl ze nog gevangen zaten, kwam er ***een andere zuster*** naar hen toe en troostte de zusters (Mattheüs 25:39); ze vermaande hen dapper en vastberaden om zich aan de Heere te houden, en dit lijden te achten, terwille van de eeuwige vreugden die zou volgen. 2 Cor. 1: 5. Toen dit werd opgemerkt, werd ze ook heel spoedig opgepakt. Ze werd later verbrand, omdat ze de anderen aldus had getroost en gesterkt.

TWEE ANDERE BROEDERS EN TWEE ZUSTERS, 1529
Alzo bedoelden ze om het licht van de waarheid en het vuur van God te doven; maar het werd alleen des te meer ontstoken.
Ze arresteerden toen een man, een vrouw, een dienstbode en een dienstmaagd. Wie het geloof omarmde, en verlangde om zich af te scheiden van werelds gezelschap, de de afgoderij van de wereld, werd door hen gevat. Op verschillende plaatsen vulden ze alle gevangenissen met hen, met de bedoeling ze door angst te ontmoedigen; maar zij zongen en verheugden zich in de gevangenis, zodat hun vijanden die hen in de gevangenis hadden geworpen, meer verontrust en bang werden dan de gevangenen. Ze wisten niet wat ze met hen moesten doen, vooral omdat het alleen vanwege het geloof was.

28. ONGEVEER 350 - DRIE HONDERDVIJFTIG PERSONEN GEDOOD TE ALTZEY, KRACHTENS HET MANDAAT VAN DE KEIZER, 1529

De Paltzgraaf liet toen, in navolging van het keizerlijke mandaat, in korte tijd ongeveer driehonderdvijftig personen om het geloof executeren. Vooral zijn Burgraaf te Altzey, te weten Dietrich von Schoonenburg, veroorzaakte dat velen in de stad Altzey werden onthoofd, verdronken en anderszins ter dood gebracht; evenals de heren die naar de gemeente kwamen en in die tijd inwoners waren van Altzey, zagen ze hoe ze werden weggehaald uit de huizen waarin ze bekend waren en als schapen naar de plaats van executie werden geleid. Ze konden op geen enkele wijze overgehaald worden om af te staan van hun geloof, maar gingen met blijdschap de dood tegemoet; terwijl de enen werden verdronken en geëxecuteerd, zongen de anderen die nog in leven waren en wachtten op de dood totdat de beul hen meenam. Zij waren zeer standvastig in de beleden waarheid en verzekerd in het geloof dat zij van God hadden ontvangen, betoonden zichzelf als dappere ridders. Mat. 10:22. Alle geleerden en grootsten van deze wereld waren door hen beschaamd. I Cor. 1:25, 26.
Sommigen die ze niet wilden executeren, martelden en verminkten ze in hun lichaam; van sommigen sneden ze de vingers af, anderen brandden ze kruizen op hun voorhoofd en onderwierpen hen aan veel moedwillige verwondingen; zodat zelfs de voornoemde Burgraaf zei: "Wat zal ik doen? Hoe meer ik laat executeren, hoe meer ze toenemen." Ex. 1:22.
Deze Burgraaf Dietrich, die veel onschuldig bloed had vergoten, stierf een plotselinge en vreselijke dood, terwijl hij opstond van zijn tafel. *Kron. van den Ondergang, pagina* 1029, kol. 1, van de oude *geschiedenis o*f *de Doperse Martelaars, lib. 1, etc.*

29. FILIP VAN LANGENLONSHEIM, 1529

Een van de laatste broeders die zij in de stad Creitze hadden geëxecuteerd, was Filips van Langenlonsheim.
Toen de beul zijn hoofd afsloeg, vloog er iets in zijn gezicht, zodat hij zijn handen erop legde, wat goed door het volk werd opgemerkt; ze wisten echter niet wat het was, of waarom hij het deed. Toen ging het gezegde naar buiten, dat zoiets als een zwarte duivin voor zijn aangezicht had gefladderd, zodat hij zich met zijn handen verdedigde; sommigen zeiden dat het bloed in zijn gezicht was gespoten; en hoewel hij zelf het best wist wat het was, werd het toch achteraf gezien, wat het moet zijn geweest: want de neus van de beul viel af langs zijn gezicht. Aldus bestrafte God hem en bezocht hem vanwege het onschuldige bloed waarmee hij zijn handen in zo grote mate bevlekt had (Spreuken 6:17); en zo heeft God openlijk en tastbaar daardoor bekend gemaakt, hoezeer ze de vromen onderdrukten.
De Paltzgraaf was ook doodsbang en verontrust op verschillende manieren, zodat hij daarna niet langer verlangde om zijn handen in onschuldig bloed te wassen. Hij zou veel gegeven hebben, als het nooit had plaatsgevonden.

30. GEORGE BAUMAN, 1529

Rond deze tijd werd een broeder genaamd George Bauman aangehouden in Bauschler, in Wurtemburg, voor het geloof en het Woord van God. De edelman onder wie hij gesteld was, hield hem een tijd gevangen, waardoor hij vreselijk vermagerd was en gemarteld werd; en zoveel heeft gedaan, door gevangenschap, marteling en pijn, en ook door verschillende beloften, zodat ze hem overhaalden; hij gaf zijn toestemming om hen weer te volgen.
Ze eisten toen van hem, dat hij zou herroepen in de gemeente, en belijden dat hij [van zijn geloof] ophield, wat hij een of twee keer deed; ging naar de gemeente, en deed waartoe zijn toestemming was afgedwongen.
In de tussentijd kwam hij bij zichzelf en overwoog de eer van God en Zijn heilige Naam, en ook waar hij heen ging.
Daarom zei hij tegen de priester en de omstanders toen hij voor de derde keer naar de gemeente kwam: "U hebt mij veroordeeld en door pijn en angst heeft u mij overreden om u te volgen, maar nu herroep ik en neem het allemaal terug. En ik heb spijt dat ik het gedaan heb."
Zo begon hij en bekende hij opnieuw dat dit de Goddelijke waarheid en het ware geloof was; ja, de weg naar het leven in Christus, en dat, aan de andere kant, het afgodische leven en de wegen van de wereld zijn een waanidee en tegengesteld aan God. Hierin wilde hij zijn geloof en belijdenis voortzetten en volharden tot het einde.
Want wat moeten de priesters en dienaren nog meer verwachten? Daarom grepen ze hem spoedig weer aan en werd hij spoedig ter dood veroordeeld.
Toen hij naar de plaats werd geleid - van executie, zong hij vreugdevol op weg. Het was erg modderig in het dorp, maar hij wandelde. Zodat dat zijn schoenen spoedig in de modder bleven steken; maar hij merkte het niet op, liet ze daar achter, haastte zich naar de plaats van executie en zong van vreugde dat God hem opnieuw zoveel moed en een hart had gegeven. Zo werd hij onthoofd met het zwaard.

De edelman die zijn terechtstelling veroorzaakte, en bijna allen die in het gericht hadden gezeten en hem veroordeeld hadden, stierven bijna ieder van hen een ellendige dood en kwamen tot een vreselijk einde, zodat hun gelukkige dagen in deze wereld eindigden in verdriet.

31. DE TWEEDE EDICT VAN ZÜRICH, WAARIN ALLE ZOGENAAMDE WEDERDOPERS MET DE DOOD WERDEN BEDREIGD. 1530.

Er is in de Zwingliaanse-gemeenten vanaf het begin in haar aanhang, een grote haat en een verbittering ontstaan tegen de Wederdopers, of juister gezegd tegen diegenen die gedoopt zijn volgens de verordening van Christus, zoals de geschiedenis verklaart; waardoor ze heel vroeg begonnen om over hen te tiranniseren; want wij geloven dat de Zwingliaanse gemeente nog geen tien jaar oud was toen genoemde mishandeling plaatsvonden.
Toch stopte het hier niet mee, maar ze gingen door, hoe langer, hoe slechter, in deze tirannie; zodat die van Zürich, na 1530, een edict uitzond dat erg veel leek op de bloedige Plakkaten van de Romeinse keizer, waarin ze als volgt schrijven:

> "Daarom bevelen wij strikt alle inwoners van ons land, en zij die op welke wijze verenigd zijn met hen, met name hoge en lage magistraten, gerechtsdeurwaarders, agenten, rechters, ouderlingen van gemeenten, en gemeentelijke dienaren, dat zij, als ze horen van enige Doopsgezinden, ons informatie over hen geven; op grond van de eed waarmee ze aan ons zijn gebonden; dat ze nergens tolereren of toestaan dat ze zich vermenigvuldigen; maar dat zij ze vasthouden en hen aan ons overleveren; want wij zullen met de dood, volgens de strekking van onze wetten, de Wederdopers straffen, met allen die hen begunstigen of zich eraan houden; en we zullen ook zonder genade straffen, die hen bijstand verlenen, of hen niet aangeven, of ons gevankelijk toebrengen, - die zullen wij ook zonder enige genade naar hun verdienste straffen als schuldigen aan de eed die zij hun autoriteiten hebben gezworen.

Dit hebben we woord voor woord voor het edict overgenomen, zoals **Bullinger** (tegen de gedoopten, etc.) het heeft geciteerd.
Vergelijk de opmerking in het voorwoord met de *Offerboeck der Doopsgesinde, 1615, letter Y, met P.J. Twisck's, Chron., P. 1031,* kol. 1, van verschillende auteurs.

32. BALTHASAR HUBMOR EN ZIJN VROUW

Ten tijde van Zwingli was er ook een Balthasar Hubmor (Hubmaier) van Friedberg, die de papisten een *doktor van de Heilige Schrift* noemden, een geleerde en welsprekende man. Hij was eerst leraar en prediker in Ingolstadt en kwam vervolgens naar Reinsburg, waar hij krachtig predikte tegen de Joden en hun woeker.
Door de verlichting van de Heilige Geest werd de gruwel van het pausdom hem geopenbaard, waardoor hij, volgens de raad van God, zich daarvan afscheidde. Vervolgens verwierp hij, samen met andere dwalingen, de zelfverkozen kinderdoop en onderwees hij met al zijn macht de doop van gelovigen, zoals door Christus geboden.
Maar zoals de ogen van deze donkere wereld het heldere licht van het heilige Evangelie niet kunnen verdragen, en omdat op deze manier hun valse geloof en slechte werken

worden getuigd tegen de bovengenoemde Balthasar Hubmor, samen met vele anderen, werd gehaat en vervolgd door de wereld. Na vele verleidingen, uitzettingen en gevangenneming, kwam hij naar Nichlasburg, in Moravië.
Naderhand arresteerden zij hem en zijn vrouw en brachten ze naar Weenen, in Oostenrijk, waar hij, na vele beproevingen en lange gevangenisstraf, tot as werd verbrand, er met grote standvastigheid aan leed, en zijn vrouw verdronk*; en aldus bevestigden beiden standvastig met hun dood het geloof dat zij van God hadden ontvangen. Ef. 2: 8. en aldus bevestigden beiden standvastig met hun dood het geloof dat zij van God hadden ontvangen. Ef. 2: 8. en aldus bevestigden beiden standvastig met hun dood het geloof dat zij van God hadden ontvangen. Ef. 2: 8.

OPMERKING: deze Balthasar Hubmor heeft een boekje uitgegeven waarin hij klaagt over Zwinglius en zijn volgelingen. Hij schrijft dat ze teweegbrachten dat er op een gegeven moment twintig personen, mannen, zwangere vrouwen, weduwen en jonge meisjes ellendig in een donkere toren werden geworpen, en deze zin over hen ging, dat ze nooit meer, tijdens hun leven, zouden zien hetzij zon of maan, en besluiten hun laatste dagen op brood en water; zodat ze allemaal. dood en levend, moet samen blijven en in de donkere toren vergaan, totdat er niemand levend achterblijft.
Zo beproefden sommigen gedurende drie dagen geen stuk brood, zodat de anderen iets konden hebben om hun leven te ondersteunen." O God," schrijft hij verder, "wat een vreselijke, strenge en strenge straf tegen vrome christenen, van wie niemand iets slechts kan zeggen, alleen dat zij, volgens het bevel van Christus, de waterdoop ontvangen hadden! "
O, verdrietig *def*ormatie, zeggen wij, van de zogenaamde Gereformeerde! Moge de Heere hen vergeven en genadig zijn voor hun blinde ijverige zielen.
Zie *klacht van Balthasar Hubinor, tegen Zwinglius,* overal; ook het *Voorwoord aan de van Erboeck,* 1615, *brief I, enz.,* ook *Chron. van den Ondergang, etc.,* p. 1031, kol. 2.
- Lees ook Sebastian Franck, over de Romeinse ketters, letter B.

[* Er zijn latere schrijvers die zelfs schrijven dat zijn vrouw zichzelf verdronk. (B. Pictet, deel III, een Zwiters theoloog) Zo groot was de tegenwerking en afkeer van de Doopsgezinden onder de meeste Reformatorische theologen.]

Wikipedia:
Balthasar Hubmaier (ca. 1480 in Friedberg , hertogdom Beieren , in het Heilige Roomse Rijk - 10 maart 1528 in Weenen, Aartsduchie van Oostenrijk, in het Heilige Roomse rijk, Latijn : Pacimontanus) was een invloedrijke Duitse Doopsgezindeleider. Hij was een van de meest bekende en gerespecteerde Doopsgezindeische theologen van de Reformatie.
… In december 1525 vluchtte Hubmaier opnieuw naar Zürich om te ontsnappen aan het Oostenrijkse leger. In de hoop om toevlucht te vinden, liet Zwingli hem in plaats daarvan arresteren. Terwijl een gevangene, Hubmaier verzocht om een dispuut over de doop, werd deze aan hem verleend. Het dispuut leverde een aantal ongewone gebeurtenissen op. Tien mannen, van wie er vier door Hubmaier werden gevraagd, waren aanwezig voor het gesprek. In de discussie ging Hubmaier over tot het citeren van uitspraken van Zwingli *waarin hij beweerde dat kinderen niet gedoopt zouden moeten worden totdat ze onderwezen waren.* Zwingli antwoordde dat hij verkeerd begrepen was. De kritiek van Hubmaier ging verder door Zwingli's ommezwaai in de kwestie tegen de hervorming van Zwingli tegenover de katholieken te plaatsen. Hubmaier schreef: "Als u niet [de kinderdoop uit de Schrift aantoont], zal de

predikant klagen dat u een zwaard tegen hem hebt gebruikt dat u nu terzijde legt."https://en.wikipedia.org/wiki/Balthasar_Hubmaier - cite_note-Vedder-3
Ondanks de argumenten van Hubmaier koos de raad voor de inheemse Zwingli en regeerde in het voordeel van Zwingli. De verbijsterde Hübmaier stemde toe om te herroepen. Maar voor de gemeente de volgende dag, verklaarde hij de mentale en geestelijke angst veroorzaakt door zijn daden en verklaarde: "Ik kan en ik zal niet herroepen." Terug in de gevangenis en onder de foltering van het martelrek, bood hij de vereiste herroeping toch aan. Hiermee mocht hij Zwitserland verlaten en reisde hij naar Nikolsburg in Moravië . Deze zwakte heeft hem diep geraakt en bracht *zijn Korte Verontschuldiging* voort in 1526, die de uitspraken bevat: *"Ik kan vergissen - Ik ben een man - maar een ketter kan ik niet zijn ... O God, vergeef mij mijn zwakheid"*.
In Nikolsburg maakte de prediking van Hubmaier al spoedig bekeerlingen tot het anabaptisme uit de groep Zwinglianen die in het gebied woonden. Politieke rijkdom veranderde echter, en Ferdinand, aan wie Hubmaier in Waldshut al een vijand was geworden, kreeg de controle over Bohemen en plaatste daarmee Hubmaier opnieuw in de jurisdictie van konig Ferdinand. Hubmaier en zijn vrouw werden door de Oostenrijkse autoriteiten gevangen genomen en naar Weenen gebracht. Hij werd vastgehouden in het kasteel Gratzenstein (nu " Burg Kreuzenstein " in het Duits), tot maart 1528.
"Ik kan me vergissen - ik ben een man", schreef hij, "maar een ketter kan ik niet zijn, omdat ik voortdurend vraag om instructie in het woord van God." (Estep, p 192) Hij kreeg martelingen op het rek en werd berecht voor ketterij en veroordeeld.
Op 10 maart 1528 werd hij naar het openbare plein gebracht en geëxecuteerd door verbranding. Zijn vrouw spoorde hem aan stand te houden. Een monument voor "Dr. Balthasar Hubmaier" werd opgericht op Dr.-Karl-Lueger-Platz in Weenen, tegenover het standbeeld van de antisemitische burgemeester van Weenen.
Drie dagen na zijn executie, werd zijn vrouw, met een steen om haar nek gebonden, verdronken in de rivier de Donau .

33. GEORGE GRUENWALD, 1530
BROEDER ALDA, 1530
GEORGE STEENMETZER, 1530

In het jaar *1530* werd broeder George Gruenwald gearresteerd; een schoenmaker en prediker van het Woord van God aan zijn kudde, bij **Kopstain, am In,** ter dood veroordeeld en verbrand. Zo getuigde hij dapper met zijn bloed, dat wat hij met zijn mond beleden en onderwezen had, en beleed Christus, ja, Zijn Goddelijke waarheid, voor de mensen, met verzaken van dit aardse en vergankelijke leven. Opdat Christus op Zijn dag hem zou belijden voor Zijn hemelse Vader en hem bovendien een onsterfelijk leven zou geven in de eeuwige glorie van de hemel. Mat. 25:46.

BROEDER ALDA, 1530
Een paar dagen na de executie van de persoon hierboven, werd broeder Alda ook geëxecuteerd voor het geloof, bij **Kopstain.**

GEORGE STEENMETZER, 1530
Deze George Steinmetz werd aangehouden en onthoofd voor het getuigenis van Jezus Christus, in **Portzen, in Duitsland**.
Hij liet de volgende vermaning tot troost in lijden, voor alle gelovigen:

"Wij danken U oprecht, o God, voor uw Vaderlijke Trouw; niemand mag Zijn genade bespotten of verachten, opdat hij ten laatste, wanneer zijn vertrek nabij is, spijt heeft. O Heere, help en sta ons bij door Jezus Christus. God heeft velen geroepen tot Zijn eeuwig licht, die Hij bezoekt ook met lijden en pijn, zoals we op deze aarde zien, want het lijkt erop dat we hier moeten gelouterd worden door het vuur van verdrukking, omdat we allemaal door veel verdrukking in het koninkrijk van God moeten binnengaan en van alles gezuiverd moeten worden zonde en ondeugd (I Peter 1: 7; Handelingen 14: 22); want hij die hierin Christus volgt, wandelt op het ware pad. Christus zegt*: Ik ben de Weg en de Deur, de Waarheid en het Leven; kom binnen door Mij;* voor Mij is er nog een haag; het kruis, dat iedereen die naar de Vader zou moeten komen, moet dragen, op de weg. Johannes 10: 9. En volgens mijn ervaring moet ik de waarheid zeggen, dat het kruis veel zwaarder lijkt dan het in werkelijkheid is; die menigeen afschrikken, alsof hij het niet zou kunnen verdragen, en daarom het voorbij wil laten gaan en op een andere manier het wil zoeken. Maar we kunnen niet tot God komen tenzij we het juk van Christus dragen. Mat. 11:29. Want hij die op een andere manier de schaapskooi binnen zou willen gaan, dan door deze deur, dezelfde is een dief en een moordenaar (Johannes 10: 1), en zal de wraak van God en eeuwige pijn moeten ondergaan. Christus wil zulke discipelen hebben die het kruis Hem na dragen, Hem volgen op al Zijn wegen; zoals ik hoop te laten zien, en Zijn juk tot het einde toe dragen. Matt.:16:24.
Maar hij die zijn kruis niet wil dragen, maar zich laat overeden en belemmeren door Satan, kan alleen overkomen dat Christus zegt: "Wie Mij dan voor de mensen zal belijden, hem zal ik ook belijden voor Mijn Vader die in de hemel is. Zo wie Mij verloochenen zal voor de mensen, hem zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader, Die in de hemel is." Mattheüs 10:32, 33.
O God, ondersteun ons naar Uw lof en eer, die liefde mag niet koud worden in ons. Mattheüs 24:12. Geef ons daartoe kracht, wijsheid en begrip, door Uw Heilige Geest, die ons in alle waarheid kan leiden (Johannes 16:13), dat we nooit mogen wanhopen, maar goede moed houden, en standvastig blijven en rechtdoor gaan in de smalle weg, door Christus tot de Vader; en met het risico van lichaamsverlies. Johannes 14: 6.
Geprezen zij de Heere onze God, die ons geroepen heeft om Zijn dienaren en kinderen te zijn. Hem zullen we voortdurend loven voor altijd en eeuwig, omdat we onze gewaden mogen wassen in het bloed van het Lam (Openb. 7:14), en daarna, vanuit deze korte dood en lijden, in eeuwige vreugde met Hem gaan."
Met deze geest werd deze getuige van Jezus Christus onthoofd en stierf in Portzen, zoals hierboven vermeld.

34. MARTIN DE SCHILDER EN 2; WOLFGANG ESLINGER, PAIN, MELCHIOR EN 1 JONGEN VAN 16 JAAR EN 2 ANDEREN, 1531 WALTER MAIR EN TWEE ANDEREN IN OOSTENRIJK. JURIAAN ZAUNRINGERAD. 1531

In dit jaar werden Martin, de Schilder, een prediker van het Woord van God, en zes anderen van de Zwabische gemeente, opgepakt voor het geloof en de Goddelijke Waarheid. Na lange procedures werd hen beloofd dat als ze zouden herropen, ze ongehinderd naar hun vrouwen en kinderen zouden terugkeren. Maar ze antwoordden openhartig: "Nee", maar dat ze gewillig zouden sterven en niet wilden opgeven.

Na bijna een jaar gevangengezet te zijn, werden alle zeven ter dood veroordeeld. Ze werden onder het stadhuis geleid en verschillende artikelen van hun leer werden voorgelezen.
Toen het eerste artikel werd voorgelezen, zei broeder **Wolfgang Eslinger**: "Als u vandaag oordeelt, zal God u oordelen wanneer u voor Zijn aangezicht komt, God zal u wel kennen." Mat. 7:23.
Toen het derde artikel werd voorgelezen, zei broeder **Pain:** "U bevlekt uw handen met ons bloed (Jeremia 7: 6), God zal het u zeker niet vergeven, maar het aan uw handen wreken."
Toen het vierde artikel werd voorgelezen, zei broeder **Melchior:** "Vandaag zullen we met ons bloed getuigen, dat waar we in staan de wáárheid is."
Toen het vijfde artikel werd voorgelezen, zei broeder **Wolfgang Eslinger:** "Verzaak uw zonden en ongerechtigheid en bekeer u, en God zal het nooit meer gedenken." Jer. 26:13.
Alle zeven werden vervolgens geleid onder een bewaker, naar de plaats van executie. Daar bevalen Broeder Martin en al de anderen zichzelf bij God, hun Heere, biddend. Hij zou hen een gelukkig einde geven en zorgen voor Zijn slachtschapen.
Toen zij naar het veld werden gebracht: de dienaar van de molenaar, die ongeveer **zestien jaar** oud was, zei tegen de aanwezigen dat zij hun zonden moesten verzaken en zich tot God wenden, omdat er geen andere weg naar de hemel was dan door onze Heere Jezus Christus, die aan het kruis stierf en ons verloste. Ps. 34:14; Jes 45:24; Johannes 14: 6; Mat. 27:50.
Toen zij in de ring werden gebracht, reed een edelman naar de dienstknecht, vermaande en smeekte hem, zeggende: "Mijn zoon, neem afstand van jouw dwaling en verzaak het." Waarom laat je je zo verleiden? Spaar je jonge leven. Ik zal je meenemen naar huis en je altijd onderhouden; je zult je leven lang met mij alle goede dingen genieten, als je me gehoorzaamt."
Maar het knechtje zei: "God verhoede dat dit ooit zal geschieden, als ik het tijdelijke leven zou behouden (Joh 12: 25) en het eeuwige zou verliezen, wat zou ik dwaas handelen. Dat zal ik niet doen; uw rijkdom kan u noch mij helpen. Ik verwacht een veel beter goed, als ik volhard tot het einde. Mat. 10:22. Ik zal mijn geest aan God overgeven en het aan Christus aanbevelen (Lukas 23:46), dat Zijn bittere lijden, dat Hij aan het kruis heeft ondergaan, in mijn geval niet tevergeefs zal zijn."
Deze dienaar werd in zijn gemoed door God geleerd; want hoewel hij jonger was in jaren dan zijn broeders, waren zij niettemin, voor zover het in hun gemoed was, van gelijke leeftijd.
Dus alle zeven dapper en vreugdevol beleden zij God en Zijn waarheid, zelfs tot de dood en het vergieten van hun bloed
De bovengenoemde **Martin,** toen hij over de brug werd geleid, zei: "Deze keer worden de vromen nog over deze brug geleid, maar hierna niet meer."
Dit gebeurde, kort daarna kwam er een onweer met een grote watervloed op een onstuimige manier, zodat de brug instortte en wegdreef.

WALTER MAIR EN TWEE ANDEREN IN OOSTENRIJK, 1531

In het jaar 1531 werd Walter Mair, een kuiper van beroep, en dienaar van het Woord van God, met **twee anderen** aangehouden, in Wolsburg, in Karnithen, en geëxecuteerd met het zwaard; en aldus getuigden zij standvastig in de dood, tot de waarheid, en gaven zij hun leven voor het verbond van God en voor Zijn heilig Woord; daarom zullen hun

namen ook worden gevonden in het boek des levens, en de tweede dood zal geen macht over hen hebben. Fil. 4: 3; Openbaring 20: 6.

JURIAAN ZAUNRINGERAD, 1531

In het jaar 1531 werd broeder George Zaunringerad, een prediker van het Woord van God, - die, door de hulp van Jacob Huter, geplaatst was in de bediening van het Woord van God, in het graafschap van **Tirol,** - door Jacob gezonden, met anderen, tot de gemeente in Moravië. Vervolgens werd hij, vanwege zijn ambt en bediening, in FrankenLAND gehouden, waar hij werd geëxecuteerd met het zwaard, voor de Goddelijke waarheid, niet ver van Bamberg. Zo getuigend met zijn bloed voor zijn geloof en de LEER, waaruit hij in geen geval wilde afgaan; en wilde liever lijden met Christus, opdat hij door Zijn genade ook een erfgenaam van heerlijkheid met Hem zou kunnen worden in het eeuwige koninkrijk. I Cor. 1: 5.

35. FEIT PELGRIMS, BIJ GLABBECK, 1532

Er mag hier zeker geen vergeten zijn van de mannelijke en Goddelijk bevestigde standvastigheid van Feit Pelgrims, een Duitse broeder; die niets zozeer beschouwde als de zaligheid van zijn ziel. Niettegenstaande de wreedheid van hen die de voetsporen van Kaïn volgen, in het vergieten van onschuldig bloed, beleed hij vrijelijk het Evangelie en richtte zijn acties en gesprekken in overeenstemming daarmee, in alle oprechtheid en eenvoud.

Maar zoals de wereld, door zijn heilig leven, van hun goddeloosheid werd berispt, kon deze het niet verdragen; daarom werd hij aangehouden in de herfst van 1532, in Glabbeck, in het hertogdom Juelich. Hij was gereed om met lijden te getuigen van zijn leer en leven; echter door de hulp van zijn vrienden en familieleden werd hij voor een tijd vrijgelaten uit de gevangenis.

Maar als toch onverschrokken, in heiligheid en godsvrucht, op dezelfde hemelse manier wandelde, hij viel weer in de handen van de bloeddorstigen en moest veel lijden van de goddelozen; aan de ene kant zochten de priesters en monniken, door veel geslepen onderzoek, en door listen en strategieën, tevergeefs om hem te doen afvallig worden; aan de andere kant probeerden ze hem af te schrikken door zware martelingen; maar hij overwon al deze kwellingen en pijnen, bevestigde dapper de waarheid en toonde aan dat hij boven alle tijdelijke en zichtbare dingen iets hogers zag, dat wil zeggen de eeuwige en hemelse rijkdommen. Vandaar, met betrekking tot zijn eigen leven, en het waarderen van de zegen om te lijden voor de Naam van Christus, zei hij met opmerkelijke openhartigheid, *hij hoopte dat het schaapke nu klaar en vet was voor de slachting.*

De bloeddorstigen, ziende dat ze op geen enkele wijze de overhand konden krijgen op deze onoverwinnelijke held en soldaat van Christus, namen de toevlucht tot de meest extreme middelen die wreedheid kon bedenken. Ze brachten het zo ver dat de doodstraf aan hem werd besloten. Toen het uur voor hem was aangebroken om zijn offer te offeren, openden zij (o onmenselijke tirannie) zijn linkerkant en goten er kokende olie in. Nadat hij verachtelijk op een slee werd gelegd, werd hij naar de plaats van terechtstelling gebracht, waar hij zijn ziel aan God aanbeval en tot as werd verbrand.

36. LAMBRECHT GRUEBER, HANS BECK, LAURENS SCHUMACHER, PET PLAVER, ZIJN KNECHT PIETER, EN HANS TALLER, 1532 CONRAD FEICHTER EN ENKELE ANDEREN, 1532

In dit jaar werden zes broeders, genaamd ***Lambrecht Gruber, Hans Beck, Laurence Schumacher, Petr Plaver, zijn dienaar Pieter en Hans Taller***, opgepakt voor de Goddelijke waarheid, in Stertsing, in Etschland, en enorm gefolterd en geteisterd om te dwingen om af te breken; maar zij dapper en vastberaden volgehouden in hetgeen God hun had gegeven, en die zij God hadden beloofd in de christelijke doop. Ze werden vervolgens ter dood veroordeeld en geëxecuteerd; alle zes dapper getuigen met hun bloed voor de waarheid van God. Ze waren zeer verheugd (Handelingen 5:41) op de dag van hun vertrek uit deze wereld, vanwege het lijden en de pijn in de afschuwelijke goddeloosheid van de wereld, die zij moesten ondergaan en lange tijd verdragen; ook vanwege de vreselijke godslastering en minachting van God (die pijn doet bij alle liefhebbers van God), die ze tijdens hun gevangenschap moesten horen.
Ze namen afscheid van ons en vermaanden ons om niet slap of achteloos te zijn in het horen en behouden van het Woord van God, noch in gebed en aanbidding van God; want als iemand op zulke plaatsen komt, is het noodzakelijk dat hij dat heeft gedaan, en hij betreurt het als hij een uur zonder Godsvrucht heeft doorgebracht.

CONRAAT FIECHTER EN ENKELE ANDEREN, 1532

In dit jaar werd ook Conrad Feichter aangehouden voor het geloof, bij Stertsing, en veel pijn werd hem toegebracht. Hij was zo verdrietig en gespannen dat de goddeloze beulen en kinderen van Pilatus zelfs dachten dat hij het niet kon verdragen, maar uit elkaar zou worden getrokken.
Er waren ook enkele met hem in de gevangenis, die door vele priesters en anderen, door verdraaiing van de Schriften, met veel moeite, sluwheid, bedrog en waanvoorstelling verleid werden om zich te onderwerpen. Ze probeerden hen ook te krijgen door te beloven dat ze in het bezit van huis, vrouw, kinderen en het leven zouden blijven. Maar omdat ze hen in geen geval van de waarheid konden afbrengen, veroordeelden ze hen en voerden dit onmiddellijk uit; en aldus bevestigden zij standvastig de waarheid met hun bloed.

37. LODEWIJK FEST, 1533 CHRISTINA HARINGIN, 1533

In het jaar 1533 werd Ludwig Fest, een standvastig getuige van de Goddelijke waarheid, ter dood veroordeeld en ter dood gebracht in Schwatz, in Inntal, om het getuigenis van Jezus Christus. Hij vermaande ons om niet zelfzuchtig te zijn.
In het begin van zijn verdrukking bad hij ons, door de genade van God, dat we elkaar niet zouden moeten belasten of rouwen; want wanneer iemand tot dit proces komt, zal het hem pijn doen; en het is geen wonder dat het hem dan in zijn hart zou smarten. Hij wenste ook dat we een goede zekerheid over hem zouden hebben, omdat hij hoopte, met de hulp en de kracht van zijn hemelse Vader, trouw te blijven; wat hij ook deed. Openbaring 2:10.

CHRISTINA HARINGIN, 1533

In het jaar 1533 werd een zuster, genaamd Christina Haring, opgepakt, naar Kitzpil gebracht en daar vastgemaakt aan een ketting; zij bleef echter standvastig in het geloof. Maar omdat zij een kind had en spoedig zou worden opgesloten, lieten zij haar naar huis gaan totdat zij van haar kind zou worden verlost; en hoewel ze wist dat ze opnieuw zou worden aangehouden, en misschien tien keer kon ontsnappen, of zelfs meer, vluchtte ze niet, maar bleef ze moedig.

Toen ze de Officier zag aankomen, ging ze naar buiten om hem te ontmoeten en vroeg hem wat hij wilde. Hij zei: "Ik ben gekomen om je weer weg te nemen;" en aldus brachten zij haar opnieuw naar de stad Kitzpil, waar zij kort daarna met het zwaard werd geëxecuteerd (wat meestal niet met een vrouw wordt gedaan), vanwege het geloof waaraan zij standvastig vasthield. Haar lichaam werd later verbrand. Mat. 24:13.

Deze moedig, heldhaftige vrouw of zuster in Christus, die haar man, kind, huis en hof en alle stoffelijke dingen verliet, versterkte haar vrouwelijke hart met zo'n dappere mannelijkheid, en werd door de genade van God zo gewapend in het geloof, dat ze haar gelofte aflegde aan de Heere, en vreugdevol heenging om Christus, haar Bruidegom, tegemoet te komen, terwijl haar lamp brandde en haar licht scheen, zodat velen vol verwondering waren. Mat. 25: 1.

38. HUIGE JACOBSZ KRAEN, ZIJN VROUW MARIJNTGE, EN 2 ANDEREN, 1532

{Behoort in het Martelaarsboek van Nederland}

Toen het Woord van God, door de genade van de Heere, opnieuw tot het licht kwam, en door velen met veel verlangen werd aanvaard, en bevestigd en bevestigd door het leven en de dood van een groot aantal, werd ook het Woord van God ontvangen en aanvaard (Handelingen 8:14; 17:11) door ene Huige Jacobsz Kraen van Assersouw, (Hazerswoude) zijn vrouw Marijntge en twee anderen, wier namen we niet hebben geweten. En zoals het door Paulus was voorzegd, dat "allen die Goddelijk zullen leven in Christus Jezus, vervolgd zullen worden" (II Timotheüs 3:12); en door Jesaja: "Hij die afwijkt van het kwade, maakt zich tot een prooi" (Jesaja 59:15); zo werd het ook gezien in het geval van deze personen; want zodra zij afstand deden van deze duistere wereld (Efeziërs 6:12, 1 Joh. 1: 5), met zijn vleselijke wandeling en valse, verzonnen aanbidding, en het eeuwig licht en de heerlijkheid van Christus Jezus zochten en volgden (Matt. : 28), werden ze gehaat, en vervolgd tot de dood, door de kinderen der duisternis en Belial. Johannes 15:18, 19.

Ten slotte werd Maria, de vrouw van Huige Jacob, aangehouden in Haarlem en daarna lijdend aan vele beproevingen, werd op die plaats verdronken, in het jaar 1532, en verdroeg het met grote standvastigheid; daarmee bevestigend met haar dood de beleden waarheid. Openbaring 2:10.

Maar Huige Jacobsz Kraen, met twee van zijn medegelovigen, werd gevangen gezet in Gravenhage, waar ze veel moesten lijden voor de waarheid. Maar omdat zij op een rots waren gegrond (Mattheüs 16:18), konden zij, ondanks de pijniging, niet tot afvalligen worden gebracht. Daarom veroordeelden de dienaren van de antichrist hen om te sterven, en door zo'n vreselijke dood, dat iedereen die het zag, terecht medelijden met hen had!

Want in het jaar 1532, op die plaats, waren ze aan palen geketend, een groot vuur om hen heen gebouwd, en op deze manier werden ze geroosterd tot ze stierven. En omdat

zij hun leven hier niet liefhadden, maar zich gehoorzaam overgaven voor het getuigenis van Jezus, en standvastig stierven, zullen zij bij het verschijnen van onze Heiland, Jezus Christus, voor dit sterfelijke kleed van het vlees, bekleed worden met de onsterfelijkheid, en door God beloond worden met de kroon van eeuwige glorie. Openbaring 12:17; 2:13; 2 Tim. 1: 8.

39. VAN HET EDICT UITGEGEVEN DOOR KEIZER KAREL 5e TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1535

Door de keizer:
aan onze geliefde en trouwe opperbevelhebbers, de president en de leden van onze Privé-Raad, de kanselier en leden van onze raad in Braband, de gouverneur en raadsleden in Limburg, de president en raadsleden in Vlaanderen, de gouverneur, de president en de raadsleden in Artois, de hoofddeurwaarder in Henegouwen, de raadsleden van Bergen, de luitenant, president en raadsleden van Holland, Namen, Friesland en Utrecht, aan de luitenant van Over-Yssel, de gouverneur van Rijssel, Douay en Orchies, de deurwaarder en: raadsleden van Doornick en Tournesis, de Rentmeesters van Bewest- en de Beoosterschelde, in Zeeland, de provoost van Valenciennes, de baljuw van Mechelen en alle andere rechters en officieren van onze gebieden, steden en vrijheden, en van onze onderdanen, of hun bestuurders, aan wie dezen [bried] zullen toekomen, geluk en gunst.
Om te waken tegen en de dwalingen te herstellen die vele sektariërs en schrijvers van minachting, met hun aanhangers, al geruime tijd hebben durven zaaien en verspreiden in onze gebieden, tegen ons heilige christelijke geloof, sacramenten en de geboden van onze moeder, de heilige Kerk, - hebben we op verschillende tijdstippen gewerkt en geleid tot het uitvoeren en uitroepen van vele besluiten die statuten, edicten en verordeningen bevatten, evenals straffen die door overtreders moeten worden opgelegd, zodat door middel daarvan de gewone, eenvoudige mensen en anderen, mogen oppassen voor genoemde dwalingen en misbruiken, en dat de belangrijkste verkondigers en sektariërs kunnen worden gestraft en gecorrigeerd, als een voorbeeld voor anderen.
En omdat het tot onze kennis is gekomen dat, ondanks onze bovengenoemde Plakkaten, vele en verschillende sektariërs, zelfs sommigen die zich Doopsgezinden noemen, zijn overgegaan, mannen en vrouwen tot hun valse leer en verwerpelijke sekte, om hen te verleiden en sommige te herdopen, tot grote verwijten en veronachtzaming van het sacrament van de heilige doop. en van onze edicten, statuten en verordeningen;
daarom zijn wij, die hiertegen waken en dit willen verhelpen, genoodzaakt u op te roepen en te bevelen, dat u onmiddellijk na ontvangst hiervan verkondigt binnen elke plaats en grens van uw heerschappijen, dat al die of dergelijke zullen worden gevonden, vervuild door de vervloekte sekte van de Doopsgezinde, van welke rang of staat ze ook zijn, hun hoofdleiders, aanhangers en geestelijken zullen het verlies van leven en eigendom oplopen en onverwijld tot de uiterste straf worden gebracht;
namelijk, degenen die hardnekkig blijven en blijven in hun slechte geloof en doel, of die verleid zijn tot hun sekte en wie dan ook herdoopt hebben; ook degenen die profeten zijn genoemd, 'apostelen of bisschoppen', deze zullen met vuur gestraft worden.
Alle andere personen die zijn herdoopt of die in het geheim en met voorbedachten rade hebben gedaan aan een van de bovengenoemde gedemocratiseerde Wederdopers en die hun kwade bedoeling en geloof afzweren en waarlijk en berouwvol zijn, zullen met het zwaard worden geëxecuteerd, en de vrouwen worden begraven in een kuil.
En om deze Doopsgezinden, hun aanhangers en medeplichtigen beter te kunnen detecteren, bevelen wij uitdrukkelijk alle onderdanen, om deze bekend te maken en te rapporteren aan de officier van de plaats waar zij verblijven of zullen worden gevonden; en als iemand personen van deze sekte kent en niet meldt aan de officier van de plaats, zal hij worden gestraft als een gunsteling, aanhanger of bezitter van de sekte van de Wederdopers; maar hij die ze zal melden of bekendmaken, zal, als de verdachte veroordeeld wordt, een derde van zijn geconfisqueerde bezit hebben.

Bovendien verbieden we al onze onderdanen geen genade, vergiffenis of verzoening te vragen voor de bovengenoemde Doopsgezinden, of om verzoekschriften voor dit doel te presenteren, op straffe van een samenvattende straf; want vanwege hun slechte leer, zullen we niet toestaan of toelaten dat enige Doopsgezinden enige genade zullen hebben betoond, maar dat ze zullen worden gestraft, als een voorbeeld voor anderen, zonder enig bedrog, gunst of vertraging.
En om dit te doen met alles wat er betrekking op heeft, geven we u en iedereen volledige macht en speciale bevelen.
Gegeven te Brussel, onder onze tegen-zegel, hier gestempeld in de marge, op de tiende dag van juni, in het jaar 1535.
Geabonneerd door de keizer en zijn raad, en getekend door ***Pensart***.

Fol 411

BERICHT AAN DE CHRISTELIJKE LEZER, BETREFFENDE DE VOLGENDE SENTENTIEN

Het is een feit dat bekend is voor diegenen die met aandacht de geschiedenis van Holland hebben gelezen van de jaren 1533, 1534, 1535, en enkele van de volgende, dat de uiterlijke toestand van de zogenaamde Weerloze Doopsgezinden (Weerloze Doopsgezinden) zeer verdrietig was en tegelijkertijd in een staat van verwarring; niet alleen door de zware vervolgingen waardoor ze verspreid werden in elke wijk, maar vooral ook door de opstandigheid van hen die niet weerloos te zijn; en ook de doop van volwassenen leren. Zodat deze door te vallen in ***afschuwelijke praktijken***, oorzaak gaven dat allen die tegen de kinderdoop ingingen door de Overheid werden aangemerkt, alsof zij ook een deel of schuld hadden in zulke ongepaste en afschuwelijke daden en opstand.
En omdat allen die de doop van volwassenen onderwezen, willekeurig Doopsgezinden werden genoemd, en onder die naam eenparig werden vervolgd, zo was het soms nauwelijks mogelijk voor degenen die hun leven redden door te vluchten, namelijk om te weten wanneer sommigen werden aangehouden of ter dood gebracht, ongeacht of zij waren het aantal van hun weerloze broeders en zusters, of niet; zo ook, hoeveel in getal hoe ze ook genoemd werden.
Om deze reden waren er in die jaren, en, zoals uit de geschiedenis kan worden afgeleid, ook in latere tijden, en op verschillende plaatsen, vele vrome getuigen de dood gevonden, ***waarvan het aantal en de namen niet zo duidelijk zijn vastgesteld***, dat ze kunnen worden geplaatst in het aantal van hun medestrijders in dit boek, om te dienen als voorbeelden van uiterste trouw in de belijdenis van de waarheid, voor de volgende generaties te kunnen dienen.

40. ZEVEN BROEDERS, **Hans Beck, Wolfert Schneider, Christian Alzeiter, Balthasar Gesel, Wolfert uit Getzenberg, Hans Maurar en Peter Kraneweter, uit Gosedaum in Etschland 1536**

In dit jaar werden ook zeven broeders, namelijk Hans Beck, Wolfert Schneider, Christian Alzeiter, Balthasar Gesel, Wolfert uit Getzenberg, Hans Maurar en Peter Kraneweter, uit Gosedaum in Etschland, gearresteerd.

Verschillende dingen werden bij hen gebruikt, om ze te overwinnen en ze weg te trekken; maar daar zij niet konden worden overheerst, maar hun geloof en de waarheid trouw bleven, werden zij ter dood veroordeeld door de kinderen van Pilatus, die hen, op aanraden van de hogepriester, overgaven aan de beul, die de zaak is ten einde moest brengen. Ze werden dus ter dood gebracht.
Ze vermaanden de mensen ernstig om zich te bekeren en dat dit de Goddelijke waarheid was, die aantoonde dat geen onzuivere, valse, ijdele of achteloze harten de beroeving kunnen doorstaan.
Wolfert was ooit afvallig geworden en stemde in met de wil van de goddelozen; maar nadien betreurde en beweende hij zijn zonde. Toen hij na een paar dagen opnieuw voor de rechter werd geroepen, beleed hij opnieuw de Heere en zei dat de duivel hem had misleid in wat hij tegen God had gedaan. Hij werd vervolgens teruggeplaatst in de toren met de anderen. En heeft alzo met hen standvastig de dood ondergaan, en op deze manier getuigden zij samen met hun bloed voor de waarheid, te Gosedaum.

41. JERONIMUS KELS, MICHIEL ZEEPSIEDER EN HANS OVERACKER, 1536

In het begin van het jaar 1536 waren Jeronimus Kels van Kopstain (Kufstein), Michael Zeepsieder van Wald in Bohemen en Hans Overacker uit **Etschland** weg om naar het graafschap **Tirol** te gaan. Hand 13: 2.
Maar toen ze in **Weenen** aankwamen, in Oostenrijk, werden ze aangehouden, verraden door de gastheer met wie ze zich hadden gevestigd. Handelingen 4: 3; 5:26. Terwijl zij aan het avondeten zaten, probeerden de mensen hun ligging na te gaan door te drinken voor hun gezondheid; maar toen ze merkten dat ze niet wilden antwoorden, had de waard wat papier meegebracht en een brief in het Latijn geschreven, die, onder andere, als volgt luidde: "Hier zijn drie personen die mij als Wederdopers lijken."
Maar hij wist niet dat broeder Jeronimus het Latijn verstond. Toen zei Hiëronymus tegen de andere broeders, zij samen zouden toekijken, de dingen laten gaan zoals de Heere zou behagen.
Acht dagen later liet de rechter hen voor zich brengen en zijn beoordelaars, waar hen werd opgedragen te herroepen.
Broeder **Jeronimus** zei, dat zij zelf hun ongeloof moesten verlaten en niet zo vals de naam van God of van Christus moesten dragen.
Daarop werd de rechter zeer ontsteld over Hiëronymus, en toen deze zei dat zij geen christenen waren, zei de rechter: "U bent een wanhopig slechte kerel".
En hoewel hem dit wel tien keer werd gevraagd, biechtte hij voortdurend op dezelfde manier op.
De beoordelaars zeiden toen: "Deze verworpen kerel is het niet waardig dat uwe wijsheid woedend op hem wordt."
Ze werden vervolgens teruggeleid naar de gevangenis en de rechters waren zeer beledigd door Hiëronymus en zijn broeders. Na nog eens acht dagen riep de rechter opnieuw alle drie voor zich en nam drie van de meest kwaadaardige priesters mee naar hem. Wanneer deze met Hiëronymus zouden spreken, 'onze roeping verachten, ons geloof schenden' en zouden zeggen dat zij gezonden waren om hen te onderwijzen over hun dwaling, zei Hiëronymus moedig en onbevreesd: "Wij zijn op de rechte manier: onze roeping is van God en Christus heeft ons geleerd dat we de stem van een vreemdeling niet mogen horen. Johannes 10: 5. Hij zei ook: "We zijn bereid om een antwoord te geven aan iedereen, en om de grond van onze hoop te tonen, maar met

monniken en priesters, die door de paus zijn gestuurd, die de antichrist is, willen we niet spreken, want het zijn grote schurken, hoereerders, meineedaars, bedriegers en verleiders, alsook deze. En Christus heeft ons geleerd dat we de stem van een vreemdeling niet mogen horen." Johannes 10: 5.
Daarop zei de rechter: "Mijn goede Hiëronymus, u kent deze goede heren nog niet."
Hiëronymus zei: "God is mijn Heere, maar zij niet." Mattheüs 11:25.
Vervolgens gaf hij bijna twee uur en een kwart antwoord met betrekking tot de mis, de erfzonde, de kinderdoop, roeping en hun afschuwelijke, afgodische sacrament. Daarna volgden er vele smeekbeden "dat hij zijn dierbare leven, zijn vrouw en kind, moest beschouwen en hun oprechte belofte moest aanvaarden; en dat hij tot God zou bidden; zij zouden het ook doen."
Maar hij zei dat ze de waarheid hadden en zich daaraan wilden houden; dat ze konden doen wat ze wilden, maar de andere broeders ook niet met hun gif konden overwinnen. Daarop liet de rechter hen teruggaan naar gevangenis, waarin zij troostende liederen zongen en zich in God verheugden.
En terwijl ze elkaar konden horen, riepen ze elkaar toe, troostten en versterkten elkaar. Ze leverden ook hun schriftelijke Geloofsbelijdenis, met volledig bewijs van de heilige Schrift, aan de heren in *Weenen* en aan de rechter.

Aan de genoemde broeder **Hans Oberacher** is *de dag des Heeren driemaal verschenen,* zoals hij ons uit de gevangenis op de hoogte bracht. Hij zag onuitsprekelijke dingen, met de ogen van de geest, evenals met zijn lichamelijke ogen; hij zag de toestand van de kinderen van God, en hoe grote genade zij van God ontvingen; en aan de andere kant, hoe machtig en vreselijk deze dag is voor de goddelozen; zodat hij bad dat God hem nooit deze toorn zou laten toekomen, die zo groot en vreselijk is over de goddeloosheid. Mal. 3:17; 4,: 1, 2.
Vele verzoekingen zijn gedaan om over deze broeders de boventoon te voeren, maar zij blijven standvastig in het geloof, als sterke soldaten en liefhebbers van God.
Zij werden ter dood veroordeeld door de kinderen van Pilatus en tot as verbrand in Weenen, aan de Vrijdag voorafgaand aan Judica, in de Vastentijd van het voornoemde jaar.

42. JURIAAN VASER EN LEONHARD SAILLER, 1536

In dit jaar werden Juriaen Vaser, een dienaar van de Heere en Zijn gemeente, en broeder Leonhard Sailer, zijn metgezel, opgepakt in **Neudorf, in Oostenrijk,** waar zij doorheen liepen en daar in de gevangenis-stok geplaatst.
De volgende dag kwamen de Rechter van Metlijng en de hele Raad, evenals andere mensen met hen, hem vragen hoe zij daar gevangen zaten. Ze antwoordden: "Voor het geloof van Christus en de Goddelijke Waarheid."
Ze namen hen vervolgens mee en brachten hen naar het marktstadje Metlijng, een afstand van verschillende stappen van Neudorf en twee mijlen van Weenen. Over de hele weg getuigden zij met grote vrijmoedigheid van de waarheid, en met vele woorden verklaarden zij het oordeel van God, zodat de rechter en al de anderen verbaasd waren en geen enkel woord daartegen durfden te zeggen.
Daarop legden ze hen allemaal neer, de gemeenschappelijke gevangenis, waarin ze een soort goddeloze en schandelijke ongepastheid van de kant van hun medegevangenen tegenkwamen, wat hen dagelijks grote droefgeestigheid bracht, zodat ze liever in een stinkend gat zouden geworpen worden, dan naar deze goddeloosheid te moeten luisteren.

Tijdens hun gevangenschap werden ze veel ondervraagd met betrekking tot de kinderdoop, het avondmaal; dat we ze allemaal goddeloos en ongelovig noemen. Maar zij antwoorden hen dat zij ten aanzien van de kinderdoop heel anders waren. Ook zeiden ze: "Dat zij zichzelf Christenen noemden, maar ten onrechte de naam van Christus droegen, en niet met een vinger de geboden van Christus wilden aanroeren. Daarom moeten zij weten dat zij uit de duivel waren (Johannes 8:44) en als zij zich niet van hun zonden zouden bekeren, zou God hun valse roem vernietigen, zodat zij, met de hele wereld, en de rijke man in de afgrond van de hel geworpen worden, wat zeker zou geschieden, hoewel ze het nu niet geloofden.
Bijna een heel jaar in de gevangenis hebbend gezeten, en volledig voorbereid zijn op de dood, ja, van goede moed en zin, en blij in de Heere, baden zij dat de Heere, de genadige God, hen zou verlossen uit deze sterfelijke tabernakel en deze goddeloze, blinde wereld; want zij hadden een goede hoop en grote vreugde en een oprecht verlangen om elk uur te vertrekken. En verwachten goedwillig en moedig te sterven, door de hulp en de kracht van God, voor de Goddelijke waarheid en voor de Naam van onze Heere Jezus Christus, niettegenstaande alle pijn en lijden, die hen zou kunnen worden aangedaan.
Door een speciale voorzienigheid van God werden ze echter wonderbaarlijk bevrijd, ongedeerd in hun geweten, en kwamen ze in vrede naar de gemeente in Trasenhoven en werden met vreugde ontvangen in de geest, als goede, waardige en geliefde broeders.

VERDERE VERSLAG VAN JURIAAN VASER, 1537

In het volgende jaar, werd de bovengenoemde George Vaser, op verzoek van sommigen van de ijverigsten, gestuurd naar Pechstall, in Oostenrijk, waar hij graag het Woord van de Heere begon te onderwijzen, niettegenstaande hij net uit de gevangenis was gekomen bij Metlijng. Hij verzamelde de gelovigen en vestigde een gemeente, volgens het bevel van God.
Maar hij kon niet ontsnappen aan een zekere bedrieger, een echt werktuig van alle verraad, die, onder een valse schijn, deed alsof hij de de waarheid van hem als een predikerwilde leren, maar intussen vele bedienden aanstelde, om hem op zijn bevel op een geschikte tijd deze Joriaan Vaser te vangen; wat ze trouw hebben gedaan..
Hij werd vervolgens onderworpen aan veel wrede martelen, en terwijl hij in de gevangenis op vele manieren werd verleid, bleef hij zeer standvastig en getrouw. Hij volgde tot de dood Hem die hij had verkondigd in het geloof; alzo getuigend met zijn bloed (geëxecuteerd met het zwaard), in het geloof en de waarheid van God. Mat. 24:13; Johannes 10: 4; I Peter 5: l.

ANTWERPENS MARTYROLOGIUM.

Uit het overzicht van de meeste martelaren in Antwerpen die om hun geloof geëxecuteerd zijn 1522-1589

Uit het Antwerps Martyrologium volgen enkel namen van Martelaren in de jaren 1535-1536. Het is perse nodig om alle martelaren uit dit document hier over te nemen. We wijzen de belangstellende lezer naar de site: www.theologienet.nl

16 maart 1535.
De Scoutet contra DIGNE, huysvrouw van PETER JACOBSSONE, scippere, Herdoopster, op de bladrand: Executio facta.
Deselve contra LYSBETH SMEETS, huysvrouwe wylen MATHEUS SAUVAIGE, Herdoopster, op de bladrand: Executio facta.
Deselve contra CORNELIA, NEELKEN CLERCX, huysvrouw van HENRICK, de tymmerman, Herdoopster, op de bladrand: Executio facta.
Deselve contra BARBELE GHEERTS of PETERSSENS, van Geldrop, huysvrouw van HENRICK VANDER BORCHT, hoeymakere, Herdoopster, op de bladrand: Executio facta.
Bron: ***Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 7, blz. 319, 367.***
"op onse Lieve Vrouwen avont, in Meert, Donderdachs in Pallemweke, doen wirden t'Antwerpen vier vrouwen verdroncken van herdooperye weghen, d'eene was een busmakerswyff, d'ander een schippersvrouwe, d'ander een timmermansvrouwe, de vierde was de vrouwe van eenen hoymaker, en elck besondert wirdt 's morghen ten ses uren in eenen sack gesteken, ende alsoo ten Werff affgestoten".
Antwerpsch Chronykje.

3 januari 1536.
ADRIAEN VAN BERGHEN, boeckprintere, verkoop van lutherse boeken, werd veroordeeld tot bedevaart naar Nicosia op Cypres.
Bron: ***Correctieboeck , 1513-68, fol. 59 en A.A.B. Deel 7, blz. 290-378.***

26 januari 1536.
De Schoutet contra JOOS BATEN, sattynwerckere, van Nyeuhoven, Herdoper, op de bladrand: Executio. "mitten zweerde geëxecuteerd".
Bron: ***Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 7, blz. 381, 426.***

27 maart 1536.
De Schoutet contra MARGRIET DREGGE of DIEGGE, weduwe van HENDRIK BOSBAS, Herdoopster, op de bladrand: Executio facta.
"in eenen sack int Schelt verdroncken".
Bron: ***Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 7, blz. 392, 426.***

19-24 mei 1537
LAMBRECHT LINTHERMANS, wullenwevere, Herdoper, verbrand.
DIERICK VANDER HAGEN, Herdoper, verbrand.
JAN DE HANE, Herdoper, verbrand.
Broeder JAN SPECKE, Predickheere, van Groeningen, Herdoper, verbrand.
JAN SMEKENS, van Tricht, Herdoper, verbrand.

Bron: Rekeningen van den Markgraaf, A.A.B. Deel 7, blz. 433, 434. "den 19 May, op eenen saterdach, doen werden tot Antwerpen 4 herdoopers ter justitien gebracht, waer aff de 3 gebrant wirden, maer den 4e ginch voor het vier syn dwalinge aff, maer hy werdt onthooft. Desen was van St-Truyen. Een van de drye was een tennepotsteel-maker; ende syn wyff was te voren voor kersmis gelegen een maent, ende en woude dat kindt nyet laten kersten doen off doopen; ende doen het kindt ses weken out was, doen sterft alsoo; ende den vader begroeft in synen kelder: maer op den selven dach doen hy verbrant wirdt, doen gingen die heerenknapen soecken in synen kelder, ende sy vondent alsoo hy gheseden hadde; dese woonde tot Antwerpen inde Vliersteghe.

Den 24 May, op eenen saterdach, doen werden tot Antwerpen op de groote merckt, noch twee ander Herdoepers levendich elck aen eenen staeck verbrant: dese waren twee bisschoppen van de andere Herdoopers diese gedoopt hadden; d'een was een vuytgeloopen monnick geweest van de Predicheeren Orden te Groeningen". **Antwerpsch Chronykje.**

16 juni 1537.
LOYS DE CLERC alias DE VISSCHERE, Herdoper, verbrand.
JANNEKEN EMSAEMS, weduwe wylen LOYS DE CLERC, verdacht van herdoperij, tijdelijk verbannen.
Bron: ***Correctieboeck, 1513-68, fol. 65v°. en A.A.B. Deel 7, blz. 433, 434.***

1540-41.
HANS DE POTBECKERE, van sHertogenbossche, Herdoper, verbrand.

DE DOOPSGEZINDEN TE ANTWERPEN IN DE ZESTIENDE EEUW . door K. VOS.

… Hoe groot het aantal Doopsgezinden te Antwerpen is geweest, valt zeer moeilijk te schatten. ***Wel zijn er méér dan 200 martelaars gedood in veertig jaar tijd. Alleen bij Van Braght komen er 150 voor en Génard bevat nog enige tientallen meer.*** Ook weten wij, dat door Leenaert Bouwens vóór 1565 er bijna 300 bekeerlingen zijn gedoopt.

Belgische Dopers hebben natuurlijk ook een groot aantal dopelingen gehad, allicht méér dan de vreemdeling. Slechts weinig malen noemt een gevangene de naam van zijn doper. Er wordt meer keren een andere naam dan die van Leenaert genoemd. Maar hier hebben wij geen basis van berekening. In de loop van die 40 jaren wordt 't aantal gevangenen groter. Somtijds zuchten er wel twintig broeders en zusters tegelijk in de kerker, nl. wanneer het der overheid gelukt is tijdens een predicatie een overval te doen. Maar de ijver van de schout en zijn rakkers is ook ongelijk en zal wel groter zijn geweest, als er weer een aanmaning uit Brussel was gekomen. Stellig moeten er vele honderden Mennisten zijn geweest, waarbij dan nog honderden ongedoopte geestverwanten gevoegd moeten worden. Immers dikwijls is een huisgezin of echtpaar slechts ten dele gedoopt.

Morillon beweert, dat er in één jaar van de beeldenstorm 1566, te Antwerpen op een bevolking van 86.000 personen ?0.000 Calvinisten en 2.000 Mennisten waren. Het cijfer der Calvinisten is ongetwijfeld veel te hoog, maar dat der Doopsgezinden zal wel ongeveer zo zijn geweest. In Januari van dat zelfde jaar worden circa veertig Mennisten ingedaagd. Hiervan worden vijftien *dienaar* genoemd. Evenwel is één hunner Assuerus de goudsmid wonende in de Gasthuysbeemden - dezelfde als Assuerus van Gheemont de zilversmid, die 22 Jan. 1652 verbrand werd, - nadat hij verschillende geloofsgenoten in zijn doodsnood had verraden (1) en ofschoon hij — te vergeefs — verdedigd was door Mr. Louis Vogel. Hij had lange tijd gevangen gezeten. Te zijnen huize was Jeronimus Segersz met zijn vrouw Lysken gearresteerd.

(1). Natuurlijk hadden later zijn geloofsgenoten geen bezwaar zijn naam als de doper te noemen. Maar onder de gewone leden, die werden ingedaagd, kwamen nog een paar ambtsdragers voor. Zulk een talrijke dienaarschap geeft reden te veronderstellen, dat de gemeente (of liever gemeenten) minstens enkele honderden volgelingen heeft gehad. Er worden genoemd: Enz.

Joh. Decavele:

Reeds vóór 1533 waren er Bijbels in de volkstaal verspreid in de dorpen tussen Gent en Oudenaarde. In plaats van het gebruikelijke Onser Vrauwen Ghetyde brachten enkele gelovigen voortaan een Vlaams Nieuw Testament mee naar de kerk.

In Dikkelvenne en omgeving werd in de herbergen de zondag na de hoogmis druk commentaar geleverd op de zo pas gehoorde lezing uit het evangelie, waarbij vooral de deugdelijkheid van de Bijbelvertalingen aangetoond werd.

De meest geïnteresseerden sloten zich geleidelijk samen tot een vaste Bijbelgroep, die onder de leiding stond van een landbouwer uit Dikkelvenne, Jan Taelman, en de pastoors van Hermelgem en Sinte-Maria-Latem, heer Jan de Wulf en heer Michiel Hannins. Er waren verder nog twee Zingemnaars, een Ekenaar en vier inwoners van Dikkelvenne.

Tijdens de bijeenkomsten in de herbergen van Jan van der Beke te Gavere of van Hendrik de Hende te Dikkelvenne las telkens iemand een passage voor uit het Nieuwe Testament en gaf daarbij een korte verklaring; hierop begaf men zich twee aan twee naar de binnenkoer om er de beluisterde teksten te bespreken; eindelijk — hoe modern is die werkwijze! — werden in een nieuwe voltallige vergadering der verschillende bevindingen aan elkaar getoetst.

HET GENTSE MARTYROLOGIUM. (1530-1595) Dr. A. L. E. VERHEYDEN

… De beul moet voor het eerst zijn ambt op Dopers uitoefenen in 1535: de Mennonieten zullen in de loop dezer eeuw de meeste slachtoffers leveren, daar noch de kerkelijke noch de wereldlijke overheid ooit de gruwelijke tragedie van Münster vergeten willen. In deze houding blijven ze volharden, zelfs wanneer ze door de verhoren der Doopsgezinde gevangenen heen kunnen vaststellen dat, na de terechtstelling van Mahieu Waghens (nummer 10) in 1538, het tot dan toe overheersende revolutionaire element in de broederschap de plaats heeft moeten ruimen voor de fractie der vreedzamen.

Het stille werk van deze laatsten stelt het stadsbestuur en de inquisiteurs omstreeks het midden der eeuw voor het feit dat de eerste onderdrukkingsmaatregelen hun doel niet hebben bereikt: ze hebben wel een tijdelijke verstrooiing verwekt, maar de eigenlijke grondvesten van de gestichten kring bleven onaangetast voortbestaan. Nauwelijks heeft men de sporen van nieuw leven ontdekt of daar dringt het zoeklicht der inquisiteurs rusteloos door tot iedere stadswijk. Resultaten blijven dan ook niet uit, daar van 1551 tot en met. 1565 niet minder dan 76 discipelen van Menno Simons terechtgesteld worden. Enz.
… Zes jaar (1568-1573) volstaan om 51 nieuwe slachtoffers op de martelaarslijst der „weerloze christenen" te brengen; de publieke opinie heeft inderdaad in de afzijdigheid der Mennisten tijdens de Beeldenstorm niets anders willen zien dan snode berekening. Voor velen blijven zij nog immer de onruststokers bij uitstek, die nu wel onderdanig en gedwee zijn, maar eens de macht in handen niet aarzelen zouden om van Gent een tweede Münster te maken.
Slechts bij uitzondering wordt er echter onder het Calvinistisch Regime bloed vergoten. De terechtstelling der vijf monniken in 1578 dient beschouwd in het licht der machtsverschuiving; te lang hebben de naar vrijheid — zowel kerkelijke als politieke — hunkerende Calvinisten moeten zwijgen, te zwaar heeft het juk der moorddadige repressie op hen gewogen, opdat de reactie van meet af de wegen zou verkiezen van een vreedzame oplossing.

Wat de executie van Loys Cocle en Christiaan de Scheemaeker betreft, deze worden in 1582 veeleer terechtgesteld op grond van baldadigheden. Deze rechtsplegingen buiten beschouwing gelaten, komt er verder geen enkel bloedig vonnis meer voor, zelfs niet tegenover de gehate Doopsgezinden; het is de enige onderbreking in de martelaarslijst gedurende de tweede helft der XVIe eeuw!
Ander voordeel heeft het Calvinistisch Regime voor de Doopsgezinden niet gebracht; hun activiteit ontsnapt inderdaad geenszins aan een bestendige controle, nooit kent de magistraat hun het bezit van een kerkgebouw toe!
Doch zelfs deze betrekkelijke bewegingsvrijheid wordt door Alexander Farnese vernietigd; Enz
… Wie de processen van deze periode aandachtig naslaat, merkt onmiddellijk dat de doodstraf slechts in één enkel geval uitgesproken wordt, nl. tegen diegenen die een leidende functie hebben bekleed.
Op 13 April 1589 worden de diaken-leraars **Joos de Tollenaere en Michiel Buesse, alsook de uiterst bedrijvige Joosyne Swynts gehangen.** Op 15 September 1592 komt de beurt aan de leiders **Bartholomeus Pantyn en Michiel de Clercq.**
Al de andere Doopsgezinde gevangenen worden tot vijftigjarige of levenslange verbanning veroordeeld; deze methode is dé nekslag gebleken voor het Mennisme te Gent.
Het Gentse martyrologium zal een levende getuige blijven van de bloei der Doopsgezinde leer in deze stad; het is aldus een uiterst dankbare bron voor de kerkhistoricus.
Noch het Lutheranisme, noch het Calvinisme hebben dergelijke sporen nagelaten; de sporadische vertegenwoordiging hunner martelaars in de huidige lijst moet evenwel verschillend geïnterpreteerd voor ieder der vermelde Hervormingsbewegingen. Enz.
… Tot slot enkele statistische beschouwingen!
Betreffende de Doopsgezinden wordt slechts zelden melding gemaakt van de sociale bezigheden hunner martelaren.
Wanneer wij ons houden aan de bestaande aanduidingen, dan worden er onder de Mennonietische slachtoffers 17 textielarbeiders, 3 hoedenmakers, 2 kleermakers, 2 schoenmakers, 2 houtbewerkers, 2 molenaars, oudkleerkoper, 1 brouwer, 1 barbier en 2 handelaars aangetroffen.
Hierop steunend zou de historicus geneigd kunnen zijn het Mennisme de godsdienst der lagere volksklasse hét Protestantisme der armen — te noemen; het ware een ernstige dwaling!

1535; 15 Juli.

2. **Willem MULAER** (Mulier), Doopsgezinde, vóór het Gravenkasteel onthoofd.

Tot hiertoe werd deze martelaar steeds onder het jaar 1534 vermeld; dit is echter in strijd met de werkelijkheid, zoals blijkt uit de baljuwsrekeningen der stad. Stippen we in dat verband aan dat het manuscript nr. 2548 der Universiteitsbibliotheek te Gent Willem Mulaer twee maal citeert, eerst in 1534, vervolgens in 1535.

1535; 19 Juli.

3. **Arnoud** (Arendt, Arent) **JAEGHERE** (de Jaghere), Doopsgezinde, vóór het Gravenkasteel onthoofd. In 1536 kan Lievin de Jaghere, mogeIijk een verwant van Arnoud, nog tijdig aan zijn vervolgers ontsnappen; vóór zijn vlucht vertrouwt hij vrouw en kinderen aan Jan van Loo toe

1535; 19 Juli.

4. **Jan (Jehan) van GENDTBRUGGHE**, Doopsgezinde, vóór het Gravenkasteel onthoofd.

1536; 5 Juni

5. **Lieven (Lievin) van de WALLE,** barbier, Doopsgezinde, vóór het Gravenkasteel onthoofd. Volgens de baljuwsrekening zou hij Lutheraan zijn, maar het verhoor van Jan van Loo laat geen twijfel bestaan nopens de Doopsgezinde geloofsovertuiging van Lieven „Zeght ten tyde als

ghevanghen waeren Lievin van de Walle ende Reechove, herdoopten..." Voegen we hier nog aan toe dat Willem van de Walle (zijn broeder ?) reeds op 4 Augustus 1535, eveneens om wille van zijn Doopers gezindheid verbannen werd.

1536; 12 Juni.

6. **Jenyn (Viviaen) REECHOVE** (van Redichove), Doopsgezinde (4), vóór het Gravenkasteel onthoofd.

43. BASTIAAN GLASMAKER, EN HANS GROENVELDER, 1537
HANS PEIZ EN SOMMIGE ANDEREN; 1537

In het jaar 1537 werden ook Sebastian Glasmaker en Hans Groenfelder aangehouden voor het geloof en de Goddelijke waarheid, bij Over-Ital. Ze werden geëxecuteerd met het zwaard en vervolgens verbrand.
Zij beleden de Heere en Zijn heilige Woord en waarheid met grote blijdschap. Een ontelbare menigte was aanwezig bij hun executie. Hans riep en sprak met een zeer luide stem, vermaande en waarschuwde de mensen, naar lieve vermogen; zo ook Bastiaan, en hiermee gingen ze verder, tot aan hun dood. Dit verbaasde de mensen enorm.
Hun botten konden echter niet helemaal verbrand worden; vandaar dat ze daarna in het water werden gegooid. Het hart van kon ook niet verbrand worden; dit was ongetwijfeld een opmerkelijke getuigenis. Johannes 15:27.

HANS PEIZ EN SOMMIGE ANDEREN; 1537
In dit jaar 1537, werden ook Hans Peiz, een prediker van het Evangelie, en een aantal van. zijn geloofsgenoten aangehouden voor de Goddelijke waarheid in Passau; aan de Donau. Ze werden gevangen gezet in een lange tijd, leden veel, en samen met anderen, die hun geloof en de waarheid beleden, ontsliepen ze in de gevangenis, na grote standvastigheid, en heldhaftige vroomheid.

44. HANS WOEKERAAR EN HANS BARTEL, 1537
PHILIP DE KEURS, 1537

In hetzelfde jaar 1537 werd broeder Hans Woekeraar in Beieren aangehouden en samen met hem een andere broeder, Hans Bartel, een wever. Ze werden meegenomen naar Mermesz, waar ze zestien dagen werden opgesloten en tweemaal door Kajafas en de priesters werden onderzocht, en tweemaal door de marteling. Hen werd gevraagd wat zij geloofden met betrekking tot het avondmaal. Zij spraken er krachtig tegen, dat het een gruwel was en een afgod voor het aangezicht des Heeren; en dat het niet te geloven was, dat zij het lichaam van Christus konden geven, met vlees en bloed, precies zoals Hij aan het kruis hing om zo vele honderdduizend keer Hem te eten; maar zij zeiden dat het avondmaal een gedenkteken was van Zijn lijden, de dood en het vergieten van Zijn bloed, waardoor wij ons hadden verlost, Matt. 26: 25; Lukas 22:19. Om dit te herdenken; en om hun harten te doorzoeken, is het doel waarvoor gelovigen, die leden van Zijn lichaam zijn, of Zijn gemeente, moeten het waarnemen, met oprechte dankzegging tot Hem.
Vervolgens vroegen ze hen naar de kinderdoop en wat ze van hun priesters en gemeenten hielden? Ze spraken tegen al dezen volgens de waarheid. Vervolgens vroegen ze hen naar hun opvattingen over hun huwelijk en de Tien Geboden?
Hierop gaven ze ook hun antwoord.
Ze werden vervolgens naar Bruckenhausen gebracht, waar ze elk afzonderlijk in de gevangenis in kettingen werden gezet. Zes keer werden ze tevoorschijn gehaald en onderzocht, om hen ertoe te bewegen afvallig te worden, want als ze dat zouden doen, genade zou worden verleend. Maar ze wilden op geen enkele manier de Goddelijke genade ruilen voor de gunst van de wereld, omdat ze er zeker van waren dat ze in het ware geloof en in de waarheid van God stonden, met oprechte dankzegging aan Hem.
De zevende keer kwamen de priesters bij hen in de gevangenis; maar zij hielden zich voortdurend aan God vast. Ze martelden hen ook enorm, stelden Hans en Bartel twee

keer in de zevende positie, waar Hans gans gebroken uitkwam; zonder echter de overhand te krijgen.
De achtste keer dat de rechter naar hen toe kwam, samen met drie anderen: na hen vreselijk mishandeld te hebben, veroordeelde hij hen om verbrand te worden; maar zij bleven in de Heere trouw en standvastig tot het einde; en in de Goddelijke waarheid, door de onuitsprekelijke rijkdom der genade en de kracht van God. Ze werden vervolgens verbrand voor het geloof, moedig getuigend van de waarheid, en verkregen de kroon van de martelaren van Christus.

PHILIP DE KEURS, 1537
In 1537 woonde er in **Cassel, in Vlaanderen,** een Godvrezende vrome broeder, wiens naam was Philip Keurs, een meubelmaker van beroep. En aangezien hij zich ook afgescheiden had van deze huidige goddeloze wereld en de enige weg van het kruis was ingegaan, die leidt naar het koninkrijk van God, werd hij, net als zijn Heere en Meester, gehaat, geminacht en vervolgd door de dienaren van deze wereld. Zodat hij uiteindelijk in de handen viel van tirannen, die hem wreed mishandelden met zware gevangenisstraf. Maar omdat hij niet gegrond was op zandgrond, maar op de onbeweeglijke rots (Mattheüs 7:24, 26, 16:18), bleef hij in alle opzichten standvastig, als goud dat in het vuur wordt beproefd. 1 Petrus 1: 7. En omdat niets hem ertoe kon bewegen om van de waarheid af te wijken, werd hij op die plaats ter dood veroordeeld; op deze manier het geloof van de waarheid bevestigen met zijn dood en bloed.
En toen hij hier deel kreeg aan het lijden van zijn Heere en Meester Christus Jezus, zo zal ook hij, wanneer Zijn glorie onthuld wordt, grote vreugde en blijdschap ontvangen en genieten, en in eeuwigheid de kroon van eeuwige heerlijkheid. 2 Tim. 4: 8.

45. LEONHARD LOCHMAIR EN OFFRUS GRYZINGER, 1538

In het jaar 1538 werd broeder **Leonhard Lochmair,** een predikant van het Woord, in het graafschap **Tirol,** opgepakt en naar Prixen gebracht, waar een groot aantal priesters allerlei vormen van bedrieglijkheid met hem beoefenden, totdat zij hem deden afvallig worden. Toen eisten ze van hem dat hij het hele jaar door zou rondtrekken, samen met doktor Gallius, en tegen de Goddelijke waarheid prediken en wederroepen. Dit wilde hij niet doen; daarom beperkten ze hem in de gevangenis; want hij was priester geweest voordat hij een broeder werd.
Hij kwam tot zichzelf en bekeerde zich van zijn afvalligheid, en grote angst kwam over hem, want het oordeel van God drong in hem; maar omdat God zijn bedroefde hart kende, gaf Hij het zodat hij opnieuw werd hersteld, zoals in het vervolg zal blijken.
In hetzelfde jaar, 1538, werd **Offrus Gryzinger**, ook een prediker van het Woord in het graafschap **Tirol,** opgepakt. Hij werd gezocht op de bergen en in de valleien en bespied op bruggen en elders. Een grote som geld werd ook aangeboden voor zijn aanhouding, en spionnen en verraders werden uitgezonden, die deden alsof ze vroom wilden worden. Toen ze hem hadden aangehouden, werd hij ook naar Prixen gebracht en daar in de gevangenis gezet. Zijn cel was zo dicht bij die van Leonhard Lochmair, dat ze samen konden praten. Daar betreurde Leonhard zijn afvalligheid zeer voor Offrus en raakte daardoor bedroefd. Offrus gaf hem toen veel vertroosting, toen hij, na echt leed en oprechte bekering, de vergeving van zijn zonden in de Naam van de Heere aan hem bekendmaakte; ja, door zijn tussenkomst, herstelde hij hem in zijn geloof,

Niet lang daarna, toen broeder Offrus, de trouwe dienaar van de Heere en zijn gemeente, op vele manieren verdrietig werd beproefd en veel met de marteling werd bedreigd, als hij hun zijn broeders die nog niet waren verjaagd, niet zou verraden, vooral degenen die hem hadden verzorgd en goed hadden gedaan, zei hij tegen hen: "Ik heb besloten om alle pijn en lijden te verdragen die de mens kan verduren, zelfs tot de dood, door de kracht van God, voordat ik u dit zal vertellen, en ik een verrader zou worden. Ik wist van tevoren al dat dit mijn lot zou zijn. Ge hebt me in je macht, doe wat God je zal toestaan, als je mij tiranniseert, mag je dat doen; God zal je vinden. Ik heb niets te zeggen of te laten zien."
Vervolgens vielen ze hem met bedreigingen aan en spoorden hem aan dat, als hij de waarheid zou spreken, ze hem zouden vermanen in de naam van de waarheid, opdat hij waarheid te tonen en te spreken. Toen zei broeder Offrus: "Ik ken jou en je waarheid, je hebt gehoord wat ik heb gezegd."
Ze vroegen hem ook of het niet waar was dat als onze aantallen zouden toenemen, we zouden opstaan en hen zouden doden, als ze niet aan onze kant zouden komen?
Hij vertelde hen dat, als we dit zouden moeten doen, wij geen christenen zijn, maar alleen in naam; door toe te voegen: "Als je ware christen bent, zou je niemand martelen of doden."
Daarom bonden zij hem vast en trokken hem op, maar lieten hem weer spoedig van de foltering af en bedreigden hem, vragend waarom hij zijn leden aldus uiteen zou laten scheuren.
Hij antwoordde: "Ik ben in uw handen, doe met mij, wat God u ook maar zal toestaan om te doen, u kunt niet meer van mij afnemen dan mijn leven."
Ze wanhoopten toen van nog iets te bereiken met hem.
Acht dagen later trokken ze hem opnieuw op, deze keer twee keer, nog milder: maar hij zei: "Ik heb je ooit verteld wat ik je kan vertellen, en het zal je bekend zijn dat God je zal vinden voor je tirannie."
Ze wanhoopten opnieuw en lieten hem daarna alleen, martelden hem niet verder. Hij was ziek als gevolg van de marteling, zodat hij het minder zei.
Na nog eens acht dagen kwamen ze weer bij hem, riepen hem twee keer voor zich, maar bleven niet lang bij hem, want hij legde voor hun ogen hun schurftigheid, boeverij en ongerechtigheid.
Na veel leed en verdrukking werd hij vervolgens ter dood veroordeeld door de kinderen van Pilatus, levend in het vuur gebracht en tot as verbrand; zo heldhaftig en standvastig, als een christelijke held, die zijn leven en zijn leer getuigt en verzegelt, met zijn bloed, op Allerheiligstenavond, 1538. En hoewel hij eerder hard met de dood worstelde, toen hij naar de dood ging, was hij blij en vreugdevol in zijn hart.

Maar daar Leonhard Lockmair vroeger een priester was geweest, verhinderden de priesters zijn sterven samen met Offrus; want zij waren van plan om hem eerst van hun vervloekte wijding te ontdoen. Om hierin hun raadgevingen teniet te doen, gaf God het zo, dat de Wij-bisschop die dit moest doen, stierf. Zo werd hij met het zwaard geëxecuteerd, een paar dagen na Offrus, en als een ware priester offerde hij zichzelf op als een aanvaardbaar offer aan God en getuigde van Zijn waarheid tot de dood. Rom. 12: l; 2 Tim. 4: 6.

46. MICHAEL WIDEMAN OF BEK, 1538
MAERTIN VAN VILGRATEN EN CASPAR SCHOENMAKER, 1538
HANS SEYEL EN HANS OF WELS, 1538
APOLLONIA, VROUW VAN LEONHARD SEYLE, 1539
HANS SIMERAVER, 1540

Omstreeks deze tijd werd ook broeder Michael Wideman of Beck samen met enkele andere personen in Rieten in Algei aangehouden, welke andere personen echter naar huis werden gestuurd, terwijl deze broeder voor het geloof in de gevangenis werd gezet. Er werd veel met hem gedaan, en hij werd vermaand om afstand te doen, maar hij had een goede zekerheid van zijn geloof in Christus en zei: "Toen ik met de wereld leefde in alle ongerechtigheid, in zonden en verdorvenheid, vermaande niemand mij om ervan af te zien, maar ik werd beschouwd als een goede christen voor de wereld; maar nu ik bekeerd ben geworden en mijn leven heb aangepast, heb ik de opdracht gekregen om van het geloof af te zien. Maar ik ben eenmaal bekeerd en heb afstand gedaan van alle ongerechtigheid, en in deze bekering zal ik volharden tot het einde, en zal er niet van afgewend worden; want dat waar ik op sta is het ware fundament."

MAERTEN VAN VILGRATEN EN CASPAR SCHOENMAKER, 1538

In het jaar 1538 werden de broeders Maerten van Vilgraten en Caspar Schumacher beiden aangehouden voor de Goddelijke waarheid, in Michelsberg, in Priesterdal, en na grote standvastigheid ter dood veroordeeld en met het zwaard geëxecuteerd; dus volhardend in het geloof tot het einde.

Ze waren goed opgevrolijkt in hun banden en verdrukking en vastgehouden aan de liefde van God, waarvan ze niet konden worden gescheiden door verdrukking, angst, vervolging, honger, armoede, naaktheid of gevaar. Geen zwaard was zo scherp, geen vuur zo heet, geen duivel zo slecht, geen man zo ijverig om hen van God en zijn waarheid en van hun Heere en Heiland, Jezus Christus, af te wenden; maar zij hielden vast door de genade en kracht van God, wat God hun had gegeven; zelfs tot de dood toe.

HANS SEYEL EN HANS OF WELS, 1538

In hetzelfde jaar, 1538, op woensdag voor Kerstmis, werden Hans Seyel van Mur en Hans van Wels gearresteerd vanwege het geloof en de Goddelijke waarheid, in Santweyt, in Karmeten.

Na, moedige standvastigheid in het geloof, werden ze ter dood veroordeeld en geëxecuteerd met het zwaard; zelfs tot in de dood, moedig getuigend met hun bloed, in de weg van de waarheid, vanwaar zij niet wilden vertrekken zolang hun ogen open waren, en adem in hun neusgaten bleef.

APOLLONIA, VROUW VAN LEONHARD SEYLE, 1539

In het jaar 1539, een zuster Apollonia; huisvrouw van Leonhard Seyle, werd aangehouden, nadat hij in het bovenland in het graafschap van Tirol had gereisd; en naar Prixen gebracht; maar door de onveranderlijke genade en macht van God, die haar vrouwelijk hart moedig hielp, ging zij voortdurend en vastberaden voort in het ware geloof en in hetgeen zij God in de christelijke doop had beloofd en wilde zij noch naar rechts, noch naar links. Daarom werd ze vervolgens ter dood veroordeeld en verdronken, waardoor ze de kroon van de martelaren ontving.

HANS SIMERAVER, 1540

In het jaar 1540 werd broeder Hans Simeraver gevangen gezet voor de Goddelijke waarheid, in Schwatz, in Inntal; maar omdat zij hem niet van zijn geloof konden afhalen en hem niet konden overtuigen met de heilige geschriften, gaven zij hem aan hun hogepriester, de beul, die hem naar buiten moest leiden en hem moest overwinnen.

Aldus werd hij geëxecuteerd met het zwaard, en verzegelde hij zijn geloof in God met zijn bloed, aldus ten bloede weerstand biedend, of strijdend tegen zonde en de gruwel van verlatenheid. Hebr. 12: 4; Mat. 24: 15. Daarom zal hij op de berg Sion, onder het grote aantal van degenen die hebben getuigd en de Naam van God in de wereld hebben beleden, een palm in zijn handen ontvangen en worden gekroond met de niet-aflatende kroon des levens. II Esdra 2:45; 2 Tim. 4: 8.

VLAANDEREN

HET BRUGSE MARTYROLOGIUM. Dr. A. L. E. VERHEYDEN.

Ter verduidelijking zijn een aantal personen die nog niet in het document van Van Braght waren opgenomen, hier bijgevoegd, of van anderen verduidelijkende notities geplaatst. De belangstellende lezer kan terecht in bovengenoemd boek, op onze site.

Uit het voorwoord van dr. Verheyden:

Dat dergelijke opinies nog immer uitgesproken kunnen worden, is voorzeker te wijten aan het feit dat de studie van de Hervorming nog grotendeels braak ligt. Zoo is er niemand die het zou aandurven de bloei van het. Lutheranisme en het Mennisme in twijfel te trekken: maar waar blijven de eigenlijke monografieën dienaangaande voor onze Vlaamse steden ? Wanneer wij thans de bibliografische horizont opnemen van de geschiedschrijving der Hervorming voor Zuid-Nederland, wordt ons oog onmiddellijk getroffen door de menigvuldige werken die het politiek gekleurde Calvinisme behandelen: de voorliefde voor de historiografie dezer laatste confessie voert evenwel immer in de periode na 1550. Enz.

… Tot slot enkele beknopte statistische beschouwingen ter verduidelijking der hiernavolgende martelaarslijst.

De aller-zwaarste straf, nl. het levend begraven, werd slechts tweemaal uitgesproken en dit op 17 en 21 Augustus tegen twee Doopsgezinde vrouwen: Margriet Inghels en Magdalena de Vos.

Het meest toegepaste vonnis, de dood bij verbranding, werd het lot van 43 Doopsgezinden, 5 Calvinisten en 2 Lutheranen.

Wat de onthoofding betreft, deze kwam in aanmerking voor 6 Lutheranen en 3 Calvinisten.

Slechts driemaal gebruikte men de galg als marteldood en dit in 1568 tegen twee Calvinisten en één beeldstormer.

Van 47 Doopsgezinde, der 11 Calvinistische en der 8 Lutherse martelaars, kunnen wij betreffende de toegepaste straffen alleen vaststellen dat het gewone vonnis voor de Mennisten de brandstapel, voor de Lutheranen het schavot, voor de Calvinisten ofwel de verbranding ofwel de onthoofding was, zonder daarin op dit ogenblik maar enige regelmaat te zien. …

… Wat hier evenwel niet meer dient bewezen en dus door de huidige lijst slechts wordt bekrachtigd is het feit van het overgrote aandeel dat de Mennisten genomen hebben in het aantal Zuid-Nederlandse slachtoffers der Reformatie.

Van de 70 Brugse martelaars leverden zij er 47 (of 67 % van het algemeen totaal) (51) tegen 8 Lutheranen (of 11 %) (52) en 11 Calvinisten (of 15 %) (53).

Cornelis Pieterszoon Hooft, lid der Amsterdamse regering schetste reeds in 1611 deze toestand bijzonder waarheidsgetrouw in de volgende bewoording: „Ick meene (dyet weten mocht) ende so veel mijn memorie gedoocht, dat onder de genen dye voor de troublen, ***so hyer ter stede els in andere plaatsen van Hollandt ende Vrieslandt, om 't gelove zyn omgebracht, wel thyen Doopsgezinde tegen één Gereformeerde*** zijn geweest ende dat onder pretext van de seditien, lange te voorn so tot Munster als hyor ende elders aangerecht, nyettegenstoande dat men wel wist, dattet heel ander luyden waren" (Hooft's memorien en adviesen, uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht, a° 1871, blz. 21).

17 AUGUSTUS 1538

4. Margriet „twyf van Jan Inghels de hofman ghezeyt de brabandere", Doopsgezinde, levend begraven.

Zij ontving de bejaardendoop in 1537, hetgeen laat onderstellen dat ze reeds geruime tijd de Katholieke Kerk de rug had toegekeerd. De Doop werd inderdaad slechts toegediend nadat de bekeerling bewijzen had geleverd van degelijk onderlegd te zijn in de kennis van de Bijbel en geestelijk voldoende voorbereid om toe te treden tot de ware gemeente Christi.

Margriet Inghels is ongetwijfeld een dopelinge geweest van Jan Matthijs van Middelburg of van Jan van Tricht: het is immers bekend dat één der twee Noord-Nederlandse Oudsten in 1537 Brugge heeft bezocht om er de bejaarddoop toe te dienen (5).

Jan Inghels' huisvrouw is evenwel haar geloof niet getrouw gebleven, maar bezweek voor de samengespannen krachten der onderzoeksrechters.

21 AUGUSTUS 1538

7. Magdalena de VOS, filia Willem de Vos, geboren te Oostvleteren, Doopsgezinde, levend begraven.

Begin 1537 ontving zij de bejaarddoop te Brugge: met Margriet Inghels (nr. 4) werd zij waarschijnlijk een dopelinge van Jan Matthijs of Jan van Tricht.

Einde Juli of aanvang Augustus 1538 gevangen genomen, verloochende zij weldra haar geloof. Krachtens het plakkaat van Juni 1535 werden evenwel al de Wederdopers, zelfs degenen die hunne dwalingen zouden afzweren, ter dood veroordeeld (7), zodat ook Magdalena de Vos het zware vonnis niet kunnen ontlopen heeft ondanks haar geloofsverloochening (cfr. Margriet Inghels: nr. 4).

47. JAN STYAERTSZ EN PIETER, 2 JONGENS UIT VLAANDEREN. 1538

In dit jaar waren er in **Vlaanderen** twee neven, de ene genaamd Styaertsz, de andere Pieter. Deze twee bloeiende en Godzoekende jongeren woonden bij hun ouders in een dorp genaamd Mereedor, (Meeden) in Vlaanderen. En aangezien zij zeer ijverig voor God waren en de Heilige Schrift zochten, bemerkten zij spoedig dat de gelovigen en wedergeborenen - in overeenstemming met de leer van Christus, als een teken van het begraven van de eerdere zonden, en opstonden met Christus, en wandelen in nieuwheid van leven - de christelijke doop moesten ontvangen, in het water; en omdat zij dit verlangden, reisden zij naar Duitsland om anderen van hun geloofsgenoten te zoeken.
Maar omdat ze die niet konden vinden die bij hun wensen pasten, keerden ze spoedig terug naar hun ouders in Vlaanderen, waar ze vurig de Heere hun God zochten, zodat ze een goed getuigenis kregen, dat ze de armen veel goed deden, en met Zacheüs konden zeggen, dat als zij iemand hadden bedrogen, zij het viervoudig zouden herstellen. Lucas 19: 8.
Toen de verblinde papisten, die het licht van de waarheid het bitterste haten, dit gewaarwerden, haalden ze deze twee jonge lammeren uit de huizen van hun ouders, in Mereedor, en brachten ze voorbij Gent, naar een dorp genaamd Vinderhout, waar ze het wreedst gevangen gezet in een put. Jer. 38: 6. Eens toen hun zus kwam om hun een paar schone overhemden te brengen, vertelden ze haar dat ze die niet konden houden vanwege de wormen, die in hun eten zaten, en in hun kleren en hemden op hun lichaam. Ze zeiden verder: "Hier is een Bijbel, waarvan de inhoud, evenals de oorzaak van onze banden, na onze dood nog aan het licht zal komen."

De hiervoor genoemde Jan Styaertsz is ooit uit de gevangenis vrijgelaten wegens ziekte, en, zoals wordt gedacht, had gemakkelijk zijn vrijheid kunnen verkrijgen; maar hij keerde vrijwillig terug naar de gevangenis en wilde graag sterven met zijn dierbare broeder, voor de Naam van Jezus.
Zo werden ze na een bepaalde tijd naar de slachtbank geleid. Pieter; die als eerste naar buiten kwam om te sterven, terwijl hij zijn ogen opsloeg naar de hemel, riep hij moedig tot Jan Styaertsz: "Strijd moedig, mijn lieve broeder, want ik zie de hemelen boven ons opengaan." Handelingen 7:56.
Ze werden samen gedood met het zwaard in Vinderhout. Aldus werden deze jonge takken aan het hof van de Heere (Jer. 17: 8, Psalm 1: 3) ook verslonden door het afschuwelijke beest dat uit de zee opkwam (Openbaring 13: 1); maar zij hadden geen macht over hun onsterfelijke zielen, die aan hen zijn ontsnapt, komend tot God, waar zij voor eeuwig in onuitsprekelijke vreugde zullen leven.
Toen hun ouders van Mereedor naar Vinderhout kwamen en naar hun kinderen vroegen, vertelden de dorpsbewoners hun dat ze al met het zwaard waren geëxecuteerd. En daardoor werden zij door deze tirannen van hun kinderen beroofd.

Verheyden, mart. te Brugge:

5. **Josyne SCHRICX,** geboren te Brussel, weduwe van Jacob vander Mose, Doopsgezinde, verbrand. Zij werd in 1534 gedoopt, aldus behorend tot de kring der eerste Doopsgezinden in het Vlaamse land. De leer getrouw, liet ze haar twee kinderen ongedoopt: één leefde slechts acht dagen, terwijl het andere op het ogenblik van Josyne's aanhouding vier jaar oud was (dit werd kort daarop door bemiddeling van de magistraat ten doopvont gehouden). Zij stond goed bekend in de Gentse Doopsgezinde kring, althans voortgaande op de verklaring van Anna Pillarts vóór haar onderzoeksrechters

6. **Eva PIETERS,** geboren te Alkmaar, weduwe van Gheeraert Listync, Doopsgezinde, verbrand.

Zij ontving de bejaarddoop te Munster, gedurende de belegering dezer stad door de bisschoppelijke legers. Na de val van Munster (25 Juli 1535) werd ze voor de rechtbank gebracht, die haar mits geloofsverloochening genade verleende.

Eva Pieters verliet evenwel Noord-Nederland en nam haar huisvesting te Brugge, alwaar ze nogmaals tot de Doopsgezinde gemeente toetrad. Wanneer ze in 1538 wederom gevat werd, bleef zij deze maal haar overtuiging tot het einde toe gestand.

21 AUGUSTUS 1538

7. **Magdalena de VOS**, filia Willem de Vos, geboren te Oostvleteren, Doopsgezinde, levend begraven.

Begin 1537 ontving zij de bejaarddoop te Brugge: met Margriet Inghels (nr. 4) werd zij waarschijnlijk een dopelinge van Jan Matthijs of Jan van Tricht.

Einde Juli of aanvang Augustus 1538 gevangen genomen, verloochende zij weldra haar geloof. Krachtens het plakkaat van Juni 1535 werden evenwel al de Wederdopers, zelfs degenen die hunne dwalingen zouden afzweren, ter dood veroordeeld (7), zodat ook

Magdalena de Vos het zware vonnis niet kunnen ontlopen heeft ondanks haar geloofsverloochening (cfr. Margriet Inghels: nr. 4).

8. **Cornelye ANDRIES**, filia Adriaens, geboren te Dordrecht, Doopsgezinde, verbrand.

Circa 1534 ontving ze de bejaarddoop (waarschijnlijk in Noord-Nederland). Onder de druk der hevige vervolging die inde Noord-Nederlandse steden woedde zal Cornelye vermoedelijk haar toevlucht tot het Zuiden genomen hebben. Te Brugge trad ze in voeling met de reeds bloeiende Doopsgezinde gemeente, maar viel in 1538 in handen der gerechtsdienaars.

24 AUGUSTUS 1538

9. **Laurentie JANS,** geboren „vander **Gapynghe** in **Zeelandt**"; huisvrouw van Wouter Heyne– Doopsgezinde, verbrand. Zij behoorde reeds ettelijke jaren tot de Doopsgezinde gemeente, daar ze in 1536 al de bejaarddoop ontvangen had.

28 AUGUSTUS 1538

10. **Adriana (Naerken)** VYNCX, geboren te Westvleteren, echtgenoote van Kaerle de Vos, Doopsgezinde, verbrand. Evenals de voorgaande behoorde zij beslist tot de Doopsgezinde gemeente sedert 1536, jaar van haar bejaarddoop. Kort daarop huwde zij — volgens de Doopsgezinden ritus ? — Karel de Vos te Poperinge. Volgens de verklaring van Anna Pillaerts te Gent stond Adriane Vyncx in betrekking met de Gentse broederschap.

FOLIO 45

48. GEWELDIGE VERVOLGING IN OOSTENRIJK, 1539

In dat jaar 1539, toen de gemeente een poosje in Steinborn in Oostenrijk gevestigd was en daar begon te groeien, kon de oude slang, de jaloerse en aarts-goddeloze satan, die de vromen zo ellendig pijnigde, dit niet verdragen of overzien, maar in zijn toorn wekte hij de kinderen van goddeloosheid op, vooral de priesters, die in dit alles zijn agenten en executeurs zijn; zodat ze voortdurend de oren van koning **Ferdinand** vulden met hun onrechtvaardige beschuldigingen van de vromen, en hem aanzetten; zodat hij aan hun eis voldeed, en zijn maarschalk uit Weenen stuurde, met provoosten en een aantal ruiters, die onverwacht naar Valkenstein kwamen.
Vandaar namen zij een grote menigte met zich mee en vielen in de gemeente in Steinborn, op 6 december, 's avonds of' s nachts, in het bovengenoemde jaar. Alle mannen die ze vonden, brachten ze samen in een kamer, en dat deden ze ook met de vrouwen en maagden. Met groot tumult en lawaai hielden ze 's nachts de wacht en brachten iedereen die ze konden vinden binnen. Hun voornaamste bedoeling was om de oudsten en predikanten van de gemeente te arresteren, in de hoop veel geld van hun volk te krijgen, en zo de armen te beroven van hun levensonderhoud, ondanks het feit dat God zulke slechtheid streng zou straffen. Maar God verhinderde hen door Zijn voorzienigheid, zodat zij geen enkele prediker konden vinden. In elk hoekje en gaatje doorzochten ze in het onderhoud van weduwen en wezen en hielden vol aan hun goddeloze vasthoudendheid. Maar God verdwaasde hun raad en bracht hun dwaasheid tot niets toen zij dachten rijkdom te vinden onder de armen. In hun tirannie arresteerden ze zieke mensen, kinderen en zwangere vrouwen. De gevangen genomen broeders en zusters maakten zich gereed om hun lichamen en levens voor God op te offeren, hetzij door vuur of door het zwaard.
Op de avond van deze vervolging, kwamen ook sommige mannen van Filippus met de bedoeling om de grondslag van de gemeente en hun hele leven bekend te maken. Aldus werden er honderdvijftig broeders samen aangehouden en goed bewaakt, naar het kasteel van Valkenstein gebracht.
Onder hun aantal waren er sommigen die het doopverbond der genade nog niet hadden ontvangen; evenals sommigen die van de waarheid waren afgeweken en nu boetelingen waren. Nadat allen in het kasteel van Valkenstein waren aangekomen, overlegden zij met degenen die zich nog niet in het geloof hadden verbonden. Deze vroegen zij wat zij van plan waren te doen in deze verdrukking, en vertelden hen dat, als zij, voor het getuigenis en de eer van God, stevig zouden vasthouden in alle lijden, aan de Heere Christus, wat voor benauwdheid en angst hen ook zou overkomen, dat ze hen voor medegenoten in het rijk van Christus zouden erkennen en hopen dat god hen zou genadig zijn. Echter, met dit begrip, dat degenen die door de voorzienigheid van God werden vrijgelaten en terugkeren naar de gemeente, deze op grond van het bevel van de Heere het gezag hebben om hen volgens de juiste maat en volgorde te behandelen volgens hun belijdenis; en aangezien ze deze intentie en oplossing hadden, zouden ze schrijven naar de ouderlingen en de gemeenten en hen daarna volledige informatie geven.
Daarop gaven ze allemaal blijk van hun bereidwilligheid en verlangden ze met een vreugdevol hart en grote dankbaarheid om dit verbond te aanvaarden als een genade van God. Onmiddellijk daarop werd de gemeente hiervan per brief op de hoogte gebracht. Een geschreven antwoord kwam snel, dat alle gelovigen zeer tevreden waren met deze resolutie; omdat degenen die nog niet volgens de Goddelijke verordening waren opgenomen in de gemeente, maar er in alle dingen mee instemden en verlangden

een eerlijk getuigenis van de waarheid te tonen, en ermee te lijden en hun leven te geven in deze verzoeking, kan heel goed worden ontvangen als mede-gelovigen.
Toen ze opnieuw op de hoogte werden gesteld van de beslissing van de gemeente, vertrouwden ze zich vrijwillig toe aan de Heere, manifesteerden ze zich, waren ze geduldig in alle verdrukking, als anderen van de vromen, en toonden ze een goede belijdenis voor veel getuigen.
Terwijl zij nog in Falkenstein waren, zond koning Ferdinand zijn maarschalk, verscheidene doktoren uit de priesters; en de beul, dat zij naar hen toe zouden moeten gaan. Deze, op de kerstnacht, die gewoonlijk in elk land wordt gevierd, begon te handelen met veel listigheid met de gevangengenomen getuigen van de waarheid; ze stelden ook een paar subtiele vragen aan hen over wat hun grondslag en hoop was en waar hun schat of geld was. Daarop biechten zij in waarheid, dat Christus hun Heere en Verlosser was, hun enige troost, hun enige hoop, hun dierbaarste hartschat en lieve deel, in Wie zij van God ontvingen hulp en genade.
Ze behandelden ook met hen over andere artikelen, en wilden hen instrueren, onderwijzen en bekeren, zoals ze zeiden, vooral met betrekking tot hun sacrament, dat ze hooghartig hebben geprezen, en willen dat ze geloven, dat het vlees en bloed van Christus aanwezig waren erin, en *dat het onze Heere God was*, zoals zij zeiden.
Maar de broeders antwoordden dat het een stomme god was, en dat het Avondmaal van de Heere een heel andere betekenis had ze op verkeerde wijze voorgaven; en waardoor ze de wereld zo schandelijk bedrogen en verleiden.
Met deze en vele andere concessies keerden de boodschappers van de koning terug naar Weenen; maar deze gevangen gezette broeders bleven in hechtenis in het kasteel van Valkenstein

Zo ging het door tot het begin van het jaar 1540, toen des konings maarschalk, samen met een Spanjaard, de provoost van het rijk, en andere ruiters met hun uitrusting kwamen. Ze onderzochten verder de gevangengenomen broeders en degenen die zich niet aan hun eisen hielden, maar vanwege hun Belijdenis voor de waarheid, legden ze hen spoedig in ijzeren kettingen en banden, en koppelden ze twee en twee aan hun handen.
Ondertussen kwamen veel van de zusters, hun medegelovigen, naar het kasteel van Valkenstein, omdat de gevangenen naar de zee moesten worden gebracht; sommigen wachtten op de gevangengenomen broeder Eegmachel, en anderen waren in het bijzonder bezig in ernstig en vurig gebed en smeekbede aan God de Almachtige, dat Hij hen zou behoeden voor alle verkeerde en zondige actie, zowel op zee als op het land, en hen ook zou geven een standvastige geest, en wilde geven dat zij tot het einde volharden.
Na dit gebed, werd een Spanjaard bevolen om ze allemaal weg te sturen. Vandaar dat ze afscheid van elkaar begonnen te nemen, met veel gloeiende tranen en huilende ogen, elkaar genadig vermaanden, dat iedereen zich vastberaden en onfeilbaar aan de Heere zou houden en de waarheid belijden. Keer op keer bevolen ze elkaar aan de genadige bescherming van God, niet wetend of ze elkaar in hun leven ooit met hun lichamelijke ogen zouden zien. Zo moesten man en vrouw van elkaar scheiden en hun kleine kinderen achterlaten; welk vlees en bloed zou niet bekwaam zijn hiervoor, als het niet was gedaan door de kracht van God en omwille van Hem.
Dit afscheid nemen was zo zielig, dat de maarschalk van de koning en anderen zoals hij, hun tranen niet konden bedwingen. Toen alles was geregeld en de escorte gereed was, gingen de vromen naar voren, vast vertrouwend op God, dat Hij hen zou helpen en bevrijden. Zo werden ze uit de toren gebracht, twee en twee samen, in totaal negentig,

na vijf weken en een half besloten te zijn geweest in Valkenstein; maar de zusters moesten in het kasteel blijven en vanaf de muren zagen de broeders na, met veel zuchten en verdriet, zolang ze hen maar konden zien.
Hierna werden de zusters allemaal weggestuurd van het kasteel naar de plaats waar ze woonden; maar de broeders die zij niet wilden meenemen naar de zee; wegens ziekte of ziekte, en sommigen vanwege hun jeugd, behielden zij als gevangenen in het kasteel; af en toe gaven ze enkele van de jonge knapen als slaven aan Oostenrijkse edelen; bijna allemaal keerden ze terug naar de gemeente; de anderen bleven in het kasteel en voor hen bewerkte God ook een genadige bevrijding.

De oorzaak van deze grote benauwdheid van de vromen was alleen, dat zij in het antichristendom getuigden tegen het afgodische en onrechtvaardige leven en de wegen van de priesters, waarvoor God hen wegens hun gruwel eens streng zou straffen en een eind aan hen maken en hun zonden.
Daarom gaf koning Ferdinand aan de hoop priesters, die een bende rovers zijn, en genot hebben om te wurgen en te doden, macht om met hen te doen wat zij wilden. Zij veroordeelden hen als de dood waardig, dat zij niet op aarde zouden worden getolereerd, maar naar de zee moesten worden gestuurd, om aldus hun levens in veel angst en benauwdheid te verspillen, als een waarschuwing voor andere broeders; en dat de andere drie in de handen van de admiraal van de Armada op de zee moesten worden afgeleverd en op de galjoenen moeten worden ingezet, in het plunderen en voeren van oorlog tegen de Turken en andere vijanden; hoewel deze gevangen gezette broeders de boodschappers van de koning eerder hadden verteld dat zij niet tegen de vijand in zouden gaan, plunderen en oorlog voeren, zouden zij evenmin instemmen met verkeerd doen op zee, net zo weinig als op het land, noch tegen God zondigen in hemel; en dat, omdat het in strijd was met hun geloof en geweten. Omdat God door Zijn onoverwinnelijke kracht en Zijn genade deze zowel op de zee als op het land kon behouden. Niettemin werden deze getuigen van de Goddelijke waarheid door toedoen van de boodschappers van de koning en door zijn strikte opdracht aan de autoriteiten, door steden en dorpen, van de ene naar de andere rechtbank gebracht. Hierin leden zij veel en erge tegenspoed en grote droefheid; maar God schonk hen altijd genadige middelen, vooral hierin, dat ze elke ochtend en avond allemaal ongestoord tot God konden bidden, en die ene broeder kon de ander zonder enige hinder troosten; wat ze zeer dankbaar accepteerden als een speciale genade en geschenk van God.
Hierdoor en vanwege de orde in hun hele leven hebben zij de mensen op veel plaatsen overtuigd, zodat velen die hen bij hun aankomst beschouwden als misdadigers, groot medelijden met hen hadden. Bovendien hebben zij de dienaren van de koning, hun leiders, vaak getuigenis gegeven, en vertelden hen dat ze niet zwijgend door de steden en steden moesten komen, maar hun geloof bekend moesten maken door te zingen of anderszins.

Zo werd het trouwe gezelschap als een kudde schapen door landen en steden naar de zee geleid; een reis van het kasteel van Valkenstein naar Weenen, vandaar naar Neustadt en Schattwien, over de Somering, naar Bruck-aan-de-Mur, naar de grens van Beieren, naar Luebeck en Marburg, naar Tiele, naar Stein, in Krainland, over de San naar Laibach, maar er kwam nog steeds geen verlichting. Tijdens hun gevangenschap moesten ze daar veel honger en angst lijden; zij werden gevoed met het brood van angst en moesten het water van verdriet drinken; maar aldus was het de wil van God om Zijn Woord en waarheid te openbaren in alle plaatsen en landen, en om het bekend te maken aan de natiën die er onwetend van waren, en om hen het geluid ervan te laten horen; net zoals

Hij altijd genadevolle middelen biedt om mensen weg te lokken van ongerechtigheid; dus ook hier, waar deze getuigen van het geloof en de Goddelijke waarheid naar vele en verschillende plaatsen werden geleid, en ook naar plaatsen waar vreemde talen werden gesproken, waar de waarheid niet was gehoord en waar het onbekend en verborgen was bij de naties. Ze hebben ervoor gezorgd dat sommigen uit Carniola. Wandaals of Welschland naar de waarheid hebben gezocht, en daardoor hebben sommigen er kennis van gekregen, die nog steeds tot op deze dag God met een oprecht hart dienen.
Maar hoe deze gevangen broeders tijdens hun reis op veel plaatsen werden behandeld, hoe ze werden geslagen, aangedreven en gekoppeld met touwen en kettingen, en wat hiervan het gevolg was, zou te lang zijn om te schrijven; hoe groot de verdrukking ook was, God troostte hen altijd in hun harten.
Maar omdat God de Zijnen altijd het lieve gedenkt, zelfs toen zij in de grootste angst waren, en hen nooit helemaal vergeet, versterkte hij sommigen in hun gevangenschap, zodat ze op God vertrouwden met een goede zekerheid en hoop, dat Hij voorhen een bevrijding zou uitwerken. Daarom baden zij met de anderen in de vrees voor God, hoewel zij vast besloten waren om te lijden voor de waarheid van God, en te sterven in plaats van deel te nemen aan slechte piraterij; toch hadden zij reden genoeg, voortdurend om te volharden in gebed tot God, met oprechte weeklagen en zuchten, dat Hij Zijn Goddelijke eer in hen zou bevorderen.
Hierin liet God hen zien, hoe zij een oprecht gesprek met elkaar moesten voeren, de sterken moesten zorgen voor de zwakken, en elkaar helpen. En hoewel ze maar heel weinig voedsel hadden, vertrouwden ze toch op de Heere, dat Hij voor hen zou zorgen, zodat ze niet zouden moeten smeken om hun brood.

Toen, op de twaalfde nacht, in Triëst, [een stad in Italië] werden ze allemaal bevrijd van hun ketenen en banden en gingen ze uit de gevangenis. Door de voorzienigheid van God werd hen een plaats getoond, waar ze zich allemaal op hetzelfde uur door koorden van de stadsmuren neergelaten werden. Aldus moesten de banden waarin zij als gevangenen waren gebracht, dienen tot hun bevrijding.
Hieruit kan gezien worden dat, hoewel de goddelozen veel dingen tegen de vromen bedenken, draait God het altijd ten lieve naar Zijn volk. Door de voorzienigheid van God ontsnapten zij uit de handen van hun vijanden, ondanks de waakzame wachten die zij in de stad en op de muren hadden geplaatst; want God veranderde hun voorzichtigheid in dwaasheid, zodat zij ontsnapten over de muren vlak bij het wachthuis.
Toen ze allemaal, zowel zieken als gezonden over de muren waren ontsnapt, verzamelden een groot aantal van hen, knielden neer en boden samen lof en dank aan God. God dreef hen aldus op weg, dat het merendeel van hen met vreugde en blij harten terugkeerde naar de gemeente in **Moravië.**
Twaalf van hen werden echter heroverd door de goddelozen, die hen achtervolgden, en samen met de andere drie werden ze overhandigd aan de admiraal van de keizer over de Armada, meegenomen naar de zee en gevoerd naar de galjoenen, met de bedoeling ze als piraten in dienst te nemen; maar de vromen riskeerden hun leven en zouden liever worden gegeseld.
Maar wat het einde van elk van deze betreft, er is nog niets zekers bekend, maar er moet van worden verondersteld dat, als zij zich voortdurend bij de Heere hielden, zij niet veel goede dagen hadden terwijl zij leefden.
Maar de bovengenoemde broeders die God had bevolen, toen zij rond het jaar 1540 terugkeerden van Triëst naar de gemeente in Moravië, werden zij met grote vreugde en dankbaarheid als een geschenk van God ontvangen.

49. WALTER VAN STOELWIJK, VILVOORDEN, 1541

Op 11 februari 1538 viel een andere vrome en trouwe broeder, Walter van Stoelwijk, te Vilvoorden, in Brabant, in de handen van de verscheurende wolven (Mattheus 7:15) en moest veel lijden voor de waarheid, van deze jaloerse papisten. Maar hij, als een wijze bouwer, had zijn huis gesticht op de vaste en onbeweeglijke rots, Christus Jezus; en daarom bleef hij standvastig in al deze grote beproevingen, hoewel hij gedurende drie jaar wrede gevangenschap moest ondergaan, en veel ernstige en tirannieke onderzoeken en martelen van deze bloeddorstige mannen.
Uiteindelijk, op 24 maart, in het jaar 1541, werd hij op die plaats veroordeeld en verbrand. Zo bleef hij trouw aan zijn Heere en Schepper tot de dood, en bevestigde met zijn dood en bloed standvastig het waarachtige geloof van de waarheid en zijn niet-aflatende, levende hoop. Hij zal daarom als een gehoorzaam schaap, ook de stem van de grote Herder van de schapen tegen hem horen zeggen: "Kom, gezegend van Mijn Vader, beërf het koninkrijk dat voor u is bereid vanaf de grondlegging der wereld." Johannes 10: 3; Hebr. 13:20; Mat. 25:34.

EEN SCHRIFT GESCHREVEN DOOR DEZE WALTER VAN STOELWIJK, HANDELING VAN HET LIJDEN EN DE HEERLIJKHEID VAN CHRISTENEN

Genade, vrede en genade van God, onze hemelse Vader, en van Jezus. Christus, onze Heere en Heiland; zij met al degenen die godvruchtig in Christus Jezus leven en daarom vervolging ondergaan, tot eer en lof van de ware God, tot beproeving van hun geloof en de eeuwige zaligheid van hun zielen. Amen. Rom. 1: 7; I Cor, 1: 3; 2 Cor. 1: 2; Gal. 1: 3; 2 Tim. 3:12

Gezegend zij God, de Vader van onze Heere Jezus Christus, die in Zijn onpeilbare genade en genade ons uit de duisternis heeft geroepen tot Zijn wonderbaar licht, en nog steeds laat Hij dagelijks Zijn aangezicht schijnen, opdat wij Zijn weg op aarde mogen kennen, en Zijn zaligheid onder de heidenen. Ja, gezegend, geprezen en verheerlijkt, zij God, onze meest gezegende Heere en meest barmhartige Vader, die, door Zijn onuitsprekelijke goedheid, en niet door de verdiensten van onze werken, ons heeft uitgekozen, door Jezus Christus om Zijn kinderen te zijn, dat we erfgenamen van Zijn eeuwig koninkrijk zouden zijn en alle dingen als ware kinderen en erfgenamen van God zouden erven; kinderen van God en mede-erfgenamen met Christus, als we de hemelse wil van God de Vader doen, opdat wij met Hem verheerlijkt worden en Zijn heerlijkheid ingaan. Tit. 3: 5; 2 Tim. 1: 9; Ef. 2: 6; Rom. 8:17.
Want het is waar wat Christus zegt, " Niet iedereen die tot mij zegt: Heere, Heere, zal het koninkrijk van de hemel binnengaan; maar hij die de wil doet van Mijn Vader die in de hemel is." Mattheus 7:21. Nu is het de wil van onze hemelse Vader, dat wij onszelf verloochenen, ons kruis opnemen en Jezus Christus volgen.

> Hier volgt in de originele uitgave een heel lange troostbrief aan de verdrukte gelovigen, boordevol vermaning, troost en goede hoop op de levende God en Christus.
> Van folio 51 – folio 61

Besluit:

GEBED
Barmhartige Vader; wil mij toch aanzien met ogen van mededogen, zoals Gij de verloren zoon hebt aangezien; want tot U alleen, o Vader, behoort lof en eer, maar ons niets dan schaamte voor Uw aangezicht. Daarom goede Vader, ik geef ziel en lichaam in Uw Goddelijke en genadige bewaring; leid mij, door Jezus Christus, Uw geliefde Zoon, naar alle dingen die welbehaaglijk zijn voor Uw Goddelijke Geest; en wil de raad van de goddelozen tot dwaasheid en waanzin brengen; en bescherm ons door Uw Goddelijke Woord nu en voor altijd. Amen.

Samengesteld door WALTER VAN STOELWIJCK.

50. LEONARD BERNKOP, 1542
HANS HUBER, 1542
DAMIAN, UIT ALGAU, 1543

In het jaar 1542 werd broeder Leonard Bernkop aangehouden voor het geloof, in Salzburg. Er werd veel gepoogd hem tot afval te brengen, maar terwijl hij standvastig volhardde op de smalle weg van de waarheid van God, en er geen hoop was dat hij zou aftreden, veroordeelden zij hem ter dood, brachten hem naar de plaats van terechtstelling en bouwden een vuur vlak naast hem, waarop zij hem onmiddellijk geroosterd hebben; maar hij hield vast aan de Heere en zei tegen de bloedhonden en de beulen*: "Deze kant is genoeg geroosterd, keer me om, en verschroei en braad ook de andere kant, want door de kracht van God is dit lijden onbetekenend in vergelijking met het eeuwige." Rom. 8:18.*
Zo behaalde hij de overwinning op het beest en zijn beeld, op de gruwel der verwoesting en zijn merkteken. Openbaring 15: 2. In plaats van zijn doel te ontvangen, of iets deed wat in strijd was met God, Zijn hemelse Vader, gaf hij, - evenals de zeven dappere en Godvrezende zonen (II Macc. 7), - zijn lichaam om te worden geroosterd en verbrand door vuur, wat hem in geen geval zou kunnen scheiden van de liefde tot God (Romeinen 8:39). Vandaar dat hij ook in zijn handen de harp van God zal hebben, en samen met alle overwinnaars in het geloof, die uit de grote verdrukking zijn gekomen, zal zijn mond vervuld worden met lachen, en zijn tong met lof, en zal het nieuwe lied zingen met de dienaren van God, en het lied van het Lam, ja, hij zal altijd de Almachtige God aanschouwen. Openbaring 15: 2; 7:14; 14: 3. I Cor. 13:12.

HANS HUBER, 1542
In dit jaar werd broeder Hans Huber, of Schumacher, gevangengezet in Wasserburg, in **Beieren,** onder de graaf van Oting. Er is veel getracht om hem uit het geloof te trekken, maar hij bleef heel standvastig, voortdurend belijdend en getuigend, dat dit waarin hij stond de ware grondslag van de waarheid was, en het ware geloof in Christus Jezus onze Zaligmaker. Daarom zei hij ook, dat het was niet moeilijk voor hem viel, om dit te lijden omwille van Christus. Hij werd ter dood veroordeeld en naar de plaats van executie geleid. Het vuur had zijn gezicht al bereikt, zodat zijn haar en baard werden afgeschroeid dat ze nog vroegen of hij zou herroepen, dan zouden ze hem laten leven. Hij wilde echter niet herroepen, maar bleef standvastig in Christus. Daarom werd hij onmiddellijk levend verbrand en heeft aldus getrouw zijn doopgelofte aan de Heere Christus gedaan, en zijn leven overgelaten 'als een ware brandstapel voor het Woord

van God'; want hij zou liever dit stoffelijk leven verliezen dan ontrouw worden aan de Heere, waarmee hij zichzelf toonde als een standvastige liefhebber van God.

DAMIAN, UIT ALGAU, 1543

Omstreeks deze tijd werd een broeder genaamd Damian, uit Algau, in Ingolstadt, **Beieren,** aangehouden om hem af te trekken van het geloof; maar toen hij zich er op geen enkele manier van wilde afkeren, werd hij ter dood veroordeeld.
Op weg naar de plaats van terechtstelling waarschuwde hij de mensen en gaf antwoord op zijn geloof, zodat een student zei dat een van de twee dingen zeker was: dat deze man zijn geloof had, hetzij van een slechte duivel, hetzij van de Geest van God, omdat zijn kennis zo uitgebreid was, daar hij tot nu toe een eenvoudige man was.
Iemand vermaande hem ook en vroeg hem of hij als een vrome christen zou sterven.
Hij antwoordde: "Ja."
Hij vroeg hem opnieuw: "Welk teken wilt u ons geven waardoor we dit kunnen weten?"
De broeder zei: "Let op als ze me verbranden, de rook stijgt recht naar de hemel."
Dit gebeurde ook.
Toen hij werd geëxecuteerd, vroeg de beul die naar de richting van de rook keek, of hij hem met recht had geëxecuteerd.
De rechter antwoordde: "Gij hebt hem terechtgesteld naar uw plicht, ik heb geoordeeld."
Zo verkreeg deze getuige van God en Christus de kroon van de martelaren.

51. GEORG LIBICH, EN URSULA HELLRIGLING, *1544*

In het jaar 1544, zat Georg Libich gevangen voor het geloof en de Goddelijke waarheid, in **Filleburg, bij Innsbruck,** en omdat dit een plaats van bijzonder gevaar is vanwege boze geesten, zoals bekend; werd deze broeder had daarom veel te weerstaan en werd zeer verzocht door de boze (I Petrus 5: 9), die hem in zichtbare vorm verleidde. Hij probeerde dit vooral het eerste jaar op verschillende manieren.
Eens kwam hij naar hem toe in de vorm van een meisje en wilde hem omhelzen. Toen de broeder neerknielde en bad, zette hij iets op zijn weg, om te voorkomen dat hij zou bidden. Hij probeerde hem ook mee te nemen, maar was niet in staat om het uit te voeren. Hij kwam verder tot hem in de vorm van een jongeling, en ook in die van een soldaat; dus veel en op verschillende manieren wilde hij hem uitproberen. Maar toen hij niets kon bereiken bracht hij hem in een toren.
Hij vertelde hem ook veel wat er gebeurde onder de gemeente in het land; dat hij met zulke broeders had gesproken en dat zij hem en dergelijke dingen hadden verteld. Maar toen broeder George hem afwees, liet hij hem eindelijk in vrede en probeerde hij daarna weinig meer met hem.
Maar de vijand verleidde niet alleen hemzelf, maar ook zijn kinderen. Aldus kwam er eenmaal één die het kleed van een broeder droeg en als één handelde. Hij groette hem en zei: "De Heere zij met ons, mijn broeder," en wenste hem vrede, om hem te verleiden en hem te bedriegen door zulke listigheid. Maar George vroeg hem vanwaar hij kwam en van wie hij kwam. Hij antwoordde: "Van Moravië, van de gemeente van God." Toen vroeg George hem welke boodschap hij bracht en hoe de zaken daar stonden. Hij vertelde hem dat de gemeente en de broeders volkomen waren verdreven en verspreid. Toen bemerkte George dat het bedrog was, bestrafte hem om zijn sluwheid, waarvan hij

zich heel goed bewust was, en dreef hem weg door zijn ernstige vermaningen, die hij hoogstwaarschijnlijk niet spoedig zou vergeten.
Bovendien, toen alle verleiding van Satan en zijn kinderen bijna ten einde zou komen, werd een zuster genaamd **Ursula Hellrigling,** een mooie jonge vrouw, die ook was aangehouden voor het geloof, bij hem in de gevangenis gesteld, geplaatst aan de voeten van George. Je kunt je gemakkelijk voorstellen wat de duivel en zijn zaad graag hadden willen zien. Maar zij [deze twee vrome getuigen van Christus] waren dapper en Godvrezend; en kon door geen enkele verlokking worden verplaatst of ertoe worden gebracht te vallen.
Deze George Libich wist een jaar van tevoren de dag waarop hij zou worden vrijgelaten. Er waren verschillende anderen bij hem in de gevangenis, die allemaal op dezelfde dag waren bevrijd, naar de gemeente waren teruggekeerd en daarna in de Heere ontslapen.
Zuster Ursula, die samen met hem door de voorzienigheid van God gevangen was gezet, verkreeg ook vrijgave en ongedeerd in haar geloof en geweten, keerde terug naar de gemeente en ontsliep in de Heere.

Liebich, Jörg

Jörg (Georg) Liebich (Lübich, Liebig) was een van de groep Dopers in Tirol, Oostenrijk, die de regering in Innsbruck grote moeilijkheden had bezorgd. Sommige vreemde verhalen worden over hem vastgelegd. Liebich werd in 1538 door de broederschap in Moravië naar Tirol gestuurd. Gevangen in het Inntal werd hij in de Vellenburg (bij Innsbruck) 'in een slechte toren' gestopt. Hans Mandl, die daar in 1560 werd opgesloten, beschrijft het aldus: "Er is een hele diepte in, ik heb gehoord van zes vadems, maar het heeft een klein venster aan de bovenkant, en de zon schijnt in een tijdje, zodat het licht is. De toren is natuurlijk vol ongedierte, de vleermuizen vliegen met een rits om de gevangene en de muizen eten zijn eten. '

Het lijkt erop dat de gevangene leed aan hallucinaties. Liebich dacht dat hij verleid werd door de duivel. Enkele van de huidige verhalen werden verzameld in *Ein Kurze History, was sich verlaufen mit unserem lieben Bruder Georg Liebich in seiner Gefängnis,* De duivel verleidde hem in verschillende vormen, als een maagd, of als een jongen, of misschien als een bewapend soldaat, en vertelde Liebich allerlei verhalen over gebeurtenissen in de broederschap, en het kwaad gepleegd door de een of de ander. Toen hij er niet in slaagde de gedachten van de gevangene te veranderen, vloog hij naar buiten en liet een stompzinnige stank achter. En aangezien de duivel niet succesvol was geweest, stuurde hij zijn assistenten.

Een van deze was Dr. Weber, het pseudoniem van de bekende Dr. Gallus Müller, aan wie de regering de taak had toevertrouwd om de Doopsgezindeische gevangenen te bekeren. Müller vertelde ook aan Liebich dat de broederschap in Moravië was verspreid, zodat geen enkele broeder wist waar een ander was. In deze herkende Liebich de verleider, beschuldigde hem van misleiding en verwierp hem met ernstige verwijt. Om de verleiding compleet te maken, ketenden de 'kinderen van Satan' een prachtig meisje genaamd Ursula Hellrigl aan zijn voet. Wat de duivel graag had willen zien, is gemakkelijk voorstelbaar, zeggen de kronieken. Maar de gevangene viel niet.

Het proces van Liebich bracht de rechters een verwijt van de koning. Nadat Liebich twee jaar in de gevangenis had gezeten zonder te worden beïnvloed door de overtuiging van Müller, vroegen de autoriteiten aan koning Ferdinand of de gevangene niet naar de galeien van Andrea Doria moest worden gestuurd. De koning gaf zijn toestemming; maar vanwege de kosten om een enkele gevangene te vervoeren, werd hij niet gestuurd.

Na twee jaar werd Liebich voor de juryleden geplaatst. De rechters van het district Sonnenburg beseften dat Liebich uit het land moest worden gezet. Hij was zeker een Wederdopersman, maar noch een afvallige, noch een prediker; had slechts weinigen misleid en bovendien bekeerd. Op hun vraag welke verdere stappen moeten worden ondernomen, antwoordde de koning dat zij Liebich naar Weenen moesten sturen om naar de galeien te worden gebracht om tegen de ongelovigen te vechten.

Maar Liebich bleef in de Filleburg tot 24 april 1544, toen hij werd verbannen. "Liebich heeft verschillende liedjes in de gevangenis gemaakt, wat de broederschap nog steeds heeft en zingt", zeggen de kronieken. Beck merkt op dat ze niet onder Zijn Naam te vinden zijn; maar het bovenstaande relaas van zijn gevangenschap is te vinden in de Codex 234 van het hoofdstuk over de kathedraal van Pressburg.

52. ANDRIES KOSTER, 1545
OSWALD VAN JAMNITS, 1545
HANS BLIETEL, 1545

In het jaar 1545 werd een zekere Andries Koster uit **Etschland** ook opgepakt voor het geloof en de Goddelijke waarheid, in Ips aan de Donau. Omdat hij de priesters en valse profeten niet zou afzweren, en niet door de priesters en valse profeten zou kunnen laten afhaken, werd hij door de kinderen van Pilatus ter dood veroordeeld en overgeleverd aan de beul, die hem met het zwaard executeerde, en daarmee de goddelozen tevredenstelde. Zo heeft hij dapper beleden en van de waarheid van God getuigd, zelfs tot de dood toe, en is hij nu voorgegaan in het eeuwige licht en leven, en rust in de schoot van Abraham, ja, onder het altaar, waaronder allen die zijn onthoofd en gedood voor het Woord van God en het getuigenis van Jezus Christus; totdat het aantal van hun medebroeders die ook zullen worden gedood zoals zij, zal worden vervuld.

OSWALD VAN JAMNITS, 1545

In dit jaar werd broeder Oswald van Jamnits gevangengezet voor het geloof, in **Weenen,** in Oostenrijk, en verschillende middelen werden geprobeerd hem afvallig te maken. De burgers kwamen naar hem toe in de gevangenis, en op vriendelijke wijze ernstig vermaanden ze hem te herroepen, of ze zouden hem moeten verdrinken in de Donau. Maar hij zei: "Hoewel u mij verdrinkt, zal ik niet afwijken van God en Zijn waarheid. Christus stierf voor mij, en Hem wil ik volgen, en wil ook sterven voor Zijn waarheid, veeleer dan verzaken."

Wat ze ook zeiden, ze konden hem niet laten afvallig worden. Twee broeders kwamen toen naar hem toe, die hem troostten; aan wie hij zijn vrouw en kind aanbeval. Ze omhelsden elkaar en namen afscheid van elkaar en wensen hem geduld in zijn lijden, dat hij onschuldig moest doorstaan.

Na een jaar en zes weken te zijn vastgehouden, hebben ze hem op een bepaalde woensdagavond uit de gevangenis gehaald; namen hem mee de stad uit, dat de menigte van de mensen niets zou zien of horen om hem in de Donau te verdrinken. Er werd geen rechtszaak tegen hem gevoerd en zijn misdaad werd ook niet bekendgemaakt.

Aangezien hij geduldig en opgewekt volhardde tot het einde, zal God hem ook belijden; en hoewel zij hem stiekem en 's nachts executeerden, zal hij toch verschijnen in het openbaar oordeel van de Heere in de vallei van Jehosafat, waar een ander gericht zal worden gehouden. Joël 3: 2. En dat oordeel zal honderdvoudig zwaarder worden op de hoofden van hen die aldus op aanmatigende wijze onschuldig bloed op aarde

veroordelen; ja, het zal draaglijker zijn voor die van Sodom en Gomorra op de laatste dag dan voor zulke. Mat. 10:15.

FOLIO 72

HANS BLIETEL, 1545

In dit jaar werd ook broeder Hans Blietel, die door de gemeente was gestuurd, aangehouden te Ried, in Beieren; want die van Ried hadden hen, die hem zouden aanhouden, een som geld aangeboden. Vandaar dat er een verrader was, die hem aansprak met mooie woorden, zich voordeed als zeer ijverig, en in een verlangen om bij hem te zijn, en hem in zijn huis liet komen. De broeder veronderstelde dat hij bezorgd was om de zaligheid van zijn ziel en ging met hem mee. Hij sloot hem vervolgens op in zijn huis en zei: "Hans, je bent een gevangene." Maar Hans antwoordde: "God verhoede dat u dit zou doen, ik ben toch voor het goede tot u gekomen?"

De verrader eiste geld van hem en hij zou hem vrijlaten; maar toen de broeder weigerde in te stemmen met deze eis, ging hij naar de autoriteiten en verried hem. Terwijl hij ging, eiste de vrouw van de verrader ook geld van hem; want, zei ze, de autoriteiten zouden hem op welke manier dan ook meenemen; ze wilde vijftien gulden, en zo zouden ze hem het huis laten verlaten.

Maar broeder Hans Blietel wilde niet instemmen om haar een penning te geven; maar zou met de hulp van God op alle verdrukking wachten. In de tussentijd kwamen de autoriteiten met een groot aantal gewapende mannen en arresteerden de broeder, samen met de verrader en zijn vrouw, en hen goed te bewaken met touwen, banden en riemen.

Toen zij in het marktstadje Ried waren aangekomen, namen zij hen en martelden hen vreselijk, zowel de verrader als de broeder; want de autoriteiten dachten dat hij geld van de broeder had genomen, omdat ze bij hem zo weinig vonden. De vrouw van de verrader werd ook haar hand samengeperst tot het bloed er uit vloeide; want zij wilden dat zij het zou vertellen. En hoewel ze niets hadden ontvangen, werd hun verraad een toch bron van pijn voor hen.

Toen broeder Hans vier of vijf weken in de gevangenis had gezeten, werd hij ter dood veroordeeld, rond St. Jansdag, om levend te worden verbrand. Hij werd naar de executieplaats geleid, waar de priesters probeerden hem ertoe te brengen zijn geloof af te zweren en te verzaken; maar hij zei tegen hen: "Je kunt best ophouden met je slechte bedrog, ik zal naar je de valse leer niet horen of accepteren, ik heb op dit moment nog iets anders te doen dan naar je te luisteren, gij valse profeten, ik moet de Heere volgen, mijn God in Christus, en vervullen wat ik beloofd heb."

De priesters gingen daarom naar achter en lieten hem met rust.

Op weg naar de plaats van executie ontmoette hij een van zijn welbekende, genaamd **Michael Dirks**z of Kramer. Hans Blietel keek Michael glimlachend aan en wees hem naar de hemel. De laatste was verbaasd dat hij kon glimlachen, gaande naar de dood en het vuur. Dit veroorzaakte een volledig berouw in het hart van Michael; evenals in zijn vrouw, die drie dagen lang niets at, maar probeerde zich bij de gemeente aan te sluiten en vroom te worden, en anderen met hen.

Toen de geliefde broeder Hans op de plaats van executie aankwam, dacht hij aan de gemeente en riep met luide stem tot de menigte van het verzamelde volk: "Is hier iemand die moed heeft om de gemeente van God in Moravië te vertellen, dat ik, Hans Blietel, werd verbrand voor het evangelie, in Ried, in Beieren?"

Daarop openbaarde een ijverig man, vol van vroomheid, die daardoor ontbrandde, en hoewel hij niet bij hem kon komen, riep hij hem toe, dat hij de gemeente in Moravië zou informeren, dat hij in Ried werd verbrand voor het geloof; die verder broeder Hans aanmoedigde. Zodat hij opnieuw tot het volk riep: "Dit mijn geloof is de Goddelijke

waarheid, die ik u zal tonen, en ik zeg u, opnieuw doet boete, betert u en sta af van uw onrechtvaardige, slechte en boze leven; want als u dit niet doet, zal de eeuwige God u bezoeken voor uw zonden; en u straffen met de eeuwige pijn die is bereid voor alle zondaars, en Hij zal het in handen zijnde bloed van uw handen eisen en u daarvoor straffen."
Het vuur was aangestoken en voorbereid, hij was op een ladder vastgebonden. In de tussentijd; hij getuigde opnieuw dat dit de Waarheid is en de Weg naar het eeuwige leven, en de ware gemeente van God. Voorts deed hij een beroep op hemel en aarde als zijn getuigen: "En vandaag," zei hij, "zal God een teken geven in de hemel, om te betuigen dat dit de weg is naar het eeuwige leven."
Dit gebeurde ook; want de zon aan de hemel was verduisterd en werd vol vlekken, zodat hij geen schaduw gaf. Hoewel de lucht heel helder en zuiver was; toch gaf de zon een heel bleek en geel schijnsel op de aarde; want God wilde het met dit teken bevestigen.
Deze liefhebber van God zong ook in het vuur; waarin hij enige tijd leefde, God prijzend door zijn gezang, en biddend voor alle mensen die het waardig *waren*, dat God hen zou verlichten. En zo werd hij volstandig en standvastig in het geloof gevonden, in de beproeving van het vuur, zelfs als het *kostbare* en zuivere goud.
Hij had ook voorzegd als een teken, dat zijn rook recht omhoog boven hem zou komen en zijn ziel daarin zou opstijgen naar de hemel; dat gebeurde, ***de rook steeg recht omhoog naar de hemel***. Sommigen zeiden dat een prachtige witte duif in het vuur flitste en boven hem naar de hemel vloog. Aldus ondersteunde God hem zeer krachtig.

53. HANS STAUDTACH, ANTHONI KLEYN, BLASIUS BEK EN LEONARD SCHNEIDER, 1546 MICHIEL MATSCHILDER, HANS GURTZHAM, 1546, 1549

In het jaar 1546 werden vier broeders, namelijk Hans Staudtach van Kaufbeuren, Anthony Kleyn, een kleermaker van **Gunzenhausen,** Blasius Beck en Leonard Schneider, beiden ook van **Kaufbeuren**, onderweg, met hun vrouwen en kinderen naar de gemeente in Moravië, gearresteerd in Oostenrijk.
Op 3 augustus werden ze naar Weenen gebracht, twee en twee met elkaar geketend, met grote kettingen aan hun voeten, en als criminelen door de stad getrokken, met hun vrouwen en kinderen die hen volgden. Ze werden met hun vrouwen en kinderen in de gevangenis gebracht en vier dagen achtergelaten. In deze vier dagen werden ze ondervraagd, en hard aangevallen, met de hoop dat ze in dit geloof niet zouden blijven; doch zij beleden dat ze met de hulp en de kracht van God dit zouden blijven doen. Daarop werden de vier broeders in een andere gevangenis gezet. Daarna hebben ze hen opnieuw onderzocht,
Op zondag, de zestiende augustus, kwamen veel mensen in de gevangenis naar hen toe en spraken met de broeders en hun vrouwen. Maar hoe hard ze ook werden gedwongen te herroepen, ze bleven dapper en standvastig, hoewel ze dreigden hun kinderen van hen weg te nemen. In de tussentijd echter werden hun vrouwen vrijgelaten en kwamen ze naar de gemeente. Vervolgens werd veel sluwheid gebruikt om ze te intimideren en af te doen vallen. Vier keer werden ze voor de autoriteiten in Weenen gebracht, ook voor monniken, priesters en doctoren, die Christus niet tevergeefs aanwijst als roofzuchtige wolven, waarvoor we moeten oppassen; want hun priesters zijn als wolven, en komen

inderdaad onder een schoon aanzien, doch om hen te verslinden; ja, die zouden ze allemaal gedood en vernietigd hebben. Daarom treuren de valse profeten als ze iemand vroom en ongedwongen moeten verlaten, en daarom arbeiden ze veel en op allerlei verschillende manieren. Zij hebben er genoeg die de leer van de valse profeten volgen en hun goddeloze en wrede leven volgen; ze kunnen de vromen wel in vrede laten leven.
Aldus verleidden zij ook deze liefhebbers van God verzocht, maar konden ze niet winnen, maar werden beschaamd en vertwijfeld. Want niemand kan de vromen, Christus uit Zijn hand rukken. Johannes 10:28.
Ze lazen hun ook het mandaat van de koning voor, en bedreigden hen met vuur, water en het zwaard, of dat ze moesten worden bewaard op brood en water, en gescheiden, of verdronken in de nacht, zoals broeder **Oswald van Jamnits,** reeds eerder genoemd. Door deze dingen trachtten zij hen te intimideren; maar er was geen intimidatie mogelijk bij deze soldaten en helden van de waarheid van God.
Op de vijfde dag na St. Michael's werden ze onderworpen aan een nieuwe hoorzitting, of ze hun geloof wilden opgeven; zo niet, dan hadden ze de opdracht hen met vuur, water of het zwaard ter dood te brengen. Dit was de laatste waarschuwing.
Maar toen ze niets konden bereiken met hun dreigementen, brachten ze alle vier terug naar de Joppen (een gevangenis). Hans Staudtach werd achtergelaten in de gevangenis, Blasius in de houtkamer, en Leonhard, met een andere behuizing; maar daarna, op Allerzielen, werden ze weer samengebracht.
Na dit alles, omdat ze onbewegelijk en standvastig bleven, en bleven bekennen dat ze op de ware Weg gingen van de Goddelijke waarheid, die ze bereid waren te verzegelen met hun bloed, werden ze ter dood veroordeeld; een weinig na St. Maartens dag, op 22 november. En werden overhandigd aan de beul, die hen vastbond, en om een te grote sensatie te vermijden, en geen grote groep mensen bij elkaar te brengen, leidde hij hen naar de plaats van executie, in de ochtend, bij het aanbreken van de dag.
Toen ze naar de slachtbank werden geleid, zongen ze dapper en vreugdevol. Er werd een ring gemaakt, zoals de beulen gewoonlijk doen. De broeders knielden toen neer en baden vurig, en offerden hun brandoffer als hun laatste afscheid van de wereld.
De Scherprechter werd bedroefd, handelde met tegenzin en was diep bedroefd dat hij deze executie moest uitvoeren. De andere kinderen van Pilatus wilden ook onschuldig zijn, maar toch moesten ze het doen vanwege hun meerderen in gezag en vanwege hun ambt; maar ze zouden veel liever verontschuldigd zijn geweest.
Ze zegenden elkaar vervolgens en spoorden elkaar aan tot standvastigheid, om sterk en gelukkig te zijn, zeggende: "Vandaag zullen we samen zijn in het koninkrijk van onze hemelse Vader zijn." Enz.
Dus werden alle vier onthoofd met hetzelfde zwaard en onversaagd en vrijmoedig gaven ze hun nek over voor de Naam van Christus.

MICHIEL MATSCHILDER, HANS GURTZHAM, 1546, 1549

In het jaar 1546, broeder **Michiel Matschilder,** ook Klein Michielke genoemd, een prediker van Jezus Christus en Zijn gemeente, en twee anderen; namelijk, zijn vrouw, Elizabeth, en Hans Gurtzham, een schoenmaker, werden aangehouden en ondervraagd in **Altenburg,** in Over-Kaernthen. Een doctor en een geleerde man van Villach twistten met hen; maar deze broeder gaf hun zulke antwoorden, dat ze zich moesten terugtrekken in verwarring, niet in staat om iets te bereiken.:

Ze werden vervolgens in ijzeren kettingen door Stiermarken geleid en in het ambtshuis in Weenen naar de cipier gebracht, die zei: "Kom, ik zal je in een cel brengen, waar anderen van je broeders zijn. Het waren Stautdach en drie medegevangenen.
Toen ze elkaar ontmoetten omhelsden ze elkaar en kusten ze elkaar, en prezen God, die hen samengebracht had voor de glorie van Zijn Naam. **Hans Stautdach** en zijn drie medegevangenen werden vervolgens geëxecuteerd.
Maar deze anderen werden langer in de gevangenis gehouden; dat wil zeggen, ongeveer drie jaar, namelijk, tot het jaar **1549**, toen er een vuurzee plaatsvond in de stad. Dan, zoals gebruikelijk in die stad als er een grote brand plaatsvond, werden de poorten van de stad gesloten en de gevangenen vrijgelaten. Nadat het vuur was gedoofd, broeder Michiel en zijn vrouw, konden door de voorzienigheid van God en de hulp van een burger, ontsnappen uit de stad en kwam naar de gemeente.
Aldus heeft God hen bevrijd, ongedeerd en in vrede. Maar Hans Gurtzham ging weer terug naar de gevangenis en was daar een jaar lang in de gevangenis; namelijk tot het jaar 1550. Toen werd hij geëxecuteerd, rond juni, vroeg op een zekere vrijdagochtend en verdronken in de Donau.

VLAANDEREN

Verheyden, Mart. Gent

12 FEBRUARI 1543

13. **Jan (Hans) van MOUTTE,** filius Cornelis, geboren te Menen, schoenmakersknaap, ketter, verbrand (zonder voorafgaande wurging) te Brugge. In 1536 (of 1537) werd hij gevat wegens geloofsredenen, maar kon — mits abjuratie zijner overtuiging -- aan zware straffen ontsnappen. Kort daarop voelde hij berouw over zijn laffe houding en hervatte zijn Reformatorische prediking. Dit kostte hem eens te meer zijn aanhouding: voor zijn rechters verklaarde Hans van Houtte dat zijn vorige afvalligheid hem speet en dat hij thans vast besloten was zijn geloof gestand te blijven.

Verheyden, Mart. Gent

1545; 27 Maart.

13. **Josse de PAPE,** als ketter onthoofd. Deze martelaar zat al op 27 Januari 1545 gevangen. Op 4 Augustus 1535 werd reeds Heindric de Pape uit Gent verbannen wegens Doopsgezinde geloofsovertuiging. Het verslag betreffende de opbrengst van de verkoop der goederen was verre van schitterend; slechts 7 schellingen werden naar de keizerlijke schatkist verstuurd.

54. CLAES LEKS, VLAANDEREN. 1548

… In Oostende woonde schoenmaker **Clays van der Goore, alias Clays Lecx,** die tijdens een verhoor op het stadhuis van Oostende aan zijn kinderdoopsel verzaakte, de priesters verweet dat ze de Bijbel verkeerd uitlegden, en die definitief gebroken had met de roomse Kerk. **Op 28 juni 1545** werd hij als hardnekkige ketter in zijn geboortestad met het zwaard terechtgesteld. (ARA, Rk, 14.311, rekening 1544-1548, f° 5 - 6; VAN BRACHT, II, p. Si, dateert verkeerdelijk: 1548.) Decavele

Claes Lecks, geboren in **Oostende,** werd in 1548 naar het stadhuis gedagvaard vanwege bepaalde berichten die over hem circuleerden. Daar aangekomen, werd hij onderzocht over zijn geloof, en toen hij een goede bekentenis aflegde, kreeg hij een gevangenisstraf. Hij was een man met een zeer goede reputatie, vanwege de vele aalmoezen die hij de armen gaf. Toen hij werd onderzocht, deed hij afstand van de pauselijke, Roomse Kerk en ook van de kinderdoop, die hij weerlegde met de heilige Schrift.
Daarop, terwijl hij standvastig vasthield aan zijn geloof in God, werd hij veroordeeld om te worden gewurgd en verbrand. Terwijl hij naar de dood werd geleid, presenteerde de priester het crucifix aan hem om het te kussen, wat hij weigerde te doen. De priester zei ook tot het volk: "Bid voor deze bedrieger, want hij gaat van dit vuur naar het eeuwige vuur."
Hierop antwoordde hij eenvoudig: "Dit is wat u zegt, maar ik heb een betere zekerheid." Zo offerde hij zijn offer als een waar kind van God.

Te **Sluis** was het evenmin stil rond de nieuwe leer. Op 22 juni 1553 werd in het havenstadje Jacob de Muelenaere, alias Goossins, gestraft om zich misprijzend te hebben uitgelaten over de eucharistie. Voornamelijk echter leden van de familie Ratgheers traden hier bijzonder op de voorgrond. Jerome Ratgheers kwam in 1555 in aanraking met het gerecht 193. Tien jaar later, op **5 april 1565,** werd te Sluis voor het eerst sinds mensengeheugenis een brandstapel opgericht, voor **Michiel Ratgheers** die tot op het laatste ogenblik zijn protestantse geloofsovertuiging gestand bleef. Hij schijnt echter nauw aangeleund te hebben bij de dopers: naast de beschuldiging uitgevallen te zijn tegen het altaarsacrament, werd hem ten laste gelegd „byzonderlick te lachteren ende niet te ghelooven an thelich doopsel, twelcke hy in zijne kijndsche jaren ontfanghen heeft". Hieruit moge blijken dat na het vertrek van de ***doopsgezinde*** Pauwels Vermaete naar Brugge en later naar Gistel omstreeks 1538 zich een zekere doperse traditie gehandhaafd laad in het stadje, die zich liet gelden naast het sacramentarisme. Of kan men, beter nog, hier eens te meer een aanduiding zien van de soms uiterst vage afbakening tussen sacramentarisme en doopsgezindheid? …

„, „Betaelt Broeder Cornelis van Dordrecht, lesere vanden cloostere vande minrebroeders in Brugghe, voor zyne moyte ende dienst den lande ghedaen omme te instrueren eenen **Toussain Cruso ende Denijs Thys**, beede ghevanghen van heresie, 10 sch.gr." (RAB, Brugse Vrije, 296, rekening 1556-1557, f° 201.)

De executie van Cruso wordt niet vermeld in het Brugsche Martyrologium.

… Een heel andere ontwikkeling stelt men vast in het oostelijk deel van Noord-Vlaanderen. Nadat de reformatie daar in de jaren vijftig een nieuwe impuls had gekregen, kende ze in de beginnende jaren zestig een merkwaardige uitbreiding, die zou uitmonden in de religietroebelen van 1566. Vooral de stadjes ***Eeklo, Axel en Hulst*** staan hierbij in het volle licht. Door hun commerciële en intellectuele contacten met Antwerpen, Gent en Brugge en zelfs alleen al door hun ligging op de reiswegen tussen deze steden kregen ze opnieuw voeling met de reformatorische ideeën. Maar juist daarom is het des te eigenaardiger dat ze praktisch volledig buiten de doopsgezinde invloedssfeer zijn gebleven die in de genoemde grootsteden een zo voorname component vormde in de reformatorische beweging van die jaren. De enige Doopsgezinde die in het te behandelen gebied gearresteerd werd was de Gentenaar Clays Vrancke, omstreeks 1558 verbrand te Kaprijke. In 1562 werd nog een Doopsgezinde gesignaleerd in Eeklo, een zekere Willem die Voelft. Wellicht hebben de gereformeerden uit de streek omstreeks diezelfde tijd de steeds groter wordende druk van de doperse beweging willen neutraliseren. Is het om die reden dat ze bijvoorbeeld op 1 oktober 1563 te Axel een dispuut op touw zetten tussen een gereformeerde en een doopsgezinde predikant uit Antwerpen 210? Hoezeer men het gereformeerd karakter van Eeklo, Axel en Hulst tegenover de dopers heeft willen veilig stellen blijkt wel uit het feit dat de predikant van het Westkwartier, Pieter Hazaert, in de jaren zestig speciaal overkwam om leiding te geven.

Uit Decavele: Dageraad van de Reformatie in Vlaanderen

Fol 104

55. VAN EEN PLAKKAT TOT INVOERING VAN DE INQUISITIE, 1550

Het lijkt erop dat in deze tijd de bitterheid van de Roomse geestelijkheid groter en meer en meer uitbrak, tegen degenen die ernaar streefden te volgen de evangelische Leer van Jezus Christus; omdat ze de keizer bewogen hadden door Plakkaten de om de inquisitie te doen herleven, en zo het geweten van de inwoners van de Nederlanden, dat een tijd lang schijnbaar was afgenomen, en het met grotere strengheid dan voorheen te introduceren; wat dus op de voorgeschreven manier werd gedaan, wat grote ontevredenheid en verdriet veroorzaakte voor het gewone volk van de genoemde landen.
Met betrekking tot dit schrijven, zegt een bepaalde auteur aldus: "Hoewel er al vele strenge Plakkaten eerder waren gepubliceerd op verschillende tijdstippen, voor de onderdrukking van de evangelische gelovigen, waardoor **vele duizenden** ellendig ter dood werden gebracht voor het geloof, in Nederland; toch nam de haat en slechte wil van het volk toe tot een ongewone graad, in het jaar 1550, als gevolg van het plakkaat met betrekking tot de inquisitie, uitgegeven door keizer Karel V, te Brussel, op 29 april; want daardoor werd verklaard, dat het de bedoeling was, vanaf die tijd in het openbaar de geestelijke inquisitie te introduceren, om daardoor de wrede en bloederige Mandamenten rigoureus door de wereldlijke macht te laten uitvoeren.
Zie *'Kron. van den Ondergang'*, pagina 11.29, kol. 1, vergeleken met Eman. van Meteren., lib. 1. Pieter Bor., Lib. 1. Oorspronch der Nederlantsche Beroerten, oude editie, fol. 5, 6.

Verdere opmerking.
Hoewel de schrijver zijn vervolg zegt, dat sommige magistraten dit plakkaat betreffende de inquisitie niet zouden publiceren, en dat sommigen, door bescheiden verzoeken aan de keizer, een verzachting bereikten; toch was het zover gekomen, dat de werkelijke middelen in het geheim werden gebruikt om dit doel te bereiken, door de inquisiteurs; ten gevolge waarvan de gemoederen van het volk meer opgewonden en ontevreden werden; zodat velen emigreerden uit de steden van **Brabant, met name uit West-Vlaanderen**. Zie de aangehaalde auteurs.

Folio 86

56. HANS VAN OVERDAM GEDOOD TE GENT; ZIJN BRIEVEN GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS;
EN JANNIJN BUESKIJN, GENOEMD HANS KEESKOOPER, GEBOREN IN VERWICKE, 1550

Hans van Overdam (Overdamme), ongehuwd, een Dopers martelaar, uitgevoerd te Gent op 9 juli 1551 met Hans Keeskooper (Jannijn Buefkijn). Hij was geboren in Gent en ongehuwd; hij was gedoopt door Gillis van Aken . Reeds in 1545 werd hij gezocht voor ketterij en vervolgens verbannen uit het grondgebied van Gent. De *Lietboecxken van den Offer des Heeren* (1562, nr. 17) bevat een lied van Hans van Overdamme ter ere van **Govert Mertens, Marie Vlamincx , Tanneken van Roosbroecke en Gillis van Aerde**, allen van Lier, die op 31 januari 1551 werd geëxecuteerd.
Hans zelf wordt herdacht in een lied: *"Ick weet, die Godes woort bekent, Dat hij ter wereld moet lijden"* ook te vinden in de *Offer des Heeren*. Zowel *Offe*r *des Heeren* als de *Martelarenspiegel* bevatten een belijdenis van Hans van Overdamme en twee brieven, één naar de gemeente van Gent gestuurd, die vertelt hoe hij werd gearresteerd, en één gericht aan de stadsambtenaren van Gent, waarin hij met een strengheid ongebruikelijk onder Doopsgezinde martelaren, veroordeelt de magistraten voor hun valse religie en hun satanische vervolging van de kinderen van God.
Hans en zijn kameraad **Jannijn Buefkijn** stierven standvastig. Ze hadden geregeld dat Jannijn Buefkijn, toen ze bij het schavot kwamen, langzaam zijn hose (kousen) af zou doen, terwijl Hans van Overdam de menigte toesprak die zich rondom de executieplaats verzamelde; dit deden ze. Daarop ondergingen zij de dood, elk gebonden aan een paal.
Hanskin BUEFKIN of Hans Keeskooper, van Wervik, ongehuwd, Doopsgezinde (door een „Christiaen" in 1547 herdoopt), verbrand. Het onderzoek te Wervik zelve naar de achtergelaten goederen van Hanskin Buefkin leverde niets op. Evenals van Overdam was hij nog jongman en zou hij bij het afsterven zijner ouders niets geërfd hebben.
Zie Van Braght: *Het offer des Heeren* op deze site.

Hans schrijft over **Martin Huereblock.** Zie over hem Gentse Martyrologium van dr. A.L.E. Verheuyden.
(5) Onder vermelden datum in hs. 2548 der Universiteitsbib. te Gent terug te vinden. In 1540 is hij hoogstwaarschijnlijk nog immer de Katholieke kerk getrouw, vermits hij op 18 Februari van

ditzelfde jaar tot „hueverdeken" verkozen wordt ter vervanging van de aangehouden Lieven Dherde. Hij wordt op 17 April gevangen genomen met de priester Joos Dhauwe (2). Het handschrift 163 der Stadsbibliotheek te Kortrijk, luistert zijn relaas, over deze gebeurtenis op met een paar versregels;
„Syt paeyselyek verblit hu en syt niet verwerrent. –
Al es Martin Huereblock tot asschen verberrent".
De opbrengst der verkochte goederen bedroeg 194 L..16 s. 6 d. Martin Hueribloc bezat ook nog een landgoed en een lijfrente; het omzetten daarvan kon niet aanstonds geschieden, wegens daarop rustende cijnsrechten (3). Men trachtte eveneens een huis te bemachtigen in het gehucht onder het gezag der St.- Jacobskerk geplaatst, maar deze poging liep spaak wegens het protest van Jacques Hueriblocq, broeder van het slachtoffer (4). Verder zullen in 1547 nog andere goederen van Maerten verkocht worden (5), gelegen te Destelbergen (6), Evergem (7), en Belsele (8). We vinden eveneens talrijke vermeldingen van de renten die op zijn goederen geheven werden (1). Dezelfde familie zou 23 jaar later nogmaals getroffen worden; op 29 December 1568 nl. wordt **Franchois Hueriblocq** te Vilvoorde op de markt onthoofd (2). Zijn goederen werden eveneens verbeurd verklaard (3). Hij maakte deel uit van het Gentse consistorie, dat niet zelden te zijnen huize vergaderde. Francois nam tevens de leiding op van de constructie van de 19 Calvinistische tempel te Gent.
1551: 9 Juli.

Hans van Overdam, *samen met zijn medegevangenen voor het getuigenis van Jezus Christus, wenst alle broeders en zusters in de Heere, genade, vrede en een vurige liefde, van God de Vader, en de Heere Jezus Christus, aan wie toekomt lof, eer en majesteit voor altijd en eeuwig. Amen.*
En gij mijns harten allerliefste, bedroeft u niet om mijnentwil, maar prijs de Heere dat Hij zo een goede Vader voor mij is, dat ik banden en gevangenschap kan ondergaan voor de getuigenis van Christus, waarvoor ik ook hoop om in het vuur te gaan. De Heere geve me kracht door Zijn Heilige Geest. Amen.
Wandelt gij in de vreze des Heeren, zoals ge geroepen zijt. I Cor. 7:17. En hoewel we elkaar niet meer in het vlees zien, mogen we elkaar hierna in het koninkrijk van onze Vader aanschouwen, waar ik hoop spoedig te zijn: de vrede van de Heere zij met u. Amen.

O geliefde broeders en zusters in de Heere, het diepste verlangen en gebed van mijn hart is dat u voortdurend meer en meer ijverig te zijn om ervoor te zorgen dat de roeping waarvoor u wordt geroepen door God de Vader, door Christus, tot de majesteit en glorie van het koninkrijk van Zijn geliefde Zoon, die Zijn gemeente kocht met Zijn eigen bloed en Zich ervoor overgaf; dat Hij hen zou heiligen en reinigen door het Waterbad, met het Woord, opdat Hij Zich zou voorstellen als een glorieuze gemeente, zonder vlek of rimpel, of iets dergelijks; maar dat het heilig en zonder smet zou moeten zijn. Ef. 5: 25-27.
Daarom, o lieve vrienden, let hier op wat een grote liefde de Vader ons heeft getoond, dat Hij Zijn enige Zoon niet heeft gespaard, en hoe Christus Zich zo graag overleverde, en de meest schandelijke en schandelijke dood van het kruis leed, en Zijn kostbaar bloed wilde geven, voor ons, om ons te wassen en te reinigen van onze zonden.
Och geliefde broeders en zusters, laten wij er acht op slaan en ijverig bidden en waken, opdat de verlossende genade van God en de onuitsprekelijke liefde van de Vader en van Christus door ons niet worden verwaarloosd of vergeten (Hebreeën 12:15), door de zorgen en bekommeringen van deze wereld, of door de lusten en verlangens die de ziel doden; en dat we daardoor worden geweerd en afgeschuurd als vlekken en rimpels van de glorieuze gemeente van Christus; ja, afgesneden als onvruchtbare takken en bestemd voor het vuur.

Want mijn geliefden, het is niet genoeg, dat we de doop in het geloof hebben ontvangen en daardoor in Christus zijn ingelijfd, als we niet het begin van ons vertrouwen vasthouden tot het einde toe. Hebr. 3:14. Daarom, als er iemand is die voelt dat hij een vlek of rimpel is geworden, laat hem ervoor zorgen dat hij zich haast voor dat de dag hem overkomt, als een vogel verstrikt wordt; laat hem zich bekeren met echt verdriet en berouw, hef de handen op die omlaag hangen, en stelt de knikkende knieën vast, en loop met volle kracht de baan voor hem is uitgezet, opdat het lamme niet van de weg wordt afgewend; maar dat het veel liever geheeld en versterkt zal worden, opdat wij de tijd van ons verblijf hier mogen doorgaan in de vrees van God, en onszelf onbesmet kunnen houden van deze slechte, boze wereld, die vol is van bedrog, valstrikken en netten, die de duivel ondergaat met als doel de zielen van mensen te verleiden. Hebr. 12.
O Heere, behoed (van deze moordenaar) Uw pelgrims die wandelen in de hoop van U, en verwachten hun hulp en troost van U alleen. O, hemelse Vader, door Jezus Christus, onze Heere, bewaar ons dat U het goede werk kunt verrichten dat U in ons bent begonnen, tot lof en glorie van Uw heilige Naam. O Gij almachtige en eeuwige God, hoe volkomen onbegrijpelijk is Uw gunst en Vaderlijke genade voor degenen die U vrezen en liefhebben. O Vader, wie zou zo'n God niet moeten vrezen, Die weet hoe Hij de Zijne moet bevrijden; al lijken ze hier misschien een tijdje verlaten te zijn, veracht van alle mensen, verworpen en vervloekt op deze aarde; toch verlaat Hij de Zijnen niet door de vertroosting van Zijn Heilige Geest in onze harten, die ons moedig en vreugdevol maakt, opdat we gesmaad mogen zijn voor Zijn Naam.
En we hopen door de goedheid van God; dat onze pelgrimstocht spoedig zal eindigen en we zullen verlost worden van deze ellendige wereld en tranentocht, en dat dit aardse huis van onze tabernakel zal worden ontbonden, opdat we naar onze hemelse Vader gebracht mogen worden en de kroon van eeuwige leven, dat ons wordt voorgehouden, en waarvan we hopen dat geen enkel schepsel die van ons zal nemen. Hiertoe, moge de Almachtige en eeuwige God, de barmhartige Vader, ons sterken door Jezus Christus, onze Heere. Amen.

Lieve vrienden, laat me je vertellen hoe het met me ging vóór mijn gevangenschap en hoe ze ons behandelden na mijn gevangenschap.
In de tijd dat de **vier vrienden** over wie ik de hymne componeerde en wiens verbranding ik zag, werden geofferd, hoorde ik zeggen dat de andere vrienden die nog in de gevangenis zaten, met grote sluwheid en bedrog, door de raad van de valse profeten, - wiens gedachten voortdurend gevuld waren met de subtiliteit van de duivel, - probeerden hen te verleiden.
Onze vrienden die daar verbleven, waren **twee jonge knechten en een jong meisje,** voor wie we dagelijks heel ijverig de Heere baden, uit angst, opdat ze op de een of andere manier van het geloof zouden worden verwijderd. We verwachtten dagelijks dat ze ook ter dood zouden worden gebracht, en vanwege hun jeugd was ik in mijn hart gedreven om mezelf op het schavot te plaatsen, wanneer ze ter dood zouden worden gebracht, zodat ze, als ze in de problemen zouden komen, ik ze zou troosten, en ook de monniken terechtwijzen, die onze vrienden heel erg beangstigen en kwellen als ze naar de dood worden geleid.
Maar helaas! de arme kinderen kwamen niet zo ver; want zij lieten zich onvoorzichtig toestaan om in discussie te gaan met de valse profeten, hoewel zij voldoende gewaarschuwd waren om er voor te hoeden, zo lief zij hun zielen hadden; want het is niet iedereen gegeven om te twisten, maar moedig om het geloof te belijden.
Maar toen deze arme lammeren zich bezighielden met controverses, raakten zij in hun geweten verward en vielen af van de waarheid, die de valse profeten reden gaf tot grote

opschepperij, omdat zij hun zielen hadden gewonnen en hen naar de heilige Kerk terugbrachten.
Toen ik dit hoorde, waren mijn ziel en geest erg bedroefd vanwege het verlies van de arme schapen en omdat de valse profeten en ook de raadsleden zich zo beroemd hadden, over de val en vernietiging van de arme lammeren en zuigelingen, die zij met bezwaren daartoe gedreven hadden, zoals je zult horen in het vervolg.
Omdat ik zo bedroefd was, zuchtte ik en klaagde ik bij God over het geweld en de macht van de duivel, die hij uitoefent door de kinderen van ongeloof. Toen kwam de gedachte bij me om een paar brieven te schrijven - met het doel hen op verschillende plaatsen aan te plakken - hun ijdele vreugde te bestraffen over het verlies van de arme lammeren wier zielen ze hadden vermoord.
Ik begon toen te schrijven, en terwijl ik schreef werd mijn ziel zo vurig, dat wat ik had bedoeld als een kleine briefje van een handbreedte, een brief van een heel blad werd. De Heere opende mijn verstand, zodat ik op een bijzondere manier de heren, met het hele Roomse Rijk, door verwijzingen naar de Schrift, hun bestraffing en het einde ervan heb aangetoond. In de brief die ik schreef, wilde en vroeg ik de vrijheid in het openbaar om met al hun geleerde mannen in discussie te gaan, in de aanwezigheid van een groot vuur, waarin de verslagen partij zou moeten worden geworpen; ook, dat zij de arme lammeren in vrede zouden laten gaan, en dat zij het zwaard zouden overlaten aan de wereldlijke macht; en dat ze moesten strijden met het Woord van God.
Toen ik deze brief had voltooid, liet ik die aan de broeders zien, die er tevreden mee waren. Ik had toen een broeder, die een betere schrijver dan ik was, die maakte er zes exemplaren van. In de tussentijd werden de arme, geruïneerde lammeren uit de gevangenis vrijgelaten en hebben alles herroepen. Een van de jongens stierf dezelfde dag waarop hij naar buiten kwam, een mijl buiten de stad, en werd zo een waarschuwing voor hen die hun leven willen redden.

Op het moment dat dit gebeurde, kwam ik met **Hansken Keeskooper** uit Antwerpen, en we hebben de regelingen getroffen om onze brieven te verspreiden. Op zaterdagavond stuurden we de brieven naar de heren van de stad en plakten ook twee open in het midden van de stad, zodat iedereen ze kon lezen. We prijzen en danken God ervoor, dat we dit deden voordat we werden aangehouden. Want we werden allemaal verraden door een Judas, die onder ons was, en die een van de meest vrome van alle broeders leek te zijn die daar waren; dus succesvol kon hij zijn bedrog oefenen. Het was lang zijn doel geweest, zoals we nu zien, om een groot aantal vrienden te verraden. Deze verrader was aanwezig toen de brieven werden gepost.
Wij hadden besloten om elkaar op zondagochtend te ontmoeten om over het woord van de Heere te spreken; want ik wenste afscheid te nemen van de broeders, en was van plan om de volgende dag op reis te gaan. Maar de Heere worde geprezen, die het anders had besteld. Vroeg in de ochtend ging Hansken met me mee naar de bossen waar we ons zouden verzamelen. We hebben onze vrienden niet gevonden op de plaats waar we verwachtten hen te ontmoeten. We hebben een goed half uur naar hen gezocht en kwamen tot de conclusie dat ze nog niet waren gekomen, omdat er de avond tevoren zware regen was geweest. We stonden op het punt terug te keren; toen ik zei: "Laat ons gaan, zij mogen hier voor ons zijn", en zong zacht; dat ze ons zouden kunnen horen als ze er waren. Ik hoorde toen geritsel in het bos en zei tegen Hansken: "Onze vrienden zijn hier." We stonden stil en keken om te zien wie eruit moest komen. Toen kwamen er drie mannen met wapens en stokken tevoorschijn. Hansken ging met mij mee naar de bossen waar we ons zouden verzamelen. We hebben onze vrienden niet gevonden op de plaats waar we verwachtten hen te ontmoeten. We hebben een goed half uur op hen

gejaagd en kwamen tot de conclusie dat ze nog niet waren gekomen, omdat er de avond tevoren zware regen was geweest. We stonden op het punt terug te keren; toen ik zei: "Laat ons gaan, zij mochten hier voor ons zijn", en zong zacht; zodat ze ons zouden kunnen horen als ze er waren.
Ik hoorde toen geritsel in het bos en zei tegen Hansken: "Onze vrienden zijn hier." We stonden stil en keken om te zien wie eruit moest komen. Toen kwamen er drie mannen met wapens en stokken tevoorschijn.
Ik zei: "Wel jongens, heb je op een haas gejaagd en heb je hem niet gevangen?"
Hun gezichten werden bleek als de dood, en ze stapten naar ons toe en greep me bij de arm en zei: "Geef je over."
Zo grepen ze ons aan en zeiden: "We hebben trouwens een groot aantal gevangen."
We zagen toen een hele wagen vol met onze broeders die gebonden zaten, en drie rechters met al hun dienaren, een groot aantal, die hen bewaakten. Toen we bij hen kwamen, groetten wij onze broeders met de vrede des Heeren en troostten hen met Zijn woorden, moedig om voor Zijn Naam te strijden.
We hebben de rechters vervolgens terechtgewezen omdat ze zo verlangend waren om onschuldig bloed te vergieten. Daarop koppelden ze Hansken en mij samen met ijzeren boeien en ook onze duimen. We verwachtten dat ze ons naar de stad zouden brengen; maar omdat we in een andere rechtsgebied waren aangehouden, moesten we een halve mijl verder gaan. We beschouwden het als heel gelukkig dat we zo lang samen konden zijn, dus in staat gesteld om elkaar op weg te troosten, met het Woord van de Heere, voordat ze ons scheidden.
We werden toen meegenomen naar een kasteel, een mijl van de stad, waar we allemaal samen werden gehouden in één kamer; en bleven daar drie dagen; want dit was de wet van het rechtsgebied waar wij waren aangehouden. Daar dankten en prezen we de Heere, onze God, omdat hij het zo goed had bevolen, dat we zoveel vrije tijd hadden om elkaar te vermanen. Veel mensen kwamen ook uit de stad om ons te zien en te horen; maar ten laatste werd niemand toegestaan onze kamer binnen te komen.
Daar ondervroeg de opperrechter van het land Aalst ons met betrekking tot ons geloof, dat wij hem vrijelijk bekend hebben gemaakt. We verwachtten dat we naar Aalst werden gebracht; maar toen de Hoog-baljuw van Gent ons in de wagen had gelegd toen we werden aangehouden, om ons naar Gent te brengen, moesten we allemaal naar die stad worden gebracht. De verrader die ons had verraden, werd bij ons gehouden, dat we het misschien niet zouden opmerken. Hij werd in een aparte kamer geplaatst en we voelden veel mededogen voor hem, omdat hij niet bij ons kon zijn; want we wisten niet dat hij onze verrader was. Hij werd ook meegenomen in de wagen, naar de gevangenis in Gent, waar we voor het eerst vernamen dat hij ons had verraden.
Toen we uit het kasteel werden gehaald om naar de stad te worden gebracht, waren er veel mensen uit de stad gekomen om ons te zien; daar werd de vrouw van mijn broeder, die een zuster was, gearresteerd, omdat zij tot mij sprak en in de wagen werd gestopt; ook een man die ons Gods hulp toewenste. We spraken vrijuit met de mensen die waren gekomen en vertelden hen dat degenen die zich van goddeloosheid zouden afkeren en Christus zouden volgen, voor iedereen een prooi moeten zijn.
Er waren velen die graag met ons wilden praten, maar dat niet durfden te doen, vanwege de slechte rechters. Er waren er tien; twee waren aankomelingen [voor de doop] en vier waren nieuwelingen; de andere twee werden gearresteerd omdat ze tegen ons spraken. Dus namen ze twee wagenladingen naar de stad, op klaarlichte dag. Onderweg arresteerden ze ook een vrouw, alleen omdat ze tegen ons zei: "God beware je." Ze moest ook in de wagen gaan zitten. Maar als ze iedereen hadden opgepakt die tot ons sprak toen we de stad binnenkwamen, en met wie we antwoordden met het Woord van

God, dan hadden ze hen niet in twintig wagens kunnen vullen. De mensen kwamen uit alle hoeken die we passeerden; als water dat van de bergen naar beneden stroomt, en een grote stroom wordt, stroomden de mensen samen, die verder ging naar de poorten van de stad en naar het kasteel van de graaf, die aan de andere kant van de stad staat, een wandelafstand van ongeveer een uur.
We werden naar het kasteel geleid en de rechter van het land van Aelst leverde ons over in de handen van de heren van de Keizerlijke Raad. Hier werden we afzonderlijk gezet, sommigen naar de bovenkamers. De vrouwen bleven ook boven; maar elf van ons werden geleid naar een sombere, diepe kelder, met daarin verschillende donkere cellen gebouwd van metselwerk, waarin we in afzonderlijke groepen van drie en drie werden geplaatst.
Maar Hansken en ik werden in de donkerste van allemaal gestopt, waarin een kleine hoeveelheid verkruimeld stro lag, ongeveer een schort vol, waarmee we onszelf konden helpen. Ik zei: "Het lijkt mij dat we met Jona in de buik van de walvis zijn, zo donker is het hier, we kunnen heel goed met Jona tot de Heere roepen, dat Hij onze Trooster en Verlosser moge zijn, want we zijn nu beroofd van alle menselijk comfort en hulp."
Dit heeft ons niet ongetroost gemaakt, maar we hebben God geprezen en bedankt dat we toestemming hebben gekregen om voor Zijn Naam te lijden. We spraken ook met onze broeders die in andere cellen lagen; want we zouden elkaar gemakkelijk kunnen horen spreken.
Nadat we daar drie of vier dagen hadden gelegen, werden Hansken en ik samen opgeroepen voor de heren, waar we werden onderzocht en ondervraagd over de grondslag van ons geloof,
De Heer gaf ons toen, volgens Zijn belofte, een mond, om vrijmoedig te spreken, en we verzochten om in het openbaar toegestaan te worden ons te verdedigen met het Woord van God. Ze antwoordden ons dat ze ons geleerde mannen zouden sturen, die ons zouden instrueren; waarna werden we weer beneden gebracht.
Kort daarna werd ik meegenomen naar een andere kamer, naar twee raadsleden en een klerk. Daar ondervroegen ze me heel goed, waar ik was geweest, en of ik nog wist dat ik zes jaar geleden verbannen was, in de tijd van **Martin Huereblock,** en waar we onze vergaderingen hadden gehouden; alles wisten ze al, want de verrader had hen alles verteld. Ik zei: "Waarom vraagt u mij, die uit een vreemd land ben gekomen?" (Want ik wenste doelbewust niet veel te vragen, dat ik, voor het geval ik zou worden aangehouden, misschien niet veel te verantwoorden had.) "Waarom ondervraag u me zo goed? Hebt u nog niet genoeg onschuldig bloed vergoten? Dorst u naar nog meer? Vraag zo nauwkeurig als je wilt," zei ik ,"de rechtvaardige Rechter zal u opnieuw vragen, als ge u niet bekeert."
Toen vroegen ze me nog meer, en bezwoeren me bij mijn doop, dat ik hen zou antwoorden: "Want," zeiden zij, "we weten dat jullie mensen niet liegen, vertel het ons."
Ik zei: "Dat u weet dat wij niet liegen, is voor ons een getuigenis van de zaligheid, maar voor u van verdoemenis (Filippenzen 1:28), omdat u dezulken ter dood bracht, maar uw bezwering heeft geen macht tegen de Waarheid."
Alles wat ik zei werd opgeschreven en ze dreigden me te martelen als ik ze niet alles zou vertellen. Ik zei: "Ik kan je niet vertellen wat ik niet weet." Zo hebben ze me heel lang gekweld. Daarop werd ik weer naar beneden gebracht. Op deze manier hebben ze al onze vrienden behandeld, ieder afzonderlijk.

Op een zaterdag werd ik weer bovengehaald in dezelfde kamer. Vier monniken waren aanwezig; de bewaker van de Minnebroeders, met een andere, en de Pater van de

Jacobijnen, met een andere. Bij mij was er een jonge broeder, die de doop nog niet had ontvangen, maar er klaar voor was.
Toen ik gezeten was, vroeg ik hen wat ze wilden.
Ze zeiden dat ze door de heren gezonden waren om ons te onderwijzen en om met ons te praten over de grond en de artikelen van het geloof.
Ik antwoordde dat ik klaar was om geïnstrueerd te worden met het Woord van God en om over de grondslag en de artikelen van het geloof te praten, en dit in het openbaar, in aanwezigheid van de rechters die ons zouden veroordelen, en van onze broeders en zusters die bij ons gevangen waren.
Antwoord." Dit zullen ze niet toestaan."
Hans van Overdam." Laten ze doen waar ze zin in hebben, we zullen niet stiekem en alleen twisten, anders zouden onze woorden achter onze rug worden verdraaid."
Antwoord. "We zullen uw woorden niet verdraaien."
Antwoord. "Nee, we kennen je goed."
Vraag. "Waarvoor kent ge ons? Wat voor kwaad hebben wij u ooit gedaan? Zeg het, vertel ons welk kwaad u van ons weet?"
Antwoord. "Als je het dan toch wilt weten, ik beschouw u als valse profeten en verleiders."
Hier kwamen we in een geschil met betrekking tot hun geestelijke schijheiligheid, en het bevel van de paus met betrekking tot de zuiverheid van de priesters en monniken, en waarom ze geestelijken werden genoemd, en anderen wereldlijken, wanneer alles geestelijk zou moeten zijn.
Ze zeiden toen: "Dit is niet bevorderlijk, laten we twisten over de geloofsartikelen."
Daarop zei ik: "Wat ik heb gezegd, heb ik gezegd."
Ze antwoordden dat ze het aan de heren zouden vertellen. Zo zijn we gescheiden en hadden we met elkaar twee uur lang betwist.

Twee dagen later werden Hansken en ik voor de heren bijeengeroepen; de vier monniken waren aanwezig en probeerden ons in een discussie te betrekken.
Ik zei toen tegen de heren: "Mijn heren, ik vraag u, in welk huis zijn wij, in een huis van gerechtigheid of van geweld?"
Antwoord. "In een huis van gerechtigheid."
Antwoord. "God geve dat het zo is, maar mijn heren, van wat beschuldig ge ons, dat u ons gevangenhoudt en opsluit als dieven en moordenaars? Hebben we iemand onrecht gedaan? Of beschuldigt ge ons van geweld, moord of andere schelstukken?"
Antwoord. "Nee, we weten niet zo iets van jou."
Antwoord. "Wel, mijn heren, waarom heeft u ons dan gevangen gehouden?"
Antwoord. "Uw tegenstanders zullen u dat vertellen."
Antwoord. "Zijn jullie onze tegenstanders?"
Antwoord. "Nee, maar wij zijn rechters."
Ik zei toen tegen de monniken: "Zijn jullie onze tegenstanders?"
Antwoord. "Nee."
Hans. "Nou, als niemand onze tegenstander is, waarom zitten we dan gevangen?"
Een raadslid zei toen: "De keizer is je tegenstander."
Antwoord. "Wij hebben zijn Keizerlijke Majesteit niet beledigd overeenkomstig de macht die hij van God heeft ontvangen, en zullen hem gehoorzamen in elke verordening, voor zover wij dat consequent met de waarheid kunnen doen."
Raadslid. "U hebt vergaderingen gehouden over deze nieuwe leerstelling en de keizer heeft bevolen dat dit niet moet gebeuren."

Hans. "God heeft hem niet gemachtigd om zulke geboden te geven, hierin overstijgt hij de macht die God hem heeft gegeven, en hierin erkennen we niet zijn suprematie, want de zaligheid van onze ziel betreft ons meer, zodat we gehoorzaamheid aan God tonen."
De monniken zeiden toen: "Wij zijn uw tegenstanders, omdat uw leer niet goed is, want als het goed was, zou u niet prediken in bossen en hoeken, maar openlijk."
Hans zei toen: "Geef ons een vrije plaats op de markt, of in uw kloosters en kerken, en kijk of wij dan in de bossen zullen gaan; maar nee, u bent bang dat wij u bestraffen zouden; vandaar dat u het voor elkaar hebt gebracht, dat u niet kunt worden terechtgewezen en ons uit steden en landen hebt verdreven. '
Monnik." Ach, we hebben het niet gedaan, de keizer doet het."
Antwoord. "Je hebt hem daartoe aangezet."
Monnik." Wij hebben niet."
De heren begonnen toen ook tegen ons te spreken, waarom we niet tevreden waren met het geloof van onze ouders en met onze doop.
Wij antwoordden: "Wij kennen geen kinderdoop, maar een doop in geloof, waarvan het Woord van God ons leert."
We hadden toen veel andere woorden en weigerden hen om onze rechters te zijn in zaken van geloof, wanneer zij de Schriften niet begrepen. "Als u rechters zou zijn, onpartijdig zou zijn en de zaak in regelmatige volgorde zou laten verlopen, laat beide partijen dan samen verschijnen, en laten onze broeders en zusters die hier samen met ons gevangen zijn gebracht, bij ons zijn. Dan zal een van ons, wiens mond de Heere zal openen, spreken, en de anderen zullen in stilte luisteren terwijl hij spreekt; en zo zullen ook onze tegenstanders doen."
Heren: "We zullen je niet laten samenkomen, we willen dat je hier alleen discussieert."
We zeiden toen: "Mijn heren, het zou het gemakkelijkst voor u zijn, en de hele zaak zou met één discussie kunnen worden afgehandeld; anders zult u voortdurend opnieuw moeten betwisten met één of twee tegelijk."
Heren." Wat dan? We zullen het niet zo doen."
Toen zei een raadslid: "Ze willen samen komen, om elkaar nog meer te verleiden, daarom mogen ze niet samenkomen."
Antwoord. "Mijn heren, u zegt dat u rechters bent, maar wij beschouwen u als onze tegenstanders, want u tracht ons op alle mogelijke manieren pijn te doen en ons en onze broeders door geweld en subtiliteit af te scheiden van ons geloof."
Antwoord. "Waarom zouden we dit niet doen, om hen weer terecht te brengen?"
Antwoord. "Welnu, mijn heren, hoor dit: aangezien we zien dat u geen rechters bent, maar onze tegenstanders, en overal gebruik van maken, alle geweld en subtiliteit, in uw voordeel, en onze nadeel: ten eerste hebt u ons door geweld beroofd van ons van onze testamenten, waarin we onze troost vinden, ten tweede, ge hebt ons apart opgesloten, anderen in diepe, donkere kelders, anderen in kamers boven, en ten derde, probeer u ons te slim af te zijn en te bedriegen door afzonderlijke disputaties, daarna om achter te zeggen onze ruggen, tot onze broeders te zeggen, dat u ons overwonnen had, en omgekeerd, om tot ons hetzelfde te zeggen aangaande onze broeders en zusters; daarom, mijn heren, zullen we hier niet discussiëren, tenzij onze broeders en zusters aanwezig zijn."

Toen ze hoorden dat hun ontwerp tegen ons niet volgens hun wens verliep, raakten ze enorm woedend en ook de monniken. We zagen gemakkelijk genoeg tot wat doel dit leidde, en dat alles wat ze deden pure bedrog was; want hoewel het door de Schriften met betrekking tot verschillende artikelen bewezen was dat zij het ongelijk hadden, toch wilden zij het niet erkennen, en verontschuldigden zich met de keizer en zijn mandaten,

en de monniken met de lang aanhoudende gewoonten van de Romeinse gemeente (Wijsheid 14:16), en het grote aantal van onze voorvaderen; maar toen het tegendeel aan hen bewezen was uit de Schriften, was het net als voorheen, alsof het met de oven hadden moeten praten.
We zeiden toen: "Mijn heren, wilt u ons niet toestaan om op regelmatige wijze te betwisten, zoals wij hebben gevraagd?"
Antwoord. "Nee".
"Welnu," zeiden wij, "U kent de grond van ons geloof, die wij u vrijelijk hebben beleden, u kunt nu doen met ons als u wilt (Jeremia 26:14), voor zover als God zal het toelaten; maar let goed op wat je doet, want er is een Rechter die nog hoger is dan gij. Efeziërs 6: 9 Moge de Heere de ogen van uw verstand openen, zodat u kunt zien hoe ellendig u wordt verleid en misleid door de valse profeten, inderdaad zodat u tegen God en het Lam vecht, waarvoor het u hard zal vallen, tenzij u zich bekeert."
We werden toen weer weggeleid, zoals we niet verder zouden betwisten; want we waren het hiermee eens, toen we nog samen in het kasteel waren buiten de stad, opdat ze de eenvoudigen niet zouden overrompeling door disputaties. Zo konden zij niet bewijzen dat zij ons hadden overwonnen, wetend dat wij niet zouden discussiëren, behalve in aanwezigheid van de anderen; in welk geval het dispuut zou dienen tot de troost en vermaning van onze broeders en zusters die het horen; want toen we zagen dat ze hun best deden, wilden we het onze ook niet nalaten omdat de noodzaak het vereiste.
Toen ze merkten dat dit geen succes beloofde, probeerden ze een ander schema. Ze stuurden een raadslid en twee broeders, een grauwe monnik en een zwarten, naar een kamer, voor wie een broeder of zus, één voor één, werd gebracht, om met hen in discussie te gaan en de grond van hun geloof te verdedigen; maar ze verklaarden dat ze niet alleen in een kamer zouden betwisten, maar openlijk, wanneer we samen zouden spreken voor de heren.
Ze zeiden toen: "Wij bezweren u bij uw geloof en doop, dat u hier met ons betwist."
De broeder antwoordde: "Ik ken mijn geloof en mijn Doopsel, maar met uw bezwering heb ik niets te doen; laten we daarom *samen*komen; want dit is precies wat we willen, om openlijk met u in discussie te gaan, maar niet zo alleen in een kamer."
Een ander werd toen opgeroepen en zo ging het door, totdat allen voor hen waren gebracht, maar niemand wilde op deze manier twisten
Daarop moest ik ook alleen in een kamer verschijnen, voor een raadslid en twee monniken, die mij ook begonnen te bezweren, ik zei toen: "Waarom zou je me bezweren, dat ik rozen gooi voor honden en parels voor de zwijnen, dan mag je ze vertrappen? Nee, dit heeft de Heere mij verboden te doen. Mat. 7: 6. Nee, ik acht de woorden van God veel te kostbaar, dan dat ik hier het licht tevergeefs laat schijnen, waardoor niemand verlicht zou worden. Want het zou alleen maar gelasterd en bespot worden, zoals u doet wanneer de waarheid u wordt verteld."
Toen bezwoeren ze me nog veel meer; maar ik antwoordde: "Waarom bezweer je zoveel, ik acht uw bezwering niet; want het is de manier van tovenaars, die bezweren tegen de waarheid." II Kronieken 33: 6 Maar ik zie nu duidelijk hoe de zielen van onze twee broeders en zusters werden vermoord en verleid (Ezechiël 13:19), het was door uw helse bezwering, aangezien zij zich niet hebben gewacht tegen de subtiliteit van de duivel, en ze hadden niet de gave om te betwisten."
De bewaker zei toen: "U pochte in uw brief, die u in het openbaar wilde betwisten; waarom durft u het nu niet te doen?"
Hans: "Gij monnik, ik verlang nog steeds met heel mijn hart om mijn geloof te verdedigen met het Woord van God, openbaar voor alle mensen (I Petr.3: 15), maar uw

kap zou wel heel anders schudden, als u moest twisten met mij op risico van het vuur, en als de autoriteiten je niet zouden beschermen."
Raadslid." Nee, we willen u niet om publiekelijk te laten betwisten, u bent nu in onze handen."
Antwoord. "Ik wenste het, voordat ik wist dat ik in je handen zou vallen; maar ik zie nu goed in, dat ik in de klauwen van de arend gevallen ben (II Esdra 11), en dat wie erin komt niet kan ontsnappen zonder verlies van ziel of lichaam. "
Raadslid." Wie is de arend, de keizer?"
Antwoord. "Nee, het is het Roomse rijk of de macht; lees het de brief die ik u schreef, die zal u het onderscheid wel leren."
Daarna wisselden we nog veel meer woorden uit, en de monniken werden boos op me en begonnen met opgeblazene woorden te spreken. Ik zei toen dat Paulus over hen met recht had geprofeteerd, dat zij godslasteraars waren, trots en opgeblazen. 2 Tim. 3: 2.
Daarop werd broeder Jan de Croock zo woedend dat hij begon te roepen: "dwazen, dwazen, ketters, ketters zij gij!"
Antwoord. "Zie je, is dit geen goede leraar, want Paulus zegt dat een leraar geen vechter of kijver moet zijn." Ik Tim. 3: 3; Tit. 1: 7. De raadslid schaamde zich ervoor dat de monnik zo schandelijk handelde en beval hem te zwijgen.

Op een later tijdstip kwamen twee wereldlijke Papen: Mr. Willem van Nieuwenland en de papochie-paap van St. Michael. Ik vroeg hen wat ze wilden.
Ze antwoordden: "We zijn gekomen om je ziel te zoeken."
Deze keer hield ik zoveel mogelijk schuil, in de hoop dat we openlijk zouden protesteren tegen de heren, omdat ze me vertelden dat ze hun uiterste best in deze richting zouden doen. Maar toen ik hoorde dat het zo niet kon, dacht ik, toen ze weer bij de klerk kwamen, moeten we elkaar op een heel andere manier aanklagen, dan wat we hebben de laatste keer gedaan. Ik vroeg toen: "Wat wil je?"
Antwoord. "Wij verlangen ernaar dat u toelaaat dat u wordt geïnstrueerd, want zie, wij zoeken uw ziel."
Antwoord. "Doet u dan zoveel moeite om zielen te zoeken?"
Antwoord. "Ja."
Antwoord. "Welnu, ga naar de stad, naar elke plaats, naar de dronkaards, hoereerders, vloeken, schelders, hebzuchtigen, trotsen, afgodendienaars, zuipers, vreters en moordenaars, die onschuldig bloed vergieten; al deze zijn nog steeds uw broeders; zoek hun zielen, *Christus heeft de mijne gevonden."*
Antwoord. "We vermanen hen en dan hebben we onze zielen bevrijd."
Antwoord. "Dat is niet genoeg, u moet naar hen toe gaan en hen terechtwijzen, en als zij u niet willen horen, moet u ze voor de gemeente brengen en openlijk terechtwijzen; en als zij nog steeds weigeren te horen, hen van de gemeente uitsluiten, en laat ze voor u zijn als heidenen en openlijke zondaars, zoals Christus leert, en Paulus schrijft aan de Korinthiërs; bestraft ook uw rechters, die geweld en onrecht doen, ja, die onschuldig bloed hebben vergoten."
Een van de priesters zei toen: "Moeten we de magistraten terechtwijzen?"
Ik vroeg of bij God een aanzien des persoons was.
Antwoord. "Nee."
Vraag. "Wilt u een dienaar van God zijn en wilt u de personen aanzien?"
Antwoord. "Dit zou een oproer veroorzaken in de stad, en ze zouden ons doden."
Antwoord. "Lijd dan omwille van de gerechtigheid."
Maar het leek mij dat ze er geen grote behoefte aan hadden om ervoor te lijden. Kortom, we hebben zoveel van de Ban gehandeld, dat, als de woorden van Christus en Paulus

werden gevolgd, alsdan de paus, prelaten, keizer en koning, ja, zij zelf met heel hun menigte zouden worden uitgesloten, en slechts een heel klein aantal overblijft.
Ik zei hen toen dat hun huis helemaal in brand stond, ontstoken door de vlammen van de hel en dat ze die eerst moesten doven, voordat ze kwamen kijken of ons huis gevaar liep met vuur.
Waarop zij weggingen; een van de papen kwam niet meer.
Op deze manier handelde ik ook Mr. Anthony van Hille; hij kwelde de anderen, maar laat mij met rust.
Hiermee beveel ik mijn geliefde broeders en zusters in de Heere u in de handen van de almachtige God en Vader; door Jezus Christus onze Heere. Amen.
Geschreven in de gevangenis om het getuigenis van Christus.

Ik lag een maand in een donkere kelder. Ik ben nu in een diep, rond gat, waar er een beetje meer licht is, en hier heb ik deze brief geschreven. Ik hoop deze week mijn offer op te offeren, als het de wil van de Heere is, samen met degenen die de Heere hiertoe heeft voorbestemd; want als het deze week niet plaatsvindt, zal het ongetwijfeld nog twee maanden worden uitgesteld, omdat er geen rechtbank zal worden gehouden gedurende zes weken.
Weet, dat onze broeders en zusters van goede moed en moed zijn, door de genade van de Heere; God zij daarvoor geprezen.
Ik smeek u, door de broederliefde, die gij mij toedraagt, dat gij deze brief naar Friesland zendt, in het bijzonder naar Emdenland. Ik bedoel deze zelfde brief, zo spoedig als je kunt; je mag het kopiëren, maar haast je ermee. Dat begeer ik zo vriendelijk dat het bewaard blijft, zodat het niet gescheurd of vervuild wordt.
De broeders die in de kelder met mij zijn, groeten jullie allemaal met de vrede van God. We bidden dagelijks tot de Heere voor ulieden; doe dat ook voor ons.
Wandel in de vrede des Heeren en het zal goed met je zijn.
Wanneer deze brief is voorgelezen, stuur hem dan naar Antwerpen, opdat deze naar de gemeente in Emden wordt gestuurd, zodat hij voor iedereen kan worden gelezen; dit verlang ik van mijn geliefde broeders, door de broederliefde die u mij toedraagt.

EEN BRIEF VAN HANS VAN OVERDAM, DIE HIJ AAN DE HEREN VAN DE WET ZOND, IN GENT EN AAN DE RAAD VAN BESTUUR, DE DAG VOOR ZIJN GEVANGENNAME

… Verstaat wel:
Hij die oren had om te horen, laat hij horen, en hij die leest, merke daarop en oordele met het verstand van de heilige Schrift; maar wee hem die oordeelt zonder verstand. Hoort, ik spreek tot u, o vleselijke generatie, u Ismaëlieten, die beroemen Christen te zijn, omdat u geboren bent uit water zonder de Geest, en de kinderen van de belofte vervolgt, die, door geloof in het Woord van God, geboren worden van het water en van de Geest; ja, u vervolgt hen, zoals Ismaël Isaäk vervolgde, zoals Ezau Jakob deed, en zoals de Joden Christus vervolgden. Enz. enz.

… Hoort toe, ik spreek tot u die één is van gedachten zijt met de horens (Openbaring 17:13), de dag van uw feest is gekomen, uw vlees is gereed; eet spoedig het vette vlees van de dronkaard, opdat de macht van het beest u mag worden gegeven. Het is al in uw harten zo te doen. Na het beest zul je een tijdje de macht hebben.

U strijdt tegen het Lam, maar het Lam zal u overwinnen; Hij is de Koning der koningen en de Heere der heren, en Zijn koninkrijk zal voor eeuwig stand houden. Amen.
We getuigen van Hem dat Hij het zal zijn, ja, Hij komt haastiglijk, de Heere Jezus, die ieder mens zal belonen naar zijn werken.

EEN BRIEF VAN JANNIJN BUESKIJN, GENOEMD HANS KEESKOOPER, GEBOREN IN VERWICKE, VANUIT DE GEVANGENIS TE GENT. En een jongeman, 1550

Een zalige wandel, een levend, geestelijk geloof, hoop en een echt evangelisch vertrouwen in God de Vader, en de Here Jezus Christus, onze enige Helper en Redder, wens ik mijn geliefde vrienden, tot blijde tijdingen en een aanhankelijke groet, die door het geloof en vertrouwen in God kan groeien in een nieuw en zuiver leven, welk leven wordt waargenomen en rijkelijk wordt gevonden in het heilige Evangelie.
Oh, gezegend zijn zij die zichzelf zuiveren en heiligen volgens de strekking van het Evangelie; zonder welke zuivering en heiligmaking niemand God of de Heere zal zien. Volg dus het advies van de Heere Jezus, die zegt: "Doorzoek de Schriften." Johannes 5:39. Anders heb ik niet gedaan; zoals ik en mijn medegevangenen voor de heren van de Keizerlijke Raad zeiden; en ze kunnen in werkelijkheid geen aanklacht tegen ons inbrengen. Ze vroegen ons, ik eerst, of ik gedoopt was?
Ik zei: "Ja, mijn heren."
Vraag. "Hoe lang geleden?"
Antwoord. "Vier jaar, mijn heren,"
Vraag. "Wat vindt je van je doop die je in de kindertijd ontving?"
Antwoord. "Helemaal niets, mijn heren."
Vraag. "Wat betreft het sacrament van de priesters, gelooft je niet dat vlees en bloed daar is en dat het God is?"
Antwoord. "Neen mijn heren, hoe zou het vlees en bloed en tevens God zijn," zei ik voor de priesters van Izebel." Bedek deze tafel met hen [met wafels] en ik zal ze als stof wegblazen; zijn niet God, want God kan niet lichamelijk worden behandeld of gegeten."
Ze vroegen vervolgens of ik me hieraan zou houden.
Ik antwoordde: "Ja, mijn heren, totdat het tegendeel bewezen is voor mij met de Schriften."

Daarop werd ik weggeleid van de raad, en een ander naar voren gebracht, totdat tien deze belijdenis hadden gedaan, van wie er één nog niet is gedoopt, maar hij bekende dat het recht en goed was, en zei dat hij eens naar de leraar was gegaan om gedoopt worden.
De heren vroegen hem vervolgens: "Hoe komt het dat hij je niet heeft gedoopt?"
De persoon, nog een jong gezelleke, en een vriendelijk kind, antwoordde: "Mijne heren, toen de leraar mij het geloof ondervraagd had, bemerkte hij goed dat ik nog jong was in verstand, en beval mij de Schriften te doorzoeken. nog meer, maar ik wenste dat het zou gebeuren. Hij vroeg me toen of ik wist dat de wereld dergelijke mensen ter dood brengt en verbrandt. Ik antwoordde: 'Ik weet het goed.' Hij zei toen tegen mij: 'Daarom bid ik je, dat je geduld hebt voor deze tijd, totdat ik weer een andere keer kom; doorzoek de Schriften en vraag de Heere om wijsheid, want je bent nog een jongeling, dus gingen wij uit elkaar.'
De heren vroegen toen: "Spijt het je dat je niet bent gedoopt?"
Hij zei: "Ja, mijn heren."

Ze vroegen hem verder: "Als je niet gevangen was genomen, zou je dan worden gedoopt?"
Hij antwoordde: "Ja, mijn heren."
Hij werd toen weggeleid uit de Raad.
Zie, geliefde vrienden, dit zijn prachtige tekenen en wonderen; open uw ogen en zie, wanneer zulke jonge mensen zichzelf voor de waarheid geven, hun lichamen in de gevangenis en zelfs in de dood geven.
We hebben de heren gezegd dat ze al hun geleerde mannen naar voren moeten brengen, en we zouden hen met de waarheid bewijzen, dat ze allemaal valse profeten zijn en dat ze de wereld bijna dertienhonderd 1300 jaar met hun bedrog hebben misleid, en dat we liever met hen in het openbaar op een schavot, midden op de markt, met elkaar in discussie gaan dan in het geheim; maar dit zullen de priesters niet doen, en zullen geen moeite sparen om dááraan te ontsnappen.
Aldus werden alle geleerde mannen geroepen om in de consistorie te redetwisten, waarbij alle heren van de Raad aanwezig waren, en ook vier van de meest geleerde priesters van Gent. Ik was aanwezig en hoorde het zelf.
Zoek daarom de Schriften, die de Heere je opdraagt te doen, en handel volgens deze, op straffe van de verdoemenis van je zielen, en geworden te geworpen in eeuwig vuur, waar er voor altijd wening en knarsen van tanden zal zijn; welke Schriften de Papen je verbieden te lezen, op straffe van gehaat te worden door alle mensen al de dagen van je leven, en van het laten verbranden van je lichaam op de brandstapel; welke zeer spoedig gedaan is, zoals te zien is.
Daarom doen we liever wat de Heere gebiedt, hoewel we een kleine tijd veracht worden en door mensen uit deze ellendige wereld worden verworpen en daarna in de Heere te rusten, - dan te doen wat de mensen bevelen en voor altijd de vijand van God zijnde, in de vreselijke kuil van de hel. Onderzoek daarom de Schriften met een oprecht hart voor God, en de Heere zal je verstand geven. De Heere zij met u. Mijn liefde wens ik u.

Van mij **Jannijn Buefkijn,** opgesloten in Gent, voor het getuigenis van Jezus. Ik wens de zaligheid aan allen die de Heere zoeken met een ongeveinsd hart.
Geschreven in het donker met slecht materiaal.

EEN SENTENSIE VAN DE DOOD VAN HANS VAN OVERDAM EN HANS KEESKOOPER

Toen deze twee lammeren waren veroordeeld, zei de procureur-generaal: "Dat u als ketters wordt veroordeeld, is om de reden dat Geleerden van verschillende wijzen met u in discussie gingen, en u niet wilde dat u werd geïnstrueerd."
Hans van Overdam. 'Mijn heren, als we het publiekelijk hadden kunnen betwisten, zou het spoedig gezien zijn wat voor soort, geleerde mannen het waren.'
Procureur-generaal. "Het is nu te laat, het is nu al te laat!"
Beiden werden toen weggestuurd, met een glimlach op hun lippen.
Hans van Overdam. "Ja, ja, het is nu al te laat."
Hanske Keeskooper had met Hans van Overdam afgesproken dat hij op het schavot zijn onderhosen (onderkousen) zou uittrekken, en in de tussentijd zou Hans van Overdam het volk moeten toespreken; wat ook werd gedaan.
Toen de beul Hanske wilden helpen, wilde de laatste het alleen doen, opdat Hans van Overdam misschien langer tot de mensen zou kunnen spreken.
Dit gedaan zijne, werd elk aan een staak geplaatst en offerden zij hun lichamen op aan God.

57. GOVERT, GILLIS, MARIKEN EN ANNEKEN; LIER, BRABAND. 1550

Op de laatste januari van 1550 werden er in Lier, in Brabant, vier vrome christenen aangeboden, genaamd Govert, Gillis, Mariken en Anneken, die als slachtschapen zonder geweld waren opgepakt. Toen ze voor de Raad werden gebracht en ondervraagd over hun geloof, maakten ze er een oprechte en ongeveinsde bekentenis van. De gerechtsdeurwaarder zei toen: "Sta je hier om jezelf te verdedigen?"
Govert antwoordde: "Wat mijn geloof betreft, ik heb het vrijelijk beleden, en zal tot niemand anders me wenden; hoewel het mijn leven kost, wil ik het naleven."
Direct werd het keizerlijke edict voorgelezen en de deurwaarder vroeg hen, of zij de inhoud begrepen.
Govert zei: "God heeft ons door Christus geboden, zoals staat opgetekend in het zestiende hoofdstuk van Marcus, dat allen die geloven en zich laten dopen, gered zullen zijn en dat degenen die niet geloven, verdoemd zullen zijn; maar de keizer, in zijn blinde oordeel heeft bevolen dat al wie gedoopt is op zijn geloof, gedood zal worden zonder genade. Deze twee bevelen pleiten tegen elkaar, een van de twee die we moeten verzaken, maar iedereen zou moeten weten dat we het bevel van God moeten houden; want hoewel Satan leert dat we ketters zijn, handelen we toch niet in strijd met het Woord van God."
Toen ze naar de Vierschar (het tribunaal) werden geleid, zei Govert tegen de priesters: "Trek je lange gewaad uit, doe zakken om, leg as op uw hoofd en bekeer u, net als die van Nineve."
In de rechtbank vroeg de Schout (deurwaarder) hem of hij geen gunst wilde.
Hij antwoordde: "Ik zal u geen gunst vragen, want wat ik niet ontberen kan, zal de allerhoogste God mij geven."

De gerechtsdeurwaarder zei ook tegen **Anneken:** "Verlangt je geen gunst, voordat uw vonnis wordt gewezen?
Zij antwoordde: "Ik zal de genade van God vragen, mijn Toevlucht."

Mariken, een oude vrouw van vijfenzeventig jaar, werd gevraagd of ze haar zonden aan de priester wilde belijden.
Ze antwoordde: "Het spijt me dat ik ooit mijn zonden heb beleden aan de sterfelijke oren van de priesters."
Toen hij enkele broeders zag, wendde Govert zijn gezicht naar hen en troostte hen vreugdevol, zeggende onder andere: "Ik bid God, dat u zo zult worden opgesloten voor Zijn glorie, zoals ik nu ben."
De baljuw zei zeer fel: "Wees stil, want je prediking is hier niet van belang."
"Lieve heer Schout," zei hij, "ik spreek slechts vijf of zes woorden, die God mij heeft laten spreken, geeft dit heb je zoveel pijn?"
En toen het volk hierover mompelde, zei hij: "Dit is gezien vanaf de tijd van de rechtvaardige Abel, dat de rechtvaardigen smaadheid hebben geleden, dus wees niet verbaasd."
De twee dienaren die bij hem stonden zeiden: "Je moet niet spreken, de deurwaarder wil het niet hebben, dus wees stil."
Onmiddellijk sloot God zijn mond, die veel mensen treurde. Gillis werd niet ondervraagd en hij zei helemaal niets; maar zij werden teruggevoerd naar de

gevangenis, waar zij zich samen verheugden en zongen: *Zalig is den man, en goed geheten,* enz; en ook de eenenveertigste Psalm.
De Schout kwam toen in de gevangenis en vroeg Govert of hij de zaak had overwogen; waarop hij heeft geantwoord: "Tenzij u zich bekeert, zal de straf van God over u komen."
De baljuw keek uit het raam en zei: "Zal God al deze massa mensen verdoemen?"
Govert antwoordde: "Ik heb het Woord van God tot u gesproken, maar ik hoop dat er hier nog steeds mensen zijn die God vrezen."

De Schout wendde zich vervolgens tot **Anneken** en vroeg haar wat zij te zeggen had.
Ze antwoordde: "Heer baljuw, tweemaal ben ik zeer vereerd in deze stad, namelijk toen ik getrouwd was en toen mijn man keizer (?) werd; maar ik heb nooit een vreugde gehad die niet vergaan is, zoals ik nu heb."

Op zijn weg naar de dood gaf **Govert** een uitstekende vermaning, het hekelen van de slechte schimpen, en zei: "Het zij u bekend dat wij niet sterven voor diefstal, moord of ketterij, maar omdat wij een erfenis bij God zoeken en leven volgens Zijn Woord."
De beul beval hem stilte, maar hij zei: "Laat God een poosje bij mij zijn, bekeer u, want uw leven is kort."
Een broeder zei toen: "God zal je sterken."
"Oh ja," zei hij, "de kracht van Zijn Geest verzwakt niet in mij."
De monnik probeerde met Mariken te praten, maar Govert zei: "Ga weg, bedrieger, naar uw eigen mensen, want wij hebben u niet nodig."
Govert ging de ring binnen en zei tegen de Gildebroeders: "Hoe sta je hier met stokken en staven? Zo stonden de Joden toen ze Christus ter dood brachten; als we hier bang voor waren geweest, zouden we op tijd zijn gevlucht."

Ze knielden toen samen neer en baden; waarna ze elkaar kusten.
Anneken begon onmiddellijk te zingen: "Op U, betrouw ik Heere." Ps. 71: 1.
De bedienden zeiden haar dat ze stil moesten zijn; maar Govert zei: "Nee, zuster, zing vrij" en hielp haar zingen.
Woedend hierop riep de baljuw een bediende naar hem toe en fluisterde iets in zijn oor. De laatste ging naar de assistent van de beul, die na ontvangst van het bevel onmiddellijk Goverts mond met een breidel dichtdrukte; maar de laatste hield zijn tanden zo stevig gesloten, dat de prop hem niet veel hinderde, en hij zei lachend: "Ik zou gemakkelijk kunnen zingen met de prop, want Paulus zegt:" Zingt Gode in uw harten." 'Ef. 5:19.
De beul, om haar te beschamen, deed Anneken in haar naakte hemd staan.
Een bediende vroeg Gillis of hij sommige van zijn mensen niet zag.
Gillis zei: "Kent u niets anders om ons mee te kwellen?"
"Wat zegt hij?" vroeg Govert."
Hij vraagt naar onze medebroeders," antwoordde Gillis.
Govert zei: "Hoewel ik er twintig zou kunnen tellen, zou ik er geen één noemen, je denkt dat je door ons te doden het Woord van God kunt onderdrukken, maar van degenen die dit horen en zien, zullen er nog honderden naar voren komen."
Hij stond op de brandstap en zei: "Bekeert u en doet boete, want daarna zal er geen tijd meer zijn voor berouw."
Een dienaar die een fles wijn had, vroeg hen of ze wilden drinken.
Govert zei: 'We hebben geen behoefte aan je smakeloze wijn, want onze Vader zal ons nieuwe wijn inschenken in Zijn Koninkrijk."

Als men dacht dat de oude vrouw aan de paal verworgd stond heeft ze har Bruidegom ter eer, een lied aangegeven. Toen Anneke dat hoorde heeft ze uit vurige liefde meegezongen.
Toen ze allen aan de paal stonden elke met een strop om de hals, glimlachten ze naar elkaar en knikten elkaar toe. En zo liefdevol groetend en troostend voor elkaar gaven ze hun zielen in de handen van God en ontsliepen zij in den Heere ;en werden verbrand.

58. PALMKEN PALMEN, BORREN 1550
11, EN DAN 7, GEEXECUTEERD VAN MILLEN EN BORREN, 1550
REMKEN RAMAKERS, 1550
GERRIT VAN KEMPEN, AP 1550

Palmken Palmen was een inwoner van Borren, dichtbij het baljuw van Millen, en was zeer ijverig om in de waarheid van het heilige Evangelie te leven, en Christus zijn Heere te volgen in gehoorzaamheid, die hij had aangenomen toen hij werd gedoopt op zijn geloof. Maar zoals het licht gehaat wordt door de duisternis, was er op die tijd een zware vervolging in het land, door bepaalde bloeddorstige autoriteiten, aangespoord door de priesters daar, -zo kwam deze goede man vaak in grote nood, en werd uiteindelijk gevangen gezet, in welke gevangenis hij veel smaad en veel aanvallen leed; en terwijl hij onbeweeglijk zijn geloof in elke angst en benauwdheid behield, werd hij uiteindelijk veroordeeld om tot as verbrand te worden, welke straf, zoals bleek, hij met blijdschap heeft ontvangen.
Want toen hij uit het huis te Borren werd weggenomen, bleef hij vreugdevol een hymne gezongen tot het laatste moment, dat wil zeggen, zolang hij adem had, terwijl hij op de brandstapel stond waarin hij tot as werd verbrand; die plaatsvond tussen Sittert en Limmerich, in het open veld; waar een grafsteen nog steeds de plaats markeert waar hij zou zijn gestorven.

11 BROEDERS, EN DAN 7, GEEXECUTEERD VAN MILLEN EN BORREN, 1550
Een korte tijd eerder waren er in het baljuwschap van Millen en Borren, zeven broeders tegelijk, en nog eens elf anderen gedood met het zwaard, en daardoor getuigenis afgelegd met hun bloed in de naam van Christus.

REMKEN RAMAKERS, 1550
Er was ook een vrome en vrome broeder en medelid van de gemeente van Jezus Christus, genaamd Remken Ramaeckers, verbrand voor de evangelische waarheid, nabij **Sittert.**

GERRIT VAN KEMPEN, 1550
Op dezelfde manier werd Gerrit van Kempen verbrand om het getuigenis van Jezus Christus, in **Wislen.**

59. DRIE BROEDERS IN ANTWERPEN, DE OUDSTE JAN, 1550

De boosheid van de priesters was zo groot dat zij het niet konden verdragen, dat zij die in vrede zochten om God de Heere te dienen in eenvoud en oprechtheid, in Antwerpen mochten verblijven; maar zij hitsten de Marktgraaf zó op dat hij, liever dan zijn ambt te verliezen, op het punt stond hen te vatten, en daartoe zijn dienaren uitgezonden hebbende, arresteerde hij er drie, wat de priesters grote blijdschap bezorgde. De gevangen broeders, aan de andere kant, waren ook blij dat ze waardig waren om te lijden voor de Naam van de Heere. Ze werden scherp ondervraagd op hun geloof, waarvan ze een goede belijdenis aflegden met betrekking tot de doop, het avondmaal en andere artikelen; en hoewel ze door de priesters en de doctoren van Leuven zwaar werden aangevallen met subtiliteit, verdedigden ze zich dus opzettelijk met de Schriften, zodat de markgraaf zelf verklaarde dat hij nog nooit zo'n duidelijke uiteenzetting van de Schrift had gehoord, en dat als hij slechts twee weken bij hen was, ze hem zouden overtuigen. Daarop zeiden de broeders: "Beoordeel uzelf, of het niet het ware geloof en de waarheid is waarvoor wij onze levens overgeven en waarvan wij niet zullen afwijken, maar daarin volharden tot de eer en de glorie van de Heere, die ons niet heeft verlaten, zelfs toen we in duisternis zaten." Hebr. 10:28; Mat. 24:13; Hebr. 13.
Toen de doctors op een gemene en verkeerde manier veel Schriftgedeelten aanhaalden, zeiden de broeders: "Hoe durft u zo aanmatigend te zijn om zo verkeerd de weg van de Heere te onderwijzen?"
Een van de doctoren antwoordde: "Het is omdat we niet bereid zijn om gevangen te worden en in angst en verdrukking met jullie, maar over ongeveer zeven of acht jaar zal ik de waarheid juist verkondigen en er groot voordeel daarmee maken."
"Arme man" zei een van de broeders, "u vertrouwt op een ijdele hoop, omdat u niet zeker bent van deze avond noch morgen, ja uur of tijd niet zeker weet. Dit kwam uit; want hij stierf kort daarna." Lukas 12:20."
Zie, "zeiden zij," u erkent elf, dat wij geen misdaad hebben gepleegd; waarom zou je dan ons leven nemen?"
De Raad zei:" Het bevel van de keizer beveelt ons om u ter dood te brengen."
"Ze zeiden, neem het plakkaat van de keizer met u in het oordeel des Heeren, en zie wat het u zal baten; voorwaar, niets."
Ze werden vervolgens elk veroordeeld, om te worden verbrand op een brandstapel. Dit vonnis maakte hen niet bang; maar zij verheugden zich zeer en troostten elkaar.
De Raad zei tegen de jongste: "Bidt de markgraaf en, hij zal u zeker vrijlaten."
"Oh nee," antwoordde hij." Ik zal met mijn broeders voor de waarheid lijden."
Zo gingen zij graag en moedig samen naar de staken en zeiden tegen elkaar: "Wij gaan in vrede naar het vreedzame huis van God, om daar een eeuwige woning te verkrijgen."
Ze baden ook voor de heren, dat God deze daad niet voor hun rekening zou leggen, maar hen verlichten, zodat zij tot bekering zouden komen.
Toen ze eindelijk op de brandstapel stonden, riepen ze uit: "Hemelse Vader, ontvang onze geest in Uw handen!" En aldus offerden zij hun offer als ware kinderen van God.

60. ANTHONY VAN ASSELROYE, ANTWERPEN. 1550

PIETER BRUYNEN, 1551

De Heere Jezus zei tegen Petrus, die niet alleen een lam van Jezus Christus was, maar ook een trouwe herder, ouderling en opziener van de kudde: "Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, toen u jong was, omgord gij uzelf en wandelde waarheen gij wilde, maar wanneer u oud zult zijn, zult gij uw handen uitstrekken, en een ander zal u omgorden en u dragen waarheen u niet wilt." Dit sprak Hij, "zegt Johannes, "betekenende door welke dood hij God zou verheerlijken." Johannes 21:18, 19. Hier is geen grote bisschopsvoordeel of jaarlijkse toelage aan de hoge apostel Petrus, door zijn Meester Christus Jezus, beloofd voor deze zijn trouwe dienst, die hij nog moest beginnen en uitvoeren door het weiden en voeden van de schapen en lammeren van de Heere, maar veeleer verdrukking, banden en de bittere dood waarmee hij zou moeten leven. Johannes 16:33; 15:20. Ja, toen zijn Meester door beproeving en lijden Zijn heerlijkheid binnenging, was het Zijn wil, dat Zijn dienaren Zijn voetstappen zouden volgen.
Dit werd ook geïllustreerd, rond het jaar 1550, in het geval van één Anthony van Asselroye, een trouwe volgeling van Christus en Zijn gekozen apostel Petrus. Hij boog ook zijn nek onder het gemakkelijke juk van onze Heere Jezus, Hem volgend vanuit het hele hart, in de wedergeboorte, zodat hij werd gekozen door de gemeente van God, om te voeden en te weiden, zoals Petrus, de zielen van de schapen des Heeren met het Woord van God; wat hij getrouw deed in die donkere, gevaarlijke en bloederige tijd, totdat hij in de handen viel van de bloeddorstige papisten, die hem bonden, en hem droegen waarheen hij niet wilde; want geen kastijding voor het tegenwoordige schijnt vreugdevol te zijn voor het vlees, maar zwaar. Hebr. 12:11.
Dus deze leraar en ouderling was gedwongen om de bloedige wijnpers te betreden en leed en onderging vele kwellingen van deze vervolgers. En terwijl hij geduldig door dit alles heenging, en geen enkele tirannie hem ertoe kon brengen om af te vallen, werd hij veroordeeld en ter dood gebracht en aldus verscheurd en verteerd door deze verscheurende wolven, naar het vlees, maar op geen enkele manier naar de Geest. Maar zelfs als deze held en soldaat van Jezus Christus gehoorzaam Christus en Zijn trouwe volgelingen volgde, in het geloof en in de wedergeboorte, zo zal hij, bij de verschijning van de Heere, met Hem zitten op twaalf tronen, oordelende de twaalf stammen van Israël. Mat. 19:28. Daar zal hij opnieuw ontvangen, in glorieuze onsterfelijkheid, zoals het heerlijke lichaam van onze Heere Jezus Christus, en al de leden die zich in de bittere dood hebben overgeleverd, voor de waarheid en de Naam van de Heere, en zal voor eeuwig bij Hem blijven. Fil. 3:21; I Thess. 4:17.

Pieter Bruynen, die in 1551 te Antwerpen werd opgeofferd, heeft bekend dat hij de christelijke doop op zijn geloof ontving, van de genoemde Anthonis van Asselroye.

Verheyden, Gentse Mart.

1551: 11 April.

[11]. **Margriete van de BERGHE,** van Lier, Doopsgezinde, verbrand. Zij bekende herdoopt geweest te zijn door Gillis de Dooper. Herhaalde malen vielen de van de Berghe's onder Titelman's handen: Pierre werd in 1561; Jehan en Antoine van de Berghe in 1564 beboet. In 1563 vermeldt Titelman Bertse van de Berghe als terechtgesteld. Dit geschiedde hoogstwaarschijnlijk te Rijsel, waar. Rogier le Bloucq betaald werd voor haar bewaring. Ten

slotte wordt in 1565 Jehan van de Berghe (voor de tweede maal) met zijn vrouw door de Inquisiteur beboet. VAN BRACHT, dl. II, blz. 106.

1551 11 April.

22-24. **Gooris (Goris) COOMAN; Naentkin** (Naenkin, Adrienne) **BORNALGE, Wouter** (Gaultier) **vander WEYDEN** (van Weyeren, van de Weyere, van Lier, schilder, Doopsgezinden, verbrand.

Onder de druk der vervolging waren ze Lier ontvlucht en hadden getracht zich in Gent te verschuilen; weldra werden ze uit hun verblijfplaats gehaald en in het Gravenkasteel ondergebracht met nog vier andere slachtoffers. Deze laatsten echter bleken niet zoo overtuigd te zijn door de nieuwe leer en keerden terug tot de Katholieke kerk.

[Op 23 April 1551 brengt Francois de Melande verslag uit over de besluiten getroffen op een bijeenkomst van theologanten te Leuven: deze laatsten zijn de meerling toegedaan de vier „twijfelaars" — met name Jehan Loher (geboren te Hessen, **21 jaar** oud), Barbele (geboren te Mechelen, **19 jaar** oud), Hanskin Gauderie (geboren te Mechelen, **18 jaar** oud) en Margriete Kiekens — nog twee a drie maanden gevangen te houden om hen tijd tot bekering te geven. A. (Staat) G., Raad van Vlaanderen, Briefwisseling, reg. 20, f° 37). In dezelfde geest schrijft de Raad van Vlaanderen op 29 April 1551 aan de landvoogdes Margareta, vooral de nadruk leggend op de jeugdige leeftijd der eerste drie gevangenen; omtrent Margriete Kiekens neemt het geciteerde bestuursorganisme haar verklaring over, wanneer ze beweert tot de Doopsgezinde leer overgegaan te zijn „par rude tralctement dicelluy son mariz (d.i. Jacques Leerse, sinds de aanhouding zijner vrouw voortvluchtig) des coups de poing er bastons, la poussant des piedz et autrement maltreictant" (Zelfde fonds; reg. 20, f° 40). De vier gevangenen beantwoordden aan de gestelde verwachtingen: én voor de Raad, én voor de Gentse bevolking herriepen ze hun leer (Zelfde fonds, reg. 20, f° 50 en 51) W. J. KUILER, Geschiedenis der Nederlandsche Doopsgezinden, blz. 255-256).]

Men zal verder (nr. 108) nadere inlichtingen verkrijgen over de Coomansen onder de vermelding: Jan Cooman (gehangen op 7 September 1566) VAN BRAGHT, dl. II, blz. 106.

1551:19 April.

24. **Catharina, van Lier,** Doopsgezinde, verbrand.

Nochtans nemen wij ze slechts op mits het grootste voorbehoud: Hans van Overdam, [nr **55** dit document] die aanwezig was bij de terechtstelling der vier voorgaanden spreekt verder slechts van drie geloofsgenoten, die hem bitter ontgoochelden, daar ze hun geloof afzwoeren. Het waren Jehan Lober, Barbele en Hanskin Gaudarie. Nergens spreekt hij echter over Catharina van Lier, zodat haar niet zonder enig bezwaar in de lijst der Gentse martelaars vermelden. VAN BRACHT, dl. II, blz. 106. B.R.N., dl. II, blz. 516-521; alwaar ze opgenomen wordt in het lied op Gooris Cooman en zijn medemartelaars van 1551, eveneens van Lier.

1551: juli.

28-29. **Pieter van de HENDE,** geboren te Steken, te Gent verblijvend, schrijnwerker, en **Willem (Guillaume) de CAMP** (des champs, van Ackere), geboren te Kortrijk, Doopsgezinden (beiden herdoopt door Gillis van Aken), verbrand te Merelbeke (plaats hunner aanhouding). Het onderzoek te Kortrijk naar de achtergelaten goederen van Willem van Ackere, leverde niets op. Hij kwam tot hetzelfde resultaat te Stekene (N. W. van St.-Niklaas) bij het zoeken naar het nagelaten bezit van Pieter van de Hende. Te Gent zelve leverde het onderzoek betreffende het bezit van laatstgenoemde meer op: het nagelaten bezit — per opbod verkocht — bracht de som op van 2 L. 15 s. 6 d. Deze abnormaliteit kreeg weldra haar uitleg: men vernam dat Pieter van

de Hende, een half jaar vóór zijn aanhouding, al zijn goederen te Stekene verkocht had (enkele werktuigen uitgezonderd).

1551: 11 Juli.

30-31. **Jacob CURICK** (Currick, Curricq), van Kleef, en **Willem de BROUWERE** (Brauwere), van Leiden, Doopsgezinden, onthoofd te Merelbeke (plaats hunner gevangenneming). Jacob Currick ontving de bejaarddoop van Gillis van Aken, terwijl Willem de Brouwere, bij zijn aanhouding nog niet herdoopt was, alhoewel hij zich daartoe helemaal bereid verklaard had. Ze zouden echter, onder de druk der inquisiteurs hun geloof afgezworen hebben en door deze afvalligheid de brandstapel ontkomen zijn: in de baljuws rekeningen staan ze inderdaad als „Doopsgezindees penitens" vermeld. Na de overgave der stad in handen van Alexander Farnese, vindt men nog de aangeslagen goederen aangetekend van Gillis de Brauwere.

1551: 21Juli.

32-33. **Gillis de GUSSEME** (Gursseme, Gorsseme), en **Lysbette (Elisabeth) PIERSINS** (Pierssins), Doopsgezinden (beiden herdoopt door Gillis van Aken), op het Veerleplein verbrand. Volgens de tekst van het vonnis moesten zij, net als de voorgaanden, te Merelbeke terechtgesteld worden, maar onderweg hadden zich incidenten voorgedaan, zooals duidelijk blijkt uit een brief van de Raad van Vlaanderen aan de landvoogdes. Om dit te vermijden werden Gillis de Gursseme en Lysbette Piersins binnen de stad Gent zelve terechtgesteld. Lysbette Piersins werd zonder bezit bevonden, terwijl na de verkoop der goederen van Gillis de Gorsseme de opgebrachte som onvoldoende was om de schulden te dekken. Lysbette Piersins doorstond bovendien nog de pijnlijke beproeving van de spot: aan de brandstapel gekomen, doorsneed de beul de linten die haar rok ophielden, zodat deze laatste op de grond viel en de martelares daar in een linnen broek stond, die de beul haar voordien had doen aantrekken. Lysbette beantwoordde deze grievende daad met de sublieme geloofsbelijdenis *„ik danke u, o Heere, dat ik weerdig ben om om Uwen naam te lijden"*.

De vrouw van Gusseme werd eveneens opgeroepen om zich te verantwoorden omtrent het feit dat haar zoon Lievin de Gusseme, 17 jaar oud, niet te biechten ging. Lievin zelf werd te Merelbeke ondervraagd aangaande zijn geloofsovertuiging. Na belofte tot betering gedaan te hebben werden ze beiden vrijgelaten, op voorwaarde iedere oproep onmiddellijk gehoor te verlenen en tevens de gerechtskosten te betalen.

1553: 17 Februari.

35. **Cornelis (Cornille) CLAISSONE,** van Leiden, „.. hadde diversche binnen Ghent ende elders herdoopt", op de Vrijdagmarkt verbrand.

1551: 11 April.

[11]. **Margriete van de BERGHE,** van Lier, Doopsgezinde, verbrand. Zij bekende herdoopt geweest te zijn door Gillis de Dooper. Herhaalde malen vielen de van de Berghe's onder Titelman's handen: Pierre werd in 1561; Jehan en Antoine van de Berghe in 1564 beboet (1).

In 1563 vermeldt Titelman **Bertse van de Berghe** als terechtgesteld. Dit geschiedde hoogstwaarschijnlijk te Rijsel, waar Rogier le Bloucq betaald werd voor haar bewaring. Ten slotte wordt in 1565 Jehan van de Berghe (voor de tweede maal) met zijn vrouw door de Inquisiteur beboet. VAN BRACHT, dl. II, blz. 106.

1551 11 April.

22-24. **Gooris (Goris) COOMAN,** Naentkin (Naenkin, Adrienne) BORNALGE, Wouter (Gaultier) vander WEYDEN (van Weyeren, van de Weyere, van Lier, schilder, Doopsgezinden, verbrand.

Onder de druk der vervolging waren ze Lier ontvlucht en hadden getracht zich in Gent te verschuilen; weldra werden ze uit hun verblijfplaats gehaald en in het Gravenkasteel ondergebracht met nog vier andere slachtoffers.

Deze laatsten echter bleken niet zoo overtuigd te zijn door de nieuwe leer en keerden terug tot de Katholieke kerk. Op 23 April 1551 brengt Francois de Melande verslag uit over de besluiten getroffen op een bijeenkomst van theologanten te Leuven: deze laatsten zijn de meerling toegedaan de vier „twijfelaars" — met name Jehan Loher (geboren te Hessen, 21 jaar oud), Barbele (geboren te Mechelen, 19 jaar oud), Hanskin Gauderie (geboren te Mechelen, 18 jaar oud) en Margriete Kiekens — nog twee á drie maanden gevangen te houden om hen tijd tot bekering te geven. A. (Staat) G., Raad van Vlaanderen, Briefwisseling, reg. 20, f° 37).

In dezelfde geest schrijft de Raad van Vlaanderen op 29 April 1551 aan de landvoogdes Margareta, vooral de nadruk leggend op de jeugdige leeftijd der eerste drie gevangenen; omtrent Margriete Kiekens neemt het geciteerde bestuursorganisme haar verklaring over, wanneer ze beweert tot de Doopsgezinde leer overgegaan te zijn „par rude tralctement dicelluy son mariz (d.i. Jacques Leerse, sinds de aanhouding zijner vrouw voortvluchtig) des coups de poing er bastons, la poussant des piedz et autrement maltreictant" (Zelfde fonds; reg. 20, f° 40).

De vier gevangenen beantwoordden aan de gestelde verwachtingen: én voor de Raad, én voor de Gentse bevolking herriepen ze hun leer (Zelfde fonds, reg. 20, f° 50 en 51) W. J. KUILER, Geschiedenis der Nederlandsche Doopsgezinden, blz. 255-256). Men zal verder (nr. 108) nadere inlichtingen verkrijgen over de Coomansen onder de vermelding: Jan Cooman (gehangen op 7 September 1566). A. (Staat) a, Raad van Vlaanderen, Secrete Gamere, a° 1549-1554, a° 1370°-138. A. (Staat) G., Raad van Vlaanderen, Briefwisseling, reg. 19, f0 103. Ra. B., C.C., nr. 21.918, a° 1551, f° 57-57v°, 71v°, 73v°, 75, 77v°. VAN BRAGHT, dl. II, blz. 106. B.R.N., dl. II, blz. 516-521.

1551:19 April.

24. **Catharina, van Lier,** Doopsgezinde, verbrand.

Nochtans nemen wij ze slechts op mits het grootste voorbehoud: Hans van Overdam, die aanwezig was bij de terechtstelling der vier voorgaanden spreekt verder slechts van drie geloofsgenoten, die hem bitter ontgoochelden, daar ze hun geloof afzwoeren. Het waren Jehan Lober, Barbele en Hanskin Gaudarie (a).

Nergens spreekt hij echter over Catharina van Lier, zodat haar niet zonder enig bezwaar in de lijst der Gentse martelaars vermelden.

VAN BRACHT, dl. II, blz. 106. B.R.N., dl. II, blz. 516-521; alwaar ze opgenomen wordt in het lied op Gooris Cooman en zijn medemartelaars van 1551, eveneens van Lier.

BEIEREN

61. TWEE JONGE MEISJES GEDOOD, BAMBERG 1550
EEN JONGEN VAN VIJFTIEN JAAR, 1550

EEN JONGEN VAN VIJFTIEN JAAR, 1550

Tegelijkertijd werd een jongeman van vijftien jaar ter dood gebracht, met grote standvastigheid, te Leeuwarden; wiens geloof wordt vergeleken met dat van de eerder genoemde twee jonge meisjes die ter dood gebracht zijn in **Bamberg**. Zie *Ondergang*, pagina 1130, kol. 1.

2 JONGE MEISJES GEDOOD, BAMBERG 1550

Omstreeks het jaar 1550 gebeurde het in het bisdom **Bamberg,** dat twee jonge meisjes die de Heere Jezus door het geloof waren ondertrouwd en aangenomen, werden gedoopt op hun geloof, volgens de Leer van Christus, en opstaande uit de zonde, trachtten in nieuwheid van leven te wandelen met Christus.
Om deze reden trachtten de antichristenen hen in deze goede beslissing te belemmeren, en hun goede voornemen evenzeer te dempen naar hun vermogen; daarom wierpen zij deze twee jonge lammeren in de gevangenis, waar zij hen met grote strengheid martelden, en zochten ook met andere onchristelijke middelen hen afvallig te maken; maar aangezien zij stevig op Christus waren gebouwd, bleven zij trouw en standvastig gedurende de hele beproeving. Kol. 2: 7; Openbaring 2:10.
Vandaar dat de autoriteiten, die hierin in het algemeen het advies van de valse profeten opvolgden, hen ter dood veroordeeld hebben; waarop ze vreugdevol en onverschrokken waren.
Toen zij geëxecuteerd zouden worden, plaatsten hun vervolgers, bij wijze van smaad en spot, kransen van stro op hun hoofd; waarop de een tegen de ander zei: "Aangezien de Heere Christus een doornenkroon voor ons droeg, waarom zouden wij deze kronen dan niet ter ere van Hem dragen? De trouwe God zal in plaats van dezen een prachtige gouden kroon en heerlijke krans op onze hoofden zetten."
Aldus bewapenden deze twee jonge spruiten zich met geduld, volgens het voorbeeld van hun Kapitein Jezus, bleven trouw tot in de dood, en stierven standvastig 'zij verkregen, door genade, de glorieuze kroon van God in de hemel.
Aan deze meisjes juichten hun omstanders de eer toe, dat zij volkomen onverschrokken en standvastig stierven, en dat zij het ware fundament en grondslag van het christelijk geloof in hun Verlosser, Christus Jezus, hadden, Die zij openlijk beleden en in hun benauwdheid aanriepen, waarin zij standvastig stierven met een vaste hoop; zodat twijfels onder hun tegenstanders ontstonden, of zij zelf geen grotere dwaling voor God hadden dan deze jonge meisjes, hoewel zij Wederdopers waren.
Hij die dit wenst, kan met betrekking tot dit verslag Johannes Manlius lezen, gedrukt te Frankfort, 1550.

62. JOHANNES BAIR, VAN LICHTENFELS, 1551

John Bair, een doperse martelaar, werd gevangen genomen in het begin van november 1528 in Lichtenfels in Franken (Duitsland) "voor het geloof en de goddelijke waarheid." Om de medeleden van zijn gemeente schreef hij een korte brief in 1548 uit de Toren, de gevangenis waar hij werd gehouden in Bamberg, en verzoekt hen om hem een Bijbel te sturen. Hij bleef een

gevangene in deze kerker voor 23 jaar, nooit zijn geloof te verloochenen. In 1551 stierf hij. Gameo

In het jaar 1528, op de woensdag na Allerheiligen, werd broeder Johan Bair van Lichtenfels gearresteerd vanwege het geloof en de Goddelijke waarheid, en was hij drieëntwintig **23 jaar** lang opgesloten in een toren in Bamberg, in Franken, vanwege zijn standvastigheid, zoals blijkt uit de volgende brief die hij van daar aan de oudsten van de gemeente heeft geschreven. Het luidt aldus:
"Geliefde broeders, ik heb de schrijftafel en het verslag van de leer en het geloof van onze religie ontvangen, evenals zes kaarsen en pennen; maar het belangrijkste, de Bijbel, heb ik niet ontvangen, zoals in de voorkant van de tafel geschreven staat; maar het is mijn verzoek, dat u het naar mij zult sturen, als het nog steeds te vinden is; want ik zou het graag boven alle dingen hebben; als het kan zijn overeenkomstig de wil van God; want ik heb er zeer groot gebrek aan en ik heb de honger en de dorst naar het Woord des Heeren deze vele lange jaren.
Aan God en Zijn gemeente maak ik deze klacht; de dagen van mijn ellendige opsluiting in volle twintig jaar, min acht weken; de woensdag na Allerheiligen is het jaardag.
Ik Jan Bair van Lichtenfels, de meest miserabele van de ellendige, en de meest verlaten van de verlaten, gevangen in Jezus Christus onze Heere, klaag opnieuw mijn klacht aan God en Zijn engelen, en aan al Zijn arbeiders en gemeenten.
Nu, mijn dierbaarste geliefde broeders en zusters in de Heere, bid tot God voor mij, dat Hij mij zal verlossen van dit gevaar en grote benauwdheid, een benauwdheid die onuitsprekelijk is; deze God weet het, en ik arme man, en gij weet het met mij."
Geschreven in **Bamberg,** in een donkere kelder, in het jaar 1548.

Na dit schrijven bleef hij drie jaar langer in de gevangenis, dat wil zeggen drieëntwintig jaar in totaal; toen, in het jaar 1551, is hij ontslapen in de Heere, in zijn gevangenis, en verkreeg de martelaarskroon.

VLAANDEREN EN BRABAND

Algemeen overzicht door J. de Cavele. De dageraad van de Reformatie

De eerste te Antwerpen gearresteerde dopelingen van Gillis van Aken waren de Gentse bakker **Jan Lievens en** de Komense lakenbereidersknecht **Pieter van den Broucke.** Hun terechtstelling op de brandstapel — resp. op 14 en 18 augustus 1550, 11 — was voor de broederschap het sein om onder te duiken of om uit te zien naar een veiliger toevluchtsoord. Een grote groep trok naar Lier, maar toen ook daar al dadelijk na de aankomst een meedogenloze repressie inzette die eindigde met een aantal terechtstellingen op 31 januari 1551 (**Godevaert Merttens** (kasseier) uit Sint-Pieters buiten Maastricht, **Maria Vlemincx** uit Sint-Truiden, en **Anna van Roosbroeck en Gielis van Aerde** (linnenwever) uit Lier werden op de Grote Markt te Lier verbrand. (A. BERGMANN, Geschiedenis der Stad Lier (Antwerpen 1873), p. 202-203; A. L., Doopsgezinden te Lier - 't Land van Ryen, 1965, P. 94-96-)12, trok hij, klaarblijkelijk onder de leiding van de reeds genoemde **Hans van Overdam,** naar Gent. Maar de hoogbaljuw van Gent kreeg op 16 maart 1551 lucht van hun verblijf in het Sint-Baafsdorp en kwam te weten dat ze plannen maakten om de volgende nacht opnieuw te vertrekken. Er moest dus snel worden gehandeld. Daar hij zelf geen rechtsbevoegdheid bezat op Sint-Baafs en daar de baljuw van deze heerlijkheid afwezig was, ging de hoogbaljuw bij de procureur-generaal van Vlaanderen vragen, de gerechtelijke actie in handen te nemen. Toen beide hoofden van justitie samen met een kleine politiemacht binnenvielen in het huis van **Jacob de Decker** vonden ze daar inderdaad **acht personen,** die bij hun bagage op de duisternis zaten te wachten. Een negende verdachte, de Lierse schoenmaker Jacob Leerse, kon tijdig ontsnappen. ARA, AL, rekening procureur-generaal, 1551; voegen we hieraan toe dat **Goris Leerse** uit Lier, vermoedelijk verwant met **Jacob Leerse**, op 9 november 1560 als Doopsgezinde te Antwerpen terechtgesteld werd. (P. GENARD, AA, IX, p. 115, 129.)13.

Daar op één na alle verdachten uit Lier afkomstig waren zag de Raad van Vlaanderen dadelijk het verband tussen hun aanwezigheid te Gent en de executies enkele maanden tevoren in Lier. Hij verzocht daarom de magistraat van de Brabantse stad om uitvoerige inlichtingen over de terechtgestelden, of ze „eeneghe complicen verclaert hebben wesende van desen lande ende graeffscip van Vlaenderen". De gevangenen hadden intussen bekend dat ze allen tussen 1548 en 1550 te Antwerpen herdoopt waren door Gillis van Aken.

Voor de kleermaker **Goris Cooman, de schilder Wouter van de Weyer en diens echtgenote Margriete vanden Berghe**, allen uit Lier, en voor **Naenkin Bornaige** uit Gent 15 werd op 11 april 1551 een brandstapel opgericht op het Veerleplein. Verscheidene raadslieden en geestelijken hadden hen nog tot andere gevoelens willen brengen, maar ze verklaarden tot in de dood hun geloof trouw te zullen blijven. Buiten Van Braght maakt geen enkele bron melding van een Catharina van Lier. Vlak voor hun terechtstelling spraken ze de oorstaanders toe; de Raad van Vlaanderen moest zelf toegeven „que aulcuns spectateurs simples et aussi non bien fondez en la foy, voyants la constance de telz dévoyés, ne sont par telle exécution si bien confirmez en notre foy". De nieuwgezinden waren zich daar zeer goed van bewust en zouden in de toekomst nooit meer nalaten in de ogenblikken die aan de terechtstelling voorafgingen, — ogenblikken van intense gemoedsbewogenheid bij de toeschouwers - hun geloof krachtig te belijden. 438 RAG, RVl, 7110, f° 43, brief van Raad van Vlaanderen aan de landvoogdes, 24 april 1551. Een bevestiging hiervan in het getuigenis tegenover de inquisiteur **van Claes de Praet,** die in 1556 op zijn beurt als doopsgezinde te Gent gearresteerd was: „Doen ghy op de Verle plaetse die vier pylkens van Liere plucte over vijf jaer ... doen ter tijt begonste ic te ondersoecken, om wat geloove dat die lieden daer starven so vrynmedigh ende ick ondersocht de schrifture". Kort daarop was De Praet naar Emden vertrokken waar, volgens zijn getuigenis, vele Gentenaars verblijf hielden. In 1552 kreeg hij te Antwerpen de volwassenendoop

toegediend. (BRN, II, p. 239-240, 246.) Op 10 mei 1556 werd hij te Gent op de brandstapel terechtgesteld. (A. L. E. VERHEYDEN, o.c., p. 23.)

Margriete Kieckens had intussen in de gevangenis haar geloof afgezworen. In een uitvoerige brief vroeg de Raad van Vlaanderen de landvoogdes om erbarmen voor de vrouw die, samen met een dochter van 13 jaar, een zoontje van 2 jaar en een baby van 3 maanden, ziek in de gevangenis lag. Hij wees er op dat Margriete onder dwang van haar man 19 naar de nieuwe leer was overgegaan, maar dat ze in haar hart „seroit persistée en sa première bonne et catholycque foy, hantant l'église et y envoiant sesdicts enfans secrètement et au desceu de sondict mary". Naar ze zelf zei had hij haar daarvoor verscheidene keren afgeranseld; hij had haar uitgaanskleren weggenomen om haar te beletten nog ter kerke te gaan, en er uiteindelijk mee gedreigd, haar met haar kinderen te laten zitten indien ze niet spoedig naar het anabaptisme overkwam. RAG, RVL, 710, f° 40 - 43, Raad van Vlaanderen aan de landvoogdes, 29 april 1551. Dit getuigenis werd bevestigd door de schout van Lier, die „verclaerde met weenende ooghen, dat den man van Margriete (haar) bedwongen hadde af te gaene van huer goet kersten ghelove, ende anne te nemen d'opinie vande erdopers". (Ibid., f° 52 v°.) De brieven aan de landvoogdes waren pas verstuurd na drukke beraadslagingen met Leuvense theologen, met de inquisiteurs-generaal, met de magistraten van Antwerpen en Lier, met de Geheime Raad en in de Raad van Vlaanderen zelf. In afwachting van een definitieve beslissing had men de brandstapel op het Veerleplein laten staan, tot grote ergernis van vele Gentenaars. (RAG, RVL, 709, f 103; 710, f° 37; ARA, Rk, 21.918, f° 40.)

Gelijkaardige stappen ondernam de Raad ten voordele van de jeugdige Hanskin Gauderier (18 jaar), Barbelkin Janssins (19 jaar) en Hans Lober (21 jaar), die aanvankelijk standvastig hun doopsgezind geloof hadden beleden maar nadien toch toegaven, zich uitsluitend op instigatie van hun meesteresse, de reeds genoemde Margriete van den Berghe, te hebben laten dopen. De landvoogdes stemde toe in een soepele interpretatie van de straffen zoals ze in de plakkaten waren opgelegd: mits afzwering van hun geloofsovertuiging en mits de belofte van een streng godsdienstige levenswandel, waarop twee jaar lang toezicht zou uitgeoefend worden, kregen de vier gevangenen op 9 resp. 23 mei de vrijheid terug.

De terechtstellingen van 11 april werden bijgewoond door **Hans van Overdam.** Hij maakte later een lied op de slachtoffers 23, waarin hij o.a. de eerlijke bedoelingen van de dopers uiteenzette. Ten onrechte wijst S. CRAMER (BRN, II, p. 98 en 568) de Gentenaar ook aan als de auteur van het lied op de terechtgestelden te Lier; dit is, zoals blijkt uit het getuigenis van Margriete Kieckens, van de hand van de Werviknaar Jan van den Driessche (RAG, RVL, 710, f° 52 v°.)Hij stelde tevens een vinnig manifest op dat op verscheidene plaatsen te Gent werd uitgeplakt en waarin de geestelijkheid en de magistraat beschuldigd werden van flagrant machtsmisbruik tegenover weerlozen, die niet eens de kans kregen om voor onpartijdige rechters de oprechtheid van hun overtuiging aan te tonen. Om die reden daagde de Gentenaar de stadsoverheid uit, een openbaar debat te organiseren tussen katholieke en doopsgezinde vooraanstaanden, mits aan deze laatsten waarborgen voor hun persoonlijke vrijheid werden verleend.

Op 16 mei 2551 belegde de procureur-generaal een spoedvergadering, waarop hij alle baljuws ontbood die enige jurisdictie uitoefenden in de stad (Gent, Sint-Pieters, Sint-Baafs, de Oudburg). Hij gaf opdracht, onverwijld opsporingen te beginnen naar Hanskin Bufkin, „gheseyt den voo(r)looper van Gillis den herdoopere" (= Gillis van Aken), en de kreupele Lambrecht de Cramer, beiden herdoopt, die sinds enkele dagen in de stad werden opgemerkt.

Wegens het verraad van een geloofsgenoot, die volgens Hans van Overdam de „alder vroomste Broeder (scheen) te wesen van alle die daar waren", kende de gerechtelijke actie onverwacht een sensationele ontknoping. Einde mei, tijdens een vergadering op een vroege zondagmorgen

in een bos te Merelbeke, waarop van Overdam van zijn geloofsbroeders afscheid zou nemen alvorens naar Antwerpen te vertrekken, werden acht doopsgezinden gegrepen. Nog dezelfde dag arresteerden de baljuws van Merelbeke, Gent en Sint-Pieters zeven andere verdachten.

Op 2 juni, tijdens de overbrenging van de gevangenen uit een kasteel op het grondgebied van het Land van Aalst (waartoe Merelbeke behoorde) naar het Gravensteen, werden nog eens vier personen ingerekend die de dopers sterkte hadden toegewenst.

Zoals enkele maanden tevoren nam de Raad van Vlaanderen 28 ook nu weer de berechting in handen. Weer bleek al vlug dat negen personen te Antwerpen herdoopt waren, het merendeel door Gillis van Aken; een tiende wenste vurig de doop te ontvangen. De gevangenen weigerden over hun geloof in dispuut te treden met geleerden, tenzij ze dit allen samen konden doen. De Raad wou evenwel niet ingaan op deze eis, daar hij vreesde dat op die manier de minder standvastigen zich aan de woorden van hun beter onderlegde voorgangers zouden optrekken, zodat elke kans op bekering uitgesloten zou zijn.

Het hoge gerechtshof besloot, elf personen te laten terechtstellen, maar over de manier waarop en de plaats waar dit moest gebeuren werd langdurig gediscuteerd. Sommige raadslieden waren van mening dat, in toepassing van de plakkaten, tenminste Hans van **Overdam en Hans Bufkin,** „qui sont estez les principaulx séducteurs" in het openbaar dienden te worden verbrand. De meerderheid echter opteerde voor een geheime terechtstelling in de gevangenis: het was immers duidelijk dat de dopers aanstuurden op een heldhaftige dood in het bijzijn van de massa om haar aldus tot hun geloof te overhalen; hadden ze niet zelf verteld dat op de dag dat een dergelijke executie werd voltrokken te Antwerpen er zich niet minder dan dertig personen tot hun secte bekeerden? Een bijkomende moeilijkheid was dat de baljuw van Merelbeke zich, wegens het onttrekken van de gevangenen aan zijn jurisdictie, erg verongelijkt voelde en het recht opeiste, zo niet de berechting dan toch de vonnissen zelf op zijn eigen rechtsgebied te mogen voltrekken. De landvoogdes was blijkbaar niet geneigd, op het eerste punt toegevingen te doen. Over het tweede werd een compromis bereikt. De Gentenaar Hans van Overdam en de Werviknaar **Hans Bufkin** werden op 9 juli op het Veerleplein verbrand; twee dagen later werden vier anderen naar Merelbeke gevoerd: **Pieter van den Hende uit Stekene en Willem de Camp uit Kortrijk** werden ter dood gebracht met het vuur, **Jacob Currick** uit het Land van Kleef en **Willem de Brouwere** uit Leiden met het zwaard 31.

Intussen was Anna van den Hende geschrapt van de lijst der ***elf te executeren personen***. Ze gaf toe dat ze de onorthodoxe opvattingen over het altaarsacrament, de biecht, de vasten en kerkelijke bepalingen geleerd had van haar broer Pieter. Het feit dat ze niet herdoopt was stemde de inquisiteurs en de onderzoeksrechters gunstig tegenover het voorstel van de Raad, ze „eitra mortem" te straffen. Van dit precedent maakte het gerechtshof gretig gebruik om ook Lieven van der Leyen en Margriete Bacheleers, die nochtans wel de volwassenendoop hadden ontvangen. ontoerekenbaar te verklaren en aldus van de dood te redden. De twee overblijvenden, **Gillis de Gusseme,** zwager van de reeds vroeger terechtgestelde **Adriane Bornaige, en Liesbette Pierssins,** echtgenote van Pieter van den Hende, bleven tot het einde hun geloofsovertuiging trouw en werden op 21 juli 1551 op het Veerleplein naar de brandstapel geleid. VAN BRACHT, 1685, II, p. 105-106. Cfr. A. L. E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 17. Aanvankelijk had men toch de terechtstellingen te Merelbeke gepland. De ervaring die men met de vorigen had opgedaan, namelijk dat „le long espace de les la mener les dunne loisir de heaucoup parler et prescher et instruire le peuple", deed de Raad van dit plan afzien. (RAG, RVl, 710, f" 96.) Op 23 juli kwam men de procureur-generaal melden dat de verbrande lijken, die te Mariakerke op een paal tentoon hingen, spoorloos waren (en dus waarschijnlijk door familieleden ter aarde besteld). (Ibid., 7613, f° 567.) De lichamen van de vroeger terechtgestelde mannen waren reeds tijdens de nacht na de executie door onbekenden naar beneden gehaald. (ARA, AL, 458, rekening van de beul van Gent.)

Tegen zeven gevangenen tenslotte, allen Gentenaars,werd alleen de beschuldiging weerhouden, de Doopsgezinden onderdak te hebben verleend of hun bij de arrestatie moed te hebben ingesproken. Jan van Musschoot, Catharina Arents (weduwe van Michiel van den Hende en schoonzuster van de reeds genoemde Pieter en Anna van den Hende), Josine Bornaige (echtgenote van Gillis de Gusseme en zuster van Adriane Bornaige) en haar zoon Lieven de Gusseme, Jan en Lieven van der Leyven, en Hendrik van der Haghen werden zonder meer ontslagen of moesten alleen een lichte straf volbrengen.

Zo ongeïnteresseerd in het anabaptisme als ze lieten voorkomen waren ze nochtans niet, althans niet allen. Catharina Arents zou in de jaren zestig te Brugge van zich laten spreken als begunstigster én van de doopsgezinden én van de Calvinisten. **David van der Leyen**, broer van Lieven en Jan, werd als doopsgezinde te Gent verbrand. A. L. E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 20. Voortgaande op Van Braght (II, p. 160) wordt hier als datum van terechtstelling 14 februari 1554 aangegeven. Volgens de rekeningen van Titelmans en Pollet (ARA, AL, 459, 1554) werd David nochtans pas begin oktober 5554 als „Doopsgezindee du tout obstiné" aan de wereldlijke arm overgeleverd, zodat zijn terechtstelling zeker later moet hebben plaats gehad, misschien op 14 februari 1555 (n.s.). Op hem en op Lievine Ghiselins werd een lied gemaakt (in alle uitgaven van Liedtboecxken van het Offer des Heeren), waarvan de auteur waarschijnlijk Davids broer Laureys is (VAN BRAGHT, II, p. 269.)

Titelmans veroordeelde een zuster en een broer van de genoemden, Tanneken en Laureys van der Leyen, op 15 mei 1554 tot openbare boetedoening; ze trokken daarop naar Antwerpen, lieten zich daar herdopen, maar vielen weer in handen van het gerecht: **Tanneken** werd op 4 oktober 1555 in een zak gebonden en in de Schelde verdronken. **Laureys** stierf op 8 november 1559. Naar aanleiding van de straffen die in 1554 tegen broer en zus uitgesproken waren ontbood de Raad van Vlaanderen ook Lieven opnieuw, maar daar hij niet kwam opdagen van de het gerechtshof hem op r juni 1555 als ketter voor vijftig jaar uit Vlaanderen. Hun aller moeder, de weduwe van Pieter van der Leyen liep op 26 juli 1557 op haar beurt een straf op.

63. EEN SMITH IN KOMEN, VLAANDEREN 1551 GILLIS EN ELIZABETH, GENT 1551

In of rond het jaar 1551 werd een smid gearresteerd voor de Goddelijke waarheid, in Komen, in Vlaanderen. Hij beleed vrijmoedig zijn geloof, en omdat hij daarvan niet wilde afwijken, werd hij op twee manieren tot de dood veroordeeld, namelijk, als hij zou herroepen, zou hij met het zwaard worden geëxecuteerd; anders levend worden verbrand.
Daartoe werden twee voorbereidingen getroffen; maar vanwege de menigte en vrezende problemen, hielden de autoriteiten de broeder gevangen. Vandaar dat sommigen naar het dak van de gevangenis klommen en door het dak keken om te zien wat er met de ten dode opgeschreven man werd gedaan.
Eindelijk klopte er iemand aan de deur van de gevangenis, verlangend om te weten of de broeder levend of dood was. Nadat hij was toegelaten, keerde hij onmiddellijk terug met bloed aan zijn hand, wat hij aan het volk liet zien, zeggende: "Hij is dood! Hij is dood!"
De dode man werd toen naar buiten gebracht op een ladder, met zijn hoofd tussen zijn benen en de ladder op de muur van het Kerkhof, waar de priester een lange toespraak hield (waarschijnlijk een preek), onder andere zeggend dat hij zijn ketterse geloof had opgegeven en de Roomse Leer opnieuw had aanvaard en haar reddend geloof; en omdat

hij nu een goede beslissing had genomen", zei hij, "werd hij onmiddellijk geëxecuteerd, opdat hij niet zou terugvallen in zijn oude dwaling."
Maar men geloofde stellig dat de priester de dode man belasterde, en dit des te meer; want nadat hij de Sententie had verteld, zei hij *dat hij hardnekkig vasthield aan zijn vorige bekentenis*.
Aldus bedwingt God de goddelozen bij het vertellen van hun leugens; zelf, onverwachts, om de waarheid van de zaak te onthullen.

GILLIS EN ELIZABETH, GENT 1551
Op 21 juli 1551 werden twee vrome christenen, een broeder met de naam Gillis, en een zuster genaamd Elizabeth, ter dood veroordeeld als ketters, volgens het keizerlijk plakkaat, te **Gent, in Vlaanderen**. Ze werden niet op de gebruikelijke tijd naar de dood gebracht, maar om 1 uur 's middags.
Toen ze het schavot hadden beklommen, baden ze tot God. Ondertussen ontsloot de beul de rok van Elizabeth, die, toen ze opstond, naar beneden viel, zodat ze daar in haar hemd met een linnen broek stond, die de beul haar bij wijze van spot had aangedaan. Omdat ze zich daarvoor enorm schaamde, ging ze onmiddellijk naar de brandstapel en zei toen: "Ik dank U, o Heere, dat ik waardig ben om voor Uw Naam te lijden. Ik sta nu op de proefsteen, van Gods uitverkorenen. O Heere, versterk me en vertoef niet."
Gillis zei: "Lieve zuster, wees geduldig in uw lijden en troost u in God, Hij zal u niet in de steek laten."
"O geliefde broeder," zei ze, "ik zal nooit van Hem scheiden."
Gillis riep toen: "O Heere, vergeef hen hun zonden, die mij de dood toebrengen, want als zij U niet kennen, weten zij niet wat zij doen."
Eindelijk riepen ze uit: "O hemelse Vader, in Uw handen bevelen wij onze geest." En zo stierven zij door vuur een gezegende dood die God welgevallig was.

64. JORIS, WOUTER, GRIETGEN EN NAENTGEN, GENT 1551 KATHARINA VERBRANDT IN DE STAAK, 1551

Vanwege de zware en grote vervolging die overal in Nederland, tegen de ware christenen, werd voltrokken, zijn vier vrome gelovigen, onder wie Joris, Wouter; Grietgen en Naentgen, gevlucht, in het jaar 1551, van Lier in Brabant, tot *Gent in Vlaanderen*.
Ze hadden niet lang in de laatste plaats gewoond toen ze door een Judas werden verraden en brachten gevangenen uit hun huizen naar het kasteel van de graaf, waar zij God vreugdevol dankten en zongen Hem lof toe, omdat zij waardig werden geacht om voor Zijn Naam te lijden. Wanneer ze aangevallen werden door de monniken en andere sofisten, beleden ze vrijelijk hun geloof, waarvan geen sluwheid hen kon afkeren; maar zij verweerden zich dapper, met de waarheid, tegen de bedriegers die probeerden hun ziel te vermoorden. Ze werden vervolgens ter dood veroordeeld op grond van het keizerlijke mandaat, omdat ze afvallig waren geworden van de Roomse Kerk, de kinderdoop hadden veroordeeld en op hun geloof waren gedoopt. Ze werden veroordeeld om te worden verbrand op de brandstapel zonder te worden gewurgd.
Ze bedankten de heren en **Grietgen** zei: "Mijn heren, spaar drie palen, we kunnen alle vier in één sterven, want wij zijn geestelijk één geest."
Ze waren vreugdevol in de Heere en God enorm dankbaar.
Naentgen zei: "Dit is de dag waar ik zoveel naar heb verlangd."

Acht monniken kwamen toen om hen te pijnigen; ze accepteerden hun advies echter niet, maar Grietgen zei: "Trek je lange gewaad uit en leer jezelf kennen, voordat je je gaat inspannen om anderen te onderwijzen."
Ze werden als de schapen naar de slachting geleid, de begeleidende monniken naar wie ze zeiden: "Blijf achter, laat ons in vrede, want wij kennen jullie goed."
Nadat hij het schavot had opgeklommen, zei **Joris** tot het volk: "Het zij je bekend dat we niet sterven voor diefstal, moord of ketterij."
Hierop werden de monniken woedend en weerspraken het.
Ze vielen toen op hun knieën, baden tot God en stonden op en kusten elkaar met de kus van vrede. Maar toen zij met een blij gezicht de mensen toespraken, gingen de monniken, voor hen staan om hen te belemmeren. Maar een van de mensen riep uit: "Jullie woedende antichristenen, sta terug en laat ze spreken."
Wouter zei: "Burgers van Gent, wij lijden niet als ketters of Lutheranen, die in de ene hand een bierpul houden en een testament in de andere, aldus het Woord van God onteren, en handelen in dronkenschap, maar wij sterven voor de echte waarheid."
De beul bond vervolgens elk van hen met een touw aan een paal, maar wurgde ze niet. Ze versterkten elkaar en zeiden: "Laten we dapper strijden, want dit is onze laatste pijn, hierna zullen we ons met God verheugen in eindeloze vreugde." Mat. 25: 23.
Terwijl zij in de pijn hingen, voordat het vuur ontstak, viel Joris door de strik. Wouter riep: "O broeder, wees goedsmoeds!" "O Heer!" riep Joris uit, "op U vertrouw ik, versterk mijn geloof." Lucas 17: 5.
Het vuur begon toen te branden en ze riepen: "Oh God Vader, in Uwe handen bevelen wij onze geest."
Zo hebben ze hun offer naar des Heeren wil gedaan. Hun geloof is als goud in het vuur beproefd en goed bevonden; en is alzo van God aangenomen.

KATHARINA VERBRANDT IN DE STAAK, 1551

Acht dagen na het offer van de voorgaande personen, werd een vrouw genaamd Catharina ook tot het vuur veroordeeld. Terwijl ze nog in de gevangenis zat, werd ze enorm geplaagd door de monniken, om haar afvallig te maken, maar ze zei: "Ik sta zo vast in mijn geloof dat ik er voor de eer van God wil lijden om te gebraad te worden op de brandstapel. Wat zou u doen voor uw geloof? Niet veel, denk ik. Daarom moet u zich bekeren, voordat u tot schande wordt gebracht.
Nadat ze veroordeeld was om levend verbrand te worden, en op weg naar de dood, werd ze begroet door een broeder. Toen ze op het schavot arriveerde, haar handen ontbonden op haar verzoek. Ze knielde toen neer en bad vurig tot God om kracht, die Hij haar ook gaf; want toen zij was opgestaan en aan de paal was gebonden, zei zij moedig: "Ik ben terwille van de waarheid ter dood gebracht, wat u mij ook kunt aandoen, ik ben vrijelijk bereid om te lijden."
Een verleider kwam toen naar boven, om haar te troosten en te sterken, zoals hij zei. Maar ze antwoordde: "Wees stil, ik ben je kwelling beu, laat me mij troost en vertroost jezelf, want Hij wiens Naam ik lijd, zal nu mijn Troost zijn."
Daarop, toen zij met een vast vertrouwen op God riep, werd zij levend verbrand voor de ogen van alle mensen, standvastig haar ziel en lichaam aan God offerend, als een brandoffer.

65. JERONUMUS Wouter SEGERS, VERBRAND, 1551, ZIJN VROUW LIJSKEN DIRKS VERDRONKEN 19-2-1552; EN GROTE HENDRIK, 1551

K. Vos. Doopsgezinden te Antwerpen schrijft:
Hoe groot het aantal Doopsgezinden te Antwerpen is geweest, valt zeer moeilijk te schatten. ***Wel zijn er méér dan 200 martelaars gedood in veertig jaar tijd. Alleen bij Van Braght komen er 150 voor en Génard bevat nog enige tientallen meer.*** Ook weten wij, dat door Leenaert Bouwens vóór 1565 er bijna 300 bekeerlingen zijn gedoopt.
Belgische Dopers hebben natuurlijk ook een groot aantal dopelingen gehad, allicht méér dan de vreemdeling. Slechts weinig malen noemt een gevangene de naam van zijn doper. Er wordt meer keren een andere naam dan die van Leenaert genoemd. Maar hier hebben wij geen basis van berekening. In de loop van die 40 jaren wordt 't aantal gevangenen groter.
Somtijds zuchten er wel twintig broeders en zusters tegelijk in de kerker, nl. wanneer het der overheid gelukt is tijdens een predicatie een overval te doen. Maar de ijver van de schout en zijn rakkers is ook ongelijk en zal wel groter zijn geweest, als er weer een aanmaning uit Brussel was gekomen. Stellig moeten er vele honderden Mennisten zijn geweest, waarbij dan nog honderden ongedoopte geestverwanten gevoegd moeten worden. Immers dikwijls is een huisgezin of echtpaar slechts ten dele gedoopt.
Morillon beweert, dat er in één jaar van de beeldenstorm 1566, te Antwerpen op een bevolking van 86.000 personen 70.000 (?) Calvinisten en 2.000 Mennisten waren. Het cijfer der Calvinisten is ongetwijfeld veel te hoog, maar dat der Doopsgezinden zal wel ongeveer zo zijn geweest. In Januari van dat zelfde jaar worden circa veertig Mennisten ingedaagd. Hiervan worden vijftien *dienaar* genoemd. Evenwel is één hunner Assuerus de goudsmid wonende in de Gasthuysbeemden - dezelfde als Assuerus van Gheemont de zilversmid, die 22 Jan. 1652 verbrand werd, - nadat hij verschillende geloofsgenoten in zijn doodsnood had verraden (1) en ofschoon hij — te vergeefs — verdedigd was door Mr. Louis Vogel. Hij had lange tijd gevangen gezeten. Te zijnen huize was **Jeronimus Segersz met zijn vrouw Lysken** gearresteerd. Natuurlijk hadden later zijn geloofsgenoten geen bezwaar Zijn Naam als de doper te noemen. Maar onder de gewone leden, die werden ingedaagd, kwamen nog een paar ambtsdragers voor. Zulk een talrijke dienaarschap geeft reden te veronderstellen, dat de gemeente (of liever gemeenten) minstens enkele honderden volgelingen heeft gehad. Er worden genoemd:
1. Niclaes Hermans, timmerman, op de Vrijdagsmerct,
2. Herman Timmerman in de Langhe Ridderstrate in *de Heyblomme* (2).
3. Willem Cierens, riembeslager, op de Eiermerct in Sinte Gommaer,
4. Simon Zegers,
5. Jeronimus, cousmaker,
6. Jan [van de Walle], lintwerker in de Mercgravelije,
7. Michiel [Beernaerts], leertouwer in de Caeystrate,
8. François Spierinck,
9. Bastiaen, in 't Kint van Aelst,
10, Hendrick Wolff, droogscheerder,
11. Conrard Block,
12. Jan [Hans] de Wevere,
13. Henrick, een schildere van Brussel,
14. Henrick [van Arnhem] cleermakere vuyt de lande van Cleve.
Uit de lijst der gewone leden moeten er bijgevoegd:
l5. Janne de Weese, metsere,
16. Matheeus Weyns, metsere in de Oudenaertschen ganck.
Van al de ingedaagden melden slechts twee zich aan, die vergiffenis krijgen nl. Simon Peeters Meynarts en zijn vrouw Magdalena Deym. Het door hem beklede ambt maakt het begrijpelijk: hij was... deurwaarder van de Raad van Holland.

Misschien zal men het niet terstond willen geloven: ***de zoon van de beul van Antwerpen was een ketter.*** Hij is op last van de beruchte provoost Spelleken als een Calvinist in 't voorjaar van 1567 te Mechelen opgehangen!.
Van een aantal oudsten en leraars, die te Antwerpen hebben gearbeid, zijn ons verschillende bijzonderheden bekend geworden. De meest betekenende personen zijn geweest: Leenaert Bouwens, Joachim Vermeeren de suikerbakker, Joost Verbeeck, Herman de Timmerman, Hans Busschaert de Wever, Gillis van Aken, Jan van Ophoorn, Jan van de Walle, Gillis Bernaerts, Michiel Beernaerts de leertouwer, Adriaen du Rieu, Hendrik van Arnhem, Paulus van Meenen, Hans Symons.
Enkele andere namen komen in de volgende bladzijden bovendien voor. Etc.

Vos, Doopsgezinden te Antwerpen: Met **Gillis van Aken** is het slecht afgelopen. Het heeft hem niet gebaat, dat zijn advocaat Mr. Paulus van Huldenberghe voor de man, die in doodsnood verkeerde, beloofde, dat hij bereid was in elke stad, waar hij had gepredikt zijn dwaling openlijk te erkennen en weder Rooms te worden. Had de oudste Frans de Cuyper vijf jaren te voren te Leeuwarden aldus het leven weten te redden, in 't Zuiden was men gestrenger. Gillis werd ter dood veroordeeld en 10 Juli 1557 onthoofd, terwijl de rechterhand, waarmede hij gedoopt had, werd afgehouwen. Maar op het schavot stond het rijzen huisje gereed om hem terstond levend te kunnen verbranden, als hij weigerde voor 't volk zijn geloof te herroepen. Hij had het gedaan met de woorden «'t Ware te veel lijf en ziel tegelijk te verliezen». Met deernis vervuld worden wij, als wij denken aan zijn uiteinde. Na zulk een verdienstelijken loopbaan voor onze broederschap zulk een smadelijk eind!

In het jaar van onze Heere 1551 viel **Jeronimus Segers, met zijn vrouw Lijsken Dirks**, en Grote Hendrik in de handen van de tirannen, om het getuigenis van Jezus, in **Antwerpen** in Brabant.
Ze hebben vele zware martelingen en scherpe ondervragingen ondergaan, maar door de genade van God hebben ze alles verdragen. En terwijl zij, door het geloof, zo vast verbonden waren aan hun Kapitein Christus Jezus, dat niets hen tot afvalligen kon brengen, brachten zij Jeronimus Segers en Grote Hendrik naar de slachtbank, op de tweede dag van september, 1551. Beide, elk bij een paal, gaven hun lichamen in grote standvastigheid over aan God als een welgevallig offer.
Lijsken Dircks, de vrouw van Jeronimus Segers, die zwanger was, werd (na haar bevalling) 's morgens vroeg, tussen drie en vier uur, in een zak geduwd en moorddadig in de Schelde gegooid en verdronken, voordat de mensen op waren. – 1552- Niettemin waren er sommigen die het zagen, die van haar standvastig en onbeweeglijk geloof tot de dood getuigden. Ze rusten nu samen onder het altaar. Lees de volgende prachtige, door hen geschreven brieven die getuigen van hun sterk geloof, hun vaste hoop en hun vurige liefde voor God en Zijn heilige waarheid.

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS, GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS IN ANTWERPEN, AAN ZIJN VROUW LIJSKEN, OOK IN DE GEVANGENIS

Vrees God altijd

In 's Keizers stoel lag ik gesloten en bewaard
Om 't getuigenis Jesu Christi was ik zeer bezwaard.
En gesloten tussen muren bewaakt.
En die deur is sterk,
Maar het isi des Heeren werk,
Daarom Hij mij ook sterkt.

Genade, vrede, vreugde, blijdschap troost, een vast geloof en goede zekerheid, samen met een vurige liefde tot God, wens ik u, mijn meest geliefde vrouw, Lijsken Dircks, die ik voor God en Zijn heilige Kerk heb gehuwd, en aldus nam tot vrouw, volgens het bevel van de Heere; moge troost, blijdschap en blijdschap vermeerderd en vermenigvuldigd worden, mijn lieve vrouw.
Ik bid ernstig de Heere, dat Hij u zal troosten en datgene zal verwijderen dat te zwaar is. Ik weet heel goed, mijn uitverkoren schaap, dat u in grote droefheid bent om mijnentwil; maar leg alle verdriet terzijde, en zie op Jezus, de Aanvoerder en Voleinder van ons geloof; en laat ons van nu af aan wandelen in alle gerechtigheid en heiligheid, als kinderen van vrede, en laten we de genadetijd goed gebruiken, en nadenken over de grote genade die de Heere ons heeft getoond. Oh mijn lieve vrouw, herinner je hoe trouwe God het is Die we dienen! Hij zal ons niet laten beschamen. Herinner hoe getrouw Hij de kinderen van Israël met een uitgestrekte arm leidde, van het huis van de farao van slavernij, en uit Egypte, door de Rode Zee, en gedenk hoe zij zich moesten voorbereiden, voordat zij konden uitgaan, en hoe zij aten het paaslam met ongezuurde broden. Ze moesten het paaslam eten dat klaar stond en het ongezuurde brood dat ze hadden. Ze bonden het op in hun kleren en begonnen naar de wildernis te gaan. En de Engel des Heeren ging vóór hen uit, overdag in een wolkkolom en 's nachts in een Vuurkolom en aldus gaf Hij hen licht.
Maar toen ze vurig door Farao en zijn heir werden onderdrukt, begonnen de mensen tegen Mozes te murmureren; want zij hadden geen vast vertrouwen in de Heere, dat Hij hen eruit zou leiden. Maar de Heere zei tegen Mozes, wat Hij zou doen en hoe Hij Zijn macht aan Farao en zijn leger zou tonen; en hij gebood Mozes om de staf op te nemen en de zee te slaan; en toen Mozes de zee sloeg, droogde het op en de wateren werden verdeeld en stonden als muren naar rechts en naar links, zodat ze door de zee op droge grond gingen. Farao volgde met zijn heir en verdronk, met al zijn helden en mensen; maar Israël ging door ongedeerd en prezen en dankten God, dat Hij hen had bevrijd uit het huis van farao en van slavernij. Enz.

… We moeten dus ook het beloofde land met geweld innemen; want Christus zegt dat *het koninkrijk van de hemel geweld lijdt*. Tot nu toe heb ik geweten wat het is om te strijden; niemand weet het beter dan hij die het heeft geoefend, dat is tegen de subtiliteit waarmee ze ons komen verleiden.
Weet dat ik je brief heb ontvangen via mijn moeder. Ik las het met tranen. Ik dank u, dat u mij daardoor genadig troost, en ik was blij toen ik hoorde dat u zo tevreden bent.
Laat me u informeren, mijn uitverkoren en beminde vrouw Lijsken, dat ik vóór de markgraaf ben geweest. Hij had twee dominicanen bij zich, twee Schepenen (rechters) en de griffier van het strafhof. Hij vroeg me, of ik nog van gedachten was veranderd en voegde eraan toe dat hij deze twee goede mannen of heren had meegenomen, om te proberen mijn ziel te winnen, dat ik me zou bekeren.
Ik antwoordde dat ik mijn geloof niet zou opgeven, omdat het de waarheid was.
Toen vroegen ze me wat mijn geloof was. Ik zei tegen de monniken: "Vraag het de markgraaf, ik heb mijn geloof aan hem bekendgemaakt; vraag het hem."
Ze hebben me veel gekweld, maar ik zou ze niets vertellen. Ze vroegen waar ik wist dat het de waarheid was - of God me mondeling had gesproken. Toen ze niets anders uit mij konden krijgen, werd mijn belijdenis gelezen, namelijk dat ik geen achting had voor het avondmaal.
Ik zei: "Nee, het is niets meer dan een broodgod."

De priesters waren boos omdat ik hun God verachtte. Ze wilden allemaal met me praten.
Ik zei: "Ik wil je niet horen, noch met je praten, maar laat mijn broeder hier naar me toe komen en ik zal met je praten en ons geloof belijden."
Toen vroegen ze me of ik niet sterk genoeg was in mijn geloof, omdat ik een beroep op mijn broeder deed.
Ik antwoordde: "Ja, mijn geloof is sterk genoeg, maar dat u onze woorden niet mag verdraaien."
Ze zeiden toen: "We zullen je woorden niet verdraaien."
Ik zei: "Ik ken jou en je bedrog goed."
De markgraaf zei: "Het zal je worden gegeven.
Ik meende dat hij wilde zeggen, dat hij een Bijbel mee zou nemen.
De priesters zeiden dat wanneer de kinderen worden gedoopt, zij dan geloof hebben.
Ik lachte erom en zei: "Waarom ga je dan niet naar Turkije en doop de Turken, als daardoor mensen gelovigen worden, zoals je zegt, dan zouden ze allemaal gelovigen worden."
Ze antwoordden: "Hoewel de Turken moeten worden gedoopt, zouden ze nog steeds Turken blijven."
Ze hebben mij enorm gekweld en geperst om weer een kind van de Roomse Kerk te worden. En de markgraaf en de rechters voelden zo'n onrechtvaardig mededogen voor mij, dat zij zeiden: "Als je leven gespaard zou worden, en je zou je bekeren en een goed kind van de Roomse Kerk worden, dan zou ik goede hoop van je hebben, want je bent hier nog jong en onnozel gebracht. En ik heb heel goed begrepen door wie (hij bedoelde Jelis van Aken) je tot deze leer gekomen bent. En omdat je afstamt van zulke goede ouders, en je moeder is bijna dood van verdriet. '
Ik antwoordde: "Hoewel de deur open zou blijven staan en ik alleen zou moeten zeggen:" Ga, het spijt me; Ik zou niet gaan, want ik weet heel goed dat ik de waarheid heb."
De markgraaf zei toen: "Ik zal je levend laten verbranden, als je niet wilt horen." Ik lachte weer en zei: "Alles wat je me oplegt vanwege mijn geloof, ik zal gewillig lijden." Hij zei ook: "Zijn vrouw is de grootste ketters in de stad." Enz.

… We zijn zo opgewekt, eeuwig lof en dank de Heere! We roepen, we zingen met elkaar, we hebben zoveel vreugde om elkaar te troosten en versterken; de Heere geeft ons zoveel kracht en kracht, dat we Hem niet voldoende kunnen danken voor de grote genade die Hij laat zien. Enz

… O, mijn geliefde vrouw, ik kan de Heere niet genoeg danken voor het feit dat al Zijn grote goedheid mij is getoond; Hij geeft me zoveel kracht en hulp dat ik het niet kan uitdrukken. Oh, nu ervaar ik dat de Heere een getrouwe hulp is in tijden van nood; Hij verlaat degenen die op Hem vertrouwen niet, want Hij die op de Heere vertrouwt, zal niet worden beschaamd. Jes. 45:17; Rom. 9:33. Hij zal ons bewaren als de appel van Zijn oog; Hij zal ons verlossen van alle macht van de duivel en de tirannie van deze wereld; ja, Hij zal ons bewaren, opdat wij niet naar de hel zullen gaan, als wij tot het einde toe getrouw aan Hem blijven; want Christus zegt: "Die volhardt tot het einde, die zal zalig worden". Mat. 24:13.
O mijn hartgrondig geliefde huisvrouw, blijf tot in eeuwigheid trouw aan de Heere; want de kroon is niet aan het begin, noch in het midden, maar aan het einde. Als je trouw blijft aan de Heere, zal hij je niet in de steek laten; Hij zal je de kroon van het

eeuwige leven geven en je naar Zijn koninkrijk leiden. Jak. 1:12. Hij zal je kronen met glorie en eer; en zal alle tranen van je ogen wegvagen.
Lieve Lijsken, als Hij alle tranen wegvagen, hier moeten tranen eerst worden vergoten. Mat. 5: 4. Hij zal ons genezen van ons lijden; daarom moeten we eerst in deze wereld lijden. Ja, we moeten lijden en strijden tegen woeste leeuwen, draken en beren (Psalm 91:13), ja, tegen de goddelozen en perverse geslachten (Mattheüs 3: 7) en slangenheersers, en tegen de subtiele slangen van deze wereld en het slechte zaad van Kaïn; want Paulus zegt dat wij niet tegen vlees en bloed strijden, maar tegen de heersers der duisternis, en de overheden en machten van deze wereld, ja tegen de geesten die in de lucht werken, die de oude slang en satan is (Openbaring 20: 2); die, zoals Petrus zegt, rondloopt als een brullende leeuw, op zoek naar wie hij mag verslinden. 1 Petrus 5: 8. Daarom verdedig je ijverig, met gebed en smeekbede aan de Heere, en houd vast aan de leer van Jezus Christus, onze Verlosser, opdat u het einde van uw geloof mag ontvangen, namelijk de zaligheid van uw ziel. Strijd met Paul het goede strijd.
Hiermee beveel ik u, mijn zeer hartelijk geliefde vrouw en zuster, aan de Almachtige, eeuwige en sterke God, en aan het woord van Zijn rijke genade, opdat u in staat zult zijn om tegen alle poorten van de hel te staan. Amen.

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS AAN DE BROEDERS EN ZUSTERS

De eeuwige vreugde, vrede en genade van God de Vader; en de onpeilbare genade, gunst en liefde van de Zoon, onze Heere Jezus Christus, die door genade gezonden is, door God de Vader, tot de zaligheid van allen die wedergeboren zijn met Hem, door Zijn onvergankelijke Woord of Evangelie, om Zijn wil te doen; en de diepe en onuitsprekelijke troost, kracht, kracht en verbondenheid van de Heilige Geest, die door Beiden uit de hemel is gezonden, tot de eeuwige troost, vreugde en blijdschap van alle ware, boetvaardige en gehoorzame kinderen van God, die hun leven hebben gebeterd en zo zijn opgestegen met Christus, door Zijn Evangelie, in nieuwheid van leven.
Moge deze enige God u allen sterken in Zijn eeuwige waarheid, en u ondersteunen met het machtige Woord van Zijn genade in alle gerechtigheid, heiligheid en waarheid tot het einde, en uw verstand bewaren, en uw harten en geesten, in Christus Jezus. Aan Hem zij lof, eer, glorie, macht, kracht en kracht voor altijd en eeuwig. Amen.
Mijn zeer geliefde en uitverkoren broeders en zusters en alle liefhebbers van de ongeveinsde en eeuwige waarheid, ik wens u het ware, boetvaardige geloof, dat werkt door liefde, en wat voor God geldt, en een puur, kuis en heilig conversatie en wandel in de Vrees voor God; en een vurige liefde voor God, onze hemelse Vader en uw naaste, en voor Zijn eeuwige, klare en onveranderlijke waarheid. En ik bid de Heere voor u dag en nacht zonder ophouden, dat Hij de ogen van uw verstand zal openen en uw harten verlichten met kennis, opdat u weet dat het de waarheid is, en dat Hij u met Zijn Goddelijk Woord zal sterken en bevestig u in het geloof, opdat u in deze waarheid wandelt, in alle nederigheid en zachtmoedigheid, een licht voor alle mensen bent en tot het einde standvastig kunt blijven. Ik bid ook de Heere dat Hij je zal behoeden voor alle verscheurende wolven, die van ons zijn uitgegaan, en ook bij u zullen opstaan, die de kudde niet zullen sparen; en van alle valse ketterse en satanische leraren, die opstaan onder de naam van Christus en tevoorschijn komen in een schijn van heiligheid, alsof zij door Christus zijn gezonden, terwijl zij zijn voortgegaan en door de duivel zijn gezonden. Handelingen 20:29; 2 Cor. 11:15.

Hierna volgt in het origineel een brief van 4 folio's

… Ik zou je verder willen zeggen, dat ik in grote vreugde ben, en mijn Heere niet dag en nacht genoeg kan loven en danken, want Zijn grote liefde heeft ons getoond, doordat Hij ons beiden waardig heeft gemaakt om te lijden voor Zijn Naam en voor de sterkte en kracht die Hij in ons laat zien, en voor Zijn beloften die ons zijn gegeven; want dit is het uur waarvoor ik zo lang de Heere heb gebeden, zonder mij goed genoeg te achten, dat ik waardig zou zijn om voor Zijn Naam te lijden. Daarom ben ik zo verheugd, omdat mijn uur is gekomen dat ik van dit vlees zal worden verlost.
Dus versterk jezelf in de liefde van God, zoek de barmhartigheid van onze Heere Jezus Christus tot het eeuwige leven.
Nu, tot Hem die in staat is om u te behoeden voor vallen, en om u onberispelijk te bewaren voor de tegenwoordigheid van Zijn glorie met buitengewone vreugde, aan de enige wijze God onze Redder, zij glorie en majesteit, heerschappij en macht, zowel nu als altijd. Amen.
Groet elkaar met een heilige kus van vrede. Judas 21, 24, 25; I Cor. 16:20.
Laat alle vrienden deze brief horen; want ik heb u geschreven uit broederliefde, en het spijt me dat ik u niet meer kan schrijven. Ik beveel u allen aan de Heere aan. Groet G.S.H.D. in de Heere die ik oprecht liefheb, en ook alle broeders en zusters in de Heere. Ontvang deze korte vermaning ten goede (Hebreeën 13:22); want mijn geest dwong mij om u een weinig te vermanen.
Geschreven in de gevangenis, door mij,
JERONIMUS SEGERS.

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS, SCHRIFTELIJK AAN ZIJN VROUW LIJSKEN DIRCKS

De genade en genade van God de Vader, de liefdevolle vriendelijkheid en liefde van de Zoon, en de gemeenschap en vrede van de Heilige Geest, die ons door de Vader is gezonden, in de Naam van de Heere Jezus Christus, tot troost en vreugde van alle ware en getrouwe kinderen van God, en door wie wij worden geleerd, onderwezen en geleid; hetzelve beware je hart, verstand en gemoed in Christus Jezus, tot de eer en glorie van de Vader, in de zaligheid van je verdrukte ziel en in de opbouw van alle broeders en zusters die de Heere vrezen en liefhebben; tot deze enige wijze God, wees glorie, eer; kracht en kracht, voor altijd en eeuwig. Amen.
Hierna volgt in het origineel een brief van 3 1/2 folio's

… Zie, mijn lieve vrouw, omdat ik je niet kan helpen met mijn geween, of met mijn bloed, ik heb een paar dingen geschreven; om je te troosten, en voor een gedenkteken of een testament, dat je me daardoor herinnert, hoe ik u voorgegaan ben; want ik hoop deze brief te verzegelen met mijn bloed, namelijk, dat het niets anders is dan de zuivere waarheid, waarvoor ik verlang om mijn leven af te leggen, ter ere van de Heere en de stichting van allen die Hem vrezen.
Ik bid de Heere dat Hij je me zal laten volgen terwijl ik door Zijn genade hoop om voor je te gaan; en ik vertrouw op de Heere dat Hij u mij aldus zult laten volgen, en betrouw u ook, dat u mij zo standvastig zult volgen, door de genade van de Heere; en ik bid de Heere, dat Hij de vrucht – het ongeboren zaad - zal laten opwassen tot Zijn lof, zodat gij ook waardig wordt geacht om te lijden voor Zijn Naam. Aldus heb ik de *vrucht* aan de Heere aanbevolen, die meer in staat is om u en het te behouden dan ik ben. En dat de Heere je zal behouden, twijfel ik niet. Ik hoop dat mijn bloed het zegel van deze brief zal zijn.

Aldus beveel ik u aan de Heere, en aan het woord van Zijn genade, dat Hij u zal houden in alle gerechtigheid, heiligheid en waarheid; en hoewel we hier moeten scheiden, ik weet het, en heb een vast vertrouwen in de Heere, dat we samen zullen zijn in het eeuwige leven; daarom zal ik mijn offer vrijelijk brengen.
O, dat ik voor u zou kunnen lijden! Ik zou graag mijn vlees voor jou willen aanbieden. Het spijt me dat ik u niet meer kan schrijven.
Bij deze beveel u de Heere aan. Wees niet bezorgd om het kind; want mijn vrienden zullen er goed voor zorgen, ja, de Heere zal het waarnemen.
Hendrick van Deventer doet u zeer hartelijk groeten in de Heere, en bidt den Heere dag en nacht voor u, dat u tot het einde standvastig zult blijven.

EEN ANDERE BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS AAN ZIJN VROUW

Genade, vrede, oprechte vreugde, door de kennis van Jezus Christus, zij met je, mijn lieve huisvrouw Lijsken in de Heere.
Ik wens u, mijn lieve vrouw Lijsken, een vurige liefde voor God en een vreugdevolle geest voor Christus Jezus. Weet dat ik me je dag en nacht gedenk in mijn gebeden, smeken en zuchten tot God voor jou; want ik ben erg bedroefd om uwentwil, omdat u zo lang gevangen moet zitten; en ik zou graag willen, als het de wil des Heeren was geweest, dat u was vrijgelaten; maar nu heeft de Heere het anders gewild; omdat Hij bedoelt om u te beproeven, en Zijn kracht en sterkte in u te openbaren, tegen allen die de waarheid weerstaan. Daarom kan ik niets doen tegen de wil van de Heere, anders zou ik Hem verzoeken; maar ik zal Hem veel liever loven en danken, dat Hij ons beiden waardig heeft gemaakt om voor Zijn Naam te lijden; daartoe zijn al Zijn uitverkoren lammeren verkoren; want Hij heeft hen verlost uit de mensen, als eerstelingen voor God. Openbaring 14: 4.
Verder, mijn geliefden, heb ik tot dit uur enorm verblijd, de Heere geprezen en bedankt dat hij ons voor dit doel heeft gesterkt. Maar toen ik van je hoorde, dat je verdriet groter was dan je lippen konden uitdrukken, deed het me veel tranen huilen, en treurt mijn hart; want het is een grote kwelling. En ik begreep dat dit komt omdat je me vaak hebt gezegd om weg te gaan van **Assuerus,** wat ik niet heb gedaan; dit heeft me veel tranen gekost, en het spijt me zeer; toch kan ik niets doen tegen de wil van de Heere. (Rom 9:19), en als het Zijn wil was geweest, zou Hij ons een verlossing hebben gebracht; maar Hij heeft onze grenzen bepaald, die we niet kunnen passeren. Job 14: 5; Tobias 13: 2. Enz. enz. [P.s. Assuerus was waarschijnlijk en ontrouwe broeder, zie Jan de Kleerkoper]

EEN BRIEF VAN LIJSKEN, JERONIMUS' HUISVROUW, 1551

Genade en vrede geschiede ons beiden van God de Vader en de liefde van de Zoon en de gemeenschap van de Heilige Geest zij met ons, met de versterking, troost, vreugde en zaligheid van onze zielen.
Mijn geliefde echtgenoot in de Heere, weet dat eerst de tijd mij erg lang leek, omdat ik niet aan gevangenschap gewend was en niets dan verleidingen hoorde om van de Heere af te wijken. Ze zeiden: "Waarom stel je jezelf lastig met de Schriften, let op je naaiwerk." Het lijkt erop dat je de apostelen zou volgen; waar zijn de tekenen die je doet? Ze spraken met verschillende tongen, nadat ze de Heilige Geest hadden ontvangen." Markus 16:17; Handelingen 2: 4. En zij zeiden: "Waar is uw taal die u hebt ontvangen door de Heilige Geest?"

Maar het is voldoende voor ons; dat we door hun woord hebben geloofd, zoals Johannes ons vertelt, waar Christus zegt: "Ik bid niet alleen voor hen, maar ook voor hen die door hun woord in Mij geloven." Johannes 17:20. Hiermede beveel ik u den Heere aan; de genade van God zij altijd bij ons.
Dank aan God de Vader, die zoveel liefde voor ons had en toonde, dat Hij zijn geliefde Zoon voor ons gaf; moge Hij ons zo'n liefde, vreugde, wijsheid en zo'n standvastige geest geven, door Christus en door de kracht van de Heilige Geest, dat we kunnen zegevieren tegen alle verscheurende dieren, draken, slangen en alle poorten van de hel, die gebruiken nu grote subtiliteit om onze zielen te grijpen, te misleiden, te vernietigen en te verleiden.
Wel mogen wij daarom nederig de Heere bidden zonder ophouden, dag en nacht; want de verslinder wandelt om ons heen, zoekende die hij zou kunnen verslinden; want we zijn niet onwetend van zijn ontwerpen. Maar hoewel ze zeer geslepen zijn, is toch de hand van de Heere niet verkort, in hen die Hem liefhebben en Zijn wil doen; want de ogen des Heeren zijn gericht op degenen die Hem liefhebben, en Zijn oren staan open voor hun roep; maar het aangezicht des Heeren is tegen degenen, die kwaad doen. Jes. 59: 1; Ps. 34:15, 16. Enz.

… Weet, dat ik veel heb geweend, omdat je bedroefd was om mijnentwil, omdat je gehoord zou hebben, dat ik zei dat ik vaak tegen je had gesproken over het weggaan van **Assuerus,** en dat je het niet hebt gedaan; wees hierover tevreden, mijn meest geliefde in de Heere, als het niet de wil van de Heere was geweest, zou het niet gebeurd zijn; de wil van de Heere moet gedaan worden, voor de zaligheid van onze beide zielen, want Hij zal niet toestaan dat we verleid worden boven dat we in staat zijn.
Wees daarom goedsmoeds, mijn meest geliefde in de Heere, en verheug je in Hem als voorheen, prijzend en dankend voor het feit dat Hij ons heeft uitverkoren om zo lang gevangen te worden gehouden voor Zijn Naam, waardig bevonden te zijn; Hij weet voor welk einde Hij het zo heeft gewild. Hoewel de kinderen van Israël een lange tijd in de woestijn waren, waren ze toch gehoorzaam geweest aan de stem van de Heere, ze zouden het beloofde land zijn ingegaan met Jozua en Kaleb.

… Zo zijn ook wij hier in de woestijn, tussen deze verscheurende dieren, die dagelijks hun netten uitspreiden, om ons te vangen (Psalm 35: 8); maar de Heere, die zo sterk is, verlaat de Zijnen niet, die op Hem vertrouwen; Hij behoedt ze voor alle kwaad, ja, als de appel van Zijn oog; laat ons dan tevreden zijn in Hem, blij en geduldig ons kruis opnemen, en wachten met een vast vertrouwen op de beloften die Hij ons heeft gegeven, niet aan hen twijfelende, want Hij is getrouw die beloofde; dat we mogen worden gekroond op de berg Sion en versierd met palmen en het Lam te mogen volgen.
Ik bid u, mijn geliefde in de Heere, wees van goede moed in Hem, samen met alle dierbare vrienden, en bid tot de Heere ten behoeve van mij. Amen.

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGEPS NAAR ZIJN VROUW
Genade en vrede zij met u van God de Vader, en de genade en liefde van de Zoon, en de kracht en gemeenschap van de Heilige Geest versterken uw geloof, hart, verstand en kennis in Christus Jezus. Amen.
Dit wens ik aan mijn geliefde vrouw, die ik voor God en zijn heilige Kerk als mijn eigen vrouw heb ondertrouwd. Net zoals Abraham Sara, Isaac, Rebecca en Tobias, de dochter van zijn oom tot vrouw nam; zo nam ik je tot vrouw, volgens het Woord en het gebod van God, en niet als deze slechte, blinde wereld. Daarom prijs en dank ik de Heere dag en nacht, dat Hij ons zo lang heeft gespaard, totdat wij ten dele met elkaar kennis

hebben gemaakt en de kennis van de waarheid hebben bereikt; om welke reden zij zeggen dat wij in overspel leefden, omdat wij niet als deze afgodische generatie waren getrouwd, op een afgodische, vleselijke, ijdele, trotse en vraatzuchtige manier, wat niets dan een gruwel is in de ogen van God. Om deze reden lasteren ze ons, zoals zij deden met Christus. Mat. 12:24. En hoewel ze je misschien vertellen dat je moet zorgen voor je naaiwerk, belet dit ons niet; want Christus heeft ons allen geroepen en heeft ons geboden de Schriften te onderzoeken, omdat zij van Hem getuigen; en Christus zei ook dat Magdalena het betere deel had gekozen, omdat zij de Schriften zocht. Mat. 11:28; Johannes 5:39; Lucas 10:42.
Bovendien, mijn meest geliefde, hoewel ze je vragen waar je tekens en tongen zijn, mag dit je niet hinderen; want de gelovigen die Petrus en Johannes doopten, spraken niet in tongen, maar het was genoeg voor hen, dat zij in Christus geloofden. Handelingen 2:38. En ook Stefanus, die vol van de Heilige Geest was, sprak niet in tongen; evenmin deed een van de bisschoppen of leraren die met Paulus waren, tekenen, en spreek in tongen; toch onderwezen zij het Woord van God onberispelijk. En Paulus zegt dat de Heilige Geest zijn gaven in de gemeente verdeelt. Enz. enz.

… Toen ik uw brief las, en leerde hoe het met u was, en dat u de gekruisigde Christus aan mij toewenste, in de aanhef, sprong mijn hart en mijn geest op van vreugde in mijn lichaam; zodat ik de brief niet geheel uit kon lezen, maar mijn knieën eerst voor de Heere moest buigen (Efeziërs 3:14), en Hem lof en danken voor Zijn kracht, vertroosting en vreugde, hoewel ik werd bedroefd vanwege onze ***broeders en uwentwil***, omdat je daar zo lang vast moeten zitten.
Ik heb je toegewijd, samen met ***de vrucht***, in de handen van de Heere, zonder enige twijfel zeker ervan te zijn, dat Hij u dezelfde vreugde zal geven die Hij mij geeft, en u tot het einde toe zal behoeden. Ik ervaar zulk een vreugde en blijdschap in Zijn beloften, dat ik nooit aan deze kwellingen denk, maar alleen aan de grote beloften die Hij heeft gegeven aan hen die standvastig blijven tot het einde. Ik heb zo'n blijdschap, vertroosting en blijdschap als ik nooit had, ja, zo'n vreugde, dat ik het niet kan uitspreken of beschrijven, ook dat ik niet geloofde dat iemand zo'n vreugde in de gevangenis kon hebben; overdag of 's nachts kan ik nauwelijks slapen van vreugde, en de Heere niet voldoende danken en prijzen; want het lijkt alsof ik hier nog geen dag geweest ben. Sir. 43:30.
O, dat ik mijn hart in stukken zou breken en het aan u en onze broeders zou geven! O, dat ik hen met mijn bloed kon helpen. Ik zou zo graag voor hen willen lijden.

O mijn geliefde in de Heere, ik ervaar nu hoe machtig, sterk en Vaderlijk Hij diegenen bewaakt die op Hem vertrouwen en niets anders zoeken dan Zijn glorie; ja, welke kracht, vertroosting en vreugde geeft Hij hun; en hoe gruwelijk het is voor hen die op mensen vertrouwen en Hem verzaken en verloochenen; zodat ze een martelend geweten krijgen, een bedroefd hart en een verschrikkelijke verschrikking, ja, wachten niets anders dan eeuwige verdoemenis en de pijn van vuur, en verwachten de verschrikkelijke woorden te horen: "Ga van mij weg, gij vervloekte in het eeuwige vuur; want het aangezicht des Heeren is tegen degenen, die kwaad doen. Mat. 25:41; Ps. 34:16.
Zie, daarom, mijn geliefde vrouw in de Heere, laten wij naar Jezus, de Voleindiger opzien hoe Hij ons voorging in de dood, voor onze zaligheid; want zie, de kroon des levens is ons voorbereid; we zullen bij Hem op Zijn troon zitten; wij zullen gekleed worden in witte gewaden.
Hiermee beveel ik u de gekruisigde Christus aan voor troost en vreugde; dat Hij u zal behouden, u tevreden zal stellen met Zijn Goddelijk Woord, u zal voeden met het brood

des levens en des verstands, en je geeft te drinken het water van wijsheid en de onvervalste melk, van de fontein van Leven. Moge Hij uw ziel tot zaligheid behouden. Amen.

EEN BRIEF VAN LIJSKEN, JERONIMUS SEGER'S VROUW

De genade, vrede, vreugde en liefde die door Christus aan Zijn discipelen is nagelaten, is voor jou. Ik smeek Hem ernstig, dat Hij ons zoveel liefde en een standvastige geest zal geven, dat we geschikt worden bevonden om de dierbare beloften die Hij ons heeft gegeven, te ontvangen, als we standvastig blijven tot het einde. Aan deze Christus zij lof en eer voor altijd en eeuwig. Amen.

… Aangezien het dan de wil van de Heere is, moet ik met Daniël zo lang in de leeuwenkuil blijven en wachten op de huilende en verscheurende wolven en leeuwen en de oude slang, die vanaf het begin was, en zal zijn voor de einde; daarom smeek ik al mijn dierbare broeders en zusters, mij te gedenken in hun gebeden; Ik zal graag hetzelfde doen; volgens mijn vermogen.
O mijn lieve vrienden, hoe kan ik mijn hemelse Vader voldoende danken, dat Hij mij arm schaap bekwaam heeft gemaakt om in banden te blijven zolang om Zijn Naam. Ik bid de Heere dag en nacht dat dit mijn beproeving kan leiden tot de zaligheid van mijn ziel, ter ere van de Heere en tot stichting van mijn geliefde broeders en zusters. Amen.

Nicholas op de Suyckeruye [Suikergracht] bracht me twee priesters, om mij te onderrichten, die ik antwoordde bij de genade van de Heere. Ze vertelden me dat het hen speet dat ik deze mening had omarmd, die ze geen geloof konden noemen, maar alleen een mening, omdat we niets zagen dat door de christelijke gemeente was opgedragen.
Ik antwoordde hun: "Wij willen niets anders doen of geloven dan wat de gemeente van Christus ons gebiedt, maar we zullen niets te maken hebben met de tempel van Baäl, of met andere tempels die met handen zijn gemaakt, naar de leerstellingen en geboden van mensen, en niet na Christus. Daarmee zullen we helemaal niets te doen hebben, want Stefanus zegt *dat de Allerhoogste niet woont in met handen gemaakte tempels, maar hij zei dat hij de hemel zag openen en dat Christus aan de rechterhand zat van Zijn Almachtige Vader* Handelingen 7:48, 56. En Paulus zegt dat wij de tempel zijn van de levende God; als we Zijn wil doen, zal Hij wonen en in ons wandelen." II Corinthiërs 6:16
Ze zeiden dat zij de gezondenen waren en zij die op Mozes' stoel zaten.
Ik antwoordde hen dat in dat geval de straffen in Mattheüs 23 op hen van toepassing zijn.
Zij vroegen mij of ik bedoelde te zeggen dat hij die mij deze dingen leerde, door God was gezonden.
Ik zei: "Ja, ik weet zeker dat hij door God is gezonden."
Ze vroegen mij, of ik wist hoe een leraar zou moeten zijn.
Ik antwoordde: "Een leraar moet de echtgenoot van één vrouw zijn, onberispelijk, zijn kinderen onderwerping, geen dronkaard, wijnblazer of hoereerder." I Timotheüs 3: 2.
Ze antwoordden: "Als we het verkeerd doen, zal het op onze eigen hoofd vallen; de Heere is barmhartig."
Ik vroeg toen, of zij zouden zondigen op de genade van God, en zei dat er staat geschreven dat we geen zonde mogen toevoegen aan zonde." Ik vertelde hen dat ze ooit

leerden en nooit in staat waren om tot een juiste kennis van de waarheid te komen. 2 Tim. 3: 7.
Ze zeiden toen dat Christus tegen Zijn apostelen zei: "Aan u is het gegeven om te verstaan, maar aan anderen in gelijkenissen." Mat. 13:11.
Ik antwoordde: "Zij die het nu oprecht begrijpen, hun is het ook gegeven."
Eindelijk bekruisten ze zichzelf steeds weer en zeiden dat ik het wel zou gewaarworden als ik voor het oordeel zou moeten staan.
Dat is waar, ik zei: wij zullen daar tot rechters worden aangewezen om deze ongehoorzame en overspelige generatie te oordelen. Mat. 19:28.
Hiermee gingen ze weg. Ik vertelde hen ook dat ze van Satan waren gekomen om mijn ziel te vermoorden.
Nogmaals wens ik mijn geliefde echtgenoot in de Heere, en aan mijzelf, de gekruisigde Christus, als een onvergankelijke vreugde en liefde, voor altijd. Amen.
Weet, mijn lieve man in de Heere, toen ik las dat je zo blij bent in de Heere, kon ik de brief niet uitlezen, maar moest ik de Heere bidden, dat Hij me dezelfde vreugde zou schenken en me zou houden aan de eind, zodat we ons offer met vreugde kunnen aanbieden, ter ere van onze Vader die in de hemel is, en tot stichting van alle dierbare broeders en zusters.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het woord van Zijn genade. Weet dat ik je heel erg dank voor de brief die je me hebt geschreven.
De genade van de Heere, zij altijd bij ons.

EEN ANDERE BRIEF VAN LIJSKEN AAN HAAR ECHTGENOOT
De overvloedige genade van God is altijd bij ons, en de liefde van de Zoon en Zijn onpeilbare genade en de vreugde van de Heilige Geest zij voor altijd bij ons. Amen. Aan Hem die ons opnieuw uit de dood heeft opgewekt; zij eeuwig en altijd lof. Amen.
Enz. Enz.

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS AAN ZIJN VROUW
De genade, vreugde en vrede van God de Vader, en de liefdevolle vriendelijkheid en liefde van de Zoon, onze Heere Jezus Christus, en de gemeenschap en troost van de Heilige Geest, versterken, troosten en bevestigen en houden ons beide in alle gerechtigheid en heiligheid voor het einde. Hem zij eeuwig en eeuwig lof. Amen.
Enz. enz.

… Weet ook, mijn geliefden, dat ze me enorm martelden om de vroedvrouwen te vinden waar onze zussen in het kraambed lagen; maar de Heere, die mijn lippen bewaarde, was sterker dan al hun martelingen. Eeuwige lof en glorie voor de Heere, die de zijne niet verlaat. Ze kregen geen namen van mij, behalve één of twee, die ze me uit een brief hadden voorgelezen en die ik hen had verteld om te zien wat ze zouden zeggen. Maar ze vroegen me of ik ze aan het beoefenen was en martelden me nog meer, eisten dat ik hen vertelde over de vrouwen en anderen, of ze zouden me tot de volgende ochtend martelen, en me een voet langer strekken dan ik was. Ze zeiden tegen Gileyn dat ze moesten rekken, en zijn assistent ging hevig tekeer en Gileyn goot mijn lichaam vol met water. Ze lieten me naakt op de bank liggen, met alleen het shirt om mijn schaamte te verbergen. Ik was met vier koorden aan de bank gebonden, zodat het mij leek alsof mijn hoofd en benen waren doorgesneden; maar zij verkregen niets meer, eer en glorie zij de Heere. Toen ze me loslieten, moesten twee of drie van hen me van de bank optillen en me aankleden; ja, het zou niet mogelijk zijn geweest om de pijn te

verduren zonder de hulp van de Heere. Ze vertelden me om de zaak te overwegen en een goede zoon van de Roomse Kerk te worden, en dat ik iedereen zou moeten aangeven die ik kende, anders zouden ze mij ernstiger behandelen. Ik antwoordde dat ik niet verkeerd had gehandeld en veel liever stierf dan mijn geloof te verlaten. Ze zeiden toen dat ze weer zouden komen; maar ze kunnen niet meer doen dan de Heere hen toelaat. Johannes 19:11. Eeuwige lof aan de Heere, die ons daartoe geschikt heeft gemaakt, moge Hij ons verder geschikt maken om kinderen van Zijn koninkrijk te worden. Amen. Mijn geliefde vrouw,

EEN BRIEF VAN JERONIMUS SEGERS AAN GROTE HENDRIK IN DE GEVANGENIS, 1550

De genade en vrede van God de Vader, en de grote genade en liefde van de Zoon, onze Heere Jezus Christus, die door de Vader gezonden was, uit genade, voor de zaligheid van allen die dood zijn door hun zonden, en aldus met Christus zijn opgestaan in nieuwheid des levens, en de eeuwige, onpeilbare vreugde, vertroosting en verbondenheid door de Heilige Geest, versterke je hart, inzicht en geest in Christus Jezus. Hem zij van eeuwig toten eeuwig lof. Amen.

Ik wens u, Hendrik, mijn geliefde broeder in de Heere, die ik liefheb vanuit de grond van mijn hart, voor de standvastigheid van ons geloof in Christus Jezus, ware, boetvaardige geloof, die werkt door de liefde die u hebt, en een vaste, volstandige geest, en standvastigheid tot het einde toe, in dit zelfde doeltreffende, zaligende geloof. Kol. 2: 5; Hebr. 3:14.

Ik ben zeer verheugd over uw standvastigheid, dat u weer zo opgewekt en tevreden bent, dat de Heere voor eeuwig geprezen wordt. Ik bid de Heere dag en nacht om je te versterken met zijn Goddelijke Woord en je te bevestigen in het geloof, je te bewaren in het hol van de leeuwen, zoals hij Daniël bewaard heeft en je met zijn sterke arm en nje behoede voor het nieuwe Jeruzalem hetwelk Hij geeft voor een erfenis; wat Hij ook zal doen, want Hij is getrouw Die het beloofde. Hebr. 10:23. Enz. enz.

… Verder laat ik je weten dat mij is verteld, dat je hebt gehoord dat ik de Heere had verlaten. Ik was enorm verbaasd hierover. Het is niet zo, noch zal het ooit zijn; maar zij hebben het gezegd om u af te trekken en u lastig te vallen. Ze hebben over mij gelogen; want ik heb nooit anders in mijn geloof gestaan dan nu, en ben nog steeds van dezelfde geest als toen ik met u lag, de Heere zij geprezen. Ik ben nooit bewogen geweest, want ik zou liever tien keer per dag worden gemarteld en uiteindelijk worden geroosterd op een rooster, dan mijn geloof te verlaten, dat heb ik bekend.

Daarom, hoewel ze je nog zoveel vertellen over mijn afvalligheid, geloof het niet, want de duivel doet dit om je daardoor te verleiden en te misleiden; want door de genade van God zal ik de Heere nooit verlaten.

Maar ik ben vele dagen ziek in mijn vlees geweest; echter, mijn geest was zo veel te sterker. Ik smeekte de Heere om me nog meer leed te sturen, als het zou leiden naar mijn zaligheid. Hij geeft me meer en meer kracht en troost, waarvoor ik Hem niet voldoende kan danken.

Ik beveel u hierbij aan de Heere. Als je hardop zingt, kan ik je goed horen. Ik dank de Heere, dat Hij nog steeds je zoveel kracht geeft dat ik je hoor zingen.

LAATSTE BRIEF VAN JERONIMUS AAN ZIJN huisvrouw, IN DE NACHT WANNEER HIJ TER DOOD VEROORDEELD WAS, 2 DER SEPTEMBER 1551

Genade en vrede van God de Vader, de onpeilbare genade van de Zoon, onze Heere Jezus Christus, en de liefdevolle goedheid en gemeenschap van de Heilige Geest zij u, tot een eeuwige troost, vreugde, blijdschap en kracht in uw banden, verdrukking, lijden en ergernis in je arbeid, en voor kracht in je geloof, liefde in verdrukking. Tot Hem zij lof voor eeuwig en altijd. Amen.
Ik wens u, mijn geliefde, verkoren vrouw in de Heere, het ware, oprechte, boetvaardige geloof, dat werkt door liefde, en een zeer standvastige, onbeweeglijke, standvastige geest in mijn en uw allerheiligst geloof.
Ik wens u verder de gekruisigde Christus voor een Bruidegom, die jou heeft gekozen voor een dochter, bruid en koningin. Tot deze Koning van de Allerhoogste, tot de eeuwige Vader en je jaloers liefhebbende God, heb ik u nu aanbevolen, mijn geliefde in de Heere, dat Hij nu uw Trooster en Bruidegom zal zijn, omdat Hij mij heeft geroepen en mij het eerst heeft genomen in de gevangenschap, met wat ik heel goed voel, ziende dat het de wil van de Heere was; eeuwige lof en glorie zij de Heere voor Zijn grote kracht die Hij in ons heeft geopenbaard. Enz.

… Daarom, mijn geliefde vrouw in de Heere, hoewel de wereld ons leugenaars acht en ons lichamelijk van elkaar scheidt, zal de barmhartige Vader ons spoedig weer samenbrengen onder Zijn altaar, samen met onze broeder; want ik twijfel er niet aan, maar vertrouw sterk op Hem; want ik heb ons drieën in Zijn handen bevolen, om Zijn Goddelijke wil met ons te doen, waardoor Zijn Naam het meest geprezen en bedankt wordt, tot zaligheid van onze zielen en tot troost en versterking van allen die de Heere vrezen, en dienen en Zijn Naam beminnen; dit zal Hij ook doen, ik twijfel niet; want Hij verlaat de Zijnen die op Hem vertrouwen niet; vandaar ga ik met een blij hart, om mijn offer te offeren ter ere van de Heere.
Als ik je tot nu toe had kunnen bereiken, zou ik dat gedaan hebben; maar Joachim wilde het niet hebben. Maar Christus zal ons spoedig weer samenbrengen onder Zijn altaar; deze mannen zullen het niet kunnen voorkomen.
Hiermee zeg ij u adieu tot we elkaar onder het altaar ontmoeten. Ik beveel u de Heere aan.
Grote Hendrik groet je heel veel in de Heere. Zie, mijn geliefde vrouw in de Heere, het uur is nu aangebroken dat we moeten scheiden; en zo ga ik, met grote vreugde en blijdschap, naar mijn en uw hemelse Vader (Joh. 20:17) en smeek ik u nederig om u niet te bedroeven om deze reden, maar om je met mij te verblijden.
Ik ben echter in één opzicht bedroefd, omdat ik je bij deze wolven achterlaat; maar ik heb u en *de vrucht* den Heere aanbevolen en weet zeker dat Hij u tot het einde zal behouden, en hierin vertrouw ik. Houdt u vroom in den Heere.

LIJSKEN, JERONIMUS'S VROUW, IN DE NACHT IN EEN ZAK GESTOKEN ZETTEN EN IN DE SCHELDE GEWORPEN

Lijsken, onze zuster, die lange tijd in banden zat, heeft de tijd van haar verblijf vervuld en volmaakt en standvastig volhard in het Woord des Heeren tot het einde toe, de Heere wordt voor eeuwig geprezen. Zij en beleed haar geloof heel openhartig en ongeveinsd, in de rechtbank, voor de autoriteiten en het gewone volk.

In de eerste plaats vroegen ze haar naar de doop, waarop ze antwoordde: "Ik weet maar één Doopsel, dat Christus en Zijn heiligen hebben beoefend en ons hebben nagelaten.",
"Wat denk je van kinderdoop?" vroeg de gerechtsdeurwaarder?
Lijsken antwoordde: "Dat het niets anders is dan de kinderdoop en een menselijke instelling."
De heren stonden toen op en brachten hun hoofden samen.
Ondertussen heeft Lijsken duidelijk de grond van haar geloof aan het volk bekendgemaakt en uitgelegd.
Daarop spraken zij haar veroordeling uit.
Lijsken richtte zich aldus tot de rechters, "U bent nu rechters, maar de tijd zal komen dat u zult wensen dat u herders was, want er is een Rechter en Heere over ons allen, die u te zijner tijd zal oordelen; maar wij worstelen niet alleen tegen vlees en bloed, maar tegen overheden, tegen machten, tegen de leiders van de duisternis van deze wereld." Ps. 7:11; Ef. 6: 1.2.
De heren zeiden daarom: "Neem haar mee uit het hof."
De mensen liepen toen samen in grote menigten om haar te zien. Lijsken zei moedig tegen hen: "Weet dat ik niet: lijd voor de diefstal, moord of enige andere slechte daden, maar alleen voor het onvergankelijke Woord van God."

Daarop kwamen zij naar de Barg-Kerk. Toen zij zei: "O gij moordenares (Mattheüs 21:13), hoeveel zielen zijn er in u vermoord!"
Terwijl zij aldus voortging tussen de dienstknechten, hoewel niet gebonden werd door hen, zei de laatsten [tot het volk]: "Sta op, maak plaats".
Toen zei Lijsken: "Ze hinderen mij niet, ze mogen naar mij kijken en een voorbeeld nemen van mij, allen die het woord van de Heere liefhebben." Fil. 3:17:
Toen ze begon te praten, ging ze terug naar de gevangenis. De gewone mensen waren zeer opgewonden, maar de vrienden verheugden zich. Vandaar dat 's middags enkele van onze vrienden naar de gevangenis gingen om haar te bezoeken; ook veel andere mensen kwamen eraan. De vrienden praatte een beetje met haar en zeiden: "Het is goed dat je alleen lijdt om goed te doen, en niet voor enige slechte daad." 1 Petrus 2:20.
Maar ze moest hen vermijden, vanwege de andere mensen die in de gevangenis zaten. Zij sprak moedig en dapper tegen het volk en zong een prachtige hymne, zodat de mensen zeer verbaasd waren.
Twee monniken kwamen om haar nog te verzoeken, en de drie waren samen opgesloten in een kamer. Lijsken weigerde volkomen naar hen te luisteren. Toen de deur van de kamer eenmaal was geopend, stonden er veel mensen voor en Lijsken kwam in het deurgat staan en zei tegen de monniken: "Ga weg, totdat je wordt ontboden; want ik zal niet naar u luisteren; als ik tevreden was geweest met uw zuurdeeg, had ik hier niet naar toe moeten komen."
De drie werden weer opgesloten in de kamer, en de dwalende geesten of sterren (1 Joh. 4: 1; Judas 13) deden opnieuw een poging met hun valse en dodelijk gif; maar, God zij geprezen, Lijsken was onverschrokken en opgewekt en begon een hymne te zingen in aanwezigheid van de monniken.
Een van de aanwezige vrienden zei: "Zuster; strijdt dapper, "Toen zij [de monniken] dit hoorden, waren zij zeer boos en zeiden: "Er is weer een ander van haar mensen, die haar aanmoedigt, wie het was Judas 13) deed opnieuw een poging met hun valse en dodelijke vergif; maar God zij geprezen, Lijsken was onverschrokken en opgewekt en begon in aanwezigheid van de monniken een hymne te zingen. Eén van de aanwezige vrienden zei: "Zus, strijdt dapper", toen zij [de monniken] dit hoorden, waren zij erg boos en

zeiden: "Er is een ander van haar mensen, die haar aanmoedigt, die beter verbrand kon worden dan zij".
Zo gingen ze woedend weg; want hun stem was vreemd, en zij werden daar niet gehoord." Johannes 10: 5.
Lijsken werd toen alleen in de kamer opgesloten, die tegenover de straat stond, waar ze meestal zat; en niemand kon bij haar komen, behalve hij die de sleutels had. Toen de monniken de straat opkwamen om weg te gaan, vroegen enkele vrienden die daar waren aan hen: "Zal zij zich niet bekeren?" De monniken antwoordden: "Nee, want daar was een van haar mensen, die ze liever hoorde."
Tegen de avond, gaf de Heere toe, dat een van de vrienden naar de plaats kwam waar Lijsken zat, en een lange tijd met haar sprak, zodat de mensen op straat het begonnen te horen, en iedereen opkeek naar de plaats waar de vriend was, totdat sommigen die bij hem waren, zich ongemakkelijk voelden en hem vroegen om weg te gaan; maar hij antwoordde: "Ik moet haar eerst Adieu bevelen." Hij zei toen: "Sta op, zuster, toon jezelf, en kijk uit naar het raam." Ze deed dit meteen en terwijl ze keek naar de mensen die op straat stonden, riepen enkele vrienden die in de menigte waren: "Lieve zuster, strijdt dapper; want de kroon des levens is voor uw aangezicht gesteld."
Toen zei zij tot het volk:" Dronkaards, hoereerders, overspelers, die allen worden getolereerd; ze lezen en spreken over de Schriften; maar zij die leven en wandelen volgens de wil van God, worden verontrust, onderdrukt, vervolgd en ter dood gebracht." II Timotheüs 3:12; Johannes 16: 2.
En zij begon meteen te zingen:" *Zie, wat arm schapen zijn wij*, "enz.
Vóór het einde van de hymne kwamen de heren met de dienaren in de gevangenis. Sommige vrienden zeiden: "Maak het maar af, Lijsken." Maar voordat ze de hymne kon afmaken, trokken ze haar weg van het raam; en de avond naderde, ze werd niet meer gezien.
Zaterdagmorgen stonden we vroeg op, sommigen vóór daglicht, anderen bij het aanbreken van de dag, om de Bruiloft te zien waarvan we dachten dat het voltrokken wou worden. Maar de sluwe moordenaars hadden ons verwacht; wij hadden te lang geslapen. Want zij hadden hun moorddadige werk gepleegd tussen drie en vier uur.
Ze namen het lam mee naar de Schelde, staken haar in een zak en verdronken haar, voordat het volk arriveerde, zodat maar weinigen het zagen.
Sommigen echter zagen dat ze moedig ter dood ging en dapper zei: "*Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."*
Aldus werd zij overgeleverd en vertrok tot de eer van de Heere; zodat het door de genade van God veel mensen bewoog. Toen de mensen arriveerden en ontdekten dat ze al dood was, veroorzaakte het grote commotie onder hen en evenveel verdriet alsof ze publiekelijk geëxecuteerd was; want zij zeiden: "Dieven en moordenaars worden openbaar voor alle mensen berecht." Zo werd hun trouweloosheid meer algemeen bekend.
Sommige eenvoudige mensen vroegen: "Waarom moeten deze mensen sterven, want velen geven een goed getuigenis van hen."
Sommige vrienden die daar openlijk waren, zeiden tegen het volk: "De reden is dat zij meer Gods bevelen gehoorzamen dan die van de keizer of van mensen, omdat zij oprecht tot de Heere, hun God, hebben gewend, van de leugens tot de waarheid, van duisternis tot licht, van ongerechtigheid tot gerechtigheid, van ongeloof naar het ware geloof, hebben aldus hun leven gebeterd en, na ware gelovigen te zijn geworden, gedoopt overeenkomstig het bevel van Christus en de praktijk van zijn apostelen."
Zij toonden bovendien aan het volk vanuit het Woord van God, dat de papisten degenen zijn van wie de apostel Paulus profeteerde; dat zijn de verleidende geesten, die de leer

van duivels onderwijzen; en ook dat de rechtvaardige moest lijden vanaf het begin, vanaf de tijd van Abel tot nu, net zoals Christus ook moest lijden, en zo de heerlijkheid van Zijn Vader inging, ons een voorbeeld nalaat, dat we Zijn stappen moesten volgen; "want allen die vroom zullen leven in Christus, zullen Jezus vervolging ondergaan." I Timotheüs 4: 1; Lucas 24:26; 1 Petrus 2:21; 2 Tim. 3:12.
Zij mogen aldus de glorie van Zijn Vader binnengaan, ons een voorbeeld nalatend, dat wij Zijn stappen zouden navolgen.

Gevangenis het STEEN aan de oever van de Schelde waar tietallen kinderen van God gevangen hebben gezeten en gemarteld werden

66. PIETER BRUYNEN, JAN PLEUNIS, EN JAN DE OUDE KLEDINGKOPER EN TWEE ANDERE BROEDERS, GEDOOD, OP 2 OKTOBER 1551, TE ANTWERPEN

Zijn 'vijfster', dat is: met zijn vijven, als vijfde man met vier anderen. Deze vijf zijn geëxecuteerd niet 2, maar 21 Oktober 1551. Zie *Antwerpsch Archievenblad*, XIV, bl. 18-21, VIII, bl. 405, 415. Zij waren: Peter de Bruyne of Bruynen of Van Weert; Jan de Oude Kleerkooper of Van den Wouwer; Pleunis de Hoevele of Van den Hoevele; **Marten Du Petitz; en Jacob Peeters**. De drie eersten worden in Peter Bruynen's brieven meer dan ééns samen genoemd, fol. 87 r° en 88 v°; zij lagen samen in één vertrek of hok gevangen; zij waren het ook, die samen op den dijk bij Austruweel een kruis en heiligenbeelden hadden stuk geslagen. Zie OFFER DES HEEREN.

Een brief van **Pieter Bruynen van Weert,** die hij schreef in de gevangenis te Antwerpen, waar hij en vier anderen ter dood werden gebracht voor het Woord van de Heere, op 2 oktober 1551

Genade zij u en vrede, van God onze Vader en de Heere Jezus Christus. Gezegend zij de God der barmhartigheden, die met ons Goddelijk Woord ons wedergeboren heeft tot een levende hoop, in de hemel voor ons bewaard, die door de kracht Gods in het geloof bewaard wordt en beproefd voor het koninkrijk van God, waardoor wij lijden, waarvoor de Heere dank verschuldigd is, omdat Hij ons daartoe heeft verkoren en ons heeft geschonken om deel te hebben aan de erfenis van de heiligen in het licht. Rom. 1: 7; Jak. 1:18; Kol. 1:12.
Daarom, geliefde broeders, wees moedig en onbevreesd en wandel met een vast en onveranderlijk geloof voor God en Zijn gemeente en besluit vastberaden, niet om van de Heere af te wijken, of te scheiden van Zijn liefde, vanwege enige benauwdheid of verdrukking; en Hij kan u hulp en troost geven, wanneer u in de steek bent gelaten, verstoken van alle menselijke hulp en troost; want Hij komt tot de hulp van hem die zich verzaakt en zichzelf verloochent, aangezien Hij woont en alleen in de harten van mensen zal wonen, en niet wil dat we iemand anders dan Hem dienen. Mat. 4:10.
Wees dus gevestigd en opgebouwd in Hem, en laat de liefde toenemen onder jullie, waardoor de een de ander ondersteunt, en elk vreugdevol poogt de voornaamste in deugd te zijn. Let niet op de wandeling van de luiaard en achtelozen, om hun voorbeeld niet te volgen, namelijk degenen die christenen in gemak van leven worden genoemd, die genoeg hebben aan kledingversiering of uiterlijke schijn, maar beschouw degenen wiens leven en belijdenis van het geloof conform de leer van Christus; zodat je noch te hoog noch te laag mag gaan, noch te breed noch te lang. Ef. 3:18. Want velen dwalen af door naar elkaar te kijken; als gevolg waarvan ze koud worden. Enz.

… Wat onze huidige toestand betreft, de Heere wordt erom geprezen, die we niet genoeg kunnen danken voor de vreugde, dat Hij ons waardig heeft geacht om te lijden voor Zijn Naam en voor de vreugde die ons door Hem is geschonken, die we hebben in onze gevangenschap; want Hij is getrouw, zodat Hij met de verzoeking ook de uitkomst zal geven; en Hij laat de Zijnen, die op Hem vertrouwen, niet beschaamd worden. De genade van de Heere zij met u.
Begroet elkaar met een heilige kus; Jan, Pleun en ik begroeten je ook zeer. Hiermee beveel ik u aan God en het Woord van Zijn genade aan.
Geschreven door mij, Peter van Weert, terwijl hij met zijn drieën in de gevangenis zat.

Pieter's tweede brief, waarin hij afscheid neemt

Hiermede bevelen wij u allen aan, lieve broeders, tot de Heere, wensende dat u uw weg kunt vervolgen ter ere van de Heere, zodat u de kroon kunt verkrijgen, en standvastig kunt blijven tot het einde, opdat u verlossing kunt verkrijgen; want niemand verkrijgt de prijs, tenzij hij dapper strijdt. I Cor. 9:24; 2 Tim. 2: 5. Loop dus zó, dat je de prijs kunt krijgen. Strijdt als soldaten van de Heere; vastbesloten om er niet over na te denken hoe of wat u zult spreken wanneer u voor de magistraat gebracht zult worden, want God de Heere verlaat niet de Zijne die op Hem vertrouwen; om niet beschaamd te worden. Mattheüs 10:19. Hoewel ze als misdadigers worden aangesproken, maar Hij verzaakt de Zijnen niet; want alhoewel het geween in de avond komt, zal de vreugde terugkeren in de morgen. Ps. 30: 5. En hoewel Hij, om ons te kastijden, een ogenblik toornig is, houdt Hij ons door Zijn genade levend. Hebr. 12: 8; Jes. 54: 8. Daarom zijn wij niet verlaten door Hem, hoewel we meer tegenspoed hebben dan de wereld. Enz. enz.

… Wij bevelen u aan God en het Woord van Zijn genade aan. Wij, Jan, Pleun en Peter, groeten u in de Heere. Bid voor ons, dat we onze loop naar Zijn lof mogen beëindigen. We bidden ook voor u.

BEKENTENIS VAN HET GELOOF VAN **JAN DE OUDE KLEERKOPER**, IN GEVANGENIS IN ANTWERPEN, 1551

Dit is de plaats, op welke ik in de Inleiding bl. 23 heb gewezen; de plaats, waar het ***Offer des Heeren*** van een brief slechts een kort fragment opnam, het grootste gedeelte wegliet. Slechts een fragment: 't geen wij nog uit iets anders weten dan alleen uit den abrupten aanvang en het even abrupte slot. De gehele brief is n.l. later in handen gekomen van Jacques Outerman en de andere verzamelaars van het eerste Groote Offerboek, dat van 1615, die hem I, fol. 145-147, afdrukten. Daaruit zien wij ook eerst, dat deze ‘bekentenis’ ontleend is aan een brief, zeker door een der gevangenen aan ‘zijne lieve vrienden’ gericht. Hij zal in deze uitgaaf der martelaarsbrieven worden opgenomen. Al de volgende uitgaven van het Groote Offerboek evenals Van Braght lieten hem weer weg en bepaalden zich er toe het fragment uit het *Offer des Heeren* af te drukken.

Nu is het opmerkelijke van 't geval dit. Het *Offer des Heeren* laat die gedeelten van dit schrijven weg, waarin de schrijver bericht hoe zowel Jan de oude Cleercooper als Pieter Bruynen en Pleunis de Hoevele zonder omwegen voor hunne rechters bekennen dat zij hebben deelgenomen aan de beeldenbreking in Augustus 1551. Toen was het kruis, staande op den weg naar Hoboken, in stukken gesmeten en waren de hoofden afgezaagd van de beelden in 't kapelletje, dat op den dijk naar Austruweel stond. Daarop was een premie uitgeloofd en ook uitbetaald voor hen, die de schuldigen (men verdacht er herDopers van) aanbrachten: *Antwerpsch Archievenblad*, I, bl. 242; II, bl. 340, 1. Vreemd dat, als in de schoutsrekeningen het misdrijf der genoemden wordt vermeld, alleen van herdoperij sprake is, niets van die beeldenbreking verluidt.

Dat het *Offer des Heeren* dit feit of dat schrijven niet zal hebben gekend, is even onwaarschijnlijk als dat het geen opzettelijke bedoeling zal hebben gehad met het weglaten van de genoemde stukken. Vonden zijne verzamelaars misschien het gebeurde weinig eervol voor Peter Bruynen c.s.? Verzwegen zij het daarom liefst? Wilden zij zoo doende den goeden naam hunner martelaars redden? Of keurden zij wellicht even weinig als Bruynen c.s. zelven het bedrijf af, terwijl zij toch hunne lezers niet wilden opwekken dat voorbeeld te volgen, en lieten

zij het dáárom weg? Naar het schijnt, waren zij omtrent deze mannen in 't onzekere. In het *Liedboek* van 1562 handelt het vijfde lied volgens de aantekening op den rand: ‘van drie vrome Christenen genaamt Jan, Pleun en Peter, derwelcker Brief ende Belijdinghe staat Fol. CV enz.’ (van het *Offer des Heeren*), en boven iedere bladzijde heet het eveneens: Jan, Pluen ende Peter". De druk van 1566 heeft ook nog die namen boven de bladzijden, maar in de aantekening aan den rand niets anders dan: ‘van drie vrome Christenen’. In alle verdere uitgaven ontbreken in het *Liedboek* de namen geheel. En in het énige exemplaar van n°. 1, 1562, dat wij nog bezitten, zijn die namen boven aan de bladzijden reeds oudtijds met de pen doorgehaald.

Zie over die weglatingen in den brief en bij 't lied de ‘*Bibliographie*’, II, p. 516-8, en mijn artikel over Van Braght in de *Doopsgezinde Bijdragen*, 1899, bl. 154-156.

Vraag." Wat denk je van kinderdoop?"
Antwoord." Ik denk niet dat het niets anders dan een menselijke instelling is."
Vraag. "Met wat wilt u uw doop bewijzen of handhaven?"
Antwoord. "Markus 16."
Vraag. "Wat zijn uw opvattingen over de sacramenten?"
Antwoord. "Ik heb niets te zeggen over de sacramenten van mensen, maar het Avondmaal, zoals Christus het met Zijn apostelen hield, keur ik goed en acht het, want ik denk dat er velen zijn die niet weten wat *sacrament* betekent."
Vraag. "Wat denk je van de Roomse Kerk?"
Antwoord. "Niets, maar ik acht de christelijke gemeente, die de gemeente van Christus is."
Vraag. "Wat vindt u van de Hostie die de priester in zijn hand houdt? Gelooft u niet dat onze Heere erin zit met vlees en bloed?"
Antwoord. "Nee, want er staat geschreven, Handelingen 1, dat Hij op dezelfde manier zal terugkeren als Hij naar de hemel is opgevaren."
Vraag. "Wat denk je van de paus?"
Antwoord. "Dat hij de antichrist is." I Thess. 2: 3.
Vraag. "Wat vindt u van de mis, de ceremoniën en de biecht die in de gemeente zijn waargenomen?"
Antwoord. "Niets, want de boom waaruit ze komen, is nergens goed voor."
Vraag. "Waar ben je gedoopt?"
Antwoord. "Mijn heren, als u het weet, waarom vraagt u het mij dan nog?"
De baljuw zei toen: "Ik bezweer je bij je doop, dat je ons vertelt waar je bent gedoopt." Mat. 26:63.
Antwoord. "Mijn Doopsel, ik houd het goed en juist, maar uw bezwering acht ik niet."
Daarna lazen ze me de namen en achternamen voor van allen die met mij waren gedoopt en zeiden: "**Assuerus** heeft het ons bekend gemaakt."
Ik zei toen: "Het is waar."
Vraag. "Wie heeft je gedoopt?"
Antwoord. "Het betaamt me niet om het te vertellen."
Vraag. "We zullen je het vertellen."
Antwoord. "Mijn vlees is voor je, doe ermee zoals je wilt."

Verheyden:
16 JANUARI 1552. 17. **Jan HELLEMAN**, Doopsgezinde, levend verbrand Brugge.

67. WILLEM VAN BIERCK, CHRISTOFFEL VAN GEISTENS, CHRISTEN VAN EUKERAET EN TIELLEMAN VAN NUNKERKEN. 1552
GUILAME VAN ROBAYS, te KOMEN 1552
PIETER VAN OLMAN, 1552

Overzicht door Joh. Decavele, *De dageraad van de Reformatie*

… In de rekening van het volgende jaar verneemt men trouwens wie de verdachten waren: Hans Bufkin, die we in 1551 opmerken als lid van de broederschap te Gent; Joris en Barbele van den Driessche, broer en zuster van de reeds genoemde Jan; Joos Gheskieres, waarschijnlijk verwant met Jannekin Gheskieres, echtgenote van Jan van den Driessche; Martin Bousser (Bossier), die in 1558 als doopsgezinde zou verbrand worden; verder nog Pieter van Stoopenberghe en Martin de Decker 182. Op deze twee laatsten na kunnen we dus alle verdachten met een grote graad van zekerheid in de doopsgezinde invloedssfeer thuisbrengen.
Vermelden we nog dat te Gent op 27 juli **Pieter van Olmen** uit Wervik wegens doopsgezindheid verbrand werd. Het Offer des Heeren, p. 187-194, 594-803.
Een gelijkaardige conclusie dringt zich op voor Komen en Kortrijk. Een inwoner van de eerste stad, **Pieter van den Broucke,** werd in 1550 te Antwerpen als doopsgezinde tot de brandstapel veroordeeld. In het zelfde jaar werd in Komen zelf een zekere Pieter de Cierf ervan verdacht, de Doopsgezinden te begunstigen en twee jaar later eindigde **Willem van Robays** op de brandstapel. Te Kortrijk liet Titelmaas in 1550 en 1551 dagvaardingen uitgaan tegen Clays Meeuwels, de gebroeders Adriaan en Jan van Remeys, Gillis van Roques (Rochus). Willem de Camp (ver Camp, alias van Acker), Martin du Petis (Petits), Hans de Scheemaker, Ampleunis en Elisabeth van den Heuvel. Uit latere berichten kunnen weer verscheidenen onder hen als Doopsgezinden bestempeld worden: **Willem de Camp** († Merelbeke rr juli 1551), **Ampleunis van den Heuvel** († Antwerpen 21 oktober 1551) 189, **Elisabeth van den Heuvel** († Antwerpen 16 maart 1560) 190; **Martin du Petis** († Antwerpen 21 oktober 1551) 191, **Hans de Scheemaker** († Antwerpen 17 juli 1553). Bij dit alles is het niet zonder betekenis dat de diaken die de geciteerde brief aan de Antwerpse kring schreef ondertekende niet de (schuil (?) naam Adriaen van Cuerterycke.
De harde Doopsgezindenkern bleef gedurende de jaren die volgden een constante in de reformatorische beweging in het Zuid-Vlaamse Leiegebied. In Menen en Kortrijk heeft Lenaert Bouwens tussen 1554 en 1561 aan minstens 71 personen de volwassenendoop toegediend. De martelaarslijsten bieden hiervan een treffende weerspiegeling: ***alle terechtstellingen tussen 1550 en 1566 in Kortrijk, Menen, Wervik en Komen betreffen uitsluitend 194 doopsgzinden***!
Hetzelfde geldt, op enkele schaarse uitzonderingen na 195 voor ingeborenen van deze plaatsen of in de omgeving, die te Antwerpen, Gent, Brugge, Doornik, Ieper, Rijsel en Armentières om hun geloofsovertuiging stierven. Men houde nochtans rekening met de mogelijkheid dat dit spiegelbeeld enigszins vervormd zou zijn, en dit om twee redenen: enerzijds zijn de Doopsgezinden veel meer dan de andere sectarissen het mikpunt geweest van de vervolgingen, anderzijds waren ze meer beginselvast (sommige auteurs zeggen: fanatieker) en hebben minder dan de sacramentariërs of de Calvinisten gebruik gemaakt van de mogelijkheid, zich door afzwering het hachje te redden.

De vier broeders, **Willem van Bierck**, Christoffel uit de Geistens, Christian uit Eukeraet, en Tielleman uit Nunkerken, werden samen op het zelfde moment met het zwaard te **Blankenburg** terechtgesteld; ze hebben gewillig de dood ondergaan vanwege het getuigenis van Jezus en met hun bloed getuigd van hun geloof.

GUILAME VAN ROBAYS, te KOMEN 1552

Te Komen in Vlaanderen werd vanwege de navolging van Jezus Christus , vervolgt , gevangen, onderzocht, gemarteld en gedood een broeder Guillame Robays

Folio 145
PIETER VAN OLMAN, OF VAN WERWIJCK, (Peter van Olmen, Werwik) GAF ZIJN LEVEN VOOR JEZUS 1552

Van het Groote Offerboek van 1615 af heet hij, ook bij Van Braght, **Peter van Olmen** of van Werwik. In het Gentsche Sententieboek ontbreken de bladen, waarop de jaren 1540-1554 voorkomen: wij weten dan ook van Peter niets naders, ook niet de wijze, waarop hij geëxecuteerd is. Het lied 'Van vrage en antwoordt' in het liedboek van het *Offer des Heeren*, fol. 44 r°, is volgens de daarbij staande aantekening, 'soalst schijnt', door hem 'ghemaackt'. Dit lied komt reeds in de *Veelderhande Liedekens* van 1559 voor: zie Wieder.

Pieter schreef:
De overvloedige genade en vrede van God de Vader en de Heere Jezus Christus zij met u.
Genade en vrede zij met u van God, onze Vader en onze Heere Jezus Christus, die de Vader der barmhartigheden is, en de God van alle troost, die ons troost in al onze verdrukking, opdat wij in staat zijn om hen te troosten die in enige moeiten, door de troost waarmee wij zelf door God worden getroost. Want zoals het lijden van Christus in ons overvloedig is, zo is ook onze troost overvloedig in Christus. Want onze lichte verdrukking, die slechts een ogenblik duurt, werkt voor ons een veel uitgebreider en eeuwiger gewicht van heerlijkheid; terwijl we niet zien naar de dingen die gezien worden, maar naar de dingen die niet gezien worden; want de dingen die gezien worden, zijn tijdelijk; maar de dingen die niet gezien worden, zijn eeuwig. Enz.

… We hadden dus veel woorden, maar allemaal zonder reden. Ik vroeg toen of de kinderen van de Heere niet allemaal geestelijk moesten zijn."
"Ja," antwoordde hij.
Daarop vroeg ik, waarom dan zij geestelijk werden genoemd, en de anderen werelds, wanneer zij allen geestelijk moeten zijn.
Dit konden ze niet uitleggen.
Ik zei toen, dat Christus niet bidt voor de wereld, maar voor hen die niet van de wereld zijn (Johannes 17: 9); nu, als je geestelijk bent, hoe komt het dan dat je niet allemaal één geest bent? Want sommigen mogen alleen grijze monniken worden; mogen niet met geld omgaan, en hun schoenen moeten bovenaan een opening hebben; anderen moeten allemaal in het zwart gaan; nogmaals, allemaal in verschillende kleuren; en anderen mogen geen gekookt voedsel eten en mogen niet met vader of moeder praten als ze hen zien; maar wanneer ze hen niet zien, praten ze met hen. Ik zei: "Dit zijn allemaal verschillende sekten, geplant door mensen, en niet door God, daarom zullen ze allemaal worden uitgeroeid." Mat. 15:13.
Hierover hadden ze niet veel te zeggen.
Ik zei toen: "Uw leer is de leer van de duivel, want alles wat gedaan en waargenomen wordt, is in tegenspraak met de waarheid, zoals Paulus zegt (1 Timotheüs 4: 1, 3). Dat in de laatste tijden sommigen zullen afwijken van het geloof, aandacht schenken aan verleidende geesten en leerstellingen van duivels; verbiedend om te trouwen en te bevelen zich te onthouden van vlees dat God heeft geschapen. Nu zie ik dat je dit onderwijs; want je verbiedt te trouwen en beveelt je te onthouden van vlees."
Toen zeiden ze dat ik weg moest gaan.
Kort daarna kwam de deken van **Ronse**, en met hem een andere priester; ze vielen me het hardst aan met subtiele vragen; maar de Heere bewaarde mij, zodat ik niet werd verraden. Hij vroeg me of ik niet geloofde dat het brood dat Christus zijn apostelen gaf

het lichaam van Christus was, toen Hij zei: "Neem, eet, dit is mijn lichaam, dat voor u wordt verbroken?"
Ik antwoordde: "Dat brood was niet het lichaam van Christus, dat voor ons werd verbroken, het was ter gedachtenis."
Hij voegde zich weer bij: "Het brood veranderde in Zijn lichaam."
Maar ik zei, dat het om een gedenkteken ging en niet om het lichaam zelf.
Ze vroegen me toen met betrekking tot de doop, of baby's niet hoefden te worden gedoopt.
Ik zei: "Er is niets geschreven over de kinderdoop, maar over de doop in het geloof."
Toen zeiden ze: "Zie, wij zullen bewijzen dat kinderen moeten worden gedoopt.
Daarom wijs ik u, geliefde broeders en zusters, elkaar goed te onderrichten in alle zaken, namelijk, betreffende het avondmaal, de doop, de vleeswording van Christus, en met betrekking tot de geestelijke kinderen en de kinderen van de wereld.
En wandel wijselijk in de vreze des Heeren, en vrees geen mensen, hoewel zij woedend worden. Ik waarschuw je ook; geliefde broeders en zusters, door de liefde van onze Heere, dat jullie allemaal de Heere voor mij zullen bidden, zodat ik moedig vast kan blijven staan, wanneer ik beproefd word.
Ik smeek je verder, dat je mijn geliefde moeder, in alle zaken, en ook mijn broeder en mijn vrouw ijverig zult instrueren, opdat ze zich misschien bekeren.
De Heere vervulle u met zijn Geest, Amen.

Geschreven in angst vanwege de mensen die hier constant waren.
De overvloedige genade en vrede van God de Vader en de Heere Jezus Christus zij met u. Amen.

Hij die de Heere vreest, zal goed doen. Sirach 15: 1.

DUITSLAND

Folio 131

68. WILLEM DE KISTEMAKER, EN WINDEL RAVENS BINNEN KLEEF ONTHOOFD. 1551

(Gekopieerd van een oud schrijven)

Willem, de meubelmaker, woonde in Weesz, een dorp dat tot het land Kleef behoorde; hij was een zeer vreedzame en vrome man, die vanwege het christelijk geloof zijn geboorteland moest verlaten, en wanneer hij zich niet aan de wereld zou aanpassen, werd hij gevangen gezet van Weesz naar Kleef en daar ongeveer een jaar gevangen gehouden jaar, uiteindelijk onthoofd. Hij schreef verschillende brieven uit de gevangenis.
Toen Willem de meubelmaker door de rechters in Kleef zou worden veroordeeld, wilde Claes Meselaer, een van hen, niet in de rechtbank zitten om hem te veroordelen, maar deed zich ziekelijk voor en ging naar bed. De burgemeester kwam daarom met de zes rechters naar zijn bed om toestemming te krijgen voor het vonnis. Hij zei dat hij zo'n vrome man niet wilde veroordelen.
Daarop zei de burgemeester: "Hierdoor zult u het grote ongenoegen van onze genadige prins en heer oplopen."
Claes antwoordde: "Ik zal liever het ongenoegen van Hertog William op me nemen dan van de Allerhoogste." "
Dan zal ik het op mij nemen", zei de Burgemeester, die daarna door de wrekende hand van de Heere werd bezocht, zodat hij werd gekweld door luizen en verloor zijn spraak voor een tijd, en stierf dus in grote ellende.
Maar Claes Meselaer legde zijn functie van rechter neer en stierf als een broeder in de gemeente.

Naast hem werd een andere broeder, **Windel Rauens, ter** dood gebracht te **Kleef;** die van het bovenstaande hield, verruilde zijn leven voor de dood, nadat hij zijn ziel in de handen van God had geprezen.

69. MARIA VAN MONJOU, 1552

Zoals het bekend en manifest is volgens het getuigenis van de Goddelijke Geschriften, hebben allen die rechtvaardig zijn geweest en Godzalig in Christus Jezus hebben geleefd, vanaf het begin van de wereld hebben geleden, dus deze Maria, als een vrome Godvrezende vrouw nam ook deel aan het lijden. Want zoals zij, volgens de eis van de Schrift, was gedoopt op het ware geloof, als een lid van het lichaam van Christus, en zichzelf een tijd stichtelijk had gedragen onder de broeders en alle mensen, werd de afgunst van de draak gemanifesteerd; de baljuw van Monjou zorgde ervoor dat ze naar Monjou werd gebracht en gevangen gezet, waar ze meer dan een jaar in gevangenschap bleef.
En hoewel ze veel moest lijden, droeg ze het toch met vreugde. Haar voortdurende vermaning aan al de vromen was, dat zij in liefde zouden wandelen en het verbond van Jezus Christus vasthouden. Ef.5: 2. Ze streefde er voortdurend naar haar lichaam een levend offer te brengen, heilig, aanvaardbaar voor God, en dat ze een geestelijk huis zou kunnen worden, goed versierd met het Woord van God. Rom. 12: 1; 1 Petrus 2: 5.

De autoriteiten hebben haar drie dagen lang achter elkaar gekweld, maar konden haar er niet toe brengen haar geloof te verzaken, omdat ze zich aan Christus zou houden; want volgens de Schriften wordt niemand ooit beschaamd, die God vreest vanuit het hart. De baljuw smeekte haar om naar de Kerk te gaan en hij zou haar vrijlaten en haar voor een half jaar de kost geven; maar zij wilde niet instemmen, maar verlangde om zich aan Christus te houden en haar leven te geven omwille van Hem; waarop zij werd veroordeeld om te worden verdronken.
Op weg naar het water zong ze met een vreugdevol hart, want deze dag was gekomen en ze had verlangd om dit uur te zien; en aldus ging zij voort, zoals een schaap wordt geleid naar de slachting, in de handen van Pilatus, zoals zij deden met Christus, zoals de Schrift getuigt: "Zij zullen u doden en denken dat zij God dienen". Johannes 16: 2.
Onderweg zei Maria: *"Ik ben de bruid van een man geweest, maar vandaag hoop ik de bruid van Christus te worden en Zijn koninkrijk met Hem te erven."*
Toen ze het water naderden, zei een van de huichelaars: "O Maria, bekeer u, anders zal het niet goed met u gaan."
Aan het water liepen ze meer dan twee uur met haar rond, omdat ze dachten dat ze haar afvallig konden maken, de waarheid zou verzaken en hen wilde volgen.
Daarop zei Maria: *"Ik houd vast aan mijn God, ga voort met datgene waarvoor u hier bent gekomen, het koren is in het stro, het moet gedorst worden, dus het Woord van God is begonnen en moet voltooid worden."*
Hiermee kleedde ze zich uit, gaf zich vrijwillig over, en zei: *"O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."* Hierop werd ze verdronken en stierf, belijdende de naam van God, en verzegel het met haar dood tot troost van alle gelovigen.

70. BARBEL VERDRONKEN 1552
CORNELIS, VAN KULENBURGH, 1552
WOUTER CAPELLE GEDOOD, 1553

Folio 132, **BARBEL VERDRONKEN 1552**
Omstreeks deze tijd werd ook Gulik een vrome, Godvrezende vrouw, genaamd Barbel, verdronken, omdat zij pausdom en afgoderij had verlaten en gehoorzaam werd aan het heilige Evangelie. I Cor. 10:14.

Folio 147 **CORNELIS, EEN JONGEN VAN KULENBURGH, 1552,**

In het jaar 1552, onder het beleid van de graaf van Kulenburgh werd het aangehouden voor het getuigenis van Jezus, een **jongen genaamd Cornelis**; hij werd ongeveer drie jaar gevangen gehouden op de genoemde plaats en vervolgens verbrand voor de waarheid van Christus.
Tijdens zijn gevangenschap werd hij zwaar bestookt door priesters, monniken en prelaten, die bijeen waren in het kasteel van Kulenburg. Deze dienaars van de Roomse antichrist legden vele strikken voor de jeugd, om zijn ziel te vangen; ze hebben hem zware martelingen opgelegd, dat hij zijn medegelovigen moest verklappen; en hem vervolgens vleien met mooie beloften van deze wereld, hierin het voorbeeld volgen van hun meester, Satan, met onze Heiland Jezus.
Maar deze gevangene, hoewel jong in jaren, doch oud in het geloof, weerstond door de genade van God dapper deze verleidingen, door de genoemde graaf, die gedwongen werd door de Geestelijken en zijn verlangen om een vriend van de paus te blijven. Joh. 19:12. Dus deze vrome jongeman moest ervoor betalen; hij werd op een

staak geplaatst en terwijl hij daar was, kwamen de priesters tot hem en probeerden hem af te doen vallen. Maar hij koos veel liever om te sterven voor de Naam van Jezus dan om van de waarheid af te wijken; en werd daarom op de brandstapel verbrand, waardoor hij deel kreeg aan het lijden van Christus, waarvoor hij zal worden beloond met eeuwige vreugde, in de openbaring van de grote God.

Zie hiervoor hymne in Historie van het Liedboek.

Folio **150 WOUTER CAPELLE, 1553**

In 1553 werd een Godvrezende broeder, genaamd Wouter Capelle, opgepakt in Diexmuyde, [Diksmuide] in Vlaanderen, voor het beleven en het volgen van het Woord van God, en beleed en verzegelde het geloof van de waarheid met zijn dood en bloed op de gezegd plaats; als een leerzaam voorbeeld dat waardig is om door alle ware gelovigen te aanvaarden, naar zijn einde te kijken en zijn geloof na te volgen; vooral de Overste Leidsman van het geloof, Christus Jezus, geprezen tot in eeuwigheid.
En aangezien deze getuige van God leed voor de waarheid en getuigenis van het Woord van God, en niet voor enige misdaad, verkreeg hij, door de genade van God, de kroon van het eeuwige leven, beloofd door God aan allen die ter dood zijn gebracht door mensen voor het Woord van God. En dat zij op de laatste Dag in grote heerlijkheid zullen worden opgewekt.

Wouter Capelle was een groot weldoener van de armen. Een simpel man kwam regelmatig aan zijn huis om voedsel bedelen. Hij ging mee naar de brandstapel. Toen riep deze eenvoudige kerel, "Gij dieven en moordenaars, gij vergiet onschuldig bloed, deze man heeft geen kwaad gedaan maar heeft mij zeer vriendelijk gevoed." En dit riep hij constant. Toen Wouter klaar stond om te worden verbrand, stapte hij ook in de buurt en wilde met de veroordeelde het vuur inlopen, zodat ze hem met geweld moesten wegvoeren. En toen hij dood was, en het verbrande lichaam buiten de stad naar het galgenveld werd gebracht, ging deze simpele man er dagelijks heen, hij keek niet naar sneeuw noch regen, streek met zijn handen over het verbrande lichaam en zei: "O arme bloed gij hebt zeker geen kwaad gedaan, en toch hebben zij je bloed vergoten en ge hebt mij zo goed gevoed."
Eindelijk, toen het lichaam bijna was verteerd door de vogels, nam deze man bij een bepaalde gelegenheid het hele skelet af, legde het op zijn schouders en liep ermee naar de poort. Vandaar dat veel mensen hem volgden, om te zien waarheen hij zou gaan. Maar hij ging ermee naar de burgemeester van de stad en toen deze zijn deur opende, gooide hij het hele geraamte de hal in en zei (ook andere heren stonden daar bij), "Dieven en moordenaars, als gij het vlees van deze man hebt opgegeten, eet ook de benen."
En daarna hebben de heren van Dixmuyden een ijzeren staak opgericht in de plaats waar de voornoemde Wouter Capelle was geëxecuteerd, voor een symbolisch en duurzaam gedenkteken, dat zo'n ketter (zoals zij hem beschouwden) daar was verbrand.
Het geschiedde dat de burgemeester van de stad, in wiens huis het geraamte was geworpen, doodziek werd en dat zijn ziekte hem zo trof, dat hij in waanzinnigheid uitriep dat hij een engel Gods met de ziel van de verbrande Wouter Capelle over de staak had zien vliegen. Omdat hij dit voortdurend riep, hebben de heren de ijzeren staak verwijderd; toen hield hij op met zijn geroep. Maar hij stierf zeer jammerlijk kort daarna. Als gevolg hiervan leek het erop dat die van Dixmuyden zo bang waren dat ze achteraf geen onschuldiger bloed meer hebben vergoten.
Zie in dit boek het hoofdstuk: ***De ondergang van de tirannen***, etc.

71. BRIEF VAN JOOS 't KIND, TE KORTRIJCK, DIE VERBRAND WERD VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS, 1553.

Begin 1553 liet Titelmans te **Kortrijk** de Doopsgezinde **Joos 't Kindt** aanhouden, wat aanleiding gaf tot grote spanningen in de stad; telkens als de verdachte uit de gevangenis naar de vierschaar werd overgebracht troepte een massa burgers samen die een dreigende houding aannamen tegenover de gerechtelijke overheid; de dag voor de terechtstelling was de atmosfeer zo geladen dat de hoogbaljuw dringend alle dienders uit alle hoeken van de kasselrij opvorderde om het gerecht tijdens de executie bij te staan.

Titelmans, die dit alles geïrriteerd had gadegeslagen, kon de volgende dag, 21 januari, onverwacht de hand leggen op een pak brieven van Kortrijkse vluchtelingen (vermoedelijk te Antwerpen) aan hun familieleden en gelijkgezinden. Hieruit maakte Nicolas de Hondt een lijst op van verdachten en maakte ze op 26 januari over aan de stadsmagistraat. …

Een nieuwe en heel sterke impuls kreeg de Doopsgezindeische beweging in het Kortrijkse door het bezoek van twee Noord-Nederlandse Oudsten uit de onmiddellijke omgeving van Menno Simons. Gillis van Aken diende in 1554 in een bos te Marke de volwassenendoop toe aan een vijftal volgelingen, onder wie Jacob de Rore, die bijna vijftien jaar lang mee de teugels zou in handen houden van het doperdom in Zuid-Vlaanderen. Kort daarop won Lenaert Bouwens veertien dopelingen bij tijdens twee plechtigheden te Kortrijk zelf. De uitwerking van deze bezoeken moge af te lezen zijn uit het grote aantal processen dat einde 1554 en in 1555 door de inquisiteur te Kortrijk tegen verdachten en vluchtelingen werd gevoerd, namelijk éénentwintig. Daaruit moet worden opgemaakt dat de dopelingen een uiterst werkzaam ferment zijn geweest in een breed uitdeinende beweging. …

Nadat Bouwens in 1557 weer aan een elftal volwassenen de doop had toegediend, werd gedacht aan een min of meer georganiseerde uittocht. …

Te Kortrijk zelf leek de justitie pas einde 1558 enige vat te krijgen op de Doopsgezinden. In 1558 en 1559 werd tegen een zestiental personen geprocedeerd; in vier gevallen sprak de magistraat van Kortrijk op verzoek van de inquisiteur de doodstraf uit.. Een zwaar verlies trof de broederschap door de verbranding van **Daniel van der Camp** (Vaercampt), de vriend en eeuwige metgezel van **Jacob de Rore**; hij was zowat het „brein" van de Kortrijkse groep geweest. Kort na die executies, namelijk rond Pasen 1559, kwam te Kortrijk een grote groep dopers aan uit omliggende plaatsen, die zich klaarmaakten om naar Antwerpen door te reizen. Enkele Kortrijkzanen die aan de vervolgingen waren kunnen ontsnappen voegden zich bij de groep in de herberg „De Pauw". Zoals elders verhaald wordt zou een aantal van die reizigers bij een nieuw oponthoud in Gent in handen van het gerecht vallen. Enkelen bereikten Antwerpen, sommigen trokken nog verder naar veiliger geachte plaatsen. …

Toelichting uit het Offerboek:

‘Ronse’ in de onderstaand verslag van 't Kind, is Pieter Titelman, de bekende inquisiteur van Vlaanderen: zie Bor, Brandt, enz. Hij was deken van Ronsse, de Vlaamsche naam van Renaix. Ook **Peter van Werwik, Hans de Vette** en anderen zijn door hem ondervraagd: zie hun brieven; en over een bewijs hoe berucht hij was, fol. 127 v°. Polet is misschien de Kortrijker Joannes Pollet, kanunnik van St. Pieter te Leuven, bij Molanus, *Les quatorze livres sur l'hist. de Louvain*, publ. p. de Ram, 1861, p. 144 vermeld.

Het gewone verwijt tegen de Doopsgezinden, dat zij geen kerk vormden maar slechts een troepje saamgelopen lieden waren. - Merkwaardig is 't, dat Polet hier van een Duitsche en een Engelsche (kerk) gemeente spreekt als van bekende corporaties, en dat in 1553 en in de

zuidelijke Nederlanden. De laatste is zeker een gemeente van Engelsche kooplieden geweest. Valt dit dispuut in 't laatst van 1553, dan had misschien Polet nog meer aanleiding om van haar melding te maken; zij was wellicht toen versterkt door de overkomst van uitgewekenen na de troonsbestijging van Maria.

Deken van Ronse: Evenals later ‘oliemaker’, fol. 117 v°, is ‘smoutverkooper’ (smout betekent niet anders dan vet, smeer, olie) een scheldnaam voor de priesters, die bij het sacrament der stervenden en misschien ook bij andere plechtigheden gewijde olie gebruiken. Waarom hier de Deken van Ronse zo wordt genoemd en Polet niet, op de andere plaats Polet ‘de oliemaker’ heet en niet Titelman, terwijl toch de een even goed als de ander priester en deken was, weet ik niet.

BRIEF VAN JOOS 't KIND

Genade zij met u en vrede van God de Vader en onze Heere Jezus Christus;
moge Hij ons troosten en sterken met Zijn Heilige Geest, opdat wij ons kunnen verzetten tegen de aanvallen van de duivel, die, zoals Petrus zegt, om ons heen loopt als een brullende leeuw, op zoek naar wie hij mag verslinden, en hem weerstaan met een vast geloof.
Weet dan, dierbare vrienden, dat ik zo'n strijd heb met de vleselijke heren, in zoverre dat ze me aanvallen met hun drogredenen, trachtend mij te trekken uit de gehoorzaamheid van onze lieve Heere; ik vertrouw er echter op dat de Heere mij zal helpen, wat ik niet betwijfel; want God troost de Zijne, zegt Hij door de profeet Jesaja (49:15): "Hoewel een moeder haar kind verlaat, zal Ik u niet verlaten". Hetwelk de Heere op wonderlijke wijze in mij laat zien - laat elke tong Hem loven. Ja, als ik zoveel papier had als ik ooit heb beschreven, en tijd om te schrijven, ik kon de vreugde en blijdschap die ik ervaar niet beschrijven; ja, mijn vreugde is onuitsprekelijk.
Maar **N.** is ziek en smeekt dat je de Heere ijverig voor hem wil bidden; want hij is gereed om in het vuur te gaan, maar hij kan de vijanden van het kruis niet weerstaan; want zij vallen hem met drogredenen aan, want hun leraar, de duivel, kent veel drogredenen, wat hij toonde toen hij kwam om onze Heiland in de woestijn te verleiden, zoals geschreven staat in het Evangelie.
Welnu, als hij zijn sofisterij op onze Zaligmaker toepaste, word ik niet terneergeslagen, hoewel ik een beetje strijd heb; want, lieve vrienden, ze zouden makkelijk kunnen worden weerstaan als ze argumenten gebruiken, maar ze belagen hem met leugens. Omdat hun vader een leugenaar is, zoals onze Heiland hun ook heeft verteld, hebben ze de aard van hun vader, die zij ten dele met betrekking tot mij hebben gemanifesteerd, die ik u niet allemaal kan meedelen; maar ik hoop dat de Heere mij veel genade zal geven dat ik een beetje schrijven kan over het dispuut met vleselijke mensen.
Weet dan, dat Ronse en Polet zaterdagmiddag in de gevangenis kwamen en mij voor hen riepen.
Toen ik naar hen toe kwam, vroeg ik hen wat ze van me wilden.
Ze antwoordden: "Dit zal je verteld worden."
Ze vroegen hoe oud ik was.
Ik antwoordde: "Dat weet ik niet; als je op dit punt correcte informatie wilt, moet je het aan mijn moeder vragen."
Ronse." Vertel ons zo dichtbij als je weet."
Joos. "Tussen twintig en dertig jaar." Toen schreef hun klerk: "Tussen dertig en veertig."
Ronse." Wanneer heb je als laatste gebiecht?"
Joos. "Waarom vraag je dit?"

Ronse." Ik wil het weten."
Joos. "Je hebt me niet laten arresteren, je weet heel goed hoe het met mij is."
Antwoord. "Dat doen we."
Joos. "Van wie ben je, of in wiens naam ben je naar me toe gekomen?"
Antwoord. "In de naam van God."
Joos. "Ik geloof dit niet."
Vraag. "Waarom?"
Joos. "Omdat u mij hebt aangehouden, om erachter te komen hoe het met mij is, want allen die de Heere heeft gezonden om te gaan onderwijzen, sluiten niemand op, want als men hen wegstuurde beval Hij hen dat als zij bij de plaats waar ze niet werden ontvangen, zij het stof van hun voeten afschudden moesten en vandaar vertrekken." Mat. 10:14.
Polet. "U hebt ongetwijfeld gelezen, dat Paulus sommigen aan de duivel heeft overgeleverd." I Cor. 5: 5.
Joos. "Laat me zien waar Paulus hen in de gevangenis heeft geworpen, dit wil ik van je weten."
Polet. "Ik weet het niet."
Joos. "Waarom verbindt u zich dan om de Schrift aan iemand te citeren, die u zelf niet begrijpt? En meer dan dat, om mensen te arresteren, om hen tot het geloof te brengen, zelfs als uw geloof goed was, waar ik niet van houd, want ik geloof niet dat u van God bent."
Vraag. "Waarom?"
Joos. "Omdat de Heere zegt: 'Ik wil gehoorzaamheid hebben en geen slachtoffer' (I Sam. 15:22) en omdat u Hem niet gehoorzaamt. '
Vraag: "Waarin?"
Joos. 'Omdat Christus gebood de dwaling op de juiste manier terecht te wijzen; nu zegt dat ik verdwaald ben - waarom heb je me dan niet laten zien wat het ware is? Want ik zoek niets dan wat echt is."
Antwoord. "Voor dit doel zijn we gekomen."
Joos. 'Dan had je naar de plaats moeten gaan waar ik woonde.'
Ans. 'We wisten niet waar je woonde.'
Joos. 'U wist het goed genoeg om de gerechtsdeurwaarder te sturen.'
Antwoord. "Als je een goed schaap was geweest, zou het niet nodig zijn geweest."
Joos. "Christus verliet de negenennegentig en ging op zoek naar dat wat verloren was."
Toen zei Ronse: "Gelooft u niet dat ik tot uw meerdere ben benoemd door onze heilige vader, de paus en onze genadige Heer, de keizer?"
Joos. "Ik ken geen meerderen behalve Christus."
Vraag. "Hoe, herken je de keizer helemaal niet?"
Ik vertelde hem dat ik er zeer tevreden mee was dat hij mijn meerdere zou zijn volgens het vlees.
Toen schreven zij dat ik geen meerdere herkende volgens de geest dan Christus en de keizer naar het vlees.
Ronse zei toen: "Wanneer heb je als laatste gebiecht; vertel me dit?"
Joos. "Ik wil hierover niet met je praten."
Vraag. "Waarom?"
Joos. "Ik zal voor de heren spreken in volledige rechtszaal."
"Maar," zeiden ze, "het zou op het gevaar van je leven zijn, als je iets van belang zou zeggen."
Vertel mij ", zei hij," wat denk je aan de kinderdoop?"
Omdat ik werd aangespoord om te spreken, antwoordde ik: "Niets."

Ronse." Ja, in welke doop geloof je dan?"
Joos. "Ik ken slechts één geloof en één doop."
Ronse." Hoe lang is heet geleden dat je werd gedoopt?"
Joos. "Een half jaar of zo ongeveer."
Dit noteerden ze.
Vraag. "Wat denk je over de Roomse Kerk?"
Joos. "Ik heb niet het minste artikel van alles wat ze bezitten."
Dit werd ook opgeschreven. Ze vroegen me zoveel, dat ik tegen hen zei: "Ik heb mijn geloof openlijk beleden en ben bereid om levend in het vuur daarvoor te gaan, dus wees tevreden dat je mijn geloof kent."
Ze vroegen mij veel. Ik zei: "Ga weg van mij, ik beschouw u als vijanden van het kruis van Christus, vandaar, ga weg van mij, want je kent de grond van mijn geloof, die ik je vrijelijk heb beleden. Dus, ga van mij weg. Want gij weet de grond van mijn geloof; alsjeblieft vertrek. Het is door de genade van de Heere dat ik deze leden heb, en ik ben ook klaar om ze op te offeren door de genade van de Heere, ja, om hen te presenteren voor Zijn heilige lof." II Macc. 7:11.
Ze spraken veel, maar ik zei: "Ga weg van mij en kom niet meer waar ik ben, want je bent tegen God, Mattheus 12:30." Ben je niet bang voor de Heere? "Ziet wat er staat in Matt. 13, over het onkruid van het veld.
Antwoord. "Als we het zouden laten opgroeien, zou je ons allemaal bederven."
Polet. "Zegt Augustinus niet …" -
Joos. "Spreek niet over Augustinus, want ik ken hem niet; ik heb geen leer, behalve die van de apostelen en profeten, en van de woorden die onze Heiland uit de hemel heeft meegebracht, uit de mond van Zijn hemelse Vader, en verzegeld met Zijn kostbare bloed, hiervoor wil ik naar de brandstapel; maar Augustinus, Gregorius, Ambrosius, deze weet ik niet."
Ronse. "Ja, gelooft u niet dat onze gezegende Zaligmaker in het heilige sacrament verborgen is?"
Loos." Ik geloof dit niet."
Ronse." Waar is Hij dan?"
Joos. "Aan de rechterhand van Zijn hemelse Vader, en Hij zal ten slotte afdalen met de glorie van Zijn Vader, om de levenden en de doden te veroordelen. Vrees voor dit strenge oordeel en verbeter uw wegen, trek een harigen zak en kleding aan, bekeer u en ga naar de mensen, die u blijfen volgen na uw valse aanbidding, waarschuw hen, want u vermoordt hun zielen, omdat u zegt dat u de sleutel van het koninkrijk der hemelen hebt, uit de tijd van St. Peter, en dat hetzelfde altijd in uw bezit is gebleven." Welnu, Christus zegt dat u de sleutel hebt en dat gijzelf niet wilt binnenkomen en degenen die in willen gaan, hindert gij." Mat. 23:13.
Ronse." Wie doopte je? Heeft Jelis de Doper je gedoopt?"
Joos. "Je weet hoe het met me is, wees tevreden."
Polet. "Het was Adam Pastor."
Ronse." Of David Joris."
Ik zweeg.
Ronse. "Joos, vertel me wie je peters waren?"
Joos. "Ik ken geen sponsors."
Ronse. "Je getuigen?"
Joos. "Ik heb je gezegd dat het plaatsvond, dus wees er tevreden mee, want ik heb zoveel vertrouwen in de Heere, dat ik erop vertrouw dat Hij de deur van mijn mond zal dichthouden, zodat ik je niets zal vertellen, hoewel je me in stukken zult scheuren."
Ze vroegen me veel. Ik zei: "Ga weg van mij, want je bent niet van God."

Ze antwoordden: "Wij zijn wel."
Ik zei: "Weg, ga weg van mij, ga van mij weg en kom niet meer waar ik ben."
Er vond nog veel meer plaats, maar het zou te lang duren om het te schrijven. Uiteindelijk gingen ze weg en werd ik teruggeleid naar het kot.

Op zondag werd ik meegenomen naar het huis van de rechters waar de rechtbank was verzameld. Er waren ook aanwezigen in Salome, en Mr. Cornelis, decaan van Kestenne; Ronse en Polet. Ik werd in het midden geplaatst, stevig gebonden en vastgehouden door twee dieven-leiders. Ik zei: "Mijn heren, wat is uw wens?"
Ronse. "Dit zal je verteld worden."
Ze lazen vervolgens de belijdenis van mijn geloof, die ze in de gevangenis hadden geschreven, en vroegen me of ik nog steeds van dezelfde zin was.
Ik antwoordde: "Ja, ik ben er nog steeds klaar voor om in het vuur te gaan."
Ronse vroeg, of ik niet geloofde dat Christus Zijn vlees van Maria had afgenomen.
Ik zei nee."
Toen leek het alsof Mr. Cornelis flauw zou vallen; hij zegende en kruiste zichzelf veel, en allen waren geschokt.
Er was een kleine discussie over; maar zij, net als draken, bliezen hun gif in de rechters, elk een rechter en zeiden: "Het is waar, het is zo geschreven, maar hij heeft niet het verstand om de Schriften te willen begrijpen." En ze brachten veel vergezochte sofismen aan en vervulden de oren van de heren, en vroegen me veel sofistische vragen.
Ik zei: "Ik heb mijn geloof aan u beleden, wees daarmee tevreden; en ik bid u, niet dat ik het waardig ben, maar door het rode bloed van onze lieve Heere, laat mij in vrede; je hebt mijn geloof en houdt me hier in handen; wees tevreden en doe wat je wilt."
Toen vroeg Ronse me of ik niet ergens aanwezig was geweest. En hij bezwoer mij bij mijn doop drie keer, dat ik zou zeggen wie er tegenwoordig waren.
Ik zei hem dat ik hem geen woord zou zeggen.
Ronse zei: "Je hebt uw doop ontkend, dat zou Menno niet goed vinden, dat je uw doop ontkent."
Ik zei: "Mijn geloof en doop weet ik, maar met uw bezwering heb ik niets te doen, daarom weet ik dat u tovenaars bent."
Toen zei Polet: 'Men mag zweren.'
Ik antwoordde: "Zie Mattheüs, of hij het zweren niet helemaal verbiedt!"
Ze zeiden: "Nee."
Ik zei ja." Toen bekeek Polet een Bijbel die ze hadden meegebracht, een groot boek, en het las daar precies zoals ik had gezegd.
Daarop zei Mr. Cornelis: "De Bijbel is onjuist, onze Latijnse Bijbel leest anders."
Ik zei: "Brengt u mij valse boeken,? Waarom zegt u dat het vals is en het is geprivilegieerd, – en gij visiteert ze!
Hij antwoordde: "Ik heb ze niet gevisiteerd."
Ik zei: "Een paar geleerde mannen in Leuven."
Toen fluisterde Ronse tegen Mr. Cornelis Roose en zei: "Het is waar, ze worden onderzocht en waren goed, maar de drukker had een jongen, die ze verkeerd afdrukte, terwijl zijn meester naar de stad was gegaan.
Ronse vroeg me hoe het kwam dat ik zo gemakkelijk geloofde ik een man die ik misschien nooit meer zou zien, en liet mij door hem gedoopt worden; maar dat ik hen niet zou geloven, die ik dagelijks zag, ja, zij die aanwezig waren en mij op dit moment en voordien onderwezen hadden, zoals ze zeiden; en waarom ik mijn voorganger, die dagelijks het Evangelie predikte, niet wilde geloven.

Ik antwoordde omdat hij een leugenaar was, en dat ik hem had horen prediken dat er nergens geschreven stond dat Maria een moeder én een maagd was. Maar (zei hij) omdat hun Kerk het leerde, daarom moest het geloofd worden. Daarom, zei ik, wil ik hem niet horen, omdat ik het tegendeel had gelezen in Jesaja (7:14), en in Mattheüs en elders. Zo aldus de leugens gehoord hebbend uit uw mond, heb ik hierna noch u noch enig ander gehoord, en ik hoop door de genade des Heeren niemand alzo te horen."
Hij zei:" Nee."
Ik zei:" Ja, en ik bied mijn lichaam aan op het martelrek, tegen het uwe."
Maar hij had er geen zin in en zei:" Wat! moet ik naar het rek gaan? U beweert dat onze Kerk niet goed is, omdat wij niet onberispelijk zijn; ben je onberispelijk? Er zijn er zoveel van jouw mensen doodslagers, omdat mannen hen niet wilden geloven; ja zich niet aan hun leer wilden houden."
Ik zei:" Heb je dit in mij gezien of iets anders dat ongepast is? Ik ben hier in de handen van de rechters, dat ze me daarvoor straffen."
Ronse zei:" We weten zoiets niet van jou."
Ik zei:" Vertel me dan niet wat een ander doet; en vindt mij ook niet slecht vanwege de wandaden van anderen. Niemand hoeft, de last van een ander te dragen; u moet de mijne niet dragen, ik ook niet de uwe. De ziel die zondigt, die zal sterven." Gal.6: 5; Ezechiël 18:20.
Er werd nog veel meer door hen gezegd, maar het is niet de moeite waard om het te schrijven. Ze zeiden ook dat Christus had gezegd dat de Schriftgeleerden en de Farizeeën in Mozes' stoel zaten en dat Hij ons had geboden om te doen naar hun geboden, maar niet naar hun werken; daarom zeiden zij, doen wat wij u aanraden, maar doe niet naar onze werken, aangezien Christus dit leert. Mattheüs 23: 1, 2.
Ik vroeg: "Tegen wie zei Christus dat hij op de stoel van Mozes zat?"
Antwoord. "De Farizeeën."
Ik vroeg opnieuw: "Komt deze Schrift u toe?"
Antwoord. "Ja."
Ik zei: "Bekent u dan dat u van dezelfde generatie bent?"
Toen vroeg Mr. Cornelis, de pastoor, mij waarom ik niet in één artikel van de Roomse Kerk geloofde. Ik geloofde ongetwijfeld dat Christus gekruisigd was, wat de Roomse Kerk ook gelooft, wat zeker een artikel was; en waarom ik geloofde dat het Evangelie van Mattheus een Evangelie was, dat nergens zo werd geschreven; en dat hij me zou laten zien dat Paulus schreef voor de evangelisten.
Ik zei toen: "Laat me zien dat Paulus schreef voor Mattheüs."
Mr. Cornelis zei: "Wat heb je daarmee te maken?"
Ik antwoordde: "Zou ik er niets mee te maken hebben? Mijn leven en mijn ziel staan op het spel, volgens wat u zegt."
Mr. Cornelis zei: "Hij is overwonnen."
Ik zei: "Zwijg, je bent niet waard om tegengesproken te worden, en zie toe dat je niet zegt in mijn afwezigheid tegen het simpele volk, dat u mij overwon, of dat ik de duivel in mij heb.
Er vond veel meer plaats, wat te lang zou zijn om te schrijven. Uiteindelijk werd ik teruggeleid naar de gevangenis, waar twee boeien op me werden gelegd. Ik zei: "Ik ben er klaar voor, niet alleen om mezelf te laten boeien, maar ook om de meest gruwelijke dood voor de Naam van de Heere te sterven." Handelingen 21:13.

Maandag kwamen Polet en de vetrouwer en vroegen me hoe het met mij was. Ik vertelde hen dat het nog nooit zo goed was, - waarvoor ik de Heere prees. Ze zeiden dat ze er erg blij mee waren.

Polet zei toen: "Joos, hoe kan uw zaak en uw gemeente goed zijn - de Duitsers hebben een gemeente en de Engelsen hebben er één, maar waar zijn de leden van uw gemeente? U bent alleen geen gemeente. Laten we horen of u ook van een kudde bent, en wie uw leden zijn."
Toen zei ik vijf of zes keer: "Ga weg achter mij, en vertrek van mij, satan;" waarna zij beiden wegliepen. Toen zei ik: "Nu spreekt u, bij het oordeel zal een Ander spreken." Dus ik zag ze niet meer.
Ik heb gehoord dat ik ernstig zal gemarteld worden; want zij denken om van mij alle bijzonderheden te verkrijgen; maar ik vertrouw de Heere, dat Hij mijn lippen zal bewaren. Vandaar, bidt de Heere voor mij, dat Hij mij zal helpen, want zij dorsten naar veel bloed; maar ze kunnen niet meer doen dan de Heere hen toelaat. Daarom beveel ik mezelf in de handen van de Heere; en alles wat je kunt horen wat niet in deze brief staat, beschouw het als leugens. Als blijk van waarheid hoop ik deze brief met mijn bloed te verzegelen. Hiertoe moge God Zijn genade schenken, opdat Zijn Naam daardoor mag worden geprezen.

EEN ANDERE BRIEF OF BELIJDING VAN JOOS KINDT

Tot lof van de Vader.

Ik, Joos Kind, gevangen voor het getuigenis in Jezus Christus, smeek en waarschuw alle geliefde vrienden, en alle dierbare broeders en zusters in de Heere, met de genade van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, biddend door deze genade, dat zij niet alleen acht slaan op of leven volgens mijn smeekbede of vermaning, maar dat een ieder (zoals ik hoop door de hulp van God) gehoor zal geven aan de waarschuwing van de Heere, en dat elk streven om zijn zondige leven te veranderen, waaraan ik niet twijfel dat elek doet die de Heere vreest met heel zijn hart; want de Schrift zegt: "Wie de Here vreest, zal het goede doen, en de vreze Gods is het begin der wijsheid." Sir. 15: 1; 1:14. Sindsdan leidt de vrees voor God ons tot de deugd; laten we de Heere vrezen; want Christus Jezus vereist dit van ons met Zijn gezegende lippen, wanneer Hij zegt: "Vrees niet degenen die het lichaam doden, maar zijn niet in staat om de ziel te doden; maar vrees Hem Die, nadat hij heeft gedood, heeft macht om ziel en lichaam in eeuwige verdoemenis te werpen." Mattheüs 10:28. Daarom wijs ik u met deze woorden, en niet met deze alleen, maar met de gehele inhoud van de Schrift, dat elk zal streven om zich te behouden (Lukas 12:28), want Christus zegt: "Daarom, wie ook deze woorden van Mij hoort en doet, Ik zal hem vergelijken met een wijs man, die zijn huis op een rotssteen bouwde; en de regen daalde neer, en de vloed kwam, en de winden bliezen en sloegen op dat huis; en het viel niet; want het was op een rots gesticht. En een ieder die deze woorden van mij hoort en niet doet, zal worden vergeleken met een dwaze man, die zijn huis op het zand bouwde; en de regen daalde af, en de vloed kwam en de wind blies en sloeg op die huis; en het viel.
Laat daarom iedereen ernaar streven om ijverig te zijn om acht te slaan op zichzelf, en de gevaarlijke tijd te verlossen; want Paulus zegt: "Koop de tijd uit, want de dagen zijn boos." Ef. 5:16. Maak daarom goed gebruik van de tijd en moedig elkaar aan; want de noodzakelijkheid eist het; en laat elke zichzelf wapenen, zoals Paulus ons waarschuwt: "Want wij worstelen niet met vlees en bloed." Ef. 6:12. Paul had gelijk toen hij dit onderwees. Ik ervaar het nu heel goed - de Heere worde geprezen, die mij zo trouw bijstaat met deze wapens, - en, zoals Hij beloofde om ons een mond te geven om te spreken, wanneer we voor zulke mensen gebracht zouden worden. Hij heeft nu mijn mond geopend, lof aan Hem, dat ik door de genade van de Heere mij moedig

verdedigen mag met het Woord van mijn Heere, en mijn vijanden vijfmaal krachtig heb weerstaan; niet alleen mijn vijanden, maar de vijanden van het kruis van Christus, zoals u verder zult horen.

Weet dat, op de middag van de dag, die in Babel St. Thomas genoemd wordt, terwijl ik in het kot lag die ik altijd heb gezeten, ik zag en hoorde dat vleselijke en wereldse heren in de gevangenis kwamen, en ook de hoge Baljuw. De bedienden kwamen toen en zeiden: "Joos, kom naar buiten." Toen zei ik in mijn hart: "O Heere, open mijn lippen, en mijn mond zal uw lof tonen." Ps. 51:15. Met dezen kwam ik voor hen binnen. Toen tilden Ronse en Polet beiden hun kap op en zeiden: "Joos, God... groet u," en knikten met hun hoofd naar mij.
Ik tilde ook mijn bonnet [pet] op en zei: "Ik acht God zo waardig, ja, en meer, ik ben bereid om deze mijn leden terug te geven, die Hij mij heeft gegeven door Zijn genade voor Zijn Naam en tot Zijn lof. Ik acht de Heere zoveel waardig; want Hij heeft ons waardig geacht om een betere dood voor ons te sterven."

Toen zeiden de inquisiteurs:" Joos, hebt u de zaak nog niet overwogen? Wil je nog niet ophouden?
"Ik zei:" Ja, altijd van afstand doen van het kwaad. Waarom vroeg je me dit niet, toen ik nog boos was en allerlei ongerechtigheid beoefende?
"Ze antwoordden:" Je had de preken kunnen gaan horen."
Ze vroegen ook naar mijn geloof, dat ik vrijelijk bekende. Zij zeiden: "Spreek tot ons en vertel ons of u de kwestie nog niet hebt overwogen."
Ik zei: "Ik zal niet met u spreken; want u bent niet van God; hoe moet ik in u geloven? Christus stierf voor mij; hierin geloof ik; maar gij zou niet bereid zijn om voor mij te sterven; noch deze decaan noch dat (er waren twee dekens aanwezig, Ronse en Olymaecker); noch deze parochiepaap noch die, zou bereid zijn om voor mij te sterven. Ik zit gevangen voor mijn leven; bevrijd me en sterf voor mij."
Antwoord. "Wie onderwijst dit?"
Ik zei:" Christus. Hij zegt: 'De goede herder houdt van zijn schapen en geeft zijn leven voor zijn schapen.' Johannes 10:11. U zegt dat ik verdoemd zal zijn, als ik volhoud in mijn doel."
Ronse zei:" Ja."
Ik zei verder:" Het is dan ook verrassend dat je me zou doden; daarom ziende dat ik een voornemen bezat waarvoor ik zal worden verdoemd; laat me gaan totdat ik het inruil voor een betere." U zegt dat ik verdoemd zal zijn, als ik volhoud in mijn keus."
Ronse zei:" Ja."
Ik zei verder:" Het is dan ook verrassend dat je me zou doden; daarom ziende dat ik een doel bezat waarvoor ik zal worden verdoemd; laat me gaan totdat ik het inruil voor een betere." U zegt dat ik verdoemd zal zijn, als ik volhoud in mijn doel." Ronse zei:" Ja."
Ik zei verder:" Het is dan ook verrassend dat je me zou doden; daarom ziende dat ik in een voornemen ben waarvoor ik zal worden verdoemd; laat me gaan totdat ik het inruil voor een betere."
Antwoord. "We zullen u verlaten."
"Ja," zei ik, "en mij dan overgeven?." Mat. 27: 2.
Polet zei: "Paulus heeft sommigen in de handen van de duivel overgeleverd." I Cor. 5: 5.
Ik zei: "Dus doet u ook; u hebt me verdoemd, daarom, wees ermee tevreden, zonder me in de handen van de rechters te leggen. Paulus deed dit niet, noch onderwees Christus het in Matt. 28 en Marcus 16, waar Hij zegt: 'Ga en predik het Evangelie aan alle

schepselen.' Christus zegt niet: 'Zij die' u niet zullen geloven, zullen in kotten worden gesloten of grote boeien op hun benen gezet'. Geloofden zij allen Christus, die Hem hoorde prediken? Geloofden allen de apostelen, die hen hoorden? " Rom. 10:16.
Antwoord. "Nee."
Joos. "Werden zij dan gedood, wie de apostelen niet geloofde?"
Antwoord. "Nee."
"Hoe komt het dan dat de apostelen dit niet hebben gedaan en dat u, die zegt dat u stedehouders van de apostelen bent, ons de dood in durft te brengen en al was het zo dat wij kwaad waren zoals u zegt; maar je hebt een betere hoop van ons, dan gij zegt?"
Polet zei " Dat zal ik je vertellen; heb je niet gelezen hoe Elia de priesters van Baäl ter dood bracht!
"Ik zei:" Ja; en dit ontbreekt nog om u ook om te werpen; want je dient Baal nog meer dan zij, en je zorgt voor meer feestmaaltijden en brasserij met Izebel dan zij deden?"
Antwoord. " Wat gaat dat u aan? Je kijkt altijd naar onze werken."
Ik zei:" Christus heeft me geleerd de boom te kennen door de vrucht, en zegt dat een slechte boom geen goede vrucht kan dragen, noch een goede boom slechte vrucht ", enz. En verder zei ik, "Omdat uwe werken niet goed zijn, geloof ik niet dat je goed bent."
Vraag. "Bent u dan goed?"
Joos. "Je hoort me dit niet zeggen, er is niemand goed dan alleen God, - en hoewel we zouden zeggen dat we goed zijn, wat we niet doen, - gij, aan de andere kant, zegt dat we slecht zijn, en dit om reden die je me vertelde toen we in de Rechtszaal zaten, namelijk dat wanneer mensen ons niet zullen geloven, we hen doden."
Ronse." Ik zeg dit nog."
Joos. "Waar heb je dit in mij gezien, omdat je zegt dat ik de mensen heb onderwezen? Heb ik iemand gedood of een haar beschadigd, vanwege mijn doctrine, waarvan je zegt dat ik het onderwijs door een opinie?"
Antwoord. "We weten niets van zo'n karakter van u."
Joos. "Maar ik weet dergelijke dingen wel van u: u verbrandt of vermoordt degenen die zich niet aan uw valse aanbidding houden. U hebt uzelf terecht op deze zaak veroordeeld." II Samuel 12: 7.
Antwoord. "Dit brengt ons niet verder, laten we disputeren over het geloof?"
Joos. "Ik zal hier niet alleen debatteren."
Toen zeiden ze: "Geef je jezelf overwonnen?"
En als menden me bij de rechters over te geven, had ik gezegd, ja. Ik antwoordde: "Nee, waarin hebt u mij overwonnen? Ik heb het niet één keer gezegd, maar vijftig keer: toon me een betere manier, met het woord van het Evangelie, en ik zal afstand doen."
Antwoord. "Laten we beginnen."
Joos. "Goed, en dan voor de Rechtszaal, bij een groot vuur, en degene die overwonnen is, zal erin geworpen worden."
Antwoord. "Dit zal u niet worden toegestaan."
De onder-baljuw zei toen: "Je probeert commotie te maken."
Joos. "Je hebt het gedaan door me te vangen; als je me had laten werken, zou Kortrijck niet in de staat verkeren waarin het nu is, het was toen niet in zo'n situatie, vóór zeven jaar."
Polet. "Je zult daar niet worden meegenomen, en dit om de reden dat je je vergif niet mag verspreiden."
Joos. "Je zou voor de Rechtszaal moeten komen, en hoe meer mensen er zijn, hoe beter, want als ik de leugens heb, en jij de waarheid – schaamt ge u dan voor de waarheid voor het volk? Neem me daar, en laat me zien dat ik het mis heb, en je zult de monden van de mensen stoppen. En wanneer u mij hebt overwonnen, zeg dan: 'Dit is de man die heeft

geleerd in tegenspraak met het christelijk geloof; we bewijzen hem nu met de Schriften, dat hij het ongelijk heeft. En gooi me dan in het vuur en de mensen zullen gesticht worden. Als je dit niet doet, ben je niet bereid dat de mensen de waarheid te weten komen."
Ronse. "U zult daar niet worden gebracht om te spreken; wanneer u daarheen wordt gebracht, wordt spreken van uw kant voorkomen."
Joos. "Waarom? de mensen hebben hun vijf zintuigen, en hij die vijf zintuigen heeft, zal horen of ik goed of kwaad spreek."
Ronse. "Je zult worden belet daar te spreken."
Joos. "Doe het dan; werp mij vrijmoedig in een zak en verdrink mij 's nachts, zodat niemand het zal zien; dan Hij, die de harten en nieren doorzoekt; dan zien het genoeg mensen. En Hij zal het zien en zichzelf wreken. Ik laat het aan Hem over, want Ik ben bereid om dit vlees af te leggen, hetzij in het vuur of in het water, voor de Rechtszaal, of hier in dit vuur (het vuur in de haard); is het niet groot genoeg, maak het groter."

Ze stelden toen opnieuw voor om te betwisten en zeiden dat ze door God waren gezonden en benoemden Zijn Stedehouders te zijn.
Ik zei: "Dit is niet waar, want u hebt uw ambten gekocht, of zij zijn u gegeven, of u hebt ze verkregen door te dienen, maar zij die God heeft gezonden, vanaf het begin van de wereld, zijn anders gezonden."
Ze zeiden dat ze het me zouden bewijzen door de Schriften, dat ze werden gestuurd.
Ik zei: "Bewijs het?"
Antwoord. "Dit is het, dat aan Petrus de sleutel werd gegeven, en hij was paus, en het werd aan hem en zijn opvolgers gegeven."
Joos. "Laat me zien, dat daar over zijn opvolgers wordt gesproken ?"
Antwoord. "Dit zal je worden getoond."
Joos. "Laat mij dat dan zien?"
Toen las Ronse uit een Testament, Matt. 16, van de plaats waar Christus vraagt: "Wie zeggen de mensen dat Ik, de Zoon des mensen, ben?" Tot waar Hij zegt: "Ik zal u de sleutels geven;" maar er werd niets gezegd over opvolgers. Hij zei toen: "Je hebt het gehoord, nietwaar, Joos? Het is zo lang: ik zou verder lezen, maar het is een te lange taak"
Joos. "Ik wens dat je verder leest."
Ronse." Hoe ver?"
Joos. "Tot daar waar het over opvolgers spreekt."
Ronse." Je hebt gehoord dat Hij zegt: 'Op deze rots zal ik Mijn gemeente bouwen'. Daarom is het gegrond op de heilige Petrus, en hij was paus."
Joos. "Christus is het fundament, zoals Paulus zegt (1 Cor.3: 11): 'Een ander fundament kan niemand leggen dan dat is gelegd, dat is Jezus Christus.' Maar Petrus is niet het fundament, noch bouwde Christus de gemeente op Petrus, maar op de belijdenis van zijn geloof, waar hij belijdt: 'Ik belijd dat u de Christus bent, de Zoon van de levende God;' daarom is Christus de fundering. Maar", zei ik, "laten we het hebben over de sleutel. U slaat de sleutel van de gemeente over; u zegt dat ik van het ene naar het andere ding loop, blijf bij uw tekst en toon mij, zoals u hebt beweerd, dat Christus zegt: 'Ik geef u de sleutel en aan uw opvolgers.'"
Ze antwoordden:" Wij zal het je tonen. Maar luister, het is dit, "zei Polet, en produceerde een vernuftige reden.
Ik zei:" Je kunt me niet tevreden stellen met argumenten; toon mij het in het boek."
Toen zei Ronse:" We weten het uit het hoofd, en jij ook; horen we het herhalen vanuit onze herinnering?

"Ik zei:" Lees het! "
Ze antwoordden: "Is het niet hetzelfde, of we het nu lezen of spreken? Joos, hoor wat ik je zal vertellen?"
Ik zei: "Het vertellen zal me niet voldoening schenken."
Toen zij het niet wilden lezen, sprak ik de hoofd-baljuw en Roegaergijs aan en zei: "Mijne heren, ik eis dat u mij in deze zaak bijstaat en hen dwingt het te lezen, anders zeg ik dat u tirannen en geen rechters bent."
Toen zeiden ze: "Lees het voor hem."
Daarop lazen ze Mattheüs 16.
Ronse las, en toen hij het niet kon vinden, keerde hij zich om, zo wit als een laken en zei toen: "Het is hier niet."
Polet zei: "Deze woorden zijn er niet, maar de betekenis is in Mattheüs. Hij las toen: "Ik ben altijd bij u, zelfs tot het einde van de wereld."
Ik zei: "Dit is niet waar hij zegt: 'Ik geef u de sleutels en aan uw opvolgers."
Polet. "Zou je juist deze woorden hebben, ze zijn er niet, waarom er zoveel over doen?"
Joos. "Nee ik, maar omdat ge zegt, dat gij het mij tonen zou"
Ronse: "Zwijg, je bent niet waardig om te spreken."
Joos. "Waarom zou ik zwijgen, wanneer u met uw valse mandaten tot stand hebt gebracht, dat noch een procureur, noch een advocaat of een vriend voor ons mag spreken? Als u niet bereid bent om mij te laten spreken, dan had u me moeten laten blijven liggen in mijn kot; maar ik zal niet zwijgen noch voor u noch voor iemand anders; ik ben noch een dief, noch een moordenaar, noch een vrouwenschender, waarom zou ik het nalaten te spreken? Ik zal mezelf verdedigen, omdat mijn leven op het spel staat en niet zwijgen mag zolang ik mijn tong kan bewegen, maar zwijg gij N. zwijgen, u bent niet waardig om te spreken, gij zielsmoordenaars, gij vijanden van het kruis van Christus."
Opnieuw stelden ze me voor om te betwisten.
Ik zei: "Voor de Rechtszaal, maar niet hier."
Antwoord. "Je zult daar niet worden meegenomen."
Joos. "Welnu, doe wat ge wilt. Ik heb u mijn geloof beleden, meer dan vijftig keer. En zeg het nogmaals,, dat ik niet hou van al uw kramerijen en artikelen van de Rooms Kerk."
Ronse. "Houd je niet van het avondmaal, laten we horen wat je ervan vindt?"
Joos. "Een idool, een beetje meel, en als ik je olie had, smeerde ik er mijn schoenen mee."
Ronse." We kunnen horen dat je stout genoeg bent."
Toen ontstond er een twist en dachten zij op mij aan te vallen; maar ik verdedigde mij dapper met het Woord van de Heere, zoals een dienaar die zijn meester liefheeft. En de Heere gaf me zo'n mond om te spreken, dat ik drie uur lang geen enkele bewering deed, die ze konden weerleggen.
Toen werd de incarnatie onderwerp van discussie, die ze zouden uitvoeren naar de dode letter. Mat. 1: *Het boek van de generatie van Jezus Christus, de zoon van David.* Daarop zei ik dat in Matt. 22:41 Er staat geschreven: "Toen vroeg Christus de Schriftgeleerden en de Farizeeën:" Wat denkt gij van Christus? Wiens Zoon is Hij? Zij zeiden tot Hem, de zoon van David: Hij zei tegen hen: Hoe zegt dan David in de geest: Heere? Zeggende: De Heere heeft gezegd tot mijn Heere: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank Uwer voeten. Hoe is hij Zijn zoon? En niemand kon hem een woord antwoorden."

Ik vertelde hen ook over de figuur van Melchizédek en het laatste hoofdstuk van Openbaring, dat Hij de Wortel van David is; die ze niet wilden horen, maar zich hielden aan hun dode tekst.
Toen ik merkte dat ze hun fout niet wilden erkennen, zei ik: "Als je over de incarnatie of over enige andere kwestie van het geloof wilt spreken, kom dan naar het Stadhuis."
Toen zei Polet: "Wie zou daar moeten oordelen, wie heeft gelijk of ongelijk?"
Ik zei: "Deze goede heren."
Polet zei: "Ze begrijpen de Schrift niet."
Ik zei: "Ze begrijpen ze goed genoeg voor u, om hier of in de Rechtszaal te twisten, daarom moeten zij hen ook verstaan om in het Stadhuis te disputeren. En als zij de Schriften niet begrijpen, dan moeten zij zich ervoor schamen dat ze rechters zijn in deze zaak, wanneer ze de Schriften niet begrijpen.'
Er werd zoveel gezegd, dat zoveel papier als ik in mijn hand zou kunnen houden niet voldoende zou zijn om al hun drogredenen op te schrijven.
Ik beveel alle dierbare vrienden, en alle broeders en zusters in de Heere, in Zijn handen, en dat ze allemaal smeken, om zich moedig te bewapenen, want dat is nodig; en wanneer ze zover komen als ik, niet om in discussie te gaan, want als het mogelijk was, zouden ze ons van de waarheid weghalen.
Weet, dat ik zo'n goede moed heb, dat het onmogelijk voor mij zou zijn om de vreugde of blijdschap die ik heb te beschrijven; en ik hoop dat het zegel van deze brief het afleggen van mijn lichaam zal zijn. Hiertoe geeft de Heere mij elke dag Zijn genade, opdat Zijn Naam daardoor verheerlijkt moge worden; want ik zoek niets dan de heerlijkheid des Heeren. Niets meer.
Ik beveel u aan de Heere en het Woord van Zijn genade aan. Bid de Heere voor mij; Ik zal hem ook graag voor u bidden. Moge de Heere mij genadig zijn, opdat Zijn Naam daardoor verheerlijkt zou worden; want ik zoek niets dan de heerlijkheid des Heeren. Niets meer; Ik beveel u aan de Heere en het Woord van Zijn genade aan. Bid de Heere voor mij; Ik zal hem ook graag voor je bidden.

Ze zeggen dat Christus is David Zoon oorspronkelijk; verstaat 't bedied, *(betekenis)*
Als Hij de Zoon van David is, oorspronkelijk, zo is Hij Gods Zone niet.
Want niemand heeft twee vaders 't waar tegen nature;
Maar Christus is den enige Zoon, van God den Vader pure.

Het Offer des Heeren: De betekenis, n.l. van dit hun zeggen. Deze zoekt de vervaardiger van dit versje, die de Doopsgezinde menswordingsleer belijdt, hierin, dat de mens Christus dus - anders dan die leer inhoudt - niet Gods wezenlijke Zoon zou zijn. Van Braght voegt in regel 1 en 2 vóór ‘Davids Soone’ in : ‘oorspronkelijk’; d.i. naar Zijne afstamming, Zijne herkomst; en dit zeker om te doen opmerken, dat Christus ook volgens die menswordingsleer wèl in zijne hoedanigheid van Messias op den naam Davidszoon aanspraak had, maar niet uit kracht van zijne geboorte uit Maria, niet omdat hij door haar lichamelijk van David afstammen zou.

Misschien behoren deze vier regelen tot het door Joos geschrevene. Maar het kan even goed een bladvulling zijn, door den drukker hier ingevoegd, omdat hij steeds met iederen nieuwen martelaar een nieuwe bladzijde wil aanvangen en nergens op de voorafgaande een ruimte wit wil laten. Om dit laatste te vermijden was op deze plaats van het boekje en daar alléén, maar daar ook toevallig zoowel in n°. 1, 1562 als hier in n°. 4, 1570, zulk een bladvulling onmisbaar. Merkwaardig is nog, dat de uitgevers van het Groote Offerboek van 1615 dit vers hebben uitgelaten, vermoedelijk om dezelfde reden waarom zij ook fol. 131 v°, 173 v° en 248 r° uit hun herdruk van de brieven uit het *Offer des Heeren* enige volzinnen of woorden weglieten***. Op al die vier plaatsen n.l. wordt de oud-menniste menswordingsleer, die zij, Waterlandse Doopsgezinden, verwierpen, met nadruk beleden.*** 't Is die ‘vervalsing’, die door de uitgevers

van de derde uitgaaf van dat Offerboek, 1626, ditmaal voorstanders van die leer, Twisck c. s., in hunne voorrede heftig wordt gebrandmerkt; waarop toen Alenson in zijn *Teghenbericht* haar heeft pogen te verontschuldigen. In die uitgaaf van 1626, ook in de vierde van 1631 alsmede in Van Braght, zijn die uitgelaten woorden op al de vier genoemde plaatsen weêr ingevoegd. Zie *Doopsgezinde Bijdragen*, 1870, bl. 75-79; 1899, bl. 137.

72. EEN BROEDER GEDOOD OM HET WOORD VAN GOD, IN DE STAD VUREN IN VLAANDEREN, 1553 WILLEM VAN LEUVEN, Gent 1554

Omstreeks het jaar 1553 werd met het zwaard ter dood gebracht in de stad **Vuren**, in Vlaanderen, om het getuigenis van Jezus, een Godvrezende, ***vrome broeder***, die vele ernstige bestrijdingen met de papisten, de tegenstanders, moest doorstaan van de waarheid; maar als een heldhaftige held van Christus wilde hij niet bang zijn voor hen die het lichaam doden, maar veel liever zoeken om Hem te behagen die na deze stoffelijke dood ook kracht heeft om in de hel te werpen, in eeuwig vuur, waar de worm niet sterft, en het vuur niet wordt gedoofd.
Daarom troostte hij zijn bedroefde huisvrouw, die zwanger was en die hij innig liefhad met het Woord van God, omdat hij vreesde dat tegenspoed haar te wachten stond; dat ze de kwellingen die hem toegebracht zijn voor het Woord van God niet kon aanschouwen. Ze veroordeelden hem om met het zwaard te worden geëxecuteerd. Daarom nam hij liefdevol afscheid van al zijn broeders en als een nederig lam, in de voetsporen treden van zijn leidsman Jezus, wilde het schavot opklimmen.
Maar de avondwolven, die niets lieten blijven tot de ochtend, Zef 3. waardoor en meer andere vruchten waaruit ze bekend kunnen worden, behielden hun wolfachtige natuur, zodat ze deze vriend van God met zeven wrede slagen doodden, en tenslotte zijn hoofd afzaagden. Zodat door groot verdriet menig traan werd geweend door de mensen die aanwezig waren en getuige geweest zijn van dit martelaarschap.
Zijn arme, zwangere vrouw klaagde zo zeer, zodat ze met haar vrucht stierf van overmatig verdriet. Velen waren getuige van deze gruwelijke moord, gepleegd door de bloeddorstigen. Maar de grote en getrouwe God, die het lijden van de Zijne beschouwd, alsof de appel van Zijn oog was aangeraakt, zal dit te zijner tijd wreken. O, hoe zullen deze bloeddorstige mannen zich verontschuldigen, wanneer de overste Herder in de wolken zal verschijnen, en Zich deze zaak zal aantrekken!
Maar die trouwe helden en waaghazen van God, die hun Schepper zijn Goddelijke eer niet hebben willen onthouden, - maar Hem volgens Zijn Woord juist wilden dienen, en hun leven daarvoor hebben gegeven, - zij hebben de belofte vanuit de mond van Jezus, dat Hij hen zal belijden ze voor Zijn Vader in de hemel, om dat het des Vaders welbehagen is om deze kleine kudde Zijn glorieuze koninkrijk te geven; en dat allen die hier lijden met Christus omwille van de gerechtigheid, zich blijvend zullen verheugen met God. Mat. 10:32; Lucas 12: 8, 32; Mat. 5:10.
Lees hiervoor de hymne in het oude gezangboek.

WILLEM VAN LEUVEN, Gent 1554

Willem van LEUVEN (van Leuvene), schoenmaker, Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Volgens Betkin vander Verst, verhoord te Brugge, in 1558 moet hij te Gent 'n zeer voorname rol vervuld hebben: „tghebeurdc tzelve dopen bet voordere de teghelrie ontrent cloofbrugghe, aldaar wonde Willem van Leuven die de principaelstc was...". De doop zelve werd toegediend door Gillis van Aken.

In het jaar 1554 werd ter dood veroordeeld voor het getuigenis van de waarheid, in Gent, in Vlaanderen, een vrome getuigenis van God, genaamd William Van Leuven, de grootvader van ***Jan Doom.*** Hij leed niet voor enige misdaad of ketterij, maar alleen voor het getuigenis van de waarheid, in een goed geweten, had de Babylonische hoer verzaakt, samen met haar geliefden en al haar valse aanbidding, en zich verenigd met

Christus, Hem volgend met het hele hart in de wedergeboorte, en door geloof, het overwinnen van deze wereld met alles wat daarin is, waarbij hij verkreeg tenslotte, door genade, het einde van het geloof, dat is de eeuwige zaligheid, door Christus Jezus.

Hier vindt men een gravure omtrent de gruwelijke terechtstelling van David van der Leyen op het ogenblik dat een gerechtsdienaar het lichaam doorpriemt.
Gedood met Levina, huisvrouw van Willem van Leuven, een moeder van 6 kinderen

73. **DAVID EN LEVINA**, TE GENT VERMOORD 1554
TANNEKEN VAN DER LEYEN, een jong meisje, Gent 1555; zuster van Lauwers (Lauwreys), David en Franchois van der Leyen. 4 kinderen uit een gezin

In het jaar 1554 werd er in Gent, in Vlaanderen, gevangen gezet voor het volgen van Christus en het leven volgens Gods geboden, een jonge broeder genaamd **David,** die, na onderzoek, vrijelijk zijn geloof beleed. Gevraagd wordend wat hij van het avondmaal vond, zei David, dat hij het alleen maar als afgoderij beschouwde. Toen zei een priester tegen hem: "Vriend, ge vergist u, dat ge zo gemakkelijk uw geloof belijdt, want het zal uw leven kosten, als ge niet van gedachten verandert in de tijd."
Daarop antwoordde David met zoete reden: "Ik ben gereed om mijn bloed te vergieten om de Naam van Christus, hoewel het hier op deze plaats zou zijn, *want God is mijn zaligheid, die mij zal bewaren en beschermen tegen alle kwaad."*
De priester zei: "Het zou niet zo goed zijn als je hier in het geheim ter dood wordt gebracht, maar je zult openbaar worden verbrand tot een eeuwige schande op de brandstapel op de markt.

Er werd ook ter dood veroordeeld met hem een vrouw genaamd **Levina,** die liever niet alleen haar zes lieve kinderen, maar ook haar tijdelijke leven verliet, dan haar lieve Heere en Bruidegom Jezus Christus.
Toen hij op het schavot arriveerde, probeerde David te knielen om zijn gebed aan God op te biechten, maar hij werd verhinderd en ze werden onmiddellijk weggestuurd naar de ringen, waarbij David zei tot Levina: 'Wees blij, lieve zuster; want wat we hier

lijden, is niet te vergelijken met het eeuwige goede dat ons te wachten staat. ' Rom. 8:18.
Toen ze op het punt stonden hun offer te brengen riepen ze beiden uit: *"Vader, in uw handen prijzen wij onze geest."* Een klein zakje buskruit was aan elk van hen vastgemaakt, waarna ze gewurgd en verbrand werden.
Maar er gebeurde een ***openbaar wonder*** van God; want hoewel ze volledig verbrand waren, en het vuur was zo goed als gedoofd, zag men David zijn hoofd bewegen, zodat de mensen riepen: "Hij leeft nog steeds." De beul greep de vork en duwde hem driemaal in zijn darmen, zodat het bloed eruit vloeide; maar zelfs daarna werd hij nog steeds gezien te bewegen, daarom gooide de beul een ketting om zijn nek, bond hem aan de paal en brak daarmee zijn nek.
Dus deze twee vromen streden dapper met vast vertrouwen op God, die hen niet beschaamd liet worden, omdat zij hun gebouw stevig op het enige Fundament hadden gebouwd; daarom zullen zij nooit verloren gaan, maar voor altijd blijven.

TANNEKEN VAN DER LEYEN, een jong meisje, Gent 1555; zuster van Lauwers (Lauwreys) en David van der Leyen; en Franchois van der Leyen. 3, of 4 kinderen uit een gezin

4 oktober 1555.
Den Schoutet contra TANNEKEN VERLEYEN (= TANNEKEN VAN DER LEYEN, PIETERSdr.), geboren van Ghendt, aldaar al eens gratie gehad, herdoperes, op de bladrand: Executio. Verdronken. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 426-28, 430.

In dat jaar werd ook aangehouden in Antwerpen, een jong meisje uit Gent, genaamd Tanneken van der Leyen, die meer van God en Zijn waarheid hield dan van alles wat in de wereld was; daarom, aangezien zij de Lering van Christus en Zijn apostelen verkoos boven alle menselijke leerstellingen, en er onwrikbaar aan vasthield, werd zij ter dood veroordeeld en verdronken in de Schelde.

Lievina (Lievyne, Levine) **GHYSELINS** (van Beerghen), weduwe van **Willem van Leuven**

en **David van der LEYEN** (van der Leien, Verleyen), van Gent, Doopsgezinden, verbrand.

Hs. 163 der Stadsb. te Kortrijk voegt er bij de vermeldingen hunner terechtstelling nog de volgende versregels aan toe:

> ***„Ras up sach men daer sulc den sulcken screien***
>
> ***In 't verbranden vrau van Leuvene, ende David vander Leien".***

Lievine Ghyselins was reeds gevangen ten tijde van de terechtstelling van haar man, maar daar ze bevrucht schijnt geweest te zijn, (Ra. 13., C. C., nr. 34.887, f° 212: haar gezegende toestand werd onderzocht door Lysbette van Erakele, Jacquemyne van der Wee en Cateline Belens.) kon ze dan niet veroordeeld worden. Hoger vermeld hs. (Stadsb. K., tod. 163) reproduceert het incident hij de terechtstelling van David van der Leyen in alle objectiviteit, zonder er als uitleg de toverkunst bij te slepen: het vertelt (blz. 93) dat David nog tekenen van leven vertoonde nadat het vuur uitgebrand was. De beul dit ziende, doorstak hem met een vork, maar, voegt de schrijver er aan toe: „daeromme was gecrys onder de gemeente ".

De kroniekschrijver VAN DE VIVERE houdt er een heel persoonlijke versie op na. We laten hem hier even aan het woord: „Maer de scheerprechtere ghierich zynde spaerde het haut want de stadt gheeft hemlieden om zulcke justicie te doene een zeker ghetal van harte ofte de weerde daervooren soo dat naer dat tvier gheblust was hy David zweyfde zyn hooft up ende nedere zoo menich meinsche sach, zoo datter een remoer onder tvolck was. In somma de scheerprechtere nam een grote ijseren vureke ende stack hem duer de bust ende ghinck hem boven dien hem de necke nederbuyghen ende breken dat hem tseevere ten monde uuytlicp, sy hadden nochtans te vooren met coorden ghewoelt gheweest; maer an de vrauwe en sach men gheen leven, dese faulte der justicie was des scheerprechters schult want soo gheseyt es hy hadde te luttel hauts ghenomen ende bluste tvier ooc te tylic om noch tzelve haut dat daer was uuyt de brande te ghecryghen daer hy niet dan schande aen en behaelde".

De Gentse familie van der Leyen ondervond herhaalde malen de druk der inquisitie. In 1534 wordt Lievin van der Leyen voor de procureur gedaagd (2): 17 jaar later (1551) wordt hij wederom gevat te Merelbeke en ondervraagd over zijne geloofsovertuiging. Alhoewel hij niet werd terechtgesteld, werden zijn goederen verbeurdverklaard.

Hij werd met Jan van der Leyen slechts vrijgelaten na abjuratie van hun ketterse gevoelens.

Op 27 Augustus 1555 werd **Tanneken van der Leyen** "jonge dochter van Gent" wegens Doopsgezinde geloofsovertuiging te Antwerpen in de Schelde verdronken.

Den 8ste November 1559 werd nogmaals te Antwerpen **een broeder** van Tanneken **(Laureys)** in het geheim binnen het Steen om een identische reden onthoofd.

Op 28 April 1558, vinden we nog de vermelding van de terechtstelling van **Franchois van der Leyen. Franchois** van der Leye, oudkleerkoper, Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Hs. 163 der Stadsb. K., laat de vermelding der terechtstelling gepaard gaan met de volgende versregels:

„*Den XXVIII April naer paesschen doe donderdagh op dat pas*

*op de Vriendaghmart **Francois van der Leyen** verberrent was".*

Was deze laatste dezelfde Doopsgezinde overtuiging toegedaan als zijn veronderstelde broeder David? De Gentse kroniekschrijver schijnt hierop bevestigend te antwoorden. Volgens hem was de vader van **Tanneken, Lauwers (Lauwreys), David en Franchois van der Leyen** eveneens Doopsgezind: daar hij dodelijk ziek was zag het gerecht van ieder verdere vervolging af (VAN DE VIVERE, 28 April 1558).

Ra. B., C.C., nr. 14.122, a° 1551-1554, f° 4v°. VAN DE VIVERE: 23 Februari en 28 April 1558. VAN BRACHT, dl. II, blz. 6o-161: op blz. 161 vindt men een gravure omtrent de gruwelijke terechtstelling van David van der Leyen op het ogenblik dat een gerechtsdienaar het lichaam doorpriemt. Memorieboek, dl. II, blz. 278. B.R.N., dl. II, blz. 5 31-53 5. 1555: 27 April.

Zie Van der Heyden: Gentse Martyrologie

Decavele in Reformatie Vlaanderen, schrijft:

David van der Leyen, broer van **Lieven en Jan,** werd als Doopsgezinde te Gent verbrand. Titelmans veroordeelde een zuster en een broer van de genoemden, **Tanneken en Laureys van der Leyen,** op 15 mei 1554 tot openbare boetedoening; ze trokken daarop naar Antwerpen, lieten zich daar herdopen, maar vielen weer in handen van het gerecht: **Tanneken** werd op 4 oktober 1555 in een zak gebonden en in de Schelde verdronken, **Laureys** stierf op 8 november 1559. Naar aanleiding van de straffen die in 1554 tegen broer en zus uitgesproken waren ontbood de Raad van Vlaanderen ook **Lieven** opnieuw, maar daar hij niet kwam opdagen bande

het gerechtshof hem op r juni 1555 als ketter voor vijftig jaar uit Vlaanderen. Hun aller moeder, de weduwe van Pieter van der Leyen zou ook Pieter zelf Doopsgezind zijn geweest, maar werd hij wegens ernstige ziekte ongemoeid gelaten, liep op 26 juli 1557 op haar beurt een straf op. Een jaar later werd te Gent nog een zekere **Francois** van der Leyen op de brandstapel als Doopsgezinde terechtgesteld; zijn ***familierelatie*** met de voorgaanden is ons evenwel ***niet*** duidelijk. Samen met de genoemde weduwe werd ook **Josine Bornaige** nog eens gestraft om in kringen van Doopsgezinden te hebben verkeerd. Het heeft er de schijn van dat haar huis later bleef openstaan voor nieuwgezinden, aangezien haar knecht, de linnenwever Joos de Vandere, in 1558 van ketterij werd verdacht

Zie A. L. E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 20. Voortgaande op Van Braght (II, p. 160) wordt hier als datum van terechtstelling 14 februari 1554 aangegeven. Volgens de rekeningen van Titelmans en Pollet (ARA, AL, 459, 1554) werd David nochtans pas begin oktober 5554 als „Doopsgezindee du tout obstiné" aan de wereldlijke arm overgeleverd, zodat zijn terechtstelling zeker later moet hebben plaats gehad, misschien op 14 februari 1555 (n.s.). Op hem en op **Lievine Ghiselins** werd een lied gemaakt (in alle uitgaven van Liedtboecxken van het Offer des Heeren), waarvan de auteur waarschijnlijk Davids broer Laureys is (VAN BRAGHT, II, p. 269.)

1558: 28 April.

55. **Franchois van der LEYEN** (van der Leye), oudkleerkoper, Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Hs. 163 der Stadsb. K., laat de vermelding der terechtstelling gepaard gaan met de volgende versregels:

„*Den XXVIII April naer paesschen doe donderdagh op dat pas*

op de Vriendaghmart Francois van der Leyen verberrent was".

Voor de notitie over de van der Leyen's te Gent, richtte men zich tot de gegevens omtrent **David van der Leyen** (14 Feb. 1554).

Zie voor Lauweres van der Leyen uitvoerige brieven in dit document, 1559

74. PIETER MET DE VOET, JAN DROOGHSCHEERDER, HANS BORDUERWERCKER EN FRANS SWEERDTVEGER, 1555 BARTHOLOMEUS DE POTTEBACKER. 1555 ROMMEKEN GEDOOD te Antwerpen, 1555

In het jaar 1555, toen de jonge edelman Jan van Immerseele Marktgraaf werd, werden vier broeders in Antwerpen aangehouden voor het getuigenis van de waarheid, namelijk **Pieter met de lamme voet, Jan Drooghscheerder, Hans Borduerwercker en Frans Sweerdtveger;** die als zij vroom gestreden hadden en niet tot afvalligen konden worden gebracht, werden uiteindelijk ter dood veroordeeld en moesten hun leven publiek op de marktplaats neerleggen, om de Naam van de Heere, waarvoor Hij hen goed zal belonen.

BARTHOLOMEUS DE POTTEBACKER. 1555

Bartholomeüs de pottenbakker, die een vat ter ere was in het huis van God (II Timotheüs 2:20), werd ook aangehouden vanwege zijn geloof. Hij werd te Antwerpen,

onderzocht, veel gekweld, en ten slotte werd het vonnis uitgesproken, publiek gedood op de markt, als een vrome getuigenis van Jezus Christus.

ROMMEKEN GEDOOD te Antwerpen, 1555
Rond deze tijd beleed ook Rommeke, een beroemd kind van God, in het openbaar met zijn bloed de Goddelijke waarheid, op de markt in Antwerpen; daarom zal Christus hem ook verklaren en belijden voor Zijn Vader in de hemel.

75. HANS PICHNER, VAN SAL, 1555
CHRISTIAAN GEDOOD MET HET ZWAARD, 1555

In het jaar 1555 werd Hans Pichner van Sal, in Vorst, **in Etschland** of Vintschgau aangehouden en door de Sergeanten naar Schanters gebracht, voor de rechter, die een vreselijke tiran was en een zeer woest karakter had. Hij onderzocht onmiddellijk Hans, die hem rigoureus ondervroeg, dat hij degene zou verraden die hij had geherbergd. Maar toen hij het niet wilde doen, werd hij vanaf de eerste dag spoedig gefolterd. Al hun marteling was echter tevergeefs, en ze waren zeer boos dat ze geen informatie van hem konden krijgen. Meerdere keren werd hij uitgekleed en terwijl hij werd gemarteld, bleef hij enkele uren aan de koorden hangen, ja, hij was zo uitgerekt was, dat hij niet op zijn voeten kon staan, geen stap kon zetten en zijn hand niet naar zijn mond kon brengen om te eten. Toch kon hij niet verleid worden, maar bleef hij standvastig in de Heere.
Hierna bonden ze hem handen en voeten, en hield hem meer dan zes maanden gevangen in een donkere kelder. Ze brachten hem ook veel mannen van wereldse eruditie (als ze misschien in staat zouden zijn om hem afvallig te maken van zijn geloof), als priesters en monniken, ook enkele edellieden, die hem krachtig gedurende twee dagen en een hele nacht aanvielen; maar zij werden beschaamd; want hij overtuigde hen met de waarheid, en liet zich niet verleiden.
Hierna veroordeelden zij hem tot de dood en leidden hem naar de plaats van terechtstelling, waar hij het volk, dat zich in groten getale had verzameld, vermaande tot berouw. Ten slotte werd hij met zijn rug in een zittende houding tegen een blok hout geplaatst en aldus onthoofd; want zij hadden hem zo jammerlijk pijn gedaan en gemarteld dat hij niet kon knielen. Maar hij hield zich desondanks vast aan de Heere en Zijn waarheid; daarom bewaarde God hem in het uur van zijn verzoeking, en voorts zal hij van de tweede dood geen schade lijden; hij zal het eeuwige vuur niet zien, maar zal ingaan in een ontelbare gemeenschap van engelen, tot het avondmaal en huwelijk van het Lam, bekleed met linnen, schoon en wit; waar voor altijd en eeuwig vreugde zal zijn. Openbaring 3:10; 2:11; Openbaring 3:20.

CHRISTIAAN GEDOOD MET HET ZWAARD, 1555

In het jaar 1555 werd een in Christen geheten broeder, in **Beieren,** aangehouden en naar Worms gebracht, en hoewel hij slechts korte tijd in de gemeente was geweest, hield hij zich trouw aan de Goddelijke waarheid, die hij had omarmd en beleed, en hield deze vast tot de dood, hetgeen hij God in het verbond van zijn christelijke doop had beloofd; en door Goddelijke macht en kracht getuigde hij van het geloof met zijn bloed. Hij werd geëxecuteerd met het zwaard, in Worms.
Aldus heeft hij de goede strijdt gestreden tot in de dood, jaagde naar de waarheid, beëindigde veilig zijn loop en weigerde op een dwaalspoor te worden geleid door de voorkeur te geven aan een moedige dood voor een schandelijk leven. Vandaar dat hem de kroon der gerechtigheid wordt beloofd, die de Heere hem op de laatste dag zal geven, en aan allen die Zijn verschijning liefhebben. II Tim: 4: 8.

76. VERNIEUWING VAN DE VORIGE BLOEDIGE PLAKKATEN VAN KEIZER KAREL V, TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, DOOR PHILIP II, KONING VAN Spanje , 1556

Tot die tijd was Keizer Karel alleen, of althans in de eerste plaats verantwoordelijk voor het vergieten van het bloed van de heiligen in Nederland, evenals voor de wreedste tirannieën die, door de middel van de Inquisitie, en door wat daarna volgde hen werden toegebracht door vuur, water, zwaard en anderszins; maar in dit jaar veroorzaakte zijn zoon Filips II, koning van Spanje , in de voetsporen van zijn vader (in plaats van de gewetensbezwaren te verlichten) alle voorgaande bloedige en wrede besluiten die zijn vader had uitgesproken tegen de zogenaamde ketters, om te worden vernieuwd en bevestigd, met name het wreedste decreet gepubliceerd op 25 september 1550, waarvan de inhoud tot op heden is voorbehouden, maar nu, vernieuwd in 1556, zoals hier wordt toegevoegd, echter niet met alle bijzonderheden.
In het boek waarin de prins van Oranje, Willem I, die zichzelf verdedigt tegen de valse beschuldigingen, die zijn tegenstanders ten onrechte trachtten in te brengen tegen hem, gedrukt in 1569, wordt hiervan melding gemaakt (pag. 165, letter L. VI.), in de volgende woorden.

Van de verordeningen en verordeningen gemaakt voor alle tijden, en voor algemene naleving, en afgekondigd overal, vanaf 25 september 1550, en vernieuwd en bevestigd door zijn Koninklijke Majesteit in het jaar 1556
… Wij verbieden eveneens alle leken en anderen om te praten over de heilige Schrift, of dit nu openlijk of in het geheim is, vooral in twijfelachtige en moeilijke zaken; of om de heilige Schriften aan anderen te onderwijzen, uiteen te zetten of te interpreteren, tenzij zij theologen zijn en bedreven zijn in Godgeleerdheid en geestelijke rechten, en goedgekeurd door een of andere doctoren van de universiteit, of anderen die daartoe zijn geautoriseerd door geaprobeerde personen;
het zij echter goed begrepen dat dit niet moet worden beschouwd als betrekking hebbend op diegenen die eenvoudig en uitsluitend samen converseren over de voornoemde heilige Schrift, daarbij de uiteenzettingen van heilige en erkende doctoren aannemend; maar voor diegenen die, om anderen te verleiden, of om hen te onderwijzen en te instrueren in dat wat verboden is, onderhouden en onderwijzen, in strijd met de verordeningen van onze Moeder, de heilige Kerk, slechte en valse proposities en leerstellingen, die notoir worden beschouwd als ketters; of om leerstellingen van de bovengenoemde auteurs te prediken, verdedigen, beweren of handhaven, openlijk of in het geheim.
Op straffe, die, indien iemand bevonden wordt te hebben gehandeld in strijd met een van de bovengenoemde punten, zullen ze gestraft worden als opruiende personen en verstoringen van ons Rijk en de gemeenschappelijke vrede, en als zodanig uitgevoerd worden:
Namelijk de mannen met het zwaard en de vrouwen levend begraven; dat wil zeggen, als ze hun dwalingen niet herroepen; maar als ze volharden in hun dwalingen, meningen of ketterijen, moeten ze met vuur geëxecuteerd worden; en in alle gevallen wordt al hun eigendom in beslag genomen en verbeurd verklaard ten gunste van ons.
En wat betreft wat we in onze vorige verordeningen en onze laatste verordeningen hadden verordend, dat vanaf de dag dat ze daarmee in strijd hadden gehandeld of in de voornoemde dwalingen waren geraakt, ze gediskwalificeerd moesten worden om hun bezit af te staan, en dat alle vervreemdingen, geschenken, cessies, verkopen,

vervoermiddelen, overdrachten, testamenten of testamenten, gemaakt en uitgevoerd door hen vanaf die dag, moeten ongeldig, ongeldig en ongeldig zijn.
… Nogmaals (pagina 168): Omdat velen, van onze bovengenoemde landen, verdacht worden van ketterij, vooral van de sekte van de Wederdopers, hun verblijfplaats veranderen, om de simpele lieden te infecteren op plaatsen waar hun karakter niet bekend is; wij, om ons hiertegen te wapenen, zullen, bevelen en besluiten, dat geen van de inwoners van ons voornoemde Nederland, van welke staat, hoedanigheid of toestand hij ook is, zal worden toegelaten of ontvangen in een stad of dorp, van die landen daar te leven, tenzij hij een certificaat bij zich heeft van de parochiepriester van de plaats waar hij voor het laatst woonde.
Welk certificaat is hij verplicht te tonen en af te leveren aan de hoofdofficier van de stad of het dorp waar hij van plan is te leven; op straffe gesteld dat degenen die dergelijke certificaten niet meebrengen er niet zullen worden toegelaten om te leven.
En wij bevelen de officieren om zichzelf ten opzichte van hen te informeren, en daarin te handelen zoals gepast is, zonder onze voornoemde officieren, of de specifieke heren en hun officieren, die dergelijke personen enige geleide of veilig gedrag mogen verlenen. Enz. enz.

Ontleend aan het grote boek van Gentse Plakkaten waarin alle Plakkaten, mandaten en verordeningen zijn verzameld van keizer Karel en koning Filips II; en aangehaald door Willem I, Prins van Oranje, in zijn verdediging tegen zijn tegenstanders, editie 1569, uit pag. 165-174 inclusief.

Dit plakkaat had een grote uitwerking in de Nederlanden. Decavele schrijft in de Reformatie van Vlaanderen:

… Het aantal dopelingen in Bouwens' lijst is een waardevolle maatstaf voor het bepalen van de omvang van het Mennisme in of in de omgeving van de respectievelijke steden, waarbij dan nog eens rekening dient te worden gehouden met het feit dat velen zich vooralsnog in Antwerpen lieten herdopen. De cijfers voor Gent (46 in de jaren 1554- 1556 en ongeveer 70 in 1557 en volgende jaren 53 vinden een bevestiging in talloze gegevens in andere documenten, zodat de stad aan Leie en Schelde als het voornaamste centrum in Vlaanderen moet worden beschouwd.
… Op 11 april 1557 schreef Gerard Mortaigne aan Jan Utenhove (G I) dat er te Gent ongeveer zeventig Doopsgezinden ingerekend waren. Uit de rekeningen nu van de inquisiteurs weten we dat Titelmans en zijn promotor van 3 februari tot omstreeks 18 maart 1557 in Gent waren, en er zowel op het rechtsgebied van de stad als op Sint Pieters „grand nombre des Doopsgezinden" lieten arresteren. Dat het er in werkelijkheid zeventig zouden geweest zijn valt evenwel moeilijk aan te nemen. We beschikken over de namen van een zevenendertigtal personen (bijna allen Wederdopers) die in 1557 en 1558 het voorwerp waren van vervolgingen te Gent, maar verscheidenen van hen werden zeker pas na 11 april — datum van de genoemde brief — gearresteerd. Wat er ook van zij, de opmerking van de briefschrijver: „Sed crescunt illí (Mennoniani), nec mirum persequutione" beantwoordde niettemin wel degelijk aan de werkelijkheid.

77. FRANCIJNTGEN, EN 2 JONGE MEISJES GRIETGEN EN MAEYKEN DOORNAERTS, 1556
ABRAHAM VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556
JAN DE KUDSE, VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556

In Belle, in Vlaanderen, werden drie vrouwen gearresteerd voor de getuigenis, de waarheid, namelijk een oude vrouw genaamd **Francijntgen, een jong meisje** genaamd

Grietgen, en nichtje voor de eerste, en een ander jong meisje genaamd **Maeyken Doornaerts,** die allemaal leed veel verdrukking en kwelling.
De oude vrouw, toen zij haar naakt wilden martelen, zei tegen de heren: "Bedenk dat u uit vrouwen geboren bent, daarom, stel me niet te schande;" waardoor ze verlof kreeg om op haar hemd op te mogen aanhouden op de pijnbank.
Er werd veel moeite gedaan om het jonge meisje **Grietgen** van haar geloof af te doen vallen, omdat ze nog heel jong was; maar het was allemaal tevergeefs, want zij verwachtte veeleer eeuwige vreugde voor deze tijdelijke pijn of lijden, dan deze korte en voorbijgaande vreugde te kopen met eeuwig lijden.

Het andere ***jonge meisje, Maeyken Doornaerts,*** moest ook naakt op de pijnbank liggen, en toen ze zonder pijn of lijden haar niet konden laten afvallen van haar geloof, begonnen ze haar aan te spreken met haar te vragen of ze zich niet schaamde om te liegen daar zo naakt lag. Ze antwoordde: "Ik heb me hier niet naakt neergelegd, maar gij, die mij deze ellende toebrengt en mij schande maakt die onschuldig ben, zal hierna de eeuwige schaamte en pijn moeten ondergaan."
En hoewel ze zozeer werd gemarteld, dat haar bloed naar beneden stroomde door de pijnbank, bleef ze toch, door de genade van God, die altijd de Zijne versterkt, standvastig in het geloof.
Daarop werden ze alle drie ter dood veroordeeld en verbrand.
Maeyken Doornaerts stond op de brandstap en zei: "Dit is het uur waarnaar ik veel heb verlangd, opdat het een einde zou kunnen maken aan mijn gehele verdrukking."
Zo hebben ze hun geloof beleden, want zij werden gedoopt op hun geloof (volgens de lering van Christus), en zochten daarna, in alle eenvoud, de levende God meer dan sterfelijke mensen te eren; waarvoor ze ook de blije kroon van het eeuwige en onvergankelijke leven verwachten.

ABRAHAM VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556

In het jaar 1556 was er in Antwerpen een zeer vrome en Godvrezende broeder genaamd Abraham, die werd aangehouden voor zijn geloof, en na een vrijmoedige belijdenis en standvastige aanhankelijkheid aan hetzelve, ter dood veroordeeld, en dus publiek op de markt een aangenaam offer bracht voor God, de waarheid verzegelend met zijn bloed.

JAN DE KUDSE, VERBRAND TE ANTWERPEN, 1556

Kort hierna ook Jan de Kudse, een vurige liefhebber van God, die eveneens was aangehouden voor de waarheid, waarvan hij niet wilde afvallen; leed lafhartig de dood als een onschuldig lam van Christus, op de markt in Antwerpen, om zijn Heere te volgen; en kwam zo gewelddadig door de enge poort het koninkrijk van God binnen.

78. BELIJDENIS VAN CLAES DE PRAET en VERBRAND TE GENT, 1556

Claes (de) PRAET (Clais Praet), Doopsgezinde, verbrand.

Voorts mag de martelaar **Claes de Praet** in 1556 te Gent vermoord, worden vermeld, omdat hij in 1552 te Antwerpen is gedoopt. Hij bekende een tijd lang te Emden gewoond te hebben. Over zijn doop verklaarde hij, dat het was geschied: tussen de St. Jorispoort en de Coeperpoort in een klein huisje, waarheen hij gebracht was, door een jong man, die weetdoener was. De bewoners waren later naar Engeland gevlucht. De 12^{e} Januari 1573 geschiedde het, dat een

godsdienstoefening in het huis van Jan de Chordis op de Oever verstoord werd, 35 personen werden gegrepen. Hiervan werden er 28 terechtgesteld, onder wie 18 vrouwen waren (?). Hun bekentenissen veroorzaakten banvonnissen (3) tegen de leraar Hans, gouden huivenmaker een middelbaar man met een zwart grijsachtig baardje, de diakenen Hans en Coenraert, kleermakers, Thomas schoenmaker, Joris, oudekleerkoper en Aert, droogscheerder benevens de weetdoener Jacques. Ook zestien leden, onder wie Hans van Obbergen werden gebannen en ten slotte trof dit lot: Lynken de vroedvrouw der sekte.

Hieruit blijkt, hoe de Doopsgezinden, ten einde hun pasgeboren kinderen op gemakkelijker wijs te kunnen verheimelijken voor de Roomse geestelijkheid er een speciale vroedvrouw op nahielden.

Genade en vrede van God, onze Vader, en de Heere Jezus Christus, wees met jullie allen, mijn meest geliefde broeders en zusters in de Heere.

Gezegend zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, die ons heeft gezegend met alle geestelijke zegeningen in hemelse gewesten in Christus; overeenkomstig zoals Hij ons in Hem vóór de grondlegging van de wereld heeft gekozen, dat wij heilig en zonder schuld in liefde voor Hem zouden zijn. Laat eenieder onder u de roeping waardig zijn waarmee hij geroepen is, zodat Satan u niet zal pijnigen in uw beproeving; en moedig elkaar ijverig aan in liefde; want ik zou u graag een vermaning willen schrijven, maar de tijd is er niet geschikt voor, omdat ik nauwlettend in de gaten word gehouden door de cipier, die in grote angst voor de decaan staat. Niettemin ben ik sterk geneigd om u iets te schrijven over mijn onderzoek, en de boosaardigheid en vervalste leugens van de priester, waardoor zij denken mij te veroordelen, maar God zij geprezen, die mij helpt de overwinning te behalen. Ik schrijf je dit, opdat iemand van u daardoor mocht gesticht worden, van die nog jong zijn.
In het begin was ik na mijn gevangenschap tot de zesde dag was zeer verdrietig; mijn hart was bezwaard en mijn vlees was zeer bevreesd. Ik zei tegen mezelf: "Nu moet ik dit en vele andere strijden ondergaan." Ik dacht aan mijn vrouw en kinderen; en Satan ging om mij heen om mij te verslinden, met vele vreemde verzoekingen die te lang zijn om te vertellen.
Op de zesde dag, in de voormiddag, kwam de cipier en riep me uit de plaats waar ik was opgesloten, zeggende: "Claes, kom naar beneden en volg mij; en hij leidde de weg. Mijn hart ontstak in mij met vreugde naar de Heere, mijn God, zodat al mijn moeite en bezorgdheid uit mij werd verdreven, gelijk stof van de straat wordt geveegd en toen dacht ik: "O genadige God! nu ervaar ik dat U trouw bent aan Uw belofte. Hebr. 10:23. Heere, leid nu mijn mond, zoals U hebt beloofd." Hebr. 10:23; Luke 21:14.
Hij leidde me toen naar een kamer, waar de hoofdrechter zat met twee andere rechters, de gerechtsdeurwaarder, en een man met een lange baard, die een groot boek voor zich had om in te schrijven. Ze keken me heel aandachtig aan, toen ik de kamer binnenkwam, en ik deed ze grote achting en bood allen vrede. Rom. 13: 7.
De cipier plaatste een stoel voor me en zei: "Claes, ga hier zitten, het is zo de orde."
Ik ging zitten met opgewektheid, het hart verhief zich tot de Heere mijn God, vergetende mezelf en de dingen die in deze wereld zijn.
Toen zeiden ze: "Bedek je hoofd."
Ik zei: "Het is nu niet gepast."
De gerechtsdeurwaarder vroeg mij: "Wat is Uw Naam!"
Ik antwoordde: "Claes de Praet."

Toen zei hij: "Schrijf dit en geboren in deze stad."
De schrijver vroeg me toen: "Ben je hier geboren?"
Ik antwoordde: "Ik weet niets van het tegendeel."
Baljuw: 'Waar ben je al zo lang geweest, Claes? De laatste keer dat je zo lang van huis weg was?'
Claes." In Emderland."
Bajuw." Wat deed je daar?"
Claes." Ik probeerde te leren of ik niet kon kopen of verkopen of iets kon doen, waardoor ik mijn brood kon verdienen."
Baljuw. "Ja, en om de broeders te zien, dat hoor ik wel."
Claes." Ja, mijnheer de baljuw."
Baljuw. Ja, Claes, heb je nog een andere doop gekregen dan die je kreeg toen je nog een jong kind was, toen je werd gedoopt?"
Claes." Ik herinner het me niet zo ver terug."
Baljuw." Heb je een doop ontvangen die je je herinnert?"
Claes." Ja, mijnheer de baljuw."
Baljuw. "Hoe lang geleden?"
Claes. "Ongeveer vier jaar."
Toen waren ze allemaal erg verbaasd. De baljuw vroeg me nog een keer: "Hoe langzeg je?"
Toen zei de andere rechter: 'Ongeveer vier jaar.' Toen keek de baljuw mij heel scherp aan en vroeg wie zij waren, die gemeenschap met mij hadden en welke van mijn broeders ook gedoopt waren.
Ik antwoordde: "Het is niet onze manier om elkaar te ondervragen: Waar kom jij vandaan? of waar woon je? of wat is je naam? of wat doe je?
"Baljuw." Wil je het niet weten?"
Claes. "Nee, mijnheer.
Baljuw. "Doe je het, om niemand in moeilijkheden te brengen?"
Claes." Ja, mijnheer Baljuw, want we weten heel goed dat ons bloed veel wordt gezocht en de Heere heeft ons toegestaan zo wijs te zijn als de slangen." Prov. 1:11; Mat. 10:16. Toen grijnsde de deurwaarder naar mij en ze spraken veel Latijn met elkaar.
De gerechtsdeurwaarder vroeg toen: "Waar heeft u uw doop ontvangen?"
Claes." In Antwerpen."
Baljuw. "Waar dan?"
Claes. "Tussen de poort van St. George en de Koeper-poort."
Baljuw. "In welk huis?"
Claes. "In een klein, nieuw huis."
Baljuw. "Wat voor ambacht werd daarin uitgevoerd?"
Claes. "Ik zag geen ambacht daar gedaan."
Deurwaarder. 'Ja, Claes, wie was er? Er moeten getuigen aanwezig zijn geweest om te getuigen dat u een broeder was?'
Claes. "Er waren: drie of vier aanwezigen die in het huis woonden, en degene die mij daar bracht."
Baljuw. "Wie was het die je daar bracht?"
Claes. "Het was een jonge man."
Baljuw. "Waar kwam hij vandaan?"
Claes. "Ik vroeg het hem niet."
Baljuw. "Hoe veel zijn er met je gedoopt ?"
Claes. "Drie van ons."

Baljuw. "Waar kwamen ze vandaan?"
Claes. "Ik vroeg het ze niet. De ene was een metselaarhouwer, leek mij."
Baljuw. 'Hoe heeft hij die je daar heeft gebracht, je kunnen vinden?' '
Claes. 'Hij zei de dag waarop hij me bij de Koeper-poort zou ontmoeten.'
Baljuw. 'Hoe wist u dat de dader in de stad was?'
Claes.' Ik had op verschillende momenten navraag gedaan, terwijl ik met koophandel bezig was, en dus hoorde dat hij daar was.'
Baljuw. 'Waar hoorde je dat hij daar was?"
Toen zei de hoofdrechter:" Ze kennen al hun mensen."
Baljuw. "Woonden ze nog steeds in het huis waar je werd gedoopt, of weet je dit ook niet?"
Claes. "Kort daarna werden ze allemaal uit het huis verdreven."
Baljuw." Dan kun je ons er niets over vertellen, of wel?"
Claes. "De ene ging naar Engeland, de andere werd verbrand en waar de rest naar toe ging weet ik niet."
Baljuw. "Wat voor soort man was hij die je doopte?"
Claes. "Hij leek me een onberispelijke man."
Baljuw. "Ja, Claes, hoe weet je dat de man die je doopte, onberispelijk was?"
Toen zei een van de rechters: "Hij zei dat het aan hem leek dat hij onberispelijk was."
De hoofdrechter zei toen: "Deze mensen prediken ook, nietwaar?"
Toen merkte de baljuw hem op: "Vroeger vroegen we al deze vragen, maar we doen het niet langer." En zij belden opdat de stokmeester zou komen. De cipier moest komen en nam me mee. Dit legden ze vast.
De schrijver vroeg mij welke Gentse personen ik in Emden had achtergelaten.
Ik zou hem geen antwoord geven, want het was niet zijn zaak om dit te vragen. De rechters zeiden toen tegen mij: "Claes, we zullen je mannen sturen die je het ware geloof zullen leren."
Claes. "Ik vertrouw erop dat ik het ware geloof heb en als ze me daarin willen bevestigen, zullen ze welkom zijn; maar als ze me er weg van willen trekken, wil ik ze niet."
Toen zeiden ze dringend:" Claes, luister naar hen; hoor ze altijd."
Ik bedankte vervolgens de rechters en de deurwaarder hartelijk omdat ze zich met mij bemoeid hadden."
De dienaar van de cipier zei me toen om naar boven te gaan, en ik ging. Ik voelde me heel somber omdat ze me niet hadden gevraagd naar mijn geloof. Twee knechten waren verstopt achter de deur en luisterden; ze kwamen naar me toe en kwelden me met veel dingen en zeiden: "Arme bloed, dat je bent, om je leven ervoor te geven en je vrouw en kinderen achter te willen laten; het is niet goed voor u om uw huwelijk te verbreken, aangezien God het Zelf heeft ingesteld."
Ik zei: "Ik breek mijn huwelijk niet, noch mijn vrouw; maar ze hebben er de schuld van, die mij van mijn vrouw wegnemen; ze moeten er goed acht op slaan wat ze doen."
Ze zeiden dat ik moest zeggen wat ze wilden horen.
"Ik heb dit alzo niet geleerd," antwoordde ik en vermaande hen ernstig om op te passen dat ze hun handen met dergelijk bloed zouden kleuren. En zij gingen weg en vroegen God om mij mijn grootste geluk toe te staan.
Toen zat ik daar alleen en Satan kwam om mij te verleiden en zei binnen: "Arme man, bent u hier ter wille van uw geloof? De heren vragen je niet naar uw geloof, maar naar de doop die u van die en die man hebt ontvangen, zoals je wel weet." En hij kwelde mij met alles wat hij kon produceren, en deed zijn uiterste best om me neer te halen.

Toen dacht ik: "O gij boze verleider, gij moordenaar, ik voel heel goed dat u dezelfde bent die Petrus kwelde en voor wie hij ons waarschuwde." I Petrus 5: 8. En ik vluchtte naar God en begon een hymne, vreugdevol zingend, en werd blij dat ik door deze storm was doorgekomen, Jakobus 5:13.
Ik was daar ongeveer tien weken.

Toen kwam de cipier en zei: "Claes, kom hier, hier zijn twee bonte-kraaien;" en beval me zeer om aan mijn vrouw en kinderen te denken.
Ik zei: "Ik denk genoeg aan hen, maar Christus heeft gezegd:" Wie niet vader en moeder zal verlaten, zuster en broeder, huisvrouw, kind, ja, zijn eigen leven, omwille van Mijn Naam, is Mij niet waardig. '"Mattheüs 10:37; Lukas 14:26.
Hij zei: "Het is waar, als iemand het kan doen." Hij leidde me toen naar een kamer waar twee Jacobijnen waren. Ze trokken hun kappen af en ik deed hetzelfde met mijn bonnet. Ze hadden me een goede avond gewenst en ik hen. De persoon vroeg me: "Wat is uw naam, mijn vriend?"
Ik antwoordde "Claes" en zei: "Wat is uw naam?"
Hij antwoordde: "Broeder Peter de Backer," en vertelde mij dat hij bij de hoofdrechter was geweest, en dat de laatste had gevraagd dat hij zou komen om mij te onderwijzen in het ware geloof.
Ik zei: "Dit heb ik van God ontvangen."
Vraag. "Wat is uw geloof?" Claes.
"Ik geloof alleen in Christus Jezus, dat Hij de levende en ware Zoon van God is, en dat er geen andere zaligheid is in de hemel of op aarde."
Vraag. "Is er niets anders om te geloven? Wat gebeurt er met de moeder, de heilige Kerk, in wie we moeten geloven?"
Claes. "Weet je wat de heilige Kerk is?"
Vraag. "Ken je het, laat me het horen?"
Claes. "Ik vraag het je, want u spreekt erover?"
Antwoord. "Dezelfde die het was uit de tijd van Christus, en van de apostelen, en die de apostelen onderhouden en het nog doen."
Claes. "Wat is dat?"
Antwoord. "De moederkerk.
Claes. Is dat de apostolische gemeente."
Antwoord. "Ja."
Claes. "Hebben de apostelen het op die manier onderhouden?"
Antwoord. "Ja, net zoals wij, niet minder en niet meer."
Claes. "Hebben de apostelen de mis gelezen?"
Antwoord. "Ja."
Claes. "Waar is dit geschreven?"
Antwoord. "Ik zal het je laten zien;" en hij verwees mij naar de Korinthiërs, waar Paulus over het avondmaal spreekt. I Cor. 11:20.
Ik zei: "Hij spreekt hier over het breken van brood, maar heeft hij de mis gelezen zoals gij?"
Antwoord. "Ja, niet minder, noch meer dan wij doen."
Claes. " Hebben de apostelen vervolgen en hun gemeente onderhouden met vuur en zwaard, zoals u?"
Antwoord. "Ja, zij vergoten bloed, verraden en doodden."
Claes." Petrus vergoot het bloed van Malchus en Judas heeft verraden; maar waar hebben ze iemand vermoord?"

Antwoord. "Peter sloeg Ananias en Saffira met het zwaard van zijn mond, zodat ze dood neervielen." En hij lachte en stak zijn vinger op. Toen zei ik: "Het lijkt mij dat u behoort tot degenen van wie Paulus spreekt (II Timotheüs 3: 5), die wij moeten ontvluchten, want uw dwaasheid blijft niet verborgen, maar manifest voor de mensen, want u zit en bespot en draalt, en laat duidelijk zien, dat gij mannen zijt met verdorven zinnen, die altijd leren en nooit in staat zijn om tot de kennis van de waarheid te komen.' En ik verweet hem veel.
Ze wilden het gesprek veel langer verlengen en me ondervragen met betrekking tot de doop, de Menswording van Christus en andere geloofsartikelen; maar ik had besloten niet met hen in discussie te gaan, zonder dat rechters aanwezig waren; maar om te bekennen zoals ik boven heb beleden.
Toen ze merkten dat ik ze niet langer zou horen, stonden ze op om weg te gaan en zei een van hen: och Claes hoe ben je toch verdwaald, ik heb je zo lief, ik wilde wel dat je van mijn inzicht was; en dat ik mijn lichaam zou laten verbranden. Ocj, arme man, ik wilde voor je bidden en je doen bidden als ik spreek.
Claes. "Ik wil niet dat je voor me bidt, en ook niet dat anderen voor me bidden, want je gebed is ijdel en wordt niet door God gehoord, zolang je mensen blijven in je goddeloosheid."
Antwoord. "Misschien zijn er een of twee in die hele hoop, die goed zijn."
Claes. "Weg, want je wilt alleen maar praten." Toen ging hij lachend weg en zei: "Ik zal voor je bidden, of je het begeert of niet, want jij behaagt mij goed, en ik zal terugkomen."

Ongeveer **twee weken** later kwamen er twee van dezelfde bende de een was een grote dikke man, die veel te klappen had; de andere was zeer woest en fel in zijn opmerkingen, en wilde veel doen om me in een meningsverschil te betrekken; maar ik wilde er niets mee doen, alleen dat ik hen vele vragen stelde, zoals ik de anderen had gedaan, en hen liet zien dat zij hun goddeloosheid openbaarden; want heel veel gevangenen waren gekomen en hadden zich geplaatst onder het raam van de kamer, en achter de deur, om te luisteren; die ik goed kende; vandaar vroeg ik des te meer, omdat de een zo klapachtig was, wat te danken was aan het feit dat hij te veel had gedronken.
Na ongeveer **zeven** weken opgesloten te zijn, werd ik naar beneden geroepen en naar een kamer geleid, waar de **decaan van Ronse** zat, met zijn klerk, en een andere persoon.
De decaan vertelde me dat ik moest gaan zitten en ging zitten aan de tafel naast hem, waarop hij me een lange lezing gaf, waar ik naar luisterde. Hij zei dat het onmogelijk was om God te behagen zonder geloof, en dat hij die niet geloofde, verdoemd was. Ten slotte vroeg hij me: "Waarom liet je jezelf zo verleiden en afwalen van de heilige Kerk?"
Ik antwoordde: "Omdat het geschreven is dat het onmogelijk is om God zonder geloof te behagen, was ik ijverig in het onderzoeken van het geloof en het vragen aan God om me daarin te sterken, door Zijn genade en gunst. Dit heeft Hij overvloedig gedaan, en ik wil trouw houden aan Zijn lof, en het niet verlaten vanwege enig lijden.
Deken. "Je denkt dat je het geloof hebt, maar je bent ervan afgeweken, en dat jullie mensen zo brutaal en goedgemutst zijn, zelfs tot de dood toe, is allemaal te danken aan de duivel, die zichzelf kan transformeren in een engel van licht. Daarom, toen u de Schriften las, werd u onderricht door een arme, eenvoudige ambachtman, die je hetzelve onderwees naar zijn vernuft, daarom bent je nu misleid. Je had je moeten laten onderwijzen, door hen die de ware leer hebben ontvangen, de bedienaren van de heilige Kerk, dat wil zeggen, Pastoors of herders."

Claes. "Zijn zij degenen die de ware leer hebben ontvangen?"
Decaan. "Ja."
Claes. "Waarom leven zij dan het leven van duivels, zoals te zien is?"
Decaan. "Wat gaat u daarover aan? Er staat geschreven, Mattheüs 23:" Doe naar hun geboden, maar niet naar hun werken."
Claes. "Bent u dan de Schriftgeleerden en Farizeeën, van wie Mattheüs heeft geschreven?"
Decaan. "Ja."
Claes. "Dan komen alle ellende over u, die verderop in dit hoofdstuk volgen."
Decaan. "Nee, dat doen ze niet."

We hadden nog veel aanvullende discussie, met verwijzing hiernaar. Hij had me willen betrappen op een dispuut over de geloofsartikelen; maar ik wilde er niet op één ingaan, mezelf beperkend tot het vragen van dergelijke vragen. De man was bereid om te spreken, en zeer mild, en wilde aandacht vragen aan wat hij zei, en gaf ook zelf veel aandacht. En ik dacht: "Ik heb zo lang en zo veel van deze man gehoord, dat hij de gemeente zo erg achtervolgt en kwelt, ik moet nu zien, hoe hij het zal bewijzen met de Schriften, wanneer ik met hem spreek, want ik weet niet dat ik hem ooit heb gezien. '
Ik vroeg hem, waar hij het vond beschreven, dat hij zo bloeddorstig zou lopen naar onschuldig bloed, van hen die niemand van enige misdaad zou kunnen beschuldigen.
Decaan. "Mijn vriend, ik loop het bloed van niemand niet achterna."
Claes. "U stuurt uw dienaren voor dat doel."
Decaan." Ik niet, mijn vriend."
Claes. "Vervolgen jullie dan niemand?"
Decaan." Nee mijn vriend."
Claes. "Hebt u ook geen mandaten, waardoor u het doet?"
Decaan." Nee mijn vriend."
Claes. "U hebt beslist onze medebroeders, die u in handen vielen, aan de wet overgegeven als zij standvastig bleven in het geloof.
Decaan "Ik doe dit niet, mijn vriend."
Claes. "Waarom kom je bij de rechters zitten en heb je zoveel te zeggen, als ge u niet druk maakt om de zaak? En door je nu te horen praten, schijnt het dat u er geen hand in had.'
Decaan, 'Nee, mijn vriend', en hij wreef zijn handen in elkaar.'
Claes, wie doet het dan?'
Decaan. 'De wereldlijken of de heer, wie het zwaard heeft ontvangen."
We hadden nog veel meer discussie over dit onderwerp, zodat hij niet wist welke kant hij op moest. Hij sprak over Deut. 17:12, op welke passage hij het stichtte, dat de priesters het gezag hadden, enz.
Ik vertelde hem dat, dat was onder de wet van wraak, maar dat we nu onder de wet van genade waren. Exodus 21:23; Rom. 6:14. En ik vroeg hem, hoe hij iets durfde doen wat de Heere had verboden, namelijk over het onkruid, Matt. 13:30, dat zowel de tarwe als het onkruid samen moeten groeien. Ik vroeg hem welke van de twee ik was, dat ik zeker de tarwe of het onkruid moest zijn?
Decaan." Jij bent het onkruid."
Claes. "Waarom laat je me niet groeien tot de dag van de oogst?"
Decaan. "Wat de Heer van het veld zijn dienaren opdroeg was om de reden, dat zij de tarwe niet mochten bederven door het onkruid uit te trekken, *maar ik kan langs de randen gaan en hier en daar een handvol of twee plukken, ja, soms zes, acht, tien, twaalf, ja, nu en dan honderd of twee, zonder de tarwe te bederven.'!*

Claes. "Dan ben je wijzer dan de dienaren van de Heere."
Decaan. "Ik kan dit zeker goed doen."
Claes. "Toen ik met de priesters vasthield en volgens uw wil wandelde, was ik een goed pijlken (kruidgewas?) ?"
Decaan." Ja."
Claes. "Ben ik nu een slecht pijlken? (kruidgewas?)"
Decaan." Ja."
Claus. Nu, wel dan, ben ik een kwaad pijlijke volgens uw zeggen, dan hebt u mij en nog meerdere met mij die voor mij waren, zelf bedorven met uw trekken; want gij zegt dat u het zo goed kon. Ei, arme plukker, die gij zijt, als u op de ***Verleyplaats de 4 pijltjes van Liere plukte 5 jaar geleden,*** daar u op het schavot stond en preekte; en toen de mensen zeiden: *de antichrist preekt,* toentertijd begon ik te onderzoeken om welk geloof die mensen daar, zo vrijmoedig stierven. En ik onderzocht de Schrift die u daar aanhaalde uit 2 Timotheüs 2 en 3. En daar vond ik dat ik mij keren moest van zulk een volk zoals u daar beschreef, en hen te onderkennen; en keerde mij af van zulk een hoop mensen en doe het nog. Waar blijf u nu met uw plukken? Arme plukker! Hoe meer uw plukt, hoe meer u bederft, volgens uw eigen zeggen. Het was beter dat u stilstond. Ik zei hem zeer veel uit de Schrift, zodat hij beschaamd werd en niets wist te antwoorden.

Claes spreekt over 4 martelaren in Lier berecht:
GIELIS VAN AERDE, geboren van Lyere, herdoper.
TANNEKEN VAN ROOSBROECKE, geboren van Lyere, Herdoopster.
GODEVAERT MERTENS, geboren van Sinte-Peeters, buyten Maestricht, herdoper.
MARIE VLEMINCX, geboren van Sint-Truyen, Herdoopster.
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf 1550-1551, A.A.B. Deel 12, blz. 393.* Uit De CAVELE

Ten laatste zei hij: dat waren mijn lieden niet, mijn vriend. Ik hoor dat gij de Schrift wel doorzocht hebt. Waar hebt u kerk gehouden?

Claes. Waar zich Christus en Zijn apostelen hebben opgehouden in hagen, in de bossen en in het veld, op bergen, bij waterkanten, en soms in de huizen of waar er plaats was Lukas 6:17; Mat. 5: 2; Handelingen 1:13.

Decaan." Christus predikte openlijk (Jeremia 18:20), maar jullie mensen kunnen niet worden gevonden, waar je bent of wie je bent."
Claes. "Het is stellig een groot kruis voor u, dat ge ze niet kunt vinden, noch kunt kennen, terwijl uw mensen zo goed bekend zijn. Ik hoop dat God u niet zal toestaan om ze te vinden, maar hoewel u soms in de takken snijdt, ik vertrouw erop dat je de wijnstok niet zult afsnijden. Christus Jezus, de levende Zoon van God, zal zijn takken houden en voeden, zodat ze vrucht kunnen voortbrengen, hoewel je nu je uiterste best doet om ze te verscheuren en te vernietigen."

We spraken nog veel meer over de kerk en over zijn volk, die hij enorm verhoogde. Ik stelde hem veel vragen met betrekking tot de vraag of zuigelingen die stierven zonder de doop verdoemd waren.
Hij zei "ja."
Ik vroeg hem of de apostelen de mis hadden gelezen en vervolgd hadden.

En hij antwoordde "Ja" op alles, zodat het mij leek dat hoe meer ik hem vroeg, hoe meer hij loog; en ik verweet hem de leugens waarin ik hem vond.
Hij zei: "Het zijn geen leugens, maar het is de waarheid, maar u gelooft niet wat u wordt geleerd, u blijft verhard en ongelovig." En volgens zijn woorden leek het erop dat het leven van de apostelen niet anders was dan dat van de priesters.
Hij zei: "Wat uw leven betreft, uw wandel of uw gesprek is goed voor alle mensen, en u doet uw naaste zoals u wilt dat mensen u doen, en leeft in vrede, liefde en eenheid met elkaar, wat heel goed is; en je helpt elkaar in nood en benauwdheid, en stelt je levens voor elkaar, wat ook heel goed is, ik kan er niets tegenin zeggen; en u verdrijft uit uw gemeente degenen die ongeordend leven, zoals gij Jelis van Aken verdreef, die zo'n leven leidde, zoals ik heel goed weet; hier tegen heb ik niets te zeggen, het is allemaal goed gedaan; maar wat voor nut heeft uw volk om het leven te hebben, als u het geloof niet hebt? Het is niet in staat om jou te zaligen." Jac. 3.
Ik antwoordde:" We hebben ook het geloof; maar u begrijpt het niet of zult het niet begrijpen; maar het zal u nog worden geopenbaard, op de laatste dag des Heeren, wie u hebt gediend." En ik viel hem zeer streng aan.

Hij liet de cipier bellen om hem uit te laten. De laatste kwam de kamer binnen en de decaan stond op om te vertrekken. Ik bedankte hem heel erg dat hij hier was gekomen om mijnentwil. Hij draaide zich om en zei: "Ik zou niet graag zien dat je lijdt maar dat je tot de juiste leer wordt gebracht, maar je blijft hardnekkig volhouden in je ongeloof, je bent als je meester."
Ik vroeg: "Wie is mijn meester?"
Hij antwoordde: "De duivel."
Ik viel hem aan met vele Schriftgedeelten, zodat hij niet meer zou komen, en hij ging zich schamend weg, omdat de cipier aanwezig was, en andere gevangenen, die naar de deur kwamen lopen. Ik had hem om informatie over Jelis [Gillis van Aken] gevraagd en hij kon me alles vertellen, wat me enorm verbaasde.

De derde dag daarna kwam de cipier nog een keer bij mij en ik ging heel graag naar beneden. Hij verwees me naar een bepaalde kamer. Toen ik daar binnenkwam, zaten daar de hoofdrechter met een andere rechter, en een voorganger of priester, die buitengewoon op het onderzoeken van onze vrienden was gericht, en zeer bijtig in zijn woorden was, zodat hij naar niets kon luisteren dat werd gezegd, zonder het te onderbreken. Maar een van de rechters die nog nooit rechter was geweest, verbood hem constant; want hij doorzag zeer snel en luisterde goed. Toen ik de kamer binnenkwam, deed ik de heren grote achting, en dat deden ze mij ook. Ik ging aan tafel zitten en de priester maakte een lange sermoen [aanspraak] evenals de decaan had gedaan. Ik zweeg totdat ik werd gevraagd. Toen hij zijn sermoen had beëindigd, vroeg hij me: "Waarom heb je jezelf laten verleiden zo ellendig van het geloof afgedwaald?"
Claes. "Ik ben niet in dwaling gebracht, maar van dwaling tot het ware christelijke geloof."
Priester. "Wat is dan uw geloof, laten we het horen?"
Claes. "Ik geloof dat Jezus Christus de ware, levende Zoon van God is en dat er geen andere zaligheid is, hetzij in de hemel of op aarde, hetzij eronder of erboven."
Hoofdrechter. "Dit geloven wij allemaal ook in onze kerk."
De priester lachte en zei: "Dit predik ik ook, vertel ons iets anders en spreek vrijuit, want Christus heeft gezegd: 'Wanneer gij voor koningen, en vorsten en overheden gebracht wordt, vrees niet, wat gij spreken zult; want het zal u in datzelfde uur van Mijn hemelse Vader worden gegeven, wat gij zult spreken; ja, Mijn Geest zal door uw mond

spreken. ' Mat. 10:19. Nu, als u de Heilige Geest hebt ontvangen, spreek dan vrijuit door de Heilige Geest."
En de hoofdrechter zat daar en bleef zijn hoofd knikken en glimlachen en zei:" Ja, ja, Claes, ja; "voordat ik een enkel woord kon zeggen; de priester ging onmiddellijk verder." Christus beloofde Zijn gemeente, dat Hij met hen zou zijn tot het einde van de wereld. Mat. 28:20. En ik kan niemand onder u vinden die me kan vertellen betreffend het langer bestaan van ***uw gemeente dan ongeveer dertig jaar;*** want daarvoor bestond het niet; of ken je boeken van je mensen, die ouder zijn? Noem die aan ons."
Claes. "Sinds Christus Zijn gemeente beloofde, dat Hij met haar zou zijn tot het einde van de wereld, betwijfel ik niet dat Hij de beschermer van Zijn lichaam is geweest, en nog steeds, en zal zijn zolang de wereld zal blijven bestaan, volgens Zijn belofte, Mattheüs 28: 20; Efeziërs 5:23. Hoewel ze soms in sommige landen werd uitgeroeid, door bloedvergieten en vervolging, en door de valse leer van het Roomse rijk, of anderszins, werd ze daarom niet overal ter wereld vernietigd; want de wereld is geweldig groot, en zij zou kunnen rondzwerven in een of andere hoek van de wereld, en van de een naar de ander, zonder volkomen te vergaan. En wat betreft uw vraag om u enige boeken van onze gemeente te noemen, de Bijbel is ons boek, die vanouds in de gemeente heeft geregeerd.'
Priester. "Is het groot genoeg voor uw mensen en heeft u genoeg met één persoon?"
Claes: "Ja.; het is nog te groot voor ons."
De priester lachte en zei:" Wat wordt er dan van alle boeken geschreven door de geleerden uit de tijd van de apostelen, die ook de Geest van God ontvingen, evenals de apostelen? Hebben ze allemaal tevergeefs geschreven; zoals Jeronimus, Gregorius Augustinus en Ambrosius; dit waren stellig goede en deugdzame mannen, niet waar?"
Claes. "Waren dit de vier zuilen waarop uw gemeente is gegrondvest?"
Priester. "Ja."
Claes. "Ik kende ze niet, alleen door geruchten; het waren vrome keukenknechten, als ze je gemeente hebben gesticht zoals het nog is zoals te zien is."
De priester trok zich terug en zei: "Ei, ei, waarom!"
Ik zei:" Christus vond aldus Zijn gemeente niet gefundeerd, ook Petrus, Paulus niet, noch Stefánus en Johannes; ze ontvingen liever staven op de rug, stenen op het hoofd en het zwaard in de nek, enzovoort." 2 Cor. 11:25; Hand 7:58; 12: 2.
De priester was verbijsterd en zei: "Vertel ons de waarheid over uw gemeente, want niemand weet waar die te vinden is; als het goed was, zou het zeker aan het licht komen. Gij mensen hebben noch hoofd noch autoriteit, noch kent gij elkaar, dit is een vreemde zaak."
Claes. "Paulus leert ons in zijn brief aan de Efeziërs, betreffende de ware gemeente, die Christus zichzelf heeft verkregen, dat ze heerlijk is, heilig en zonder smet, zonder vlek of rimpel, dat ze samen in één Geest worden gedoopt, en in één lichaam, waarvan het hoofd Christus is, en samengevoegd zijn als leden van Zijn lichaam; deze hebben één Heere, één geloof, één Doopsel, één God en Vader, van ons allen, die door ons allemaal is, en in ons is. Dit is de ware tempel van God, waarin de Geest van God woont Deze gemeente heeft Christus gekocht en verlost met Zijn bloed."
Priester." Heeft Christus niet alle mensen verlost, maar alleen deze?"
Claes. "Het is geschreven in verschillende plaatsen, dat de ongelovigen verdoemd zullen zijn; hoe zal dan de dood van Christus hun ten goede komen? of wat zal het hen baten dat Christus stierf? Het moet worden gevreesd dat zij er spijt van zullen hebben, dat Christus stierf. Maar zij die in het Woord des Heeren hebben geloofd en het hebben gevolgd, zij zijn degenen die het koninkrijk der hemelen zullen beërven en met de Heere zullen triomferen op de berg Sion, die de dood, de duivel, de hel en de wereld

onder hun voeten hebben; hoewel de wereld in haar waanzin haast om ze te verscheuren, te verslinden en te vernietigen. Als zij van de wereld waren, zou de wereld van hen houden; maar omdat zij niet van de wereld zijn, daarom haat de wereld hen, zoals Christus zei."
Priester. "Jullie mensen geloven niet dat Christus God en de mens is."
Claes. "Ik geloof dat Christus waar is God en mens."
Priester." Gelooft u niet dat Christus een mens is uit het vlees van Maria?"
Claes. 'Nee, want als Hij mens van was geworden uit Maria's natuurlijke vlees en bloed, dan moet Hij Zijn begin met Maria gehad hebben; maar er staat geschreven, *dat Hij noch het begin van dagen, noch het einde van het leven heeft.* Hebr. 7: 3. En het Woord zou geen vlees zijn geworden, als Hij het vlees van Maria had aangenomen; noch zou Hij *in* het vlees zijn gekomen, zoals Johannes verklaart; maar hij zou *uit* het vlees zijn gekomen, als hij het van Maria had aangenomen. Johannes 1:14; 2 Joh. 7. En er staat geschreven: 'Hij die niet belijdt dat Christus in het vlees is gekomen, is die geest van antichrist.' 1 Joh. 4: 3. En als Hij zo'n vleselijke man was, kon Hij niet naar de hemel zijn opgestegen; want er staat geschreven (1 Cor 15:50) dat vlees en bloed het koninkrijk van God niet zullen erven."
Priester. " Toch, zei de engel Gabriël niet tegen Maria: 'Gij zult zwanger worden en een Zoon baren'." Lukas 1:31; Jesaja 7:14.
Claes. "Wel, begrijp het woord goed; want hij zei: 'Gij zult zwanger worden en baren; wat Maria bedacht heeft, kon niet van haar groeien."
Priester. "Welk woord is vlees geworden?"
Claes. "Hetzelfde Woord waarvan Johannes ons getuigt in zijn eerste brief, zeggende: "Dat wat van het begin af was, wat wij hebben gehoord, welke we hebben gezien met onze ogen, die we hebben aanschouwd, en onze handen hebben getast van het Woord des levens, want het leven werd geopenbaard. Wat anders u wil weten?"
Priester. "Waar heeft Christus zijn vlees aangenomen, in de hemel of op aarde?"
Claes. "Dat wat ik met de Schrift niet kan bewijzen, zal ik niet zeggen."
Priester. "Gelooft gij niets anders dan wat is geschreven?"
Claes. "Nee."
Priester. "Je gelooft zeker dat je een ziel hebt, maar wat weet je wat je ziel is, hoe groot, hoe lang, hoe breed, of in welke kleur?"
Claes. "Wat houdt dat me bezig? Mijn zaligheid ligt daar niet in."
Priester. "Gij gelooft dat de doden zullen opstaan, maar hoe kan iemand begrijpen dat wat is vergaan, zal opstaan en levend zal worden?"
Claes. "Ik ben zeer tevreden met de uitleg die Paulus heeft geschreven," I Cor. 15.
Priester. "Gelooft gij niet dat Maria moeder en maagd is?"
Claes. "Ja."
De priester sloeg zijn hand op de tafel, trok zich op tot zijn volle lengte en zei: "Dit kun je mij niet bewijzen, we vinden niets hiervan geschreven in de Schrift."
Claes. "De profeet Jesaja profeteerde dat Hij uit een maagd geboren zou worden., Jesaja 7:14 Opnieuw, toen Gabriël tegen Maria zei: 'Gij zult zwanger worden en een zoon baren'; Maria antwoordde: 'Hoe zal dit zijn, aangezien ik geen man beken?' "Lukas 1:31, 34.
Priester. "Ja, dus ge kunt het hier en daar opvatten maar dat zij tot haar dood maagd is gebleven? "
Claes. "Dit zeg ik niet."
Priester. "Dat is mijn menig. En wat denkt u van het avondmaal? Gelooft ge dat niet, toen Christus brood nam en dankte en brak door te zeggen:" Eet, eet, dit is Mijn lichaam;" dat Hij gaf hun Zijn natuurlijk vlees en bloed gaf?"

Claes. "Nee."
Priester." Zei Hij niet: Als u het vlees van de Zoon des mensen niet eet en zijn bloed niet drinkt, hebt u geen leven in u?' En zei Hij niet dat dit het ware hemelse brood was dat uit de hemel kwam?" Johannes 6:53, 51.
Claes. "Het brood waarover Christus spreekt (Johannes 6), is het brood dat u de mensen geeft om te eten, namelijk, wat jullie mensen het Sacrament noemen?"
Priester. "Ja, het is dezelfde die Hij ons naliet."
Claes. "Volgens deze, dan zal niemand verdoemd zijn van allen die er van eten; want Christus zei: 'Als iemand van dit brood eet, zal hij voor eeuwig leven; maar nu komt iedereen, hoeren, schurken, dieven, moordenaars, van wie geschreven staat dat zij het koninkrijk des hemels niet zullen beërven."
Priester. "Zij hebben verdriet om hun zonden, voordat zij het ontvangen; en de Heere zei dit met betrekking hierop, wanneer een zondaar bekeert is van zijn zonden, zal de Heere ze in eeuwigheid niet meer gedenken."
Hierover hadden we veel discussie; maar het is te lang om te schrijven.
Ten slotte vroeg ik de priester of hij geloofde dat hij, wanneer hij de hostie in zijn mond neemt, het lichaam van Christus ontvangt, in lichaamshoogte, zo groot als hij aan de boom van het kruis hing?
Priester. "Ja."
Claes. "Wanneer je hem inslikt, waar gaat hij dan heen?"
"De priester was zeer beledigd.
De hoofdrechter vroeg me: "Waarom kon je niet tevreden zijn met je eerste doop, maar liet je je voor de tweede keer dopen?"
Claes. "Ik weet maar één doop." Ef. 4: 5.
Priester. "Uw Peters weten heel goed dat ge één keer bent gedoopt, ge kunt het ze vragen."
Claes. "Hoewel ik wist dat ik gedoopt was, weet ik nu dat het zonder geloof is gedaan, maar er staat geschreven (Romeinen 14:23): 'Wat niet uit geloof is, is zonde.'
Rechter." Uw peters geloofden."
Claes. "Ik weet niet dat de apostelen iemand hebben gedoopt, tenzij hij zelf geloofde en zijn geloof beleed. Maar wat biechtte ik toen ik in de kinds tijd werd gedoopt?"
Priester. "Vraag het aan je peters en je meters.
En wat denk je van onze vader, de paus, en zijn heerschappij?"
Claes. "De paus, met al zijn kramerij, en missen en alles wat er meer is, deugt niet, noch voor tas, of zak, of zaad.
Uw priesters verkoopt missen aan de mensen, met dozijnen, twintig en dertig tegelijkertijd; ze hebben noch schede noch punt, ze snijden noch ze steken, en toch beloof je de mensen dat ze goed en effectief zijn - is dit geen bedrog? Gijlieden predikt tot de mensen, dat je niet te veel mag drinken, en je gaat rond straten, zo versmoort als varkens. Gij predikt dat men niet gierig mag zijn; maar waar is meer hebzucht dan bij de priesters en monniken? Gij predikt dat je niet lui moet zijn; maar waar is meer ledigheid dan onder u? Gij zou liever van deur tot deur lopen met een tas of mand om te bedelen, dan werken, zoals te zien is."
De priester was boos, stond op en zei:" Dit is het eerste dat je elkaar leert, om de tekortkomingen van je naasten te onthullen.
Claes. "Waarom zouden we de kennis die Christus ons heeft gegeven niet toepassen, wanneer Hij zegt dat de boom gekend zal zijn aan de vrucht?"
Priester. "Dit moet geestelijk worden begrepen;" en hij ging de kamer uit.

De hoofdrechter vroeg mij of ik mijn tweede doop en alles wat ik had gezegd wilde verzaken.
Ik antwoordde: "Nee, mijn heren, ik zal op geen enkele manier ontkennen wat mij in de Naam van de Heere is gegeven."
Toen hij dit hoorde, stond de opperrechter op. Toen stonden ze allen op en begonnen uit te gaan. Ik bedankte hen toen dat ze mij hadden lastiggevallen.
De hoofdscheidsrechter draaide zich om en vroeg mij opnieuw of ik wilde herroepen; of ik zou moeten zien wat er van mij terecht zou komen.
Toen werd mijn hart ontstoken om hem en de andere rechters te vertellen dat ze op moesten letten wat ze aan het doen waren, en ik zei: "Mijn heren, herroepen wil ik op geen manier; en wat mij daaruit zal voortkomen, volgens het keizerlijk mandaat, dat weet ik heel goed. Maar er zijn twee mandaten, die van de allerhoogste Koning, de ander van de sterfelijke keizer, en deze twee gaan tegen elkaar in; de een zegt dat beide laten groeien, het goede met het slechte; de andere dat het onkruid moet worden gerooid. Daarom bid ik u mijn heren, dat u de andere rechters wilt waarschuwen, dat zij overwegen wat het beste is; want gij ontvingt het zwaard niet om de onschuldigen te straffen."
Ik vertelde hen veel, zoals de Heere mij gaf e spreken. En hij stond daar met zijn bonnet in zijn hand, zoals ook de andere rechter, en de cipier, en zij zwegen heel stil. Ten slotte baden ze God, dat Hij me mijn grootste zaligheid wilde schenken en gingen weg.

Zo groet ik de hele gemeente, verspreid in elk land, met de vrede van de Heere; want ik verwacht nu van dag tot dag mijn offer op te offeren. Bid God dat Hij me tot het einde vasthoudt. Ik bid dagelijks voor ulieden.

GESCHREVEN IN BANDEN.

Verheyden, Mart. Gent

1557: 3 April.

49-51. **Pieter de CLEERCK** (de Cleercq), **Willem (de) VILEERS** (de Vylers) vrij molenaars, en **Jan DRIES,** geboren te Lier, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand. De eerste twee werden verraden door Roelandt van Loo. Hij behoort tot de Gentse vIeeshouwersfamilie van Loo, die van de XIV° tot de XVIII° eeuw in het ambacht geprivilegieerd is en nog niet is uitgestorven (mededeling van de Heer Prof. Dr. H. van Werveke). Laatstgenoemde had een tijd lang geaarzeld tot hun sekte toe te treden. Pieter de Cleerk en Willem Vileers waren hem zelfs komen opzoeken: met de hoop genade voor zijn eigen persoon te bekomen aarzelt hij geen ogenblik hen beiden en nog anderen (hoogstwaarschijnlijk tijdig gevlucht) te verklikken. Hs. 163 der Stadsb. K., voegt er hij de vermelding hunner terechtstelling nog de volgende versregels aan toe: *„Pieter de Cleerck, Willem de Vileers ende Jan Dries van Lierre,*

1557: 13 April.

52-54. **Philips van HULLE,** vrij brouwer, **Jacob REDERWYN** en **Barbara SMACHSCHEERS,** Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand.

79. HANS BRAEL. PUSTERSDAL, TIROL, VERVOLGD 1557

In het jaar 1557, een paar dagen voor Hemelvaartsdag, werd Broeder Hans Braal tijdens zijn reis opgepakt in de Pusterthal, vanwege het geloof en getuigenis van Jezus Christus. Bijna een mijl van het kasteel, ontmoette hij de rechter, die hem niet kende, reed langs hem heen en begroette hem. Hans Brael bedankte hem: maar de Gerechtsschrijver reed naar hem toe en vroeg hem: "Waar ga je heen en wat heb je? Wat ben je hier aan het doen?'
Hij antwoordde dat hij bij zijn broeders was geweest. De schrijver vroeg hem of de Dopers zijn broeders waren."
"Ja," antwoordde hij. Hij greep hem vervolgens en de rechter draaide zich om, stapte af en nam de broeder zijn eigen gordel van zijn lichaam, bond hem ermee en liet hem als een hond langs zijn paard lopen, door modder en slijk, de hele weg, tot ze kwamen aan in het kasteel. Hij was zo moe van het lopen, en omdat hij zo hard was gebonden, dat hij niet langer kon standhouden, maar in het veld viel, zodat zelfs de Heer van het kasteel de rechter terechtstelde omdat hij hem zo hard had gebonden.
Daar onderzochten ze hem, namen van hem af wat ze op zijn lichaam vonden, en stopten hem in de gevangenis. De volgende dag werd hij onmiddellijk voortgebracht, en de Heer van het kasteel onderzocht hem zelf en vroeg hem naar zijn geloof en Doopsel, en wat hij van het avondmaal vond.
Toen hij de belijdenis van zijn geloof en de Goddelijke waarheid beloofde, lieten ze alles in de steek en drongen hem hard aan om te herroepen.
Maar toen hij hen duidelijk vertelde dat ze niet hoefden te rekenen op terugname van de beleden waarheid, brachten ze hem terug naar de gevangenis.
Acht dagen later werd hij weer naar buiten gebracht en de Heere met zes anderen onderzocht hem; maar omdat ze niets konden bereiken, brachten ze hem terug naar de gevangenis.
Na nog eens acht dagen werden zij voor de hele raad veroordeeld en onderzocht, en de rechter noemde zijn geloof een waanidee, en zijn gemeente een sekte. Handelingen 24:14.
Maar Hans zei: "Het is geen sekte noch een waanidee, maar het is de gemeente van God."
De rechter zei: "Het kan van de duivel zijn, hoe kan het Gods gemeente zijn?" en werd er boos over en zei opnieuw: "Waarom zou het de gemeente van God worden genoemd?"
Maar broeder Hans hield zich moedig, dat het de gemeente van God was. Toen zei de rechter: "Omdat hij weet wie uit de Hoogheid van Innsbruck is gekomen, willen we ook weten waar zij zijn die deze lieden naar dit land sturen, wat hun namen zijn, wie ze heeft gevoed en koesterde; dit willen we allemaal weten."
Maar hij antwoordde hun: "Wij worden niet uitgezonden naar het kwaad of nadeel van iemand; maar onze roeping is, dat we de zaligheid van de mensen zullen zoeken en hen zullen aansporen tot bekering en hervorming (Mattheüs 10: 5, Handelingen 2: 38); maar de dingen die hier worden gevraagd zijn geen geloofsartikelen, noch zijn ze noodzakelijk om te weten; daarom wil ik het ze niet vertellen, noch iemand beschuldigen."
De rechter vermaande hem dringend om zichzelf te sparen, omdat zijn lichaam zou worden gemarteld, als hij weigerde de personen te noemen en te bekennen wie hem had gezonden. Maar hij antwoordde hen: wij worden niet uitgezonden tot iemand schade of nadeel, maar om de mensen te bewegen tot boete en berouw. Wat mij gevraagd wordt

zijn geen geloofsartikelen, daarom wens ik het niet te zeggen noch iemand te beschuldigen. De rechter vermaande hem dat hij zo wachten want ze zouden hem aantasten.
Hans vroeg de rechter en de hele raad, of hij als goed beschouwd kon worden als hij de voorgestelde middelen aannam, en degenen te verraden die hem zo vriendelijk hadden getoond door hem te voeden en onder te brengen.
De leden van de raad keken elkaar aan en zeiden zelf dat ze het niet goed moesten vinden, als het hen werd aangedaan.
Maar de rechter werd woedend en vroeg of hij de eervolle raad wilde beschuldigen van verraad van hem, en vermaande hem opnieuw plechtig, om zichzelf te sparen, of ze zouden hem heel ernstig moeten behandelen. Maar omdat hij hun niet wilde bekennen, hebben ze hem opnieuw naar de gevangenis teruggebracht om te zien hoe hij zich zou bedenken.
Hierna brachten zij hem weer tevoorschijn en namen hem mee naar de pijnbank, waar hij zelf zijn kleren uittrok, en voor hen neerlegde en zich geduldig aan de martelende touwen onderwierp, zodat de ogen van de omstanders met tranen vulden, en zij zich van wenen niet konden weerhouden.
De beul hing hem aan het touw op, maar de rechter spoorde hem ernstig aan zichzelf toch te sparen en de gevraagde personen aan te duiden; maar hij zei dat hij niemand zou verraden, maar zou afwachten wat God hun toestond hem toe te brengen.
Toen bonden ze een grote steen aan zijn voeten. De rechter werd boos toen hij merkte dat hij niets kon bereiken en zei: "Je zweert bij elkaar dat je elkaar niet zult verraden."
Hij antwoordde: "We zweren niet, maar we verraden ook niemand, omdat het verkeerd zou zijn."
Toen zei de rechter: "Je bent een schurk, ik een leugen in je ontdekt, waarom wil je jezelf laten martelen."
De broeder zei: "Ik ben geen schurk en in welke leugen heb je me ontdekt?"
De rechter zei: "Je zei dat je geen leraar was, maar we ontdekken dat je er zeker één bent."
Hij antwoorde, "Ik ben geen leraar, maar als ik één was, zou ik er niet voor schamen, want het is een eervolle zaak voor God." Ik Tim. 3: 1.
Daarop lieten zij hem aan het touw hangen en gingen weg; maar de beul bleef bij hem.
Ondertussen verzamelden de leden van het Gerecht zich en hij werd vermaand om te bekennen; anders zouden zij niet ophouden hem te pijnigen, totdat zij zijn ledematen uiteen hadden gereten.
Hij antwoordde dat hij zou afwachten wat God hen zou toestaan om hem toe te brengen, omdat ze niet meer konden doen dan God hen toestond.
De beulen zeiden: "Ben je geen zot, om te denken dat God naar beneden kijkt om te zien wat we in dit hol doen, want dit zou belachelijk zijn."

Toen keerde de Raad terug en zei dat de vrouw des huizes voor hem wilde tussenbeide gekomen, dat zij hem niet langer zouden martelen, en daarom zouden zij het laten rusten; en ze stuurden hem terug naar de gevangenis.
Daarop reed de heer heel vreugdevol naar Innsbruck, naar de regering, en toen hij terugkeerde, liet hij de priesters in discussie en onderzocht Hans twee achtereenvolgende dagen, namelijk zaterdag en zondag, waarbij hij zelf aanwezig was. Maar wanneer zij niets konden bereiken door hun verschillende disputaties, en valse en bedrieglijke leerstellingen, die te lang zou duren om het te vertellen, bleef hij standvastig, en bekende constant dat waarin hij stond, hij standvastig zou blijven door de bescherming en hulp van God, want het was de waarheid.

De heer werd ten laatste verbolgen over hem en zei: "O, gij, hond, ik heb alle mogelijke middelen en wegen met u uitgeoefend, en zal dat nog steeds doen, en u op een scherpe stapel plaatsen en zie hoe u uw God zult vertrouwen in deze rechtszaak."
Maar hij antwoordde: "Ik zal niet lijden vanwege enig verkeerd doen, maar alleen voor de waarheid en het geloof; en God zal geen onrecht over het hoofd zien."
Na drie dagen brachten ze hem naar een diepe, donkere en smerige toren, waar hij noch zon, noch maan, noch daglicht kon zien, zodat hij niet wist of het dag of nacht was, alleen hij merkte af en toe dat het nacht was, toen het wat kouder was in de toren dan op andere momenten. Het was ook zo vochtig en dampig in de toren, dat zijn kleren op zijn lichaam rotten, zodat hij bijna naakt werd, en was lange tijd zonder een enkel kledingstuk, alleen had hij een ruwe deken die hem was gegeven, die hij om zijn lichaam wikkelde en zo in ellende en duisternis zat. Het hemd op zijn lichaam was zo verrot, dat geen snipper ervan overbleef, behalve de kraag, die hij aan de muur hing.
Op een keer toen deze kinderen van Pilatus hem naar buiten brachten om te proberen of hij niet afvallig wilde worden, deed het licht zijn ogen zo'n pijn, dat hij blij was toen ze hem weer in de vuile en stinkende toren toelieten. De stank van het vuil dat in dit donkere gat was, stonk zo vreselijk dat niemand in zijn aanwezigheid kon blijven; toen zij hem binnenhaalden, moesten zij onmiddellijk weer van hem weggaan, ja, de raadsleden zeiden zelf dat zij nooit zo'n vreselijke stank hadden geroken.
Zo lag hij in deze smerige toren, waarin ook veel ongedierte en walgelijke reptielen waren, zodat hij aanvankelijk lang zijn hoofd beschermde met een oude hoed, die hem uit medelijden was toegeworpen. De toren had lange tijd geen bewoner gehad; vandaar dat het ongedierte zeer talrijk was en zij hem veel angst veroorzaakten, totdat hij eraan gewend raakte. Het ongedierte at soms ook zijn voedsel, zodat wanneer men zijn voedsel liet zakken, hij het allemaal op moest eten voordat hij het gerecht neerzette; anders bedekte het ongedierte het zó, dat hij het niet goed kon eten. Toen hij een gerecht van soep kreeg en het neerzette, direct aten ze het op. Kortstondig kon hij noch brood, noch iets anders houden; want zodra het ongedierte het rook, waren ze er onmiddellijk mee bezig. Dit was echter zijn minste zorg, in zoverre hij zo van honger werd gekweld, dat hem geen grote overvloed werd gegeven, zodat hij het gemakkelijk kon opeten, als hij maar gezond was. Het ongedierte kwam soms ook in zijn drankje en verdronk erin, totdat hij uiteindelijk een grote steen kreeg, die hij bovenop zijn drinkput plaatste.
Zijn grootste verdrukking was echter in deze grote beproeving, dat hij geen nieuws kon brengen van de gemeente of de broeders. Op dat moment was er in Overland een Hans Mein, een dienaar van de Heere, die ook een groot verlangen had om wat nieuws van hem te horen. Hij stuurde hem een bericht in de toren, dat als het nog goed met hem was, en zijn hart stevig vasthield aan God en zijn gemeente, hij hem een bepaald teken zou sturen: en als hij niets anders had, zou hij hem een beetje stro moest sturen, hoe weinig het ook is. Maar dat was de ellende en armoede waarin hij zat, dat hij zelfs niet zoveel in de toren kon vinden. Toen bedacht hij zich zijn rotte halsband die hij aan de muur had gehangen; hiermee was blij en nam de halskraag en stuurde die van de toren naar zijn broeder, als een teken dat hij nog steeds onveranderd was in zijn geloof in God, en in vrede met de gemeente.
Toen de broeder de halskraag ontving en daardoor zijn ellende en armoede waarnam, voelden hij en zijn gemeente grote compassie voor hem en nadat hij bitter en bedroefd had geweend, verzochten ze hem terug te sturen, dat ze heel graag wilden dat zij hem kleren of iets anders zou sturen in zijn grote armoede, als hij het maar kon krijgen. Maar hij wilde het niet hebben, want als ze het hadden ontdekt, zouden ze hem op het pijnrek

hebben gegooid en hem opnieuw gemarteld hebben. om de namen van anderen te krijgen.
Vandaar dat hij hun het woord stuurde, dat hij het kleed, het geduld, aan hem zou overlaten. dat ze zeer bereid waren om hem kleding of iets anders te sturen, in zijn grote armoede, als hij het maar kon krijgen. Maar hij wilde het niet hebben, want als ze het hadden ontdekt, zouden ze hem op het pijnbank hebben gegooid en hem opnieuw gemarteld hebben om de namen van anderen te krijgen. Vandaar dat hij hun het advies stuurde, dat zij hem het kleed, des geduldes, moesten overlaten.
Zo lag hij de hele zomer in deze smerige toren, tot na Michaelsdag, [29 sept.] in de herfst. Toen zij zagen dat de vorst naderde haalden ze hem eruit en brachten hem in een andere gevangenis, wat ook niet erger had kunnen zijn. Daar moest hij zitten, met één hand en één voet in een blok, gedurende zevenendertig weken, niet in staat om te liggen of goed te zitten, maar alleen om te staan; bovendien moest hij veel verwijten en spot van de goddelozen ondergaan, die zeiden: "Daar ligt een heilige man, niemand is zo wijs als hij, daar zit hij als een licht van de wereld, en als een getuige van het volk van God en Zijn gemeente" en dergelijke spottende opmerkingen.
Nogmaals, omdat hij geen troostende tijdingen kon ontvangen van de gemeente, heeft God het zo bestuurd dat hij getroost werd door een ongelovige. Want op een bepaalde gelegenheid kwam een edelman om hem te troosten, vertelde hem moedig te zijn en niet zich te laten afschrikken of intimideren; want men wist heel goed dat hij de waarheid aan zijn zijde had;; en dat zijn geloof het ware was, omdat het onmogelijk was om het na te volgen, of om te lijden wat hij leed; zodat de broeder hem ernstig toesprak.
Zodra dit gebeurde werd zijn ziel ontvlamt in God, en hij stuurde naar de Schrijver die hem had aangehouden, of hij naar hem toe wilde komen in de gevangenis.
De laatste kwam heel spoedig naar hem toe, ging zitten en vroeg hem wat hij wenste, omdat hij om hem had gestuurd.
De broeder zei: "De enige reden is, dat ik niet kan nalaten u te tonen, dat u, zoals u weet, de voornaamste oorzaak bent van mijn gevangenschap en ellendig lijden, hoewel ik u nog nooit in mijn leven een letsel heb aangedaan."
De actuaris zat daar verschrikt en verstomd en zei geen woord, behalve dat hij het opgedragen werd.
De broeder zei: 'Ja, het oordeel van God heeft je ertoe aangezet; omdat je zo bloeddorstig tegen de vromen was, viel het ook in je lot om daarmee je oordeel te vervullen. Je hebt een zwaar oordeel gekregen. God zal je hiervoor zeker vinden, het uit je handen eisen en je voor je zonden straffen."
De actuaris was verbluft en kon geen woord uitbrengen, zo bang was hij, en zo ging hij weg. Er verliepen ongeveer 14 dagen. Toen stierf hij heel plotseling in de nacht; goed zijnde, was hij dood binnen een kwartier. God had hem met grote angst geslagen, zodat hij hevig riep en kermde en klaagde dat hij verkeerd had gedaan en gezondigd had.
Zo gaat het met degenen die de duivel en zijn volgelingen dienen. Ik zwijg nog van het feit dat hij hierom door zijn heer geweldig gescholden is en daarvoor een duivels dank daarmee heeft verdiend; want zij zeiden tot hem, zo luid dat de broeder het zelf hoorde: "Hoe kwam het dat de duivel u zo bezeten heeft, dat u deze man niet zou laten gaan, hoewel u dat gemakkelijk had kunnen doen?" En zij wensten dat de duivel hem liever had weggedragen, omdat hij deze daad had gepleegd, waarvoor hij laatst zo duur moest betalen.
In dezelfde nacht dat hij stierf, kwam er een grote vreugde over de broeder, zodat hij met bidden en dankzegging God niet voldoende kon prijzen; want in die nacht kwam het in hem op dat hij nog naar de broeders en de gemeente zou terugkeren.

's Morgens kwam een bediende naar hem toe en vertelde hem dat de actuaris zeer vreselijk en plotseling in de nacht was gestorven. Ps. 73:18. Dit gebeurde bij de actuaris; de heer werd met grote angst aangegrepen.
Ongeveer acht dagen later kwam een bediende die de grondbewerking van het land bezorgde in het kasteel; en kwam tegen de avond bij de broeder met de sleutels en vroeg of hij hoopte weg te komen.
Hij antwoordde: "Ik zal zien wat je met me gaat doen."
De bediende wilde het gevangenblok openen, maar kon de juiste sleutel niet vinden. De broeder zei hem om het niet te doen, omdat het misschien slecht met hem zou aflopen. Maar toen hij de juiste sleutel niet kon vinden, vertelde hij hem dat hij hem in vrijheid kon stellen, maar het zou waarschijnlijk niet op dat moment zijn.
De vrouw van het Slot stuurde ook een dienaar naar de gevangenis, die de broeder riep en zei: "De genadige Vrouwe wil dat ik u vertel, dat zij de rechter en de gezworenen (juryleden] zal sturen, en als u maar twee woorden wilt zeggen, dat je jezelf wilt laten onderrichten en bekennen dat je hebt gedwaald, zul je in vrijheid worden gesteld, en zij wil de zonde die je ermee begaat, op zichzelf nemen, zodat geen schuld op je zal vallen."
Maar hij antwoordde: "Ze heeft al zonden genoeg, laat haar afzien van zonden van een vreemd op zich te nemen.
Toen kwam er een bevel uit Innsbruck, uit de Raad, die de heren hem kwamen voorlezen. Het bevatte het volgende: Aangezien hij zo onvermurwbaar was en geen instructies wilde ontvangen, zou hij naar de zee [galleien] worden gestuurd; en daarheen zou hij de volgende ochtend moeten gaan; daar zou hij erachter komen, hoe men de kwaaddoeners naakt uitstrekt en geselt.
Maar hij antwoordde, dat hij op God zijn Heere wilde vertrouwen, die zowel op zee als op het land was, om hem te helpen en hem geduld te geven. 2 Cor. 1: 9; Mat. 14:31.
Ze lieten hem vervolgens uit de gevangenis gaan en twee dagen rond in het kasteel lopen, omdat hij opnieuw moest leren lopen; want hij was niet goed in staat om te lopen, zo sterk was hij aangetast in het gebruik van zijn ledematen door gevangenschap, blok, boeien en banden, waarin hij twee jaar, min vijf weken, had gelegen; en de zon niet had gezien voor ongeveer anderhalf jaar.
Hij werd toen hij overgegeven in de bewaring van een van de dienaren, die hem naar de zee moest brengen. Daarom nam hij afscheid van iedereen in het kasteel en spoorde hen aan tot berouw.
De vrouw van het Slot liet hem weten, dat hij naar haar toe moest komen; wat hij deed. Ze riep hem in haar schrijfkamer, waar hij afscheid van haar nam, en vermaande haar ook tot bekering, en smeekte haar om de vromen (die geen kwaad doen in de uitoefening van hun godsdienst) niet meer lastig te vallen en geen vromen meer zou laten arresteren. Waaraan zij toestemde en begon te wenen, zodat de tranen over haar wangen liepen en zei: "Nooit zal ik in mijn leven nog de handen op hen leggen." Ze gaf hem wat geld voor de reis en liet hem gaan.
Deze dienaar nam hem toen mee. De knecht was een slechte man; hij noemde de broeder bij elke gelegenheid een schurk, of paste een andere misdadige scheldnaam op hem toe.
Na hem twee dagen geleid te hebben, vulde de knecht zich zo met wijn, in een herberg, in Niederdorf (want de aanwezigen hadden zo dikwijls zijn gezondheid gedronken), dat hij, in plaats van naar bed te gaan om te slapen, zich op de tafel uitstrekte, en hij viel onmiddellijk in slaap als een stom beest en rolde van de tafel.
Toen hij dit zag, opende de broeder de deur van de kamer, en ook die van het huis, sloot die weer op en ging weg.

Zo heeft God hem geholpen die nacht te ontsnappen, die plaatsvond in het jaar 1559. En zo keerde hij met vrede en vreugde terug naar de gemeente van de Heere, bij zijn broeders. Vervolgens ging hij nog verschillende malen het land in, omdat de bediening van het Goddelijke Woord aan hem was toevertrouwd.

Hieruit kan men zien hoe God de Zijnen helpt en helpt, en hoe Hij aan hen kan geven die Hem aanhangen met een waarachtig hart, veel kracht en geduld in lijden, door hun sterk geloof, dat anders onmogelijk zou zijn. En men ziet ook hoe Hij Zijn vijanden en tegenstanders uitwerpt, en weet waar hij ze kan vinden.
Want niet alleen stierf de actuaris een zeer vreselijke dood, zoals reeds is gezegd; maar terwijl Hans Braal nog in de gevangenis lag, stierf de heer van het kasteel plotseling; en de knecht die Hans naar de zee moest brengen, stierf ook ellendig, zelfs voordat de broeder het land verliet; en ongeveer twee jaar later stierf ook de rechter, maar toch geen gewone, maar een zeer ellendige dood. II Macc. 9: 5.

80. JANNEKEN WALRAVEN, ANTWERPEN 1557

In het jaar 1557, op Pinksteren vooravond, werd levend verbrand in Antwerpen, in Brabant, terwille van de onbeweeglijke fundering van de waarheid, en het getuigenis van Jezus Christus, Janneken Walraven, de moeder van ***Jacques Walraven***, die een prediker van de Woord in Amsterdam, bij de Doopsgezinden, en dus ook bij velen bekend.
Zijn moeder, hoewel een van de zwakkere vaten, 1 Petrus 3: 7, was niet zwak in het geloof, maar dapper en standvastig, streed voor de goede strijd des geloofs en behaalde de overwinning door de genade van God, die de Zijnen nooit in de steek laat, maar hen helpt, en met hen gaat door water en vuur, opdat zij niet zouden lijden ten koste van de zaligheid van hun zielen.
Daarom, sinds zij overwon met haar Bruidegom, door te lijden en te sterven voor Zijn heilige Naam, is haar onsterfelijke ziel onder het altaar met alle heilige martelaren.

Vos, Doopsgezinden te Antwerpen:
De familie **Walraven** heeft een tweetal vrouwen op de brandstapel verloren: **Tanneken,** weduwe van Jan Verschelt, die 20 Mei 1575 het leven liet en **Janneken,** die in 1557 werd geofferd. Deze laatste was de moeder van Jacques Walraven, die vele jaren te Amsterdam een leraar is geweest. Met de eerste werden gedood **Anneken en Grietgen van Brussel**, en **Jacob de Schoenlapper.** [zie 1558] De vele geschriften, die hieromtrent bestonden, zijn volgens van Braght bij de Spaanse furie verloren geraakt.

81. **AERTEN ZAEYWEVER**, **JORIS OUDKLEERKOOPER, WILLEM DROOGSCHEERDER, VICTOR en PIETER DE BACKER, 1557**

De bloeddorstige gewetensbezwaren, nog niet verzadigd, werden in 1557 in Antwerpen, vijf vrome christenen, namelijk, Maerten Zaeywever, Joris Oudkleerkooper, Willem Droogscheerder, Victor en Pieter de Backer, die ze met veel listen, bedreigingen en folteringen aanvielen, in Antwerpen gearresteerd. om hen te beroven van hun kostbare schat, die zij zo getrouw in aarden vaten hadden bewaard, tot eer van God, dat het niet van hen kon worden weggenomen; om welke reden de anderen zo vervuld waren van afgunst, dat zij hen een schandelijke dood overgaven, publiekelijk op de markt; maar God zal hen, samen met Zijn trouwe dienstknechten, met grote eer en vreugde kronen, terwijl de anderen met schaamte zullen gaan in eeuwige ellende.

EEN BRIEF VAN **WILLEM DROOGSCHEERDER,** IN GEVANGENIS IN ANTWERPEN, WAAR HIJ, MET VIJF ANDEREN, OM DE GETUIGENIS VAN ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS, 1557

Genade, vrede en genade van God de Vader, en onze Heere Jezus Christus, die ons naar Zijn onvergankelijke koninkrijk heeft geroepen en ons vóór de grondlegging der wereld heeft uitverkoren, en ons heeft gereinigd met het bad des waters door het Woord, opdat we onberispelijk zouden zijn in Zijn ogen.

Geschreven aan u, mijn geliefde broeder N., en aan mijn dierbare zuster N. Hoewel ik hier in banden en boeien ben, voor het getuigenis van Christus, en gereed ben om het te verzegelen met mijn bloed door de genade van de Heere, vergeet ik toch mijn medelidmaten niet in mijn gebeden, die ik bijna altijd met tranen voor de Heere doe, aangezien gij nog steeds door de woestijn reist, tussen draken, leeuwen en beren, die voortdurend zoeken en proberen het onschuldige bloed te vermoorden; hetwelk roept om wraak evenals in de tijd van Abel. Want zij brengen ons ter dood, zoals de Joden Christus deden; want wij zijn hen een kwelling om aan te zien; omdat we ons niet aan hun leer houden; daarom adviseren zij en zeggen: "Laten wij hem veroordelen met een schandelijkste dood, want door zijn eigen woorden zal hij behandeld worden."
Daarom, mijn uitverkorene in de Heere, zullen we niet bang zijn voor hun dreigementen en slagen, hoewel ze als waanzinnige honden rennen. De Heere houdt hun harten in Zijn hand; ze kunnen geen haar van ons hoofd kwaad doen zonder de wil van onze Vader. De Heere bewaarde de drie jonge mannen in de vurige oven, Daniël in het hol van leeuwen; Hizkia in Jeruzalem, Mozes in Mesopotámië, Elia in de bergen; ja, allen die op de Heere vertrouwden, werden nooit beschaamd. Want Zijn sterke hand, zegt de profeet, is niet ingekort; en hoewel een moeder haar eigen kind zou verlaten, zal Ik u toch niet vergeten, zegt de Heere; want die u aanraakt, raakt de appel Mijn oogappel aan. Jes. 59: 1; 49:15; Zach. 2: 8. Laat ons daarom onze zielen voorbereiden op de aanvechting; onze bevrijding nadert en de dag van de verdrukking is haast voorbij. II Esd. 16:74. Laat ons daarom altijd onze Heere heiligen en grootmaken, dat we alle mooie beloften die Hij beloofd heeft aan het christenvolk, mogen erven, zodat we niet moe worden of flauwvallen in onze benauwdheid, maar we mogen vurig van geest zijn, ons verheugen in hoop, geduldig in verdrukking en gedurig in gebed. Hebr. 13: 3; Rom. 12:11, 12.
Toen Israël Egypte verliet, waren zij zeer verheugd, dat zij werden bevrijd uit slavernij; maar toen zij in de woestijn kwamen, waar het hun vlees niet behaagde, waren zij zeer ontevreden en murmureerden zij, zodat zij wilden terugkeren, waartoe zij geen recht hadden, omdat zij al hun bezittingen met zich mee hadden genomen; dat zij toch geen reden moeten wezen om terug te keren. Om deze reden mochten zij het beloofde land niet binnengaan behalve Kaleb en Jozua; want deze waren van goede moed, om hun vijanden te vernietigen als een stuk brood.
De Heere was ook met David, zodat hij de reus Goliath doodde. Ze omgorden een zwaard aan zijn zijde om de reus ermee te doden; maar David was daar niet aan gewend, omdat hij een herder was. Hij legde het zwaard af, en nam zijn slinger, waarmee hij de reus op het hoofd sloeg, zodat de laatste op de grond viel, waarop David de reus het zwaard benam, en sneed zijn hoofd af.
Daarom, mijn uitverkoren broeders en zusters in de Heere, laten wij noch naar rechts, noch naar links keren, omdat we zo'n grote Koning hebben, die ons niet in de steek zal laten, als we Hem trouw blijven; Hij is zo getrouw wat hij heeft beloofd, dat ik er niet aan kan twijfelen; want de stad waarin wij zullen komen is vol van alle goede dingen, maar hij ligt in de nederigheid. II Esdra 7: 6.
Weet, lieve broeder N., en zuster N., dat ik u een hymne voor herdenking geef. En ik zal u hiermee de Heere aanbevelen, totdat wij op de berg Sion komen en daar het nieuwe lied zingen met al Gods uitverkorenen. II Esd. 2:42.
Dierbare broeder en zuster, toen ik deze hymne componeerde, kwam er een grote kwelling en verzoeking over mij, zodat ik erg bedroefd werd, en het leek mij dat de Heere me ten enenmale had verlaten. Ik viel op mijn knieën en weende bitter voor de Heere en bad om sterkte en kracht. En de Heere hoorde mijn gebed en tilde mij weer op; want Hij laat ons niet verzoeken boven dat we in staat zijn, en zal met de verzoeking

ook de uitkomst geven, zodat we het kunnen verdragen. I Cor. 10:13. Ik ontving toen zo'n genade en blijdschap, dat ik uit vreugde deze hymne componeerde voor de opbouw van mijn medemensen.
Groet J. de H. veel met de vrede van de Heere, en u, N., begroet uw meester evenzeer met de vrede van de Heere, en zegt goedenacht aan uw vrouw. Ik kan haar geen vrede schenken, want er staat geschreven: "Wee degenen die de mensen troosten met een ijdele hoop."
Weet, lieve vrienden, dat ik me zeer verheugde toen ik naar de rechtbank ging, zodat het me leek dat er geen vreugde als deze kon zijn, dat ik mijn Heer en God moest belijden voor de wereld.
De Schout vroeg me of ik opnieuw was gedoopt. En de Heilige Geest sprak door mijn mond en zei dat ik gedoopt was overeenkomstig de leer van Christus, en dat zij Wederdopers waren, aangezien zij dopen tegen de leer Christus; vandaar dat de naam waarmee zij ons noemen, op hen past. En ik vroeg hen om me naar mijn broeders te laten gaan, omdat we toch een goed geloof hebben? Maar ze gaven me geen antwoord.
Dus mijn lieve vrienden, willen wij u verwachten onder het Altaar.

Droogscheerder ***(Willem) of W. van Thye***, geb. te Nere bij Roermond, 29 Jan. 1557 verbrand, dichtte: *Christen broeders weest nu verblyt* (B. R. N. II 443), van Br. 184.

82. JERONYMUS, EN ZIJN VROUW LAURENS VAN GELRE, PIETER DE MEULENAAR, JACOB VAN YPEREN MAERTEN DE WAEL, 1557

In hetzelfde jaar, 1557, werden er ook te Antwerpen gearresteerd, vijf broeders van Christus, genaamd Jeronymus, Laurens van Gelre, Pieter de molenaar, Jacob van Yperen, en Maerten de Waal, die zo sterk op de beloften van God vertrouwden, en waren zo vurig verenigd met de liefde van Christus, dat ze daaruit door niemand mochten worden weggenomen; nee zelfs niet door grote beloften, zware vervolgingen, gevaarlijke verleidingen of bedreigingen met het zwaard; om welke reden alle vijf werden onthoofd in de gevangenis, vanwege het getuigenis van hun geloof en hun vaste trouw daaraan; en zelfs als zij hun hoofd verloren voor de waarheid, zo zal God hen als hoofden stellen om hen te veroordelen; en te oordelen die hen hadden veroordeeld.

MARGRIETE, VROUW VAN JERONYMUS, KLAERKEN EN JANNEKEN VAN DEXTELAER, 1557

In het jaar 1557 verdronken in de gevangenis te Antwerpen drie vrouwen, namelijk Margriete, huisvrouw van de eerder genoemde Jeronymus, en Klaerken en Janneken van Dextelaer, omdat zij standvastig de waarheid volgden en er niet van zouden afwijken.
Nadat ze verdronken waren, vanaf den Steen, werden ze schandelijk naakt in de Schelde gegooid; maar zij zullen wèl bekleed zijn, en zullen met hun Bruidegom tot eer van de bruiloft van het Lam samenkomen, waar zij, samen met alle uitverkorenen van God, het nieuwe lied vreugdevol zullen zingen en in eeuwige, onvergankelijke vreugde leven.

Janneken op Dextelaer, een Doperse martelares, verdronken 5 of 6 juli 1557 in het Slot De Steen in Antwerpen , België , samen met **Klaerken (Claerken Boucket**) en **Margriete (Margriet Vanneau).** Daarna werden hun naakte lijken in de Schelde gegooid. Janneken, wiens naam wordt gevierd in het lied "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (Hoor, o God, hemelse Vader) van de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* , is kennelijk identiek aan Janneken van Hout.
Folio 200

83. MAERTEN BOSSIER, Wervik, 1558
ABSALOM VAN TOMME, OF DE ZANGER, 1558
WILLEM VAN HAVERBEKE, 1558
DANIEL VERKAMPT, een jongeman, 1558
MARCUS DE LEDERSNIJDER, 1558

MAERTEN BOSSIER, Wervik, 1558
Ongeveer in dezelfde tijd dat er werd opgepakt. **Werwijck,** in Vlaanderen, voor de waarheid, een broeder Maerten Bossier, die na veel verleiding en beproeving ook de lichamelijke dood moest ondergaan (door verbranding); maar nu zal de tweede dood geen macht over hem hebben.

ABSALOM VAN TOMME, OF DE ZANGER, 1558
Allen die Christus willen volgen, moeten Zijn kruis op zich nemen; dit werd door een broeder Absalom van Tomme, of de Zanger, die voor de waarheid werd aangehouden, ervaren **in Kortrijck,** in Vlaanderen, in het jaar 1558.
Nadat hij was onderzocht en zijn geloof had beleden, was hij ernstig bestookt met dreigementen en martelingen, om hem te doen afvallig worden; maar hij bleef standvastig in alles en vertrouwde sterk op God, zodat hij ter dood werd veroordeeld en verbrand, waarbij hij zichzelf een goede discipel of dienaar van Christus toonde, die niet boven zijn Meester wilde staan, maar zoals Hij, om binnen te gaan in het koninkrijk van God, net zoals Christus moest lijden, om Zijn glorie in te gaan.

WILLEM VAN HAVERBEKE, 1558
… De baljuw van Kortrijk werd er in 1558 door Brussel van op de hoogte gebracht dat in Dadizele en de omliggende bossen herhaaldelijk de doper Pieter Hazaert gezien was. De baljuw kwam te Dadizele inderdaad te weten dat de bejaarde **Simon Hazaert zijn zoon Pieter** af en toe onderdak verschafte. In het huisje werden bovendien verdachte boeken en brieven ontdekt. De oude man werd dus als begunstiger van de ketters in beschuldiging gesteld. Een gunstig getuigenis van de dorpspastoor bewoog er echter de Raad van Vlaanderen toe, een milde straf te adviseren. Naar Dadizele — zijn geboortedorp — zal ook Hans Busschaert, alias de Wever, teruggekeerd zijn nadat hij in 1555 door Menno Simons zelf tot „oudste" was aangesteld. Zijn aanwezigheid wordt immers omstreeks 1562 gesignaleerd te Armentières 354 en later op andere plaatsen in Vlaanderen.

In het nabijgelegen Gullegem was **Willem van Haverbeke de voorman der Menisten.** Ook in zijn huis ontdekte men een aantal ketterse geschriften 356, zodat men mag veronderstellen dat hij een niet onbelangrijke figuur was in de doperse beweging. Als hardnekkig Doopsgezinde werd hij op zo november 1561 voor het Kortrijkse stadhuis verbrand. In Roeselare zouden ten laatste sinds 150 doopsgezinde vergaderingen zijn gehouden 358. Zoals op zoveel andere plaatsen ging de Doopsgezindeische impuls hier uit van de Kortrijkse

broederschap: Jacob de Rore zou hier omstreeks 1557 gepreekt hebben, en ook diens Kortrijkse vriend Daniel van de Camp.

William van Haverbeke werd niet alleen vervolgd voor de Naam van de Heere, maar leed ook om te worden opgepakt en geleid te worden voor edelen en vorsten, waar hij vrijelijk zijn geloof beleed, en standvastig voortzette; geen hoeveelheid lijden, pijn of een kwelling was voldoende om hem te doen afvallig worden, zo groot was de liefde van God die in zijn hart werd uitgestort; daarom werd hij uiteindelijk veroordeeld en bevestigde hij zijn geloof met zijn dood, in 1558 te **Kortrijck,** in Vlaanderen.

DANIEL VERKAMPT, een jongeman, 1558

Rond deze tijd werd ook een jongeman, Daniel Verkampt genaamd, na het lijden van veel vervolging, op **Kortrijck,** in Vlaanderen, gearresteerd omdat hij echt leefde volgens het Woord van God. Scherp werd hij onderzocht door de dekens van Ronse en Polet. Hij beleed gewillig en vrijelijk zijn geloof, en zei dat hij zich er zelfs tot de dood toe aan vast zou houden; maar van zijn geloofsgenoten zou hij niemand verraden.

Daarop riepen Ronse en Polet de moeder van deze jongeman voor zich. Ze was een kleine oudere vrouw en liep met een stoksken. Toen zij voor hen verscheen, vertelden zij haar met ernstige woorden, dat zij volgens het keizerlijk decreet haar leven en de bezittingen verbeurd had omdat zij haar zoon hadden geherbergd, die zij een ketter hadden bevonden.

Ze zei: Mijne heren, ik denk, als de keizer hier tegenwoordig was, van wie gij zegt een Plakkaat te hebben, hij zou zeggen, *dat gij zijn Plakkaat tegen mij misbruikt*. Hij zou mij prijzen, dat het moederlijk hart over haar kind, die nooit anders heeft verdiend, tot ontfermen is ontstoken. Voorwaar, mijne heren, dit is voor u een betamelijke wijsheid en beleefdheid. Want weet dit, op dezelfde tijd als u hem kwam vangen, had ik hem in mijn lichaam voor ulieden willen verbergen, met wederom 9 maanden hem te dragen en te baren en groot te brengen, gelijk ik eenmaal gedaan heb. God weet hoe graag dat ik dat zou gedaan hebben.

En dit zei zij met zo'n beweeglijkheid, dat al de heren die daar tegenwoordig zaten, haar vrij achten. En zeiden dat ze niets gedaan had tegen de aard van een oprechte moederlijk hart. En zo is de moeder vrijgekomen.

Maar de zoon heeft de volstandigheid van zijn geloof en de liefde van God die vurig in hem ontstoken was, met het vuur moeten bekopen. Hij werd verbrand om het getuigenis van Jezus Christus die hem ook tot het eeuwige leven zal bevrijden.

MARCUS DE LEDERSNIJDER, 1558

Niet lang na het voorgaande werd ook een broeder genaamd Marcus de Ledersnijder aangehouden voor de waarheid, te **Kortrijck,** in Vlaanderen, die, na veel te zijn onderdrukt en gemarteld, en toch constant standvastig te blijven, ter dood werd veroordeeld en met vuur werd verbrand, aldus zijn ziel aan God aanbieden, die het ook met de grootste eer aanvaardde.

ANTWERPEN

14 augustus 1550.
De Schoutet contra JAN LIEVENS, van Gendt, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Den Schoutet contra PETER VANDEN BROECKE, van Comene of Gendt, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 389-90.
"Anno 1550, op den Ommeganck avont, doen wiert op de groote Maerct t'Antwerpen eener Herdooper gebrant, ende was eenen backer van Gent, ende als dese in het vier gaen soude, doen was daer eenen lackenbereyder knecht die hem quamp cussen, hem vermanende dat hy vromelyck soude stryden tot der doot, desen wirt terstont gevanghen, ende Dynsdach daer naer wirt hy oock gebrant, sonder dat hy syn dwalinghe affgaen wilde".
Antwerpsch Chronykje.

1550-1551.
Te Lier berecht:
GIELIS VAN AERDE, geboren van Lyere, herdoper.
TANNEKEN VAN ROOSBROECKE, geboren van Lyere, Herdoopster.
GODEVAERT MERTENS, geboren van Sinte-Peeters, buyten Maestricht, herdoper.
MARIE VLEMINCX, geboren van Sint-Truyen, Herdoopster.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf 1550-1551, A.A.B. Deel 12, blz. 393.

21 oktober 1551.
De Schoutet contra MARTEN DU PETITZ of PETIS, stoeldrayere, geboren van Curtrycke, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra JACOB PEETERS, AERTSsone, cuyper, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra JAN VANDEN WOUWER, geboren van Westerloo, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra PEETER DE BRUYNE, geboren van Weert, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra PLEUNIS DE HOEVELE of VANDEN HUEVELE, lynewever, geboren van Curtryke, Herdoper, op de bladrand: Executio. Alle 5 levend verbrand.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 405, 417.

22 januari 1552.
Den Schouteth contra ASSUERUS VAN GHEEMONT, silversmit, Herdoper, op de bladrand: Executio. Levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 402

19 februari 1552.
Den Schoutet contra LISKEN of LYSBETH AERTS, huysvrouwe JERONIMUS ZEGERS, Herdoopster, op de bladrand: Executio. In eenen sack gesteken ende verdroncken is geweest. Bron**:** Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 409, 416.

23 september 1552.
De Schoutet contra HANS DE DRUCKERE, Herdoper, op de bladrand: Executio.

Idem contra ADRIAEN WOUTERSsone, geboren van Huesden, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra MECHTELT MELISdochter, gheboren vuyten Hage, huysvrouwe van ADRIAEN WOUTERS, Herdoopster, op de bladrand: Executio.
Idem contra WILLEM VAN ROOSENDAELE, geboren van Roosendale, Herdoper, op de bladrand: Executio. De mannen levend verbrand, de vrouw verdronken.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 420, 422.

27 augustus 1555.
De Schoutet contra FRANS DOOS of DEENS, droochscheerdere, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra JAN DEELS, lakenbereydere, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra HANS VERHOEVEN, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra PEETER VAN BERINGEN, bereydere, Herdoper, op de bladrand: Executio. Allen levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 426, 429.

22 november 1555.
De Schouteth contra BERTHOLOMEEUS CORNELISSENS, potbacker, van Bergen-op-Zoome, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 427, 459.

10 december 1555.
De Schouteth contra ROMBOUT SMIT, gelaesscryvere, geboren van Antwerpen, Herdoper, op de bladrand: Executio. Levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 428, 429.

4 februari 1556.
De Schouteth contra ABRAHAM VAN ROYEN of VAN ROEY, smit, Herdoper, op de bladrand: Executio. Levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 428

4 september 1556.
De Schoutet contra JAN VAN CUSSEGEM of CUTSEGEM, metsere, Herdoper, op de bladrand: Executio. Levend verbrand.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 432, 435.

29 januari 1557.
De Schoutet contra JORIS VAN COEVOORDEN, outcleercoopere, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra WILLEM VAN THYE, geboren van Nere by Remunden, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra PIETER PLUVIER, geboren van Wervicke, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra MERTEN VAN STEERTEGEM, geboren van Verwycke (=Wervik), saaiwever, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra VICTOR WILLEMS, geboren van Nyel int lant van Gulick, Herdoper, op de bladrand: Executio. Allen levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Dl 8, blz. 433

21 mei 1557.
De Schouteth contra JERONIMUS VANDER CAPELLEN, tinnenpotmaker, geboren van Bruessele, Herdoper, op de bladrand: Executio.

Idem contra MARTIN LE JOSNE, geboren van Douway, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra LAUWEREYS DE CRUWELE of CRUEL, JANSz., geboren van Curtrycke, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra PEETER VAN BEKE (=PIETER VAN DER BEKE), geboren van Petegem by Deynse, moldere ende lynenwever geweest, op de bladrand: Executio.
Idem contra JACOP VAN HOUTE(S), van Yperen, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Allen levend verbrand. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 434, 437, 438.

"In 't selve jaer den 22 Mey 1557, doen werden t'Antwerpen op den Steen vyff Herdoopers gerecht, ende buyten op rayers geset, 's morghens heel vroech". Antwerpsch Chronykje.

5 juli 1557.
Den Schouteth contra CLAIRETTE BOCQUETTE of CLAERKEN BOUCKET, huysvrouwe van MARTIN LE JOSNE, Herdoopster, op de bladrand: Executio.
Idem contra MARGRIETE VENNEAU, huysvrouwe van JERONIMUS VANDER CAPELLEN, Herdoopster, op de bladrand: Executio.
= MARGUERITE VANNEAULX, van Doornik, in 1556 te Gent verdacht van herdoperij.
Bron: De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 188, 189, J. Decavele.
Idem contra JANNEKEN VAN HOUTE, jonckmeyssen, geboren van Antwerpen, op de bladrand: Executio. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 434, 438.

"Den 6 July in 't selve jaer, doen wirden tot Antwerpen op den Steen drie vrouwen verdroncken in een Wyntonne om Herdooperye, ende wirden in een sack gesteken, ende de Werff affgewoorpen heel vroech". Antwerpsch Chronykje.

9 juli 1557.
De Schoutet contra GIELIS VAN AKEN, leraar van de HerDopers, op de bladrand: Executio, mitten zweerde geëxecuteerd. (onthoofd, Red.)
Bron: Hooger Viersschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 435, 438, 440.
"Op den 10 July, wirt t'Antwerpen op den Merct **eenen Bisschop** gerecht dier veel herdoopt hadde, ende hy bekende opentlyck dat hy gedoolt hadde, ende hy ginck syn valsch Geloove aff, ende stirf als een goet Kersten menschen, maer syn rechte hant wirt hem aff gehouden doen hy doot was, ende is buyten op een radt geset, ende de hant boven syn hooft gestelt". **Antwerpsch Chronykje.**

GILLIS VAN AKEN werd ca. 1500 geboren in Susteren in Ned.-Limburg. Hij was vermoedelijk priester maar trad reeds omstreeks 1531 op als Doopsgezindeisch predikant. Na zijn aanstelling tot Oudste in 1542 door Menno SIMONS werd hij één van diens nauwste medewerkers. In 1557 werd hij te Antwerpen gearresteerd, herriep zijn Doperse opvattingen, maar werd toch onthoofd.
Bron: De dageraad van de reformatie in Vlaanderen, Deel I, p. 436, J. Decavele.

Algemeen overzicht 1557/1558 door Joh. DEAVELE

… Interessante aanwijzingen zijn verder vervat in de ondervraging van Antoine Rocque uit Douai tijdens diens gevangenschap te Antwerpen op 23 mei 1558. Na te Douai, Brugge, Saint-Amand (tussen Doornik en Valenciennes), opnieuw Douai, en Bouvigny te hebben gewoond kwam deze zich omstreeks 1556 met zijn echtgenote in Gent vestigen, even buiten de stadsmuren bij het Spanjaardenkasteel. In zijn pogingen om een menswaardig bestaan op te bouwen (achtereenvolgens als kousenmaker, messenmaker, veehouder, bakker, handelaar in mercerie, boter kaas, linnen en kaarsen) was hij niet van tegenslagen gespaard gebleven. Een ogenblik had hij eraan gedacht zich in Antwerpen te vestigen, maar „à cause que les malsons et héritaiges estoyent trop chères en ceste ville" koos hij uiteindelijk Gent. Hij kocht daar enkele koeien, alhoewel er bij zijn schamel huis noch stal noch waterput behoorden.

Een zekere **Jan, Baptist** (wellicht te vereenzelvigen met de straks te noemen **Jan van der Beke**), bood hem een meer geschikte woning aan. Op dat ogenblik werden Rocque en zijn vrouw getroffen door een slepende ziekte, zodat ze zich verplicht zagen hun vee en hun laatste bezittingen te verkopen. Ze werden dan toch uit de nood geholpen door dezelfde Jan, die nu aan hun ziekbed herhaaldelijk kwam voorlezen uit een niet nader omschreven boek, en zei dat het droevig was dat zo weinig mensen zouden worden gered, „assavoir seullement ceulx-là qui auroyent receu le baptesme après la foy". Uit schrik voor de verdoemenis liet het echtpaar zich daarop de volwassenendoop toedienen door een zekere Lenard (wellicht Lenaert Bouwens, wat er dan zou op wijzen dat de befaamde Noordnederlandse bisschop ook in die jaren in Gent zou hebben vertoefd) 58. Uit dit verhaal blijkt weer eens dat het anabaptisme een bijzondere wervingskracht had in milieu's van ontheemden en sukkelaars.

Uit andere bekentenissen weten we dat een vijftiental personen herhaaldelijk bijeenkwamen in het huis van ***Jan van der Beke***, of bij de „Looxkins"-molen achter een berg, of bij een zekere Callekin op de Vrijdagmarkt. Jan werd op de brandstapel terechtgesteld. Verheyden (Het Centra/5e Martyrologium, p. 23) plaatst de terechtstelling in maart 1557. Een document van 17 maart 1557 (cfr. volgende voetnoot), waarin melding wordt gemaakt van „Jan van der Beke, ghexecuteert metten viere" laat toe, de executie in de eerste helft van maart te situeren; tevens blijkt eruit dat Van der Beke een doopsgezinde was; het valt in dit geval aan te nemen dat de twee personen die gelijk met hem de brandstapel bestegen eveneens Menisten waren.

Op bepaalde dagen zouden ze ook in kleine groepjes rond de Vrijdagmarkt hebben gewandeld om met elkaar over hun geloof te spreken. Véruit het voornaamste verzamelpunt echter was het huis van Alardin Parisis in het Sint-Agnetenstraatje aan de Leiebrug, waar soms tot dertig personen bijeen waren. Over deze Alardin Parisis is weinig geweten. Hij moet nochtans een belangrijk personage zijn geweest in de doopsgezinde beweging, niet alleen in Gent en Antwerpen, maar zelfs in Doornik. Het is *bekend dat het anabaptisme in Franssprekende gebieden nooit vaste voet heeft kunnen krijgen*. Zonder hier dieper op dit probleem in te gaan moge toch verwezen worden naar een brief van de Dadizelenaar Hans Busschaert, die als bisschop der dopers uit Keulen schreef: „Oock die Waelen liggen jaemerlick. Ick can se quaelicke helpen om der sprake wille. Oock hoore ick, dat sy niet veele naer ons verlanghen". Overigens is ons geen enkele Franssprekende doopsgezinde bisschop bekend. In Parisis echter menen we één van de personen te mogen zien over wie gepoogd werd een brug te werpen naar de Waalse gewesten.

Alardin Parisis stond in nauwe relatie met zijn zwager Adrien Vanneaulx, een garenkoopman en knopenmaker in Doornik. Nadat deze reeds einde 1549 te Doornik wegens ketterij was gestraft kwam hij, naar hij zei onder invloed van Parisis, in de ban van het anabaptisme. In 1554 ontvingen zijn echtgenote en zijn dochter Marguerite de volwassenendoop

in zijn huis, wellicht uit handen van Gillis van Aken die tijdens zijn eerste rondreis door de Zuidelijke Nederlanden (1554-1556) drie keer in Doornik kwam. Werd Van Aken door Parisis naar Doornik uitgenodigd?

In 1555 ging Vanneaulx zich met zijn gezin in Antwerpen vestigen en woonde daar samen met zijn zwager, Beide mannen verschenen verscheidene keren op doopsgezinde bijeenkomsten in Antwerpen, Gent en Doornik. Waarschijnlijk in Antwerpen leerde **Marguerite Vanneaulx** de Brusselaar **Jeronimus van der Capellen** kennen, die al sinds omstreeks 1552 tot de broederschap behoorde. **Drie leden van de familie Vanneaulx** werden terechtgesteld. Voor de gegevens over de familie Vanneaulx: G. MOREAU, Histoire du protestantisme a Tournai, p. 118-120; P. GÉNARD, o.c.,

Met Parisis kwam het paar in 1556 in Gent wonen en trad er in het huwelijk vóór de Menistengemeenschap. Ook zij zullen de vergaderingen in het huis aan de Leiebrug hebben bijgewoond. Bij het inzetten van de vervolgingen in Gent begin 1557, zocht heel de familie opnieuw een onderkomen in Antwerpen, waar echter de excecutie hen wachtte.

Het is duidelijk dat de Menisten in bepaalde Gentse kringen enige steun moeten hebben ondervonden. Zo was daar bijvoorbeeld **Elisabeth Hauweels**, echtgenote van de deurwaarder bij het Hof van de Raad van Vlaanderen **Willem van den Broucke**. WiIlem had, eveneens wegens ketterij, reeds in 1556 een straf opgelopen In 1556 verschafte ze aan twee Doopsgezinden onderdak, namelijk aan Hendrik van Cuelen en Lieven Barbier. Heeft zij hen door haar relaties met het hof wellicht tijdig kunnen waarschuwen? Hun namen komen in elk geval niet voor in de rekeningen van de vervolgingen. Verder lekte uit dat de vrouw na de arrestaties van februari in de gevangenis bezoeken bracht aan de doopsgezinden en hun voedsel bezorgde. Ze kocht ketterse literatuur, ging zelden of nooit ter kerke, at vlees op verboden dagen en spoorde anderen aan hetzelfde te doen. Voor dit alles werd ze op 15 juni 1557 (bij verstek) verbannen verklaard en werden haar bezittingen aangeslagen.

Intussen was de bestraffing van de gevangen dopers begonnen. In maart en april 1557 stierven de ***negen voornaamsten op de brandstapel op de Vrijdagmarkt.*** Een aantal andere arrestanten hadden de volwassenendoop nog niet ontvangen en werden op last van de inquisiteur en in overleg met de Geheime Raad na mei 1557 weer op vrije voeten gesteld. 70 Instructies van de vorst aan de Raad van Vlaanderen (6 augustus en 29 oktober 1557) en aan Pieter Titelmans (6 augustus 1557), in ARA, StA, 1702/1; van de vorst aan de Raad van Vlaanderen (24 maart 1558) in ADGA, A 382 (copie, het origineel hebben we niet teruggevonden). Het was inderdaad zo dat velen dadelijk na hun vrijlating hun doopsgezinde overtuiging terug aannamen. Over de gebroeders Lieven, Gillis en Joos van Bullaere en de echtgenote van deze laatste, allen in 1557 als berouwhebbenden vrijgelaten, schreef Titelmans in 1560: „Lesquels depuis sant relaps ct retirez", (ARA, StA, 2.80, f° 8r.) Juist om die reden stond Filips zo weigerig tegenover de gratieverlening, zoals hij schreef aan de Raad van Vlaanderen: „quoiqu'il regrette que plusieurs aultres entachiez de sernblables sectes detenuy en Anvers et ailleurs en noz pays de pardeca commencent à tirer ceste vye de race en conséquence". AGDA, A 382 (31 maart 1558, copie).

Nog eens negen gevangenen, blijkbaar wél herdoopt, dienden méér dan één jaar op hun vonnis te wachten. Herhaalde malen vroeg de Raad van Vlaanderen aan de vorst en zijn Geheime Raad om ze *citra mortem* te mogen straffen. De koning wees het verzoek niet af maar drong er telkens op aan dat ze nog eens grondig zouden ondervraagd worden naar hun geloofsovertuiging. Indien ze vrijgelaten werden — en in dit geval dienden ze in aanwezigheid van geestelijken en van de inquisiteur hun dwalingen in het openbaar af te zweren — moest erover gewaakt worden dat ze zich niet terug bij hun familieleden en vrienden gingen voegen, daar ze aldus gauw in de ketterij zouden hervallen. Drie gevangenen bleken zich inderdaad slechts in schijn van hun overtuiging te hebben afgekeerd. Ze werden in april en juli 1558 geëxecuteerd. Door de vervolgingen werd

de Doopsgezindenkern voor de zoveelste keer uiteengedreven. Weer eens moesten velen hun woonplaats verlaten op zoek naar een veiliger onderkomen. De meesten zullen zoals de familie Vanneaulx naar Antwerpen zijn gegaan. Al kort na zijn aankomst in Antwerpen, einde februari of maart 1557, werd de Doopsgezinde uit Laarne **Loys Luycx** gevangen genomen. Alhoewel hij de vorst berouwvol om vergiffenis smeekte (ARA, StA, 31773, stuk 48) werd hij op 12 april 1558 terechtgesteld. (P. GÉNARD, A,4, VIII, P. 444.) De Doopsgezinde **Pieter van der Beke** uit Petegem bij Deinze werd reeds op 21 mei 1557 terechtgesteld. (Ibid., p. 434, 438.) **Antoine Rocque,** die in 1556 te Gent de volwassenendoop had ontvangen, kreeg op 10 juni 1558 de doodstraf, **zijn echtgenote** op 19 augustus daaropvolgend. (P. GENARD, AA, VIII, p. 464.)

Anderen, zoals de familie Vervest, trokken naar Dordrecht en verder naar het noorden, Lysbette Seyssins — wellicht een zuster van de reeds genoemde Victor — Jan Verput (of Verpoorte) en Jan Van Haversbeke vestigden zich in Emden. **Mayken Daniels** en Lieven van Male gingen in Zeeland wonen. Op 15 juli 1558 gearresteerd, werd ze pas op 23 februari 1559 in Middelburg terechtgesteld. (K. R. PEKELHARING, Bijdragen voor de geschiedenis van de Hervorming in Zeeland, p. 259-260. Vvan der Male vóór juni 1558 in Zeeland „overleden vande scrifte". (Getuigenis Jacob de Zwarte: SAB, BS 1557-1558, f° 91 v°.))

Terwijl Betkin de Haze naar Antwerpen emigreerde. **Betkin de Haze** werd op 28 juni 1559 te Antwerpen terechtgesteld; zocht haar broer Christoffel de Haze een nieuw arbeidsveld in de omgeving van Oudenaarde. Vermelden we nog de terechtstellingen te Antwerpen van de Gentse Doopsgezinden **Mayken Filgiers, Mattheus de Smet, Mayken de Corte, Laureys van der Leyen (1559) en Elizabeth Berenfits** (1560). (P. GENARD, AA, IX, p. 3-5.). **K. Clays** Vrancke ging rondzwerven in de streek van Kaprijke. Hij werd ingerekend door de soevereinbaljuw. Door de schepenen van Kaprijke werd hij M 1557 of 4558 tot de vuurdood veroordeeld. (ARA, Rk, 13.808, rekening 1554-1558, f° 9 en 26 - 26 v°.)

Andries Adriaensz. uit Langestraat in Brabant hield zich op in de omgeving van Lokeren, waar hij vermoedelijk in verbinding trad niet een groep plaatselijke Doopsgezinden, onder meer niet het echtpaar Jan Brabon - Claire van Melle. Een grote groep vluchtelingen tenslotte hergroepeerde zich weldra in Brugge.

84. JACOB DE MELSELAER, ANTWERPEN, 1558
LOUWIJS DE WEVER, 1558
FRANS TIBAN EN KLEINE DIRK, 1558
HENDERICK LEERVERKOOPER; ANTHONIS EN DIRK DE SCHILDER, HANS DEN DUYTSCH, 1558
SANDER HENDRICKS, HANS DE SMIT, HANS VAN BURCULO, PIETER DE VETTE, ARENT EN GERAERT PASSEMENTWERKER, 1558

JACOB DE MELSELAER, ANTWERPEN, 1558
In het jaar 1558 werd Jacob de Metselaar, een broeder, aangehouden in **Antwerpen,** voor het leven volgens en het houden van het Woord van God; die, na veel onderzoek en kwelling, omdat hij niet wilde verzaken of afvallig worden, ter dood werd veroordeeld en met een prop in zijn mond op de markt werd gebracht om te voorkomen dat hij zou spreken. Niettemin ging hij met vrijmoedigheid ter dood, en dapper getuigde hij door zijn bloed van het geloof dat hij had beleden.

LOUWIJS DE WEVER, 1558
In hetzelfde jaar werd broeder Louwijs de Wever in **Antwerpen** in de gevangenis op Den Steen onthoofd vanwege de bekentenis en de standvastige trouw aan zijn geloof.

FRANS TIBAN EN KLEINE DIRK, 1558
Kort daarna werden ook twee broeders, genaamd Frans Tiban en Kleine Dirk, aangehouden voor hun geloof, te **Antwerpen,** onderzocht, gemarteld met veel pijn, en ten slotte, omdat ze in geen geval afvallig wilden worden, ter dood veroordeeld en onthoofd in de gevangenis De Steen.

HENDERICK LEERVERKOOPER;
ANTHONIS EN DIRK DE SCHILDER, 1558
Drie broeders, namelijk Henderick Leerverkooper, Anthonis en Dirk de Schilder, werden ook te **Antwerpen** aangehouden voor de waarheid; die, als toegewijde volgelingen en ware schapen van Christus, de dood moesten proeven omwille van Hem; en geëxecuteerd werden met het zwaard.

HANS DEN DUYTSCH, 1558
Rond deze tijd werd ook een broeder genaamd Hans den Duytsch aangehouden in **Antwerpen;** die vrijelijk zijn geloof beleed, en er stevig aan vasthield; want hij koos liever een tijdelijke dood voor de waarheid, en won zo het eeuwige leven, dan om een kort, slecht leven te kopen met eeuwige dood. Ze lieten hem onthoofden in de gevangenis, waarna zij, als gekken, zijn lichaam in de Schelde gooiden.

SANDER HENDRICKS, HANS DE SMIT, HANS VAN BURCULO, PIETER IN DE VETTEWARIJE, ARENT EN GERAERT PASSEMENTWERKER, 1558

Zeer spoedig daarna werden te **Antwerpen** ook zes broeders, namelijk Sander Hendricks, Hans de Smit, Hans van Burculo, Pieter in de Vettewarije, Arent en Geraert Passementwerker, publiekelijk ter dood gebracht op de markt, voor de waarheid in

aanwezigheid van alle mensen. Ze bogen allemaal moedig de naam van Christus en wachten nu op de kroon van glorie, die beloofd is aan alle helden van de Heere.

85. WOUTER VAN HONSCHOTEN, een jong gezelleke, 1558
JACOB DE SWARTE, HANSKEN VAN DEN BROECKE EN ANDEREN, 1558
ADRIAEN VAN HEE, JOOS MEEUWENS, WILLEM EN GOOSSEN EN EGBERT DE HOEDEMAECKER, EN LAMBERT VAN DOORNICK, 1558

WOUTER VAN HONSCHOTEN, een jong gezelleke, 1558
In dit jaar werd een jonge broeder, Wouter van **Honschoten** in Vlaanderen, aangehouden wegens het volgen van het Woord van God. En terwijl hij vrijelijk zijn geloof beleed en er op geen enkele manier ervan wilde afwijken, werd hij uiteindelijk ter dood veroordeeld en naar het vuur, en werd verbrand als een vrome getuigenis van God.

ADRIAEN VAN HEE, JOOS MEEUWENS, WILLEM EN GOOSSEN EN EGBERT DE HOEDEMAECKER, EN LAMBERT VAN DOORNICK, 1558

Omdat de Joden in de tijd van de apostelen jaloers waren op de vergaderingen van de christenen, en hen verstoorden waar ze konden, zo hebben ook hun opvolgers, de dienaren van de antichrist, overal gedaan. Zij verschenen ook in het jaar 1558 in de buurt van Doornick, waar sommige Christenen en trouwe kinderen van God hadden zich verzameld om te worden vernieuwd, opgebouwd en verbeterd door de prediking van het Woord van God. Ze werden ook bespioneerd, verspied, deels verspreid, en zes van hen werden aangehouden, namelijk, Adriaen van Hee, messenmaker, Joos Meeuwens, Willem de Hoedemaacker, Goossen de Hoedemaecker, Egbert de Hoedemaecker en Lambert van Doornick.
Ze werden samen naar Doornick gebracht en nadat ze daar veertien dagen gevangen hadden gezeten, werden ze ter dood veroordeeld vanwege hun standvastige trouw aan het ware geloof in God. En buiten Doornick. in een bos dat onder de jurisdictie van Henegouwen valt, verbrand; als vrome getuigen van God, die het vuur van de hel niet zullen ondervinden, maar zullen leven in vreugde met al de uitverkorenen des Heeren.

JACOB DE SWARTE, HANSKEN VAN DEN BROECKE EN ANDEREN, 1558
In het jaar 1558 gingen een broeder genaamd Jacob de Swarte (zoon van Jan de Swarte) en Hanscken van den Broecke, van **Oostende naar Brugge**, om de prediking van het Woord van God te horen, en werden deze samen met anderen aangehouden. Geen lijden dat voldoende was om hen af te schrikken of te scheiden van de liefde van God. Ze werden uiteindelijk ter dood veroordeeld en zo moedig hun leven beëindigd vanwege het getuigenis van het Evangelie, omtrent de dag van Sint Jan, in de zomer.

Verheyden, executies Brugge:

15 AUGUSTUS 1558

24. **Jacob de ZWARTE**, geboren te Nukerke, filus Jan de Zwarte (Swarte) en neef van Jan Vervest, gehuwd, Doopsgezinde, verbrand. Hij verbleef geruime tijd te Oostende en te Hondschote: in laatst vermelde stad ontving hij trouwens de bejaarddoop in 1557. Sedert de aanvang van 1558 hield hij zich op te Brugge, waar hij weldra drukke betrekkingen had met de kring van **Hans vonden Brouck, Jan Vervest en Lieven van Maele** (de eerste twee werden te Brugge terechtgesteld, de laatste nam tijdig de vlucht en overleed in Zeeland). Vergeefs poogde hij zijn vrouw en zijn schoonzoon tot de Doopsgezinde leer over te halen: allebei bleven ze vasthouden aan het Katholiek dogma.

24 AUGUSTUS 1558

25. **Jan VERVEST** (vander Veste, vander Verst), geboren te Gent. rederijker, Doopsgezinde, in de gevangenis overleden. Meer dan waarschijnlijk behoorde hij reeds in 1551 tot de Doopsgezinde kringen te Gent, daar hij deze stad ontvluchtte na de massa-aanhouding van Mennisten door de locale gerechtsdienaars in vermeld jaar volbracht. Hij zocht zijn heil in Noord-Nederland, alwaar hij het meest verbleef te Amsterdam en te Dordrecht. Daar hij hier geen voldoende werk vond om te voorzien in de levensbehoeften van zijn kroostrijk gezin (hij was toen immers al vader van drie jongens en twee meisjes), keerde hij naar zijn geboortestad terug. Gillis van Aken, Gent bezoekend in 1553, telde weldra Jan Vervest onder zijn dopelingen. Ondertussen brak een nieuwe vervolging los, waarbij eens te meer verscheidene broeders in de handen van de inquisiteurs terechtkwamen. Ook deze maal kon Vervest aan de speurzin dezer laatsten ontsnappen en week uit naar Brugge, waar hij te werk gesteld werd door Frans Dhondt. Trouw bezoeker der Doopsgezinde vergaderingen, werd hij op één dezer door de Brugse gerechtsdienaars gevat, waarschijnlijk te samen met Jacob de Zwarte en Hans van den Broucke. Zijn wankelende gezondheid noodzaakte de magistraat de hulp in te roepen van Frangois Capart, die echter piet beletten kon dat Vervest aan zijn ziekte overleed. Tot het einde toe bleef deze gevangene zijn geloof getrouw, zodat hij dan ook op de ongewijde aarde begraven werd, terwijl Jacob Raes de verkoop verzekerde van de verbeurdverklaarde goederen.

Omtrent het gezin van Jan Vervest kunnen nog volgende bijzonderheden verstrekt worden. Wat zijn huisvrouw, **Livine Verwee**, betreft, haar figuur wordt nader besproken onder het volgende nummer dezer martelaarslijst.

Uit de verhoren bleek echter dat Jan Vervest vader was van acht kinderen (vier jongens en vier meisjes), wier geval elk afzonderlijk behandeld word.

Lievin Vervest, achttien jaar oud, textielarbeider, heeft zijn ouders steeds gevolgd op hun zwerftocht. Volgens zijn eigen beweringen zou hij lang weerstand geboden hebben aan de pogingen om hem tot de Doperse confessie over te halen; slechts na zijn vestiging te Brugge (1553) verleende hij gehoor aan het verzoek zijner ouders om volkomen met de Katholieke Kerk te breken. Op 16 Augustus 1558 werd hij door Titelman van de gevangenis ontslagen en diende hij voortaan zijn intrek te nemen in de woning van zijn tante Neelkin van Deinze.

Zijn broeder Hanskin, 15 jaar oud. Gelijk haar twee andere broeders werd ook Betkin Vervest te Gent geboren; op de dag van haar aanhouding was ze 13 jaar oud. Tot 1551 verbleef zij te Gent, zelfs geruime tijd vertoevend ten huize van „hieffrauwe vander Catulle". Zij moest echter met

haar ouders de stad verlaten en kwam met hen in Noord-Nederland terecht. Machielkin en Cynkin Vervest, respectievelijk 8 en 7 jaar oud, vergezelden hun ouders in 1553 niet naar Brugge maar bleven gehuisvest bij hun oom, Jacob Vroyelick. Niets laat vermoeden dat Titelman hieraan iets zou veranderd hebben. Cornelis, Neelkin en Zusannekin Vervest werden te Brugge geboren maar stierven er alle drie, respectievelijk de ouderdom bereikend van 3, 2 en 1 jaar.

20 SEPTEMBER 1558

26. **Livine (Vincken) VERWEE**, waarschijnlijk te Gent geboren, huisvrouw van Jan Vervest (zie n" 25), Doopsgezinde, in de gevangenis overleden. Met haar man verliet ze Gent in 1551 (of aanvang 1552) en week uit naar Noord-Nederland. In 1553 bevond ze zich wederom te Gent en trad de Doopsgezinde confessie bij. Livine Verwee werd in deze stad in 1555 gedoopt door Gilis van Aken en bezocht na haar vestiging te Brugge aldaar trouw de vergaderingen. In 1558 viel ze in handen der gerechtsdienaars te samen met haar man, Jacob de Zwarte, Hans vonden Broucke e. m. In de gevangenis deelde zij haar aanstaande moederschap mede aan de overheid, maar de aangestelde vroedvrouwen besloten na onderzoek (?) tot het niet gefundeerde van dergelijke bewering. Het onvermijdelijke geschiedde dan ook: een ontijdig kraambed op 11 September 1558 en een onvoldoende verzorging hadden voor gevolg dat Livine Verwee enkele dagen nadien overleed. „Dit Vincken es ghestorven boven up steen van een caterne die haer viel uut den hoofde ende haer suffokeerde de XXe september".

15 OCTOBER 1558

27. **Pauwels VERMAETE**, geboren te Sluis, 60 jaar oud, drie maal gehuwd (zijn echtgenoten waren evenwel allen overleden), mandenmaker te Gistel, Doopsgezinde voorganger, verbrand. Hij werd in 1537 (of 1538) te Brugge gedoopt door de Noord-Nederlandse Oudste Jan van Tricht (het kan ook **Jan Mathijs van Middelburg** geweest zijn, daar de verklaringen van Pauwels Vermaete hieromtrent vaag bleven). Hij werd tot de Doopsgezinde leer gebracht door toedoen van een genaamde „Pieter de bontwerkere",* die later te Londen wegens geloofsredenen werd verbrand. (Waarschijnlijk hoorde deze Pieter tot de Doopsgezinde martelaars die te Londen verbrand werden op 22 Februari 1538 ofwel tot de groep terechtgestelden van 10 April 1540 (Letters and Papers, foreign and domestics of the reign of Henry VIII, dl. XIII/2, blz. 374. Ibidem, dl. XV, blz. 205-206.) Sedert het ontvangen van de bejaarddoop, nam Vermaete actief deel aan de verspreiding der Doopsgezinde confessie en ging niet zelden de vergaderingen voor. Hij werd in 1558 te Brugge aangehouden in het gezelschap van de familie Vervest, Jacop de Zwarte, Hans vanden Broucke e. a. m. De onderzoeksrechters ontnamen hem een Nieuw Testament, een uitgave van de Psalmen Davids en een Martelaarsboek.

Callekin Vermaete, zijn dochter, werd eveneens gevat: ondanks haar jeugdigen ouderdom — 18 jaar — bleek zij bij de aanvang der ondervraging vast besloten haar Doopsgezinde overtuiging getrouw te blijven. De Inquisiteurs brachten haar evenwel zeer in de war dat ze ten slotte voor hun listige vragen bezweek en zich bereid verklaarde tot de Katholieke Kerk terug te keren. Krachtens het oorspronkelijke vonnis zou ze één jaar in het klooster van Betanië vertoeven, maar toen de geïnteresseerde instelling haar niet opnemen wilde werd ze uiteindelijk verplicht haar intrek te nemen bij haar meter Callekin Coene.

15 OCTOBER 1558

28. **Martin van de WALLE,** geboren te Gent, 33 jaar oud, zijdebewerker, Doopsgezinde, verbrand. Hij werd in 1551 te Antwerpen door Gillis van Aken gedoopt. Waarschijnlijk verliet

ook hij Gent, toen in deze stad een talrijke groep geloofsgenoten aangehouden werd in Juni van vermeld jaar. Vanaf 1557 was hij te Brugge gevestigd en onderhield er drukke betrekkingen met Jan Vervest en Hans vanden Brouck. Het daaropvolgende jaar werd hij met de groep, waartoe ook Jacop de Zwarte en Hans vanden Brouck behoorden, aangehouden. Martin van de Walle hield te zijnen huize verscheidene vergaderingen waaraan zoowel mensen van Brugge als van het platteland deelnamen. Deze Doopsgezinde martelaar liet twee kinderen na (twee waren reeds vroeger overleden).

Martins broeder, **Jan van de Walle**, in 1531 te Eke (bij Gent) geboren, eveneens textielarbeider, verscheen op 1 Februari vóór de Antwerpse onderzoeksrechters. Uit het verhoor blijkt dat hij geruime tijd als leraar (tevens als diaken) onder de Doopsgezinden fungeerde. Opgespoord te Gent nam hij in 1553 of 1554 zijn toevlucht tot Antwerpen (hij ontving hier de bejaarddoop van Leenaart Bouwens), maar moest in 1555 reeds deze stad verlaten en hield zich dan andermaal gedurende anderhalf jaar schuil in de Oost-Vlaamse hoofdstad. Toen ook hier zijn verblijf was bekend geraakt vertrok hij in 1557 naar Holland. Vanaf 1560 verbleef hij wederom — en thans definitief --- in het Antwerpsche, alwaar hij in 1569 vóór de magistraat gedaagd werd: dezen oproep onbeantwoord latend werd hij bij verstek verbannen en raakte kort daarop in de handen van het gerecht. Tijdens het verhoor bleef hij moedig weerstand bieden aan de pijnlijkste folteringen, zodat de rechters noch hem zijn geloof konden doen- afzweren, noch iets meldens-waardig ten gehore kregen omtrent de activiteit en de organisatie der Antwerpse Mennisten.

Met zijn vrouw **Callekin Meeuwels** — die eveneens haar geloof gestand bleef .-- stierf hij de marteldood op 26 Februari 1571 (17).

29. **Jehan de la BEECKE**, geboren te Komen, 24 jaar oud, gehuwd te Wervik met de dochter van Jan de Remauls, „mutsescheerdere" (in perioden van werkloosheid zocht hij arbeid bij de boeren), Doopsgezinde, na wurging verbrand. Voor zijn komst te Brugge in 1557, vertoefde hij te Wervik alwaar hij lammeren schoor ten huize van zijn schoonvader. Eens te Brugge trad Jan de la Beecke in nauw contact met de Doopsgezinden en werd nog in 1557 herdoopt (hij ver-zweeg de plaats waar de bejaarddoop plaats greep). Ook hij behoorde tot *de groep van Hans vanden Broucke e.a. Doopsgezinden,* die in 1558 in de greep der gerechtsdienaars terechtkwam.

15 OCTOBER 1558

30. **Hans vanden BROUCK,** geboren te Gent, filius Jan vanden Broucke, neef van Jan Vervest, verbleef gewoonlijk te Oostende omtrent de kaie te wetene an de oostmulene", linnenwever, na wurging verbrand. Hans vanden Broucke werd in 1556 te Gent herdoopt en verliet waarschijnlijk nadien de stad om Oostende te vervoegen, alwaar hij in betrekking kwam met Jacop de Zwarte (nr. 24). Met dezen heeft hij bij de aanvang van 1558 de kuststad verlaten en verbleef sedertdien te Brugge.

Verheyden Mart. Gent

1558: 21 Juli.

56-57. **Lisbette SVOLCKE,** van Gent, en **Jaeckin van KORTRIJK,** wegens heresie op het Veerleplein verbrand. Moeten in 1558 nog als verdachten vóór de onderzoeksrechters verschijnen: Hermes Slosse, Janne Marins, Joos de Vandere en Jan Dhauwe. (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1553. 1557-1562, geeft als verbrand op **Betkin Saedemakers en Maeyken Mares,** zonder echter de aard der beschuldiging aan te geven. Mogelijk moet men ze vereenzelvigen met de door het hs. der Stadsb. K. bekend gemaakte martelaren. Stadst,. K., cod. 163, blz. 105-106. Memorieboek, dl. II, blz. 296.

86. GRIETGEN, TANNEKEN, LIJNTGEN EN STIJNTGEN VAN AKEN, 4 zusters te Antwerpen, 1558
JANNEKEN een jong meiske EN NOËLE, 1558

Niet lang na het voorgaande werden ook vier zusters, genaamd Grietgen, Tanneken, Lijntgen en Stijntgen van Aken, vanwege het geloof in **Antwerpen** aangehouden en streng onderzocht; maar daar ze op geen enkele manier daardoor konden worden bewogen, en als heldinnen voor de Naam van Christus streden, altijd vasthoudend aan de waarheid, werden ze tenslotte krom gebonden en verdronken op Den Steen [bij de Schelde]

JANNEKEN een jong meiske EN NOËLE, 1558
Er was ook een jong meisje genaamd Janneken aangehouden voor haar geloof, in **Antwerpen**; die, toen zij voor de heren verscheen, vrijelijk haar geloof beleed. De Markgraaf zei: "Janneken, als je wilt verzaken, zal ik je gunst tonen, doe volgens mijn wil, en ik zal je je leven geven."
Maar ze antwoordde:" Het leven dat je mij zou geven, verlang ik niet; want uw beloften zijn ijdel en zo weifelend als een riet, en zouden mij alleen maar in groter verdriet brengen: vervloekt is iedereen die op de mens vertrouwt." Jeremia 17: 5.
Er was een prediker, Balthazar genaamd, die probeerde haar te doen geloven dat God in het Sacrament was; ze wilde het echter niet bekennen, maar zei: "Gij schendt God zo in uw lichaam, maar lees eens het Onze Vader."
En toen hij het las, zei ze: "Daar, ziet u, u leest dat Hij in de hemel is, en hoe durft u dan te zeggen, dat Hij in het Sacrament is?"
In de rechtbank werd haar door de deurwaarder gevraagd of zij opnieuw werd gedoopt.
Ze zei: "Vraag me met betrekking tot mijn geloof, en ik zal het je openlijk belijden, of schaam je je ervoor?" Ik belijd één doop, die het geloof moet volgen, en niet met die betrekking heeft op baby's, maar vereist een voorafgaande verbetring van leven."
De Schout zei: "We hebben genoeg gedaan om je te winnen, als je jezelf had laten overwinnen om te herroepen, had je er goed aangedaan."
Ze antwoordde: "U hebt mijn vlees liefgehad, maar niet mijn ziel, die u graag zou hebben opgegeten, maar God zal het als een kind ontvangen en er een erfgenaam van maken. En al zijt ge nu een Schout in uw heerlijkheid, zult u het betreuren in het oordeel van God en wensen dat ge liever een schaapherder was geweest in de vreze Gods."
Daarop werd ze ter dood veroordeeld, en in een tobbe verdronken, haar ziel in de handen Gods overgevend; met nog een andere vrouw genaamd **Noële.**

DUITSLAND

Fol. 209

87. HANS SMIT, HENDRIK ADAMSZ, HANS BEK, MATTHIJS SMIT, DILEMAN SNIJDER EN ZES ZUSTERS. AKEN 1558

In het jaar 1558 werd broeder Hans Smit, een prediker van het Woord van God, door de gemeente uitgezonden om diegenen te zoeken en te verzamelen die verlangden naar de waarheid. Hand 13: 3. Toen hij daarom, door Goddelijk geroepen te zijn, zich ertoe verbonden om door Nederland te reizen, werd hij, samen met vijf broeders en zes zusters, op de negende januari aangehouden in de stad Aken.
Terwijl zij daar in een huis bijeen waren, om over het Woord van God te spreken, en bezig waren met gebed, kwamen veel dienaren en kinderen van Pilatus daar in de nacht door verraad, met speren, hellebaarden en blote zwaarden, en goed voorzien van touwen en boeien; en omsingelden het huis, en bonden en arresteerden deze kinderen van God. Ze namen zelfs een moeder mee met haar baby die in de wieg lag.
Maar de gevangenen waren moedig en troostten elkaar, omdat ze te lijden hadden en gevangen waren gezet voor de waarheid van God; en toen ze van goede moed waren, begonnen ze te zingen van vreugde.
Ze waren zeer spoedig afzonderlijk opgesloten, waarin de zusters zich verheugden en zongen, zodat het volk verbaasd was. 's Morgens werden ze voor de rechter gebracht, die elk afzonderlijk met hen sprak, en hen vervolgens naar de gevangenis terugstuurden, toen hij hun standvastigheid bemerkte.
De volgende dag echter werd de predikant opnieuw voor de heren bijeengeroepen, opdat hij hen zou vertellen, hoevelen hij had gedoopt, wie zij waren en waar de gemeente hun samenkomsten hield.
Maar hij vertelde hen dat zij zouden moeten weten dat hij liever zijn leven zou verliezen dan dit te vertellen, want dan zou hij een verrader worden. Waarna hij ongeveer een kwartier werd gemarteld en gepijnigde, waaraan hij zich vrijwillig overgaf, zelf zijn kleren uittrok en naar het pijnbank ging.
Toen ze er niets mee konden bereiken, gingen ze weg, maar kwamen spoedig terug en zeiden: "Je moet ons vertellen wat we je hebben gevraagd, of we zullen je pijnigen om je ledematen in stukken te scheuren." Ze vroegen hem ook met betrekking tot de kinderdoop. Hij antwoordde dat de kinderdoop een menselijke instelling was en dat hij dat als zodanig beschouwde, en niet als de ware christelijke doop.
Ze vroegen hem ook wat hij van het Sacrament vond. Hij antwoordde: "Ik denk er veel van, maar wat de priesters gebruiken is helemaal niet het ware avondmaal van Christus, maar een stuk afgoderij."
Daarop bonden zij hem aan handen en voeten, en bonden een grote steen van iets minder dan honderd pond aan zijn voeten, en trokken hem op, zodat de ring op de steen brak en de steen op de grond bleef liggen. Maar zij namen een touw, bevestigden het aan de steen, in plaats van de gebroken ring, hingen de steen aan zijn voet en lieten hem aldus enige tijd hangen. Ze konden echter hun doel niet bereiken. Daarom lieten zij hem in de steek en brachten hem in de gevangenis tot zondagmorgen, toen de heren uit de stad kwamen met zeven priesters, die hem vroegen over zijn roeping.
Waarop hij zei dat hij zichzelf niet in de bediening had geplaatst, maar God en Zijn Geest in Zijn gemeente; want zoals God Zijn Zoon en de Zoon de apostelen de wereld in stuurde, zendt Hij Zijn dienaren nog steeds door Zijn Geest, opdat zij eerst het Woord van God zouden prediken, en dan aanhoren, begrijpen en geloven, en daarna dopen; maar geen jonge baby's.

Ze vroegen hem ook naar de Overheid, of hij het nu voor Christen beschouwde of niet.
Hij antwoordde dat hij hen in de eerste plaats als dienaren van God beschouwde, maar dat zij werden misleid en ten onrechte door de priesters werden onderwezen en niet in de christelijke gemeente werden opgenomen.
Ze vroegen hem ook naar de oorsprong van de Overheid. Hij antwoordde dat het ambt en de macht van God zijn.
Vervolgens vroegen ze hem of ze Christenen waren. Hij antwoordde dat als ze zichzelf verloochenden en zich niet achten, het kruis oppakten, hun tirannie en pracht nalieten, en Christus volgden, ze christen konden zijn, anders niet.
Ze ondervroegen hem ook met betrekking tot zweren. Hij zei dat Christus het had verboden. En nog veel meer, waardoor het te lang zou duren om te schrijven.
Uiteindelijk vroegen ze hem naar de incarnatie [vleeswording] van Christus. Hij zei dat hij geloofde dat Christus ware God en ware mens was, alleen de zonde, uitgezonderd.
Eindelijk vertelden ze hem, als hij zijn Doopsel zou opgeven en zou bekennen dat hij zich vergist had, zij hem een gunst zouden betonen.
Maar hij antwoordde dat hij de zuivere waarheid had onderwezen, dus hij zou zich eraan houden.
Daarop zeiden ze dat hij in hun stad was en dat hij dat daar niet kon doen; en dat als zij dit niet zouden straffen, de koning of de nieuwe keizer hen zou straffen op hun lichamen; aldus verdedigden ze zichzelf zoals Pilatus.
Maar de broeder zei dat het hiervoor heel moeilijk zou worden; want hoewel God elke zonde vergaf, toch zou Hij het onschuldige bloed moeten veroordelen, en zij zouden niet moeten denken dat zij aan de straf zouden ontkomen, als zij hem zouden doden, aangezien de zaak zou komen voor Christus, Die het zou moeten beoordelen, en zorg ervoor, op Zijn dag.
Hierna brachten ze hem terug naar de gevangenis, waar ze hem verlieten tot maandagavond, toen de rechter opnieuw kwam, met verscheidene anderen, en ook een monnik, om met hem te twisten. Maar ze bereikten niet veel, want hij bracht de monnik tot verwarring, zodat de laatste blij was weg te komen. Vele andere monniken en priesters werden nog gestuurd om met hem te twisten; maar zij werden allen beschaamd en tot spot, en waren niet in staat om deze vrome man te doen afvallig worden.
Kort daarna werden ze weer tevoorschijn gehaald en onderzocht; maar God gaf hem voortdurend gedurfde uitingen en wijsheid, zodat zij niets konden vinden, want hij bracht de monnik tot verwarring; zodat de laatste blij was weg te komen. Vele andere monniken en priesters werden nog gestuurd om met hem te twisten; maar zij werden allen beschaamd en bespot, en waren niet in staat om deze vrome man te doen afvallig worden. Zij konden niets in hem vinden van schuld of doodsoorzaak, behalve alleen dat zij de keizer niet voldoende achtten.

Eens brachten ze broeder Hendrik alleen een subtiele slang en lasteraar toe en zeiden: "U wilt geen geestelijken (monniken en priesters), daarom hebben wij u een geleerde leek gebracht om u te onderwijzen."
Maar Hendrik zei dat hij niet door hem wilde onderricht worden, tenzij hij voldoende onderricht kreeg van God en Zijn Woord, omdat hij niet het leven uit de dood wilde zoeken.
Deze geleerde man wilde toen de kinderdoop bewijzen, bewerend dat de apostelen het hadden verordend. Maar Hendrik antwoordde en sprak hem op zo'n manier aan dat hij openlijk moest bekennen, dat er geen baby's in de dagen van de apostelen werden gedoopt en dat ze tijdens hun kindertijd geen geloof hadden.

Dit schreef Henry op de tafel met een stuk krijt, en riep de halsstarrige heren op om er van te getuigen, en ook hoe hij tot zwijgen was gebracht. Hij zei verder: "Aldus zullen al uw geleerde mannen worden beschaamd voor het Woord van de Heere."

Verscheidene heren zeiden, dat als dezen ter dood gebracht zouden worden, ze van huis zouden moeten gaan. (?)
Eens waren de broers en zussen alle twaalf samen achtergelaten van vier uur 's ochtends tot tien uur s avonds. Ze waren blij en opgewekt en spraken met elkaar vanuit het Woord van God en begonnen te bidden en God te prijzen.
Broeder Hans, als de predikant, leidde hen in gebed, zo hard hij kon, zodat de mensen samen liepen en luisterden. Maar toen de heren dit hoorden, stuurden ze een Beampte daarheen, die hen vroeg waarom ze zo'n hard geluid hadden gemaakt?
Ze antwoordden dat ze hadden gebeden; ze hadden echter juist geëindigd net voordat hij kwam.
Broeder Matthias zei: "We zullen God aanroepen, of iemand daar tegen is of niet."
's Avonds om tien uur werden ze weer gescheiden en weggeleid. Op hun weg door de stad zongen zij vreugdevol en maakten hun geloof bekend.
Sommige Raadsleden waren bloeddorstig en wilden hen ter dood brengen; maar anderen waren ertegen; want ze voelden zich overtuigd en bekenden dat ze onschuldig waren. De beul kwam minstens vijf keer, in de verwachting om het vonnis uit te voeren, maar zijn voornemen werd telkens geweigerd.
Ze waren van plan om de Dienaar en broeder Hendrik (die zichzelf het hardst had verdedigd en het meest hen tegengesproken had) als eerste uit te voeren; opdat misschien de anderen daardoor zouden worden afgeschrikt.
Toen de predikant hoorde dat hij zou sterven, begon hij vreugdevol te zingen en dankte God ervoor en smeekte hem ernstig om hem aangenaam wilde kennen.

23 augustus was de dag die werd vastgesteld voor de executie van de dienaar Hans en broeder Hendrik. Ze werden voor het gerecht gebracht in het gewelf bij de Pranger. Veel mensen stroomden samen, ook sommigen waren hun vrienden en hadden hen eten en drinken gestuurd. Ze liepen glimlachend door het volk naar de plaats van executie en toen ze de grote menigte mensen zagen komen uit alle richtingen, zei de dienaar: "O, wat een mooie feestdag zullen we hebben, omdat er zoveel mensen komen." Ze waren heel blij en hoopten dezelfde dag nog in het Paradijs te komen, naar hun broeders en zusters die hen waren voorgegaan, en naar alle vromen, van wie hij er heel veel had gekend. Openbaring 6:11.
Er kwamen ook twee monniken, die hen probeerden te misleiden met valse leerstellingen. Voor een tijdje sprak de dienaar hen tegen, liet zien hoe bedrieglijk ze zijn geweest; maar ten slotte weigerde hij nog langer met hen te spreken en zei: "Ik zal me aan de waarheid houden, en het uur van mijn vertrek is nabij, ik heb nu iets anders om mee te doen dan om met u te praten."
Toen de tijd was gekomen dat die vonnis over hen zou worden uitgesproken, konden de zeven Schepenen het niet eens worden over het vonnis, en stuurden hun een bericht, dat zij hen een andere geleerde man zouden sturen om hen te instrueren; zij zouden hen ten goede de kwestie nog uitstellen; anders zouden ze hen moeten doden, hoewel ze het niet graag wilden doen.
Maar Hans en Hendrik zeiden moedig dat ze standvastig zouden blijven en van de waarheid niet afwijken, noch naar rechts noch naar links, en dat ze hen om die reden niet langer hoefden te sparen of uitstellen, maar een vonnis kunnen vellen; maar als ze

daardoor nog meer beschuldiging tegen hen zochten, stemden ze toe in wat de heren wilde doen.
De heren staken hun hoofden bij elkaar en lieten de verzamelde mensen vertrekken. Toen de twee mannen zagen dat het vonnis niet werd uitgesproken, speet het hen, omdat ze zich volledig hadden neergelegd bij de dood, en dachten dat ze lang genoeg hadden gestreden tegen de listen van de slang.
Dus de menigte verspreidde zich, ieder naar de zijne, als mensen die een strijd verloren hadden. Toen het avond werd, moesten ze teruggaan naar de gevangenis, wat hen verdriet veroorzaakte, omdat ze nu hadden gehoopt de waarheid met hun bloed te verzegelen; maar ze moesten tot een andere keer wachten. Hun teruggaan naar de gevangenis, zorgde voor veel nadenken onder de mensen; sommigen zeiden dat God tegen die zaak was en het had gefrustreerd.
Een van de raadsleden had vastbesloten dat de executie zou plaatsvinden aan het einde van acht dagen en niet langer uitgesteld zou worden; dit bleek echter ook zinloos; want zij bleven tot in de herfst in de gevangenis, en moesten nog veel lijden en verleid worden; waarna ze werden veroordeeld en geëxecuteerd.
Hans Smit, als dienaar, werd voor het eerst geëxecuteerd. Toen hij door de stad werd geleid, zong hij vreugdevol; hij sprak naderhand niet veel meer, maar ging gewillig naar de plaats van executie, als een geduldig, stom lam. Daar werd hij met een touw aan de paal gewurgd, en toen vastgebonden met een ketting en met vuur verbrand. Zo bood hij zijn offer aan, op 19 oktober 1558.

Drie dagen later werden de anderen gebracht en ter dood veroordeeld, namelijk, **Henderik Adams en zijn zwager, Hans Bek.**

> Er was een van de raadsleden in Aken, die altijd gewelddadig tegen de broeders tekeer ging. En zo gebeurde het bij een gelegenheid, toen ze met Hendrik handelden en hij zich niet gewonnen wilde geven, dat dit raadslid boos werd en zei: "Weg met hen, weg met hen, naar de dood en het vuur, want alles is verloren op hen, geen gratie moet hen meer worden aangeboden, "enz.
> Maar broeder Hendrik zei tegen hem: "*Je zult niet de dag niet beleven om mijn dood te zien;"* wat werd bewaarheid. Want hij stierf drie dagen vóór Hendrik, op dezelfde dag dat de dienaar Hans Smit heeft geëxecuteerd.
> Toen hij op zijn sterfbed, en dichtbij zijn einde kwam, verviel hij in grote wanhoop, zijn baard uittrok, en verschrikkelijk uitriep, dat hij vele personen had geoordeeld, en daar zeker gezondigd had, en dat God hem voor zijn bloeddorstigheid zou straffen. Hij zei ook veel andere dingen van een soortgelijk aard. Ps. 55:23.

Toen nu broeder Hendrik Adams en de andere broeder ter dood werden gebracht, bond de beul zijn handen zo stevig vast dat zijn vingers zwart werden; maar hij hief zijn handen op naar God en prees Hem, dat hij waardig werd geacht om dit te lijden. Ondertussen raakten de banden aan zijn handen los. Ze werden opnieuw vastgebonden, net zo hard als voorheen; maar het had geen baat. Want toen hij zijn handen weer ophief, vielen de banden als voorheen af, wat verschillende keren gebeurde, zodat de rechter boos werd en tegen de beul zei dat hij hen goed vast moest binden; maar de beul antwoordde: "Je kunt gemakkelijk zien dat binden hier geen zin heeft."

De laatste keer gooide Hendrik de band weg onder de mensen, zodat hij niet meer gebonden was, en zei: "Het is niet Gods wil, dat ik gebonden ben." Hij zei ook dat dergelijk geweld in strijd was met Gods wil en bleef tot het einde vrijmoedig spreken.

Daarop werden deze twee broeders, Hendrik Adams en zijn zwager (zoals voorheen de predikant) met een touw gewurgd aan de brandstapel en met een ketting aan de paal vastgebonden en met vuur geschroeid; dit vond plaats op de 22e dag van de maand oktober, 1558.

Een groot aantal mensen was aanwezig bij deze gelegenheid, zoals ook het geval was toen de broeders **Matthijs Smit en Dileman Snijder** werden geëxecuteerd, op 4 januari, 1559.
Dus alle vijf moedig en standvastig getuigden met hun bloed de Goddelijke waarheid, hoewel sommigen van hen nog niet waren verenigd met de gemeente.

De zesde broeder die met de anderen was gevangen, is door veel onderhandelen met de goddelozen, afgevallen van zijn geloof; maar nadat hij was vrijgelaten beweende hij oprecht zijn afvalligheid, ernstig en waarlijk boete gedaan en werd opnieuw lid van de gemeente.
De zes zusters die tegelijkertijd waren aangehouden, werden streng gegeseld met roeden, en mochten dan hun gang gaan, en kwamen aldus blij terug in de Heere, en bleven volstandig in het geloof, met hun geloofsgenoten.

Algerius was een martelaar die bekend was door de *Martelaren 'Spiegel*, waarin duidelijk staat dat hij een Wederdoper was. Hij kwam uit het koninkrijk Napels en werd als jonge student in Padua, door de doop van een broeder in de gemeente toegelaten. Kort daarna werd hij in de gevangenis gegooid; vandaar schreef hij een diep ontroerende brief aan zijn broeders, vreugdevol enthousiast, die een grondige kennis van de Schrift toonde. Hij doorstond elke marteling standvastig. Hij werd naar Venetië gestuurd en daar werd alles aan gedaan om hem te overtuigen om te herroepen. Het was tevergeefs. Nu werd hij naar Rome gebracht en overgeleverd aan de paus, die tevergeefs probeerde hem te bekeren en hem vervolgens overleverde aan een verschrikkelijke dood in 1557.

Algerius is het onderwerp van een hymne in de Ausbund , de 29e hymne, geschreven door Hans Büchel (of Bichel). Deze hymne werd gepubliceerd in de eerste volledige editie van de Ausbund in 1583, en dateert al vele jaren van vóór de Martelarenspiegel. De hymne titel is: "Ein ander Marter-Lied von einem Christlichen Ritter, Algerius genannt, zu Rom jaemmerlich verbrennt, Anno 1557."

In de martelarenhistorie van A. van Haamstede wordt hij **Pomponius Algier** genoemd, - een Calvinist - gedateerd 1552; hoewel foutief.

88. ALGERIUS, [POMPONIUS] EEN JONGE EEN STUDENT VAN PADUA, VERBRAND OM HET GETUIGENIS VAN JEZUS, IN ROME, 1557.

In deze brief vonden we zoveel wijsheid, heiligheid en voortreffelijkheid, dat we het ontelbare keren hebben gelezen met aandacht en diepe emotie. Het ontlokte onze liefde aan God en onze ijver, niet alleen om met Christus te leven, maar ook, indien nodig, om met Hem en voor Zijn heilige waarheid te sterven. Oh, dat we waardig waren, dat Zijn heilige Naam mocht geprezen wordt door ons onwaardige schepsels! Van Braght.

Een troostrijke zendbrief van de jongeling

Aan mijn geliefde broeders en mededienaren van Jezus Christus, die uit Babylon naar de berg Sion zijn gegaan, wiens namen ik niet zonder oorzaak verzwijg.
Genade, vrede en genade van God onze Vader, en de Heere Jezus Christus, onze Heere en Zaligmaker. Amen.
Om de pijn die u om mijnentwege lijdt enigszins te verzachten of weg te nemen, wil ik u de zoetheid die ik ervaar meedelen, zodat u zich met mij verheugt en juicht van vreugde in de tegenwoordigheid van de Heere.
Ik zal de wereld een ongelooflijke zaak vertellen, namelijk dat ik oneindige zoetheid heb gevonden in de ingewanden van de leeuw. En wie zal in ieder geval geloven wat ik hier ga vertellen? Wie kan het geloven?
In een donker gat heb ik plezier gevonden; in een plaats van bitterheid en dood, rust en hoop op zaligheid; in de afgrond of diepten van de hel, vreugde; waar anderen wenen, heb ik gelachen; waar anderen bang voor zijn, heb ik kracht gevonden; wie zal dit geloven? In een staat van ellende heb ik heel veel vermaak gehad; in een eenzame hoek heb ik het meest glorieuze gezelschap gehad, en in de zwaarste band, de grootste rust.
Al deze dingen, mijn medebroeders in Jezus Christus, heeft de genadige hand van God mij gegeven.
Zie, Hij die eerst verre van mij was, is nu nabij mij, en Hij die ik maar een beetje kende, zie ik nu duidelijk; Wie ik eens van verre heb aanschouwd, zie ik nu als tegenwoordig; Hij naar wie ik verlangde, biedt mij nu Zijn hand aan; Hij troost me; Hij vervult me met vreugde; Hij verdrijft van mij bitterheid en vernieuwt in mij kracht en zoetheid; Hij maakt me gezond; Hij ondersteunt mij; Hij helpt me omhoog; Hij versterkt me.
O, hoe goed is de Heere, die niet Zijn dienstknechten laat lijden boven dat zij in staat zijn. Oh, hoe gemakkelijk, aangenaam en zoet is Zijn juk. Is er iemand als God de Allerhoogste, die de mensen ondersteunt en versterkt die worden verleid? Hij geneest mensen die gekneusd en gewond zijn en herstelt ze helemaal. Niemand is zoals Hij.
Leer, allerliefste broeders, hoe zoet de Heere is, hoe getrouw en barmhartig; die Zijn dienaren bezoekt in beproeving (Jes. 43: 2); Die zich vernedert en neerbuigt om bij ons te zijn in onze hutten en nederige verblijfplaatsen. Hij geeft ons een vrolijke geest en een vredig hart. Wie ondersteunt en verfrist degenen die in de verleiding komen? Hij geneest mensen die gekneusd en gewond zijn en herstelt ze helemaal.
Maar zal de blinde wereld deze dingen geloven? Nee; ze zal veel liever zeggen (omdat ze ongelovig is): "Je zult niet in staat zijn om de hitte, kou en ongemak van deze plek te verdragen en hoe kun je dan het kruis dragen, de duizendvoudige verachting, de verkeerde verwijten, en onverdiende schande? Zult ge uw geliefde vaderland, de rijkdommen van deze wereld, uw ouders, uw rang en uw eer aan het Hof niet zien? Zult ge in staat zijn om uw glorieuze kunst, die tot alle arbeid versterkt en verkwikt, volledig van u af te schudden? Heb je zoveel verloren voor niets, ja, alle inspanningen die je hebt gedaan, je veel waken, zweet en ijver? Voor welk doel heb je zo veel gewerkt en geleerd, zelfs vanaf je jeugd?
Maar, ten laatste, heb je dan helemaal geen angst voor de dood, die op je wacht, hoewel je onschuldig bent? O, wat een extreme dwaasheid en onwetendheid is het om met één enkel woord dit alles te kunnen vermijden en de dood te kunnen ontvluchten! En toch wilt ge weigeren om het te doen. O, wat een verachtelijke zaak is het om iets te kunnen verkrijgen van zulke uitstekende, rechtvaardige, Godvrezende, wijze en goede (of vrome) raadsleden en illustere mannen en dat vrijwillig te weigeren om niets te ontvangen?

Maar luister, gij blinden en sterfelijke mensen, wat is er heter en intenser dan het vuur dat op u is voorbereid? Wat is kouder dan je eigen hart, dat nog in de duisternis is en helemaal geen licht heeft? Johannes 1: 5. Wat is harder en verwarder en rustelozer dan je leven? Wat is meer onedel en vijandiger dan je leeftijd?

Lieve, vertel me, welk land of huis is zoeter dan het hemelse? 2 Cor. 5: 1. Welke schat is groter dan het eeuwige leven? En wie zijn onze ouders en vrienden, behalve zij die alleen het Woord van God houden? Waar zijn meer vreugde, rijkdommen en eer dan in de hemel? Vertel mij, gij onwetende, wordt niet alle kunsten gegeven om God te kennen, die als wij niet in waarheid weten, al onze arbeid, waakzaamheid en inspanning, ja, al onze ondernemingen zonder doel zijn verkwist en uitgegeven?
Antwoord mij, gij ongelukkige mannen: welke troost of balsem kan hij hebben, die God mist, Die is de remedie en het verfrissende van alles? Ex. 15 : 26. Hoe kan hij zeggen dat ik de dood vrees, als hij zelf dood is in zonden en dus de dood tot het leven verkiest? II Tim. 5: 6. Want als Christus de Weg is, de Waarheid, en het Leven, kan het leven dan buiten Christus worden gevonden? De hitte is voor mij een verfrissend genot, en winter een vreugde in de Heere. Ik, die niet bang is voor de vreze van het vuur, zou ik dan vrezen voor enkel de hitte? Wordt hij gekweld door ijs? Wie zichzelf verteert, smelt en valt in slaap in de liefde van God.
Deze plaats is inderdaad zwaar en streng voor de schuldigen en boosdoeners; maar voor de onschuldigen en rechtvaardigen is het zeer aangenaam en zoet; daar gaat honing vanuit; vandaar stroomt de hemelse drank; hier welt melk op; hier komt de overvloed van alle goede dingen uit voort.
Het is waar dat deze plaats eenzaam wordt geacht en slecht; toch is het voor mij als een ruime vallei en een van de meest uitstekende plaatsen ter wereld.
Vertel mij, gij ellendige mannen, of ik een weide of een aangenamer weidauw dan dit kon hebben; want hier aanschouw ik koningen, vorsten, staten en volken; hier zie ik oorlog (of strijd); deze in stukken gesneden, de anderen overwinnend; sommigen die in laag bezit zijn vervallen, anderen, die grote eer hebben verworven.
Daar is de berg Sion; daar sta ik op en ga de hemel binnen; Jezus Christus staat voor mijn ogen; om mij heen staan de vaders, profeten, evangelisten, apostelen en al de dienaren van God. Hij (de Heere) omhelst en voedt mij; deze vermanen mij, die mij heilige dingen tonen; deze troosten me, anderen begeleiden me met muziek en gezang.
Zal ik nu zeggen dat ik alleen ben, tussen zovelen? Want hier heb ik wie ik mag nemen voor metgezellen, troosters en voorbeelden, omdat ik sommigen zie die gekruisigd zijn, sommigen onthoofd; sommigen gestenigd; anderen in tweeën gesneden; sommige gebraden anderen gebakken in pannen, ovens en ketels olie; sommigen wiens ogen worden uitgestoten; anderen wier tong is uitgesneden; deze werden hun huid over hun hoofd getrokken; anderen handen en voeten afgesneden; sommigen die in vurige ovens worden geworpen; anderen gegeven als voedsel aan wilde dieren; ja, het zou te veel tijd kosten, als ik het allemaal zou vertellen.
Ten slotte zie ik nog anderen, die vele pijnen en marteldoden hebben ondergaan, en dit alleen omdat ze nu leven en vrij zijn van alle pijn. En voor al deze is er maar één middel, één geneesmiddel, dat al hun zwakheden kan genezen; en deze remedie geeft mij ook kracht, leven en opgewektheid om al deze angsten en kwellingen te ondergaan, die slechts tijdelijk zijn en niet de moeite waard om over te praten; *dit is de hoop die ik in de hemel heb gezet.*

Ik ben niet bang voor degenen die mij onrechtvaardig beschimpen en vervolgen, omdat Hij die in de hemel woont, ze zal verwerpen en uitroeien, maar deze zal genezen en

herstellen. Ik zal niet bang zijn als duizend me omringen; want de Heere, mijn God, zal mij altijd verlossen. Hij is mijn schild en Beschermer; Hij is mijn Troost; Hij is mijn Hoofd; Hij zal degenen neerslaan die zonder reden tegen me zijn. Hij zal de tanden van zondaars verbreken; voor zaligheid, zegen, macht en heerschappij zijn van Hem. Smaad, die wij lijden om Christus' wil, schenkt ons niets dan vreugde en blijdschap; want er staat geschreven: "Indien gij wordt gesmaad om de Naam van Christus, dan bent u gelukkig, want de Geest van heerlijkheid en van God rust op u." 1 Petrus 4:16. Als we dus zo verzekerd zijn van onze zaligheid, moeten we niet de onrechtvaardige verwijten van degenen die ons beschimpen dan als niets beschouwen?
Op aarde heb ik geen voortdurende stad of plaats van rust; mijn huis en mijn land zijn in de hemel. Ik zoek de nieuwe stad Jeruzalem, die ik voor mij zie, die me tegemoet komt. Zie, ik ben al onderweg; daar is mijn lieve huis, mijn rijkdommen, mijn ouders en mijn vrienden, mijn plezier en mijn eer. Ik twijfel niet dat ze mij zullen missen.
Al deze aardse dingen zijn slechts schaduwen; ze zijn allemaal vergankelijk en een ijdelheid van ijdelheden voor hen die de hoop en de essentie van het eeuwige leven missen.
De prestaties, kunst of geschenken die God mij heeft gegeven, waren aanvankelijk aangename metgezellen en recreaties; nu geven ze me heilige vruchten. Het is waar, ik heb gezweet, koude geleden en zoveel als ik kon, heb ik dag en nacht gewaakt; maar deze mijn arbeid wordt me nu gerekend tot volkomenheid. Er is nooit een dag of uur voorbijgegaan zonder een linie. [opklimming?] Zie, het ware gelaat van God is over mijn leven geopenbaard en de Heere heeft mij grote blijdschap in mijn hart gegeven. In Hem alleen zal ik rusten in vrede. 1 Petrus 1: 8.
Wie zal nu durven zeggen dat ik mijn leeftijd en mijn jaren kwijt ben? Wie zal zeggen dat ik mijn moed verloren heb? Want mijn ziel heeft gezegd: "De Heere is mijn Deel, daarom zal ik Hem zoeken." Kl. 3:24. Daarom, omdat sterven in de Heere niet een doodgaan is, maar tot een gezegend leven leidt, waarom dan is een weerspannige tegen God, om mij te voorkomen dat ik sterf? Dit zal allemaal de grootste vreugde zijn, als ik alleen de beker van de Heere mag smaken. En wat voor een zekerder belofte van mijn zaligheid zou ik kunnen vinden? Heeft Hij niet gezegd: "De mensen zullen u doen wat zij Mij hebben aangedaan?" Johannes 15:20.
Laat daarom deze dwaas zwijgen, die zich nu zo lang heeft misleid in het licht van de zon. Laat de blinde wereld ophouden, zeg ik, om zulke dingen voor te stellen. Want ik zal met de apostel zeggen: "Verdrukking, noch benauwdheid, noch honger, noch naaktheid, noch zorg, noch vervolging, noch het zwaard zal ons kunnen scheiden van de liefde in Christus. We worden de hele dag gedood: we worden gedood als schapen voor de slachting." Romeinen 8:35, 36. Zo zijn we deelgenoten met Christus, Die heeft gezegd dat de discipel niet meerder is dan zijn meester, en de dienaar niet meerder dan zijn heer. Hij gaf ons ook het bevel, dat ieder zijn kruis zou opnemen en Hem zou navolgen.

Troost u, allerliefste dienaren van God, troost uzelf, want wij vallen in vele verleidingen. Laat ons geduldig zijn in elke plaats, omdat deze dingen ons hier op aarde zijn beloofd, want er staat geschreven, *dat degenen die ons doden zullen denken dat ze daarmee God een heilige dienst en offer brengen*. Johannes 16: 2. Daarom zijn angst en dood slechts delen en stukken die ons leren onze roeping te begrijpen; en we verheugen ons in een toekomstig leven en juichen in de Heere, omdat we (ver van alle zonden) geslagen en tot de dood overgeleverd zijn. Want het is beter om te lijden omwille van de gerechtigheid (als het de wil van de Heere is) dan voor het kwade.

Wij hebben een voorbeeld in Christus, en de profeten, die in de Naam van de Heere spraken, en de kinderen der ongerechtigheid doodden volgens hun manier en gewoonte. Zie, wat doen wij nu? Gezegend zijn zij die standvastig zijn gebleven! We verheugen ons in onze onschuld en (van den Heere geschonken) gerechtigheid. God zal hen straffen die ons vervolgen.
Ik ben een zot genoemd, omdat ik de kennis van God niet verberg en het me niet kan schelen of ik in het geheim of openlijk spreek; waarop ik met een enkel woord kon antwoorden: "O arme man, wie of wat ben jij, die de zon niet ziet, en die niet denkt aan Gods woorden." Mijn lieve, gedenk toch de woorden van Christus: "Gij zijt het licht der wereld." Een stad die op een heuvel ligt, kan niet verborgen worden. Ook steken mensen geen kaars aan en leggen die onder een korenmaat, maar op een kandelaar, en het geeft licht aan allen die in het huis zijn." Mattheüs 5:14, 15. En op een andere plaats zegt Hij: "Gij zult voor stadhouders en koningen en anderen worden gebracht." Daarom vrees niet degenen die het lichaam doden, maar veel liever degene die in staat is om de ziel te doden. Daarom die Mij belijden zal voor de mensen, hem zal Ik ook belijden voor Mijn Vader die in de hemel is." Mat. 10:18, 28, 32.
Sindsdien heeft de Heere zo duidelijk over dit onderwerp gesproken, door welke autoriteit of macht trachten zij mij dan te overtuigen? Want ik zal nooit de raad Gods verlaten en noch de raad van mensen volgen, omdat er staat geschreven: "Gezegend de man die niet wandelt in de raad der goddelozen, noch staat op de weg der zondaars, noch zit op de stoel van de spotters." Ps. 1: 1.
Ik zal Christus nooit verloochenen, maar zal Hem belijden wanneer het nodig is. Ik zal mijn leven niet hoger achten dan mijn ziel. Ik wil de toekomst niet inwisselen voor het heden. O, hoe weinig begrijpt hij en hoe weinig weet hij, die denkt dat wij in de weg der zotten lopen. Wijsheid 5: 4.
Ik vind het niet ongepast, hoewel ik de zogenaamde machtige, rechtvaardige, wijze, genadige, goede en illustere Senatoren van deze plaats niet behaag; wiens genade mij wordt aangeboden als ik afvallig zou worden. Maar aangezien we door de apostelen van de Heere worden onderricht, dat we God moeten gehoorzamen in plaats van mensen enz., Daarom accepteer ik deze genade van hen niet.
Ik wenste dat ze volmaakter waren in de ogen van de Heere; het is waar, ze zijn hier wel grootmachtig, maar ze moeten ook zichzelf vervolmaken in de Heere; ze zijn inderdaad rechtvaardig, maar ze zijn nog steeds zonder Christus, die het fundament van gerechtigheid is; ze zijn wijs, maar waar het begin van wijsheid is, is er ook de vrees voor God; ze worden barmhartig genoemd, maar ik zou wensen dat ze meer gelatener zouden zijn aan christelijke naastenliefde; ze zijn goed, maar ik wens ze het fundament van goedheid, namelijk de lieve en allerhoogste God; ze worden illuster [doorluchtig] genoemd, maar ze hebben onze Verlosser, de meest Doorluchtigste niet aangenomen.
Hoor daarom, o gij koningen, en versta; leer, gij die rechters bent van de einden der aarde; dien de Heere met vreze en dient Hem met beven. Ontvang instructies en versta het, opdat de Heere niet toornig wordt en gij op de rechte weg omkomt. Waarom maakt gij oproer, o gij volk; en gij volken, waarom verbeeldt u ijdele dingen tegen de Heere? Gij koningen der aarde, en gij vorsten, waarom verenigt gij u samen tegen Christus, de Heiligen Gods? Hoelang zult u leugens zoeken en de waarheid haten. Bekeert, ja bekeert u en wend je tot de Heere onze God en verhard je hart niet. Want men kan niet anders dan weten, dat hij die Gods dienstknechten vervolgt, God vervolgt; omdat Hij heeft gezegd: "Wat men u ook zal aandoen, zij zullen Mij doen, en niet u." Zach. 2: 8.

Maar lieve, zeg mij, op welke manier heb ik het verdiende om veroordeeld te worden? Is het dat ik de meest illustere senatoren, mijn heren, niet heb beantwoord naar

hun genoegen? Als ik iets heb gezegd, heb *ik* het niet gezegd, maar de Heere zegt, dat wij voor de autoriteiten het niet zijn die spreken, maar de Geest van onze Vader die in met ons zal zijn.
Nu, als de Heere getrouw en waarachtig is, wat Hij in waarheid is, ben ik onschuldig. Hij was het die me liet spreken. En wat ben ik, dat ik de wil van God zou kunnen weerstaan? Hand. 11:17. Daarom, hij die zulke woorden zou terechtwijzen, bestraft het Woord van de Heere, die in mij werkte. Maar als hij denkt dat de Heere niet mag worden terechtgewezen, o, laat hem dan mij ook niet meer beschuldigen, omdat ik onschuldig ben aan dit werk; want ik deed wat ik niet wilde, ik sprak wat ik niet gedacht heb. Maar als de dingen die ik heb gezegd niet goed en waar zijn, en dit wordt beproeft en mij bewezen, dan zal ik bekennen dat zij van mij zijn gegaan en niet van God. Maar als ik dingen heb gezegd die goed zijn en bewezen, en niet met gerechtigheid kunnen worden terechtgewezen, of we dat willen of niet, dan moet erkend worden, dat ze van de Heere zijn uitgegaan.
Nu, als dit alles zo is, wie zal mij dan beschuldigen? De meest wijze mensen? Wie zal mij veroordelen? De meest rechtvaardige rechters (wie zijn toch onverstandig en onrechtvaardig)? Wie zal dan beschuldigen, mij? De meest wijze mensen? Wie zal mij veroordelen? De meest rechtvaardige rechters (die toch onverstandig en onrechtvaardig zijn)?
Doe wat je wilt. Zullen de woorden van de Heere ook ongeldig worden gemaakt? Zal het Evangelie niet meer van toepassing zijn? Zeker niet; maar het koninkrijk van God zal alleen maar kostbaarder en zoeter zijn voor de ware Israëlieten, die veeleer komen tot de uitverkorenen van Jezus Christus. Maar zij die zulke dingen doen, zullen het grote oordeel van God ervaren. Zij die de rechtvaardigen doden, zullen niet ongestraft blijven. 2 Thess. 1: 6.
O allerliefsten, hef je ogen op en neem de raad van God ter harte. Niet zo lang geleden heeft de Heere je een teken van de pest laten zien, om je tot bekering te leiden; maar als dit niet zal worden ontvangen, zal Hij het zwaard geheel uittrekken en u slaan met het zwaard, pestilentie en hongersnood, het volk dat de hoorn verheft tegen Christus. Moge God, door Zijn genade, deze plaag van deze plaats afwenden.
Alle der gelovigen ijverigste dienaar, de gevangene en gebondene
Algerius.
Geschreven in de gans lieflijke lusthof der gevangenis, genaamd Leonia, op 12 juli 1557.

HOE ALGERIUS WERD GEOFFERD

> Sommige oude schrijvers wisten niet dat deze jongeman, Algerius kort voor zijn dood, door de doop die hij op zijn geloof ontving, zich had verenigd met de kruisdragende gemeente van de Doopsgezinden; daarom hebben zij hem onwetend een andere religie toegeschreven.

Algerius was nog zeer jong van jaren. Hij was een student uit het koninkrijk Neapolis en heeft te Padua gestudeerd. Daar kwam een Broeder die zijn eigen taal sprak , van wie hij de weg en de wil des Heeren vlijtig had ondervraagd en zeer ernstig heeft vernomen. Hij heeft zich terstond in de dood des Heeren laten dopen, wat hij kort daarna als een moedig held en jonge ridder van Christus, mannelijk en onverschrokken, vrij krachtig met de daad heeft bewezen. En daarna met zijn bloed heeft de betuigd en verzegeld. Zo is hij zijn Meester gelijkvormig geworden. Want ook hij, gelijk als Christus toen Hij uit

de Jordaan opklom, werd terstond van de vijand, de verzoeker en zijn instrumenten aangevochten. Ze hebben hem in de gevangenis geworpen waar hij veel en menigvuldige harde bestrijdingen heeft uitgestaan en geleden. Maar hij werd altijd door de Heere, Die hij zich voor ogen had gesteld, bijzonder gesterkt en vertroost met grote vreugde zoals dit tegenwoordige geschrift rijkelijk uitwijst. Hetwelk hij te Padua vanuit de gevangenis aan de broeders in Walschland geschreven heeft, om hen ook te versterken en te troosten in hun treurige toestand; die zij van hem hadden ontvangen en daarom als een jongen in het geloof zorg voor hem droegen.

Maar de Heere heeft hem machtig met kracht aangedaan en door hem als een van Zijn hoge wapenen, Zijn Naam eer aangedaan. Want na vele verzoekingen werd hij daarna gezonden naar Venetië waar hem het gehele Venetiaans Senaat, of Adeldom, - gelijk ook de verzoeker Christus ten laatste deed - in het oor gefluisterd hebben en hem met hoge begeerte en liefkozing door aanbieding van allerlei wereldse hulp en vriendschap werkelijk meenden hem te vangen en afvallig te maken. Dit is zeker niet een van de kleinste pijlen geweest. Maar hij heeft het alles als een onbeweeglijke pilaar versmaad en om Christus' wil veracht opdat hij alleen Christus mocht gewinnen en behouden, evenals Mozes en Paulus.

Toen ze hem niet konden overtroeven, hoewel ze lange tijd probeerden, werd hij daarom naar Rome gestuurd en overgeleverd aan de paus, waar hij uiteindelijk, na zware en harde gevangenschap, zijn leven in standvastigheid als een zoete reuk opgeofferd heeft aan de Heere, waar hij vurig en vreugdevol liep in de voetstappen van al zijn voorvaderen en de heerlijke belijders van Christus; en aldus nam hij met recht deel aan het lijden van zijn Heere en Meester; ja, zijn einde werd gekroond met grote triomfantelijke lof, zelfs ook door al zijn verachters, en dus werd de begeerde beker door hem leeggedronken.

Vele verschillende middelen werden met hem beproefd. Hij werd uiteindelijk veroordeeld tot verbranding, maar niet op dezelfde manier als anderen, die, ook vanwege het geloof, met verkorte pijn berecht waren, het werd uitgevoerd volgens de Italiaanse of Franse gewoonte van eerst worden opgehangen en gewurgd en vervolgens verbrand.

Maar deze vrome Algerius werd door de Heere Christus in grotere eer gehouden en moest daarom ook beginnen om een triomfantelijker kamp, tot een veel verhevener en eervoller strijd te verrichten.

Nadat hij in een wagen was gebracht naar de plaats Mercado, werd een laatste poging tot een adieu op hem gedaan. Een kartuizer monnik - in Rome door heilige mensen genaamd Capadocines [Capucins], - werd aangesteld om hem onder handen te nemen. Dezelfde hield voortdurend een kruisbeeld voor hem hield en hem waarschuwde om nog eenmaal te gedenken, voor zijn vertrek, zijn Heere en Verlosser, en zo niet te sterven, zo verhard en vertwijfeld in dwaling. Tegelijkertijd hield hij voortdurend het crucifix voor zijn ogen, dat Algerius krachtig met zijn handen opzij duwde, - die niet was gebonden, zoals ik begrijp,- hardop zeggend in zijn taal, met zijn ogen opgehven naar de hemel: "Mijn Heere en God leeft boven in de hemel." enz.

Hierop riepen de toeschouwers met een luide stem en zeiden: "O, hij sloeg het!," het kruisbeeld bedoelend." O weg, weg met hem, hij is volkomen verhard en verblind, alles is verloren met hem."

Want in Rome wordt het iets groots geacht, wanneer deze kartuizers er een kunnen bekeren; daarom zijn ze over het algemeen bestemd voor het allerlaatst.

Daarop werd hij uitgekleed tot zijn middel, en kokende olie werd eerst over zijn hoofd en bloot lichaam gegoten, welke goede en vrome Algerius geduldig leed, maar ongetwijfeld goed gevoeld. Hij wreef met zijn hand over zijn gezicht en trok de huid en

het haar eraf. Daarop werd hij tot as en pulver verbrand. - Een ongewone zaak in Italië, omdat ik het met mijn eigen ogen heb gezien, dat ze alleen in het vuur werden geroosterd en geschroeid, waarna het dode lichaam naar het graf werd gedragen. -
Maar zoals gezegd, deze gezegende Algerius moest onze Heere en God veel meer verheerlijken. Aan Hem en de Heere Jezus Christus, die dit door de macht van de Heilige Geest, in hem gewrocht heeft, worde eeuwig lof en glorie toegebracht. Moge Hij ons arme en zwakke stervelingen, helpen om Hem te volgen. Amen. Ja, o Heere Jezus, Amen.

Broeder Da. Gr., Die dit verslag schreef, zoals het oude exemplaar laat zien, schrijft ook:
"Dit gebeurde met hem in het jaar 1557, een tijdje voordat ik naar Rome kwam, omdat Algerius op dat moment nog steeds op ieders tong was. Dit heb ik ook gehoord met mijn eigen oren, uit de mond van sommigen die zichzelf goede papisten noemen en getuige waren van zijn executie, hoe wonderbaarlijk hij was gestorven, en dat hij waarachtig in zijn hart geloofde wat hij daar in zijn ernstige martelaarschap en pijn met zijn mond beleed aan al het volk. Dus er is geen twijfel aan, of hij is terstond naar de hemel opgestegen en is zalig geworden. Zo moeten de tegenstanders getuigen aangaande de heiligen van God, zelfs tegen hun wil, Deut. 32:31.

Kort daarna vond de Roomse zondvloed plaats, toen de Tiber overstroomde en grote schade aanrichtte, zodat sommige Romeinen zeggen dat Rome evenveel schade leed als alsof het met haast was geplunderd; wat ik van mijn kant inderdaad waar vond. Nooit heb ik een grotere honger aan brood gezien. Het is voor mij onmogelijk om te vertellen hoe een verschrikkelijke vertoning en benauwdheid er was, vooral onder de armen. Maar zij erkennen niet dat het een rechtvaardige [vergelding] was. Wijsheid 19:13.

Verslag van A. van Haamstede in zijn Martelaarsboek.

Pomponius Algier

[JAAR 1557].

Pomponius Algier, te Nola in het koninkrijk Napels geboren, studeerde te Padua, werd als verachter van de pauselijke godsdienst bij de stadsrechter aangeklaagd, en door hem, als de daartoe aangestelde rechter dier plaats gevangen genomen. Hoe jong hij ook was, toonde hij zijn standvastigheid te midden van zijn gevangenschap derwijze, dat deze in geheel Italië bekend was, zodat hij na een langdurige gevangenschap door de raad te Venetië veroordeeld werd om levenslang in de galeien door te brengen. Vele raadsheren te Venetië, die zijn onderwerping zagen, deden hun best, om hem van zijn standvastigheid af te trekken; doch de Heere, Die Zijn werk in hem had begonnen, sterkte hem, en deed hem er in volharden, totdat hij in de stad Rome, op aandringen van paus Paulus de vierde [regeerde vanaf 23 mei 1555 tot zijn dood 1559] en de kardinalen, een zalig einde had.

Toen hem onder andere gevraagd werd, aangezien hij zich als lid der algemene christelijke kerk uitgaf, waar zijn priester dan was, antwoordde hij: "Er zijn tweeërlei priesters op aarde, van wie enige over wereldlijke zaken gesteld zijn tot bescherming der vromen en tot bestraffing der bozen; enigen weer over geestelijke zaken, opdat zij anderen in de vrees Gods en de ware godsdienst, door Gods Woord en goede voorbeelden, zouden onderwijzen, en hun de sacramenten meedelen. Nu erken ik in wereldlijke zaken de overheid van deze plaats, namelijk, de regering te Venetië, voor mijn priester. Maar aangaande Gods Woord en de sacramenten ken

ik in deze plaats geen priester, aangezien hier geen uitwendige gemeente of verzameling te vinden is, uitgenomen de pauselijke synagoge, wier lidmaat te zijn of bij haar te blijven ik volstrekt niet begeer."

Toen zij hem weer bevalen in de gevangenis te gaan, zei hij: “Ik ga graag daar heen, ja zelfs in de dood, zo het God nu behaagt; ja, daarom ben ik hier."

Als zij hem op een anderen tijd ook aangaande de oorbiecht ondervroegen, zei Pomponius: "Zulk een *confessie* of biecht behoorde waarlijk wel een *confusie* of verwarring te worden genoemd, aangezien daaruit zeer slechte vruchten voortkomen, namelijk echtbreuk, bloedschande en allerlei hoererij en onenigheid, ja allerlei lasteringen, die men slechts bedenken kan, zoals doodslagen, verraderij, bedriegerij en dergelijke. Aangezien de vruchten zo slecht zijn, kunnen de wortel en de boom waarlijk niet goed wezen.

Toen hem ook naar de voorbidding van de heiligen gevraagd werd, en een hunner zei: "Wat zullen wij u veel daarvan zeggen, terwijl gij er toch in het geheel niet aan gelooft?" antwoordde Pomponius: “Ik geloof alleen in Christus; ik heb Christus alleen lief, ik hang Christus alleen aan, daar ik verzekerd ben, dat Christus de Middelaar en Verzoener is tussen God en de mensen. Ja," zo ging hij voort, "omdat Christus ons zelf heeft leren bidden: "Onze Vader, Die in de hemelen zijt" enz., waarom zullen wij dan andere middelaars en voorsprekers zoeken? Is God onze Vader, en Christus onze Broeder, wat hebben wij dan andere middelaars nodig, die de Vader bidden zouden voor de kinderen? Wanneer wij lidmaten van Christus zijn, waarom zullen wij zelf dan niet zonder middelaars tot Hem gaan, en ons voor Hem vernederen, en zelfs veel liever Hem om vergeving bidden, dan door andere middelaars genade zoeken, alsof wij halsstarrige en afvallige kinderen van onze Vader waren?"

Over het vagevuur sprak hij aldus: “Augustinus zegt, dat tussen het paradijs en de hel geen derde is. Indien dit alzo is, dan moet uw vagevuur of in de hemel of in de hel gezocht worden. Maar het is zeker, dat in het paradijs geen plaats van kwelling te vinden is; aldus moet dan uw vagevuur in de hel zijn. Bovendien kan er uit de heilige Schrift niet bewezen worden, dat er iemand uit de hel terugkomt; maar, die eens in de hel is, moet daar eeuwig blijven; gij mag derhalve uw vagevuur voor uzelf behouden, aangezien gij naar uw goeddunken, er in- en er weer uitkomen kunt. Ik begeer er niet in te komen, want, omdat ik niet tot uw aanhangers behoor, zou ik er misschien in moeten blijven. Daarenboven, indien het vagevuur een plaats is niet van eeuwige, maar van tijdelijke plagen, wie zal dan na het einde der wereld daarin overblijven? Voorwaar niemand, en het vagevuur zal leeg moeten blijven staan. Immers dan zullen, zoals de Heilige Schrift zegt de goddelozen in het eeuwige helse vuur en de vromen in de eeuwige hemelse vreugde zijn. Waar zullen dan zoveel duizend miljoenen aflaten komen, die aan zo vele blinde en ongelovige mensen door u gegeven werden? Zullen zij niet waarlijk onnodig zijn? Als gij zegt, dat het vagevuur dan zal ophouden, moet er een andere ongerijmde zaak uit volgen, te weten, dat het paradijs en de hel niet eeuwig, maar, tijdelijk zijn, aangezien gij beweert, dat de hemel en de hel, wat hun duur aangaat, dezelfde eigenschappen hebben. Ik wil u echter wel zeggen, ofschoon gij dit zonder mijn opmerking wel weet, waar uw vagevuur te vinden is, namelijk in de zak van de arme lieden, welke zak het veel krachtiger reinigt en ontlast dan Scammonium, Cassia fistula, Rhabarber; of Manna de maag en de ingewanden zuiveren kunnen. Daarom behoorde ook het vagevuur niet Purgatorium (zuiveringsmiddel), maar Pagatorium (betaalmiddel) genoemd te worden.

Pomponius schreef ook een zeer troostrijke brief aan zijn medebroeders,

Toen Pomponius geruime tijd te Padua had gevangen gezeten, werd hij naar Venetië gebracht, waar hij vele aanvechtingen moest verduren. En als hij de beleden waarheid, hoe hij daartoe ook aangevochten werd, niet wilde herroepen, werd hij eindelijk door de heren te Venetië naar de

galeien gebannen. Doch God de Heere, Die hem tot een getuigenis van Zijnerechtvaardigheid voor de antichrist te Rome beschikt had, bestuurde het, dat de pauselijke gezant, die toen te Venetië was, door zijn tussenkomst Pomponius naar Rome zond, waarbij hij meende zijn heer paus Paulus de vierde, geboren uit het geslacht van Caraffa, een aangename offerande toe te brengen. Pomponius werd dan ook daar door een ontzaglijk vuur gedood, met welk martelaarschap hij alle eerwaardige vaders te Rome, die dit schouwspel bijwoonden, om zijn standvastigheid en moedige moed, een grote verschrikking aanjoeg.

89. KONRAD SCHUMACHER, een jonge broeder gemarteld en bevrijd, 1558

In dit jaar verliet een jonge broeder genaamd Konrad Schumacher **Zwabenland** met zijn volk en werd aangehouden te Stein, bij Krems aan de Donau, naar Weenen gebracht en daar in de handen van de autoriteiten afgeleverd. Daar lag hij in de gevangenis een jaar en enkele weken, voor het geloof en de Goddelijke waarheid.
In de gevangenis leed hij grote behoefte en honger onder de dieven en andere boosdoeners, van wie er verschillende met hem gevangen zaten. Niets werd hem gegeven, behalve wat anderen brachten en aan hen meedeelden. Bovendien, toen deze kwaaddoeners werden gemarteld, zoals gebruikelijk, behandelden ze hem het meest schandelijk, zodat hij grote honger leed, voordat hij iets te eten kreeg, wanneer ze zelfs iets over hadden. Zo moest hij veel ellende lijden in de gevangenis, afgezien van de tirannie.
Omstreeks deze tijd woonde keizer Ferdinand een geweldig dieet bij in Augsburg, gedurende welke tijd de bisschop van Weenen de broeder tweemaal voor zich heeft laten komen, elke keer in de vroege ochtend vóór daglicht, en van plan was hem binnenshuis te laten executeren. De eerste keer dat ze hem naar buiten brachten, bekeek hij hem kort; en wilde hem laten weten of hij zou aflaten met zijn geloof of niet.
Hij antwoordde kort en zei, dat ze zoiets niet moeten verwachten, omdat hij wilde sterven in zijn geloof; dat het de waarheid was, en de weg naar het eeuwige leven, en dit zou hij met zijn mond moeten belijden zolang er sterkte genoeg in hem zou zijn.
Nu was hun bedoeling gefrustreerd, zodat ze die dag niets konden bereiken, alleen dat ze van 's morgens vroeg tot s middags met hem redetwisten, waarna ze hem naar de gevangenis terugvoerden, zeggend, dat hij de zaak drie dagen langer zou moeten overwegen, en dan vertellen wat hij zou doen.
Na drie dagen brachten ze hem weer vroeg in de ochtend, vóór het daglicht, en brachten hem voor de bisschop en zijn monniken en priesters, voor wie hij op de meest getrouwe manier de waarheid verdedigde.
De beul was ook bij de hand, wachtend zonder, denkend hem vroeg te onthoofden, voordat er mensen zouden komen; want zij vreesden dat de waarheid aan het licht zou komen, en de mensen leren welk onrecht hem is aangedaan. Maar de Heere hinderde hen opnieuw, zodat hij teruggebracht werd naar de gevangenis.
In de tussentijd echter, twistten de priesters veel met hem, en gaven hem geen rust.
Hierna dreigden ze hem in een smerige toren te stoppen, die al acht jaar geen bewoner had gehad, waar hij zijn leven zou beëindigen.
Hij zei dat hij het zou afwachten, en zijn vertrouwen zou stellen in de Heere, Die goed in staat was hem uit de smerige toren te verlossen, en uit al hun macht; hij dacht echter dat de Heere hem had aanvaard als een getuige van de waarheid.
Hij toonde zich zo onverschrokken in alles dat velen van hen verbaasd waren over hem. Anderen zeiden dat ze iets nieuws met hem zouden proberen, waardoor ze hem zeker genoeg schrik zouden aanjagen.
Ondertussen vermaande de Hofmeester van koning Maximiliaan de bisschop ten beste en sprak hij ook over de zaak tegen de Lutheraanse predikers van de koning, die het toen aan de koning vertelden, en sprak hij de meeste gunst van de zaak uit, zeggende dat hij nog erg jong was en dat het jammer zou zijn om hem ter dood te brengen vanwege het geloof.
Daarop besloot koning Maximiliaan hem te bevrijden van verdere tirannie en lijden, waarop hij werd vrijgelaten uit de gevangenis en dus in vrede terugkeerde naar zijn broeders en zijn gemeente.

Folio 196

90. THOMAS VAN IMBROECK, 25 jaar, 1558

Thomas von Imbroich (Imbroek) was een Wederdopersmartelaar , ook bekend als Thomas Drucker of Thomas of Truden, geb. 1533 waarschijnlijk in het dorp Imgenbroich, Duitsland , vijf uur van Aken , vandaar zijn naam Imbroich. Door handel was hij een drukker van boeken, kwam in 1554 naar Keulen, sloot zich aan bij de Wederdopers daar en werd een uitstekende leider van de Mennonieten van het gebied van de Nederrijn. Op 23 december 1557 werd hij gearresteerd en na herhaaldelijk kruisverhoor werd wrede marteling en ijdele pogingen om hem te bekeren onthoofd op 5 maart 1558, op 25-jarige leeftijd (niet 5 mei zoals vermeld in Van Braghts Martelarenspiegel).

In de gevangenis schreef Thomas een Belijdenis van zijn geloof om zijn overtuiging duidelijk te maken aan de rechters van de Inquisitie. Een kopie van zijn manuscript werd naar zijn broeders gesmokkeld en werd kennelijk onmiddellijk gedrukt en in de loop van de volgende jaren op grote schaal verspreid. De 'belijdenis' heeft voornamelijk betrekking op de doop en is buitengewoon rijk en diep in de uiteenzetting van de Schriften tegen de kinderdoop. Het onthult zijn auteur als grondig vertrouwd met Menno Simons, onder invloed van Melchior Hoffman, en kennis te maken met de kerkvaders, evenals met wat meer recente literatuur. Hij was niet bereid de theologische verklaringen van de protestantse leiders of van de katholieke scholastieke schrijvers te aanvaarden, maar accepteerde alleen de woorden van het Evangelie als waarheid. Zijn logische helderheid maakte zijn boek tot een belangrijk wapen in de grote strijd van de Wederdopers met de staatsgemeenten.

Felix Reichmann heeft een zorgvuldige studie gemaakt van het drukken van de bekentenis in "An Early Edition of Thomas von Imbroich" (Mennonite Quarterly Review) waarin hij stelt dat de eerste editie werd gedrukt tussen 1560 en 1600, waarschijnlijk in de Elzas, hoewel het misschien in Keulen is geweest. De hertog van Gulik publiceerde een edict tegen Doopsgezinde-boeken, gedateerd 9 maart 1560, dat volgens Heinrich Bullinger in een brief van 1562 staten specifiek tegen het boek Imbroich had gericht. Bullinger verwijst naar de grote invloed van Thomas, die moet zijn voortgezet door de publicatie van zijn Belijdenis.

Thomas schreef ook zeven brieven waarvan sommige vrij uitgebreid zijn, die werden gepubliceerd met zijn 'bekentenis'. Ze getuigen van een zeldzaam vertrouwen in God en een bereidheid om te sterven, en bevatten een schat aan Bijbelse vermaningen. Hymne nr. 23 in de Ausbund, "Zou je willen horen wat er gebeurde in het jaar zevenenvijftig," vertelt het verhaal van Thomas en zijn martelaarschap in 25 stadia's, maar is waarschijnlijk niet door hem geschreven. Het verscheen minstens zo vroeg als tussen 1563 en 1565 in een Mennoniet gezangboek, getiteld Ein schon Gesangbuchlein Geistlicher Lieder. Het verscheen voor het eerst in de Ausbund in de editie van 1583. Wolkan (liederen,99) zegt dat het werd vertaald uit een Nederlands origineel dat hij vond in de Stadtbibliothek in Hamburg en werd geschreven door een Nederlandse Mennoniet. Het lijkt echter in de eerste editie van het Duitse boek met Thomas 'bekentenis', ca. 1560, als "Ein New Lied."

Wilt ghy hooren watter is gheschiet
Int seven en vyfstichste jaer
Van eenen die Thomas Drucker hiet
Hy was wt Godt gebooren
Hy wort toe Coelen aengetast
Om Godts woort willen gevangen. enz.

In Keulen, aan de Rijn, werd een Godvrezende broeder, Thomas van Imbroeck, een bediende van een drukker, in 1557 voor de waarheid aangehouden en gevangen gezet in een toren. Toen hij naderhand met betrekking tot doop en huwelijk werd onderzocht, weerlegde hij hen met het Woord van God, op een zodanige wijze dat zij ervan afzien hem verder te onderzoeken en hem in een andere toren te plaatsen. Zijn vrouw schreef hem een brief waarin ze hem aangespoorde om dapper te strijden en zich vast aan de waarheid te houden.
Voor deze geruststellende woorden dankte hij haar vol genegenheid en toonde in vele Schriftgedeelten dat de rechtvaardigen altijd hebben geleden, en dat hij met een goed geweten vrij van belediging voor God stond, om Hem te volgen, om vrouw, kinderen en alle zichtbare dingen te verlaten, en het kruis van Christus op te nemen en Hem, te volgen, waarvoor hij God bad dat hij waardig zou kunnen worden bevonden.
Naderhand kwamen er twee priesters bij hem, die met hem twistten over de kinderdoop; maar zij waren het onderling oneens; want de ene zou willen dat de kinderen die ongedoopt stierven verdoemd werden, terwijl de ander toegaf dat ze gered waren. Ze stonden erop dat hij zich bekeerde.
Maar hij zei: "Dat wat ik beweer, heeft de Schrift mij geleerd, en als iemand me een betere manier zal leren dan de Schriften, zal ik hem graag volgen."
Ze zeiden:" U veracht onze kerk en weigert door ons onderricht te worden."
Hij antwoordde:" Dat ik uw kerk veroordeel en niet onder uw gemeenschap wil komen, is om de reden dat u uw kerk niet rein houdt; want eedzweerders, [vloekers] hoereerders en dergelijke zijn vrome broeders onder jullie."
Ze vroegen hem ook waarom hij zijn kinderen niet liet dopen.
Hij antwoordde:" De Schrift leert geen kinderdoop, en diegenen die gedoopt moeten worden volgens de Woord van God, moeten eerst geloven."
Toen zeiden ze dat hij een ketter was, maar ze waren niet in staat om het te bewijzen. Hij werd vervolgens naar de pijnbank gebracht, waar hij scherp werd onderzocht, maar niet gemarteld, hoewel de beul alles klaar had daarvoor, want de heren waren het onderling niet eens. Dit gebeurde drie verschillende tijden.
Hierna werd hij in het huis van de graaf gebracht, die hem graag in vrijheid had gesteld als hij niet zo zeer bang was geweest voor het keizerlijk Plakkaat en het ongenoegen van de bisschop.
Thomas was echter vrijmoedig, goed geroost en klaar om zijn leven over te geven vanwege de Naam van Christus, en zich zo vast te houden aan de waarheid en de liefde van God, dat geen vuur, water, zwaard, en nog iets anders zou hem daarvan moeten verwijderen.
Toen zij hem weghaalden van het huis van de graaf, leed hij de hele nacht aan verleiding van het volk van de graaf en anderen, die zich ertoe verbonden om hem te onderwijzen en te instrueren. Maar dit was ook alles tevergeefs; want zij waren zodanig dat zij zelf niet onderricht of onderwezen waren door God.
Uiteindelijk werd hij voor de hoge Rechtbank gebracht, waar hij ter dood werd veroordeeld, in aanwezigheid van de graaf, die toen voor de eerste keer recht uitoefende; en alzo bevlekte hij zijn staf met christelijk bloed. Zo werd hij onthoofd, als een vrome getuige van Jezus Christus, voor zijn standvastige voortzetting in het geloof, op de 5e dag van maart 1558, zijnde vijfentwintig jaar oud.

Vanuit zijn gevangenis schreef hij brieven aan zijn vrouw en broeders, en ook een belijdenis van zijn geloof met betrekking tot de doop, waarvan een speciaal boek is

gepubliceerd, alles is zeer leerzaam en troostend voor de Godvrezenden, zoals u zult zien aan het volgende onderdeel, dat hier aan u wordt gepresenteerd.

Een brief van Thomas van Imbroeck, geschreven vanuit de gevangenis voor zijn vrouw en broeders

Veel genade en vrede van God, de hemelse Vader, die een ware Vader is; want Hij toont Zijn Vaderlijke trouw aan al Zijn kinderen, volgens Zijn belofte, wanneer Hij zegt: "Ik zal een Vader voor hen zijn, en zij zullen Mijn zonen en dochters zijn." Moge deze Vader zo tot uw hart spreken, opdat u mij met een goed geweten kunt geloven, dat u zijn kinderen bent; en het zal u niet falen.
Deze genade wens ik u, mijn lieve vrouw, en ook de vrouw van mijn heer (u begrijpt wie ik bedoel), door de Auteur en Voleindiger van het geloof leven, Jezus, aan Wie alleen wij onze toevlucht moeten nemen, opdat wij gelijkvormig aan Hem mogen worden in deze wereld, volgens de woorden van de profeet, die zegt: "Hij heeft geen gestalte noch heerlijkheid, en wanneer wij Hem zien, is er geen schoonheid dat wij hem zouden begeren." Hij werd veracht en verworpen door mensen; van smarten en krankheden. Hij was veracht alzo dat wij ons aangezicht voor Hem verborgen als het." Jes. 53: 2, 3. Maar wat zegt de Schrift: "Daarom heeft God hem ook hoog verheven en hem een Naam gegeven die boven elke naam staat ... en dat elke tong moet bekennen dat Jezus Christus de Heere is tot eer van God de Vader."
Daarom acht ik het noodzakelijk dat wij, o vrouw van de Heere, hierover na te denken; want hoewel we nu gesmaad worden van alle mensen, ja, als het vuil en de schande van iedereen, zodat zij zeggen: "Weg met hem, want hij is niet waardig om te leven;" zij zullen te zijner tijd belijden en zeggen: "Ziet, hoe zijn zij nu gerekend tot de kinderen Gods en hun lot behoort tot de heiligen Wij hebben hun leven als onzinnig beschouwd en hun einde is zonder eer." Wijsheid 3: 5, 4.
Nu zuchten we, maar wanneer Hij zal komen op Wie we wachten; dan zullen zij zuchten en van grote smart beroerd zijn; wie zal zonder hoop zijn; want hun worm zal nooit sterven, en hun vuur zal niet worden uitgedoofd.
Vandaar dat er een groot verschil is tussen de vromen en de goddelozen; want de zielen van de rechtvaardigen zijn in de handen van God en daar zal geen doodskwelling hen raken, want hun hoop is vol onsterfelijkheid. Wijsh. 3: 1, 4.
Dit, mijn broeders, moeten we goed bedenken; want als we terugkijken, zien we nog steeds naar dodelijke of sterfelijke dingen, en dan kunnen de geruststellende woorden van Paulus ons niet van toepassing zijn, waar hij zegt: "Onze lichte verdrukking, die slechts een ogenblik duurt, werkt voor ons veel meer dan een eeuwig gewicht van heerlijkheid, terwijl we niet zien naar de dingen die gezien worden, maar naar de dingen die niet worden gezien.' 2 Cor. 4:17, 18.
Nu weet ik dat vrouw en kinderen zichtbaar zijn, en hoewel ze me dierbaar zijn, zal ik ze toch als mest beschouwen en zeggen: "Voortaan ken ik niemand naar het vlees, maar de kennis van de geest blijft eeuwig." Fil. 3: 8; 2 Cor. 5:16. En zo hoop ik jullie allemaal te kennen wanneer we samen zullen verschijnen in de eeuwige vreugde, die vanaf het begin wordt voorbereid voor hen zich niet geschaamd hebben voor Christus; maar dit is niet om zich voor Hem te schamen, wanneer wij, als boosdoeners, buiten de poort gaan, omwille van Christus, en Hem helpen Zijn smaad mede te dragen, buiten de legerplaats. Hebr. 13:13.
Daarom wens ik dat de rijken geen excuus zoeken en zeggen: "Ja, ik kan niet alles verlaten, het zou grote verwondering en sensatie veroorzaken voor de wereld, als ik mijn staat zo volledig zou verlaten." Ja, ze moeten zich voorstellen dat ze hier teveel

mee bezig waren. Ach nee! Hij die boven alles is, God te prijzen tot in eeuwigheid, vernederde Zichzelf veel meer dan dit; want Hij was Koning over alles en Heer van de hele wereld, zoals David in de geest Hem Heer noemt. Hij kwam niet om te worden gediend, maar om allen te dienen; want Hij werd de dienaar van ons allen, opdat Hij ons vrij zou kunnen maken. Rom. 9: 5; Fil. 2: 7; II Tim. 6:15; Openbaring 17:14; Mat. 20:28; Johannes 8:36.
Als we daarom vrijheid door Hem hebben ontvangen, laten we dan dankbaar zijn en het niet van ons afwerpen; want het heeft een grote beloning; hoewel sommigen zeggen dat we God niet dienen voor de beloning. Deze mening, zeg ik, klopt niet; want ik zeg met Paulus: "Als we alleen in dit leven hoop hebben in Christus, zijn we van alle mensen het meest ellendig." I Cor. 15:19.
Maar laat niemand denken dat hij alleen door zijn goede werken zal worden gerechtvaardigd en gered; hiervoor moeten we alles toeschrijven aan de genade van God, en aan de verdiensten en onschuldig vergoten bloed van onze Heere Jezus Christus, die het goede in ons werkt.
Daarom, mijn geliefde broeders, pas op voor zulke geesten; want zij willen grotere volkomenheid ervaren, maar falen in de dingen die het minst zijn. Houd je aan de Leer die je hebt geleerd. Eén ding wens en verzoek ik: dat de eenvoudigen beter en grondiger geïnstrueerd zullen worden, opdat uw arbeid niet in het vuur verbrand wordt; want de Schrift zegt niet tevergeefs: "Daar Hij zelf geleden heeft, verzocht zijnde, kan Hij helpen die verzocht worden." Want ervaring brengt volmaakte wijsheid voort, zoals Paulus zegt. "Gezegend zij de Vader der barmhartigheden en de God van alle troost, die ons troost in al onze verdrukking, opdat wij in staat zijn om hen te troosten die in enige benauwdheid zijn, door de troost waarmee wij zelf door God worden getroost. Want, zoals het lijden van Christus in overvloed in ons is zo is ook onze troost overvloedig in Christus"; ja, door Hem, zeg ik, zullen we de overwinning behalen; want Hij is ons Leven en sterven is winst voor ons, omdat Hij zegt: "Gij zult leven, al ware het dat gij gestorven waart." Hebr. 2:18; 2 Cor. 1: 3-5; Johannes 11:25; 2 Tim. 2:11.
Daarom is het goed om met Christus te sterven; want Hij is opgewekt door de glorie van Zijn Vader en zal daarom alles wat de Vader Hem heeft gegeven tot Hem trekken. Rom. 6: 4; Johannes 12:32.
Daarom, mijn broeders, en mijn lieve vrouw, laat ons moedig zijn; want de apostel zegt: "Mijn kracht is versterkt geworden in zwakheid." 2 Cor. 12: 9. Daarom vind ik het goed, om in zwakheid te zijn, (merkt erop!) als het gevolgd wordt door smaadheid, benauwdheid, vervolging en angst om Christus' wil.
Ja, als de Heere mij waardig zou achten om met mijn bloed te getuigen voor Zijn Naam, hoezeer zou ik Hem dan danken, want ik hoop niet alleen deze banden met geduld te verdragen, maar ook om Christus' wil te sterven, dat ik mijn loop mag eindigen met vreugde; want ik zou liever bij de Heere zijn, dan opnieuw te leven in deze afschuwelijke, goddeloze wereld; echter, Zijn Goddelijke wil geschiede. Amen.
En als er nog iets in mijn leven zou ontbreken, dat ik misschien niet ijverig genoeg geweest ben (wat ik belijde), moge de Heere het uitwissen en het zuiveren, door het vuur van Zijn liefde en genade, in het bloed van Jezus Christus waardoor alles gelouterd en gezuiverd moet worden. 1 Johannes 1: 7.
Geliefde broeders, ik wens dat u allen tot God bidt voor mij, dat Hij ons zal bewaren door Jezus Christus, onze Heere en Zaligmaker. Amen.

Nog een brief van Thomas van Imbroeck, geschreven in de gevangenis aan zijn vrouw

Moge de genade, vrede en genade van God, de hemelse Vader, en de reine liefde van Zijn Zoon Jezus Christus, volmaakt zijn in uw hart, mijn lieve vrouw, opdat u daardoor vanaf alle zichtbare dingen naar het onzichtbare en eeuwige wordt getrokken, door de hulp en medewerking van Zijn Heilige Geest, die de Regeerder en Gids is van de kinderen van God; Hem zij glorie en lof voor eeuwig en altijd, Amen.

Gezegend zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus voor Zijn grote en onuitsprekelijke genade, die Hij ons heeft verleend door Zijn genadevolle goedheid, en ons heeft getrokken in het koninkrijk van Zijn geliefde Zoon, door dewelke wij verlossing hebben ontvangen van al onze zonden, in Zijn bloed. Ef. 1: 3.
Daarom is het juist alleen dat we niet moeten ophouden om Hem als nederige en gehoorzame kinderen te dienen, en de genade die ons is gegeven niet te beschadigen, maar zorgvuldig nadenken over waarom en voor welk doel het ons is gegeven; namelijk, dat we het zouden moeten gebruiken en er voordeel uithalen, dat we de zoete stem mogen horen die zegt: "Welgedaan, gij goede en trouwe dienaar, over weinig zijt gij getrouw geweest over veel zal Ik u zetten ." Mat. 25:21. Enz.

Moge de Heere mededogen met ons hebben en de ogen van ons verstand openen, zodat we de zonde kunnen haten, net zoals God zelf het haat; want dan behaagt Hij ons, evenals de heilige David, wanneer hij zegt: "Wees mij genadig, o Heere, want ik ben zwak. O Heer, genees mij, want mijn gebeente is verschrikt. Mijn ziel is ook zeer geërgerd; maar Gij, o Heere, hoe lang? keer terug, o Heere, red mijn ziel: o red mij omwille van uw weldaden ... ik ben moe van mijn gekerm, maak de hele nacht mijn bed nat om te zwemmen, ik begiet mijn bed met mijn tranen." Ps. 6: 2-4, 6.
Maar waar zijn de tranen die wij hebben uitgestort, mijn lieve vrouw, over onze zonden uit het verleden, toen onze zielen gewond werden zelfs tot de dood, ja, gezonken in de hel? Het is waar, we zingen: "Ik erken mijn overtredingen en mijn zonden zijn altijd voor mij", maar het was veel beter voor ons om te klagen van diepe benauwdheid van hart en te bidden met een gebroken, verslagen en vurig hart, zoals we het ervaren, nu verdrukking en lijden ons in het vlees overkomen. Enz

Wees daarom goed moedig, en breng uw kinderen groot op Gods hoedanigheden en in de vrees voor God, opdat hun natuurlijke neigingen gekrenkt kunnen worden; en neem een voorbeeld van uzelf, hoe u hen in hun zwakte brengt, met grote arbeid en moeite, en geef de borst aan hen aan wie de Heere heeft geboden dat melk moet worden gegeven.
U moet hen ook de roede geven, volgens het bevel van de Heere, wanneer zij overtreden en opstandig zijn; want dit is ook voedsel voor de ziel en verdrijft de dwaasheid die in hun hart is besloten. Spreuken 23:13, 14. Denk aan de woorden van Sirach, waar hij zegt (7:26): "Toon uzelf niet opgewekt tegen uw dochter, en lach niet met haar, opdat zij niet stout tegen u wordt, en u schaamt op haar op het einde, maar leer haar de wet van onze God, opdat zij haar hoop mag stellen aan de Almachtige en de Allerhoogste, en de weldaden die ons door Christus zijn geschonken nooit zal vergeten. '
Ik bid ook dat ze, voor zover mogelijk, worden weggehouden van onhandelbare kinderen; laat ze niet op straat rondrennen, maar houd ze zoveel mogelijk bij je, zodat je er vreugde en verdriet mee kunt hebben; en vergeet niet de aard der weduwen genoemd door Paulus in zijn brief aan Timotheüs (1 Timotheüs 5: 4); maar plaats uw hoop vast in de Heere en wacht geduldig op Hem.

Nu begrijp ik dat je graag zou sterven; maar toen ik nog bij je was en we samen in vrede leefden, was het leven geen kruis voor jou. Onthoud daarom nu wat ik u dikwijls heb verteld, namelijk dat het goed is voor de gelovige om verdrukking en benauwdheid te hebben, dat we kunnen leren zeggen met Paulus: "Wij zuchten, ernstig verlangend om bekleed te worden met ons huis dat van de hemel is Als het zo is dat we gekleed zijn, zullen we niet naakt worden gevonden, want wij die in dit lichaam zijn, worden belast en willen liever afwezig zijn in het lichaam en aanwezig zijn bij de Heere dan te wandelen in zijn afwezigheid in veel ellende." 2 Cor. 5: 2.
Helaas! vriend, hoe weinigen zijn er die dit zeggen; Ik bedoel onder degenen die van rust en vrede houden.
Daarom, dankt de Heere, dat Hij deze genade heeft geschonken, en misschien heeft Hij mij voor uw bestwil uit uw zicht verwijderd; want Hij is een jaloerse God; Hij wil het meest worden bemind en alleen het menselijke hart bezitten.
En je hebt Hem ook gevraagd om alles wat je zaligheid in de weg staat, van je pad te verwijderen. Denk daarom dat Hij ons beiden beproeft, en laat ons graag het juk op ons nemen en het als vreugde schatten. Jak. 1: 2. Want wat zijn de kwellingen van deze wereld? Niets dan een droom, zoals David zegt: "Toen de Heere de gevangenschap van Sion wederom draaide, waren wij als zij die dromen. Toen was onze mond vervuld van gelach." Psalm 126: 1.
Zo is het met ons als met een barende vrouw; wanneer het kind geboren wordt, zou ze het niet overgeven, vanwege de vroegere pijn. Dus ook wij, als we verlost zijn van het kind, zouden we de hele wereld er niet voor willen nemen. Let daarom goed op, dat u niet verrast of bang bent, dat het kind te zijner tijd geboren zal worden. Neem voedsel en spijs van de Man Christus, opdat u kracht hebt om te arbeiden; en verwaarloos niet het ware voedsel te ontvangen, het Woord van God. Denk aan Israël, die verzadigd waren met brood uit de hemel. Moge de Heere je een gezonde ziel en een vurige maag van liefde geven, zodat het voedsel goed verteerd kan worden. Amen.
Moge de genade van de Heere in u worden vermeerderd, mijn lieve vrouw. Wees altijd onderworpen aan de Godvrezende en verenig u met de vromen en bid God om mij in de waarheid te behouden; want de waarheid blijft en is voor altijd sterk; het leeft en zal voor altijd zegevieren.
Groet alle heiligen met de kus van liefde, en allen die de Here Jezus liefhebben, en vertel hen vriendelijk te zijn; want God is de Held en de Kapitein, die zo getrouw in tijden van nood werkt. Hij is als een regen op de uitgedroogde aarde in een droge zomer. Zo verkwikt Hij de bedroefde zielen, die dorsten naar Hem, Hij is een schaduw tegen de hitte van de zon. Mat. 11:28; Is een. 55: 1; 25: 4.
Vertel de broeders dat ze voor de novicen [aankomelingen] moeten zorgen en serieus voor mij moeten bidden. Ik zal ook voor hen bidden, voor zover als mogelijk in mijn macht. Gedenkt mijn banden. de Heere zij met uw geest. Amen.
Je lieve man, Thomas van Imbroeck, gevangen om het getuigenis van Jezus Christus.

Deze Thomas van Imbroeck componeerde een uitstekende Doopbelijdenis, evenals een verdediging tegen de tegenstanders, met betrekking tot dezelfde zaak, en leverde het allemaal over aan de Justitie van de stad Keulen.
Zie hiervoor ons Verslag van de Heilige Doop voor het jaar 1558. [in het eerste deel]

Folio 207

91. GOTTHARD VAN NONENBERG EN PETER KRAMER, 1558

Gotthard van Nonnenberg, was een diaken in Jülich-Berg, Duitrsland. Gotthard en Peter worden herdacht in een hymne, "Merckt auff jhr völker überall", gevonden in het Duitse Doopsgezinde hymne *Ein schön gesangbüchlein geistlicher Lieder* van omstreeks 1580.

Gotthard van Nonenberg en Peter Kramer waren beiden trouwe mannen, die naar stichting liepen onder de broeders in het hertogdom Berg, waar de waarheid van het Evangelie in die tijd opnieuw begon te schijnen, en heel veel kwamen tot het geloof en de kennis van de waarheid.
Zo werden deze twee mannen geroepen en gekozen dienaren van de gemeente en dienaren voor de armen, welk ambt zij aannamen, en voor een tijd getrouw bediend.
Omdat zij Godzalig wilden leven in Christus Jezus, was het gevolg dat zij ook vervolgingen moesten lijden, zoals ook bleek, omdat beiden in één nacht werden aangehouden en naar Winnik werden gebracht. Daar nam de rentmeester hen mee, om zijn trots op hen af te blazen en hen met smaad terstond te behandelen. Maar ze besloten resoluut in hun hart om zich aan de waarheid te houden.
Ze lagen daar lang in de gevangenis en moesten vele verzoekingen en conflicten doorstaan om hen de waarheid te laten afwijken, in welk geval ze de vrijheid hadden om terug te keren naar hun vrouw en kinderen; en hun leven kon worden gespaard. Maar de liefde die zij hadden voor hun Heere deed hen niet toestaan om de waarheid te verlaten en zich tot de leer van mensen te wenden. Zij verlieten veel liever hun vrouwen en kinderen, en hun tijdelijke bezittingen, ja, tenslotte zelfs hun leven, met vlees en bloed, dat zij liever voor een buit wilden geven, opdat zij de kroon konden ontvangen, en dat hun namen in de boek des levens mochten gevonden worden. Toen de tijd voor hun proces was aangebroken, werden ze voor geleerden gebracht, die vele subtiele listen tegen hen gebruikten.
Maar deze mannen, met de Gods hulp, stootten al hun subtiele en verraderlijke listen onversaagd en onverschrokken af, en zocht geen andere raad of weg dan zoals Christus tevoren was gegaan. Zo trachtten zij Zijn kruis Hem na te dragen; waarna zij werden veroordeeld om met het zwaard te worden geëxecuteerd.
Toen ze uit de gevangenis werden gebracht om naar de plaats van terechtstelling te worden gebracht, waren en bleven ze vast en onwrikbaar als een muur en waren vastbesloten om zich aan de waarheid te houden, en niet om zich van hun geloof af te scheiden.
Toen allen hun vrijmoedigheid zagen en zagen dat de mensen erkenden dat zij oprecht waren, vrome personen, en moesten sterven vanwege hun geloof, weenden bijna iedereen; de rentmeester, de rechters, de Landbode en de beul, evenals de gewone man. Maar de harten van deze mensen waren vol blijdschap en ze zongen vreugdevol met een opgewekte geest. Opnieuw werden ze benaderd met verschillende listen, waarbij de troost van het leven hen weer werd voorgehouden, om hen tot vertwijfeling te brengen. Dit duurde lang, tot twee uur 's middags; zo lang vertraagde de Rentmeester de zaak, menend om hen te verschrikken, in de hoop dat ze zouden terug keren. Om deze reden deed hij zware inspanningen om hen naar zijn opvattingen te te brengen, om hen ertoe te brengen naar de kerk te gaan en de doctrine van de priesters weer te horen.
Maar toen de rentmeester er niet in slaagde om hen naar zijn mening te brengen, riep hij de beul, in wiens handen de gevangenen werden overgeleverd. De beul handelde met tegenzin en ontving hen met tranen; want zijn hart was bang.

Maar Gotthard zei tegen hem: "Hoe ik het heb verlangde naar deze dag; waarom stel je het zo lang uit?"
Toen de beul hen begon te binden, zei hij tegen hen:" Lieve mannen, wees niet bang; want Christus was ook onschuldig gebonden."
Toen de beheerder deze woorden hoorde, zei hij tegen de beul:" Zó moet je niet spreken."
Toen zei Pieter:" We zullen ons vasthouden aan het verbond van de Heere, dat we vertrouwen, wat niet zal breken."
Daarop begon Gotthar te spreken en zei:" Hier moeten we beproevingen lijden. Hij die hierna zou worden gekroond, moet nu dapper strijden. Zoals de Bruidegom eerder de weg ging, zo moet de bruid door veel leed en verdrukking in vreugde komen. Dit wordt ons geleerd door de woorden van Christus. Het feit dat de Heere werd terechtgesteld tussen twee moordenaars, verlicht het kruis en de kwelling; vandaar dat we noch voor worgen noch voor moord vrezen. Maar als zij dit in de groene boom gedaan hebben, wat zal dan aan het droge gebeuren? Lucas 23:31. De dienaren van God moeten de zure wijn nu hier op aarde drinken; maar als we bij Christus komen, zullen we nieuwe en zoete wijn met Hem drinken. Mat. 26:29. We moeten eerst lijden verduren."
Hiermee reikten ze hun handen uit en lieten ze zich gewillig vastbinden, wat velen verbaasde. Ook het gewone volk was verwonderd en zei: "Wat wonderlijke dingen zien wij hier. Kijk, hier gaan deze mannen zo bereid naar de dood te gaan, terwijl ze gemakkelijk hun vrijheid konden verkrijgen."
Gotthart zei: "We sterven niet, maar gaan door de dood in het eeuwige leven, naar God en naar al Zijn lieve kinderen; hiervan hebben we een zekere hoop; accepteer deze dood met vreugde en vertrouw erop dat we God zullen behagen."
Toen de tijd rijp was om te sterven, stonden ze op, riep tot God in de hemel, en als broeders in Christus, en als een blijk van broederliefde en eenheid, kuste zij elkaar met de zoete kus van vrede, als degenen die verenigd waren met God; en werden aldus onthoofd.
Maar omdat ze ten onrechte terechtgesteld waren, zei de beul met grote angst en schroom dat hij dergelijke mannen nooit meer zou executeren.
Nadat hun hoofden van hun lichaam waren gescheiden, begon het gewone volk naar huis te gaan; maar de rentmeester riep hen toe en zei: "Wees niet zo gehaast, maar help deze eerst de vrome mannen te begraven, zij zijn niet voor een misdaad gestorven, zij zijn noch dieven noch moordenaars, ze waren vroom van leven en gedrag; maar ze omhelsden een geloof dat de heren en vorsten niet konden begrijpen en daarom moesten ze lijden.'
Zo werden deze vrome getuigen van God begraven en het zaad van hun bloed bleef niet op die plaats vruchteloos. Gode zij alle glorie. Amen.
Dit gebeurde rond het jaar 1558.

92. WOLFGANG MAIR, EN WOLFGANG HUEBER, 1559

In dit jaar 1559 werden twee broeders, Wolfgang Mair en Wolfgang Hueber genaamd, opgepakt voor het geloof, in het district Lutzenburg, en naar Titmain gebracht, vanwaar zij naar Saltzburg werden gebracht, in beide plaatsen moesten zij veel lijden en grote marteling en tirannie ondergaan.
Wolfgang Mair werd tweemaal naar het pijnbank gebracht, telkens ontkleed en zwaar gemarteld; maar hij kon niet worden aangespoord iets te zeggen dat in strijd was met

zijn geloof. De Landschrijver zei: 'Je moet weten wie je in je huis heb genomen of wie je heeft geherbergd, anders moet je sterven op het rek.'
Hij antwoordde: "Als ik sterf, sterf ik, ik zal toch niets tegen mijn geweten zeggen, noch diegenen verraden die mij goed hebben gedaan."
Toen hielden ze op te martelen en kwamen de priesters met vele verleidingen naar hem toe en werkten lang en veel met hen tot afval.
Hierna was er veel overleg over hen, vooral onder de priesters; eens werd besloten hen voor het leven op te sluiten; maar God bracht dit doel teniet. Daarna werden ze nog erg verleid door de een en de ander, van degenen die wilden dat ze hun geloof afzwoeren; maar het was tevergeefs, zij stelden hen allen te schande met het Woord van God; en verklaarden vrijelijk dat hun geloof de weg was van de Goddelijke waarheid in Jezus Christus, waaraan zij standvastig wilden vasthouden door de hulp van God, wat ook iemand daartegen zeggen wilde of ondernemen.
Daarop werden zij teruggebracht van Saltzburg naar Titmain om ter dood te worden veroordeeld. Toen hun vonnis werd voorgelezen, hebben ze dit krachtig tegengesproken door te zeggen dat het niet waar was, en dat hun geloof tot alle dingen nuttig was, en dat het noch ketterij noch misleiding was.
Toen ze uit de stad werden geleid, weenden sommige vrouwen uit mededogen, omdat ze vanwege het geloof ter dood werden gebracht; maar zij zeiden: "Gijlieden hoeft niet te wenen om onzentwil, maar weent over uzelf en over uw zonden."
Ze zongen ook van vreugde dat hun einde en verlossing zo nabij waren.
Toen ze op de plaats van executie kwamen, riep broeder Wolfgang Mair tot het volk: "Vandaag zal ik mijn God een waarachtig verbrand offer brengen, mijn geloften betalen en met mijn bloed getuigen van de Goddelijke waarheid."
Zo werden zij met het zwaard geëxecuteerd en vervolgens met vuur verbrand, opgewekt, moedig en welgetroost hun tijdelijke leven afleggend, om het eeuwige leven te beërven.
Sommigen die de voornaamste oorzaak van hun gevangenschap en dood waren, werden duidelijk geslagen door het oordeel van God, zodat enigen van hen kort daarna stierven, terwijl anderen geen natuurlijke dood gestorven zijn, maar zó door God werden bezocht, dat het gemakkelijk was te zien dat ze werden aangegrepen door de toorn van God.

VLAANDEREN

93. JELIS DE GROOT, en
MAHIEU VAN HALEWIJN, 1559
KAREL VAN TIEGEM, Kortrijk 1559

Mahieu Antheunis (Antoine), genaamd Dupla. Van Bragt noemt hem naar zijn geboorteplaats Mahieu van Halewijn, een dorp in de Belgische provincie Vlaanderen. Hij zat gevangen en de autoriteiten probeerden allerlei middelen te gebruiken om hem van zijn geloof af te brengen. Maar deze inspanningen waren zonder resultaat. Op 18 februari 1559 werd hij op de brandstapel te Kortrijk verbrand met Jelis (Gilles) de Groot. Zijn bezittingen werden geconfisqueerd. Een onderzoek door de officier van justitie in zijn huis onthulde dat Mahieu Doopsgezinde boeken bezat en een uitgebreide correspondentie.

Op Kortrijk, in Vlaanderen, waren er twee Godzalige en eenvoudige broeders, de ene genaamd **Jelis de Groot, de andere Mahieu van Halewijn,** die veel liever leed wilden lijden met het volk van God, dan te genieten van elk ijdel genoegen met de slechte wereld; welke ellende zij ook niet konden ontsnappen. Want in het jaar 1559 werden ze aangehouden en onmiddellijk onderzocht met betrekking tot hun geloof, die zij vrijelijk beleden en tot het einde toe vasthielden, niettegenstaande de bedreigingen en de kwellingen die hen werden aangedaan.
Totdat zij uiteindelijk ter dood werden veroordeeld voor hun standvastigheid en, als dappere helden van God, in het openbaar voor de ogen van velen, door de tijdelijke dood zijn ingegaan, om met hun medebroeders af te wachten, onder het altaar, de dag van hun wraak. Openbaring 6: 9.

KAREL VAN TIEGEM, Kortrijk 1559

Karel (Charles) van Tiegem (Thieghem), stierf de martelaarsdood op 20 december 1560. Van Braght heeft ten onrechte 1559 zonder exacte datum), in Kortrijk in Vlaanderen,
Karel was geboren en getogen in Kortrijk. Aanvankelijk was hij schoenmaker en vervolgens wever. Zijn weinige bezittingen werden geconfisqueerd.

Omstreeks dezelfde tijd werd er ook te Kortrijk aangehouden, om de liefde van God en om te leven naar Zijn Woord, een broeder genaamd Karel van Tiegem, die zich niet schaamde om Christus zijn Heer voor de mensen te belijden, en een goede bekentenis te doen van zijn geloof, waarin hij ook volhardde tot het einde; maar hoezeer hij ook werd gekweld, hij zou anderen niet impliceren; vandaar dat de heersers van deze wereld zich tegen hem keerden, zoals Pilatus, op initiatief van de priesters om de vriend van Caesar te blijven, tegen Christus deden, hem ter dood veroordeelden en hem met vuur verbrandden; daarom moeten zij de straf van eeuwig vuur verwachten, die geen macht over hem zal hebben.

ANTWERPEN

94. FRANSKEN VROEVROUWE, NAENTGEN LEERVERKOOPSTER EN PLEUNTGEN VAN DER GOES, ANTWERPEN 1559
BETGEN, NEELKEN EN MARIKEN FRANSSE, ANTWERPEN 1559

Er waren ook in Antwerpen drie zussen, namelijk Fransken Vroevrouwe, Naentgen Leerverkoopster en Pleuntgen van der Goes, die ontbrand waren met de liefde van God en als lammeren en schapen van Christus de stem van hun Herder hoorden en volgden. Dus dat ze na hun arrest in het jaar 1559 standvastig vasthielden aan de waarheid te midden van alle verzoeken, folteringen en lijden; stierven ze allen voor de Naam van Christus, n werden verdronken in een vat, in de gevangenis.
Maar zij die hen tot de dood veroordeeld hebben, moeten daarom het strenge oordeel van de Heere verwachten dat hen om deze reden zal overkomen. Mat. 7: 2.

Naentgen (Naenken) Leerverkooper (Leerverkoopster), was een Doperse martelaar, gesorteerd op van Braght , die na onderzoek op het pijnbank met twee zussen was verdronken in een teil in Antwerpen op 17 of 19 maart 1559. Ze is identiek aan Adriana Lambrechts. Haar naam is te vinden in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (Hoor, o God, hemelse Vader), nr. 16 in de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* .

Pleuntgen van der Goes (Apollonia Lonts Jansdochter), een Doperse martelaar uit Goes, Nederlandse provincie Zeeland , was verdronken in een bad van 19 maart 1559 in de Antwerpse gevangenis genaamd de "Steen," samen met Naentgen , een lederen koopman, en de vroedvrouw Fransken, omdat ze volhardden in hun geloof. Ze worden gevierd in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (Hoor, o God, hemelse Vader), gevonden in de *Lietboecxken* . Verdere details over Pleuntgen ontbreken. Bron: Internet

95. BETGEN, NEELKEN EN MARIKEN FRANSSE, GEDOOD 28 juni 1559

In dit jaar werden ook drie andere zusters, namelijk Betgen, Neelken en Mariken Fransse, aangehouden in **Antwerpen,** vanwege het leven volgens hun geloof in God, en als zij, met een vast vertrouwen, als degenen die uit God zijn geboren, standvastig streden voor de Waarheid, werden ze uiteindelijk ter dood veroordeeld en verdronken. Zo moesten ze zich een weg banen door de enge poort, deze tijdelijke dood, om binnen te komen en te erven, samen met alle moedige getuigen van God, Zijn eeuwige en onvergankelijke Koninkrijk.

Betgen (Betken, Betjen), officiële naam **Betgen de Haze**, een Doperse martelaar, een inwoner van Gent , België , en ongehuwd is, werd in beslag genomen bij Antwerpen voor haar geloof in 1559. Ze verdronk in het Steen gevangenis in Antwerpen op 28 juni 1559, samen met twee andere martelaren, Mariken Fransse en Neelken Jacobs. Alle pogingen om Betgen en haar metgezellen te laten verloochenen, faalden. Een zielig detail van Betgen's bittere problemen was dat haar *cleerkens* (kleding) op 10 mei was verkocht. Betgens naam is ook te vinden in een lied van de *Liedtboecxken van den Offer des Heeren*(Nr. 16): "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (O luister, o God, hemelse Vader). Deze martelaren waren echter geen zusters door geboorte, zoals de Engelse *Martelarenspiegel* lijkt aan te geven.

Mariken (Maeyken) Fransse, in de officiële records genaamd Mariken Filiers (Filgiers), geboren in Gorinchem , de Nederlandse provincie Zuid-Holland, een Doopsgezinde martelaar, verbrand op de ring in Antwerpen , België , op 28 juni 1559 omdat ze "hardnekkig volhardt in

de doctrines van de Doopsgezinden. " De verslagen van *Offer des Heeren* en Van Braghts *Martelarenspiegel* zijn onvolledig. Mariken Fransse wordt herdacht in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (Hoor, O God, hemelse Vader), nr. 16 van de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* , die ook werd opgenomen in de *Nieu Liedenboeck* van 1562.

Neelken, een martelaar van de Wederdopers , wordt genoemd in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (Hoor, o God, hemelse Vader), dat is hymne nr. 16 van de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* . In deze hymne wordt Neelken een "dochter" (dochter) genoemd, wat meestal een ongehuwde vrouw betekent. Ze werd geëxecuteerd in Antwerpen, België , in 1559. Van Braght verklaart dat ze martelaarschap leed met Betgen en Mariken Fransse . Het is niet duidelijk welke martelaar hier wordt bedoeld. Génard gelooft dat ze identiek is met Neelken Jacobs , de vrouw van Adriaen Pan , geëxecuteerd op 28 juni 1559. Maar in dit geval zou het woord "dochter" nogal vreemd zijn. Bron: Internet.

Bron: Antwerpens martyrologie:

16 juni 1559.
De Schoutet contra JEHAN BUYSSONT, koopman, geboren tot Ryssel, Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. 1872, Deel 9, blz. 2.*
JEHAN DE BUISSON*, &c. te synen vander secten der Calvinisten &c. den XVIIIen Juny 1559 opten Steen metten zweerde geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B., Deel 9, blz. 8.*

Idem contra GIELIS BERNAERTS, geboren van Thielt, &c. anderwerff gedoopt is ende inde opinie vanden Herdoopers, &c. Op de Bladrand: Executio.
Bron: *Als boven.*
GIELIS BERNAIRTS*, vuyt Hollant, &c. den XVIIIen Juny 1559 tAntwerpen opten Steen metten zweerde geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 8.*

Idem contra ADRIAEN PAN, PEETERSSONE, (echtg. van NEELKEN JACOBS) geboren tot Driele, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 2.*
ADRIAEN PAN*, van Nyvele (= Nevele), bevonden is geweest herdoopt te syne, den XVIIIen Juny 1559 tAntwerpen opten Steen metten zweerde geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Als boven.*

27 juni 1559.
Idem contra BETKEN DE HAZE, geboren tot Ghendt, &c. op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 3.*
BETKEN DE HAZE*, van Ghendt, &c. op het Steen verdronken.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 8.*

Idem contra NEELKEN JACOPS, geboren tot Remmerzwale, (de later verdronken stad Reimerswaal, gelegen t.o. Bergen op Zoom, Red.), op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 3.*
NEELKEN JACOBS*, huysvrouwe was van* ***ADRIAEN PAN****, &c. ook op het Steen verdronken.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 9.*
NB: NEELKEN JACOPS zou afkomstig zijn van Gent/Nevele volgens: *De Dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, blz. 128, 129, J. Decavele.*

96. ADRIAAN PAN 33 j. EN ZIJN VROUW NEELKEN JACOBS, GEDOOD TE GENT, 1559

Joh. Decavele. De dageraad van de Reformatie.

Adriaan Pan en echtgenote Neelken Jacobs uit Nevele. Beiden herdoopt. Adriaan onthoofd, Neelken verdronken te Antwerpen op 18 juni 1559. (P. GUNARD, AA, VIII, p. 8.) Lucas Heindrickx uit Landegem. Landarbeider. Op 10 december 1561 als doopsgezinde te Brugge verbrand. (A. L. E. VERHEIJDEN, Het Brugsche Martyrologium, P. 49.)

Michiel van Houcke, zoon van Pieter (°1537), uit Nevele, Landarbeider. Enkele jaren vóór 1560 herdoopt. Op 7 januari 1560 door Titelmans gearresteerd en op 2 maart daaropvolgend op de Vrijdagmarkt te Gent verbrand.

Pieter van Maldegem en echtgenote Betkin Martins, uit Nevele (Betkin geboren te Deinze). Op 30 december 1561 gearresteerd. Beiden reeds geruime tijd vóór die datum herdoopt. Hadden een nog niet gedoopt kind van 2,5 jaar oud; een ander hadden ze zonder doopsel laten sterven. Pieter werd op 16 juli 1562 op de Vrijdagmarkt te Gent verbrand, zijn vrouw op 21 juli daaropvolgend.

Pieter de Joncheere, zoon van **Gerolf** (°1532), uit Merendree. Linnenwever. Herdoopt. Had twee kinderen, David en Betkin. Op 26 september 1561 gearresteerd. Op 12 maart 1562 op de Vrijdagmarkt te Gent verbrand.

Aldegonde (°1534), **Vijntken** (°1530) en **Janneken** de **Joncheere, dochters van Gerolf**, uit Merendree. De eerste twee op 26 september 1561 gearresteerd, de laatste op 30 december 1561. Vijntken en Janneken waren herdoopt. Aldegonde wenste het nog te worden. Alle drie op 21 juli 1562 te Gent verbrand.

Jan van Eenhoorne uit Landegem (°1527), linnenwever, en echtgenote **Janneken Kindekens** (°1538 Moerbeke bij Geraardsbergen). Op 26 september 1561 gearresteerd. Enkele jaren tevoren gehuwd tijdens een doperse bijeenkomst. Hadden drie kinderen, David, Belgen en Tanneken, het laatste op het ogenblik van de arrestatie 8 maand oud en nog niet gedoopt. Zelf waren de ouders nog niet herdoopt maar ze wensten het te worden zodra ze er de gelegenheid toe hadden. Jan werd verbrand op de Vrijdagmarkt te Gent op ra maart 1562, Janneken werd 12 dagen later in het Gravensteen onthoofd.

Willem van Daele uit Hansbeke. Zoon van Maurits, die tijdens en na de troebelen van 1566 de leiding op zich nam van de broederschap in de streek van Merendree. (Cf r. J. DECAVELE, Het religieus-politiek conflict, p. 84-85.) Kleermaker. Gearresteerd te Gent op 24 maart 1562, toen hij als getuige weigerde een eed te doen. Pas op 19 augustus bekende hij, herdoopt te zijn. Op 23 december op de brandstapel terechtgesteld.

Pieter van Made, zoon van Willem (°Gent 1523), metser, en echtgenote **Lynken de Meyere** 1536). Uit hun woonplaats Landegem (cfr. BRUG, ms. 2487 onder de datum 24 maart nopens Lynken „van Landeghem ofte daer ontrent") naar Gent gekomen. Gehuwd in een doopsgezinde vergadering. Pieter was herdoopt, Lynken verIangde het te worden. Hadden een kind van een vijftal dagen oud zonder doopsel laten sterven. Op 26 september 1561 werden ze gearresteerd. Lynken werd onthoofd in het Gravensteen op 24 maart 1562, Pieter verbrand op de Vrijdagmarkt op 16 juli daaropvolgend. (Bibliografische verwijzingen nopens de te Gent terechtgestelden in: A. L. E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 27-29; cfr. de rekeningen van de cipier met waardevolle aanvullende gegevens in: ARA, AL, 462 bis.)

Van Braght:
In het jaar 1559 bevonden zich ook **Adriaen Pan**, de trouwe vriend van Christus, en zijn vrouw in de klauwen van de wolven, in **Antwerpen**, in Brabant, waar zij, door de genade van God, zware gevangenschap en wrede onderzoeken hebben ondergaan; maar door waarachtig geloof en levende hoop waren zij zo vast verbonden aan Overste, Christus Jezus, dat zij in geen geval tot afvalligen konden worden gebracht. Daarom werden zij ter dood veroordeeld door de heersers der duisternis, die het licht der waarheid niet kenden; en aldus werd Adriaen Pan een ellendige manier met het zwaard gebracht. En zijn vrouw, die zwanger was, heeft dit alles gedragen om Christus 'wil, hoezeer het haar ook pijn deed. Nadat ze haar kind had gebaard, werd ze verdronken hetwelk zij leed het met grote standvastigheid. En aldus gingen zij de eeuwige rust in met de Heere.

Een brief van Adriaen Pan, geschreven in de gevangenis, in het jaar 1559

Genade en vrede van God onze hemelse Vader, door de verdiensten van Jezus Christus, zijn geliefde Zoon, met de ware verlichting van de Heilige Geest, wensen we alle liefhebbers van de eeuwige waarheid. Amen.
Mijn hartgrondig geliefde en gewenste verlangde broeders, die we liefhebben uit de grond van onze harten, en in onze harten dragen, als degenen met wie we één ziel en lichaam zijn, hoewel we nu blijkbaar beroofd van je zijn, ben je toch de meer in onze harten, en wij smeken u, dat niemand zal bezwijken voor onze beproevingen waaraan wij nu onderworpen zijn; want we hopen dat u verheugd zult zijn om het te horen, omdat we zeker weten dat het om de waarheid gaat. 2 Joh. 1: 1; Handelingen 4:32; Ef. 3:13; I Thess. 3: 3.
Petrus zegt: "Laat niemand van u lijden als boosdoener, of als een dief, maar als u lijdt als een christen, bent u gelukkig, want de heerlijkheid en de Geest van God rusten op u, maar van hun kant wordt hij kwaad gesproken over." Paulus zegt dat het lijden van deze tijd niet waardig is om te worden vergeleken met de heerlijkheid die in ons zal worden geopenbaard; ja, dat oog heeft het niet gezien, noch is het in het hart des mensen gekomen, de dingen die God heeft bereid voor hen die Hem liefhebben. Omdat het lijden van Christus in ons overvloedig is, zo is ook onze vertroost overvloedig in Christus.
Geliefde broeders, hoe moeten we niet moedig zijn, wanneer we zulke troostende woorden horen! Mijn geliefde vrienden, hoe meer verdrukking er is om ons te beproeven, hoe meer we getroost worden.
Dit hebben we ervaren aan het begin, toen we werden aangehouden, toen ze het huis aanvielen, alsof ze het wilden vernietigen met alles wat erin zat. Toen werd mijn hart sterker, alsof ik een ander persoon was. Het is waar dat mijn vrouw enigszins overstuur was voordat ze de handen aan ons legden; maar toen ze zag dat het moest gebeuren, verloor de angst haar, zoals een kledingstuk afdoet, en begon ze te zingen.

"Dus weest bedacht,
ende op Hem wacht;
Want Hij zal komen als een dief in der nacht.
Want wij hadden hen toen nog niet verwacht"

Want we hadden onze spullen ingepakt, met de intentie spoedig te vertrekken; maar de Heere beval het anders, geprezen zij Hij voor altijd.
Omdat ze druk bezig waren met plunderen, zou ik graag gezongen hebben:

Noyt meerder vreugd in mij en was,
dan nu in desen tiiden"

Maar ik weerhield me van zingen, omdat ik dacht dat er nog veel beproevingen op me wachtten; maar de Heere zij geprezen, die ons niet laat schamen. Ps. 25: 3.
Ze begonnen ons veel verwijten te maken over Munster en Amsterdam; maar ik vertelde hen dat ik onschuldig was in de zaak, en dat het voor de waarheid was die we leden. Ik zei ook: "Ik ben nog geen drieëndertig jaar oud, hoe zou ik dat dan kunnen."
Sommigen scholden, anderen klaagden: maar ik zei: "Ween niet voor ons, maar ween voor uzelf, en voor uw kinderen."
We hadden met David kunnen zeggen: "Hoewel ik door tienduizenden mensen werd omsingeld, wie zou er over mij komen, ik zou hen niet moeten vrezen; ja, zij hebben mij omsingeld, zij omringen mij als bijen, maar in de Naam des Heeren zal ik ze vernietigen." Psalm 3: 6; 118: 12.
Mijn geliefde broeders, wij zeggen niet dit om te roemen, maar uit vreugde en om God te danken voor de grote kracht en kracht die Hij ons schenkt; en tot de vreugde van alle liefhebbers van de waarheid, wie dit mag horen.
Bid voor ons dat we standvastig kunnen blijven tot het einde. We smeken je om onze paar regels goed te ontvangen.
De 15e dag van onze gevangenisstraf en 9 mei.
Mijn vrouw en ik groeten u, en allen met wie wij bekend zijn, of die naar ons vragen.

Nog een brief van Adriaen Pan, geschreven nadat hij was veroordeeld

Genade en vrede van God onze hemelse Vader, door de verdiensten van Jezus Christus, met de ware verlichting van de Heilige Geest, wensen we alle liefhebbers van de eeuwige waarheid. Amen.
Mijn lieve N., ik herinner me je nog steeds aan het einde van mijn leven, en bidt de almachtige God om je te troosten met Zijn Geest, en je te instrueren met alle geestelijke wijsheid en verstand die kan dienen tot je zaligheid. Kol. 1: 9.
Ik laat je verder weten dat ik op 2 juni op het pijnbank was en op de 16e dag werd ik voor de rechtbank gebracht, waar ze me vroegen of ik gedoopt of herdoopt was.
Ik vroeg of ik mocht spreken. Ze stemden ermee in. Ik zei dat ik alles geloofde wat geschreven was in de wet en in de profeten, en wilde leven en sterven naar wat Jezus Christus en Zijn apostelen onderwezen en bevolen hadden; en dat ik werd gedoopt na belijdenis van mijn zonden, dat ze mij leed zijn; en met belijdenis van mijn geloof, in de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
Daarop hebben zij mij veroordeeld; daarom verwacht ik niets anders dan dat zij hun wil met het lichaam zullen doen; moge de Heere de geest ontvangen.
Ik ben er helemaal bereid voor om te leven en te sterven voor de Naam van de Heere. Ik kan God niet genoeg loven en danken, dat Hij mij heeft geroepen om voor Zijn Naam te lijden.
O mijn lieve N., ik heb goede moed; de Heere, vertrouw ik, zal me kracht geven tot het einde. Ik kan niet zeggen dat ik ooit een gelukkiger dag op Den Steen (in de gevangenis) heb gehad dan toen ik werd aangehouden en toen ik werd veroordeeld.

Mijn lieve N., wees opgewekt; het zal spoedig hier gedaan zijn; en laten we niet bang zijn voor hen die het lichaam doden; maar Christus vertelt ons Wie wij zullen vrezen.
Ik en mijn vrouw groeten u het meest hartelijk met de vrede van de Heere. Ontvang mijn korte brief ten beste. Ik zou je graag meer hebben geschreven, maar ik heb er niet veel gaven voor. Ik dank de Heere echter voor alles wat Hij mij heeft gegeven. moge de Heere de geest ontvangen.
Groet de geliefde vrienden veel, met wie we bekend zijn, of die navraag doen naar ons. Vaarwel!
Geschreven door mij,
ADRIAAN PAN.

Verheyden Mart. Gent

1559, 5 Juli.

Pieter (Peter) COERTE (Courte, Coerten), geboren te Meenen, **Antheunis (Anthonis) van HELLEGOETE,** geboren te Ondersele (bij Cassel), **Hans de VETTE,** geboren te Waasten, alle 3 drogescheerders, en **Caerle (Kaerle)** TANGHEREET (Tanghereyt, Tackroett), geboren te Nukerke, schoenmaker, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand.

1559, 7 Augustus.

Abraham TANGHEREET (Tankreet), geboren te Nukerke, kleermaker, **Hans en Martin (Martin, Marcus) de SMET** (de Smit), geboren te Waasten, droogscheerders, **Jacob SPILLEBOET** (Spilboot), van Nukerke, „sayenwevere", **Peronne (Proentgen) WITGANTS** (Witgaens), van Belle, ***vrouw van Caerle Tanghereet***, **Maeykin (Maykin) FLOURS** (Floris), geboren te Nukerke, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand. De terechtstelling werd reeds om 7 uur 's morgens voltrokken.

Het zusje van Mayken Flours, **Baudin** genaamd — een ***kind van amper 12 jaa***r! —, gaf eveneens een les van vastberadenheid: ze weigert, ondanks al de aangewende middelen, de verblijfplaats harer ouders te verraden.

Verder moeten in 1559 verder nog als verdachten voor de onderzoeksrechters verschijnen: ***Calkin van Ackere, Baudine Flours, Lysbette Seysens en Josyne Ameye***

97. HANS DE VETTE EN 12 GELOVIGEN OM DE GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, GEDOOD TE GENT, IN VLAANDEREN 1559

J. Decavele schrijft in de ***Dageraad van de Reformatie,*** blz 450 e.v.:
…. Kort na Pasen 1559 was een grote groep doopsgezinden uit Menen, Kortrijk, Waasten en Nipkerke, via Kortrijk in Gent aangekomen. Vermoedelijk hebben zij de ontsnapping van hun geloofsbroeders georganiseerd. Maar tijdens een razzia omstreeks 14 juni werden veertien volwassen leden van de groep en drie kinderen opgebracht. De Raad van Vlaanderen ontbood op 19 juni de onderbaljuw, de pensionaris en de tweede schepen van de keure, en droeg hun op, deze keer onverwijld met de berechting te beginnen om niet nog eens het risico van een ontsnapping te lopen.
Titelmans, de dominicaan Pieter de Backere, de pastoor van Sint-Michiels Willem Lievens en de advocaat bij de Raad van Vlaanderen Antheunis van Hille konden geen enkele van de gevangenen van hun overtuiging afbrengen. Dezen verklaarden graag bereid te zijn om te sterven; ze stelden voor, zelf onderricht te geven aan hun onderzoeksrechters opdat dezen eveneens de zaligheid zouden verwerven. Daar er niet de minste hoop op bekering bleek te bestaan, werd besloten vier Menisten ter dood te brengen. Tevergeefs vroegen de schepenen toelating aan de Raad van Vlaanderen om de executies in het geheim te mogen voltrekken, „omme oproup ende diverssche inconvenienten te schuwene".
Als afschrikkingsmiddel voor de andere gevangenen hadden de terechtstellingen helemaal geen effect; integendeel, op 5 augustus moesten pastoor Willem Lievens en broeder Pieter de Backere toegeven „dat zy zichtent dat huerlieden medeghezellen nu onlancx gheexecuteert waeren, zy vulstandegher in huerlieden gheloove bedeghen zyn dan zy te vooren waeren".
Twee dagen later werden nog eens zes Menisten verbrand. Om de massa weg te houden had men de executies onaangekondigd een dag verschoven en ze heel vroeg in de morgen laten geschieden. Twee vrouwen die een kind verwachtten kregen uitstel van executie. Volgens Titelmans gaven ze vanachter de tralies onderricht aan voorbijgangers, schreven brieven en wekten de medegevangenen op, hun geloof standvastig te belijden. Pas op aandringen van de Geheime Raad werden ze op **27 juni 1560,** na ruim één jaar opsluiting, ter dood gebracht. Voor het eerst gebeurde dit in het grootste geheim, door onthoofding op de binnenkoer van het Gravensteen, „regard nemende dat de voorseyde hereticque ghemeenlic hemlieden glorieren gande ter doot, ter grooter ontstichticheit vande ghemeente".
In totaal werden twaalf Mennisten van de Zuidvlaamse groep terechtgesteld tussen 5 juli 1559 en 27 juni 1560: Karel Tanghereedt, Abraham Tanghereedt en echtgenote Peronne Witgans, Mayken Flours, Jacob Spilleboet, allen uit Nipkerke of Nukerke (in de bronnen wordt nu eens „Nipkercke", dan weer „Nupkercke" vermeld; (beide dorpjes liggen vlak bij elkaar), Hans de Vette en echtgenote Myntken Sduucs, Hans en Martin de Smet, allen uit Waasten; Pieter Coerte uit Menen, Tanneken Gressy uit Kortrijk, Antheunis Hellegoete uit Oudezeele bij Cassel. (A. L. E. VERHEYDEN, Het Gentsche Martyrologium, p. 25.)
Calleken Symers (echtgenote van Hans de Smet) en Baudeken Flours uit Nipkerke (amper 12 jaar oud!) en Callekin van Acker uit Kortrijk kwamen vrij terug.

In het *Offer des Heeren* staat een uitvoerig verslag van Hans de Vette en de decaan van Ronse P. Titelmans over de betwiste geloofszaken. Daarbij wordt Hans ondervraagd over de zgn. zielenslaap. De corrector van dit boek Dr. S. Cramer merkt op, blz. 266:
Het leerstuk van den **zielenslaap** der gelovigen, volgens hetwelk deze na de dood in onbewuste toestand blijven tot op den oordeelsdag: daarmede ving eerst hunne zaligheid aan. Onder de Zuidduitsche Doopsgezinden zijn er geweest, die dit gevoelen, dat trouwens van oudsher in de Christenheid voorstanders heeft gevonden, koesterden. Kalvijn heeft aan de bestrijding daarvan het grootste gedeelte van zijne *Briève Instruction contre …. des Doopsgezindees, Corpus Reform., Calv. Opp.*, vol. VII, gewijd.

Ook Guy de Bray behandelt dit leerstuk - op het voorbeeld van Calvijn? - in het laatste hoofdstuk van zijn *La racine, source et fondement des Doopsgezindees*.
De Geneefsche hervormer hield blijkbaar, schoon ten onrechte, dien zielenslaap voor een algemene zienswijze bij hen, voor iets in hun oog bijzonder belangrijks. Bij de Nederlandse Doopsgezinden hoort men van dit denkbeeld niet dan zelden. Zo hier; ook fol. 206 r° laat de inquisiteur, zeker weer Titelman, de deken van Ronsse, enig vermoeden dienaangaande doorschemeren.

... Over het verlangen naar het einde en de verlossing bij de dood, o.a. door verbranding merkt Cramer op:
Een verschijnsel, dat natuurlijk van alle tijden is, ook bij hen geen ander karakter draagt dan het elders doet, maar dat bij hen wel zich in ongemene maat heeft vertoond: in wonderbare veerkracht en in buitengewoon levendige voorstelling van de heerlijke toekomst. Dit laatste moest als reactie tegen hun aangrijpende omstandigheden wel bij hen opkomen; dat bracht hun geestelijke atmosfeer mede. Hoe zouden zij ook anders vermocht hebben 't geen zij leden zó door te staan als zij hebben gedaan? Maar nu moet men in hun uitlatingen over hun sterven en hun blijde uitzicht niet iets anders of iets meer gaan zoeken dan individuele stemmingen en ervaringen van vrome zielen, met de Bijbel gevoed, onder het aangrijpendst lot. Van een ‘leer’ van het ‘Offer des Heeren’ over het martelaarschap is geen sprake.

… Eén denkbeeld echter, dat een dogmatisch leerstuk mag heten, keert, en geenszins als uitdrukking die zij maar aanhouden, in het ‘Offer des Heeren’ in bijna ieders brieven terug: de **eigenaardige oud-menniste menswordingsleer**; en verder naast deze hun gevoelen over de doop en over het avondmaal.
Die menswordingsleer is bekend. Zij meenden, dat Christus' reinheid zou aangetast zijn geweest, wanneer hij in enige aanraking met iets aards en menselijks had gestaan, en beweerden daarom dat hij wel ***in***, maar ***niet van*** Maria was geboren. Ook kwam hun een Wezen, God en mens te gelijk, onverklaarbaar voor; dan vonden zij het nog begrijpelijker, dat de pre-existentie Christus bij de conceptie in een mens was veranderd; en immers: ‘isset geloove onbegrijpelijc’, - dit had de pastoor tegen Adriaan Cornelisz. beweerd - ‘hoe connen wy dan salich worden?’ fol. 109 r°.
Maar ook van die menswording maken de martelaars in het ‘Offer des Heeren’ zelven geen ophef: zij maken uit eigen beweging, b.v. in de brieven aan de hunnen, daarvan zelden of nooit gewag. Alleen doordat zij telkens daarover verhoord werden en dus wel gedwongen waren hun gevoelen te staven, bekleedt dit punt in de brieven waarin zij aan de hunnen verslag geven van hetgeen hun wedervaart een veel bredere plaats dan in hun eigen en hun onderling godsdienstig leven het geval was. Zo is het ook met de doop en het avondmaal. Daarover werden zij eindeloos door de rechters ondervraagd, enz Voorwoord van Cramer in het Offer des Heeren blz. 18, 19

Van Braght:
Een bekentenis geschreven door **Hans de Vette,** te Gent, waar hij in het jaar 1559 met elf anderen gevangen zat, zijn examen aanraakte.
Op de eerste vrijdag na Pinksteren werden er in Gent gevangen gezet voor het Woord van de Heere, de volgende genoemde personen: Pieter Coerten van Meenen, Kaerle Tanckreet van Nipkerck, met Proentken, zijn vrouw, van Belle, Jacob Spillebout, Abraham Tanckreet en Maeyken Floris van Nipkerck, Anthonis van Cassel, Hans de Smit, Marcus zijn broeder, Hans de Vette, met Maritgen, zijn vrouw van Waesten, en Tanneken, de vrouw van J. de S.
Deze waren door verraad aan de koning geleverd Procureur-generaal, die met drie diefvangers hen 's avonds van hun verblijfplaats wegnam.
De volgende dag werden we bezocht door de Overheid, die ons, elk afzonderlijk, vroegen om onze namen en waar we vandaan kwamen, wat we hen

vertelden. Vervolgens vroegen ze ons of we een andere doop beleden hadden dan de kinderdoop en of we ook een andere hadden ontvangen.
We hebben allemaal afgezien van de afgodische kinderdoop en we beleden dat we de christelijke doop hadden ontvangen, behalve **Marcus de Smit**, die bekende dat hij het nog niet had ontvangen, maar dat als hij in de gelegenheid was, hij het met heel zijn hart wilde ontvangen.
Vervolgens vroegen ze ons of we wilden dat geleerde mannen ons instrueerden; dat ze ons wat zouden sturen, en precies zoals we wensten, geestelijken of seculiere mannen; ze zeiden ook dat ze ons niet moesten haasten. Maar aangezien ze ons bijna altijd afzonderlijk dezelfde vragen hebben gesteld, zei ik, de schrijver hiervan, dat ik door de genade van de Heere geen andere instructie wilde dan ik had ontvangen, hoewel een engel uit de hemel zou komen. Gal. 1: 8.
Afgezien daarvan stuurden ze, ongeveer acht dagen later, één broeder Peter de Backer (die ons gedeeltelijk had bespioneerd), met een van zijn metgezellen, twee valse profeten, Jacobijnen genaamd, zoals ik geloof.
Nadat we voor hen verschenen waren en een paar woorden hadden uitgewisseld, kwamen we bij de kinderdoop, waarvan hij verklaarde dat het een door God ingestelde Leer was, en zei dat de besnijdenis er een beeld van was; ook dat de apostelen hele huishoudens hadden gedoopt en dat Christus het had bevolen, Johannes 3.
Maar toen ik hem had bewezen, dat hij de waarheid niet had gesproken en dat de apostelen niemand zonder geloof hadden gedoopt, zoals duidelijk te vinden is in de Handelingen van de apostelen probeerde hij over een ander artikel te spreken, zeggende dat we het niet eens konden worden.
Maar ik zei tegen hem dat ik de eerste het einde van het vorige wilde zien voordat hij verder ging, en smeekte hem om zich te bekeren en bewees dat hun dienst een rotte en vervloekte afgoderij was, in strijd met alle geboden van God en een menselijke planting; en dat de geboden van God voldoende voor ons waren, dat er geen leugens aan hen moesten worden toegevoegd en dat het geen enkel nut had, om te zien naar wat God niet geboden heeft.
Toen zei hij dat ik misleid was en te veel naar hun misbruik had gekeken; dat het waar was dat er wat misstanden in hun gemeente waren, maar dat het belangrijkste van wat er in werd waargenomen, goed was. Na veel woorden gingen we uit elkaar.

Een paar dagen later kwam de deken ***(decaan) van Ronse,*** een inquisiteur in het land van Vlaanderen, en met hem, Peter de Backer, die ons het eerst bezocht had, en andere valse profeten.
Toen ik voor hen verscheen, vroeg de decaan mijn naam.
Ik antwoordde dat mijn naam **Hans de Vette** was.
Toen vroeg hij me of ik getrouwd was.
Ik antwoordde: "Ja."
Hij vroeg me toen of mijn vrouw ook van **Waesten** was.
Ik antwoordde: "Ja."
Hij vroeg me hoe lang ik al getrouwd was.
Ik zei: "Niet erg lang." [Zijn vrouw is verdronken **1560: 27 Juni.]**

Hij vroeg me, in welke gemeente en door welke parochiepriester ik was getrouwd. Ik vroeg hem of we iets vonden wat in de Schrift werd gezegd, dat er een pastoor voor nodig was.

Hij zei dat in de wereld hoeren en boeven elkaar ontmoeten zonder parochiepriesters.

Toen zei ik dat ik dit had gedaan volgens de aanwijzingen van de Schrift, zoals toegestaan door Paulus, 1 Kor.7:2); hoeren en schurken daarentegen zullen veel liever branden dan trouwen, zoals in vele duizenden gevallen overvloedig wordt gezien en gehoord in deze slechte wereld.
Hij zei toen dat dit een kleine zaak was, en dat als ik niets meer had gedaan, het gemakkelijk had kunnen worden geregeld; ik zou hem echter alleen moeten vertellen waar het plaatsvond.
Ik zei hem dat ik het niet van plan was het hem te vertellen. Toen bezwoer hij mij bij de levende God, die ik hem zou vertellen; maar ik antwoordde niet.
Daarop vroeg hij me waarom ik niet was doorgegaan in het geloof van de Roomse Kerk en in haar eredienst.
Mijn antwoord was, dat ik van haar gescheiden was om geen deelgenoot te worden van haar plagen, omdat duisternis geen gemeenschap met licht kan hebben, noch Christus met Belial, noch de rechtvaardigen met de onrechtvaardigen, enz. Vandaar dat we uit hun midden moeten komen. Openbaring 18: 4; 2 Cor. 6:14, 17.
Hij vroeg me toen wat ik dacht van de zeven sacramenten, waarvan hij een aantal aan mij noemde.
Ik antwoordde, dat ik hen volkomen waardeloos vond, vanwege alle afschuwelijke afgoderij die door hen werd waargenomen; maar aangezien de Heere ons heeft geboden om Zijn Naam te bekennen voor de mensen, heb ik gezegd dat ik mijn geloof aan hem zou bekennen.
Hij zei dat ik het moest doen.
Ik begon toen mijn geloofsbelijdenis af gelegd; zoals dat ik in één God geloofde, de Schepper van hemel en aarde, zee en wateren, en alles wat daarin is; en die de mens naar Zijn beeld schiep. Hij alleen moet we dienen, eren, aanbidden en liefhebben met heel onze ziel, met heel onze kracht en met al onze gedachten, omdat Hij alleen goed is; alle afgoderij verlaten, hetzij van goud, zilver, steen, metaal, hout, brood, of van wat voor een ander merk of substantie ze ook zijn, zoals als ze worden afgewezen en verboden in de heilige Schrift; want wij weten dat een afgod niets is in de wereld. I Cor. 8: 4.
Terwijl ik verder sprak, zei de decaan van Ronse tegen me "***dat ik het te lang aan het schrijven was, om het allemaal op te schrijven.***" Je zou ons te veel werk kosten," zei hij, "als je zo je geloof zou belijden van de begin van de Bijbel." "Ik geloof ook, "zei hij," wat u hier gezegd hebt, maar wat zegt u van het sacrament van de doop zoals gebruikt in onze gemeente, waar iedereen naar toe moet om gezaligd te worden?"
Ik antwoordde dat ik de kinderdoop waardeloos vond omdat het niet door God wordt bevolen.
Hij zei dat de besnijdenis er een beeld van was en dat alle kinderen die niet besneden waren in het Oude Testament, of niet gedoopt zijn in het Nieuwe Testament, verdoemd moeten worden.
Ik zei toen, in overeenstemming met zijn eigen woorden: "Dan moeten de vrouwelijke kinderen in het Oude Testament allemaal verdoemd zijn."
Hij werd boos, en zei dat wat ik naar voren bracht alleen maar sofisterij was.
Ik zei hem dat hij zich zou moeten schamen om te zeggen dat kinderen verdoemd waren, *voor wie, zoals de Heere zegt, het koninkrijk der hemelen behoort.*
Hij zei dat ik hierin gelogen had.
En een andere priester vertelde me dat een van de discipelen van Paulus schrijft dat hij de kinderdoop van zijn leraar, Paulus, had geleerd.
Daarop zei ik dat Paulus schrijft dat we niet in de war moeten worden gehouden, noch door geest, noch door een woord, noch door een brief, alsof door hen gestuurd; of

hoewel een engel uit de hemel zou komen en ons iets anders zou leren dan wat er in het heilige Evangelie staat, hij zou vervloekt moeten zijn. 2 Thess. 2: 2.

Nogmaals, hij vroeg me hoe lang geleden ik gedoopt was.
Ik antwoordde: "Nog geen jaar."
Hij vroeg me waar en door wie ik was gedoopt; maar ik heb het hem niet verteld. Hij bezwoer me toen driemaal bij de levende God door wie ik de doop had ontvangen, dat ik het hem zou vertellen.
Ik zei dat Kájafas ook Christus zo bezwoer.
Hij antwoordde dat Christus sprak.
Ik zei dat Christus voor Zichzelf sprak; maar dat toen Hij over Zijn discipelen werd ondervraagd, sprak Hij niet.
Hij vroeg me toen hoe ik beschouwde over het sacrament van het altaar.
Ik vertelde hem dat ik het onrein, verrot, verachtelijke afgoderij en een gruwel voor God beschouwde.
Hij vroeg: "Hoe gelooft u niet dat Hij daarin aanwezig is in vlees en bloed, net zoals Hij op de aarde wandelde, of zoals Hij aan de boom van het kruis hing?"
"Het zij verre van mij", zei ik, "dat ik zou geloven dat Christus hier nog op aarde is, want Hij zei Zelf tegen Zijn apostelen: dat we altijd armen zouden hebben, maar dat we Hem niet altijd hebben. " Matt. 26:11.
Hij vertelde mij daarop dat Hij niet zo aanwezig was in het Avondmaal, maar dat het in geestelijke substantie was en dat ik de zaak niet begreep; maar dat dit argument vele eeuwen vóór mijn tijd was bevestigd; want toen Christus Zijn Avondmaal hield, zei Hij: Hij nam het brood en gaf het aan Zijn discipelen en zei: "Neem, eet, dit is mijn lichaam."
Ik antwoordde dat het brood dat Christus aan Zijn discipelen gaf, gaf Hij hen als een gelijkenis van Zijn lichaam dat voor hen verbroken zou worden; net zoals Hij zich heeft voorgesteld door figuren op veel plaatsen in de Schrift. In Johannes (15: 1) zegt Hij: "Ik ben de ware wijnstok;" maar in werkelijkheid was Hij geen wijnstok, maar Hij vergeleek Zichzelf met een wijnstok. Aldus was het brood dat Christus bestemde voor Zijn discipelen geestelijk een figuur van Zijn lichaam; want Hij zegt, in Johannes 6: "Vlees en bloed zijn u niet nut; maar de woorden die Ik spreek zijn geest en leven."
Hij zei dat dit niet relevant was: "want als Christus niet aanwezig was, hoe kunnen we daardoor een verdoemenis eten?"
Maar ik antwoordde:" Als het het vlees was en bloed van Christus, we zouden daardoor geen verdoemenis eten: want Christus zegt Zelf: 'Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft het eeuwige leven.' Johannes 6:54. Vandaar dat deze woorden niet letterlijk, maar geestelijk begrepen moeten worden, namelijk dat als iemand die nog een dronkaard, of hebzuchtig, of een afgodendienaar of iets dergelijks is, naar het Avondmaal zou gaan met de gemeente van Christus, wiens Hoofd Christus is, zo iemand zou ongeschikt zijn om brood te eten met de leden van Christus, niet onderscheidend over het lichaam van Christus." I Cor. 11: 29.
Toen zei hij dat er velen onder ons waren, die dronkaards, overspelers en dergelijke waren, en dat hij zulks wel wist.
Ik vroeg hem toen: "Wie zijn zij?"
Hij zei: "J. de R."
Ik vroeg hem toen waar hij woonde.
Hij antwoordde: "Ik zal het je niet vertellen."
Ik zei dat ik heel goed wist of er in onze gemeente zulke waren, en dat ze bekend waren, dat ze volgens de Schriften weg- en buitengesloten zouden worden. I Cor. 5:11.

Hij vroeg me toen wie me had gedoopt.
En toen hij het niet van mij te weten kon komen, bezwoer hij me, maar ik heb het hem niet verteld.
Toen zei zijn secretaris: "Ik zal je om een pot wijn wedden, dat u het zult vertellen voordat er veertien dagen zijn verstreken;" maar ik wed niet.
Hij vroeg me toen hoe vaak ik het Avondmaal had waargenomen.
Ik antwoordde dat ik het soms had gehouden toen de gelegenheid zich voordeed, met vele dierbare broeders en zusters.
Hij vroeg: "Met wie? Wat zijn hun namen?"
Ik gaf hem de naam van een van hen, die hij speciaal in zijn vraag noemde.
Hij informeerde toen over anderen, of ik hen als mijn broeders beschouwde, of dat zij slechts vrienden of novicen waren; "want ik heb al deze Vlaams geleerd," zei hij, "over nieuwelingen [aankomelingen, dat wil zeggen, catechisanten] vrienden en broeders."
Ik zei:" Ik dacht dat je uit Brabant kwam; kent ge zoveel Vlaams?"
"Ik weet nauwelijks wat ik ben, "zei hij," misschien ben ik een vondeling."
"Ja, "zei ik," Johannes's Openbaring (13: 1) spreekt van een beest, dat steeg op uit de zee; gij moogt van zijn geslacht zijn."
Vervolgens vroeg hij me of ik niet geloofde dat Jezus Christus vlees en bloed van Maria had aangenomen.
Ik antwoordde dat ik geloofde dat het Woord dat in den beginne met God was en waardoor de wereld werd geschapen, vlees werd.
Dan zei hij, dat hij naar het vlees de zoon van David was.
Ik antwoordde: "Als Hij de zoon van David is, zegt Christus zelf:" Hoe noemt David hem dan Heere?"
Hij zei dat Christus dit slechts als argument aan de Farizeeën heeft opgedragen; maar Mattheüs, zei hij, beschrijft zijn generatie van Abraham tot Maria.
Ik antwoordde dat Mattheüs het geslacht van Christus alleen voor Jozef, de echtgenoot van Maria, van wie Christus werd geboren; en Lukas zegt, dat Jezus de zoon van Jozef moest zijn."
"Maar", zei hij, "gelooft ge niet dat Maria de moeder van Christus is?"
Ik zei: "Ja, Christus zegt: 'Een ieder die de wil van Mijn Vader doet, die is Mijn moeder, Mijn zuster en Mijn broeder.' 'Matt. 12:50.
Hij zei toen dat Christus uit het zaad van de vrouw was.
Maar ik zei hem dat vrouwen zelf geen zaad hadden; want zoals de vrouw van de man is, zo is de man ook door de vrouw. I Cor. 11:12.
Toen zei hij dat hij van de substantie en het bloed van Maria was.
Maar ik antwoordde dat Christus tegen de Joden zei, dat Hij van Boven was, maar zij van beneden: "gij zijt van deze wereld", zei Hij: "Ik ben niet van deze wereld." Johannes 8:23. Bovendien zegt de apostel: "De eerste mens is van de aarde, aards: de tweede mens is de Heere uit de hemel." I Cor. 15:47.
Ik vertelde hen toen dat ze zich moesten bekeren van hun ongerechtigheid, vervolging en valse, afgodische Leer.
Ze zeiden: "We hebben de ware leer."
Ik zei dat Paulus ons toch beveelt om hen te vermijden, die een bevel geen om zich te onthouden van vlees, die God heeft geschapen voor het gebruik van hen die geloven; en ook die verbieden te trouwen, en hun geweten met een heet ijzer dichtgebrand hebben; want het is beter om te trouwen dan te verbranden. Maar u beveelt mensen, in tegenstelling tot de Schrift, om zich te onthouden van vlees en te verbieden te trouwen en dus liever te branden dan te trouwen. II Tim. 4: 2, 3; I Cor. 7: 9.
Decaan." We verbieden niet om te trouwen."

Antwoord. "Zeker, u weet dat vanwege uw gebod een persoon noch vlees mag eten, noch trouwen, in de vastentijd en op vele andere dagen, en u bent een verbond aangegaan dat u ervan weerhouden om te trouwen, maar u begaat zulke hoererij dat het een schande is om erover te praten, zoals dagelijks wordt gezien van de bastaarden die naar je huizen worden gebracht. En Paulus zegt, dat we niet met zulke onkuisen en dronkaards zullen eten, namelijk hoereerders, dronkaards, enz., maar dat ze moeten worden overgeleverd aan de Satan, tot de vernietiging van hun vlees." I Cor. 5: 5.
Decaan." We zijn niet zo slecht, we willen ze niet aan Satan overleveren; we zijn des te beter."
Antwoord. "Arme man, zoudt gij beter zijn dan Paulus? Maar alles wat u wordt verteld heeft geen baat, want ge zult u niet bekeren, maar als ge wilt, om met ons in discussie te gaan op de markt of op een andere openbare plaats, zijn we klaar, in de hoop dat een deel van de onwetenden daardoor wordt getrokken. '
Decaan." Dit zal niet zijn, wie zou daar moeten oordelen, bootsman, visverkopers en dergelijke? Dat zou gewoon de manier zijn om een tumult op te wekken, maar wij zijn des te zotter, dat we zo veel met u ruzie maken. De juiste manier om te doen zou zijn, om eenvoudig je ons geloof te vertellen; en als je het niet wilt geloven, wordt je berecht.'
We hadden nog veel andere woorden als over het aanbidden van heiligen, de paus van Rome, biechten, vasten, vagevuur en de slaap van de heiligen, waarvoor het veel te lang zou duren om te schrijven.
Het voorgaande heb ik uit mijn geheugen opgeschreven, zelfs als ze vaak voorkwamen; maar aangezien het lang geleden gebeurde, zou ik het niet woord voor woord kunnen opschrijven. Maar omdat ik heel goed weet dat het geen zin heeft om hen iets te vertellen en dat ze arrogant en schaamteloos zijn. Ik geef ze soms heel summiere antwoorden en bied aan om in het openbaar met hen in discussie te gaan, wat ze weigerden.
Ze stellen vaak dezelfde vragen herhaaldelijk aan onze broeders en zusters die dezelfde banden met ons hebben, die allen nog steeds van goede moed zijn, de Heere worde geprezen; want we vreesden de valse profeten veel meer voordat we met hen spraken, dan daarna. Maar de Heere weet hoe Hij Zijn uitverkorenen een mond kan geven in zulke uren als Hij heeft beloofd, beter dan we ons kunnen voorstellen; want degenen die zwak leken als ze niet in banden zaten, zijn zo moedig dat het verbazingwekkend is om het te zien en te horen. De Heere alleen wordt voor eeuwig geprezen. Amen.
De decaan vroeg me ook of we niet voor hem hebben gebeden.
Ik zei: "Ja."
"Hoe noemen jullie me?" hij zei: "Noem je mij Saul?"
Ik antwoordde: "Ik heb je soms de Inquisiteur horen noemen (ze hebben allemaal gelachen), soms de deken van Ronse."
Hij zei: "Dat is mijn naam."
We hadden nog veel meer woorden; echter, gedeeltelijk door gebrek aan papier, laat ik het schrijven na; maar ik smeek iedereen die dit ziet, neem het mij ten besten af. En indien mogelijk, een kopie daarvan te laten sturen naar onze kennissen in Antwerpen, en een naar onze kennissen in het Westen.

Daarop legden deze twaalf vrienden (wier namen genoemd worden in het begin van de brief van Hans de Vette) allemaal moedig hun leven af voor de waarheid.
De eerste vier liepen moedig tot de strijd, die hun brandoffer offerden in de Naam van onze Heere Jezus Christus.

En kort daarna, zes anderen, die, na een vaste belijdenis van hun geloof, ook werden voortgebracht, en werd gevraagd of ze nog niet wilden herroepen?
Ze antwoordden: "Nee," maar als ze een misdaad hadden gepleegd, zouden ze dienovereenkomstig behandeld moeten worden.
Ze werden spoedig tot de dood veroordeeld als ketters, en toen ze met twee wagens ter dood gevoerd werden, zaten twee monniken naast hen, die hen beletten veel te spreken, zodat ze slechts met moeite een woord of twee konden uitspreken, namelijk "Vrees niet degenen die het lichaam doden; want daarna hebben zij niet meer dat zij kunnen doen.' Maar o mensen bekeert u, want de apostel zegt, *dat hij die naar het vlees leeft, zal sterven."* Romeinen 8:13.

Toen zij in een huisken van hout en stro werden geleid waarin zij zouden worden verbrand, toonden zij grote vreugde en bevalen zij hun zielen in de handen van God. Zij legden het vergankelijke uit, om het onverderfelijke aan te doen.

Er bleven nog **twee zwangere vrouwen** over, die na het baren van hun kinderen, en liggend in hun kinderbed beiden stiekem onthoofd werden in het Gravenkasteel. Alzo zijn deze aldus standvastig gebleven tot het einde toe; en gingen in de rust bij de Heere en zullen ook de eeuwige vreugde met Hem ingaan, in gezelschap van alle dierbare kinderen van God. Mat. 25:21; Johannes 1:12.

Verheyden Mart. Antwerpen

1560: 27 Juni.

73-74. **Tanneken GRESSY,** (allas Tanneken Godtbetert), vrouw van Hans de smet (allias Jan Symens), geboren te Kortrijk,- en **Mynkin (Miertgen) SDUUCS, geboren te Komen**, **vrouw van Hans de Vette,** Doopsgezinden, met de toestemming van de Raad van Vlaanderen in het geheim binnen het Gravenkasteel om 15 uur onthoofd en, tegen de gewoonte in, aanstonds in een put bedolven.

Men had hun terechtstelling moeten verdagen (***ze zaten reeds ruim een jaar opgesloten***), daar ze beiden in een gezegende toestand verkeerden; ze zouden echter van uit de vensters van het Chastelet uit de voorbijgangers gesproken en geschriften op de straat geworpen hebben.

98. MAEYKEN KATS, VAN WERVICK IN VLAANDEREN, MAGDALEENTKEN, AECHTKEN VAN ZIERICKZEE, OUDE MAEYKEN, GRIETGEN BONAVENTUERS EN MAEYKEN DE KORTE, 1559

29 juli 1559.
De Schoutet contra MAYKEN, JOOS DE CATTE dochtere, geboren tot Wervicke &c. heeft laten herdoopen, &c. op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 3.*
MAYKEN, JOOS DE CATTE dochtere*, van Wervicke, &c. den XXIXen July 1559 opten Steen verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 9.*

Idem contra MAGDALEENE, ANDRIES dochtere, geboren tot Maestricht, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaar, A.A.B. Deel 9, blz. 3.*
MAGDALENE, ANDRIES dochter*, van Maestricht, &c. herdoopt, opten Steen verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 9.*

Idem contra AECHTKEN, ADRIAEN JORIS dochter, geboren tot Zierickzee, &c. Op de bladrand: Executio. **Bron:** *zie Magdaleene.*

Een Liedeken van ses vrouwen binnen Antwerpen gedoot*. . . in't jaer 1559* is een hymne van 25 strofen beginnend met de woorden "Babels Raets mandementen worden als volbracht" (de bevelen van Babel [de katholieke kerk] worden dus uitgevoerd); het viert de dood van zes Wederdopersvrouwen , die stierven voor hun geloof in Antwerpen in België . Hun namen staan niet in dit nummer. Zoals uit de officiële verslagen blijkt zijn het Maeyken Cadts (de Catte), Magdaleentgen Andriesdochter, Aechtken van Zierikzee (zie Aechtken Joris Adriaensdochter), alle drie geëxecuteerd op 18 of 19 juli 1559, en Oude Maeyken (Maeyken Sprincen), Margriete van Halle (Grietgen Bonaventuers), en Maeyken de Corte , uitgevoerd op 11 of 12 oktober 1559.

De auteur van deze hymne, die de mooiste is van alle hymnes van de *Offer des Heeren*, had deze martelaren persoonlijk gekend en bezocht hen in de gevangenis, zoals de tweede stanza aangeeft. In deze hymne vertelt hij hoe ze door een 'Judas' in de handen van de markgraaf werden verraden en werden gearresteerd in een huis buiten Antwerpen, waar de Doopsgezinden hun vergaderingen hielden. Bij deze overval ontsnapten de leiders van de gemeente en de meeste leden, alleen de zes vrouwen werden naar de gevangenis gebracht. Ze werden berecht en gemarteld, maar "de Heere heeft hun mond goed bewaard" en ze hebben de namen van hun medeleden niet onthuld. Na veel verdrukking en lijden werden ze ter dood gebracht; zij stierven moedig voor hun Heer. Deze hymne was slechts een jaar na de dood van deze martelaren samengesteld. Het is te vinden in de Nederlandse *gezangen* , *Nieu Liedenboeck* van 1562, *Lietboecxken van den Offer des Heeren* van 1563 en volgende edities, en *Tweede Liedeboeck* van 1583.

Maeyken (Mayken) Cadts (Kats, de Catte), een dochter van Joos de Catte, een Doopsgezinde martelaar van Wervik , België , werd op 20 mei 1559 door de markgraaf van Antwerpen gegrepen met vijf andere Wederdopersvrouwen en verdronk in het Steen-kasteel na een moedige geloofsbelijdenis op 19 of 29 juli 1559 (niet in de nacht van 18 juni zoals gerelateerd aan van Braght). Maeyken en de vijf andere vrouwen die met haar zouden sterven, worden gevierd in een hymne "Babels Raets Mandamenten worden aldus volbracht," gevonden in de *Lietboecxken van den Offer des Heeren*(No. 19); haar naam is ook te vinden in hymne nr. 16, "Aenhoort, Godt, hemelsche Vader."

Maeyken (Mayken) de Corte (Korte), een Doperse martelaar, die werd verbrand op de brandstapel (*Martelarenspiegel* ten onrechte onthoofd) met **Grietge Bonaventuers** en **"oude Maeyken"** op 11 oktober 1559 in Antwerpen, België.
Van Braght's *Martelarenspiegel* drukt een brief af die ze heeft geschreven en geeft een treffend getuigenis van haar sterke Bijbelse geloof en haar vreugde in het sterven. Ze zegt dat haar twee zussen haar hebben opgezocht en met alle middelen hebben geprobeerd haar leven te redden; *als ze alleen zou zeggen dat ze zich vergist had;* maar ze verzette zich en zou haar geloof graag met de dood verzegelen.

Op 20 mei 1559, de markgraaf van **Antwerpen,** op zoek naar iemand aan wiens hoofd een prijs van ***driehonderd gulden*** was ingesteld, ging met veel bedienden heen en omsingelde en ging twee huizen binnen, waarin zij zes zusters vonden, namelijk Maeyken Kats, Magdaleentken, Aechtken van Zierickzee, Old Maeyken, Grietgen Bonaventuers en Maeyken de Korte.
Maar hoe vaak ze ook in de huizen zochten, ze konden degene die ze zochten niet vinden. Toen wenste de markgraaf deze vrouwen in Hoboken-heide. Maar toch, toen hij zijn doel niet kon bereiken, nam hij alle zes met hem mee en sloot ze in een donkere gevangenis. Nadien werden ze onderzocht. Zij beleed vrijelijk hun geloof, en konden niet tot herroeping worden gebracht, noch door het keizerlijk Plakkaat, noch door bedreigingen of marteling; noch verraadden ze iemand. Vandaar, op 8 juni 1559 werden de 3 eersten bij nacht op Den Steen verdronken.
Daarna, op 11e Oktober, werden de andere drie ook ter dood veroordeeld; de oude Maeyken, de achtenswaardige weduwe, die dubbele eer waardig was, verdronk, terwijl Grietken Bonaventuers en Maeyken de Korte de gedood werden bij het zwaard (ongebruikelijk bij vrouwen) als proeven voor de waarheid.
Waarvoor hun Heere, die zij liefhadden en hen niet vergat, hen ook niet zal vergeten, maar graag ontvangen zal in Zijn koninkrijk en vreugdevol feestvieren in het Paradijs.

EEN BRIEF VAN MAEYKEN DE KORTE

Mijn lieve zuster, bid voor ons, dat het woord des Heeren voortgang mag hebben en wees vruchtbaar in alle lankmoedigheid en heiligheid, om geduldig op Hem te wachten; want Hij zal haastig komen en Zijn beloning bij Hem brengen; Hij is getrouw die beloofde, Die ook zal doen. 2 Thess. 3: 1; Openbaring 22:12; I Thess. 5:25. Het is zoals ik zeg: "Ons leven is een voortdurend strijd op aarde."
Weet dat ik van redelijk opgewekt ben; het vlees is redelijk goed, de Heere worde geprezen. We zijn hier inderdaad als een vloek van de wereld, en voortdurend verlangen om Thuis te komen, in een gebouw dat niet met handen is gemaakt; eeuwig in de hemel. Wij verwachten, naar Zijn belofte, nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont. I Cor. 4:13. Hoe moeten we voorbereid zijn met een Godzalig leven. Ik vind mezelf vaak verslagen: ik ontdek ook zoveel tekortkomingen in mij, en dat er nog zoveel aan te sterven is. Ik moet alles aan de Heere toevertrouwen, met een nederig hart, en bevende, verslagen geest, Hem om genade vragen, en niet om gerechtigheid. Ik voel dat hoe meer ik mijzelf verneder, hoe meer de machtige God in mij werkt, en Zijn genade in mij giet. Dan ween ik het bitterste, val op mijn knieën en dank mijn God en zeg: "O mijn Heere en God, wat ben ik, Adams kind, dat Gij aan hem gedenkt, en Gij hebt hem heerschappij gegeven over al Uw werken. Waar komt het vandaan, dat Gij ons zo overvloedig bezoekt en ons zo genadig Uw schatten voor ons opent, en de heldere Morgenster doet opstaan en in onze harten; en dat Gij ons hebt getrokken uit deze donkere nacht naar het onvergankelijke licht?" Wat zullen wij aan Hem geven, mijn lieve zuster, dan een berouwvol en verslagen hart en een gebroken geest, met liefde en grote dankbaarheid. Daar rust de Geest van de Heere, zegt David.
Laten wij elkaar vurig liefhebben, want God is liefde, en moedigt elkaar voortdurend aan, opdat wij niet verkouden worden door de bedrieglijkheid van de zonde; zodat God in ons verheerlijkt kan worden, en we verlost worden van trots en van onredelijke en slechte mensen; want alle mensen hebben geen geloof. De Heere is getrouw; Hij zal ons versterken en behouden. 1 Joh. 4: 8; Hebr. 3:13; 2 Thess. 3: 2.
Weet, dat mijn zusters hier waren en verlangden naar een troostwoord van mij. De Heere behaalde de overwinning. Ik weet niet hoe het met mij is, ik voel me niet

aangetrokken tot hen, alsof ze geen familie van mij zijn. Ik kan me niet verheugen, hoewel ik ze zie, en het lijkt mij dat ze bang voor me zijn. Ze hebben me zoveel kruis veroorzaakt. Ze hadden hier een monnik genaamd Balten gestuurd om me te onderzoeken; en ze waren bereid om hem drie kappen te geven, als hij in staat zou zijn mij te bekeren. Hij kwam met mooie woorden, maar ik wilde niet spreken, omdat ik op dat moment ziek was.
Toen zeiden mijn zusters: "Waarom spreekt u niet?"
Ik antwoordde: "Ik heb op dit moment geen begeerte, we hebben zo vaak met hem gepraat, hij weet onze intentie goed."
Dit irriteerde Balten, en hij klaagde erg over mij, dat ik de Schriften sterk had weerstaan, dat ik de zaligheid ten onrechte verwachtte en dat ik geen hoop had.
Toen weenden ze zeer, maar het was mij hetzelfde, of hij nu stil was of sprak. Hij liet allen de kamer verlaten, alleen mijn twee zusters; hij en ik blijven.
Hij smeekte me toen veel en zei: "Mijn lieve Maeyken, heb medelijden met je arme ziel."
Ik antwoordde moedig: "Dit hoop ik te doen."
"Zeg dat je spijt hebt, en dat je jezelf hebt vergist; het is voldoende, en je hoeft niet meer te zeggen. Een cedille zal onmiddellijk voor je worden opgesteld, volgens mijn hand en ikzelf en uw twee schoonbroers zullen het ondertekenen. Het zal een geheim blijven en alles zal voor u gedaan worden dat mogelijk is, geef uw toestemming eraan, mijn lieve zuster."
Toen was ik ontroerd in mijn geest, en sprak: gij moogt uw hoofd wel rusten; ge doet al verloren moeite. Ik ben niet van gedachte om te zeggen dat het mij leed is. Het is mij zó leed, als ik het niet had gedaan, dan zou ik het alsnog doen! Ik begeer erbij te blijven met de hulp van God, dan zullen noch smekingen, noch martelingen, noch de dood, noch leven mij doen herroepen; en ik wil daarin sterven; kwel mij daarom niet." Filippenzen 4:13.
Ik wou dat ik Lauwerens Huysmaeker kon spreken en u allen zien, maar ik moet geduldig zijn.
Ik beveel u aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade; begroeten Andries en Mattheus. Ik groet u beiden. Groet Lauwerens en groet mij Hans; begroet mij Adriaen zeer en de vrouw van Lauwerens; en de vrouw van Lauwerens de pezemaker, en de vrouw van Hansken.

Bron: Antwerpens martyrologie:

16 juni 1559.
Idem contra GIELIS BERNAERTS, geboren van Thielt, &c. anderwerff gedoopt is ende inde opinie vanden Herdoopers, &c. Op de Bladrand: Executio.
Bron: *Als boven.*
GIELIS BERNAIRTS*, vuyt Hollant, &c. den XVIIIen Juny 1559 tAntwerpen opten Steen metten zweerde geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 8.*

Bernaerts (Gielis van Gent) Jelis (Gillis, Gieles, Michiel), een Doopsgezinde martelaar, werd op 18 juni 1559 gevangen gezet en kreeg het martelaarschap in Antwerpen, met **Adriaen Pan** . Hij was een inwoner van Thielt, Vlaanderen. Hij was prediker in Gent geweest (*Offer*, 379). In 1556 werd een prijs van 100 Caroliguilders op zijn hoofd gelegd. Hij is blijkbaar toen verhuisd van Gent naar Antwerpen. Zijn wil, twee brieven aan zijn vrouw en een brief die hij aan zijn broers en zussen schreef nadat hij ter dood was veroordeeld, zijn te vinden in de *Martelarenspiegel*. Deze brieven getuigen van zijn moed en standvastigheid, inderdaad van de geest van de Wederdopers van die tijd. In de *Aanbieding des Heeren*(1562) Er is een hymne van zeven coupletten die zijn dood herdenkt: "Versloeg God in het hemelse Vierkant, Zijn dingen goed uitspreidend." (Zie ook Gielis van Gent.)

99. EEN TESTAMENT GESCHREVEN DOOR JELIS BERNAERTS AAN ZIJN VROUW, IN DE GEVANGENIS IN ANTWERPEN. 1559

Genade en vrede worden u vermenigvuldigd, mijn lieve en beminde huisvrouw en zuster in de Heere, zoals Zijn Goddelijke kracht ons alle dingen gegeven heeft die behoren tot het leven en Goddelijkheid, door de kennis van Hem die ons heeft geroepen tot heerlijkheid en deugd; waarbij aan ons buitengewone en kostbare beloften worden gegeven. 2 Petr. 1: 2, 3.
Dus, mijn aller-liefste, dat je hiermee deelhebber bent van de Goddelijke natuur, als je de vergankelijke lusten van deze wereld ontvlucht, zoals je ook hebt gedaan, en door afstand te doen van deze, en door wedergeboorte, geloof en bewijs van gehoorzaamheid, wat gij bewees door de doop, waarin u Christus aangedaan hebt en daardoor een deelachtig werd aan de Goddelijke natuur. En dit werd niet gedaan voor werken van gerechtigheid die u deed, maar volgens Zijn genade heeft Hij u gezaligd door het bad der wedergeboorte en vernieuwing van de Heilige Geest. Tit. 3: 5. Als je hier tot het einde doorgaat en geduldig bent in wat je ook overkomt, zul je erven wat je is beloofd. Prijs God en dank Hem voor al Zijn heerlijke voordelen die gij hebt ontvangen; en zegen God de Vader door Jezus Christus, hoewel de verdrukking nu over u is gekomen, door mijn vertrek voor des Heeren wil. Enz.

… Na alle hartelijke en hartelijke groeten aan u, mijn lieve, uitverkoren en meest geliefde vrouw en dierbare zuster in de Heere, heb ik uw brief ontvangen, waarin u mij schrijft om u een testament te schrijven, wat ik niet zal weigeren te doen, als de Heere me tijd geeft; want als ik u zou kunnen helpen met mijn bloed, zou ik het doen. Maar nu kan ik u niet helpen, behalve door te schrijven, wat ik doe naar uw troost, uit ware broederliefde en uit het diepst van mijn hart, met de bedoeling dit te beëindigen, door de hulp en genade van de Heere, met dezelfde gedachte waarmee ik het begon. Enz.

Hierna volgt een brief van 4 kolommen folio, die als volgt eindigt:

Daarom, lieve zuster in de Heere, wees goedsmoeds en denk aan het lange leed en geduld van Christus en alle vrome getuigen die vanaf het begin tot nu toe Christus hebben gevolgd. Jak. 5:10. Hij heeft hen niet zonder troost achtergelaten, noch verlaat Hij, ons, die hier gevangen zijn omwille van dezelfde getuigenis, zonder troost; maar troost ons wonderbaarlijke en versterkt ons door de kracht van de Heilige Geest; eeuwige lof voor Hem ervoor.
Wees daarom van goede moed, blijf zonder te stoppen in gebed en smeekbeden, en laat zo zien dat je een kind van het Nieuwe Testament bent, dat de wet van de Heere in je hart is geschreven en zo wordt gelezen.
Moge de barmhartige Vader u daartoe sterken, door middel van zijn Zoon en de kracht van zijn Heilige Geest.
Hiermede is mijn papier op, en beveel ik u, mijn lieve huisvrouw, aan de Heere, en aan het woord van Zijn genade.
Geschreven in mijn banden, op maandag, door mij,
JELIS BERNAERTS, uw geliefde echtgenoot.

TWEEDE BRIEF VAN JELIS BERNAERTS AAN ZIJN VROUW

Genade en vrede van God de Vader, die tot ons is gekomen door Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, onze Heere.
Moge Hij je troosten in al je verdrukking door de kracht van de Heilige Geest, welke Geest de Trooster is van alle ellendigen, en ons is gezonden van de Vader door Jezus Christus Zijn Zoon, als de Leraar van alle gelovigen en een Trooster van al de ellendigen, die in Goddelijke droefheid zijn, welke droefheid bekering tot zaligheid bewerkt. 2 Cor. 7:10. Deze zelfde enige, onverdeelde, onveranderlijke, eeuwige almachtige, sterke God, uitgedrukt in drie Namen, namelijk, Vader, Zoon en Heilige Geest, in één WEZEN, zoals geschreven staat. Johannes 5: 7: Er zijn er Drie die getuigen in de hemel, de Vader, het Woord en de Heilige Geest; en deze Drie zijn één; moge Hij uw Trooster zijn tot het einde; dit bid ik uit het diepst van mijn hart, door Zijn geliefde Zoon, Jezus Christus, onze Heere. Amen. Enz.

Daarom, mijn allerliefste, wees getroost door deze woorden en door al de heerlijke rijkdommen waarvan je door het geloof deelgenoot bent geworden, en je hoeft niet te verbazen dat je nu weent, omdat je zeker wel weet, dat in deze tijd niets ons beloofd is, dan beproeving, lijden, vervolging en wenen; maar er staat geschreven: "Gezegend zijt gij die nu weent, want gij zult lachen." Wee u die nu lacht, want gij zult wenen." Lukas 6:21, 25. Daarom is het beter nu te wenen, dan daarna; want de tijd zal komen die voor altijd zal blijven bestaan; en de dingen die nu zijn, moeten spoedig vergaan.
Daarom, mijn allerliefste, legt uw zorg op de Heere, want Hij zorgt voor u; en wees gesterkt met alle macht, overeenkomstig Zijn heerlijke kracht, tot alle geduld en lankmoedigheid, met vreugde. Dankende de Vader, die ons heeft bijeengeroepen heeft om deel te hebben aan de erfenis van de heiligen in het licht; die ons verlost heeft uit de macht der duisternis, door zijn geliefde Zoon Jezus Christus onze Heere, aan wie lof, eer en glorie is, nu en voor eeuwig. Amen. Kol. 1: 11-13.
Hiermede, beveel ik uw trouwe echtgenoot, u mijn aller-liefste vrouw, aan de Heere, en aan het woord van Zijn genade. Amen. Moge de Heere u sterken en versterken door Zijn Geest, opdat u tot het einde kunt behouden wat u hebt en ontvang alzo de kroon des

levens en wacht geduldig op de tijd van uw verlossing. De vrede des Heeren zij met u en met al die de Heere vrezen en lief hebben en Zijn geboden onderhoud.

DERDE BRIEF VAN JELIS BERNAERTS AAN ZIJN VROUW

De genade en vrede van God de Vader, en de verdiensten van onze Heere Jezus Christus, en de gemeenschap van de Heilige Geest, door welke Geest we allen zijn gedoopt in één lichaam, waarvan Christus het Hoofd is, en wij samen leden, vlees van Zijn vlees, en been van Zijn been, en Hij is de Zaligmaker van Zijn lichaam, en de poorten van de hel kunnen Het niet overwinnen of weerstaan, als we stevig verenigd in liefde onder ons blijven, en ons niet laten misleiden, maar vast houden aan het geloof in Christus Jezus, en niet verwaarlozen de genade die ons door Christus Jezus, Zijn eniggeboren Zoon, onze Heere, gegeven is; aan Wie vanaf nu toe en voor eeuwig lof, eer, glorie en dankzegging worde toegebracht. Amen. Enz.

Hierna volgt een lange brief die zo besluit:

Daarom, mijn aller-liefste, heb goede moed, wees goedmoedig en geduldig in al je verdrukkingen, en sta stevig in het geloof, standvastig tot het einde, zodat, zelfs als we nu door veel verdrukking van elkaar gescheiden zijn en lijden, we kunnen elkaar ontmoeten in de dag van de Opstanding, en zo blij zijn voor altijd met elkaar, en regeren met de Heere en alle heiligen en alle engelen van God, voor altijd en eeuwig. Amen.
Hiertoe, moge de almachtige God en Vader van onze Heere Jezus Christus u en mij (en allen die de Heere liefhebben en Zijn geboden onderhouden) door de kracht van Zijn Heilige Geest sterken. Amen.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het woord van Zijn genade. Amen.
De vrede van de Heere zij met u.

EEN BRIEF VAN JELIS BERNAERTS AAN **BROEDERS EN ZUSTERS**, NADAT HIJ IS VEROORDEELD

Genade en vrede van God, onze hemelse Vader, en Zijn Zoon Jezus Christus onze Heere, die Zichzelf gaf voor onze zonden, opdat Hij ons zou verlossen van deze tegenwoordige boze wereld, overeenkomstig de wil van Zijn Vader; Hem zij lof, eer, glorie en dankzegging, nu en voor eeuwig, Amen. Gal. 1: 4; Openbaring 5:13.
Mijn aller-liefste vrouw en zuster in de Heere, en alle geliefde broeders en zusters van de gemeente in Gh.
Nadat ik ter dood was veroordeeld, voelde mijn hart geneigd om iets aan u te schrijven, en aan mijn geliefde vrouw, die ik aanbeveel aan u en het Woord van God, uit een echt, aanhankelijk hart en oprechte, ongeveinsde broederliefde, die ik u zelfs tot in de dood heb.
Daarom is het mijn broederlijke vermaning en brief aan jullie allen, niet om degenen te vrezen die het lichaam kunnen doden; sinds daarna kunnen ze niet meer doen. En, zoals Petrus zegt: "Wees niet bang voor hun bedreigen, verschrikt niet opdat gij niet verflauwt; maar heilig de Heere God in uw harten." 1 Petrus 3:14, 15. En zoals hij verder zegt (geliefde broeders en zusters in de Heere): "Acht het niet vreemd over de vurige beproeving die u beproeft, alsof u iets vreemds overkwam; maar wees blij, voor zoverre gij deel hebt aan het lijden van Christus; opdat, wanneer Zijn heerlijkheid geopenbaard wordt, gij ook verheugd zult zijn met buitengewone vreugde." I Petrus 4:12, 13.

Welnu, moge de apostel ons aansporen om ons te verblijden, want ik kan het met waarheid schrijven, omdat alles mij nu is overkomen behalve de dood, maar er is mij een vonnis gewezen.
In de eerste plaats had ik grote vreugde naar de geest toen ik in banden werd gelaten, hoewel veel gedachten en twijfels tot het vlees kwamen, toch verheugde ik me naar de geest, dat ik door God was gekozen om voor Zijn Naam te lijden.
In de tweede plaats, toen ik mijn geloof voor de Overheid had beleden en toen zeer werd gemarteld, voelde ik dat God met mij was, want Hij gaf me zo'n kracht, dat het niet uitmaakt welk leed en martelingen ze me hebben aangedaan; ze konden niets uit me krijgen, dan wat, tot eer van de Heere en tot mijn zaligheid diende.
Daarom werden zij boos en vroegen mij of ik het nog niet wilde zeggen; want ze zeiden: "We hebben de macht om je elke dag te martelen."
Ik zei: "Mijn lichaam staat voor je, doe ermee zoals je wilt."
Nadat dit alles had plaatsgevonden, was mijn vreugde nog groter. Ik kon de lof van de Heere niet uiten, en Hem ook niet genoeg bedanken voor de genade die Hij me gaf, dat ik waardig werd geacht om te lijden voor Zijn Naam, en Zijn Woord te verzegelen, met mijn bloed. Want de lidtekenen die ik toen ontving, en de pijn, bleven in mijn leden tot de laatste dag; de Heere wordt voor eeuwig geprezen, omdat ik het verdiende om voor mijn zonden en overtredingen te worden gestraft.
Daarna werd ik tweemaal voor een monnik gebracht. De eerste keer dat hij mijn geloof wilde weten.
Ik zei: "Vraag de Overheid voor wie ik het heb beleden."
Hij begon vervolgens veel over de Menswording en de doop. Toen hij klaar was met spreken, vroeg ik hem of hij daarmee bedoelde om zijn grond te beweren; of als hij bedoelde, dat ik hem zou ondervragen en het tegendeel aan hem zou bewijzen.
Maar hij wilde mijn verdediging niet horen en begon zeer te honen tegenover Menno en zijn boeken, die, zoals hij zei, veel hadden gelezen en veel leugens daarin had gevonden.
Ik zei: "Breng ze hier allemaal en laat ons ze een week lang bespreken."
Hij antwoordde: "U bent de man niet, aan wie zoveel moeite zal worden gedaan."
We hadden nog veel andere woorden over zijn leer en gemeente, waardoor het te lang zou duren om te schrijven. En zo verliet ik hem.
Daarna werd ik weer voor hem gebracht, toen een ander bij hem was. Hij wilde veel twisten over het sacrament, de doop en incarnatie.
Maar ik zei: "Je hebt het me niet laten verdedigen, toen ik de laatste keer bij je was, daarom wil ik nu niet met je praten."
Hij was niet tevreden hiermee, en zei dat hij me zou dwingen om te spreken, met de instrumenten van de Markgraaf; hij vroeg me ook of ik me schaamde voor mijn geloof.
Ik antwoordde: "Ik schaamde me niet om het voor de Overheid te belijden, maar ik wil niets met jullie te maken hebben."
We besloten onder elkaar dat we dat allemaal zo zouden doen; en ik zou iedereen willen adviseren om dit alzo te doen; want het levert toch geen voordeel op, omdat het vleselijke mensen zijn.
Ik werd toen ter dood veroordeeld, zodat mijn vreugde compleet werd, dat ik het niet kon uitdrukken, omdat mijn bevrijding zo nabij was, en ik de woorden van de apostel overwoog, waar hij zegt: "Verheug u, voor zoverre gij deelgenoten zijt van het lijden van Christus, dat, wanneer Zijn heerlijkheid geopenbaard zal worden, gij ook moogt verheugen met buitengewone vreugde; en wat hij verder zegt: "Als gij wordt gesmaad om de Naam van Christus, dan zijt gij gelukkig; want de Geest van heerlijkheid en van God rust op u; van hun kant wordt er kwaad van Hem gezegd, maar van uw kant wordt

Hij verheerlijkt." I Petrus 4: 13, 14. Toen ik hierover nadacht, en andere passages van de Schrift, en toen ik zag hoe het voorbijgaande verdrukking en lijden waren, en welke mooie beloften mij werden gegeven, - en dat ik in rust zou komen met mijn geliefde broeders en zusters die vóór gingen en onder het altaar waren, en wachten op al onze medebroeders en zusters die ons nog moeten volgen, - dan moest alle verdrukkingen van mij wegwijken, toen ik dit met de geest aanschouwde.
Daarom, mijn geliefde broeders, ik schrijf u niet dit uit ijdele roem, maar voor de vertroosting en versterking van uw hart, zodat u niet bang zult zijn voor degenen die het lichaam kunnen doden, want daarna kunnen zij niet meer doen; maar dat u, geliefde broeders en zusters, altijd mannelijk kunt zijn, en altijd uw voorgangers zult gedenken, die tot u het woord van God hebben gesproken, zoals Paulus zegt: "Gedenkt uw voorgangers die tot u hebben gesproken het woord van God; en volgt hun geloof na, ziende het einde van hun wandeling." Hebr. 13: 7.
Daarom, mijn meest geliefden, wees altijd naarstig onder elkaar, met vermaning, met lezen, met bidden; en verzaak niet de samenkomst van u, maar moedigt elkaar aan tot liefde en goede werken, en wees vast verenigd in liefde, en wees gastvrijheid voor elkaar.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade. Amen.
Nu adieu, adieu mijn lieve broeders en zusters in de Heere.

Geschreven door mij, Jelis Bernaerts, aan u, mijn lieve broeders en zusters in de Heere, uit het grond van mijn hart, en uit ware liefde. Amen.

100. HANS VERMEERSCH, OOK HANS VAN MAES GENOEMD, GEDOOD BIJ WAESTEN IN VLAANDEREN, VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, 1559

Hans Vermeersch (zo genoemd in *Groot Offerboek* van 1615 en later in martelarenboeken , waaronder van Braght, *Martyrs 'Mirror* ; in *Offer* zijn naam is Hans van der Maes), een Wederdopersmartelaar, geëxecuteerd aan het einde van 1559 in Waastene (Warneton) in West-Vlaanderen, België. Over deze martelaar is niets bekend, maar een brief die hij in de gevangenis schreef, die te vinden is in *Offer des Heeren* en alle volgende martelarenboeken, waaronder van Braghts *Martelarenspiegel* . Hij verklaart dat hij uit de gevangenis naar de inquisiteur is gebracht en geeft een gedetailleerd verslag van zijn proces, zowel de vragen van de inquisiteur als zijn antwoorden. In de *Aanbieding* deze brief wordt gevolgd door een hymne over het begin van Hans "Tyrannich werck spellent men nu alle weghen" (Tyrannische actie - van inquisiteurs- is nu overal te vinden). In de 17e eeuw werden leden van een Vermeersch-familie gevonden bij de Vlaamse Doopsgezinde gemeente Haarlem, terwijl Gielis Vermeersch omstreeks 1690 diaken was in Harlingen. Er kon niet worden vastgesteld of en op welke manier deze families verwant zijn met de martelaar Hans Vermeersch. Gameo

Inquisiteur Titelmans heeft ook getracht de plaatselijke kernen te Waasten, Nieuwkerke en Komen uiteen te drijven. In Nieuwkerke is hij daar in geslaagd: na de executie van **Mayken Doornaerts en Francyne Wachters** (herdoopt te Menen in 1555) en **Margriete Herckelbouts** (herdoopt te Gent) heeft het Mennisme geen vaste voet meer kunnen krijgen in het dorp. Te Waasten arresteerde de inquisiteur in 1558 vijf Doopsgezinden: Jan Terryns (uit Lauwe), zijn echtgenote Josine en zijn knecht Passchier van Zuudt, verder Jan Mouton en Hans Vermeersch. Terryns, Van Zuudt en Mouton konden, naar vermoed werd met hulp van buitenuit, uit de gevangenis ontsnappen 339. Vermeersch werd in 1559 te Waasten terechtgesteld 340. In Komen werden in 1560 Steven de Zwarte (uit Menen), Jan Bevelen en Joris van Tyeghem ingerekend, maar na hun ketterij te hebben afgezworen kwamen ze weer vrij.

De arrestaties waren gevolgd op een strenge waarschuwing die de pastoor in opdracht van Titelmans tot zijn parochianen gericht had. Een zekere Jan Thonnelin had om die reden de parochieherder afgetuigd 342. Na 1560 liet de inquisiteur Komen een tijdlang met rust, zodat de doopsgezinde propaganda kon hernomen worden. De luitenant baljuw keek stilzwijgend toe en verschafte zelfs af en toe onderdak aan zijn herdoopte zoon 343. Toen op 19 mei 1564 door toedoen van de soeverein-baljuw van Vlaanderen de ketter Hippolite Bertin (of Bertry) gearresteerd werd, kon deze met de hulp van onbekenden opnieuw bevrijd worden. Volgens Pieter van den Heede zou dit met groot „tumult" gepaard zijn gegaan 344. Titelmans achtte het in september 1565 opnieuw noodzakelijk om overleg te plegen met de hertog van Aarschot in verband met de bestrijding van de ketterij in en rond de stad 345. De maand daarop werden Daniel Willemets en Gelein de Puudt opgebracht, maar daar beiden berouw toonden werden ze opnieuw vrijgelaten. Bron: Decavele *De dageraad van de Reformatie*

Belijdenis van Hans Vermeersch, geschreven door hem terwijl hij gevangen zat in Waesten in Vlaanderen, 1559

In oktober 1559 werd ik voor de inquisiteur gebracht om mijn geloof voor hem te belijden. Hij vroeg mijn leeftijd, mijn naam en waar ik was geweest; hij vroeg me toen of ik opnieuw werd gedoopt. Ik zei: "Ik weet maar één doop, zoals geschreven staat in Efeziërs (4: 5); wat de doop van gelovigen is, zoals wordt geleerd door Matteüs en Marcus, in hun evangeliën. En ook zoals Petrus zei (Handelingen 2:38, 41) voor het

volk dat het hoorde: "Bekeert u en laat u dopen een ieder van u in de naam van Jezus Christus voor de vergeving van zonden. En zij die graag zijn woord ontvingen, werden gedoopt." Markus, in hetzelfde hoofdstuk, - en merkt aandachtig: "Zij braken brood, en vrees kwam over hen, zij waren allemaal één ziel en hadden alle dingen gemeen;" alles wat een kind niet kan doen. Verzen 42, 43; en 4: 32.
Hij vroeg me toen waarom ik geloofde dat het Evangelie waar was.
Ik antwoordde: "Omdat elk woord is vastgesteld in de mond van twee of drie getuigen." Deut. 17: 6; Mat. 18:16. Nu zijn er vier evangelisten, zoals Mattheüs, Markus, Lukas en Johannes; die allemaal samen getuigen en spreken van één Christus en Messias, Die is de Zoon van God en God is Zijn Vader. Dat er één God is, wordt ook duidelijk gezien vanuit de schepping van de wereld en de tekenen. en wonderen die we dagelijks aanschouwen, als het doen groeien van koorn, gras, appels, kersen, noten, enz., zoals kan worden gezien. Dat het Evangelie waar is, kan hier verder uit gezien worden: ik heb gelezen dat Christus zegt: "Gezegend zijt gij, wanneer de mensen u zullen beschimpen en alle soorten kwaad tegen u zullen zeggen, om Mijns Naams wil." Mat. 5:11. Christus zegt ook: "Gij zult door allen gehaat worden om Mijns Naams wil", 10:22. Toen ik dit las, geloofde ik het, en nu vind ik het waar in mij en in anderen, en geloof ik dat het Evangelie waar is. Nu kan iedereen het weten, zien en begrijpen, dat het is zoals Paulus zegt: "Allen die Godzalig willen leven, zullen vervolgd worden." 2 Tim. 3:12. Vandaar dat ik zeg: " Door al deze getuigen, die niet kunnen liegen; we kunnen vrijmoedig zeggen dat het Evangelie waar is, laat iedereen er goed opletten." Hiermee hebben zij mij zeer gekweld.
Ze vroegen me toen over de Roomse Kerk, of ik niet geloofde dat het de ware gemeente was, die gebouwd is op de rots die Christus is?
Ik zei: "Nee."
Toen vroeg hij me, welke gemeente ik geloofde dat het de ware gemeente was.
Ik antwoordde: "De gemeente van gelovigen in de Naam van Christus, zoals Christus tegen Petrus zei:" Gij zijt Petrus, en op deze rots zal ik Mijn gemeente bouwen" (Mattheüs 16: 18), dat wil zeggen: zij die een geloof hebben zoals Petrus had; wat gemakkelijk kan worden gezien in de tweede brief aan de Korinthiërs, (6:16), waar Paulus zegt: 'Welke overeenkomst heeft de tempel van God met afgoden, want gij zijt de tempel van de levende God, zoals God heeft gezegd: Ik zal hun God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn. "Aldus zijn alle gelovigen die samenkomen in de Naam van Christus de ware gemeente."
Ze vroegen me ook of het sacrament dat door de kerk in de mis wordt gebruikt, geen vlees en bloed is na de wijding door de priester - of het niet het lichaam van Christus in vlees en bloed is.
Ik antwoordde: "Hoe zou dit mogelijk zijn, want er is geschreven in Handelingen (1: 9), dat Hij opsteeg naar de hemel. En in het zevende hoofdstuk - (vers 56) zegt Stefanus: "Ik zie de hemel geopend, en de Zoon des mensen die staat aan de rechterhand van God'. En Petrus, in zijn eerste brief, derde hoofdstuk, zegt dat Hij is opgestaan en naar de hemel is gegaan en aan de rechterhand van God is; daarom is Hij hier niet."
Hij vroeg me toen of Hij niet in staat was om hier te zijn door Zijn Goddelijke kracht.
Ik zei: "Hij kan niets doen tegen Zijn woord in, Hij is de Almachtige, dat weet ik, maar Hij handelt niet in strijd met Zijn woord."
Ze zeiden verder dat toen Hij Zijn Avondmaal met Zijn discipelen hield, Hij hun Zijn lichaam gaf zoals in de tekst staat, omdat Hij zei: "Neem, eet, dit is mijn lichaam." Mat. 26:26.
Maar ik antwoordde dat hij Zijn lichaam niet gaf, maar een stukje brood'; want het is duidelijk dat het [het lichaam] onmiddellijk in de handen van de Joden werd

overgeleverd, geleden en aan het kruis gehangen; vandaar: "Hij kon Zijn lichaam zeker niet te eten geven; zoals Hij zegt; Zelf: "Ik zal van nu af niet van deze vrucht van de wijnstok drinken;" namelijk de wijn die Hij eerder Zijn bloed noemde. Lees de tiende en elfde hoofdstukken van de eerste brief aan de Korinthiërs, waar je een vollediger begrip kunt krijgen. Daarom gaf Hij Zijn apostelen Zijn lichaam niet; maar het vertegenwoordigde Zijn lichaam.
Hij vroeg me toen wat ik dacht van de dienst die in de gemeente werd verricht.
Ik zei dat ik het als een grote en afschuwelijke afgoderij beschouwde.
Daarop zei hij: "Dan beschouw je haar als de hoer van Babylon?"
Ik antwoordde: "Ja, zoals het geschreven is Openbaring 13: 4, van het beest dat veroorzaakte dat hij werd aanbeden. Vandaar, zovelen als hem niet zouden aanbidden, of het merkteken in hun hand ontvangen of op hun voorhoofd. enz. Hij stelt zich tegen God in Zijn uitverkorenen."
Hij vertelde me toen dat we niet konden aantonen dat onze gemeente, namelijk die van de Doopsgezinden (zoals ze het noemden) veertig jaar geleden bestond, en dat hun gemeente was doorgegaan, enz. Ik antwoordde: "We houden geen register bij voor onze gemeente, net als de Roomse Kerk; ze zou spoedig worden ontdekt; want iedereen probeert haar te vernietigen of te doden, en zij heeft niet (zoals de Roomse Kerk) de keizer of de koning voor haar helper, maar de keizer, koning of prins probeert ijverig haar te vernietigen. Maar ik zal je laten zien dat ze 1559 vijftienhonderd negenenvijftig jaar oud is. Want Christus is de eerste Steen en het is zó lang geleden dat Hij gekruisigd werd."
Ze zeiden: "Ja de Romeinse gemeente; want zij was ingesteld door Petrus; hij was de eerste; na hem alle heilige pausen, en alle heilige doctoren, als Hiëronymus, Augustinus, Ambrosius, Bernardus, die de vier doctoren van de heilige Kerk zijn, wilt u die niet geloven, die zulke geleerde mannen waren?
"Ik zei, "Ik geloof alleen het Woord van God."
Ze vroegen me ook of ik niet in God de Vader geloofde, God de Zoon, God de Heilige Geest; drie Personen en één ware God.
Ik zei: "Ik vind maar één Persoon in de Schrift."
Ze vroegen me wie het was. Ik zei: "Christus, die gezien en gehoord werd, maar de Vader heeft niemand ooit gezien." Wie kan dan zeggen wie Hij is? Want Hij is onzichtbaar. Johannes 9:37; 1:18. Noch heeft iemand ooit gezien de Heilige Geest. Het is waar dat Hij is gezien als een duif op Christus, maar een duif kan geen persoon zijn."
Toen zeiden ze: "Gelooft u niet dat er drie Personen zijn?"
Ik antwoordde: "Nee, tenzij het mij door de Schrift wordt getoond, maar ik belijd dat ze drie in het Wezen zijn, maar slechts één ware God. De Vader is niet de Zoon, noch de Zoon de Heilige Geest." De Vader die ik belijd als de Vader; Jezus Christus als Zijn Zoon, die van Hem is uitgegaan; en de Heilige Geest, zoals uitgegaan zowel van de Vader als de Zoon; maar toch, onafscheidelijk één ware God." Johannes 17: 8; 15:26.
Vervolgens vroeg hij me of Christus Zijn vlees en bloed niet van Maria heeft overgenomen.
Ik antwoordde: "Dit moet aan mij getoond worden."
Ze zeiden: "Hij is uit het nageslacht van David."
Ik zei: "Dat Hij Zijn vlees en bloed van Maria heeft aangenomen, dit staat niet in de Schrift." Lees Lukas, eerste hoofdstuk, waar de engel zei: 'Gij zult bevrucht worden; en verder, toen Maria zei: 'Hoe zal dit zijn, aangezien ik geen man beken?' De engel antwoordde en zei tegen haar: De Heilige Geest zal over u komen en de kracht van de Allerhoogste zal u overschaduwen: daarom ook dat Heilige dat uit u geboren zal worden, wordt de Zoon van God genoemd.' Overweeg deze woorden, hij zegt: 'dat

Heilige.' En Paulus zegt dat de eerste Adam van de aarde is, aards, maar de tweede is de Heere uit de hemel. Lees in de eerste brief aan de Korinthiërs, in het vijftiende hoofdstuk (vers 47), waar je het duidelijk kunt zien. Ook Hebr. 10: 5, waar Paulus zegt: "Daarom, wanneer Hij in de wereld komt, zegt hij: Offers en offergaven hebt Gij niet gewild, maar een lichaam hebt Gij Mij bereid." Nogmaals, Johannes 16:28, waar Christus zegt dat Hij voortkwam uit de Vader en in de wereld kwam; en veel andere plaatsen, zoals in de hoofdstukken 8 en 9. Bestudeer de Schriften, het Johannes' Evangelie en de Zendbrieven."
Hij vroeg mij toen of hij geen substantie van Maria aannam, zoals zuigen, enz.
Ik antwoordde dat zij Hem offerde; toen Hij geboren werd, wikkelde zij Hem in doeken en legde hem in een kribbe; voorts vinden we dat ze Hem verzorgde, en bezorgd was toen hij op de leeftijd van twaalf jaar verloren was; ze zochten ze Hem toen ze terugkeerden uit Jeruzalem. Er staat dat zij Hem ijverig en treurig zochten (Lukas 2:48).
Hij vroeg toen, of zij Hem niet gezogen had?
Antwoord. "Christus sprak (toen de vrouw zei:" Zalig zijn de borsten die gij hebt gezogen. Ja vrouw, gezegend is hij die Mijn woord hoort en bewaart." Lucas 11:27, 28.
Vraag. "Wat denk je, vertel ons je mening?"
Antwoord. "Ik moet niet spreken van hetgeen waarover de Schrift mij geen informatie geeft; veronderstellingen zijn van geen waarde."
Hij vroeg mij ook of Christus niet uit het nageslacht van David was?
Ik zei:" Hoe zou Hij zijn uit het nageslacht van David; want Christus zei van Zichzelf (toen de Farizeeën vroegen wiens Zoon Hij was, of Hij niet de Zoon van David was): 'Hoe dan noemt David hem Heere, zeggende: De Heere heeft gezegd tot mijn Heere: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik uw vijanden tot een voetbank voor uw voeten? Als David hem dan Heere noemt, hoe is hij dan Zijn Zoon? "Matt. 22:42, 45.
Ze wisten niet wat te zeggen, ik zei toen:" Ik weet dat Hij *uit* het zaad van David is geboren, maar niet *van* het zaad van David." Romeinen 1: 3.
Zij antwoordden:" Gal. 4: 4 staat geschreven "dat Hij van een vrouw was gemaakt."
Ik zei:" Het is belachelijk, dat een vrouw een kind moet maken. Enz. (Hij vervolgt over bekende onderwerpen)

.. Ik heb dit zo uit liefde geschreven; als ik u niet recht heb geschreven, verdraag het mij; maar ik denk dat ik volgens de Schrift heb geschreven; neem het mij ten goede af. Vaartwel. Ik doe de vrienden overal zeer hartelijk groeten en vragen dat ze voor me bidden. Weet dat ik een goedsmoeds ben, de Heere worde geprezen. De genade van de Heere zij met jullie allen. Amen.

Verheyden, Mart. Antwerpen

8 november 1559.
De Schoutteth contra MATTHEUS DE SMIDT, &c. hadde over 3 oft vier jaeren by GILLIS VAN AKEN herdoopt geweest te syne, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 5.*
MATTHEUS DE SMET*, van Gent, &c. opten IVen Novembris anno 1559 opten Steen met andere naervolgende geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van de Markgraaf, jaar1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 10.*

Idem contra ANDRIES LANGEDULLE, geboren tot Yperen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Zie boven.*
ANDRIES LANGEDULLE*, &c. geëxecuteerd, &c.*
Bron: *Zie boven.*
ANDRIES LANGHEDUL, van Ieper, wever, reeds te Gent verdacht van herdoperij, verdronken op het Steen. Vermoedelijk was ANDRIES verwant met JANNEKEN LANGHEDUL, huisvrouw van THOMAS WILLEMS, tegen wie de inquisiteur in 1556 een geding inspande. Sinds 1559 woonde ook **CHRISTIAAN LANGHEDUL** in Antwerpen; als koopman voerde hij lakens uit naar Dantzig en importeerde graan uit de laatste stad. Hij onderhield contacten met Vlaamse Dopers, onder meer met MAYKEN DE CORTE te Gent. Hij werd op 13 september 1567 verbrand te Antwerpen.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen I, p. 507, 508, II, p. 134, 135, J. Decavele.*

Idem contra LAUREYS VANDER LEYEN, PIETERSz, geboren tot Gendt, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Zie boven.*
LAUREYS VERLEYEN *van Ghendt, die metten voorseyden* ***Mattheus*** *ende* ***Andries*** *opten Steen, geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Zie boven.*

101. ANDRIES LANGEDUL, MATTHEUS POTTEBACKER EN LAUWERENS VAN DER LEYEN, 1559

In Antwerpen werden drie broeders, Andries Langedul, Mattheus Pottebacker en Lauwerens van der Leyen, opgepakt voor de waarheid.

Andries Langedul werd aangehouden in een tijd dat er in zijn huis een samenkomst was gehouden voor de prediking van het Woord van God. Iemand had het bespioneerd, en dus kwam de markgraaf daar net nadat de gemeente zich had verspreid, en terwijl Andries in het voorhuis zat en de Bijbel las. Hij arresteerde hem ter plaatse.
Zijn vrouw was in die tijd barende, wat de markgraaf ontdekte toen hij naar de kamer liep en zag dat de verloskundige het kind op haar schoot had; want de vrouw was net bevallen. Toen hij dit zag, trok de markgraaf zich terug uit de kamer, maar arresteerde ook de vrouwen die waren gekomen om de vrouw bij te staan in haar benauwdheid, en liet de kraamvrouw bewaken door enkele van zijn dienaren. Maar de kraamverpleegster, die hiertegen was gekant, verhinderde dat de vrouw werd gevangen, door hen te doen vertoeven, en hen wijn in te schenken; zodat de zieke vrouw, zonder hun kennis, op planken werd weggeleid over een bornput behorend tot de twee buren gemeenschappelijk. En zo ging ze vanuit het huis van haar buurman naar het huis van Christian Langedul, de broeder van haar man, gegaan; wiens vrouw ook in die tijd in de kraam lag.
Het is ons niet bekend geworden op welke dag Andries Langedul werd aangehouden, maar hij offerde zijn offer met Mattheus Pottebacker en Lauwerens van der Leyen op donderdag 9 november; 1559, en dit niet in het openbaar, maar ze werden onthoofd in de gevangenis, op een plaats waar de andere gevangenen, van wie er destijds veel waren, het vanuit de ramen van hun gevangenis konden zien.
Toen Andries neerknielde om zich aan het zwaard te onderwerpen, vouwde hij zijn handen en zei: "Vader, in uw handen beveel ik" - maar, "ik beveel mijn geest" was niet klaar gezegd, doordat de snelle afdaling van het zwaard het verhinderde.
Zo werden ze alle drie ter dood gebracht als lammeren van Christus voor de slachting.

Lauwerens van der Leyen

Laurens (Lauwerens) van der Leyen (Verleyen), een Doopsgezinde martelaar, werd onthoofd op 9 (of 4?) November 1559 in Het Steen Kasteel te Antwerpen , samen met Mattheus de Pottebakker en Andries Langedul . Hun namen zijn te vinden in het lied 'Aenhoort Godt, hemelsche Vader', nr. 16 van de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* , waar Laurens Lauken wordt genoemd. Hij was een geboren in Gent en waarschijnlijk behoorde tot de familie van der Leyen, waarvan een aantal leden het martelaarschap leed. Van Braght heeft vier brieven opgenomen in de *Martelarenspiegel* van Laurens van der Leyen, die hij op 25 mei, 10 juli, ongedateerd en 25 oktober in de gevangenis schreef. Laurens werd op 21 mei 1559 gearresteerd. Hij werd verschillende keren berecht, maar blijkbaar niet gemarteld. De inquisiteurs die hem ondervroegen, waren een man genaamd Claes, vervolgens de 'deken van Ronse', dwz inquisiteur Titelmann en de markgraaf van Antwerpen. Hij was ook al eerder gearresteerd omdat hij *geestelycke Liedekens*gezongen *had* (geestelijke hymnes); waarom hij toen werd vrijgelaten, wordt niet vermeld.

De inquisiteur dreigde hem meerdere malen met wrede dood en zei tegen hem: "Je weet zeker ... dat ik je zus (dwz Tanneken van der Leyen) in de Schelde heb gegooid." Maar noch dreigementen noch smekingen konden Laurens doen afzien van zijn geloof, dat hij sterk erkende. Hij had zijn doop nog niet in het geloof ontvangen. "Ik was," zei hij, "nog niet goed genoeg." The *Martyrs 'Mirror* bevat ook zijn geloofsbelijdenis, afgeleverd op 4 juli 1559. In deze bekentenis verdedigt hij de Leer van de Menswording zoals onderwezen door Menno Simons. Een aantal leden van de gemeente van Antwerpen zat in de gevangenis met Laurens, de namen van wie hij in de derde en vierde brief geeft, en van wie velen trouw het martelaarschap hebben ondergaan nadat Laurens ter dood was gebracht. Ze konden zien hoe Laurens werd geëxecuteerd en stierf als een ware volgeling van zijn Heere.

Lauwerens van der Leyen schreef verschillende brieven in de gevangenis, waarvan de volgende in onze handen zijn gekomen.

DE EERSTE BRIEF VAN LAUWERENS VAN DER LEYEN

Genade en vrede zij met al de broeders die in Emden wonen, vooral aan mijn twee broederen, en Tonijntgen, de vrouw van Lieven. Moge de Heere Jezus Christus u en ons allemaal sterken, door middel van zijn Goddelijke Geest. Amen.
Ik, Lauwerens van der Leyen, gevangen gezet voor het getuigenis van Jezus Christus op 21 mei. Op de 22ste beleed ik mijn geloof voor de Prometeur, mijnheer Claes; want hij kwam alleen, in de hoop dat ik zou zeggen wat hij wilde horen; maar de Heere hield mijn lippen dicht.
Op de vraag, voor wie ik met Pasen had moeten biechten en ten Sacrament, antwoordde ik: "Vóór meneer Lieven Biestman, maar niet de laatste Pasen, want hij is al twee of drie jaar dood."
Mij werd gevraagd: "Gelooft u niet dat God in het Sacrament is in vlees en bloed?"
Ik zei nee."
Wat denk je dan dat de sacrament is?
"Een afgod," antwoordde ik."
Ik werd gevraagd of ik niet in de Roomse Kerk geloofde, waarvan de paus het hoofd is."
Ik antwoordde:" Nee; want ik walg van de Roomse Kerk, want zij is volkomen in tegenspraak met de waarheid; maar ik geloof in de apostolische gemeente, waarvan Christus het Hoofd is."
"Wat vindt u van de kinderdoop?"
"Ik beschouw het als waardeloos en misbruik; want ik verzaak de eerste doop."
"Dan bent u niet gedoopt?"
Ik zei: "Nee."
"Is de doop dan niet nodig?"
Ik antwoordde: "Ja, het is noodzakelijk tot volkomenheid."
"Waarom dan ben je niet gedoopt?"
Ik antwoordde:
"Ik was nog niet goed genoeg."
"Waarom? "" Omdat ik teveel betrokken was bij deze wereld, want ik was, en ben nog steeds, erg schuldig, en ik dacht dat als ik zou worden aangehouden, zouden de mensen zeggen 'dat ik een bedrieger was, en dat veel mensen daarom beledigd zouden zijn; daarom wilde ik de doop niet ontvangen. Maar ik vind het goed en juist, en wil hierin leven en sterven; en hoewel ik niet gedoopt ben, zal de Heere in Zijn genade mij redden; door Zijn lijden en kostbaar bloed; want ik geloof dat alles wat een christen moet geloven; en hierin zal ik blijven. U mag met mij doen wat u wilt, want ik ben nu in uw macht.
Mij werd verder gevraagd wat ik geloofde met betrekking tot de incarnatie; of ik niet geloofde dat Christus uit het vlees en bloed van Maria kwam.
Ik zei: "Ik geloof dat de Schriften daarover getuigen, Johannes 1 en Lukas." En ik heb het uitvoerig gezegd. Zo bleef het, en ik moest het noteren. Dit was de zwaarste aanval; het duurde twee of drie uur.

Op 24 mei kwamen de deken van Ronse en twee anderen. Hij benaderde me met veel mooie woorden en zei: "Lauwerens, je moet jezelf laten instrueren; ge moogt niet rusten op een paar liedekens, die dertig of veertig jaar gecomponeerd zijn."

Ik antwoordde: "Denkt u dat ik afhankelijk ben van mensen? Wie op de mens vertrouwt, is vervloekt, zoals de Schrift zegt." Ik vertrouw alleen op God en in Zijn levende Woord, en hierin zal ik blijven zolang God mij het leven geeft." Jer. 17: 5; II Tim. 6:17.
Maar ze wilden met veel woorden laten zien dat God in het Sacrament was; ik wilde het echter helemaal niet geloven.
Met deze woorden gingen we uit elkaar en waren we minstens twee uur samen geweest.
Geschreven in haast, door mij, Lauwerens van der Leyen, 25 mei, anno 1559.

DE TWEEDE BRIEF VAN LAUWERENS VAN DER LEYEN

Genade en vrede worden u vermenigvuldigd, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere!
Weet dat ik werd onderzocht en dat de markgraaf veel van mij wilde weten.
Ik zei dat ik hem alles wilde vertellen wat mijn geloof betrof.
Hij zei: "Vertel me alles."
Ik zei: "Wat wilt u weten?"
Hij vroeg me: "Wat vindt u van de doop die u in uw kindertijd ontving?"
Ik zei: "Helemaal niets."
Hij wilde toen weten waar het was geschreven dat baby's niet zouden moeten worden gedoopt.
Ik zei: "Markus 16:16, Mattheüs 28:19."
Hij was heel kwaad op me en vroeg me: "Wat denk je van de zeven sacramenten?"
Ik antwoordde: "Ik heb er nooit iets over gelezen."
Deze vraag herhaalde hij twee of drie keer. Ik zei: "Ik heb er nog nooit over gelezen. Maar ik geloof dat Christus zit aan de rechterhand van Zijn Vader; en ik verhop bij Hem te komen als de tijd vervuld is."
Hij vroeg me toen naar de oorbiecht.
Ik zei: "Ik erken een biecht, maar ik houd niet van een oorbiecht. Maar ik biecht dagelijks voor mijn hemelse Vader."
Dit maakte de markgraaf woedend en hij zei dat hij me op de brandstapel zou laten zetten of in het water zou gooien.
Ik zei hem, dat hij met mij doen kon, wat hij wilde, omdat mijn vlees tot zijn beschikking stond.
Hij vertelde me toen dat hij andere geleerde mannen zou sturen.
Ik antwoordde dat ik al het geloof bij me had, wat ik wilde geloven.
Hij zei: "Je moet naar hen luisteren."
Ik antwoordde: "Hoewel je me van lid tot lid vaneen snijdt, vertrouw ik erop dat ik de Heere, mijn God, niet zal verloochenen."
Toen waren de markgraaf en zijn Schepenen erg boos op mij; want een van dezen zei, dat hij mij in op de galeien zou zetten.
Maar ik antwoordde: "Doe met mij zoals je wilt."
Toen zei de markgraaf: " Ik zal niet zo mild voor hem zijn; we zullen hem op de brandstapel laten plaatsen."
Ik zei: "Ik herinner u aan mijn vonnis; en vertelde hem, hoe ik, toen ik de laatste keer werd ondervraagd werd, verboden werd, op straffe van onthoofding of de brandstapel, vanwege het zingen van hymne's, en dat ik erop moet letten niet een van zulk volk te zijn." Maar, ik zeg dit niet omdat ik daarom nu te moediger ben; want zelfs als ik het nooit eerder was verboden, zou ik mijn Heer en God niet willen verzaken."
De markgraaf vroeg me toen: "Is jouw moeder ook van hen?"

Ik antwoordde: "Ik wou dat ze het deed." En ik zei: "Toen ik gokte en dronken werd en de wereld volgde, werd ik ongemoeid gelaten, maar nu ik oprecht de Naam van God belijd, word ik vervolgd; want het is zoals de profeet Jesaja zegt: 'De waarheid is op straat gevallen en billijkheid kan niet binnengaan, en hij die afwijkt van het kwade, maakt zichzelf tot een prooi.' Jes. 59:14, 15.
Een van de Schepenen zei toen tegen mij: "Heb je ook gestolen?"
Ik vroeg hem twee of drie keer: "Heb je ooit gehoord dat ik dat heb gedaan?" maar hij antwoordde niet.
Ze begonnen toen heel zachtjes tegen me te spreken en zeiden: "Als je alles wat je hier hebt gezegd, zult verzaken, zullen we dit papier in stukken scheuren en je genade tonen."
En de markgraaf zei: "Gij weet zeker, hoe uw zuster het daarmee verging, die ik in de Schelde liet gooien."
Maar ik antwoordde dat ze voor de waarheid was gestorven; en wat mijzelf betreft: "Ik wil mijn Heere en God niet verloochenen, die mij heeft geschapen en gemaakt, ik zal u liever toelaten met mij doen wat u wilt."
Toen zei de markgraaf: "Denk je dat we niet ook kunnen lezen? Wij lezen ook dagelijks de Schrift, maar deze schoenmakers en kleermakers willen wijzer zijn dan wij. Ik ben erg blij dat je in mijn handen bent gevallen; want ongetwijfeld heeft God de Heere u in dat huis gezonden, opdat ik u zou straffen, zodat anderen van u een voorbeeld zouden nemen." En hij paste veel lelijke scheldwoorden op mij toe en zei:" U hebt vaak in mijn huis gegeten en gedronken. Het spijt me dat ik je keel niet heb dichtgeknepen."
En hij vroeg me:" Als je geen gevangene was, zou je jezelf dan opnieuw laten dopen?
"Ik zei:" Als je me morgen vrij laat, zal ik ijverig zijn om mezelf te laten dopen; want het komt de gelovigen toe."
Hij vroeg me vervolgens: "Beken je niets anders?" En hij ondervroeg mij over prinsen en heren, en de paus van Rome.
Ik zei: "Ik heb de Almachtige God gehouden om mijn Opperste Schepper te zijn, en mijn Koning."
Toen zei de markgraaf: "Ik heb thuis een klein boekje, bedekt met zeem." [in leder?]
Ik zei: "Mijnheer, dat boek was van mij, en als u het wilt lezen, zult u daarin vinden wat ons geloof is."
Hij antwoordde: "Ze werden voor het eerst gepubliceerd door de paus van Rome."
Ik zei: "ik beschouw het niet als zodanig, maar het is het testament, ons door God nagelaten ter gedachtenis."
Hij was woedend en verstoord op me en zei: "Ik wou dat ik je nooit van mijn leven had gezien;" en zei met een vergramd gezicht: "Ga weg vanhier, want ik en deze heren, de Schepenen, kwamen om u te instrueren, maar wij zullen u andere geleerde mannen sturen."
Ik bedankte hem voor de moeite die ze hadden genomen.
Mijn lieve vrienden, ik was niet bang voor hen, ongeacht hoe ze me bedreigden. Lukas en Mattheüs zeggen: "Wie zijn leven tracht te redden, zal het verliezen, maar wie het verliest omwille van Mijn Naam, zal het vinden." Lucas 17:33; Mat. 10:39. Ze dachten dat ze me zeer teisterden; maar ik was helemaal niet bang voor hen. Ik hoop dat ik spoedig van dit vlees zal worden verlost.
Mijn geliefde vrienden, wees niet bevreesd voor hen die het lichaam doden, maar vrees voor Hem die u heeft geschapen en gemaakt, en de macht heeft om u in het eeuwige vuur van de hel te werpen. Lucas 12: 5..
Hiermede beveel ik u den Heer aan; en moge de machtige hand van God u leiden en houden, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere.

Ze vroegen me ook of ik gered zou worden, omdat ik de doop niet had ontvangen.
Ik antwoordde: "Ja, want ik vertrouw erop dat de Heere mijn bereidheid zal respecteren, omdat Hij had waardering had voor de bereidheid van Abraham." Gen 22:12.
Broeders en zusters, bid voor mij dat ik met de hulp van God tot het einde standvastig mag blijven. Ik vertrouw erop dat je me als je broeder beschouwt, hoewel ik nog niet tot volkomenheid ben gekomen.
Geschreven door mij, Lauwerens van der Leyen, 10 juli 1559, in Antwerpen.

EEN BEKNOPTE **BEKENDMAKING VAN GELOOF**, EN EEN DEEL VAN HET GESCHIL DAT IK, LAUWERENS VAN DER LEYEN, HAD OP DE VIERDE JULI 1559, BIJ DE HEREN VAN DE WET, IN ANTWERPEN, EN DE DEKEN VAN RONSE
(Om dit alles te verhalen zou te veel tijd vergen)

Een belijdenis van het geloof, en een belijdenis van de eeuwige God, die van eeuwigheid is en die voor eeuwig zal blijven, zonder te beginnen en zonder einde, Die is en was; deze enige is een eeuwige God; en er is geen ander; Hem belijd ik een eeuwige God te zijn, namelijk een eeuwige Vader, en ik belijd ook dat Zijn enige Zoon één is met Zijn eeuwige Heilige Geest. Aldus is Hij een volmaakte God en naast Hem is er geen ander, namelijk Vader, Zoon en Heilige Geest. 1 Joh. 5. Volgens mijn geloof en het getuigenis van de heilige Schrift zijn zij één. Amen.
De almachtige, eeuwige God, met Zijn eeuwige, almachtige Zoon, die ook het Woord van de Vader is; aan deze grote, onbegrijpelijke, onzienlijk en onzichtbare God, die door Zijn eeuwige Woord de wereld heeft gemaakt, en zonder Hem is er niets gemaakt dat gemaakt is, dat is in de hemel en op aarde; het onzichtbare werd zichtbaar; voor deze eeuwige Zoon, die ook het Woord van de Vader is, zij eeuwig en altijd lof. Amen. Johannes 1: 1, 2; Kolossenzen 1:10.
Van Hem willen we spreken, van deze eeuwige Zoon, die met de Vader was, en met Hem was in Wezen of in Goddelijke vorm, door Wie en met Wie Hij van eeuwigheid werkte; want door Hem is de wereld gemaakt, en alles wat erin is, en zonder Hem is er niets gemaakt; aan deze eeuwige Zoon, die één is met Zijn eeuwige Vader, die vanaf het begin van de schepping van God is (Openbaring 3:14), zonder begin en zonder einde, - aan Hem, lof en glorie voor altijd en eeuwig. Amen. Enz. enz.

Na een zeer uitvoerige Geloofsbelijdenis besluit ij zijn brief:
Daarom zei ik tegen hen:" Als u wilt om in het openbaar met mij in discussie te gaan, met de Heilige Bijbel, zal ik u antwoorden met het Woord van God, met betrekking tot alles wat u zult spreken met het Woord van de levende God. Hij die oprecht is, zal worden gehoord; maar hij die ongelijk heeft, zal verkondigen en bekennen dat hij tot op de dag van vandaag een valse Leer heeft onderwezen."
Dit is een klein deel van de woorden die we hadden met de Schepenen, de Schout en de geestelijken.

DERDE BRIEF VAN LAUWERENS VAN DER LEYEN

De vrede van de Heere zij met u. Amen.
Genade zij met u; en vrede, van God de Vader, en van onze Heere Jezus Christus, die Zichzelf gaf voor onze zonden, opdat Hij ons zou verlossen van deze tegenwoordige

boze wereld, volgens de wil van God en onze Vader, aan Wie glorie zij voor eeuwig en altijd. Amen.
Een zeer hartelijke groet met de vrede van de Heere aan u, mijn geliefde broeder Nathanael. Ik, je gevangengenomen broeder Laurens, wens je de genade van de Heere voor een groet. En laat je weten, dat ik redelijk goedsmoeds ben, de Heere zij geprezen; wat ik hoop dat het zo tot het einde zal doorgaan door de genade van de Heere; ja, ik hoop tot op de dag van de verschijning des Heeren. Weet dat we wachten op de verlossing van ons vlees van dag tot dag.
Weet verder dat ik u twee hymnes stuurde, gecomponeerd door Lauwerens de Huyvemaecker in zijn banden.
Mijn geliefde broeder, laten we altijd vasthouden aan die dingen die we hebben gedaan, dat we een volledige beloning ontvangen (2 Joh. 8); en laten we ons niet van ons voornemen beroven, omdat we er zeker van zijn dat we de waarheid hebben; en dat geen andere ooit zal worden gevonden; hiervan verzekert ons geweten ons.
Het spijt me hartelijk dat ik mijn tijd zo lang heb verkwist met de slechte en blinde wereld, en niet beter mijn tijd heb besteed. Maar hoewel ik niet lang op die betere wijze ben geweest en nu een gevangene ben, hoop ik toch te behouden wat ik heb, vertrouwend op de genade van de Heere, dat Hij mij niet in de steek zal laten.
Weet, lieve broeder, dat ik je veel meer Schriftgedeelten had moeten schrijven; maar u wordt zelf door God onderwezen en kent de waarheid. Zie dat je erin blijft; moge de Heere u en alle vrienden daarin bewaren.
Hiermede beveel ik u aan de Heere en aan het woord van Zijn genade. Wij twaalf, samen opgesloten, begroeten jullie allemaal met de vrede van de Heere.
Andries Langedul, Sander Hendricks, Anthonis Claes, Hans de Luyckener, Mattheus de Pottebacker, Lauwerens van der Leyen, Lauwerens de Huyvemaecker. De vrouwen, Adriaentgen, huisvrouw van Jochem; Kalleken, huisvrouw van Lauwerens de Pesemaecker; Claertgen, vrouw van Jan Beun; Catelijntgen, huisvrouw van Lauwerens de Huyvemaecker; Maeyken, dochter van Andries Langedul; Grietgen Boriaventuers, oude Maeyken en Maeyken de Korte.
Door mij, LAUWERENS VAN DER LEYEN

Groet alle vrienden zeer, vooral Tanneken en Pierijntgen, in de Blinde Ezel, en Maeyken, dochter van Andries.
Groet zeer Tanneken, Lauwerens de Huyvemaecker en zijn vrouw; groet Prijntgen met de vrede des Heeren.
Ik, Lauwerens, uw broeder, zeg u adieu; mijn lieve broeder, adieu.

VIERDE BRIEF VAN LAUWERENS VAN DER LEYEN

De vrede van de Heere zij met u. Amen.
Genade en vrede zij met u, van God de Vader en de Heere Jezus Christus. Gezegend zij God, ja, de Vader van onze Heere Jezus Christus, de Vader van barmhartigheden, en de God van alle troost; die ons in al onze verdrukking troost, opdat wij in staat zijn om hen te troosten die in enige benauwdheid zijn, door de troost waarmee wij zelf door God worden getroost. Want zoals het lijden van Christus in ons overvloedig is, zo is ook onze troost overvloedig in Christus. En of we gekweld zijn, het is voor uw troost en zaligheid, die nuttig is in het volhouden van hetzelfde lijden dat wij ook lijden; hetzij dat we getroost worden, het is voor uw troost en zaligheid. En onze hoop op u is standvastig, wetend dat gij, zoals gij deel hebt aan het lijden, ook de troost deelachtig zult zijn. 2 Cor. 1: 2-7.

Ik begroet u hartelijk, mijn geliefde broeders Nathanael en Lieven, met de vrede des Heeren; Ik beveel me ernstig aan u aan, en deel u mee, dat ik redelijk goedsmoeds ben, de Heere zij geprezen om Zijn grote genade, die Hij zo rijk heeft getoond aan mij, dat Hij mij heeft verlost van deze tegenwoordige boze wereld; en dat terwijl u mij ooit zag in zo'n buitengewone goddeloosheid, dat het licht van de waarheid nu aan mij wordt geopenbaard, waarvoor ik de Heere zeer dank en erop hoop dat ik daarin zal blijven door de genade van de Heere.
Want, mijn geliefde broeders, weet dat we niets hebben van onszelf, maar dat alles van de Heere moet komen, want de Heere zegt: "Wie zijn leven tracht te redden, zal het verliezen, en wie zijn leven zal verliezen omwille van Mijn Naam zal het bewaren." Lucas 17:33. Want wij hebben een grote hogepriester, die door de hemelen is gegaan, Jezus, de Zoon van God, laten we onze Belijdenis vasthouden. Want wij hebben geen hogepriester die medelijden kan hebben met het gevoel van onze zwakheden; maar werd in alle opzichten verleid zoals wij zijn, maar zonder zonde. Laten we daarom vrijmoedig tot de troon van genade komen, opdat we genade kunnen verkrijgen en genade vinden om geholpen te worden in tijd van nood. Hebreeën 4:14, 16.
O mijn geliefde broeders, laten we, daar wij de rechte waarheid kennen, er niet van scheiden, maar laten we altijd ons fundament leggen op de Hoeksteen Jezus Christus, zodat ons gebouw stevig met elkaar verbonden kan zijn (Efeziërs 2: 20-22). En ook wanneer we als goud in de oven worden beproefd, dat wil zeggen, in alle soorten verdrukking, zowel in als uit banden; want Satan kwelt ons soms heel erg. Ef. 6:11. Laten we daarom toezien, dat onze kroon niet van ons wordt weggenomen (Openbaring 3:11); dat we voorbereid mogen zijn op de strijd; dat we de helm van de zaligheid op ons hoofd mogen hebben en het zwaard van de Geest hebben. Efeziërs 6:17.
Geliefde broeders, hij die overwint, zal alle dingen beërven; ja, hij die overwint zal gekleed worden in witte linnen kleding; daar zal de kroon des levens ons worden voorbereid. O geliefde broeders, vrees niet degenen die het lichaam doden; maar vrees veeleer Hem, die nadat Hij het lichaam heeft gedood, ook de ziel in de hel kan werpen. Lucas 12: 5.
Geliefde broeders, u weet dat ik u dit geschreven heb uit liefde. Neem mijn klein verstand ten goede. Ik zend je een Liedeke.
Hierbij beveel ik u den Heere en het Woord van Zijn genade aan en neem van u adieu; adieu, mijn lieve broeders, adieu.
Al mijn medegevangenen begroeten u hartelijk.
Hans de Luyckener groet zijn broeder zeer hartelijk, en Anthonis Claes groet zeer Elsgen Aerts.
Groet van ons al de vrienden zeer, allen die de Heere vrezen, en gedenk degenen die in banden zijn, als medegegvanene met hen. Mat. 25: 36; Hebreeën 13: 3.
Lieve broeders, begroet mij ook zeer hartelijk Tanneken, huisvrouw van Lenaert de Letterzetter, heel liefdevol en zeg haar adieu in mijn naam.

Geschreven op 25 oktober, 1559 door mij, Lauwerens van der Leyen, gevangen gezet in Antwerpen voor het getuigenis van Christus.

Onthoofd op 9 (of 4?) November 1559

102. MARTYROLOGIE ANTWERPEN

… Het is dan ook vooral de markgraaf van Antwerpen, die de grote drijfkracht is bij de jacht op de ketters, waartoe de omstandigheid wel zal hebben meegewerkt, dat deze stad zo dicht lag bij Brussel, alwaar de Landvoogdes resideerde.

.. De vorst werd in de stad Antwerpen vertegenwoordigd door drie hoge officieren die vooral een verregaande rechterlijke bevoegdheid bezaten: ***de schout of markgraaf, de onderschout*** en de amman, [officier] die door de vorst of zijn plaatsvervanger voor het leven werden benoemd. De schout moest op bestuurlijk vlak de regeringsplakkaten en de stedelijke ordonnanties uitvaardigen en de naleving ervan controleren. Tevens adviseerde hij de centrale regering voor de jaarlijkse wetsvernieuwing. De belangrijkste taak van de schout lag echter op het terrein van de justitie. De schout nam immers het initiatief tot de rechtsvervolging in zaken van strafrecht. Hij spoorde de misdadigers op, arresteerde hen en bracht hen voor de Vierschaar, die hij aanmaande recht te spreken.
De **Vierschaar**, samengesteld uit de schout en de schepenen, was, op enkele uitzonderingen na, uitsluitend bevoegd voor criminele misdrijven van hoge justitie, dit wil zeggen misdrijven waarop de doodstraf, blijvende verminking of verbanning als strafmaat stonden. Ook de ketterij behoorde tot deze misdrijven. Het onderzoek werd in dergelijke gevallen geleid door de schepenen, die ook het vonnis uitspraken. De schout diende ten slotte te zorgen voor de uitvoering van de straf.
De onderschout was oorspronkelijk een plaatsvervanger van de schout, wiens bevoegdheden hij in geval van afwezigheid overnam. Vanaf 1557 was hij echter een volwaardig ambtgenoot van de schout, die wel de protocollaire voorrang behield.

3 januari 1558.
De Schoutet contra FRANS FRAET, boeckprintere, &c. verboden boecken geprent, op de bladrand: Executio.
Onthoofd.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 442, 445.*
"Den 4 January, doen wirt tot Antwerpen op den Merct gerecht Frans Raet, Boekdrucker, omdat hy Boecken gedruckt hadde, teghen het Mandement des Conincx, ende was hem dikwils noch vergheven geweest, maer hy ende lietet niet". **Antwerpsch Chronykje.**

4 februari 1558.
De Schoutet contra JACOB DANEELS, geboren van Comene, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra JEHAN DES CHAMPS, schoelmeester, geboren by Bergen-Henegou, calvinist, op de bladrand: Executio.
Beiden levend verbrand.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 443, 444, 445.*

10 maart 1558.
CLAIRE VAN MELLE, van Antwerpen, werd te Lokeren verdacht van herdoperij en werd te Rupelmonde veroordeeld tot afzwering en mocht 2 jaar deze stad niet verlaten.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 146, 147, J. Decavele.*

22 april 1558.
De Schoutet contra LOYS LUYCX, geboren van Laerne by Ghendt, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Onthoofd.

Idem contra JEHANNE DU BOYS, geboren van Antwerpen, huysvrouwe van ANDRIES VANNEAULX, Herdoopster, gevlucht van Doirnick, op de bladrand: Executio. Verdronken.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 444, 445, 469.*

6 juli 1558.
De Schouteth contra FRANS THYBAULT, van Yperen, Herdoper, 's nachts berecht.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 447, 464.*

19 augustus 1558.
De Schoutet contra NOELLE MAZILLE, van Douay, huysvrouwe van ANTONI ROCQUE, Herdoopster, op de bladrand: Executio. Bij nacht op het Steen berecht.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 447, 464.*
NB: al in 1556 te Gent verdacht van herdoperij.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 144, 154, J. Decavele.*

2 september 1558.
Aangehouden en verdacht van ketterij, LAUWEREYS BERCKELAER, krijgt genade van de koning.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 448-55, 457-463.*

15 oktober 1558.
MARTIN VAN DE WALLE, van Gent, zijdetwijnder, verdacht in 1551 van herdoperij te Antwerpen, op deze dag veroordeeld tot de brandstapel te Brugge.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 198, 199, J. Decavele.*

25 oktober 1558.
De Schouteth contra HANS PLEYNSHORN, geboren van Norenborch, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Op het Steen berecht.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 451, 464.*

18 november 1558.
De Schoutet contra HANS JANSSENS, geboren tot Cruyninghen, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Idem contra ALEXANDER DE BODE, scrynwercker, Herdoper, op de bladrand: Executio.
Beiden op het Steen berecht.
Bron:*Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 452, 465.*

22 november 1558.
Minute voor brief van de Magistraat aan het Hof om geheime executie op het Steen te melden van twee WEDERDOPERS HANS JANSsone van Cruyninghen en ALEXANDER DE BODE, schrijnwerker te Antwerpen (zie 18 nov.).
Bron: *A.A.B. Deel 34, blz. 191.*

16 december 1558.
De Schoutet contra PEETER HENRICX, vettewarier, herdoper.
Idem contra AERDT AERTSSENS, geboren tot Utrecht, herdoper.
Idem contra JAN COLLEN of COKEN, cleermaeckere, van Borckerloo, herdoper.

Idem contra GEERDT FRANSSENS of FRASENS, geboren van Thienen, herdoper.
Allen verbrand.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 454, 465, 466, 470.*

24 december 1558.
GILLIS VERDRICT, van Elversele, was predikant van de nieuwe leer, verdacht in o.a. Antwerpen, verbleef te Emden-Norden en Zürich en kwam op deze dag om op de brandstapel te Brussel.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 190, 191, J. Decavele.*

30 december 1558.
De Schoutet contra STYNKEN HONTS, geboren van Antwerpen, Herdoopster.
Idem contra LYNKEN JACOB, des scippers dochtere, geboren van Dilsen int lant van Luyck, Herdoopster.
Idem contra GHEERTRUYDT, huysvrouwe van wylen ANTONIS VAN HOUTER, van Weert, Herdoopster.
Idem contra TANNEKEN of TRUYKEN VAN CLUYTEN, geboren van sHertogenbossche, Herdoopster.
Allen op het Steen berecht.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 456, 466.*

12 januari 1559.
ANTHEUNIS VERDRICT, uit Elversele, lakenkoopman, verdacht in 1555 te Antwerpen, was diaken van een gemeente in de nieuwe leer, werd in 1558 veroordeeld en eindigde op deze dag op de brandstapel te Brussel.
Bron: *De dageraad van de reformatie te Vlaanderen II, p. 190, 191, J. Decavele.*

18 januari 1559.
De Schoutet contra HENRICK SNOELAECKE, cleermaker, geboren van Boeckelt, ketterij.
Idem contra ADRIAEN COREMAN, schildere, geboren van Antwerpen, ketterij.
Beiden verbrand.
NB: ADRIAEN was door zijn vader (!) aangeklaagd wegens het ketterse dopen van zijn kind.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 457, 471, 472 en Antwerpiensia, Deel 14, blz. 99.*

1 februari 1559.
JACOB STALLYNCK, CLAYSz., van Brugge, passementwever, verdacht van ketterij te Antwerpen in 1553, onthoofd te Brugge op deze dag.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 180, 181, J. Decavele.*

16 februari 1559.
JAN INGELMAN of INGELRAMS, apotheker.
JACOB BOOMANS, oudkleerkoper.
Voortvluchtige ketters, bij verstek ten eeuwigen dage verbannen.
Bron: *A.A.B. Deel 9, blz. 17, 111, 136.*

27 februari 1559.
De Schoutet contra HERMAN JANSSENS, smidt, geboren van Amstelredamme, ketterij.
Idem contra CORNELIS VAN HALEWYCK, HAELWYCK, slootmaecker, ketterij.

Beiden verbrand.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 448-60, 472.*

17 maart 1559.
De Schoutet contra FRANCHYNE VANDER BORCHT, geboren van Lyere, Herdoopster.
Idem contra POLONIE, JAN LONTSDOCHTERE, geboren van Ghoes, Herdoopster.
Idem contra ADRIANA LAMBRECHTS, geboren inde Langstrate, Herdoopster.
Allen verdronken op het Steen.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 460, 472.*

5 mei 1559.
EUSTAES ROGUE, valse munter.
MARIE THONIS of THUENIS, ketterij.
FRANSCHOYS MARQUYN, geboren tot Chieri in Piedmont, ketterij.
MATHEUS CHALON, ketterij.
en syn nyet ter Vierscharen geweest, overmidts datse vuyter gevanckenissen geloopen zyn.
Bij verstek ten eeuwige dage gebannen.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 8, blz. 462.*

27 juni 1559.
De Schoutet contra MAEYKEN FILIERS, geboren tot Gorcum, overmidts dat de verweerderesse herdoopt is inde leeringhe vanden Herdoopers, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 2.*
MAYKEN FILGIERS*, &c. opten XXVIIIen Juny 1559 opten Steen tAntwerpen verdroncken is geweest &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 8.*
NB: MAYKEN FILGIERS zou afkomstig zijn van Gent volgens: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, blz. 108, 109, J. Decavele.*

5 juli 1559.
KAREL TANGHEREEDT, van Nukerke, schoenmaker, verdacht in 1557 te Antwerpen van herdoperij, kwam op deze dag te Gent om op de brandstapel.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 184, 185, J. Decavele.*

19 juli 1559.
ROBERT DE LA MERRE, van Brugge, zijdewever, werd in 1558 te Antwerpen verdacht van herdoperij; hij werd te Brugge veroordeeld tot "heerlijke betering".
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 146, 147, J. Decavele.*

7 augustus 1559.
ABRAHAM TANGHEREEDT, van Nipkerke/Nukerke, kleermaker, en zijn vrouw PERONNE WITGANS, uit Belle, werden in 1557 te Antwerpen verdacht van herdoperij, zij kwamen op deze dag om op de brandstapel te Gent.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, p. 184, 185, 202, 203, J. Decavele.*

11 oktober 1559.
De Schoutet contra MAEYKEN SPRINCEN, geboren van Maestricht, overmidts dat de verweerderesse herdoopt is &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 3 en 4.*
MAEYKEN SPRINCEN*, van Maestricht, &c. opten Steen verdroncken is geweest, &c.*

Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 9.*

Idem contra MARGRIETE VAN HALLE, geboren hier tAntwerpen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Zie boven.*
MARGRIETE VAN HALLE*, weduwe* ***WILLEM EGGERTINGS****, &c. bekent heeft gehadt herdoopt te syne, alhier opten Steen den XIen Octobris 1559 verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Zie boven.*

Idem contra MAEYKEN DE CORTE, geboren tot Ghendt, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Zie boven en Registerboeck der geexendeerde vonnissen, 1484-1582, fol. 205vo.*
MAEYKEN DE CORTE*, van Ghendt, &c. herdoopt / verdronken, &c.*
Bron: *Als boven.*

10 november 1559.
WILLEM DE SCHILDERE, schoenmaker, uit Dranouter, werd in 1559 te Antwerpen door de markgraaf wegens ketterij ingerekend. Hij ontsnapte op deze dag uit de gevangenis, begaf zich naar Londen en werd er op 22 juni 1561 tot diaken aangesteld. Op 4 mei 1562 werd hij te Dranouter bij verstek verbannen verklaard.

OLIVIER MOENIS, lakenscheerder, uit Dranouter ontsnapte ook mede uit de gevangenis, sinds 1560 was hij in Londen, waar hij trouwde met JACOMYNKEN VAN DER MEESEN. Op 4 mei 1562 werd hij verbannen verklaard en werden zijn goederen verbeurd verklaard. In augustus 1565 werd zijn zaak opnieuw behandeld door de inquisiteur, vermoedelijk omdat hij een verzoek had ingediend om zich weer in het land te mogen vestigen.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen, Deel I, p. 401, 426, J. Decavele.*

Martyrologium Antwerpen

15 maart 1560.
De Schoutet contra ELIZABET HUEVELS (= VAN DEN HEUVEL), geboren tot Cortryck, &c. anderwerf heeft laten doopen ende inde heresie vanden Herdoepers persisteert, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 6.*
BETKEN HUEVELS*, van Wervick (sic), &c. opten XVIen dach van Meerte 1559 (1560) voer Paesschen, opten Steen met andere naegenoemde verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 11.*

Idem contra ELIZABETH BERENTZ, geboren tot Ghendt, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
BETKEN BERENDTS*, van Ghendt, &c. Herdoopster, ook verdronken.*
Bron: *Rekeningen, zie boven.*

Idem contra ELIZABETH KERSTIAENS, van Nipkerke, &c. op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
BETKEN CHRISTIAENS*, &c. van dat sy* ***herdoopt*** *was, verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen, zie boven.*

30 maart 1560.
WILLEM DE CLERCK, van Menen, wever, man van MAYKEN CHRISTIAENS, te Nipkerke al verdacht van herdoperij, is te Antwerpen op deze dag verbrand.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen, J. Decavele II, blz. 92, 93.*

21 juni 1560.
De Schouttet contra GHEERT AERT, THYSSOONE, &c. geweest in zeker vergheeringhe ende heymlycke prekenghe, &c. (Afloop van dit proces is onbekend, Red.).
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 108, 109.*

Idem contra NICOLAES LEENAERTS, overmidts dat byden verweerdere bevonden zyn diverssche verboden boecken ende oock quade opinien gesustineert heeft, &c. (Afloop van dit proces is onbekend, Red.).
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 109.*

Idem contra ANTHOINE (ANTHONI) COCQUIEL, &c. diverssche verboden boecken, &c. (Afloop van dit proces is onbekend, Red.).
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 109.*

27 juni 1560.
Te Gent wordt onthoofd TANNEKEN GRESSY, vrouw van HANS DE SMET, afkomstig van Kortrijk, zij werd te Antwerpen verdacht van herdoperij.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, blz. 114, 115, L. Decavele.*

9 augustus 1560.
De Schouteth contra JAN CLEEREN, van Gortsleeuwe, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. 1872, Deel 9, blz. 111.*
***JANNE CLEEREN**, geboren van Gortsleeuwe, hertekensmaeckere, &c. hem te hebben doen herdoopen, &c. ende opten thiensten Augusti 1560, alhier tAntwerpen opten Steen is verdroncken, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 121.*

Folio 270
OPMERKING 1560

Het zeer strenge decreet van keizer Karel V, gemaakt in september 1550, en zes jaar later vernieuwd en bevestigd door Filips II, koning van Spanje, tegen de baptisten (zoals we in de loop van het jaar 1556 hebben getoond), was nu, 1560, opnieuw vernieuwd door Philip II, en overal in Nederland uitgeroepen. Zie genoemde verdediging van Willem I, Prins van Oranje, 'tegen zijn tegenstanders, editie 1569, pagina 165, ontleend aan het grote boek van Plakkaten van Gent, enz.
Het lijkt erop dat het bloedvergieten, doden en verbranden van de heiligen daardoor des te groter werd, zoals blijkt uit de volgende martelaren.

26 januari 1560.

De Schoutet contra JORIS CRISTIAENS, &c., anderwerff laten doopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 5 en 6.*
JORIS CHRISTIAENS*, &c. opten Steen met andere XXVIIen January geëxecuteerd is geweest int water, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 10.*

Idem contra JAN GIELIS, alias HANS DE BACKE, geboren tot Jumez, &c. herdooperye, Op de bladrand: Executio.
Bron: *Als boven.*
JEHAN GIELIS*, de Jumay, &c. verdronken wert, &c.*
Bron: *Als boven.*

Idem contra ANTHONIS CLEYS, geboren van Dordrecht, &c. herdooperye, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 6.*
ANTHONIS CLEYS*, van Dordrecht, &c. opten Steen verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 10.*

Idem contra THIELMAN NAEBERCHS, van Millegem (=Meiligem) geboren, &c. herdoopery, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Zie boven.*
THIELMAN NAEBRECHTS*, van Milleghem, cleermaeckere, &c. opten Steen verdroncken is geworden, &c.*
Bron: *Zie boven.*

103. ANTHONIS CLAES; JORIS; TIELEMAN EN HANS DE BACKER, 1560

In het jaar 1560 werden drie broeders, Anthonis Claes, Joris Tieleman en Hans de Backer, opgepakt, onderzocht en gefolterd; maar zij hielden zich onwankelbaar vast aan hun geloof en de waarheid die zij hadden geleerd en aanvaard en wandelden aldus op het smalle pad naar het nieuwe Jeruzalem; daarom werden zij door de vijanden der waarheid ter dood veroordeeld en in een kuip verdronken.
Maar evenals zij moesten drinken in de stoffelijke dood, zo zal het eeuwige leven door God voor hen worden uitgestort.

104. **PETER VAN Spanje, (*PEDRO DE SOZA*) GOMER HET MASON EN JAKOB DE GOUDSSMID,** 1560

31 januari 1560.
De Schoutet contra JACQUES SCHOT, op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 6.*
JACQUES SCHOT*, goltsmit, die, overmidts dien hy, by syne eygen confessie, hem hadde laten herdoopen, opten yersten February 1559 styl van Brabant opten Steen met andere nairvolgende verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 11.*

Idem contra PEDRO DE SOZA, op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, verder als boven.*
PEDRO DE SOZA*, Spaengniaert, &c. omme dat hy herdoopt was, opten Steen verdroncken, &c.*
Bron: *Rekeningen &c. als boven.*

Idem contra GOMMARE DE CLERCQ, op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, als boven.*
GOMMAER DE CLERCK*, metsere, geboren van Lyere, &c. herdoopery, met bovenst. opten Steen verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen &c. als boven.*

In hetzelfde jaar bezegelde drie andere vrome broeders de waarheid met hun dood in Antwerpen.
Een van hen was Peter, een Spanjaard, die een paar jaar eerder terwijl hij nog in Spanje was een broeder uit Amsterdam, genaamd ***Jacob Jans Ruytenburgh***, had gesproken en met hem had gehandeld op een andere tijd over God en Zijn Woord. Uiteindelijk kwam hij met de broeder, per schip, naar Antwerpen, zijn vrouw en kinderen achterlatend bij St. Lucas, met de bedoeling na een tijdje naar hen terug te keren, of ze te komen halen.
Na zijn aankomst in Antwerpen, werd hij door onwetendheid in eerste instantie gemeden door de broeders, die vreesden voor verraad, aangezien hij een Spanjaard was; echter, na voldoende onderzoek en instructie, werd hij niet alleen tot de gemeente toegelaten, maar ook als een broeder en medelid van de gemeente van God, en ontving hij de doop na de belijdenis van zijn geloof, die hij waarachtig en openlijk verklaarde voor de gemeente.
Kort daarna, toen hij op het punt stond terug te keren naar Spanje , om zijn vrouw en kinderen te winnen, evenals enkele van zijn vrienden en kennissen, en hen tot de ware kennis van de waarheid te brengen, werd hij opgepakt door de markgraaf, die zelf verbaasd was om een Spanjaard in zijn handen te krijgen. Hij werd lange tijd gevangen gehouden en de Spanjaarden hadden grote moeite met hem; maar hij, zowel mondeling als schriftelijk, toonde duidelijk de waarheid aan hen, in zijn eigen taal, niettegenstaande wat zij probeerden te bewerkstelligen dat hij zou afvallig worden. Maar omdat niets hem kon bewegen en hij standvastig bleef, bezegelde hij tenslotte moedig de waarheid en zijn liefde tot God met zijn dood, *met Gomer de metselaar en Jacob de goudsmid*, die samen in een bad werden verdronken, voor de Naam van Christus.

105. DOVE BETGEN, BETGEN VAN GENT EN LIJSKEN SMITS, 1560

Doof (dove) Betken, een martelaar van de Wederdopers , werd op 16 maart 1560 tezamen met Betgen van Gent en Lijsken Smits in een ton in de Steen-gevangenis te Antwerpen verdronken . Volgens de officiële gegevens heette ze Elisabeth Heuvels, geboren te Kortrijk of Wervick in Vlaanderen. Alle drie de vrouwen "bleven volharden in hun herdoop."
Hun namen zijn te vinden in een lied, "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (geef oor, o God, hemelse Vader), nr. 16 in *Liedtboecxken van den Offer des Heeren* . Dit lied wordt ook genoemd door Wolkan, *Lieder*.

Van Braght: In 1560, werden ook drie gevangen zusters, namelijk Dove Betgen, Betgen van Gent, en Lijsken Smits, ter dood veroordeeld en verdronken in een tobbe, in de stad Antwerpen, omdat ze niet konden worden gebracht van de waarheid en de liefde van hun Verlosser.

106. LENAERT PLOVIER, en 2 JONGE MEISJES JENNEKEN EN MAEYKEN VAN AKEN, 1560

3 april 1560.
De Schoutet contra LENAERT PLUVIER, geboren tot Wervyck, &c. hem anderwerf heeft laten doepen ende inde leeringe vande Herdoopers, persisteert, &. Op de bladrand: Executio
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 7.*
LENAIRT PLUMER*, van Wervick, &c. opten IIIIen Aprilis 1559 (1560) voere Paesschen, verdroncken is opten Steen, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1558-60, A.A.B. Deel 9, blz. 11 en 12.*

De invloedrijke Menense lakenfabrikant **LENAERT PLUVIER**, JANSz., ontving de volwassenen doop van LENAERT BOUWENS. Hij nam in 1557 de wijk naar Antwerpen. Zijn Doopsgezindeische overtuiging had hij verraden door in 1555, bij zijn verkiezing tot keurmeester van wollen lakens, te weigeren de eed af te leggen. In Antwerpen zette hij een nieuwe zaak op, nu als zijdehandelaar. **Men hield hem daar, na de ontdekking dat hij verwant was met de in 1557 terechtgestelde PIETER PLUVIER,** opnieuw nauwlettend in

het oog, zodat hij uiteindelijk plannen maakte om zich in Oost-Friesland te vestigen. Reeds had hij zijn vrouw MAYKEN (ERCLEMBOUT?) en zijn vier kinderen vooruitgestuurd, toen hij bij zijn thuiskomst van een laatste handelsreis naar Ieper door de Markgraaf ingerekend werd. Met steekpenningen en juridische argumenten trachtten zijn schoonvader en zijn moeder hem opnieuw vrij te krijgen. Het mocht niet baten.

LENAERT en zijn broer PIETER waren hoogstwaarschijnlijk verwant met de LENAERT en JAN PLUVIER die in de jaren zestig te Menen tot de middelgrote lakenondernemers behoorden.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen, Deel I p. 486, 487, 531, Deel II, p. 162, 163, J. Decavele.*

Idem contra JANNEKEN EEGHELS, geboren van Haerlebeke, &c, Herdoopster, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
JANNEKEN EGHELS*, van Haerlebeke, &c. opten Steen verdroncken is, &c.*
Bron: *Rekeningen, zie boven.*

Idem contra MAEYKEN, JAN DE HONTS dochter, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
MAYKEN, JANS DE HONTS dochtere*, van dat zy heur hadde laten herdoopen met de voirs. leste twee persoonen opten Steen wert verdroncken, &c.*
Bron: *Rekeningen, zie boven.*

Lenaert Plovier (Plouvier, Pluvier, Plumer) was een Doopsgezinde martelaar , die op 3 april 1560 (1559, maar dit komt door de oude kalender), werd geëxecuteerd in Antwerpen, met Janneken Eghels en Maeyken de Hont . Ze werden in een zak gestopt en verdronken in een wijnvat in het Steen-kasteel in Antwerpen. De Offerboek bevat zijn testament, een brief aan zijn kinderen en een hymne, "Testament van Lenaert Plovier." Het Groot Offerboek van 1615 en volgende martelarenboeken, waaronder Van Braghts Martelarenspiegel, geef een aantal bijzonderheden, verkregen door zijn zoon. Lenaert was geboren in Meenen (Menen) in Vlaanderen (volgens de archieven van Antwerpen werd hij geboren in Wervik, Vlaanderen). Hij woonde in Meenen en was een welvarende handelaar in stoffen. In 1555 verenigde hij zich met de Doopsgezinde gemeente Meenen; hij weigerde zijn herbenoeming als jurylid, omdat het kantoor hem eiste om een eed af te leggen. Kort daarna verhuisde hij van Meenen naar Antwerpen, waar hij een zijdebedrijf startte.

Wetende dat vervolging hem ook in Antwerpen bedreigde, was hij van plan naar Nederland te verhuizen. Hij had zijn vrouw Maeyken al met hun vier kleine kinderen naar de Nederlandse provincie Friesland gestuurd en had zijn eigendom veilig gesteld, toen hij werd gearresteerd, en omdat hij niet bereid was zijn geloof te ontkennen, werd hij ter dood gebracht. Tevergeefs probeerden zijn ouders hem vrij te laten. Tijdens de nacht van executie hadden twee vrienden, Kerstine van Damme en Joost Noe, die later in Franeker , de Nederlandse provincie Friesland woonden, stiekem bij de muur van het kasteel geluisterd, om nog een laatste woord van Lenaert te horen. De naam van deze martelaar is ook te vinden in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" (*Hoor, o God, hemelse Vader*), nr. 16 van de Lietboeken van den Offer des Heeren. In de gevangenis schreef hij zes brieven, maar slechts één daarvan is bewaard gebleven. Het is te vinden in de Martyrsspiegel van Van Braght. In de 17e en 18e eeuw een aantal Ploviers waren lid van de Vlaamse gemeente in Haarlem, Nederland. Hun relatie met Lenaert Plovier kon niet worden vastgesteld.

Janneken van Aken (Jenneken Eghels), een Doperse martelaar, verdronken in een wijnvat, 3 april 1560 in het kasteel Steen(gevangenis) in Antwerpen samen met Lenaert Plovier en Mayken de Hont . Er ontbreken bijzonderheden over deze martelaar. We weten alleen dat ze werd geboren in Haerlebeke bij Kortrijk in Vlaanderen. Haar naam wordt genoemd in de hymne "Aenhoort Godt, hemelsche Vader" in de Lietboecxken van den Offer des Heeren ; zij is mogelijk de auteur van het lied "Verhuecht verblijt groot ende cleijn" van deze Lietboecxken .

Maeyken de Hont (Hondt), een Doopsgezinde martelaar, verdronken in een kuip of wijnvat op 3 april 1560 in het Steen kasteel in Antwerpen met Janneken Eghels (Janneken van Aken) en Lenaert Plovier. Ze was een dochter van Jan de Hont. In de Nederlandse martyrbooks, waar geen precieze datum voor de uitvoering wordt gegeven, wordt ze Maeyken (Mayken) van Aken genoemd. Haar naam is te vinden in de hymne "Aenhoort, Godt, hemelsche Vader" (Hoor, o God, hemelse Vader) van de Lietboecxken van den Offer des Heeren (hymne nr. 16).

Van Braght:
Er was een vrome man genaamd **Lenaert Plovier,** ongeveer zesendertig jaar oud, die een autochtoon en inwoner van Meenen, in Vlaanderen, en bij bezetting een wollen draper; en aangezien hij een man van goed verslag was, werd hij gekozen tot taxateur van wollen kleding.
Aldus kwam Lenaert Plovier, door de genade van God, tot kennis van de waarheid, rond 1555. Toen hij, vanwege zijn bekwaamheid, herkozen werd, om zijn waardeerschap voort te zetten, weigerde hij de eed af te leggen; maar zijn collega-dragers waren niettemin tevreden over hem en zeiden: "Kom maar met ons mee naar het stadhuis en laat het zien;" want zij dachten dat de Schout geen aandacht aan de zaak zou schenken. Maar de baljuw kon zijn opvattingen niet verdragen. In die tijd moest Plovier veel vervolging ondergaan en in geheimhouding wonen. Naderhand, rond het jaar 1558, vluchtte hij met zijn vrouw en kinderen naar Antwerpen, waar zij hun levensonderhoud beoefenden door in zijde te handelen. Maar omdat daar ook een grote vervolging woedde, besloot hij zijn woonplaats in Friesland in te nemen. Hij stuurde zijn vrouw en hun vier kinderen tevoren, na een verblijf van iets meer dan een jaar in Antwerpen, met de intentie om hen te volgen zodra hij zijn zaak had beëindigd. Daarna reisde hij met zijn koopwaar naar de koude Iepermarkt, vanwaar hij terugkeerde naar Antwerpen, waar hij, een tijdje stoppend, vernam dat de markgraaf op het punt stond om uit te trekken om degenen te vangen die niet volgens hun instellingen zouden leven.
Lenaert verliet de stad om sommigen van zijn geloofsgenoten 's nachts te waarschuwen. Hij ontmoette de markgraaf en zijn troep, die, hem aanklampend, uit zijn antwoorden bemerkte dat hij niet was zoals zij, en daarom hem vroeg of hij geen Testament bij zich had. Hij antwoordde: "Ja." Daarop grepen zij hem aan en hij werd aldus naar Antwerpen gebracht en daar gevangengezet op Den Steen.
Toen zijn ouders hiervan hoorden, evenals zijn schoonvader, die in Meenen woonde, en een vooraanstaand man was, ze kwamen haastig naar Antwerpen, met de moeder van Lenaert. De vader dacht zijn vrijlating uit de gevangenis te verkrijgen door slim te zijn, of door de markgraaf om te kopen, wat inhield dat zijn schoonzoon geen inwoner van Antwerpen was, maar er alleen was gekomen om zijn zaken af te handelen. De markgraaf gaf hun veel schone woorden en zei tegen de moeder, die meerdere nachten in de gevangenis had gezeten met haar zoon: 'Ga naar huis, je zoon zal spoedig uit de

gevangenis worden bevrijd.' Ze vertrokken daarom, in de veronderstelling dat de beloofde belofte zou worden nagekomen.
Toen de ouders waren weggegaan, werd Lenaert onderzocht en ondervraagd over zijn geloof, en of hij werd gedoopt, wat hij vrijelijk bekende, en zijn vastberadenheid uitdrukte om zich te houden aan de waarheid die hij had aanvaard, zonder rekening te houden met zijn vrouw en zijn vier kinderen, die hij niettemin zeer lief had, zoals blijkt uit zes brieven die hij uit de gevangenis aan hen schreef; twee van die brieven worden hier gegeven.
Na een korte gevangenisstraf werd deze vrome broeder Lenaert, met ***twee jonge meisjes, Janneken en Maeyken van Aken,*** veroordeeld tot de dood, om te verdrinken, wat op de volgende manier gebeurde: ze werden in zakken gestopt, en in wijnvaten gestoken, en dus 's nachts in de gevangenis verdronken, ongeveer veertien dagen voor Pasen, in het jaar 1560 (rekenend het begin van het jaar vanaf nieuwjaarsdag). Sommige van zijn geloofsgenoten hebben vernomen dat vrome Lenaert Plovier en Janneken en Maeyken van Aken Chapel hun offer in de nacht zouden brengen, ze kwamen luisteren aan de deur van de gevangenis.
Onder hen waren ***Joost Nose en Kestine van Damme,*** die er een goed getuigenis van gaven; ze stierven allebei in Franeker, in Friesland.
Aldus werden de bovengenoemde drie vrome getuigen van Jezus Christus als goud in het vuur beproefd, en daar zij oprecht werden gevonden, zullen zij de eeuwige kroon van eer en vreugde ontvangen, met alle heiligen van God. Amen.
Dit werd geschreven door de zoon van de bovengenoemde Lenaert en getuigd dat het waarheid is.

EEN BRIEF VAN LENAERT PLOVIER AAN ZIJN VROUW

Lieve en zeer beminde huisvrouw,
Weet na liefdevolle begroeting dat ik nog steeds van goeden moed ben, en dat ik ook goed ben naar het vlees, wat naar ik hoop ook het geval is met jou en degenen met je zijn. Maar ik zou graag willen horen dat uw gemoed vast stond is om de Heere in alle gerechtigheid te volgen; want we weten niet wanneer de Heere ons zal bezoeken, dat we moeten verschijnen voor de Rechterstoel van Christus, waar iedereen zijn beloning zal ontvangen, overeenkomstig dat hij gedaan heeft, of het goed of slecht is.
Daarom, lieve Maeyken, wees gehoorzaam aan het Evangelie voordat die dag komt, want die zal komen als een dief in de nacht (I Thessalonicenzen 5: 2); want dit is de ware weg die naar het eeuwige leven leidt, dat soms aan u is voorgesteld, en bovendien is er in geen ander zaligheid; want Christus zegt: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven; wie zal gestraft worden met eeuwige vernietiging van de tegenwoordigheid des Heeren. 2 Thess. 1: 7. wie zal gestraft worden met eeuwige vernietiging van de tegenwoordigheid des Heeren. 2 Thess. 1: 7.
Lieve Maeyken, hoewel er soms vervolging, verdrukking en benauwdheid oprijzen, ja, banden en gevangenneming, zoals dagelijks wordt gezien in ons en in anderen die gehoorzaam willen zijn aan de waarheid; laat ons daarom niet ophouden deze kant op te lopen of de waarheid te volgen. Want Christus zegt: "De wereld zal zich verblijden, maar gij zult treuren en bedroefd zijn, maar uw droefheid zal tot blijdschap worden." Johannes 16:20.
Daarom, lieve Maeyken, zie toch niet op vader of moeder, of kinderen, of iets dat in de wereld is; want Christus zegt: "Die iemand liefheeft, meer dan ik, is mij niet waardig; die vader of moeder liefheeft boven mij, is mij niet waardig; en die zoon of dochter liefheeft boven mij, is mij niet waardig." Mat. 10:37. Want vleselijk gezind te zijn is de

dood, ja, vijandschap tegen God, omdat het niet onderworpen is aan de wet van God, maar dit is een menselijke geest: om vader, moeder, kinderen, of iets dat van de wereld is, meer lief te hebben dan God; of omwille van hen op te houden de waarheid te volgen, of vanwege tijdelijke bedrijvingen of tijdelijk verlies, of omdat we veel kinderen hebben en angst hebben hoe we de kost kunnen gewinnen. Christus zegt: "Zoek eerst het koninkrijk van God en Zijn gerechtigheid, en alles wat u nodig hebt, zal u worden toegevoegd." Mat. 6:33. Doe daarom je best hierin, mijn lieve Maeyken, dit is het verzoek van mijn hart aan jou, dit bid ik je.
Ik laat je ook weten dat ik op de Iepermarkt was, enz. Toen we terug waren in Antwerpen, liepen onze neef Hendrick en ik uit de stad, zodat het tamelijk laat werd; en toen we in de buurt van de stad kwamen, ontmoetten we de dienaren (of diefvangers) van de stad, die ons arresteerden, zodat we niet aan hun handen konden ontsnappen; en ons geloof konden behouden.
Daarom, lieve Maeyken, hoewel de Heere het nu zo heeft bevolen, dat ik ben aangehouden, en de tijd is gekomen dat de Heere mij wil bezoeken, wees niet ontmoedigd of erg treurig;, hoewel ik weet dat je zult treuren; maar rouw niet te veel, opdat u niet naar uw bed moet gaan, of ziek zal worden; want het is voor de waarheid.
Enkele van de moeilijkste dingen die mijn vlees moet verdragen zijn, dat ik u en de kinderen moet verlaten, dat ik u niet kan helpen om de kost te winnen, noch een beschermer te zijn, en dat u niet gelijk wij gezind bent; maar ik hoop dat dit in de loop van de tijd zal gebeuren.
Daarom, lieve Maeyken, doe je best om gehoorzaam te zijn aan het Evangelie, als we elkaar nooit meer zien naar het vlees; dat we toch hierna elkaar mochten vinden. Ik had je nog een keer willen zien en met je willen praten; maar mijn tijd is misschien maar kort. Het zou ook heel moeilijk voor u en voor mij zijn om van elkaar te scheiden, hoewel het nu ook heel moeilijk voor mij is, hoewel we niet met elkaar praten; maar we moeten God boven alles liefhebben; liever alles verlaten, dan God verlaten.
Daarom, als ge hier komt, of van plan bent om dit te doen, etc. - doe je best om de waarheid te volgen en de kinderen op te voeden in de vrees des Heeren.
Ik beveel u hierbij aan de Heere.
Geschreven in Antwerpen, in banden.
Dit gebeurde op zondagavond na de Iepermarkt.
Door mij Lenaert P., je man. Groet me Franse zeer, dat hij de Heere voor mij te bidden wil, opdat ik mijn loop mag beëindigen tor prijs van de Heere.'

EEN TESTAMENT VAN **LENAERT PLOVIER,** DAT HIJ ZIJN KINDEREN HEEFT NAGELATEN te ANTWERPEN. 1560

Lieve en zeer geliefde kinderen N., oud zijnde … enz.
Toen je vader van je werd afgenomen, was het niet voor enige misdaad, maar voor het getuigenis van Jezus en omdat ik ulieden bemind heb tot de dood, en wens ik ook wel dat wanneer je de jaren van verstand hebt bereikt, zou je je zaligheid mocht zoeken, zoals Christus ons heeft geleerd. Mat. 6:33. Vandaar dat ik je een korte vermaning heb geschreven, dat wanneer gij tot verstand gekomen zijt, dit onthoudend, je zaligheid moge zoeken.
Daarom, lieve kinderen, ziet dat u uw moeder gehoorzaamt en haar in eer houdt, want er staat geschreven: "Eer uw vader en uw moeder, opdat gij leeft op de aarde, en dat het u wel zal vergaan; wie zijn Vader of zijn moeder vloekt, zal zeker ter dood gebracht worden." Ex. 20:12; Ef. 6: 2, 3; Ex. 21:17. En wees niet eigenzinnig, of tegensprekend,

of twistziek, maar vriendelijk. Ook niet liegende, want er staat geschreven: "De mond die liegt, die doodt de ziel, want een leugenaar heeft geen deel aan het koninkrijk van God; nee, zijn deel zal zijn in den vurigen poel." Wisd. 1:11; Openbaring 21: 8. Wees ijverig met je handen, om je moeder te helpen en de kost te verdienen. Gen. 3:19, Ef. 4:28. Wees niet nalatig in te leren en neem een boek ter hand, zodat je, wanneer je jaren van verstand hebt bereikt, je zaligheid kunt zoeken. Wees altijd bescheiden in je woorden, zoals het kinderen betaamd. En wanneer j tot jaren van verstand bent gekomen, neem een Testament en zie wat Christus heeft achtergelaten en ons daar heeft bevolen; want de gehele Schrift wordt gegeven door inspiratie van God, en is nuttig tot lering, voor terechtwijzing, voor verbetering, voor onderricht in gerechtigheid; opdat de mens Gods volmaakt zij, tot alle goede werken geschikt. 2 Tim. 3:16, 17. Want de genade van God die zaligheid aanbrengt, is aan alle mensen verschenen, ons lerende dat wij, de goddeloosheid en wereldse lusten zullen verloochenen, maar nuchter, rechtvaardig en Godzalig moeten leven in deze huidige wereld; want de mens leeft niet bij brood alleen, maar bij elk woord dat uit de mond des Heeren komt. Tit. 2:11, 12; Deut, 8: 3; Mat. 4: 4.

Zie, lieve kinderen, dat het Woord des Heeren voedsel is voor de ziel, waardoor de ziel moet leven; en hij die zijn leven niet richt volgens deze woorden, wordt bedreigd met eeuwige verdoemenis, zoals Christus zegt: "Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, tenzij iemand wederom geboren wordt, kan hij het koninkrijk van God niet zien." Johannes 3: 3. Vandaar dat Christus zegt: "Bekeert u en gelooft het Evangelie, want de bijl is alreeds gelegd aan de wortel van de bomen; daarom wordt elke boom die geen goede vruchten voortbrengt, neergehouwen en in het vuur geworpen." Mark 1:15; Mat. 3:10. Daarom, lieve kinderen, zie dat u aan de straf ontsnapt; want zij die het Evangelie niet gehoorzamen, zullen gestraft worden met eeuwige vernietiging van de tegenwoordigheid van de Heere. 2 Thess. 1: 9:

O geliefde kinderen, zie, wat voor straf zal komen over hem die niet gehoorzamen, de verbanning van de Evangelievrede uit het aangezicht van God en eeuwige straf.

Daarom, lieve kinderen, bereid je voor terwijl je tijd hebt. Hoewel er een grote verdrukking kan zijn over degenen die het Evangelie zoelen te gehoorzamen, zal het niet lang duren in vergelijking met hetgeen eeuwig is. Want we moeten het koninkrijk van God binnengaan door veel verdrukkingen. Handelingen 14:22. Daarom zegt Petrus: "Denk er niet vreemd over als vurige beproeving komt, die u beproeft, alsof u iets vreemds overkwam; maar verheugt u, voor zoverre gij deel hebt aan het lijden van Christus; opdat, wanneer Zijn heerlijkheid geopenbaard zal worden, gij ook verheugd zult zijn met vreugde." I Petrus 4:12, 13.

Zelfs Christus, onze Leraar en Meester, moest het koninkrijk van God binnengaan door verdrukking en lijden. En de dienaar kan niet meer zijn dan zijn meester, maar het moet voldoende zijn voor de dienaar dat hij als zijn meester is." Mattheüs 10:24, 25.

Daarom zegt Hij, dat Hij niet kwam om vrede op aarde te brengen, maar een zwaard, want Hij zag op voorhand, dat de wereld het niet goed zou verdragen, ja omdat het vanaf het begin het niet kon verdragen; want zij vervolgden de profeten vanaf het begin, hoewel zij roemden dat zij God voor hun Vader hadden. Maar toch konden zij de goede dingen die de profeten hen vertelden, noch hun waarschuwingen verdragen; daarom vervolgden zij, ja, stenigden en doodden ze hen; zij kenden Christus Zelf niet, die zoveel tekenen en machtige werken onder hen deed, maar Hem kruisigden.

O geliefde kinderen, neem ter harte wat Paulus zegt: "Allen die Godzalig willen leven, zullen vervolgd worden" (II Timotheüs 3:12). Een verwaarloos niet, vanwege een beetje pijn, om je zaligheid te zoeken; want dit lijden kan niet opwegen tegen de heerlijkheid die in ons geopenbaard zal worden; want zoals het lijden van Christus in ons

overvloedig is, zo is ook onze troost overvloedig in Christus; want er staat geschreven: "Zie, de duivel zal sommigen van u in de gevangenis werpen, opdat gij beproefd zult worden, en gij zult een verdrukking hebben van tien dagen; wees getrouw tot in de dood en Ik zal u een kroon des levens geven. Hebt gij het woord van Mijn lijdzaamheid bewaard, Ik zal u ook beschermen tegen het uur der verzoeking, dat over de hele wereld zal komen, om te verzoeken die op de aarde wonen. Zie, ik kom haastig; houd vast dat gij hebt, dat niemand uw kroon neemt. Die overwint, zal Ik een pilaar maken in de tempel van Mijn God, en hij zal niet meer dar uitgaan; en Ik zal op hem schrijven de Naam van mijn God; ja, wie overwint, zal Ik geven om te eten van de boom des levens, die in het midden van het paradijs Gods is; ja, hij zal geen schade lijden aan de tweede dood. Ja, hij die overwint, zal worden gekleed in witte kleding; en ik zal Zijn Naam niet uit het boek des levens wegdoen, maar ik zal Zijn Naam belijden voor Mijn Vader en voor Zijn engelen; ja, wie overwint, zal ik toestaan om met Mij op Mijn troon te zitten, evenals Ik ook overwonnen heb en gezeten ben met Mijn Vader op Zijn troon." Openbaring 2:10; 3: 10, 2: 7,11, 3: 5,21.
Ja, lieve kinderen, aanschouw wat schone beloften worden gegeven aan degenen die overwinnen. Wees daarom niet bang voor mensen, die ons hier slechts een korte tijd kunnen kwellen; want na deze verdrukking zullen wij rusten van al onze arbeid, onder het altaar, met degenen die ook werden verslagen voor het Woord van God. En wij zullen verschijnen met vele duizenden heiligen, bekleed met witte gewaden, en palmtakken in hun handen, roepend met een luide stem: "Zaligheid zij onze God die op de troon zit, en het Lam! Zij zullen niet meer hongeren, en zullen niet meer dorsten; en het zon zal niet op hen branden, noch enige hitte; want de Heere zal hun Licht zijn en alle tranen van hun ogen afwissen; en daar zal geen nacht zijn; en zij zullen geen kaars, noch licht van de zon nodig hebben; want de Heere God zal hun licht geven en zij zullen voor altijd en eeuwig regeren. Openbaring 14:13; 6: 9; 7: 9; 10, 16, 17; 22: 5.
Daarom, lieve kinderen, leg dit ter harte; kijk naar deze prachtige beloften die aan hen worden gegeven die overwinnen; en niet voor hen die afvallig zijn, want deze zijn in de aarde geschreven. Openb. 2: 7; Jer. 17:13.
Daarom, lieve kinderen, zie dat ge de Heere vreest, terwijl Hij u tijd geeft; want Hij zal komen wanneer het niet verwacht wordt. Let daarom op en wacht op Zijn komst. Jes. 55: 6; Mat. 25:13.
Dit is het testament, dat ik ulieden nalaat.
Geschreven in Antwerpen, in Den Steen, waar ik was gevangen was om het getuigenis van Jezus.
Door mij, uwen vader, Lenaert Plovier

Antwerps martyrologie, zie www.theologienet.nl

8 november 1560.
De Schouttet contra GORIS LEERSE, geboren tot Lyere, &c. maer hem heeft anderwerff onlancx laten doopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 115.*
GHOORIS LEERSE*, geboren van Lyere, &c. daeromme opten IXen Novembris 1560 opten Steen verdroncken is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 121.*

Idem contra JOACHIM OOMS, alias JANSSENS, geboren van Curingen, &c. Herdoopt, Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*

***JOACHIM OOMS**, geboren van Curingen, &c. ook op 9 nov. 1560 verdronken, &c.*
Bron: *Rekeningen, als boven.*

Vos: Doopsgezinden te Antwerpen

19. **Jaspers (Nelleken),** zie tekst bladz. 370, v. Br, 407, lied, brief. 20-21.

Joachim [Ooms], geb. te Curanges, en
Joris Leerse, geb. te Lier, 9 Nov. 1560 verdronken; lied *Heere God eeuwich Vader verheven tot u clage al mynen noot* (B. R. N. 11. 560), V. Br. 275.

22. **Kats (Maeyken) van Wervick,** 19 Juli 1559 verdronken; lied n° 4, V. Br. 249.

23. Kleermaker (G.), **1573** geëxecuteerd, v. Br. 644, brief.

24. **Kleermaker of Enckus (Willem de**), geb. te Berck in 't sticht van Keulen, 5 Oct. **1560** verdronken, maar volgens ooggetuigen verbrand; lied *Een nieuwe liedt vaet dit bediet t Antwerpen geschiet* (B. R. N. II 545), v. Br. 275.

107. JORIS EN JOACHIM, 1560

AD 1560 waren er voor de rechtbank in **Antwerpen** twee vrome christenen, genaamd Joris en Joachim. Terwijl ze als schapen voor de slachting voor de heren stonden, vroeg de Schout **Joris** of hij opnieuw werd gedoopt.
Hij antwoordde: "Ik ben gedoopt overeenkomstig de leer van Christus, zoals Hij zijn apostelen beval, zeggende:" Ga en predik tot alle natiën, hij die gelooft en zich laat dopen, zal behouden worden." Mattheus 28:19; Markus 16:16. Daarom moeten zij eerst worden onderwezen en geloven, en dan worden zij gedoopt in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest."
De Schout vroeg ook aan **Joachim** of hij was gedoopt. Hij antwoordde: "Ik houd vast aan één Doopsel, één geloof, één Heer en God." Ef. 4: 5, 6.
Toen veroordeelden de heren hen volgens het mandaat van de koning, waarop Joachim, terwijl hij zijn vonnis hoorde, zei: "Mijn heren, wij danken u voor uw moeite met ons, maar moge God u de blindheid van uw hart vergeven en toestaan dat u moogt worden verlicht."
Toen ze uit het veld kwamen, zeiden ze: "We schamen ons niet voor het Evangelie" (Romeinen 1:16); en terwijl ze op straat liepen, zongen ze:

> *"O Heere, voor eeuwig in mijn gedachten, bent U;*
> *Mijn ziel verlangt ernaar dicht bij Uw hart te zijn.* ' Ps. 143: 8.

Daarop zei Joachim: "Vrees niet degenen die het lichaam doden, want hierna, wanneer zij treuren, zullen wij ons verheugen." Luke 6:23.
Aldus drongen zij als reuzen in het geloof door de enge poort naar het nieuwe Jeruzalem.
Nadat ze naar de plaats waren gekomen waar ze hun verbrande offer zouden offeren, gaven ze elkaar de kus van vrede.

Staand op de brandstapel zei Joachim: "O Vader, vergeef hen die ons dit lijden aandoen, maar wij danken U dat U ons waardig hebt gemaakt om te lijden voor Uw Naam; daarom, o Heere, help ons en stap ons bij met Uw help in deze laatste nood."
Joris zei: "Heere, Gij weet dat ik U en mijn zaligheid gezocht heb, en daarom moet ik nu sterven, daarom, o Heere, ontvang mij genadig."
Hij zei verder: "Burgers van Antwerpen, vrees niet, hoewel wij voor de waarheid sterven, Christus onze Heere is ons voorgegaan, en wij moeten Hem volgen."
Ze begonnen toen deze afscheidshymne te zingen:
"Oorlof aan aan broeders en zusters in 't gemein, etc. [Oorlof is: Vaarwel]
Daarna bevalen beiden hun geest in Gods handen en hebben ze hun leven in 't vuur beëindigd. Nu liggen ze onder het Altaar Openb. 6, en verwachten met het witte kleed et worden bekleed en blinken als de zon in des Vaders rijk, wanneer de neniwue wijn en het hemels brood hen zal wordene teogediend.

108. WILLEM DE KLEERMAECKER, 1560

In het jaar 1560 werd een broeder genaamd Willem de Kleermaecker aangehouden voor de waarheid, en ter dood veroordeeld, te **Antwerpen.**
Nadat hij naar de rechtbank was gebracht, werd hem door de Schout gevraagd of hij opnieuw werd gedoopt.
Hij antwoordde: "Waarom vraag je naar mijn doop en niet met betrekking tot mijn leven en geloof, dan kun je een juist oordeel over mij geven, en dit volk zou het kunnen volgen?"
De Schout vroeg opnieuw of hij niet opnieuw werd gedoopt.
Willem zei: "U wilt maar één woord, en ik heb hiervoor een bekentenis afgelegd: oordeel terecht, en denk nog eens goed na."
De Schout vroeg of hij opnieuw werd gedoopt. Willem zei: "U alleen hebt mij dit gevraagd, mag ik u dat nu niet vragen?"
De Schout zei: "Antwoord eerst, dan zal ik het je zeggen."
Willem zei: "Ik wou dat je eens aan die dag zou denken die als een oven zal branden, wanneer de goddelozen als stoppels verbranden." Mal. 4: 1. Hij zei verder (Marcus 16:16) dat er staat geschreven: Hij die gelooft en gedoopt is, zal behouden worden."
De gerechtsschout zei:" Dat wordt je niet gevraagd."
Willem zei:" Kinderen kunnen niet geloven; daarom liet ik mezelf dopen op mijn geloof."
Toen gingen de heren naar binnen en Willem zei tegen de mensen: "Bekeert u en betert u."
De gerechtsdeurwaarger verbood hem te spreken, maar hij zei: "Laat mij spreken, want het kan niet lang duren."
Weldra keerden de heren terug en Willem zei: "Mijn heren, oordeel niet volgens het bevel van de koning, als u niet wilt verloren gaan, maar denk aan die dag waaraan niemand kan ontkomen, waarin u spijt zult hebben, tenzij dat ge bekeert."
Hij werd toen veroordeeld, en men las hem zijn vonnis voor. Daarop heeft men hem als het nog vroeg in de morgen was, naar de markt gebracht en daar gewurgd en verbrand op de brandstapel. Zo streed hij de weg als een moedige ridder van Christus.

Verheyden Gentse Mart.

1560 (1): 2 Maart.

68-72 **Joos de VINCK** (de Vincke), fiIius Jacops, 27 jaar, geboren te Poperinge, **Joos de VLAMINC** (Joos Vlaminck), filius Gillis van Brugge, 21 jaar, geboren te Brugge, **Michiel van HOUCKE,** 23 jaar, van Nevele, **Joos van de WALLE,** 32 jaar, van Gent, **Sanders van GREMBERGHE** (Grimberghe), filius Gillis, 31 jaar, van Gent, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand (2).

1560: 20 November.

75-77. Avezoete (Averzoute, Zoetkin, **Soetgen) van de HOUTTE** (Home, Haute), filia Gillis, **40 jaar, moeder van 3 kinderen,**

Martha (Marta) BAERTS, filia Jacobs, geboren te Oudenaarde, **21 jaar,** ongehuwd, wonende te Gent, en

Lynken van HEERCKE (Lynken Pieters), filia Pieters Cornelis, geboren te Hamme (bij Dendermonde), 25 jaar, ongehuwd, Doopsgezinden, in het geheim binnen het Gravenkasteel onthoofd, waarna hun lichaam aanstonds buiten de Muidepoort in een put gestoken werd. Een Testament gemaect by Soetken vanden Houte, het welker sy binnen Gent in Vlaanderen met de doodt bevesticht heeft. Anno MDLX de XXVij Novembris. A'dam Nic. Biestkens, 1579, 16°.

Moeten in 1560 nog als **verdachten** vóór de onderzoeksrechters verschijnen: Hendrick Peterssone, Jan van Rosse, Adriaen vander Beke, Hans Quinckaert, Simoen Baete, Jan Wcyns en KatheIyne Lodewyck (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1555-1561, f° 203v°, 504, 205, 204v°).

109. SOETGEN VAN DEN HOUTE EN MARTHA BAERTS, 21 jaar 1560

Op dat moment viel ook een vrome vrouw genaamd Soetgen van den Houte in handen van de vervolgers van de waarheid, zodat ze na zware aanvallen en opsluiting het geloof van de eeuwig blijvende waarheid met getuigde en bevestigde haar dood en bloed, op de 27e, van november 1560, in de stad Gent.
En met haar een andere vrouw, genaamd **Martha.**
Soetgen van den Houte beweert ook dat haar echtgenoot eerder ook moedig de wijnpers van het lijden had getreden en onbevreesd de waarheid getuigde, en gaf er zijn leven voor, zoals het volgende testament duidelijk laat zien.

EEN TESTAMENT VAN SOETGEN VAN DEN HOUTE, DAT ZE HAAR KINDEREN, DAVID, BETGEN EN TANNEKEN, VOOR EEN HERINNERING, EN UIT LIEVE GAF, GEDOOD IN GENT,

In de Naam des Heeren:

Genade, vrede en genade van God de Vader en de Heere Jezus Christus, dit wens ik u, mijn lieve kleine kinderen, David, Betgen en Tanneken, voor een beminnelijke groet, geschreven door uw moeder in banden, ter herinnering aan u van de waarheid, zoals ik

hoop te getuigen door woord en met mijn dood, door de hulp van de Allerhoogste, tot een voorbeeld voor u. Moge de wijsheid van de Heilige Geest u hierin instrueren en sterken, opdat u wordt grootgebracht in de wegen van de Heere. Amen.
Verder mijn geliefde kinderen, daar het de Heere behaagt mij uit deze wereld te nemen, zal ik een gedenkteken voor u achterlaten, niet van zilver of goud; want zulke juwelen zijn vergankelijk; maar ik zou graag een juweel in je hart willen schrijven, als het mogelijk was, wat het woord der waarheid is, waarin ik je een weinig wil onderwijzen met het Woord van de Heere, als een kleine geschenk dat ik van de Heere heb ontvangen, en naar mijn eenvoud.

In de eerste plaats, vermaan ik je mijn aller-liefden, om jezelf altijd te laten onderwijzen door hen die de Heere vrezen; dan zult u Gode behagen, en zolang u goede vermaning en onderricht gehoorzaamt, en de Heere vreest, zal Hij uw Vader zijn en u geen wezen laten. Want David zegt: "Wie is de man die de Heere vreest? Hij zal hem leren op de weg die hij zal verkiezen." Ps. 25: 12. Hij zegt ook: "Het oog des Heeren is gericht op hen die Hem vrezen, op hen, die hopen op Zijn genade, om hun ziel van de dood te verlossen." De engel des Heeren, legert Zich rondom hen die Hem vrezen. O vrees de Heere, gij zijn heiligen: want er is geen gebrek bij hen die Hem vrezen, want de vreze des Heeren is het begin van wijsheid." Ps. 33:18, 19; 34: 7, 9; 111: 10.
Daarom, lieve kinderen, leer om de Heere te vrezen, en je zult wijsheid ontvangen. De wijze man zegt: "Een wijze zoon hoort de tuchtiging, wie de correctie en de tucht liefheeft, heeft de kennis lief." Een wijze zoon vreest en mijdt het kwade." Een wijze zoon maakt een blijde vader, maar een dwaze zoon zet zijn moeder tot schaamte." Die met wijze mensen omgaat zal wijs zijn, maar de metgezel van dwazen zal zijn zoals zij. Hij die kastijding en onderwijzing weigert, vernietigt zijn eigen ziel, maar hij die de terechtwijzing hoort, zal wijs worden." Enz. Enz.

Hierna volgt een vermaning betreffende de opvoeding van de kinderen in de vrees van God, ook over eten en drinken, kleren gedrag, etc. 7 kolommen folio (A4).

… Daarom begeer niemands eigendom of schatten; noch wees jaloers op iemand omdat hij meer heeft dan jij. Zie ook geen persoon aan om zijn giften, maar volg de kleine kudde, die met de waarheid wandelen in liefde; want liefde is de band van volmaaktheid en het gebod van liefde gaat alle anderen te boven. Lukas 12:32; Kol. 3:14. Daarom zie voortdurend dat je degenen volgt die het meest wandelen in de liefde; want de boom is bekend aan zijn vruchten, hoewel deze voor alle mensen verborgen zijn; want Christus was ook en de knecht en die is niet beter dan zijn heer. Mat. 10:24.
Hiermede zal ik ulieden adieu zeggen, adieu mijn lieve kinderen, en adieu al mijn lieve vrienden.
Mijn aller-liefsten, hoewel onze tegenstanders je vertellen, dat **je vader** en ik niet van hetzelfde geloof zijn, geloof hen niet; want hij beleed de waarheid omtrent de doop en de Mesnwording van Christus, in alles wat hij kon bevatten, en hij moedig getuigde tot rechtvaardigheid, zijn leven ervoor schenkend, om u een voorbeeld na te laten, op dezelfde weg als de profeten, de apostelen en Christus zelf gingen. Hij moest door veel druk en strijd heengaan met veel verdrukking en lijden, en zijn kinderen achterlaten om Christus' wil; doe dat ook, want er is geen andere weg. Wees naarstig om het Testament te lezen. Amen.

EEN BRIEF VAN SOETGEN VAN DEN HOUTE AAN HAAR BROEDER EN ZUSTER, ZOALS OOK AAN HAAR KINDEREN

Geschreven uit liefde:

De vrede des Heeren zij met u; mijn geliefde broeder en zuster.
Weet dat ik twee brieven heb ontvangen, met hun inhoud, en ik dank u hartelijk voor al de vriendschap die u mij ooit hebt getoond; en mij alsnog laat zien, naar ik hoop, aan mijn drie schaapkens die ik achter; ik wil hen den Heere aanbevelen en aan d
Hen die Hij daartoe in Zijn genade zal besturen.
Hiermee neem ik nogmaals afscheid. Ik denk dat het nu de laatste keer is. We zijn zo opgewekt om ons offer te offeren dat ik het niet kan uiten. Ik zou van vreugde kunnen springen als ik denk aan de eeuwige rijkdommen die ons zijn beloofd als onze erfenis, en aan allen die volharden in wat de Heere ons geboden heeft. Mat. 10:22.
Ik weet niet hoe ik de Heere zal prijzen dat hij **Martha** en mijzelf heeft gekozen, voor zulk een Staat; voor degenen die zulke arme, eenvoudige schaapjes zijn; want wij zijn nooit geacht in de wereld, behalve als aller uitschraapsels; en dat God zulke verworpen, ellendige, eenvoudige aardwormen van het stof heeft gekozen, dat Hij door ons zal werken, dat we Zijn getuigen mogen zijn, wij die niet waardig zijn om de minste gave te ontvangen die de Heere zou schenken, etc.
O, wie kan de macht van God begrijpen, dat Hij de barmhartigste moet zijn voor hen die hier het meest verworpen zijn, als zij Hem met vertrouwend aanroepen en hun hoop vasthouden op Zijn genade tot het einde toe; het is onmogelijk dat de Heere hen zou verwerpen. Daarom bid ik allen die de Heere liefhebben, dat zij hun harten vernederen, want de Heere zegt door middel van de profeet Jesaja: "Ik zal bij hen wonen die een verslagen Geest en een gebroken hart hebben, en beven voor Mijn woord." Jes. 66: 2.
Ja, zij die zich zo vernederen voor de Heere, en denken dat zij niets zijn voor God, en voor de mensen, die zal God verhogen en verrijken met hemelse rijkdommen. Mat. 23:12. Bedenk hoe Christus voor nederigheid koos, toen Hij de glorie van Zijn Vader verliet en afdaalde naar de lagere delen van de aarde. Uit gehoorzaamheid aan Zijn Vader, en uit grote liefde werd Hij mens; met grote nederigheid kwam Hij om ons te dienen, leed pijn en smaad en verdroeg het met geduld en lankmoedigheid, uit gehoorzaamheid aan Zijn Vader, zelfs tot de dood, totdat Hij alles had beëindigd, opdat Hij ons zou kunnen redden. Fil. 2: 8. O, welke liefde liet Hij ons zien door Zijn angsten en zuchten, toen Hij naar Zijn menselijkheid zei: "Hoe word ik geperst totdat het volbracht is!" Lukas 12:50.
O mijn allerliefsten, overweeg onze Voorganger, Jezus Christus, hoe Hij de nederigheid van Maria beschouwde, dat Hij uit haar geboren zou worden. En hoewel zij tot zulk een hoge stand werd gekozen, vernederde zij zich en zei: "Zie de dienstmaagd des Heeren". Want God had behagen in de lage stand van Zijn dienstmaagd. "Daarom zullen voortaan alle geslachten mij gezegend noemen." Want Zijn barmhartigheid duurt voor hen die hem vrezen, van geslacht op geslacht. Want Hij verstrooid de hoogmoedigen, Hij trekt de machtigen van hun zitplaatsen en verheft de nederige. Hij vervult de hongerige met goede dingen, en het rijke zendt Hij ledig weg. Maar de armen wordt het Evangelie gepredikt. Gezegend zijn zij die hongeren en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden." Lukas 1:38, 48; enz.; 7:22; Mat. 5: 6.
Oh mijn allerliefsten, mijn oprechte verlangen en verzoek is, voor de laatste keer, dat je ijverig bent om in liefde, eenvoud en harmonie onder elkaar te wandelen, altijd in de vreze Gods, dat je vervuld mag zijn met de hemelse goede dingen, en wees en voor altijd tevreden. Amen.

Hiermee beveel ik u aan de Heere en het Woord van Zijn genade. Moge Hij jullie troosten, versterken, bevestigen, allen met Zijn Geest, opdat jullie datgene mogen beëindigen waarvoor jullie worden geroepen, tot lof en glorie van de Heere; zodat jullie je samen kunnen verheugen en eens aan de tafel van de Heere aanzitten, waar Hij ons zal dienen met de nieuwe wijn, in het koninkrijk van God, Zijn Vader.
Dit werd geschreven toen wij ons laatste avondmaal hadden opgegeten, voor zover we weten.
Hiermee zeg ik adieu aan al mijn broeders en zusters. Ik en Martha, mijn zuster in de Heere, groeten u zeer met de vrede van de Heere, voor de laatste keer aan iedereen die bij ons bekend is of niet, waar ze ook zijn.
Wij verheugen ons in de Heere; wij zeggen adieu totdat we boven elkaar ontmoeten, in het Nieuwe Jeruzalem. Hebr. 12:22.
Lees dit laatste oorlof [vaarwel] aan allen die ernaar verlangen het te horen, voordat u het wegstuurt; en stuur het dan naar mijn zus Betgen.
Verder; mijn dierbare kind Betgen, ik ben zeer verheugd dat de Heere mij zo lang heeft gespaard, dat ik vóór mijn dood verblijd werd door uw brief, waarmee je mij hebt gesterkt. Ik bid de Heere om je met Zijn Geest te versterken en te bevestigen, dat je zo verder kunt gaan en datgene volgen wat het beste is, zoals je me schreef.
Oh mijn lieve schaapkens, zorg dat je je jeugd niet besteedt aan ijdelheid, trots, drinken of vraatzucht, maar aan soberheid en nederigheid in de vreze voor God, en ijver in alle goede werken, dat je gekleed gaat met de versiering van de heiligen, opdat God u waardig moge maken door Zijn genade, om deel te nemen aan het huwelijk van het Lam, en dat wij u daar met vreugde mogen zien.
Je vader en ik en vele anderen hebben je de weg gewezen. Neem een voorbeeld van de profeten en apostelen, ja, Christus Zelf, die allen deze weg opgingen; en waar het Hoofd voorgegaan is, daar moeten de leden zeker volgen.
Hiermede zal ik u aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade bevelen. Dit is mijn laatste afscheid, mijn lieve lammeren; gedenkt elkaar altijd in liefde; leer ijverig te lezen en te schrijven en gehoorzaam iedereen in dat wat goed is.
Wanneer je broer David en Tanneken bij je komen, groet elkaar dan met een vriendelijke kus van vrede, in mijn naam.
Hiermee zeg ik adieu, mijn lieve kind Betgen. Adieu, mijn lieve kinderen David en Tanneken. Adieu, al mijn geliefde broeders en zusters en vrienden overal.
Nogmaals zeggen we adieu; groet van mij oom en tante veel met de kus van vrede, in mijn naam.

Geschreven door mij Soetgen van den Houte, je moeder in banden; geschreven in haast (terwijl ze beeft van de kou), uit liefde voor jullie allemaal. Amen.

Folio 274

110. CLAES FELBINGER EN JAN LEYTNER, IN BEIEREN, 1560

In het jaar 1560 werd broeder Claes (Nicholas) Felbinger, of Schlosser, een bereidwillige prediker van het Woord van God, die nog in de proeve was, gearresteerd, met een andere broeder genaamd ***Jan Leytner,*** niet ver van de Neumarkt in Beieren, waar zij op de eerste dag na Judica, [5e zondag] in de vastentijd, op hun vlucht vanwege het geloof gekomen waren. Ze werden naar Neumarkt gebracht, waar ze twee keer werden onderzocht door de rechter en zijn beoordelaars, en ondervraagd met name met betrekking tot de kinderdoop.
Maar nadat zij duidelijk en grondig hadden getoond dat Christus het niet had bevolen, maar alleen de doop van volwassenen, die het Woord van God horen, verstaan, geloven en aanvaarden, werden zij de volgende morgen vroeg in een wagen geplaatst, en geëscorteerd door ruiters en bewakers, gestuurd naar Landshut, waar elk afzonderlijk werden opgesloten, en Claes geketend. Daarna vergaderde de Raad, en riep hen vóór hen; ze spraken veel met hen, maar konden niets bereiken.
Vervolgens stuurden ze twee geleerde mannen, namelijk twee Dominicanen, naar hen toe, die met hen over het Sacrament spraken, de kinderdoop en waarom ze de pauselijke Kerk hadden verlaten?
Maar de broeders antwoordden hen vanuit het Woord van God, dat zij het moesten verlaten.
Daarom hebben ze hen vervolgens proberen te martelen en ze zwaar uitgerekt met name het meest omdat ze wilden weten waar ze zich hadden geherbergd en waar ze naartoe wilden gaan.
Maar Nicholas zei: "We zijn niet verplicht om je deze dingen te vertellen."
Ze vroegen: "Waarom?"
Hij zei: "Omdat u hun eigendom in beslag neemt, hen martelt en doodt, en u tegen hen bezondigd; moeten wij degenen die ons goed doen verraden? Wij verraden zelfs onze vijanden niet, en dan onze vrienden wel?"
Ze zeiden: "Dan zullen we niet ophouden je te martelen, totdat je het ons vertelt."
Ze lieten hen een lange tijd op het pijnbank liggen, totdat de beul zelf voor hen tussenbeide kwam en zei: "Houd op, want al worden ze de hele dag gemarteld, u zult er niets uit krijgen."
Toen werd de rechter woedend en noemde ze schurken en verdoeners van anderen.
Maar broeder Nicholas zei: "Wij veroordelen niemand, maar uw zonden veroordelen u, als u er niet van ophoudt; wij getuigen dit volgens de waarheid."
De Opper-rechter vroeg: "Wat is waarheid?"
De broeder antwoordde: "Je zou het niet begrijpen, al zou ik het je vertellen, want je weet evenveel wat waarheid is, als Pilatus, die dezelfde vraag stelde." Johannes 18:38.
Hierna werden twee doctoren uit de monniken naar hen gezonden, een afstand van meer dan negen mijlen; die op veel verschillende manieren probeerden om ze te veranderen, maar waren niet in staat waren om het te doen.
Evenzo kwam de kanselier en een Heer van het Landshut eenmaal bij hen en bestormden hen; maar ze vonden ze volstandig in hun geloof en moesten hen standvastig achterlaten, omdat ze hen niet konden winnen door hun valse en verleidelijke raadgevingen.
Twee priesters en een doctor in de Schriften kwamen naar hen toe en voerden heftig debat met hen over de kinderdoop; maar Nicholas weerstond hen met de Schrift en dreef hen van hem weg.

Hierna kwamen de kanselier en verscheidene Dominicanen naar hen toe en probeerden ze te bewegen door vriendelijkheid; maar zij weerstonden moedig alle poorten van de hel, volledig verzekerd dat zij in de rechte Goddelijke waarheid stonden, die zij getrouw en grondig verdedigden, en zeiden dat zij zich eraan wilden houden, in de eenvoud van Christus.
Daarop zei de kanselier tegen broeder Nicholas: "Ben je eenvoudig? Ik kan het niet geloven, er kunnen er honderd komen, voordat er iemand zou zijn die zichzelf zou kunnen verdedigen zoals jij, maar ik beschouw jou als een zwermer, [scheldwoord] zoals velen er nu zijn, die rondzwerven zonder reden." Maar zij erkenden moedig en verdedigden hun geloof; en God gaf hun een mond en wijsheid die de anderen niet konden weerstaan. Lukas 21:15.
Na dit alles werden zij door de kinderen van Pilatus ter dood veroordeeld en de tong van broeder Nicholas werd vastgebonden, zodat hij niet tegen de mensen op de plaats van executie kon spreken; tegen het einde was zijn tong echter zo los dat de twee broeders samen konden praten.
Jan Leytner, die de beul eerst doodde, zei tegen Nicholas: "Lieve broeder, als mijn dood je angst aanjaagt, ga dan als eerste vooruit en ik wacht op de laatste."
Maar broeder Nicholas zei: "O nee, nee, ik vrees het niet."
En zo stak Jan zijn nek moedig uit aan het zwaard en werd onthoofd.
Nicolaas zag het met onverschrokkenheid en vrijmoedigheid, alsof het hem niet aangreep. Hij ging toen ook verder, knielde neer en bood zijn hoofd aan, dat werd afgeslagen vanwege zijn geloof, net zo als aan de ander.
Zo getuigden deze twee tot de Goddelijke waarheid met hun bloed, dat plaatsvond op 10 juli 1560.

Fol 276

111. HANS MANDEMAKER, JURIAEN RAECK EN EUSTACHIUS KUTER, 1560

In hetzelfde jaar, op de eerste vrijdag na St. Martin's dag, werd broeder Hans Mandemaker, een prediker van het Woord van God en van Zijn gemeente (die vaak werd uitgezonden in het werk van de Heere), opgepakt voor het geloof en het Woord van God, in de buurt van Rosenhaus, in Beieren, samen met Juriaan Raeck, een diaken, en een andere broeder genaamd Eustachius Kuter, die samen naar Innspruck werden gebracht en daar aan de Overheid overgeleverd werden.
Hans Mandemaker werd vanwege zijn Predikdienst naar Fulleburg gebracht, waar hij in een diepe toren vol ongedierte werd geplaatst; vleermuizen fladderden om hem heen; muizen aten zijn voedsel op en talloze gevaren spookten in zijn woonplaats, zodat het ieder zou afschrikken die niet bezet was met een vast vertrouwen in God.
Toen de Heer met hem wilde spreken, liet hij hem bij zijn naam noemen, dat hij zich spoedig moest klaarmaken om zich op het lijden voor te bereiden.
De andere twee broeders werden opgesloten in Innspruck, in de Krauterthurm, en alle drie bleven in de gevangenis tot het einde van het jaar 1560.
Nadien, op 2 januari, onderzochten de Overheid Jan Korbmacher, evenals Eustace en George Raeck, ernstig elk afzonderlijk. Ze beantwoordden getrouw vele artikelen, die allemaal werden opgeschreven, samen met hun belijdenis daarvan; en deze werd vervolgens naar Weenen en elders gestuurd als iets nieuws.

Hierna werden ze teruggeleid naar de eerder genoemde torens of gevangenissen, waar ze bleven tot de vrijdag na St. Vitus 'dag, die de 13e juni was, toen ze ter dood werden veroordeeld.
Bij die gelegenheid was een grote schare aanwezig en de broeders spraken vrijmoedig tot de heren van de rechtbank en juryleden, die hun toonden dat het vonnis en het oordeel dat zij over hen hadden uitgesproken kwaad was in de ogen van God, omdat zij onschuldig bloed veroordeelden; en dat ze zouden opstaan tot een getuigenis van hun oordeel.
En toen zij zeiden dat zij hen moesten oordelen volgens het keizerlijk decreet en mandaat, zei Hans Korbmacher: "O gij blinde Schepenen, gij moet stellig oordelen naar ons hart en ons geweten, als wij er een verantwoording aan willen afleggen voor God. Daarom, als u volgens het keizerlijk mandaat beoordeelt, hoe zult u het dan voor God verantwoorden? "
En Eustace zei: "Wat hebben we te maken met het Keizerlijk mandaat dat u ons voorleest? Lees onze belijdenis, die we hebben getuigd met de heilige, Goddelijke en Bijbelse geschriften als de waarheid van God, waarvoor we moeten lijden."
Zo spraken zij moedig en spoorden de mensen aan zich te bekeren.
De broeders Juriaen Raeck en Eustace werden eerst uit de rechtbank geleid, toen begon George te roepen tot het volk, zich te bekeren, van de zonde af te zien en ook de weg van de waarheid betreden, omdat het de waarheid was waarvoor hij gericht moest worden.
Toen werd ook Hans Korbmacher naar buiten geleid, zodat zij vreugdevol elkaar ontmoetten op de plaats van executie, en God loofden.
Een broeder genaamd Leonard Dax ging naar hen toe en gaf hen de hand en zij namen afscheid van elkaar; waarover zij zich zeer verheugden en God loofden, dat zij nog een vrome broeder gezien hadden, die de broeders en de gemeente van hun einde op de hoogte moest brengen.
Toen begon Hans Korbmacher, de prediker, tot het volk te spreken en hen te vermanen, zich van hun zonden te bekeren en de waarheid van God te volgen, opdat zij niet verdoemd zouden worden, maar gered in Christus Jezus. Ja, hij verhief zijn stem met de uiterste vrijmoedigheid en zei: "Wat ik heb onderwezen en beleden, is de Goddelijke waarheid, en ik zal het getuigen met mijn bloed."
Zo hield hij niet op met het prediken van bekering, zodat de rechter verschillende keren zei: "Ei, Hans, houd toch een weinig op. Toen hield hij even stil, maar daarna heft hij weer tot hen gesproken; zodat hij bijna hees werd van spreken.
Toen we bijna te dood gebracht werden, werd hun volledige vrijheid gegeven om te spreken. Ze mochten ook met elkaar spreken. Ze baden ook vurig tot God, prezen en verheerlijkten Hem, dat Hij hen tot nu toe moedig en standvastig had bewaard en smeekten Hem dat Hij hen zo trouw zou blijven houden tot de dood (die nu nabij was), en hun geesten in Zijn handen zou ontvangen, nu lichaam en ziel op het punt stonden te scheiden.
Vervolgens werd hun vonnis voorgelezen, waarin onder meer deze artikelen in het bijzonder werden genoemd.
Ten eerste: Zij geloven niet dat het heilige lichaam van Jezus Christus in het sacrament is, maar houden het Avondmaal in acht zoals Christus het met zijn discipelen heeft waargenomen.
Ten tweede: ze geloven niet in de kinderdoop, maar in de doop van volwassenen; zoals Christus het geboden heeft.
Ten derde: zij geloven in een huwelijk (welk artikel zij hebben bekend en niet hebben ontkend); en dergelijke artikelen, die daarover werden geschreven en gelezen.

Als ook, wat zij dachten en beleden van de Roomse Kerk; maar dit was geschreven als op een lasterlijke taal, zoals de rechter het had opgesteld.
Ze werden vervolgens naar de plaats van executie geleid; genoemd de Schwein-acker, vlakbij de Schafhuetten.
Daar werd Eustace, die zwak en ziek was naar het lichaam, eerst onthoofd.
Na hem trad broeder Juriaen Raeck opgewekt naar voren tot de beul en riep met een vreugdevol hart: "Hier verlaat ik vrouw en kinderen, huis en hof, lichaam en leven, voor het geloof en de Goddelijke waarheid."
Hij knielde toen neer, en de beul onthoofdde hem ook.
Hans Korbmacher was voor de laatsten gereserveerd, die, toen hij de andere twee zag die daar werden onthoofd, zei: "Mijn broeders, gij die overwonnen hebt, zullen alle dingen beërven."
De beul nam hem toen, bond hem aan een ladder, ontstak de vuur, en gooide hem levend in hetzelve. Hij legde ook de twee onthoofde lichamen op een stapel hout en verbrandde ze tot as en pulver.
Zo getuigden zij hun geloof in Christus met hun woord, leven en dood, ja, vrijwillig en geduldig, met hun lichaam en bloed, belijdend dat God hen zoveel kracht als een zegen had gegeven; en aldus reisden zij met vast vertrouwen van deze wereld naar het eeuwige vaderland.

Folio 287

112. JAN SCHUT, 29 november 1561
ORVEL, [JAN] EN PLEUNIS

JAN SCHUT

Plonius (Pluen, Pleunis), een martelaar van de Wederdopers , verdronk in de Rijn op 29 november 1561, in Keulen , Duitsland , met **Johann von Orval.**

Het verslag in de *Martelaarsspiegel* van Van Braght is kort en **onjuist.** Hij vermeldt alleen het jaar van uitvoering en niet de datum; hij meldt dat twee andere martelaren, Orvel en Jan, met hem geëxecuteerd zijn.

Dit moet een vergissing zijn; Orvel en Jan waren dezelfde persoon, namelijk, **Johann von Orvall.** Plonius was een kleermaker, een inwoner van Emmerich , Duitsland.

In het jaar 1561 viel een andere moedige held en soldaat van Jezus Christus, genaamd Johannes Schut, in handen van de tirannen en vervolgers, voor het volgen van Christus, en het leven volgens Gods heilige Woord, in de stad **Vreden, in Westfalen.**

Daar leed hij, en door de genade van God, zware gevangenisstraf en bedreigingen van de dood. Toen hij voor de heren gebonden werd gebracht om zijn geloof te verklaren, beleed hij dat vrijelijk op, zeggende dat hij geloofde volgens het Woord van God

1. Ze vroegen hem betreffende zijn Doopsel, en wat hij van de kinderdoop hield. Hij antwoordde dat hij op zijn geloof was gedoopt, zoals Christus zijn getrouwe Verlosser ons in Marcus 16 heeft bevolen; dat de doop alleen aan gelovigen wordt bediend en niet aan onwetende kinderen, en dat hij nooit heeft gelezen van kinderdoop in de heilige Bijbelgedeelten, en dat het daarom in geen geval met het Woord van God kon worden bewezen, maar dat de doop alleen toebehoorde aan hen die hun zondige leven hadden aangepast.

Ze vroegen hem boos, of hij deze opvattingen niet wilde opgeven. Hij antwoordde dat het beslist zoiets niet mocht zien. Voor hem was het Woord van God te verlaten, een eeuwige dood te sterven, maar dat hij liever zou lijden voor de waarheid; hoewel de pijn weer nog eens zo groot zou moeten zijn.

2. Met betrekking tot het Avondmaal, heeft hij ook voor hen ten volle beleden dat het moet worden nageleefd volgens de instelling van Christus, en dat wij daarmee met een nederig hart, Zijn bittere lijden en onschuldige dood, moeten herinneren, en hoe Hij Zijn kostbaar bloed aan het kruis voor ons, arme zondaars uitstortte.

3. Ze vroegen allemaal met veel woorden, of Christus onze Verlosser niet van Maria's vlees en bloed was. Maar omdat dit punt een hoofdartikel is van ons christelijk geloof, antwoordde hij er ook grondig daarover; zeggend dat hij nooit deze bewering van hen in het Woord van God had gelezen. Hij vroeg hun: "Hoe kon Hij zijn van de aarde die God de Vader uit de hemel heeft nedergezonden? Maar Hij werd ontvangen door de reine maagd Maria en door de kracht van de Allerhoogste werd de Heilige Geest, zodat het Heilige dat uit haar geboren is, de Zoon van de allerhoogste God genoemd wordt, zonder deel te hebben aan de minste of de meeste van het vervuilde of zondige vlees van de mens.' Maar het Woord werd, volgens het getuigenis van Johannes, vlees of mens, zodat de glorie van de eniggeboren Zoon van de Vader werd behandeld en gezien. Waardoor het Woord Gods dat Hij uit de stam van Juda zou komen, vervuld werd; en door Wie wij allen die verloren waren, met God verzoend geworden zijn.

4. Ze vroegen hem naar de Overheid, of ze niet van God waren.

Hij antwoordde: "Ja, tot de bescherming van de vromen en de bestraffing van de kwaaddoeners; zij zijn door God verordend om hun landen in vrede te regeren.'

5. Ze vroegen hem wat hij dacht met betrekking tot het huwelijk. Hij antwoordde dat een man en een vrouw verenigd zijn in het huwelijk, en dat een dergelijke verbintenis niet kan ontbonden worden, behalve wegens overspel. Hier volgt de leer van Christus. Mat. 19.
6. Ze vroegen hem over oproer en opruiing.
Maar hij antwoordde dat hij zulke slechte dingen niet goedkeurde; maar dat hij en zijn medebroeders juist geleerd werden hun vijanden lief te hebben en goed te doen aan hen die ons kwaad doen en ons vervolgen. En dat met waarheid niets anders ooit over hem en zijn medebroeders gehoord zou mogen worden.
7. Ze vroegen hem wie zijn hoofdman was.
Hij antwoordde dat het Christus was met Zijn leerstelling, die hem in vrede had geroepen. En hiernaar hoopte hij bij zijn getrouwe Verlosser en Zijn gezegende leer tte blijven en het te bevestigen met zijn dood en bloed.

Daarop werd hij door deze tirannen veroordeeld en geëxecuteerd met het zwaard. De hoofdrechter die dit vonnis had uitgesproken een paar dagen na de executie Jan Schut, voorbij zijn lichaam rijdend, riep spottend: "Schut, zing ons een lied;" want Schut was opgewekt in zijn verdrukking en zong veel in de gevangenis en op weg naar de dood.
Hierop werd de rechter getroffen door een beroerte en sprak nooit meer, maar stierf in korte tijd; dat door velen beschouwd werd als de wraak en straf van God over hem.
Lees over dit verslag zijn eigen hymne in het oude hymneboek; het begint: *"O Heer ick magh wel klagen."*

ORVEL, JAN EN PLEUNIS, 1561

Omstreeks deze tijd werden Orvel, Jan en Pleun voor de waarheid afzonderlijk gearresteerd; te **Keulen,** en terwijl zij standvastig de waarheid beleed, en niet door enige vorm van foltering of sluwe verleiding konden worden bewogen, maar trouw bleven, werden zij ten slotte naar de Rijn gebracht en verdronken, hun zielen in de handen van God aanbevolend, in het jaar 1561.

1561

Martyrologium Antwerpen. www.theologienet.nl

19 maart 1561.
De Schoutet contra JAN DE KEYSER, gerbeleurder, oud 34 jaar, geboren hier tAntwerpen, &c. ende oock vande vergeeringe alhier by die vander leeringe van Calvinus gehouden, is geweest een officier oft ouderlinck, &c. daerenboven diversschen verboden boecken tes verweerders huys gevonden zyn,&c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 119.*
***JANNE DE KEYSER**, garbeleurdere, &c. metten watere geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 122.*

De Schoutet contra CLEERKE HIEMS, dochter van BERTHOLOMEEUS HIEMS, &c. inde leeringe vande Herdoopers persisteert, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
***CLAERKEN LUENISDOCHTER**, geboren van Borkelo, &c. opten Steen is verdroncken, &c.*
Bron: *Rekeningen &c, zie boven.*

21 juni 1561.
De Schoutet contra JOOS VERMEEREN, geboren tot Asperen, &c. hem anderwerf heeft laten doopen ende oock diverssche predicatien selfs gedaen ende diverssche persoonen herdoopt, &c Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 123.*
***Joos VERMEEREN**, van Asperen, &c. hy een vanden ministers vanden Wederdoopers was, den XXIen Juni 1561 tot Antwerpen opte Merct metten brande al levende aen eenen stake geëxecuteerd is geweest, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 132, 133.*

23 juli 1561.
De Schoutet contra ADAM HENRICX alias KISTMAKERS, geboren tot Deventer, &c. herdoopt is ende pertinacelyk inde ketterye vande Herdoopers is persisterende, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 123, 124.*
***ADAM HENRICX alias KISTMAECKERS**, geboren tot Deventer, &c. opten Steene metten watere geëxecuteerd is, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 133.*

Idem contra FRANSCHOYS DE CORTTE, geboren tot Brugge, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
***FRANCHOYS DE CORTE**, cleermaeckere, van Brugge, &c. hem heeft laten herdoopen, ende dairomme tsamen metten voirs. **ADAM**, verdroncken is geweest.*
Bron: *Rekeningen, zie boven.*

MICHIEL SEYN**, spaensche stoelmakere, oick eenen **ADAM HENRICX**, goutsmit, ende eenen **BASTIANE DE POTTERE, van Ghent,** die ter zelver saecken gevangen was , ende nochtans noch nyet **herdoopt**, diewelcke daernae gracie verworven heeft, die al tsamen by malcanderen in een huys woonden, &c.* ***zie ook 26 juni 1562.
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 137.*

5 september 1561.
De Schoutet contra JAN VAETZ, geboren van Sittaert, &c. hem laten onlancx herdoopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 124.*
JANNE VAETS*, geboren van Zittaert, &c. den VIen Septembris XVcLXI, opten Steen geëxecuteerd is geweest metten watere, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 133.*

Idem contra JAN VAN LYERE, geboren tot Brussel, &c. onder de Herdoopers gedient heeft als dyaecken, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, zie boven.*
JANNE VAN LYERE*, legwerckere, geboren van Bruessel, &c. metten watere geëxecuteerd, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1560-61, A.A.B. Deel 9, blz. 133, 161.*

Folio 284

113. JULIUS KLAMPHERER, VENETIË, 1561

In het jaar 1561 werd broeder Julius Klampherer uit **Italië** gevangen gezet in Venetië, vanwege zijn geloof en de Goddelijke waarheid. Keer op keer richtten zij zich tegen hem en onderwierpen hem, en twistten met hem, om hem te doen afvallig worden; maar hij verdedigde zich altijd wijselijk; hij mocht schriftelijk schrijven wat hij over zijn geloof besprak, met de Papistische commissarissen die voor dit doel waren aangesteld, en dus zichzelf te verdedigen, en een verslag van zijn geloof in zijn eigen handschrift te geven.
Toen hij dit had gedaan en standvastig daaraan vasthield, veroordeelden ze hem uiteindelijk om in de diepte van de zee te worden geworpen; waarop hij antwoordde: "Dit is mij niets vreemds, want mij werd verteld in het begin van mijn bekering, dat ik verwachten moest te sterven voor de getuigenis van de waarheid; maar het leek mij vreemd, dat de heren van Venetië z'n vonnis zouden vellen en daarin bewilligen.
Daarop antwoordden zij hem, dat zij hem hierover niets vroegen. En aangezien zij geen zin hadden in al wat hij zei, stonden zij hem niet toe om iets verder te zeggen, maar verhuisden hem haastig naar de gevangenis.
Zij besloten om het vonnis uit te voeren dat zij hadden uitgesproken, en om daarmee door te gaan, ontwijden zij hem, volgens hun gewoonte, aangezien hij priester was geweest.
Vervolgens hebben ze hem in de schemering van de avond, onder het voorwendsel van hem te leiden voor de Heer, nam hem mee en wierpen hem onverwacht in de diepte van de zee en verdronken hem.
Hij had echter niets anders verwacht; daarom was hij vrolijk en zong en prees God voortdurend met een blij en moedig hart, totdat hij de kroon van de vrome martelaren en getrouwe getuigen van Jezus Christus verkreeg.
En hoewel zij hem 's nachts heimelijk hebben verdronken, zal het toch worden geopenbaard op de grote dag van de Heere en ernstig gewroken.

114. KOOLAERT DE KUIPER, 1561
JOOS VERBEECK, 1561

In Honschote, in Vlaanderen, werd in 1561 voor de waarheid een broeder genaamd **Koolaert de Kuiper** aangehouden, die, na vrijelijk zijn geloof te hebben beleden, naar Wijnoxberge werd gebracht, en evenals hij daar, niettegenstaande de martelingen die hem werden aangedaan, wilde noch naar rechts noch naar links afwijken, hij werd ter dood veroordeeld en levend verbrand, rond Sint Maarten, voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus.

JOOS VERBEECK, 1561

Joos (t) Verbeeck (Joos de Cruysere), een Doopsgezinde ouderling, leed marteldood in Antwerpen in 1561. In de 17e en 18e eeuw waren er een aantal Verbee (c) k's in zowel de Lamist- als de Zonistengemeenten in Amsterdam. Ze kwamen waarschijnlijk voort uit Mennonieten die Vlaanderen hadden verlaten vanwege vervolging, 1580. In Amsterdam waren de Verbe (c) ks uitstekende zakenlui. Sommigen van hen dienden als diakens. Sinds het begin van de 19e eeuw zijn er onder de Amsterdamse Doopsgezinden geen Verbeeks geweest.

Op 7 juni 1561 vertrok de markgraaf van Antwerpen met een groot gevolg, goed bewapend met stokken en draagstokken, en ze arresteerden Joos Verbeeck, een prediker van het Woord van God en van zijn gemeente. Op de 9e werd hij onderzocht; hij beleed zijn geloof heel vrij, evenals zijn bediening; waarmee de markgraaf en de heren veel spotten. Hij werd ook erg zwaar gemarteld; maar God bewaarde zijn lippen in alles, zodat hij niemand bezwaarde. Hoewel hij zo onbarmhartig werd behandeld dat een touw in tweeën op zijn lichaam brak, en dat hij in vier dagen twee keer naar de pijnbank moest gaan en dat hij eenmaal was geselen tot zijn bloed vloeide, droeg hij geduldig alles; dit betreurde echter ten zeerste, namelijk dat zij zijn rechterhand hadden gebroken of lam gemarteld en hem zodoende van het schrijven ervan hadden weerhouden.
Op de twintigste dag van de maand werd hij voor de rechter gebracht, waar de Schout hem vroeg of hij opnieuw werd gedoopt.
Hij antwoordde: "Vraag me om mijn geloof, dat ik in de gevangenis belee voor de heren en de markgraaf."
De Schout vroeg hem vervolgens wat hij dacht van de kinderdoop.
Hij zei: "Ik heb beleden dat het niet van God is, maar van een menselijke instelling."
De Schout vroeg opnieuw of hij opnieuw gedoopt was en zei: "Zeg ja of nee, want ik weet dat je niet zult liegen, daarom, vertel me de waarheid."
Hij zei: "Ik werd gedoopt op mijn geloof, zoals Christus leert." Mat. 28, Mark 16.
Nadat hij zijn geloof, Doopsel en Leer had beleden, kon hij niet veel meer zeggen. De heren sloten zijn vonnis af en ondertussen zei hij tot het volk: "Lieve burgers, ik heb hier elf jaar gewoond en niemand kan over mij klagen, omdat ik nooit iemand onrecht gedaan heb, en mijn leven en Leer zijn in overeenstemming met het Woord van God."
"Dat is waar ", riep een broeder uit. Toen hij hoorde, stonden de overvallers op en zochten naar zijn broeder; maar vond hem niet.
Joos zei: "O, dat ik mij publiekelijk zou kunnen verdedigen tegen de priesters die in de gevangenis naar mij toe kwamen, zoals Paulus vóór Agrippa kon doen; maar we mogen niet spreken." Handelingen 26: 2.

Toen hij uit de rechtbank kwam, zei hij: "Hij die Daniël uit de leeuwenkuil heeft bevrijd, zal mij ook bewaren, want wat ik lijd is voor de Naam van de Heere, en niet vanwege kwaad doen."
"Dat is waar," riep een broeder; en anderen riepen: "Strijdt vromelijk, lieve broeder."
Joos zei moedig en opgewekt: "Lieve burgers, zo moeten alle kinderen van God lijden; deze weg werd betreden door de heiligen van God, de profeten en zo vele vrome mannen."
Toen hij het kleine huisken [van stroo] naderde, ja, stond voor de ingang waarin hij zijn brandoffer zou offeren, wierp hij zijn ogen op naar de hemel, zeggende: "O heilige Vader, help uw dienaar in deze nood."
De dienaar van de beul wilde een prop in zijn mond steken om te voorkomen dat hij zou spreken; maar hij bleef desondanks niet zwijgen, want men hoorde hem roepen: "O Heere, Gij Zoon van David, heb medelijden met mij."
De beul voerde zijn taak uit, al bevende van vrees.
Toen het vuur aangestoken was, riep Joos: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest. O Heere der heerscharen, die mij scheidde vanaf de schoot van mijn moeder, help Uw dienaar in dit laatste nood, daar ik lijd voor Uw Naam. "Jeremia 1: 5; Gal. 1:15. Nogmaals riep hij: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."
En hiermee offerde hij gerust een vurig offer, voor ons allemaal tot een spiegel en voorbeeld.

EEN KORTE BRIEF VAN JOOS VERBEECK, GESCHREVEN IN GEVANGENIS IN ANTWERPEN, AAN ZIJN VROUW

Genade en genade van God, onze hemelse Vader, en onze Heere Jezus Christus, zij voor mijn lieve vrouw en zuster in de Heere, als een liefdevolle groet, al de dagen van uw leven, in de ware ernst van de Heilige Geest. Amen.
Ik groet je en al mijn vijf kinderen zeer hartelijk. Voedt ze op in de onderwijzing van de Heere en gedraag je zoals het de heilige vrouwen betaaamt, om de jonge vrouwen eerbaar te leren zijn, van hun echtgenoten te houden, om zedig, kuis en gehoorzaam te zijn jegens hun echtgenoten; en blijf volharden in dezelfde regel waarin je staat. Ef. 6: 4; Tit. 2: 2.
Moge de Heere u bekwaam maken voor elk goed werk waartoe je geroepen wordt.
Hiermee beveel ik u aan de almachtige God en het Woord van Zijn genade; moge Hij toestaan dat we elkaar in de eeuwigheid mogen zien.
Door mij, Joos Verbeeck, uw man en broeder in de Heere.
Geschreven in Antwerpen in de gevangenis waar ik ben opgesloten voor het getuigenis van Jezus Christus - met mijn linkerhand, met grote problemen, omdat mijn rechterhand lam gemarteld is.
Groet alle vrienden, vooral de dienaars.

Overgenomen uit: **Decavele; De eerste Protstanten in de Lage Landen**

De Dopers uit Tielt die zich in het Wervikse ambtsgebied van baljuw De Cat vestigden, behoorden tot enkele welomschreven families.
Allereerst was er de familie **De Backere, met de gebroeders Pauwels, Menaert en Jacob, die laatste ook met zijn vrouw Pierijntgen van Malebosch en zijn schoonzuster Martijntgen van Malebosch.**
Verder was er Pieter Strynck [zie **Strings**] met acht leden van zijn familie, namelijk zijn zuster en haar man Antheunis Bruiaen of Bruwaene, zijn zoon Gillis en diens vrouw, zijn dochter Callekin en haar man Lauwers van de Walle, en een tweede dochter met haar man Hans Lobuck en zoon Hans. De derde familie was die van de Potvliets: de reeds genoemde Pieter en zijn broers Gillis en Karel, die laatste samen met zijn vrouw Sijnken Haems.
Ten slotte behoorden tot de groep nog Gillis en Pieter de Jaeghere, Cornelis de Schepere en zijn vrouw, Jacob Pantyn en zijn vrouw, Catharina Neckers, echtgenote van Johannes Loosvelt, en Daniël Calewaerts.
Van de emigranten naar Wervik scheidden zich drie echtparen af, namelijk Karel Potvliet-Sijnken Haems, Lauwers van de Walle-Callekin Strynck en Hendrik de Cock-Mayken Gheldolf. Ze gingen zich even buiten Ieper vestigen waar ze gezamenlijk in één huis woonden en hun stiel van linnenwevers uitoefenden.
Inquisiteur Pieter Titelmans kreeg evenwel lucht van hun Doperse activiteit. Op 2 augustus 1561 deed hij samen met enkele gerechtsdienders een inval in hun woning. Karel Potvliet en Hendrik de Cock konden tijdig de plaat poetsen. De vier overigen en ook nog Antheunis Schoonevelt, een geloofsgenoot uit Waasten die net op bezoek was, werden ingerekend. Sijnken Haems en Mayken Gheldolf waren zwanger. Omdat Sijnken verklaarde zich met de katholieke Kerk te willen verzoenen, werd ze spoedig vrijgelaten.
Mayken was moediger. Toen ze naar de gevangenis geleid werd, hief ze een hymne aan. De baljuw van de zaal en kasselrij Ieper, in wiens gevangenis de arrestanten eerst werden opgesloten, diende op last van de inquisiteur een versterkte wacht op te stellen. Er waren immers 's nachts in de buurt kreten gehoord van mensen die de gevangenen kwamen toeroepen: 'Hebt goede moed, wij zullen u komen helpen.'
Op 5 september 1561 werden de verdachten naar de beter beveiligde stadsgevangenis van Ieper overgebracht. In oktober bestegen Lauwers van de Walle en zijn vrouw Callekin de brandstapel op de Ieperse Grote Markt.
Op 2 mei 1562 was het de beurt aan Antheunis Schoonevelt, op 25 juni aan Mayken Gheldolf, nadat ze het leven had geschonken aan een kind. De ontsnapte Karel Potvliet maakte later een lied op de marteldood van zijn Tieltse stadsgenoten. Van zijn kompaan Hendrik de Cock, die eveneens was kunnen ontvluchten, is bekend dat hij omstreeks 1564 buiten Armentières hertrouwde met Jeankin Hobbels, in een nachtelijke Mennonietenbijeenkomst, geleid door Jacob de Rore uit Kortrijk.

115. LAUWERENS VAN DE WALLE, ANTONIS SCHOONVELT, KALLEKEN STRINGS, EN MAEYKEN KOCX, IEPER, 1561

Decavele:

… Na een doopplechtigheid te Iper tussen 1554 en 1556 kon Lenaert Bouwens het getal 13 inschrijven op zijn dooplijst 391. Daartegenover staat dat Ieper vóór 1566 bijna geen Doopsgezinden binnen zijn muren heeft gekend. Het is dan ook zeer de vraag of het op de genoemde plechtigheid geen dopelingen betrof uit de dorpjes ten zuidwesten van de stad, veeleer dan uit Ieper zelf. Opvallend is toch wel dat de Noordnederlandse bisschop tijdens zijn volgende reizen door Vlaanderen Ieper terzijde heeft laten liggen. Een Doopsgezinde, **Pieter van Acker,** maakte waarschijnlijk allusie op de doopplechtigheid toen hij, — na bekend te hebben dat hij omstreeks 1552 de roomse Kerk de rug had toegekeerd — bevestigde, kort

daarop aansluiting te hebben gezocht bij de doopsgezinden en „hem ghevonden in zekere secrete vergaderinghe in eenen keldere van eenen wousten huuse ende hem aldaer laeten herdopen, ontfanghende de secte, leeringhe ende exercitie vander zelver herdoperie". Pieter was (buiten-) poorter van Ieper, maar afkomstig uit de kasselrij, waarschijnlijk uit Steenwerck. Hij was bovendien na zijn toetreding tot het doperdom een tijdlang als wolweversknecht te werk gesteld in Rijsel, zodat zijn geval niets zegt over het bestaan van een doopsgezinde kern te Ieper. Wel was het tijdens een oponthoud in deze laatste stad dat hij in 1559 aangehouden werd en op 9 augustus de brandstapel besteeg 392.

Terzelfdertijd werden twee van zijn dochters opgebracht: Martine te Steenwerck en Callekin, nauwelijks 14 jaar oud, te Gent. De eerste zwoer op 10 december 1559 haar ketterij af in de parochiekerk de tweede kwam zonder verdere straf terug vrij. De vier Ieperlingen die tussen 21 mei 1557 en 1 februari 1560 te Antwerpen om hun Doopsgezindeische overtuiging ter dood werden gebracht, waren pas in de handelsmetropool tot de kring van Gillis van Aken toegetreden en hadden uit handen van deze laatste de volwassenendoop ontvangen.

Jacob van Houte (verbrand 21 mei 1557), **Francois Thibault** (onthoofd 7 juli 1558), **Andries Langhedul** (verdronken 9 november 1559) en **Gommaar de Clerck** (verdronken 1 februari 1560). P. GÉNARD, AA, VIII, p. 438, 447; IX, p. 5, a r. Vermoedelijk was Andries verwant met Janneken Langhedul, echtgenote van Thomas Willems, tegen wie de inquisiteur in 1556 een geding inspande. (ARA, AL 460 bis, rekening Pieter van Hee, 1556; ARA, Rk, 21.925, f°17 v0.) Sinds 1559 woonde ook **Christiaan Langhedul** in Antwerpen; als koopman voerde hij lakens uit naar Dantzig en importeerde graan uit de laatste stad. Hij onderhield contacten met Vlaamse dopers, onder meer met **Mayken de Corte** te Gent. (RAG, RVL, 718, f° 113; Raad van Vlaanderen aan de markgraaf van Antwerpen, 30 augustus 1560.) Hij werd op 13 september 1567 verbrand te Antwerpen. (VAN BRACHT, II, f° 345).

Niets van dit alles wijst op enige uitstraling van het anabaptisme te Ieper zelf. Titelmans moet dus wel degelijk goed ingelicht zijn geweest toen hij in november 1561 aan de landvoogdes schreef dat daar pas einde 1560 voor het eerst een doopsgezinde gemeenschap was tot stand gekomen, waaraan hij na amper tien maanden opnieuw een einde had gemaakt.

Zoals reeds werd uiteengezet bestond die gemeenschap in hoofdzaak uit Tieltenaars, zonder één enkele Ieperling. Op instigatie van de Tieltenaars was het wellicht dat Joachim de Suikerbakker in 1561 een grote bijeenkomst leidde in een bos bij Ieper, waarop veertig personen aanwezig waren en tijdens dewelke het avondmaal en de doop werden toegediend 397.

Na 1561 werd te Ieper nog één doopsgezinde terechtgesteld, de linnenwever **Jan Hulle**, op 4 december 1562. Met Ieper had deze evenwel niets uit te staan: hij was alleen om de één of andere reden daarheen ter berechting overgebracht uit zijn geboorteplaats Belle, waar hij al sinds 1559 tot de broederschap had behoord. We mogen dus besluiten dat de Ieperse bevolking vóór 1566 praktisch buiten de doperse invloedssfeer is gebleven. Binnen de stadsmuren heeft zich wel een kleine kern gevestigd, die uit vreemden bestond en minder dan één jaar heeft standgehouden.

Van Braght

In het jaar 1561 namen verscheidene broeders en zusters, na veel vervolging te hebben geleden, hun intrek in de buurt van **Ieper** in Vlaanderen, op een plaats genaamd tien Hoogensicken. Na het verlaten van geld, eigendom, vrienden en verwanten, om Christus te volgen, en daar te wonen in rust, zich bezighouden met het Smalle-weven, om de kost te verdienen met hun vak. Toen zijn ze bespioneerd terwijl ze samen zaten en werkten, en de inquisiteur hen kwam aanpakken. Hij werd vergezeld door een grote troepenmacht, voorzien van stokken, zwaarden en touwen, en ze kwamen net op het

moment dat Antonis, die hen bezocht had en afscheid had genomen, aan de deur stond, klaar om te vertrekken.
Toen ze aldus met veel lawaai arriveerden, rende **Stijntgen Potvliets** (die zwanger was) als eerste het huis uit en werd aangehouden. **Karel N**. (Potvliet) rende ook naar de deur, en meester Klaas (die een grote vervolger was, en mede-helper van de inquisiteur) achtervolgde hem, sloeg hem met een blote zwaard aan, en hoewel Karel daardoor verwond was, ontsnapte hij toch.
Maeyken Kocx (die ook zwanger was) werd aangevallen door de inquisiteur, die een bloot zwaard in zijn hand hield, en terwijl ze hardop naar hem schreeuwde om haar kind te sparen, handelde hij op een zeer bloeddorstige manier, en heeft hij, als een gek, zichzelf verwond.
Lauwerens van de Walle, Antonis Schoonvelt en Kalleken Strings werden ook aangehouden, maar Hendrick N. (de Cock) ontsnapte.
Terwijl zij gebonden waren, troostten zij elkaar veel met het Woord van God, en toen zij uit het huis werden gebracht, spraken zij opgewekt tegen de buren, zeggende: "Kan iemand over ons klagen? Het is voor de Naam van Christus dat dit ons is aangedaan, we hoeven ons er niet voor te schamen.' Mat. 10:22; 1 Petrus 4:16.
Op weg naar de stad begon Kalleken een hymne te zingen. Toen zei meester Klaas: "De apostelen zongen niet zoals jij, noch wil ik dansen, waarom zing je dan?"
Antonis zei: "Zuster, wees niet bang voor deze dingen, zing gewoon zoveel als je wilt." en Lauwerens hielp haar met zingen.
Toen zij de stad binnenkwamen, was er een grote samenkomst van mensen, en zij maakten het Woord van God bekend door te zingen en te spreken. Lauwerens zei onder andere: "Dat we worden aangehouden, is niet vanwege kwaad doen, maar omdat we leven volgens het woord van God."
Kalleken Strings zei: "Eng is de poort, en smal is de weg, die naar het leven leidt (Mattheüs 7:14); betert u, doe goed en verzaak het kwaad, en vrees de heersers van deze wereld niet, maar koop Testamenten. Lees daarin de raad Gods en volg die."
Ze werden vervolgens opgesloten in de voorzaal van de gevangenis, waar ze verscheidene maanden en dagen verbleven, geduldig en opgewekt, wachtend totdat ze hun offer zouden aanbieden, en werden ondertussen bezocht en getroost door vele broeders en zusters. Ze werden ook soms onderzocht met betrekking tot hun geloof, dat ze vrijelijk beleden, en van waaruit geen pijn of lijden hen kon doen verzaken.
Ten slotte werden Lauwerens van de Walle, Antonis Schoonvelt en Kalleken Strings, zowel op het pijnbank als elders, vele martelingen aangedaan, terwijl ze zich moedig en standvastig aan de waarheid hielden. Ze werden door de inquisiteur in handen van de seculiere Overheid werden gebracht, om behandeld te worden volgens de inhoud van het koninklijk besluit. Door hen aan te klagen, las de inquisiteur, ook bij het horen van de onwetende mensen, zware beschuldigingen (zoals hij dacht) tegen hen, onder meer omdat zij de paus van Rome de antichrist hebben genoemd. 1 Joh. 2:18. Dat zij de Roomse Kerk als de hoer van Babylon beschouwden. Openbaring 17: 5. Dat zij het sacrament als een afschuwelijke afgod, enz. uitspraken.
Daarop begon Lauwerens te zeggen dat hij dit niet had gezegd of beleed zonder een vollediger verklaring. Hij werd onmiddellijk en heftig verteld om te zwijgen, maar hij zei: "Dieven en moordenaars mogen iemand hebben die voor hen spreekt, maar gij hebt het tot stand gebracht dat noch een procurator noch een advocaat voor ons mag spreken, daarom moeten we spreken voor onszelf."
Kalleken Strings ook, die daar zat met haar hoofd op haar hand rustend, uitgeput van buitensporige martelingen, liet haar stem moedig horen.

Op het getuigenis van de inquisiteur werden Lauwerens van de Walle en Antonis Schoonvelt werden beiden door de Overheid veroordeeld om publiekelijk te worden gewurgd en verbrand op de brandstapel. Daartoe werd een steiger met twee palen, evenals hout en stro, voorbereid in de marktplaats.
Ze werden naar buiten gebracht met hun armen samengebonden en kwamen naar de plaats waar ze zouden worden geofferd. Ze vielen op hun knieën en baden tot God. Toen ze waren opgestaan, vroeg de beul hun vergiffenis voor wat hij ging doen en ze vergaven hem vriendelijk, volgens de leer van Christus. Mat. 6:14.
Lauwerens zei met luide stem tegen de Overheid, dat hij hen graag zou vergeven, hen en allen die schuldig waren in de zaak. Hij zei ook moedig, net als de derde Maccabese broeder: "Deze ledematen die God uit de hemel heeft gegeven, zal ik daarom vrijwillig overgeven omwille van Zijn wet." II Macc. 7:11.
Toen zij het huiske binnengingen, riepen beiden vaarwel tot alle broeders en zusters verspreid over vele landen, steden en dorpen. Hiermee bevalen zij hun geest in de handen van God en vertrokken zij uit deze wereld.
In de maand oktober van hetzelfde jaar werd ook Kalleken Strings, een zeer schone en goed beschaafde dochter, overgeleverd aan de Wereldlijke Overheid. Ze was bescheiden, onbevreesd en standvastig, zodat noch veel eerlijke beloften van rijkdom en geld, of tijdelijke welvaart, nóch pijn of ernstige folteringen (hoewel ze zo werd gemarteld, dat ze voor dood uit het rek werd gehaald), haar in elk geval niet van haar geloof afbracht; ja, zelfs haar moeder, toen zij haar in de gevangenis voor dit doel bezocht, kon haar niet bewegen; en haar doel niet bereiken, maar door de standvastigheid en vriendelijke behandeling van haar dochter te horen en te zien, zei ze: "Mijn dochter is beter dan ik."
Daarna werd ze ook veroordeeld om te worden gewurgd en verbrand; waarop zij zei: "U hebt mij nu volgens het decreet van de keizer tot het vuur veroordeeld, vrees het oordeel van God, dat Hij zal houden, om u tot eeuwig vuur te veroordelen.
Toen men dacht dat Kalleken op het punt stond te worden geëxecuteerd, stroomde een grote menigte mensen van heinde en ver bijeen om het te zien. Toen ze dit zag, en uit angst voor een opstand, liet de overheid haar niet brengen; alleen de beul kwam uit het stadhuis en zei tegen de mensen. dat ze al dood was. Dus gingen de mensen weg, denkend dat ze heimelijk onthoofd was.
Maar de volgende dag vroeg en onverwachts, zonder dat er een stellage was opgericht, maar andere voorbereidingen waren getroffen, werd ze op de markt gebracht en toen ze haar gebed tot God had uitgesproken en haar geest in Zijn handen aanbeval, werd het vonnis aan haar uitgevoerd. Aldus vertrok ze uit deze wereld, en ging met een brandende lamp haar Bruidegom tegemoet. Mat. 25: 1.
In de tussentijd werd Stijntgen Potvliets, omdat ze niet standvastig bleef, in vrijheid gesteld.
Maar Maeyken Kocx, die onbeweeglijk bleef, werd vastgehouden en bewaard totdat zij werd verlost van haar kind, en uit het kraambed kwam, - hoewel zij haar hart innig aan haar man en kinderen hechtte - maar toch God boven alles liefhad, uit liefde tot Hem, hield vast aan de bekende en aangenomen waarheid, (die deze kostbare schat van grotere waarde achtte dan haar eigen leven) werd zij veroordeeld om publiekelijk gewurgd en verbrand te worden op de brandstapel.
Dit werd ook uitgevoerd. Haar geest in de handen van God overgevende, verliet zij vreugdevol deze wereld, wetende dat zij de eeuwige vreugde zou beërven en ingelaten zou worden om binnen te gaan met de vijf wijze maagden, wanneer de roep ter middernacht zal geschieden: "Zie, de Bruidegom komt, gaat uit om Hem te gemoet!"

116. FRANCHOYS VAN ELSTLAND, 1561

Een broeder, François van Elstlandt, ook wel François van Meenene; een metselaar van beroep, ging van Meenene naar Arien in **Waals-Vlaanderen**; om daar te werken in zijn vak en zo zijn brood te verdienen. Daar, op St. Denis' dag, de negende oktober 1561, juist zoals hij een paard leidde naar water voor de meester voor wie hij werkte, werd hij aangehouden, omdat hij niet langer de afgoden van de priester aanbad.
Wanneer hij, na vele verzoeken, bedreigingen en veel leed, zijn geloof niet wilde opgeven, werd hij eindelijk, op de 21 oktober, levend verbrand, als een getuige van God.
Bij deze gelegenheid riep een monnik schaamteloos: "Ga vervloekte, van hieruit naar het eeuwige vuur." Maar François droeg het met geduld en smeekte God, die te zijner tijd rechtvaardig zal oordelen.

Folio 288

117. JAN, HENDRICK, BASTIAEN, FANS, MARIKEN VAN MEENEN, BEETKEN VAN BRUGH, EN LIJNTGEN, 15 AUGUSTUS, 1561

Decavele: Bastiaen, een martelaar, bleef trouw aan zijn geloof en werd op 15 augustus 1561 ter dood gebracht, bij Antwerpen , volgens samen met Jan , Hendrik , Hans , Lijntgen , Mariken van Meenen , en Beetken van Brugh .
Deze martelaren werden herdacht in het lied, "Lieve Broeders, ick groet u ontmoette sanghen" (Beste broeders, ik groet u met liederen), gevonden in de *Tweede Liedtboeck* (1562), en opgenomen in Wackernagel, *Lieder*. P. Genard, *Antwerpsch archievenblad* XIV, 30-33, vermeldt hem niet. Hij vond geen veroordeling voor 15 augustus 1561. In de jaren 1561-1562 is er slechts één Bastiaen vermeld, namelijk Bastiaen de Pottere (No. 359), die tussen 26 juni en 4 september 1562 werd terechtgesteld, verdacht van het wederdopen; maar deze Bastiaen de Pottere werd vrijgelaten. Het is nauwelijks mogelijk dat deze Bastiaen wordt geïdentificeerd met de bovengenoemde martelaar.
Het punt is niet duidelijk, te meer daar de *Martelarenspiegel* niet correct is in de datum van de uitvoering; klaarblijkelijk is zijn oorsprong dit lied, dat de dood van al deze martelaren op één dag brengt, terwijl in feite Jan **(Jan van Lyere**) op 5 september 1561 ter dood werd gebracht; **Hendrik (H. van Dale**) 3 april 1562; **Hans,** 3 oktober 1562; **Lijntgen (Lijnken van Dale**) 13 November 1562; **Mariken van Meenen** (Maeyken Eghels) 4 September 1562; en **Beetken van Brugh** (Betken Laureys) 13 November 1562.

Van Braght:
Anno 1561, werden er gevangen gezet in Antwerpen in Brabant, voor het getuigenis van Jezus, zeven vrome getuigen van de waarheid, genaamd Jan, Hendrick, Bastiaen, Hans, Mariken van Meenen, Beetken van Brugh en Lijntgen.
Deze allen hadden het huis van hun geloof zo vast en onwrikbaar gebouwd op hun Hoofd en hoeksteen Christus Jezus, dat noch de filosofie en sluwe verleiding, noch de tirannie en het geweld van de pausen hen op wat voor manier dan ook, konden doen afvallig worden; maar hun geloof was veel kostbaarder dan goud dat vergaat, hoewel het met vuur beproefd wordt (1 Petrus 1); zodat zij op 15 augustus van dat jaar op die plaats hun levens hebben overgegeven voor de waarheid; en het einde van hun geloof hebben verkregen, de eeuwige zaligheid, door de genade van God, en nu wachten zij om te ontvangen, samen met alle de vromen, de kroon van eeuwig leven.

Lees hierover de mooie lange hymne die is gecomponeerd voor het troosten van deze gevangenen, en aan hen opgedragen, in het tweede hymneboek. Het begint: *"Lieve broeders, wij groeten u met zangen."*

118. TWAALF CHRISTENEN IN BRUGGE: ADRIAEN BRAEL, LUCAS HENDRICKS, MARIJN AMARE, NIKASEN AMARE, HANSKEN LISZ, ANDRIES DE MEULENAER, ANTHONIS KEUTE, HANSKEN PARMENTIER, JAN N., JELIS OUTERMAN, FRANCIJNTGEN MEULENAERS, MAEYKEN TRAMS, IN HET JAAR 1561

Op **10 december 1561** werden vijf Doopsgezinden op de brandstapel verbrand. Hun namen waren:
Adriaen Brael, **Lucas Hendricks, Nicasen van Alcmaers**, **Marijn Euwout** en **Andries Meulenaer**. Andries was de echtgenoot van Francyntgen die de volgende dag op dezelfde plaats werd geëxecuteerd.

Op **11 dec. 1561** werden zeven Doopsgezinden op de brandstapel verbrand. Hun namen waren: Anthonis Keute, Hans Lisz , Jan Christiaenz ,Jehan (Hans) Cant , Jelis Outerman , Maeyken Trams en Francyntgen Meulenaers . **Francyntgen was de vrouw van Andries Meulenaer** die de vorige dag hier was geëxecuteerd.

In het jaar 1561, op de avond vóór St. Martin's dag, verzamelden zich enkele christenen, te Brugge, in Vlaanderen, die elkaar onderrichtten met het Woord des Heren, betreffende de wijziging van het leven.
Toen de heren dit te weten kwamen, zonden zij daarheen de dienaren van de Schout, die naar binnen kwamen rennen en riepen: "Geef u over, anders zullen wij u er doorheen halen en al uw armen en boeken overleveren."
Ze antwoordden: "Wij zijn geen volk dat zichzelf wil wreken, maar we laten wraak na voor God, die het te zijner tijd zal wreken."
Ze werden vervolgens geketend, twee en twee samen, en naar de gevangenis gebracht; zij wandelden stoutmoedig en troostten elkander met het Woord van God. Drie ontsnapten, namelijk Rutsaert en zijn vrouw, en een zekere Maeyken; maar de anderen die gevangen zaten, waren blij. Francijntjen Meulenaers zei tegen Maeyken: *"Lieve zuster laat ons nu denken dat het Koningrijk der hemelen nabij is. En laat ons van harte onze Bruidegom trouw zijn.*
Jelis en Hansken Parmentier zongen elk een hymne van vreugde. Op de dag van Sint Maarten werden zij voor de heren gebracht, waar zij moedig hun geloof beleden, evenals dat zij gedoopt waren overeenkomstig het bevel van Christus.

Deze tien broers en twee zusters bleven ongeveer dertig dagen in de gevangenis, waar zij God loven en bedankten, en zich voorbereidden om voor Zijn Naam te lijden. Gedurende deze tijd werden ze opnieuw voor de heren gebracht, waar ze opnieuw hun geloof beleden, en zeiden dat ze zich er vvast aan zouden houden.
Naderhand, op 10 december, werden er zes van hen geofferd, namelijk Adrian Brael, Lucas Hendricks, Marijn Amare, Nikasen Amare, Hansken Lisz en Andries Meulenaer, die elkaar moedig troostend zeiden, onder andere: "Nu is de strijd gestreden; de weg is

bijna geëindigd, het geloof is behouden, en zoals Paulus zegt, het ons is de kroon des levens voorbereid.' I Tim: 4: 7, 8; Jak. 1:12.

De volgende dag, 11 december, werden de andere zes ter dood gebracht, namelijk, Teunis Keute, Hansken Parmentier, Jan, Jells Outerman, Francijntgen Meulenaers, Maeyken Trams, die ook stoutmoedig en vreugdevol met hun lampen en versierd met hun Bruiloftskleding gingen ze hun Bruidegom tegemoet, met zo'n grote liefde dat ze om Zijnentwil niet bang waren voor de bittere dood.
Francijntgen riep naar een van haar vrienden, en beval haar om de broeders en zusters in de Heere hartelijk te groeten, en om hen te vertellen dat zij graag leden voor de Naam des Heeren, en moedig wilden strijden, tezamen met haar Bruidegom.
Zo werden al deze, zowel de eerste als de laatste zes, gewurgd en verbrand voor de Naam van God en Zijn waarheid.
Ze zijn nu in rust en wachten op de komst van onze Heere, die hun lijden zal wreken.

119. JAN HULLE, IN IEPER, 1561

Er is vastgesteld dat de wolf over het algemeen zijn aangeboren roofzuchtige aard zal volgen, en daarom kunnen de schapen geen verbond met hem sluiten, maar zijn in voortdurend gevaar door hem te worden verslonden,.
Zo gebeurde het in het jaar 1561 in de stad Ieperen, in Vlaanderen, waar een Godvrezend lam van Jezus Christus, namelijk een oude man genaamd Jan Hulle, werd gegrepen en werd opgepakt door deze verslindende wolven. Hij moest daar vele ernstige conflicten met hen ondervinden en ondergaan, niet vanwege enige misdaad, maar alleen om volgens het Woord van God te leven; van waaruit zij door tirannie probeerden hem af te trekken en hem afvallig te maken.
Maar terwijl hij, zoals een gehoorzame volgeling van Jezus Christus betaamt, zich had begeven onder de stem van zijn enige Herder, vluchtte hij voor deze vreemdelingen en wilde ze niet horen.
Om deze reden werd hij ter dood veroordeeld door de heren van deze wereld, en werd dus op die plaats verbrand. In dit alles bewapende hij zich, als een heldhaftige soldaat van Jezus Christus, met geduld, en door zijn geloof doorstond hij standvastig al het lijden dat hem werd aangedaan. En zo heft hij zich hierin niet geschaamd voor Christus en Zijn waarheid, maar Hem openlijk beleden voor heren en vorsten, en het getuigde en bevestigde met zijn dood en bloed. Daarom zal Christus, wanneer Hij komt in de wolken van de hemel, in de glorie van Zijn Vader, niet beschaamd voor hem zijn, maar hem belijden voor Zijn Vader, en hem aan Zijn rechterhand plaatsen, en hem met al de gezegenden bevelen om binnen te gaan in het koninkrijk wat voor hen voorbereid is vanaf het begin, dat is, in de eeuwige glorie van de hemel. standvastig doorstaan al deze lijden toegebracht aan hem. En aangezien hij zich hierin niet schaamde voor Christus en Zijn waarheid, maar Hem openlijk beleden had voor heren en vorsten, en het getuigde en bevestigde het met zijn dood en bloed; daarom zal Christus, wanneer Hij komt in de wolken van de hemel, in de glorie van Zijn Vader, niet beschaamd voor hem zijn, maar hem belijden voor Zijn Vader, en hem aan Zijn rechterhand plaatsen, en hem met al de gezegenden bevelen om binnen te gaan in het koninkrijk voorbereid voor hen vanaf van den beginne, dat is, in de eeuwige glorie van de hemel.

Verheyden, Mart. Gent

1561: 14 Augustus.

78-79. **Lynken (Lyncken) CLAES** (Clals, CIays), **Elia Clays Ghyselbrechts,** geboren te Maren (bij 's Hertogenbosch), **Tanneken DELMERE,** filia Jans, geboren te Oudenaarde, vrouw van Jacques Massois, Doopsgezinden, binnen het Gravenkasteel onthoofd.

Verheyden, mart. Brugge:

11 DECEMBER 1561

37. **Jan CHRISTIAENS**, van Zeebrugge, Doopsgezinde, verbrand. Van Braght vermeldt hem onder de naam van Jan N. Ook in het lied op Marijntgen Aelmeers wordt Jan Christiaens op dezelfde gebrekkige wijze geciteerd

38. **MAYER, geboren te Wynne**, huisvrouw van Bertram de Raedt, Doopsgezinde, verbrand. Bij Van Braght vindt men deze martelares terug onder de naam van „Maeyken Trams" dl. II, blz. 288.

39. **Gillis AETFERMAN** (of Van Braght: **Outerman**) (18), geboren te Diksmuide, Doopsgezinde, verbrand.

40. **Anthoine LACQUART**, geboren te Hondschote, Doopsgezinde, verbrand. Geldt het hier de martelaar door Van Braght geciteerd met de naam: „**Anthonis Keute**"? We onderstellen van wel, gezien de rekeningen buiten Anthonis Lacquart geen andere executie van een Doopsgezinde met de voornaam „Anthonis" vermelden in het jaar 1561.

41. **FRANCIJNTGEN**, huisvrouw van **Andries Viblarre**, Doopsgezinde, verbrand. Bij Van Braght wordt deze martelares vermeld onder de naam „Francijntgen Muelenaers (cfr. in het lied op Marijn Aelmeers: Ph. Wackernagel, o.c., blz. 130).

42. **Jehan (Hans) CANT**, geboren te Sint Winnoxbergen, Doopsgezinde; verbrand. Bij Van Braght komen in 1561 twee martelaars voor met, de voornaam nl. **Hans Lisz en Parmentier.** Nu vermelden de rekeningen van hun zijde tijdens hetzelfde jaar eveneens twee verbrandingen van protestanten, beiden met de voornaam **Jehan of Hans nl. Cant en Bertheloot** (nr. 43). Naar onze bescheiden mening vult de indentificering dezer martelaars binnen de volgende kring: **Jehan Cant = Hanskin Lisz; Jehan Bertheloot = Hanskin Parmentier; ofwel: Jehan Cant = Hanskin Parmentier, Jehan Bertheloot = Hanskin Lisz.**

43. **Jehan BERTHELOOT**, geboren te Cassel, Doopsgezinde, verbrand. Omtrent de identificering van dezen martelaar met Hanskin Lisz of met Hanskin Parmentier, raadplege de lezer de nota's onder nr. 42. Van Braght, o.c., dl. II, blz. 288.

1562

Antwerpen martyrologie Verheyden

7 maart 1562.
Verbod op heimelijke vergaderingen, betreffende de volgende personen:
ADRIANE VAN HAMSTEDE of HAMSBEKE.
LENAERDE BOUWENSSONE.
JOACHIM VERMEEREN.
Ene OZIAS en Meester JORIS, leeraers ende ministers vande Sacramentarissen.
Meester JOOS, die hem vuytgheeft voir Bisscop vande Herdoopers.
Bron: *Gebodboeck vol. B, blz. 300 v°.*

3 april 1562.
De schoutet contra NICOLAES DE PENTY, geboren tot Douay, &c. maer hem anderwerff heeft laten doopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 131, 132.
NICOLAES DU PENTIE, geboren van Douay, &c. opden vierden Aprillis anno XV tweentzestich, metten watere geëxecuteerd is geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1561-62. A.A.B. Deel 9, blz. 140, 161.

De Schoutet contra HEYNDRICK VAN DALE, &c. anderwerff gedoopt is by JOACHIM, de suykerbacker, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, als boven.
HENRICK VAN DALE, jonghgeselle, &c. metten watere geëxecuteerd is geweest, &c.
Bron: Rekeningen, als boven.

26 juni 1562.
De Schoutet contra MACHIEL SYEN, geboren tot Dermonde, &c. hem anderwerf heeft laten doopen by GIELIS VAN AKEN, &c. Op de blandrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 141.
MICHIEL SEYN, spaenschen stoelenmakere, geboren van Dermonden, &c. metten watere opten Steen gejusticeert, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1561-62, A.A.B. Deel 9, blz. 149.

16 oktober 1562.
De Schouttet contra JACOP VAN GERSHOVEN, geboren tot Tongeren, &c. hem heeft laten wederdoopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 142.
JACOB VAN GERSHOVEN, suyckerbackere, geboren tot Tongeren ende woonachtich was te Breda, &c. 17 Octobris 1562 opten Steen metten watere geëxecuteerd, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1561-62, A.A.B. Deel 9, blz. 149.

Idem contra AERT VAN GERSHOVEN, geboren van Tongeren, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, zie boven.
AERT VAN GERSHOVEN, des voors. **JACOBS** broedere, &c. ook metten watere geëxecuteerd, &c.
Bron: Rekeningen, zie boven.

30 oktober 1562.
De Schoutet contra MARINUS VAN DALE, geboren tot Daepsele (=Dadizele), in Vlaenderen, linnenwever, &c. hem heeft laten wederdoopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 142.
MARINUS VAN DALE, geboren van Dayseele, &c. metten watere geëxecuteerd, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1561-62, A.A.B. Deel 9, blz. 150.

13 november 1562.
De Schouteth contra LINKEN VAN DALE, echtgenote van JANS VAN LIERE, legwerckere, &c. anderwerff gedoept te syne, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 143.
LYNTKEN VAN DALE, huysvrouwe was van **JAN VAN LYERE**, &c. metten watere geëxecuteerd is geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1561-62, A.A.B. Deel 9, blz. 150.

Idem contra BETKEN LAUREYS, van Brugge, &c. bekendt heeft herdoopt te syne, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, zie boven.
BETKEN LAUREYS, geboren van Brugge, &c. metten watere geëxecuteerd, &c.
Bron: Rekeningen, zie boven.

Verheyden, Martyrologium. Gent

1562: 12 Maart.

80-81. **Pieter de JONCHERE,** fiIius GheeroIfs, broeder der 3 gezusters, geboren te Merendree en **Jan van EENHOORNE,** filius Jans, geboren te Landegem, Doopsgezinden, verbrand.

VAN BRACHT, dl. II, blz. 277: de kinderen in kwestie zijn **David, Betgen en Tanneken.**

[Zie Soetgen van Houte; haar kinderen draagen dezelfde namen; is jajn van Eenhoorn pleegvader?]

1562: 24 Maart

82-84 **Lynken (Lyneken) SMEYERS** (de Meyere), filia Jan de Meyere, geboren te Zandbergen, 26 jaar, vrouw van Peter van Male, **Janneken (Jannekin) KINDEKENS,** filia Adriaen, geboren te Moerbeke (bij Geeraardsbergen), 24 jaar en **Katelyne (Calle) van LOKERHOUTE** (Lokerhaute, Loorehoute), fiIia Gillis, 40 jaar, vrouw van Loys Allaert, Doopsgezinden, binnen het GravenkasteeI onthoofd.

F. van der Haeghen, verwijzend naar het Memorieboek (II, 316), citeert in 1561 drie mannen die terechtgesteld werden op 23 Maart. Eerst en vooral is dit o,i. niet 1561, maar wel 24 Maart 1562. Door de Correlatie getroffen van datum en getal der terechtgestelden, ondanks het verschil in geslacht, heb ik dezen passus nagegaan in de andere handschriften van het Memorieboek. Ms. 2237 en 2487 der Universiteitsbibliotheek te Gent stellen de zaak in een heel ander daglicht: deze geven de Vermelding op 24 Maart van de terechtstelling van 3 vrouwen, hetgeen met de gegevens van het Bouc van de Crime overeenstemt. Ziehier overigens de passus in kwestie uit gemeld hs. genomen: „Item int scependom XVCLXI de XXIIIIsten in Maerte

Disendach in de goeweke waren te Ghendt bij scepenen van der Keure verwijst ***drij vrouwen te sterven metten zweerde int s'Gravensteen*** met ghelokene poorte om haerlieder gheloove ende waren naar de doet ghevoert ter Mude poorte kant daar zylieden omtrent der ghalghe d'een op d'ander ghedolven waeren. D'een was van Ghendt ende dander twee waren van Landeghem ofte daer omtrent".

1562: 21 Juli.

89-93. **Srijnken (Joosynken) CRUELS** (1), filia Jans, geboren te Kortrijk, weduwe van Adriaen Brave, **Betkin (Betgen) MARTINS** (van Maldegem), geboren te Deinze, weduwe van Pieter van Maldegem, de gezusters **Vynkin** (Vijntgen), 30 jaar, **Aldegonde** (Goudeken), 28 jaar en **Jannekin de JONCHERE** (de Jonchere; de Jonkheer), filiae Gherolfs, geboren te Merendree, Doopsgezinden, verbrand.

VAN BRACHT, dl. II, blz. 289: vermeldt een **Sijntgen van Gelder**. Ze valt waarschijnlijk te identificeren met Srijnken Cruels: er is m.i. echter een zeker bezwaar tegen een al te categorische bevestiging en nl. wel het feit dat laatstgenoemde te Kortrijk geboren werd en dit geenszins het geval schijnt met Sijnken van Gelder (2). B.R.N., dl. II, blz. 649-654: zelfde aanmerking als bij VAN BRACHT, daar er eveneens een Sijnken van Gelder vermeld wordt in het lied op de 12 martelaren (1562-1569).

1562: 23 December.

94. Guillaume (Guillame, Guljame, **Willem) van de DAELE** (van Dale), filius Maurys, (verbrand op 25 Juni 1573), geboren te Hansbeke, Doopsgezinde op de Vrijdagmarkt verbrand.

VAN BRACHT, dl. II, blz. 289. B.R.N., dl. II, blz. 649-654: wordt aldaar opgenomen in het lied op de **12 martelaren** (1562-1569).

120. PIETER VAN MALDEGEM, PIETER VAN MALE, JACQUES BOSTIJN, EN LAUWERENS ALLAERTS, GENT 1562

Verheyden, mart. Gent

1562: 16 Juli.

85-88. **Pieter (Piere) van MAELE** (Male), fiIius Willems, geboren te Gent, 39 jaar,

Pieter van Male was reeds op 7 Januari 1562 in handen van Titelman. Deze laatste beklaagt zich bij de Raad van Vlaanderen, dat het rechtsgeschil tussen de grootbaljuw van Gent en de baljuw van de Oudburg het hem onmogelijk maakt zijn gevangenen aan de wereldlijke rechter over te geven.

Loys (Laurens) ALAERT (Allaert, Allaerts, Alarts), filius Lievens, geboren te Gent, 3o jaar, „droyere",

Pieter (Piece) van MALDEGEM, (Maldeghem), filius Joos, geboren te Nevele, en

Coppin (**Jacques) BOSTYN,** filius Gheeraerts, geboren te Kortrijk, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand.

In het jaar 1562 werden vier broeders, Pieter van Maldegem, Pieter van Male, Jacques Bostijn en Lauwerens Allaerts, in Gent, in Vlaanderen, aangehouden omdat ze niet langer de Romeinse kerk wilden volgen, maar trachtten naar de geboden van God. Toen ze werden onderzocht, beleden ze vrijelijk hun geloof en moedig streden ze voor de waarheid, met het geestelijke zwaard van het Woord van God.
En daar zij op geen enkele wijze van verwijderd konden worden, werden zij ter dood veroordeeld en moesten zij met hun bloed getuigen van de Naam van Christus.
Ze rusten nu onder het altaar en wachten tot het aantal van hun broeders is vervuld, dat ze worden beloond en hun vijanden gewroken worden.

121. VIJNTGEN, GOUDEKEN, EN JANNEKEN DE JONKHEER, BETGEN VAN MALDEGEM, EN SIJNTGEN VAN GELDER, Gent 1562

In hetzelfde jaar werden ook drie Gentse zussen aangehouden, namelijk Vijntgen, Goudeken en Janneken de Jonkheer, en twee anderen, namelijk Betgen van Maldegem en Sijntgen van Gelder.
Alle vijf beleden vrijelijk hun geloof en hielden er onversaagd aan vast tot de dood - waardoor zij daarvoor moesten lijden - en hechtten zich vast aan de liefde van hun Bruidegom Jezus Christus. Daarom zullen zij ook, wanneer de roep ter middernacht geschiedt, Hem tegemoet gaan met hun brandende lampen en met olie in hun versierde vaten, en zullen zij, als toebereide maagden, met Hem naar de bruiloft van het Lam gaan.

122. GULJAME VAN DALE, GENT 1562

Kort daarna had ook een gevangengenomen broer Guljame van Dale, die zo vasthield aan de waarheid en liefde van God dat hij geen pijn, lijden, vuur of zwaard vreesde,

voor het volgen van Christus (Die hij bedankte dat Hij hem waardig had gemaakt) om de bittere dood te smaken, in Gent.
Daarom zal Christus hem verhogen en hem geven om zijn eeuwige koninkrijk van de hemel te erven vol onvergankelijke vreugde.

123. JELIS STRINGS, MET PIETER EN JELIS POTVLIET, 1562

J. Decavele: De dageraad van de Reformatie, pg 493 e.v.

… Drie gezinnen scheidden zich van de andere Tieltenaars af om zich even buiten Ieper te gaan vestigen. Karel Potvliet (broer van Pieter) en Synken Ramis, Lauwers van de Walle en Callekin Strynck, Hendrik de Cock en Mayken Gheldolf leefden en werkten (als linnenwevers) onder één dak en trachtten aldus de principes van een waarachtige doopsgezinde broederschap te realiseren. Vermelden we nog de Tieltenaar Gillis Bernaerts die op 16 juni 1559 te Antwerpen als doopsgezinde verbrand werd. (J. GÉNARD, AA, IX, p. 2.) Blijkens een brief die hij in de gevangenis schreef moet hij een tijdlang tot de Gentse broederschap hebben behoord. (*Het Offer des Heeren*, p. 373-392.)

Lang duurde hun samenzijn evenwel niet. Op 2 augustus 1561 deed de inquisiteur met een aantal gendarmen een inval in hun woning. Karel Potvliet en Hendrik de Cock konden tijdig de plaat poetsen; - Na de terechtstelling van zijn vrouw trad De Cock omstreeks 1564 in het huwelijk met Jeankin Hobbels en dit even buiten Armentières, 's nachts, tijdens een Doopsgezindenbijeenkomst die geleid werd door de Kortrijkzaan Jacob de Rore. (RAB, Brugse Vrije, 17.041/2.) - De vier overigen werden met Antheunis Schoonevelt — een Waastenaar die toevallig op bezoek was — naar Ieper gebracht. Alleen Synken deed afstand van haar nieuwe geloof en kwam aldus terug vrij. De baljuw van de zaal en de kasselrij Ieper, in wiens gevangenis de arrestanten opgesloten waren, diende op last van de inquisiteur 's nachts een versterkte wacht op te stellen. Op 5 september werden de verdachten naar de gevangenis van Ieper-stad overgebracht. **Lauwers en Gallekin** bestegen al in oktober 1561 de brandstapel op de Grote Markt; Antheunis kwam op 2 mei 1562 aan de beurt, Mayken op 25 juni, na het leven te hebben geschonken aan een kind.

De Tieltenaars die zich in Wervik hadden gevestigd waren tot dan ongemoeid gelaten. Maar Titelmans bleef na de dreigende woorden die hij te Ieper had opgevangen waakzaam. Zijn spoor leidde naar Tielt, vandaar naar Wervik. Op 24 juli 1562 meldde hij zich met een aantal assistenten bij baljuw De Cat. Deze vertoonde zich niet. Ook nadat Gillis en Pieter Potvliet en Gillis Strynck opgebracht waren, weigerde hij nog steeds met de inquisiteur te spreken. Eindelijk, „naer lanck verbeyden ende diversche botscepen", kwam hij naar buiten. In het bijzijn van een massa volk kwam het tot een vinnige discussie. Titelmans verweet de baljuw in scherpe bewoordingen zijn lijdzaamheid tegenover de ketters, en droeg hem op, de arrestanten in de gevangenis op te sluiten. De Cat antwoordde „dat hy daermede nyet te doen en hadde", Hij liet de inquisiteur getuigschriften zien van de schepenen van Tielt, waaruit bleek dat de gevangenen „lieden met eeren" waren, iets waarvan hij trouwens zelf ten stelligste overtuigd was. De inquisiteur zag in dat hij in die omstandigheden de Doopsgezinden onmogelijk in handen van de plaatselijke justitie kon laten, en eiste daarom een kar met gespan op om ze naar Kortrijk te voeren. Ook nu was het antwoord afwijzend. Na meer dan een uur gepalaber, en dit terwijl de steeds aangroeiende massa een agressieve houding ging aannemen, zag de situatie er voor Titelmans erg beroerd uit. Eindelijk, nadat door zijn notaris nog eens luidop zijn koninklijke aanstellingsbrief was voorgelezen, kwam iemand met een wagen en twee paarden aangereden. Na nog een bitsige discussie met de plaatselijke cipier konden de arrestanten 310 op de kar worden gezet. Maar nu liet de massa haar woede pas goed vrije loop. „Ghy diefleeders,

coordeslepers, meshante verraders, alaerme, alaerme!", zo werd er te allen kante geschreeuwd; men moedigde de gevangenen aan: „Broeders, houdt ulieden vulstandich, het es om gheene dieferie ofte roof". Op dat ogenblik kwamen Frederik Buule, baljuw van Wervik-stad, en Jan de Visch, luitenant van de soeverein-baljuw van Vlaanderen, opdagen met een sterke politiemacht. Met hun hulp konden de inquisiteur en zijn dienaars heelhuids uit het gewoel ontsnappen, mét hun gevangenen.

Tijdens hun gevangenschap te Kortrijk bleven de doopsgezinden standvastig hun geloof belijden. Hun vastberadenheid klinkt op uit een brief die één van hen aan geloofsgenoten te Wervik schreef: „En gylieden ook die eenvoudig zijt, nemet wel ter herten, ende en schaemt u niet te vragen voor uwe ziele tot gy een goet onderscheyd hebt eer het nypt: Neemt dese waer-schouwing ter herten, want men is soo versekert als men in syn geloove gewis is". Die zekerheid waarmee ze op de vragen van hun onderzoeksrechters antwoordden deed Titelmans er al vlug toe besluiten, ze aan de wereldlijke rechter uit te leveren. Toen de beul kwam melden dat het hout en het stro van de brandstapel wegens de aanhoudende regen onbruikbaar geworden waren, verloren de hoge justitieambtenaren helemaal hun geduld. In alle haast lieten zij Pieter en Gillis Potvliet en Gillis Strynck onthalzen.

In zijn rekening maakt Titelmans de wrede Inquisiteur gewag van 5 arrestaties. Met Gillis Strynck en Gillis en Pieter Potvliet werd waarschijnlijk ook ***Sijnken Sanghers***, de echtgenote van laatstgenoemde, ingerekend. Te Kortrijk toonde ze berouw en kreeg daarom op 17 maart 1563 vonnis als berouwhebbende ketter. (ARA, AL, 462 bis, rekening Titelmans, 1563.) Dit zal wel de reden zijn waarom Van Braght II p. 291-292, met geen woord over haar spreekt. De vijfde gevangene, kon wegens de (opzettelijke?) onachtzaamheid van de cipier van Wervik ontkomen. (RAG, RW, 7544, f° 465 - 466.) Vermoedelijk betrof het ***Jacob Pantijn***, tegen wie als vluchteling in februari 1563 proces werd gevoerd. (ARA, AL, 462 bis, rekening Titelmans, 1563.)

Buiten de reeds genoemden nog: Gillis Potvliet (broer van Pieter), CorneIis de Schepere en zijn echtgenote Synken, Hans Lobuck met echtgenote (dochter van Pieter Strynck) en zoon Hans, **Gillis Strynck** (zoon van Pieter en broer van Callekin) en echtgenote, de echtgenote van Antheunis Bruiaen (zuster van Pieter Strynck), Daniël Calewaert, Gillis en Pieter de Jaeghere, Jacob Pantyn en zijn echtgenote. Pierentgen Malebosch (echtgenote van Jacob de Backere) en haar zuster Martijntgen, Catharina Neckers, echtgenote van Johannes LoosveIt zochten in 1562 aansluiting bij de doopsgezinden te Gent. (ARA, AL, 462 bis, tekening Titelmans, 18-30 mei 1562.) Misschien was Pierijntgen Loosvelt, alias Neckers, op 5 januari 1572 te Menen terechtgesteld, haar dochter. (REMBRY-BARTH, Histoire de Menin, II, p. 185.) Ook de baljuw, de burgemeester, de griffier en de wethouders verklaarden unaniem dat na het vertrek van de doopsgezinden uit Tielt de ketterij omzeggens uitgestorven was.

Jelis Strings, een bedachtzame jonge alleenstaande man, en **een jongeman genaamd Pieter Potvliet, met zijn broer Jelis Potvliet, ook een jonge man**, alle drie inboorlingen van **Tielt**, in Vlaanderen, tot kennis van de Goddelijke waarheid gekomen zijnde en toegetreden tot de kerk van God, zijn tenslotte, na veel vervolging te hebben geleden, komen wonen in Wervijck, waar zij zichzelf bezig hielden met linnenweverij.
Zo gebeurde het rond het midden van de zomer van het jaar 1562, dat de inquisiteur op een avond met vele dienaren kwam, het huis omsingelde, deze binnenging en deze drie broeders arresteerde.
Toen het dag werd, werden ze in een wagen gezet, goed vastgebonden, terwijl de inquisiteur en zijn gezelschap naast hen te paard reed. Ze werden aldus door Meenen naar Kortrijck gebracht, op een afstand van ongeveer drie uur lopen, waar ze drie maanden in bewaring bleven, zeer goed werden bewaakt; en veel discussies hadden met

betrekking tot het geloof, met de inquisiteur en andere geestelijken; maar zij dapper en standvastig vasthielden aan de bekende en aanvaardde waarheid.
Vandaar dat de inquisiteur met de Heer van Everbeke (in wiens heerschappij zij waren aangehouden), en met een groot gezelschap te paard en te voet, deze vrome getuigen van de waarheid meenamen in een kar, op dezelfde weg terug brachten naar Werwijck, waar op de markt, - de Steenacker genoemd- een omheining was voorbereid, samen met staken en hout, om ze te verbranden.
Maar omdat het extreem had geregend, terwijl ze onderweg waren tussen Meenen en Werwijck, zodat het hout en het stro, klaargemaakt voor het doel, erg nat geworden waren; en omdat de Schout ook afkerig was om ze te laten verbranden, werden ze alle drie veroordeeld tot onthoofding.
Eerst werd **Jelis Strings** voortgebracht, die, terwijl hij naar de dood ging, zei hij onder andere: "Omdat ik geloof dat Jezus de Christus is, de Zoon van de levende God, geboren uit de Maagd Maria, moet ik sterven."
Daarop zei een monnik, die naast hem liep, onmiddellijk: "Gij liegt."
Jelis zei verder en besloot zijn opmerking: "En omdat ik geloof dat de paus de antichrist is."
Eindelijk, knielend, zei hij met een bevende stem: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest." En daarmee had de beul haastig zijn werk gedaan. Hij bedekt het dode lichaam met hout, dat de anderen die moesten volgen het niet zouden zien liggen.

Pieter Potvliet werd vervolgens naar voren gebracht, die op zijn weg naar de dood zei: "Het is al eerder zo geweest voor de Naam des Heeren." Hij citeerde ook, ter bevestiging van zijn geloof, van Eféze 4: 5, dat er één Heer is, één geloof en één doop enz. En toen hij neerknielde, riep hij ook uit: "O hemelse Vader, in Uwe handen beveel ik mijn geest." De beul hanteerde snel zijn zwaard en sloeg hem zelfs vijf slagen over schouder, hoofd en nek, voordat hij zijn werk aan hem afmaakte; waarna hij het lijk bedekte, zoals hij de anderen had gedaan.

Jelis Potvliet (heel jong in jaren) was de derde die werd voortgebracht en die, toen hij ter dood ging, onder andere de woorden van Christus citeerde: "Vrees niet degenen die het lichaam doden", enz. En neerknielend hij zei ook: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn … " - maar voordat hij het laatste woord volledig had uitgesproken, ging zijn hoofd eraf.
Hun lijken werden op karren geplaatst, tussen Werwijck en Meenen, maar al snel daarna in het geheim weggehaald en begraven door sommige van hun geloofsgenoten.

Van Jelis Strings zijn er nog **twee brieven** over, die hij schreef toen hij in de gevangenis te Kortrijck zat, en die we hier hebben toegevoegd voor de vergenoeging van de christelijke lezer.

DE EERSTE BRIEF VAN JELIS STRINGS

Genade, genade en vrede van God, onze hemelse Vader en de Heere Jezus Christus, de Zoon van de Vader, in waarheid en in liefde.
Moge Hij u sterken en bevestigen, wij die nu een korte tijd vervolgd moeten worden, en moge Hij u bijstaan versterkt te worden naar de innerlijke mens, en dat Jezus Christus in uw harten moge wonen door het geloof, en gij gegrond en bevestigd moge worden in liefde, zodat ge in staat zult zijn om te begrijpen met alle heiligen van God, de hoogte en diepte en lengte en breedte van Zijn genade, en oprecht te wandelen en

onbeweegbaar daarin te blijven tot het einde van uw leven; dit wensen we jullie allen die de Heere liefhebben, als een hartelijke groet, geliefde broeders en zusters in de Heere.

Verder, na alle begroetingen, wees blij om te weten dat we nog steeds redelijk goed zijn, de Heere wordt voor eeuwig geprezen om Zijn genade. Bid de Heere voor ons dat Hij het naar zijn wil zal believen. We hebben behoorlijk goede moed, de Heere worde geprezen.
Verder, ik bid u ernstig, dat u de eenvoudig in het geloof, betreffende alle dingen, terecht zult onderwijzen en vaak van deze dingen in de vermaning spreekt, want er is een grote behoefte aan.
Zij kwellen degenen die gevangen zitten zeer, wanneer zij bemerken dat zij zwak zijn, ja, net zo vaak als zij die zeker zijn van hun geloof. En u die zwak bent, neemt het ter harte, en schaamt u niet om vragen te stellen ten behoeve van uw zielen, totdat u een goed verstand hebt, voordat het op de proef komt. Neem deze waarschuwing ter harte, want het is zo'n gezegende verzekering, als iemand zeker is van zijn geloof. Want Sirach zegt: "Een man wiens hart is gevestigd, is als een huis dat stevig aan elkaar is vastgehecht en genageld, het vreest niet, hoewel er een storm opkomt." Sir. 22:16.
Dus, geliefde vrienden, laten we ook op Christus Jezus bouwen; dit moet het fundament zijn, namelijk Zijn Woord; want Christus Zelf zegt: "Hij die Mijn woord hoort en het doet, ik zal tonen wie hij is: hij is als een man die zijn huis heeft gebouwd, maar hij heeft diep gegraven en de fundering op de rots gelegd: hoewel overstromingen en regens komen ertegen, het blijft staan, want het is gegrondvest op de rots. Maar hij die Mijn woord hoort en het niet doet, is als een dwaze man die zijn huis op het zand bouwt Lukas 11:28., Ook, vermaant Johannes ons, "Zalig zijn zij die de woorden van de profeten horen en die dingen bewaren die erin zijn geschreven." Enz.

Hierna volgt een lange brief die eindigt:
… Wie de Heere de liefde liefheeft, kastijdt Hij en Hj geselt elke zoon die Hij ontvangt. Maar als ge zonder kastijding bent, waaraan allen deel hebben, dan zijn jullie bastaarden en geen zonen. Hebreeën 12: 6, 8. Daarom, lieve vrienden, laten we geduldig zijn in deze verdrukking voor een korte tijd; want het lijden van deze tegenwoordige tijd is niet waardig om te worden vergeleken met de heerlijkheid die in ons geopenbaard zal worden. Romeinen 8:18. Maar de God van alle genade bevestige, versterke en bekrachtige ons allen. Dit wens ik jullie allen voor een groet. 1 Petrus 5:10.
En ik, Petrus, groet je en verlang ernstig dat je mijn huisvrouw zou willen waarnemen; ze hoopt haar best te doen, vertelde ze me. We vragen je om voor ons te bidden, dat we onze leven kunnen beëindigen voor de eer van God en de zaligheid van onze ziel.
We bevelen je ook aan, dat als Pauwels nog niet is verhuisd is, hij dat beter zou doen; we adviseren het voor het beste. We zouden wel meer uitgebreid schrijven, maar we vrezen dat de brief in verkeerde handen kan vallen.
Ik, Pieter Potvliet, doe ulieden zeer groeten je en geef je een Testament. Blijf standvastig en onwrikbaar in het werk van de Heere; zorg dat je arbeid niet tevergeefs is.
En blijft Gode bevolen.
Door mij, JELIS STRINGS.

DE TWEEDE BRIEF VAN JELIS STRINGS

Genade, barmhartigheid en vrede van God, de hemelse Vader en de Heere Jezus Christus, de Zoon van de Vader, in waarheid en liefde. Moge Hij u sterken, bekrachtigen en bevestigen die een weinig moet lijden om Christus' wil; en Hij schenke u, volgens de rijkdommen van Zijn glorie en kracht, versterkt te worden met macht in de innerlijke mens, en dat Christus in uw harten wone door geloof, en gij ingeworteld en gegrond worde in liefde, zodat u allen worden verbonden met de band van liefde, en aldus, door de vereniging van de Heilige Geest, en gehoorzaamheid aan de Heere, volgens het Evangelie, tezamen harmonieus opgebouwd als een heilige tempel en stad van God; dit wens ik jullie allemaal die de Heere liefhebben, voor een hartelijke groet, geliefde broeders en zusters in de Heere.

Verder hoop ik, na alle begroeting, nog een beetje te schrijven over het gesprek dat we hadden met onze tegenstanders, hoewel het niet veel is; want toen we werden aangehouden, besloten we onder elkaar, niet om te betwisten, tenzij we allemaal samen zouden komen, wat ook werd waargenomen, zodat ze niets achter onze rug hoefden te liegen; en dat als ze een woord meer van één zouden horen dan van een ander, het niet kunnen verwarren.

Hierom waren zij zeer verbolgen; en zei dat ze allemaal van mij afhankelijk waren. Ze kwamen vaak in discussie; maar dat zouden we niet doen, tenzij we allemaal samen zouden komen, en op de markt.

Dit maakte hen erg boos en ze zeiden: "Waar werd ooit gezien dat er een discussie op de markt plaatsvond? Jullie willen een nieuwe Leer introduceren."

Uiteindelijk stemden we ermee in dat we in de gevangenis zouden disputeren, op voorwaarde dat we allemaal samenkomen; maar ze wilden het niet anders hebben dan elk afzonderlijk; maar dit zouden we niet doen.

Zo kwamen ze twee of drie keer, en we hadden elke keer een gesprek met hen, opdat ze misschien niet zouden zeggen dat we weigerden hen te horen.

Ons gesprek ging over de drie Personen en de Menswording. De eerste vraag die hij me stelde, was of ik niet geloofde dat als mensen in Christus Jezus geloofden en voortaan al het kwade verlieten, ze zouden worden gered.

Ik zei: "Ja, allen die geloven dat Jezus Christus de Zoon van God is, die voor ons stierf en door dit geloof gehoorzaamheid aan het Evangelie tonen, zullen gered worden."

"Welnu," zeiden zij, "als zij geloven dat kinderen gedoopt kunnen worden, zullen zij gered worden, volgens uw eigen woorden."

Ik zei: "Mijn heren, het lijkt mij, dat je bent zoals de Schriftgeleerden; zij trachtten Christus door listen te beschuldigen en het komt mij voor dat u hetzelfde doet." Mattheüs 22: 15.

"Ja, "zei hij," Christus wist hoe de Schriftgeleerden te beantwoorden, en u ook, als gij de Geest van Christus hebt."

Ik zei:" Als zij gehoorzaamheid aan het Evangelie tonen, zullen ze geen kinderen dopen, noch laten dopen; want het is niet ingesteld of geboden van God, om kinderen te dopen; maar gijlieden hebt het geplant en wat de mensen hebben geplant, zal door God uitgeroeid worden; en zo zal het gaan met je kinderdoop." Mattheüs 15:13

Hij zei meteen dat de Wederdopers geloofden, ***dat Christus Zijn vlees uit de hemel bracht.***

Ik zei dat het een leugen was: "schaam je je niet (zei ik) om hier op deze manier te zitten en dan in mijn aanwezigheid te liegen?"

Hij zei: "Wat jij gelooft, weet ik niet; maar anderen geloven zo."

Ik zei dat het een leugen was:" Ik heb nooit gehoord, "zei ik," van iedereen die zo'n geloof had; toch heb ik meer gemeenschap met hen gehad dan u; schaam je je niet om hier te zitten [in een rechtszaak] en zo te liegen?"
Toen werd hij erg opschepperig, drie of vier andere priesters en de Schout zaten daar ook, en ze zeiden:" Jelis, praat fatsoenlijk."
Ik zei:" Dan lieg niet." Ik sprak luid, dat mijn kameraden het moesten horen."
Hij vroeg toen: "Wat is uw geloof dan?"
"Ik geloof met alle apostelen, dat Hij de Zoon van God is, zoals Petrus bekende" (Matt 16:16; Johannes 20; 6:69), "zichtbaar en onzichtbaar, dat het Woord waardoor alle dingen werden gemaakt, vlees geworden is in Maria, door de kracht van de Allerhoogste."
Hij vroeg of het Woord vlees werd zoals de vrouw van Lot een zoutpilaar werd, of het water, de wijn.
Ik zei "nee."
Hij vroeg: "Hoe dan?"
Ik zei: "Het werd Mens en het bleef het Woord, dat wil zeggen, het onzichtbare Woord werd zichtbaar, dat wat ongrijpbaar was werd tastbaar, dat wat onmogelijk was werd mogelijk."
Hij zei: "Was het Woord niet God?"
Ik antwoordde: "Het is God en mens."
"Is God gestorven?" hij zei.
Ik antwoordde: "Hij stierf volgens Zijn menselijkheid, zoals Petrus zegt: "dood naar het vlees, maar levendgemaakt naar de geest." "1 Petrus 3:18.
Ik vroeg hem toen hoe hij de Eenheid beleed. Hij beleed drie Personen en één God. Ik vroeg of de Heilige Geest een Persoon was.
Hij zei ja."
Ik zei: "Toen Maria door de engel werd begroet, dat ze bevrucht zou zijn en ze wist niet hoe dit moest gebeuren, want ze had nooit een man bekend, zei de engel: 'De Heilige Geest zal over u komen.' Luke 1:26. Nu, als de Heilige Geest een Persoon is, dan heeft de ene Persoon en de ander onatvangen. En in de Handelingen van de apostelen staat geschreven dat toen de apostelen de Heilige Geest ontvingen, Hij op elk van hen zat. Handelingen 2: 3. Maar een Persoon kan slechts op één man zitten. En in het eerste hoofdstuk (vers 7) van het Boek der Wijsheid staat geschreven, dat de Geest des Heeren de omgang van de wereld vervult. Met welke Persoon zou je Hem vergelijken? "
Hij wist niet wat hij moest zeggen en zei toen:" Ik beschouw ze niet als personen als Pieter, Klaes en Jan."
Ik zei:" Met wie vergelijkt u ze dan?"
Daarna wisselden ze een paar woorden in het Latijn en zeiden: "We noemen ze maar personen: dacht je dat we ze als drie mensen beschouwden?"
Ik zei: "Ja."
Hij zei: "Als je de mens zo hebt onderwezen, moet je bekennen dat je ons hebt belasterd en dat je een vals leraar bent."
Ik zei:" Ik ben geen leraar. Ik heb kwaad genoeg om mezelf te doen onderwijzen." Ik voegde eraan toe: "Je noemt ze personen; zijn ze dat niet? Waarom noem je ze dan drie personen? "
Hij zei: "Het komt op hetzelfde neer."
Ik zei: "Het doet dit niet; een persoon is een mens en je kunt Hen zeker niet vergelijken met menselijke wezens."

Toen zei hij:" God de Vader is niet de Zoon; de Zoon is niet de Vader; de Heilige Geest is noch de Vader noch de Zoon. En dit zijn er Drie; de een is de andere niet, en hoewel ze drie zijn, zijn ze toch maar één God."
Ik zei: "Dit is ook mijn geloof, en in overeenstemming hiermee weet ik slechts één Persoon, dat is Jezus Christus, die werd zichtbaar en voelbaar; maar de Anderen weet ik niet waarmee ik Hen moet vergelijken."
Op dit punt waren we het eens, en hij liet zijn personen los.
Hij vroeg opnieuw of God was gestorven.
Ik zei: "U hebt hier gezeten en hebt me erkend dat gij beschouwt het Woord niet als de Vader, noch de Vader als het Woord, hoewel zij volgens de Godheid één God zijn; maar ge beschouwt Hen als drie Getuigen; en twee van deze Getuigen werden geen mens, maar het Woord, waardoor alle dingen werden gemaakt, werd vlees, zoals Johannes zegt in het eerste hoofdstuk [van zijn Evangelie]. Hoewel dit Woord mens werd, houdt het niet op om één God met de Vader te zijn; anders zou het God én mens niet kunnen zijn.
Toen zei hij: - "Jelis, je dwaalt af." En zij brachten Romeinen voort, 1: 3 in hun Testament waar staat: "Die volgens het vlees van het zaad van David is *geworden*, wordt volgens de Geest verklaard de Zoon van God te zijn".
Ik zei dat ze het woord geworden verkeerd vertaald hebben; dat het zou moeten zijn: *geboren* uit het zaad van David." Ga, zei ik, en bestudeer de Testamenten die je dertig of zesendertig jaar geleden hebt gedrukt, kijk of hierin staat; ik heb het daarin gelezen: g*eboren*, zoals het zou moeten zijn, maar gij hebt nu heeft het aldus veranderd, om de eenvoudige harten te misleiden."
Dit maakten ze erg boos. Ik zei toen: "Zeg het zoals het hoort te zijn: *geboren;* want een vrouw kan zeker geen kind maken."
Toen zei hij: "Geworden, of aangenomen, is hetzelfde; zoals er staat geschreven: "Hij nam de engelen (natuur), niet op Zich, maar hij nam het zaad van Abraham aan tot zijn kinderen." Hebr. 2:16. Ik zei: "Dit is ook veranderd; het zou moeten lezen: 'Hij ontvangt geen engelen; maar hij ontvangt het zaad van Abraham als Zijn kinderen; en gelovigen worden geteld voor het zaad' (Romeinen 9: 8); want Paulus zegt (1 Korinthe 11: 8), dat de man niet van de vrouw is, maar van de vrouw van de man."
Ze zeiden:" Dit wordt over Adam en Eva gesproken."
Ik zei:" Hier heeft God duidelijk aangetoond dat de man niet van de vrouw is, maar de vrouw van de man, die in directe tegenstelling staat tot uw geloof. Paulus spreekt nog meer over generatie; want hij zegt: 'Zoals de vrouw van de man is, zo is ook de man door de vrouw; maar alle dingen zijn van God.' v. 12. Dit heeft zeker betrekking op het genereren, want Adam was niet door Eva."
Hij zei dat het zo begrepen moest worden.
Ik zei:" Ik begrijp het niet zo." We hadden nog veel meer woorden over de beloften; maar ik heb niet de ruimte om het te schrijven.
Al deze woorden die ik had met de parochiepastoor van St. Martins, een zeer sluwe klant, listiger dan iemand die ik ooit heb gehoord; alle anderen zijn als niets vergeleken met hem.
In haast geschreven, in het donker, met inkt gemaakt van kolen; heb geduld ermee.
De dag voordat we werden afgeleverd bij de wereldlijke heren, werden we voor de deken van Ronse [Titelmans] gebracht. Hij vroeg ons of we ons al bedacht hadden?.
Ik zei: "Ik ben altijd vastbesloten om het kwaad te mijden, en om te doen wat goed is, voor zover ik weet."

Er waren drie of vier Schepenen aanwezig, en de onder-baljuw. Hij zei dat het grote arrogantie was dat ik deed alsof ik wijzer was dan de hele wereld; er waren Ambrosius en Augustinus en andere heilige mannen; en zij begrepen het zo.
Ik zei: "Ik doe niet alsof ik iets weet, maar ik weet dat het geloof de waarheid is, en hierin wil ik blijven."
Vaartwel en zijt Gode bevolen.
JELIS STRINGS. Je zwakke broeder in de Heere,

Verheyden, mart. Brugge:

10 DECEMBER 1561

32. **Morin EEUWOUT,** geboren te **Middelburg** in Zeeland, Doopsgezinde, verbrand. Volgens de auteurs van de „Martyr. Protest." zou men deze martelares (komt in hun martelaarslijst onder nr. 6 voor met de naam **Marijn Amare**) moeten vereenzelvigen met **Marijntgen Aelmeers.**

33. **Andries VIBLARRE,** geboren te Zwevezele, molenaar, Doopsgezinde, verbrand. Deze martelaar dient vereenzelvigd met de door **Van Braght** vermelden „**Andries de Meulenaer".** Zijn huisvrouw **Francijntgen**, werd daags nadien eveneens te Brugge verbrand wegens geloofsredenen. Andries Viblarre wordt verder nog vermeld in het lied op ***Marin Aelmeers*** (Ph. Wackernagel, Lieder der Niederandischen Reformierten aus der Zeit der Verfolgung in 16 Jahrhundert, ba 130).

34. **Adriaen BRAEL**, geboren te Winde, Doopsgezinde, verbrand. Zijn naam komt eveneens voor in het hierboven vermelde lied op ***Marin Aelmeers*** en haar geloofsgenoten (Ph. Wackernagel, a. w., blz. 130).

35. **Nicasius AELMAERE**, geboren te Steenwerk, Doopsgezinde, verbrand.

Zijn zuster, **Marijntgen AELMAERE,** werd in **1563** te Hondschote verbrand wegens haar Doopsgezinde geloofsovertuiging (Martijntgen Aelmeers; Van Braght, a. w., dl. II, blz. 297).

36. **Lucas HEINDRICX**, geboren te Landegem, Doopsgezinde, verbrand. Zijn naam wordt eveneens opgenomen in het reeds geciteerde lied op Marin Aelmeers en haar geloofsgenoten. Van Braght, o.c., dl. E, blz. 288.

124. MARTIJNTGEN AELMEERS, jonge meisje, 1562
NIKASEN VAN AELMEERS, haar broer, 1562

Nicasen (van) Aelmeers (Nicasius Aelmare) was een doperse martelaar op de brandstapel te Brugge op 10 december 1561. Hij was de broer van Martijntgen van Alcmaers . Hij werd tweemaal genoemd door van Braght *(Martelaarsspiegel* D 297, E 663, waar de datum van uitvoering wordt gegeven als 1562 en D 288, E 655, waar de juiste datum wordt gegeven, maar zijn naam wordt gegeven als Nikasen Amare).
Verheyden noemt hem als Nicasius Aelmaere, geboren te Steenwercke in Vlaanderen. Op 10 november 1561 werd een vergadering van de Brugse gemeente, net buiten de stad gehouden, verrast door de politie en een aantal leden werd gegrepen, twee aan twee gebonden en gevangengenomen. Ze bleven standvastig en op 10 december stierven vier andere martelaren met Nicasen: Marijn Eewouts, Andries de Molenaar, Adriaen Brael, en Lucas Hendricx; ze werden de volgende dag gevolgd door: **Jan Christiaens, Maeyken Frans, Jelis Outerman, Anthonis Keute, Francijntgen,** de vrouw van Andries de Molenaar, Hans Lisz, en Hansken Parmentier. Later onderzoek toonde aan dat zijn naam was Nicasen van Parmentier.
Zie ook 12 christenen verbrand te Brugge, 1561
INTERNET GAMEO

In het jaar 1562 werd in Honschote, in Vlaanderen, een jong meisje genaamd **Martijntgen Aelmeers,** van Steenwijcke aangehouden, omdat zij op haar geloof was gedoopt en schikte om te handelen en te wandelen volgens de Leer van het Evangelie van onze Heere Jezus Christus.

Na grote standvastigheid werd ze ter dood veroordeeld en verbrand, en op die manier offerde ze aan God een aanvaardbaar, levend offer en ontkwam ze aan de kwelling van eeuwig vuur.

NIKASEN VAN AELMEERS, 1562

In hetzelfde jaar werd Nikasen Aelmeers, de broeder van de eerder genoemde Martijntgen, opgepakt vanwege het geloof en de Goddelijke waarheid, in Brugge in Vlaanderen, en toen men hem door pijnen of foltering niet uit zijn geloof kon halen, werd hij veroordeeld en verbrand, als een oprechte getuige van onze Heere Jezus, Christus.

125. KAREL VAN DEN VELDE, MET PROENTGEN ZIJN VROUW, FRANCOYS DE SWARTE, MET KLAESKEN ZIJN VROUW, JASPER DE SCHOENMAKER, CHARLO DE WAEL EN MARTIJNE AMARE, IN HET JAAR 1562

Hondschoote (Hondschote), een stad in Vlaanderen, was in de 16e eeuw eigendom van de Zuidelijke Nederlanden, nu naar Frankrijk. In de 16e eeuw was de bevolking veel groter dan nu, en de stad was een belangrijk centrum voor wolweverij. Er was eens een doopsgezinde gemeente hier, die een aantal martelaren leverde. In 1558 werd **een jongeman** genaamd **Wouter** op de brandstapel verbrand.

Vier jaar 1662 later werden er zeven in beslag genomen, blijkbaar toen een religieuze bijeenkomst werd verrast. Vijf van hen werden verbrand; twee getrouwde vrouwen werden in 1562 in het geheim verdronken. Hun namen waren **Karel van den Velde van Gent en zijn vrouw Proentgen , Frans de Swarte van Bailleul en zijn vrouw Klaesken Jasper de Schoenmaker, Charlo de Wael, ongehuwd, en Martijntgen Amare**. De laatste was ongetwijfeld de Martijntgen Aelmeers die van Braght vermeldt als een martelaar. In *Veelderhande wordt Liedekens* een liedje over haar dood gevonden, "Genade ende vreed moet godvreezende zijn."

Haar broer Nicasen werd ook in 1562 in Brugge verbrand.

In 1587 werd de predikant **Christiaen de Rycke** in gevangenschap genomen. Hij was eerder actief in Leiden. Een boekje van 15 brieven geschreven door zijn hand is gedeeltelijk herdrukt in de *Martelarenspiegel*. Hij werd op 7 april 1558 op de brandstapel verbrand.

Jacob de Rore richtte zijn vijfde brief aan de gemeente van Hondschoote. Van deze gemeente is niet veel bekend. Het kan hebben bestaan rond 1540-1587. Een brief van Adriaen van Kortrijk, diaken of prediker van Gent, geadresseerd aan de gemeentee van Antwerpen rond 1545, wordt ook getekend door de gemeente van Hondschoote. Deze brief zegt dat de gemeentes "jong" zijn en bezoeken van een ouderling willen.

In 1561, toen de gemeente Ieper (Ieper) was vernietigd door de drastische maatregelen van de inquisiteur Titelman, vluchtten zijn leden gedeeltelijk naar Armentières , deels naar Hondschoote. Zoals gezegd, Christiaen de Rycke was enige tijd prediker. Na zijn arrestatie kan de gemeente zijn vernietigd of zijn leden zijn naar andere steden verhuisd. In de Fries-Vlaamse problemen nam de gemeente van Hondschoote de zijde van de Vlamingen en was zeer rigoureus om te verbieden en te mijden.

INTERNET GAMEO

Van Braght: 6 martelaren

In het jaar 1562 werden in **Honschote** in Vlaanderen, voor het getuigenis der waarheid, zeven personen aangehouden, namelijk Karel van den Velde, van Gent, met Proentgen zijn vrouw, François de Swarte, van Belle, met Klaesken zijn vrouw, jaspis de schoenmaker, Charlo, een jongen, en Martijntgen Amare, een jonge jonkvrouw, die allen standvastig de waarheid en het Woord van God aanhingen. Vijf van hen, namelijk de vier mannelijke personen en **het meisje**, werden zeer spoedig na hun aanhouding verbrand voor hun geloof; maar de twee vrouwen, zusters, werden ergens later stiekem verdronken in een badkuip. Eén van de vrouwen, toen ze zag dat ze van plan waren haar in het geheim te doden, klaagde ze erover, omdat ze in het openbaar liever had willen getuigen van de waarheid met haar dood; waarop haar zuster zei: "Het is allemaal hetzelfde, want God ziet het, Hij zal ons belonen."
Zo gingen ze allen door de strijd als moedige helden en verkregen verlof om te eten van de Boom des levens, die zich in het paradijs van God bevindt. Openbaring 2: 7.

126. JAN GRENDEL, Kortrijck, 1562

In het jaar 1562 kwam een man genaamd Jan Grendel, uit Kortrijck, in Vlaanderen, van Oudewater naar Goes, en was dezelfde avond waarop hij aankwam in de stad aangehouden door gerechtsschout Uijtwijck, die, na hem naar zijn huis te hebben gebracht, verhoord werd betreffende zijn geloof, die hij openlijk biechtte, waarna hij in de gevangenis werd gelegd, waar hij ongeveer een jaar lag.
In de plaats van Gerechtsschout Uijtwijck, die wegens wanbeheer is afgezet van zijn ambt, kwam een andere met de naam Floris Schaeck in dit ambt. Onder de laatste werd Jan na vele verzoekingen en lijden, voor zijn geloof ter dood gebracht of verbrand, op de markt, in de vastentijd van het jaar 1562. [Jan Jansz. Grendel verbrand te Goes 31-1-1563, zie Stouthamer, De Reformatie in Zeeland.]

Folio 295

127. JURIAEN FRIESEN EN WILLEM VAN KEPPEL, Keulen 1562

Deze Juriaen Friesen, een meubelmaker, en William van Keppel, voorheen een mispriester, werden beiden in 1562 **te Keulen** gearresteerd voor de evangelische waarheid. Toen Willem werd gezocht en gevonden, ging hij gewillig met zijn ontvoerders mee, die hem eerst meenamen naar een toren van de stad, waar hij echter niet lang bleef, omdat zij hem in de kelder van de graaf brachten, waarheen zij werden genomen die waren veroordeeld tot de dood. In deze kelder vond hij George Friesen, die zijn broeder was in de Heere, en ook een gevangene, en wiens gezelschap een grote troost voor hem was.
Verscheidene waren de netten verspreid en de vallen gelegd om hun zielen te vangen; maar de voornaamste ophef en geschreeuw ging over de kinderdoop, waarvan hun tegenstanders beweerden gelijk te hebben; maar aangezien zij het niet konden bewijzen door het Woord van God, gebruikten zij menselijke wijsheid; maar God zij de lof, hiermee konden zij deze mannen niet bewegen.
Nu smeekten de edelen hen, nu bedreigden zij hen streng met marteling en dood; maar de gevangenen waren er blij mee. De anderen zeiden zoet en bitter dingen, maar dit kon

de gevangenen niet bewegen, want door de hulp van de Heere stond hun hart stevig als een muur.
De graaf bood Juriaen geld aan, en zijn maagd tot een huisvrouw, als hij zijn geloof zou opgeven. Maar George hield zich aan de waarheid en zei tegen de graaf: "Uw maagd, uw goed, uw geld kan me niet bij God brengen, maar ik heb iets beters gekozen, waarvoor ik hoop te streven."
Er kwam ook een subtiel persoon naar William, die hem schone beloften deed en zei dat hij hem naar Engeland zou meenemen, waardoor hij hem haastig het net over zijn hoofd zou trekken, als de Heere hem niet had geholpen en bewaard.
Toen het laatste dag aankwam dat ze voorbereid moesten worden op hun offer, waar ze erg naar verlangden, werden ze allebei uit de gevangenis - de kelder van de graaf - naar het huis van de graaf gebracht, naar een hal, om één uur in de nacht. Er werd veel trotse en schampere taal tegen hen gebruikt, en zij werden zeer gekweld, waarop George niets zei. William antwoordde ook maar weinig. Dit ging door tot de helft van de nacht, tot het aanbreken van de dag of de schemering, toen de twee gevangenen haastig naar de Rijn werden gebracht, waar ze zouden verdrinken.
Toen George zag hoe haastig ze in de vroege ochtend naar de Rijn werden gebracht, riep hij de graaf en zei: "Mijnheer graaf, wat gebeurt er met de belofte die u ons hebt gedaan, want u zei dat u ons op klaarlichte dag ter dood zou brengen."
Maar niemand sloeg de aandacht op deze woorden, maar ze werden haastig naar de plaats gebracht waar ze ter dood zouden worden gebracht, namelijk de Rijn. En aldus werden de woorden van David vervuld, waar hij zegt: "Zij hebben de oprechten rechtvaardig gedood." Ps. 11: 2. Moge de Heere hen vergeven, want zij weten niet wat zij doen.
Toen ze met een boot het water op gingen, ontdeed William zich van zijn kleren en legde hij zijn handen op zijn voeten om zo te worden gebonden; want hij dacht dat hij zou verdrinken en als eerste naar Huis zou gaan. Maar dit moest niet zijn lot zijn, ze lieten hem zijn kleren weer aandoen en vertelden hem dat hij moest wachten.
En dus moest Juriaen als eerste bereid zijn om offer te brengen. Toen hij klaar was voor de dood, nam hij broederlijk afscheid van Willem, en zij kusten elkaar met een heilige kus van liefde.
Toen werd Juriaen over boord gegooid en verdronk in de Rijn, aldus getuigend met zijn dood dat hij een deelgenoot was van Christus' lijden was, om door Zijn genade de kroon op de berg Sion te ontvangen, en zich voor eeuwig met Hem te verheugen. II Esd. 2:43.
Nadat George was verdronken, zei de beul tegen Willem: "Trek je kleren aan, ik zal je meenemen naar de kust en je daar onthoofden."
William, door de genade van God, was bereid en er klaar voor en zei: "U mag met mij doen wat God wil en toestaat."
Toen ze aan wal kwamen, zetten ze Willem in vrijheid.
De beul zei tegen hem: "Ga je gang." Of ze dit deden omdat Willem een priester was geweest en ze hem hadden moeten ontwijden, voordat ze hem ter dood brachten, en of ze hem daarom liever hadden vrijgelaten, dan dat ze tot zo'n moeite zouden komen, is niet bekend.

EEN VERMANING VAN JURIAEN FRIESEN UIT DE GEVANGENIS

Ik verkondig u, mannen, een nieuwe boodschap en blijde tijdingen, door het Woord des Heeren, dat is, dat u zich van uw zondige leven tot God zult afkeren, opdat uw zonden vergeven mogen worden; reinig uw harten, en verzaak de wereld en zijn valse voorstelling die zich zo schoon voor ogen stelt.

Zie, ik zeg u veel vreugde, die ik ervaar, zoals Christus de Zoon van God beloofde, zeggende: "Ik zal u niet zonder troost achterlaten." Degenen die op Mij vertrouwen, zal Ik helpen hun verdriet te verdragen en hen uit alle benauwdheid verlossen. Want Hij zelf verbond onze verwoestende wonden en genas ze, wat geen ander kon doen. Lucas 10: 34. Hij genas ons zonder verdienste van onze kant; toen we nog vijanden waren, waste Hij ons met schoon water en zond ons de Trooster, de Heilige Geest - zoals de gelovige, genadige Zaligmaker Christus beloofde - die alles wat we hebben gehoord in gedachtenis zal brengen. Rom. 5:10; Ez. 36:25; Johannes 14:16. Als we vast in Hem blijven en goede vruchten voortbrengen, zal Hij ons een mond en wijsheid geven, zoals Zijn Goddelijke Woord zegt, als we ijverig leven volgens Zijn wil.
Ja, zo'n mond zal Hij ons geven, dat geen enkele wijze van deze wereld, die nog in zonde leeft en faalt in de waarheid, ons kan tegenspreken. Luke 21:15. Enz.

… Geliefde broeders en zusters, ik heb dit in mijn zware gevangenisstraf geschreven en geef het u om een waarschuwing: ik, Juriaen Friesen, heb dit in de nacht geschreven, terwijl anderen sliepen. Ik hoop dat het daglicht spoedig zal schijnen.
"O Heere, dat Gij spoedig tot mij zult komen in de gevangenis, bevrijd mij van mijn ketenen, en bevrijd mij van mijn banden, en bescherm mij tegen de goddelozen. Och stond ik haast voor U!"
Mijn lieve broeders, wilt u zich verheugen in de geest, en hierin mij grondig begrijpen, wacht u dan voor de zonde, en u zult duidelijk zien. En als u de Goddelijke wet geestelijk wil verstaan, ga dan naar de Heere en Hij zal u daarin helpen.

128. FRANCISCUS VAN DER SACH EN ANTHONIS WELSCH, 1562

In het jaar 1562 werden frater Francis van der Sach, geboren in Rovigo in **Italië,** en predikant van het Woord van God (nog in de proeve verkerend) en iemand die met hem was gestuurd, genaamd Anthonis Welsch, opgepakt in Capo d 'Istria, ongeveer honderd Italiaanse mijlen verwijderd van Venetië, omdat ze op het punt stonden terug te keren naar de gemeente in Duitsland, vergezeld door een groot aantal mensen; die echter niet mee werden genomen, maar men liet hen gaan. Franciscus hebben ze ijzeren boeien aan zijn voeten geslagen, alsof hij een boosdoener was; en ze werden afzonderlijk opgesloten.

Daar in Capo d 'Istria verleidden zij hen en bestormden ze op een satanische manier, zoals ze gewend zijn om te doen op zulke momenten, en ze hebben hun uiterste best gedaan om hen in hun valstrikken te vangen, om ze te laten struikelen, en zij hen van God afvallig te maken. Vooral werd Francis zwaar aangevallen; maar ze verzetten zich moedig tegen dit alles. Nadat ze in Capo d 'Istrië over alles waren gehoord en onderzocht, werden ze nog drie dagen in gevangenschap gelaten, in handen en voeten geslagen en vervolgens naar Venetië gestuurd.

Op deze reis lagen ze gedurende drie dagen en nachten stil vanwege de stormachtige zee, ondertussen troostten ze elkaar en vermaanden ze elkaar tot volstandigheid en standvastigheid, zodat het leek alsof ze de pijnen die het gevolg waren van de ijzeren ketenen nauwelijks voelden, die hen desondanks dag en nacht veel pijn deden.

Toen ze op de eerste dag van september van dat jaar in Venetië aankwamen, werden ze onmiddellijk afzonderlijk opgesloten in de donkere kelders van de voornaamste senatoren, waar ze een hele maand lagen, toen ze voor drie Venetiaanse wereldlijk heren werden gebracht, en ook verschillende zogenaamde geestelijke heren, die daar in grote pracht en praal zaten, het meest prachtig getooid. Zij vroegen broeder Francis, of hij nog steeds vasthield aan de overtuiging die hij had aangegeven aan de examinatoren en heren die hem in Capo d 'Istria hadden onderzocht met betrekking tot zijn woorden en of hij het nog steeds als de waarheid beschouwde.

Hij zei tegen hen: "Ik beschouw het als de waarheid en het is ook de waarheid."

Vervolgens vroegen ze hem of hij geloofde dat alles wat de heilige, katholieke, apostolische, christelijke kerk gelooft.

Hij antwoordde: "Wat het geloof betreft, ik geloof elk artikel van het apostolisch christelijk geloof."

Vervolgens vroegen ze hem ook over de doop, het Sacrament, de biecht en vele andere dingen; maar toen hij alles grondig beantwoordde, drongen ze hem heel hard aan, hekelden hem het ernstigst en brachten hem vervolgens terug naar de gevangenis.

Ze onderzochten ook broeder Anthonis, die eveneens een goede geloofsbelijdenis aan hen aflegde.

Kort daarna onderzochten ze Franciscus opnieuw, vooral met betrekking tot de kinderdoop, maar bereikten hun doel niet. Hierna werden ze nog verschillende keren voor hen gebracht en hadden ze discussie met hen. Ze stuurden ook monniken naar hen, die toen ze hun vragen beantwoordden, hen voortdurend ketters en tegensprekers van zoveel verschillende Concilies noemden, en zeiden dat, als ze niet zouden afstaan, ze zouden moeten sterven; en daarmee hebben ze hen terug laten gaan naar gevangenis.

Kort daarna stuurden de heren opnieuw een monnik, een inquisiteur, naar hen toe, die met hen over het geloof zou spreken. Hij vroeg hen eerst of ze behoorden tot de overlandse kerk.

Francis antwoordde: "Ja."

Daarop zei de monnik: "Dit is de eerste fout;" en vroeg of hij ook brood met hen had gebroken?
Toen Franciscus bevestigend antwoordde, zei de monnik: "Dit is ook een dwaling." En aldus sprak hij met betrekking tot alles
Wat ze ook antwoordden, de monnik zei altijd dat ze ketters en bedriegers waren.
De monnik zei ook: "Vertel mij, wie is het hoofd van de kerken?"
Franciscus antwoordde: "Christus."
De monnik zei: "Dit is ook een dwaling."
Toen zei Franciscus: "Je noemt ons ketters, maar jezelf bent een ketter, en niet wij, want Christus is stellig het Hoofd van Zijn gemeente."
Maar de monnik zei: "De paus is het hoofd hier op aarde."
Franciscus zei: "Een lichaam met twee hoofden is een afschuwelijk ding."
Daarop begon de monnik hem opnieuw een ketter te noemen en hem te vermanen op te houden.
Maar frater Francis vertelde hem dat hij niet kon ophouden voordat hij dit had bewezen met de heilige Schrift.
De monnik zei: "We zijn niet verplicht om dit aan u te bewijzen door de Schriften."
Ze werden vervolgens teruggebracht naar de gevangenis, waar Franciscus zijn belijdenis en verdediging schriftelijk afleverde.
Hierna lagen ze nog lang in de gevangenis, in ongeveer twee jaar tijd, altijd standvastig voortgaand, in vele disputaties, in de bekende waarheid, die ze hadden aanvaard.
Ze werden vervolgens ter dood veroordeeld, en in het jaar 1564, geworpen in de zee bij Venetië, en verdronken.
Maar de zee zal haar doden moeten wedergeven op de dag des oordeels van de Heere, wanneer zulke moordenaars van de vromen zwaar zullen worden vergolden en met grote schrik zullen zien, hoe afschuwelijk een belediging tegen God het is, aldus Zijn gelovigen zó aan te raken. Zie Zach. 2: 8; Handelingen 9: 5.

1563 Vlaanderen

Joh. Decavele: ***De dageraad van de Reformatie***. Blz 502 etc

… Dat de Tieltse predikant Pauwel de Backere na zijn vlucht uit Wervik zich ten dienste ging stellen van de broeders te Hondschoote, getuigt van het belang van de doperse beweging aldaar, naast het zich zeer snel uitbreidende Calvinisme. De heropbloei van de doopsgezinde broederschap moet ook hier rechtstreeks in verband worden gebracht met het optreden van Lenaert Bouwens en de activiteit van enkele van diens dopelingen. Jacob Pierin had in 1555 de volwassenendoop ontvangen te Emden in Oostfriesland, Arnould Herveloo en Gaspar de Deken omstreeks 1556 te Menen, Jan Maes, ***Jan de Zwarte (Swarte) en diens schoonzoon Hendrik Aertsz.*** in 1557 (vermoedelijk te Nipkerke), alle zes uit handen van de Noordnederlandse bisschop. Ze waren te Hondschoote onverpoost in de weer om „met notoirlyke suspecte ketters te hantieren ende frequenteren, elckander leerende, uutlegghende ende styllerende in (hun) dwaelinghen, onghelovicheyt, ketterye ende afgryselicke blasphemie". Verscheidene jaren lang konden ze hun geloof belijden zonder door de overheid te worden verontrust. De executie van een zekere Wouter (1558 - VAN Bracht, II, p. 202 maakt melding van de terechtstelling van deze Wouter te Hondschoote; daar hierover geen gegevens voorkomen in het sententieboek van de stad, vermoeden we dat hij door de rechtbank van Sint-Donaas te Hondschoote werd berecht.) - de vlucht naar Harlingen en de verbanning van Pierin, de terechtstelling op het Hondschootse marktplein van Herveloo (23 april 1559) vermochten de beweging niet meer tegen te houden. Hele families namen de leer van Menno aan. Welk soort mensen ze veelal waren, en welk hun trieste lot soms was, wordt duidelijk uit het voorbeeld van de familie De Zwarte.

Jan de Zwarte, afkomstig uit Belle of Dranouter, had zich na zijn huwelijk met Claisse Buens, alias Florissa, te Nipkerke gevestigd. Later verhuisde hij naar Hondschoote, waar hij in het molenaars- en linnenweversbedrijf voldoende bestaansmiddelen hoopte te vinden. Na hem zelf en zijn schoonzoon, kregen zijn echtgenote en zijn oudste zonen Niklaas en Jacob in 1558 op hun beurt de volwassenendoop toegediend uit handen van Joachim Vermeeren 368, vermoedelijk in het huis van de reeds genoemde schoenmaker Gaspar de Deken. Eén van die zoons, Jacob, ging daarop te Oostende wonen, samen met zijn neef Hans van den Broucke, die — misschien op zijn instigatie — weldra de volwassenendoop ontving te Gent. In de kuststad werd Jacob een kind geboren dat hij, tegen het verlangen van de moeder in, niet wou laten dopen. Jacob en Hans onderhielden drukke relaties met de Brugse broederschap, vooral met één der meest vooraanstaande leden, hun beider neef Jan Vervest. Die relaties zouden hun uiteindelijk noodlottig worden: te Brugge aangehouden bestegen ze op 15 oktober 1558 de brandstapel. Jacob's weduwe ging weer in Hondschoote wonen bij de ouders van haar man. Ze overleed er kort daarop, zonder dat een priester bij haar sterfbed was geroepen; door toedoen van Jan de Zwarte werd ze „up den ackere buiten de ghewyde eerde begraven".

De procureur-generaal kreeg de medewerking van „zeker joncgheselle hem onbekendt, te kennen ghevende vele secreets annoopende de wederdoopers aldaer wesende, (met) belofte danof particuliere denunciatie te doene". Voor de broederschap in het algemeen en voor de familie De Zwarte was dit het begin van een moeilijke tijd. Een broer van **Jan de Zwarte**, de saaiwever **Francois,** die reeds op 17 augustus 1561 te Warhem (tussen Hondschoote en Sint-Winoksbergen) zijn nieuwe geloof had afgezworen en penitentie had gedaan, werd begin 1562 weer opgebracht onder beschuldiging van ketterij. Als hardnekkig doopsgezinde werd hij op 23 maart te Hondschoote geëxecuteerd. Zijn zwager, **Karel van de Velde,** afkomstig uit Gent en daar al in 1556 herdoopt, onderging hetzelfde lot op 20 april daaropvolgend. Hun beider echtgenoten, **Niclaise en Proneken Pertrijs**, afkomstig uit Meteren, die zich omstreeks 1560 te Hondschoote hadden laten herdopen, werden op 3 oktober 1562 verdronken. Zie ook martelaren 1576.

Intussen was een dagingsbevel uitgegaan tegen Jan de Zwarte en zijn vrouw 380. Beiden hadden evenwel, samen met de nog overblijvende leden van de familie, een onderkomen gezocht, eerst in Wervik 381, na het opdoeken van de broederschap aldaar in Zwevegem 382, en eindelijk in Halewijn.

Titelman bleef waakzaam; tijdens een razzia te Halewijn kon hij onder meer Jan de Zwarte, zijn schoonzoon Hendrik Aertsz., en zijn zoon Niklaas inrekenen. Ter berechting naar Rijsel overgebracht bleven ze alle drie hun geloof standvastig belijden, reden waarom ze op 17 maart 1563 naar de brandstapel verwezen werden. Op de dag zelf van de terechtstellingen liet Titel-
man bleef waakzaam; tijdens een razzia te Halewijn kon hij onder meer Jan de Zwarte, zijn schoonzoon Hendrik Aertsz., en zijn zoon Niklaas inrekenen. Ter berechting naar Rijsel overgebracht bleven ze alle drie hun geloof standvastig belijden, reden waarom ze op 17 maart 1563 naar de brandstapel verwezen werden. Op de dag zelf van de terechtstellingen liet Titelmans te Halewijn Jans echtgenote Clalsse en drie van zijn zoons (Christiaan, **Hans en Mahieu**; **de 2 laatsten nauwelijks 19 en 17 jaar)** arresteren, terwijl te Rijsel zijn zwager Herman Buens werd vastgenomen tijdens diens bezoek aan de gevangenen. Op 27 april 1563 bestegen ook zij de brandstapel te Rijsel 383. Later ondergingen de weduwe en de broer van Hendrik Aertsz. hetzelfde lot: de eerste, Jaenken Cabilliau, op 21 februari 1564 te Rijsel 384, de tweede, Willem Aertz., op 8 november 1567 te Kortrijk. *Dit maakt dat in een tijdspanne van* ***negen jaar minstens achttien leden van één familie*** *wegens anabaptisme terechtgesteld worden: een sprekend bewijs voor het belang van de verwantschap als verspreidingskanaal van de nieuwe religie!*

Buiten de familie De Zwarte stierven de volgende doopsgezinden in 1562 te Hond-
schoote op de brandstapel: Karel du Vivier, alias Charlo de Waele, afkomstig uit Relly in Artesië (sententie 9 maart 1562 in: E. DE COUSSEMAKER, o.c., IV, p. 137-138); Martyne Allemaere, afkomstig uit Steenwerck (vonnis 23 maart 1562 in: ARA, AL, 462 bis, afzonderlijk kohier); **Gaspar de Deken** is te vereenzelvigen met de door Jacob de Zwarte genoemde **Jaspar de Schoenmaker** (SAB, BS 1557-1558, f° 91 v°) en de door de procureur-generaal genoemde „corduanier" (V. GAILLARD, o.c., p. 302). Over de executies te Hondschoote, cfr. VAN BRACHT, II, p. 297-298.

AI in april 1561 waren op de heerlijkheid van Sint-Donaas te Hondschoote Colaert Lauwers en zijn echtgenote Naenken Smagghe gearresteerd; de eerste werd omstreeks 11 november 1561 als obstinaat doopsgezinde te Sint-Winoksbergen verbrand, de vrouw kwam mits afzwering terug vrij. (ARA, AL, 461, rekening Titelmans, 1561; VAN BRAGHT, II, p. 283.)

> In 1567 werden vijf rijke kooplieden van **Lille** in Antwerpen gegrepen. De rijkste was Christiaen Jansens Langedul. Ze werden gepakt tijdens een vergadering. Verschillende slaagden erin te ontsnappen toen Christiaen een gesprek in het Frans met de kapitein begon. Zijn vrouw was Mayken Raets, misschien een zuster van de wiskundige Wilhelm Raets in Maastricht. Zijn brieven vermelden zijn vreselijke martelingen en zijn geschillen met een 'dunne kleine jezuïet'. Hij werd verbrand op 15 september 1567, met Cornelis Claes, Mattheeuws de Vick, en de predikant Hans Symons, die een van de afgevaardigden was die was uitgezonden om de wrijving in Friesland in 1556 glad te strijken (Vos, 52 f.).
>
> In 1570 werd **Maerten Karettier van Bousbecque** ter dood gebracht. In 1571 stierven **Adriaen Jans Hoedemaker en Jelis de Backer** op de brandstapel.
>
> Frossard noemt 1556 als het eerste jaar waarin doopsgezinde martelaren werden geëxecuteerd in Lille, maar hun namen zijn niet overgedragen. **Het totale aantal martelaren dat stierf in Lille is 95**, waarvan er 31 te vinden zijn in de martelaarsboeken.

Bron: Internet, GAMEO

Kasteel van Kortrijk (Rijssel - Lille)

Opgravingswerken in de periode tussen 1987 en 1989 brachten enkele interessante details tot de oppervlakte: op de hoek van de Rue des Tours en Route de Gand bevond zich de toren van de poort, met zicht op het platteland. Verder in de Rue des Tours werden restanten van de ommuring gevonden die op sommige plaatsen tot 7 meter dik was.

Claesken (Klaesken of Claesken Pertrijs), was de echtgenote van **Jan de Swarte**, een martelaar van de wederdopers, gevangen genomen te Halewijn (Halluin) in Frans Vlaanderen, samen met haar man, **vier zonen en een groep broeders en zusters van de gemeente**. Ze werd op 27 maart **1563** op de ring van Rijssel (Lille) in Frankrijk verbrand, samen met drie van haar zonen, ***Christiaen, Hans en Mahieu,*** nadat haar man en haar zoon **Claes** hun leven hadden gegeven door 10 dagen eerder te verbranden.

De *Bibliographie des Martyrologes Protestanten Néerlandais* stelt dat Claesken, wiens officiële naam Claisse Florissone was, ook wel Buens of Bienes genoemd, niet was geëxecuteerd in Rijssel maar in Hondschoote in Vlaanderen, de datum was 27 april 1563, maar dit moet een vergissing zijn.

Lille *(* Rijssel in het Vlaams), is een stad van Frankrijk. In de 16e eeuw behoord het bij Vlaanderen. Ten minste 17 calvinisten en 16 wederdopers stierven hier als martelaren. Een chirurg van Lille werd verdronken in 1538 in Metz.

In 1563 werd een groot aantal Doopsgezinden gearresteerd, van wie er minstens 13 de marteldood leden, waaronder **Jan de Swarte** van Nijpkerken (Nieppe) met zijn vrouw **Klaesken en vier zonen, Klaes, Christiaen, Hans en Mathieu.** Jan was een diaken en prediker. Hij oefende zijn wevershandel op verschillende plaatsen in Vlaanderen, uiteindelijk in Halewijn.

In zijn huis werden Perceval van den Berge van Swevegem en Jan Maes van Hondschooten betrapt. Door verraad door de predikant van Halluin, N. van den Kasteelen, de inquisiteur Pieter Titelman van Ronse, vergezeld door vele politieagenten uit Lille, namen hen gevangen naast Pieter Schoenmaker en zijn vrouw Jacomijntje (die echter wel herriep), Hendrik Aerts, een hoedenmaker, zijn vrouw Janneken Cabeljaus, en een zuster Calleken Steens, getrouwd met een broer Augustijn, die niet werd gevangen.

De twee jongere zonen van Jan de Swarte konden ontsnapt zijn, maar ze weigerden hun ouders achter te laten. Verschillende broeders probeerden de gevangenen te troosten door hen te roepen; Jan lag in een gat dat "het paradijs" werd genoemd. Een van hen, Herman, werd betrapt en gevangengezet. Deze 13 werden **in drie groepen** verbrand.

129. JAN DE SWARTE, KLAESKEN ZIJN VROUW, KLAES, CHRISTIAEN, HANS EN MAHIEU, ZIJN VIER ZONEN; PERCEVAEL VAN DEN BERGE; JAN MAES, PIETER DE SCHOENMAKER, HENDRICK AERTS, HOEDENMAKER, JANNEKEN CABILJAUS ZIJN VROUW, KALLEKEN STEENS; EN HERMAN, 1563

Jan de Swarte, een zeer goedhartige man, van Nipkerke, met zijn vrouw en volwassen kinderen, kwam tot de kennis van de waarheid en verenigde zich met de gemeente van God. Naderhand werd hij uitverkoren en gewijd tot predikant van de gemeente, in welke bediening hij, volgens zijn bekwaamheid, en in eenvoud, gedragende zichzelf (niet alleen in het diakenschap, door zorg te dragen voor de armen, maar ook, volgens zijn gave ontvangen van God, in het verspreiden van het Woord door de Vermaning), dat hij zich geliefd maakte bij alles dat hem kende. I Cor. 12: 4; 2 Tim. 2:15.
En zoals de apostel Paulus voorzegde, zal allen die Godvrezend in Jezus Christus zullen leven, vervolgd worden, zó heeft hij het ook ontmoet. Om welke reden hij in verschillende steden en dorpen van Vlaanderen woonde, zoals in Honschote, Rijssel, Wervick, Meenen, en uiteindelijk bij Halewijn, waarbij hij zijn loon verdiende met smalle-weven. Met zijn loon was hij zeer welwillend en vrijgevig voor de armen, niet alleen voor die van het huisgezin van het geloof, maar voor allen in het algemeen (2 Cor.8: 1; Gal.6: 10), waarmee hij vooral naliet een goede naam, tot lof en glorie van God, evenals door gastvrijheid, zoals geleerd in de Schriften (Romeinen 12:13); waarin hij niet nalatig was, omdat het bleek dat toen hij werd aangehouden, er bij hem een broeder van Doornick, genaamd **Perceval van den Berge**, geboren in Zwevegem, en een andere, die afkomstig was van Honschote,
In die tijd woonde er in Halewijn verschillende andere Godvrezende broeders en zusters, die zeer benijd werden door N., de pastoor van het kasteel. Hij verraadde hen in de handen van de deken van Ronse, de inquisiteur in Vlaanderen, die op een zaterdagavond, 7 maart, 1563, rustig daarheen kwam met een groot aantal bedienden, uit Rijssel, bezette verschillende huizen, ging er binnen, en arresteerde de voornoemde Jan de Swarte, met Klaesken zijn vrouw en vier zonen, namelijk, ***Klaes, Christian, Hans en Mahieu*** (die slechts ongeveer **zestien jaar** oud was), en ook Perceval van den Berge en ***Jan Maes***, al genoemd. Behalve deze nam hij ook een Pieter de schoenmaker, met Jacomijntgen zijn vrouw, die laatstgenoemde niet standvastig bleef. Ook een ***Heyndrick* Aerts** de hoedenmaker, met ***Janneken Cabiljaus*** zijn vrouw en een andere zuster,
Toen Jan de Swarte werd aangehouden, waren zijn twee jongere zonen niet aanwezig, maar kwamen intussen. Toen ze bij het huis kwamen waarschuwden de buren hen dat er in huis waren die hun vader en moeder arresteerden.
De een zei tegen de ander: "Laten we niet vluchten, maar laten we sterven met vader en moeder."
Ondertussen werd Jan de Swarte als gevangene uit het huis geleid. Toen hij zijn zonen zag, zei hij tegen hen: "Kinderen, wilt gij ook meegaan naar het nieuwe Jeruzalem?"
Ze antwoordden: "Ja, vader;" en werden dus gevangen met hen geleid.
De inquisiteur bracht hen allemaal gevangenen naar Rijssel, en daar hebben ze hen zeer nauw opgesloten in het kasteel. Jan werd alleen in een gat gelegd, wat het "Paradijs"

werd genoemd, en was zo klein dat hij er niet rechtop kon staan, noch languit kon gaan liggen.
Het gebeurde op een dag dat verschillende broeders en zusters, gekomen uit liefde en mededogen, van buiten de stad waren gekomen, en tegenover het kasteel stonden. Zij riepen de gevangenen over het vestingwerk, tot hun troost. Zodat er onder hen één broeder was ***Herman*** genaamd, die opgemerkt werd door een van de stadsdienaars, die in het geheim naar buiten kwam, om hem ook aan te houden.
Na een gevangenisstraf van tien dagen, leverde de inquisiteur deze gevangenen in handen van de wereldlijke Overheid, die eerst Jan de Swarte uitkozen met zijn zoon Klaes, Pieter, de schoenmaker, Hendrick Aerts, de hoedenmaker, Percival van den Berg en Jan Maes, van wie alle zes, omdat zij zich moedig en standvastig aan de Goddelijke waarheid hielden, ter dood werden veroordeeld en met een kar naar de markt gebracht, waar het schavot stond, voorzien van aarde en staken. Daar werden ze een na de ander opgenomen en twee aan twee vastgemaakt aan een paal.
Toen ze daarheen gingen, sloeg de klok. Jan vroeg hoe laat het was?
Hij kreeg te horen dat het vier uur was. Hij troostte zich hiermee en zei: "Om vijf uur hopen we in onze Logie- of Rustplaats te zijn."
Zijn zoon Klaes zei: "We moeten sterven om de reden dat we geloven, dat Jezus Christus, de Zoon van de eeuwige God, uit de hemel is en niet uit de aarde."
Pieter was de mond gesnoerd om te voorkomen dat hij zou praten.
Toen ze op de staken stonden, werden hout en stro rond hen geplaatst, waaraan vervolgens vuur werd aangestoken en werden zo levend tot as verbrand.

Een paar dagen later werden ook **Klaesken, de vrouw van Jan de Swarte**, met haar **drie zonen**, en **Herman**, omdat ze vasthielden aan de liefde van God, alle vijf door de Overheid ter dood veroordeeld en ook levend tot as verbrand, volhardend tot het einde als moedige getuigen van Christus.

Bijna een jaar later werden, na zeer lange gevangenisstraf, **Janneken Cabiljaus en Calleken Steens,** ter dood veroordeeld, levend in het vuur gebracht en tot as verbrand, als moedige en standvastige getuigen van de Goddelijke waarheid.
Het gebeurde ook dat de pastoor N., van het kasteel, die deze lieve vrienden van God zo hatelijk had verraden, ziek werd en zeer hard door God werd gestraft; want zo'n verrotting kwam in zijn vlees, dat het stukje bij beetje afviel, of af en toe werd afgesneden, van zijn lichaam, geen docters die de ziekte konden genezen. Zo gebeurde het bij een gelegenheid dat een groot stuk verrot vlees dat was gevallen, of van zijn lichaam was afgesneden, door een hond werd opgegeten, terwijl hij het met zijn eigen ogen aanschouwde. Hoe hij zich bij deze gelegenheid gevoeld moet hebben, is gemakkelijk voorstelbaar, vooral wanneer hij het beschouwt als de vervulling van een vloek waarvan gezegd wordt dat die op hem is uitgesproken: "Dat hij nog met eigen ogen de honden zijn vlees zou zien opeten."
Het gebeurde ook dat terwijl de pastoor ziek lag, een man hem kwam opzoeken, die, toen de eerste klaagde over zijn grote ellende, tegen hem opmerkte: "Het zijn de kolen van het vuur op Rijssel"- te weten uit de verbranding van de hierboven genoemde vrienden. Hetwelk de pastoor niet erg goed deed, maar hij moest deze beschimpingen dragen evenals de straf die God hem had gezonden. Op deze manier stierf hij tenslotte jammerlijk, hetzelfde wat we lezen dat het in vroegere tijden met Antiochus en Herodes gebeurde, II Macc., 9: 9, Handelingen 12:23.

Martyrologium Antwerpen

30 juli 1563.
De Schouteth teghens WOUTER WRAGE, geboren hier tAntwerpen, &c. by hem verweerder bevonden zyn diverssche verboden boecken, &c. nyettegenstaende men hem jaer ende dach gevanghen heeft gehouden ende diverssche geleerde aen hem verweerder gesonden, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: *Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 9, blz. 152.*
WOUTER WRAGE*, metsere, &c. opten Steen verdroncken, &c.*
Bron: *Rekeningen van den Markgraaf, jaar 1562-63, blz. 158, 159.*

Verheyden Mart. Gent

1563: 9 November.

96-97. **Christiaen van WETTEREN,** geboren te Gent „dobbelweerckere", en

Antheunis (Antonyn) BEHAGHE (allias de Wale), fiIius Jans, geboren te Bassey (Artesië), vroeger schoenmaker, nadien „zijdepassementweerckere", Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand.

130. DIRK LAMBERTS, CHRISTIAN VAN WETTEREN, EN ANTONIJN DE WALE, 1563

In Gent in Vlaanderen werden voor het geloof drie broeders gearresteerd, namelijk Dirk Lamberts, Christian van Wetteren en Antonijn de Wale, die moedig en heldhaftig streden voor hun geloof en de waarheid, waarvan zij niet wilden afgaan door enige verleiding, pijn of lijden, zodat ze uiteindelijk ter dood werden veroordeeld.
Eerst Dirk Lamberts, en kort daarna de andere twee, moesten Christus volgen om door de dood het leven binnen te gaan; daarom zullen zij gekleed zijn in fijn linnen met alle uitverkorenen van God, en zullen ontvangen palmen in hun handen, en de kroon des levens op hun hoofd.

1564

131. DANIEL KALVAERT, VERBRAND, 1564
PIETER VAN OOSTHOVE, 1564

Daniel Kalvaert, geboren in Thielt, in Vlaanderen, werd aangehouden bij **Armentiers,** voor het getuigenis van de waarheid, en vandaar naar Rijssel gebracht, maar na te zijn onderworpen aan enige onderzoekingen en marteling, werd hij teruggebracht naar Armentiers, begeleid door veertig dienaars. Hij werd daar veroordeeld door de Overheid, om levend tot as verbrand te worden; welk offer hij moedig bracht, waarna zijn as in de Leye rivier werd gegooid.

PIETER VAN OOSTHOVE, 1564
Pieter Florisz, genoemd van Oosthove, geboren in Nipkerke in Vlaanderen, werd aangehouden voor de Goddelijke waarheid, in Armentiers, 1564, en door vele verzoeken en lijden werd overwonnen om af te vallen van zijn geloof, ingegeven door de belofte dat hij niet zou sterven, en zou worden vrijgelaten.
Maar toen hij weer in zijn gevangenis kwam en tot zichzelf kwam, weerspiegelde hij hoezeer hij zichzelf had laten bedriegen, want hoewel hij even de tijdelijke dood zou moeten ontvluchten, moest hij daarom de eeuwige dood proeven. Dit veroorzaakte bij hem zo'n kwellend verdriet, dat hij, net als Petrus, zich met oprechte smeekbede begaf naar de almachtige God, en Hem smeekte met hete tranen om vergeving voor de grote overtreding die hij had begaan, en voor een meer standvastige geest dan hij had getoond voor. Zijn gebed werd niet ongehoord gelaten. Toen hij weer voor de Overheid werd gesteld, heeft hij zijn afval vrijmoedig herroepen en beleden en volhardde daarin. Hij werd veroordeeld ter dood, waar hij met een blij gemoed naar toe gegaan is. Hij werd eerst geworgd en dan verbrand.

132. STEVEN DE GRAET; EN SIJNTGEN, 1564

Sijntgen, een doperse martelaar, de bejaarde moeder van de martelaar Steven de Graet , werd verbrand op de brandstapel met haar zoon op 7 april 1564 in Gent in Vlaanderen, België . De informatie in de Aanbieding des Heeren en in de Braughts Martelarenspiegel is tamelijk onvolledig en vermeldt noch de exacte datum noch de wijze van uitvoering.
Verheyden kon enkele details uit de officiële records afgeven: Sijntgen's volledige naam was **Jozyne Steghers;** ze werd geboren in Kortrijk in Vlaanderen, en was de weduwe van Cornelis Segaert (de naam van de Graet is blijkbaar een verbastering van Segaert). Zowel Sijntgen als haar zoon worden herdacht in de hymne: "Als men schreef duyst vijfhondert jaer en de twee en tsestich mede," gevonden in de Lietboecxken .
Bron: Gameo

In het jaar 1564 werd in Gent in Gent vanwege de waarheid gevangen; een broeder genaamd **Steven de Graet, met Sijntgen,** zijn bejaarde moeder. Ze waren beiden goed bevestigd in het geloof; en ging daarin voort te midden van alle smeekbeden en lijden, zelfs tot de dood, die zij, om de naam van Christus, in het openbaar moesten lijden. Daarom zullen zij ook openlijk de Heere prijzen in Zijn hemelse troon en het blije nieuwe lied zingen, ter ere van het Lam, en van Hem die op de troon zit.
Openbaring 14: 3.

133. PIERIJNTGEN KETELS, LEENTGEN HAAR MOEDER, MET PIERIJNTGEN EN har zuster MARIJNTGEN VAN MALE, 1564

Verheyden, Mart. Gent

1564 7 April.

98-99. **Jozyne STEEGHERS,** weduwe van Cornelis Segaert en **Steven SEGAERT,** haar zoon, van Kortrijk, Doopsgezinden, verbrand. VAN BRACHT, dl. II, blz. 301.

100. **Pieryntgen KETELS,** dochter van Leentgen, Doopsgezinde, in het Sint-Pieter klooster terechtgesteld.

VAN BRAGHT, dl. II, blz. 301. B.R.N., dl. II, blz. 649-654: vermeld in het Lied op de 12 martelaren (:562-1569). Deze bronnen — de enige — geven geen bijzonderheden over de juiste datum of de aard der terechtstelling.

101 **LEENTGEN,** moeder van Pieryntgen **KeteIs,** Doopsgezinde, in het Sint-Pieter klooster terechtgesteld.

VAN BRAGHT, dl. II, blz. 301. B.R.N., dl. II, blz. 649-654: aldaar vermeld in bet lied op de 12 martelaren (1562-1569). Zoals voor Pieryntgen geven deze bronnen geen bijzonderheden noch over de juiste datum, noch over de aard der terechtstelling.

1564: 12 December.

102-103. **Pyrinken** (Pierijntgen) weduwe van Jacob **de Backere,** (d.i. de broeder van de welbekende Pauwels van Meenen) en haar zuster

Martynckin (Marijtgen), **ongehuw**d, **van MALEBOSCH** (van Male, Maelbouts, Matheus), gezusters, filiae Zeghers, geboren te **Tielt,** Doopsgezinden, onthoofd.

Moeten in 1564 nog vóór de onderzoeksrechters verschijnen: Petronelle vande Velde en Pieter Geeraerts (A. (Stad) VAN BRAGHT, dl. 11 blz. 301; deze citeert ze nogmaals onder de naam Prijntgen en Marintgen Maelbouts (Id., II, 306). B.R.N., dl. II, blz. 649-654; aldaar vermeld in het lied op de 12 martelaren (1562-1569).

Marijntgen (Marijtgen) van Male (of Martynckin Maelbouts, Malebosch), een doperse martelaar, onthoofd op 12 december 1564 in Gent , België , met haar zus Pierijntgen. Ze waren inboorlingen van Thielt in Vlaanderen en dochters van een Zegher. Andere bijzonderheden ontbreken.
Van Braghts *Martelarenspiegel* noemt deze martelaar twee keer: eerst als Marijntgen van Male en daarna als Martijntgen Maelbouts. In geen van beide gevallen geeft hij de exacte datum van uitvoering. Deze martelaar staat vermeld onder de martelaren van Gent in een hymne gevonden in de *Lietboecxken van den Offer des Heeren* uit 1578. Het verslag over deze martelaar gevonden in *Mennonitisches Lexikon* III is onjuist.
Bron: Gameo

In hetzelfde jaar werden vier zusters van Christus aangehouden in Gent, namelijk ***Pierijntgen Ketels, met Leentgen haar moeder, en twee zussen, Pierijntgen en Marijntgen van Male.***
Deze beraadden zich niet met vlees en bloed, maar met God, die in staat was om hen te sterken, voor Wiens Naam zij, na vele aanvallen en moedige standvastigheid, hun leven moesten afleggen in het klooster van St. Pieter, buiten de stad Gent. Daarom zullen zij door de Jongeling op de berg Sion worden gekroond en met blijdschap door hun Bruidegom worden ontvangen. II Ezra 2:46; Mat. 25:10.

134. PIETER VAN DER MEULEN, 1564.

1564: 15 December.

104 **Pieter van der MEULEN** (van der Muelne, van der Muelene), filius Laureins, 27 jaar, Doopsgezinde (ontving de doop in 1573), verbrand.

Zijn goederen zouden op 26 December 1564 verkocht worden, maar als vreemdeling kon men zijn bezit niet bereiken (1).

Reeds in 1545 vinden we een Gaultier van der Muelne vermeld, die verbannen werd: alhoewel hij niet als zodanig geciteerd is, veronderstellen wij dat ook hij vluchtte onder de druk der kettervervolging (2).

Kort daarna heeft ook een broeder, **Pieter van der Meulen**, zo moedig in Gent, voor zijn geloof in Christus gestreden, dat hij, met standvastig geloof en vertrouwen in God, iedereen weerstond die probeerde hem af te keren van de weg, zelfs tot de dood.
Zodat hij deze wereld verliet, en met Christus meeging naar vrede en rust, om te helpen op de laatste dag te oordelen over degenen die hem hier veroordeelden. Lucas 23:43; I Cor. 6: 2; Mat. 7: 2.

135. MAEYKEN BOOSERS VERBRANDT, 24 j. TE DOORNIK, 1564

Maeyken Boosers, een doperse martelaar, een afstammeling van de familie Alard de Boosere, magistraten van Doornik (Tournai, België), werd verbrand op de brandstapel daar 18 september 1564. Een lied voor haar geschreven, "Die op den Heere betrouwen" (Degenen die op de Heer vertrouwen), is te vinden in *Offer* en later martyrbooks. Van Braghts Martelarenspiegel drukt zeven korte brieven geschreven aan haar ouders, kinderen, broers en zussen, die getuigen van haar duidelijk religieus begrip, haar sterke geloof en haar grote vreugde in lijden en sterven voor haar overtuiging. Tijdens haar proces werd Maeyken ontvoerd en gemarteld om haar te dwingen haar geloofsgenoten te noemen; de poging was nutteloos. De 1566 editie van *Offer des Heeren* bevat ook een korte brief van haar kinderen aan haar, die echter niet in latere edities was geplaatst; het ontbreekt ook in de *Martelarenspiegel.*
De brieven van Maeyken, en die van haar kinderen, werden gepubliceerd in een afzonderlijke editie van 1566 (np), samen met *Testament ghemaecket door Jan Gheertsen.* Deze korte brief werd uitgegeven door Samuel Cramer in *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica* II *(Offer des*

*Heeren),*626. Maeyken Boosers, die een rijke vrouw was en pas **24 jaar** oud toen ze werd geëxecuteerd, schreef in een sierlijke stijl.
Bij een bezoek van haar kinderen aan haar cel gaf ze haar zoon een peer. De jongen at de peer niet, maar redde hem; het is nu in Amsterdam. Deze zoon Hans (Jan) (1559) ontsnapte naar Emden en woonde het dispuut met de gereformeerden in 1578 bij. Hij woonde in de Groote Veen bij Oldersum , Oost-Friesland, waar hij op 20 mei 1652 stierf.
Dit is bekend door de familie van Geuns, die afstamt van de De Boosers. Bron: Gameo

Een bekentenis en troostbrief van **Maeyken Boosers**, opgesloten in Doornik, waar ze haar geloof met haar dood verzegelde.
De eeuwige, onpeilbare genade van God en de kracht van de Heilige Geest, zij met jullie allen, mijn geliefde vrienden en broeders. Ik heb je laten weten dat ik gezond ben naar het vlees; maar naar de geest zou ik beter kunnen zijn, want ik vind zwakheid in mij; maar mijn hoop is gevestigd op God, die de zwakken sterkt en de ellendigen troost. Mijn hart verlangt er voortdurend naar om geschikt te zijn voor Zijn aangezicht, opdat ik Zijn lof tot voltooiing breng wat Hij in mij is begonnen.
Daarom bid ik u, mijn geliefde broeders, mij niet te vergeten, hoewel ik goed waarneem dat u dat niet doet, waarvoor ik u heel erg dank, en ik hoop dat de Heere u in Zijn heilige waarheid zal behouden.
Ik vertel je verder dat de heren van mij wilden weten, die met mij gedoopt waren en of er geen in de stad waren, en wat waren hun namen en achternamen.
Ik zei: "Wat ik niet weet, kan ik niet vertellen.
Ze zeiden, dat de beul mij ontkleden zou.
En ik verzocht hen vriendelijk mij te geloven; maar het had geen zin.
Ik zei toen: "Uw wil geschiede" en kleedde mijzelf uit.
Ze brachten me naar het pijnbank en bonden me vast om te trekken en te rekken.
De commissaris zei, dat ik ze moest noemen.
Ik zei hem dat ik het niet kon doen; waarop zij mij loslieten, zonder dat ik iemand heb genoemd, waarvoor God ootmoedig geprezen worde.
Van Pieter en Jorge hadden ze echter al kennis; vandaar dat ik ze ook moest noemen, maar hun achternamen wist ik niet. Hiermede zal ik u aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade bevelen. Moge de Heere ons allemaal in één geloof bewaren tot het einde van ons leven. Amen.

Nog een brief van Maeyken Boosers aan haar ouders

Ik groet u vanuit mijn diepste hart, mijn beminde vader en mijn zeer geliefde moeder, met allen wat er in uw huis is. U gelieve te weten dat ik goed ben en onveranderd in doel, de Heere worde voor eeuwig geprezen; zoals ik vertrouw door de goedheid van God, het is ook met u.
Verder dank ik u hartelijk voor de vriendelijke groet die u mij schreef, waardoor ik mij zeer verheugde en uw gevoelens en genegenheid voor mij las. Ter wille van de herinnering zal ik u iets over mijn gevangenschap schrijven.
In de eerste plaats vroeg de commissaris me hoe oud ik was toen ik me liet dopen.
Ik antwoordde: "Ongeveer drieëntwintig of vier jaar."
Ze vroegen me waarom ik het had gedaan.
Ik zei: "Omdat God het geboden had."
Ze vroegen me of ik niet wist dat ik eerder was gedoopt.
Ik zei: "Ik weet er niets van, en God heeft dat niet geboden."

Ze vroegen me of ik geen Peters of Meters had.
Ik antwoordde: "Het kan zijn; ze zijn misschien gestorven."
Ze zeiden toen dat ze me geleerde mannen wilden sturen.
Ik zei: "Gij zou wijs genoeg moeten zijn om met me te praten;" maar nee, ze zouden geleerde mannen sturen. Vervolgens stuurden ze de pastoor van onze Vrouwenkerk, die me kwam vragen waarom ik zo lang niet in zijn kerk was geweest en dat hij niet van mij had geweten.
Ik vertelde hem dat ik me stilletjes thuis had gehouden.
Ze vroegen me waar mijn kerk was.
Ik zei, dat het me onbekend was; en als ze het wisten, zouden ze hen niet ongemoeid laten.
We hadden veel woorden over de doop.
Vervolgens spraken ze over Adams zonde, de opstanding, de menswording van Jezus, het sacrament, enz. enz.

Toen vroegen ze me of ik niet wilde geloven dat alle heiligen in de hemel zijn.
Ik zei: "Wat ik niet gelezen heb, kan ik niet beantwoorden, maar zoveel heb ik gelezen: 'De zielen van de rechtvaardigen zijn in de hand van God en de kwelling van de dood zal hen niet raken.' Wijsheid 3: 1.
Hierop zeiden ze niet veel, maar vroegen ze wat ik met betrekking tot Maria geloofde.
Ik antwoordde dat zij een zuiver en heilig vat was en gezegend boven alle vrouwen, omdat zij waardig was om de Zoon van God te ontvangen en te baren.
Ze vroegen of ik niet beken dat er een vagevuur is.
Ik zei: "Ik vind twee wegen om te bewandelen, de ene erg breed en leidend tot de verdoemenis, de andere erg smal en leidend tot het eeuwige leven."
Ze vroegen ook wat ik met betrekking tot de paus meende.
Ik zei:" De paus ken ik niet; maar als dit zijn leer is, die hier wordt waargenomen, beschouw ik hem evenals zijn leer." Er werd veel meer gesproken, maar ik schrijf dit alleen om tijd te verdrijven.

Nog een brief van Maeyken Boosers aan de broeders

Mijn dierbare en geliefde broeders in de Heere, ik laat u weten dat mijn hart welgemoed en moedig is, de Heere zij voor eeuwig geprezen, want Hij behoedt ons door Zijn rechterhand en bevrijdt ons uit het midden van onze vijanden, want zonder Hem zou ik verloren zijn, omdat zij, zowel geestelijken als wereldlijken, mij op allerlei manieren komen aanvallen, zoals deze zondag te zien was, toen de Monsieur Massaert, met een rechter en een werelds, geleerde man, me bezochten. Ze zeiden dat we aller-lelijkste sekte zijn die ooit onder de hemel was.
Maar toen ik hun mijn geloof vertelde, kwamen ze allemaal in tranen, zodat ze nauwelijks konden spreken, en uiteindelijk verlieten ze me op een vriendelijke manier.
Niets meer voor het heden, behalve dat ik u bij de Heere aanbeveel; moge Hij u voortdurend in Zijn heilige waarheid houden en bewaren.
Ik hoop dat het snel voorbij zal zijn met mij; want ik wens niets zo veel, dan dat ik de Heere moge behagen en een zalige dood sterven. Amen.

Een testament van Maeyken Boosers voor haar kinderen

Een hartelijke en hartelijke groet aan u, mijn geliefde kinderen.

Hoort naar je moeder, die nu in banden zit voor de waarheid; want het heeft God behaagd, dat allen die Godzalig willen leven, vervolgd zullen worden. Daarom ben ik zeer tevreden en blij dat de dienaar zijn heer moet volgen. Zijn gezegende wil moet met mij gedaan worden; als het Zijn welbehagen was geweest, zou Hij deze banden hebben voorkomen.
Mijn lieve kinderen, het is vanaf het begin zo geweest dat de rechtvaardigen moeten lijden, en dat de onrechtvaardigen altijd de overhand hebben. Maar hun dag zal spoedig komen, dat zij zullen jammeren en het uitroepen in hun benauwdheid: "Bergen, val op ons en heuvelen, bedek ons van het aangezicht des Heeren." Lukas 23:30. Wanneer de rechtvaardigen zullen schijnen als de zon, zullen de goddelozen helaas in het eeuwige vuur gaan.
O geliefde kinderen, doorzoek de Schriften en volg die, opdat u de gezegende woorden kunt horen: "Komt, gij gezegenden, beërft het koninkrijk van Mijn Vader." Bidt de Heere om wijsheid en leert God te vrezen, en ge zult recht verstand krijgen. Stel je niet gelijk aan de wereld, in trots, dansend, hardlopend en roddelend; maar laat door uw wandel een Godzalig leven leiden, versier uzelf als de heilige vrouwen, aanvaard de Schrift en leef volgens deze opdat uw zielen zalig kunnen worden en dat wij hierna elkaar kunnen ontmoeten.
Moge de Almachtige God, de Koning der koningen, u Zijn genade schenken overeenkomstig de rijkdom van Zijn goedheid, om versterkt te worden in de innerlijke mens, en dat Christus in uw harten moge wonen; en moge Hij u in alle waarheid leiden.
Ik bid u, mijn lieve kinderen, wees vreedzaam onder elkaar, want dit is een vrucht van de Geest. Gewillig elkaar helpen, zonder tegenspreken, en altijd de armen gedenken; deel bereidwillig van alles wat je hebt; maak uzelf vrienden van de onrechtvaardige Mammon; heb lief dat wat eeuwig is, en niet wat tijdelijk is; zoek het hemelse, en niet het aardse, want alle vlees is als gras en alle glorie van de mens als de bloem van gras, wat vandaag is, en morgen in de oven wordt geworpen; de heerlijkheid van de mens gaat verloren, maar het Woord des Heeren blijft eeuwig. Jes. 40: 6. Heb de wereld niet lief, noch de dingen die erin zitten, namelijk de begeerte van de ogen en de trots van het leven, die niet van God zijn, maar van de wereld; want de wereld zal vergaan, met al wat erin is; maar wie de wil van de Vader doet, zal in eeuwigheid blijven. 1 Joh. 2:15; I Cor. 7:31.
Mijn kinderen, doe het naar des Heeren wil. Ik, je moeder, hoop de weg vóór je te lopen. Merk op waarin en hoe ik vóór u ga en zoek niet de eer van de wereld, maar acht het een eer om te lijden voor de Naam van onze God. Want Hij die de Koning was, schaamde Zich niet om Zijn heerlijkheid te verlaten, en kwam de wereld binnen en leed de meest schandelijke dood voor ons; en hoewel Hij onschuldig was, werd Hij geslagen en mismaakt, zodat er niets geheels overbleef op Zijn gezegend lichaam. Zózeer hield Hij van ons, en liet ons daarmee een voorbeeld achter dat we Zijn voetstappen moesten volgen. Hij is het Licht dat in de wereld is gekomen, dat allen die Hem volgen niet in duisternis wandelen, maar het Licht des levens hebben. Johannes 8:12.
De Heere schenke dat gij daarin wandelt. Amen.

Nog een korte brief van die moeder aan haar kinderen

Mijn kinderen, ik groet u zeer hartelijk en stuur je de geschriften terug, zodat je de beloften die je daarin hebt gedaan, kunt nakomen. Wees altijd onderworpen aan degenen die u in gerechtigheid onderwijzen en u terechtwijzen wanneer u overtreedt. Vaarwel, en hierbij adieu aan u in deze wereld.
Mijn lieve kinderen, vrees God en schuw al het kwaad.

Nog een brief van Maeyken Boosers, aan haar vader en moeder

Mijn zeer beminde vader en moeder, ik beveel mezelf aan u aan, vanuit mijn diepste hart, biddend de Heere dat Hij u en mij zal troosten met de vertroosting van de Heilige Geest - de belofte van de Heere, die Hij beloofde aan Zijn discipelen te zenden, zeggende: "Ik ga naar de Vader en zal u een andere Trooster zenden, die de wereld niet kan ontvangen, want zij kent hem niet." Johannes 14:16, 17.
Daarom, mijn lieve vader en moeder, wees getroost en wacht met geduld af wat de Heere met mij wil doen. Ik wacht ook geduldig op Zijn troost. Wat voorbij is, acht ik niet meer dan een ademtocht en het geeft me geen moeite; de Heere, in wie ik hoop, wordt geprezen; want Hij is het die de nederigen troost, en werpt de hoogmoedigen neer van hun plaatsen. Luke 1:52.
Hoewel er nu verdrukking voor ons ligt, weten we heel goed dat de dag des Heeren spoedig zal komen, en dat alle goddeloosheid teniet worden gedaan. En God zal hen oordelen zonder aanzien des persoons en iedereen belonen overeenkomstig zijn werken.
Daarom, mijn geliefde en zeer beminde vader en moeder, maak je je geen zorgen om mijn mijnentwil; laat de Heere Zijn werk afmaken. Ik hoop dat Hij mij, een slechte, onwaardige heeft voorbeschikt voor een offer dat Hem welgevallig is, want ik heb op Zijn genade gehoopt; en dat Hij met mij niet in het recht zal treden, want als Hij mij zou oordelen naar mijn verdiensten, zou ik de eeuwige dood waardig zijn; maar de Heere, ik hoop het, zal mij genadig zijn.
Ik laat je verder weten dat ik nogmaals voor de Deken werd gebracht, maar geen van ons gaf toe, en terwijl hij wegging, zei hij tegen mij: "Als je volhardt in dit geloof, ben je eeuwig verdoemd."
Ik zei: "Hoe kunt u zo spreken, daar Gód zal oordelen."
"Ja," zei hij, "ik durf het wel te zeggen, want het zal zo zijn."
Toen volgde meester Klaes me en vroeg: "Waar heb je jezelf zo lang opgehouden? Ik heb je al lang gezocht."
Ik antwoordde: "Je hebt me nu toch zeker."
"Ik niet," zei hij, "als gij in onze handen was, zouden we je langer houden dan dezen doen, denk ik."
Hiermede, mijn lieve vader en moeder, zal ik u de Heere aanbevelen; moge Hij u en mij tot het einde bewaren. Treurt niet om mij, maar verheugt u dat de Heere mij waardig geacht heeft; want ik zal met blijdschap mijn leden afleggen om Zijnentwil, die Hij mij heeft gegeven. Vaarwel altijd.

Nog een brief van Maeyken Boosers aan haar broeders en zusters

O mijn hartgrondige en zeer beminde broeders en zusters in de Heere; ik groet u nogmaals met de vrede van de Heere, dat deze tot in eeuwigheid bij u zal blijven. Amen.

Ik heb je laten weten dat deze mijn vijanden mij nog steeds blijven kwellen over het kwaad, maar van de Menswording van Christus zeggen ze niets tegen me. De decaan vertelde hun mijn geloof en ze vroegen me niets anders dan of ik geloofde dat Christus de Zoon van David was.
Ik antwoordde dat Hij de Zoon van de levende God was."
Och! Och" zei de Decaan.

De heren vroegen: "Staat er niet geschreven: 'uit het zaad van David naar het vlees'?" Handelingen 13:23.
De decaan antwoordde hen, want er was geen gehoor; hij vertelde me vaak dat ik loog, omdat ik hem weerstond, en zei, dat hij me niet kon laten zien dat de apostelen kinderen hadden gedoopt.
Ze vielen allemaal tegelijk op me en zeiden dat niemand het koninkrijk van de hemel kon binnengaan, tenzij hij geboren werd uit water en Geest. Ze vroegen me haastig of ik dit ook niet heb toegegeven. Ik zei, " De Schrift komt in zulks de kinideren niet toe, maar de ouderen.
Dus mijn beste vrienden, ik verwacht dat ze morgen nog één keer mij voor hen halen. Dus bid ik u dat gij voor mij wilt smeken, dat Hij mijn mond naar Zijn lof en eer zal richten.
Hiermede zal ik u voor altijd in de handen van God aanbevelen, en u vriendelijk verzoeken om mijn eenvoudige schrijven ten goede te ontvangen, want ik zoek niets dan God te behagen, vanuit de eenvoud van mijn hart.
Och ik wens niets, behalve dat ik de Koning der koningen en de Heere der heren in mijn roeping zou behagen; dan zou ik wel op een gezegende tijd geboren zijn.
Hiermede vrede; afscheid, na deze tijd niets meer. Neem dit voor een eeuwig adieu.

Hierna werd Maeyken Boosers tot as verbrand, bij Doornik, nadat ze haar ziel in de handen van de Heere had overgegeven.

1565

Martyrologium Antwerpen

16 april 1565.
BAUDECHON of BOUDEWIJN DOMINIESSENT, van Armentières, wordt te Antwerpen veroordeeld wegens ketterse activiteiten; hij wordt te Brugge op 11 maart 1566 geëxecuteerd op de brandstapel.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, blz. 102, 103, J. Decavele.*

12 mei 1565.
Verbanning en confiscatie der bezittingen **van SIMON DHONDT,** afkomstig van Gent, uurwerkmaker, herdoper.
Bron: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen II, blz. 102, 103, J. Decavele.*

16 mei 1565.
Getuigen op het Steen n.a.v. het uitbreken van enige gevangenen:
MARTYNKEN VAN HOVE, hsvr. des buytensluyters vanden Steene.
BARBARA CATZ, wederdoopster, van Wervik, alhier gevanghen.
MEDARDA CATZ, wederdoopster, van Wervick, zuster bovenst.
NELLEKEN JACOPSSEN, geboren van Veere, alhier gevanghen.
LEVINA DE COSTERE, alhier gevanghen.
JACQUES BOELENGIER, alhier gevanghen.
TANNEKEN VERMEREN.
JOOS VERSTRATEN.
JAQUES DE COSTERE.
AERT RUMOERS.
EGBERT JANSSENS.
FRANCHOYS NOUTS.
CHRISTIAEN FAES, Schouteth vanden gemeynen Steen.
WILLEM VANDER HULST alias quaet WILLEKEN.
Bron: *A.A.B. Deel 9, blz. 278-282.*

136. ADRIAEN DEN BURRY, 1565
WILLEM DE DUYCK, 1565

Na veelvuldige vervolging en vreselijke tirannie tegen de kudde van Christus, werd er ook, in het jaar 1565, te Oudenaerde, in Vlaanderen, een trouwe broeder genaamd **Adriaen den Burry** gearresteerd, die, na vele verleidingen te hebben ondergaan en verdragen, en ernstige strijden tegen de duivel en zijn werktuigen, op de genoemde plaats in 1565 werd verbrand; en betuigde en bevestigde het ware en oprechte geloof van de waarheid met zijn dood en bloed; tot ware overtuiging van alle bloeddorstige tirannen en vervolgers en alle vleselijke mensen, die proberen de brede weg naar de eeuwige verdoemenis te bewandelen, overeenkomstig de lusten van hun vlees. En tot vertroosting en versterking van alle ware gelovigen, opdat zij deze vriend van God in ware gehoorzaamheid zouden volgen, evenals hij Christus volgde, waarom zijn Naam staat in het boek des levens.
Hij is waardig om te worden opgenomen hier in dit boek, voor een lange herdenking.

WILLEM DE DUYCK, 1565
WiIlem de DUYCK, Doopsgezinde, terechtgesteld (zonder nadere bijzonderheden).

VAN BRACHT, dl. II, blz. 324. B.R.N., dl. II, blz. 649-654: wordt aldaar vermeld in het lied op de 12 martelaren (1562-1569

In het jaar 1565, in Gent in Vlaanderen, moest broeder Willem de Duyck na veel verdrukking en standvastige standvastigheid, niet bereid om op welke manier dan ook afvallig te worden, met zijn bloed getuigenis geven van de Naam van Christus, en hierom de tijdelijke dood lijden. Daarom zal hij ook, bij de opstanding, met alle kinderen Gods, de gezegende woorden horen: "Komt, gij gezegenden van Mijn Vader, beërft het koninkrijk dat voor u is bereid vanaf de grondlegging der wereld." Mat. 25:34. Dan zal hij als een van de rechtvaardigen het eeuwige leven binnengaan.

DUITSLAND

137. CONRAET KOCH, 1565

Konrad (Coenraet, Coenraad, Conraad, Conrad) Koch, een doopsgezinde martelaar van Honnef aan de Rijn, in het Löwenberggebied van het hertogdom Berg, Duitsland , werd daar onthoofd op 26 november 1565 nadat hij gedurende een lange tijd trouw en standvastig was gebleven gevangenisstraf. Uit de gevangenis schreef hij twee korte brieven waarin hij zijn leven beschreef en beweerde dat hij vastbesloten was om de dood te ondergaan voor zijn geloof. Hij vraagt de voorspraak van zijn vrienden dat de Heere hem de kracht zou kunnen schenken om dat te doen, tot Gods eer en zijn eigen redding. Het boek *Güldene Aepffel in Silbern Schalen* drukt zijn brieven af (pp. 132-136) en zegt dat hij uit Leuenburch (Löwenberg) kwam. Met Heinrich Koenen van Breidtbach (van wie niets anders bekend is) schreef hij het lied *"Hört zu, ihr Christen alle."*
https://gameo.org/index.php?title=G%C3%BCldene_Aepffel_in_Silbern_Schalen - mw-headhttps://gameo.org/index.php?title=G%C3%BCldene_Aepffel_in_Silbern_Schalen - p-search

Doodskop colofon in Güldene Aepffel (1742)

Güldene Aepffel in Silbern Schalen, oder schöne und nützliche Worte und Wahrheiten zur Gottseligkeit , een devotieboek van de Zwitsers-Doopsgezinde Boeders, hoogstwaarschijnlijk van de "Reist Leut" (zie Hans Reist), waarvan drie edities bekend zijn. Het is een boek van 500 pagina's, kennelijk bedoeld voor devotionele en educatieve doeleinden, en probeert de geest van de vroege Doopsgezinden nieuw leven in te blazen. De anonieme compiler (die gebruikt voor zijn titel Spreuken 25:11) combineerde daarin twee zeer verschillende materialen. Deel I (403 pagina's) bevat een aantal geschriften van Doopsgezinden uit de 16e eeuw: (1) de geschriften van Michael Sattler en het verhaal van zijn martelaarschap (1527); (2) de zeer populaire *Confessio* van Thomas van Imbroich († 1558); (3) "Ein Testament von einer frommen Liebhaberin Gottes," door Soetgen van Houte (overleden 1569); (4) elf epistels van de

wederdopers-martelaar Matthias Servaes (overleden 1565), samen met (5) twee brieven van een andere gemartelde broer **Conrad Koch** (1565). Gameo

Deze **Coenraet Koch** ontstak met het licht van de kennis van God, - toen dit licht in deze laatste dagen weer begon op te gaan, - langs de rivier de **Rijn en in Bergsland**, en de waarheid van het heilige Evangelie daar begon te schijnen.
Daarom trachtte hij door de Goddelijke hulp de duisternis te verlaten en in dit helder schijnende licht te wandelen; hij verliet het pausdom en het wereldse en goddeloze leven en begaf zich naar de gemeente van de Heere, hoorde en nam het Woord des Heeren ter harte, geloofde het Evangelie en werd gedoopt, volgens het bevel van Christus, op geloof in Christus Jezus, en belijdenis van zijn zonden; en dienovereenkomstig, leefde hij op een broederlijke en christelijke manier in de gemeente, en naar zijn zwakheid, toonde zichzelf stichtelijk en eerbaar jegens alle mensen.
Maar zoals leugen die in duisternis wandelt, het licht niet kan verdragen of lijden van haar volgelingen, werd deze man was door de papisten benijd en beschuldigd van de Landrentmeester [intendant van de inkomsten]; die rechter en heerser van het land was in de naam van de prins van Gulik. Daarop zond de intendant zijn dienaren naar Houf, waar Conrad woonde, en zij grepen hem; hij was gereed en ging als lammetje vrijwillig met hen naar Loewenburg, een van de zeven kastelen die vanwege hun hoge ligging vanaf een grote afstand te zien zijn. Daar brachten zij Conrad in de toren en plaatsten hem in strenge opsluiting, waarin hij bijna een half jaar bleef; hij werd echter zeer getroost door de Heere, hoewel hij veel honger moest lijden.
De Rentmeester besnorkte en bedreigde hem zeer streng, dat het zijn leven zou kosten als hij zou weigeren om van zijn geloof af te vallen. Ze probeerden hem heel hard met smeekbeden en beden, dan weer met honger, en ook met dreigementen om hem ter dood te brengen; maar hij bleef onbeweeglijk. Zijn hart was opgewekt.
Nu, toen hij moedig zijn geloof had beleden, en geen martelingen hem konden afschrikken, en de tijd naderde dat hij voor de waarheid zou sterven en van deze wereld zou vertrekken, werd de deur van zijn gevangenis geopend en ging hij uit eigen beweging verder, ongebonden van de toren van Leewenburg tot het dorp Houf. Evenals toen Christus werd gekruist, ging een 'Barabbas', dat is een boosdoener met hem mee. Zijn vertrek vond plaats in grote geheimhouding; en zo kwam hij bij Houf, op enige afstand van Loewenburg. Maar net zoals Christus werd gekruisigd en Barabbas werd vrijgelaten, zo was het ook hier. Conrad werd naar het stadhuis van Houf gebracht, waar hem werd voorgesteld, dat als hij zijn geloof zou opgeven, zijn *jonge leven* zou worden gespaard en zijn vrijheid hem zou worden gegeven.
Allerlei sluwe listen werden met grote misleiding tegen hem gebruikt. De sofisten zongen dingen zoet en zuur, zeggende: "Ga minstens één keer per jaar naar de gemeente en als ze niet de zuivere en duidelijke waarheid prediken, blijf er dan vanaf."
Een van deze huichelaars zei tegen Conrad: "Mijn lieve Conrad, hoewel we vals, subtiel en slecht zijn, dat mag toch je ziel niet hinderlijk zijn? Vees God en houd vrede met alle mensen. Wat gaat het jou aan als ons geloof klein is?."
Conrad antwoordde aan de Overheid: "O gij dienaren van God, u moet weten dat God geen huichelaars wil; dit werd gezien als een voorbeeld in de oude Eleazar, die liever zijn leven zou opgeven dan zou veinzen. II Macc 6:24. Ik hoop te sterven voordat ik naar jullie gemeente ga." Conrad zei verder: "Christus is het Hoofd van de gemeente; die Hem wil behagen, moet zichzelf een lid van Zijn lichaam betonen; nu

moet men zichzelf niet afscheiden van Christus de Kapitein. Met dit Hoofd wil ik blijven, hoewel het mijn vlees en bloed zal kosten."
Ze vroegen Conrad wat hij vond van de kinderdoop.
Hij zei:" Hierover kan ik alleen maar denken dat het ook een van de grootste gruwelen van de paus is; maar als je het door het Woord van God kunt bewijzen, zal ik mezelf laten onderrichten door de gemeente van de Heere." " Ach God, "zei Conrad," tot U breng ik mijn klacht. O God, wat een rampspoed dit, dat zij degenen doden die de waarheid spreken! Ze kunnen zeker niet beweren dat ik iets crimineels heb gepleegd, en toch proberen ze me kwaadaardig te vermoorden. O Heere, vergeef hen."
Het mandaat van de prins van Juelich werd hem vervolgens voorgelezen, waarna de Schepenen vonnis velden, waarop de Rentmeester de roede brak.
Het vonnis was, dat Conrad de dood zou moeten ondergaan, als hij niet terug zou komen. En toen hij op deze manier tweemaal werd veroordeeld, namen ze hem mee naar buiten.
Toen hij daar aankwam, begon hij te zingen: "O God, hoe zachtaardig wilt Gij mij tuchtigen; bereik mij Uw genadige hand, opdat mijn vlees nu alle zonde, ondeugd en schaamte zal mijden, dat ik het oude kleed mag scheuren, en eeuwige vreugde met U. Christus, ik prijs U! O mijn allerhoogste God, dat ik heb geleefd om deze dag en dat uur te zien, dat ik nu met mijn bloed van Uw Naam mag getuigen.
Mijn geliefde broeders en zusters, ik beveel u allen aan de Heere, houd het Evangelie van Christus stevig vast in uw hart, dit laat ik u ter waarschuwing: vrees God en wees moedig, wees mijn navolgelingen, zoals ik bereid ben Christus de Heere te volgen en mijn leven te verlossen."
En aldus doden zij deze vrome man met het zwaard in het geheim, zodat velen het niet hoorden. Wanneer dieven en moordenaars daar veroordeeld worden, is het gebruikelijk om het hele land dat te laten weten; maar de vromen worden vermoord in het geheim, wat een schande is voor de Schepenen. Zo werd Conrad onthoofd met het zwaard en bewees hij een getrouwe getuige van het lijden van Christus, in Houf, in Bergsland dat toebehoort aan de prins van Gulick en Cleef. In het jaar 1565.
Onder dezelfde Renmeester, die een zeer bloeddorstige man was, waren ook zeven andere personen, vier broers en drie zussen, eerder gearresteerd. Deze vier broeders werden ook veroordeeld dat ze ter dood moesten worden gebracht als ze weigerden hun geloof op te geven.
Maar de Heere beschermde hen, en verloste hen allen uit de gevangenis, ongedeerd in hun geloof. Want deze bloeddorstige tiran werd door God met een plotselinge dood geslagen, zodat de gevangenen uit de gevangenis werden bevrijd, hun geloof bewaarden en de waarheid volgden.

TWEE BRIEVEN DIE KOCH UIT DE GEVANGENIS SCHREEF

Eerste brief

Genade, vrede en genade van God de Vader en de Heere Jezus Christus, is wat ik, Conraet Koch, een gevangene in de Heere, in Leewenburg, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, wens. Amen.
Ik laat je hierbij weten dat de beul bij me is geweest, en ze verzochten me met harde woorden, maar martelden me niet. De Heere behield mij, zodat ik niet met hen instemde. Toen zeiden ze dat ze zouden gaan eten en dan terugkwamen en me martelden. Maar voordat de maaltijd al voorbij was, kwam de Renmeester al naar me terug en vertelde me veel over de predikant van de vorsten, dat die nog eens bij me zou komen. Want hij kende de bedoelingen die we hadden.

Ik antwoordde: "Ik wil hem niet, het Woord van de Heere heeft me geleerd." Heb ik je niet gezegd dat ik geen prediker wil?"
Hij zei: "Het is waar, maar toch wens ik dat je mijn wil zozeer doet, als te zeggen dat je wilt dat hij naar je toe komt. Maar daar ben je het niet mee eens; goed, het maakt niet uit; maar dan krijgen we de mensen kwijt."
Ik antwoordde: "Ik wil het kruis van Christus niet opzij leggen."
Toen zei hij: "Dan kan ik het niet veranderen", en zo verliet hij mij.
Zo, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, heeft de Heere mij voor hen behouden. Bidt de Heere getrouw voor mij, om mij tot het einde van mijn leven in Zijn getrouwe Woord te behoeden, opdat ik daaraan vasthoud; want ik ben nog steeds van goede hoop en bereidwillig om met alle geduld te wachten, door de hulp van de Heere, alle lijden wat Hij wil om over mij te doen omwille van Zijn Naam. Moge Hij niet meer lijden op mij leggen, dan dat ik kan verdragen, opdat Zijn Naam door mij niet wordt beledigd. Help mij daarom de Heere te smeken. Ik verwacht ook niet te vergeten al mijn dierbare broeders en zusters te gedenken, en ook niet allen die de Heere vrezen. Moge de Heere tot onze hulp komen, zodat we mogen bidden zoals Hij wil, zodat we met alle vromen kunnen worden gehoord; daartoe helpe ons de Heere door Zijn genade. Amen.
Ik heb ook vernomen dat onze medeleden ***in Keulen zijn vrijgelaten***; de Heere wordt geprezen om Zijn grote liefde die Hij ons in deze laatste dagen betuigt, ons zo veilig behoed voor de bedrieglijke slangen, die zo subtiel tot ons komen met schone woorden, die niets anders zijn dan louter hypocrisie die door hen wordt gebruikt om ons te af te leiden van het verbond van de Heere.
Hiertoe moge de Heere allen behoeden die Zijn verbond hebben aangenomen. Amen.
Hiermee den Heere aanbevolen.

DE TWEEDE BRIEF, AAN ZIJN broeder A. VAN B.

Genade, vrede en een standvastig hart voor de Heere, wens ik u toe, A. van B., mijn lieve broeder in de Heere; en ik dank de Heere voor de brief die je me hebt geschreven. De Heere zij gedankt ervoor, en ik vraag ook van u, mijn lieve broeder, dat u mij helpt de Heere te smeken, opdat ik waardig worde wat u mij toewenste en begeerde voor mij. Ik heb echter nog steeds een goede hoop, dankzij de Heere ervoor. Ik ben ook nog steeds bereid om te lijden - omwille van Zijn Naam; maar moge Hij mij er kracht voor geven. Amen.
Ik wens ook dat u, mijn lieve broeder, onze broeder H. K. veel goeds toewenst in mijn naam. Moge de Heere ons alle goede dingen waardig maken. Ik kan je echter niet zoveel schrijven als ik zou willen dat je hebt. Moge de Heere ons, volgens zijn grote genade, geven wat onze zaligheid zal bevorderen. Amen.
En ik vraag u al mijn broeders en zusters veel goeds te wensen met wie de Heere u in contact zal brengen, en om hen te waarschuwen om de Heere trouw te bidden, om mij tot zijn dood in Zijn getrouwe Woord te houden. Ik hoop u niet te vergeten, zoveel als mij mogelijk is. Moge de Heere ons helpen om in oprechte liefde te bidden, zodat we gehoord kunnen worden en hierna, met alle vromen, Zijn koninkrijk beërven; Daartoe moge de Heere ons helpen. Amen.
Ik laat u ook dat op Allerheiligen-avond twee priesters mij bezochten, die wilden me naar de Kerk brengen; en toen ik er niet mee instemde, hebben ze me bij de Heere aanbevolen; ja, ook drie Schepenen en deden hun best daartoe; maar de Heere bewaarde mij. Hem zij lof en dank ervoor, en moge Hij u en mij behouden zolang wij leven. Amen.

O mijn geliefde broeders en zusters, smeek de Heere ijverig voor mij, dat Hij mij, onwaardige knecht, om in de gevangenis laat werpen, dat het moge zijn tot Zijn lof en tot mijn zaligheid; dit verlang ik met heel mijn hart. Moge de Heere mij en u te hulp komen.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade. Amen.
Ik, Conraet Koch, heb deze brief geschreven vanuit Leewenburg, uit de gevangenis, anno 1565.

138. MATTHIAS SERVAES, VAN KOTTENEM, 1565

… Theisz Rueden uit Dülken, die op 26 juli 1565 in Keulen gevangen zat met andere wederdopers, zei dat hij het jaar ervoor tussen Heinrich Krufft en **Matthias Servaes** door Gladbach en Viersen was gedoopt , de leiders die in de regio van Gladbach hadden gepredikt en gedoopt. De enige andere prediker die hij kende was "das Lampgen", die echter van zijn kantoor was afgezet. Dit was Lambert Kramer (of Lemken), die belangrijk was voor de geschiedenis van de gemeente Gladbach en die samen met Zillis stond in de kwestie van het verbod en vermijden in het huwelijk tegen de onverbiddelijke positie van Menno Simons. Hij werd uitdrukkelijk 'een hoge Duitse prediker' genoemd en vertegenwoordigde het gematigde gezichtspunt van de hoge Duitsers. **Matthias Servaes**, die ook in Keulen in 1665 gevangen zat, begunstigde de eenheid en keurde geen overdreven strenge discipline goed en in deze geest waarschuwde hij zijn broeders in zijn correspondentie vanuit de gevangenis.

Op **30 juni 1565** werden **Matthias Servaes von Ottenheim**, **Hermann von Daverkhausen** en **Jost Boterknap** geëxecuteerd door onthoofding. GAMEO

Omdat deze **Matthias Servaes** een ouderling en leraar van de gemeente was, gebeurde het, in 1565, dat hij op een avond een aantal vrienden op een bepaalde plaats in Keulen had ontmoet om hen met het Evangelie te bedienen. Maar er was een Judas, aan wie dit bekend was; deze ging en haalde de dubbele wacht, die onmiddellijk volledig bewapend aankwam, en het huis binnentrad waarin de vergadering van achteren werd gehouden; deze verbrak de samenkomst en nam de kudde, met slagen, woede en toorn; maar de aanwezigen gingen met hen als schapen naar de Beyentoren.
Daar werden al hun namen opgeschreven en werden ze naar andere, afzonderlijke plaatsen gebracht. Ze werden met grote naarstigheid gevraagd, wie hun leraar was; in antwoord op die vraag, bekende Matthias Servaes zelf dat hij de man was. Ze probeerden hem af te trekken van Christus en Zijn heilige Woord, en proberen dit op verschillende manieren, met bedrog en subtiliteit, met smeekbeden en bedreigingen; en terwijl hij al deze listen afsloeg, werd hij hevig gemarteld; hij was echter niet verschrikt voor marteling of pijn, maar hield in zijn hart vast wat God hem had geopenbaard.
Naderhand werd hij 's ochtends naar de Hacht gebracht, waar ook veel valstrikken werden gelegd om zijn ziel te vangen. Uit de Hacht werd hij voor het strafhof gebonden gebracht, waar de keizerlijke mandaten hem werden voorgelezen. En hij werd overgeleverd aan de macht van de beul, die hem volgens het mandaat ter dood moest brengen.
Matthias was bereid en liet zich leiden als een onschuldig lam voor de slachting. Hij hief zijn ogen op naar de hemel, vouwde zijn handen en zei: "O mijn Vader, ik prijs Uw Naam, dat ik dit waardig word geacht."

Veel mensen stroomden samen, om dit te zien; sommigen voelden sympathie voor hem en zeiden: "Het is toch jammer dat deze goede man moet sterven voor een dergelijke daad."
Onderweg kwam er een jonge vrouw langs die met hem wilde praten; maar zij grepen haar en stootten haar van hem af.
Afro, een knaap, wilde hem begroeten, die ze ook in beslag namen, maar de graaf gebood hun om hem te laten gaan.
Voordat hij op de plaats van executie aankwam, keek hij om zich heen en zei: "Ik heb veel mensen op mijn dag aanwezig, het was toch jammer dat al deze verloren zouden gaan."
En toen hij er nu aan toe was om te sterven, zei hij hardop: "O God, Gij weet het goed, voor wat ik heb nagestreefd en wat ik heb gezocht in mijn leven, vanaf het begin, dag en nacht."
En hij zei tegen de graaf. 'Ik weet het heel goed, mijnheer graaf, hoe gij mij hebt behandeld; maar ik heb je allemaal vergeven; het is allemaal uit mijn hart."
En aldus beëindigde het leven van deze vrome man, hij werd geëxecuteerd met het zwaard.
Wat zijn belijdenis is geweest inde gevangenis en hoe hij zijn broeders heeft vermaand en getroost is in de volgende brieven te vinden.

DE EERSTE BRIEF, AAN H. K. ZIJN BROEDER IN DE HEERE, EN OOK AAN ZIJN ANDERE MEDELEDEN

De zaligende genade van God en de vrede van onze Heere en Heiland, Jezus Christus, worden aan alle gelovigen vermenigvuldigd door de bediening en de zalving van de Heilige Geest. Amen.
Verder, mijn geliefde broeders in de Heere, deel ik u mee dat ik nog steeds heel goed ben, zowel naar het vlees als naar de geest, in lichaam en ziel, uiterlijk en innerlijk. Want ik acht het allemaal zeer goed, of het nu vreugde of verdriet is, ja, leven of dood; want ik leef niet voor mijzelf, noch sterf ik voor mezelf; want of ik leef, ik leef voor de Heere en of ik sterf, ik sterf voor de Heere; want ik ben in Zijn hand en ik ben er zeker van dat niemand mij er uit zal rukken; ja, ik beschouw de dood nu als winst. Ik heb een verlangen om ontbonden te zijn en met Christus te zijn, mijn Heere; voor wat ik ook tegenkom, alles neigt naar mijn troost. Romeinen 14: 7, 8; 2 Cor. 5:15; Johannes 10:28; Fil. 1: 21, 23.
Ik ben hier nu beperkt voor de bevordering van het Evangelie, en mijn banden worden alleen zichtbaar voor de lof van de Heere, vertrouw ik, en niet voor de mijne, en tot troost van alle vromen die onder dezelfde kastijding staan, en tot versterking van hun doel. Daarom verheug ik me in mijn lijden, dat ik waardig ben door de Heere om smaad te zijn voor Zijn Naam (waarvan ik desondanks mezelf onwaardig acht), om te vervullen wat overbleef van Zijn lijden voor Zijn leden. Kolossenzen 1:24.
En zoals het lijden van Christus in overvloed in ons is, zo vind ik mijn vertroosting veel meer door Christus, die mij overvloedig troost in al mijn lijden; en door Zijn hulp zal het mij gelukken, en ook al diegenen die Hem erkennen als het allerhoogste Goed, en daardoor worden ertoe aangezet Hem boven alles lief te hebben, zodat zij graag alles haten en verlaten om Zijnentwil, opdat zij alleen door de Minnaar mogen worden bemind. Dat we dit allemaal mogen doen uit kinderlijke liefde, dit wens ik u en mij, en allen die er oprecht naar verlangen, door Jezus Christus, vastberaden en onwrikbaar tot het einde. Amen.

Verder, mijn L. B. H. en allen die zijn aangesteld om over de zielen van mensen te waken, oefen uw ambt met ijver, opdat u er niet lui, slaperig of nalatig in zult zijn; maar dat u getrouwe wachters moogt zijn, die naarstig en oprecht de kudde van Christus leiden en voeden, en dit met alle nederigheid en zachtmoedigheid; ja, als een vader over zijn kinderen die streng bestraft als zijn kinderen verkeerd doen; en hoewel hij hen niet op het punt kan brengen waar hij ze graag zou willen hebben, zal zijn vaderlijke aard hen niet vergeten, zodat hij hen niet als zijn kinderen zou beschouwen. Enz enz.

… Daarop trachtten zij mij door vele smeekbeden en verzoeken te ontroeren; maar wanneer ze daardoor niets konden bereiken, begonnen ze me ernstig te bedreigen; en toen ze ervoeren dat dit alles niet hielp, maar alleen verloren arbeid, martelden ze mij en onze **broeder Herman**, wat gebeurde op 17 juli.
Maar bedankt aan de goede God - die de Zijnen niet verlaat, maar in tijd van lijden en verdrukking, troost hen op het juiste moment - Hij hield onze lippen, zodat zij niet één woord bereikten (volgens hun wil) van ons, over wat zij ons vroegen.
Herman werd echter spoedig *vrijgelaten.* De belangrijkste reden waarom we gemarteld werden, was dat we moesten vertellen hoeveel leraren er waren, wat hun namen waren, waar ze woonden, waar in de stad die ik had onderwezen, hoeveel ik had gedoopt, waar de bediening opgelegd was aan mij en welke leraren bij die gelegenheid aanwezig waren; en dat ik de magistraten als christenen zou erkennen, en de kinderdoop als goed.
Toen drukte ik mijn lippen op elkaar, gaf het over aan God en leed geduldig, indachtig de woorden van de Heere, waar Hij zegt: "Niemand heeft grotere liefde dan deze, dat een mens zijn leven geeft voor zijn vrienden. Gij zijt Mijn vrienden, als gij doet wat Ik u gebied." Johannes 15:13, 14.
Ik herinner me ook dat Johannes zegt dat we ons leven moeten afleggen voor de broeders, 1 Joh. 3:16. Het lijkt erop dat ik nog veel moet lijden; echter, de Heere alleen houdt het in Zijn hand; noch kan ik anders bidden dan dat de wil van de Heere wordt gedaan

… Er zijn maar weinig dagen voorbij waarin we niet samen praten; toch zag ik zoveel mogelijk beknoptheid in bekennen en spreken, hoewel op deze manier vaak drie of vier uren werden doorgebracht. Och, waarschuw alle gevangenen, wanneer je kunt, dat ze alles weigeren; en gedenk ons dag en nacht door God voor ons te bidden. Zo zijn wij ook op u gericht, en ik wens dat u alle gelovigen veel groet met de kus van liefde, in onze naam.
O, hoe alle gelovigen in mijn hart liggen, zodat ik ze maar zelden vergeet; ja, ik herinner me hen met ernstige gebeden en verzoeken (zoveel als mogelijk is door de genade van God) aan de Heere.
Ik kan je niet veel schrijven, want schrijven is bij mij kostbaarder dan goud. Schrijf ons niet; wat betreft de reden waarom, denk er zelf over na. De God van Israël wil u en ons bewaren. Amen.
Matthias Servaes, uw broeder en gevangene van de Heere omwille van de waarheid. Met de kinderen waarvan de opvoeding der gemeente toevertrouwd is, houd ik mij aan de mening die u over mij hebt gehoord.
De genade van onze Heere Jezus Christus zij met ons allen. Amen.

Servaes spreekt in de vierde brief o.a. over Joosken en Herman, mijn lieve medegevangenen, etc. en besluit:

… Geliefde broeders, over ons onderzoek en onze hoorzitting heb ik u eerder heel kort geschreven, zoals u weet. Maar als ik je een voor een alle vragen moet stellen die ze mij hebben gesteld, en de antwoorden die ik ze heb gegeven, zou ik veel inkt, papier en tijd nodig hebben; vooral, voor wat er gedurende de dag tussen mij en de graaf werd gesproken, op een vriendelijke manier en ook met scherpte; want het is heel veel. Maar toch, als we waren waar de graaf ons wenst, zouden we worden vrijgelaten. Zijn geweten is niet gemakkelijk, maar beschuldigt hem. Moge de Heere ware bekering in zijn hart brengen, en het een duidelijk gezicht geven, de wil van God kennen en licht onderscheiden van de duisternis, en dat hij, als gevolg daarvan, haat en volkomen duisternis mag verlaten en het ware licht liefheeft en houd het vast aan zijn hele hart, zodat hij ook in die klei, met de ware kinderen van het licht, ontvang zijn deel uit de hand van de Heere. Dit wens ik hem en al onze vijanden en tegenstanders, van God (zoveel mogelijk) uit het diepst van mijn hart. Anders gaat het nog steeds goed met ons in elk opzicht, in lichaam en ziel. We hopen te helpen het getal van de rechtvaardigen te vervullen, en bij onze vaderen te rusten, en te wachten op de heerlijke beloning van alle rechtvaardigen..

Ik groet alle gelovigen met een heilige kus. Groet elkaar met een kus van liefde. En vergeet ons niet, noch een van de gevangenen; maar volhard in een krachtig gebed voor ons tot God, want dit is hoogst noodzakelijk. Want het leek mij dat het gemakkelijk was om gevangen te worden in de tijd van onze broeder Thomas; maar nu neemt de subtiliteit van de mensen neemt elke dag toe. Bidt daarom ijverig voor ons; we vertrouwen ook om je niet te vergeten; de Heere zij met ons allen. Amen. Door mij, MATTHIAS SERVAES,

Uw zwakke broeder, en onwaardige prediker en gevangene van Jezus Christus, die ik in het Evangelie in mijn banden dien. Ik hoop dat mijn oplossing nabij is.
Ik wens van u, I.N.B, dat u dit ordelijk en op de juiste manier uitschrijft en maakt dat mijn vrouw (die ook in de gevangenis zit) er een afschrift van krijgt. Als het u behaagt moge het ook door de broeders worden gelezen; maar als u het niet dienstelijk acht of de glorie van God niet bevordert, moet u er afstand van doen, want ik zoek er niet in het minst mijn eigen eer, maar de lof van de Heere en de troost en vreugde van de gelovigen.
Mijn moeder groet ik in het bijzonder, en ik wens dat ze de Heere dient zonder bedrog. Hetzelfde wens ik van mijn ***broeder Johan en mijn zussen***. Geschreven en gelezen met veel tranen; en dit vanuit het hart.
U kent mijn broeders, dat ik niet lichtzinnig mijn bediening opvatte, maar met veel tranen; op dezelfde manier neem ik het nu op. Toen weende ik om verdriet; maar nu ween ik van oprechte vreugde. Met tranen ontving ik de bediening aan u (ik geloof, ook van God); maar met veel tranen van grote vreugde geef ik het over aan de Heere (als het Hem behaagt) en aan u. Moge de Heere menigvuldig mijn plaats vervullen met trouwe dienaren. Amen.
Och, hoe is mijn hart in het uwe. Toon een vaderlijk hart aan iedereen, met alle nederigheid; en of het goed of slecht met je gaat, geef de lof aan de Heere toe, want Hij werkt en doet alles, en niet wij. En verlaat in geen geval de mensen in Nederland; bestraf hen scherp voor trots; dit is mijn wens.
H. en F. en allen, vergeet niet.
En groet van mij T.W., mijn lieve broeder, van wie ik houd vanuit het hart. Bezorg uzelf in een Goddelijke geest in de aangelegenheden van het Bovenland; voorkom verdeeldheid tussen de mensen waar je maar kunt.

Dit is geschreven voor al diegenen die verlangen dat ik ze zou schrijven, want ik kan niet elk in bijzonder schrijven. Ik zoek daar geen eer in.
De genade van God is met ons allen. Amen.
Datum de 9e dag van juli 1565.

DE VIJFDE BRIEF DIE MATTHIUS SERVAES SCHREEF AAN ZIJN MOEDER, ZIJN broeder JOHAN, ZIJN SCHOON-BROEDER LEONAERT, EN ZIJN TWEE ZUSTERS FRANSKEN EN BARBER

Genade en vrede van God de Vader, en de aansporing van de Heilige Geest tot alle gerechtigheid, ik wens jullie allen, mijn geliefden, door Jezus Christus. Amen.
Verder informeer ik u, lieve moeder, en broeder Johan, en Fransken en Barbara, mijn lieve zusters, dat het volgens het vlees heel goed bij me is (met uitzondering van deze banden die ik desalniettemin ook goed acht); en volgens de ziel is het nog steeds veel beter. Looft en dankt het voor de eeuwige God, die het zo goed bij mij heeft gemaakt, onwaardige, zwakke dienaar; want het was al vastgesteld (zoals u zelf gedeeltelijk weet) dat ik u zou verlaten; maar van deze reis, die ik nu ben, wisten we allemaal niets. Dit was dé reis die ik moest maken. Ik ben er nu een beetje overheen gegaan en ben (dankzij de Heer) nog niet waardig, hoewel ik tot nu toe een zeer gevaarlijke en pijnlijke weg heb afgelegd en het heeft me veel zweetdruppels gekost. Ik weet ook heel goed dat de tere kinderen van de Heere ruwe wegen moeten gaan, en al heb ik geleden, en nog steeds dagelijks veel te lijden, van rovers, slechte werkers, valse broeders en bedrieglijke, leugenachtige apostelen, toch vertrouw ik erop dat ik niet zal terugwijken, maar blij doorga door de hulp en de hulp van God, totdat ik kom tot het gezegende einde en ervaar de prachtige stad. Baruch 4:26; II Korinthiërs 11:26; Openb. 2: 2. Enz.
Maar Hij die een gids met Tobias stuurde, bewaarde de profeet Daniël in het hol van leeuwen en beroofde het vuur van zijn kracht, zodat het de drie mannen in de vurige oven niet kon schaden, dezelfde en geen ander, heeft ook heeft me tot nu toe machtig bewaard en ik heb er vertrouwen in dat Hij me ook veilig tot het einde toe zal houden. Amen.
Daarom, mijn lieve moeder, en Jan mijn broeder, en mijn twee zussen, het is mijn veelvuldig smeken en vaderlijke en broederlijke vermaning, dat u standvastig in vroomheid voor God wandelt; want het zal niets baten om te roepen: "Heere, Heere", als we niet ijverig uitvoeren wat Hij heeft bevolen.

DE ZESDE BRIEF DIE SERVAES VAN KOTTENEM AAN ZIJN HUISVROUW EN MEDEGEVANGEN ZUSTERS IN DEN HEERE

Genade, vrede en vreugde in het hart, door Christus, zij met u, mijn hartelijk geliefde huisvrouw, etc. die ik liefheb vanuit het hart, ja, als mijn eigen ziel en ook met alle gevangenen die in Christus Jezus zijn. Amen.
Verder, mijn dierbare zuster in de Heere, antwoord ik op uw eerste opmerking, waarmee u aangeeft dat het u treurt dat ik alleen ben. Maar mijn lieve kind. Ik ben niet alleen, maar heb de troost van alle gelovigen (Johannes 14:26) bij mij. Ik weet niet of ik ooit meer vreugde op aarde had; want ik ben er zeker van en echt verzekerd dat de Heere mij niet meer zal opleggen dan ik kan verdragen; want ik wens niet bevrijd te worden van lijden (als het de wil van de Heere is dat ik dat niet mis); maar moge Zijn heilige wil gedaan worden. Vandaar, mijn lieve kind, verwerp dit verdriet uit je geest, dit verlang ik.

In de tweede plaats betreur jij je ongehoorzaamheid, dat je niet veel meer gehoorzaam aan mij bent geweest; zo betreur ik het ook vanuit het hart voor mijn God, dat ik niet ijveriger ben geweest dan ik tot nu toe ben geweest; vandaar dat we geen reden hebben om te roemen, maar veeleer om te klagen, want ik zeg met Salomo: "Wie kan zeggen: Ik heb mijn hart rein gemaakt, ik ben rein van mijn zonde?" Spr. 20: 9. Enz. enz.

… Ik moet in grote vreze schrijven. Oh mijn lieve vrouw, en u allen gelijk. Ik beveel u in de hand van de trouwe God; moge Hij u en mij in de plaats houden tot het einde toe. Amen. De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u. Amen.
Ontvang elkaar met een heilige kus van liefde, en gedenkt mijner vanuit het hart, wat ik vertrouw met wat ik met u ook doe. En als we elkaar niet meer op deze aarde mogen zien, moge de Heere ons genade en kracht schenken, om het hier zo te mogen maken, dat we elkaar hierna mogen zien, in de eeuwige vreugde, met alle kinderen van God. Amen.
O mijn lieve Aeltgen, vergeet niet wat ik je vaak heb vermaand, namelijk dat je God sterk voor je ogen moet houden en oprecht voor Hem moet wandelen. Ik bedoel allen. De Heere, ondersteune ons. Amen.
Wees nu getroost, mijn lieve huisvrouw en zuster in de Heere, en leg alle verdriet terzijde; want wat een mens is er (zoals hierboven gezegd) die kan zeggen: ik heb niet gezondigd, mijn hart is rein, ik ben rein van zonde? Ik had ook nog wel ijveriger voor je moet lopen dan ik heb gedaan. Maar moge God alles van ons dat onaangenaam is voor Hem en ons, van ons afnemen. Amen.
Wees waakzaam, mijn lieve zuster in de Heere; want de duivel probeert mensen te verontrusten.
Ik heb dit in de toren van Cunebert geschreven, maar nu zijn we in het huis van de Graaf, namelijk, ik Mattijs en Herman, en we verwachten dagelijks dat we ons offer moeten brengen, waarmee we hartelijk tevreden zijn als God ons waardig acht.
Bewaar deze brief zeer zorgvuldig uit de ogen van hen die ons scherp onderzoeken, opdat anderen daardoor niet in de lasten komen. De vrede van God zij met ons allen. Amen.

DE ZEVENDE BRIEF VAN MATTHIAS SERVAES, AAN I.N. EN ZIJN BROEDERS

Genade en vrede zij met alle gelovigen in Christus Jezus. Amen.
Weet verder, geliefde broeders en zusters, dat het nog steeds heel goed bij ons is, namelijk bij mij en Herman; want onze harten zijn vol van vreugde, ja, loopt er mee over. De tijd lijkt ons zo kort als hij ooit deed. 's Nachts prijzen we onze God eendrachtig. We zijn nu alleen.
Eberhard, de kapelaan r van de bisschop, bezocht me opnieuw, op de zaterdag na St. Jacobus-dag, en sprak zeer vriendelijk met me over de kinderdoop en de opstanding van de doden. En de graaf smeekte mij en zei: "Lieve Matthijs, vertel ons uw fundamentele opvattingen over deze artikelen, want ik zei u dat uw volk in de andere toren bekende dat de lijken niet zullen opstaan, maar van u heb ik geen duidelijk antwoord ontvangen en zoals je ze hebt geleerd, moeten ze het van je hebben."
Ik antwoordde: "Het is waar, Heer Graaf gij hebt de worden de laatste maal met mij gehad. … de vromen zullen opstaan tot het leven, de goddelozen tot de eeuwige dood, en dat we allemaal voor de Rechterstoel van Christus moeten verschijnen, dat iedereen in zijn lichaam zal ontvangen, overeenkomstig dat hij gedaan heeft, of het goed of slecht is. Maar dat hetzelfde vlees en bloed dat we nu hebben, het koninkrijk van God zou

beërven, dit heb ik niet geleerd, maar het tegenovergestelde, namelijk: 'Dat vlees en bloed kunnen het koninkrijk van God niet beërven; en de verdorvenheid beërft de onverderfelijkheid niet. ' I Corinthiërs 15:50.
Toen zei Eberhard, de kapelaan, dat ook hij niet geloofde dat dit vlees en bloed het koninkrijk van God zou beërven.
Ik zei ook: "We zullen veranderd worden." Welnu, hij die zou weten hoe dit zal gebeuren en hoe de doden zullen opstaan en met welke lichamen zij zullen komen, Paulus zegt: "Gij dwaas, hetgeen gij zaait, wordt niet levend gemaakt, tenzij het sterft; en wat u zaait, gij zaait niet dat lichaam dat zal zijn, maar alleen graan, het kan kans maken op tarwe of een andere graankorrel; maar God schenkt hem een lichaam zoals het hem behaagt." (I Corinthe 15:35). Dit, zei ik, is mijn grond. Och, dat ik waardig moge worden om op te staan met de rechtvaardigen, dit is mijn zorg. Maar hoe de Heere mij een lichaam zal geven, dit laat ik aan Hem over, en ben er tevreden mee. Meer dan dit zal ik u noch een andere mens kunnen zeggen.
Ik zei vervolgens verder: "De roep die nu tegen ons opkomt is: deze heeft dit bekend, en die ene dat, en die nog iets anders. Mijn goede vriend, ga onder de mensen en ondervraag elk individu afzonderlijk over alle artikelen "Wat denkt u, zouden ze je iets zekers antwoorden of bekennen? Zeker helemaal niets, of in ieder geval maar heel weinig."
"Het is waar," antwoordde hij. We hadden nog veel extra conversaties over wat oude schrijvers zeggen over de kinderdoop. Ik verwierp ze allemaal en liet ze aan God over; maar hij smeekte me om erover na te denken. Ik stelde hetzelfde verzoek aan hem en zei: 'Ik voel me verzekerd en bevestigd in mijn hart, dat het de zuivere waarheid is, en ik wil ervoor leven en sterven.'
Ik vertelde hen ook iets met betrekking tot hun onreine en gebrekkige gemeente - het bordeel, gokhuis, schermschool, en hun dagelijks leven, dat ze op een volkomen heidense manier leiden; en ook met betrekking tot de onrechtvaardigheid en het geweld dat zij ons door foltering hadden aangedaan, terwijl we geen verraders zijn; dit alles vertelde ik hem om te overwegen, als hij een herder van de schapen was.
Hij antwoordde dat het hem hartelijk speet en des Graafs gelaat verviel, naar het mij scheen ons toe.
Ze stonden op en Eberhard gaf me de hand en prees me op een heel vriendelijke manier aan de Heere. zoals het leek. naar mij. Ze stonden op en Eberhard gaf me de hand en beval me op een heel vriendelijke manier aan de Heere.

DE ACHTSTE BRIEF VAN MATTHIAS SERVAES, TOT AELTGEN, ZIJN VROUW

De genade van God is en blijf bij u en alle mede-gelovigen in Christus die bij u en elders zijn; samen met ware vrede, vriendelijke liefde, gedurig geduld en standvastigheid, om tot het einde alles te dragen wat ons is opgelegd van wat nog overig is van de verdrukkingen van Christus. Amen.
Verder, mijn lieve vrouw, die ik vanaf het allereerste begin van onze samenkomst (hiervan vertrouw ik dat de Heere mijn getuige is), meer lief heb gehad naar uw zaligheid dan naar het vlees, en voor je ziel heb gezorgd als voor mijn eigen en vermaande u tot dat wat we nu zijn. De Heere worde voor eeuwig geprezen!
Want mijn geliefde zuster in de Heere, u kent heel goed het verdriet dat ik voelde vanwege de verwijdering, en hoewel sommigen misschien hebben gedacht dat ik er behagen in schepte, is het helemaal niet zo; want sinds die tijd heb ik vaak gewenst dat, als het voor mijn zaligheid is, ik er op een of andere manier van kan worden bevrijd,

hetzij door gevangenschap of door de dood. Maar aangezien het de Heere behaagt, dat we eerst hier op aarde zijn, door lijden, om getuigen te zijn van Zijn Woord en Naam; zoals je, in zekere mate, meer dan eens hebt gewenst, opdat ik door leed tot God zou worden teruggebracht, en ik heb gewenst dat u met mij zou worden aangehouden, zoals nu is gebeurd.
Laten we daarom ook geduldig zijn, en de Heere danken, dat Hij ons heeft gehoord en ons gebed heeft vervuld, en laten we niet anders bidden dan we tot nu toe hebben gebeden, namelijk: "Heere, Uw wil geschiede." Geef me vrijwillig in de hand van de Heere, die ik heb gediend; en wees niet verontrust over mijnentwege. Maar als u misschien denkt dat we nog veel leed moeten ontvangen (dat is echter in de handen van de Heere), denk dan ook dat, als er veel leed voor ons is voorbereid, er ook veel meer troost daartegenover voor ons is bereid. Want zoals het lijden van Christus in overvloed in ons is, zo is ook onze vertroost overvloedig in Christus. II Korinthiërs 1: 5.
Ik heb geen tijd om meer te schrijven, behalve dit: "Blijf standvastig totdat u van hier wordt weggenomen. Dan, en niet eerder, wordt de kroon van het leven voorbereid."
Dit is ook geschreven aan u, mijn lieve zuster Anna, en allen die bij u zijn. De begroeting met mijn eigen hand De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allemaal Amen.
Groet elkaar met een heilige kus.
Onze broeders groeten u allen. Gedenk ons, en wees een goed getroost, want dit is de eerste erfenis die ons hier is beloofd, die we ook moeten bezitten, als we het eeuwige willen verkrijgen, waar alle tranen die nu uit onze ogen stromen, zullen worden afgewist, en alle verdriet zal zijn veranderen in eeuwige vreugde; want onze verdrukking, die slechts tijdelijk en licht is, vergeleken met dat wat eeuwig is, bewerkt voor ons een veel uitnemender en eeuwig gewicht van heerlijkheid, voor hen die niet naar de dingen kijkt die gezien worden, maar op de dingen die niet gezien worden. 2 Korinthiërs 4:17, 18.
Daarom, keer je ogen af van alles wat zichtbaar is. Hiermee beveel ik u allen aan tot de genade van God. Amen.

DE NEGENDE BRIEF VAN MATTHIAS SERVAES AAN F.V.H.

De verlossende genade van God wordt u en al de vromen door Jezus Christus vermenigvuldigd; met de kracht van de Heilige Geest. Amen.
O, mijn zeer geliefde vriendin in de Heere, kan ik niet uit liefde jegens u nalaten u te informeren hoe graag ik aan uw verzoek zou voldoen, maar ik ontbreek veel dingen, zoals bijvoorbeeld papier en inkt, en bovendien word ik nauwlettend in de gaten gehouden, als goud, dat ik geen brieven mag ontvangen of verzenden. Ontvang daarom deze korte brief ten dele, want ik heb het voor uw bestwil geschreven.
Daarom is de oprechte vermaning en het verzoek dat ik u nu richt, dat u oprecht aandacht schenkt aan uw leven en het opdraagt zodat het conform is aan het Woord van God, ja, aan het Voorbeeld van Jezus Christus, en het aandachtig beschouwt, zoals je zei in een gesprek met mij. Heb boven alles God lief en verlaat de vergadering (Hebreeën 10:25) niet zoals tot nu toe; want als je nog steeds iets meer liefhebt dan Hem, ben je Hem niet waardig.
Let goed op, mijn vriendin in de Heere; want een lippengeloof heeft geen baat, zoals u zelf wel weet; maar het moet een levend geloof zijn, ja, dat werkt door liefde; als we hier willen staan, en hierna voor God. Moge God Schadaï (Exodus 3:14), zulk een geloof in u werken, en in iedereen die er hartelijk naar verlangt. Amen.

Wat betreft hoe het met mij is, ik kan niet genoeg schrijven, want de Heere verleent mij grote vreugde in mijn hart, zodat ik van God zou verlangen, als het Zijn wil zou zijn, dat ik door Keulen zou worden geleid, en geslagen met roeden van straat tot straat, zodat Zijn Naam openbaar zou kunnen worden; en dat mijn lichaam op het pijnbank zou kunnen worden gelouterd, slechts tot lof van God, en niet aan mij; wat ook gedeeltelijk al heeft plaatsgevonden. De Heere worde geprezen, Amen.
De Heere die mijn lippen heeft verzegeld en mij kracht heeft verleend, die Hij nog steeds dagelijks vermeerderd; en die me tot het einde toe zal ondersteunen. Amen.
Hiermee beveel ik u bij God aan. Denk aan ons zoals wij dat ook zullen doen. Groet hen die bij u zijn, voor wie mijn groeten in de Heere aanvaardbaar is.
Door mij, MATTHIAS SERVAES, van Kottenem.

DE TIENDE BRIEF VAN MATTHIAS SERVAES, AAN MAR. WEST.

Genade en vrede worden u en alle gelovigen, van God de Vader, door Jezus Christus vermenigvuldigd; met de kracht van de Heilige Geest. Amen.
O mijn geliefde zuster in de Heere, M.W., uit grote liefde, die we wederzijds gevoeld hebben door de kennis van God, omdat we elkaar kennen, kan ik het je niet nalaten om je wat te vertellen. Ik denk vaak aan jou, en evenzo aan alle vromen; want ze liggen dag en nacht in mijn hart. Enz enz.

… O mijn geliefde zuster, hoe zoet is het juk van de Heere, hoe licht is Zijn last op mijn nek! Door Zijn hulp zal ik me voor mijn God stilhouden, wat het moge kosten. Maar ik wens dat gij en alle gelovigen de Heere voor ons smeken, wat wij ook vertrouwen om voor u te doen. Ik bid oprecht dat Zijn wil zal worden gedaan.
O mijn geliefde zuster, blijf standvastig en stil in vroomheid, opdat u in staat zult zijn om te blijven staan. Genade zij met u allen die onze Heere Jezus Christus oprecht liefhebben. Amen. Ef. 6:24.
Door mij, MATTHIAS SERVAES, B.I.H.
Je broeder in de Heere.

Martyrologium Antwerpen

16 februari 1566.
Bij verstek gebannen ten eeuwige dagen:
HENRICK VAN AUTHEM of VAN ARHEM, cleermakere.
ASSUERES, goutsmit.
NICLAES HERMANS, tymmerman.
WILLEM CHIRYNS (CIERENS), riembeslagere.
SYMON ZEGERS.
FRANCOYS SPIERINCK.
HENRICK (DE) WOLFF, droochscheerdere.
COENRAERT BLOCK.
JAN DE WEESE, metser.
MATHEEUS WEYNS, metser.
WILLEM HUYBENS, metser.
JAN EERTVELT, tymmerman.
CORNELIS BOLLAERTS, tymmerman.
HANS VAN AMERSFOORT, cleermakere.

Allen besmet te zyne vander secten der Wederdoopers.
Bron: *Gebodboeck, vol. C, fol. 21vo. A.A.B. Deel 9, blz. 293-296.*

29 april 1566.
Onderzoek naar een verboden drukwerk.
GIELIS VAN DIEST, gesworen boeckdrucker.
AMATUS TAVERNIER, gesworen boeckdrucker.
JAN DE LAET, boeckdrucker.
JAN GRAPHEUS, boeckdrucker.
Bron: *A.A.B. Deel 10, blz. 311-314.*

20 augustus 1566.
OP DEZE DAG, VOND TE ANTWERPEN, DE BEELDENSTORM PLAATS, WAARAAN GEEN DOOPSGEZINDEN HEBBEN DEELGENOMEN

ELZAS, ITALIE, SCHWABENLAND, DUITSLAND

139. TWEEENVEERTIG PERSONEN, TE WETEN, VIERENDERTIG-MANNEN EN ACHT VROUWEN, OM DE GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS IN BERNERLAND. TIROL, GEDOOD, 1566

Omdat we heel graag wilden weten wat de huidige toestand was van onze geloofsgenoten in de Elzas, en ook wat er voorafgaand aan dit gebeurde, met betrekking tot de vervolgingen die we leden, ontvingen we door middel van een goede vriend van ons, H. Vlaming, momenteel woonachtig in Amsterdam, een uittreksel uit een bepaald document dat de ouderlingen en leraren in de Elzas over deze kwestie hebben opgesteld en hier naartoe hebben gestuurd.
Vertaald uit de volkstaal van de Elzas, luidt het uittreksel als volgt:

"Wat betreft de broeders die voor het geloof werden geëxecuteerd, in het Bernerland, vanaf het jaar ***1528 tot het jaar 1566 zijn tweeënveertig personen geëxecuteerd***, onder wie acht vrouwen. We hebben in ons bezit een korte samenvatting van hun namen en achternamen, evenals in welk jaar en op welke dag elk van hen werd geëxecuteerd", enz.

Tot dusverre was het uittreksel van deze brief, ondertekend als geheel, met de namen en achternamen van de ouderlingen en leraren in de Elzas. Die we hier zouden invoegen, maar bevreesd zijnde dat het zelfs vandaag de dag de vervolging zou kunnen vergroten ze, - waarvan ze niet helemaal vrij zijn, waarvan op de juiste plaats aanwijzing zal worden getoond."

140. JAN GEORGEN, ITALIË, 1566

In het jaar 1566 ging broeder Jan George, **een Graaf uit Italië,** die een aantal jaren in Duitsland woonde, als vluchteling, die bij de gemeente vertoefd had en zich als een zeer nederige en uitstekende christen gedroeg, van Grossenstein terug naar Italië, waar hij zijn vrouw had verlaten.
Maar daar werd hij veroordeeld en verraden, zodat de mannen uit Venetië kwamen en hem arresteerden. Toen zij op het water waren, op weg naar Venetië, wierpen zij hem in de zee en verdronken hem, opdat ze zich aldus in stilheid van hem konden ontdoen; opdat er geen grote moeite zou ontstaan om zijnentwil, als zij zouden brengen in Venetië, omdat hij van zo'n edele afkomst was.
Zo moest hij zijn tijdelijke leven verliezen voor het geloof. Door geloof verliet hij en ontging hem allee dingen van deze wereld, en verkoos hij eerder om schande te lijden met het volk van God, dan te genieten van tijdelijke eer en onderscheiding onder zijn eigen volk; en achtte de versmaadheid om de naam van Christus als een grote rijkdom, ver boven de schatten van Egypte of het deel van deze wereld; want hij zag in de toekomst en de eeuwige beloning, die groot zal zijn in de hemel. En deze zal hem niet worden onthouden als zijnde een getuige, volger en moedig Ridder van Christus. Hebr. 11:24, 26.

141. JAN MANG, SCHWABENLAND, 1567

In het jaar 1567 werd Jan Mang, een hoedenmaker van beroep, gevangen gezet te Senthoffen, [Sonthofen?] in Swabenland, vanwege het geloof en de Goddelijke waarheid. In zijn gevangenschap had hij het erg koud, zodat hij 's nachts niet warm kon worden. Daarnaast moest hij de goddelozen weerstaan in menig aanslag en strijd.
Ten slotte ontsliep hij in de Heere, in de gevangenis, nadat hij zijn geloof had bewaard en geduldig daarin voleindigd tot het einde; daarom zal hij ook de heerlijke kroon van het leven beërven, met alle uitverkorenen van God.

142. NICHOLAS GEYER, TIROL, 1567

In hetzelfde jaar werd ook Broeder Nicholaes Geyer, een molenaar en diaken, aangehouden voor het geloof, in Innspruck, in het graafschap Tirol. Daar onderzochten de Jezuïeten en anderen hem op vele en verschillende manieren, en bij het onderzoek behandelden ze hem op een wrede en satanische manier; maar hij liet zich niet aftrekken van het geloof, maar bleef standvastig volhouden als een christelijke held, grote vastheid. Hij werd ter dood veroordeeld door de kinderen van Kájafas en Pilatus. De priesters, evenals de dochter van Herodias, waren vastbesloten om zijn hoofd te krijgen, wat zij ook verkregen, want hij werd met het zwaard geëxecuteerd en vervolgens verbrand, dus moedig verkreeg hij de overwinning in Christus, in de nobele strijd van het geloof, als een ware liefhebber van God, die geen verdrukking, marteling of ergernis tot wanhoop kan brengen. Geen water kan zijn liefde doven, geen zwaard scheidt het, geen vuur verteert het; maar het was voor hem een weg van God naar het eeuwige leven, want door liefde tot God zullen wij, door Zijn genade, het Paradijs binnengaan, als we ons niet laten afleiden van Zijn liefde.

VLAANDEREN 1567

In **Antwerpen** was er al in de late middeleeuwen sprake van ketterij en verzet tegen de Roomse kerk . Omdat er in de stad veel drukpersen waren om de nieuwe ideeën te verspreiden, vond de Reformatie hier vroeg toegang.

Het anabaptisme won hier ook snel aanhangers en in 1534 was er een grote groep. Een proclamatie van 12 februari 1535 noemde er verschillende. De eerste te executeren Doper was Jeronimus Pael , onthoofd op 17 februari 1535. Jan Smeitgen of Smekens , een predikant die vanuit Maastricht naar Maastricht was gevlucht, werd op 24 mei 1537 verbrand. Op dit moment lijkt het revolutionaire wederdoper (Münsterieten) te hebben gehad een groot aantal volgers. Jan van Geelen bezocht Antwerpen in 1534. De Davidjoristgroep had ook een paar aanhangers. Maar de vreedzame Mennonieten overheersten snel. De geschiedenis van de Doopsgezinden in Antwerpen is moeilijk te schrijven. Het is de zeer verstoorde geschiedenis van een buitengewoon belangrijk anabaptisch centrum. Strada meldt dat de doopsgezinden een grotere aanhang hadden dan de Lutheranen, zij het minder dan de gereformeerden. Morillon schatte het aantal Mennonieten in 1566 op 2.000. Velen van hen leden de dood van een martelaar. Heel vaak werd marteling toegepast. In 1559 zaten tegelijkertijd 15 doopsgezinden in de gevangenis; in 1569 werd opnieuw een groot aantal gevangen genomen toen een dienst in het huis van Jan Poote verstoord was. Een *Liedekenz*ingt over niet minder dan 72 martelaren die ter dood worden gebracht tussen 1550 en 1560. In 1573 werd de gemeente, die bijeenkwam in het huis van **Jan de Chordis**, overvallen; 35 personen werden gevangengezet, van wie er 28 werden geëxecuteerd. De gemeente had een eigen verloskundige; de autoriteiten werden dus niet op de hoogte gebracht van de geboorte van kinderen (en bleven niet gedoopt).

Tijdens de zware vervolgingen vluchtten velen naar het buitenland, naar Engeland (1552), naar Emden, en vooral naar Nederland. De ouders van Van den Vondel vluchtten naar Keulen. Uit de kruisverhoren blijkt dat velen betrokken waren bij de textielindustrie. Dat een aantal van de geëxecuteerden welgesteld waren, wordt aangetoond door de opbrengst van hun geconfisqueerde eigendom.

In *Antwerpen-Archieven* XIV heeft P. Génard een lijst samengesteld van personen die in deze stad van 1521 tot 6 augustus 1577 om religieuze redenen *(ter cause van de religie),* dwz ketterij, zijn veroordeeld. In totaal waren er ongeveer 1.700 personen, van wie er 1.107 met naam worden genoemd. Van de 1.107 waren minstens **431 Doopsgezinden**. Aan deze groep van Doopsgezinden kunnen zeker anderen worden toegevoegd, waaronder sommigen wier 'ketterij' niet is gedefinieerd, en ook sommigen van wie de namen niet worden genoemd. Van het hierboven genoemde aantal van 431, dat zeker als Doopsgezinden kan worden aangeduid, is het niet duidelijk wat de resultaten van de rechtbank waren voor 27; 159 ontsnapten uit de gevangenis en werden voor altijd verbannen; **248 werden ter dood gebracht (170 mannen en 78 vrouwen).**

Waarschijnlijk waren er verschillende gemeentes, die zich in particuliere huizen verzamelden. Lange tijd was een van de ontmoetingsplaatsen in de Kramersstraat bij de Schuttersbron. *Weetdoeners* (kennisgevers) hebben de leden aangekondigd waar de vergaderingen zullen worden gehouden. De predikant Jan van de Walle bekende dat hij een dienst had bijgewoond van 50 personen en 18 of 20 personen werden gedoopt. Ze verzamelden zich ook buiten de stad. In 1566 werd een vergadering van 300 broeders en zusters verstoord.

In januari 1566 had de gemeente minstens 16 predikers. Veel oudsten werkten hier. De bekendste zijn Gillis van Aken, die een groot aantal doopte; Leenaert Bouwens, die tussen 1554 en 1565 bijna 300 personen droeg; Joachim Vermeeren, Joost Verbeeck, Hermann Timmerman, Hendrik Van Arnhem, Paulus van Meenen en Hans Busschaert. Naast de oudsten waren er ook enkele belangrijke predikers: Jan van den Walle, Adriaen du Rieu, Hans Symons, Jelis Bernaerts, Jan Van Ophoorn; in de stad Antwerpen als martelaar. Omdat Antwerpen zo

belangrijk was als een Doopsgezind centrum in België , is het logisch dat de predikers van de Vlaamse gemeenten, die omstreeks 1545 in Gent bijeen waren , bij de Antwerpse groep vroegen of er misschien een oudere beschikbaar zou zijn (A.L.E. Verheyden, 'Mennisme in Vlaanderen', niet-gepubliceerde ms.).

Toen het conflict tussen ***Friese en Vlaamse partijen*** (1566-1567) plaatsvond in Friesland , waarheen vele doopsgezinden uit België waren verhuisd, trad de ouderling en de predikant uit Antwerpen herhaaldelijk op als bemiddelaar - onder andere Hendrik van Arnhem , Hans Busschaert en de predikers Hans Symons en Filips Bostijn. De Antwerpse gemeente was niet verdeeld, hoewel niet alle leden de Friese partij even streng beoordeelden; maar het bevoordeelde de conservatieve gewoonte om iemand die zijn lidmaatschap van een niet-Vlaamse gemeente overdroeg, te onderwerpen aan de herdoop. Hans de Ries, die zich aangetrokken voelde tot de Mennonieten, werd daarom geen lid van de Antwerpse gemeente.

In de tussentijd (de datum is onbekend) had zich in Antwerpen ook een gemeente Waterlanders gevormd, waarin Albrecht Verspeck in 1576 prediker was, die even later naar Nederland emigreerde. Deze gemeente (zoals die van Gent) was op de grote Waterlander-conferentie in 1581 in Amsterdam vertegenwoordigd. Tijdens de korte periode dat **Willem van Oranje** gouverneur van Antwerpen was, hadden de doopsgezinden vrede. Hij ontsloot hen van de eed in 1566. Na zijn terugtrekking en met de komst van Alba werd de situatie opnieuw zeer moeilijk, zoals de zware vervolging van 1573 bewijst. Meer en meer van de Mennonieten verhuisden naar Nederland, waar de bloedige vervolgingen voorbij waren. Toen de Spaanse generaal Parma de stad op 16 augustus 1585 veroverde, was er een massale uittocht, meer dan 35.000 inwoners verlieten Antwerpen. Voor het grootste deel waren het Calvinisten, maar de laatste Doopsgezinden verlieten de stad ook.

143. KAREL HALLING, 1567

Karel Halling, een inwoner van Steenwerck, die gevlucht was van daar naar Armentiers, voor het getuigenis van de Heere. Hij werd op de laatste plaats gearresteerd, en omdat hij vastbesloten was zich te houden aan de kennis van de waarheid en het geloof dat hij had beleden, veroordeelden de edelen hem ter dood, en hij werd dus levend verbrand voor de Naam van God.

144. ADRIAEN DU RIEU, 1567

Adriaen Olieu (ook A. Ol of A. du Rieu genoemd), een martelaar van de wederdopers , werd ter dood gebracht in Armentieres, Frankrijk . Hij kwam uit Halewijn (Halluin) in Vlaanderen en was "van een passende ouderdom." Volgens de *Martelarenspiegel* werd hij zonder resultaat gefolterd en in 1567 op de brandstapel verbrand. Van Braght noemt ook de martelaar Adriaen Ol, die eveneens in Armentieres werd geëxecuteerd rond 1569. Deze twee namen verwijzen waarschijnlijk naar dezelfde martelaar, het jaar van wiens dood nog niet volledig is vastgesteld. Adriaen was een bekende predikant *(leeraar)* in Vlaanderen, gedurende vele jaren een predikant in de gemeente *Armentières* . De martelaarJacob de Rore richtte zijn negentiende brief aan hem. Er is enige vraag of deze martelaar eigenlijk een wederdoper was.

Adriaen du Rieu, ook genaamd Adriaen Olieux, geboren in Halewijn, en prediker van het Woord van God, en van Zijn gemeente in Armentiers, werd op de laatste plaats aangehouden voor de waarheid en nadat hij moedig zijn geloof had beleden, zodat geen marteling hem kon afvallig maken, - maar waarin hij voortdurend vastberaden bleef, - werd hij ter dood veroordeeld en levend verbrand.

145. CHRISTIAEN LANGEDUL, CORNELIS CLAESZ, MATTHEUS DE VIK EN HANS SYMONSZ, 1567

In 1567 werden vijf rijke kooplieden van Lille in Antwerpen gegrepen. De rijkste was Christiaen Jansens Langedul. Ze werden gepakt tijdens een vergadering. Verschillende slaagden erin te ontsnappen toen Christiaen een gesprek in het Frans met de kapitein begon. Zijn vrouw was Mayken Raets, misschien een zuster van de wiskundige Wilhelm Raets in Maastricht. Zijn brieven vermelden zijn vreselijke martelingen en zijn geschillen met een 'dunne kleine jezuïet'. Hij werd verbrand op 15 september 1567, met Cornelis Claes, Mattheeuws de Vik, en de predikant Hans Symons, die een van de afgevaardigden was die was uitgezonden om de wrijving in Friesland in 1556 glad te strijken (Vos, 52 f.).

Bron: Internet, GAMEO

In het jaar van onze Heere 1567, op een zondagmorgen, zijnde 10 augustus, ging **Christian Langedul** op pad om zijn broeder R.L. een brief te sturen en ging toen naar een plaats genaamd het 'Schelleken', waarheen hij was opgeroepen om te bemiddelen een verschil tussen twee personen.
Deze ontmoeting werd bespioneerd, door een kapitein met de naam Lamotte (die in die tijd in Antwerpen was). Deze kwam daar, onder het voorwendsel enkele van zijn soldaten te zoeken. De vergadering ziende, heeft hij zijn gewapende soldaten (die erop wachtten) het huis laten bezetten en stuurde onmiddellijk zijn dienende jongen naar de markgraaf. Ondertussen sprak Christian met de kapitein in het Frans om hem te laten

zien waarom ze samen waren gekomen; zodat een deel van het gezelschap door een achterdeur kon ontsnappen.
Toen de Markgraaf te paard aankwam en het huis binnenging met zijn volk, nam hij de rest gevangenen en marcheerden ze naar de gevangenis, waar ze de tijd doorbrachten in grote verdrukking en geduld tot de volgende dag, toen ze werden onderzocht met betrekking tot hun geloof, dat vier van hen, namelijk de bovengenoemde Christiaan Langedul, Cornelis Claesz, Mattheus de Vik en Hans Symonsz, moedig beleden. Ze werden toen zo wreed gemarteld en zo jammerlijk behandeld dat ze niet zo bang waren voor de dood als de marteling, zoals Christiaan in een brief aan zijn vrouw vermeldt.
Na meer dan een maand in groot verlangen doorgebracht te hebben, werden ze uiteindelijk ter dood veroordeeld. Toen ze de informatie ontvingen dat ze moesten sterven, waren ze vrijpostig en opgewekt; De christen klaagde echter zeer vanwege zijn vrouw en kinderen (eerder tijdens zijn gevangenschap, maar vooral in deze laatste nacht), en hun verdriet was een groot verdriet voor zijn hart.
Op 13 september, op een zaterdag, vroeg in de ochtend, werden deze vier vrienden naar buiten gebracht en, twee en twee aan elkaar gekoppeld, leidden naar de grote marktplaats voor het stadhuis, waar een kring van soldaten was gevormd. In het midden was er een huisken met vier staken, waaraan ze vastgebonden zaten. Hans Symonsz en Mattheus gingen eerst, en dan Cornelis en Christiaan.
Terwijl hij op weg was, zei Christiaan tegen de mensen: "Als we leugens hadden willen uitspreken, zouden we hieraan zijn ontkomen."
Mattheus zei: "Burgers, dat we hier lijden, is voor de waarheid, en omdat we volgens het woord van God leven."
Hans Symonsz spoorde zijn broeders aan niet bang te zijn voor hen die het lichaam doden, maar voor Hem die de macht heeft om de ziel in de verdoemenis te storten. En zo kwamen ze op de plaats waar ze zouden worden geofferd. Daar heeft de dienaar van de beul eerst Christiaan meegenomen en plaatste hem aan een paal in de hut, vanwaar hij naar zijn broeders riep die nog steeds buiten waren, en hen aanspoorde om moedig te strijden voor de waarheid, die elkaar dan de laatste kus van vrede gaven.
Daarop werd Cornelis ook geplaatst bij de ring, dan Mattheus, en tenslotte Hans Symonsz. De trommels werden geslagen, zodat ze niet gehoord konden worden om te spreken.
De beul wurgde hen en stak toen de hut in brand, en aldus kwamen deze vier vrienden tot een gezegend einde, volgens de woorden van de Heere: "Wie volhardt tot het einde, zal zalig worden." Mat. 10:22.

BRIEVEN VAN CHRISTIAAN LANGEDUL

De eerste brief van **Christian Langedul**, geschreven aan zijn vrouw, Maeyken Raeds, op de elfde augustus; waarin hij de vreugde van zijn gemoed vertoond, evenals aan de andere kant zijn verdriet om zijn vrouw en kinderen; en ten slotte, hoe hij en zijn medegevangenen werden onderzocht

Ik wens u genade en vrede alle dagen van uw leven, van God, onze hemelse Vader, door Christus Jezus, in de kracht van Zijn Heilige Geest. Amen.
Mijn uitverkoren en meest liefdevol geliefde vrouw, en zuster in de Heere vanwege het geloof, zoals ik hoop door de genade van de Heere, en dat dit voor altijd zal blijven bestaan. Gal. 3:26.

Als het mogelijk was geweest voor mij, zou ik je eerder de grote genade, vreugde en troost hebben geschreven die ik heb genoten tijdens deze korte tijd in de gevangenis. En ik bid de Heere om me te laten genieten van deze zegeningen tot het einde, tot mijn zaligheid. Maar de Heere kent het grote verdriet en de tranen die ik heb gehad en nog steeds heb en nog zal hebben voor mijn vertrek, voor jou, de kinderen, grootmoeder en alle vrienden.
Ik heb me verwonderd en ben nog steeds niet in staat om te begrijpen wat een God Die we hebben; want Hij is de God van alle troost, die mij troost in al mijn verzoekingen; en ik hoop dat Hij u ook troost als je troost nodig hebt. 2 Cor. 5: 3.
Mijn meest geliefde vrouw, wees vrolijk in al je lijden dat je met me hebt; want het lijden van deze tegenwoordige tijd is niet waardig om te worden vergeleken met de heerlijkheid, die ons geopenbaard zal worden; want we hebben onze pelgrimstocht alzo aanvaard en telden altijd deze kosten. Verheug uzelf daarom met het Woord van de Heere, zoals ik hoop dat u zult doen; en ik heb ook vertrouwen in je, dat je me niet meer bedroefd zult maken dan ik al ben. Ik weet dat je er te moedig voor bent. Dus ik hoop dat de Heere ons tot het einde zal sterken.
Bidt altijd de Heere voor ons, want we hebben het nodig, want het gebed van de rechtvaardige vermag veel, van wie je er één van bent in mijn hart, en ik hoop je te zien na dit leven in het eeuwige leven, waar we niet meer zullen scheiden. En waarin ik je ooit heb bedroefd, vergeef me om des Heeren wil, want ik vergeef hun graag alles, die tegen mij hebben gezondigd, zodat ik hoop dat de Heere me alles zal vergeven; al mijn zonden en zwakheden. Ik kan me niet genoeg bewonderen, en ik kan de Heere niet genoeg danken voor wat Hij voor mij doet. Hij is een wonderlijk goede God, dit besef ik nu echt.
Aldus deel ik u mee dat wij allen vandaag voor de markgraaf werden onderzocht, en van ons zes hebben wij vier vrijelijk ons geloof beleden, want het moest zo zijn; of de ziel of het lichaam moest worden geofferd; de Heere te moeten verlaten of Hem bekennen.
Dus, Hans Symonsz, Cornelis de schoenmaker, en Mattheus, beleden Hem ook, en ik onwaardige; en ik hoop het te behouden tot de eer van de Heere, maar niet door mijn eigen kracht of verdienste, maar door de kracht en genade van God; want door zwakheid worden we sterk gemaakt, dit moet ik bekennen. Ef. 1:19; 2 Cor. 12: 9. Wees daarom van goede moed in de Heere en doe het beste met de kinderen; aan wie ik niet durf te denken, want ze liggen zwaar op mijn hart.
Toen de markgraaf me vandaag onderzocht, met betrekking tot mijn geloof, vroeg hij me niets anders dan de doop en ik streed zo lang mogelijk tegen hem, door te zeggen dat ik slechts één doop kende volgens het Evangelie en Christus' eigen gebod en bevel; maar zijn constante vraag was: "Zeg ja of nee, of je tevreden bent met de doop die je in je kindertijd hebt gekregen, of dat je een andere hebt ontvangen?"
Ik antwoordde dat ik niets wist te zeggen over de kinderdoop. Maar dit was niet voldoende, ik moest bekennen dat ik een ander had ontvangen, en zo deelde ik het mee, de Heere worde geprezen, en ik heb er nog geen spijt van gehad, en ik hoop dat ik er tot het einde geen spijt van zal krijgen, want het is de waarheid.
Ik moet stoppen, omdat ik geen papier genoeg heb. Groet al de vrienden hartelijk zeer in de Heere, wanneer u een goede gelegenheid hebt, evenals alle vrienden naar het vlees; vooral, groet Moerken (grootmoeder), en troost haar zo goed als je kunt, want ik heb grote angst voor haar en voor jou en mijn kinderen.
Ik denk vaak aan mijn zoete P., maar ik ben blij als hij uit mijn gedachten is. Doe het beste in alles. Ik groet je met een heilige kus van vrede. Ik hoop dat de Heere mijn dagen verkort, omdat Hij mij liefheeft.
Aan L.E., hoop ik nog te schrijven, als ik tijd krijg; begroet haar zeer in mijn naam.

Hiermee den Heere bevolen.
Geschreven zoals hierboven. Door mij, je zeer zwakke man, Christiaan Langedul, uit de gevangenis, waarin ik ben voor het getuigenis van de Heere.

De tweede brief van Christian Langedul, waarin hij vertelt hoe wreed hij werd gemarteld, en de ellende van zijn lichaam na de marteling, alsook, zijn zekere hoop en vast vertrouwen in de Heere.

Weet, mijn beminde huisvrouw, dat ik gisteren om drie uur 's morgens een brief voor je geschreven had, die ik je nu stuur. Ik kon het toen niet sturen, want spoedig daarna kwam de markgraaf hier om ons te martelen; daarom was ik niet in staat om de brief te sturen, want toen werden we alle vier de een na de ander zwaar gemarteld, zodat we nu maar weinig neiging hebben om te schrijven; we kunnen echter niet nalaten, we moeten je schrijven.
Cornelis de schoenmaker was de eerste; toen kwam Hans Symonsz, met wie ook de kapitein de martelkamer binnenging. Toen dacht ik: "We zullen het moeilijk krijgen om hem tevreden te stellen."
Mijn beurt kwam daarna - je zou kunnen denken hoe ik me voelde. Toen ik op de Pijnbank kwam, waar de heren waren, luidde de opdracht: "Ontkleed je of vertel waar je woont." Ik zag er bedrukt uit, zoals je wel kunt denken. Ik zei toen: "Wil je me dan verder niets vragen?" Ze waren stil.
Toen dacht ik: "Ik zie goed genoeg wat het betekent, het zou me niet van de marteling verlossen", daarom kleedde ik me uit en nam mezelf volledig over aan de Heere om te sterven. Toen hebben ze me vreselijk gepijnigd en gewoeld, ik meende twee koorden in stukken, op mijn dijen en schenen; ze strekte me uit en ze goten veel water in mijn lichaam en mijn neus, en ook op mijn hart. Toen lieten ze me vrij, en vroegen, "Wil je het nog niet vertellen?" Ze smeekten me en opnieuw spraken ze hard tegen me; maar ik deed mijn mond niet open, zo vast had God het gesloten.
Toen zeiden ze: "Tast hem nog eens aan, en dit terdege." Dit deden ze ook, en riepen: "Ga door, ga door, rek hem nog een voet." Toen dacht ik: "Je kunt me alleen maar doden." En zo uitgestrekt, met koorden die rond mijn hoofd, kin, dijen en schenen waren gedraaid, lieten ze me liggen en zeiden: "Zeg het, zeg het."
Vervolgens spraken zij met elkaar over mijn rekening die J.T. had geschreven, van het linnengewaad dat bedroeg zeshonderd vijfenvijftig pond; en dat het zoveel contant geld en korting was.
Toen zei de markgraaf: Il fçait bien Françoys. "Hij begrijpt de Fransen goed;" en ik lag daar in pijn. Opnieuw werd mij gevraagd: "Wil je het niet vertellen?"
Ik deed mijn mond niet open.
Toen zeiden ze: "Vertel ons waar je woont, je vrouw en kinderen zijn in ieder geval allemaal verdwenen."
Kortom, ik zei geen woord."
Quelle tierrible chose. Wat een vreselijke zaak," zeiden ze. Zo bewaarde de Heere mijn lippen, zodat ik ze niet opende; en ze lieten me vrij, toen ze lang geprobeerd hadden me te laten spreken.
Daarop droegen twee van hen, de beul en zijn knecht, mij uit het rek. Bedenk hoe ze met ons omgingen en hoe we ons voelden en nog voelen. Toen ze half boven gedragen hadden sleepten ze me van de martelkamer naar de gevangeniskamer, waar een goed vuur van eikenhout was. Daar gaven ze me een paar keer wat Rijnlandse wijn te drinken, die me in zekere mate deed opleven. En toen ik me een beetje had opgewarmd,

sleepten ze me weer half over de Steen-bewaarderskamer. Daar hadden ze zoveel medelijden met me; ze gaven me opnieuw wijn; ze gaven me specerijen en van alles wat je me had gestuurd, en dat deed me een heel goede dienst. Ze hadden wijn meegenomen en hielpen me naar bed. Maar de lakens waren erg grof en deden pijn aan mijn schenen en dijen; nochtans spoedig daarna kwamen de lakens en het hoofdkussen dat je mij gezonden had, en er waren ook twee of drie snuitdoeken. Daarna bedekten ze me met de lakens, wat heel geschikt voor me was, net als de specerijen. Als de lakens niet waren gekomen, weet ik niet hoe ik de nacht had moeten doorkomen; maar ik sliep dus goed. Maar ik kan nog nauwelijks staan, en het onderste deel van mijn voeten zijn alsof ze dood zijn van rekken; maar het zal wel zijn hoop ik, door de genade van de Heere.
Wij hebben zo'n grote God, zo machtig, dat Hij mij niet liet verzoeken boven hetgeen ik in staat was te verdragen, en ik hoop dat Hij dat ook in de toekomst zo vast zal doen, ik vertrouw op Hem; want ik weet zeker dat er nooit een andere weg of een andere waarheid zal worden gevonden. Dus houdt vast bij tijd of ontijd.
Ik heb je brief ontvangen en dank je, dat je me zo vriendelijk gedenkt, zoals je altijd hebt gedaan. Ik schreef je in mijn eerste brief, voordat ik de jouwe ontving, het juiste antwoord op de brief die je me stuurde. Ik heb je nog steeds veel te schrijven, maar ik kan het nu niet goed doen, want het is te haastig.
Na mij werd Mattheus gemarteld; hij noemde zijn huis en de straat waarin we wonen en zei dat het in een poort was; ik ben echter van mening dat er in die straat geen poorten meer zijn. Ga daarom helemaal weg, als u dat nog niet gedaan hebt; want ik denk dat de heren hun weg daar zullen vinden. Laat daarom niemand in het huis binnengaan dan hoogst nodig. Hij noemde ook R. T. zijn huis en de straat waar F.V. St. woont. Doe hierin onmiddellijk het beste wat je kunt. Het spijt hem zeer erg.
Cornelis en Hans hebben niets verteld. Ik moet nog veel schrijven, maar de tijd is te kort. Ik hoop vandaag nog te schrijven, als het de Heere behaagd. Ik wou dat H.T. eens uit zou komen. Ik groet u allen meest hartelijk. Het was goed dat J.T. gisteren wegging, want de markgraaf kwam spoedig daarna. Maar ik kan je niet veel meer schrijven, want de tijd tot het aanbreken van de dag is te kort.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade. Bidt de Heere ijverig voor ons, want hij die bidt, ontvangt. Ik durf niet veel mijn gedachten op u en de kinderen stellen; het is zo buitengewoon moeilijk voor mij om van jou en van hen te scheiden. Bevredig alle vrienden zo goed als je kunt, want ik ben redelijk tevreden, alleen het doet me veel verdriet om hunnentwege; maar de Heere heeft het zo voorzien.
Door mij, je zwakke man, Christiaan Langedul, in de gevangenis te Antwerpen, de 12e. van augustus 1567.
Ik ben nog niet helemaal hersteld van de marteling, zoals je kunt voorstellen; maar ik vertrouw erop dat alles goed gaat; rouw er niet te veel over. Als J.T. mijn rekeningboek zou kunnen meenemen, zou ik blij mee zijn; Ik zou hem alles moeten laten zien, of het voor hem opschrijven. Breng ons iets om brieven mee te sluiten.

Derde brief van Christian Langedul,

waarin hij de zekerheid van zijn gemoed laat zien, het niets van zichzelf, zijn liefde voor zijn schoonzoon, J.T. en ten slotte de angst die ze hadden om weer gemarteld te worden, en waarom

Genade, barmhartigheid en vreugde in de Heilige Geest, van God, onze hemelse Vader, door Christus Jezus, dit wens ik u, mijn uitverkoren en zeer geliefde vrouw in de Heere, en al degenen die Zijn verschijning liefhebben. 2 Tim. 4: 8.

Dierbare, geliefde vrouw in de Heere, ik hoop dat u tegen die tijd ten dele weet hoe het met mij is, door de twee brieven die ik u gisteren schreef, waarvan ik hoop dat u die al hebt ontvangen. In hen schreef ik u gedeeltelijk over de toestand van mijn geest, die nog steeds onveranderd is, lof zij de Heere voor altijd voor Zijn genade, die Hij mij schenkt, arme, onnutte en buitengewoon grote zondaar; want ik acht mezelf onwaardig en ongeschikt voor deze heerlijkheid, waarnaar de Heere mij nu roept. Van mezelf of door mijn eigen kracht kan ik het niet bereiken; daarom hoop ik door Zijn genade dat we ons houden tot aan het einde aan deze waarheid en het geloof dat den heiligen is overgeleverd; want ik ben verzekerd in mijn hart, en heb het zeker altijd geweten van mijn pelgrimstocht (die nu ongeveer twaalf jaar is, slechts een korte tijd, en onvolmaakt wordt doorgebracht), dat er nooit een andere zal worden gevonden. Daarom hoop ik me eraan te houden, alleen door de kracht en genade van de Heere, en niet door de mijne; en ik hoop dat door de genade van God, door mijn dood, dat ik al diegenen mag verblijden, die ik ooit in mijn leven mag bedroefd hebben. En ik hoop dat al diegenen die ik op welke manier dan ook onrecht heb gedaan, mij zullen vergeven, omdat ik altijd bereid geweest ben te vergeven, wanneer iemand mij onrecht heeft aangedaan. Ik hoop dat alle mensen en de Heere dat ook met mij zullen doen.

Ik maak me grote zorgen om J.T., want ik ken zijn vriendelijkheid; daarom zal ik dit voldoende laten en hem wensen, zoals ik zo vaak heb gedaan, het opecht geloof. Dit moet de Heere hem geven; maar hij moet er ook voor bidden en er van harte naar verlangen. O, dat ik nog een dood temeer zou sterven voor hem en al de vrienden, opdat zij zouden gered worden; hoe graag zou ik het doen!

Och J.T., hoeveel heb je voor mij gedaan, en ik hoop dat het nog zal doen voor mijn zwakke vrouw (je moeder) en mijn kinderen, aan wie ik niet veel denken kan; die je moeder en een vrouw is die God met heel haar hart vreest. Ga met haar om, want zij zal niets anders zoeken dan jullie beider zaligheid. Ik zal dit voor het heden laten volstaan, anders zou ik geen tijd hebben om deze brief te versturen. Ik heb je gisteren geschreven dat ik hoopte je overdag nog te schrijven, maar ik kon het niet. Mattheus en ik lagen tot twee uur in bed, zo zeer waren we bang, omdat de markgraaf hier kwam om Cornelis opnieuw te martelen, en we vreesden dat we ook een tweede keer zouden worden gemarteld, waarvan we een grote angst hadden, meer dan van de dood, want het is een ondraaglijke pijn.

Cornelis werd voor de tweede keer zo gemarteld en gegeseld, dat drie mannen hem moesten dragen en ze zeiden dat hij nauwelijks een lid kon verroeren, behalve zijn tong. Hij stuurde ons een bericht dat als ze terugkomen, het zijn mening is dat het zijn leven zal kosten. Dus de Markgraaf kwam gisteren niet, maar we verwachten hem vandaag weer; moge de Heere ons helpen, want het is een vreselijke pijn.

Gisteren ontving ik een mandje met eetwaren en een slaapmutsje van J.T. Ik heb het slaapmutsje aan Mattheus uitgeleend, en zou graag een andere hebben, als het te pas komt, als ook een kam, en een testament, een hymneboek, of iets anders om te lezen, dat we ons een beetje kunnen verheugen met het Woord des Heeren.

Er is een binnen-sluiper hier, met de naam Pieter, die zal zien dat we het krijgen. Ingesloten stuur ik je een klein aandenken en het account van W.D.B.

Gisteravond werd ons verteld dat J.T. en P.V.D. hard probeerden om bij mij te komen; maar dat kon niet, omdat de markgraaf had gezegd dat hij terug zou komen; hij kwam echter niet, want hij woonde een groot banket bij in Mansfield.

Terwijl ik hier zit en schrijf, wordt ons verteld dat de markgraaf vandaag een scherper vierschaar zal houden. Ik hoop dat het voor ons is. Bid voor ons. Ik hoop dat God ons zal sterken door Zijn kracht, die alles overtreft. O, dat wij zo spoedig verlost kunnen worden; maar ik ben bang dat het nog niet zal zijn.

Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade. Houd je altijd aan de waarheid, die, en niets anders, ik heb vertrouwen dat je zal doen.
Ik groet je zeer hartelijk en alle Godvrezenden, met de vrede des Heeren; en Mattheus doet hetzelfde. Groet alle vrienden, vooral grootmoeder, zeer hartelijk. Mattheus zou tegen u en al de Godvrezenden zeggen, dat als hij je bedroefd heeft omdat hij zijn lippen niet beter bewaakte, hij er uit de grond van zijn hart spijt van heeft.
Geschreven in banden, te Antwerpen, op 13 augustus 1567, door mij, uw zwakke man,
CHRISTELIJKE LANGEDUL.
Doe het beste en wees welgetroost; en bid voor ons.

Vierde brief van **Christiaan Langedul,** waarin hij zijn broeder R.L. aanspoort tot doorzetting in de pelgrimsreis; en, verzekerd in zijn geest, verzoekt de gebeden van de heiligen; beveelt zijn vrouw aan; en vertelt hoe een kleine priester met hem kwam praten

De eeuwige, almachtige God en Vader van genade, door Zijn Zoon, onze Heere en Verlosser, dezelfde almachtige, eeuwige, aanbiddelijke, enige wijze God en genadige Vader van alle genade, sterke en bevestige u tot het einde met Zijn Heilige Geest; mijn lieve broeder en zus in de Heere, en ook naar het vlees; opdat u de kroon des levens moogt ontvangen met alle heiligen en uitverkoren kinderen van God; hiermee zal ik u in de tegenwoordige tijd een eeuwig adieu zeggen en u groeten, met alle dierbare broeders en zusters in de Heere die bij u wonen en mij kennen. Amen.
Mijn hartgrondige lieve broeder en zuster, van wie ik diep in mijn hart hou, ik voel me nu aan het einde van mijn leven genegen om je een beetje te schrijven voor een gedenkteken. Ik vertrouw erop dat u het ten goede deel wilt aannemen, zodat het een voortdurende aandenken en vermaning kan zijn van deze uw tweede broeder nu die hier in de stad Antwerpen is gevangen gezet voor het getuigenis van de Heere, waarvoor ik hoop mijn leven te geven door de genade van God, en hoop dat je niet zult verflauwen vanwege onze verdrukking die we nu ondergaan omwille van Christus, in de hoop dat dit gebeurt tot de bevordering van het Evangelie en voor het ontwaken van velen die mogelijk lang hebben gewandeld slaperig en half slapend, (opdat ze ontwaakt en nuchter worden); en ik hoop door de genade van de Heere dat het niet zal neigen naar uw vermindering, maar veeleer naar uw grotere opbouw, en dat het je zal dienen als een eeuwigdurende richting in je pelgrimstocht die je nog moet doormaken door een akelige wildernis, waarin je nog vele beproevingen kunt tegenkomen. Fil. 1:12; Ef. 5:14; I Thess. 5: 6; 1 Petrus 2:11. Enz.

… Daarom, mijn lieve broeder, zal ik hiermee mijn brief afsluiten; en ik verzoek u vriendelijk om het ten goede te aanvaarden, want het is u en uw geliefde vrouw geschreven uit oprechte broederliefde, voor een eeuwig afscheid en gedenkteken. Bij deze dank ik je ook voor de grote moeite en het werk dat je jezelf hebt aangedaan voor mijn bestwil en voor de grote kosten die je voor mijn rekening hebt. Ik kan het je nooit terugbetalen; maar ik hoop dat de Heere het u en de uwe zal vergelden, nu en in het hiernamaals; ook met betrekking tot die andere zaak, die u goed kent.
O broeder, laat het u niet verdrieten dat het met mij nu alzo gelegen is. Ik had het zo graag voor u en de uwen gedaan, zoals God weet, die kennis heeft met elk hart. Als het u uitkomt, verleent u mijn vrouw een beetje hulp terwijl u hier bent, in de dingen waarin zij uw diensten nodig heeft, en troost haar in het buitengewoon grote verdriet waarin zij nu is; dit verzoek ik u vriendelijk.

Hiermede zal ik u aan de Heere bevelen, en aan het Woord van Zijn genade; moge Hij u versterken en bevestigen in Zijn waarheid tot het einde van uw leven, tot Zijn lof en tot uw zaligheid en de zaligheid van ons allen.

Vanmiddag bezocht een kleine, magere priester ons. Ik geloof dat hij een Jezuïet is, en dat hij soms in Koppenken's Kerk predikt. Er is heel weinig in de man; de Schout vergezelde hem. Hij heeft ons buitengewoon verdoemd, wat ongeveer alles was wat hij te zeggen had. Ik was er met ongeveer twee uur vanaf. Het zou te lang duren om alles te schrijven. Zijn argumenten waren erg zwak. Het lijkt mij vreemd dat de heren zich niet schamen om met zulke mannen te komen, die zich in geen geval kunnen verdedigen met de Heilige Schrift, maar met de leraren van de Roomse Kerk, met Ambrosius, Hieronimus en Augustinus; die moesten we geloven.

Ik beleed toen dat het met de apostolische geschriften niet bewezen kon worden dat de apostelen kinderen doopten; ook, dat de doop toebehoorde aan de gelovigen, en dat de kinderen geen geloof hadden.

Maar hij beweerde voortdurend dat de oude doctoren het hadden geschreven, en dat de heilige Roomse Kerk het dus waarnam, vandaar dat we het ook moesten houden. Een slecht argument. De anderen hadden tenminste iets, maar hij was armzalig gebrekkig. Daarom zou het te lang zijn om erover te schrijven.

Hiermee Gode bevolen. Geschreven in Antwerpen, in de Steen (gevangenis), door mij, je zwakke broeder in de Heere, en ook naar het vlees, Christian Langedul, gevangen voor het getuigenis van de Heere en mijn geweten, 10 september 1567.

Vijfde brief. Oorlof en laatste adieu van **Christian Langedul en aan Maeyken Raeds,** zijn vrouw nadat hij ter dood was veroordeeld

Genade en vrede van onze hemelse Vader, door Christus Jezus, dit wens ik u, mijn lieve en uitverkoren vrouw en zuster in de Heere; en moge de Trooster, de Heilige Geest u troosten in uw verdrukking, zoals Hij zal doen overeenkomstig Zijn belofte. En ik vertrouw, mijn vrouw, dat alles (verdrukking of verdriet) de zaligheid zal zijn van de christen, zoals ik ook vertrouw dat het zal leiden tot je zaligheid, en ook tot de mijne, hoewel geen enkele verdrukking voor het moment vreugdevol lijkt en dit volgens de woorden van de apostel. Hebr. 12:11. Naderhand echter, mijn geliefden, zal het de vredelievende vrucht van gerechtigheid werken voor hen die door goede werken het eeuwige leven zoeken, zoals we gedaan hebben volgens onze zwakheid, want zo kan ik heel goed zeggen, en ik spreek het vanuit het hart. Niettemin verwacht ik de zaligheid te beërven door de genade van de Heere, en er deel van uit te maken en ben er wel in getroost. Ik zal de Heere daarom voor altijd danken voor Zijn liefde.

O mijn liefste, de wijnpers moet nu worden betreden; en ik ben er helemaal bereid voor. De Heere zij geprezen. Waarlijk, Hij is een God van alle vertroosting; Die ons troost in al onze verdrukking. O, dat ik de Heere ten volle kon danken voor alle troost en kracht die Hij mij schenkt een onwaardige.

Daarom, mijn geliefden, troost jezelf in de Heere en in Zijn woord; daarin zul je zo'n grote troost en verkwikking vinden; en moge de. Heilige Geest in u wonen met alle wijsheid als, waaraan ik niet twijfel niet dat de Geest van God in u woont, en dat Hij u in alle waarheid en rechtvaardigheid zal leiden.

Uw brief ontving ik deze middag. Ik dank u er zeer voor. J. was hier, maar we konden nauwelijks samen spreken. Ik had er later wat medelijden mee; toen ik van hem scheidde; maar de gevangenbewaarder reed ons weg en zei dat de heren eraan kwamen,

waarvan ik dacht dat het niet zo was; en dat was het ook niet, want de heren kwamen niet. Ik zou op deze manier niet van hem gescheiden willen zijn, maar de Heere beschikt.
Vertel J.T. en zijn vrouw; dat ik hun zaligheid wens uit mijn ganse hart, en dat hij en zij, en alle mensen, de waarheid mogen weten. Als ik het hem in zwakheid heb beloofd, ik hoop het door de genade van God, morgen het in kracht te betonen.
J. heeft me dat verteld, dat gij me nog een brief aan het schrijven was. O mijn liefste, gij vermoeit u e zeer, vrees ik; rust een weinig, want het zal spoedig voorbij zijn met mij.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het woord van Zijn genade. Groet alle vrienden het meest hartelijk met de vrede des Heeren; zeer hartelijk groeten aan R. Langedul; ook je zuster en alle vrienden, wanneer het maar uitkomt, en wens ze allemaal Adieu. Adieu, mijn liefste schaap. Adieu.
Geschreven op 12 september 1567 door mij, Christian Langedul, je echtgenoot en zwakke broeder in de Heere, gevangen en ter dood veroordeeld voor het getuigenis van Christus en voor ons geweten.
Alle vier groeten jullie zeer hartelijk in de Heere. We zijn van goede moed en getroost in de Heere, zoals Kalleken, die ons bezocht heeft, je zal vertellen. Bedankt R. hartelijk in mijn naam voor zijn brief; het verheugde mijn hart, de Heere zij geprezen. Amen.

OPMERKING. - Omdat er in onze handen een brief is geschreven door Hans Symonsz (die in Antwerpen, 1567 na Christus, samen met Christian Langedul en twee anderen van onze geloofsgenoten) werd verbrand) aan zijn vrouw, kort voor zijn dood, zo vinden we het hiermee goed om hetzelve in te voegen; de copie luidt aldus:

BRIEF VAN HANS SYMONSZ AAN ZIJN VROUW, IN ZIJN BANDEN IN ANTWERPEN, 15 SEPTEMBER, 1567

Genade, vrede en genade van God, de hemelse Vader; ook standvastigheid in het geloof, en voortdurende aanhankelijkheid aan God in alle verzoekingen en beproevingen, door de kracht en de werking van de Heilige Geest; aan Hem, gezegend tot in eeuwigheid, zij lof en dank. Dit wens ik u, mijn meest geliefde vrouw en zuster in de Heere, die ik liefheb op een Goddelijke manier, zoals mijn eigen vlees, ja, meer liefgehad heb dan mijn eigen zelf, zoals blijkt uit vele gunsten en daden; dit is mijn oprechte groeten aan u, en dat het goed met je gaat, zowel in ziel als lichaam. Amen.
Verder, weet mijn geliefde en zeer geliefde vrouw, en zuster in de Heere, dat ik uw brief heb ontvangen, die mij troost in mijn banden, omdat ik leer dat u mij nog herinnert en mijn medegevangenen in de Heere, in uw gebeden, dat de Heere ons zou sterken en troosten en ons zou helpen het goede werk te voltooien dat door Hem in ons is begonnen, tot Zijn lof en de zaligheid van onze zielen.
O mijn lieve lam, ik smeek je ook vanuit de grond van mijn hart om je te behoeden voor alle dwaling van ongeloof en om te helpen, tot Zijn lof en eer, en tot de zaligheid van je ziel, het goede werk dat Hij is begonnen in u.
Laten we samen bidden met een gebroken hart, een nederige geest en een zuiver geweten, heilige handen opheffen, zonder twist of strijd, biddend tot God standvastig in het geloof, dan zal ons gebed een zoete geur en een aanvaardbaar offer aan God zijn; want elke gift komt van de Vader der lichten.

O mijn lieve vrouw, leg de deugden die de Heere u heeft gegeven ter harte, zoals de profeet zegt: "Hij heeft u getoond, wat goed is, en wat de Heere van u verlangt, maar te doen rechtvaardig en barmhartig lief te hebben, en ootmoedig met uw God te wandelen." Micha 6: 8. Enz
Herdenk altijd degenen die door veel verdrukking de weg voor je zijn gelopen en altijd moedig in het geloof zijn gebleven, met een vast vertrouwen. "Wie was er ooit teleurgesteld dat hij op de Heere vertrouwde?" zegt de profeet. Vandaar, geliefde vrouw, waardeer de grote genade die de Heere u heeft getoond. Blijf altijd standvastig en vertrouw op de Heere met een vast vertrouwen; Hij zal u niet begeven; en Hij zal u niet verlaten zonder troost; want in tijd van nood ondersteunt Hij de zijne en zegt: "Een moeder zal haar kind vergeten, en toch zal Ik u nooit vergeten."
Wees welwillend, bid ik u, in uw beproeving, die de Heere u zendt, en neem Job tot een voorbeeld, hoe geduldig hij was; en de Heere zegende hem.
Ik vertrouw erop dat de Heere Zijn barmhartige ogen op u en op alle verdrietige en verdrukte harten zal laten rusten, om hen te troosten door de Geest waardoor Hij Zelf troost kreeg in Zijn lijden.
Ik ben zeer bezwaard en gekweld in mijn hart, wanneer ik aan u denk, en aan mijn vier arme schaapjes die ik allemaal moet verlaten.
Ik bid u, Tanneken, wees hen gedachtig in uw hart zolang u leeft.
Vergeet mijn bede voor u niet, namelijk dat u in de Wet van uw Heere wandelt al de dagen van uw leven, en dat u mijn en uw kinderen tot een voorbeeld zijt, die de Heere ons in ons huwelijk heeft gegeven; tot een patroon in alle nederigheid en gehoorzaamheid, en onderricht in gerechtigheid; herinner u de Maccabeese moeder, hoe ze haar kinderen heeft gesterkt, dat ze de Wet van God niet moeten verzaken.
Ik beveel ze u, mijn dierbare vrouw, de Heere aan. Hij zal je helpen; Zijn hand is niet ingekort, dat Hij ons niet kan helpen. Enz.

… Daarom, mijn geliefden, het spijt me diep van binnen, dat ik mijn tijd niet meer heb verbeterd. En ik vraag u om mij te verontschuldigen en te vergeven in wat ik u heb bedroefd; want het spijt mij hartelijk; en waarin je mij misschien hebt bedroefd, vergeef ik jullie allemaal uit het diepst van mijn hart. En ik bid de Heere dat Hij ons ook hetzelfde zal vergeven, zoals ik hoop, en ook op Hem vertrouw, dat Hij heeft gedaan.
Ik dank u voor de goede omgang die we samen hadden tijdens de tijd van ons huwelijk; en ik dank ook alle broeders en zusters in de Heere, voor de omgang die ik met hen had in het geloof, want hun gezichten waren altijd aangenaam voor mij. De Heere schenk ons genade dat we hierna allen samen kunnen leven in vreugde met de Heere, en worden gekroond met de kroon van zaligheid, waarmee alle heiligen van God zullen worden versierd, en dit uit pure gratie. Amen.
Dit is mijn testament, mijn zeer beminde Tanneken. Laat me je als scheiding vertellen dat mijn geest nog steeds onveranderd vaststaat in de Heere, namelijk, ik, onwaardige, ben vastbesloten om een getuigenis aan de Heere te geven, en om die te verzegelen met mijn bloed, als teken dat het de waarheid is. Ik ken ook geen andere weg om gezaligd te worden door genade, als getuige aan de wereld, tot eer van God en tot zaligheid van onze zielen. Amen.
Cornelis, Mattheus en Christiaan staan ook alzo. Bidt de Heere voor ons allen, dat Hij ons wil helpen het goede werk te voltooien dat door Hem in ons is begonnen, tot Zijn eer en tot zaligheid van onze zielen. Amen.
Bidt de Heere voor ons allemaal, en gedenkt de gevangenen als zijnde gevangen met hen. Wij alle vier begroeten u hartelijk en degenen die met u in hetzelfde huis wonen, met de vrede van de Heere.

Niets meer voor het heden; houdt mijn brief ten goede, want mijn geest is niet in de staat te schrijven. Hiermee beveel ik u aan God, en aan het rijke Woord van Zijn genade. Amen.
Door mij, Hans Symonsz, uw man in de Heere, gevangen te Antwerpen op Den Steen.

TWEEDE BRIEF VAN HANS SYMONS, IN ANTWERPEN, WAAR HIJ MET DRIE ANDEREN WERD VERBRAND, OP 13 SEPTEMBER 1567

Genade en vrede zij u van God, onze Vader, en van onze Heere Jezus Christus. Gezegend zij God, zelfs de Vader van onze Heere Jezus Christus, de Vader van barmhartigheden, en de God van alle troost; die ons troostte in al onze verdrukking, opdat we hen die in moeilijkheden verkeren, kunnen troosten door de troost waarmee we zelf door God worden getroost. Want zoals het lijden van Christus in ons overvloedig is, zo is onze vertroosting ook door Christus overvloedig. En of we gekweld of getroost zijn, het is alles voor ons welzijn en voor onze zaligheid. II Cor. 1: 3-6.
Dit wens ik u, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, Vincent, Kaerle, Willem en Hans Symonsz, en Tanneken, de vrouw van Vincent, als een oprechte groet in de Heere. En broeders en zusters in het algemeen, ik schrijf dit zodat u zich mij kunt gedenken, welke verdrukking en benauwdheid ik heb in Antwerpen geleden voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus; en omdat de tijd is gekomen dat ik van jullie allen moet scheiden. Amen.
Verder, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, medehelpers en navolgelingen van het Evangelie, die Gods grote genade heeft getoond in deze wereld, doordat Hij uit genade Zijn wil heeft geopenbaard. Daarom, geliefde broeders en zusters in de Heere, smeek ik u vanuit de diepte van mijn hart, dat u niet tevergeefs de genade van God ontvangt, want Hij zegt: "Ik heb u gehoord in de aangename tijd en in de dag van zaligheid heb Ik u geholpen." Enz. enz. (de brief is 4 foliokolommen groot)

Hiermee beveel ik jullie allemaal aan de eeuwige, almachtige God; moge Hij troosten, versterken en bekrachtigen, wij allen, en ons arme, verlaten schapen, verstoken van alle mensen, tot het einde van ons leven helpen; want het ligt niet in het begin, noch in het midden, *maar hij die zal volharden tot het einde, zal zalig worden*. Mat. 24:13.
Zie, geliefde broeders, ik ga er tevoren en hoop op u te wachten onder het altaar, waar zij roepen: "Heere, Heere, wanneer zult Gij het bloed van Uw heiligen wreken?" Openbaring 6: 9, 10. Maar de Heere zal de dagen verkorten omwille van Zijn uitverkorenen; en dan zal Hij hen in witte kleren bekleden en alle tranen van hun ogen wegvagen, en zij zullen geen verdriet meer zien. Want het is nooit in het hart van de mens opgekomen wat God heeft bereid voor hen die Hem liefhebben.
Hiermee bied ik jullie allemaal een laatste Adieu in deze wereld, en ik dank jullie allemaal voor de goede omgang die ik in mijn leven met jullie heb gehad. En waarin ik u, of wie dan ook, heb bedroefd, vergeef mij; het spijt me hartelijk. Ik hoop en vertrouw op God dat Hij het mij vergeven heeft; en als er iemand is die mij onrecht heeft aangedaan, vergeef ik hem uit het diepst van mijn hart, ongeacht wie hij is.
Wij vier, Hans, Cornelis, Mattheus en Christiaan, in banden voor het getuigenis van Jezus, groeten u en allen die de Heere vrezen met Zijn vrede. Amen.
De almachtige God behoede u allen voor het kwade. Groet mijn moeder, Charles en zijn vrouw; en Maeyken, die voor mijn vrouw verzorgde. Adieu voor jullie allemaal.

Dit is mijn testament voor jullie allemaal, Vincent, Kaerle, Neelken, Willem, Hans, en voor iedereen met zijn vrouw.
Door mij, Hans Symonsz, uw lieve broeder, gevangen in Antwerpen voor het getuigenis van Jezus. Amen.

146. CORNELIS DE SCHOENMAAKER, AAN ZIJN VROUW, MET DRIE ANDEREN VERBRAND OP DE GROTE MARKT IN ANTWERPEN, 13e SEPTEMBER, 1567

De genade en genade van God de Vader, de liefde van de Zoon en de gemeenschap en vrede van de Heilige Geest, die ons van de Vader is gezonden, door de Naam van onze Heere Jezus Christus, tot troost van alle ware en getrouwe kinderen van God; door Wie we worden geleid, onderwezen en genezen; dezelve beware je hart, verstand en geest in Christus Jezus, tot eer en glorie van Zijn hemelse Vader, tot zaligheid van je verontruste ziel, en tot de bescherming van al de broeders en zusters die de Heere vrezen en liefhebben. Dit wens ik u, mijn liefdevolle en zeer geliefde huisvrouw, als een hartelijke groet.
Mijn aller-liefste vrouw, die ik voor God en Zijn gemeente heb gehuwd en tot vrouw is geworden overeenkomstig de verordening van de Heere, ik wens je troost, vreugde en blijdschap in al je grote verdriet dat nu over je komt door mijn banden en gevangenschap.
O mijn lieve vrouw, ik bid vurig de Heere voor u, dat Hij u zou troosten, omdat ik het goed weet. mijn lieve schaap, dat ge zeer bedroefd bent om mijnentwil. Maar ik bid u, leg uw verdriet zo mogelijk even weg, en troost u met de Auteur van het geloof, en zie op Jezus de Voleinder. Hebr. 12: 2. Wandel voortaan in alle gerechtigheid; maak gebruik van de tijd van genade en onthoud altijd welke grote genade de Heere u heeft getoond; en bedenk wat een getrouwe God je dient, die je niet in de steek zal laten. Rom. 6:13; Ef. 2: 7; I Cor. 1: 9. Enz. enz. [brief van 4 kolommen folio]

… Dus mijn geliefde vrouw, volg Christus en neem uw kruis op met geduld en vreugde en volg Hem al de dagen van uw leven, want Hij moest zoveel lijden om onzentwil, om ons te redden. Laten we daarom voor Hem lijden; omdat het onze tijd is, strijden we vrolijk voor de kroon des levens, die is voorbereid is voor ons en degenen die de Heere vrezen en liefhebben. Laten we daarom tevreden zijn in Hem en ons kruis met vreugde en geduld op ons nemen en wachten, met vast vertrouwen voor de beloften die Hij ons heeft gedaan; en dat we gekroond worden op de berg Sion en versierd met palmtakken, en mag het Lam navolgen. II Ezra 2:42; Openbaring 14: 4.
Dus, versterk uzelf en wacht op de genade van onze Heere Jezus Christus in het eeuwige leven. Nu voor hem die machtig is om u te weerhouden van vallen, en om u onberispelijk te presenteren voor de aanwezigheid van Zijn glorie met buitengewone vreugde, aan de alleen wijze God, onze Verlosser, zij glorie en majesteit, heerschappij en macht, zowel nu en tot in eeuwigheid. Amen." Judas 24, 25.
Zie, mijn lieve vrouw en zuster in de Heere, omdat ik u niet langer kan dienen met mijn aanwezigheid, ik heb u een beetje geschreven om u te troosten; acht dit voor een gedenkteken of testament, dat je daardoor me kunt herinneren, hoe ik je voorgegaan heb.
Ik hoop deze brief met mijn bloed te verzegelen, dat het de waarheid is; en hiervoor wil ik mijn leven neerleggen, ter ere van de Heere; en voor de stichting van allen die de

Heere vrezen vanuit het hart. Ik draag je op aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade, dat Hij je in alle gerechtigheid en waarheid houdt. En hoewel we moeten scheiden, toch weet en vertrouw ik in de Heere dat we samen zullen zijn in het eeuwige leven. Ik hoop dat je altijd al je dagen in je leven alzo ordent en regelt, zodat je verlossing kunt verkrijgen.
Hiermee zeg ik u Adieu, mijn lieve schaap, Adieu tot in de eeuwigheid. Adieu en vaarwel aan allen die de Heere vrezen. Bidt de Heere voor ons alle vier, dat we Hem een aanvaardbaar offer mogen aanbieden, zodat onze zielen voor altijd gered kunnen worden; daartoe moge God de Heere Zijn genade schenken. Amen.
Geschreven door mij, Cornelis de schoenmaker, gevangen voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus.

147. JACQUES MESDAGH, WILLEM AERTS, JOOS KASTEEL, EN KAREL, KORTRIJK, 1567

Joos Casteels (of Josse van den Casteele, Joost Kasteel (Van Braght, *Martyrs Mirror*), een doopsgezinde martelaar, werd op **8 november 1567** te Kortrijk in Vlaanderen, België , samen met Jaques (Jacob) Mestdach verbrand op de brandstapel, Willem Aertsz en Karel Hannebeel. Joos, geboren in Reckem, werd gearresteerd in Zwevegem in Vlaanderen. Hij was lid van de gemeente sinds 1563.

Deze Jacques Mesdagh werd (met drie anderen, zoals hij schrijft) op 1 maart 1566 aangehouden en werd nadien, op 8 november 1567, met drie anderen verbrand, voor het Woord van God, op Kortrijck, in Vlaanderen op de markt voor het stadhuis, meer dan twintig maanden lang opgesloten met ijzeren boeien aan zijn voeten. Hij was van Capelle, tot Poele, een anderhalf mijl uit Ieper. Met hem stierf een jonge alleenstaande man, genaamd Willem Aerts, en twee andere mannen, waaronder Joos Kasteel, uit de omgeving van Kortrijck, en de naam van de ander was Karel. Alle vier waren zeer opgewekt en moedig getuigd van de waarheid, en bevestigden het met hun dood.

EEN BRIEF VAN JACQUES MESDAGH

Ik, Jacques Mesdagh, gevangen gezet op Kortrijck om het Woord van God en het getuigenis van onze Heere Jezus Christus, werd op 1 maart 1566 gearresteerd; *wens je mijn liefste en meest geliefde uitverkoren zuster, uit de grond van mijn hart en uit mijn diepste ziel, opdat je altijd welvarend zult zijn en goed bent in ziel en lichaam; en genade, barmhartigheid, vrede, vreugde, liefde, een levende geestelijke hoop, een echte evangelische geest en vertrouwen, een oprecht, ongeveinsd geloof dat werkt door liefde, en de verlichting, troost en verbondenheid van de Heilige Geest, zij u als een genade van God, de hemelse Vader, en door onze Heere Jezus, door Wie deze genade tot ons is gekomen.* Want Paulus zegt: "De genade van God is aan alle mensen verschenen, ons lerende dat wij, door goddeloosheid en wereldse lusten te verloochenen, nuchter, rechtvaardig en Godzalig moeten leven in deze huidige wereld; verwachtende die gezegende hoop en de heerlijke verschijning van de grote God en onze Heiland, Jezus Christus; die Zichzelf voor ons heeft gegeven, opdat Hij ons zou verlossen van alle ongerechtigheid, en Zichzelf een bijzonder volk zou reinigen, ijverig voor goede werken" (Tit. 2: 11-14).
Want Hij kwam en predikte het Evangelie van vrede aan ons die van verre en aan hen die nabij waren; daarom zijn wij geen vreemden en vreemdelingen meer, maar medeburgers met de heiligen en van het huisgezin van God en gebouwd op het

fundament van de apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus Zelf is de belangrijkste hoeksteen; die de bouwers verwierpen (Efeze 2:17, 19, 20, Mattheüs 21:42), Die zelf onze zonden in zijn eigen lichaam aan de boom heeft gedragen, opdat wij dood zijnde voor zonde, zou moeten leven tot rechtvaardigheid; door Wiens striemen wij werden genezen. Want wij waren als schapen die verdwaalden; maar zijn nu teruggegeven aan de Herder en de Bisschop van onze ziel, de Koning der koningen en Heer der heren; die ons heeft liefgehad en ons heeft gewassen van onze zonden in Zijn eigen bloed, en heeft ons koningen en priesters gemaakt voor God en Zijn Vader; tot Hem zij lof, glorie en heerschappij en dank voor eeuwig en altijd. Amen. I Petrus 2:24, 25; I Tim: 6:15; Openbaring -1: 5, 6.
Dit wens ik u, mijn dierbaarste uitverkoren zuster in Jezus Christus, onze Heiland, die ik liefheb vanuit de diepte van mijn hart en vanuit mijn diepste ziel, als een liefdevolle en vriendelijke groet en voor een eeuwige herinnering, mijn lieve schaap, aangezien het mag gemakkelijk gebeuren dat we hier binnenkort moeten scheiden; want het schijnt dat het verfoeilijke beest veel dorst naar ons bloed. Openbaring 13: 1. Maar ik hoop dat we, hoewel we ons hier nu moeten scheiden voor de Naam van de Heere, toch hierna samenkomen in het eeuwige leven, waar niets anders zal zijn dan vreugde en blijdschap, die eeuwig zal blijven bestaan; daar zullen tirannen ons niet kunnen scheiden of schaden; want wanneer zij het lichaam hebben gedood, hebben zij niet meer dat zij kunnen doen, zoals Christus zelf zegt. Lucas 12: 4. Enz. enz.
Mesdag schrijft 7 kolommen van folioformaat, vol liefde aan zijn Susanneke, en levendige verwachting op de hemel, enz.

… Dus, mijn aller-liefse en zeer beminde zuster, als we goed nadenken over deze woorden, waarom zouden we dan niet graag al het mogelijke opgeven voor de Naam van Christus, en waarom zouden we verdrietig, gehaast of verontrust zijn, wanneer dit ons overkomt voor de Naam van Jezus Christus onze Heere, aangezien Christus Zelf het heeft voorzegd. Ik kan Hem niet ten volle danken en Hem prijzen voor Zijn grote, onuitsprekelijke genade en genade, die Hij mij dagelijks laat zien, dat mijn geest en mijn gemoed zo blij, vreugdevol en kalm zijn gevestigd op de Heere. Het is op dit moment even goed met mij naar de geest, zoals het ooit was, denk ik; lof, eer, eer en dank voor eeuwig aan de eeuwige, almachtige, barmhartige God, voor Zijn grote genade en vriendelijkheid, dat Hij, door Zijn Heilige Geest, mij zo versterkt en troost, mij arme, eenvoudige, zwakke, gebrekkige dienstknecht, in mijn geest en voornemen; en ik bid God, dat hij mij altijd wil bekrachtigen, versterken en troosten door Zijn Heilkige Geest tot het einde; en ook allen die Hem vrezen. Hij geve ons wat we allen samen het meeste van node hebben tot onzer ziele zaligheid.
Hiermede wil ik u aan de Heere bevelen, en hartelijk afscheid van u nemen, met het troostende en heerlijke Woord van Zijn genade, voor deze tijd.
Och, mijn aller-liefse S. I. H., houdt mijn eenvoudige brief ten goede en het kleine talent dat ik van de Heere heb ontvangen; want ik heb het geschreven uit ware, ongeveinsde, Goddelijke en broederlijke liefde, die ik u toedraag, mijn lieve, uitverkoren zuster, waarvan de Heere mijn Getuige is, die alle harten en nieren kent, en doorziet, en voor wie alle dingen naakt en geopend zijn. Jer. 17:10; Handelingen 15: 8.
En alles wat ik hier heb geschreven, mijn lieve schaap wens ik ook, uit de grond van mijn hart, als een oprechte en liefdevolle groet en voor een eeuwigdurende herdenking aan mijn diep geliefde vader en broeder, die ik allebei hartelijk liefheb.
Laat jullie allen de Heere bidden voor mij, dat ik kan volbrengen en afmaken wat ik ben begonnen, tot de zaligheid van mijn ziel, tot Zijn lof en eer, en tot opbouw van mijn medemensen. Ik hoop ook dat ik de Heere vlijtig voor u bid, naar mijn zwakke

vermogen. Groet elkaar met een kus van liefde. Vrede zij met u allen die in Christus Jezus zijn. Amen. 1 Petrus 5:14.

Dit laatste is geschreven in het jaar 1567, de negende dag van september, door mij, Jacques Mesdagh, na achttien maanden gevangen te zitten, in ijzeren banden, voor het getuigenis van Jezus Christus onze Heere, terwille van het Woord van God en voor de rechte waarheid. Hiermee neem ik hartelijk afscheid van u. Adieu, lieve vrienden!

1568 VLAANDEREN

148. LUCAS DE GROOT OPGEHANGEN IN OOSTENDE, 1568 JAN PORTIER VERRAND IN 1568

In het jaar 1568 werd een broeder genaamd **Lucas de Groot,** geboren in Oostende, in Vlaanderen, daar aangehouden voor het getuigenis van de waarheid, en nadat hij moedig zijn geloof had toegegeven, en zich er onwrikbaar aan zou houden, werd hij veroordeeld tot gewurgd en verbrand worden; de Schepenen, echter, veranderden later van mening, Lucas werd aan de galg gehangen, in verachting van de gelovigen.

JAN PORTIER VERRAND IN 1568

In hetzelfde jaar was een broeder genaamd Jan Portier, inwoner van Komene, in Vlaanderen, en een voller van handwerk, die ook de portier van Mevrouwe van Meessen was geweest, werd gevangen in Meessen.
Toen hij zijn geloof had beleden, werd hij zeer gemarteld; de eerste keer met schroeven; de tweede keer werd hij hoog opgetrokken aan zijn duimen, met zware ijzeren gewichten aan zijn voeten gehecht en dus scherp gegeseld. Maar omdat hij gebroken was, werd hij niet op het pijnbank gezet. En toen deze martelingen en andere bedreigingen hem niet konden bewegen om af te staan of af te stappen van de waarheid die hij had aanvaard en had aangehouden, werd hij uiteindelijk veroordeeld tot verbranding. En dus werd hij ter dood gebracht voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus, met zo weinig vuur dat de rook hem verstikte; dit vond plaats buiten Meessen, bij de Sprink-galg in november 1568.

Verheyden Mart. Gent

1568 30 Maart.

Pieter AELBRECHTS (Albrecht), van Kleef,

Hendrick MAELSCHAP (Maeschap) en

Lauwereins (Laurens) PIETERSZ (Pieters), uit de Kempen afkomstig, Doopsgezinden (waren theoretisch niet bij de gemeente aangesloten, daar ze de bejaardendoop nog niet ontvangen hadden), *ná de terechtstelling der beeldstormers* op het Veerleplein verbrand.

A. (Stad) G., Boec van de Crime, a° 1572-1574, f° 49: het geldt hier het verhoor van Callekin Meere (verbrand op de 28 Juli 1573), waarin deze, sprekend over haar doop, zegt dat het geschiedde: „... by eenen ghenaempt **Laureyns**, die alhier gherecht es...". Hoogstwaarschijnlijk wordt hier Laurens Pieters bedoeld. VAN BRAGHT, dl. II, blz. 367-369. VAERNEWIJK, dl. III, blz. 310, 312. DE JONGHE, dl. I, blz. 115, 116.

149. JAN VAN PARIJS, PIETER VAN KLEEF, HENDRICK MAELSCHALCK, EN LAUWERENS PIETERSZ, GENT 1568

Jan (van) Parijs, een Doopsgezinde martelaar, verbrand op de brandstapel op 30 maart 1568, op het Veerle-plein in Gent, België, samen met Pieter Aelbrechts (Pierken van Cleve), Hendrik Maelschap en Laurens Pietersz, terwijl hij tegelijkertijd Zeven niet-mennonitische iconoclasten, die de iconen van de heiligen in de katholieke kerken hadden vernietigd, werden opgehangen op het Veerle-plein.
Jan van Parijs werd geboren in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen, in 1565 of 1566 [!?];had hij de doop in zijn geloof ontvangen; van beroep was hij een wever. Zijn naam is te vinden in het lied "Als mannen schreef duyst vijfhondert jaer, ende twee en tsestich mede" van de Lietboecxken van den Offer Heeren.

Pieter Aelbrechts (Pierken van Cleve) van Kleve , een Doopsgezind martelaar. Toen ze aankwamen op de plaats van executie, dwong de Spaanse provoost de beul die hen moest wurgen zoals de veroordeling was verordend, om ze te verbranden. De wachtende slachtoffers waren ondertussen met een lied begonnen, "Ik roep U o hemelsche Vader aen" (Ik roep U aan, o hemelse Vader). Dus de Spanjaarden sloegen hen met geweld en verminkten hen vreselijk en verbrandden ze toen levend. Ze waren *aenkomelingen*,dat wil zeggen, nog niet door de doop in de broederschap toegelaten. Pieter en zijn mede-martelaren worden herdacht in de hymne "Een liedeken van XLI Vrienden," gevonden in de editie van 1578 van de *Lietboecxken* .

Hendrik Maelschap (Maeschop, Maelschalk, Maerschalk) was een doopsgezinde martelaar, verbrand op de brandstapel op het Veerle-plein in Gent, België. Hij was gearresteerd op Jan van Parijs, Peter van Cleve (Pieter Aelbrechts) en Laurens Pietersz; ze waren nog niet gedoopt, maar ze wilden trouw zijn en hun geloof "zonder angst" belijden en werden daarom in 1568 ter dood veroordeeld. Omdat ze samen verbrand zouden worden, "Ick roep v, o Hemelsch Vader, aen, wil mijn geloove sterken, "en werden zeer hard geslagen door de Spanjaarden. Deze martelaren worden herdacht in het lied 'Alsmen schreef duyst five hundredt jaer ende twee in tsestich mede', dat te vinden is in de bijlage bij de Lietboecxcken van den Aanbieding van Heeren.

Laurens Pietersz (Lauwereins Peters), een doperse martelaar, werd met 3 anderen verbrand op de brandstapel is 30 maart 1568 op de Veerle plein in Gent, Hun namen zijn te vinden in een lied, "Als mannen schreef Duyst vijhondert Jaer ende two in tsestich mede," nummer 1 van de aanvulling op het aanbod van Lietboecxken van den Heeren. Laurens was (volgens de gegevens) een inwoner van Kempen, een regio ten noordwesten van Antwerpen.

Jan van Parijs, Pieter van Kleef, Hendrick Maelschalck en Lauwerens Pietersz hadden zich nog niet met de gemeente verenigd, maar waren nieuwelingen en klaar om zich te verenigen; vandaar dat zij het Woord van God beluisterden. Zij werden aangehouden, te Gent, in Vlaanderen, in het jaar 1568, en meegenomen naar het Gravenkasteel. Na een moedige bekentenis van, en standvastige trouw aan, het geloof, werden ze veroordeeld in de Palm-week om te worden gewurgd en verbrand.
Maar toen ze op het schavot stonden, dwong de Spaanse provoost (die op dat moment negentien vaandels Spaanse soldaten in Gent had), - als het de bedoeling was hen te wurgen, - de beul ertoe te dwingen andere apparaten te halen. Vandaar dat de beul sprak met de opperbevelhebber, Maistro del Campo, die het bevel voerde, om in tegenstelling tot het vonnis, hen levend te verbranden. De provoost schopte en sloeg ook de broeders.
Ondertussen haalde de beul een mand vol kettingen. Toen de broeders hoorden dat ze levend zouden worden verbrand, verhieven zij hun stemmen en zongen: *"Ik roep u aan, o hemelse Vader."* Toen sloegen de Spanjaarden hen zo vreselijk met stokken, dat het oog van een op zijn wang viel. En zo werden ze levend verbrand; de Spanjaarden luidruchtig roepend en alvast stokken in het vuur wierpen, als verlangend om deel te hebben aan deze woede, alsof ze dachten dat ze daarmee God een dienst deden.

HENDRICK MAELSCHALCK, SCHREEF OP 26 JANUARI 1568, EEN BRIEF VANUIT DE GEVANGENIS IN GENT

Wij wensen jullie overvloedige genade, vreugde, vrede en barmhartigheid en eeuwige zaligheid, van God, onze hemelse Vader en onze Heere Jezus Christus, die Zichzelf voor onze zonden heeft gegeven, opdat Hij ons zou verlossen van deze huidige boze wereld, volgens de wil van God onze Vader; aan Wie lof, glorie en eer, en kracht en dank, van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.

Na u allen genade en zaligheid te hebben toegewenst, willen wij u informeren, Goelken, onze geliefde vriendin in de Heere, en alle dierbare vrienden die de Heere vrezen, dat wij, vier gevangenen in Gent zijn, voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus, zijn nog steeds goed naar het vlees, en naar de geest danken en prijzen we de Heere, dat Hij ons aldus sterkt door Zijn genade; want het is nog steeds onze geest en ons voornemen door Zijn genade en barmhartigheid, om altijd aan de Heere vast te houden en niet van Hem af te wijken, noch voor het leven noch voor de dood.

Lof en dank aan de Heere, die ons aldus door Zijn genade versterkt, omdat wij zwak en ellendig zijn. Maar door de hulp van de Heere hebben we het tot nu toe kunnen volhouden en we vertrouwen door dezelfde Helper om tot het einde vol te houden; want doordat Hij zelf verleid werd, is Hij ook machtig om hen die verzocht worden te helpen en te bevrijden. Want Hij heeft gezegd: Ik zal u nooit verlaten, en u niet verlaten; zodat we vrijmoedig met de apostel kunnen zeggen: "De Heere is mijn Helper." Fil. 4:13; Hebr. 2:18; 13: 5, 6.

Nu, geliefde broeders, als God met ons is, wie kan tegen ons zijn? Want alle mensen zijn slechts de werken van Zijn handen, en Hij heeft alles geschapen, en heeft de macht om het naar Zijn wil weer ongedaan te maken; waarom zouden we dan bang zijn voor sterfelijke mannen? Rom. 8:31; Jes. 51:12.

Zeker, we moeten veel liever deze God vrezen; want Hij alleen is het die kan redden en veroordelen, en hoewel we aan de handen van mensen zouden kunnen ontsnappen, kunnen we niet aan Hem ontsnappen. Daarom zeggen we liever met Susanna: "Het is beter in de handen van mensen te vallen dan te zondigen in de ogen van de Heere." Susanna, : 23.

Daarom, lieve vrienden, hopen we in geen geval de Heere te verlaten, maar altijd door te gaan naar het beloofde land, om het te bezitten, dat vol is van alle goede dingen; daartoe, moge de Heere ons versterken, bevestigen en bekwamen door Zijn genade en barmhartigheid, en allen die Hem vrezen en aanvaarden. Enz.

… Verder, hartelijk geliefde vriendin Goelken, en alle andere vrienden die dit lezen, wil dit ten beste opnemen, wat ik in mijn zwakheid heb geschreven; want ik geloof niet dat ik het waardig ben u aan te sporen; want ik ben me er volledig van bewust dat je goed wordt onderwezen - van God. Maar ik heb dit gedaan uit liefde, omdat ik heb gehoord dat je iets van ons wilde weten; dus ontvang dit vriendelijk.

Verder, als u iets wilt weten over onze gevangenisstraf, of het binnenkort niet met ons zal eindigen, zouden wij u informeren dat we er niet veel over horen. We hadden verwacht ons offer vóór Kerstmis te brengen, want we hadden gehoord dat het heel spoedig zou zijn; maar nu horen we er niets van, maar door de genade van God verwachten we het voortdurend.

Hartsvriendelijke lieve vrienden in de Heere, bid voor ons, dat we standvastig kunnen blijven tot het einde en een aanvaardbaar offer brengen voor de Heere. We hopen hetzelfde te doen voor u, volgens onze zwakte.

Bovendien sturen we u drie nieuwe hymnes, als een hartelijke en vriendelijke groet. Hoewel ze eenvoudig zijn, ontvang ze voor een groot deel, want het is gedaan vanuit liefde. Vaarwel tot in de eeuwigheid. Amen.
Groet je man zeer hartelijk, en Grietgen je zuster en Bet., en Cor. Versw., en Anna van L.; en Susanneke groet je ook allemaal zeer veel. We begroeten verder allen die de Heere vrezen.
Geschreven door mij, Hendrick Maelschalck, opgesloten in Gent voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus; op 26 januari 1568.

Hartelijk, liefdevol en veel geliefde vrienden, de Heere heeft waarlijk gezegd dat Hij zal komen als een dief in de nacht; want gisteren had ik de voorgaande brief gesloten en verzegeld, denkend om het u te sturen; maar het gebeurde, dat we de volgende ochtend alle vier werden ondervraagd, waarvan we weinig wisten toen we de vorige conclusie schreven. Daarom zeg ik dat de Heere terecht heeft gezegd *dat Hij zal komen als een dief in de nacht.* I Thess. 5: 2. Dus werden we alle vier, de een na de ander, in aanwezigheid van twee commissarissen onderzocht. Ze stelden ons veel eenvoudige vragen, die te saai zouden zijn om te vertellen. Maar ze vroegen ons niet naar ons geloof, behalve of we niet waren gedoopt of herdoopt.
Jan van Parijs zei dat hij was gedoopt; Lauwerens zei dat hij niet volgens de Schrift was gedoopt; Pierken zei dat hij niet was gedoopt; en ik zei dat we geen Wederdopers waren en dat ik niet was gedoopt.
Ze vroegen Pierken of hij, als hij zou worden vrijgelaten, zichzelf zou laten dopen.
Hij antwoordde: "Ja, als ik er bekwaam voor was."
Ze vroegen hem ook of hij zijn mening wilde afstaan.
Hij antwoordde: "Ik beschouw het geen mening, maar het ware geloof."
Vervolgens vroegen ze me of ik mijn geloof of mening niet wilde aflaten.
Ik vertelde hen dat ik leugens had verzaakt en de waarheid had gevolgd. Daarom zou ik, als ik zou verzaken, de waarheid moeten opgeven; maar door de genade van de Heere hoopte ik eraan vast te houden.
Op deze manier bleven ze vragen, zodat het te vervelend zou zijn om het te schrijven.
Tegen Jan van Parijs zeiden ze dat we korte expeditie zoude krijgen, dat spoedig zou worden verzonden; en dat we nog negen of tien dagen geduld moeten hebben. Ze zeiden ook, dat ze ons mannen zouden sturen die ons zouden moeten instrueren, en als we hen wilden horen, konden we dat doen.
Daarom verwachten we hier priesters te hebben; maar we hopen onze ogen open te houden, want we weten heel goed wat ze zoeken.
Dus, lieve vrienden, we zijn allemaal goedgemoed, de Heere worde voor eeuwig geprezen en gedankt; en bij de gratie van de Heere hopen we erop het geloof te behouden, hetzij in leven of in 't sterven door de genade des Heeren.
Dus, lieve vrienden, we denken dat onze zitten hier niet veel langer zal duren; want het schijnt dat wij zijn overgeleverd aan de heren van de raad, en dat zij bevelen hebben van de hertog van Alva om ons expeditie te sturen, zodat de Baljuw en de Schepenen niets meer met ons te maken hebben.
Daarom nemen we afscheid van jullie allemaal, lieve vrienden, en bidden jullie voor om altijd ijverig te zijn. We hopen u voor te gaan; moge de Heere ons door Zijn genade en barmhartigheid versterken. Amen.
Geschreven op 27 januari, 1568. Door mij Hendrik Maelschalk.
"En vrees niet degenen die het lichaam doden, maar Hem die de macht heeft om zowel ziel als lichaam in de eeuwige duisternis te werpen." Mat. 10:28.

Verheyden Mart. Gent

1568. 25 Mei.

147. **Jan de SMET,** twijnder, Doopsgezinde, verbrand.

Op 18 Mei 1568 had de magistraat van Gent reeds een schrijven uit Brussel ontvangen van de Hertog van Alva, alwaar over het lot van dezen martelaar niet de minste twijfel blijft bestaan: „que ferez dudict De Smet le chastoy et correction exemplaire...".

1568. 27 Augustus.

153. **Een Doopsgezinde** verbrand „buyten de Muyde poorte" . VAN DE VIVERE: 17 Augustus 1568. DE JONGDE, dl, I, blz. 127. VAERNEWIJCK, dl. IV, blz. 2; 6.

NA 6 MAART 1568

47. **Pierre MESSCHARS**, Doopsgezinde, verbrand (19).

Hij behoorde tot de groep Mennisten, die door de Brugse magistraat begin Maart 1568 aangehouden werd. Onder de gevangen Doopsgezinden bevond zich geen enkel Bruggeling; ze werden door de stedelijke overheid aldus acm de hertog van Alva voorgesteld: „plusieurs sectaires estrangiers aijans demeuré quelque temps a ladictè ville la plus part Doopsgezindees". Historie van B. Cornelis Adriaensen van Dordrecht, Minnebroeder binnen die stadt van Brugghe, f° 227v°. De auteur der „Sermoenen" beweert dat de magistraat een aanvang nam met de terechtstellingen op 13 April 1568.

Verheyden Mart. Gent

1568. 29 December.

163-165. **Daniel de PAEU,** schoenlapper,

Daniel van VOOREN en

Passchier WEYNS, Doopsgezinden, verbrand.

Hoogstwaarschijnlijk wordt er één der 2 Daniel's bedoeld, wanneer Callekin Meere zegt: „... de man van de huuse was genaemt Laureyns, die alhier gerecht es met eenen gheheeten **Daneel**...". Laureyns, dien we reeds vroeger identificeerden met Lauwereyns Pietersz, werd immers in ditzelfde jaar te Gent terechtgesteld.

VAN DE VIVERE 29 December 1568. VAN BRACHT, dl. II, blz. 370

Daniel de Paeu (Pau, Pou), een doopsgezinde martelaar, schoenmaker van Eeclo (Eeklo) in België, werd op 29 december 1568 te Gent op zijn brandstapel verbrand , samen met Daniel van Vooren en Passchier Weyns. In het eerste nummer van de aanvulling op de oude *Liedtboecxken van den Offer des Heeren zijn ook* de namen van deze drie martelaren te vinden. Bijzonderheden ontbreken. Gameo

150. JAN DE SMIT, DANIEL DE PAEU, DANIEL VAN VOOREN EN PASSCHIER WEYNS, GENT 1568

In het jaar 1568 werden in Gent, in Vlaanderen, ook vier broeders gearresteerd, namelijk; Jan de Smit, Daniel de Paeu, Daniel van Vooren en Passchier Weyns, die vrijmoedig hun geloof en alle artikelen met betrekking daartoe, waarin ze werden ondervraagd, beleden, en zij schaamden zich niet van God en Zijn Woord, maar moedig en onverschrokken betoogden ze de aangenomen en aangehouden de waarheid; tegen alles dat ze weerstonden, onwrikbaar zelfs tot de dood.
Die ze daarom proefden, als moedige soldaten; eerst, Jan de Smit, en kort daarna, de andere drie. Maar zij verkregen het eeuwig leven, waar de nieuwe wijn hen te drinken zal worden gegeven in het koninkrijk van de Vader.

Folio 384

151. CLAUDINE LE VETTRE, EN HAAR BROER, MEENEN 1568

Claudine le Vetter (genaamd Claudine le Vetter in Doopsgezinde Bijdragen), een doperse martelaar, was de vrouw van Pierse (Pierson), een godvrezend man, die in Brugge en later in Meenen (Menen), België woonde. Pierse wist te ontsnappen; hij werd gewaarschuwd door een vriend van de komst van de beulsknechten. Maar Claudine, met een kind op haar arm, was niet in staat om dit te doen, en na een moedige belijdenis van haar geloof in Ieper (Ypres), België, werd ze geëxecuteerd in 1568. Haar man prees haar voor haar grote kennis van de Schrift; Ze had ook een mooie stem en moedigde velen aan in de gevangenis door het zingen van liederen. Gameo

Meenen is een prachtig stedeke in Vlaanderen, drie mijlen van Rijssel, op de weg naar Brugge, gebouwd aan de rand van de Leye. In deze stad woonde een Godvrezende man, **Piersom des Muliers, met zijn vrouw Claudine le Vettre,** die door de prediking van Leenaert Bouwens, en door het lezen en bestuderen van het Woord van God, zich van pauselijke afgoderij keerde.
Dit te weten gekomen zijnde, is de heer Titelman, de deken van Ronse en de inquisiteur van het geloof, met sergeanten daar gekomen om de bovengenoemde Piersom in zijn huis te vatten. Maar een vroom man uit de raad van Meenen had Piersom gewaarschuwd om te vluchten voor de inquisiteur, wat hij deed, zich verbergend in een bepaald stuk bos niet ver van zijn huis.
Maar zijn vrouw Claudine die bezig was met haar vier kleine kinderen (van wie er nog steeds leeft), bleef iets te lang en had net het huis verlaten, met een kind op de arm, toen de sergeanten binnenkwamen, die op tumultueuze wijze aan de kinderen en de buren vroegen waar haar man was; en toen zij het niet kon zeggen, maakten zij zich gereed om te vertrekken.
Dit bemerkend, zei een van de buren, ontstoken door een kwade en verkeerde ijver, "Mannen, daar gaat die vrouw met een kind op haar arm."
Zij grepen haar daarom onmiddellijk en leverden haar in de handen van de voornoemde inquisiteur. Dit gebeurde in het jaar 1567, enkele maanden voor de aankomst van de hertog van Alva in Nederland.
Ze werd meegenomen van Meenen naar Ieper, waar velen in de gevangenis lagen vanwege het geloof, dat is omdat ze niet konden begrijpen dat er geen andere Middelaar en Zaligmaker was dan alleen Jezus Christus, die was geofferd voor onze zonden aan de boom van het kruis (I Tim. 2: 5; Romeinen 4:25). Deze konden niet geloven dat God enig genoegen had in afbeeldingen van hout en steen, of zilver en goud, maar geloofde

dat dergelijke aanbidding verboden was in het Woord van God (Exodus 20: 4; Deuteronomium 4:16). En omdat zij ook niet geloofden dat dode mensen onze gebeden kunnen horen en ons kunnen helpen; maar veel liever dat we niemand anders dan alleen God aanroepen, die alleen de Onderscheider is van onze harten en gedachten, en weet wat we bidden, zelfs voordat we ons gebed hebben uitgestort; die met luide stem riep: "Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven", enz." aan wie alle profeten en apostelen wijzen, en niet aan een van de overledenen heiligen." Mat. 4:10; Openbaring 2:13.
Allen die zulk een geloof hadden, werden door Titelman ketters verklaard en aan de Wereldlijke Overheid overgeleverd, om te worden behandeld volgens de verordeningen, namelijk dat de mannen levend zouden worden verbrand en de vrouwen levend te worden begraven.
Deze zware dood maakte sommigen erg bang, zodat velen afvallig werden, om hun leven te redden. Want op een bepaald moment brak een groot aantal uit de gevangenis en ontsnapte, zodat Claudine ook had kunnen ontsnappen, maar ze wilde haar kind niet verlaten; zo ook een vrome broeder, die tot het einde toe bij haar in de gevangenis bleef en haar niet wilde verlaten, stervende met haar voor de waarheid, op die plaats.
Claudine was niet afvallig, niettegenstaande vele aanvallen, die een jaar duurde, maar standvastig bleef in het geloof, weerlegde, vanuit het woord van God, alles wat de priesters en monniken tegen haar konden verzinnen, zoals bleek uit verschillende brieven die ze haar echtgenoot uit de gevangenis schreef.
Eindelijk, toen ze haar niet konden overweldigen, probeerden ze haar te bewegen door haar moederliefde voor haar kind, die tot dan toe aan de borst van haar moeder in de gevangenis was gevoed. Het kind werd daarom van haar afgenomen en naar een Minne (voedster) gebracht, wat de grootste aanvechtingdoening was die ze tijdens haar gevangenschap had geleden, en waardoor ze veel tranen weende, terwijl ze God voortdurend smeekte om kracht en sterkte tegen een dergelijke verleiding en aanval van het vlees, opdat ze niet zou afvallen, net zoals veel van haar geloofsgenoten in haar omgeving vielen. God de Almachtige hoorde haar gebed, want de hertog van Alva, die intussen het land was binnengegaan, en beval om alle gevangenissen van ketters te verwijderen, zij werd ook gekroond met de kroon van de Godzaligen, buiten Ieper, in het jaar onzes Heeren 1568.
Haar man, Piersom, zei vaak over zijn voornoemde vrouw dat het verbazingwekkend was hoe goed ze vertrouwd was met de Schrift. Want telkens wanneer hij geen passage kon vinden, vroeg hij het aan zijn vrouw Claudine, die hem dadelijk duidelijk kon aangeven wat hij zocht.
Het is duidelijk dat het kind dat in de gevangenis van haar werd weggenomen vanaf die tijd niet meer werd gezien, zonder dat de vader en de vrienden ooit wisten wat er van was geworden.

Piersom was een leraar van de gemeente van God genaamd Mennisten.
Piersom had vroeger bij zijn vrouw Claudine in Brugge gewoond, waar hem het genoemde was overkomen, namelijk dat hij met zijn vrouw door de vriendelijke waarschuwing van een gemeenteraadslid van de stad aan de inquisiteur was ontsnapt. Hij moest echter alles achterlaten wat hij had, zoals ook het geval was in Meenen. Maar de vrome man van Meenen die hem had gewaarschuwd, verborg de boeken van Piersom en een deel van zijn huisraad totdat hij zag dat ze opnieuw werden meegenomen naar de plaats waar de boeken thuishoorden.

Maar de slechte buur, die Claudine had verraden, raakte in zo'n afkeer met de bevolking van de stad dat hij de plaats moest verlaten, nadat het gepeupel van de stad zijn winkel had verwoest, en hem toeriepen, Judas! Judas, de verrader!
Meenen was in die tijd een open stad, zonder muren en poorten, en daarom durfde Titelmannus zijn gevangenen daar niet toe te vertrouwen. Het zou met hen zijn gegaan zoals in een ander klein stadje van Vlaanderen, waar op een zekere dag de huisknechten kwamen in groten getale, braken de gevangenis open en bevrijdden ongeveer ***vierhonderd*** mensen die voor dezelfde oorzaak waren opgesloten.

De vrienden hadden de kinderen van Piersom, laten dopen door de voorganger van Meenen, zoals Margriete, de oudste van de kinderen, die vervolgens stierf, op de leeftijd van zestien in Calais, gewoon was te vertellen.
De rest bestond uit drie zonen, Pieter, Nicolaes en Jan, de laatstgenoemde was de baby die werd gevoed aan de borsten van de moeder in de gevangenis. Pieter stierf tijdens de gevangenschap van zijn moeder.
Piersom trouwde vervolgens met een vrouw genaamd Peronne Hennebo, die in 1589 in Leiden stierf en twee dochters naliet, Maria en Martha, beiden geboren in Hoorn. Deze Martha was de huisvrouw van dokter Dirk Volkertsz Velius, die de *Kronieken van Hoorn* beschreef, en de moeder was van Pieter Velius uit Hoorn.
De derde vrouw van Piersom was Habeau de la Motte, moeder van Margriete des Muliers, die bij Gouda woonde.
Piersom ontsliep in de Heere in Leiden, in het jaar 1591, en liet een zoon achter bij zijn eerste vrouw Claudine, twee dochters bij zijn tweede vrouw Peronne, en een dochter bij zijn laatste vrouw, zoals reeds gezegd.
Claudine was een mooi persoon en een goede zangeres, zodat ze de omstanders bewoog door haar zingen. Vooral op de laatste dag van haar leven stonden mensen voor de gevangenis, om haar te horen zingen met een vreugdevol hart, toen de dood haar werd aangekondigd. Iemand die het aan mij vertelde had haar horen zingen met een heldere, krachtige stem de 27e psalm van David:
Le Seigneur est la clarte qui m'addresse
Het volk was er vast van overtuigd dat, als ze geen prop in haar mond gestoken hadden toen ze haar naar de plaats van executie brachten, ze het leven had verlaten met zingen en Gode prijzen.
Dit verslag kregen we van D.N.M., de zoon van Piersom en Claudine, met de hulp van D.D.V., de zwager van Claudine.

De afstammelingen van Piersom, de echtgenoot van Claudine le Vettre, beweerden vanuit traditie te hebben ontvangen dat deze Piersom ten tijde van de gevangenneming van zijn voornoemde huisvrouw zich begaf bij een molenaar die in of bij zijn molen woonde, die dicht onder de muren van Ieper stond, om daar dagelijks het nieuws van zijn geliefde vrouw te kunnen horen, die uit de straat geruchten ontving die door de vrouw van de molenaar naar hem werden overgebracht, zo vaak als ze terugkwam uit de stad; maar zonder het te weten dat het zijn vrouw was, of dat hij een wederdoper was.
Zij oordeelde dat Claudine niet goed op haar hoede was omdat ze zichzelf had toegestaan te worden herdoopt en zo veel leed aan haar werd toegebracht en liever stierf dan luisterden naar wat de priesters zeiden.
Dit sloeg telkens het hart van Piersom als een dolk door en verplichtte hem vaak om opzij te gaan om de diepe gevoelens van zijn hart te ontluchten.
De dag waarop Claudine zou worden opgeofferd, verlangde de vrouw van de molenaar, haar te zien executeren. Ze vroeg Piersom of hij niet mee wilde gaan om het tafereel te

bekijken, wat hij weigerde, en haar vriendelijk verzocht om strikte aandacht te schenken aan alles, om hem daarna een verslag te geven.
Toen ze naar huis terugkeerde, vertelde zij Piersom hoe moedig en onversaagd Claudine ter dood ging, wat ze zei en wat ze haar afvroegen; alles echter met het idee dat Claudine niet verstandig had gehandeld.
Daarop nam Piersom, nadat hij nieuwe ijver kreeg, zijn hart en opende bij **de molenaar en zijn vrouw,** zeggend dat hij van hetzelfde geloof was, en dat degene die ter dood werd gebracht zijn geliefde en zeer verstandige huisvrouw was, en op welke grondslagen van de Waarheid zij haar leer en leven grondde.
Dit heeft de molenaar en zijn vrouw zo zwaar getroffen, dat ze ook besloten om hun leven te beteren. Ze werden gedoopt op hun geloof en kort daarna verzegelde ze de waarheid met hun bloed.

Verheyden Mart. Gent

1568. 29 December.

163-165. **Daniel de PAEU,** schoenlapper,

Daniel van VOOREN en

Passchier WEYNS, Doopsgezinden, verbrand.

Hoogstwaarschijnlijk wordt er één der 2 DanieI's bedoeld, wanneer Callekin Meere zegt: „... de man van de huuse was genaemt Laureyns, die alhier gerecht es met eenen gheheeten Daneel...". Laureyns, dien we reeds vroeger identificeerden met Lauwereyns Pietersz, werd immers in ditzelfde jaar te Gent terechtgesteld (1).

Bron: VAN DE VIVERE 29 December 1568. VAN BRACHT, dl. II, blz. 370- De JONCHE, dl. I, blz. 134. Memorieboek, dl. II, blz. 367.

HET SLACHTJAAR 1569

152. SIJNTGEN VERCOILGEN, KORTRIJK, 1569
LIPPIJNTGEN STAYERTS, Gent 1569

Op deze dag in 1569 (22 april) werd Josyne Andries (ook bekend als Sijntgen Vercoilgen) verbrand op de brandstapel in Kortrijk, België. Ze was een Doopsgezinde. (Martyrs 'Mirror geeft tien onrechte de datum op 9 maart 1569. Zie blz. 740.)
Bron: The Marginal Mennonite Society Doopsgezinde Executions Series.

Net als in de tijd van Ismaël en Isaak vervolgde hij die was geboren naar het vlees hem die was geboren naar de Geest (Gal.4: 29), zo gaat het nog steeds in deze laatste dagen. De dienaren van de Romeinse antichrist die woonden in Kortrijck, in Vlaanderen, vingen een Goddorstend lam van Christus, genaamd **Sijntgen Vercoilgen**, de moeder van Jan Vercoilgen. Na vele verleidingen bleef ze vastberaden en werd zij op die plaats ter dood gebracht voor de getuigenis van Jezus, in het jaar 1569, op 9 maart; door haar vrouwelijke zwakheid af te leggen, en in plaats daarvan, door de genade van God, ontvangen door de verlichting van de Heilige Geest in haar hart een mannelijke moed; en getuigde en verzegelde het geloof van de Waarheid met haar dood en bloed als een gedenkwaardig voorbeeld voor alle volgelingen van Christus.

LIPPIJNTGEN STAYERTS, Gent 1569

In het jaar 1569 werd ter dood gebracht, te Gent, in Vlaanderen, door de voorstanders van de Romeinse antichrist, voor de echte Waarheid en de praktijk ervan, een vrouw met de naam Lippijntgen Stayerts, de huisvrouw van Pieter Stayerts, omtrent Sint-Pietersdag, niet vanwege enige misdaad, maar alleen vanwege de zekere waarheid, omdat zij de wereld en al haar valse, verzonnen leugens had verzaakt en zich aan de Vorst der Waarheid had onderworpen, Christus Jezus, horend met gehoorzame oren om de gezegende stem van de Waarheid, en verwerpend alle vreemdelingen die daarmee in tegenspraak zijn. Waarom zij ook, met alle gehoorzame schapen die deze stem hebben gehoord en gevolgd, bij de openbaring van Zijn heerlijkheid, deze woorden horen: "Kom, gij gezegend van mijn Vader, erf het koninkrijk dat vanaf het begin voor u is voorbereid." Mattheüs 25:34.

153. ANPLEUNIS VAN DEN BERGE, KORTRIJK, 1569
JASPER DEN TASCH-RINKMAKER, ANTWERPEN, 1569

Anpleunis Vanden Berghe was, volgens de Mennonitisches Lexikon, een Nederlands edelman, gedwongen om zijn landgoed te verlaten en dwalen, omdat hij de Mennonieten te prediken op zijn landgoed had toegestaan en had een aantal geloofsgenoten ingediend. Deze informatie is alleen gedeeltelijk juist. Hij was niet een edelman, hoewel hij een nogal rijke man was, noch was hij uit Nederland. Volgens de verslagen was hij agriculteur (boer), geboren te Zwevegem in Vlaanderen. Hij werd opgesloten in Kortrijk in Vlaanderen en verklaarde dat hij een lid van de doperse gemeente er voor meerdere jaren. Na de wrede martelingen werd hij op de brandstapel in Kortrijk op 17 december 1568 (Martyrs Mirror ten onrechte stelt dat hij stierf in 1569, zonder exacte datum). Zijn weduwe Kalleken is op 30 april 1569 ter dood gebracht.

Kalleken weduwe van Anpleunis van den Berge, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel op 30 april 1569 in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen.

Deze Anpleunis van den Berge, omdat hij in het jaar 1566 had toegestaan dat het Woord van God oprecht en openlijk op zijn land werd gepredikt en dat hij enkele van de broeders had ondergebracht, moest zijn eigen huis en bezittingen verlaten, en verborg zichzelf en verbleef samen met andere goede vrienden (zo streng was dan de vervolging tegen de christenen). Totdat hij tenslotte terwijl hij op de weg liep, werd aangehouden, en dit alleen omdat iemand die hem zag lopen zei: "Daar gaat die man die toestemming gaf om op zijn land te prediken.'
En hoewel hij aanbood de officier die hem zijn beurs die vijftig pond Vlaams bevatte, te geven, als hij hem zou laten gaan, werd hij toch meegenomen naar de gevangenis in Kortrijk, waar hij, na een moedige belijdenis van zijn geloof, zeer streng werd gemarteld, zowel door geseling als anderszins; maar aangezien hij op geen enkele wijze afvallig wilde worden van zijn geloof, of een van zijn medeleden zou verklikken, werd hij uiteindelijk ter dood veroordeeld en verbrand in het jaar 1569. Hij verkreeg alzo een huis en een erfdeel dat nimmer van hem zal worden weggenomen. 2 Cor. 5: 1.

JASPER DEN TASCHRINGMAKER, ANTWERPEN, 1569

Jasper van Taschringmaker werd geëxecuteerd op 22 juni 1569.
Zijn vrouw Maeyken Janssens van der Goes, een doopsgezinde martelares, was een medegevangene van Abraham Picolet en zijn vriend Hendrik van Etten uit Breda, met wie zij op 22 november 1569 op de brandstapel in Antwerpen werd verbrand. Maeyken was blijkbaar een inwoner van de stad Goes in de Nederlandse provincie Zeeland.
Hun 18-jarige dochter Neelken (Nelleken Jaspersd.) werd ook verbrand op de brandstapel voor haar geloof, op 27 juni 1570.

In Antwerpen, omstreeks het jaar 1569, werd een broeder, Jasper den Taschrinkmaker genaamd, gearresteerd, die, toen hij werd onderzocht met betrekking tot zijn geloof, het moedig beleed en geen toezeggingen, bedreigingen of martelingen toestond hem ervan af te voeren, zodat vanwege zijn standvastigheid werd hij als ketter ter dood veroordeeld en offerde hij zijn offer met vuur. Daarom zal het eeuwige vuur niet vernietigen wat hij heeft gebouwd op het fundament van Jezus Christus.
Zie voor familie van Jasper of Jaspar 1570

Verheyden, Mart. Gent

1569 6 Februari.

169. **Een Doopsgezinde** van Merendree verbrand op het grondgebied van Sint-Pieter door de baljuw Gheeraert Rym.

1569. 2 Augustus.

175-176 [148-149] **Twee Doopsgezinden** — één van Evergem, de andere van Merendrée — op de Vrijdagmarkt verbrand.

1569: 26 September.

181. **Joos INGHELBYL,** Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Ra. B., C.C., nr. 34.892, a° 1569-157o, f° 1956°.K.B.B., ms. 6336, f° 90.v°. DE JONGHE, dl. I, blz. blz. 150.

1569. 3 October.

182 [155] **Gheert van BYLANDE,** mandenmaker, beeldstormer, verbrand door Geeraert Rijm op Sint-Pieter. VAN DE VIVERE: 3 October 1569. K.B.B., ms. 6336, f° 90v°. DE JONGHE, dl. I, blz. 150. Membrieboek, dl. II, blz. 171.

1569. 3 October.

183 [156]. Een **Doopsgezinde vrouw** verbrand door Geeraert Rijm op Sint-Pieter. DE JONGHE, dl. I, blz. 150. Memorieboek, dl. II, blz. 171. K.B.B., s. 6336, f° 900°. Het Memorieboek spreekt echter van **een man** die om Doopsgezinde geloofsovertuiging terechtgesteld werd.

Ieper (Yper, of Yperen)

Ieperen is een stad in het West-Vlaanderen. De stad heeft een rijke historie. De stad is herhaaldelijk getroffen door de oorlog; In de Tweede Wereldoorlog 1 werd het bijna volledig verwoest. Tijdens de inval op 22 november 1914 toen de prachtige oude Lakenhal werd in brand gestoken, werden de archieven vernietigd. Deze archieven zonder twijfel bevat een aantal waardevolle materiaal over de doperse-Doopsgezinde Gemeente bestaande hier in de 16e eeuw. Nu is de informatie over de doperse beweging hier is zeer schaars. Er was doperse activiteit bij Ieper zo vroeg als over 1538, en er kan een gemeente op dit moment zijn geweest. Leenaers Bouwens gedoopt 13 personen hier in 1554-1556.

Er zijn twee belangrijke documenten, zowel van 1561, die een aanvulling elkaar, (a) een brief geschreven door de onderzoeker Titelman, bij Ieper op 14 november 1561 aan de vice-landvoogdes Margaretha van Parma, het informeren van haar dat hij een doopsgezinde gemeente had ***vernietigd bij Ieper,*** die was vergadering voor 10 of 12 maanden in de bossen tussen Ieper en Meenen, 80 tot 100 personen aanwezig zijn op keer.
Soms hielden ze ook bijeenkomsten in de stad met een opkomst van 38, 40 personen. Een aantal ketters gevangen was genomen en de wet had zijn loop genomen. Het merendeel van de wederdopers, was echter te ontsnappen en vluchtte naar Armentieres of Hondschoote, of zwierven over het hele land, nog steeds verleiden de eenvoudige mensen. (Deze brief is in P. Besson, commando persecutionis, Bern-Neuchâtel-Buenos Aires, Schotland, 11-14.) (B) zijn een ode gevonden in het van Lietboecxken des Heeren (No. 23), bestaande door wederdopers gearresteerd in 1561 toen een vergadering was verrast door Titelmans en zijn soldaten. De Nederlandse martyrbook van 1615 (Het Offerboek) en later martyrbooks, met inbegrip van Braght's Martyrs Mirror, die deze hymne in een proza versie bevat, geven informatie waaruit blijkt dat deze mennonieten van elders naar Ieper was verhuisd om vervolging te voorkomen. Ze waren allemaal wevers. Een zekere Charles X. wist te ontsnappen, en één vrouw herroepen.
De gearresteerde Mennonieten, vier in getal, werden gewurgd en op de brandstapel op de markt van Ieper. Het proces tegen de martelaar van Jacob de Wert, die zich in Ieper actief was, blijkt dat een bepaalde Lossche Coppens (met betrekking tot wie niets meer bekend is) was actief in Ieper, prediking en het uitvoeren van huwelijken. Titelmans bewering dat hij de doperse gemeente van Ieper had uitgeroeid is niet waar. Tot ongeveer 1574 werden hier Mennonieten gevonden, en in 1566 werden ze zeiden dat hun vergaderingen plaats in het openbaar te hebben gehouden.
De volgende martelaren stierven op Ieper **Jan Hull, Maeyken Kocx, Anthonis Schoonvelt, Kalleken vrouw van Anpleunis en Laurens van de Walker,** al in 1561, **Claudine le Vetter in 1568, Dr. Dirk Willem de Zagere** korte tijd in 1569. Gameo

154. DIRK ANOOT EN WILLEM DE ZAGER, IN HET JAAR 1569

Toen de hertog van Alba met grote gewelddaden tegen het Evangelie tiranniseerde, als Antiochus tegen de wet, II Macc. 7, werden er gevangenen naar Ieper gebracht, in Vlaanderen, in het jaar 1569. Dirk Anoot, van Westvleteren, en een genaamd Willem, een houtzager, die, zoals ze noch door een verdrukking, noch door angst, niet van de waarheid getrokken konden worden, of welk leed dat hen werd aangedaan, werden uiteindelijk gevonnist en veroordeeld tot het vuur, en vervolgens naar de markt gebracht, voor het stadhuis, met een prop in hun mond, zodat ze niet zouden spreken.
Daar werd elk op een brandstapel geplaatst en verbrand. Dus zij, die hun leven niet achten, maar het voor het Evangelie overleverden, offerden hun lichamen op als een brandoffer aan God, hun Heere.

1569. 6 Februari.

169 [142]. **Een Doopsgezinde** van Merendree verbrand op het grondgebied van Sint-Pieter door de baljuw Gheeraert Rym.

1569. 2 Augustus.

175-176 [148-149] **Twee Doopsgezinden** — één van Evergem, de andere van Merendrée — op de Vrijdagmarkt verbrand. Ra. B., C.C., nr. 34.892, a° 1569-1570, f° 195. K.B.B., ms 6336, f° 90. DE JONGHE, dl. I, blz. 145. Memorieboek, dl. II, blz. 370.

1569. 26 September.

181. **Joos INGHELBYL,** Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Ra. B., C.C., nr. 34.892, a° 1569-157o, f° 1956°.K.B.B., ms. 6336, f° 90.v° DE JONGHE, dl. I, blz. blz. 150.

1569. 3 October.

182 [155] **Gheert van BYLANDE,** mandenmaker, beeldstormer, verbrand door Geeraert Rijm op Sint-Pieter. Bron: VAN DE VIVERE: 3 October 1569. K.B.B., ms. 6336, f° 90v°. DE JONGHE, dl. I, blz. 150. Membrieboek, dl. II, blz. 171.

1569. 3 October.

183 [156]. Een **Doopsgezinde vrouw** verbrand door Geeraert Rijm op Sint-Pieter. Bron: DE JONGHE, dl. I, blz. 150. Memorieboek, dl. II, blz. 171. K.B.B., s. 6336, f° 900°.

P.S. Het Memorieboek spreekt echter van ***een man*** die om Doopsgezinde geloofsovertuiging terechtgesteld werd.

Fol 407

155. TANNEKEN VAN DER MEULEN, JAECXKEN VAN HUSSELE, EN JAECXKEN TEERLINGS, 1569

1569. 22 December.

184-186]. **Tanneken van der MEULEN, Jaecxken van HUSSELE, Jaecxken TEERLINGS,** Doopsgezinden op de Vrijdagmarkt verbrand (vooraf gewurgd). Ra. B., Cr., nr. 34.892, a°

1569-1570, f° 207. VAN DE VIVERE December 1566. K.B.B., ms. 6336, f° 92. VAN BRAGHT, dl. II, blz. 407. DE JONGHE, dl. 1, blz. 152.

1569

187-190. Volgens VAN BRACHT zijn er te Gent in 1569 twaalf Doopsgezinden (bij VAN DER HAEGHEN opgenomen onder de nummering 67-78) terechtgesteld (dus vier meer dan we hebben kunnen halen uit de gegevens der kroniekschrijvers en andere bronnen).

Het zijn: **Lippyntgen STAYERTS** (dl. II, blz. 388);

Tanneken van der MEULEN (dl. II, blz. 407: 22 December 1569, dus 1 der 3 vrouwen door de kroniekschrijvers op die datum vermeld),

Jaecxken van HUSSELE (idem.),

Jaecscken TEERLINGS (idem.),

Janneken ROELANDTS (dl. II, blz. 407),

Grietgen BAETS (idem.),

Joost GOETHALS (idem.),

Roeland STAYERT (idem.),

Pieter STAYERT (idem.);

Laurens van RENTERGEM (idem.), **Joost MERSSENIER** (idem.),

Christoffel BUYZE (idem.).

Tanneken van der Meulen, een doperse martelares, werd uitgevoerd tegen de Vrijdagsmarkt in Gent, België, op 22 december 1569 door de brandstapel na te zijn gewurgd. Bijzonderheden ontbreken. Jaecxken Van Husselius en Jaecxken Teerlings stierf met haar als martelaren. Zij wordt herdacht in de lofzang "als men schreef Duyst vijfhondert Jaer ende two en tsestich Made," vond in de Lietboecxken. GAMEO

In Gent werden in Vlaanderen ook drie zusters aangehouden vanwege het geloof, namelijk Tanneken van der Meulen, Jaecxken van Hussele, en **Jaecxken Teerlings**, die vijf kindertjes, moest verlaten om des Heeren wil, die zij tot een getrouwe Bewaarder en Verzorger heeft overgegeven, omdat zij haar twee gevangen medezusters moest helpen strijden voor Zijn Naam. Waarin zij alle drie zulke mannelijke moed toonden tot in de dood, dat zelfs de tirannen er verwonderd over waren; die nog meer verbaasd zullen zijn, wanneer zij zal het geluid van de bazuin horen en zien dat deze met al Gods kinderen zullen worden opgenomen in eeuwige vreugde en blijdschap, terwijl zij zelf aan de linkerhand zullen staan en gaan in eeuwig verdriet, en dan zal de tijd van bekering volkomen van hen worden weggenomen.

156. JOOST GOETHALS, ROELANDT EN PIETER STAYERT, JANNEKEN ROELANDS EN JANNEKEN DE JONCKHEERE, GENT 1569

In het jaar 1569, te Gent in Vlaanderen, werden er aangehouden voor het geloof, drie broeders en twee zussen, te weten Joost Goethals, Roelandt en Pieter Stayert, Janneken Roelands en Janneken de Jonckheere.
Deze moesten zich verzetten tegen vele onderzoeken, beproevingen en verzoekingen, maar bleven tot in de dood moedig in alles, zodat zij als goud in het vuur werden berecht; noch faalde dat, wat zij op de hoeksteen Christus hadden gebouwd. Daarom zullen zij, omdat zij hier over weinig getrouw zijn geweest, heersers worden als goede en getrouwe dienaars over vele dingen, en de hemel binnengaan in de vreugde van hun Heere. Mat. 25:23.

CHRISTOFFEL BUYZE, LAURENS VAN RENTERGEN, JOOST MEERSSENIER EN GRIETGEN BAETS, GENT

Lauwereys (Laurens) VAN RENTERGEM was een doperse martelaar die werd uitgevoerd tegen Gent, België, in 1569 met vier andere wederdopers. De exacte datum en de wijze van uitvoering zijn niet in de martelaar boeken vermeld; Verheyden (Gent, 56) heeft deze martelaar in de officiële documenten niet vinden. Deze martelaar wordt genoemd in de lofzang "Als mannen schreef Duyst vijfhonclert Jaer, ende Twee en tsestich Mead," in de Lietboecxken van Aanbod des Heeren.

Joost Meerssenier was een doperse martelaar, uitgevoerd in Gent in Vlaanderen in 1569 met twee broers en een zus. "Maar in dit alles wat ze moedig doorgezet, en kon op geen enkele wijze worden opgewekt afvallig, zodat ze uiteindelijk moesten hun leven te geven voor de naam van Christus," de exacte datum en de wijze van uitvoering zijn onbekend. Verheyden, die de documenten in Gent gestudeerd heeft dit een martelaar niet vinden. De naam Joost is No. 37 met het nummer "Als mannen schreef Duyst vijfhondert Jaer, ende Twee en tsestich Mead," u in de bijlage van de Lietboecxken van Aanbod des Heeren.

Grietgen Baets, een doperse martelares, werd gearresteerd in Gent, in 1569 met **Christoffel Buyze,** Laurens van RENTERGEM en Joost Meerssenier.

Ze betaalden voor hun blijde belijdenis en standvastigheid met hun dood, en worden gevierd met een groot aantal martelaren van Gent in het lied in de Liedtboecxken van Aanbod des Heeren, die begint met "alsmen schreef Duyst vijfhondert Jaer, ende Twee en tsestich meed. " Grietgen wordt hier vermeld als Nr 38. Verheyden (Gent, 56) heeft deze martelaar naar de bronnen in Gent niet vinden.

Niet lang daarna werden er in Gent ook drie broeders en een zuster aangehouden, namelijk Christoffel Buyze, Laurens van Rentergen, Joost Meerssenier en Grietgen Baets. Deze, om Christus te volgen, namen graag zijn kruis op en moesten op de smalle weg veel verwijt, verleiding en pijn ondergaan; maar in dit alles zetten zij moedig door en konden zij op geen enkele wijze ertoe worden gebracht af te takelen, zodat zij uiteindelijk hun leven moesten afleggen voor de naam van Christus en met Hem door de enge poort moesten dringen, opdat zij de koninkrijk van God met geweld, waar zij in het nieuwe Jeruzalem, Hem zullen hebben voor een eeuwig licht, en zullen met al degenen die moedig voor de waarheid hebben gestreden, in eeuwige en onvergankelijke vreugde leven.

157. PIETER DEN OUDE, JAN WAITIER, JAN VAN RAES, WOUTER DENIJS, FRANCOIS DE TIMMERMAN, EN KALLEKEN, VROUW VAN ANPLEUNIS VAN DEN BERGE

Fransoois (Fransoys) de Timmerman (in de Van Braght Martelarenspiegel genaamd Francois), een doperse martelaar, wonende te Meenen (Menen) in Vlaanderen, werd daar gearresteerd met vijf anderen. Ze waren allemaal ter dood veroordeeld en geëxecuteerd door te worden verbrand op de brandstapel in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen, België op 30 april 1569. Fransoois was (her) gedoopt in 1562 of 1563.
De andere vijf waren Jan Wattier; Pieter den Ouden, Jan Raes, Wouter Denijs en Kalleken, de weduwe van de martelaar Anpleunis van den Berghe.
Ze bleven allemaal trouw aan hun geloof. Hun goederen werden in beslag genomen.

Kalleken weduwe van Anpleunis van den Berge, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel op 30 april 1569 in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen, België, waar haar man martelaarschap op 17 november 1568. Kalleken had geleden, met als officiële naam was Cathelijne Saelins of Calleken Stalin, was (her) gedoopt in de herfst van 1567 of in het voorjaar van 1568 en werd gearresteerd bij Meenen, België, waaraan de stad ze blijkbaar na de arrestatie van haar man was verhuisd. Ze stierf gelovig.

Zoals de Joden met de Herder deden, zo doen hun opvolgers nog steeds aan Zijn schapen, wat duidelijk was in het jaar 1569, toen zij, komend van Kortrijck naar Meenen, daar een broeder hadden opgepakt die **Pieter de Oude** heette; maar nog niet tevreden hiermee, keerden ze terug op de vrijdag voor Pasen, in de nacht, en arresteerden Jan Watier, Jan van Raes, Wouter Denijs, Francois de timmerman, en Kalleken, de weduwe van Anpleunis van den Berge (die tevoren ook opgeofferd was).
Deze werden zo strak gebonden dat het zielig was om te aanschouwen. Jan Watier zei: "Als er hier iemand uit Komen is, groet mijn vrouw en zeg haar dat ze God moet vrezen."
Deze werden vervolgens naar Kortrijck gebracht, waar ze drie weken lagen, zo goed bewaakt dat niemand naar hen toe kon komen om hen te troosten of te spreken. Ze werden ook erg zwaar gemarteld, opdat ze anderen zouden noemen; maar God hield hun lippen dicht.
De oude man, Jan van Raes, werd twee keer op de pijnbank gelegd, maar hij verried toch niemand.
Toen Jan Watier werd teruggeleid naar de gevangenis, was het een betreurenswaardige aanblik om te zien hoe hij was gemarteld, en al zijn ledematen leken te zijn gebroken.
Toen ze naar de rechtbank werden geleid, zeiden ze: "Nu is de waarheid op straat gevallen en kan de billijkheid niet binnenkomen." Jes. 59:14.
Daar troostten zij (de vijf broeders en één zuster) elkaar met het Woord van God. I Thess. 4:18. En daar werden de onschuldigen veroordeeld om te worden verbrand en aan de scherprechter of beul overhandigd.
Verlangend naar het land van hun Vader, om voor altijd in vrede met Hem te zijn, kwamen ze moedig tevoorschijn en Pieter zuchtte en wierp zijn ogen omhoog, zeggende: "O Heere, help Uw knecht en versterk hem in zijn laatste nood, en reken het dit niet toe als zonde, maar bekeer hen, want zij weten niet wat zij doen."
Jan Watier zei tegen de heren: "Als we u iets schuldig hebben gedaan, vergeef ons dan, we vergeven u ook graag alles wat u ons hebt misdaan, maar laat het onschuldige bloed dat je hebt vergoten hebt u tevreden stellen, en vergiet niet meer."

Pieter zei tegen de mensen:" Als u het leven wilt binnengaan, zoek eerst het koninkrijk van God en Zijn gerechtigheid, en alles wat u verder nodig hebt, zal u worden toegevoegd." Matt. 6: 33. Hij zei verder: "Dit is de enge poort waardoor wij binnengaan; hier gaan we naar huis, waar we vanavond zullen zijn."
Wouter Denijs zei:" O Heere, bestraf ze met de hamer van Uw Goddelijke woord, dat zij mogen zien, wie zij hebben doorstoken en zich bekeren." Johannes 19: 37.
Pieter zei opnieuw: "Deze leden, die God mij heeft gegeven, zal ik graag overgeven voor Zijn eer; want hierna, wanneer ik zal opstaan, zal Hij ze mij opnieuw geven."
Toen ze allemaal klaar waren met hun gebed, en vastzaten aan de ringen, riepen ze openhartig: "O hemelse Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest."
Al deze zes vrienden gingen dus door het strijd heen, als getrouwe wedergeboren kinderen van God, en verkoren schapen van Christus, die standvastig bleven tot het einde, en met een zalig afscheid hun offer gebracht hebben.

Wouter Denijs heeft ook verschillende brieven uit de gevangenis geschreven, waarvan er drie in onze handen zijn gekomen en hier volgen.

DE EERSTE BRIEF VAN WOUTER DENIJS, AAN ZIJN VROUW

Een hartelijke groet aan u, mijn geliefde vrouw en kinderen, en aan mijn vader, en aan mijn broers, zusters en al mijn vrienden naar het vlees en aan allen die mij bekend zijn, die God vrezen vanuit een zuiver hart. Deze vrees vanuit een zuiver hart, moge de Almachtige God u schenken door Zijn Zoon Jezus Christus.
Mijn geliefde vrouw en mijn kinderen, die ik naast God bemin, neem dit ter harte, want ik heb het met grote ijver geschreven. Zie, ik denk (en weet niet van het tegendeel) dat je niets meer van mij zult ontvangen; daarom, als u gered wilt worden, laat mijn woorden in uw oren verblijven. Daarom bid ik u vanuit de diepten van mijn hart, door Jezus Christus, altijd om mijn en uw kinderen te onderwijzen en vermanen met grote ijver in de vrees voor God, zolang de Heere je samen laat blijven.
Ik nog bid ik u, dat gij ze altijd in bedwang zult houden, anders zouden zij over u heersen. Je hebt zo'n treffend voorbeeld bij sommigen die ik hier niet zal noemen, om beters wil; maar ik zal het laten zoals het is. Iedereen zal van zichzelf rekenschap moeten geven. Romeinen 14:12.
Daarom, mijn dierbare en geliefde, ik bid u omwille van Christus, om in de vreze des Heeren te wandelen; en gebruik meer ijver bij het zoeken naar je zaligheid dan je tot nu toe hebt gedaan; en wees niet beschaamd om vragen te stellen in zaken die betrekking hebben op de zaligheid, maar laten we ons schamen voor de Heere vanwege onze ellende en naaktheid; want wanneer de Heere ons bezoekt, zou iedereen graag onbestraffelijk en vlekkeloos willen zijn, en onberispelijk in zwakte. Want wanneer iemand in banden geraakt, is het zo een gezegend iets om vrede in zijn geweten te hebben; of zelfs als iemand op zijn sterfbed zou worden gelegd. Vandaar dat Petrus ons waarschuwt: "Laten zij die lijden naar de wil van God, hun zielen Gode aanbevelen om goed te doen, als de getrouwe Schepper." 2 Petrus 4:19. En de apostel spoort iedereen aan te proberen uit te blinken in goede werken. Tit. 3: 8. En Christus zegt in Zijn Evangelie: "Hij die niet verlaat land en huis, vader en moeder, vrouw en kinderen, ja, zijn eigen leven, is niet waardig Mijn discipel te zijn." Lukas 14:26… Enz.

… Op de eenentwintigste dag van april omstreeks elf uur ontving ik hier een brief, die mij welkom was. Ik zal dit echter voorbij laten gaan en verder gaan.

Weet dat we nog steeds van goede moed zijn, en als ik in staat was geweest, zou ik je iets hebben gestuurd; maar dit stuur ik jullie allen als een groet, en ter herinnering aan mijn kinderen, en ik verzoek van jullie daar bij te blijven, om dit te behouden totdat zij hun verstand bereiken, als het mogelijk is voor u, of op hoop dat misschien de Heere hen genade en kennis van de waarheid wilde geven; zoals ik hoop dat Hij zal doen. Ik smeek iedereen vanuit de diepte van mijn hart en met tranen voor God om mijn zwakheid vriendelijk en in liefde aan te willen nemen.
Ik beklaag voor God en de mensen dat ik geen meerder licht geweest ben, en dat ik het pond wat ik ontvangen heb, zo weinig profijt heeft gedaan. Laat daarom iedereen opletten, ik bid u, dat u dit niet lichtvaardig ontvangt; want weet, dat ik het niet licht heb geschreven; met deze waarschuwing houd ik mezelf vrij. Laat iedereen toezien.
Geschreven door mij, uw man en mijn lieve vriend,
WOUTER DENIJS.

DE TWEEDE BRIEF VAN WOUTER DENIJS EN ZIJN MEDEGEVANGENEN EN ZIJN BROEDERS EN ZUSTERS IN DEN HEERE

De onpeilbare genade van de Heere Jezus Christus zij met alle dierbare broeders en zusters en alle dierbare vrienden die verlangen naar de ware en rechte vrees des Heeren; en met de opzichters van de ware bruid van Christus; dit wensen we als een welgemeende groet, namelijk, wij, broeders en zusters, Jan van Raes, Francoys de Timmerman; Jan Watier, van Komen; Oude Pieter, Wouter Denijs, en Kalleken van den Berge, die hier op Kortrijck in dienst zijn voor de getuigenis van Jezus Christus.
Verder, lieve vrienden, informeren wij u met betrekking tot ons eerste onderzoek, dat wij scherp en streng werden onderzocht met betrekking tot onze broeders, leiders en leraren, wie zij zijn, waar zij wonen en wat hun namen zijn.
Daarom bidden wij u, dierbare vrienden, dat u niet lichtvaardig vraagt naar elkaars namen of verblijfplaatsen; want als we in banden belanden, moeten we er grote zorgen over maken; maar de Heere zij geprezen voor altijd, die tot nu toe onze lippen heeft bewaard; we worden echter zeer bedreigd met de marteling. Daarom vragen wij u vriendelijk om de Heere voor ons te smeken, en voor al onze broeders die banden hebben in Gent, Antwerpen en alle andere plaatsen; dat de Heere hen mag sterken.
En wij vragen u hartelijk om onze vrouwen en kinderen te zien en hen te waarschuwen in de vreze des Heeren, zoals u het graag gedaan zou willen als het de uwe betrof; en om toe te zien dat u hun eigendom zo goed mogelijk beschermt.
En weet dat het nog steeds ons doel is om door te strijden door de genade van de Heere. Kalleken, en Stijntgen en Jaentgen, die twee dochters, zijn samengesloten en begroeten je veel; en met betrekking tot hun doel is het ook tamelijk wel met hen.
Maar we bidden u, dierbare vrienden in de Heere, om ijverig Zijn Woord te doorzoeken en om elkaar te waarschuwen terwijl u nog geen banden hebt; want ik vrees dat zij de gemeente nog sterk zullen verstrooien, omdat zij nog steeds veel verlangen naar bloed, zelfs meer dan de rechter. Want zoals Jannes en Jambres Mozes krachtig tegenstonden, zo verzetten deze zich met geweld tegen de Waarheid. Ze zijn van plan de hele kudde op Meenen te strooien. Laat daarom iedereen zo stil mogelijk blijven, en als u een waarschuwing krijgt, hetzij mondeling of anderszins, let er dan op; want als ik, Wouter Denijs, er drie of vier nachten had opgelet, zou ik misschien niet gevangen wezen gezet.
Maar ik dank de Heere voor Zijn genade. Ik dacht dat het me veel meer verdriet zou bezorgen; maar nu merk ik dat de Heere wonderbaarlijk en machtig is in Zijn daden; Hij

laat Zijn kinderen niet troosteloos achter; waarvoor ik Hem nooit genoeg kan prijzen of danken.
Pieter bid de gemeente hartelijk om hem te vergeven; want wat hij zei, werd uit grote ontsteltenis gesproken, en de man heeft er spijt van, en heeft veel tranen geweend, omdat het gebeurde.
We bidden u vriendelijk om ons in uw gebeden te gedenken, als zijnde medegevangen met ons, want we hebben nu veel behoefte aan de gebeden van de heiligen.
En ontvang onze brief niet lichtvaardig, want we hebben goede redenen om dit te schrijven, omdat we veel vuriger zijn om onze medegevangenen te gedenken dan voordat we in banden zaten. Want je zou eens moeten weten hoe deze brief werd geschreven, namelijk, met een stokje ***afgesneden van een rekenpenning en met inkt gemaakt van rode aarde.***
Verder, lieve vrienden, ik bid je van harte om Ariaenken, mijn huisvrouw, te willen vermanen. Hoewel de zaken zoals ze nu bij haar staan, vertrouw ik op de Heere, dat zij niet onder de onderdanigheid van Egypte zal blijven met haar vleselijke vrienden, aangezien er met haar is gesproken. Ik hoop op het beste.
Niet meer, dan vaarwel; wij bevelen u aan God en het Woord van Zijn genade aan.
Geschreven door mij, Wouter Denijs, begon op de negentiende en de twintigste beeindigd, door des Heeren genade, aan Wie zijn voor eeuwig lof en eer. Amen.

EEN DERDE BRIEF VAN WOUTER DENIJS EN ZIJN MEDE-GEVANGENEN

Laat iedereen er aandacht aan schenken, hoewel ik niet veel of met hoog verstand, iets dat niet in mij is. Ontvang dit grotendeels van mij, zoals ik vertrouw dat je het zult doen. Deze groeten en waarschuwingen stuur ik naar die vermeld in mijn voorgaande brieven, en hoofdzakelijk naar degenen die van mijn kennissen zijn, en naar allen die in de vrees voor God wandelen, en beminnen de verschijning van Hem; en verlangen om dit na te volgen.
Vermaan iedereen om ijverig het Woord van God te doorzoeken. Vermaan elkaar in liefde, en kopieer dit voor mijn lieve en beminde huisvrouw, en bewaar deze drie brieven; dit bid ik je hartelijk. Ziet voor u wel toe om uw zaligheid, en laat het je af en toe voorlezen. Bedroeft u niet om mijnentwille, maar treur voor God vanwege uw zonden. Denk niet in jezelf, dat gij zonder zonde zijt, maar houd altijd een bescheiden inschatting van uzelf voor de Heere; want Jakobus zegt: "Als iemand denkt dat hij God dient en zijn tong niet beheerst, de godsdienst van deze man is ijdel." Jacobus 1: 9.
Daarom, mijn beminden, troost jezelf in de Heere, en denk dat Hij me hierheen heeft geroepen; en ik vertrouw op Zijn kracht, door de hulp van Hem die mij waardig hiervoor rekent, om niet daarvan te wijken voor enige marteling.
En ik heb er alle vertrouwen in dat de Heere mij bekwaam acht en ervoor zal zorgen dat ik het waardig ben; en ik zal vast op Hem vertrouwen met een zuiver hart tot het einde; want ik kan tot nu toe zeggen, dat de Heere mij, en vijf of zes anderen met mij, zulk een overvloedige genade toont, dat het mij onmogelijk is om het met de pen te beschrijven; want wij kennen onze banden nauwelijks, maar zijn samen in vurigheid van geest.
Vandaar dat ik u allen aanspoor om met grotere ijver te bidden dan ik soms heb gedaan, voor de gevangenen, zoals de apostel ons aanspoort. Laat daarom iedereen ijverig zijn om in liefde te bidden; want wij vinden dat zij die in banden zitten, vuriger bidden voor hen die geen banden hebben.

Zo zal ik het schrijven afsluiten. Laat iedereen spoedig toezien dat het leven en de leer van de geleerden en de wijzen van deze wereld overeenstemmen met het leven van onze Heere, Christus Jezus, onze Verlosser.
Hiermee beveel ik u aan de trouwe Schepper en aan het woord van Zijn genade.
Geschreven door mij,
WOUTER DENIJS, en mijn medegevangenen

Doopsgezinde martelaren in Antwerpen 1569:

- Op **15 maart 1569** (of mogelijk 16 maart) stierf **Jan Ghyselinck** terwijl hij werd gemarteld in het Steen-kasteel van Antwerpen. Zijn lijk werd later opgehangen en in het openbaar tentoongesteld.
- Op **19 maart 1569** werden vier Doopsgezinden verbrand op de brandstapel. Hun namen waren: **Hans Vermandele** , **Jan Poote** , **Jan de Schaper**en **Joos van Beke**. Jan Poote was de echtgenoot van Baetken Crauwels die hier ongeveer 6 weken later werd geëxecuteerd.
- Op **30 maart 1569** werden **Pieter Verlonge**, **Gerrit Vermandele** en **Willem de Clerck** op de brandstapel verbrand. Willem's vrouw, Maeyken Christaens, werd een maand later op dezelfde plaats een martelaar.
- Op **April 2, 1569** , **Baltasar de Rosieres** , **Jan de Timmerman** , en **Jan van Ackeren** werden verbrand op het Grote Marktplein.
- Op **30 april 1569** werden **Maeyken Christiaens** en **Baetken Crauwels** op de brandstapel verbrand. Maeyken was de vrouw van Willem de Clerck, die hier een maand eerder was geëxecuteerd. Baetken was de vrouw van Jan Poote, die ongeveer 6 weken eerder was geëxecuteerd.
- Op **22 juni 1569** werden **Joos de Hoymaekere** en **Jasper de Taschringmaker** (alias Jasper Hermansz) op de brandstapel verbrand. Jaspers vrouw Meyken werd later in het jaar, op 22 november, marteldood en hun dochter, **Neelken Jaspers**, werd in juni 1570 vermoord.
- Op **12 oktober 1569** werd **Willem Timmerman** op de brandstapel verbrand.
- Op **22 november 1569** werden **Maeyken Janssens van der Goes** , **Abraham Picolet** en **Hendrik van Etten** op de brandstapel verbrand. De man van Maeyken, Jasper de Taschringmaker, vijf maanden eerder verbrand.

158. ELF BROEDERS EN EEN ZUSTER, TE ANTWERPEN; HARMAN TIMMERMAN, JAN VAN HASEBROECK, PIETER VERLONGE, GERRIT VAN MANDEL, JAN VAN MANDEL, JAN DE SCHAPER, JAN WILJOOT, JAN VAN DOORNICK, WILLEM VAN POPERINGE, MAEYKEN ZIJN VROUW, JAN KOOPMAN, HANS ZIJN KNECHT; 1569

In het jaar **1569, te Antwerpen,** werd er aangehouden, onderzocht, gemarteld en uiteindelijk ter dood veroordeeld voor het leven volgens het woord van God. en het getuigenis van de waarheid, twaalf vrome christenen, namelijk, Harman Timmerman, Jan van Hasebroeck, Pieter Verlonge, Gerrit van Mandel, Jan van Mandel, Jan de Schaper, Jan Wiljoot, Jan van Doornick, Willem van Poperinge, Maeyken, zijn vrouw, Jan Koopman, en Hans zijn dienaar.
Een van hen stierf echter in de gevangenis, vanwege de gevolgen van de marteling. Zeven werden levend voor Pasen verbrand, hun monden waren met schroeven aan elkaar geschroefd; en de laatstgenoemde vier, op dezelfde manier, op 20 mei van dat jaar.

Herman (Harman) (de) Timmerman (Herman van der Greyn), een doperse martelaar, nadat drievoudig marteling werd verbrand op de brandstapel in Antwerpen, België, op 25 mei 1569 samen met drie andere martelaren.
Herman, die een inwoner van Borchher in het bisdom Luik, werd gearresteerd in Antwerpen, waar hij leefde als een timmerman, kort **na 3 maart** 1569. Hij was 35 jaar en was gedoopt Berchem bij Antwerpen door een landgenoot Lenaert (Leenaers Bouwens?) in 1556, toen hij 23

jaar oud was. Tijdens zijn proces ontkende hij de geldigheid van de kinderdoop, omdat de doop van een gelovige alleen Schriftuurlijk is; hij werd gekozen als Diaken (dienaer der aermen) door de gemeente, en bij gebrek aan predikers deed hij ook preken (Vermaningen), maar hij heeft nooit gedoopt.
Tijdens zijn martelingen bad hij, "O Heere, houd mijn mond gesloten," en heeft niet verraden iemand van de broeders. Zo stierf hij als een held, loyaal en trouw.

Enige twijfel is gerezen of HARMAN Timmerman de martelaar dezelfde persoon als de Oudste Herman Timmerman zou kunnen zijn. Ze zijn waarschijnlijk identiek zijn, al is het een beetje vreemd dat een oudste nooit doopt, de communie toedient, of nieuwe predikers of oudsten ordent, zoals Herman zei in zijn bekentenis. S. Cramer (BRN 2, 623) noemt hem oudste van de Waterlanders in Antwerpen; volgens K. Vos (blz. 191), was hij niet een oudste, maar slechts een prediker. Niet veel is bekend van zijn activiteit als oudste of predikant. In 1568 ging hij voor bij het huwelijk van **Pieter Verlonge** te Antwerpen. Hij mag geordend zijn in 1566.
Tijdens het schisma in dit jaar tussen de Friese en Nederlandse doopsgezinden in Friesland (zie Nederlandse doopsgezinden) nam Herman een matige standpunt in zoals hij eerder had gedaan (in 1560) toen Menno Simons en Dirk Philips gekozen voor een strikte praktijk van het verbod en mijdingen, verkondigd in Menno's *Gans grontlycke onderwijs off bericht van excommunicatie* (1558) en Dirk Philips' Een lieflijke Vermaninghe (1558). Herman daar tegengegaan met Een Verklaringhe van wat en Manieren Jezus Zijnen Jongeren toegestaan om macht te gegeven .. haeft zonderinge, onbek. overtreders Zijne goddelycken Woorts. . . haar sonden hier op der Aerden zal Binden. . . (Gepubliceerd 28 januari 1560, n.a. en herdrukt 1618 in Haarlem).

Naast dit boek, Herman schreef: ***Een corte bekentenisse ende grondighe aenwijsinghe uyt der H. Schrift geeft Godt (Vader) de Zoon ende Heyligh Gheest geweest onverscheyden Godt*** . . . (1577, N.P., waarschijnlijk bewerkt door Nicolaus Biestkens Amsterdam), herdrukt 1578 en in het boek van Van Braght Martelarenspiegel geplaatst.
Herman Timmerman is ook gedacht aan de titel van een lied 41 martelaren die in Gent 1562-1569 geëxecuteerd zijn. Dit lied werd opgenomen in deze *Een corte bekentenisse* en wordt ook gevonden in het boekje Liedtboecxken Aanbieding des Heeren (1578 en volgende edities). Cramer, de redacteur van het Offer des Heeren en Liedtboecxken, veronderstelt dat Herman Timmerman is niet de auteur van deze hymne. Gameo

Van Braght:
Hier volgt een korte maar grondige en **Christelijke Geloofsbelijdenis,** van het ene *Wezen, God de Vader, Zoon en Heilige Geest,* en van de eeuwige Godheid van Christus, de Zoon van God; ook van de vleeswording, zichtbaarheid, lijden en dood van de eeuwige en eniggeboren Zoon van de levende God, onze Heere en Verlosser, Jezus Christus; die, - door deze hier genoemde helden en getuigen van Jezus, - door **Herman Timmerman,** werd geschreven als een antwoord en weerlegging van een brief die hem was gestuurd; en waarop hij deze zo krachtig getuigde en bevestigde met zijn bloed en dood.
We hebben hier hetzelve toegevoegd, ten behoeve van de lezer. We vragen u om het met christelijk respect en aandacht te lezen; we hopen dat u hierdoor wordt geleerd en verbeterd. Het leest als volgt:

"In de eerste plaats, mijn vriend, wilt u dat wij u schrijven, of wij belijden dat de Vader en de Mens Jezus Christus en de Heilige Geest één Wezen zijn.
Het antwoord is, dat we bekennen, dat er één Vader en één Zoon en één Heilige Geest is, en dat met deze woorden, namelijk Vader, Zoon en Heilige Geest, de enige en almachtige God werd uitgedrukt door Christus Zelf, Matt. 28:19. Dit is dan ons geloof," enz.

Gameo:
Hans (Jan) Vermandele (in Martyrs 'Mirror genaamd Hans van **Mandel**), een doopsgezinde martelaar, verbrandde op de ring in Antwerpen, België, **19 maart** 1569. Hij was gearresteerd met een aantal andere leden van de Antwerpse gemeente, toen een vergadering werd gehouden in het huis van Jan Poote. Hij was 25 jaar en wever, oorspronkelijk afkomstig uit Kortrijk in Vlaanderen. Hij woonde in Dambrugge bij Antwerpen en was getrouwd met Betken, met wie hij in een samenkomst buiten de stad was getrouwd. Hij was gedoopt op zijn geloof in Antwerpen in 1566. Zelfs toen hij wreed werd gemarteld weigerde hij de persoon te noemen die hem had gedoopt en de plaats waar de doop plaatsvond.

Jan de Schaper, een doopsgezinde martelaar, brandde volgens van Braght op de brandstapel in 1569 in Antwerpen, België. Génard, die de documenten van Antwerpen bestudeerde, vond de naam van Jan de Schaper niet. We stellen voor, dat Jan de Schaper identiek is aan **Jacques Semou,** niet genoemd door van Braght, en op **19 maart** 1569 op de brand in Antwerpen werd verbrand.

Gerrit (Gheert) Vermandele (van Mandel), een doopsgezinde martelaar, werd op **30 maart** 1569 te Antwerpen op de brandstapel verbrand, samen met **Willem de Clercq en Pieter Verlonge.** Hij was een wever, oorspronkelijk uit Kortrijk, Vlaanderen, 26 jaar; hij woonde een aantal jaren in Borgerhout bij Antwerpen; hij was vier jaar daarvoor door Hendrik van Arnhem (her)doopt in een bos bij Antwerpen. Hij en zijn metgezellen werden gearresteerd tijdens een vergadering in het huis van Jan Poote in Borgerhout. Gerrit weigerde om details over de gemeente te geven. Hij bleef standvastig in zijn geloof en stierf getrouw.

Jan Wiljoot, een wederdopersmartelaar, brandde volgens ***Van Braght in 1569*** op de brandstapel in Antwerpen, België, samen met 10 andere martelaren. Van Braght geeft geen bijzonderheden over deze martelaar. P. Génard, die de archieven van Antwerpen bestudeerde, vond de naam van Jan Wiljoot niet. Misschien moet hij geïdentificeerd worden met **Jan de Timmerman**, verbrand op de ring in Antwerpen op **2 april 1569.**

Willem de Cle(e)rck (**Guilliame van Poperinghe**, ook Jan genoemd, en in de Martelaarspiegel Willem van Poperinge), een doopsgezinde martelaar, geëxecuteerd op **30 maart** 1569, in Antwerpen, België. Voor de rechters verklaarde hij dat hij in Meenen in Vlaanderen was geboren en op Dambrugge woonde. Hij was getrouwd geweest met **Maeyken Christiaens** "voor de gemeente" acht jaar eerder in Nijpkerke (Nieppe); ze hadden vier kinderen, die niet waren gedoopt in de katholieke kerk, "omdat de doop het voorrecht van volwassenen is." Hijzelf was (her) gedoopt in 1557 in Meenen door Joachim Vermeeren. Willem werd gearresteerd tijdens een bijeenkomst van de Antwerpse gemeente in het huis van Jan Poote. Zijn vrouw kreeg martelaarschap op **4 april** 1569. [Onderstaand staat 30 april]

Maeyken (Mayken) Christiaens, een martelaar van de wederdopers, brandde op de brandstapel op **30 april** 1569 in Antwerpen, België. Het verslag in van Braghts Martelarenspiegel betreffende deze martelaar, hier alleen Maeyken genoemd, is nogal kort, maar Génard heeft enkele bijzonderheden uit de officiële archieven gepubliceerd. Maeyken Christiaens werd geboren omstreeks 1539 in Nypkerke (Nukerke, Nieppe) in Vlaanderen; ze was getrouwd met **Willem de Clercq** (Willem van Poperinghe, ook van Nypkerke) Adriaen, een doopsgezinde oudste had de ceremonie uitgevoerd in Nypkerke in 1561. Hun dochter van vier jaar was nog niet gedoopt Maeyken was alleen (her) gedoopt. Een jaar eerder kende ze de man die haar doopte niet. De ceremonie vond plaats in een bos Maeyken werd met veel andere leden van de gemeente opgepakt toen een Mennonitische vergadering in het huis van Jan Poote nabij Antwerpen werd verrast op 5 maart, maar verraadde de namen van haar medeleden niet en stierf standvastig.

159. JAN VAN HASEBROECK

Jan van Hasebroek (Haesbrouok), een doopsgezinde martelaar, was blijkbaar een inwoner van Hasebrouck in Frans Vlaanderen. Hij werd op 25 mei 1569 op de brandstapel te Antwerpen (België) verbrand omdat hij opnieuw was gedoopt. In de gevangenis schreef hij drie brieven aan zijn vrouw, die zijn grote liefde voor zijn familie onthulde, evenals zijn sterke geloof. Uit de rijkdom van zijn kennis van de Bijbel troostte hij zijn vrouw en vermaande haar om trouw te zijn tot de dood, die wordt gevolgd door eeuwige vreugde. Hij drong er bij haar op aan goed voor hun twee kleine kinderen te zorgen en hen de weg van de waarheid te leren, dat zij bij het oordeel zouden kunnen staan aan Gods rechterhand. Hij vertelde haar dat een brief die naar hen toe kwam in de handen van de gevangenisbewaarder viel en hem veel verdriet deed. Hij gaf haar een teken om dit schriftelijk te gebruiken om aan te geven dat zij zijn brief had ontvangen. Hij stuurde groeten van zijn medegevangenen **Jan Koopman en zijn knecht Hansken. Ga meo**

Van Jan van Hasebroeck zijn drie brieven in onze handen gevallen, die we hier eveneens hebben toegevoegd ten behoeve van de lezer.

DE EERSTE BRIEF VAN JAN VAN HASEBROECK AAN ZIJN VROUW

De overvloedige genade, vrede en genade van God, de hemelse Vader, en de liefde van onze lieve Heere Jezus Christus, ons betoont door het vergieten van Zijn heilig en kostbaar bloed aan de boom van het kruis; moge Hij u versterken en bevestigen in de innerlijke mens, met Zijn Woord en de kracht van Zijn Heilige Geest; hetzelve geef je veel wijsheid en begrip, zodat je in staat bent om te staan, ter ere van de Heere, en de zaligheid van je ziel; dit wens ik u, mijn geliefde en zeer geliefde vrouw en zuster in Christus Jezus, en allen die de Heere uit het hart vrezen, als een hartelijke groet. Amen.
Na alle liefdevolle groeten, breng ik u, mijn geliefde en zeer beminde huisvrouw, op de hoogte dat ik nog steeds redelijk goed ben, innerlijk en uiterlijk - de Heere worde voor eeuwig geprezen voor Zijn grote genade en genade - zoals ik vertrouw door de genade van de Heere dat het is ook met u, in de innerlijke mens en uiterlijk, zoals het de Heere behaagt. Enz

… Mijn aller-liefste, Ik heb gehoord dat je me een brief hebt gestuurd; maar ik heb het niet ontvangen; dus als je me iets wilt sturen, praat dan met N. en vraag haar of ze iemand kent die naar de gemeenschappelijke Steen [gevangenis] zou komen en vraag om de zwager in het huis van de Volder. Want we vertrouwen erop dat als we het voorzichtig in zijn hand kunnen geven, we het zullen krijgen; handel daarom behoedzaam in deze zaak, en zend het niet zonder tot de rest te spreken; dat het meteen door kan gaan en minder aandacht trekt. Want wij zijn zeer bedroefd geweest vanwege een brief die van buiten kwam; waarin stond dat ze twee van onze brieven hadden ontvangen. Deze brief viel in de handen van de cipier, die uitzinnig leek te worden, , omdat we hebben geschreven. Daarom, mijn dierbare liefde, wanneer je me iets wilt schrijven, schrijf niet dat je een brief van mij hebt ontvangen; maar als u deze brief van mij hebt ontvangen, en mij een andere hebt gestuurd, plaats dan onder uw brief het teken dat hieronder zal staan, daardoor zal ik weten dat u mijn brief hebt ontvangen. En als u mijn broeder spreekt, begroet hem dan veel van mij en zeg hem dat hij met Noach in de ark moet gaan, anders zal de zondvloed over hem komen, die de toorn van God is; en om met Lot uit Sodom te gaan, en niet om achterom te kijken, zoals de vrouw van

Lot, die een voorbeeld werd voor hen die in de toekomst goddeloosheid zouden bedrijven; want Christus zegt: "Niemand die zijn hand op de ploeg slaat en terugkijkt, is geschikt voor het koninkrijk van God." Lukas 9: 62.
Groet hem hierbij veel in mijn naam en begroet allen die naar mij vragen, vooral hij die mijn Meester was, en mijn Landman en zijn vrouw, en de vrouw die de dag ervoor bij ons thuis was, en, ook, mijn meest geliefde, die ik op aarde ken, ja, die mij even dierbaar is als mijn eigen leven; want mijn natuurlijke leven was niet zo dierbaar voor mij; dit weet de Heere, die rijk is aan genade.
O mijn beminde, ik beveel u, en al degenen die God vrezen, aan de Heere, en aan het Woord van Zijn genade. Amen.
Geschreven door mij, JAN VAN HASEBROECK,
Je man en zwakke broeder in Christus.

DE TWEEDE BRIEF VAN JAN VAN HASEBROECK

Overvloedige genade en vrede zij met u van God, de hemelse Vader, door Jezus Christus, Zijn geliefde en zeer beminde Zoon, onze Heere, door Wie wij onze zaligheid verwachten; moge Hij door Zijn Geest u bevestigen, sterken en verenigen in al uw beproeving en verzoeking, naar buiten en naar binnen, opdat u standvastig en onbeweeglijk kunt blijven in Zijn waarheid, tot het einde van uw leven, tot Zijn lof, en tot de zaligheid van je ziel; dit wens ik u, mijn dierbare en zeer geliefde vrouw en zuster in de Heere, als een vriendelijke groet en Adieu in Christus Jezus. Amen.
Na alle welgemeende groeten, mijn zeer beminde en geliefde huisvrouw, wees blij om te weten dat ik nog steeds redelijk goed ben, naar het vlees, de Heere worde geprezen voor altijd voor Zijn genade; en mijn geest is altijd klaar om verder te gaan in wat ik heb verkondigd en beleden voor de heersers van de duisternis van deze wereld; en ik vertrouw door de genade van de Heere om dit te verzegelen met mijn bloed en dood, zodat ik, onwaardige, de belofte moge verkrijgen, waar Hij zegt: "Wie zijn leven zal verliezen omwille van Mij en het Evangelie zal hetzelve behouden." "En wie Mij belijdt voor de mensen, hem zal Ik ook belijden voor Mijn Vader die in de hemel is." Markus 8:35; Mattheüs 10: 32. Enz.

… Daarom, mijn geliefde en zeer beminde huisvrouw, luister goed, dat geen rover je bedriegt door filosofie en ijdel bedrog, naar de beginselen van de wereld; en dat u misschien niet tevergeefs hebt gearbeid, maar uw beloning kunt ontvangen, opdat niemand uw kroon kan nemen. Houd daarom uw wandeling altijd in de hemel, vanwaar wij naar onze Heiland, Christus Jezus, onze Heere verwachten; Die zal ons verdorven lichaam zal veranderen, zodat het gelijkvormig worde aan Zijn verheerlijkt lichaam. Fil. 3:20, 21.
Hierom zal ik u, mijn geliefde en zeer beminde huisvrouw, en beide mijn kinderen, aanbevelen aan de Heere, en u vaarwel zeggen, totdat wij hierna zullen komen, waar mensen ons niet meer zullen scheiden. Want de apostel zegt dat de Heere zelf uit de hemel zal neerdalen met een geroep en met de stem van de archangel; en de doden die in Christus ontslapen zijn, zullen eerst opstaan; dan zullen wij die levend zijn overgebleven, samen met hen opgenomen worden in de wolken, om de Heere in de lucht te ontmoeten in de lucht; en alzo zullen wij altijd bij de Heere zijn (I Thessalonicenzen 4:16, 17). Dan zullen de mensen ons niet meer kunnen scheiden.
O mijn aller-liefste huisvrouw en zuster in de Heere, ik geef u hierbij Adieu en beveel u aan de Heere aan, en aan het Woord van Zijn genade; en moge de vrede van God, die

alle verstand te boven gaat, in uw hart regeren. Adieu, mijn lieve vrouw, en groet zeer hen die naar mij vragen, vooral mijn broeder, en zeg hem Adieu, Adieu. Och Adieu, mijn lieve en geliefde vrouw.
Jan Koopman en Hansken groeten je hartelijk en bieden je ook Adieu. Amen.

DE DERDE BRIEF VAN JAN VAN HASEBROECK

De overvloedige genade, vrede en genade van God, de hemelse Vader, door Jezus Christus, Zijn geliefde en zeer beminde Zoon, onze Heere, worde u vermenigvuldigd met de kracht en gemeenschap van de Heilige Geest; moge Hij u versterken, troosten en versterken in de innerlijke mens, zodat u in staat bent om standvastig en onbeweeglijk in Zijn waarheid te blijven tot het einde van uw leven, tot Zijn lof en tot zaligheid van uw ziel; dit wens ik u mijn geliefde en zeer beminde huisvrouw en zuster in de Heere, als een hartelijke en vriendelijke groet. Amen.
Na alle welgemeende groeten, mijn geliefde en geliefde huisvrouw, wees blij om te weten dat ik redelijk goed ben en ook naar het vlees, de Heere zij voor altijd geprezen om Zijn genade; en mijn geest is nog steeds onveranderd om door te gaan in datgene wat ik, onwaardige, in Zijn Naam betuigd en beleden heb.
Ik hoop ook hetzelve met mijn bloed te verzegelen en ik vertrouw erop dat de Heere me in mijn laatste nood zal helpen; want Paulus zegt (Hebreeën 2:18) dat Hij Die zelf geleden heeft, in staat is om hen die verzocht worden te helpen. Enz.

… O mijn geliefde en geliefde vrouw, hierbij zal ik u bij de Heere aanbevelen en u vriendelijk uit de diepte van mijn hart vragen. dat je altijd het beste wil doen met mijn twee lammetjes, zoals ik ook vertrouw dat je het zult doen, zoals je me hebt opgedragen. Nochtans bid ik u vriendelijk, dat als de Heere u zou sparen totdat zij hun verstand hebben bereikt, dat u hen zou onderwijzen in de gehoorzaamheid van de Waarheid; en voeg hen altijd bij hen die God vrezen, zodat we op de laatste dag samen kunnen staan aan de rechterhand van de Heere en Zijn stem horen: "Kom, gezegenden van Mijn Vader, beërf het koninkrijk dat voor u is voorbereid vanaf de grondlegging van de wereld."
O mijn geliefde en zeer beminde huisvrouw en zuster in de Heere. Ik beveel u hierbij bij de Heere, de Almachtige en bij het Woord van Zijn genade en ik bied u Adieu, mijn lieve vrouw. Adieu, en de vrede van de Heere zij met u en al degenen die Hem vrezen.
Jan Koopman en Hansken groeten je zeer; en Jan Koopman begroet zijn huisvrouw zeeer; hij en Hansken zijn ook goedsmoeds. Amen.
Geschreven door mij JAN VAN HASEBROECK, je man en zwakke broeder in de Heere.

160. JACOB DE RORE, OF DE KEERSENMAKER EN HERMAN VAN VLECKWIJCK, VERBRAND IN BRUGGE, OM HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, OP 10 JULI 1569

Uit; **Brugge in Geuzentijd, 1982**

Laet den wagen noch den ploeg niet stille staen... (Jacob de Rore, 1569)

47 op de 70 slachtoffers te Brugge in de periode 1521-158719 - daaronder veertien vrouwen - *heten herdoopers, leden van de secte vanden Doopsgezinden, nouveaulx chrestiens,* blijkbaar een (door de overige christenen) zeer gezochte groep, waarop de eigen trauma's konden worden gekeerd. Bovendien kwamen tot 1565 geen Brugse poorters onder hen voor, waardoor ernstige stadsbelangen niet konden worden gestoord. Bij de R.K. gelovigen waren ze van meetaf aan drievoudig fout: *contrarie den kersten gheloove, den ghescreven rechten, ende den notoiren ende openbare placcaten ende gheboden vander K.M.* (1538). Het oudste Brugse lid zou de te Munster in 1534 gedoopte Cornelije Andries, echtgenote van Adriaen f. Adriaens, zijn, geboren van Dordrecht, net als **broer Cornelis.**

Het placcaat d.d. 25 februari 1535, te Brugge gelezen 27 februari, kan expliciet bedoeld zijn voor de vanaf 1530 te Brugge bestaande gemeenschap. De kanunniken van de Donaaskerk zullen met het H. Sacrament rondgaan in processie; de priesters alle ghecleet met tappen ende elc een relijcque in de handt om hen die dwalen tot de ware weg terug te brengen.

Een bijzonder belangrijke aanwinst in 1536 blijkt te zijn de voormalige Martinist Jacob du CeIlier, zoals opnieuw in 1558 de Gentse rederijker Jan Vervest.

Hoogtepunten van vernietiging van de broederschap waren 1538: zeven terechtstellingen; 1558-61 negentien; 1568 elf, praktisch voor allen de vuurdood.

Eva Pieters, ontsnapt aan Munster, door de bisschop *huer lijf ghegheven,* dus vrijgepleit, werd *toch gherecht metten viere an een stake inde middele vander burch, daer een viercante plaetse propijs (klaar) toe ghemaect was,* 20 augustus 1538. Een tweetal werden levend begraven: *Margriete, twijf van Jan Inghels, gherecht metten pitte, als van huer levende te delvene, ter galghesticke, buten der Bouverijepoorte,* 17 augustus 153825.

Cellen van bijeenkomsten te Brugge bleven bekend, zo het huis van Maillaert de Graeve uit Leisele, over de Vlamincbrugghe, 1568-69; en daarvóór de huiskamer van het echtpaar Jan Vervest-Livine Verwee, waarbij de Sluizenaar Pauwels Vermaete voorganger was.

Het fraaiste dopersgetuigenis, naast het aan Jan Gailliaert — Brugs koopman, daarna drukker — toegeschreven martelarenboek uit 1562, ***Het Offer de Heeren,*** was dit van Jacob de Rore, de Keersmaker, geboren te Kortrijk, vrijlaat van Dudzele. Zijn "lieflycke" celbrieven anno 1569 — hij werd ondervraagd door de Augustijn Jacob vande Velde en de minderbroeder uit Dordrecht Cornelis Adriaensz, voormalig hoogleraar in de Artes te Leuven — werden in 1584 te Haarlem gepubliceerd. Daaruit blijkt o.m. heel duidelijk hoe de schepenen eisten dat de Rore *niet en disputeren soude*. Voor wederdopers bestonden blijkbaar geen verdedigingsargumenten, zelfs niet de zoveel geciteerde *simpelhede* van de patiënten. Zelfs de doden kon men geen rust gunnen: ongedoopte kinderen werden, blijkens de stadsrekeningen, *bij die vonden college ghedaen kersten doen,* nadat ze op stadskosten in het wit werden gekleed 28. Sommigen, als de doopgezinde echtgenote en zoon van Jan Carmelinck, 1562, moesten na executie onder de vloer van een privé-woning worden begraven.

Verheyden, Mart. Brugge

8 JUNI 1569

63. **Jacob de ROORE,** alias „de kersgietere" of „**de Keersmaecker"** („omme dat zijn vaders een kersgietere was"), geboren te Kortrijk, 37 jaar oud, wever, merkwaardige verspreider van het Mennisme, verbrand.
In 1551 keerde Jacob de Roore definitief de Katholieke Kerk de rug toe om zich voortaan in te laten met de Doopsgezinden. Weldra werd hij voldoende voorbereid geacht om toe te treden tot de broederschap en ontving dientengevolge in 1554 met vier anderen de bejaarddoop van Gillis van Aken in het Bosch van Marken (bij Kortrijk).
Van nu af propageerde hij onverschrokken de nieuw aangenomen confessie en werkte zich tevens op tot de vertrouwensmens van de Kortrijkse broederschap. In 1557 woonde hij de doopceremonie bij door Leenaart Bouwens in vermelde Zuid-Vlaamse stad gehouden. In deze jaren onderhield hij tevens drukke betrekkingen met Daneel Vaarcampt, dien hij aan de Brugse onderzoekrechters voorstelde als hem verre overtreffende in begaafdheid bij de prediking.
In 1559 trad Jacob de Rore te Armentières in het huwelijk te dier gelegenheid werd het woord gevoerd door Adriaen Termentiers. De veel jongere huisvrouw schonk de Keersgietere zes kinderen (drie jongens en twee meisjes waren in 1559 nog in leven, waarvan het oudste acht jaar bereikt had).
Na 1560 nam Jacob steeds meer actief deel aan Mennonietische leerverspreiding, tevens bestendig voeling houdend met vooraanstaande Doopsgezinde leiders als Joachim de Suickerbacker, Joos „uut Hollandt", Lucas de Hollandere, Dierick de Kethelare, Pauwels de Backere van Tielt en Hans de Wever (volgens de Rore's bewering was Hans de Wever te Dadizele geboren).
Jacob de Rore predikte te Kortrijk: Menen, Wervik, Roeselare, Ieper, Tielt, Gent en omliggende, Armentières en Brugge: zelf verklaarde hij vóór de Brugse magistraat onmogelijk te kunnen zeggen hoeveel huwelijken door hem werden ingezegend.
Uit de Rore's verhoor kan men opmaken dat hij zich tot 1566 het meest heeft opgehouden in Zuid-Vlaanderen, om nadien tot 1568 zijn residentie te nemen in de West-Vlaamse hoofdstad.
Waarschijnlijk verliet hij tijdelijk Vlaanderen na de drastische beteugelingsmaatregelen die overal en wel in het bijzonder te Brugge tegen de Hervormden getroffen werden. Jacob hield zich nadien slechts korte tijd op in het Kleefse, daar hij zich in April 1569 reeds in Gelderland bevond, alwaar bij te Nijmegen Herman Vleckwich ontmoette, die eveneens het plan had opgevat om naar Vlaanderen terug te keren. Deze laatste reis verliep noodlottig, daar ze allebei gevangen genomen werden en reeds op 22 April 1569 vóór de Brugse onderzoeksrechters verschenen (het laatste verhoor geschiedde op 8 juni 1569).
Bron: Van Braght, o.c., dl. II, blz. 424, 425, 437. (Disputatie, tussen Jacob Keersgieter en Mr Broer Cornelis, Prediker-Monnik van de Grauw-Broers: in 't bijwesen van Mr Jan van Damme, Griffier, en Mr Michiel Houwaert, Klerk van den Bloede, op de 9 Mey, Anno 1569), 452-474 (in deze blz. vindt de lezer de Roore's brieven, geschreven aan zijn vrouw en kinderen, alsook aan de leiders van het Vlaamse Mennisme, terug)
[Pater Cornelis had zijn standplaats in Brugge en was de sluwste Inquisiteur van de Nederlanden. Tijdens het ene kruisverhoor sprak hij steeds "mijn vriend" en in het andere kwam een duivels aard boven; zie het volgend dispuut.]).
Bron: H. Q. Janssen, o.c., dl. I, blz. 277. Blaupot ten Cate, Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland, dl. 1, blz. 128, 129. Wackernagel, o.c., blz. 200-202.
Jacop de Roore, Lieflijcke brieven (1584; — De complete titel luidt aldus „In dit tegenwoordighe Boecxken zijn veel schone ende lieflicke brieven van een genaemt Jacob de Keersmaker, die hy uut zynder gevanckenisse gewaden heeft, de welcke tot Brugge levendich is verbrant int jaar 1569 de 10 Junii. Noch is hier achter by gheset een disputatie tussen Jacob K. ende B. Cornelis.
Baruch 3/42. *"Hoe salich zijn wy, o Israel, want Godt heeft ons zijnen wille geopenbaert."*
De Roore's brieven kenden een snelle verspreiding. Michielsen Geeryts te Breda op 22 Augustus 1571 verhoord, verklaarde de magistraat dat hij naast Nic. Biestkens' Nieuw

Testament en *het Offer des Heeren* ook in het bezit was van een afzonderlijke druk der „brieven van Jacob de keersmackere geëxecuteerd tot Brugge in de jaere LXIX de Xen July" (Raad van Beroerte, Breda, f° 241). Michielsen Geeryts verklaarde verder dit werkje te Zierikzee gekocht te hebben van een jongen man die het in zijn huis was komen aanbieden (Ibidem f° 242-242v °). Een van zijn brieven werd gericht aan ***Adriaen Ol.*** (Olie)

Opmerking bij de Engelse uitgave:
De volgende twee disputaties, de eerste tussen Jacob de Roore, of Jacob Keersgieter en Broer Cornelis, [een inquisiteur] de tweede tussen Herman Vlekwijck en dezelfde Cornelis, werden niet gegeven in Van Braght's eerste editie van 1660, die we de standaard maakten in onze vertaling, maar werd toegevoegd in de daaropvolgende Nederlandse edities.
[Het valt op dat de vervloekingen van de wederdopers heel dikwijls uitvoerig worden beschreven, maar hun vuile en vieze taal wordt weggelaten; taal waardoor zij gedood werden met woorden, voordat ze verbrand werden. In deze onderhavige editie is gepoogd om de oorspronkelijke oude druk weer te geven, maar zeer verkort.]

Van Braght:
Het zeer aangename en favoriete land van Vlaanderen, in en rond het jaar 1569, was als een vreselijk hol van moordenaars, waarin ze niet aarzelden om de uitverkoren vrienden en volgelingen van Jezus Christus ter dood te brengen, ja, om hen uit te roeien door menigen van het leven te beroven op de meest afschuwelijke en vreselijke manier, namelijk, door vuur en vlam, tot verdriet en hartenleed van velen, die et in die tijd met wenende ogen beschouwden.
Dit gebeurde, onder vele anderen, met twee moedige helden en kampioenen van Jezus Christus. Een van hen heette **Jacob de Roore**, of de Kaarsenmaker; hij was een leraar in de gemeente, en een zeer Godvrezende, intelligente, vriendelijke en welsprekende man, die niet bang was in zijn leven om de kudde van Jezus te leiden en te voeden in de groene weiden van de ware evangelische Leer, hoewel het in bossen en wildernissen was.
De naam van de andere was **Herman van Vleckwijck**; hij was een gewoon lid, maar bezat toch geen kleine gaven.
Deze beiden brachten gevangenen naar Brugge, een van de Vlaamse steden, waar ze vele harde en ernstige verleidingen van de papisten moesten ondergaan, die probeerden hen af te laten vallen van het geloof; maar omdat zij gegrondvest waren op de onbewegelijke hoeksteen, Christus Jezus, bleef het bouwwerk van hun geloof ook standvastig, en zij konden op geen enkele manier worden bewogen of afgeleid. Vandaar dat de Regenten op die plaats, op instigatie van de Roomse zogeheten Geestelijken, hun proces beëindigden, en hen beiden overleverden van het leven tot de dood, om te worden verbrand tot as op de brandstapel, die werd opgericht op de 10e dag van de maand juni, 1569. Wat dit betreft zijn de volgende verzen gecomponeerd:

"Op de 10^{e} Juni 1569 hebben Jacob en Herman vrijmoedig
Voor de wereld Gods Woord betuigd en bezegeld bloedig.
Dewelke staande te Brugge, levend in den brand
Hebben zo de God des Hemels gedaan offerand'."

Van deze twee opgeofferde kinderen van God zijn er twee disputaties, die een zekere monnik, genaamd Broer Cornelis, op die plaats met hen heeft gehouden en die, vanwege

de wijze, intelligente en voorzichtige antwoorden van die twee vrienden, het waardig zijn om hier worden toegevoegd.

DISPUUT TUSSEN JACOB DE KEERSGIETER EN MR. BFOER CORNELIS, EEN PREDIKER-MONNIK VAN GRAUWBROEDERS, -FRANCISCANEN; - IN AANWEZIGHEID VAN DE HEER JAN VAN DAMME, GRIFFIER EN MR. MICHIEL HOUWAERT, KLERK VAN DEN BLOEDE -HET STRAFGERECHTSHOF- OP 9 MEI, 1569

Broer Cornelis. Welnu, ik ben hier gekomen om te zien of ik je kan bekeren (Jakob, geloof ik, is je naam) van je valse en slechte geloof, waarin je dwaalt, en of ik je niet terug kan brengen naar het katholieke geloof van onze Moeder, de heilige Roomse Kerk, waarvandaan jullie afvallig zijn geworden aan dit verdoemelijke Herdoperij. Bah Wat zeg je hiervan, hè?

Jakob. Met uw toestemming, wat betreft dat ik een slecht, verkeerd geloofd heb, ontken ik dat; maar dat ik door de genade van God ben afgedwaald van uw Babylonische moeder, de Roomse Kerk, naar de leden of de ware gemeente van Christus, dat beken ik; en dank God ervoor, die heeft gezegd: "Kom uit van haar, Mijn volk, opdat gij geen deel hebt aan haar zonden en dat gij niet ontvangt van haar plagen." Openbaring 18: 4; Jes. 52:11.

Broer Cornelis. Is het waar? Ou bah. En noem je onze moeder de heilige Romeinse gemeente, de hoer van Babylon? En noem je je helse, duivelse sekte van Herdopers, de leden, of de ware gemeente van Christus? Ba, hoor deze jenten [kletser] gezel eens... Ou bah. Welke de duivel heeft je dit geleerd? Je vervloekte Menno Simons, neem ik aan. Ba, loop en beschijt u; baf, ziet toe.

Jakob. Met oorlof, dat ge zo slecht spreekt. Het was niet nodig dat Menno Simons ons iets nieuws had geleerd, dat de Babylonische hoer staat voor je moeder, de Romeinse gemeente, aangezien Johannes ons genoeg leert over dit in zijn Apocalyps of Openbaring, op de 14e, 16e, 17e en 18 hoofdstukken.

Broer Cornelis. Ah bah! wat begrijp je van St. Johannes' Apocalypse? op welke universiteit heb je gestudeerd? Aan het weefgetouw denk ik; want ik begrijp dat je niets dan een arme weverke en kaarsengieter was, voordat u rondging in de Gruthuysbosch hier buiten, om te prediken en te herdopen. Ba. Ik heb de universiteit in Leuven bezocht en Godheid zo lang bestudeerd, en toch begrijp ik helemaal niet alles van St. John's Apocalyps; dat doe ik zo en zo.

Jacob. Daarom dankte Christus Zijn hemelse Vader, dat Hij het had geopenbaard en aan kinderen had bekendgemaakt, en het verborgen hield voor de wijzen van deze wereld, zoals geschreven staat, Matt. 11:25.

Broer Cornelis. Bey ja, doch juist, bah. God heeft het aan de wevers aan het weefgetouw geopenbaard, aan de schoenlappers op hun bank, en aan blaasbalglappers, lantaarn-ketellappers, schaarslijpers, bezemmakers, en stroodekkers, en allerlei rijven rasken, harken en paarken en een arm, luizig hutte-me-tut geopenbaard. Ba.

En voor ons geestelijken die van onze jeugd hebben gestudeerd, dag en nacht, heeft Hij het verborgen. Ba, zie eens waarmee we worden gekweld. Ba gij herdopers, gij zijt zeker jente gezellen om de heilige Geschriften te begrijpen. Ou ba, voordat ge opnieuw gedoopt bent, kon je A niet van B onderscheiden, maar zodra je gedoopt bent, kun je lezen en schrijven. Bah, als de duivel en zijn ouwe moer hier geen hand in hebben, begrijp ik niets van ulieden.

Jacob. Ik kan goed horen dat je onze manier van doen niet begrijpt; want u schrijft aan Satan de genade toe die God onze eenvoudige 'aankomelingen' schenkt, wanneer wij hen met alle ijver leren te lezen. En die rekent gij aan de duivel.

Broer Cornelis. Ba, zie hier eens; bah, deze ketters veronderstellen de genade van God te hebben en onze moeder, de heilige katholieke Roomse Kerk als de hoer van Babylon te beschouwen - is dit geen jente gratie van God? Ah, bah! je hebt de gratie van de duivel van de hel. Wat moet ik zeggen met betrekking hiertoe? Als je onze moeder beschouwt, de heilige katholieke Roomse Kerk als de hoer van Babylon, dan kan ik me goed voorstellen wat jij onze heilige vader, de paus, de plaatsvervanger van God vindt. Bah, laat het eens horen.

Jacob. Ik beschouw de paus als de plaatsvervanger van God; want hij neemt de plaats van God in, zoals Paulus over hem schrijft, in het tweede hoofdstuk van zijn tweede brief aan de Thessalonicenzen: "Niemand zal u misleiden, want die dag zal niet komen, tenzij er eerst een afval komt. En die mens der zonde zal worden geopenbaard, de zoon des verderfs, die zich verzet en zichzelf verheft boven al wat God wordt genoemd; of die wordt aanbeden, zodat hij als God zit in de tempel van God, zichzelf wijs makend dat hij God is. Gedenk niet dat toen ik nog bij u was, ik u deze dingen heb gezegd? "

Broer Cornelis. Stil, stil, bah, je hebt genoeg gepredikt; hier ben je niet in de Gruthuysbosch, noch ga ik hier zitten om je te horen prediken. Bah, gij vervloekte Wederdoper, zou u de profetie van St. Paul toepassen op onze heilige vader, de paus? Bah, er zit stront in je kinnebakken. Bah, hoor deze vervloekte ketter eens, hoe hij St. Paulus begrijpt. Bah, St. Paulus betekent daarmee de antichrist, dat doet hij.

Jacob. Ik geloof ook dat Paulus daarmee de antichrist bedoelt. Maar doet de paus van Rome niet dezelfde werken van de antichrist? Beveelt hij u niet dat u niet moet trouwen? Beveelt hij u niet om zich te onthouden van vlees dat God heeft geschapen om te worden gebruikt met dankzegging aan degenen die geloven? Zoals Paulus schrijft in het vierde hoofdstuk van zijn eerste brief aan Timotheüs.

Broer Cornelis. De duivel zit in je kinnebak; de duivel en zijn moeder spelen met je bek, dat je weet hoe je alle heilige geschriften moet verdraaien volgens je ketterse begrippen, en ze op je duim moet zetten. Ba, en bayt en bayt.
Maar wacht even, ik zal je heel goed tonen; dat onze heilige vader, de paus, de plaatsvervanger van God is, want heeft Christus niet tot de heilige Petrus gezegd: "Weid mijn schapen"; en dat hij Zijn gemeente zou bouwen? En gaf hij de heilige Petrus ook niet de sleutels van de hemel en alle priesterlijk gezag om te verliezen van de zonde en te binden, te vergeven en te behouden? Ba, ou bah.
En zitten de heilige pausen niet op dezelfde stoel, als opvolgers van de heilige Petrus, en hebben zij hetzelve bevel en het priesterlijke gezag van de sleutels van de hemel, om

zonden te vergeven en ze te behouden, door absolutie na de biecht? Bah. Wat zeg je hier nu van? laat ons horen, bah.

Jacob. Christus zei, dat op deze rots (dat wil zeggen, op zulk een geloof als Petrus bekende, Mattheüs 17:16) Hij Zijn gemeente zou bouwen; Hij zei niets over een stoel, of over dominees, of over opvolgers, of pausen, of over priesterlijke autoriteit.

Broer Cornelis. Bah. Hij sprak zeker over de sleutels van de hemel en over verliezen en binden. Ou bah. En als er geen paus, of hogepriester, of subpriesters waren die dan het gezag zouden moeten hebben, om de biecht te horen, de zonden te vergeven en te vergeven? aaseters, enz., neem ik aan.

Jacob. Christus is onze enige echte hogepriester, zoals Paulus schrijft aan de Hebreeën, in het 2e, 3e, 5e, 6e, 7e, 8e en 9e hoofdstuk.

Broer Cornelis. Ou bah. Dat is precies waar ik je wilde hebben; want als St. Paulus daarmee betekent dat er naast Christus geen andere hogepriesters of gewone priesters nodig zijn, waarom zegt hij dan in het vierde hoofdstuk van de eerste brief aan de Korinthiërs: "Ik wil dat een ieder zo van ons denkt, als aan Christus' priesters over de sacramenten van God?" dat wil zeggen, de sacramenten van het altaar, van de doop, van bevestiging, van het Vormsel, van huwelijk, van belijdenis en absolutie, van boetvaardigheid en van heiligende en zalvende priesters. O bah.
Wat denk je over de priesterlijke staat, of het sacrament van het priesterschap? Ba. Laat ons horen.

Jacob. Naast Christus zijn wij, gelovigen in Christus, allemaal priesters, volgens de woorden van Petrus in het tweede hoofdstuk (negende vers) van de eerste brief, waarin hij tegen de gelovigen in Christus zegt: "Maar u bent een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterschap, een heilige natie.' Nog een keer; Openb. 1: 5, 6: "Christus die ons heeft liefgehad en ons heeft gewassen van onze zonden in Zijn eigen bloed en heeft ons koningen en priesters gemaakt voor God en Zijn Vader." Wederom, Openbaring 5: 9, 10: "Want gij zijt gedood, en hebt ons door uw bloed verlost uit alle geslachten, en tongen, en volk, en natie, en hebt ons gemaakt tot onze God koningen en priesters."

Broer Cornelis. Bah. Tush, tush, tus; gah, gij begint weer te prediken, hè? Bah, zwijg, of antwoord mij op wat Paulus schrijft in het vierde hoofdstuk van zijn eerste brief aan de Korinthiërs: "Ik wil dat een ieder zich rekenschap geeft van ons, als van de priesters van Christus over de sacramenten van God." Antwoord daar eens op; en beschijt u en zie toe.

Jacob. Met uw oorlof, [toestemming] Paulus schrijft niet zoals u zegt, en daarom is er niets om op te antwoorden.

Broer Cornelis. O gij vervloekte Wederdopers die ge bent; Ik zou kunnen zweren bij de heiligen, dat de H. Paulus schrijft zoals ik zeg: bah, wat zegt me dat van deze vervloekte, helse, duivelse ketter?

Jacob. De Heere God vergeve je dit oordelen en vervloeken, en reken het niet toe aan uw eigen veroordeling. Christus zegt ook (Mattheüs 5), zweer geen eed; maar laat uw woorden zijn, ja, ja, nee, nee.

Broer Cornelis. Bah, dit betekent dat je *geen valse* eed moet zweren; maar wat ik zou willen zweren, is waar. Maar gij Wederdopers hebben ook de fantasie, zo ik hoor, dat je in geen enkele manier een eed mag zweren. Bah, wat een waardeloze verbeeldingskracht is dit. Ik zou nu graag horen waarom wij geen goede eed mag afleggen.

Jacob. Omdat Christus, in Matt. 5, zegt: "Gij hebt gehoord dat tot hen vanouds is gezegd: Gij zult gans niet zweren, maar gij zult Gode uw eed houden; maar Ik zeg u: Zweert helemaal niet, noch bij de hemel, want het is Gods troon: noch bij de aarde, want het is Zijn voetbank, maar laat uw woord zijn, ja, ja; neen, nee: want al wat meer is dan deze komt van het kwade." Op dezelfde manier spreekt Jakobus ook in het vijfde hoofdstuk (vers 12): "Maar boven alle dingen, mijn broeders, zweert niet, noch bij de hemel, noch bij de aarde, noch door enige andere eed; maar laat uw woord ja, ja, zijn; en uw woord, nee, nee zijn; opdat u niet in veroordeling vervalt."

Broer Cornelis. Ja, is 't waar? Bah, hierin zou je St. Jakobus volgen? Maar waar hij in hetzelve hoofdstuk spreekt over het sacrament van het Oliesel, zeggende: "Is iemand ziek, roep de priesters van de gemeente, en zorg dat hij gezalfd wordt;" en ook, waar hij in hetzelve hoofdstuk spreekt over het sacrament van de biecht; hierin zijn jullie ketters niet bereid om hem te volgen.
Bah. Ik heb je een paar keer gevraagd wat je denkt van een biecht en van de macht van absolutie, of kwijtschelding of wederhouding van zonden; maar je antwoordt mij niet hierop.

Jacob. Je antwoordt jezelf en zegt: "Wie zou dan de autoriteit moeten hebben om de biecht te horen, Absolutie en vergeving van zonden te hebben? De schijthuisvegers en strontopruimers denk ik, enz.." Want omdat je hetzelve veronderstelde, liet ik het aan u over om te antwoorden.

Broer Cornelis. Bah. Welnu, antwoord mij dan nu, wat ge denkt van het sacrament van de Biecht en Absolutie.

Jacob. Mijn antwoord is: als je de biecht zou nemen en begrijpen (die jullie papisten nu gebruiken) uit het vijfde hoofdstuk van Jacobus, moet je ook je zonden belijden en ok belijden aan hen die tegen u zijn zonden opbiecht. Want Jakobus zegt: "Belijdt uw dwalingen voor elkaar." Nu, als ik al mijn zonden aan u belijd, wilt u dan ook uw zonden aan mij belijden? Ik denk van niet, en dat gij jezelf dan liever erkent en zegt, dat Jakobus niet zo'n bekentenis bedoelde als jullie papisten nu gebruiken.

Broer Cornelis. Papist uw gat en beschijt u, gij vervloekte Herdoper die je bent. Je zoekt niets anders dan alles wat je tegenkomt te verwarren. Bah, de duivel kwispelt met je kinnebak. Bah. Maar laat ons horen wat u hiertegen kunt zeggen, waar Christus zegt: "Ga heen en vertoon uzelf aan de priesters." Mat. 8: 4.

Jacob. Dat heeft Christus gezegd tegen degenen die Hij had genezen en gereinigd van de melaatsheid, dat zij moesten gaan en hun lichamen aan de priesters moesten vertonen en hen moesten laten zien dat zij weer rein waren, opdat zij weer onder het volk zouden gaan, van wie zij waren gescheiden vanwege hun melaatsheid. Mattheüs 8: 4; Lukas 17:14.

Broer Cornelis. Bah, je hebt stront in je kinnebak. Bah. Het was duidelijk gezegd: ga en belijd de priester: want zo begrijpt onze moeder de heilige katholieke Roomse kerk het. Dit was de reden waarom Christus Zijn plaatsvervanger, Petrus, de sleutels gaf opdat hij ook de macht zou hebben om de zonden te binden en los te komen van de zonde, of om te vergeven en te behouden, ná de biecht zoals ik u heb verteld. Daarom, antwoord mij eens, maar met een paar woorden, zonder lange veel prediking, bah, zie!

Jacob. Uit deze macht van de sleutels, die Christus aan Petrus gaf, moet het niet worden begrepen, dat u priesters in het pausdom, de bevoegdheid hebt om te vergeven of om de zonde te behouden.

Broer Cornelis. Is het waar? Ou bah, zoudt ge ketter vervloekt zeggen dat de macht die Christus Zijn opvolger of stedehouder St. Petrus gaf,, niet op ons priesters betrekking heeft? Bah. Wat! Nee bah! Hebben niet de pausen, zoals de opvolgers van St. Peter, die op zijn stoel zitten, en wij priesters, niet nog steeds de macht evenals de Schriftgeleerden en Farizeeën, als de opvolgers van Mozes, die in de tijd van Christus nog steeds zaten in de stoel van Mozes? Van wie Christus zegt, in het drieëntwintigste hoofdstuk (vers 1, 2) van het Evangelie van Mattheüs: "De Schriftgeleerden en de Farizeeën zitten op de stoel van Mozes; alles daarom wat zij u opdragen te onderhouden, houdt het en doe dat." Bah. Wat zeg je hiervan, hè? Bah. Laat het ons horen.

Jacob. Met uw toestemming, maar wordt niet boos; want ik had bang moeten zijn vanwege je lelijk spreken, daar ik je had vergeleken met de Schriftgeleerden en Farizeeën; maar aangezien ge uzelf met hen vergelijkt, zal ik u antwoorden.
Wat Christus bedoelt is dit: alles wat ze je bevelen te doen vanuit de wet van Mozes, doe dat. Maar Hij beveelt Zijn discipelen ook in Matt. 16: 6, dat zij zich moesten wachten voor het zuurdeeg van de Farizeeën. En hoewel de Farizeeën en Schriftgeleerden zich hadden beroemd van de macht die Mozes had, zoals de priesters zich beroemen op het hebben van de macht die Petrus van Christus ontving, van het vergeven van zonde; wie zou de Farizeeën dan hebben geloofd? Omdat Christus zo vaak wee over hen uitsprak, Matt. 23: "Wee u, gij Schriftgeleerden en Farizeeën, gij geveinsden! Want gij sluit het Koninkrijk der hemelen toe voor de mensen. Want gijlieden gaat niet in, en verhindert hen die ingaan willen. Wee u, gij Schriftgeleerden en Farizeeën, gij geveinsden! want gij verslindt de huizen van weduwen, en dat onder de schijn van lang te bidden. Wee u," etc.

Broer Cornelis. Foe, tut, tut, tut; hoor al deze prediking. Bah, ik weet heel goed, dat Christus daar roept: wee, wee!. Ba, maar denk je dat ik hierheen ben gekomen om de prediking te horen? Ba, ik kan zelf wel prediken, dat kan ik.

Jacob. Toch wilde je dat ik zou antwoorden op je vergelijking tussen het gezag van de Farizeeën en dat van jullie priesters.

Broer Cornelis. Ai, bah! denk je dat je me kunt bevredigen of te paaien met zo'n mager antwoord? In geen geval, bah, schijter. Ba,, wij priesters geven hier niets om; en hoewel de Schriftgeleerden en de Farizeeën zelf niet veel deugden, was hun autoriteit daarom niet minder; en zo is het ook met onze priesterlijke autoriteit, na de biecht om te absolveren en te vergeven, of om de zonde te behouden, Ba, zo ziet.

Jacob. Welk gezag heeft een mens die zelf al is buitengesloten van de hemel, om er een ander in te helpen? Want Christus zegt, Matt. 5:20, "Tenzij uw gerechtigheid de gerechtigheid van de Schriftgeleerden en Farizeeën overtreft, zult u in geen geval het koninkrijk des hemels binnengaan." Hoe kan een onrechtvaardig mens de zonden vergeven van iemand wiens gerechtigheid groter is dan de zijne?

Broer Cornelis. Ba. Mijn heer de inquisiteur schreef me genoeg uit Kortrijk, waar u werd geboren, dat ge wel gebekt bent, en dat het verloren arbeid was om tegen u in discussie te gaan. Ba, maar in goeder trouw, als u zo buitengewoon tegen alle priesterschapsgezag bent, en zegt, dat alle mannen die geloven, ja, zelfs uw vrouwen en kinderen, allemaal priesters zijn, waarom hebt ge meer bisschoppelijke autoriteit dan de andere Wederdopers? Want jij bent hun bisschop, leraar en prediker. Ba.
Je herdoopt ze, legt je handen op hun hoofd en schenkt ze allemaal gelijk de Heilige Geest, zoals ze denken. Laat ons daarom horen wat jezelf vindt van uw bisschoppelijke autoriteit; want niemand kan wettig het sacrament van bevestiging uitvoeren, tenzij hij een bisschop is, of op zijn minst een Wij-bisschop. Daarom, laten we eens horen hoe je het sacrament des Vormsels uitvoert en wat ge ervan vindt.

Jacob. Ik weet niets van de bisschoppelijke autoriteit of van bevestiging te zeggen. Hoe moet ik het dan toedienen, of wat moet ik ervan denken; want het Vormsel is een gevaarte waarover ik niets weet.

Broer Cornelis. Is het mogelijk, ou ba, en noemen jullie Wederdopers het sacrament van de bevestiging een gevaarte? Ach, vervloekte ketter, de duivel neemt je mee naar het vuur van de hel, om je voor altijd te verbranden; ba, zie!

Jacob. Word niet zo boos en opgewonden, want ik noem het een vreemde gevaarte, omdat het zo onbekend voor me is. Maar vertel me wat het is en wat u erover zegt; dan kan ik je beter vertellen wat ik ervan vind.

Broer Cornelis. Bah, deze botte muil wil een bisschop zijn van de Wederdopers, en weet nog niet wat het sacrament van bevestiging is. Ba. Als je een bisschop bent, zou je jezelf moeten bevestigen. Mijn heren, zie eens, wat een mooie bisschop hebben de Wederdopers daar in de Gruthuysbosch gehad, die daar zoveel sermoenen predikte; is het geen jente bisschop, leraar en prediker? Bah, zie eens, waarmee we gekweld en gepijnigd zijn geweest! Ba, schijt eens!

Jacob. Ik ben geen bisschop, noch beschouw ik mezelf als een leraar; maar ik heb soms de broeders en zusters en bekeerlingen van onze gemeente geleid, met vermaning van het Woord van God of de Heilige Schrift, volgens mijn kleine bekwaamheid.

Broer Cornelis. Bah, je bent een mooie leider, dat je het sacrament van de bevestiging nog niet kent. Bevestiging is, dat de bisschop of de wij-bisschoppen de volwassen kinderen, en soms ook volwassen personen (die nog niet bevestigd zijn), zullen zalven met de heilige chrisma op hun voorhoofd, en hen een smeer op de wang geeft, als bewijs dat zij zich moeten herinneren dat ze zijn bevestigd; welke bevestiging de confirmatie van de doop betekent. B, weet je het nu, of ken je het? denk ik.

Jacob. Net zo weinig als voorheen, omdat ik ook niet weet wat chrisma en de confirmatie van de doop zijn.

Broer Cornelis. Bah. Het lijkt erop dat u niets weet over de christelijke religie; zo houdt de duivel je bij de keel. Ba. En ge meent niettemin leraar en prediker van de herdopers te zijn. Bah, is het geen schande, dat je jezelf nog moet leren, hoe kinderen worden gevormd, en dat chrisma een substantie is die is vermengd met heilige, gewijde dingen, wat je niet moet worden verteld? En die je nog moet leren, dat de confirmatie betekent het opleggen van de handen van de priester, zoals de apostelen hun handen op de gedoopten legden. Ba. Begrijpt je het nog niet, botte kaak die je bent?

Jacob. In het negentiende hoofdstuk van Handelingen lezen we dat nadat Paulus een aantal christelijke gelovigen had laten dopen in Eféze, en vervolgens de handen op hen had gelegd, de Heilige Geest op hen neerdaalde, en zij spraken in tongen en profeteerden. Daarom geloof ik niet dat uw Vormsel of chrisma en uw smeer op de wang iets gemeen hebben met het opleggen van de handen van de apostelen.

Broer Cornelis. Ja, is het waar? Alzo plat uit: gij verdoemde en vervloekte Herdoper, hoewel jij het niet gelooft, het sacrament van het Vormsel is daarom niet één haar te minder; want wij, katholieken, geloven het des te meer. Mijn heren, wat zegt u van deze vervloekte Wederdoper? Want hij gelooft nergens in, dat hij zo doet.

De griffier. Laat jezelf onderwijzen, Jakob, en geloof wat een christen behoort te geloven, en beargumenteer niet zoveel.

Jacob. Mijn heren, met uw oorlof (toestemming) beantwoord ik alleen al zijn vragen, en ik geloof alleen dat wat in de heilige Schrift is geschreven.

Broer Cornelis. Doe je? Ba, je doet uws moeders hemd; want j gelooft toch niet, dat St. Paulus, in het begin van het vierde hoofdstuk van zijn eerste brief aan de Korinthiërs, schrijft: "Ik wil dat een ieder van ons het daarvoor houdt,, dat wij priesters van Christus zijn over de sacramenten van God." En zoals ik zei, St. Jakobus schrijft hetzelve in zijn vijfde hoofdstuk: "Is iemand ziek, roep de priesters van de gemeente op, en laat ze over hem bidden en hem zalven met olie in de Naam van de Heere." Zijn wij priesters dan geen dispensers of beheerders van Gods sacramenten? En gij zegt nu dat ge gelooft in alles wat is geschreven in de Heilige Schrift. Ba. Het blijft nu te zien of te horen, wat u gelooft betreffende het sacrament van de heilige Oliesel, waarvan St. Jakobus schrijft, zoals ik u zeg. Ba, laat eens horen.

Jacob. Ik geloof niet dat de zalving met olie waarvan Jakobus schrijft iets gemeen heeft met de olie waarmee je de zieken zalft; want de olie waarvan Jakobus schrijft, genas de zieken, zoals ook de olie, waarover Markus schrijft in het zesde hoofdstuk, dat de apostel veel zieken zalfde en hen genas. Maar hoe dat gij priesters uw olie bezweert en betovert, het kan de zieken niet genezen; daarom was dat een ander olie, dan de olie die gij een sacrament noemt.

Broer Cornelis. Ou bah. Welke duizend duivels (God zegene ons) gaat deze helse ketter nu zeggen, dat hij toverij maakt van onze belezing, wijden, bezegenen en heiligen over het sacrament des Oliesel. Ba, gij betoverde, beduvelde, bezeten Wederdopers, hebt mij eenmaal bestraft, omdat ik u vervloekt en veroordeeld heb; maar ik zou heel

anders naar je toe moeten gaan, in vloeken, veroordelen en vermaledijen. Maar u bent niet waardig dat ik me zo kwaad maak en mezelf opwind over jou. Daarom zeg ik u, ja, wij Katholieken noemen heilige Oliesel (zalving) een sacrament en beschouwen het als een sacrament, en het is een sacrament, ondanks je kinnebek.
Begrijp je dit, gij betoverde, vervloekte Wederdoper, dat je bent?

Jacob. Als u alle dingen wilt nabootsen die de apostelen deden, en die allen als sacramenten beschouwden, waarom beschouwt u dan niet ook uw zakdoeken of snuitdoeken als sacramenten, en legt u ze op de zieken, zoals Paulus deed? Want welke grotere heiligheid was er in de olie waarvan Jakobus schrijft, dan in Paulus' zweetdoeken, waardoor hij ook de zieken genas, zoals geschreven staat in het negentiende hoofdstuk van de Handelingen van de apostelen?

Broer Cornelis. Ba. Als de duivel met ulieder kinnebakken niet speelt, begrijp ik het niet. Ou, gij vervloekte Herdoper moge zelf een sacrament van uw vuile bescheten snuitdoeken of bescheten zweetdoeken maken; voor ulieden hebben geen sacrament, ba; maar wij katholieken hebben zeven sacramenten; is het niet genoeg, hè?

Jacob. Ja, 't en het trouwen; want aangezien de term sacrament niet één keer in de heilige Schrift wordt genoemd, heb je er maar zeven te veel.

Broer Cornelis. Bah, noemt St. Paul het huwelijk geen sacrament? En hij geeft niet te veel eer aan het huwelijk, wanneer hij zegt, in het vijfde hoofdstuk van de Efeziërs: dit sacrament is groot. Ba, wil u deze eer verwerpen, het van u afbrengen en het met uw voeten vertrappen, veronderstel ik?

Jacob. Paulus zegt: "Twee zullen één vlees zijn, dit is een groot mysterie." Ef. 5:31, 32. Als je sacramenten van alle mysteries wilt maken, verbaast het me dat je slechts zeven sacramenten hebt.

Broer Cornelis. Ba. Het is goed om te horen, dat jullie Wederdopers het huwelijk niet erg waarderen; want, als wij priesters zouden moeten zeggen, dat priesterschap alleen een sacrament is, en ik denk niet dat u zou antwoorden, laat ons zien waar het priesterschap een sacrament wordt genoemd, zoals het huwelijk. B a, maar ou ba als ik goed overweeg, dan houden jullie Wederdopers niet vast aan het huwelijk, omdat jullie de vrouwen en meisjes algemeen hebben en samen loopt, zoals honden en teven, de vader met zijn dochter, de moeder met haar zoon, de broer met zijn zuster, net als de beesten – is 't niet jent?

Jacob. Met uw toestemming, word niet verbolgen, wij worden hierover belasterd.

Broer Cornelis. Ah bah! zou je het ontkennen, wat scheelt jou?

Jacob. Als het waar was, zou ik het niet ontkennen; maar dit kan nooit met de waarheid van ons worden gezegd.

Broer Cornelis. Bah! bah, dit is het meest gevaarlijkste van alles. Ik dacht dat je me zou laten zien of bewijzen uit de Heilige Schrift, dat de vrouwen alles gemeen hebben; en wil je het nu ontkennen, hé!

Jacob. Maar moet ik die dingen die leugens zijn dan niet ontkennen?

Vervolg beslaat ca 10 folio-pagina's, waarvan het slot luidt:

… Broer Cornelis. Wel, ik wil niet langer met u disputeren. Ik zal mijns weegs gaan, en de beul met u in het nauw drijven, met een brandende rijs in uw schijtgat en daarna de ergste duivel in de hel, met brandende pek sulfer en teer, bah zo ziet.

Jacob. Nee; want Paulus schrijft (II Korinthe 5: 1): "Als ons aardse huis van deze tabernakel werd ontbonden, hebben we een gebouw van God, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemel."

Broer Cornelis. Bah! in de hel, in de hel! Verwacht niets anders dan door dit tijdelijke vuur in het eeuwige vuur te gaan; bah, de hel geeuwt en snakt naar je ziel, jij vervloekt, verdoemde Wederdoper die je bent! Bah, zo ziet.

161. DISPUTATIE TUSSEN HERMAN VLECKWIJK GEVANGEN DOOR DE HEREN VAN HET LAND VAN DEN VRYE IN BRUGGE, EN BROER CORNELIS, IN DE AANWEZIGHEID VAN MR. JAN VAN DAM, OP 10 MEI, 1569

8 JUNI 1569

62. **Herman VLECKWICH**, geboren te Kervendonck (Land van Kleef), 35 jaar oud, sedert 1565 te Brugge als kleermaker gevestigd, Doopsgezinde, verbrand.
Reeds in 1561 had hij betrekkingen aangeknoopt met de Brugse Doopsgezinden en was in de loop van ditzelfde jaar om die reden in de handen van de magistraat terechtgekomen. Daar waar echter zijn voorlichters Adriaen Broei, Andries Viblarre, Lucas Huyndricx, Gillis Outerman e. a. m. (nr. 32 t/m 43) hun geloof gestand bleven, zwoer Herman Vleckwich Menno's leer af.
Nauwelijks had hij, na vijf weken gevangenis, de vrijheid heroverd of hij voelde berouw over zijn laffe houding en werd weldra een overtuigd Mennist: in 1562 ontving hij zelfs de bejaarddoop te Gent uit de handen van Hans Busschaert. Tot 1565 verbleef hij slechts bij tussenpozen te Brugge (het werd voor hem de gelegenheid om in deze stad kennis te maken met Jacop de Roore): meestal bevond hij zich in Duitsland en meer speciaal in het Kleefse, alwaar hij eveneens een trouw bezoeker was van de Mennonietische bijeenkomsten.
Pas in 1565 vestigde hij zich als kleermaker in de West-Vlaamse hoofdstad om er steeds in Doopsgezinde middens te evolueren.
Naar alle waarschijnlijkheid zag Herman Vleckwich zich genoodzaakt de stad in allerijl te verlaten, wanneer, in 1568, de Brugse magistraat eens te meer drastisch was opgetreden tegenover de volgelingen der Reformatorische confessies (nr. 47 t/m 60).
Deze plotselinge vlucht verplichtte Vleckwich het jaar daarop naar Brugge terug te keren „omme zyn dinghen effen te stellen". Op deze laatste reis ontmoette hij Jacob de Roore te Nijmegen. Met hun beiden trokken ze naar Vlaanderen om op een zeer ongelukkige manier in de handen van het gerecht te geraken.
Herman Vleckwich had zijn vrouw en vijf kinderen (het oudste was 12 jaar oud) te Keulen achtergelaten, zodat hij ten minste van deze zijde niets te vrezen had.
Herhaalde malen ter foltering geleid, bleef hij niettemin het Mennisme getrouw en verried geen enkel geloofsgenoot. Van Braght o.c., dl. II, blz. 429, 437-452 2 Disputatie, tussen Herman Vleckwich, gevangen van de Heren des Lands van de Vrye binnen Brugge en tussen Broer Cornelis, de inquisiteur.
Bron: Janssen, Kerkhervorming te Brugge, dl. I, blz. 147, 152, 159, 155; dl. 11, blz. 165.

Broer Cornelis. Ik zou zeggen, goedendag, Herman; maar ik ben behoorlijk verstoord en boos nog van gisteren, op uw vervloekte en verdoemde haag-prediker, of leraar, die zo goddeloos is verleid, bedrogen, gek geworden, en u en uw mede Herdopers betoverd zijn door zijn verdomde, helse, en betoverende Wederdoperse ketterijen, daar in de ellendige Gruthuysbosch. Daarom moet ik nu hierheen komen om te proberen of ik u weer weg kan halen uit dit wederdoop en u kan bekeren tot ons Katholieke christelijke geloof; heb je er zin in, of niet? Bah. Laten we het nu horen.

Herman. Om te beoordelen vanuit uw spreken, zou ik moeten denken dat u boos bent, en als u het mij niet zelf had verteld, zou ik gedacht hebben, dat u me bang wilde maken. Maar waarom ben je zo boos op die vriendelijke, aangename man, die volgens mij je geen kwaad woord gezegd heeft?

Broer Cornelis. Toch noemde hij me een of twee keer een papist; maar daar maakt het mij niet uit; helaas ik pas er geen stront op; maar ik ben zeer boos dat hij zich op geen enkele wijze zal laten bekeren van zijn vervloekte wederdoop en alle andere vervloekte ketterijen, ten aanzien waarvan ik zoveel moeite tevergeefs heb gedaan. Ba ja, en het meest ergerlijke is dat, hoewel ik zo goed heb aangetoond en overtuigd van zijn kwaad, erg, slechte, valse, ketterse geloof, zoals deze goede heren goed hebben gehoord, het allemaal niets baatte; bah al zou er ramp hebben.

Herman. Ik denk dat hij je toch duidelijk liet zien met de heilige Schrift, dat zijn geloof in Jezus Christus is, de Zoon van de levende God; waardoor kun je hem dan laten zien dat zijn geloof slecht, kwaad, boos, vals en ketters is, zoals je zegt?

Broer Cornelis. Foe, bah, helaas! Ik hoor al bij dit antwoord, dat ik geen eer zal behalen om u te bekeren. Maar te goeder trouw, denken jullie dat het genoeg is, alleen om in Jezus Christus te geloven? Ou, bah, alle duivels van de hel geloven in Jezus Christus; bah, kijk hier nu, waar we mee gekweld worden. Bah, je moet, en moet ook op straffe van de verdoemenis van je ziel, geloven in alle andere artikelen van het christelijk geloof, en de uitstekende, heilige instellingen van onze moeder de heilige Roomse Kerk, die door onze heilige vaders, de pausen, in alle algemene heilige concilies, zijn gewijd en verordend om te worden geloofd en geobserveerd.
Maar gij wederdopers geloven noch zien iets van hen, behalve dat het zeer duidelijk in de heilige Schrift wordt vermeld; want als er zaken zijn die in de Schriften staan, dat lijkt u enigszins duister, je zult ze in geen geval geloven; zoals, bijvoorbeeld, alles wat in de heilige Schriften staat met betrekking tot gebed voor de verfrissing en bevrijding van de zielen in het vagevuur; ook wordt niet alles gezegd wat betreft de zeven sacramenten; noch alles wat ze zeggen over priesterlijke autoriteit; noch alles wat in hen wordt aangetroffen met betrekking tot de transsubstantiatie of verandering van het brood en de wijn in het ware vlees en bloed van Jezus Christus, in het sacrament van het altaar; noch alles wat ze bevatten betreffende de eeuwige maagdelijkheid en zuiverheid van Maria, de gezegende moeder van God. Nee, deze en heel veel andere heilige artikelen die je niet zult geloven.
Ja, wat is nog afschuwelijker is, de waardige gezegende moeder van God, die u behoort en verplicht bent om te eren, dienen, aanroepen en smeken, dat zij voor u zou bemiddelen met haar geliefde Zoon, bah, die acht u Herdopers niet beter dan w vuil bescheten, zondig wijf. En op dezelfde manier veracht en verwerpt u alle heilige heilige

sancten en sanctinnen die u zou moeten eren, vasten, vieren, aanroepen, en smeken; dat zij als voorstanders of bemiddelaars tussen God en u zouden staan, en voor u bemiddelen. Bah! is dit geen goede zaak? Bah, je zwijgt: antwoord me, waarom ketters zulk een vijandschap en haat dragen tegen de waardige, gezegende moeder van God, en tegen Gods heiligen haten; ba, laat horen.

Herman. Dat we Maria, de moeder van Jezus Christus, en de heiligen van God moeten haten; dit is verre van ons; maar dat we hen niet aanroepen en smeken dat zij als voorstanders of bemiddelaars tussen God en ons moeten staan, dit is omdat Johannes in het tweede hoofdstuk van zijn eerste brief zegt: "Als iemand zondigt, hebben wij een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de Rechtvaardige. En Hij is de verzoening voor onze zonden; en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden van de hele wereld," Op dezelfde manier schrijft Paulus aan Timotheüs, in het tweede hoofdstuk van zijn eerste brief:" Er is één God en één Middelaar tussen God en de mens, de Man Christus Jezus, die zichzelf een losgeld gegeven heeft voor allen." Op dezelfde manier schrijft hij ook naar de Hebreeën, in het negende hoofdstuk.
Maar we haten onze vijanden niet, hoe dan zouden we Gods heiligen, onze broeders en zusters in de Heere haten? Enz.

Hierna volgen 26 kolommen folio formaat, waarvan de laatste alleen worden weergeven; en wel tot eeuwige schande voor de Inquisiteur en vrijverklaring van Herman, die honderden keren vervloekt wordt.
…
… Griffier. Kun je hierover niet zwijgen Herman, zoals we je hebben gevraagd?

Herman. Ik belaster de Heilige Geest niet en ik ben ook geen vijand van de moeder van Christus.

Broer Cornelis. Bah, lastert u de Heilige Geest niet wanneer u het waardige Concilie van Trente, en al de vorige heilige concilies belachelijk maakt, beschimpt en bespot? En wilt ge de waardige, heilige, gezegende maagd Maria de moeder van God niet noemen, zoals de heilige raad van Nicéa ons leert en gebiedt om te doen? Bah, bent je dan geen godslasteraar van de Heilige Geest en een vijand van de moeder van God?

Herman. Jullie papisten waren zo aanmatigend in jullie Concilie van Nicéa, dat jullie de moeder van Jezus Christus de moeder van God durven noemen, die noch de apostelen noch de evangelisten de moeder van de Zoon van God durfden noemen.

Broer Cornelis. Hé jij verdoemde, duivelse Wederdopers, jij helse trinitariër, sacramentariër en dodelijk gezworen vijand van de gezegende moeder van God. Ba, maar we zullen haar de moeder van God noemen, ondanks je kinnebak; en zij is ook de moeder van God. Ja, zij is de moeder van God, dat is zij!

Herman. U zei zelf dat er Drie Personen in de heilige Drie-eenheid zijn, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en dat deze drie Personen maar één ware God zijn. Als Maria dan de moeder is van deze ware God, dan is ze net zo goed de moeder van de Vader en de Heilige Geest en van de Zoon.

Broer Cornelis. O duivelsketter, ik heb je bewezen vanuit het symbool van Athanasius, dat de Vader God is, en dat de Zoon God is, en dat de Heilige Geest God is, en dat er

niettemin geen drie Goden zijn, maar dat deze Drie zijn één ware, onafscheidelijke God; zo ziet.

Herman. Als deze Drie niet elk een bijzondere, afzonderlijke God zijn, maar als de Drie slechts één ware onafscheidelijke God zijn, en als Maria de moeder van God is, dan moet zij de moeder van alle drie zijn, of de drie moeten elk bijzonder een God zijn. Waar ben je nu met uw Concilie van Nicéa?

Broer Cornelis. Bah, moge het vuur van de hel je verbranden, jij erge, boze, snode, valse, sluwe Trinitariër; de duivel kwispelt met je vervloekte bek. Bah, je zou honderdduizend doctoren in de Godgeleerdheid gek en uitzinnig maken. Bah.
Jezus, Jezus, van de waardige moeder van God, hoe wordt Gij beschimpt, veracht en verworpen door dit hels duivels gebroed. Bah.
Maar ter goeder trouw, hoe zou je haar laten noemen - Maeyken Timmermans? Zoals je haar noemt in je helse, duivelse preken in de Gruthuysbosch, hé?

Herman. We noemen haar de *moeder van Jezus,* zoals ze in de Schriften wordt genoemd, en hoe kun je zeggen dat we haar beschimpen, verachten en afwijzen?

Broer Cornelis. O vervloekte Doper, ik zal dit laten vallen, dat u haar niet de moeder van God wilt noemen; bah.
Maar is dit niet afschuwelijk schelden, verachten en afwijzen, dat uw aartsketter, Menno Simons, schrijft, dat Christus niet het zondige aardse zaad van Maria aannam, maar dat Hij kwam met vlees en bloed, met huid en haar, uit de hemel, in Maria, en zo werd de mens, en dat Hij alleen door haar lichaam ging, als water door een zeef, of door een goot; bah. Is dit niet scheldend, godslasterend, verachtend en afwijzend?

Herman. Je begrijpt niet wat Menno Simons schrijft; want wat je hier zegt, kan niet gevonden worden in zijn geschriften; maar hij laat met veel geschriften zien dat het *Woord vlees werd* (zoals Johannes in zijn eerste hoofdstuk schrijft), en niet het zaad van Maria.

Broer Cornelis. Ah, bah,. was Christus dan niet geboren uit het zaad van David volgens de belofte; welk zaad hij aannam in de gezegende maagd Maria, van haar zuiverste bloed, en dat werd vlees en man, hé?

Herman. Dat Christus werd geboren uit het zaad van David (met betrekking tot het geslacht waarvan Hij werd geboren), geloven wij goed; maar de engel zei tegen Jozef: "Wat in haar is geboren, is van de Heilige Geest", Matt. 1:20. Nogmaals, Johannes 16:28, Christus Zelf zegt: "Ik ben van de Vader uitgegaan en ben in de wereld gekomen."

Broer Cornelis. Ah, bah, Christus zegt dit van Zijn Goddelijkheid, dat Die van de Vader is uitgegaan en in de wereld kwam; en niet van Zijn mensheid, gij botte Herdoper.

Herman. Waarom zei Christus dan, Johannes 6:62: "Wat, en als u de Zoon des mensen zult zien opstijgen waar hij voorheen was?" Nogmaals, Johannes 3:13, "Niemand is opgevaren naar de hemel, maar Hij die neerdaalde uit de hemel, de Zoon des mensen." Nogmaals, zegt Paulus, Ef. 4: 9, 10, "Dat Hij opsteeg, wat is het dan dat Hij

ook eerst afdaalde naar de lagere delen van de aarde? Hij die neerdaalde is Dezelfde die ook ver boven alle hemelen opsteeg."

Broer Cornelis. Bah, gij botte Herdoper, kwam Christus dan vanuit de hemel in Maria met vlees en bloed, met huid en haar, ingewanden darmen en stront; gelijk Hij ook opvoer naar de hemel? Bah, wat zeg je hiervan, jij grote, domme, plompe ezel?

Herman. Ik zeg dit niet; maar ik zeg dat het *Woord* uit de hemel kwam *en vlees werd in Maria,* zoals Johannes in zijn eerste hoofdstuk schrijft.

Broer Cornelis. En wij Katholieken zeggen dat het zuiverste bloed van Maria vlees werd, ondanks uw ellendige kinnebak, ziet ge.

Herman. Deze opstandigheid tegen mijn tanden is een kleine zaak; maar dit verzet tegen de Heilige Schrift is een grote Godslastering.

Broer Cornelis. Ha, jij verdoemde Wederdopers, bah, dat doe ik, niet de heilige Schrift belasteren; maar gij lastert de heilige, gezegende, zuivere maagd Maria. Bah, het verbaast me dat ge niet zegt dat zij haar zoon Christus van haar man Joseph ontvangen heeft, zoals uw Hageprekers prediken in de Gruthuysbosch; is 't niet jent?
Herman. Je hebt ons zeer kwaad gedaan, dat je dit van ons zegt; want wij geloven, zoals Matthew in zijn eerste hoofdstuk schrijft: "Jozef nam zijn vrouw en bekende haar niet voordat zij haar eerstgeboren Zoon had gebaard."

Broer Cornelis. Ah, bah! heeft Joseph haar daarná bekend, hè?

Herman. Het maakt mij niet uit of hij haar daarna bekende of niet.

Broer Cornelis. Ja, is 't waar? En gelooft u dan niet in de eeuwige maagdelijkheid van de gezegende maagd Maria? laat ons nu eens horen.

Herman. We vinden niets in de Schriften gezegd over haar eeuwige maagdelijkheid.

Broer Cornelis. Bah, deze vervloekte Herdoper zou me lastig vallen met de Schriften. Zullen jullie dan plat niets anders geloven dan wat er in de heilige Schrift staat? Bah. Vandaar dat je de waardige moeder van God veracht, verwerpt en beschimpt en je voorstelt, ja, leert en gelooft dat ze de vleselijke werken van de getrouwde staat deed met Jozef, haar echtgenoot, net zo goed als jullie smerige, zondige vrouwen doen; en dat ze veel kinderen heeft gehad van Jozef, haar man; bah, is dit niet vreemd?

Herman. En als zij het werk van de getrouwde staat met haar man Jozef had gedaan en meer kinderen had voortgebracht (dat is verordend en geboden door God, Genesis 1, en is een zegen), zou zij dan zich bezondigd hebben?

Broer Cornelis. Bah, God zegende Adam en Eva, en zei: "Weest vruchtbaar en vermenigvuldigd u en vervult de aarde", voordat zij het gebod overtraden; maar zij gingen niet verder in die gezegende staat, maar overtraden het gebod van God, en daardoor werd het werk van het huwelijk zonde voor hen. Bah, nu ben je in het nauw gedreven.

Herman. Je bent zelf in het nauw gedreven; want, Gen. 9: 1, er staat geschreven: "God zegende Noach en zijn zonen, en Hij zei tot hen: wees vruchtbaar en vermenigvuldigd u en vervult de aarde." Wederom zegt de profeet Jeremia in het 29e hoofdstuk: "Zo zegt de Heere der heerscharen, de God van Israël: Neemt vrouwen, en verwekt zonen en dochters, en neemt vrouwen voor uw zonen, en geeft uw dochters aan mannen, dat zij zonen en dochters mogen baren, opdat gij moogt vermeerderden."

Broer Cornelis. Bah, sush, sush, je hebt genoeg gesproken; bah, hoort hoeveel geklap er is in deze ellendige Herdoper. Bah, nu ik je hoor praten, zal ik geloven, dat jullie Herdopers onverholen en plat preekt in de Gruthuysbosch, dat ***Maeyken Timmermans***, wat betreft het huwelijk, geen haar beter was dan jullie smerige, onkuise, vleselijke wijven zijn. Ja, om volledig de huwelijksband te ontbinden, en om te tonen, dat vrouwen verschillende echtgenoten mogen hebben, durven jullie slechte Hersopers prediken en leren dat Maria kinderen had van veel verschillende echtgenoten, zoals jullie vrouwen, die jullie algemeen hebben - is 't niet jent?

Herman. Van dingen die je hier zegt, heb ik onze leraren nooit één keer horen spreken, toen ze het Woord predikten; maar soms is het onder ons gevraagd, of de broeders en zusters van Christus, van wie de heilige Schrift melding maakt, Mattheüs 13; Marcus 6, enz., natuurlijke kinderen waren van Jozef of Maria?

Broer Cornelis. O, gij vervloekte Wederdopers; de heilige Schriften noemen sommige apostelen, zoals de heilige Jacobus, de heilige Simon, de heilige Judas, de broeders van de Heere, die slechts zijn neven en nichten waren, ge botte Herdopers die je bent.

Herman. Maar toch, in het eerste hoofdstuk van Handelingen staat geschreven (nadat de elf apostelen zijn opgesomd): "Deze allen waren ééndrachtig biddende, met de vrouwen, en Maria, de moeder van Jezus, en met Zijn broeders." Niettemin zal ik er niet op aandringen of handhaven dat Maria, de moeder van Jezus, nog andere kinderen heeft gebaard.

Broer Cornelis. Bah, maar wanneer uw Wederdopers ons verzamelen in de Gruthuysbosch, daar wilt gij het handhaven, en andere dingen die nog met betrekking tot haar, die nog veel slechter en afschuwelijker zijn; want ik weet het goed, dat ik dit zeg.

Herman. We worden zeer belasterd, evenals u vaak als ge op uw preekstoel staat, over ons predikt wat ge wilt.

Broer Cornelis. Bah. Het is waar soms komen er dan Herdopers om mij te horen prediken.

Herman. Hoewel wij u niet horen prediken, wordt ons toch gezegd dat u op uw preekstoel staat en predikt, dat de Calvinisten en de Wederdopers onderwijzen en prediken, dat Maria, de moeder van Christus, een smerige hoer was, wat u ook door geleerde mannen (in brieven die zij u schrijven), verweten wordt, hoe u ons daarmee belasterd.

Broer Cornelis. Bah, er zit stront in je bek, ellendige Wederdopers, bah. Loopt en beschijt u met uw vuile bescheten kalverstaarten; bah, met zulke strontbrieven veeg ik

mijn schijtgat af. Verstaat ge dat? En weet je verder niets te zeggen? Bah, je antwoordt me niet met betrekking tot het gemeenschappelijk hebben van de vrouwen: bah, 't ja, jullie Wederdopers hebben het zeker heel listig gedaan, dat jullie de vrouwen en maagden met elkaar gemeen hebben; want daardoor verkrijg je zoveel aanhangers voor je wederdoop. Bah, maar laat me een keer uit de Schriften zien dat de vrouwen en meisjes gemeenschappelijk moeten zijn, zoals jullie Wederdopers doen tijdens het jullie duivels Nachtmaal; - bah, zie; laat ons horen, of je me dit kunt betogen.

Herman. Nee; hiervoor zou ik u net zo weinig kunnen laten zien, zoals u uit de heilige Schrift kunt aantonen, dat de vrouwen en maagden moeten worden gegeseld, zoals u in uw geheime disciplinering doet. Maar ge hebt zeker goed geoefend in het geheime disciplineren of geselen van de maagden en vrouwen, want daardoor verkrijg je zo'n groot gevolg van devotarissen.

Broer Cornelis. Bah, ik zou liever willen dat ge bescheten was, dan dat ik op al je geklap antwoorden zou; maar beantwoord mijn vraag.

Herman. Al die openbare leugens, zoals dat we de vrouwen en maagden gemeen hebben, vind ik niet waardig om te beantwoorden.

Broer Cornelis. Ah, bah. Is het een barre leugen, dat jullie Wederdopers de vrouwen gemeen hebben? Waarom spreekt de hele wereld er dan over, en waarom wordt het dan in zoveel boeken gedrukt, dat door ons katholieken tegen je worden geschreven en die ik dagelijks lees. Bah zijt gij huwelijksverbrekers! Bah, zijt ge huwelijksschenders.

Herman. Allen die van de wereld zijn, zijn leugenaars; vandaar dat u en uw katholieken niet kunnen worden geloofd.
Broer Cornelis. Ou, bah, ben ik van de wereld? Ik ben als stront in uw kinnebakken, gij vervloekte, betoverde, verdomde Herdoper die je bent. Bah, jij domme beest, en zie je niet dat ik geestelijk ben? Maar gij doet wereldse werken door alle vrouwen gemeenschappelijk te hebben; maar ik heb kuisheid beloofd; begrijp je dit, jij schender van het huwelijk, dat je bent?

Herman. Wij schenden het huwelijk niet; maar als je geestelijk bent en kuisheid hebt beloofd, dan is het verrassend dat je je vreugde hebt in deze vleselijke, onreine, geheime tuchtiging of geseling van de vrouwen.

Broer Cornelis. O gij duivelse Wederdopers en schender van het huwelijk, ik zou bijna in uw ogen of in uw bek kunnen vliegen; bah, wat begrijp je van mijn geheime disciplinering, die ik gebruik bij mijn Devotarissen? Bah, je bent smerige, vleselijke, onkuise, wellustige schurken, dat je dus de vrouwen gemeenschappelijk gebruikt, zoals honden. Ja, gij verdomde schenders van het huwelijk zijn niets meer dan rotte, stinkende honden, want u doet het in dit opzicht als honden en teven; daar gaat ge mee te werk, hoewel u het ons wil ontzeggen; bah, foei, foei schaam je tot achter in je vuil bescheten aarsgat. Bah, als ik je niet met vriendelijkheid kan winnen, moet ik proberen of ik het met kwaadheid kan doen; ba zie nu toe.

Klerk van den Bloede. (Griffier van de correctionele rechtbank.)
Ei, pater Cornelis, wees toch modest (bescheiden) en getemperd.

Griffier. Ja, spreek samen met koele, rustige woorden; want het lijkt erop dat u hier zult blijven kijven en kibbelen, zoals hoeren.

Broer Cornelis. Bah, mijn heren en mag ik hem niet beschuldigen van wat waar is? Ik denk het. Bah. Hebt u zelf gisteren beiden niet gehoord, dat die bisschop van de Herdopers het begin ook alles wilde ontkennen; maar toen hij merkte dat ik zo goed bekend was met de zaak, erkende hij dat er sommigen onder hen waren die deze dingen in het geheim leerden en in praktijk brachten. Maar 't ja, toen ik hem degelijk berispte en veroordeelde met duidelijke en overtuigende argumenten, ontkende hij het niet langer. Bah, waarom zou ik dan niet ook de vrijheid hebben om deze ervan te beschuldigen en te veroordelen? Ben ik niet hier om hem te instrueren en te bekeren? Ik denk dat ik het ben. Bah, zien met wat we zijn gekweld. Waarom ontkent hij een zaak die waar is? Ba, schijt eens. Je kunt hier zeker praten, neem ik aan?
Herman. Dan kan ik ook op u antwoorden, dat deze kwestie niet waar is, omdat deze dingen leugens zijn; en ik neem aan dat Jacob, mijn medebroeder, er goed op heeft gereageerd.

Broer Cornelis. Ja, totdat ik hem vertelde dat de Herdopers in Amsterdam en elders, in Nederland, naakt door de straten liepen, mannen, vrouwen, jongens en meisjes, en tegen elkaar zeiden: "Mijn geest verlangt naar je vlees." Bah, was dit geen goed ding, toch?

Herman. Nee, dit was geen goede zaak; en daarom hebben we nooit iemand van hen als onze broeders beschouwd.

Broer Cornelis. Bah! waarom zou je het zo sterk ontkennen; want het is genoegzaam bekend, dat jullie Wederdopers het sacrament van het huwelijk helemaal niet beschouwen, omdat je voor een heel kleine zaak de huwelijksband ontbindt en schendt.

Herman. Aangezien u zoveel onware beschuldigingen tegen ons tegenkomt met betrekking tot ons huwelijk, moet ik u iets vragen met betrekking tot het huwelijk dat u aanbelangt en dat zeker geen leugen is, want Paulus schrijft aldus aan Timotheüs, in het vierde hoofdstuk (eerste brief): "Nu spreekt de Geest uitdrukkelijk, dat in de laatste tijden sommigen van het geloof zullen afwijken, acht gevende op verleidende geesten, en leerstellingen van duivels, leugenachtig in leugensprekers, hun geweten met een heet ijzer dichtgebrand, verbiedende te trouwen en gebiedende om zich te onthouden van vlees dat God heeft geschapen om met dankzegging te ontvangen. '

Broer Cornelis. Sus, sus, houd je kinnebak; want we willen hier geen preek meer horen; bah, ga weg, ga weg van hier. Loop en beschijt u.. Ba, zo ziet.

Herman. Als ik weg zou kunnen komen, zou ik hier niet langer naar uw godslasteringen en leugens aanhoren.

Broer Cornelis. Ach, gij vervloekte, verharde, versteende Doper, hoe zullen de zichtbare duivels in de hel (waarheen u binnenkort zult gaan) in je vervloekte mond zitten, met brandende pek, zwavel, teer en Grieks vuur; bah en bayt en bayt.

Herman. Nee; maar ik zal onder het altaar gaan dat Johannes in zijn Apocalyps zag, zoals geschreven staat in het zesde hoofdstuk, voor de zielen van hen die werden gedood voor het Woord van God en voor de getuigenis die zij hielden; die met luide

stem riep, zeggende: "Hoelang, o Heere, heilig en Waarachtige, oordeelt gij niet en wreekt ons bloed over hen die op de aarde wonen?"

Broer Cornelis. Ja, de martelaar van de duivel zal je zijn. In zijn aarsgat zul je varen. Ba, zo ziet, bah. Maar deze gepreek zou wel de hele nacht duren; vandaar dat ik naar mijn klooster ga en u laat prediken zo lang als ge wilt, gij verdoemde, vervloekte Wederdoper, Sacramentariër, Trinitariër en huwelijksschender die ge zijt; bah zo ziet.

Enz. enz.

Ondertussen schreef een van de voornoemde twee martelaren, namelijk Jacob de Roore, of de Kaarsengieter, terwijl hij in de gevangenis zat, verschillende brieven vol met heilige en Goddelijke zaken, die we nuttig vinden om aan de lezer mee te delen; ze zijn de volgende.

162. BRIEVEN VAN JACOB DE ROORE

DE EERSTE BRIEF VAN JACOB 'DE KAARSGIETER' AAN ZIJN VROUW

De eeuwige, onvergankelijke wijsheid van God onze hemelse Vader, de grote liefde van zijn Zoon onze Heere Jezus Christus, en de kracht van Zijn Heilige Geest, tot vertroosting van uw geest, wens ik u mijn zeer geliefde en beminde huisvrouw, als een hartelijke groet van God, door Jezus Christus onze Heere en Zaligmaker. Amen.
Mijn liefdevol geliefde en uitverkoren huisvrouw, wees blij om te weten dat mijn geest redelijk wel is; de Heere worde voor eeuwig geprezen om Zijn genade. Behalve dat ik erg bedroefd ben voor u en omwille van de kinderen, omdat ik van u en van hen van harte hou, zodat ik niets weet onder de hemel waarvoor ik bereid zou zijn om je te verlaten; maar voor de Heere en zijn onzichtbare rijkdommen moeten we alles verlaten, door de liefde van God, die in onze harten wordt uitgestort door de Heilige Geest.
Daarom zegt Christus: "Wie vader of moeder liefheeft boven mij, is mij niet waardig; en hij heeft meer de liefde voor zijn zoon of dochter dan mij niet waardig, en wie zijn kruis niet op zich neemt en mij navolgt, is Mijns niet waardig.", Mattheüs 10:37, 38. En Hij zegt, ook:" Als iemand tot mij komt en Zijn Vader en moeder niet haat, kan hij Mijn discipel niet zijn." Lukas 14:26. Ja, broeder en zussen, huisvrouw en kinderen, en ook ons eigen leven; met alles wat we bezitten, óf we kunnen de discipelen van Christus niet zijn; hoewel deze haat zich alleen uitstrekt tot zover deze dingen aan ons kleven, om ons van Christus weg te halen. Daarom moeten we hen overwinnen en verzaken door de liefde van God, want daardoor bewijzen we dat we God vooral liefhebben met al onze kracht en met al ons vermogen, wat het grootste gebod is in de wet, waarvan Paulus zegt: "Het einde van het gebod is liefdadigheid uit een zuiver hart en een goed geweten en uit ongeveinsd geloof." Ik Tim. 1: 5. Enz.

… Oh mijn lieve en beminde huisvrouw, het zou me zeer verheugen als ik kon horen dat je goed getroost was; voor elke keer dat ik jouw of de namen van de kinderen heb geschreven, kon ik niet nalaten te wenen. Niettemin, wat betreft mijn eigen zelf, ben ik redelijk goed getroost, de Heere zij geprezen om Zijn genade; zodat ik dit niet vóór mijn aanhouding had gedacht - zo zwak vond ik mezelf. Daarom zei Christus: "Ik zal u gen wezen laten, maar ik zal tot u komen." Johannes 14: 18.
Hierom zal ik u, mijn geliefde en zeer geliefde huisvrouw, aanbevelen aan de Heere, die in staat is om uw schat te bewaren en u een erfenis te geven met allen die door het geloof in Jezus Christus zullen worden geheiligd. Moge de Here Almachtige je sterken door Zijn Geest. Amen.
Geschreven op 24 april, door mij, Jacob, je man. Laat dit kopiëren en houd het ter nagedachtenis aan mij; want ik weet niet of ik u nog meer kan schrijven.
Groet alle broeders en zusters veel in mijn naam, en allen die God vrezen; mijn kinderen, B. en zijn huisvrouw; je broeder T. en zijn huisvrouw; J. en F.T. en F. zijn broer; J. de L. en zijn huisvrouw; en mijn vrienden te Kortrijck.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

JACOB, je man.

DE TWEEDE BRIEF VAN JACOB DE KAARSGIETER NAAR DE GEMEENTE

Hartgrondig lieve broeders, veel genade en genade zij u van God, onze hemelse Vader, door Christus Jezus, zijn enige verwekte Zoon, onze Heere en Heiland, door wie de Heilige Geest ons is gegeven, dat wij door Hem geleid moeten worden, en geleerd in alle waarheid, om aldus een licht in deze wereld te zijn, zodat we met een goed geweten onze Vader die in de hemel is, kunnen prijzen; daartoe moge de Heere Zijn genade schenken, opdat het zo met mij en met al mijn geliefde broeders en zusters zou blijven, tot het einde van hun leven, dit wens ik hen als een vriendelijke groet en hartelijk Adieu.
Verder, mijn geliefde broeders, weet dat ik, terwijl ik in het land van C. was, er zeer toe aangespoord werd om weer onder u te verschijnen, dat we ons opnieuw eensgezind konden vermaken; maar de Heere verhinderde het door mijn gevangenschap. Toch kon ik het je niet nalaten je een weinig te schrijven, om je gemoed te verkwikken en op te frissen, zodat je, terwijl je de Heere Jezus Christus ontvangen, gij ook in Hem moogt wandelen, en geworteld en opgebouwd in Hem kunt zijn, en overvloedig kunt zijn daarin met dankzegging. Kol. 2: 6, 7. Want, geliefde broeders en zusters, als we niet in Hem blijven, is het allemaal arbeid verloren en kunnen we geen deelhebben aan Zijn overvloedige rijkdommen, die Hij in de hemel voor ons heeft bereid; want wij zijn deelgenoten van Christus geworden, als wij het begin van ons vertrouwen vasthouden tot het einde toe. Hebr. 3:14. Enz. enz.

Mijn geliefde broeders en zusters, moge de Heere u door het geloof zo'n hart en visioen geven, dat u met Mozes en alle heiligen van God mag weten wat God heeft voorbereid voor hen die Hem liefhebben; want de rechtvaardigen zullen in eeuwigheid leven, want de Heere is hun beloning en de zorg voor hen is bij de Allerhoogste. Daarom zullen zij een heerlijk koninkrijk en een prachtige kroon ontvangen van de hand van de Heere, en zij zullen schijnen als de zon in de troon van de hemel. Wijsheid 5:15, 16; Mat. 13:43.
Vandaar dat de apostel schrijft: "Als ons aardse huis van deze tabernakel werd ontbonden, hebben we een gebouw van God, een huis niet met handen gemaakt, eeuwig in de hemel." 2 Cor. 5: 1. Hiermee geeft de apostel aan dat, hoewel ons aardse lichaam hier ter dood wordt gebracht, het zal herrijzen en vervuld zal worden met hemelse glorie. Daarom schrijft hij: "Ons burgerschap is in de hemel, vandaar ook dat we uitkijken naar de Heiland Jezus, die ons gemene lichaam zal veranderen, zodat het gevormd kan worden zoals zijn heerlijke lichaam. "Fil. 3:20, 21; Tit. 2:13.
Hiermee geeft hij opnieuw aan, hoe glorieus het lichaam zal worden veranderd na de opstanding; nu is het zwak, dan zal het sterk worden; nu natuurlijk, dan geestelijk; nu sterfelijk, maar dan onsterfelijk; want dit vergankelijke moet onvergankelijkheid aandoen, en deze sterfelijke, onsterfelijkheid; dan zal de vreselijke dood worden verzwolgen in de overwinning; dan zal de laatste vijand, die de dood is, worden vernietigd. Dan zal de dood niet meer zijn; noch verdriet, noch enige hitte; dan zullen de tranen van de ogen worden weggevaagd; dan zullen zij alle dingen beërven met Christus, omdat zij overwonnen hebben; dan zal Hij hen leiden naar de Bron van levend water en hen met het verborgen hemelse brood voeden, zodat ze niet meer zullen hongeren of dorsten; daar zal de geestelijke Salomo in volkomen vrede wonen met het geestelijke Israël, want al zijn vijanden zullen tot Zijn voetbank worden gemaakt. Daarom, mijn geliefde broeders en zusters, wees standvastig en onwrikbaar, altijd overvloedig in het werk van de Heere, voor zover u weet dat uw arbeid niet tevergeefs is in de Heere. I Cor. 15:58.

Hiermee beveel ik mijn geliefde broeders en zusters aan de Heere, die in staat is om uw schat te bewaren en om u een erfenis te geven onder al degenen die geheiligd zijn. Bidt de Heere voor mij, dat ik standvastig mag blijvven, en verderga in de hoop waarin ik (de Heere zij voor altijd geprezen) nog steeds op dit moment sta. En ik bid u, geliefde broeders, doe het beste met mijn vrouw en kinderen.
Geschreven door mij, Jacob de Keersgieter, je zwakke broeder en dienaar, op 18 april.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

DE DERDE BRIEF VAN JACOB DE KEERSGIETER AAN ZIJN KINDEREN

Moge dezelfde God die Abraham, Izaäk en Jakob heeft gezegend, ook u mijn kinderen zegenen, met allerlei geestelijke zegeningen in hemelse gewesten, opdat gij van uw jeugd de Heere mag leren kennen, en Hem zult vrezen en gehoorzamen al de dagen van uw leven. Dit is de bijzondere bede dat ik aan God doe, opdat u voor eeuwig wordt gered en dat de Naam van de Heere door u wordt geprezen; aan welke Naam zij lof en glorie nu en voor eeuwig. Amen.
Mijn kinderen, luister naar de leer van uw vader en verlaat niet de wet van uw moeder (Spreuken 1: 8; 4: 1); wees altijd bereid om te doen - wat u van God wordt bevolen; dat wil zeggen, dat u vanaf uw jeugd zult leren kennen, vrezen en gehoorzamen; want gehoorzaamheid ontspringt uit de vreze Gods en de vreze Gods komt door de kennis van God.
Vandaar dat Salomo schrijft: "De vreze des Heeren is het begin van kennis." Prov. 1: 7. Voor een kind dat Zijn Vader kent, dat hij zo eervol en rechtvaardig is, dat hij zijn kinderen niet op straat laat lopen met andere kinderen, vecht, ruzie maakt, slechte taal gebruikt, gestolen dingen mee naar huis neemt: kinderen die hun vader kennen zo kennen vrezen om dit te doen, wetende dat als zij dit doen zij geslagen zullen worden. Dus ook, mijn lieve kinderen, de Heere is een rechtvaardige God, die de zonden niet zal tolereren, maar zal straffen die het begaan. Enz.

… Hiermede zal ik u, mijn lieve kinderen, en uw moeder, de Heere prijzen, om Wiens wil ik u verlaten; die in staat is om voor je te zorgen en je te behoeden voor alle kwaad. De Heere schenke u Zijn genade, opdat ge opgroeit in de kennis van God door de Heilige Geest, zodat u, volgens het juiste kennis van God, rechtvaardig voor Zijn koninkrijk gevonden kunt worden, door Jezus Christus, onze Heere en Verlosser, aan Wie lof en glorie toekomt tot in eeuwigheid en eeuwigheid. Amen.
Geschreven op de tweede en derde dag van mei, 1569, in de gevangenis te Brugge, waar ik was opgesloten voor het getuigenis van Jezus, onder het huis van de Vrije; door mij JACOB de Keersgieter.
Dit stuur ik mijn lieve kinderen, als een kort testament; Ik hoop ook om ze mijn geloof te schrijven, wat kan dienen om hen te laten zien op welk geloof hun vader stierf.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

DE VIERDE BRIEF VAN JACOB DE KEERSGIETER AAN ZIJN KINDEREN; **EEN GELOOFSBELIJDENIS**

Mijn uitverkoren lieve kinderen, ik hoop dat ik je kort mijn geloof schrijf, dat je mag weten dat ik niet als een bedrieger of ketter stierf, maar voor het ware geloof, dat waardig is bij God.

Deze heel uitvoerige geloofsbelijdenis eindigt zo:

Zie, mijn lieve kinderen, ik heb hier in het kort mijn geloof uiteengezet, opdat u weet, in welk geloof uw vader stierf; en ik hoop dat het kan dienen voor uw onderrichting, en dat u ertoe kan worden aangezet des te meer hetzelve te volgen; de Heere schenke u Zijn genade, opdat dit volbracht kan worden.
Hiermede zal ik mijn beminde huisvrouw en kinderen aan de Heere aanbevelen. Moge Hij u helpen en u zegenen met Zijn Geest, opdat u allen opgroeit in wijsheid, heiligheid en gerechtigheid: dit wens ik u met heel mijn hart.
Wanneer wij sterven, weet ik niet.
Volschreven in 1569, in Mei, uit de gevangenis, in Brugge.
Door mij, JACOB DE KEERSGIETER.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

EEN ANDERE BRIEF VAN JACOB DE KANDELAAR GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS EN VERZONDEN NAAR **POUWEL VAN MEENEN**, EEN VAN ZIJN MEDE-DIENAARS IN HET EVANGELIE VAN CHRISTUS, IN ANTWOORD OP EEN BRIEF DIE HIJ VAN HEM HAD GEKREGEN

De eeuwige, onbegrijpelijke God, die alleen wijs is, schenk u Zijn genade, genade en vrede, door onze Heere Jezus Christus, en vervul u met alle wijsheid, kennis en verstand, door de Heilige Geest, opdat u waardig voor God wandelt, om Zijn wil te doen, ter ere van Zijn heilige Naam, voor de opbouw van Zijn gemeente, en voor de zaligheid van uw ziel; dit wens ik, mijn beminde en zeer geliefde broeder Pouwel, als een vriendelijke groet en als afscheid een afscheid.
Na alle goede groeten, breng ik u op de hoogte, mijn lieve broeder, dat ik uit uw brief begreep, dat u mij verzoekt, dat ik u zou schrijven, ter herdenking, betreffende alle artikelen van het geloof; wat ik graag voor je wil doen, maar ik denk niet dat ik de tijd zal hebben.
In de tweede plaats begreep ik dat na het schrijven van de eerste brief u de geloofsartikelen zag die ik kort aan mijn kinderen schreef.
In de derde plaats, begrijp ik uit het briefje dat je later hebt geschreven, dat je in het bijzonder mijn opvattingen wilt weten over wat er moet gebeuren met personen die degenen die door de gemeente volgens de Bijbel zijn geëxcommuniceerd en die geen schuld daarover willen bekennen. Enz., enz.

… Hiertoe moge de Heere u Zijn genade schenken en u door Zijn Geest sterken, opdat u het einde van uw geloof moogt ontvangen, namelijk de zaligheid van uw ziel. Amen.

Ik bid u, mijn broeder, ontvang mijn korte vermaning ten goede, want het is geschreven uit liefde; en hier heb je mijn simpele opvattingen met betrekking tot de 'vermijding', en in het kort wat gedaan moet worden met degenen die niet willen vermijden, en die niet willen bekennen dat ze schuldig zijn. Ik had er vollediger over moeten schrijven, maar er was geen goede gelegenheid.
Hiermede zal ik mijn dierbare en veel geliefde broeder, die ik liefheb met mijn hele hart, met zijn beminde huisvrouw en de zijnen den Heere aanbevelen en aan het Woord van Zijn genade.
Bid de Heere voor ons. Ik dank je hartelijk voor wat u me hebt gestuurd; dank Peter heel veel in mijn naam, dit vraag ik u.
Geschreven op 17 en 18 mei door mij, JACOB DE ROORE.
Ik zou willen dat u een kopie van deze brief naar een van de dienaars in Armentiers of aan mijn vrouw stuurt, want dit is mijn verlangen.
Lieve broeder Pouwel, als je verder iets wilt, en ik heb de tijd, ben ik tot je dienst, hoewel er weinig van mij te verkrijgen is.
Groet de dienaren heel veel in mijn naam, en al diegenen die God vrezen en liefhebben, waar het van pas komt.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

EEN ANDERE BRIEF VAN JAKOB DE KEERSEMAKER

Ik, Jacob, gevangen om omwille van de Heere, wens mijn geliefde broeder veel genade, genade en vrede, van God onze Vader, en de Heere Jezus Christus, en dat Hij u zou versterken en verlichten door Zijn Geest, volgens Zijn welbehagen, tot de openbaring van Zijn kennis, opdat u Zijn wil mag doen, zodat u, volgens het ware oordeel van God, waardig kunt worden bevonden voor Zijn koninkrijk, door Jezus Christus, aan wie lof zij voor altijd en eeuwig is. Amen.
Heel dierbare en in God geliefde broeder, zoals ik veel heb geschreven aan veel van de Godvrezenden, kan ik tenslotte niet vergeten om een weinig aan u te schrijven als teken van de goede gemeenschap in Christus Jezus, die we samen een tijdlang hadden, door geloof, maar nu moet het omwille van de Heere wordt verbroken en gescheiden. Enz.

De brief van 6 foliokolommen eindigt:

… Dit bid ik u met heel mijn hart, dat de kleine kudde bij elkaar kan blijven. Ik hoop dat de Heere je zal helpen en behouden tot de juiste tijd, als je Hem met heel je hart zoekt; neem het ter harte, dit bid ik u. Ik had je er meer over moeten schrijven, maar er is geen mogelijkheid.
Ik hoop je nog een brief te schrijven, als de Heere tijd geeft; je kunt dat ook ter harte nemen. Bij deze beveel ik mijn dierbare broeder aan de Heere en zegge u een hartelijk Adieu.
Ontvang mijn schrijven ten goede, want het is niet om uwentwille alleen geschreven. Ik zou willen dat het gelezen zou kunnen worden door M., of bij M's., en van al onze dienaars.
Geschreven in mijn gevangenis aan mijn lieve broeder, D. B., door mij,
JACOB DE KEERSGIETER,
Op 29 en 30 mei, anno 1569.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

EEN ANDERE BRIEF VAN JAKOB DE KEERSEMAKER, WAARIN HIJ ZIJN MEDE-DIENAARS VERMAANT NIET TE VLUCHTEN

Zoals hij zelf in Friesland was geweest en van de lippen van beide partijen had gehoord dat het een probleem was dat was ontstaan onder het volk van God, en begreep dat zij aan beide kanten hadden gezondigd tegen God en hun naaste en zich schuldig hadden gemaakt. Hij heeft daarom in deze brief veel aandacht besteed aan deze kwestie, zoals u, vriendelijke lezer, hier moogt zien.

Ik, Jacob Keers-gieter, opgesloten omwille van de Heere (Efeziërs 3: 1, 2 Tim.1: 8); wens alle oudsten en Dienaars van de gemeenten in Vlaanderen, die toezien op de kudde van Christus, en L.V. wijsheid, kennis en ware liefde van God de hemelse Vader, genade, genade en vrede, door onze Heere Jezus Christus, en ware troost, kracht en sterkte, door de Heilige Geest, om de gemeente goed te dienen en te overzien, om bij haar te zijn als een vader, en trouw haar bij te staan in elke behoefte, aan het opbouwen van de gemeente, tot lof van de Heere, en tot de zaligheid van uw zielen. Dit wens ik jullie, lieve en beminde broeders, als een vriendelijke groet en een hartelijk Adieu.
Na alle goede en christelijke groeten, bid ik al mijn geliefde broeders, om mijn brief in liefde te beschouwen, zoals ik heb getuigd voor de Heere en al de Godvrezenden, dat het door mij is gedaan uit liefde. Want heb gehoord dat velen die toezicht houden op en zorgen voor de gemeente, willen worden vrijgelaten om uit het land te reizen. De liefde voor het volk heeft me ertoe aangezet om je te schrijven, om je te waarschuwen dat je recht aan de armen kinderen moet denken die je in grote ellende achterlaat; die gij opnieuw verwekt hebt door het onverderfelijke zaad, en op de ware weg gebracht, ja, van wie sommigen nog niet volledig zijn wedergeboren en niet recht kunnen onderscheiden tussen goed en kwaad; en als u zo weggaat en de arme kinderen verlaat, lopen zij het grote gevaar van te vergaan en dwalen terug naar de wereld.
Daarom, geliefde broeders, overweeg hoe weinig vreugde het voor u zal zijn wanneer u dit van hen zult horen; want we zouden niet graag onze natuurlijke kinderen in nood willen laten als we met een goed geweten hun zaak zouden kunnen helpen. Nu, u kunt in uzelf denken: "Ik heb de gemeente te zijner tijd gediend, een ander kan nu dienen." Maar ik zeg, geliefde broeders, met David: "Weest niet als een paard, of als een muilezel, die geen verstand heeft; wiens mond met bit en een teugel gebreideld is, indien zij niet tot u komen." Ps. 32: 9. Enz.

… Zo, mijn lieve zusters, wees altijd moedig en geduldig en vermaan je mannen om bij de kudde te blijven; en weet dat al het goede dat een mens doet, hetzelve komt van de Heere, Ef. 6: 8.
Wees daarom standvastig, onwrikbaar, altijd in het werk van de Heere, daar je weet dat je arbeid niet tevergeefs is in de Heere. I Cor. 15:58.
Hiermede zal ik u, mijn geliefde en zeer beminde broeders en zusters, aanbevelen aan de grote almachtige God, die alleen wijs is, en bid Hem dat Hij in uw hart geve te doen wat welbehaaglijk is voor Hem.
En ik smeek u om mijn brief ten goede wilt ontvangen die uit liefde is geschreven; en als er meningen zijn die niet zijn zoals die van uzelf, hoop ik dat gij het in liefde moogt

daarlaten; want we staan geloof ik, in één geloof. Want ik ben me niet bewust van enige verandering in mij; wat ik onwaardig ben, en ik de gemeente en het volk geleerd heb; en dat ik nog steeds onveranderd blijf, de Heere zij geprezen om Zijn genade, die mij ongeveer achttien jaar lang heeft bewaard.
Groet alle broeders en zusters die onder u wonen, in liefde, in mijn naam. Hiermede denk ik u Adieu te zeggen. Adieu, mijn geliefde broeders met uw huisvrouwen, en dat wij elkaar in eeuwige vreugde mogen zien; de Heere schenke u Zijn genade, dat we elkaar daar mogen vinden.
Geschreven op 31 mei en 1 juni, door mij, JACOB DE ROORE, in mijn gevangenis.

Alle die lijden na den Wille Godts, wilt hierop mercken,
Die bevelen haer Zielen den getrouwen Schepper met goede wercken. (I Petrus 4: 19.)

163. ADRIAEN OL, 1569

Adriaen Olie (ook wel A. Oi, of A. du Rieu), een doperse martelaar, werd in Armentieres, Frankrijk ter dood gebracht. Hij kwam uit Halewijn (Halluin) in Frankrijk en was "een montage van ouderdom." Volgens de Martelaarspiegel werd hij gemarteld in 1567 zonder resultaat en op de brandstapel.
Adriaen van Braght vermeldt ook de martelaar, Ol, die eveneens in Armentieres werd uitgevoerd ongeveer 1569. Deze twee namen waarschijnlijk verwijzen naar dezelfde martelaar, het jaar van wiens dood is nog niet volledig vastgesteld. Adriaen was een bekende predikant (Leraar) in Frankrijk, al vele jaren een dienaar in de Armentieres gemeente.
Aan de martelaar Adraan Ol, heeft Jacob Keersgieter de negentiende brief gericht.
Er is enige vraag of dit eigenlijk een doperse martelaar was. Internet

Rond het jaar 1569 werd er opgesloten in Armentiers, in Vlaanderen voor het Woord van God en het getuigenis van Jezus, een broeder genaamd **Adriaen OL,** die door geen verzoeking of bedreiging, door de papisten aan hem aangedaan, afvallig is geworden, maar blijft trouw aan zijn God. Hij werd veroordeeld door die bloeddorstige mannen. En zo werd hij ter dood gebracht op die plaats, voor het getuigenis van Jezus, omdat hij zijn vergankelijke lichaam met grote vastberadenheid had aangeboden voor een zoet reukwerk aan God.
Aan deze Adriaen Ol, schreef Jacob de Keersgieter zijn negentiende brief, voor troost in zijn gevangenschap.

164. ABRAHAM PICOLET, HENDERICK VAN ETTEN EN MAEYKEN VAN DER GOES, 1569

Abraham Picolet, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel in Antwerpen in 1569. Van het proces, als met betrekking tot de Martelarenspiegel, lijkt het erop dat Abraham was een jonge man, die vier jaar eerder in Duitsland was geweest. Hij had nog niet de doop op belijdenis van zijn geloof ontvangen. Hij werd gevangen genomen in de bossen van Wilrijck nabij Antwerpen en opgesloten in De Steen in Antwerpen, met van Etten en een andere jonge man, Herman, die later ontrouw werd. Abraham en Hendrik werden drie keer ondervraagd. Van Braght geeft de informatie hierover. Abraham schreef veel brieven uit de gevangenis, die echter allemaal zijn

verloren, behalve één, een tamelijk lange brief van Abraham tot zijn zusters, die is opgenomen in de Martelarenspiegel. In deze brief Abraham noemt zichzelf "een gevangene omwille van Gods Woord." Abraham en Hendrick werden beiden ter dood veroordeeld en opgehangen langs de weg naar Wilrijck.

Antwerps martyrologium:

GETTHEN. Waarschijnlijk **HENDRIK VAN ETTEN, in 1568.**

Maeyken Janssens van der Goes, een doopsgezinde martelaares, was een medegevangene van **Abraham Picolet en zijn vriend Hendrik van Etten** uit Breda, met wie zij op 22 november 1569 op de brandstapel in Antwerpen werd verbrand.
Haar man **Jasper den Taschringmaker** had een soortgelijke lijden op 22 juni.
Haar 18-jarige dochter Neelken (Nelleken) werd ook verbrand op de brandstapel voor haar geloof, op **27 juni 1570.** Maeyken was blijkbaar een inwoner van de stad **Goes in Zeeland.**
GAMEO. Zie de brief van Nelleken: BRIEF VANUIT DE GEVANGENIS, IN ANTWERPEN, DOOR **NELLEKEN JASPERS VAN BLIJENBERG**, 17/18 jaar, -en 2 broers- DIE HAAR LEVEN HEEFT GESTELD VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS.

Van Braght:
In Antwerpen was er één **Abraham Picolet,** die heel goed bekend was met Henderick van Etten, geboren in Breda, en nog een zekere Herman N. Nu gebeurde het dat, als Henderick van plan was naar huis te gaan, hij zijn metgezel vroeg, dat ze nog een keer voor zijn vertrek zich samen lopend zich zouden vermaken en verheugen door te zingen en te spreken over het woord van de Heere, als een afscheid nemen van de goede gemeenschap die zij samen hadden gehad in de Heere.
Maar aangezien er in die tijd een grote vervolging was onder de regering van de hertog van Alva, liepen deze twee jonge mannen, in een bos in de buurt van Wilrijck liepen, nabij Antwerpen, werden zij aangehouden door de baljuw van Borgerhout, die hen doorzocht, en in hun bezit verschillende boeken vond, zoals een Nieuw Testament en andere. Hij onderzocht ze streng en vroeg hen waar ze het laatst waren geweest om te biechten en aan het Sacrament. Daarop antwoordde Abraham dat het in Italië was geweest. Hij vroeg verder, hoe lang geleden het was geweest, waarop hij antwoordde: "Vier jaar."
Toen hij deze en andere dingen van hen hoorde, bracht hij hen op de tweede dag van Pinksteren gevangenen naar Antwerpen. Maar aangezien het bovengenoemde Herman niet vast op de hoeksteen Christus was gebouwd, bleef zijn gebouw niet, want het was op zand gebouwd en kon deze storm niet verdragen. Toen hij werd ondervraagd, bekende hij dat hij de afgelopen Pasen was geweest om te biechten en het Sacrament te gebruiken; hoewel dit niet waar was. En om dit te bevestigen, getuigde de parochiaan of predikant van de St. George's kerk hiervan; en op deze manier werd hij uit de gevangenis vrijgelaten.
Maar de andere twee vrienden bleven vasthouden aan hun geloof. Ze hadden veel strijden en disputaties tijdens hun lange gevangenschap, met de blinde sofisten, die zich grote moeite en arbeid getroostten om hen van de waarheid af te trekken. Maar toen zij vluchtten naar de Kapitein des geloofs, werden zij niet verlaten, maar hun zekerheid werd vaster en sterker, zodat zij voortdurend verlangden naar de dag van hun verlossing. Rom. 7:24. Ze waren ook heel ijverig, voortdurend om hun buren op te bouwen, door vermaningen te schrijven, zodat ze door hun brieven en standvastigheid in het geloof, sommigen nog in hun banden mochten gewinnen. Philemon 10.

Nadat ze een tijdje in de gevangenis hadden gezeten, de tirannen, gezien het feit dat er geen hoop was om hen van de waarheid af te trekken, ging verder om hen van hun leven te beroven. Toen de Schout zijn Hof bij de Kroonenburgh-poort hield, liet hij hen daar tweemaal voor zijn Schepenen brengen, maar dit leidde tot geen resultaat, ze werden voor de derde keer in een wagen gezet en opnieuw geplaatst voor de Schepenen.
Maar aangezien zij van goede moed en sterk in het geloof waren, zei Abraham, terwijl hij naar de wagen stapte, "Laat niemand onder u," zegt Petrus, "lijden als een dief of rover of als iemand die de eigendommen van andere mensen zoekt; maar indien iemand lijdt als een christen, laat hem dan niet beschaamd worden, maar hij verheerlijke God in dezen dele. " 1 Petrus 4:15, 16. Henderick sprak heel weinig, maar in hem was niets dan goede moed te zien.
Toen ze voor de Schepenen stonden, werd hun vonnis voorgelezen, namelijk dat ze levend zouden worden verbrand. Toen het voorlezen van het vonnis was uitgesproken, zei Abraham dat hij de heren bedankte voor hun bemoeienis met hem, en dat hij God smeekte om hen te verlichten. Ze werden vervolgens teruggezet in de wagen en naar de gevangenis gebracht, waar nog meer Godvrezende personen waren opgesloten.
De Markgraaf had nog een vrouw tot dezelfde dood veroordeeld, namelijk, Maeyken van der Goes, die moedig haar man volgde, Jasper de Taschrinekmaecker, die eerder was geofferd. Zo bevredigden de tirannen hun verlangen om drie lammeren voor de slachting te houden, en lieten hen de volgende dag levend verbranden, nadat ze hun tongen met schroeiplaten in hun mond hadden vastgemaakt om te voorkomen dat ze spraken. Maar in dit alles overwonnen zij moedig door Christus, die hun kracht was; en ging moedig verder met Jozua en Kaleb, om het land der belofte te bezitten, tot troost en sterkte van vele getuigen die het zagen.
Nadat ze waren verbrand, werden de lichamen van de twee mannen als voedsel aan de vogels gegeven (Psalm 79: 2) op de weg van Wilrijck omdat ze onder die heerlijkheid waren opgepakt.
Deze twee heldhaftige helden en kampioenen, hoewel ze nog geen waterdoop hadden ontvangen bij de belijdenis van hun geloof, toonden aan dat ze desondanks door Christus met de Heilige Geest en met vuur waren gedoopt.
Ze schreven veel brieven vol troost en oprechte aansporingen, vooral Henderick, die vroeger soldaat was geweest, de broeders aanspoorde veel te strijden in de geestelijke oorlog, om goed te waken en tot het einde vol te houden; om dan te ontvangen van de geestelijke Kapitein Jezus Christus, als loon en beloning, de kroon van het eeuwige leven. Maar al deze brieven zijn onontdekt gebleven vanwege de zware vervolging; slechts één van Abraham Picolet is in onze handen gevallen, die we hier hebben toegevoegd voor de eenvoudige oprechte lezer.

EEN BRIEF VAN ABRAHAM PICOLET AAN ZIJN ZUSTERS

Bemint God bovenal
Let toch op des Heeren Woord en neem uw geneuchten daarin. Mat. 22:37; Ps. 1: 2.

De overvloedige grote genade en eeuwige vrede van God, onze hemelse Vader, en de Heere Jezus Christus, die de Vader is der barmhartigheid, en de God van alle troost, moge Hij u christelijke wijsheid, een onveranderlijk geloof, een standvastige geest en een zuiver verstand schenken van het Goddelijke woord der waarheid; dit wens ik jullie, mijn geliefde zusters, met heel mijn hart. Amen. Rom. 1: 7; 2 Cor. 1: 3; Mat. 24:13.

Weet, mijn zusters, dat ik, Abraham uw broeder, gevangen ben gezet voor het Woord van God, laat ulieden weten, dat ik zoveel kracht en moed van de Heere ontvang, dat ik hoop van Hem niet af te wijken; en aangezien Hij mij niet in de steek laat, vertrouw ik met de hulp van de Heere, om Zijn Goddelijke Woord voor de blinde mensewn te belijden, zolang er adem in mij is. Want Hij helpt ons opmerkelijk, zodat ik het zie en voel, dank zij Hem voor de genade die Hij mij toont, arme zondaar, waarvoor ik hem nooit voldoende kan prijzen. Handelingen 12: 3; Openb. 1: 9;
Na alle behoorlijke en vriendelijke groeten, weet, mijn zusters, dat het me heel vaak verheugde, om van u gehoord te hebben, dat u ook hoop om de Heere te volgen, om de eeuwige waarheid te houden al de dagen van uw leven, en om Christus te dienen en te vrezen; want Hij is de Weg, de Waarheid en het Leven. Johannes 14: 6.
Hij die Hem gehoorzaamt, zal de eeuwige vreugde beërven, omdat Hij eeuwige vreugde belooft aan hen die Hem liefhebben en Zijn geboden onderhouden; en Zijn geboden zijn niet zwaar en Zijn beloften zijn waar. 1 Joh. 5: 3. Vandaar mijn geliefde zusters, aangezien u Zijn wil kent, en de grote genade die Hij u heeft gegeven, zie dan toe dat u Zijn geboden onderhoudt overeenkomstig uw zwak vermogen; want Hij heeft niet meer nodig dan dat je doet wat je kunt. Enz. Enz.

… En weet, mijn zusters, dat ik op de zesde dag van deze maand, in de middag, voor N.N. werd gebracht (die ik hoorde, kwam zeker in de naam van de procureur-generaal of van zijn ondergeschikten), en voor de cipier en een andere man, waar ze wijn aan tafel dronken. Toen ik voor hen kwam, zei de gevangenbewaarder in aanwezigheid van hen allen: "Abraham, u moet dinsdag voor de rechtbank gaan staan."
Zijn vrouw, die ook aanwezig was bij hen die aan tafel dienden, zei: "Ze hebben drie weken respijt."
De cipier zei: "Omdat de hertog van Alva hierheen komt, moeten ze ermee doorgaan."
Hij deed het grootste gedeelte in het spreken.
Ik zei dat ik er zeer tevreden mee was.
Hij vroeg me of ik er zo tevreden mee was?
Ik antwoordde: "Ja, als het de wil van de Heere is, ben ik wèl tevreden."
Zij vroegen mij, of ik zo weinig indruk ervan had terwijl Christus zo zeer beefde en zei: "Vader, als het mogelijk is, neem deze beker dan van Mij weg." Marcus 14:33, 36.
Ze vroegen me verder, of ik niet wenste dat ik werd vrijgelaten, en als de deuren open stonden, of ik niet uit wilde gaan.
Ik zei: "Ja", als zij de deuren openstonden, zou ik er uitgaan; maar omdat dit nu niet het geval is, dank ik de Heere voor alles wat Hij over mij zendt.
Ik zei ook dat hij of zij niet de macht had om mij te bevrijden zonder de toestemming van de hertog van Alva of iets dergelijks.
Ze vroegen me of ik niet wilde uitbreken?
Ik antwoordde dat als ik wist dat ik hem in de problemen zou brengen, ik er geen behoefte aan zou hebben om eruit te zijn of uit te breken.
Ze zeiden dat het hem zijn nek zou kosten.
Ik zei dat als dit het geval was, ik niet wilde uitbreken.
In de verdere vervolg van ons gesprek vroegen ze of ze niet zalig konden worden, of iets dergelijks.
Ik zei: "De apostel Johannes zegt: 'Wie zegt: Ik ken God, en Zijn geboden niet bewaard, is een leugenaar.'" 1 Joh. 2: 4. Ik kon niet goed afmaken wat ik wilde zeggen, want ze onderbraken me zo, dat ik zelf niet weet welk antwoord ze mij gaven.

Ik zei ook dat de apostel zegt dat hoereerders, dronkaards, moordenaars, leugenaars, hoogmoedigen, opstandelingen, vraatzuchtige mensen en dergelijke mensen het koninkrijk van God niet zullen beërven; en dat ze geen God hebben. I Cor. 6: 9, 10.
Ze onderbraken me opnieuw, want de Heere gaf me een mond om zoveel te zeggen, dat ze het niet goed konden verdragen. Ze vroegen of wat ik zei wel waar was, als mensen daarin stierven; maar als ze nog tijd hebben om de Heere om vergeving te vragen, dan kunnen ze nog gered worden.
Ik antwoordde dat het te gevaarlijk was om van zo'n laatste gebed afhankelijk te zijn; want vaak smeken zulke vergevingsbidders om genade; maar als ze weer herstellen, vallen ze in hun oude manieren; en ik meende dat ze dat waarschijnlijk ook waren. Toen onderbraken ze me opnieuw en ik waarschuwde zij ook wel zo zouden kunnen doen; maar dat ze zich moesten bekeren en berouw tonen over hun zonden voordat ze de dag van hun dood naderden.
Ze vroegen of we allemaal zalig kunnen worden.
Ik antwoordde dat de Heere zaligheid belooft aan hen die Zijn wil doen en Hem niet verloochenen, hoewel ze hier veel te lijden hebben vanwege Zijn Naam. Mat. 7:21. Van zulke zegt de apostel: "Door genade zijt gij zalig." Ef. 2: 8. Want hoewel we alles doen wat we kunnen, zijn we nog steeds onnutte dienaren en moeten we vertrouwen op de genade van God. Lukas 17:10; Handelingen 15:11.

Hier had ik graag wat meer willen schrijven, maar ze hebben me te veel gestoord. Ik zei dat hun hoop ijdel was, of iets dergelijks, en dit vanwege hun zonden, zoals de profeet zegt: "Uw ongerechtigheden zijn gescheiden tussen u en uw God."
Toen werden ze boos, vooral de cipier, en ik meende dat ze niet boos hoefden te worden. Ik zei verder dat het nu is zoals de profeet zegt: "Hij die afwijkt van het kwade, maakt zichzelf tot een prooi," en, zoals Christus zegt, gij zult gehaat worden door alle mensen. Jes. 59:15; Mat. 10:22.
Ze onderbraken me allemaal opnieuw en zeiden uiteindelijk dat ik weggeleid moest worden.
En daar zat een man die tegen de cipier zei, dat hij me eerst iets te drinken wilde geven. Toen hadden we weer veel woorden, maar ik kon niet helemaal goed mijn spreken tot hen afmaken, hoewel ik het zo graag had willen doen, vanwege een eerlijke man die daar was, die de cipier zelfs rechtzette, omdat hij zo boos was geworden.
Toen bracht de cipier me een glas wijn en ik bedankte hem, zeggende: "Op uw gezondheid!"
Hij vroeg me waarom ik niet zei: "God zegene u."
Ik antwoordde: "We moeten de Naam van de Heere niet ijdel gebruiken, zoals de dronkaards en hoereerders doen."
Dit maakte hen zo boos dat ze me weg lieten leiden, zonder mij drinken te geven.
God wordt bedankt en geprezen om zijn grote genade dat Hij de Zijnen geeft, ja alles wat nodig is voor hun zaligheid.
Mij werd verteld, mijn zussen, dat zij dit alleen deden om te zien of ik niet van de Heere zou afwijken; toch weet ik niet of ze me een keer aanspoorden mijn geloof te verzaken.
Houdt mijn simpel schrijven ten goede. Ik verlang erg naar de dag van onze bevrijding. Ik was zo blij die nacht dat ik hoorde dat we zo dicht bij onze verlossing waren. Dat de tranen voor vreugde stroomden uit mijn ogen. De Heere worde geprezen om Zijn grote genade. We hopen erop dat we onze tijd met geduld mogen afwachten. Ze dachten misschien om me daardoor te laten afschrikken; maar ik verheug mij juist erin, God zij geprezen, die mij zoveel kracht geeft.

Och mijn zussen, zou men zich niet moeten verheugen in het vooruitzicht om zo spoedig verlost te worden van alle verdriet, door de genade van de Heere? O, dat we er bereid voor waren, wat een grote vreugde zou dit voor mij zijn! Toch verwacht ik het door de grote genade van de Heere, hoewel ik het niet waardig ben. O, dat was zo belangrijk, dat de vurige oven voorbereid was. O, dat het zover was, dat ik in de enge poort stond, waar vlees en bloed achtergelaten moeten worden.
Och mijn geliefde zusters, ik ben zo wèl gemoed; en ik krijg zoveel kracht van de Heere, dat ik het niet kan uitdrukken. Lof zij Hem voor eeuwig, voor Zijn grote genade die Hij mij betoont. Ik vind dat het waar is: hij die alleen op de Heere vertrouwt, heeft in zijn lijden zo'n vreugde in z'n hart, dat niemand het kan weten, behalve degene die het ervaart.
Vaarwel. Ik beveel je in genade aan bij God. Bid God, de Heere voor mij. Ik zal hetzelve voor u doen.
Geschreven door mij, uw zwakke broeder,
ABRAHAM PICOLET.

1570

Folio 501

165. VEIT GREYENBURGER, 1570

Veit Grünberger (Greyenburger, of horlogemaker van zijn beroep), was een van de voortreffelijke apostelen van de ***Hutteriaanse Broeders.*** Er is niets bekend over zijn geboortedatum of vroege leven. De Geschicht-Buch vermeldt dat rond 1570, toen hij met een broer, **Veit Schecht**, door de Pinzgau (Salzburg, Oostenrijk) reisde, zij werden bespied door boeren en erkend als wederdopers door hun gebed vóór de maaltijd; Ze werden vervolgens overgedragen aan de autoriteiten, berecht en gevangen gezet in Mittersill, en vijf weken later werden ze naar de stad Salzburg gebracht en in ketenen gestopt. Meer dan 18 maanden gingen voorbij voordat ze een fatsoenlijke hoorzitting kregen. Het verslag van dit kruisverhoor wordt gegeven in zijn meest opmerkelijke Verantwortung. Zonder angst getuigde hij van zijn geloof en beschaamde hij zijn rechters vaak met zijn antwoorden. Toen hem gevraagd werd te weten wat hij was, antwoordde hij: "Dat weet u al, uw heren weten het ook. **Klaus Felbinger** in Landshut in Beieren, [zie 1560] en **Hans Mändel** in Innsbruck, hebben een beter verslag van ons geloof gegeven dan ik kan geven."

Veit's medegevangene ***Schecht*** deed eindelijk afstand van zijn geloof, maar keerde er later weer met oprechte bekering terug. Veit verbleef tot 1576 in de gevangenis. Hij schreef op 16 februari 1573 vanuit de gevangenis dat hij geen vrees had voor zijn leven. Ze hadden te horen gekregen dat ze hun handen in hun bloed wilden wasseen en iedereen wist wie ze waren. Uiteindelijk slaagt hij erin te ontsnappen door middel van een touw gemaakt van oude materialen. En dus ging hij naar huis naar de broederschap "met vrede en vreugde."
Het volgende jaar werd gekozen voor het ministerie in Neumühl en drie jaar later bevestigd. Op 17 maart 1586 stierf hij in Scheidowitz, Moravië.
Het verhaal van zijn gevangenschap en die van zijn broers **Matthias Binder en Paul Glock** en hoe God hen hielp te ontkomen, is het onderwerp van de hymne, *"Merk auf, wahr' Christliche Gemein." Gameo*

In het jaar 1570 werd Veit Greyenburger, een broeder, opgepakt in Wald in Vintschgau terwijl hij daar doorheen reisde. Hij werd bespied en een prijs vastgesteld voor zijn gevangenneming. Toen hij bij de herberg aankwam, en de boeren hem opmerkten, maar hem niet goed kenden, kwamen ze 's nachts in de herberg en toen ze hem zagen bidden voor het eten, staken ze hun hoofden bij elkaar en zeiden: "Hij is de man of hij lijkt op hem;" en handelde alsof het verkeerd was om te bidden - zo duidelijk kon de duivel in hen worden gezien. Vandaar dat zij hem in de herberg volgden en de rechter in het kasteel van Niedersol op de hoogte brachten, die met vele lakeien en bedienden kwam, zijn handen achter zijn rug bond en hem naar de gevangenis in het kasteel van Niedersol bracht. Heel spoedig daarna werd hij onderzocht en teruggevoerd naar de gevangenis.
Vijf weken later kwam de grote Schout uit Saltzburg, die hem met twee knechten en twee dienaars naar het kasteel in Saltzburg bracht en hem daar in keten in de gevangenis legde.
Lange tijd, namelijk twee en een half jaar [of anderhalf jaar] later, kwamen er priesters, namelijk de prediker van de kathedraal in Saltzburg, ook de gemeentelijke rechter en andere boeven. Ze hadden allemaal inkt en papier voor zich en richtten zich tot broeder Veit, "en spoorden hem aan om zijn verdediging te voeren."

De broeder zei: "Wat zal ik zeggen: u bent aanklagers en Rechters en wat u niet zelf kunt doen, moeten de rechters, de dienaars en de beul in uw plaats doen. Je vertelt het aan de prins, de prins vertelt het aan de rechter, de rechter aan de pedalen, de pedalen aan de beul, die het moet afmaken; dit is jullie hogepriester die je helpt om de overwinning te behalen."
Onder meer zei de broeder ook tegen hen: "De Geest zegt duidelijk wat je bent; want Paulus schrijft: 'Dat in de laatste tijden sommigen zullen wijken van het geloof, aandacht schenken aan verleidende geesten en leringen van duivels; leugens spreken in geveinsdheid; hun geweten hebben dichtgebrand met een heet ijzer; verbiedend om te trouwen en het bevel te onthouden van vlees, dat God heeft geschapen om met dank te ontvangen." 'I Timotheüs 4: 1-3.
Toen zei een van de priesters tot hem: "Wij verbieden het huwelijk niet; bovendien heb ik vandaag vlees gegeten."
Maar de broeder zei: "Ai, het is toch wel bekend dat gij het huwelijk verbiedt en hoererij toelaat."
Maar toen de priester zich goed bedacht had, zei hij: "Weet u wat Christus zegt: 'De Schriftgeleerden en de Farizeeën zitten op de stoel van Mozes; daarom alles wat zij u ook opdragen, neem het waar en doe het", Mattheüs 23: 2, 3.
Toen vroeg broeder Veit aan hen: "Denk je dat je hetzelve bent dan zij?"
Ze antwoordden: "Ja, wij zijn ook zo, door de wil van God."
De broeder zei: "Jullie zijn het inderdaad, omdat jullie het belijden, maar Christus spreekt vele ellende over hen uit, en noemt ze slangen en een addergebroedsels, huichelaars, dwazen en blinde gidsen, en dat zijt gij, zoals je eigen mond getuigt." Mat. 23.
Toen werd hij een wederdoper en dergelijke genoemd.
Daarop vroeg broeder Veit hen of zij Paulus ook als wederdoper beschouwden. Ze zeiden: "Nee."
Toen werd hem gevraagd: "Waarom doopte hij dan opnieuw degenen die al waren gedoopt met de doop van Johannes, wat zeker was uit de Hemel, maar het was toch niet voldoende voor zaligheid? Hoeveel minder dan kan de kinderdoop, die van de mens is, ingesteld?"
Toen zwegen ze en zei broeder Veit: "Jullie laten vroedvrouwen dopen; waar is dit geschreven?"
Maar zij wisten het niet, en zaten daar zo stom als honden, waarop zij hem vroegen, of hij tot de Hutteritische gemeenschap behoorde?
Hij antwoordde: "Huter was een leraar."
Ze vroegen:" Is hij dan jouw Messias?"
Hij antwoordde:" Hutter was een vrome man, die in Innsbruck werd verbrand voor zijn geloof en de Goddelijke waarheid; maar onze Messias is Christus. (Johannes 1:21; 4:25.) Maar wat voor soort messias en vader heb je in Rome, en ook hier in deze stad?"
Toen zeiden ze, dat de paus niets met hen te maken had.
Toen zei de broeder: Dan heb je toch wel een Overste in de stad?'
De priesters zeiden dat hij niet hun vader was.
De broeder voegde er weer bij: 'U hebt beslist tevoren uzelf gezegd, dat uw vader u heeft uitgezonden.'
Toen wisten ze niet wat ze moesten zeggen. Op deze manier werd hij verschillende keren ondervraagd, Daarom zei Christus niet tevergeefs tegen de Zijne: "Wanneer zij u in hun synagogen zullen brengen, of raadhuizen, voor magistraten, machtigen en geleerden, maak geen zorgen hoe of wat u zult zeggen: want Ik zal u een mond geven en wijsheid, die zij niet zullen kunnen tegenspreken of weerstaan. ' Lucas 21:12, enz.

Na zes jaar gevangen te zijn gezeten te Saltzburg, en veel ellende en verdrukking heeft geleden, is broeder Veit, in het jaar 1576, door de hulp van God, ontkomen door een venster van zijn gevangenis.
De mensen in het kasteel zeiden dat het buiten de macht van de mens was om eruit te komen; maar met God zijn alle dingen mogelijk. Mat. 19:26.
Zo keerde hij terug naar zijn broeders en de gemeente, op 9 augustus van dat jaar.

Vlaanderen 1570

166. ANDRIES N., MET ZIJN VADER EN BROER, ANTWERPEN 1570

In dit zelfde jaar werd ook een broer genaamd **Andries N.,** omdat hij, gestorven aan de wereld, in dienst van God was gekomen, aangehouden in Antwerpen, en in dezelfde tijd ook zijn vader en broer, die, samen gevangen genomen, zich verblijdden in de Heere, dat zij waardig werden geacht om te lijden voor Zijn naam, Die zij ook vrijmoedig beleden hebben voor de wereldse heersers, en een goede belijdenis van hun geloof beleden, waaraan zij vasthielden, niettegenstaande het leed of de kwellingen die, door listen, beloften en bedreigingen hen werden toegebracht. Zij volhardden tot het einde in de waarheid, in het ware geloof en in de liefde tot God.
Alle drie werden vervolgens veroordeeld en verbrand, en zo was het offeren van hun offerande, als een zoet ruikende geur voor God, om het aantal van hun broeders dat eerder was gedood, te vervullen.

167. JORIS VAN MEESCH EN JACOB LOWIJS. GENT 1570

Verheyden, Martyrologi Gent

1570. 22 November.

198-199. **Joris van MEERSCH en**

Jacop LOWIJS, Doopsgezinden, terechtgesteld. VAN BRACHT, dl. II,. blz. 506.

Christus zegt tegen Zijn discipelen: "De ene broeder zal de broeder ter dood brengen, en de vader het kind, en de kinderen zullen opstaan tegen hun ouders, en zullen hen doden, en gij zult van alle mensen gehaat worden om Mijns Naams wil; maar die volhardt tot het einde, zal behouden worden." Mattheüs 10:21, 22.
Dit werd ook gezien rond het jaar 1570 (want we weten niet de exacte tijd), toen twee vrome volgelingen van Christus, genaamd Joris van **Meesch en Jacob Lowijs,** werd opgepakt in Gent, in Vlaanderen, waar ze, na vele verzoekingen en ernstige dreigementen (van de papisten) ter dood werden gebracht, getuigend en bevestigend het geloof van de eeuwige waarheid met hun bloed. Ten laatsten dage zullen ze genadig door God worden aanvaard en ontvangen zij de kroon van eeuwige heerlijkheid bij de hand van de Hand des Heeren.

168. JAN DE LINTWERKER, JOOST DE WIELMAKER, ZIJN VROUW; MAERTEN VAN WIJKE MET LIJSKEN ZIJN VROUW EN JELIS DE METSELAAR, 1570

Jan van de Walle (**Jan de Lintwerker**), een doopsgezinde martelaar, verbrandde op de brandstapel op **26 februari 1571** in Antwerpen. Jan, een lintmaker, werd rond 1531 geboren in

Eecke, nabij Gent in Vlaanderen. In 1553 of 1554 vluchtte hij wegens vervolging naar Antwerpen, waar hij werd gedoopt door oudste Leenaert Bouwens. In 1555 vluchtte hij naar Gent, omstreeks 1557 naar Holland, maar na 1560 woonde hij opnieuw in Antwerpen. Hij werd in 1565 door de gemeente gekozen als predikant en diaken van de gemeente tijdens een bijeenkomst op een zolder in de stad. Hij had niet gedoopt maar hij trad op als huwelijksbevestiger. Hij weigerde een eed af te leggen. In januari 1571 werd hij gearresteerd en ernstig gemarteld. Op het pijnbank gaf hij wat informatie over de gemeente, die toen 200-300 leden bestond. De vergaderingen werden bijgewoond door 50 personen. Uiteraard werden vergaderingen gehouden in verschillende delen van de stad. Hij gaf ook wat informatie over sommige oudsten en leiders zoals Hans Busschaert en Herman van Timmerman.
Jan van de Walle stierf in zijn geboorteland en zijn vrouw **Calleken Meevels** op dezelfde dag als haar man. Calleken was zijn derde vrouw; zijn eerste en tweede vrouw waren doopsgezinden. Een broer van Jan, Martin van der Walle, had in 1558 het martelaarschap te Brugge ondergaan. In Jans huis werden 2 brieven gevonden; een getekend door Hans Wever, dat wil zeggen, oudste Hans Busschaert, en een uit Emmerich, Duitsland, ondertekend door Joost Janszen, Augustus 1570.

Maerten van Wijk (Wijke) (Maerten Thomassen), een doopsgezinde martelaar, werd op **26 februari 1571** in Antwerpen, België, samen met ***Calleken Meeuwels*** en Jan van de Walle op de brandstapel verbrand. Wat betreft de martelaarspiegel van Van Braght is deze onvolledig en niet helemaal juist, omdat hij in 1570 uitgevoerd zou zijn (zonder exacte datum).
De door Genard gepubliceerde gegevens bevatten een aantal bijzonderheden. Maerten was kleermaker, geboren in Wijk bij Duurstede, provincie Utrecht. Hij was 25 of 26 jaar oud; Hans Busschaert had hem op een avond in het donker vier jaar geleden in Antwerpen gedoopt. Tijdens zijn proces wees Maerten de kinderdoop af en weigerde een eed af te leggen. Hij ondertekende de proef met zijn naam: Merten Thomassen. Zijn huwelijk met **Lysken** was bevestigd in de Doopsgezinde Gemeente. GAMEO

In het jaar 1570 werden er te Antwerpen aangehouden en ter plekke gedood voor het getuigenis van Jezus, de volgende Godvrezende personen: ***Jan de lintwever, Joost de wagenmaker met zijn vrouw, Maerten van Wijcke met Lijsken zijn vrouw en Jelis de metselaarsknecht.***
Lijsken, echter, de huisvrouw van Maerten van Wijcke, werd een jaar lang gevangen gehouden en vervolgens op **2 mei 1571** levend verbrand op die plaats.
Aldus werden deze zes vrome, Godzalige personen door de tirannen en bloeddorstigen gemarteld, niet vanwege enige misdaad, laat staan vanwege enige ketterij, maar alleen vanwege het volgen van het waarachtige geloof van de Waarheid.
Hierop volgden de laatsten de voetsporen van hun voorvaderen, de valse profeten, die aldus vanaf het begin de oprechte volgelingen van de Waarheid vervolgden en doodden. Daarom moet gevreesd worden, dat zij zich menen te bekeren wanneer het te laat is, en ook dezelfde beloning zullen ontvangen met diegenen wiens werken zij hierin volgden.
Maar zij die de ware Profeet Christus Jezus volgden in ware gehoorzaamheid en oprecht geloof, zullen anderzijds op de berg Sion gekleed worden in witte kleding, door hun Bruidegom Christus Jezus, voor Wiens zaak zij dit hebben geleden; en ontvangen zij palmen in hun handen en wordt gekroond met kronen van eeuwige glorie.

Vos: Doopsgezinden te Antwerpen

19. **Jaspers (Nelleken),** zie tekst bladz. 370, v. Br, 407, lied, brief. 20-21.

Martyrologium Antwerpen

20 juni 1570.
WILLEM DE WOLFF, voortvluchtig Wederdoper, goederen verbeurd.
[In Walcheren is vanaf 16e-17e eeuw een familie (Willem) De Wolf bekend, uit Vlaanderen afkomstig]

27 juni 1570.
Vonnis Herman Hermanssone, "hem nyet te vrede houdende met synen kintsschen doop, hem heeft laeten herdopen, contrarie de geestelycke ende weerlycke rechten ende tegens de placcaeten Ons Genadichs Heeren sConincx": Executio.
Bron: A.A.B., Deel 13, blz. 1 en 2.
HERMAN HERMANSSONE, overmidts de redenen voers. ende dat hy hem heeft laeten herdoopen, is daeromme opten XXVIIen Juny LXX metten brande gejusticieert geweest.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1569-71, kapittel der Ontvangsten. A.A.B. Deel 13, blz. 61.

7 juli 1570
Proclammatie van de volgende Herdoopers:
PAUWELS, ombegrepen syns toenaems, wesende een lanckachtich man, geboren van omtrent Meenen.
HANS, de lintwerckere.
HANS, de wevere.
Alle leeraers van de voers. secten.
STYNTKEN PEETERS, huysvrouwe van JORIS VERKINDERT, gewoont hebbende in doude Lombaertstraete.
HUYBRECHT VAN OVERVELT.
WILLEM VERKINDEREN ende JENNEKEN syn huysvrouwe.
LOYS PLAS, schilder.
Bij verstek ten eeuwigen dage gebannen.
Bron: Gebodboeck, vol. C, fol. 123, 124 en A.A.B. Deel I, blz. 298, Deel 2, blz. 447, 41, Deel 13, blz. 4. Voor verder onderzoek naar LOYS PLAS raadpleeg bron:
Archieves Générales du Royaume, Brussel, Conseil des Troubles, nr. 41, f° 34-39v°.

Maand juli 1570.
"in dese weke syn t'Antwerpen van den Steen losgelaten acht en twintich gevangenen: soo Herdoopers, Beeltstormers, Schoolvrouwen, die haer kinders hadden doen in de valsche Religie insrueren ende doen Doopen; dese werden eerst geexamineert van den opper Prochiaen en ander Canoniken gecommitteert van den Bischop, waerom sy haere dwalinghen affginghen ende van hun quat peniteerden."

Bron: **Antwerpsch Cronykje.**

Denselven tegens LAUREYS ANDRIESESEN, Executio.
Bron: A.A.B. 1876, Deel 13, blz. 11.
LAUREYS ANDRIESSEN, jonckgeselle, overmits de redenen boven verhaelt ende dat hy hem heeft laten herdoopen, is daeromme ten voers. dage metten brande geëxecuteerd geweest sonder

eenige goeden achtergelaten te hebbene.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1569-71, kapittel der Ontvangsten. A.A.B. Deel 13, blz. 62.
"Den 13 deser (september) syn op de Meert levendich verbrant twee Herdoopers en buyten op 't Galgenvelt gestelt, omdat sy by haer valsche opinie bleven".
Antwerpsch Chronykje.

Martyrologium Antwerpen. 27 juni 1570

Vonnis NELLEKEN JASPARS, dochter van JASPAR HERMANS,
"overmits de verweerderse bekent heeft nyet te houden vanden kintschen doop, seggende dat haer leet is dat sy nyet herdoopt en is, ende indyen sy dat hadde cunnen bybringen, sy soude haer hebben laeten herdoopen, ende dat derselve haer heeft laeten vynden in diverssche conventiculen": **Executio. Bron:** *A.A.B. Deel 13, blz. 2.*
NELLEKEN JASPAERS, dochtere van **JASPAR HERMANSsone**, ongehouwt, gemerct dat zy sustineert dopinie ende ghesintheyt vanden sectarissen vande Wederdoopers ende huer nyet tevreden houdende met hueren kintschen doope, sonder nochtans herdoopt te wesene, ende dat sy haer gevonden heeft in haerlieden vergaderingen ende verbodene conventiculen, is daeromme opten voers. XXVIIen Juny metten brande geëxecuteerd geweest sonder eenich goet achtergelaten te hebben, gemerct dat zy ten tyde van huere apprehentie noch was inden aet ende drancke van heuren **vader ende moeder, die oyck ter selver oorsaecken geëxecuteerd syn geweest. Bron:** Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1569-71, kapittel der Ontvangsten. A.A.B. Deel 13, blz. 61.

Zie voor JASPAR HERMANSsone, 1569

Neelken (Nelleken) Jaspers, een martelares van de wederdopers, die ten onrechte als gereformeerd werd beschouwd, een meisje van **17 of 18 jaar oud**, werd op 27 juni 1570 (niet in 1571, zoals in Martelspiegel) op de brandstapel te Antwerpen (België) verbrand, na een dapper getuigenis van haar geloof. Het doodvonnis zegt dat ze opnieuw werd gedoopt en 'aanhoudend in haar ketterij' was. Haar vader **Jasper Hermansz en haar moeder Maeyken Janssens** waren in 1569 geëxecuteerd als martelaren in Antwerpen, Jasper op 22 juni en Maeyken op 22 november. Terwijl hij in de gevangenis zat, schreef Neelken een brief van 12 december 1569, waarin haar vast vertrouwen en vreugde in het lijden wordt onthuld. Ze zei dat ze was geëxecuteerd, maar dat ze nog niet waren gedoopt. Ze wordt herdacht in een hymne gecomponeerd door een anonieme auteur uit de 16e eeuw, getiteld: "Aen Neelken Jaspers."

Maeyken Janssens van der Goes, een doopsgezinde martelaares, was een medegevangene van **Abraham Picolet en zijn vriend Hendrik van Etten** uit Breda, met wie zij op 22 november 1569 op de brandstapel in Antwerpen werd verbrand.
Haar man **Jasper den Taschringmaker** had een soortgelijke lijden op 22 juni.
Haar 18-jarige dochter Neelken (Nelleken) werd ook verbrand op de brandstapel voor haar geloof, op **27 juni 1570.** Maeyken was blijkbaar een inwoner van de stad **Goes in Zeeland.**
GAMEO

169. BRIEF VANUIT DE GEVANGENIS, IN ANTWERPEN, DOOR **NELLEKEN JASPERS VAN BLIJENBERG**, 17/18 jaar, -en 2 broers- DIE HAAR LEVEN HEEFT GESTELD VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS.

Genade en vrede zij van God, de eeuwige en almachtige Vader, door Jezus Christus, die Zichzelf voor onze zonden in de handen van de vijanden heeft overgegeven en veel leed heeft ontvangen van zondaars, opdat Hij ons zou verlossen van deze slechte en verkeerde wereld, volgens de wil van Zijn Vader. Aan Hem zij lof en eer voor eeuwig en altijd. Amen.

Deze bloedende en gekruisigde Jezus Christus wens ik alle geliefde broeders en zusters in de Heere, en allen die God vrezen vanuit het hart, als een hartelijke groet en begiftiging voor uw denken.

Verder, mijn hartgrondige en lieve en beminde vrienden en uitverkorenen in den Heere, zo believe u te weten dat mijn gemoed nog steeds onveranderd is; en verlangend om bij die eeuwige Waarheid te blijven, al de dagen van mijn leven, zolang er maar adem in mijn lichaam is.

Ik ben goed gemoed prijs, eer en dank zij de Heere steeds meer voor de grote genade die Hij mij betoont, want ik ben van het begin af aan zo goedsmoeds geweest. Ja, Hij geeft zo'n vreugde in mijn hart, dat ik het niet kan uitspreken; en ik kan de Heere niet ten volle bedanken voor de grote weldaden die Hij mij betoont.

Weet verder, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, dat ik voor de heren geweest ben. Er waren er vier: de markgraaf, twee Schepenen en de Klerk (griffier) van den Bloede (Bloed-rechtbank).

Toen ik de kamer binnenkwam, deed ik hen reverentie (eer), en de markgraaf zei: "Wel, mijn dochter, hoe vaart gij al?"

Ik antwoordde: "Zeer wel, mijne heren."

De Markgraaf vroeg, of ik me daar nog niet moe had gezeten?

Ik antwoordde: "Ja, mijn heren, als het u een genoegen zou zijn om mij weg te maken, zou het zou mij zeer lief (welkom) zijn."

De markgraaf zei: "Hoezo, mijn dochter, ge moet niet zo spreken, ge moet uw opinie verlaten en de koning zal u gratie geven."

Ik zei: "Je hebt mijn vader en moeder al van kant geholpen, met de twee andere knechten, [broers] maar mij hebt gij hier achtergelaten, wat me zeer bedroeft."

De markgraaf zei: "Hoezo, mijn dochter; als ik je met je vader en moeder van kant geholpen had, dat dunkt mij niet goed te wezen; omdat gij nog niet zijt gedoopt; de koning u gratie schenken."

De Schepenen vroegen:" Is zij nog niet gedoopt?"

"Neen," antwoordde de Markgraaf.

Ik zei:" Nee; het is waar, ik ben nog niet gedoopt; maar als ik vanavond vrijgelaten zou worden, zou ik het morgen gedaan moeten hebben, als het mogelijk was."

Toen zuchtten ze over mij.

En ik zei:" De twee knechten waren ook niet gedoopt."

Ze antwoordden:" Het is waar; ze zouden niet ophouden met hun opinie; maar er was genoeg aangedaan."

Ik zei:" Ik wil evenmin van mijn geloof afwijken."

Ze vertelden me dat ik dan ook niet varen zou."

Ik zei dat ik er tevreden mee was, al zouden ze mij op een rooster braden, of mij in olie koken; toch vertrouw ik door de genade van de Heere om niet van de Waarheid af te wijken, zolang er adem is. En ik ben daartoe wel gemoed, liever vandaag dan morgen. Ik hoop en betrouw vast op de Heere, dat Hij mij zal helpen. En ik heb mijn vertrouwen vast op Zijn Woord gevestigd. Waar Hij zegt: "O, uitverkorene, wees niet bang, Ik zal u bewaren in het vuur en in het water, en Ik zal niet toestaan dat je verzocht wordt boven je vermogen."

Toen zeiden ze: "Dochter, je bent bedrogen, je vader en je moeder hebben je verleid, ze hebben je daartoe gedwongen, je was onder hun onderdanigheid, je deed het uit angst, maar nu ben je vrij van hen en heb je je eigen vrije wil, daarom, laat het varen, de koning zal u gratie geven; je bent nog zo jong; en andere soortgelijke woorden.
Ik zei dat ik begeerde te houden wat ik had.
Ze zeiden dat ik me beraden moest.
Ik vertelde hen dat ik mij al genoeg beraden had.
Ze zeiden, dat ik moest denken dat zij ook een ziel hadden en gered wilden worden.
Ik zei hen, *dat er vele mensen waren die bereid waren om zich met Christus te verheugen, maar weinigen die met Hem wilden lijden.*
Ze zeiden dat het niet afhankelijk was van lijden.
Ik zei dat Christus Zélf moest lijden: hoeveel te meer wij?
Zij antwoordden hier niet op, maar zeiden: "Verlaat uw mening, wij zullen u geleerde mannen sturen op een kleine kamer alleen." Ze vroegen me welke geleerde mannen en geestelijken ik wilde.
Ik zei hen dat ik er geen wilde, maar dat ik wilde behouden wat ik had.
Ze zeiden: dat ik voor altijd verdoemd moest zijn als ik in deze toestand zou sterven, en dat ***mijn vader en moeder, en broers,*** wel wilden dat ze hier weer waren en zich bekeren konden.
Ik vertelde hen dat ik wel beter wist.
We hadden veel meer woorden, waardoor het me te lang zou duren om te schrijven; bovendien ben ik er veel van vergeten.
Dus, mijn hartgrondig liefhebbende broeders en zusters, die ik liefheb en bemin vanuit mijn diepste hart, het is mijn hartgrondige bede en begeerte aan u, dat u de Heere voor mij wilt smeken, dat ik het tot mijn eeuwige zaligheid tot eer van de Heere mag eindigen. Amen.
Lieve vrienden, ik moet nog door een grote wildernis trekken, want het is hier woest en gevaarlijk; ja, ik moet nog door de distels en doornen treden; maar de kroon des levens is dan voor ons bereid; want het is de rechte waarheid, en geen andere zal er in eeuwigheid worden gevonden.
Och, mijn lieve schaapkens, wijk niet van de Heere af; Hij zal niet toestaan dat je verleid wordt boven dat je in staat bent te verdragen; want Hij is een trouwe Helper in de nood, een Kracht in zwakheid en een Trooster in verdriet voor hen die van harte bedroefd zijn. Laten we dicht in Zijn armen kruipen en al onze zorg op Hem werpen, want Hij zorgt voor ons en waakt over ons. En wil onszelven wel waarnemen, opdat we het Avondmaal mogen genieten met alle heiligen in de hemel, waar Christus Zichzelf zal omgorden en aan tafel zal dienen.
Hiermede wil ik u den Heere aanbevelen, en aan het machtige Woord van Zijn genade; moge de vrede van God in uw hart de overhand behouden.
Door mij, Nelleken Jaspers, dochter van Blijenberg, uw onwaardige zuster in de Heere; 12 december, Anno 1569.
Stuur me af en toe een brief; want het is mij zeer aangenaam.

Folio 509

170. MAERTEN KARETTIER, RIJSSEL. 1570

LIJNTGEN KEMELS, 1570

In 1570 werd **Maerten Karettier** van Bousbecque ter dood gebracht. GAMEO

Maerten Karettier uit Busbeke, die ook liever wilde lijden onder de kinderen van God, dan te genieten van de geneugten van de zonde voor een korte tijd, en leven in vreugde met de wereld. Hij werd aangehouden voor zijn geloof in Rijssel en er een goede bekentenis van gemaakt en toonde grote standvastigheid, om welke reden hij uiteindelijk, als een moedige getuige van God, de dood moest proeven.

LIJNTGEN KEMELS, LUIK 1570

Op dezelfde manier werd ook te **Luik,** een zuster genaamd Lijntgen Kemels, aangehouden, die, na een goede en standvastige belijdenis van haar geloof te hebben uitgesproken, daar werd verbrand en aldus vrijmoedig met haar brandende lamp haar Bruidegom ontmoette, die haar ook vreugdevol als een wijze maagd naar Zijn [huwelijks] Feest nam.

171. JOOST VERKINDERT EN LAUWERENS ANDRIESZ, GEDOOD TE ANTWERPEN, DE 13 SEPTEMBER 1570

Joost (Joos, Josse) Verkindert (Ver Kinders, Verkinderen), een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel in Antwerpen, op 12 of 13 september 1570, met Laurens Andriesz., nadat ze waren gearresteerd tijdens de nacht van 30 - 31 mei. In de gevangenis schreef Joost 28 brieven, die verzameld werden in *Sommige Brieven en Testamenten ende Belijdingen Geschreven door Joos Ver kinders* en gepubliceerd in 1572 (waarschijnlijk gedrukt door Gillis Rooman in Haarlem, Nederland); een exemplaar van deze 1572 editie is te vinden in de bibliotheek van de Universiteit Leiden. De inhoud werd herdrukt 1577 (geen datum of naam van de printer); een exemplaar van deze tweede editie is te vinden in het [Amsterdam Mennonite Library] (Bibliotheek Archief en van de Verenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam) Amsterdam Doopsgezinde Bibliotheek]. De eerste brief is van 3 juni 1570 de laatste 12 september 1570. Achttien brieven werden geschreven aan zijn vrouw, acht aan zijn moeder of zijn broers en zussen, een naar zijn gemeente van Antwerpen, en een aan alle broeders en zusters in (de congregatie) van Harlingen en Franeker.

Elf van deze brieven werden opgenomen in de Nederlandse Martelaarsspiegel, van Van Braght: No. 3 (aan zijn vrouw, moeder, broers en zussen), No. 7 (aan de kerk van God Antwerpen), No. 10 (zijn broer Willem), No. 12 (zijn vrouw), No. 15 (zijn moeder), No. 19 (zijn vrouw), No. 21 (naar zijn broer W.) No. 22 (zijn vrouw en alle broeders en zusters in de Heere), No. 23 (zijn vrouw), No. 26 (zijn broers en zussen), No. 28 (vaarwel-brief aan zijn vrouw, nadat hij was veroordeeld tot de dood).

Een brief van Joost Verkindert aan zijn vrouw, moeder, broer en zus; geschreven op 7 juni, zijnde de negende dag van zijn gevangenschap

Genade en genade van God, de hemelse Vader, en de verdiensten van onze lieve Heere Jezus Christus, die ons verloste aan de boom van het kruis door het vergieten van Zijn kostbaar bloed, toen we nog Zijn vijanden waren, samen met de troost van de Heilige Geest, die alle gekwelde harten troost; dit alles wens ik jullie samen als een vriendelijke en oprechte groet.
Ik beveel mezelf geheel u aan, en dank ook allen voor de liefde die mij is getoond, en de vermaning en troost in mijn huidige grote verdrukking, die ik nu moet ontvangen zoals door de Heere toegestaan en voorzien. Want Christus zegt: "De haren van uw hoofd zijn alle geteld Mattheüs 10:30
Niettemin was ik bij het uitgaan terughoudend om de officier te ontmoeten, wat ook gebeurde, aangezien het plan van samenkomst op dat moment niet goed uitkwam; maar alle dingen moeten een oorzaak hebben. Ik moet iets vertellen over onze bezorgdheid, hoe de baljuw met een paar van zijn dienaren mij en Lauwerens ontmoette en vroeg: "Waar komt u vandaan en waar gaat u naartoe?"
Toen we dit hoorden, waren we allebei erg in de war, zodat ze meteen wisten wat voor soort mensen we waren. Ze hebben ons onmiddellijk gebonden en ons boven geleid; en terwijl zij ons leidden, vervloekten zij ons zeer en noemden ons schurken. Toen ze in de gevangenis Den Steen waren aangekomen, onderzochten ze Lauwerens het eerst. Daarna werd ik ook voor hen gebracht en werd mij gevraagd of ik een andere doop had ontvangen dan die ik in mijn kindertijd ontving. Ik vroeg hem in ruil daarvoor wat hij tegen mij had gezegd. Hij zei: "U bent opnieuw gedoopt, uw knecht heeft het mij verteld."
Ik antwoordde: "Laat me met rust, ik zal morgen voor de Markgraaf mijn geloof wel belijden. Maar daar was hij niet mee tevreden. Ze hadden een boekje om op te tekenen. Toen hij niets meer van mij kon te weten komen werd hij boos. Hij zei: ik zal je wel ja of nee laten zeggen. Ik zei, mijnheer wees toch tevreden. Als hij zag dat hij me niet verder kon krijgen, deed hij me in 's Keizers stoel zitten en ging weg. Ik meende dat hij om de beul ging. Ik werd met veel gedachten bezwaard. De satan kwelde mij met gedachten aan vrouw en kinderen en andere dingen waarover ik zeer hartelijk weende. Ik riep God om hulp en begon mijn leven aan Gods Woord af te meten, maar vond geen zaken rechtvaardig genoeg, om mij van deze zware arbeid op te houden. Hoewel ik vaak het gebod van God heb overtreden, werd het toch niet moedwillig gedaan en vond ik genade bij God.
De volgende dag werden we allebei naar de toren gebracht waar Lauwerens werd gemarteld. Ze vroegen me verder met betrekking tot mijn leeftijd en geloof, die ik allemaal vrijelijk aan hen bekende en niet schaamde.
Ze vroegen of ik een vrouw had.
En toen ik zei: "Ja," vroegen ze of ik kinderen had.
Ik zei: "Twee."
Ze vroegen wat hun namen waren en of ze waren gedoopt.
Ik antwoordde: "Ze zijn niet gedoopt, want ik erken geen kinderdoop, we vinden ook in de Schrift slechts één doop in het geloof, zoals Christus het aan ons heeft nagelaten en Zijn apostelen hebben beoefend."
Toen ik de namen van de kinderen uitsprak, lachten ze, omdat de kinderen namen hadden zonder te worden gedoopt.
We hadden verder nog veel andere woorden, waardoor het te lang zou duren om te schrijven; ik schrijf dit heel kort aan u, want ik wordt zo goed bewaakt, dat niemand met mij kan spreken; ik heb ook nog nooit alleen met Lauwerens gesproken. Wees daarom zwijgzaam over alles, want ik ben bang om nog veel meer te worden gekweld; waarvan

ik erg bang ben, naar het vlees; want zij hebben hier zoveel martelingen, kettingen voor ophanging, katrollen, koorden en rekken, waarop ik werd gemarteld, zoals u weet.
O vrienden, laat jullie allemaal hartelijk de Heere voor mij smeken en ervoor zorgen dat er voor mij gebeden wordt. Handelingen 12: 5.
O ik bid de Heere met tranen; ja, ik maak mijn leger nat met mijn tranen voor de Heere (Psalm 6: 6), opdat Hij mij door Zijn genade waardig zou maken voor Hem.
Hiermee beveel ik u de Heere aan en zeg u allen Adieu.
Geschreven in banden door mij,
JOOST VERKINDERT,
Onwaardige gevangene in de Heere.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, 20 JUNI, AAN G. G. TOT A.

Genade, barmhartigheid en vrede van God, de hemelse Vader, en onze Heere Jezus Christus, die ons heeft liefgehad en ons van onze zonden heeft gewassen in Zijn eigen bloed; samen met de troost van de Heilige Geest, die uitgaat van de Vader en de Zoon, om al diegenen te troosten die zich in enige verdrukking en verdrukking bevinden terwille van Zijn heilige Naam. Aan Hem zij lof, eer, glorie, heerschappij, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen.
Dit wensen we jullie allemaal als een vriendelijke groet, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere.
Wij gevangenen voor het getuigenis van onze lieve Heere Jezus Christus informeren u, dat het nog steeds redelijkerwijs goed met ons is volgens het vlees; maar wat de geest betreft, zouden we willen dat het beter was, want we zijn omringd door zo'n afschuwelijk, boosaardig vlees, dat altijd begeert tegen de wil van God, en veel terugdeinst voor lijden; we moeten echter lijden en strijden, als we willen overwinnen. Want, geliefde broeders en zusters, de kroon ligt niet aan het begin of in het midden, maar aan het einde; daarvoor ligt de strijd; dan wordt het goud beproefd door het vuur van verdrukking, waarvan niemand weet dat het beter is, dan degenen die daarin zijn beoefend.
Het is inderdaad waar wat de apostel zegt: "Geen kastijding voor het heden lijkt vreugdevol, maar verdrietig: niettemin, daarna geeft het de vreedzame vrucht van gerechtigheid aan hen die daardoor worden beoefend." Hebr. 12:11. Enz.

Ik Joost Verkindert, Lauweres Andriesz en Nelleken Jaspers, groeten u, die met ons in gelijk geloof staan, met de vrede des Heeren, u bevelende aan de gekruiste Christus, Die in uw harten de overhand behoude. Hem zij de prijs en glorie kracht en majesteit in de eeuwigheid, enz. Och vrienden, waakt en bidt want gij weet de tijd niet.
Geschreven in banden door mij. Onwaardige gevangene in de Heere.
JOOST VERKINDERT

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, 26 JUNI, AAN G. G. TOT A.

En och, lieve broeder, die ik uit de grond van mijn hart bemin, wil toch niet ophouden in mijn druk die zo groot is, om de Heere te dienen. Want wij hebben de Waarheid hetwelk mij de Heilige Geest getuigt in mijn consciëntie. Maar het is zo nauw te nemen. Want de satan brengt alles naar voren wat men maar kan bedenken. Hij maakt het altijd groter

en zwaarder, zodat ik dikwijls met tranen de Heere bidt en Hem aanroep, dat Hij mij wil helpen en verlossen.
Ik gedenk ook aan de dagen van mijn verlichting, hoe klein ik toen in mijn eigen ogen was en dat vlees noch bloed mij heeft beraden; noch iemand onder de hemel heeft dit kunnen doen. Maar grote verschrikking en vrees voor de eeuwige dood en het helse vuur; en wreedheid die komen zou over de ganse wereld, zoals ik las. Want ik bevond mij toen met anderen in allerlei wereldse wellusten. Ja gans aards en vleselijk gezind; waarover de toorn Gods komt. Ook dat er geen ander middel is dan zalig te mogen worden, dat gaf mij dat ik de wereld en mezelf aan de Heere over mocht geven.
Ik heb ook met veel zuchten en treuren de woestijn van deze wereld verder doorwandeld, met een slecht vlees bevangen, wat mij nooit iets goeds geraden heeft. Ja als ik des Heeren woord niet tot een toevlucht had genomen, ik was in de woestijn van deze wereld al lang vergaan. Want vlees en bloed hadden mijn grote lust om met de wereld mee te doen. Want het vreest altijd voor achterblijven. Maar als ik met David in het heiligdom Gods inging en daar des werelds loon aanzag en hoe haast dat ze uitgeroeid worden als schandvlekken en geen kinderen.
Ook gedenkende, dat er geschreven staat: vervloekt is de mens die op een mens betrouwt en die vlees tot zijnen arm stelt; ja vervloekt zij hun uitgaan en hun ingaan. En hoe schoon het schijnt dat men groot in de wereld kan geraken, zo is het toch alles vlees en bloed dat er ten laatste in gezocht wordt. Want de ervaring heeft het mij geleerd. En het verwondert mij ook niet, want de mensen zijn van geen andere stof dan de kinderen Israëls waren.
Hoe menigmaal heeft de Heere over hen gezucht. Wat grote moeite heeft Hij met hen gehad! Daarom mogen wij dagelijks wel toezien en moedig op de been zijn opdat toch niemand onze kroon zal ontnemen.
Daarom, mijn geliefde broeders en zusters, wees niet bezwaard dat Fra. Ha. Jo. Ta. weer naar Egypte zijn; wat mij niets verwonderd. Maar neem het voor een voorbeeld dat ze in de woestijn van deze wereld verslagen zijn.
Grijpt gij heden een betere moed, zoals ik vertrouw, en stelt u de vromen altijd voor ogen die voor ons geweest zijn. Want die uit de strijd vliedt heeft geen kroon te wachten. Want er is maar een overwinning in de Schriftuur bekend waardoor men gekroond zal worden.

…Verder, lieve W., als het mogelijk was, en je zou in de stad moeten zijn, zou ik vanuit het hart graag mondeling met je willen praten, wat (naar mijn mening) heel gemakkelijk gedaan kan worden, *door een stuk geld.* Maar terwijl u zo ver weg leeft, vrees ik dat het niet goed gedaan kan worden, omdat het zo ongemakkelijk voor u is; en in een dergelijk geval hoop ik hierin geduldig te zijn; want wij weten niet noch horen het, wanneer wij moeten sterven, en ook zijn er nog geen priesters aangekomen; maar een werelds man kwam ons eenmaal zien en viel ons aan. We hebben ook niet de Overheid gesproken, omdat we de eerste keer werden gemarteld; want zoals we horen, heeft de Markgraaf een zere been gehad. We weten dus niet of we nog meer zullen worden gemarteld of niet. Ze zouden inderdaad graag veel van ons te weten willen komen, maar ik hoop dat de Allerhoogste onze lippen zal dichthouden; opdat iemand hen iets zal vertellen.
Daarom, mijn lieve broeder en zuster in de Heere, bidden wij u, en al degenen die navraag doen, om hen die vastzitten te gedenken, als gebonden met hen; en zij die tegenspoed lijden, als zijnde uzelf in het lichaam bezocht. Hebr. 13: 3.
En bid de Heere van harte voor ons; we zullen ook voor je bidden. Lauwerens, mijn medegevangene, en ik, groeten jullie allemaal met de vrede des Heeren, samen met al onze kennissen in de Heere die daar zijn vanaf hier. Laat jullie allemaal gelijkgezind

blijven, en de God des vredes zal met je zijn; en laat er geen strijd onder jullie zijn. Rom. 12:16, 15: 5. Denk aan mij, mijn lieve broeder en zus.
Ik hoop je te verwachten onder het altaar, waar alle tranen zullen worden weggevaagd uit onze ogen. Openb. 6.
Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde Christus Jezus; moge Hij onze harten en geesten versterken, en leid hen in alles wat voor Hem aanvaardbaar is.
Hiermee bied ik u Adieu, mijn geliefde broeder en zuster.

EEN ANDERE BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, **2e JULI, AAN ZIJN VROUW**

Genade, vreugde en vrede van God de Vader, en onze Heere Jezus Christus; samen met de Trooster, de Heilige Geest, die voortkomt uit zowel de Vader als de Zoon, om al degenen te troosten die in enige verdrukking en beproeving zijn; moge Hij vermenigvuldigd worden in u, voor wie lof, eer, glorie, heerschappij, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen.
Dit wens ik jullie als een hartelijke en vriendelijke groet, mijn lieve, beminde huisvrouw en zuster in de Heere, die ik, met mijn kinderen, liefheb in het diepste van mijn hart, wiens afwezigheid mij zo'n grote ellende in mijn banden is, dat ik menigmaal de Heere met wenende ogen aanroep, om van mij weg te nemen dat wat te zwaar voor mij is. Maar ik herinner me de woorden van de apostel, waar hij zegt: "Mijn genade zal u genoeg zijn, Ik zal u niet verlaten, en zal u niet laten verleiden boven hetgeen gij kunt." 2 Cor. 12: 9; I Cor. 10:13. Want ik weet dat zolang de mens in dit leven is, hij niet zonder strijd kan zijn. Job 7: 1.
Verder, mijn geliefden, heb ik gehoord dat we waarschijnlijk spoedig ons offer moeten offeren; maar we weten niet de tijd. Daarom bid ik heel vaak de Heere met tranen, om mij de strik des doods te ontnemen, zodat ik mijn ziel met vreugde aan de Heere kan aanbieden. En ik hoop door de grote en onuitsprekelijke genade van God, dat mijn ziel in veilige handen zal worden ontvangen, niet door mijn verdiensten, maar uit genade en vanwege de hoop, dat Christus met Zijn getrouwe mond zegt: "Wie zijn leven wint zal het verliezen; maar die het leven om Mijnentwil of het Evangelie zal hetzelve vinden." Markus 8:35; Mat. 10:39. En: "Een ieder die Mij voor de mensen zal belijden, zal ik ook voor Mijn hemelse Vader en voor Zijn heilige engelen belijden, maar wie Mij voor de mensen verloochent, hem zal Ik ook in de heerlijkheid van Mijn hemelse Vader verloochenen." Mat. 10:32, 33. Dus, mijn geliefden, er is geen betere raad voor ons dan om ons aan de waarheid te hechten, zodat we hierna de eeuwige kroon van de hand des Heeren mogen ontvangen.
Weet bovendien dat ik erg verbaasd ben dat mijn broeder W. geen brief schrijft; want als hij, of iemand anders zou willen schrijven, zou je het gemakkelijk naar ons kunnen sturen, zoals je ook doet; want het kan rustig worden gedaan.
Ik hoor ook dat moeder in H. is, met wie we zo graag nog een keer zouden hebben gesproken, omdat het heel gemakkelijk is om hier naar ons toe te komen op Den Steen, als iemand het geld wil betalen. Want hoewel de Heer in de gevangenis komen, hindert hij niet dat anderen komen als hij maar kan doen waarvoor hij komt.
Verder, mijn geliefden, vertelde J. de B. dat hij bij je was geweest, en dat hij veel om mijnentwege weende; daarom, toen ik dit hoorde, was ik ook vervuld van veel verdriet.
Maar, mijn uitverkorene, troost u in de Heere, en laat ons de zaak aan Hem toevertrouwen, en bidden voor degenen die ons hier kwellen; want: "Mij komt de wraak toe, ik zal het vergelden, zegt de Heere." Rom. 12:19.

Och mijn geliefden, ik voel wel, dat zolang ik leef, ik je moet dragen in mijn hart, maar niettemin, God boven alles; want God is een jaloerse God (Exodus 20: 2), en ik geef Hem ook de lof voor de vriendelijkheid die Hij me heeft getoond als een arme, zwakke dienaar, en Hij laat me dat nog dagelijks zien.
Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde Christus Jezus en aan het Woord van Zijn genade.
Lauwerens, mijn medegevangene, en ik, groeten u en al onze kennissen in de Heere zeer met de vrede des Heeren.
Schrijf af en toe naar mij, want een brief van u is mij aangenamer dan goud en zilver. Als de tijd ons overvalt, bied ik Adieu Adieu, mijn beminde, en blijf altijd standvastig volharden.
Geschreven in mijn banden, door mij, je geliefde man.
JOOST VERKINDERT,

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT 12 juli, AAN ZIJN MOEDER

Genade, vreugde en vrede van God, de hemelse Vader, en onze Heere Jezus Christus, die ons heeft liefgehad en ons heeft gewassen van onze zonden in Zijn eigen bloed, samen met de Trooster, de Heilige Geest, die voortkomt uit zowel de Vader als de Zoon om allen die in verdrukking en verdrukking zijn om Zijn heilige naam te troosten; moge Hij vermenigvuldigd worden in u; voor wie lof, eer, glorie, heerschappij, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen. Dit en alle Goddelijke deugden, ik wens u als een hartelijke en vriendelijke groet, mijn lieve en geliefde moeder en zuster in de Heere.
Ik laat u hierbij weten dat ik volgens de tijd nog steeds redelijk goed ben en ik vertrouw erop dat u ook gezond bent. Mijn geest is ook nog steeds gevestigd om zich aan de eeuwige Waarheid te houden, en niet om hetzelve te laten varen, of het nu leven of dood betekent; want Petrus zegt dat er onder de hemel geen andere naam is, aan mensen gegeven, om gezaligd te worden, dan alleen door de Naam van Jezus Christus. Handelingen 4:12; 10:43.
Daarom, mijn lieve moeder, is het noodzakelijk dat we gedurig, overeenkomstig ons zwak vermogen, proberen de voetsporen van Jezus Christus te volgen; want Johannes zegt: "Een iegelijk, die overtreden heeft, en niet blijft in de leer van Christus, die heeft God niet. Die in de leer van Christus blijft, heeft zowel de Vader als de Zoon." II. Joh.: 9.
… Verder, lieve moeder, ik dank u voor de liefdevolle liefde die u mij altijd hebt getoond, zelfs voordat ik uw geliefde dochter tot vrouw verwierf, was u altijd aardig voor mij. Ik dank ook voor de goede omgang die we altijd samen hebben gehad in vrede (de Heer worde geprezen); want ik heb mij dikwijls verheugd met u. En nu, mijn geliefden, beveel ik je mijn beminde huisvrouw en haar twee kleine wezen aan, verlangend dat je zal helpen om een christelijke zorg over hen uit te oefenen, en de roede niet over de kinderen te sparen.
Verenig u met R. zoveel als mogelijk is voor u, opdat zij niet moedeloos wordt; want ik weet dat ik haar dierbaar ben en dat ze daarom lange tijd verdriet zal hebben. Maar spoort haar aan om geduldig te zijn in haar verdrukking; voor elke bedeling van God tegenover ons hoop ik dat we ons allen kunnen troosten; want de Heere weet wat we nodig hebben.
Mijn geliefden, ontvang deze korte vermaning ten goede als een testament, omdat het met een bescheiden hart en verstand is geschreven.

Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde, bloedende Christus Jezus en voor het Woord van Zijn rijke genade. Amen.
Adieu, mijn lieve moeder, tot een andere keer, als we elkaar hier niet meer zouden zien.
Lauwerens, mijn medegevangene, en ik, groeten u en onze kennissen in de Heere op de meest hartelijke manier met de vrede des Heeren.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, NAAR ZIJN VROUW, OP 23 JULI

Genade, vreugde en vrede van God, de hemelse Vader, en onze lieve Heere Jezus Christus, die ons heeft liefgehad en ons heeft gewassen van onze zonden in Zijn eigen bloed; samen met de troost en gemeenschap van de Heilige Geest; dit wens ik voortdurend in u te worden vermenigvuldigd, als een vriendelijke groet, mijn beminde huisvrouw en zuster in de Heere.
Die je meedeelt dat ik nog steeds redelijk goed ben, naar het vlees; en wat betreft de geest, mijn geest is nog steeds bevestigd om zich te houden aan de eeuwige Waarheid door de hulp van de Allerhoogste, van wie we troost mogen verwachten. Van onszelf hebben we niet één goede gedachte, maar veeleer een afkeer; want het vlees houdt van het leven, omdat het van de aarde is en niets anders zoekt dan het aardse. Maar ik hoop in de goedheid en lankmoedigheid van God, dat Hij mij niet in de steek zal laten, maar mij overeenkomstig Zijn belofte zal houden als de appel van Zijn oog.
Mijn geliefde, we zijn nu aan een zeer strenge test onderworpen; want er was nooit eerder een mogelijkheid om vrijgelaten te worden zoals er nu is. Want er zijn er sommigen uitgekomen, die drie weken geleden ter dood gebracht zouden zijn; maar toen een van hen door ziekte in zijn bed werd opgehouden, werd hun executiedag uitgesteld en intussen hielp het pardon hen. Dit pardon wordt ons ook zo verleidelijk als mogelijk voorgehouden; ze beloven ons te herstellen van datgene waarvan we zijn beroofd en om ons te bevrijden, op voorwaarde dat we onze tweede doop opgeven, die we hebben geweigerd, willende liever met oude Eleazar, eervol te sterven, dan met schande te leven (II Maccabeeën). Biddende de almachtige Vader door Jezus Christus, om ons in dit doel te houden, en om ons voor het kwade te behoeden.
Ik kan je ook niet onthouden wat er met me is gebeurd.
Vrijdagavond, rond de avond, werd ik alleen gehaald, om te praten met een van de minderjarigen van de bisschop, die ik groette, en zei hem goedenavond.
Hij deed mij hetzelve en zei: "Goedenavond, Joos."
Ik bleef staan met mijn hoofd onbedekt, en hij deed ook zijn muts af en maakte een lange toespraak en begon in grote mate de Naam van God te prijzen, omdat hij Zijn heiligen de belofte had nagelaten om tot het einde toe bij Zijn gemeente te blijven.
Daarop vroeg ik hem of de apostelen de gemeente in de vormen en verordeningen hadden gezet waarin zij nu staan.
Hij antwoordde: "Ja, dat geldt voor het geloof, en wat de verordeningen betreft, deze zijn de heilige doctoren ingesteld door Conciliën en Plakkaten, vanwege bepaalde oorzaken die ontstonden, zelfs zoals het ook gebeurde in de tijd van de apostelen: dat alle oudsten samen kwamen, omdat er onvrede ontstond in de gemeente." Handelingen 15: 6. Toen zei ik tegen hem dat de Heere de kinderen van Israël zeer streng had geboden om de wet te volgen of er iets aan toe te voegen; en hoe streng Saul door de Heere werd gestraft, omdat hij, naar zijn eigen geest, de koning van de Amalekieten en de schone ossen en schapen had gespaard, in strijd met het gebod van God. Deut. 4: 2; 00:32; II Sam. 15.

Daarop zei hij: "De Heere had hem geboden om hen allen te doden en niet om hen te sparen, en om deze reden werd hij gestraft, maar wij nemen noch voegen iets toe aan het geloof."
Ik keerde terug dat zij niets anders waren dan menselijke planten en Christus zegt:" Elke plant die Mijn hemelse Vader niet heeft geplant, zal worden uitgeroeid. Laat ze met begaan, zij zijn blinde leiders van blinden. En als de blinde de blinde leidt, zullen beiden in de gracht vallen." Mattheüs 15:13
Toen zei hij, dat planten geen leerstellingen waren, maar het zijn bomen, die men mensen noemt.
Ik antwoordde dat Christus in Matt. 15, niet over bomen sprak
Hij zei: "Ja."
Ik zei: "Nee;" zodat hij uiteindelijk zei: "Ik zal het je laten houden. –
Hij vroeg me toen, waar ik zo slecht de Schriften leerde, of door wie ik was geïnstrueerd.
Ik antwoordde dat ik mijn fundament had verkregen uit de Schriften, zoals Christus ons leert, zeggende: "Doorzoek de Schriften, want daarin denkt gij dat gij het eeuwige leven hebt; en zij zijn het die van Mij getuigen" (Johannes 5:39). Daarom zocht ik en vroeg de Heere om een juist verstand en wijsheid.
Toen zei hij: "Men moet geïnstrueerd worden."
Ik zei: "We hadden ook leraren."
Hij vroeg van wie onze leraren verstand hadden gekregen.
Ik vroeg hem in ruil daarvoor waar de profeten en apostelen verstand hadden ontvangen.
Hij antwoordde en zei: "Wij zijn de oude gemeente, vanaf de tijd van Christus tot de apostelen, die eerst de heilige Kerk instelden, en deze vestigden met vele tekenen en wonderen, en van de apostelen naar Timotheüs en Titus, en naar alle heilige leraren, en vandaar naar alle heilige pausen en doctoren, zelfs tot op de dag van vandaag."
We hadden veel andere woorden, over het dopen, waarvoor het te lang zou duren om een verband te leggen; maar hij kon het daar niet mee eens zijn.
Toen hij ten slotte scheidde, toonde hij me een grote vriendelijkheid door te zeggen: "Lieve Joos, u dwaalt, en begrijpt de Schrift niet."
Ik zei: "Mijnheer, net als u denkt dat ik dwaal, zo denk ik dat u dwaalt."
Hij zei: "Vraag de Heere om verstand."
Ik antwoordde dat ik dat deed.
Guilliame, de diefvanger, was gedurende het hele gesprek aanwezig en ze waren allebei heel diep over mij bewogen, zoals ik goed heb waargenomen; en hij sprak veel over de grote 'vergeving' die van koning Filippus [II] en de paus samen was gekomen.
Bij het afscheid vroeg ik hem of iemand vanwege het geloof ter dood moest worden gebracht.
Hij antwoordde: "Waarvoor dienst de Overheid nog anders?"
Ik zei: "Ter bescherming van het goede en de bestraffing van het kwade" (Romeinen 13: 3).
Hij voegde er weer bij: "Petrus doodde Ananias en Saffira" (Handelingen 5: 5,
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade.
Groet W.B. en al zijn kennissen in de Heere, in mijn naam, met de vrede van de Heere.
Lauwerens, mijn medegevangene, groet je ook met de vrede van de Heere.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, 10 AUGUSTUS, AAN ZIJN BROEDER W. EN I. ZIJN VROUW

Genade, vreugde en vrede van God, de hemelse Vader, en onze lieve Heere Jezus Christus, die ons heeft liefgehad en ons van onze zonden heeft gewassen in Zijn eigen bloed; samen met de Trooster, de Heilige Geest, die voortkomt uit zowel de Vader als de Zoon, om al degenen te troosten die in verdrukking en verdriet zijn omwille van Zijn heilige Naam. Aan Hem zij lof, eer, glorie, heerschappij, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen.
Dit, en andere Goddelijke deugden, wens ik u als een vriendelijke groet, mijn geliefde, beminde broeder W., en uw geliefde huisvrouw I; om u te informeren, dat ik nog steeds redelijk goed ben in deze tijd, daarom dank en prijs ik de Heere voor Zijn grote genade die Hij mij toont, arme, zwakke en zwakke knecht; vertrouwend dat ook gij het goed maakt.
Weet verder, dat ik in mijn banden leerde, dat Fra. een bericht stuur naar Jo. Ca., dat hij in zijn voordeel zou moeten kijken; en dat zij hetzelve wilden doen.
Na dit bericht te hebben ontvangen, werd Jo. onmiddellijk ziek, zodanig dat hij aan één kant verlamd was, en ook zijn verstand verloor, zodat hij het idool in ontvangst nam en ontving, en als gevolg daarvan het Heilig Oliesel ontving, als een goede zoon van de Roomse Kerk. En stierf op 9 augustus, voor een voortdurende waarschuwing aan ons en al de Godvrezenden. Oh! mijn ziel was heel verdrietig toen ik het hoorde. Het is precies zoals Christus zegt: "Een ieder die zijn leven wil redden, zal het verliezen." Lucas 17:33. Vandaar, lieve broeder en zus, laten we ijverig aandacht besteden aan het feit dat we de genade van God niet tevergeefs hebben ontvangen; want nu is het de welaangename tijd. Enz. Enz.

…. Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde Christus Jezus en aan het Woord van Zijn genade, hierbij mij Adieu biedend aan mijn dierbare broeders en zusters.
Groet in mijn naam, met de vrede des Heeren, al mijn kennissen, en ook degenen die niet bij het zien bekend zijn, maar bekend zijn voor de Heere; en onthoud altijd degenen die in banden zitten, wees verbonden aan hen. En blijf altijd volharden, zodat we elkaar onder het altaar mogen vinden. Amen.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, verhalend enige disputen met gecommitteerden van de bisschop

…
Weet verder dat we op 17 augustus werden opgeroepen om met de commissaris van de bisschop te spreken; en toen wij neergekomen waren, begroetten wij hem hoffelijk en zeiden hem goeden avond.
Hij deed hetzelve en vroeg: "Joos, tot welke conclusie ben je gekomen?"
Ik antwoordde: "Ik bid de Heere dag en nacht voor mijn grootste zaligheid, en hoe meer ik bid, hoe groter mijn zekerheid wordt dat ik de waarheid heb."
Hij zei dat het waar was dat ik mijn zaligheid zocht, maar onwetend, net als de Joden, die door de wet gerechtvaardigd wilden worden. En met gevouwen handen, hield hij een lange toespraak en prees hoog en dankte de Naam van God, en van Jezus Christus, dat Hij alle dingen zo goed had gedaan, en de heilige Kerk zo veel goede verordeningen, had gegeven en beloofd had met hen te blijven, zelfs tot het einde van de wereld.
Toen vroeg Lauwerens, waar Zijn gemeente vervolgd werd.

Hij antwoordde: "Dat werd drie jaar geleden gezien, toen sommige van onze mensen door de Geuzen werden gedood."
Ik zei: "Mijnheer, als de Overheid uw gemeente niet met het zwaard beschermde, zou het spoedig ten val komen, want het heeft geen kracht."
Hij zei dat het van God was, en was vanaf de tijd van de apostelen doorgegaan tot Timotheüs en Titus en vandaar tot alle heilige leraren, zelfs tot op de dag van vandaag. Ik vroeg of de apostelen hen [de verordeningen] hadden geobserveerd of ingesteld zoals ze nu door hen werden gebruikt."
Ja," zei hij, "met betrekking tot het geloof."
Enz. enz.

… Vaarwel jullie allemaal, Adieu tot een betere tijd. Geschreven in mijn banden, door mij,
JOOST VERKINDERT. Onwaardige gevangene in de Heere.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT NAAR ZIJN VROUW OP 20 AUGUSTUS

Hiermede zal ik u, mijn geliefden, prijzen. de gekruisigde, bloedende Christus Jezus, en het rijke Woord van Zijn genade.
Lauwerens, mijn medegevangene, en ik, groeten u en al onze kennissen zeer hartelijk met de vrede des Heeren. Doe het beste met mijn kleine wezen.
Door mij,
JOOST VERKINDERT. Uw geliefde echtgenoot, en onwaardige gevangene in de Heere. Geschreven in mijn banden, op 20 augustus.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, OP DE 2e SEPTEMBER

De genade en vrede van God de hemelse Vader, de liefde van Zijn geliefde Zoon, samen met de troost, vreugde en blijdschap van de Heilige Geest, dit wens ik u als een vriendelijke groet, mijn zeer geliefde en beminde huisvrouw en zuster in de Heere.
Wees blij om te weten dat ik nog steeds redelijk goed ben in deze tijd, waarvoor ik de Heere dank en eer voor Zijn grote goedheid en genade, vertrouwend om hetzelve van u te horen.
Weet verder, dat ik uw brief heb ontvangen, en dank u voor uw goede vermaning en christelijke zorgzaamheid voor mij in deze mijn banden.
Och mijn geliefden, dit kan inderdaad de smalle weg worden genoemd, want we worden van alle kanten bestookt, namelijk van vlees en bloed; en Satan rust niet dag en nacht, op de een of andere manier om ons in dwaling of ongeloof te brengen; want de vijanden van het kruis van Christus benaderen ons heel subtiel. Nu hebben zij medelijden met ons, zeggende: "Ik zal onschuldig zijn van uw bloed." Dan zeggen ze: "Als je sterft in je geloof, moet je van dit vuur het eeuwige vuur ingaan, waarop ik hem antwoordde dat we een betere hoop hadden en niet degenen waren die de lucht verslaan." I Cor. 9:26.
Hij zei dat we de duivel bezeten hadden en dat we door hem zo stevig vast gehouden werden, dat we ons niet zouden laten ontroeren.
We antwoordden dat de Joden ook tegen Christus zeiden dat Hij een duivel had. Johannes 7:20; 10:20.
Ik vraag me af, zei hij, of het iets goeds zou doen om je te bezweren; en andere godslasterlijke woorden.

We vertelden hem om zielen te gaan zoeken, en hoererijen en schurken, dronkaards en de goddeloosheid van het volk terecht te wijzen, omdat het koninkrijk van de hemel van zodanigen wordt ontzegd.
Hij antwoordde dat hij hen tot bekering aanzette.
Lauwerens vertelde hem, dat al hun spullen en ceremonieën niets anders waren dan huichelarij en gruwel, en dat ze bij dozijn missen aan het volk hadden verkocht.
Hij antwoordde Lauwerens: "Als u een wijze man was, zou ik dit ziek van u moeten noemen."
Ik vroeg hem, waar er iets beschreven was over zijn mis.
Hij zei dat het een offer was en maakte veel woorden met betrekking tot deze kwestie, zodat het verbazingwekkend waar hij dat alles vandaan kreeg; veel ervan had een goede schijn. Hij zei onder andere dat hij zijn bloed zou vergieten voor ons, om onze ziel te winnen.
Ik zei hem dat hij echter niet zomaar voor ons zou sterven en ons zou vrijlaten.
Hij zei dat we te schadelijk waren om te leven.
Ik zei: "Mijnheer, ik ben erg verrast (omdat u zegt dat als wij in deze overtuiging sterven, wij verdoemd zijn) en dat u ons toch niet liever wilt laten leven; terwijl zolang een mens leeft, hij heeft tijd voor bekering en berouw."
Maar hieraan had hij weinig neiging, zeggende, dat wij de ergste overredingskracht op aarde hadden, want de Calvinisten en Martinisten, zei hij, waren gemakkelijker te bewegen dan wij, omdat we het nergens mee eens konden worden. Maar hij zei, dat hij dagelijks voor ons bad. Oh, zei hij, ik herinnerde u deze dag nog in mijn mis.
We zeiden, dat we ook de Heere dag en nacht baden om onze grootste zaligheid.
Wij zochten de zaligheid wel, maar onwetend.
Hij achtte ook het vlees en bloed van Christus echt aanwezig hebben in het brood of het Nachtmaal.
Met betrekking hierop hebben we maar weinig woorden gemaakt, maar ik zei tegen hem: "Gelijk Israel een gouden kalf gemaakt heeft, die dienden als een afgod, tot wie zij zeiden, dat dit hun goden waren die hen uit Egypte hadden bevrijd; zo is het ook met uw mensen; want zij zeggen: 'Dit is onze god die ons verlost heeft op de boom van het kruis."
Hij zei, dat als Hij niet in het brood aanwezig was, het afgoderij zou zijn, maar wanneer de priester de woorden erover uitgesproken heeft, komt Hij er sacramenteel in, en daarom is het ook niet afgoderij.
En toen hij ons niet kon bewegen met de Schriften, heeft hij ons vrijlating en pardon beloofd, om ons te lokken, zodat mijn strijd daardoor des te grimmiger voor mij wordt, maar ik hoop dat de Heere ons zal helpen om te zegevieren, want zonder de hulp van God was het onmogelijk om te blijven staan.
Daarom, mijn geliefden, help mij hartelijk om de Heere te smeken, dat Hij mij zal behouden door Zijn grote goedheid en lankmoedig als de appel van Zijn oog, opdat ik niet door filosofie of vleselijke vrijheid verleid wordt, noch afwijken van mijn God, waarvan ik heb een grote angst heb; maar dat Hij mij zal troosten en sterken in mijn goede voornemen, ter ere van Zijn heilige Naam en tot zaligheid van mijn ziel.
Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde, bloedende Christus Jezus en voor het rijke Woord van Zijn genade; die getrouw is in wat Hij heeft beloofd.
Ik groet je, mijn geliefde, met de kus van vrede; en Lauwerens en ik begroeten ook al onze kennissen heel hartelijk met de vrede des Heeren. Amen.
Geschreven in mijn banden, door mij,
JOOST VERKINDERT, Onwaardige gevangene in de Heere.

BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, GESCHREVEN TOT ZIJN BROERS, MICHIEL EN PLEUN, OP 7 SEPTEMBER, DE 100 ste DAG VAN ZIJN GEVANGENIS

Moge God de Vader, en onze lieve Heere Jezus Christus, u hart en gemoed geven, om in al uw dagen in Zijn heilige waarheid te wandelen, tot zaligheid van uw arme, naakte zielen, opdat zij gered kunnen worden, wanneer de Heere zal hen bezoeken op de laatste dag, wanneer we allemaal voor de Rechterstoel van Christus geplaatst worden, waar iedereen een beloning zal ontvangen in overeenstemming met zijn daden, of ze nu goed of slecht zijn. 2 Cor. 5:10. Aan God de Vader zij lof en eer door Jezus Christus; moge Hij ons Zijn Heilige Geest geven als Trooster in al onze verdrukkingen, waarin we nu zijn, omwille van Christus en het Evangelie. Den Heere zij lof, eer en dank altijd en eeuwig. Amen.

Dit wens ik jullie, mijn geliefde en dierbare broers, Michiel en Pleun, als een oprechte en vriendelijke groet, vanuit het diepst van mijn ziel. Wees blij om te weten dat ik nog steeds redelijk goed ben, naar het vlees; en wat betreft de geest, mijn geest is nog steeds vastgesteld zich te houden aan de eeuwige Waarheid met de hulp van de Allerhoogste, naar wie ik moet uitkijk voor troost en hulp; voor mezelf heb ik niet één goede gedachte, maar alleen verkeerde; want het vlees krimpt altijd van lijden. Niettemin, mijn geliefde broeders, er moet hier of hierna leed zijn, want Christus zegt dat het koninkrijk der hemelen geweld aangedaan wordt en de gewelddadigen moeten het met geweld nemen. Matt. 11:12. Enz.

… O geliefde broeders, laten we een voorbeeld nemen van Hem, hoe bewonderenswaardig Hij ons tegemoet ging; want allen die Christus niet aanvaarden, worden niet door Hem verlost; want Christus zegt ook in het Evangelie: "Waarom roept gij mij, Heere, Heere, en doe niet de dingen die Ik zeg? Want een ieder die deze woorden van Mij hoort en ze doet, Ik zal hem vergelijken met een wijze, die bouwde. zijn huis op een rots; en de regen viel neder, en de vloed kwam en de winden bliezen en sloegen op dat huis, en het viel niet; want het was gegrond op een rots. En een ieder die deze woorden van mij hoort en doet ze niet, diens huis zal instorten; en zijn val zal groot zijn.

Hiermede zal ik u aanbevelen aan de gekruisigde Christus Jezus en aan het overvloedige Woord van Zijn genade, als een eeuwigdurend vaarwel op aarde, als wij elkaar hier niet meer zouden zien; want mijn geest is deze dag nog steeds vast, om deze brief met mijn bloed te verzegelen, en, met de oude Eleazar, liever eervol te sterven dan te leven bevlekt door schande.

En Michiel, ik groet ook je vrouw, zuster Tanneken, heel hartelijk met een eeuwigdurend Adieu.

Mijn broers, doet altijd goed, en looft en dankt de Heere, dat je een broeder hebt die waardig is om zijn leven te geven voor Christus en het Evangelie.

Geschreven aan u in tranen, omwille van de natuur.

Help Christiaan met de kinderen, indien mogelijk voor u; en bewaar deze brief als een testament. Door mij, je lieve broeder,

JOOST VERKINDERT.

DE LAATSTE BRIEF VAN JOOST VERKINDERT, OP 12 SEPTEMBER DAT HIJ GEVONNISD IS

God, die de God is van alle troost; die ons troost in al onze verdrukking, opdat wij hen kunnen troosten, die in enige benauwdheid zijn, door de vertroosting waarmee wij zelf door God Jezus worden vertroost, Hem zij lof, eer, heerlijkheid, heerschappij, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen.
Dit wens ik u als een hartelijke en vriendelijke groet, mijn lieve en beminde huisvrouw en zuster in de Heere, als een eeuwigdurend Adieu op aarde; u te informeren dat ik nog steeds redelijk goed ben in deze tijd, waarvoor ik de almachtige Vader, mijn en uw God, dank en prijs, dat Hij mij hiertoe heeft verkoren.
Daarom, mijn geliefden, treur niet te veel om mijn rekening, maar prijs en dank de Heere, dat je een echtgenoot hebt gehad die waardig gerekend wordt om zijn leven te geven voor de waarheid.
Daarom mijn aaler-liefste, ik bid en spoor je nog een keer aan, dat je jezelf zult bewaren in stilte en in de vrees voor God, dat we samen de mooie beloften mogen ontvangen, waar noch kou, noch warmte, noch honger noch dorst meer zal zijn, maar zulke blijdschap, die het oog niet heeft gezien, noch het oor heeft gehoord, en evenmin in het hart van de mensheid is gekomen, die grote vreugde en blijdschap die God heeft bereid voor hen die Hem liefhebben. I Cor. 2: 9.
Oh mijn beminde, dit overkwam mij, toen we het het minst verwachtten; maar de almachtige God wordt geprezen en gedankt door Christus Jezus, dat Hij mij nog steeds helpt en mij bijstaat in mijn benauwdheid.
Hiermee beveel ik u en mijn twee kleine kinderen aan Christus Jezus, die ik u aanbeveel voor een Man.
Oh mijn beminde, verlaat nooit deze Man en Bruidegom, want hij is de Vader van de weduwen en wezen. Ps. 68: 6. Adieu, mijn allerliefstee, met moeder en al onze vrienden, die ik op aarde aanbeveel aan de gekruisigde, bloedende Christus Jezus. Adieu, Adieu allemaal samen. Onder stond:
JOOST VERKINDERT. Je geliefde man, geschreven in mijn banden.

172. BRIEF VAN LAUWERENS ANDRIESZ, GEVANGEN MET JOOST VERKINDERT; VERZONDEN DE 9 SEPTEMBER, AAN DE VROUW VAN JOOSt

Lawrence **(Lauwerens) Andriesz** (Andriessen), een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel in Antwerpen, **12 of 13 september 1570**, met Joost Verkindert. Van Braght geeft een brief die Laurents schreef op 9 september 1570 Joost zijn vrouw, die een bewonderenswaardige getuigenis van hun geloof bevat: "Het is nog steeds het doel van ons beiden ons te houden aan de eeuwige waarheid door de grote hulp van de Heere, zonder Wie wij niets kunnen doen, en bij Wie wij ook voortdurend moeten zoek naar hulp en troost." De Bijbelse referenties uit het Nieuwe-testament zijn uitstekend gepast en aangebracht. De brief sluit af met de woorden: "Vandaar, mijn lieve zuster, wees tevreden en treur niet overmatig .... we moeten hier nu eenmaal scheiden. Dus, laat ons haasten dat we elkaar allen mogen ontmoeten waar de mensen ons niet zullen meer kunnen scheiden. Moge de goede en almachtige Heere vol van genade en waarheid ons daaraan deelgenoot maken." Laurents was ongehuwd.

De eeuwige, overvloedige en rijke genade en genade van God, de hemelse Vader, en de reine liefde, vreugde en vrede van de Zoon, samen met de troost van de Heilige Geest, die voortkomt uit zowel de Vader als de Zoon, om diegenen te troosten die in elke verdrukking zijn; dit wens ik u, mijn lieve en door God geliefde zuster in de Heere, als een vriendelijke groet, om u te sterken in uw grote verdrukking, waarin u bent nu ook voor de heilige naam van de Heere en het Evangelie, welk Evangelie hij ons heeft nagelaten, en verzegelde het met zijn kostbaar bloed, opdat Hij daardoor ons zou reinigen en zou wassen van al onze onreinheid en ons heilig en onberispelijk voor Zich zou stellen, zonder vlek of rimpel, ja, dat Hij daardoor een heilig volk zou bereiden dat ijvert voor goede werken. Ef. 5:26, 27; Tit. 2:14. Aan Hem zij lof, dank, glorie, eer, macht en majesteit, voor altijd en eeuwig. Amen.

Na alle goede groeten, mijn lieve en beminde zuster in de Heere, die ik liefheb vanuit de diepte van mijn hart, omwille van onze wedergeboorte, deel ik u mee dat ik en uw geliefde echtgenoot nog altijd redelijk gezond zijn naar het vlees; en wat de geest betreft, staat het nog steeds vast in ons beiden om ons te houden aan de eeuwige Waarheid door de grote hulp van de Heere, zonder Wie we niets kunnen doen, en van wie we ook gedurig hulp en troost zoeken. En Hij laat ons volgens Zijn belofte niet verleiden boven dat wij in staat zijn, maar maakt met de verzoeking ook een weg om te ontkomen. I Cor. 10:13. Ja, Hij is een trouwe Helper in nood, die de Zijnen nog nooit heeft verlaten die in hun benauwdheid, vast op Zijn Woord vertrouwen; want Hij geeft aan een ieder die Hem vraagt, en wil niet dat iemand verloren gaat, maar dat allen tot bekering zouden komen, dat wij zouden wezen tot eer van Zijn heerlijkheid. Mat. 7: 7; 2 Petr. 3: 9; Ef. 1:12. Vandaar: "Indien gij dan met Christus opgestaan zijt, zoek die dingen die Boven zijn, waar Christus zit aan de rechterhand van God." Stel uw genegenheid op de dingen van Boven, niet op de dingen op aarde, want gij zijt gestorven en uw leven is verborgen met Christus in God. Wanneer Christus, Die ons leven is, zal verschijnen, dan zult u ook met Hem in heerlijkheid verschijnen. Doodt daarom uw leden die op aarde zijn, als: hoererij, onreinheid, buitensporige lusten, onkuisheid en hebzucht, wat afgoderij is; om welke dingen komt de toorn Gods over de kinderen van ongehoorzaamheid." Col. 3: 1-6.

Daarom, laat alle bitterheid, verwaandheid en toorn, en woede, en geschreeuw, en kwaadsprekerij, van u worden weggedaan, met alle boosaardigheid: en wees vriendelijk voor elkaar, teerhartig, elkaar vergevende, zoals God in Christus ulieden heeft vergeven. Weest dan volgelingen van God, als geliefde kinderen; en wandel in liefde, zoals ook Christus ons heeft liefgehad en Zichzelf voor ons heeft gegeven. Ef. 4:31, 32; 5: 1, 2. En Christus zegt: "Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkander liefhebt, zoals Ik u heb liefgehad, dat gij ook elkander liefhebt. Hierdoor zullen alle mensen weten dat gij Mijn discipelen zijt." Johannes 13:34, 35. En Petrus zegt: "Hebt elkander vurig liefde, want de liefde zal de menigte van zonden bedekken" (1 Petrus 4: 8); en liefde is de vervulling van de wet. Rom. 13: 8.

Maar we moeten boven alles God liefhebben, zoals staat geschreven: "Als iemand tot mij komt en Zijn Vader en moeder, en vrouw, en kinderen, en broeders en zusters niet haat, ja, en ook zijn eigen leven, hij kan Mijn discipel niet zijn." Lukas 14:26 En verder:" Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mij niet waardig; en wie zoon of dochter liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig. Mattheüs 19:37. Daarom moeten we Hem boven alles liefhebben en voor Zijn Naam alles opgeven en onszelf volledig verloochenen.

Daarom, mijn geliefde zuster, wees tevreden en bedroef u niet boven mate om deze reden; want het is de wil van de Heere en Zijn wil moet worden gedaan. We moeten hier toch een keer scheiden. Haast u dus, zodat we allemaal samen kunnen vergaderen

wanneer mensen ons niet meer kunnen scheiden. Moge de goede en almachtige Heer vol van genade en waarheid ons daartoe bekwamen. Amen.
Vaartwel en neemt het en goede.

173. HANS VAN DEN WEGE JANNEKEN VAN HULLE EN JANNEKEN VAN RENTEGEM, 1570

Verheyen Mart. Gent

1570 7 November.
193-195. **Janneken van MULLE, Janneke van RENTEGEM en Hans van de WEGHE**, van Ronse, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt na worging verbrand.
Zijn broeder **Jacob** werd op 28 Juli 1573 eveneens verbrand.
Janneken en Cateline van Mulle, gezusters, werden reeds op 20 November 1568 te Gent als voortvluchtige Mennonieten verbannen verklaard.
Gabriel van Holle, van Hansbeke, zien we 3 November 1578 op de synodale vergadering te Gent vérschijnen als voorganger der gemeente van Hansbeke.
VAN BRACHT, dl. II, blz. 328: die enige die namen vermeldt. DE JONGHE dl. I, blz. 164. Memorieboek, dl. II, blz. 377, 378.

Janneken Van Hulle, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel op 7 november 1570 aan de Vrijdagsmarkt in Gent, België, samen met Janneken Van Rentegem en Hans van der Weghe, want ze waren gedoopt en hadden deelgenomen aan de vergaderingen van de Mennonieten. Twee jaar eerder, zowel ***Janneken van Hulle en haar zus Cateline***, van wie niets bekend is, werden vluchteling en voor altijd verbannen uit het grondgebied van Gent, als Mennonieten. Van Braght meldt dat Janneken ongehuwd was, met een prop in haar mond vredig stierf. Gameo

Jan van den Wege, die 's morgens vroeg was opgestaan en toen omstreeks zeven uur met zijn neef naar de markt was gegaan, werd op de vismarkt in Gent in Vlaanderen opgepakt door meester Klaes (die gewoon met de Decaan van Ronse, te rijden en te helpen bij het arresteren van hen die ketters worden genoemd) en twee andere officieren. Hij werden meegenomen naar de Sausselet (de stadsgevangenis), waar meester Klaes hem vroeg over zijn woonplaats, die hij weigerde te vertellen. Hij werd toen doorzocht; maar zij vonden niets anders dan een hymne bij hem; daarom vertrokken ze van hem en lieten hem veilig in de gevangenis achter.
Na vele onderzoeken en kwellingen heeft hij moedig zijn geloof beleden, en op geen enkele manier weigerde hij ervan af te wijken.
Hij werd op 7 november 1570 samen met twee jonge meisjes, Janneken van Hulle genaamd, en Janneken van Rentegem, ter dood veroordeeld voor het levende woord van God.
Toen ze tevoorschijn kwamen, bijna volledig ontkleed, stopte de beul een bal in ieders mond om te voorkomen dat ze spraken. Zo gingen zij zwijgend voort als schapen naar de slachting en groetten de broeders door naar hen te knikken.
Het werd gehoord van een broeder die tegen hen zei: "Houdt u moedig." En een zuster zei: "Strijd moedig voor de waarheid."

In hun veroordeling werd gesteld dat zij, in strijd met het koninklijk Plakkaat, opnieuw waren gedoopt, dat zij van het ware geloof waren afgedwaald en zich hadden verenigd met ketters, en dat zij daarom waren veroordeeld om met vuur te worden verbrand.
De beul plaatste ze vervolgens op een paal en wurgde en verbrandde ze. Zo eindigden ze hun laatste gang en liggen nu onder het altaar in afwachting van de beloning van hun lijden. Openb. 6.

DE EERSTE BRIEF VAN HANSKEN VAN DEN WEGE

Ik wens u, mijn van harte geliefde en uitverkoren zuster, die ik liefheb vanuit de diepste van mijn hart, de onpeilbare, overvloedige, grote genade en barmhartigheid van de eeuwige en almachtige God, de hemelse Vader; en ook de grote nederigheid en zachtmoedigheid, en de grote vrede van onze Heere Jezus Christus, de enige en ware Zoon van de levende God; en de grote kracht, troost en volle vreugde van de Heilige Geest; dit is mijn eeuwige en gezegende wens en heilige groet en eeuwige gedenkteken aan u, mijn lieve, uitverkoren zuster; en ook voor alle mensen die de Heere vrezen en liefhebben, en Hem aanroepen vanuit een zuiver hart.
Dit is altijd mijn gezegende wens en heilige groet, voor de eeuwige zaligheid van uw zielen, en voor de lof van de eeuwige, allerhoogste, almachtige God van hemel en aarde; aan wiens Naam lof, dank, eer en glorie is, voor altijd en eeuwig. Amen.
O ziet, mijn hatelijke beminde en veel geliefde uitverkoren zuster, wat wil ik je nog meer wensen of wat meer schrijven dan ik je heb geschreven? Maar ik herhaal, en dit uit overvloedige, zuivere en vurige liefde tot God, met de heilige, uitverkoren apostel Petrus, waar hij tot u schrijft, en ook tot ons en tot alle mensen: "Zuivert uw zielen door de waarheid te gehoorzamen door de Geest, tot ongeveinsde liefde van de broeders en zie dat jullie elkaar met vurig hart liefhebben. Gij die wedergeboren zijt, niet van vergankelijk zaad, maar van onvergankelijk zaad, door het woord van God, dat leeft en voor altijd blijft. Alle eer van de mens is als gras, en zijn heerlijkheid als de bloem van gras; de zon is opgegaan en heeft het gras verdord, en de schoonheid ervan is vergaan: maar het woord des Heeren blijft voor altijd bestaan." I Petr.1: 22- 25.
O lieve zuster, wat een goede zalf en gezegende leer is dit wat Petrus ons hier heeft geleerd door de Heilige Geest. O ja, wat een kostbaar medicijn is dit wat de Heere ons heeft nagelaten door Zijn apostelen, waardoor de ziel kan worden gezuiverd en genezen. Laten we daarom onze oren openen en onze harten ontgrendelen, zodat we met onze oren kunnen horen en met onze harten kunnen verstaan wat de gehoorzaamheid van de waarheid ons leert. Want het is Jezus Christus, de echte Waarheid, met alle kostbare geneesmiddelen van genade en barmhartigheid, en de zoetgeurende olie van liefde, waardoor we onze zielen zuiveren, en door geen ander, dan wat de gehoorzaamheid van de waarheid ons leert.
Daarom, o lieve zuster, laten we deze waarheid horen en eraan gehoorzamen; want Hij ging uit van de Vader, ja, kwam van Hem en werd door Hem gezonden, een Leraar uit de hemel, om ons de Weg van de Waarheid te leren, en het Leven, dat Hij Zelf was; en alles wat Hij heeft gehoord en gezien van Zijn Vader, heeft Hij ons geleerd, om onze zielen te zuiveren en hen voor altijd te zaligen. Want Hij leert ons, zeggende: "Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, tenzij iemand geboren wordt uit water en Geest, kan hij het Koninkrijk Gods niet binnengaan." Johannes 8:42; 1: 4; 14: 6; 8:38; 3: 5.
O lieve zuster, bid oprecht de Heere voor een juist verstand van deze wedergeboorte, die moet zijn voortkomen van bovenaf, van water en van de Geest, omdat we anders het koninkrijk der hemelen niet kunnen binnengaan. Laten we daarom met een vast vertrouwen en een sterk geloof bidden, ja, met een niet aflatende geest bidden tot God

de Allerhoogste, in geest en waarheid; en het zal ons gegeven worden, zoals Hijzelf zegt: "Want een iegelijk, die bidt, ontvangt", zegt de Heere Jezus Christus. Mat. 7: 8. Laten we daarom Hem vragen of we het mogen ontvangen, dat wil zeggen, de wedergeboorte verstaan en daarmee in overeenstemming leven, en dan voor altijd blijven en voortdurend worden wedergeboren tot het einde.
O ja, zo geboren van Boven, dat terwijl er niets eerder was, er nu iets is; en overwegende dat we voorheen niets anders wisten dan liegen en bedriegen, samen met aanmatigende hoogmoed, trots, vloeken, strijden, zweren, slecht spreken, en leefden in grote wellusten van het vlees, - maar spreken we nu de waarheid vanuit het hart, en wandelen in de waarheid, als kinderen die uit de Waarheid geboren zijn; en leven in de vrees voor onze God, met een vernederd hart, in laagheid, zachtmoedigheid en in grote vreugde van de Geest, en gaan niet langer naar stomme afgoden om hen te aanbidden of te eren, noch gaan we naar de kotten van hun Baäls, waar niets anders dan de geboden van mensen wordt onderwezen, welke leer de zielen van mensen vernietigen, en waarmee de duivel de hele wereld heeft vernietigd, want Zijn Naam is vernietiger. Openbaring 9:11. Enz.

… Lieve zuster, laten we doen volgens de leerstelling die ons van boven heeft gebracht door de Heilige Geest, dat we onze zielen zuiveren en wedergeboren worden van bovenaf van water en van de Geest, zodat we het koninkrijk van de hemel kunnen zien, en het voor eeuwig bezitten door de genade van de Heere; en laten we altijd vast vertrouwen en geloven in de onzichtbare God, en in de Heere Jezus Christus, onze Verlosser en de Verlosser van de wereld, zodat onze zielen voor eeuwig kunnen worden gered. O ja, dat we mogen zijn met alle uitverkoren en wedergeboren kinderen van God en met alle heiligen van de allerhoogste God van hemel en aarde, en met het hemelse, grote en mooie leger van de heilige engelen van God, in onuitsprekelijk grote glorie en vreugde, en heerlijke en onvergankelijke helderheid; en voor altijd mogen regeren met de Heere der heren en Koning der koningen, in grote heerlijkheid en in buitengewoon grote vreugde, en dan, met alle grote hemelse, heilige scharen, van grote vreugde van harte, lof, heerlijkheid, eer en Hem heiligen met grote eer, de verheven Naam van de Heere; want glorie behoort God toe in de hoogste hemel en vrede op aarde in de mensen en welbehagen. Lukas 2:14.
Hiermede, mijn lieve zuster, beveel ik u aan bij de Heere en bij de woorden van Zijn eeuwige genade. Amen.
Geschreven uit grote, vurige, broederliefde, aan u Cijntgen, mijn zeer beminde en uitverkoren zuster, als een eeuwigdurend en gezegend gedenkteken in de Heere, door Hansken, uw arme, ellendige en zwakke broeder, die gevangen zit in Gent, in de Sausselet, voor het ware Woord van de Heere.
Gedenk mij in uw gebeden tot God, zodat door mij, arme, ellendige mens, die zwak is, de verheven, heilige Naam van de Heere voor altijd geëerd en geprezen mag worden; want het is goed onze God te psalmzingen. Amen. Ps. 147: 1.

DE TWEEDE BRIEF VAN HANSKEN VAN DEN WEGE

De eeuwige, overvloedige, onpeilbare, grote genade en barmhartigheid van God, de hemelse Vader, die door Jezus Christus is gekomen, de enige en ware Zoon van God; en de grote nederigheid en zachtmoedigheid, heiligheid en vrede van onze Heere Jezus Christus de Verlosser van de wereld, samen met de grote kracht, troost en volle vreugde van de Heilige Geest; dit wens ik u uit het diepst van mijn hart, en uit het diepste van

mijn ziel, mijn geliefde en zeer beminde vriend Jacob Kesij, en moeder Martijntgen; dit is mijn eeuwige en gezegende wens en heilige groeten aan u, en aan alle mensen die de Heere vrezen en liefhebben, en Hem aanroepen vanuit een zuiver hart; ja, moge de Heere der eeuwige genade u dit mijn gezegende wens en heilige groet schenken en u wijs maken in dat wat goed is en onnozel in het slechte, zodat u met Job volmaakt en oprecht mag zijn, Godvrezend, en het kwade mijdend. Amen. Rom. 16:19; Job 1: 1.
Verder, mijn geliefde en geliefde vrienden Jacob en Martijntgen, ik smeek je vanuit de diepte van mijn hart, en door de grote en vurige liefde en genade van God, en door Jezus Christus, de Zoon van God, en dit door Zijn verdiensten, bittere dood bloedende wonden en Zijn kostbaar bloed, waarvan Hij leed aan het kruis om ons te kopen, en om ons te verlossen van de banden van de dood; ja, ik smeek u en zeg met de apostel Paulus: "Vliedt de jeugdige lusten; maar volgt gerechtigheid, geloof, naastenliefde, vrede, met hen die de Heere uit een zuiver hart aanroepen." II Timotheüs 2:22.
O, wacht u, en volgt het geloof, want zonder geloof is het onmogelijk God te behagen en wie niet gelooft, zal verdoemd worden, zegt Jezus Christus onze Heere. Hebr. 11: 6; Mark 16:16. Daarom, o dierbare Jacob en Martijntgen, keer om, keer om en volg het ware geloof, die werkt door liefde (Galaten 5: 6), ja, door de vurige liefde van God, zonder welke niemand God nu of ooit kan behagen, zoals Paulus zegt.
Let daarom goed op, dat u het geloof bevestigt met liefde en liefde volgt met de hele kracht van uw hart, en de aard der liefde bestaande in zachtmoedigheid en zachtmoedigheid. Ja, de naastenliefde is niet jaloers; de naastenliefde zoekt niet zichzelf, is niet opgeblazen, gedraagt zich niet ongepast, zoekt de hare niet, wordt niet gemakkelijk geërgerd, denkt geen kwaad; verblijdt zich niet in ongerechtigheid, maar verblijdt zich in de waarheid; verdraagt alle dingen, gelooft alle dingen, hoopt alle dingen, en lijdet alle dingen. De liefde vergaat nimmer. 1 Corinthiërs 13: 4. Enz.

… Daarom, o dierbare Jacob en Martijntgen, volg gerechtigheid en streef ernaar met al uw macht en al de ijver van uw hart; en zondig niet meer, opdat u niet iets ergers overkomt. Johannes 5:14. En leert van nu af aan om de Heere met heel uw hart te vrezen; en leer Hem lief te hebben met heel je kracht, zodat je namen in het boek des levens kunnen worden geschreven, en je door Gods grote genade voor altijd gered mag worden, en moge, met alle heilige engelen in de hemel, en met de grote hemelheiren, met de Heere der heren, in onuitsprekelijke grote vreugde, glorie en helderheid, regeren voor altijd in hemel, waar de grote en heilige Naam van de HEERE voor altijd geprezen, verheerlijkt en geëerd zal zijn; glorie zij aan God in de hoogste, en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen. Lukas 2:14.
Hiermede beveel ik u aan de Heere en het Woord van Zijn genade. Amen.
Geschreven door mij,
HANSKEN VAN DEN WEGE.
Gevangen gezet voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus.

DE DERDE BRIEF VAN HANSKEN VAN DEN WEGE

Mijn gezegende wens, heilige groet en eeuwige gedachtenis aan u, Claerken, mijn lieve zuster, is dat u heilig moge leven en gelukkig kunt sterven, en dat u kunt opstaan met een heilig lichaam, aangenaam voor de Heere, voor de zaligheid van uw ziel, en ook tot lof en eer van de eeuwige en almachtige God van hemel en aarde, aan wiens Naam eeuwige lof, glorie en eer zij, nu en voor altijd. Amen.
O geliefde en veel geliefde uitverkoren zuster, ik wens u uit de diepte van mijn hart en de binnenkant van mijn ziel veel genade en genade van God, onze hemelse Vader, die

waar en almachtig is, van Wie alle dingen zijn, en dit door Jezus Christus onze Heere, de Zoon van de ware en levende God, door Die alle dingen zijn, die de Zaligmaker van de wereld is, en vooral van degenen die geloven; want Hij is onze Hogepriester, Prins, Verzoener en Verlosser, door Zijn dood en dierbaar bloed, dat Hij eens voor ons heeft vergoten; en dit met grote nederigheid en zachtmoedigheid, in heiligheid en vrede; samen met de grote kracht, troost en volle vreugde van de Heilige Geest.
O ja, lieve zuster, moge de Heilige Geest die de hoogste troost is van ons geteisterde geweten, aandringen en u in alle waarheid leiden. O Claerken, lieve zuster, streef hier naar en zuiver jezelf daarvoor, dat u een lid kunt zijn in het lichaam van de Heere en een steen in Zijn tempel; en verootmoedigt ge uzelf nu, dat het in u gezien en waargenomen kan worden, dat ge nu uw vlees en geest vernedert, zodat de Heilige Geest in u mag wonen; en dat u ook de aard van Hem die in u woont, gezien wordt door grote zachtheid, genade, liefde en vrede jegens alle mensen, niet twistziek, niet luidruchtig, niet vloekend, niet opgeblazen, noch trots, niet van plan afgoden te aanbidden, noch luisteren naar de geboden van mensen, en ook niet hebzuchtig naar vuil gewin, die achtergelaten moet worden. .
O ja, Claerken, lieve zuster, ontvlucht al deze gruwelen en slechte dingen, en bovendien, al degenen die op hen lijken. Oh, ja, vermijd ze, zoals je slangen en serpenten zou schuwen; want als je te dichtbij komt, zul je door hen worden gebeten zodat geen mens je kan genezen. Sir. 21: 2.
Vandaar, lieve zuster, afgescheiden van al deze gruwelen, en raak het onreine niet aan; maar probeer te vinden hetgeen uitblinkt in goede werken, zodat u geschikt kunt zijn voor de Geest van God om in u te wonen; en ten allen tijde de vrucht van de Geest voortbrengen; want de vrucht van de Geest is in alle goedheid, gerechtigheid en waarheid. Ef. 5: 9. Ja, streef naar het koninkrijk van de hemel, dat is gerechtigheid en vrede, en vreugde in de Heilige Geest (Romeinen 14:17). Amen.
En ik begroet mijn geliefde en veel geliefde uitverkoren moeder, die ook mijn liefste zuster in de Heere is, zeer hartelijk en vol genegenheid; ja, ik groet u, o lieve moeder, met alle kracht van mijn hart, en ik wens u altijd en eeuwig Jezus Christus, de Zoon van de allerhoogste God, opdat Hij met Zijn grote kracht, waardoor alle dingen zijn gemaakt, je op de goede weg leidt, die leidt tot eeuwig leven, ja, naar het nieuwe Jeruzalem, waar de straten van zuiver goud zijn, zodat je daar binnen kunt gaan, door Zijn grote genade, en daardoor voor eeuwig zalig bent, en in eeuwige, grote vreugde en rust leeft, en triomfeert en voor altijd regeert met de Heere der heren, en voor altijd loven, verheerlijken en eren Zijn grote, hoge en heilige Naam; want glorie zij God in den hoge en vrede op aarde in de mensen een welbehagen.
Hiermee beveel ik u voor eeuwig aan de enige en almachtige Heere, en aan de eeuwige woorden van Zijn genade. Amen.
Adieu, Adieu, lieve moeder, lieve moeder, vaarwel. O ja, zalig, zalig. Amen, amen.

DE VIERDE BRIEF VAN HANSKEN VAN DEN WEGE

De onpeilbare en overvloedige grote genade en genade van God onze hemelse Vader, gegeven en geschonken aan ons door Jezus Christus de Zoon van de ware en levende God, en Jezus Christus, met al Zijn nederigheid, zachtmoedigheid en grote heiligheid, ja, de grote kracht, vertroosting en volle vreugde van de Heilige Geest, dit wensen we u uit de diepte van onze ziel, en met alle kracht van ons hart, onze geliefde en beminde verkoren zuster in de Heere, samen met allen die de Heere vrezen en liefhebben, en Hem aanroep aan uit een zuiver hart. Dit is onze eeuwige, gezegende wens, ja, heilige groet; moge de Heere u deze onze gezegende wens en heilige groet schenken en u wijs

maken in al wat goed en eenvoudig is in dat, wat slecht is; zodat u oprecht en zuiver mag bevonden worden, in de vreze Gods en het kwade te vermijden. Amen.
Verder, lieve en veel geliefde verkoren zuster in de Heere, wensen wij u en ook ons, en alle mensen, de eeuwige, grote en gezegende schat waarbij Christus het koninkrijk des hemels vergelijkt; die een man vond en hem verborg, en van vreugde daarover verkocht hij alles wat hij had, en kocht dat veld. Ja, lieve zuster in de Heere, laat ons ook denken zoals hij die de schat had gevonden, aangezien die schat nu ook aan ons is geopenbaard, door Jezus Christus, de Zoon van God. Laten we het ook verbergen, en dit met grote ijver, met gebed, smeking en vasten door de Geest van God, want waar een schat is, proberen de dieven en moordenaars het te krijgen. Laten we daarom goed opletten dat het ons niet ontgaat, en laten we gaan in gerechtigheid en vrede, en met grote vreugde en blijdschap, in de Heilige Geest; want het koninkrijk van God is gerechtigheid en vrede, en vreugde in de Heilige Geest. Rom. 14:17. Enz. enz.

… Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het rijke Woord van Zijn genade. Amen.
Gedenk ons altijd in uw heilige gebeden tot God, zoals Paulus zegt: "Gedenk degenen die in banden zijn, alsof gij ook gebonden zijt met hen." Heb. 13: 2. Want wij gedenken ook u ten goede in onze gebeden, volgens ons zwak vermogen. Want er staat geschreven: alle dingen, wat gij wilt dat de mensen u zouden doen, doet gij hun ook zo; want dit is de wet en de profeten. Mat. 7:12.
Geschreven uit grote broederliefde, en door ons drie gevangenen voor het woord en de heilige Naam van de Heere, gezonden aan u, onze geliefde en beminde zuster in de Heere. Amen.

174. BARBELKEN GOETHALS EN SAERKEN VAN DUERHOVE, 1570

Verheyen Mart. Gent

1570, 22 November.

196-197. **Barbelken GOETHALS en Saerken DUERHOVEN,** Doopsgezinden, op het grondgebied van Sint-Pieter verbrand.
K.B.B., Ms. 6336, f° 104v°. VAN BRACHT, dl. II, blz. 534-535, is de enige die namen vermeldt. Zijn relaas klopt echter met de gegevens der voorgaande kroniek, wanneer hij specificeert dat ze: ,,buyten Gent verbrant" werden.
Zie executie JORIS VAN MEESCH EN JACOB LOWIJS. GENT 22-11-1570

In Gent, in Vlaanderen, werden ze gevangen gezet vanwege hun geloof, twee vrome zussen, genaamd Barbelken Goethals en Saerken van Duerhove. Hoewel opgesloten in het klooster van St. Peter; ze moesten weerstand bieden aan vele verleidingen, lijden en kwellingen; maar niettemin vasthoudend aan de Goddelijke waarheid, werden zij uiteindelijk ter dood veroordeeld als ketters, en op 21 november 1570 verbrand onder Gent, waardoor zij worden verlost en voor altijd blijven buiten het eeuwige en het onuitblusbaar vuur van de hel.

BRIEF VAN BARBELKEN GOETHALS AAN **JASPER N.**, EEN VAN HAAR MEDE-GEVANGENEN

De overvloedige en onpeilbare grote genade, vrede en genade van God, onze hemelse Vader, en Jezus Christus, zijn enige en eeuwige geliefde Zoon, door wie wij verlost en losgemaakt zijn van de ketenen van de hel en de schaduwen van de dood, en alleen verzoend zijn door Zijn kostbare bloed: Hem wens ik u, mijn dierbaarste broeder in de Heere, als de Beschermer van je ziel; en dat Hij je wil troosten met de grote vertroosting, vreugde en blijdschap van de Heilige Geest, in alles wat je nog zou kunnen overkomen voor het ware getuigenis van onze lieve Heere Jezus Christus. Aan deze God die alleen wijs is, zij de lof, glorie, eer, sterkte, kracht en macht, voor altijd en eeuwig. Amen.

Na alle goede, hartelijke en vriendelijke groeten aan u, Japer, mijn dierbaarste broeder in de Heere, die ik liefheb met Goddelijke liefde in de Waarheid (2 Joh. 1), en dit omwille van de Waarheid. Och, dit weet de Heere, aan wie alle harten bekend zijn. O, mijn geliefde en beminde broeder in de Heere, weet dat het nog steeds mijn doel is om onze lieve Heere uit de diepte van mijn hart te vrezen, overeenkomstig mijn zwakheid, alle dagen van mijn leven, en hoop door de hulp van de Heere nooit van de waarheid te scheiden; niet voor iets dat in de wereld is, noch voor rijkdom, zilver of goud, hoop ik door Zijn genade af te wijken van onze lieve Heere, waartoe de almachtige God mij mag sterken, dit bid ik Hem.

O mijn zeer dierbaarste broeder in de Heere, ik zou veel liever met Susanna in de handen van mensen vallen dan te zondigen in de ogen van de Heere; want de zuivere en onbezoedelde Susanna zei: "Als ik deze zaak doe, is het de dood voor mij: en als ik het niet doe, kan ik niet aan je handen ontsnappen Het is beter voor mij om in de handen van mensen te vallen, en niet om doe het, dan te zondigen in de ogen van de Heere," De onbevlekte Susanna zei: Ik weet ook heel goed dat als ik de waarheid verlaat, de dood voor mij is; en is het dat ik dit niet doe, zal ik toch uw hanen niet ontgaan. Maar het is veel beter voor mij, om dan toch in de handen van mensen te vallen, dan dat ik de Here, mijn God, zou verlaten.

Oh nee, mijn dierbaarste broeder in de Heere! O, laten we nooit van de waarheid van de Heere afwijken, want zoveel prachtige beloften zijn ons beloofd als we standvastig blijven tot de dood; dan zullen we zalig worden.

Oh mijn zeer beminde geliefde broeder in de Heere, o, als we alleen maar gered zijn, dat is genoeg; die ik hoop door Zijn grote genade. Als we in Zijn Woord blijven, zullen we zalig worden; want Hij is getrouw die het beloofd heeft, Die ook zal doen. Want Hij zegt, door Zijn vrome profeet Jesaja, troostend de Zijne: "Hoewel een moeder haar eigen kind zou vergeten, dat zij zelf heeft voortgebracht, zal Ik u toch niet vergeten." Isa, 49:15.

Daarom, mijn hartgrondige liefhebbende broeder in de Heere, zie, hoe getrouw onze lieve Heere ons troost; vandaar, lieve en geliefde in de Heere, laten we moedig zijn en bereidwillig arbeiden, want het (onze arbeid) zal niet tevergeefs zijn in den Heere. I Cor. 15:58. Daarom ben ik moedig en goedsmoeds, tot lof en glorie van de Heere, voor nu en voor eeuwig, die mij zo trouw ondersteunt volgens Zijn belofte.

O, wie zou zo'n God niet zou moeten vrezen? Een God, die zo Zijn tedere takken bewaart; en ik vertrouw ook moedig in mijn Heere en God, dat Hij mij zal verlossen als het Zijn wil is, uit deze moordkuil.

Daarom, o mijn dierbare en veel geliefde broeder in Christus Jezus, laten we goede moed hebben, hoewel we meer tegenspoed ontmoeten dan de wereld. O, laat ons kijken naar Jezus Christus, de Auteur en Voleinder van ons geloof, hoe Hij ons met veel leed

en versmaadheid is voorgegaan. En alle heilige profeten. O, laten wij naar hen kijken, hoe zij ons voorgingen, door zoveel verdrukking, ja, in armoede en ongemakken; die door wie de wereld niet waardig geacht werden. Want als ze zich bewust waren van dat land vanwaar ze uitgegaan waren, hadden ze de gelegenheid gehad terug te keren; maar nu verlangden zij naar een beter land, dat is het hemelse; daarom schaamt God Zich niet om hun God te worden genoemd. Hebr. 11.
O Jasper, mijn hartgrondige en zeer beminde broeder in de Heere, God zal zich ook niet schamen om onze God te worden genoemd, als we trouw blijven in Zijn waarheid, en niet opnieuw 'het fundament leggen van bekering van dode werken en van geloof in God'. Hebreeën 6: 1.
O nee, oh, nee, mijn aller-dierbaarste broeder in de Heere, laten we niet opnieuw het fundament leggen van berouw van dode werken en van geloof in God; maar laten we vasthouden aan het geloof, wat we hebben in Christus Jezus, onze lieve Heere. O, ik hoop door de hulp van God het geloof vast te houden dat ik in Christus Jezus heb. Geen menen zullen mij met des Heeren hup scheiden van de liefde van God. Zoals ook Paulus zegt: "Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Zoals er staat geschreven: Om uwentwil worden wij de ganse dag gedood; wij worden beschouwd als schapen voor de slachting. Neen, in al deze dingen zijn wij meer dan overwinnaar door Hem die ons heeft liefgehad. Ik ben overtuigd, dat noch de dood, noch het leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, of de aanwezige dingen, of toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel, ons zullen kunnen scheiden van de liefde van God, die in Christus Jezus, onze Heere." Romeinen 8: 35-39
Daarom, mijn aller-liefste beminde broeder in de Heere, laten we van goede moed zijn in de Heere, want zij kunnen geen haar van ons hoofd kwetsen zonder de wil van onze Vader, Lucas 12: 7.
O Jasper, mijn lieve en beminde broeder in de Heere, ik ben zo goed verheugd, de Heere worde geprezen, dat ik nooit de vreugde zal kunnen beschrijven die ik in mijn hart gevoel. Oh, wat heb ik de moed om tegen de vorsten en heersers van de duisternis te strijden. Ik denk dat ik met David zou kunnen zeggen: "Ik zal niet bang zijn voor tienduizenden mensen die zich tegen mij hebben gesteld." Ps. 3: 6. Oh, wat een vreugde heb ik; lof, glorie en eer voor eeuwig tot God voor de grote vreugde die Hij mij geeft.
O mijn aller-dierbaarste broeder, verheugt u met mij en laat het u sterken, zoals ik hoop dat het zal gebeuren.
Zo heb ik in het kort geschreven aan mijn aller-dierbaarste broeder in Christus Jezus, met het kleine gave die ik heb ontvangen door de genade van de Heere.
Hiermede zal ik u aanbevelen aan onze lieve Heere, en aan het rijke Woord van Zijn genade.
Ik neem afscheid en zeg: "Adieu, Adieu, Adieu, tot ziens, oorlof, tot ziens, mijn aller-liefste broeder in de Heere, tot we elkaar weer ontmoeten. Hoewel we hier moeten scheiden en gescheiden worden door mensen, hoop ik dat we elkaar weer zullen ontmoeten waar mensen ons niet meer kunnen scheiden.
O Jasper, mijn dierbaarste broeder in de Heere, houdt je toch vroom in het woord van God tot het einde toe. Ik hoop hetzelve te doen.
Nogmaals zeg ik: "Adieu, Adieu, vaarwel, vaarwel! We moeten nu scheiden."
Och, ik bid je zeer vriendelijk om mijn eenvoudige brief ten goede wilt ontvangen, zoals ik hoop dat u dat zult doen, omdat ik het uit pure liefde heb gedaan.
Geschreven in banden door mij, Barbelken Goethals je zwakke zuster in de Heere, die op Sint Pieter ligt in banden, voor het ware getuigenis van Jezus Christus.

Houd deze brief ter nagedachtenis aan mij. Ik hoop het te verzegelen met mijn bloed. Vreest God altijd, maar geen mensen.
BARBELKEN GOETHALS.

175. KAREL DE RAET, GRIETGEN ZIJN VROUW, HANSKEN IN 'T SCHAECK, WILLEM DE SNIJDER (VERRON), MET CHRISTIJNTGEN ZIJN VROUW, (1568) 1570

Verheyden, Mart. Brugge:

18 MEI 1570

64. **Karel (Kaerle) de Raed** (Raedt), schaapherder, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel op Tillegem in de buurt van Brugge , België , op **18 mei 1570** (van Braght , *Martyrs Mirror* , ten onrechte 1568, zonder exacte datum). Met hem hebben Hansken in 't Schaeck en Willem de Snijder het martelaarschap ondergaan, terwijl Karel's **vrouw Grietgen** enkele dagen later werd geëxecuteerd. Karel, die werd geboren in Whyngene in Vlaanderen, en een herder was, was sinds 1564 lid van de gemeente van Brugge. Op Hemelvaartsdag (4 mei) 1570 werd hij gearresteerd met een aantal andere leden van de gemeente op een ontmoeting in de bossen van Tillegem.
A. (staat) B., Vry, Parochies en Heerlijkheden. Tilleghem (nr. 30): dossier onder de data 4 en 18 Met 1570 terug te vinden met het opschrift: „Memorie nopende zeker herdopers".
Van Braght, o.c., dl. 11, blz. 369-370: stelt Kaerle de Raadt ***verkeerd voor, als terechtgesteld zijnde in 1568.***

Hansken in't Schaek (Hans Schaek, of Koorde-drayer), een doopsgezinde martelaar, verbrandde op de brandstapel op 18 mei 1570 in Brugge , België. Hansken, geboren in Kortrijk , Vlaanderen, was lid van de gemeente in Brugge; Hij werd geëxecuteerd met Kaerle de Raedt en Willem de Snijder (Vernon).

65. **Willem VERRON** (de snijder, Snijders), geboren te Diksmuide, Brugse poorter, beeldsnijder. Doopsgezinde, verbrand te Tillegem (bij Brugge).
Op Hemelvaartsdag (4 Mei 1570) werd hij in het Tillegemmerbos overvallen en aangehouden te samen met zijn zoon Pierchon, Kaerle de Raedt (nr. 64), Hans Schaeck (nr. 66), Hendrick Joorissen de Graedt en Jacquemynkin, de dochter van de Brugse goudsmid Gheeraerdt de Backere (24). Degene die er de prediking hield kon gelukkig nog tijdig aan de greep der gerechtsdienaars ontsnappen.
Willem behoorde reeds een zestal jaren tot de Doopsgezinde kringen van Brugge en was een regelmatig bezoeker der vergadering zoowel in de stad als daarbuiten.
Herhaalde malen gefolterd, weigerde hij halsstarrig — hierin het voorbeeld volgend van ***Kaerle de Raadt en Hans Schaeck*** — namen van Doopsgezinde leiders bekend te maken.
A. (staat) B., Vry, Parochies en Heerlijkheden. Tilleghem (nr. 30): in het dossier, dat vermeld staat in de bibliografische nota op Kaerle de Raedt (nr. 64).

66. **Hans SCHAECK** (in 't Schaek), alias „Hanskin Koordedraryer", filius Jan, geboren te Kortrijk. Doopsgezinde, verbrand te Tillegem (bij Brugge).

Hij was reeds geruime tijd Doopsgezind en droeg het zijne bij tot de verspreiding van het Menngisme in het Brugse. Aangehouden op 4 Mei 1570, week hij van zijn leer niet af en verried niemand van zijn geloofsgenoten.
A. (staat) B., Vry, Parochies en Heerlijkheden. Tillegem nr. 30): in het dossier, dat vermeld staat in de bibliografische nota op Kamde de Raadt (nr. 64).
Pierchon Verron, Hendrik Joorissen de Graedt en Jacquemynkin de Backere zwoeren hun geloof af en ontkwamen aan de doodstraf. Gameo

Brugge, mart. CIRCA 20 MEI 1570

87. **GRIETGEN,** huisvrouw van Karel de Raet (nr. 64), Doopsgezinde, verbrand.
Ook zij had deelgenomen aan de bijeenkomst in het Tillegemmerbos, maar slaagde er in aan de greep der gerechtsdienaars te ontsnappen.
In de nacht van dezelfde 4 Mei werd zij met twee harer kinderen gevat door de burgemeester Maarten Lem op het ogenblik dat zij zich naar een vergadering begaf in de stad. Alhoewel zij de bejaarddoop nog niet ontvangen had, bleek zij een overtuigde Menniste te zijn; niettegenstaande verscheidene pogingen om haar geloof te doen afzweren, bleef zij dit getrouw en volgde haar man in de marteldood.
Van Braght, o.c., dl. II, blz. 369-370 situeert haar terechtstelling ***ten onrechte in 1568.***
Janssen, o.c., dl. I, blz. 149-151; vervalt in dezelfde fout.

68. **CHRISTIJNTGEN**, huisvrouw van **Willem Verron** (nr. 65). Doopsgezinde, verbrand.
Eveneens ontsnapt aan de overval in het Tillegemmerbos, werd zij dezelfde nacht van 4 Mei 1570 door Maerten Lem te Brugge aangehouden; met Grietgen (nr. 67) stierf zij op de brandstapel.
Van Braght, o.c., dl. II, blz. 369-370, vermeldt de executie ***ten onrechte*** in 1568.
Janssen, o.c., dl. I, blz. 130, 148-151, begaat dezelfde fout.

Op 3 mei 1568 werden enkele broeders bijeengebracht in Tillegem, nabij Brugge, in Vlaanderen, om het Woord van God te horen prediken, toen zij onverwacht ingesteld door sommigen die naar buiten waren getreden om hun polen te veroveren, en vijf ervan werden aangehouden, namelijk, ***Karel de Raet, een herder, schuur in Wingen; Hansken in't Schaeck, Hansken Koordedraeger, van de Schaeck te Kortijck; Willem de Snijder van Honschote;*** en twee anderen die, omdat ze zich niet moedig aan de waarheid hielden, het niet waardig zijn om hun namen hier te laten registreren.
De huisvrouw van Karel de Raet en die van Willem de Snijder werden niet bij hen aangehouden, noch was de vrouw van Karel alsnog met de gemeente verenigd, maar was er bereid voor. Zo gebeurde het toen deze mannen werden aangehouden, dat Maerten Lem, een burgemeester van Brugge, omstreeks twaalf uur 's nachts met de wachters naar buiten ging en eerst Christijntgen, de vrouw van Willem Snijder, arresteerde. En toen een wachter ernaar streefde Maerten Lem af te zetten van het huis waar Grietgen, de vrouw van Karel de Raet gezocht moest worden, liepen zij spoedig langs het fort, tussen de Ezelspoort en Jeruzalem, terwijl Grietgen met twee van haar kinderen onverwachts hen ontmoette, waardoor Maerten Lem zei: "Zie, God geeft deze hoer in onze handen;" en hij vroeg haar: "Waar ga je heen?"
Zeer verbaasd antwoordde ze: "Naar de kerk."
Daarop zei hij: "Het is nu geen tijd om naar de kerk te gaan. Waar is je man?"
Ze antwoordde: "Ge weet het wel."
Hij vroeg of de twee kinderen werden gedoopt.

Ze zei: "Nee." "Hebben ze dan geen naam?" vroeg hij."
Ja," antwoordde ze."
Wel, hoe is dit?" zei hij: "Hebben ze een naam voordat ze worden gedoopt?"
Ze antwoordde, "Honden en andere dieren krijgen namen, hoeveel temeer kinderen, die zijn gemaakt naar het beeld van God? Ik wist niet dat mijn heren van Brugge nog zo blind zijn."
"Als je zo wilt praten," zei Maerten Lem, "zul je worden verbrand."
"Ik weet het," antwoordde ze, "maar dan is de kroon des levens mij voorbereid."
En aldus werden deze twee vrouwen eveneens naar de gevangenis gebracht, waar veel ergernis, pijn en leed aan hen werd toegebracht, evenals de drie genoemde mannen, om hen van het geloof af te trekken; maar allemaal tevergeefs.
Vandaar dat eerst de mannen veroordeeld werden om te worden verbrand op het Hillige, in de buurt van Brugge, waar zij ook moedig hun offer opofferden; en een paar dagen daarna, ook de twee vrouwen, omdat zij standvastig God trouw bleven, en Zijn waarheid, werden ze veroordeeld en verbrand op de Burg binnen Brugge.

1571 Duitsland

176. WOLFGANG PINDER, 1571

Wolf Binder (Pinder), een Hutterite-martelaar, werd in de zomer van 1570 in Schärding aan de Inn gegrepen en naar Burghausen (Beieren) gebracht, waar hij na verscheidene processen zo zwaar werd gemarteld dat hij niet kon staan. Omdat hij weigerde te herroepen, werd hij begin februari 1571 onthoofd in Schärding, kort na Maria-Lichtmis (2 februari) volgens de Martelenspiegel.
Het bloed van een onbekende auteur wordt herdacht in zijn martelaarschap in het lied, "Ach Gott wir tun dies klagen" (30 coupletten, herdrukt in Die Lieder der Hutterischen Brüder).

Jakob Hutter, een doperse uit Tirol die de Moravische broederschappen in 1529 had bezocht en daar een leider werd van gesplitste groepen. Hutter, was een zeer sterke profetische en charismatische leider, (a) De Filippieten, genoemd naar Philipp Plener of Blauärmel, een Württemberger, Deze groep verliet Moravië al in 1535 tijdens de eerste bittere dagen van vervolging. Ze keerden via Oostenrijk terug naar Zuid-Duitsland. Op weg werden velen gevangen gezet in Passau (zie Ausbund), terwijl anderen besloten om te verblijven in Opper-Oostenrijk in de jaren 1530. (b) Waar Peter Riedemann hem bezocht en uiteindelijk een fusie met de Hutterian Brethren aanhing. Deze groep benadrukte de lijdende kerk in Gelassenheit (zie ook Hans Haffner). (c) De Gabrielites, genoemd naar Gabriel Ascherham. Ook zij verhuisden al snel vanuit Moravië naar Silezië, het thuisland van Ascherham. Maar al snel zijn ze teleurgesteld over hun leider, die meer neigde naar spiritisme. Tussen 1542 en 1545 kwamen de meeste van deze Gabrielites terug en fuseerden ook met de Hutterites. (De leerstellige basis hiervoor is opgenomen in een geschrift in het Geschicht-Buch, Wolkan, 197-200 ingevoegd, "Der Vereinigung Gabrieler mit uns"). Gameo

Van Braght:
In dit jaar 1571 werd broeder **Wolfgang Pinder** aangehouden door verraad, in Scharding, in Beieren. De kanselier van Burkhausen was op dat moment in Scharding; hij kwam zelf, arresteerde en bond hem en bracht hem vandaar naar Burkhausen, waar hij vele aanvallen en verzoekingen moest weerstaan van het leger van valse profeten, zoals priesters en anderen, die hem heftig aanvielen, zodat hij zijn geloof zou verzaken, en zichzelf door hen liet onderwijzen. Te dien einde gebruikten zij grote ijver, en gebruikten allerlei soorten van listigheid, om te zien of zij hem niet konden misleiden, door eerlijke, vlotte woorden, door valse leringen, of door arrogantie en

bedreigingen; maar hij liet zich op geen enkele manier verroeren van de bekende weg van de waarheid, waarin God hem had geholpen. Waardoor de priesters daarom niets konden bereiken,
Eens kwamen twee priesters naar die genoemde broeder; een van hen praatte met hem en spoorde hem aan zijn dwaling te verzaken en zich te bekeren; maar broeder Wolfgang, hoewel hij nog steeds grote pijn leed door het martelen en in bedwang houden, zei tot hem met een mannelijk hart: "O priester, bekeert u en keert u af van uw zondige leven en valse leer, want u bent een valse profeet, en een van de boeven die in schaapskleren rondgaan en hun bedrog bedekken en met schaapskleren omgaan, maar van binnen zijn jullie roofzuchtige wolven, over wie de Heere vele ellenden heeft uitgesproken.' Hierop werd de priester boos en schaamrood, evenals de andere; en zo konden ze hun doel niet met hem bereiken.
Uiteindelijk stuurden ze hem terug van Burkhausen naar Scharding, waar hij oorspronkelijk was aangehouden. Op beide plaatsen hebben ze hem hard verzocht, maar konden hun doel niet met hem bereiken. Toen hij niet kon worden bewogen en hun valse Leer niet wilde volgen, moest hij zijn leven afleggen. Ze zetten onverwachts een dag vast en hij werd vroeg in de ochtend weggehaald om geëxecuteerd te worden, zonder enige rechterlijke uitspraak, wat broeder Wolfgang geëist had. Maar een dergelijke handelwijze van hun kant, hoeft helemaal niet te verrassen, want zij kunnen op de vromen niets meer vinden; en kunnen geen oorzaak van de dood in hen vinden.
Zo kwam de beul en verwijderde de halsband van zijn nek, maar hij greep hem vast met angst en beven. Broeder Wolfgang knielde neer en beval zijn geest in de handen van zijn Heere en God. De beul behandelde hem erg slecht; hij kon hem niet goed slaan, en hem niet uitvoeren overeenkomstig zijn bevelen; en eindelijk, terwijl hij op de aarde lag, moest hij zijn hoofd afsnijden zo goed als hij kon; zodat hij zelf in grote angst was, en in groot gevaar van zijn leven vanwege de aanwezigen. Waardoor hij beloofde, nooit meer in zijn leven enige broeders te executeren.
Er waren veel aanwezigen die zagen hoe vroom en moedig hij was.
Dit gebeurde kort na Maria Lichtmis in 1571. Nadat hij bijna een half jaar in de gevangenis had gezeten, moest hij dus zijn bloed laten vergieten vanwege het geloof in Jezus Christus, en ging hij over naar de Gastheer des hemels, die in geloof door de veroordeelde werd verwacht; om na lijden, bezit te nemen van het koninkrijk van vreugde.
De verrader die hem had aangeklaagd, ging het daarna zeer slecht, evenals de kanselier, die hem had aangehouden; hun goede dagen kwamen spoedig ten einde, zoals het over het algemeen gaat met zulke Judassen, die zondigen tegen de vrome, onschuldige schapen van de Heere, en dorsten naar hun bloed.

177. HANS MISEl, EEN JONGE MAN

Hans Missel, een doopsgezind martelaar, nog een jonge man, die verraden en gearresteerd werd in Langenschemmern in het Biberach-district van Wuerttemberg, **Duitsland,** werd overgebracht naar Warthausen en onthoofd op 13 december 1571. Hij ging naar zijn dood met vreugde. De beul testte hem: "Hij is beter dan wij allemaal samen." Zijn lijden wordt beschreven in het lied: "Vergeet niet, broederschap", gevonden in liederen van de gebroeders Hutteriten Broederschap de bloemlezing van Liliencron. Gameo

In het jaar 1571 is Hans Michel een wever, nog een jongeman in Swabenland te Langensmer van enkele lieden gevraagd tot het lezen en spreken van het woord des Heeren. Toen hij dezen de weg der Waarheid uitlegde werd hij verraden en aangebracht te Warthousen.
De Vrouwe die daar toen woonde stuurde haar schrijver daarheen die gekomen is met de dienaren en heeft die broeder daar overvallen. Hij heeft zijn zwaard uitgetrokken en met de knoop ervan deze broeder enkele malen voor het hart of op zijn borst gestoten. Tevens heeft hij hem gruwelijk uitgescholden en gezegd hij had daar het recht toe had en nog veel meer. Hij heeft hem ook met het lemmet van het zwaard geslagen en gezegd dat hij macht had hem daarmede te doorsteken en om te brengen.
Maar de broeder die zich hierdoor niet afschrikken maar sprak met liefelijke woorden tot de schrijver dat hij zich wat stil moest houden zich niet zo verkeerd gedragen. De schrijver bond hem zelf en voerde hem naar Warthousen en bewaakte hem die nacht in een huis. Terwijl zij hem belasterden en zopen, dreven zij de spot en smaad met deze broeder gedurende die gehele nacht.
Als het dag werd voerden zij hem naar het Slot en brachten hem in een Toren. Daar kwamen vele Papen bij hem die met veel woorden onderhandelden en verzoeken aan hen deden. Maar er zijn geen mensen bij hem gekomen die niet met schande van hem moesten vertrekken.
De scherprechter heeft ook het zijne moeten uitrichten om hem te beproeven. Zij hebben hem zeer uitgerekt en gepijnigd maar konden hem niet bewegen om van zijn geloof af te staan of iets te doen wat tegen het geloof streed.
Als alle verzoeking met hem klaar waren en hij even standvastig bleef en niet een stap van de weg des geloofs en de Goddelijke waarheid wilde afwijken, heeft de Vrouwe van het Slot de priesters ontboden en gezegd, dat zij een vrouw was en had weinig verstand hoe men met hem moest handelen; zij moesten haar adviseren wat er met hem moest gebeuren. Nu, de vrouw had de rechte raadslieden aangetroffen, alsof men een wolf zou vragen hoe men met de schapen moet omgaan. Want zij raden hare tegelijk aan wat de keizer had geboden en wat zijn Mandement was.
Zij hebben daarna tot zijn dood besloten naar de aard van hun vaderen die ook over Christus uitriepen: *Weg met Hem; Hij is des doods schuldig. Wij hebben een Wet en naar onze wet moet Hij sterven.*

Zo gebeurde het dat hij ter dood veroordeeld werd. Enkelen in de Raad wilde niet mee instemmen. Maar dat gaf geen probleem, de duivel, werkende in de kinderen van het ongeloof, was meester in het spel.
Als men hem 's morgens vroeg zou executeren kwamen 's nachts zijn vrienden en wilde hem helpen uit de toren te vluchten. Ze groeven totdat ze bijna aan hem toegekomen waren en hij hen hoorde. Maar hij heeft hen gewaarschuwd, dat ze het niet verder moesten proberen, want hij zou door dat gat niet naar buiten komen. Zo hebben ze het daarbij gelaten zonder te weten waarom hij dat vroeg.
Toen de tijd aanbrak dat hij berecht moest worden wilden ze hem tevoren nog wat te eten geven. Maar hij heeft niet willen eten. Als hij vernam dat het zijn laatste uren was begeerde hij dat hij in een hoek met rust gelaten mocht worden. Dat hebben ze toegestaan zonder te weten waarom hij dit begeerde. Maar ze hebben hem laten bespiedden wat hij daar doen zou.
Daar heeft hij zijn handen naar de hemel opgeheven en een ernstig en hartelijk gebed tot God gedaan. Ook loofde hij God dat Hij hem tot deze ure had laten komen en hem daartoe verwaardigd had. Hij bad, of Hij hem kracht en moed daartoe wilde geven, dat hij de dood der oprechten tot een openbaar getuigenis van God zou mogen sterven. Toen heeft hij God ook getrouw gedankt voor alle weldaden die Hij ooit of ooit aan hem had bewezen; ook dat God hem nu in deze laatste ure die voorhanden was wilde bijstaan. Alzo heeft hij zichzelf in de handen van de Heere zijn God overgegeven.
De scherprechter zei: deze man is vrijmoediger (beter) dan wij allen samen.
Als hij gebeden had kwam hij weer tot het volk met een lachende mond en was gewillig om te sterven. De biechtvader van Warthousen ging met hem toen men hem uitgeleide deed. Hij vroeg nog, 'of hij van zijn geloof wilde afstaan en zichzelf genadig zou zijn'. Maar Hans zei: dat zij moesten afstaan en bekeren van hun hoererij, boeverij en afgodisch, goddeloos leven waarin ze verzonken lagen.
Als hem de scherprechter op de plaats bracht daar hij berecht zou worden, sprak hij nog tot hem: als hij van zijn geloof afstand wilde nemen had hij nog de macht om hem los te laten.
Maar Hans wilde niet, maar wilde liever zijn geloof met zijn bloed betuigen. En wat hem betrof, mochten ze nu wel verdergaan.
Zo is hij onthoofd geworden en daarna verbrand. Maar als hij niet haastig genoeg verbrand kon worden, hebben ze hem in stukken gehouwen en de stukken verbrand. Toen hem de scherprechter het hoofd had afgeslagen, dat al op de aarde lag, bleef zijn lichaam nog overeind staan met opgeheven handen, zoals hij ook gebeden had; totdat hem de scherprechter met zijn voet omver stootte.
Men zegt ook dat zijn hoofd en haar niet kon verbrand worden maar dat men het nog geheel en ongeschonden in de as vond en alzo heeft begraven.
Dit geschiedde op de 13e dag van december in het jaar 1571.
Toen hij berecht zou worden zei hij: "mijn bloed zou men nog aan de zon zien".
En het geschiedde op de 3e dag daarna, op de middag dat de zon bloedrood zich vertoonde en daar waar zij door de vensters scheen op de tafel en op andere dingen, geleek de zon zo rood alsof hij in het vuur gestaan had.
Zodat de mensen van verwondering op de straten bij elkaar kwamen. Degenen die het gezien hebben en nog leven kunnen het getuigen.

1571. VLAANDEREN

178. JELIS CLAVERSZ, LIJSABET, VROUW VAN CLAES DE VRIES, NELLEKEN JASPERS, EN DRIEENDERTIG PERSONEN GEVANGEN, 1571

Neelken (Nelleken) Jaspers, een doperse martelaar ten onrechte beschouwd als Calvinist, een meisje 17 of 18 jaar oud, werd verbrand op de brandstapel in Antwerpen, België, op 27 juni 1570 (niet 1571, zoals de Martelarenspiegel), na het geven van een moedige getuigenis van haar geloof. Het doodvonnis verklaart dat ze werd herdoopt en was "persistent in haar ketterij." Haar vader, **Jasper Hermansz** en haar moeder **Maeyken Janssens** waren beiden geëxecuteerd als martelaren in Antwerpen in 1569; Jasper op 22 juni Maeyken op 22 november. Terwijl in de gevangenis Neelken schreef een brief, gedateerd 12 december 1569, die haar vaste geloof en vreugde onthult in het lijden. Ze zei dat ze wilde het voorbeeld van haar ouders en twee jongeren die was geëxecuteerd volgen, hoewel ze nog niet waren gedoopt. Zij wordt herdacht in een 16e eeuwse hymne gecomponeerd door een anonieme auteur. [Zie brief 15 dec. 1569 in dit document] Gameo

In het jaar 1571 werden zesendertig personen aangehouden in Antwerpen, in Brabant, voor de waarheid van het Evangelie van Christus en het volgen van hetzelve. Onder hen waren Jelis Claversz, Lijsabet, huisvrouw van Claes de Vries en Nelleken Jaspers, waarvan we denken dat ze ook bij dit aantal zijn geweest, dat bestond uit zes mannen en dertig vrouwen, van wie sommigen werden verbrand, en sommigen verdronken met grote standvastigheid.
Maar Lijsabet stierf met een schroef-ijzer in haar mond, waardoor ze niet kon spreken, dat ze de toeschouwers niet kon vertellen hoe onschuldig ze stierf; in welke zaak vervulden de monniken en priesters meer dan de maat van hun voorvaderen, de bloeddorstige Farizeeën; want die stopten alleen hun eigen oren, dat de waarheid hen niet zou worden verteld door Stefánus, de trouwe getuige van God; deze nieuwe Farizeeën, de monniken, hebben er daarentegen ervoor gezorgd dat de tongen van deze vrome en getrouwe getuigen van God werden aangetast, en een roodgloeiend ijzer raakte de punt van de tong aan, opdat de zwelling zou voorkomen dat ze iets zouden uitspreken.
Aldus werden deze vrome personen [ter dood gebracht] niet vanwege enige misdaad of oproer of bedrog, noch voor enige ketterij, maar alleen omdat ze uit Babylon waren weggegaan en met Christus verenigd waren en, hierin de leer van de Heilige Geest volgden. 2 Cor. 6:17. Vandaar dat zij moedig streed voor het geloof van de waarheid, en zij zullen, van de Prins der waarheid, door genade, voor deze korte, kleine arbeid, de kroon van eeuwige heerlijkheid ontvangen en er voor altijd van genieten. 2 Cor. 6:17. Vandaar dat zij moedig streed voor het geloof van de waarheid, en zij zullen, van de Prins der waarheid, door genade, voor deze korte, kleine arbeid, de kroon van eeuwige heerlijkheid ontvangen en er voor altijd van genieten. 2 Cor. 6:17. Vandaar dat zij moedig streed voor het geloof van de waarheid, en zij zullen, van de Prins der waarheid, door genade, voor deze korte, kleine arbeid, de kroon van eeuwige heerlijkheid ontvangen en er voor altijd van genieten.

De bovengenoemde **Nelleken Jaspers** was een meisje van 17 jaar, waarvan de herinnering in deze landen op straat veel is gezongen. Ze zat ongeveer een jaar in de gevangenis, zodat ze ongeveer achttien jaar oud was toen ze stierf. Tijdens haar

gevangenschap leed ze aan zware verleidingen, als een bedreiging voor een vreselijke dood en als een rechtvaardige belofte van een voordelig huwelijk, en dergelijke. Maar evenals Christus, haar kapitein, alle verleidingen van de vijand had afgeweerd en overwonnen, zo volgde ook deze jonge heldin getrouw de dood van de voetstappen van haar Bruidegom Christus Jezus, en bleef standvastig tot de dood, en ontving door de genade van God het einde van het geloof, dat is de zaligheid van de ziel. 1 Petrus 1: 9. Hoewel sommigen Nelleken Jaspers zouden beweren voor de protestantse religie (wat ze ook ten onrechte doen met betrekking tot Anneken van den Hove, die levend werd begraven zonder Brussel), is dit toch volkomen tevergeefs, aangezien toen dit werd vastgelegd, geloofwaardige personen nog steeds leefden die beter wist, getuigde dat ze stierf in één en hetzelve geloof met deze vrome biechtvaders (Mennisten genaamd). Dit blijkt ook uit de brief van Joost Verkindert op 20 juni, waar zij wordt beschreven als van hetzelve geloof met Joost en Lauwerens Andries, die de broeders begroeten met de vrede des Heeren. getuigen dat ze stierf in één en hetzelve geloof met deze vrome biechtvaders (Mennisten genaamd).
Dit blijkt ook uit de brief van Joost Verkindert op 20 juni, waar zij wordt beschreven als van hetzelve geloof met Joost en Lauwerens Andries, die de broeders begroeten met de vrede des Heeren. getuigen dat ze stierf in één en hetzelve geloof met deze vrome biechtvaders (Mennisten genaamd). Dit blijkt ook uit de brief van Joost Verkindert op 20 juni, waar zij wordt beschreven als van hetzelve geloof met Joost en Lauwerens Andries, die de broeders begroeten met de vrede des Heeren.

179. JOOST VAN DER STRATEN, 1571
HANS VAN DER STRATEN, 31 jaar, 1571

Joost (Josse) van der Straten, een martelaar van de wederdopers, werd verbrand op de brandstapel te Antwerpen, op een Dinsdag van 1571. Eerst had hij in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen gewoond; later woonde hij in Antwerpen als stoelmaker. Hij werd gearresteerd buiten de stad Antwerpen en stierf in de stad Antwerpen. Deze onregelmatige uitvoering maakt duidelijk waarom hij niet werd gevonden in de documenten van de Universiteit van Genève. Volgens Verheyden was Joost van der Straten een oude man van ongeveer 70 jaar oud. Van Braght vermeldt dat zijn vrouw en zijn dochter niet tot de broederschap behoorden.
Ten minste twee van zijn zonen stierven als martelaren, ***Hans van der Straten*** te Brussel op 28 maart 1571, en ***Maerten van der Straten*** te Gent op 4 december 1572. Gameo

Joost van der Straten, geboren te Teems in het district Waes, in Vlaanderen, een stoelmaker van beroep, werd, toen hij ongeveer zeventig jaar oud was, uit zijn werk gehaald en met zijn hele huishouden, buiten Antwerpen, gearresteerd op de Kiel (waar nu het fort staat), en zij werden door de Spanjaarden, die hen arresteerden, naar Antwerpen gebracht. Zijn vrouw en dochter, die tot geen enkele religie behoorden, werden na verloop van tijd vrijgelaten; maar op Joost werden vele martelingen gepleegd om hem afvallig te maken. Maar terwijl hij standvastig bleef, na een gevangenisstraf van drie dagen, op Vastenavond dinsdag 1571, werd zijn mond open-geschroefd en werd hij aldus levend verbrand op de marktplaats, vóór het stadhuis, en vervolgens opgehangen aan een paal in de galgenveld. De hertog van Alva was in die tijd in Antwerpen.

HANS VAN DER STRATEN, 31 jaar, 1571

Hans van der Straeten (Straten) was een doopsgezinde martelaar, gearresteerd in Antwerpen en verbrand op de brandstapel te Brussel, op 28 maart 1571. Hij was dertig jaar oud toen hij gevangen zat. Zijn vrouw, Tanneken van den Broucke, geboren te Mechelen, 17 jaar oud, werd samen met Hans gearresteerd. Ze werd ze gearresteerd in Breda, maar kon al spoedig ontsnappen; vervolgens reisde ze naar Danzig in Pruisen, waar ze zich bij de Vlaamse Doopsgezinde Kerk aansloot.
Hans behoorde tot een familie die veel 'ketters' had, van wie sommigen zich bij de doopsgezinden voegden en stierven als martelaren. Zijn broer ***Maerten van der Straeten***, werd ***in 1572 in Gent geëxecuteerd;*** en hun vader Josse (Joost) kreeg het martelaarschap voor zijn geloof in Antwerpen in 1571. Gameo

Van Bragt: Kort na Vastenavond, in het jaar 1571, trok de hertog van Alva van Antwerpen naar Brussel en nam met hem alle gevangenen mee, zowel die van de Gereformeerden als die van de Doopsgezinde religie, waaronder ook de gevangenen Hans van der Straten, ongeveer eenendertig jaar oud, geboren op Kortrijck, en zijn vrouw Tanneken, oud ongevee zeventien jaar, geboren te Mechelen. Terwijl Hans zich stevig aan zijn geloof en de Goddelijke waarheid hield, werd hij ter dood veroordeeld en buiten Brussel met zijn mond opengeschroefd en daar levend tot as verbrand, rond het midden van de Vastentijd, in het jaar 1571.
Maar zijn vrouw, met wie hij pas zes weken getrouwd was, en die nog heel jong was, is eindelijk, door vele kwellingen en martelingen, afgeweken van haar geloof, en werd in een klooster in Breda geplaatst, vanwaar ze bij een gunstige gelegenheid ontsnapte en ging naar Danswijck, [Danzig] waar ze, nadat ze zich volledig van haar afvalligheid had bekeerd, opnieuw zich met de gemeente verenigde, en daarna altijd een vroom leven leidde tot haar Godzalig sterven.

180. EEN BRIEF VAN HENDRICK VERSTRALEN 1571, IN DE GEVANGENIS BIJ RIJPERMONDE.

Hendrik Verstralen was een doopsgezinde martelaar, geëxecuteerd in 1571 in Rijpermonde (Rupelmonde) in Vlaanderen, België. Er is niet veel informatie over deze martelaar. Het *Offer des Heeren,* Van Braght en volgende Martelaarsboeken geven niet veel bijzonderheden. Hij vond het moeilijk om zijn vrouw te verlaten. Hij verwachtte dat de congregatie na zijn dood voor zijn gezin zou zorgen. Hij zat gevangen in het kasteel in ijzeren boeien. **Maeyken Deynoots** zat tegelijkertijd in de gevangenis. In de gevangenis schreef hij drie brieven - twee aan zijn vrouw, waarvan de eerste niet gedateerd was, de tweede gedateerd Palmzondag (2 maart), 1571; één brief, gedateerd Jorisdach 1571, d.w.z. 23 april, is geschreven aan de congregatie.

De overvloedige grote genade van God, die tot ons komt van de Vader, door Christus, Zijn enige Zoon; en de onmetelijke rijkdommen van de Heilige Geest, waardoor we nu tot het eeuwige leven worden bewaard, te midden van dit slechte en verkeerd geslacht, deze enige en eeuwige God van alle genade houdt je, mijn aller-liefste vrouw en zuster in de Heere, mijn vlees, mijn benen, de liefste onder alle schepselen op aarde.
Hierom heb ik meer dan eens voor de heren beleden, als de hele wereld van mij was, zou ik het overgeven, als ik mijn vrouw en kinderen met een goed geweten kon

houden; maar omwille van de Heere moet ik nu in strijd met de natuur alles opgeven - de geest moet het vlees overwinnen.
O mijn Janneken, mijn schaap, hoe moeilijk is het voor mij om afstand te doen van u en de kinderen! O, hoe diep ben je begraven in mijn hart; wat nu een groot strijd voor me is; moge de Heere me helpen om de overwinning te behalen, zodat de kroon van het leven voor mij kan worden voorbereid, met alle uitverkoren heiligen van God; die alles hebben verlaten omwille van de Heere.
O mijn lieve vrouw, mijn schaap, mijn liefde, ik dank u vanuit de diepten van mijn ziel, voor uw troostende brief, die u mij hebt gezonden; en moge de Heere Zijn eeuwig leven schenken aan allen die door raad of daad hun hulp hebben verleend in deze zaak. De brief verwijderde een groter gewicht van mijn hart, dan alle rijkdommen op de aardbodem waard zijn. Oh, wat een goede zaak is het om de gevangenen te gedenken; hoe welkom was deze Hábakuk voor mij, die mij arme gevangene in mijn ziel heeft gevoed, hier in het hol van de leeuw; voor een klein hapje dat komt van buiten, sterkt me tien keer meer dan wat ik bij me heb. Hist. van de Draak vers 12, etc. die alles hebben verlaten omwille van de Heere.
O mijn lieve huisvrouw en zuster in de Heere, ik bid u om des Heeren wil, die nu voor Zijn zaak gebonden is, houd u aan de waarheid, zoals de gemeente in Antwerpen en Gent nu staat. Blijf bij hen die echt God vrezen; en de God van alle troost zal bij u zijn, ja, God en Zijn heilige Kerk zullen u voeden, én mijn jonge lammeren, hiervan twijfel ik niet. Als je doorgaat in de vreze des Heeren en al je zorgen op Hem richt, hoewel je nu arm bent; mijn zuster en beminde huisvrouw, u zult veel rijkdom hebben, als u God vreest en de zonde schuwt, zoals ik u vertrouwt. Tob. 4:21.
Ik bid je verder mijn dierbare vrouw, houdt zorg zolang je leeft, van mijn jonge lammeren, mijn Susanneken, mijn Abrahamken en mijn Isaaxken, opdat ze opgevoed worden in de vrees voor God. Oh, met welke hete tranen bid ik tot mijn God, laat ze opgroeien in Zijn angst, of dat Hij ze meeneemt naar Hem!
O mijn liefste liefde op aarde, Janneken Verstralen, kus al mijn kinderen eenmaal voor mij, en vertel mijn Susanken, dat het de wens van haar vader is, dat ze gehoorzaam is aan haar moeder in de vrees voor God; en leer ijverig te zijn om haar lieve moeder te helpen, om brood te verdienen voor haar kleine broertjes.
En u mijn Janneken, mijn liefde, gedenk mij uw gevangen man op weg naar de eeuwige Waarheid, en omwille van het getuigenis van Jezus, in je gebeden. Dit bid ik u en alle godvruchtige broeders en zusters, om ons te helpen tot God te bidden, dat we de overwinning ten goede strijd mogen behalen, dat God nu mijn vingers zal onderwijzen ten oorlog en mijn arm om de boog van staal te buigen, zodat ik door geloof een troep kan doorbreken en door mijn God over een muur kan springen (Ps. 18:34, 29); zodat we met Paul kunnen zeggen: de strijd is gevochten, de weg is geëindigd, de kroon van het leven is voor ons gelegd. 2 Tim. 4: 8.
[Maeyken Denoots] en ik zijn vastbesloten om zo'n kracht te gebruiken om het koninkrijk van God in te nemen, dat vlees en bloed op de posten en staken zal blijven hangen. Het is ons niet toegestaan om bij elkaar te blijven; we zijn echter drie keer samen geweest, maar door middel van strategie; de eerste keer, toen de disputeerder uit Gent kwam. Toen kwamen ook alle heren en ik begon tegen hen te zeggen met welke ramp ze gestraft zullen worden, die nu hun handen in het bloed van de onschuldigen staken. Toen wierpen ze hun ogen neer; maar een vleier begon te zeggen, dat ik alle heren zeer ernstig had beschuldigd.
Kortom, ik voelde dat hij degene was die met mij in discussie moest gaan; daarom veinsde ik eindelijk alsof ik mezelf niet kon verdedigen, en sprak aangenaam met de heren, en verzocht om ze Maeyken te willen horen; "want ik zie, zei ik, dat je ernaar

verlangt mij te helpen, en op deze manier zul je slechts één keer de problemen hebben; als je er één helpt, help je ze allebei." Ze stemden er dan ook mee in, toen begonnen we het schild tegen de speer te zetten, [onszelf te verdedigen], en het duurde tot lang in de middag. Na het middageten ontmoetten we elkaar weer, maar Maevken werd niet toegestaan om naar mij toe te komen.
We begonnen toen enkele zeer scherpe woorden te hebben; vandaar dat zij hun tactieken veranderden, en aangenaam begonnen te zeggen, of ik het niet durfde doen zoals Paulus, en, in tegenstelling tot mijn opvattingen: Timotheüs besnijden en mijn hoofd scheren; ja, heimelijk zei hij, of ik niet durfde met Judith het hoofd van Holofernes afsnijden, hoewel het niet waar was, dat ik alles zou doen wat ik zou beloven; of het niet dezelfde God was en of men nu niet zo goed kon liegen als toen, ter wille van een goed doel; want er staat geschreven, hij zei: "Als het mogelijk is, leef dan vreedzaam met alle mensen." Rom. 12:18.
Ik vroeg tijd voor overweging, of ik het met de waarheid en een goed geweten kon doen. We gingen toen uit elkaar en ze zeiden dat ze niets anders wilden. Ze keerden een andere keer terug en vroegen welke conclusie ik was gekomen; en ik probeerde gedurig bij Maeyken te zijn; maar het mocht niet zo zijn.
Ik zei toen: "Laten we samenkomen, ik hoop altijd te doen wat mogelijk is."
Daarop is Maeyken bij mij gekomen en ik legde de zaak aan haar voor zoals ze mij hadden gezegd. Waarop ze zei: "Hoe zou dit moeten, zou de hond terug moeten keren naar zijn eigen braaksel?" II Peter 2:22.
Ik vertelde hen toen dat ze me alleen met Maeyken moesten laten spreken, en dat hebben ze toegestaan.
Ik vertelde Maeyken vervolgens dat geen enkele levende man me hiervan zou moeten overtuigen, dat de zaken van de priesters juist zijn. "Ze weten het goed", zei ik, "maar ze willen van ons af zijn; maar we willen samen leven en sterven."
Daarom hebben we gezegd dat we de zaak moeten overwegen, waarmee ze tevreden waren. Ik hoop altijd te doen wat mogelijk is."

Op een ander moment namen ze Maeyken alleen, maar ik moest toch ook meekomen. Toen ik kwam en er was, merkte ik dat ze ons grote vriendschap toonden en veel beloofden om ons op straat te zetten, zo vrij als we ooit waren geweest, waarvoor ze hun zielen te pand beloven. Zodat ik eindelijk bang werd, uit angst dat ik door hun eerlijke toespraken op een dwaalspoor gebracht zou worden. Ze hadden ook meer hoop om me te winnen dan Maeyken.
Daarom viel ik op mijn knieën en smeekte hen om niet langer moeite met ons te doen; want ik heb mijn God dag en nacht met vele tranen gesmeekt, dat Hij mij in Zijn waarheid zou bewaren; en daarom zou ik leven of sterven met de Heere.
Toen sprong Maeyken op van vreugde, want ze had gedacht dat ik het had opgegeven, omdat ik met een droevig gezicht binnenkwam. "Nu ben ik blij," zei ze, "want ik dacht, dat ik alleen zou moeten sterven."
Maar toen ik merkte dat Maeyken zulke gedachten over mij had, viel ik op mijn knieën en zei: "Het spijt me zeer hiervoor." Zo schudden we elkaar de hand en kusten elkaar, en we verheugden ons zeer. Maar onze tegenstanders waren zeer bedroefd.
Ik zou deze dingen netter hebben geschreven, maar ik kan me niet goed behelpen met deze schrijfmaterialen.
Verder, mijn aller-dierbare huisvrouw, mijn schaap, mijn liefde, ik deel u mee, dat ik weinig belast ben in mijn geweten, de Heere zal er voor altijd voor geprezen worden; maar al mijn droefheid wordt veroorzaakt door de bitterheid van ons afscheid.

Maar mijn lieve schaap dit zou ik u willen vragen, omdat u zo'n goed karakter heeft dat u zonder een man zou kunnen leven, dat u voortaan alleen bij mijn kinderen blijft; want vaak ontstaat er groot verdriet door opnieuw te trouwen.
En waarin ik je ooit heb bedroefd door mijn zwakheid, vraag ik je om vergeving, omwille van de diepe wonden van de Heere en Zijn onschuldige dood.
Groet veel alle Godvrezenden en de zuigelingen die aan Sions borsten liggen .
Serres, gij gebroken beens-hoofd, en J. van G. helpt toch zorgen voor mijn arme weduwe en kleine wezen, wetende dat je daarin de mens niet zult dienen, maar God.
Ik groet zeer H.C.M. en A. en L. en C. O, hoe graag zou ik netjes willen schrijven, maar ik heb geen goede materialen.
Adieu, mijn vlees en bloed; kus Susanneken voor mij.
Och Adieu van mij, Adieu, Adieu, mijn lieve vrouw. Bid onze lieve Heere voor mij om een zalig einde.

EEN ANDERE BRIEF VAN HENDRICK VERSTRALEN NAAR ZIJN VROUW

O mijn dierbare huisvrouw, mijn vlees, mijn been, mijn lieve vriendin, mijn lief, mijn schaap, niet aan mijn hart, maar in mijn hart, en *voortaan mijn arme weduwe*, die ik moet verlaten naar Gods believen, goedheid, de wil en de raad, die het heeft goed gedacht dat ik naar Zijn welbehagen hier in banden moet liggen omwille van Zijn eeuwige waarheid, die, naar ik hoop mijn lieve vrouw en zuster in de Heere, ik door de genade van God om te verzegelen met mijn dood, om te betalen de gehoorzaamheid die we God verschuldigd zijn, dat wil zeggen, het verloochenen van onszelf; dat we niets boven Hem mogen liefhebben, noch vader, noch moeder, noch vrouw, noch kind, noch ons eigen leven; of God bedreigt ons met Zijn eeuwig oordeel.
Hij die iets ander bemint dan Mij, kan Mijn discipel niet zijn, laat staan Mijn zoon; en zij die geen zonen zijn, zijn bastaarden, die noch deel, noch erfenis met God zullen hebben. Ef. 5: 5.
En dit is de reden, mijn lieve vrouw, dat, hoewel jij en mijn kleine kinderen zo diep in mijn hart liggen, dat gij tegen mijn eigen natuur ertussenuit geworpen moet worden; want u bent mag geen afgod voor mij zijn, noch ik voor u, zo lief we onze dierbare zielen hebben. I Cor. 6:20.
Weet daarom, mijn dierbare huisvrouw, dat ik u en mijn kleine kinderen zal aanbevelen aan de grote, almachtige en eeuwige God, die rijk is aan genade over al degenen die Hem vrezen en liefhebben, dat Hij door Zijn goedheid en grote kracht Hij je zal brengen naar de eeuwige, heerlijke en onbesmette erfenis van al degenen die geheiligd zijn.
De God van alle troost, en Vader van alle genade, die in de hemel of op aarde de ware Vader wordt genoemd, verlene u dezelve, mijn lieve vrouw, Janneken Verstralen, dat gij door Zijn onpeilbare genade en onmetelijke goedheid en de rijkdom van Zijn genade, moge versterkt worden door Zijn Heilige Geest in de innerlijke mens, en dat Christus, Zijn gezegende Zoon, in uw hart moge wonen door het geloof (Efeziërs 3:16, 17), opdat u, mijn liefste, bekleed mag zijn met de mantel van gerechtigheid en met de band van liefde rond je lendenen uws gemoeds (6:14, Kol.3: 14); ja, dat de mand met druiven en de bundel van mirre mag hangen tussen uw beide borsten, in uw hart, namelijk, Christus Jezus, waardoor u kunt worden bewaard voor de pest die in de duisternis wandelt (Psalm 91: 6); en zo schijnen met een eeuwige kroon, als een dochter geboren uit koninklijk zaad, het levende Woord van God. En moge u de overwinning behalen van een goede strijd. Moge dit gedaan worden tot de lof en glorie van de almachtige God en tot de zaligheid van uw ziel. Amen.

Dit zendt Hendrick Verstralen, je man, gevangen in de Heere omwille van de eeuwige waarheid en het getuigenis van Christus, aan mijn beminde huisvrouw en zuster in de Heere, als een aanhef en een goede wens van mijn hart, en als mijn laatste Adieu. Adieu, mijn liefste op aarde; Adieu, zuster in de Heere. Oh, sterk is de waarheid; het overwint alle dingen. I Esd. 4:35.
O mijn eigen rib, die uit het midden van mijn lichaam wordt gehaald, hoe moet ik niet van je houden, jij mijn huisvrouw, die meer van mijn ziel dan van mijn lichaam houdt, zoals ik begrijp uit je brief; wat een grote vreugde voor mij is en een eeuwigdurende troost. Ik heb het met veel tranen gelezen. Ik dank u zeer, mijn schaapke, voor uw oprechte zorgzaamheid voor mij.
Ik bid verder, mijn lieve huisvrouw, die ik eervol heb getrouwd voor God en Zijn gemeente, nu ons afscheid nabij is, help ons en al de Godvrezenden om nog een tijdje tot God te bidden en tot God te smeken. Nu Maeyken, onze geliefde zuster, en ik, uw man, die nu nog steeds in ons grootste strijd zijn, onder de bloedige banier die Christus, de Auteur van het geloof, en die de Hoofdkapitein heeft gedragen in het midden van Zijn heiligen, opdat wij met Hem, door onze dood, onze vijanden kunnen overwinnen, met God onze vaandel op de mast mogen steken, en met vrede en rust onze kamers binnenkomen (Jesaja 26:20), en verwachten de komst van onze Heere, die door Zijn genade ons zal opwekken van de aarde tot het eeuwige leven.
En mijn lieve schaap, mijn vlees, mijn bloed, wees geduldig in uw verdrukking; ga nu verder met Judith en Anna, de profetes gedurig in gebed, dienend uw God dag en nacht, in het huis van de Heere, wat Zijn gemeente is.
Kijk, mijn lieve huisvrouw, ik hoop dat je zult doen volgens de raad van Paulus (1Cor.7: 32), nu je ongetrouwd bent; dat u de Heere ongehinderd zult dienen en trachten Hem te behagen en heilig te zijn in ziel en lichaam.
Luister, mijn vrouw, mijn liefste liefde op aarde, volg mijn raad ter wille van de Heere; ga heen en verkoop alles wat je kunt missen, wat klein is, en leef zo eenvoudig mogelijk, want een weduwe kan zich met heel weinig ophouden; en zoek een eervolle, rustige meid die geen gezelschap houdt met jeugdige metgezellen; en vluchten weg van de jeugdige lusten en doe het beste met mijn kleine kinderen. De Heere zal het je wel geven. Hij die de wilde ezel zijn voedsel geeft in de woestijn, wanneer hij schreeuwt van dorst; en die de jonge raven voedt die tot God roepen, zoals David zegt (Psalm 147: 9); Hij zal u ook voeden, mijn lieve schaap, wanneer u, mijn weduwe, mijn uitverkoren lam, met mijn jonge weeskens naar God zult roepen. Hoewel uw tranen hier op aarde vallen, zullen zij niet ophouden totdat zij de wolken binnendringen en voor God verschijnen. Dan zult u troost vinden, zoals David zegt: "De rechtvaardige roept, en de Heere hoort en redt hen uit al hun benauwdheden, ja de Engel des Heeren, legert zich rondom hen die Hem vrezen vanuit het hart." Ps. 34:17, 7.
O mijn lieve vrouw, denk aan de woorden van Paulus: de tijd is kort. Ik zou u graag willen sparen; - zegt hij - die getrouwd zijn, moeten zijn alsof ze dat niet waren. I Cor. 7:29. Dus, mijn geliefde zuster in de Heere, Janneken Verstralen, het einde van alle dingen is nu nabij, zegt Petrus; de hemel zal samengerold worden, en als rook vergaan, en de elementen zullen met vurige hitte smelten. 1 Petrus 4: 7; Openbaring 6:14; 2 Petr. 3:10.
O, hoedanigen behoort gij dan te zijn in alle heilige en kuise wandeling. 2 Petr. 3:11. Oh mijn lieve vrouw deze woorden hebben me soms bang gemaakt vanwege mijn slechte, goddeloze vlees; waar ik mee omhangen ben; maar ik troostte mij hierin, dat God door kastijding mij zou louteren in het vuur der verdrukking en mij aldus genadig zou zijn; want ik heb zijn waarheid liefgehad, hoewel zwakheid mij aanhing. Daarom zal ik nu met de profeet Micha zeggen: "Ik zal de toorn des Heeren dragen, omdat ik tegen

Hem gezondigd heb." Micah 7: 9. En met Sirach: "Ik zal liever in de handen van de Heere vallen dan in de handen van mensen, want Zijn genade is net zo groot als Hijzelf is." Sir. 2:18. Hij vergeeft zonde en helpt in nood. Ps. 32: 5.
Daarom, mijn beminde huisvrouw, wees geduldig in de verdrukking die op ons beiden rust; belijdt met Judith, dat onze straf minder is dan onze zonden. Judith 8:27. En Hij helpt in nood; want hij die zich vernedert voor het aangezicht des Heeren, en belijdt en zijn zonden verzaakt, zal genade ontvangen; maar wie deze bedekt, zal niet voorspoedig zijn. Prov. 28:13. Maar als we onze zonden belijden aan de Heere, is het God die hen vergeeft, want we hebben een vrije en open Fontein tegen zonde en onreinheid, zoals Zacharias zegt. Dat wil zeggen, Christus Jezus, die ons heeft gekocht met Zijn kostbaar bloed; want het bloed van onze lieve Heere Jezus Christus reinigt ons van al onze zonden.
Zie, mijn dierbare vrouw, hoewel nu het lijden van Christus in overvloed in ons is, zo is onze vertroosting veel meer in overvloed aanwezig door Christus; en dat wij door Zijn onschuldige dood het eeuwige leven zullen hebben, als wij standvastig blijven in de vreze Gods tot het einde, zoals ik hoop door de genade van God te doen.
En ik bid u ook, mijn Janneken Verstralen, mijn lam, mijn liefde, dat u dat zult doen, en een eervolle weduwe zult blijven, in gebed en smeking tot God (I Timotheüs 5: 5), en in heiligheid, zonder welke niemand de Heere zal zien (Hebreeën 12:14); totdat je ook door de Heere wordt weggenomen.
O mijn aller-liefste liefde op aarde, in mijn vaderlijk hart, de uwe en mijn kleine kinderen, wens ik u veel goeds toe naar de ziel. - Er zijn drie van mijn kleine lammetjes bij de Heere en ik hoop dat door Gods genade spoedig de vierde te zijn.
Och mijn lieve vrouw, dat ik, door de genade en kracht van God, tweemaal levend in een pekton kan worden verbrand, voor jullie vieren die achter moeten blijven, en jullie nu met mij naar de Heere mochten gaan in de rust! Wat een vreugde zou het zijn voor mijn vaderlijke hart, als ik zeker was van de zaligheid van jullie allemaal.
Geschreven met veel hete tranen. Dit bid ik u, mij aller-liefste huisvrouw, dat u een eervolle en rustige weduwe moogt blijven. Neem dit niet kwalijk van mij; want het is wel mijn raad, maar daarom geen bevel; maar ik zoek het voor de grotere zekerheid van uw zaligheid.
O, hoe vaak is dit gebeurd, dat weduwen wiens mannen zo moedig voorgingen, en zo moedig hun leven gaven voor de waarheid, door opnieuw te trouwen, zich aan vele zorgen hebben onderworpen, waarvan sommigen in verval zijn geraakt en sommigen verdwenen door het leven in groot verdriet, zuchtend over degenen die ze nu hebben.
Vandaar, mijn lieve lam, ik herhaal het, denk aan de woorden van de apostel: "De tijd is kort, ik zou je willen sparen. Want hij zou graag willen hebben dat alle mensen waren zoals hij zelf, gezien dat door huwelijk veel moeite komt in het vlees." I Cor. 7:28, 29, 7. Iedereen heeft echter zijn bijzondere gave, de een dit, de andere; maar doe wat u wilt, alleen dat het in de Heere wordt gedaan. v. 39.
Maar ik hoop en vertrouw op mijn God, dat Hij u vast bij mijn drie lammeren zal houden en u zal behouden, dat je misschien niet wordt meegenomen; en niet mijn lieve vrouw, u laten verzocht worden boven hetgeen gij kunt dragen. Want God weet hoe hij de Godzaligen uit verzoeking te bevrijden, maar de onrechtvaardigen en de goddelozen te bewaren tot de dag des oordeels om gestraft te worden. I Cor. 10:13; 2 Petr. 2: 9.
Vandaar mijn lieve lam, zal ik u aanbevelen aan de Heere, onze God en Helper in nood, en verder aan Zijn heilige Gemeente; mogen zij samen hun vaderlijke hart over u openen, mijn arme weduwe en jonge wezen.
Verder wens ik, mijn lieve vrouw, dat, waar het u ook uitkomt, dat u de Godvruchtige broeders en zusters veel in mijn naam begroet met de vrede des Heeren; en vertel hen,

dat ik zeer naar allen verlang; en dat zij ons als hun medebroeders gedenken als aan arme gevangenen, en helpen bidden en smeken bij God, dat we de oorlog van de Heere mogen voeren, en dat Hij ons ook kan helpen de overwinning te behalen, zodat we het veld kunnen behouden tot Zijn lof en tot onze zaligheid; en zeg ze allemaal Adieu in onze naam, als ik misschien niet meer kan schrijven.
En aan u, mijn lieve vrouw, mijn vlees en mijn bloed, wil ik ook Adieu zeggen; Adieu, mijn bijstand-helper in nood; Adieu, mijn trouwe vriendin op aarde. De Heere wordt geprezen, die u aan mij gaf; jij, mijn schaap, die me altijd getroost hebt in mijn verdrukking. Adieu, mijn Susanneken, mijn Abrahamken, mijn Isaaxken; Adieu, Janneken; mijn liefste liefde op aarde, die mij zes kinderen heeft gebaard, waarvan ik er hoop dat ik ook er binnenkort in rust zal zijn.
De almachtige God, voor wie niets onmogelijk is, maar Wiens macht gelijk is aan alles, beware u, mijn uitverkoren vrouw, met de andere drie onschuldige lammeren, tot Zijn eeuwig leven.
Oh mijn schaap, mijn Janneken Verstralen, moge de almachtige God ons schenken, mijn liefste, dat we met onze kinderen bij de Heere mogen komen, om samen te juichen voor de troon van het Lam en de Majesteit van onze God. Amen.
Moge God u, mijn lieve vrouw, in de eenvoud van duiven houden, de onschuld van kinderen, en de voorzichtigheid van slangen, en u naar Zijn eeuwige erfenis brengen. Ik beveel u aan de Heere en het rijke Woord van Zijn genade aan.
Door mij, je man, Hendrick Verstralen, op weg naar de eeuwige waarheid, in Rijpermonde, met boeien aan mijn benen.

Maeyken Deynoots begroet u en al Godvrezende mensen met de vrede van de Heere. Oh, groet het huishouden bij D. veel in onze naam. Ik verlang heel veel naar de oude moeder en haar dochters, dat ze onmiddellijk hun lendenen omgorden met de gordel van de waarheid, en de schoenen van het Evangelie aantrekken, om het kamp van God binnen te gaan, naar de gemeente, waar nu de oorlog des Heeren wordt gevoerd. Kom terstond, mijn lieve oude moeder, met uw jonge dochters, om de trossen van de Kapitein van ons geloof te dragen, namelijk de rugzak van liefde, waarin de helm van de zaligheid is, met een mooie pluim genaamd *geloof en vast vertrouwen*. Bedek ze met de mantel van gerechtigheid, zodat de mooie helm van de zaligheid niet kan roesten, en de pluim niet bevuild raakt, dat wil zeggen, dat uw geloof en vertrouwen ten opzichte van God niet mogen falen, en je achterwege blijft met angstige en vreesachtige mensen.
Hoewel je ziet dat alle stormen, onweders en zware regens op de rechtvaardigen vallen, onthoud, mijn lieve schaap, dat alle Godvrezenden zich moeten laten opnemen en soldaten worden onder de bloedige banier die Christus Jezus, onze belangrijkste Hoofdman, die het vaandel heeft gedragen te midden van Zijn heiligen, en onder wiens banier ik nu sta door de genade van God, en hoop om ridderlijk met Hem te strijden en wettig te kampen, zolang ik op mijn voeten kan staan, en er adem in mij is.
Hiermede zal ik u vaarwel zeggen, mijn lieve vrienden D. en P., en de dochters, en u aanbevelen aan God, en aan het Woord van Zijn genade, in de hoop dat u zult volgen.
Adieu, mijn lieve vrienden, aan wier tafel ik voor de laatste keer brood at, en we zongen een hymne tot eer van God. Adieu, mijn lieve vrienden, in de hoop dat we samen brood zullen eten in het koninkrijk van God, en de olie van vreugde en de nieuwe wijn zullen drinken.
Door mij Hendrick Verstralen, in banden voor het getuigenis van de waarheid, op Palmzondag, 1571

BRIEF VAN HENDRICK VERSTRALEN, AAN ZIJN BROEDERS EN ZUSTERS

Wij gevangenen en gebonden in de Heere omwille van de eeuwige waarheid, Hendrick Verstralen en Maeyken Deynoots, uw zeer zwakke broeder en zuster in de Heere, wensen onze zeer geliefde en hartelijk beminde broeders en zusters, die met ons in de Heere hetzelfde geloof hebben en zijn uit Babel gegaan, om niet langer het onreine aan te raken, noch om meer samen te zijn met ongelovigen, maar zijn naar Jeruzalem gekomen, in de gemeente van de levende God, de Heere, uw God, te dienen, rond het 'slachthuis', waar sommigen van u nog voor gespaard worden, zoals de profeet Jeremia zegt (Jeremia 11:19), om gedoopt te worden; wensen wij gevangenen, u veel troost, blijdschap en vreugde in heel uw hart, van God, onze hemelse Vader, en dit door Jezus Christus, zijn enige, eeuwiggeboren Zoon, vol van genade en waarheid, door deze onze Hoge Priester en genadetroon, die zichzelf aanbood aan God Zijn Vader voor ons, aan de boom van het kruis, dat Hij ons door Zijn dood ons de toegang tot het eeuwige leven zou kunnen voorbereiden. Door dit onschuldige en smetteloze Lam, dat onze zonden wegnam, buigen wij dag en nacht voor God, onze hemelse Vader, de knie van ons hart, dat Hij Zijn vrede wil vermeerderen onder u, als een waterstroom, en u bevestigen, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, met Zijn Heilige Geest, opdat u versterkt wordt in de innerlijke mens; en de eenheid van de Geest behoudt in de band van vrede en liefde (Efeziërs 4: 3). Opdat wij, mijn geliefde broeders en zusters, die gekocht en verlost zijn met het kostbare bloed van onze Heere Jezus Christus, samen de Heere in heiligheid en gerechtigheid aannemen om Hem te dienen, zolang we in deze tabernakel zijn. Amen. Enz.

… Wij gevangenen in de Heere, gebonden om de eeuwige waarheid en het getuigenis van Jezus, Maeyken Deynoots en Hendrick Verstralen, groeten hiermee al onze broeders en zusters in de Heere, en sturen u deze korte brief vanuit de diepte van ons hart, als ons laatste Adieu; hierbij liefdevol afscheid nemend van alle geliefde broeders en zusters, vooral degenen van u die ons bekend zijn, en ons veel goeds hebben getoond door uw troostende vermaningen, in onze verdrukking, waar we gevangen worden gehouden omwille van de eeuwige waarheid. Vandaar dat wij al uwe geliefden, die onze brief zullen zien, of horen lezen, opnieuw bidden, voordat wij uit het vlees zijn, dat u ons hartelijk zult helpen om de Heere te smeken, dat wij zelfs tot de dood toe, tot lof en prijs van de Hoogwaardige heerlijkheid Gods, mogen overwinnen; en tot onze zaligheid, en tot uw roem in de dag van Christus. Fil. 2:16. Adieu, al mijn lieve broeders en zusters. Adieu, allen die de Heere liefhebben en Zijn verschijning.
Adieu, H.P.H. de R. en D.P en Adam en zijn huisvrouw, en B.P. en S. en J. van H., onze trouwe nood-helpers. Adieu, K. en L.B. en M.S. en G. en haar zus Janneken.
Lieve vrienden, neem het ter harte om tot God te bidden voor ons, want wij vragen het van u met tranen.
H. de R., ik bid u groeten veel in mijn naam met de vrede van de Heere, als een Adieu, L. de C., en uw dienstmeid en uw vriend C., en al mijn dierbare broeders.
Och, dat God zou maken dat de twee Abrahams elk uit hun rib een Sara zouden maken; dit is de wens van mijn hart.
Zegt ook Adieu, Grietken en Judith.
Adieu T. de S. en je vrouw onze L.S.G. aan u mag ik stoutelijk noemen mijn lieve broeder, Adieu, mijn lieve vriend; maar ik hoop je nog te bedenken, als het mogelijk is. Houdt u toch vroom.
Geschreven op de dag van St. Joris, 1571. [23 april]

181. MAEYKEN DEYNOOTS; ADRIAEN JANSz HOEDEMAECKER, EN JELIS DE BACKER, LEVENDIG VERBRAND IN RIJSSEL, 1570

Maeyken Deynoots zat tegelijkertijd in de gevangenis **met Hendrik Verstralen**. In de gevangenis schreef hij drie brieven - twee aan zijn vrouw, waarvan de eerste niet gedateerd was, de tweede gedateerd Palmzondag (2 maart), 1571; één brief, gedateerd Jorisdach 1571, d.w.z. 23 april, is geschreven aan de congregatie.
Deze brieven, van Maeyken Deynoots, getiteld *Twee schoone Brieven*, werden gepubliceerd in 1577 en in 1579 en misschien al in 1571 (zie Bibliografie I, 465). De [Amsterdam Mennonite Library] heeft een exemplaar van de 1577-editie. De brieven waren ook opgenomen in een 1578-editie van het *Offer des Heeren*.
Hendrik was de auteur van drie liedjes, waarvan alleen de eerste te vinden is in het Offer des Heeren. Het begint, "O Heere Godt van grootte machte" (O God, Heer van grote macht). De twee andere liedjes beginnen: "De Heer van hemel en aarde" Ze zijn te vinden in Twee schoone Brieven, in de Hoorns Liedt-boeck van 1630, en herdrukt in Wackernagel, Lieder.

Maeyken Deynoots, een martelaar van de wederdopers, geëxecuteerd te Rijpermond (d.w.z. Rupelmonde, België), in 1571. De methode en exacte datum van uitvoering zijn onbekend. Met Hendrik Verstralen werd ze gevangen gezet in het kasteel van Rupelmonde en geketend met ijzeren boeien. Het Offer des Heeren (1578) en de latere Nederlandse martelarenboeken, waaronder de martelspiegel van Van Braght, met korte brieven van Maeyken gericht aan de congregatie. Het waren afscheidsbrieven, waarin ze hen aanspoorde standvastig te blijven in het geloof. Ze was kennelijk bekend met de geschriften van Menno Simons of Dirk Philips. De brieven van Maeyken waren afzonderlijk gepubliceerd voordat ze in het Offer des Heeren werden opgenomen. GAMEO

BRIEF VAN MAYYKEN DEYNOOTS AAN HAAR BROEDERS EN ZUSTERS, 1571, IN DE GEVANGENIS TE RIJPERMONDE

De overvloedige genade en genade van God, onze hemelse Vader, door Zijn enige, eeuwig geboren Zoon, onze Heere Jezus Christus, die Zichzelf voor ons heeft geofferd aan God, Zijn hemelse Vader, als een verzoening voor onze zonden, opdat Hij ons zou verlossen van de toekomende toorn; die zal komen over allen die het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet hebben gehoorzaamd, die zal worden gestraft met eeuwige pijn en verderf (II Thessalonicenzen 1: 8); maar moge wijsheid, kracht en troost van de Heilige Geest, die voortkomt uit zowel de Vader als de Zoon, deze enige eeuwige en almachtige God, door Wie elke goede en volmaakte gave wordt gegeven, altijd bij ons en u blijven, mijn lieve broeders en zusters, opdat Hij ons allen door genade bekwaam wil maken, zodat we waardig worden bevonden op de dag van Zijn toekomst. Amen. Lucas 21:36.
Mijn hartgrondig lieve broeders en zusters in de Heere, ik wens u uit het diepst van mijn hart toe, dat u altijd welvaart in ziel en lichaam. Ik Maeyken, uw zwakke zuster in de Heere, dank u uit de grond van mijn hart voor de grote liefde die u ons toont. Ik wens voor God, dat u hetzelve in uw nood ook mag ondervinden, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere.
Neem het mij niet kwalijk dat ik niet meer met mijn eigen hand kan schrijven; want ik ben zeer onbekwaam daarin. Ik vond het echter niet noodzakelijk; want Hendrick, onze geliefde broeder, mijn medegevangene in de Heere, heeft het zo goed gedaan voor ons

beiden. Ik wens u hetzelve voor God, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere. Laat het aan u voorkomen alsof ik het zelf had geschreven.
Het is mijn wens dat we het mogen verzegelen met ons bloed, tot lof en eer van de heilige Naam van de Heere, en tot de zaligheid van onze zielen.
Met mijn eigen hand wens ik Adieu aan al mijn dierbare broeders en zusters in de Heere. Adieu; houd u altijd moedig vast aan de eeuwige waarheid. Adieu. Bid de Heere voor ons. Ik bid dag en nacht voor u in mijn zwakheid.
Adieu, G.C.N.T. en je vrouwen. Adieu, B.J.B.P., mijn lieve zussen.
Adieu, Andries M. Adieu, adieu; ontvang dit ten goede.

BRIEF VAN MAEYKEN DEYNOOTS, AAN HAAR BROER EN ZUS

Ik, gevangene van de Heere, groet u vanuit het diepst van mijn hart, mijn zeer dierbare en liefdevol beminde broer en zuster J. en Andries die nu in grote verdrukking en verdriet zijn vanwege de droevige scheiding. O, wees geduldig in al je verdrukkingen, blijf gedurig in gebed, en verheug je in de hoop, die niet schaamt, mijn lieve broer en zuster in de Heere.
Het is goed om geduldig te zijn en te wachten op de hulp van de Heere; want hij die God vreest, wordt getroost na verzoeking; en na bestraffing vindt hij genade. De Heere verbergt Zijn gezicht voor een ogenblik, maar met eeuwige vriendelijkheid zal Hij ons genadig zijn. Jes. 54: 8.
Vandaar, mijn geliefde zuster Janneken, troost uzelf met het heilige Woord van de Heere; hoewel je nu als het ware een verlaten en van hartbedroefde vrouw bent, is het maar een korte tijd, en uw droefheid zal in eeuwige vreugde worden veranderd; want uw Maker is uw Man; de Heere Sebaoth is Zijn Naam; en uw Verlosser de Heilige van Israël; de God van de hele aarde zal Hij worden genoemd, vers 5.
O gij strijderes van God, strijd moedig tegen uw vlees en bloed en blijf standvastig tot de dood, en daar zal u de kroon van het eeuwige leven worden gegeven, met volle vreugde, die niemand van u zal afnemen.
Andries, mijn lieve broeder, dat je van ons gescheiden bent met groot verdriet en dat je verlangt om bij ons te zijn, dat moet ge de Heere aanbevelen, want alles moet zijn juiste tijd hebben. Ze hadden de kracht niet, toen ze tegen me zeiden: "Vrouw, je moet met ons meegaan." Ik zei: "In de naam van de Heere."
Ze hebben je erg gewenst te vinden. Ik zei: "Als het de wil van de Heere was, zou je hem te pakken krijgen."
Ik ging heel gewillig terug; toen groette ik onze geliefde broeders met de kus van vrede, omdat de liefde mij daartoe dwong. Ik geloof dat mijn broeder en medegevangene u hebben geïnformeerd hoe het verder is gegaan, en van de procedure met ons, voor zover hem bekend. Ik kan er niets over schrijven, bij gebrek aan papier.
Mijn geliefde broer en zuster, ik dank u hartelijk voor uw goede vermaning, trouwe waarschuwing en zoete vertroosting, en wens voor God, dat u hetzelve kan worden gedaan in uw benauwdheid. Ik las het met veel tranen, en bedankte keer op keer de Heere, die door Zijn grote genade Zijn arme, zwakke, gevangengenomen en gebonden kinderen wil gedenken en hen niet vergeet. Troost en waarschuw elkaar met dezelfde woorden, mij lieve broeder en zuster in de Heere, en kust elkaar eenmaal van mij. Ik hoop te doen wat je zei.
Hiermede zal ik u aan de Heere aanbevelen en aan het troostende Woord van Zijn genade, en zeg hierbij Adieu aan alle dierbare broeders en zusters in de Heere. Ik weet niemand die mij bekend is, of hij nu ver of dichtbij is, aan wie ik niet denk.

Adieu met een innerlijke heilige kus van liefde en vrede. Adieu, en bid de Heere voor ons. Ik bid dag en nacht voor ulieden.
Adieu, mijn lieve broeders en zusters. Adieu, Adieu, Adieu, met tranen, Adieu, houdt sterk aan totdat je van hier wordt weggenomen. Dit Adieu schrijf ik jullie allemaal. Neem toch mijn simpel eenvoudig schrijven ten goede.
Geschreven door mij, uw zwakke zuster in de Heere, in het kasteel van Rijpermonde waar ik gevangen zit en gebonden met ijzeren kettingen of boeien, omwille van de eeuwige Waarheid. Ik verlang naar de dag waarop ik mijn offer zal doen; ik hoop er echter met lijdzaamheid op te wachten. 1571.

182. ADRIAEN JANSZ. HOEDEMAECKER, EN JELIS DE BACKER VERBAND IN RIJSSEL 1571. EN 3 BRIEVEN GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS IN RIJSSEL

Kroniek: In 1571 stierven **Adriaen Jans Hoedemaker en Jelis de Backer op de brandstapel.**

Van Braght schrijft in De Ondergang van de tirannen als volgt:

Evenzo in het geval van de hoge baljuw van Halewijn, genaamd **George de la Rave,** die ook deelnam aan de tirannie over de kinderen van God, door hen te vervolgen, te verjagen en te vangen, en anderszins. In het jaar 1571 hielp hij bij het arresteren van onder meer een Adriaen Jans Hoedemaecker (die vanwege zijn geloof in Rijssel werd verbrand), en in het daaropvolgende jaar, op dezelfde plaats waar Adriaen was aangehouden, ontmoette hij enkele dronken personen, met wie hij en zijn dienaars in een woordenwisseling vielen waarin hij zo verwond werd, dat hij lange tijd in bed lag met de wond en uiteindelijk een pijnlijke dood stierf in grote benauwdheid. Vandaar dat hij verschillende biechtvader tot zich had laten komen, die hem echter niet van de knagende worm van een martelend geweten konden ontdoen; maar hij moest zijn leven beëindigen als een tiran in diepe ellende.

De eerste brief van Adriaen Jansz Hoedemaecker, aan zijn vrouw

De liefde van God de Vader, de genade van onze Heere Jezus Christus, en de gemeenschap van de Heilige Geest, zij met u mijn lieve en beminde huisvrouw en zuster in de Heere, nu en voor altijd; dit wens ik je uit de diepte van mijn hart als een vriendelijke groet. Amen.
Na deze goede wens van mijn hart en christelijke groet, laat me u, mijn geliefde en in God beminde huisvrouw weten hoe het nog steeds bij me staat, dat ik nog steeds zeer tevreden en van goed gemoed ben, de Heere worde geprezen om Zijn genade die Hij mij betoond, en ik hoop door Zijn genade, dat Hij me zal helpen en behouden tot het einde, omdat ik met Jeremia mijn zaak tegen mijn tegenstanders den Heere heb aanbevolen; die tegen mij en tegen de Heere zijn gericht, aangezien ik gevangen zit voor de Naam van de Heere, want met de verloren zoon ben ik opgestaan om mijn schuld te bekennen voor mijn God, tegen Wie ik heb gezondigd en overtreden, die mij genadig heeft ontvangen, toen ik Hem zocht en smeekte met tranen.
En om deze reden vervolgen ze ons en komen ze ons tegenspreken, omdat we genade van God hebben ontvangen, zoals de Heere gesproken en verklaard heeft, zeggende:

"Als gij van de wereld waart, zou de wereld van u houden, maar omdat Ik u uitverkoren heb uit de wereld, daarom haat de wereld u." Johannes 15:19. Enz.

… Mijn geliefde en in God beminde huisvrouw, sla niet verflauwd vanwege mijn verdrukking; wat een troost voor u zou moeten zijn, dat de Heere mij hierheen heeft geroepen, dat Hij Zijn Naam door mij wil grootmaken, en dat het mij waardig wordt geacht om schande te lijden voor Zijn Naam, en om Zijn Woord te verzegelen met mijn bloed voor deze slechte en overspelige generatie. Ik hoop in waarheid u voor te gaan, en voor al mijn geliefde broeders en zusters die nog steeds in gevaar lopen; dat zij een voorbeeld van mij mogen nemen, niet op de een of andere manier om de Heere in verdrukking te verlaten, maar vastberaden aan Hem te kleven, die (hoewel Hij groot is) de Zijnen niet zal verlaten als ze in nood verkeren die op Hem vertrouwen en Hem in waarheid dienen; want Zijn ogen zijn op de rechtvaardigen, en Zijn oren staan open voor hun geroep; ja, de Heere is de kracht van de rechtvaardigen in tijden van benauwdheid. Psalm 34:15; 37:49.
Hiermede zal ik mijn dierbare en in God beminde huisvrouw aan de Heere bevelen, die in staat is om uw schat te bewaren en u een erfenis te geven met al degenen die geheiligd zijn. Handelingen 20:32.
Adieu, mijn lieve vrouw, wie ik in waarheid liefheb, Adieu. Want ik vermoed dat de scheiding nabij is; want ik wacht van dag tot dag op de verlossing van mijn lichaam en om in Gods rust in te gaan met mijn medebroeders die ook voor de waarheid werden gedood. Openbaring 6:11.
Groet van mij de broeders en zusters met de vrede des Heeren.
Geschreven in mijn banden, door mij,
ADRIAEN JANSZ, onwaardige gevangene in de Heere.

De tweede brief van Adriaen Jansz Hoedemaecker aan zijn vrouw

Ik, Adriaen Jansz, opgesloten in Rijssel voor de naam van onze Heere, en het getuigenis van mijn geweten, wens mijn lieve en in God beminde huisvrouw, veel genade, barmhartigheid en vrede, van God, de hemelse Vader, die de ware Vader is in hemel en aarde; dat Hij je wil geven om met kracht te worden versterkt door Zijn Geest, en dat Christus in je hart wonen, en door liefde ingeworteld te worden. Ef. 3:14. Dit wens ik u, samen met de troost van de Heilige Geest, als een christelijke groet en liefdevol Adieu.
Verder, na alle goede en christelijke groet, deel ik u mijn beminde huisvrouw in de Heere mede, dat ik zeer tevreden ben en een goed geweten heb, de Heere zij geprezen voor altijd voor Zijn genade, die mij tot Zijn genade bewaard heeft en ik hoop dat Hij door Zijn genade me tot het einde zal behouden, volgens Zijn belofte, want Hij zegt: "Al zal een moeder haar kind verlaten, toch zal Ik u niet verlaten". Jes. 49:15. Ja, de Heere zegt: "Ik zal u niet zonder troost achterlaten." Enz.

…Adie, Adieu, mijn lieve vrouw in de Heere, Adieu, totdat we het koninkrijk van God binnengaan bij onze hemelse Vader. Geschreven met tranen van mij,
ADRIAEN JANSZ.
Groet zeer van mij de vrienden, vooral mijn S.J. Ik zou meer schrijven, maar hier is geen gelegenheid om te schrijven. Geschreven aan mijn lieve vrouw.

De derde brief van Adriaen Jansz Hoedemaecker aan zijn broeders en zusters

Ik, Adriaan Jansz gevangen te Rijssel om de Naam des Heeren en het getuigenis van mijn consciëntie wens mijn hartgrondig lieve broeders en zusters mijn medegenoten des geloofs in het rijk Gods en de lijdzaamheid van Jezus Christus veel genade en barmhartigheid en vrede van God de Hemelse Vader, enz.

... Ik vertrouw erop dat ik u niet zal vergeten in mijn gebeden tot God, maar u te gedenken, evenals de leden van het lichaam in Christus; en terwijl ik, toen ik nog bij je was, je diende met het kleine gave dat ik van God ontving, moet ik je ook nog in mijn gevangenschap vermanen en tegen de apostel zeggen: "Ik, de gevangene van de Heere, smeek u dat gij wandelt waardig de roeping waarmee u door God wordt geroepen, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, elkaar verdragen in liefde, betrachtende de eenheid van de Geest te bewaren in de band van vrede." Efeziërs 4: 1-3. Ja, zoals gij Christus Jezus de Heere hebt ontvangen, wandelt alzo in Hem, geworteld en opgebouwd in Hem (Kol.2: 6, 7). En gedenk altijd de vroegere dagen, waarin gij werd verlicht (Hebreeën 10:32), en wat je belooft aan de Heere, wanneer je een verbond met Hem bent aangegaan, zodat je de Heere dient in heiligheid en rechtvaardigheid, al de dagen van je leven.
Daarom, mijn geliefde broeders en zusters, wandel getrouw voor uw God, die u in Zijn genade uit de duisternis heeft geroepen tot Zijn wonderbaar licht, die u als zonen en dochters heeft ontvangen, u heeft verlicht met Zijn Heilige Geest en u Zijn koninkrijk heeft beloofd.
Daarom herhaal ik het, wandel waardig uw roeping, in de liefde van God en uw naaste. Heb elkaar lief, zoals het broeders en zusters betaamt; en laat uw hart niet worden overladen met de zorgen van dit leven (Lukas 21:34), dat uw harten niet van de Heere vervreemd raken; want door vele zorgen raakt het hart van God vervreemd.
Daarom, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, zeg ik met Christus: "Waak en bid dag en nacht tot God, en wees gelijk aan mensen die op hun heer wachten, opdat, wanneer hij klopt, zij hem onmiddellijk mogen openen. O, hoe gezegend zijn die dienaren die de Heere zo zal zien waken: zij zullen met Hem ingaan in het koninkrijk van God en alle dingen bezitten." Lukas 12:36, 37.
Hiermee wil ik mijn dierbare broeders en zusters bevelen aan de Heere, die in staat is om uw schat te bewaren, en om u een erfenis te geven onder al degenen die geheiligd zijn.
Adieu, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere. Adieu, totdat we het koninkrijk van God binnengaan. Het is hier erg lastig om te schrijven.
Geschreven door mij, opgesloten voor het ware getuigenis van onze Heere Jezus Christus.
ADRIAEN JANSZ HOEDEMAECKER.

VLAANDEREN 1572

Verheyden Mart. Gent

1572. 27 Maart.
203. **Martin TAELMAN,** een oud man, geboren te Sint-Maria-Horebeke, woonde te Brugge, lijnwerker, Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand.
F. VAN DER HAEGHEN vermeldt in 1571 de terechtstelling van een Doopsgezinde, zonder echter zijn bronnen aan te duiden. We veronderstellen dat hij het citaat van het Memorieboek onder het jaar 1571 (27 Maart) overnam: het is echter 27 Maart 1572 (n. st.). Het is des te opvallender wanneer F. VAN DER HAEGHEN het Memorieboek niet vermeldt bij de terechtstelling van een Doopsgezinde op 27 Maart 1572.
Ra. B., Raad van Beroerte, nr. 6, f° 374. Ra. B., C.C., nr. 34.894, f° 203. K.B.B., ms. 6336, f° 125v°. DE JONGHE, dl. I, blz. 187. Memorieboek, dl, II, blz. 384-385.
(1) Verschijnen verder nog in 1572 voor de onderzoeksrechters: ***Betkin Meresone Jooris van der Straeten en Simon van de Nyvere*** (A. (Stad) G. Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 48, 48v°, 63).
Op 9 Juni 1572 worden drie beeldstormers van Wetteren (Jacob van Rysselberghe, Heindric Serlinck en Rasen) vrijgelaten na veertig maanden gevangenschap. Op 26 Juni valt een zelfde uitspraak ten voordele van de beeldstormer Joos Baut, stedelijk officier, na meer dan vier jaren gevangenschap (werd met Arent Boesse gevat). Beide vrijlatingen worden geciteerd door van de Vivere onder de vermelde data.

1572. 29 Mei.
204. **Hendrick van EECLOO** (?) tireteinwever, wegens heresie „buyten der Muyderpoorte" gehangen.
DE JONGHE, dl. I, blz. 187. VAN BRACHT, dl. II, blz. 566: citeert Hendrick van Eecloo als onthoofd zijnde in 1572. Men kan hem onmogelijk gelijkstellen met de Doopsgezinden martelaar van 27 Maart 1572 om een drievoudige reden:
1° dat hij volgens van BRACHT nog jong was en men toevallig van de Doopsgezinden Martelaar van 27 Maart zegt dat hij een oud man was; 2° dat de Doopsgezinde martelaar van 27 Maart 1572 verbrand werd en niet gehangen; 3° dat volgens het door ons ontdekte vonnis de Doopsgezinde martelaar van 27 Maart in feite Martin Taelman is.
Indien we evenwel DE JONGHE'S gegevens in alle gestrengheid als waarheidsgetrouw aannemen, stuiten we meteen op moeilijkheden bij een poging tot het vereenzelvigen met Hendrick van Eecloo, omdat: 1° deze laatste volgens van BRACHT niet gehangen maar onthoofd werd (vergeten wij ook niet dat VAN BRACHT hem tevens opgeeft als Hendrik de Schoenmaker waardoor er dus ook op het gebied van ambacht een verschil aan het licht komt); 20 de terechtstelling volgens VAN BRAGHT op de Vrijdagmarkt geschiedde en dus niet „buyten der Muyderpoorte". Steunend op deze opmerking, zetten we zijn naam slechts mits het grootste voorbehoud voorop.
Indien we toch deze veronderstelling maakten, was dit op grond van de volgende interpretatie: Hendrick van Eecloo is terechtgesteld (gehangen) op de Vrijdagmarkt, waarna zijn lichaam helemaal de gewoonte getrouw, op het galgenveld „buyten der Muyderpoorte" gehangen werd.

Folio 566

183. HEYNDRICK VAN ECKELO, A. D. 1572

Van Echtelo (Eckel, Eccles (Eecloo), ook wel Heyndrik van Schoenmaker), een doperse martelaar, was een jonge man, die volgens van Braght Martelarenspiegel, werd onthoofd in 1572 in Gent, België, op de Vrijdagmarkt. Verheyden, het bestuderen van de bronnen, vond een ketter, niet bijzonder aan de kaak gesteld als een doperse, genaamd Hendrick van Eecloo die een wever was en die werd opgehangen op 29 mei 1572 buiten de poort Muyden te Gent.

Verheyden is twijfelachtig of deze twee verslagen verwijzen naar dezelfde persoon en stelt dat het probleem van de van Eckels (van Eecloo) niet kan worden verduidelijkt. Van Braght meldt dat Heyndrik de auteur is van een lied begin "aenghesien de natuur mij doet dit zal Mercken." Dit nummer is te vinden in Sommighe Stichtelyke liedekens bij diverse Personen gemaeckt (Hoorn, 1632) Gameo

In het jaar 1572 was er ook opgesloten in Gent in België, om de getuigenis van Jezus, een jonge man met de naam Heyndrick de Schoenmaker, omdat hij zijn oor had gewend tot de stem die roept zeggen: "Gaat uit van haar, Mijn volk, opdat gij geen gemeenschap hebt aan haar zonden, en dat gij niet ontvangt van haar plagen." Openb. 18: 4. Vandaar scheidde hij van Babylon, en verenigd zijne met Christus, met het gevolg dat hij werd berecht met zeer veel verfoeilijke en ernstige bedreigingen door de dienaars van Babylon of de Antichrist.
Maar het proces van zijn geloof, zijnde aldus gezuiverde, bleek veel kostbarder te zijn dan van het goud, dat vergaat, als het door vuur beproefd wordt; zodat hij alles geduldig droeg voor de Naam van Jezus. En omdat er geen martelingen hem kon bewegen af te vallen, want hij was gefundeerd op de Rots, werd hij ter dood gebracht met het zwaard op genoemde plaats, op de Vrijdagmarkt. En zo stierf hij standvastig, en door genade, verkreeg hij de kroon van eeuwige roem; en nu rust hij onder het altaar, Openb. 6
Deze held en strijder van Jezus heeft in zijn banden gemaakt de prachtige hymne die is gevonden in de Tafereel zangboek, en begint aldus: *"Aangezien de natuur mij dit bemerken doet ...."*

Folio 621

184. HANS KNEVEL, EEN LEERLING, 1572

Hans Knevel, een doperse martelaar in leerling van Antwerpen een kleermaker, werd verbrand op de brandstapel daar in 1573. Hij had in Hamburg met zijn vriend Steven Jansz Dilburgh, toen hij zich bewust werd van onmiddellijk gevaar voor het eerst gevlucht, maar keerde terug naar Antwerpen en was snel gearresteerd. Maar dit kruisverhoor verdedigde hij zichzelf en zijn geloof met ongewone behendigheid. Drie dagen lang werd hij naar een priester gestuurd om te worden overtuigd "van zijn gevaarlijke vergissing." Hans Knevels antwoordde met een superieure kennis van de Schrift.
Van Braght noemt 1572 als het jaar van zijn dood, maar volgens P. Genard, die de documenten bestudeerd, werd geen doperse martelaar in 1572 ter dood gebracht in Antwerpen Maar Genard vond een groot aantal van de slachtoffers die in 1573 ter dood worden gebracht ook te zien op

Martelarenspiegel. Hans Knevel kan identiek zijn ofwel met Hans der Weduwe óf **Hans van Munstdorp** (Manstrop), beide op de brandstapel op 17 februari 1573 zijn.

Zoals velen weten, is de wereld zo verdorven geraakt door de valse leerstellingen van de antichrist, en de ongerechtigheid heeft volgens de voorspelling van Christus (Mattheüs 24:12) het overwicht bereikt, dat de vorsten en koningen van de aarde volkomen verdorven zijn geworden, door haar verleidelijke wijn van ontucht (Openbaring 17: 2; 18: 3), van hun oorspronkelijke redelijke aard, die gewoonlijk enige liefde en genade tonen aan hun eigen vrienden en verwanten, en ook aan die die goed doen voor hen. Deze redelijkheid lijkt bijna te zijn opgehouden bij vele prinsen en heersers van deze wereld, zodat ze in plaats van hun oorspronkelijke redelijkheid nu als irrationele beesten zijn, die van nature worden geboren om te vangen en te doden. 2 Petr. 2:12; Judas 1:10.
Dit, naast vele andere gevallen, verscheen ook, rond het jaar 1572, in de stad Antwerpen, waar ze een vrome volgeling van Christus arresteerden, met de naam van Hans Knevel. Hij was een *jonge alleenstaande man* en een lakenverzorger door handel. De omstandigheden die tot zijn gevangenschap leidden, waren als volgt: het gebeurde dat een van zijn voornaamste vrienden bekend werd bij de Markgraaf en bij een van zijn dienaren, waarop zij plannen maakten om hem te arresteren. Dit complot werd bekend gemaakt aan Hans Knevel, in zijn winkel waar hij werkte. Daarom waarschuwde hij zijn vriend heel ernstig en raadde hem aan om daar weg te gaan; en zei dat hij met hem zou gaan.
Zo gingen ze samen en namen hun intrek in Hamburg, waar Hans Knevel, na een tijdje te hebben gewoond, opnieuw naar Antwerpen terugkeerde om daar de kost te verdienen door wol te verkopen. Daarom kwam omstreeks tien uur de markgraaf met zijn dienaren in de herberg waar hij logeerde en vroeg hem: Is jouw naam Hans Knevel niet?"
Hij antwoordde: "Ja.
Ze zeiden: "Je bent een wederdoper; je moet met ons meegaan." En hij kon hem bovendien vertellen dat hij met zijn speciale vriend Steven Jansz Dilburgh. naar Hamburg was gegaan.
n zo werd hij opgesloten in een donkere put en de volgende maandag voor de heren gebracht, de markgraaf, de Schout, twee Schepenen en de griffier van den Bloede [het strafhof].
Toen deze vriend van God, Hans Knevel, uit bescheidenheid aarzelde om onmiddellijk te gaan zitten, zei de baljuw: "Ga zitten en doe wat u wordt gezegd, u gehoorzaamt uw volk, u moet ons ook gehoorzamen."
Toen hij hem vroeg wat hij hield met betrekking tot hun kinderdoop, antwoordde Hans dat hij niets had gelezen over de kinderdoop in het Nieuwe Testament, vandaar dat hij er niets over kon zeggen.
Vraag. "Was je gedoopt op je geloof?"
Antwoord. "Ja."
"Hoe lang geleden?"
Hij vertelde hen en dat het plaatsvond tussen Chronenburgh en de Oever. Dit schreven ze op, zoals hij begreep.
Vraag. "Waar heb je de prediking bijgewoond en wie heb je daar gezien?"
Hij noemde hen verschillende personen, en sommigen die al bekend waren.
Daarop zeiden ze: "U noemt ons personen die het land uit zijn en die verbrand zijn, wij willen degenen weten die in deze plaats wonen en die uw leraren, dienaren en

informanten zijn." En zij zeiden dat zulke mensen als hij, de gevangene, nergens vrij was en overal rond moesten zwerven.
Hans antwoordde dat ook Christus Zelf nergens vrijheid had.
Dit namen zij hem kwalijk, dat hij de gevangene, zich trachtte te vergelijken met Christus.
De markgraaf zei: "In Hamburg hebben jullie ook geen vrijheid."
Hans antwoordde: "En zij beroven echter niemand van hun goed en leven, zoals hier wordt gedaan.
Marktgraaf zei, wat doet men daar dan?"
"Ze worden de stad uit gestuurd."
Markgraaf. "Dan moeten ze weer een ander opzoeken."
Antwoord. "Ja, maar zij zullen niet in alle steden van Israël zijn gegaan, totdat hun verlossing voor de deur ligt." Mat. 10:23.
Hierom lachten ze.
Markgraaf. "Wij zullen u geleerde mannen zenden en als ge u wilt laten onderrichten, zal u gratie geven."
Antwoord. "Ja, ge zult me zo'n gratie geven dat ik een snede in mijn nek zal krijgen."
Markgraaf. "Nee, maar ze moeten je dan vrijlaten."
Antwoord. "Hoewel het was zoals u zegt, zou u van mijn lichaam houden, maar mijn ziel haten."
Markgraaf. "Neen, maar ik hou van je lichaam, en nog veel meer van je ziel, daar je nog jong bent, en je bent er onschuldig ingebracht; maar als je het niet wilt horen, zal het je gaan zoals de anderen."
Hans zei dat hij tevreden was en daarom scheidden ze.
Naderhand werden deze gevangene van de Heere gedurende drie opeenvolgende dagen voor een priester gebracht, die met alle macht trachtte om hun valse leer te laten geloven; hen veel dingen vertelde over hun oude gewoonten; die deze vriend van God niet waardig vond om te schrijven aan zijn vrienden.
De priester maakte vooral veel woorden over Romeinen 13, waarmee hij de moord en de vervolging gepleegd door de Roomse Kerk wilde rechtvaardigen, zeggende dat de magistratuur het zwaard niet tevergeefs draagt en dat het daarom gehoorzaamd moet worden.
Hans antwoordde dat hij bereid was de Overheid te gehoorzamen in gewoonten, belastingen en dergelijke; maar dat de priester moest beschaamd zijn, dat hij probeerde hun goddeloze moorden en branden, zelfs door de Schrift te rechtvaardigen; hem vragend waar Christus en Zijn apostelen dit ooit hadden gedaan. Hij vroeg de priester verder waarom hij naar hem toe was gekomen.
De priester antwoordde: "Om je ziel te winnen."
Hans Knevel vertelde hem, als hij probeerde zielen te winnen, dan moest hij rondom in de stad lopen, in de bordelen, de dronken herbergen, de kaatsbal-banen, en naar degenen die zoveel onschuldig bloed vergieten en proberen hun zielen te winnen; zijn eigen ziel had Christus al gewonnen.
Zo twistte deze gevangene vijf verschillende keren met de priester, daarna werd hij verscheidene keren op de pijnbank geworpen, maar de Heere zijn God, in wiens genade hij vertrouwde, bewaarde hem getrouw overeenkomstig Zijn belofte.
Toen hij opnieuw voor de heren verscheen, was hij ernstig beschuldigd, waarom hij weigerde de geleerde mannen die ze hadden gestuurd, niet te horen.
Hans antwoordde: "Uw geleerde mannen wilden me laten geloven in de kinderdoop, waarvan de Schrift niet spreekt"; en hij bood aan de heren om hem de Schriften met

betrekking tot de ware christelijke doop te laten zien. Maar de heren wilden het niet horen, bewerend de zaak niet te begrijpen.
Hans vroeg hoe ze vervolgens zo'n belangrijke zaak durfden te beoordelen, waarbij lichaam en ziel betrokken waren, en die ze volgens hun eigen zeggen niet begrepen.
Nadat hij gedurende negen dagen in 'de stoel van de keizer' zwaar was opgesloten, werd hij opnieuw voor de markgraaf en de griffier van de 'den Bloede' [correctionele rechtbank] gedagvaard. De markgraaf vertelde hem dat hij een brief van de hertog had ontvangen, met de inhoud dat de gevangene nog verder of strenger moest worden onderzocht.
Hans antwoordde dat hij hun geen verdere informatie kon geven. Vandaar dat hij opnieuw op het pijnbank moest gaan liggen. Toen ze niets anders uit hem konden krijgen, lieten ze hem van de pijnbank afgaan.
Hans zei: "Hoe kunt u ons zo pijnigen, als niemand over ons klaagt, dat we iemand hebben verwond?"
De markgraaf zei: "Je wilt de Overheid niet gehoorzamen."
Hans antwoordde: "We zullen graag de Overheid gehoorzamen in alle belastingen, gewoonten en accijnzen, ja, we zouden het jammer vinden, als we de Overheid één stuiver van het hunne zouden onthouden.
Toen vergeleken ze hem bij de Munstersen.
Hans zei, dat zijn geloof zo ver verwijderd was van de Munstersen, dan de hemel van de aarde.
Na alle kwellingen, martelingen en verhoren was hij op geen enkele manier ontroerd, omdat hij vast gebouwd was op de Rotssteen Christus Jezus.
Hij werd verbrand op de brandstapel, op het marktplein in Antwerpen, rond het jaar 1572, bevestigend het geloof van de waarheid met zijn dood en bloed, voor een leerzaam en eeuwigdurend voorbeeld voor alle ware christenen; want hij heeft de strijd gestreden, zijn loop beëindigd, de kroon van eeuwige heerlijkheid verkregen door de genade van God, en rust nu met al zijn medestrijders die wettig hebben gestreden (II Timotheüs 2: 5), onder het altaar van Christus Jezus.

Dit verslag hebben we voornamelijk overgenomen uit de eigen brief van Hans Knevel, die hij schreef in Antwerpen, uit de gevangenis, aan zijn geliefde broeder Steven Jansz Dilburgh en zijn vrouw Leentjen in Hamburg; waarin hij uitvoerig de stevige grondslag van zijn geloof en levende hoop op Gods genade en gezegende beloften beschrijft, die we om de vermenigvuldiging te vermijden, hebben weggelaten; zoals we ook hebben gedaan met een groot aantal soortgelijke geschriften.

185. MATTHEUS BERNAERTS, GENOEMD VAN LINCKEN, ADRIAEN ROGIERS, MAERTEN VAN DER STRATEN, EN DINGENTGEN VAN HONSCHOTEN, 1572

Adriaen Rogiers, een doperse martelaar werd geboren in "Rossemlant" in de Nederlandse provincie Gelderland, en vanaf ongeveer 1560 woonde in Gent in België, waar hij werd gedoopt in de gemeente in 1562 of 1563. Van beroep was Adriaen een hoedenmaker. Het lijkt erop dat hij geruime tijd gevangen zat. Tijdens zijn gevangenschap schreef hij drie brieven aan zijn vrouw, die zijn opgenomen in de Martelarenspiegel martelaar, evenals in andere boeken.
Hij werd verbrand op de brandstapel van Gent over de Vrijdagsmarkt op 4 december 1572 op de leeftijd van 35.

Zijn medegenoten in het martelaarschap bij hem waren Maerten van Straeten, Mattheus Bernaerts en Dingentgen Van Hondschoote.

Dingentgen (zij) was een Nederlandse doperse martelares, wiens officiële naam was Baudinken (Baudewijnken) Het; van Braght noemt haar Dingentgen Van Hondschoote (Honschoten). Ze was oorspronkelijk uit de regio van St. Winnoxbergen, Vlaanderen, was 30 jaar en ongehuwd. Ze woonde in Hondschoote, Vlaanderen, en gedoopt was in deze stad door Paul van Meenen in 1568.
Op 4 december 1572 (Martelarenspiegel geeft geen datum), werd ze in het openbaar op de brandstapel op de Vrijdagsmarktat van Gent, België; samen met Martin van der Straten, Adriaen Rogiers en Mattheus Bernaerts. Gameo

In het jaar 1572, 4 december, werden er verbrand te Gent in Vlaanderen, op de Vrijdagmarkt, voor het getuigenis van Jezus, met ballen in hun mond, een Godvrezende, vrome broeder genaamd **Mattheus Bernaerts,** genaamd Mattheus van Lincken, geboren te Meenen in Vlaanderen, veertig jaar oud, in zijn tijd predikant van de gemeente van God, in het Woord van het heilige Evangelie, en ook in het diakenschap, om behoeftige leden van Christus te voorzien in tijdelijke behoeften; en een jong meisje, genaamd **Dingentgen van Honschoten**.
Deze twee, samen met **Maerten van der Straten**, geboren te Kortrijck in Vlaanderen, en **Adriaen Rogiers,** geboren in Bommel in Gelderland (die afzonderlijk in dit boek worden genoemd), vier in totaal, werden samen in hetzelve vuur verbrand, voor de ware, onbetwistbare waarheid, en getuigde en bevestigde het ware geloof met hun dood en bloed in grote standvastigheid. Zij streden vochten aldus een goede strijd tegen de vorsten en heersers van de duisternis, de duivel en zijn aanhangers, beëindigden hun leven en behielden het geloof; en verwachten nu door genade de kroon van eeuwige heerlijkheid uit de hand van de Heere te ontvangen.

EEN TESTAMENT VAN MATTHEUS BERNAERTS, AAN ZIJN KINDEREN, JANNEKEN, JOOSKEN EN MIJNTKEN

De groeten.

God de hemelse Vader, Schepper van hemel en aarde, en de wateren en alles wat daarin is; die woont in het licht dat niemand kan naderen; Die niemand heeft gezien noch kan zien (1 Tim.6: 1); dezelfde, alleen, almachtige God, schenk u, mijn lieve kinderen, door Christus Jezus, zijn enige Zoon, en de kracht van de Heilige Geest, tot uw volle jaren, genade en genade, wijsheid en begrip, opdat uw zinnen mogen geoefend worden om zowel het goede als het kwade te onderscheiden (Hebreeën 5:14), zodat u vanaf uw jeugd door de vrees voor God kunt leren de zonde te vermijden en alle kwaad en slechtheid te vermijden, en zo op te groeien in de kennis van God, opdat u de zaligheid en de eeuwige heerlijkheid kunt beërven, zodat ik u in het eeuwige leven mag vinden. Dit wens ik Mattheus Bernaerts, je vader, mijn lieve kinderen, Janneken, Joosken en Mijntken, uit het diepst van mijn hart, dat het alzo mag geschieden. Amen.
Ik, Mattheus Bernaerts, of Mattheus van Lincken, je vader, ben nu voor het Woord van God, opgesloten in de gevangenis te Gent. Vandaar, mijn lieve kinderen, mijn eerste wens is dat, wanneer u tot jaren van verstand bent gekomen, u ijverig vraagt waarom het kwam dat uw vader moest lijden; en doorzoek ook vurig in de heilige Schriften, en u zult door de genade van God gemakkelijk waarnemen dat het niet voor enig kwaaddoen of ketterij is dat ik moet lijden, zoals ik en mijn medebroeders die hetzelfde geloof als mij hebben verkregen, - beschuldigd werden door de valse profeten. Maar we worden

versmaad, omdat we vast en zeker hopen op de levende God, die de Verlosser is van alle mensen, bijzonder van hen die geloven. II Tim. 4:10. Aan de levende God, zeg ik, die zo de wereld liefhad, dat Hij Zijn enige Zoon heeft gegeven, opdat een ieder die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft. Johannes 3:16. Enz. enz.

… Hiermee zal ik nu Adieu zeggen aan mijn lieve kinderen en afscheid van hen nemen; de Heere schenk hen Zijn overvloedige rijke zegen, opdat zij kunnen opgroeien in een Godzalig leven, en toenemen in de kennis van Christus.
Oh mijn lieve kinderen, vergeet niet om uw Heere en God te danken voor het eten en drinken (Deuteronomium 8:10); en wanneer je gaat liggen om te slapen en wanneer je opstaat, op je knieën, met gevouwen handen; smeek Hem om Zijn genade.
Ik beveel u en uw moeder, mijn lieveling in God, mijn beminde huisvrouw, aan de Heere, die in staat is om voor u te zorgen boven wat wij in ons gebed kunnen vragen, naar ziel en lichaam.
En het is ook mijn wens, dat dit testament voor u wordt gekopieerd en dat het voor Heyne en de kinderen bewaard wordt, ter nagedachtenis aan mij; en wanneer het begint te verslijten, laat het opnieuw kopiëren, zodat het niet vergaat; dit verzoek ik vriendelijk.
Adieu, Heyne. Vaarwel, Adieu, Janneken, mijn oudste dochter, en vaarwel, Adieu, Joosken; vaarwel, Adieu, Mijntken en Adieu, mijn liefste in God, beminde huisvrouw en zuster in de Heere. Adieu, we moeten nu scheiden.
De Almachtige God, die Abraham, Isaak en Jakob heeft gezegend, zegene u ook in hemelse gewesten, door Jezus Christus. Amen.
De gekruisigde Christus, gezegend zij Hij, zij uw troost en overvloedige, rijke schat van genade. De vrede van God en de gemeenschap van de Heilige Geest zijn met u. Nogmaals Adieu.
Vaarwel en Adieu, lieve Neelken. Ik dank de Heere en u voor de vriendelijke gemeenschap en de liefde die je me hebt getoond.
Ik ga voor; de Heere richt uw harten in de liefde van God en het geduld van Christus, opdat ik u bij de Heere mag vinden. II Thessalonicenzen 3: 5.
Door mij, vanuit de gevangenis te Gent, geschreven op de tweede dag van december 1572.
MATTHEUS BERNAERTS.

Een dankzegging voor het eten.
O proef en zie dat de Heere goed is, die deze schepselen heeft geschapen en hen heeft gegeven aan hen die geloven, om door hen te worden gebruikt met dankzegging, aan de lof en glorie van Zijn heilige Naam. O, aller-liefste, meest genadige, barmhartige, eeuwige Vader, vergeet uw arme, ellendige kinderen niet, die vervolgd worden om Uw heilige Naam.

Na het eten
Laten we nu de Heere loven en danken, die ons zo mildelijk heeft gevoed in ons lichaam. Laat ons de Vader smeken ons nu te voeden met het brood van het eeuwige leven, dat mogen wij met onze geest, ziel en lichaam die gevoed zijn, Uw heilige wil mogen naskomen. O, liefste, goedertierendste, barmhartige, eeuwige Vader, vergeet uw arme, ellendige kinderen niet, die vervolgd worden om Uw heilige Naam. Amen:
Geschreven door mij in mijn gevangenis.
MATTHEUS BERNAERTS, genaamd van Lincken.

186. ADRIAEN ROGIERS, VERBRAND VOOR HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS, TE GENT IN VLAANDEREN OP 4 DECEMBER 1572

Hier volgen drie brieven Adriaen Rogiers uit zijn gevangenis schreef.

Eerste brief aan zijn vrouw

Uit tedere liefde, een vriendelijke groet aan u, mijn geliefde, meest beminde huisvrouw, die ik liefheb vanuit het hart, dit weet de Heere die alle dingen weet, en Die volgens de woorden van Jeremia, het hart en de nieren beproeft. Jer. 17:10. …
… Daarom, o mijn liefste, laten wij onze zaak en de benauwdheid die over ons komt naar de Heere gaan, en onze zorg op Hem werpen; want Hij, zegt Petrus, zorgt voor ons. *En als God voor ons is, zegt Paulus, wie zal tegen ons zijn?* 1 Petrus 5: 7; Rom. 8:31.
Daarom, o mijn liefste, laten we moedig zijn en vol ijver toezien dat, wanneer onze Bruidegom komt, we voor altijd en eeuwig met Hem kunnen triomferen. Amen.
Verder, mijn zeer dierbare vrouw, vertrouw ik u toe aan onze lieve Heere; moge Hij in elk opzicht uw Gids zijn, want ik neem nu afscheid en zeg Adieu.
Doe het beste voor de kinderen, zoals ik zeker vertrouw.
Weet verder, mijn liefste, dat ik uw brief heb ontvangen, waarvoor ik u heel veel dank; groet ook zeer degene die het schreef. Echter, je moet ook weten dat ik heel erg bedroefd ben omdat ik niet zo lang niets van je heb gehoord. Ik bid je om me te laten weten hoe het met u en de kinderen gaat.
Verder zeg ik u nogmaals een Adieu; bid de Heere voor mij, zoals ik voor u doe, en groet de bekenden.
Wij gevangenen begroeten u allen; bid toch de Heere voor ons.
Geschreven in mijn banden, voor uw bestwil, door mij, uw geliefde man.
ADRIAEN ROGIERS.

NOG EEN BRIEF VAN ADRIAEN ROGIERS, AAN ZIJN VROUW

Een goedgunstige, liefdevolle groet aan u, mijn geliefdste vrouw, die ik voor God en zijn heerlijke gemeente heb getrouwd.
Verder, na alle goede en christelijke groet, laat mij uw liefde believen mee te delen, dat ik, de Heere zij voor eeuwig geprezen, in een tamelijke goede gezondheid naar het vlees ben, en naar de geest, God zij geprezen. Mijn geest is nog steeds gesteld, om met mijn God over een muur te springen.
Ik hoop echter en vertrouw erop dat je ook goed bent in ziel en lichaam, God worde gedankt, en ongedeerd in het geloof.
De Almachtige Heere, die alleen, naar wat David schrijft, wonderlijke dingen doet, kan u en ons allen samen met Zijn Heilige Geest behouden en sterken, zodat wij mogen leven en sterven tot Zijn eer; en geduld hebben in deze huidige verdrukking; en als we worden berecht, laten we dan onthouden dat we niet de enige zijn, maar dat God, volgens het schrijven van Paulus, elke zoon die hij liefheeft, kastijdt. Hebr. 12: 6. Enz.

… Laten wij daarom niet ontmoedigd zijn om goed te doen, want te zijner tijd zullen wij zeer overvloedig en met blijdschap het kostbare zaad oogsten dat wij nu met geween zaaien. Gal. 6: 9; Ps. 126: 5, 6. Want onze lichte verdrukking, die slechts een ogenblik

duurt, werkt voor ons een veel uitgebreider en eeuwig gewicht van heerlijkheid; omdat we niet kijken naar de dingen die gezien worden, maar naar de dingen die niet gezien worden: want de dingen die gezien worden, zijn tijdelijk; maar de dingen die niet gezien worden, zijn eeuwig. 2 Cor. 4:17, 18. Dus mijn dierbare huisvrouw, ik bid dat u de Heere altijd voor uw ogen hebt, opdat u hierna zult regeren en triomferen met de Heere voor eeuwig en altijd. Amen.
Verder, mijn zeer dierbare vrouw, beveel ik u aan de Heere aan, en aan Zijn Woord, vol van alle troost en troost; en vraag u om mijn brief ten beste te nemen, en vriendelijk verzoekend dat u mij ook zult gedachtig zijt door te schrijven; want ik ben vaak buitengewoon verlangend om van je te horen.
Ik heb gehoord dat je je uiterste best hebt gedaan om naar mij toe te komen, maar dat is het niet mocht zijn; wees echter van goede moed. Ik hoop dat, als we elkaar hier niet kunnen ontmoeten, maar dat we hierna samen met de Heere zullen vergaderen, waar geen afscheid meer zal zijn.
Dus ik zeg ik u Adieu. Doe het beste voor de kinderen en bid de Heere voor mij. Ik zal hetzelve voor je doen als ik kan.
Niets meer, dan begroet de bekenden zeer hartelijk in mijn naam; Maerten van der Straten, en Beliken van der Straten, zijn zeer beminde huisvrouw.
Hansken, Margriet en Dingentgen met de bekenden, groeten u ook van harte veel; bid de Heere vurig voor ons.
Geschreven in mijn banden, door mij, je geliefde man en broeder in de Heere.
ADRIAEN ROGIERS.

LAATSTE BRIEF VAN ADRIAEN ROGIERS NAAR ZIJN VROUW

Uit een goegunstig hart een vriendelijke groet geschreven aan u, mijn innig beminde huisvrouw; die ik voor God en zijn heerlijke gemeente getrouwd heb, en die ik ook liefheb van het hart, dit weet de Heere, die met Zijn ogen die als een vuurvlam zijn, alles doordringt. Enz.
Daarom, o mijn lieve schaap, laten we in alle dingen ons ware leden van Christus betonen, en denken wat Paulus zegt: "Als we lijden met Christus, zullen we ook met Hem regeren." 2 Tim. 2:12. Laten wij daarom alle boosheid terzijde leggen en de zonde die ons omringt, vermijden en heiligheid volgen, zonder welke niemand de Heere zal zien. O, laten we onszelf versieren met een heilige wandel, en laten we ons niet aanpassen aan de wereld, die zal verdwijnen met zijn lusten.
Daarom, och mijn lieve schaap, laten we ijverig toezien, als dienaren die voortdurend op hun Heer wachten, dat we door de genade van God deel mogen hebben aan de heerlijke beloning, met alle uitverkoren kinderen van God, voor altijd en eeuwig. Amen.
Verder, mijn lieve vrouw, ik weet niet veel meer om je te schrijven, maar smeek je om mijn kleine gave ten goede te houden, want als Habakuk iets beters had gehad, zou hij het beter hebben gedaan. Hist. van de Draak. 33, etc.
Verder, mijn lieve vrouw, weet dat ik heb ontvangen wat je me hebt gestuurd, waarvoor ik je oprecht dank, want het was voor mij een grote troost.
Verder, mijn lieve vrouw, Maerten van der Straten en zijn beminde huisvrouw, Beliken van der Straten, groeten je veel. **Margriet van der Sluys, en Dingentgen van Honschoten**, en die eerlijke jongeling **Hansken van Oudenaerde [18 jaar**, zie anno 1573] begroeten jullie hartelijk. En eindelijk vragen we jullie allemaal om naarstig te bidden tot de Heere voor ons, dat Hij ons bekwaam wil maken om liever eervol te sterven met Eleazar dan te leven in schande.

Niets meer; maar ik beveel u aan de Heere, en aan het rijke, troostende Woord van Zijn genade. En doe op alle manieren het beste voor de kinderen; leer ze de Heere te vrezen; hoewel ik er zeker van ben dat je dit zult doen. Ik kan het niet nalaten het te schrijven; maar wat ik ook doe, gebeurt uit pure liefde en van goeder hart.
Vaartwel, doe het beste, in 't begin en in 't einde.
Geschreven tot uw dienst, door mij, uw geliefde man en broeder in de Heere.
ADRIAEN ROGIERS.

187. MAERTEN VAN DER STRATEN MET BELIKEN ZIJN VROUW, 1572

Verheyden, Mart. Gent

1572 4 December.

205-206. **Martin (Maerten) van der STRAETEN,** filius Jansz, geboren te Kortrijk, 31 jaar, echtgenoot van **Belynkin de Jaghere** (Verbrand op 17 Maart 1573), viltenhoedenmaker, herdoopt te Middelburg,

Adriaen (Adrien) ROGIERS, geboren te Rossemlant in Gelderland, 35 jaar, hoedenmaker, gehuwd, woonde reeds een twaalftal jaren te Gent,

in 1562 of 1563 te Gent zelve herdoopt, **Mattheeus (Matheus) BERNAERTS** (Bernaert),, alias Matheus van Linken, filius Joos, geboren te Meenen, door Leonard Bouwens herdoopt (en volgens VAN BRACHT: „dienaar der gemeente en diaken"), Baudinken (Baudijnekin, Baudwijnkin, **Brandintghen) HET** (Hetedt, van Etete) uit de omstreken van Sint-Winnoksbergcn, 30 jaar, ongehuwd, te Hondschote in 1568 door Pauwels van Meenen herdoopt, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand.

De Kortrijksche familie van der Straeten viel nog meermalen in de greep der inquisitie: Na de troebelen van 1566 treft men onder de verbannenen Jacques en Adrien van der Straeten aan (Ra. B., C. C., nr. 18.881, f° 120, 168.).

Een Gillis van der Straete nam zijnerzijds deel aan de beeldstormerij te Ieper, maar stierf een natuurlijke dood (G. DES MAREZ, Docuntents relatifs aux exces comms à Ypres par les iconoclastes, blz. 33).

Op 2 April 1568 werd te Brussel Pieter van der Straeten, wegens beeldstormerij te Cent, gehangen (1).
De broeder van Martin, Hans van der Straeten, werd in het voorjaar van 1571 te Brussel, wegens Doopsgezinde geloofsovertuiging; verbrand in de ouderdom van 31 jaar.
Zijn vrouw, heel jong zijnde (17 jaar, geboren te Mechelen en slechts 6 weken gehuwd) stak men in een klooster te Breda (2).
De vader der beide broeders, een grijsaard van circa 70 jaar, wordt in 1571 te Antwerpen verbrand (3).
Verder wordt Pierre van der Straeten nog vermeld op de lijst der aangeslagen goederen (1588) te Gent (4).
A. (Stad) a, Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 29v°. VAN DE VIVERE: 4 December 1572. K.B.B., ms. 6336, f° 138. VAN BRACHT de eerste: dl. II, blz. 631-640; de tweede: dl. II, blz. 628-631 en de laatste twee: dl. II, blz. 623-628. DE JONGHE, dl. I, blz. 208.

Op dat moment viel weer een andere vrome broeder, genaamd **Maerten van der Straten,** geboren te Kortrijck in Vlaanderen, met zijn vrouw, genaamd Beliken van der Straten, in handen van de vijanden van de waarheid, zodat na veelvuldige verleidingen hun geloof veel werd aangetroffen kostbaarder dan bederfelijk goud, dat wordt beproefd door vuur. Vandaar Maerten van der Straten, en twee andere broeders en een zuster (die afzonderlijk in dit boek worden genoemd, 1571), op 4 december 1572, in de stad Gent, standvastig hun lichamen overgeleverd als een voor God aanvaardbaar offer, en werden samen verbrand op de vrijdagmarkt, met ballen in hun mond; en **Beliken van der Straten** werd vervolgens in 1573 in de vastentijd op dezelfde plaats voor de waarheid aangeboden; na zo een goede strijdt gestreden te hebben, de weg beëindigd, het geloof bewaard, en,
Over deze twee vrome getuigen is een apart boek gedrukt met daarin veel uitstekende brieven van Maerten van der Straten en verschillende hymnes, die deze personen hebben gecomponeerd en aan elkaar hebben gericht, en aan anderen in de gevangenis. Van deze brieven delen we u de volgende mee.

1. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN TOT ZIJN VROUW

Ik Maerten van der Straten, uw geliefde echtgenoot en broeder in de Heere (allebei onwaardig) wense u, mijn liefdevol beminde huisvrouw, **Beliken van der Straten**, die met mij zijn, volgens het schrijven van Paulus, in de muil van de leeuw (II Timotheüs 4:17), en gewond door de wachters van Babylon (Hooglied 5: 7), veel genade en genade van God onze hemelse Vader; en moge de liefde van Zijn Zoon aan u worden vermenigvuldigd, en moge de macht van de Heilige Geest rijkelijk in u wonen, opdat u tot lof van de Heere goede en goede vruchten brengt, en uw licht voor de mensen laat schijnen, zelfs als een stad die op een hoge heuvel staat, opdat u een goede naam achterlaat bij de heidenen en een goede herinnering in Israël; en de God van onze vaderen, schenk u genade en voorspoedig wat u onderneemt, opdat Israël zich over u verblijde, en dat uw naam bij alle heiligen gerekend mag worden, en dat u hierna het nieuwe lied mag spelen, voor de troon van de Heere, voor altijd en eeuwig. Openb. 14: 2, 3. Dit wens ik u, mijn uitverkoren liefde, met alle kracht van mijn ziel en van een hart vol liefde.
Uit een goegunstig hart doordrenkt met liefde, geschreven als een liefdevolle groet aan u, o mijn allerliefste 'Liefde', die ik met heel mijn hart liefheb, in overeenstemming met het Woord van God, dat een man vader en moeder zal verlaten en zijn vrouw aankleven. Voor jou, o mijn lieve schaap, ben ik vlees van mijn vlees en been van mijn gebeente; en geen mens, zegt Paulus, heeft ooit zijn eigen vlees gehaat; maar voedt en koestert het. Ef. 5:29. Daarom heb ik een goede reden om van je te houden, zoals ik ook doe; dit weet de Almachtige Heere, die volgens de woorden van Jeremia het hart en de nieren van mensen beproeft. Jer. 17:10. Enz.

… Oh mijn schaap, mijn liefde, mijn aller-liefste Lief, ik ben nu, God zij geprezen, ik heb u nu ongeveer drie jaar, en heb in deze onze verdrukkingen grote angst gehad, dag en nacht voor u, en ik heb zoveel gezucht, gehuild en zoveel tranen geweend, dat ik niet had geweend, als ik tot u had kunnen spreken. Maar nu, mijn liefdevol beminde huisvrouw, omdat God het zo heeft gewild, dat ik u moet verlaten en, naar het schijnt, nog eerder dan u, zeg ik aldus: Hoewel ik het niet waardig ben om u aan te sporen, vermaan ik u toch in deze brief met tranen, en smeek u, altijd om de Heere voor uw ogen te hebben, en aan Hem te kleven met gebed en vasten. Want ik weet dat als God mij uit het vlees eerder dan u wegneemt, dat u na mijn vertrek ernstig

zult worden aangevallen; en daarom smeek ik u, o mijn enige schaap, om de Heere altijd voor ogen te hebben, en ernstig wilt waken zoals de goede en wijze maagden, die elk uur hun bruidegom verwachtten.
En ik bid u, mijn aller-liefste, mijn dierbare Liefde, als ik genade voor uw ogen heb gevonden, gedenk aan mij, zoals de vrome, Godvrezende Judith haar echtgenoot herinnerde. Jud. 16:22.
O Beliken, Beliken, mijn geliefde, de drie jaar dat we samen hebben geleefd, lijken mij geen drie dagen te zijn; dus als ik denk aan het afscheid, is mijn hart benauwd. Nochtans wenste ik, als het moet, dat de Heere spoedig zal komen. Want ik weet, de Heere weet het, zoveel pijnlijke kwellingen, dat ik mijn klacht zoals David kan uiten en zeggen: "O Heere, mijn straf is elke morgen klaar" (Psalm 73:14); want hij die mijn ziel zoekt, als een vogel zonder oorzaak, slaapt niet, noch sluimert; noch nacht, avond noch ochtend; maar ik verwacht van Paulus dat God weldra mij en allen uit de mond van de leeuw zal verlossen. 2 Tim. 4:17.
Verder, mijn liefdevol hartgrondig beminde huisvrouw, Beliken van der Straten, die ik liefheb vanuit het hart, uwe liefde laat ik weten, dat ik niet veel meer weet hierover kan schrijven; en beveel ik u aan de almachtige God en Zijn troostende Woord.
Bovendien neem ik afscheid van u, zelfs als het gebonden Israël, die hun kinderen de laatste melk gaven; echter, God die de hemelse heir heeft gemaakt, is in staat om de olifanten weer terug te doen keren. III Macc. 180. Zijn wil geschiede en niet de onze. Niets meer. De Heere zij met je. Groet hen die bij je zijn Adriaen [Rogiers] groet u ook zeer.
Geschreven door mij, je geliefde man en broeder in de Heere.
MAERTEN VAN DER STRATEN.

2. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN TOT ZIJN VROUW

Ik Maerten van der Straten, uw geliefde echtgenoot en broeder in de Heere, wens u mijn liefdevolle beminde huisvrouw en zuster in de Heere, Beliken van der Straten, veel genade en genade van God, onze hemelse Vader; en moge de liefde van Zijn Zoon u altijd worden vermenigvuldigd, en de kracht van de Heilige Geest wone rijkelijk in u, opdat u daardoor een kuise wandeling temidden van de heidenen kunt leiden, en een licht zijn voor hen die in duisternis zitten, zodat u, volgens het schrijven van Jesaja, de Koning in Zijn schoonheid moogt zien (Jes.33: 17) en worden gerekend tot de koninklijke heirschaar die hun gewaden hebben gewassen in het bloed van het Lam, onze Heere Jezus Christus, die onze smaad heeft gedragen, onze wonden genezen en voor ons betaald heeft wat Hij niet had weggenomen, opdat Hij ons zou verlossen van deze tegenwoordige boze wereld, overeenkomstig de wil van God Zijn Vader; aan wie zij eer, kracht, glorie en lof, voor eeuwig en altijd. Amen. Ps. 69: 4;
Hartelijk voor u geschreven, mijn uitverkoren, allerliefste Liefde, Beliken van der Straten, die ik liefheb vanuit het hart, ja, meer dan mijn eigen leven, want u bent vlees van mijn vlees. Kortom, gij zijt van mij en ik ben de uwe. Daarom dank ik de Heere zonder op te houden, dat Hij mij u heeft gegeven; want ik zou niet gedacht hebben dat God me zo'n trouwe hulp zou hebben geschonken, in wie ik zoveel liefde en geduld heb gevonden; maar God heeft mij in alle opzichten meer genade getoond dan ik waardig ben, en ik hoop dat Hij dat nog zal doen, wanneer ik het het meest nodig zal hebben, want Hij is een genadige God, die volgens Paulus' schrijven rijk is aan goedheid, en is overvloedig in genade. Ef. 2: 4. Enz.

… Aldus, o mijn uitverkoren, dierbare liefde, laat ons een tijdje de Heere volgen

om Zijn smaad te dragen. Want het is een getrouw woord, zegt Paulus: "Als wij lijden met Christus, zullen wij ook met Hem regeren, en als wij sterven met Hem zullen wij ook met Hem leven, en dan zullen alle tranen van onze ogen worden weggevaagd, en al onze verdrukking zal worden veranderd in eeuwige vreugde.
Daarom, mijn lieveling, laat ons vlijtig de Heere bidden, dat deze belofte vervuld moge worden in ons, en dat we burgers mogen zijn in de prachtige stad waar de muren van saffier zijn en de straten van zuiver goud." Openbaring 21:18.
Verder mijn liefste, ik zal u aanbevelan bij onze lieve Heere; moge Hij u bewaren en over u heersen als zijn dochter, want ik neem nu afscheid en zeg u Adieu.
Oh, adieu, mijn hartgrondig geliefde, want we moeten in tranen uit elkaar gaan. Oh, Adieu, Beliken van der Straten, mijn zeer dierbare vrouw, wiens hand ik nam met tranen van vreugde. Och, bitter afscheid, hoe moeilijk is het voor mij!
Nogmaals zeg ik Adieu. O Beliken, mijn uitverkorene, dierbare liefde, ik dank u zeer hartelijk voor al uw zuivere liefde. Moge de Heere u belonen.
Groet van mij degenen die bij je zijn. Adriaen groet je ook veel. De Heere zij met je.
Geschreven in mijn banden, door mij, je zwakke broeder en dienaar, zoveel ik vermag.
MAERTEN VAN DER STRATEN.

3. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN, AAN ZIJN VROUW

Ik Maerten van der Straten, uw liefdevol geliefde mant en broeder in de Heere, toch beiden onwaardig, wens u mijn dierbare geliefde huisvrouw en zuster in de Heere, Beliken van der Straten, veel barmhartigheid en genade van God, onze hemelse Vader, en moge de liefde van Zijn Zoon wordt u vermenigvuldigd, en moge God u bovendien vullen, zoals Jeremia, met Zijn Heilige Geest, zodat u daarmee alle listige aanvallen van de duivel kunt weerstaan, en na de overwinning, met al Gods kinderen, te ontvangen de kroon van glorie op de aangename berg waar, volgens het schrift van Esdras, rozen en lelies groeien. II Esd. 2:19. En, mijn hartgrondig geliefde, ik bid de Heere om u te bekwamen en waardig ta maken om het nieuwe lied voor de troon van Zijn glorie te spelen, voor altijd en eeuwig. Amen.
Hartelijk geschreven uit goedgunstige minne, aan u Beliken van der Straten. O mijn liefde, mijn uitverkorene, dierbare liefste, die door Gods voorzienigheid mij door Mijn Zader aan Zijn gemeente werd gegeven, en wiens hand ik nam met tranen van vreugde, waarvoor ik ook de Heere dank, dat Hij mij u gaf, want ik zou mezelf niet waardig hebben gevonden. Daarom is dit ook een reden voor mij om meer van je te houden. Toch roep ik God aan om te getuigen, dat ik u liefheb als mijn ziel, ja, meer dan het hart in mijn lichaam, dat ik ook verplicht ben overeenkomstig de eis van de Schriften te doen, want, omdat ik, volgens het schrijven van Johannes, ben gebonden om mijn broeder lief te hebben, hoeveel te meer moet ik dan van u houden omdat gij, volgens het Woord van God en de verklaring van Paulus, vlees bent van mijn vlees en been van mijn benen. En de apostel zegt ook: "Niemand heeft ooit zijn eigen vlees gehaat. Enz.

… Daarom, o mijn uitverkoren liefde, mijn schaapkam, laten we nog een tijdje de rug toekeren naar onze slaanders, en kijken naar de Hertog van ons geloof, de Koning der koningen en Heere der heren, Die om onzentwil zo mishandeld werd en misvormd, dat Hijzelf zegt: "Als zij deze dingen aan een groene boom hebben gedaan, wat zal in het droge gebeuren?" Lucas 23:31.

Vandaar, och mijn lieveling, mijn liefste liefde, laat ons denken aan Paulus, dat onze lichte verdrukking, die slechts een ogenblik is, voor ons een veel uitgebreider en

eeuwiger gewicht van glorie zal uitwerken. 2 Cor. 4:17. Want Salomo zegt: "Maar de rechtvaardigen leven voor altijd, hun beloning is ook bij de Heere en de zorg voor hen is bij de Allerhoogste, daarom zullen zij een heerlijk koninkrijk en een prachtige kroon ontvangen van de hand van de Heere: want met Zijn rechterhand zal Hij hen beschermen en bewaren.
Verder, mijn uitverkorene, geliefden, weet dat ik niet veel meer weet om u te schrijven, maar ik beveel u in de handen van de Heere, en zeg Adieu als ik u niet meer zou schrijven; want onze vijanden zijn nu zo erg boos op ons dat ze met hun tanden op ons knagen, net zoals ze dat met Stefanus in de Rechtszaal deden. Daarom geef ik je deze brief nog, net zoals Israël, toen ze gebonden waren, hun kinderen de laatste melk gaven. En verder bedank ik u, o mijn liefste, voor al uw zuivere liefde en oprechte vriendschap, en ik dank u ook voor de mouwen die u voor mij hebt gemaakt; ze komen mij beter van pas dan het rokske dat mij gezonden was. Terecht zei Sirach, dat de ene vriend de andere helpt in tijden van nood, maar nog veel meer man en vrouw.
Nogmaals neem ik nog oorlof en zeg Adieu; och, Adieu, Beliken, mijn liefste.
Groet van mij degenen die bij u zijn. Adriaen doet u ook zeer groeten.
Geschreven door mij, je geliefde echtgenoot en broeder in de Heere.
MAERTEN VAN DER STRATEN.
Bid voor me.

4. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN, NAAR ANNA SERVAES

Ik, Maerten van der Straten, uw onwaardige vriend en broeder, wens u, mijn geliefde, lieve zuster in de Heere, Anna Servaes, veel genade en genade van God, onze hemelse Vader; en moge de liefde van Zijn Zoon in u zijn als een brandend vuur, opdat u volmaakt zult worden naar de maat van de grootte van de volheid van Christus; uw wandel eerlijk houdend onder de heidenen en goede vruchten dragend, als een boom geplant aan de rivieren van water, zodat u kunt worden gerekend tot het koninklijke priesterschap, het bijzondere volk, dat God volgens de geschriften van Mozes op adelaarsvleugels heeft gedragen; zodat u, wanneer het land in Israël weer zal worden verdeeld, een erfenis mag krijgen vol vreugde, voor eeuwig en altijd. Amen.
Een hartelijke, liefdevolle en hartelijke groet aan u, mijn geliefde en geliefde zuster in de Heere, Anna Servaes, die ik liefheb met een zuivere liefde uit een zuiver hart, waarvan God mijn Rechter is, die volgens het woord van Jeremia proeft het hart en de nieren van mensen.
Verder, na alle vriendelijke en christelijke groet, laat mij alsjeblieft je liefde weten, dat ik en mijn lieve vrouw een redelijk goede gezondheid hebben naar het vlees, en naar de geest hopen we door Gods hulp het verbond na te komen dat we eenmaal gemaakt hebben met de Heere onze God, toen we onze knieën bogen voor Hem en Zijn heerlijke majesteit. Ja, we vertrouwen er bovendien op dat ook jij goed bent in ziel en lichaam, gereed om je reis naar Bethel uit te voeren en profeteer tegen Jerobeam en zijn altaar. I Koningen 13: 1. Hiertoe mogen u en wij allen worden gesterkt worden door de enige en eeuwige, almachtige God, Wiens tabernakel in de hemel is en die ver boven alle hemelen leeft, in een Licht dat, volgens de woorden van Paulus (I Timotheüs 6:16), niemand kan naderen; dat we Hem boven alles mogen vrezen en liefhebben. Enz. Enz.

… Verder, mijn lieve zuster, groet van mij je geliefde echtgenoot, en ook de bekenden. Mijn lieve vrouw groet jullie ook allebei, en de kennissen, heel veel.
Enn doet gij ook zeer de groeten aan ***Adriaen, Grietgen, Hansken en Dingentgen;*** en wij allen, gevangenen, vragen gezamenlijk om je, dat je de Heere ijverig voor ons zult bidden. Niets meer. Vaarwel, *en doe het beste, in 't begin en 't leste.*

Geschreven in mijn banden, door mij, je zwakke broer en dienaar, zoveel ik kan.
MAERTEN VAN DER STRATEN.

5. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN AAN SERVAES JANSZ.

Ik, Maerten van der Straten, gevangengezet om het Woord des Heeren, wens u mijn geliefde en zeer beminde broeder in de Heere, Servaes Jansz, veel genade en barmhartigheid van God, onze hemelse Vader, en ook voor allen die gekocht is van de aarde, en gereinigd door het bloed van het Lam, onze Heere Jezus Christus, die, volgens het woord van de profeet, onze smaad droeg, onze zonden op Zich nam en betaalde wat Hij niet had weggenomen, opdat Hij ons zou kunnen bevrijden van deze huidige slechte wereld; volgens de wil van God Zijn Vader; aan Wie glorie, macht en eer voor altijd en eeuwig worde toegebracht. Amen.
Uit een goedgunstig hart een liefdevolle groet aan u, mijn lieve, waardige vriend en broeder in de Heere, die ik bemin naar het bijzondere voorrecht van Israël; dit weet de Heere, die volgens de woorden van Jeremia de harten van mensen doorzoekt en beproeft en volgens David, kent de gedachten van mensen wanneer ze nog ver weg zijn. Jer. 17:10; Ps. 139: 2.
Verder, na alle behoorlijke en christelijke groet, laat mij uw believen informeren, dat ik, de Heere die voor altijd geprezen wordt, in een tamelijk goede gezondheid naar het vlees ben, en volgens de geest nog steeds vast besloten ben om God te dienen alle dagen van mijn leven. Ik heb bovendien het onbetwijfelbare vertrouwen dat dit ook in uw ziel en lichaam leeft, om het verbond te houden, dat u eens met de Heere, onze God, hebt gesloten, toen u uw knieën voor God en Zijn heerlijke majesteit boog; moge deze enige, eeuwige, en enige wijze God, u overeenkomstig het woord van de profeet (Joël 2:28), met Zijn Heilige Geest, u geven dat u geleid door Hem, een goed en kuise wandel moge leiden onder de heidenen, zoals Christus ons leert in het Evangelie, zeggende: "Laat uw licht zo schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken zien, en God uw Vader mogen verheerlijken." Enz.

… Verder, mijn geliefde broeder, ik weet niet, vanwege mijn kleine gave, veel meer om u te schrijven, maar beveel u aan de enige, eeuwige, almachtige God, die volgens het woord van Jesaja, de wateren in de holte heeft gemeten van Zijn hand, en de hemel uitgemeten met de spanwijdte, en het stof der aarde in zekere mate begrepen heeft, en de bergen gewogen in een drieling, en de heuvelen in een weegschaal; dat Hij je mag bewaren, zodat je een kroon van glorie kunt ontvangen. Jes. 40:12; 1 Petrus 5: 4.
Verder, mijn lieve broeder, ik bid u, dat u deze eenvoudige brief ten goede wilt nemen, die ik, onwaardige, heb geschreven, want het is beter dat u mij zou schrijven; maar om aan je verzoek te voldoen, kon ik het niet nalaten het te doen.
Groet van mij je lieve vrouw, en ook de bekenden. Beliken van der Straten, mijn lieve vrouw, groet je ook en Tanneken heel veel, en ook de kennissen.
Verder groeten wij allen, wij de gevangenen, vanuit het hart.
Bidt de Heere ijverig voor ons. Niets meer. Vaarwel, en doe het beste.
Tot uw dienst, zoveel als in mij ligt, door mij, uw zwakke broeder en dienaar.
MAERTEN VAN DER STRATEN.

6. BRIEF VAN MAERTEN VAN DER STRATEN, EN BELIKEN ZIJN VROUW, AAN ADAM V.L. EN ZIJN HUISVROUW

Ik, Maerten van der Straten, en Beliken van der Straten, mijn hartgrondig beminde dierbaarste huisvrouw; wij beiden, gevangenen vanwege het woord van de Heere, wensen onze dierbare broeder en zuster veel genade en barmhartigheid van God, onze hemelse Vader, die woont in de hoogte, in een Licht waarnaar, zoals Paulus schrijft, niemand kan naderen. Wij wensen bovendien dat u de liefde van Zijn Zoon hebt, opdat u een licht mag zijn voor hen die in duisternis zitten, en dat u als een heldere morgenster kunt schijnen onder de blinden die op de weg dwalen, zodat u hierna, zoals Jesaja schrijft, de Koning in Zijn schoonheid mag aanschouw en die volmaakte en onuitsprekelijke vreugde en blijdschap mag genieten die altijd en eeuwig zal blijven bestaan. Dit wensen we onze geliefde vrienden in de Heere, met alle kracht van onze ziel, uit een gunstig hart.
Een hartelijke, minzame en christelijke groet aan u onze zeer geliefde broeder Adam V.L. en aan Maryken, uw zeer dierbare huisvrouw. Wij twee gevangenen, zoals hierboven gezegd, beminnen u, zoals Paulus zegt, met een Goddelijke liefde, en uit een zuiver hart voortkomt zoals Petrus schrijft; dit weet de Almachtige Heere, die alles doordringt met ogen die als een vlam van vuur zijn. Enz.

… Daarom, o lieve vrienden, wees niet moede goed te doen; want wat u nu in tranen zaait, dat zult u te zijner tijd, zoals Paulus schrijft, met vreugde in overvloed maaien. Laat ons daarom met vasten en geween de Heere smeken, opdat wij in de boze dag kunnen weerstaan, zodat wij voor eeuwig met Hem kunnen leven. Amen.
Verder, mijn geliefde vrienden, we weten niet veel meer om je te schrijven op deze tijd, vanwege ons simpel en eenvoudig verstand; maar wij bevelen u aan de Heere, en aan het woord vol vertroosting, en zegggen u Adieu.
Ik, Maerten van der Straten, en Beliken van der Straten, mijn Lief, hebben dit weinig uit genegenheid en volgens uw verzoek geschreven, en we verzoeken u het ten goede te aanvaarden. We vragen ook om hulp bij je gebeden.
Afscheid; groet van ons de bekenden. Wij danken u voor al het goede dat u ons heeft getoond. Adriaen begroet je ook veel; en ook Hansken, Margriet en Lou groeten je veel, en Dingentgen; we vragen jullie allen samen om voor ons te bidden. Niets meer, maar *doe het beste; in 't begin en in 't leste.*
Van ons, lieve vrienden,
MAERTEN EN BELIKEN VAN DER STRATEN.

188. WILLEM DE RIJCKER, EN CHRISTOFFEL FIERENS, TE MEENEN 1572

Will (De) Rijke (n) (**Willem de Rijk,** of ongeveer Rick, Guillaume Riche), een doperse martelaar, op de brandstapel op Meenen in Vlaanderen, België, op **5 december 1572** met Christoffel Philippot. Willem was waarschijnlijk een familielid van de martelaar Christiaen van Rijcke.
Christoffel Philippot was een doperse martelaar die werd geëxecuteerd 5 december 1572 op Meenen (Menen) in Frankrijk met Willem de Rijk (le Riche) door op de brandstapel. Rembry-Barth, *Historisch de Menin,* vermeldt alleen de laatste; maar op basis van de gegevens die door Van Braght (Mirror Martyrs'), moet zijn verslag worden beschouwd als de juiste.
De burgemeester Cornel van Eeckhoute probeerde Willis, die blijkbaar een gerespecteerd burger was (misschien uit de familie van de predikant Christiaen Rijcken), los te krijgen op grond dat hij onwetend was. De onderzoeker daarom testte Willem's begrip van het vagevuur; maar het tegendeel werd ontdekt. Later, als gevolg van de oorlog, vluchtte de burgemeester naar Brugge en verloor zijn eigendom.

Bij de uitvoering een broeder genoemd naar Willis: "Lieve broeder, vecht dapper voor de waarheid." Christoffel antwoordde: "O mensen, overwegen uw redding, want dit is de manier om het leven .... Verkoop je kleding en kopen Testament en let op de woorden van God daarin, want daarin vindt u het leven te vinden, en vreest hen niet wie doodt het lichaam, maar bang voor hem die de macht om lichaam en ziel in de hel geworpen heeft. " De beul afgesneden deze effectieve getuigenis door middel van gags.

In Meenen, in Vlaanderen, op 5 december 1572, werden er als ketters twee vrome getuigen van God ter dood veroordeeld, **Willem de Rijcker en Christoffel Fierens.**
Toen ze naar buiten werden gebracht om te sterven, kwamen ze zonder angst, als twee schapen voor de slachting. Een broeder zei tegen Willem: "Lieve broeder, strijd vromelijk voor de waarheid." En een zuster riep ook: "O ja, geliefde broeders, strijd moedig."
Christoffel zei: "O mensen, denk aan uw zaligheid, want dit is de weg van de Waarheid tot in het leven." Ze werden spoedig naar de hut geleid, zonder veel te kunnen zeggen; maar zij riepen God om hulp en bijstand en zeiden: "Waar wij voor lijden, is de echte Waarheid."
Christoffel zei ook: "Verkoop je kleren en koop Testamenten, want daarin staan de woorden van God; want daarin zul je het leven vinden; en vrees niet degenen die het lichaam doden, maar vrees Hem die macht heeft om ziel en lichaam in de hel te werpen."
Hij dankte ook God, dat Hij hem had toegestaan deze dag te zien, waar hij zo zeer naar verlangde; en zei verder "Deze leden, die Gij, o Heere, mij hebt gegeven, zal ik graag weer voor uw leer teruggeven."
Willem zei: "Ik ben in veel gevaren over zee en over land geweest, en God heeft mij altijd geholpen; daarom vertrouw ik erop dat Hij me ook niet in deze nood zal laten varen, maar me tot de dood zal bijstaan."
Ze deden toen hun gebed tot God, waarin zij met Stefánus zeiden: "O Heere, vergeef hen wat zij ons aandoen en reken deze zonde niet aan tot hun beschuldiging."
Willem zei toen: "Ik heb nu met Paulus de goede strijd gestreden, heb het geloof behouden, mijn loop beëindigd," enz.
Uiteindelijk riepen ze: "O hemelse Vader, in Uw handen bevelen wij onze geest."
Er zijn veel andere woorden gesproken, die gedeeltelijk zijn vergeten, en het zou ook te lang duren om ze allemaal te schrijven.

De Scherprechter vroeg toen, of ze er klaar voor waren; waarop Christoffel antwoordde: "Ja, mijn lieve vriend."
Terwijl Christoflel werd gewurgd, riep Willem uit: "O waarde vrienden, mijn broeder is nu verboden te spreken." Daarna riep hij nog een keer tot de Heere en erfde toen ook de kroon des levens.
Dus stierven deze twee voor de Naam van de Heere, eerst gewurgd, en toen verbrand, nadat Willem langer dan tweeëntwintig maanden in de gevangenis had gezeten. Een aldus werden zij erfgenamen van het beloofde land, waarin allen die hier hun leven geven voor het woord van God, het eens zullen beërven.

Gedurende de tijd dat Willem gevangen zat, was een Cornelis van Eeckhoute burgemeester in Meenen, die hem graag zou hebben vrijgelaten; hij trachtte de priester en anderen ervan te overtuigen, dat hij [Willem] half-verstandig was, waarna Willem eenmaal werd onderzocht, en zijn opvattingen vroegen met betrekking tot het vagevuur. Willem antwoordde dat hij eens in een klooster had gewoond, waar op zaterdag altijd vlees en andere dingen gekookt werden voor de zondag, en dat de monniken, samen het vuur waarmee ze gekookt hadden, spottend het vagevuur noemden. Toen zei de burgemeester: "Zie je mijn heren, hierdoor kun je zien dat de man maar half van geest is, want dit zijn niet de woorden van een redelijke man."
Maar Willem zei dat hij niet als half-verstandig uit de gevangenis wilde worden vrijgelaten, maar dat ze hem moesten vragen naar zijn geloof, en dat hij het redelijk genoeg zou moeten bekennen. Daarop moest hij in de gevangenis blijven en uiteindelijk werd hij, zoals gezegd, ter dood veroordeeld, waarbij deze burgemeester het vonnis uitsprak. Deze man werd enige tijd daarna, verdreven door oorlog, vluchtte naar Brugge, waar hij, hoe rijk hij ook was, zeer sober moest leven, en bijna altijd geld moest lenen om zijn huishoudelijke uitgaven te dekken. Wat toen het te grote ergernis werd voor hem, besloot hij naar huis te gaan naar Meenen, maar onderweg stierf hij plotseling.

Verheyen Mart. Gent

1572 5 December. Doopsgezind?

209-212. **Josse en Ghislain (Ghileyn) ROOMAN,** filii Jooris, gebroeders,
Samuël SCHIETHAZE (Schiethase), filius Jans, en
Josse van de BANCK (vander Blancq): „omme dat se hemlieden metten guesen (Geuzen) ghemoyt hadden binnen Audenaerde", vóór het Gravenkasteel onthoofd.
De beul scheen in geen al te goede conditie te verkeren, daar hij bij sommigen tot vijf maal toe zijn bijl moest verheffen: hij zelf vond het feit abnormaal daar hij zich volgens het verhaal verontschuldigde, zeggende: „dat men het hem vergeven soude, dat hij betoovert was".
Wanneer men hem een ander zwaard gebracht had, ging het daarom niet beter. Andermaals verklaarde de beul: „Ic en hebbe gheen macht in mijn aermen alsoo saen als ic het mes andveerde" (5).
Ra. B., C.C., nr. 113, f° 50-50v°. Ra. B., C.C., nr. 21.638, f° 37, 58, 58v°, 60. Ra. B., C.C., nr. 21.939, f° 499v°-50; nr. 21.941, f° 38v°. VAN DE VIVERE: 5 December 1572. K.B.B., ms. 6336, e 138; ms. 6177, f0 42. DE JONGHE, dl. I, blz. 208. Memorieboek, dl. II, blz. 401.

VLAANDEREN 1573

189. PIERIJNTGEN LOOSVELDT, OF NECKERS, 1572/73

Op **Jan. 6, 1573** , **Pieryntgen Loosvelt** werd verbrand aan de staak. (Anabapt. Mart.)

Aan het einde van het jaar 1572 werd er te Meenen in Vlaanderen aangehouden voor de waarheid en het Woord van God, een vrijster, ongeveer drieënveertig jaar oud, genaamd Pierijntgen Loosveldt, of Neckers. Terwijl ze uit liefde een zieke, liep ze op een bepaald moment weg, toen ze de Schout, Joncker Jan de Carmago, ontmoette die haar arresteerde en vroeg waar ze woonde. Ze antwoordde vriendelijk dat ze niet ver weg woonde en gaf hem de beste woorden om vrijgelaten te worden. Maar het had allemaal geen zin; ze moest naar de gevangenis, en op de tweede dag, wanneer ze niet veel tijd had gekregen om er over na te denken, werd ze voor de heren bijeengeroepen en onderzocht met betrekking tot haar geloof; dat ze vrijmoedig bekende.
In de eerste plaats werd ze ervan beschuldigd dat ze onbehoorlijk vergaderingen had bijgewoond, in tegenstelling tot het Plakkaat van de keizer.
Maar Pierijntgen verklaarde dat ze naarstig was geweest om Christus te volgen en het kwade te mijden, en van hen weg te gaan, en zich bij het goede te voegen, wetende dat Christus zegt: "Waar twee of drie in Mijn Naam bijeen zijn, daar ben Ik in te midden van hen." Mat. 18:20. En deze vergaderingen kon ze niet verlaten, hoewel het haar het leven zou kosten.
In de tweede plaats werd haar gevraagd of ze zichzelf niet had laten herdopen. Ze bekende dat ze zich had laten dopen volgens het bevel van Christus, die zij wederdoop noemden, zonder acht te slaan op de instelling van de discipelen die, hoewel zij de doop van Johannes hadden ontvangen, niettemin, nadat zij de prediking van Paulus hadden gehoord, zich ook lieten dopen in de naam van Jezus. En dat men eerst in Jezus Christus moet geloven, en dan gedoopt moet worden op het geloof, volgens de leer van de Schriften; die ook zegt, dat de doop een begrafenis van de zonde is een verzekering van een goed geweten.
Toen ze haar vroegen, wie er was toen ze werd gedoopt, biechtte ze het niet op, hoe hard ze ook werd bedreigd.
In de derde plaats vroegen ze haar of ze de priesters niet als de plaatsvervangers van Christus beschouwde, die de macht hadden om de zonden te vergeven; en dat alles wat ze verbinden of ontbonden, gebonden of ontbonden moest blijven.
Maar ze kon niet erkennen dat ze zulken vicarissen van Christus zijn die niet denken zoals Hij wil; want Hij is de ware Herder, die Zijn leven heeft afgelegd voor Zijn schapen, terwijl de priesters het helemaal tegenovergestelde doen. Hij is de ware Middelaar tussen God en mensen (I Timotheüs 2: 5) en de Gezalfde van Zijn Vader. Hij is de open, heldere Fontein (Zacharia 13: 1), die al diegenen die beladen en belast zijn met zonden tot Hem roept. Hij is de ware bron [in Bethesda] met vijf ingangen, waarvan Johannes vertelt (Johannes 5: 2), en allen die oprecht berouw hebben zullen de vergeving van hun zonden ontvangen. Lucas 24:47. Niemand werd waardig bevonden om het boek te openen met zeven zegels, dan het Lam Jezus Christus. Openbaring 5: 1. Hij is de rechte Deur; het heeft geen zin of iemand opent of sluit, de goddelozen moeten buiten blijven. Johannes 10: 9; Openbaring 22:15.
In de vierde plaats werd haar gevraagd of zij niet zou toegeven dat het lichaam van Christus in het sacrament of de ouwel was, wanneer de priester de woorden erover had uitgesproken en het in de mis had ingewijd. Maar ze kon de mis, met alles wat er betrekking op had, als niets meer beschouwen dan een plant, geplant door mensen, die

God zal uitroeien. Mat. 15:13. En ze bekende dat Christus ons het Avondmaal had nagelaten om Hem te gedenken, volgens de leer van Paulus, en daarmee de dood van de Heere te verkondigen. I Cor. 11:25, 26.
Op de vijfde plaats werd haar ook de vraag gesteld of zij niet toegaf dat de kinderdoop noodzakelijk was tot zaligheid en voor het afwassen van de erfzonde die ons van Adam heeft aangehangen. Maar haar belijdenis was dat iemand slechts één doop kon ontvangen en dat alleen zij het waardig waren die de zonde verlaten, of zich bekeren en geloven in de Naam van Jezus Christus; en dat de doop ook niet was om de zonde weg te wassen, maar de verzekering van een goed geweten, en dat het bloed van Christus ons reinigt van alle zonden. Efeziërs 4: 5; Handelingen 2:38; 1 Petrus 3:21; 1 Johannes 1: 7.
Op de zesde plaats werd haar gevraagd of ze niet geloofde dat Christus Zijn vlees van Maria had aangenomen.
Maar zij bekende dat Hij van Boven was en van de Vader was afgedaald; dat het *Woord* vlees geworden was, zoals Johannes zegt: "Dat hetgeen was vanaf het begin, hetgeen we hebben gehoord, wat we hebben gezien met onze ogen, waar we naar hebben gekeken, en onze handen hebben getast, was het Woord des Levens." En zoals Hijzelf zegt, dat Hij het brood is dat uit de hemel neerdaalde. Dat Hij ook de enige Verzoener, Verlosser en Voorspraak is. Verder onderzoek was niet nodig voor haar zaligheid. Johannes 8:23;
Op de zevende plaats werd haar ook de vraag gesteld of zij niet toegaf dat drie Personen één ware God vormden. Daarop bekende zij dat er drie Namen zijn in één Goddelijk Wezen, namelijk Vader, Zoon en Heilige Geest. Maar de Vader die de Zoon gezonden heeft kon ze niet als een persoon beschouwen; *want de hemel is Zijn troon en de aarde is Zijn voetbank;* Christus noemt Zich ook een Geest, en een Geest, zegt Hij, heeft vlees noch beenderen. De Heilige Geest, die zichzelf manifesteerde in Christus in de vorm van een duif, en op de apostelen in de vorm van tongen van vuur, en zat op elk van hen. Hem kon zij ook niet begrijpen als een persoon. Maar de Zoon, die mens voor ons werd, was zichtbaar, voelbaar en passief, wandelde veel onder de Joden, deed veel tekenen, leed honger en dorst, huilde, enz. Hij kon inderdaad bekennen een [menselijk] Persoon te zijn. 1 Joh. 4: 9; Jes. 66: 1; Johannes 4:24; Lucas 24:39; Mat. 3:16; Handelingen 2:3
Op de achtste plaats vroegen ze haar, of men niet voor de Overheid mag zweren of een eed afleggen om het recht te verdedigen en de waarheid vast te stellen.
Maar zij achtte het gebod van Christus meer dan dat van de mensen; want Hij leert: "Ik zeg u: Zweert helemaal niet, noch bij de hemel, want het is Gods troon, noch bij de aarde, want het is Zijn voetbank, noch bij Jeruzalem, want het is de stad van de grote Koning. Ook zult gij niet zweren bij uw hoofd, omdat gij niet één haar wit of zwart kunt maken; maar uw woord ja zij ja; neen, neen, want al wat boven is, komt van den Boze." Mat. 5: 34-37.
Op de negende plaats werd haar verteld dat goede werken baat hadden, ook voor hen die waren gestorven.
Maar ze beweerde dat geen zielenmissen, bedevaarten, pelgrimages, het verbranden van kaarsen, of iets anders de doden kon helpen of ten goede komen; want de Schrift zegt: "Als de boom naar het zuiden of naar het noorden valt, op de plaats waar de boom valt, daar zal hij zijn." Pred. 11: 3. Christus vertelt ook over tien maagden, van wie de vijf die wijselijk hun lampen hadden laten branden en hun vaten van olie voorzagen, met Hem mee gingen; maar de anderen, die hun tijd hadden verwaarloosd, moesten buiten blijven. Zoals de engel zei, *dat de tijd hierna niet meer zal zijn*. Openbaring 10: 6.
Op de tiende plaats werd haar gevraagd of de heiligen niet naar de hemel waren opgestegen.
Maar zij bekende dat niemand naar de hemel is opgevaren, maar Christus, onze Beschermer en Verlosser, zelfs niet Maria, Zijn moeder; maar dat zij allen rusten in de

hand van God, wachtend op het oordeel van de laatste dag. Johannes 3:13; Handelingen 1:10; Wijsh. 3: 1. Zoals de Schrift zegt, dat het uur komt, waarin allen die in de graven zijn, de stem van de Zone Gods zullen horen, en zij die goed hebben gedaan, zullen ingaan tot het eeuwige leven, maar de goddelozen tot de eeuwige verdoemenis. Johannes 5:28, 29. De opstanding is voor zowel de rechtvaardigen als de onrechtvaardigen, zoals Paulus zegt: We moeten allemaal voor de Rechterstoel van de Heere verschijnen, om te worden beloond volgens onze werken. Handelingen 24:15; 2 Cor. 5:10. We lezen ook over de zielen van de rechtvaardigen die onder het altaar zijn, en wachten tot het aantal van hun broeders zal zijn vervuld. Openbaring 6: 9, 11.

Nadat zij aldus het strengst onderzocht was, zochten zij door de geleerden van deze wereld om haar te instrueren met het doel haar te doen herroepen; maar toen noch smeekbedes of dreigementen haar konden bewegen, verklaarde zij dat ze liever wilde sterven dan dat ze afvallig werd. Daarna moest ze het pijnbank op, ontdaan van alles behalve een schort. Daar werd ze zwaar gekweld, met een stok in haar mond woelde de beul haar, zodat haar tanden in stukken braken; maar ze wilde haar geloof niet verloochenen en geen van hen verraden.

En toen ze vroegen om de foltering stop te zetten, zei de burgemeester dat ze moest herroepen en biechten. Maar God hield haar lippen vast en hielp haar, zodat ze werd bevrijd van de foltering; want zij zou liever met de oude Eleazar deze lichamelijke dood sterven, dan door Christus te verloochenen Zijn eeuwig koninkrijk verbeuren.

Zij bedreigeden haar dikwijls met de dood, maar dit kon haar niet afschrikken. Soms vreesde ze dat, omdat ze heel verdrietig werd, dat ze misschien niet in staat zou zijn haar te onthouden van huilen als ze zou worden geleid naar de dood; daarom wendde zij zich tot God in gebed; haar gebed bleef niet onverhoord, want toen zij de tijding ontving, dat zij zou moeten sterven, was haar hart vervuld van vreugde en opgewektheid.

Op de ochtend dat ze zou sterven, vroeg de baljuw haar of ze de zaak nog niet had overwogen?.

Maar zij zei: "Hij die de kostbare prijs zou verkrijgen die ons wordt voorgehouden, moet zonder ophouden lopen." I Cor. 9:24. Ze werd vervolgens voor de rechter gebracht en ter dood veroordeeld. In haar vonnis werden de voorgaande tien artikelen aan haar voorgelezen, en dat zij daarom, en vanwege haar koppigheid, zou worden verbrand als een ketter.

Dit maakte haar niet moedeloos, maar zij dankte de Heere en wenste hun genade van God, opdat zij zich van afgoderij zouden bekeren tot de ware aanbidding van God. I Thess. 1: 9.

Toen ze naar buiten kwam en naar de doodstraf ging, zij zei tegen het volk: "Ga, koop Testamenten, en lees daarin, opdat ge zult ontdekken waarom ik ter dood veroordeeld ben en moet sterven."

Daarop legde de beul, die erg woedend was en dreigde haar te slaan, haar het zwijgen op, en zonder nog veel meer te zeggen ging ze het huiske in op de brandstapel, waar de beul vlug zijn werk verrichte, en zij haar geest in de handen van God beval. Ze werd verbrand, aan de vooravond van Driekoningen 1573, [5 jan.] en bereidde zich alzo voor om met de wijze maagden uit te gaan, om de Bruidegom te ontmoeten.

De burgemeester, of president van de rechtbank, te Meenen, Jan de Drijver genaamd, die het vonnis op Pierijntgen had uitgesproken, werd naderhand zwaar van God gestraft; zijn vlees verteerde, zodat als gevolg daarvan één oor van zijn hoofd afviel en hij een zeer ellendige dood stierf.

190. MICHIEL VAN BRUYSSEL, EN BARBERKEN ZIJN VROUW, 1573

Michiel Willems (van Braght, Martyrs Mirror, **Michiel van Bruyssel** dat wil zeggen, Brussel in België), een doperse martelaar, een zijden wever, die werd gearresteerd in Gent, met zijn vrouw **Barberken (Barbeel Pieters**) in 1576 (**niet 1573** zoals geschreven in de Martelarenspiegel).
Michiel werd verbrand op **19 juli 1576** aan de Vrijdagsmarkt en Barberken onthoofd in het Gravensteen.

Lippijntgen (Lippinkin) Roetsaert (Roetzaerts) was een doperse martelaar, een dochter van Jan Roetsaert leven bij Bell in de buurt van Gent, België, die werd onthoofd op **19 juli 1576**, in het kasteel Gravensteen in Gent met **Barbera Pieters** en **Kreupel Sijntgen (Sijntgen Bornaige),** terwijl op dezelfde dag **Michiel Willems** werd verbrand op de brandstapel.
Lippijntgen was (her)doopt in 1565. Deze martelaar is niet gevonden in van Braght Martelarenspiegel, maar is blijkbaar identiek aan Lippijntgen Stayaerts, die, zegt Van Braght werd uitgevoerd in 1569. Dit moet een vergissing zijn. Gameo

Verheyden, 1576: 19 Juli.
239-242. **Barbele (Baerbele) PIETERS,** filia Graeten, van Herten (Gehucht van 57 inwoners.), bij Weert, 2 maal gehuwd (Haar eerste man was Dierick Blommaerts, die te Bergen sneuvelde; de tweede, Michiel Willems, hier eveneens als martelaar vermeld. Zij werd door Hans Heuvebreiere herdoopt);
Lippinkin (Lypintgen) ROETSAERT (Roetzaerts), filia Jans, geboren te Bellem. Steunend op hare afkomst, valt Lippinkin Roetzaert te vereenzelvigen met de door van Braght genoemde **Lippyntgen Stayaerts**, die te Gent geboren werd en kan men haar niet identificeren als Grietgen van Sluys, die van Gelderland afkomstig is. Zie daaromtrent de nota betreffende Beelken de Jaghere (verbrand op 17 Februari 1573). Lyppinkin. Roetsaerts werd op 1565 herdoopt (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 129v°).
Synkin (Sinckin, Jossyne) BORNAIGE (Borninge of „Kreupel Sijntgen") geboren te Kortrijk (4), filia Frantuis, weduwe van Maerck de Smet. Synkin Bornaige werd te Wervik in 1561 door Joachym herdoopt en woonde achtereenvolgens op het Merem, de Oudburg en de Nieuwbrug. Zij leefde thuis een zestal kinderen het spinnen en niets anders „dan dat zou de zelve berespte alsse vuile lidekens songhen zonder meer...". (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 123v°-124, 129v°).

Michiel WILLEMS, filius Heindricx, van Brussel, „zydekemmere", Doopsgezinden, de eerste drie onthoofd in het Gravenkasteel, de laatste op de Vrijdagmarkt verbrand.
De officier Jan van de Berghe moest in allerijl gehaald worden, daar hij zich in het land van Dendermonde bevond (5).
A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 123v°-124. A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1574-1578, f° 141v°, 151v° 154v°, 167v°. Ra. 8,, B., C.C., nr. 34.899, f° 19o. Ra. B., C.C., nr: 14.124, f° 1950. K.B.B., ms. 6336, f° 175; ms. 6177, f° 43 v°. Stadstb. K., cod. 64, f° 12v°. VAN BRAGHT, dl. II, blz. 643, 647, 648: stelde ze alle vier op het actief van 1573. DE JONGHE, dl. I, blz. 244.

Rond het jaar 1573 werden er gevangen gezet voor het getuigenis van Jezus, in Gent, in Vlaanderen, ***Michiel van Bruyssel en Barberken zijn vrouw.***
Omdat ze niet van de wereld waren, maar door God uit de wereld waren gekozen, daarom heeft de wereld, die alleen van zichzelf houdt, hen gehaat, vervolgd en onderdrukt. Maar zij, als wijze bouwers, hadden hun fundament gebouwd op de hoeksteen Christus Jezus, die in staat is om hun schat te bewaren tot de dag van hun verlossing.

Zo werden zij, na vele verleidingen en beproevingen van hun geloof, door de verblinde, God-tegensprekende papisten ter dood gebracht, niet vanwege enige slechte daad, maar alleen vanwege de gehoorzaamheid aan de waarheid van Jezus Christus.
Michiel van Bruyssel werd verbrand op de Vrijdagmarkt en Barberken zijn vrouw werd onthoofd met het zwaard in het kasteel van de graaf.
En aldus bleven zij trouw aan de dood tot hun Verlosser en Verlosser; daarom zullen zij een eeuwig en glorieus koninkrijk en een prachtige kroon ontvangen van de hand van de Heere, die niemand hen zal kunnen ontnemen.

191. JAN VAN ACKEREN, 1573
BALLTHASAR ROSIERES, 21 JAAR

Jan Van Ackeren (Akeren, Akkeren), een doperse martelaar, geboren in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen, een wever, werd op **2 april 1569 (niet 1573**, zoals van Braght schrijft), te Antwerpen, samen met **Jan Timmerman en Balthasar de Rosieres**. Jan Van Ackeren, die 63 jaar oud was, tijdens zijn proces verklaarde dat hij (her)gedoopt was "zes of zeven jaar geleden" door Pauwels Van Tielt in een bosrijke plek in de buurt Halewijn, Vlaanderen, in de aanwezigheid van ongeveer 50 personen, kort na middernacht. Jan, wiens vrouw en twee dochters woonden nog bij Kortrijk, was verhuisd naar Antwerpen slechts twee weken voordat hij werd gearresteerd. Hij werd gemarteld op 9 maart, en weigert te herroepen werd ter dood veroordeeld, die hij onderging met vrolijkheid. De brieven die hij schreef in de gevangenis verloren zijn gegaan. Gameo

Deze doperse martelaar gevonden in van Braght Martelarenspiegel, is waarschijnlijk identiek met **Jan Wiljoot** genoemd door van Braght, maar niet gevonden in de officiële documenten. Jan Timmerman werd verbrand op de brandstapel op **2 april 1569** in Antwerpen. Hij werd geboren in Kortrijk (Kortrijk) in Vlaanderen en was **26 jaar** oud. Hij woonde in Borgerhout, een voorstad van Antwerpen, en was een wever. Zijn twee kleine kinderen die niet gedoopt waren, omdat, zoals hij bekende, "Niets is te vinden in de Schriften van de doop van kinderen en (hij) is van mening dat men kinderen niet moet dopen." Jan had zeven jaar eerder gedoopt, op de leeftijd van ongeveer 19, van ouderling Hans BUSSCHAERT in een gehucht in de buurt van Armentières in Vlaanderen. Hij werd opgepakt tijdens een vergadering van de Antwerpse gemeente gehouden in het huis van Jan Poot.

Balthasar Rosieres (Rogiers, Rogier), een doperse martelaar op de brandstapel op de "grote markt" te Antwerpen op 2 april 1569 met Jan Timmerman en Jan Van Ackeren. Hij werd geboren in Doornik (Tournai) in Vlaanderen, was **21 jaar** oud, ongehuwd en een wever van beroep. Hij werd in beslag genomen met vele anderen tijdens een vergadering van de Antwerpse vergadering begin februari 1569 in het huis van Jan Poot. Tijdens zijn proces zei hij dat hij beschouwde de kinderdoop als een menselijke instelling. Hij was zes maanden tevoren gedoopt, maar ondanks herhaalde en buitengewoon pijnlijke marteling weigerde hij om de naam van de persoon en de gemeente te verraden.

Na veelvuldige vervolging, moord en verbranding van de christenen, viel ook in de handen van de tirannen, in de stad Antwerpen een heldhaftige held en soldaat van Jezus Christus, genaamd **Jan van Ackeren,** geboren in de buurt van Ieper. De enige reden voor zijn bezorgdheid was dat hij zich, in overeenstemming met de raad van God, afgescheiden had van de slechte wereld en al haar valse aanbidding tegen het Woord van God en zijn lichaam en geest had overgegeven onder de banier en gehoorzaamheid van Christus. En zoals het licht zich niet verenigt noch zich vermengt met de duisternis; zo wordt ze door de laatsten gehaat en vervolgd. Daarom hebben de heersers

van de duisternis de schapen van Christus onderzocht en beproefd, met zware opsluiting en vele pijnlijke martelingen. En omdat hij op geen enkele wijze tot afvalligheid kon worden gebracht, aangezien hij op de Rots was gebouwd, werd hij op die plaats door vuur gedood, met grote standvastigheid in zijn lijden. En aldus getuigde hij het geloof van de waarheid met zijn dood en bloed en bevestigde hij de wijnpers van lijden met Christus. Daarom werd hij niet verworpen als een bastaard, maar veeleer, door genade, erkend en ontvangen als een aangenomen zoon door Christus, in Zijn eeuwige erfenis, waar hij met al Gods uitverkorenen zal leven en regeren voor eeuwig en altijd.
Deze vriend van Christus stuurde verschillende brieven uit zijn gevangenis, maar ze kwamen niet in onze handen.

192. G. KLEERMAECKER, MET SIJNTGEN VAN ROUSSELARE EN MAEYKEN GOSENS GEDOOD IN ANTWERPEN, 1573

Maeyken Goossens, een doperse martelaar op de brandstapel op 6 oktober 1573 in Antwerpen, België. VAN Braght's Martelarenspiegel noemt haar twee keer, een keer met haar volledige naam en noemt haar maar één keer Maeyken, beide keren het geven van 1573 als het jaar van uitvoering, als de precieze datum. De gepubliceerde door Génard verslagen geven de informatie die zij eerder had geleefd in de Nederlandse provincie **Zeeland**, en dat ze was getrouwd met **Hans van Obbergen,** die identiek is aan Hans van **Munstdorp.**

Een brief van **G. Kleermaecker,** gevangen gezet in Antwerpen met Sijntgen van Rousselare, huisvrouw van Jeronymus, waar zij hun leven hebben overgegeven voor de waarheid

De overvloedige genade van God, de grote liefde en barmhartigheid van Zijn Zoon, en de kracht, de werking en de verlichting van de Heilige Geest, wens ik u mijn zeer dierbare en geliefde zuster in de Heere, als een hartelijke en vriendelijke groet, waarbij wij, onwaardigen, door God zijn wedergeboren, om de Heere te dienen in gerechtigheid en heiligheid, ter ere van de Heere en tot zaligheid van onze zielen. Hiertoe bekwame ons en versterke en te bevestige ons, de Heere, de Vader van alle barmhartigheid, aan wie alleen lof, eer en glorie zij, voor eeuwig en altijd. Amen.
Na deze groetenis, mijn zeer dierbare en geliefde zuster in de Heere, deel ik u mee dat ik, de Heere zij voor altijd geprezen, nog steeds redelijk goed ben naar het vlees, en ook met betrekking tot de geest; en ik vertrouw door de genade van God om met onze ware Overste, Jozua, naar het beloofde land te gaan (wat ons uit genade onwaardigen is beloofd en ons door geloof is getoond), hopend en vertrouwend door de genade van God om ongedeerd over de Jordaan te gaan; toch zou ik uit het diepst van mijn hart wensen dat mijn geest er nog moediger toe was.
Verder, mijn zeer geliefde en beminde zuster, deel ik u mee dat mijn hart bij uw bezoek zeer verheugd was, omdat ik uw grote vreugde en blijdschap in de Heere zag, uw volledige zelfverloochening en de overgave van uw hart en verstand, aan de Heere, waarvoor we de Heere niet genoeg kunnen danken en prijzen, dat Hij u zo'n schat heeft gegeven in aarden vaten; dat u de Heere niet wilt verlaten, voor leven noch dood, noch voor enige kwelling die de tirannen u aandoen, mijn zeer geliefde en beminde zuster in de Heere. De Heere, de God van alle genade, versterke en bevestige u tot het einde en

vervulle al het welbehagen van Zijn goedheid in u en het werk van geloof met kracht, opdat de Naam van onze lieve Heere Jezus Christus verheerlijkt mag worden in u, en dat u de goede strijd van het geloof mag voeren; en houd het eeuwige leven vast, waartoe wij worden geroepen, vanaf we het begin van het christelijk leven tot het einde. 2 Thess. 1: 11,12; II Tim. 6:12; Hebr. 3:14. Want, lieve zuster in de Heere, als we het goed doen, denk aan het leven van Christus, we vinden niets dan verdrukking, lijden en benauwdheid. Hij die de Heere der heren was, verliet in ons belang het koninkrijk van Zijn Vader; Hij kwam in de wereld om onze schuld op Hem te laden en betaalde de schuld met Zijn bittere lijden en dood aan de boom van het kruis, en liet ons in alle dingen een voorbeeld na, zoals de apostel zegt, dat we Zijn stappen moeten volgen; Die geen zonde heeft begaan, noch werd bedrog in Zijn mond gevonden; die toen Hij werd beschimpt, niet terugschold; toen Hij leed, bedreigde Hij niet; maar gaf het over aan Hem die rechtvaardig oordeelt. Die Zelf onze zonden in zijn eigen lichaam aan de boom heeft gedragen, opdat wij, sterven aan onze zonden, rechtvaardig zouden leven; door Wiens striemen gij zijt genezen. Want gij waart als verdwaald schapen; maar zijt nu bekeerd tot de Herder en de Opziener van uw zielen. Enz.

… Hiermede, mijn zeer geliefde en dierbare zuster in de Heere, zal ik u aanbevelen aan de Heere en het rijke Woord van Zijn genade. Adieu, Adieu, als we elkaars gezicht niet meer in deze wereld zouden zien, toch hoop ik dat we elkaar in de eeuwigheid bij onze God zullen zien, waar geen afscheid meer zal zijn.
Nogmaals, Adieu, en neem mijn eenvoudige brief ten beste, dit bid ik nederig en als ik ergens te weinig of te veel heb geschreven, ik smeek je om me dit ten goede te houden. Hiermee groet ik u hartelijk en ook groet mijn vrouw u hartelijk met de vrede des Heeren; en **Sanderijntgen,** en een ***ander meisje uit Zeeland, genaamd Magdaleentgen,*** groeten je ook hartelijk.
Ik vraag u heel vriendelijk, mijn lieve zuster, laat me eens een brief van u hebben, want dit zal zeer welkom zijn bij mij en aangenamer dan ik u kan schrijven. Vaarwel.
Door mij, je zwakke broeder en dienaar, wat ik vermag.
G. KLEERMAECKER, V.S.B.

EEN BRIEF VAN SIJNTGEN VAN ROUSSELARE

Op **19 november 1573** werd **Sijntgen van Roesselare** geëxecuteerd door te branden op de brandstapel en werd **Diericxken Roels** geëxecuteerd door verdrinking. De echtgenoot van Diericxken, Mathijs Baseliers, was eerder in het jaar, in mei, geëxecuteerd.

Genade en vrede. Geschreven in Antwerpen, in de gevangenis, ben ik, Sijntgen, die onwaardig ben, gevangen voor het getuigenis van de Heere, en verwacht ik dagelijks mijn vonnis; *de Heere schenk ons, dat wij ons offer mogen offeren tot Zijn lof en eer; en tot de zaligheid van onze zielen. Amen.*
De grote genade en genade van God de Vader en de grote liefde van de Zoon en de kracht van de Heilige Geest bevestigen u, mijn zeer dierbare zuster in de Heere, en ons, tot het einde, dat wij waardig worden bevonden op de dag van de Heere, door genade, om de schone beloften te ontvangen, wanneer de Heere zal zeggen: "Kom, gezegend van Mijn Vader, beërf het koninkrijk dat voor u is bereid vanaf de grondlegging der wereld."
O, welke grote vreugde zal dan ons worden voorbereid, alleen als we het begin van het christelijk leven tot het einde toe vasthouden; de God van Abraham, de God van Izaäk

en de God van Jacob wille ons bevestigen, Wiens macht groot is, zoals de profeet verklaart, dat hij met Zijn drie vingers de hele aarde omvat; in Zijn Naam moet elke knie buigen in hemel en op aarde, en elke tong moet Hem loven; de Heere der heerscharen is Zijn Naam, de Heere Zebaoth, de Machtige in Israël, voor wiens Naam we hier gevangen zitten; Hem alleen zij lof en glorie, voor altijd en eeuwig. Amen. Jes. 40:12; 45:23; 54: 5.
Want Hij heeft hemel en aarde uit niets geschapen en gemaakt. Aan Deze bloedende, naakte, gekruisigde Christus wens ik u, mijn zeer dierbare zuster in de Heere, als een aanhankelijke en christelijke groet; moge Hij u behoeden en troosten in alle verdrukking die over u en ons komt voor Zijn Naam.
Na alle liefhebbende en christelijke groet, breng ik u op de hoogte, mijn lieve schaap en zuster in de Heere, dat mijn geest nog steeds vastberaden is (eeuwige lof en eer aan de Heere voor Zijn genade) zoals het was toen ik onwaardige mijn knieën voor de Heere boog, daarmee aantonend dat ik verlangde om Hem te gehoorzamen in alles, zowel in verdrukking als in vreugde; net zoals de apostel ons ook vermaant, dat ons niet alleen is gegeven om in Christus te geloven, maar ook om voor Hem te lijden.
Oh mijn lieve S.J.H., de dienaar is niet boven zijn Heere, noch de discipel boven zijn meester; en Christus heeft ons ook gezegd: "De wereld zal zich verblijden, en gij zult bedroefd zijn, maar uw droefheid zal tot blijdschap worden." En verder: "Gij zult wenen en klagen, maar de wereld zal zich verblijden, maar wees goedsmoeds, Ik heb de wereld overwonnen." Johannes 16:20, 33. En ons geloof is de overwinning die de wereld overwint, waardoor we de vorsten en Overheden moeten overwinnen door de genade van de Heere. 1 Joh. 5: 4.
O mijn dierbare zuster in de Heere, het is waar, we zijn hier als schapen voor de slachting; maar in al deze dingen zijn wij meer dan overwinnaars door Hem die ons heeft liefgehad, zoals de apostel zegt: "Wie zal ons scheiden van de liefde die in Christus Jezus, onze Heere, is? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of gevaar, of zwaard, zoals geschreven staat." Rom. 8:35.
Och mijn lieve schaap, S.J.H. Hij is zo'n trouwe Koning die we dienen; Hij zal ons niet in de steek laten, maar ons helpen in water, zwaard en vuur. Want Hij zegt, door de profeet Jesaja: "Hoewel een moeder haar eigen kind zou verlaten, zal Ik u niet verlaten, maar u behoeden als de appel van Mijn oog." Jes. 49:15; Zach. 2: 8.
O mijn lieve zuster, dit is voor ons een heerlijke troost in onze huidige verdrukking, en benauwdheid, die stoffelijk en licht is, zegt de apostel, en werkt voor ons een veel meer buitengewoon en eeuwig gewicht van heerlijkheid, terwijl wij niet zien naar de dingen die tijdelijk zijn, maar dingen die eeuwig zijn; want het oog heeft het niet gezien, noch het oor gehoord, en het is in het hart des mensen niet opgekomen, de dingen die God bereid heeft voor degenen die Hem liefhebben. 2 Cor. 4:17, 18; I Cor. 2: 9.
O mijn lieve S.J.H., laten we veel liever kiezen om ellende te lijden met de kinderen van God dan om de geneugten van de zonde een tijdje te genieten, en laten we de smaad van Christus grote rijkdom achten, en met de profeet David veel liever het heilige heiligdom van de Heere binnengaan, dan op het pad van de goddelozen wandelen. Want hoewel hij hier bloeit, moet hij omkomen, want de wijze man zegt dat de hoop van de goddelozen is als gedroogde distelbloem. Wijsh. 5:14.
Maar wij, lieve zuster in de Heere, hebben een zekere hoop; hoewel hier in het aangezicht van het onverstandige lijkt te sterven, weten we dat we voor eeuwig zullen leven, want er staat geschreven: Zij die hier in tranen zaaien zullen oogsten met eeuwige vreugde en blijdschap, en brengen hun schoven in Gods schuur. Wijsh. 3: 2; Ps. 126: 5.

O mijn dierbare S.J.H., wanneer deze sterfelijke onsterfelijkheid zal aandoen, hoe heerlijk zullen we dan worden gekroond met heerlijke vreugde, want dan zal onze vreugde niet meer van ons worden afgenomen. I Cor. 15:53; II Esd. 2:45.
O mijn lieve schaap en zuster in de Heere, laat ons vrijelijk vertrouwen op onze Koning, want Zijn beloften zullen niet falen, want Hij zal ons niet afstoten, zoals deze vleselijke heren, die allemaal voorbijgaan; maar Hij zal uit genade ons het eeuwige leven geven.
O mijn zuster in de Heere, mijn verlangen is om te gaan rusten onder het altaar, met al mijn dierbare broeders en zusters die hun leven vrijelijk hebben overgegeven tot de dood, en die nu rusten onder het altaar. Ik hoop dat we spoedig naar hen toe zullen komen, want we zijn van goede moed hier, om met de genade van de Heere, met Kaleb en Jozua het beloofde land in te nemen. Hoewel onze vijanden veel zijn, hopen we ze te verslinden als brood, want we hebben reeds bijna al onze vijanden overwonnen.
Maar nu hebben we vóór ons de grootste of laatste vijand, dat is de dood, maar we hebben een sterke troost, die de God van Jacob is, die ons kracht geeft wanneer de nood het grootst is; hoewel de golven dan tegen ons komen, hopen we zoals David zegt, door onze God over een muur te springen, en met Paulus om te zeggen: "Ik kan alles doen door Christus, die mij kracht geeft." En zo we hopen we door te dringen, zoals Christus zegt: Strijdt om binnen te gaan door een rechte poort, want eng is de weg die leidt naar het eeuwige leven. En Christus zegt verder dat het koninkrijk van de hemel geweld aangedaan wordt, en de geweldigers nemen het met geweld. Num. 14: 9; I Cor. 15:26; Ps. 18:29; Fil. 4:13; Luke 13:24; Mattheüs 7:14; 11:12.
O mijn dierbare zuster in de Heere, wanneer vlees en bloed op de palen en de staken blijven steken, dan is het de tijd van de zwaarste strijd. Satan wist dit ook goed te zeggen, toen hij Godvrezende Job verleidde. Job 2: 4, 5. Wanneer vlees en bloed worden aangeraakt, dan wordt het ware geloof als goud in de oven beproefd en dan moeten wij wettig strijden, om door genade de kroon van het eeuwige leven te verkrijgen, zoals er staat geschreven: "Omdat gij het woord van Mijn lijdzaamheid hebt bewaard, zal Ik u ook beschermen in het uur van de verzoeking. En Ik zal uw Naam niet uitwissen ui het boek des levens. Die overwint, die zal gekleed worden in witte klederen, en Ik zal hem tot een pilaar maken in de tempel van Mijn God, en Ik zal hem leiden naar de bron van levend water." Openbaring 3:10, 5, 12.
O mijn dierbare S.J.H., welke heerlijke beloften worden ons gegeven, als we standvastig blijven tot het einde toe. Hiertoe moge de Heere ons en u Zijn genade schenken, zodat wij het nieuwe lied in Sion helpen te zingen met de honderdvierenveertigduizend, die niet met vrouwen besmet waren; want zij zijn maagden, omdat zij niet gehoereerd hebben met de dochters van Babylon. Openbaring 14: 3, 4.
Hiermee zal ik u, mijn lieve zuster in de Heere aan de Heere aanbevelen en het Woord van Zijn genade, die in staat is om u en ons tot in het eeuwige leven te bewaren.
En ik neem hierbij afscheid van u en zeg Adieu op deze aarde, totdat wij elkaar ontmoeten waar geen scheiding meer zal zijn, waar de straten van zuiver goud zijn, en de poorten van parels en edelstenen. Openb. 21.
Adieu, Adieu, mijn lieve zuster in de Heere.
Geschreven door mij, ***Sijntgen van Rousselare huisvrouw van Jeronymus,*** je zwakke S. J. H. Neem mijn eenvoudig schrijven ten goede, want deze is geschreven uit ware liefde; want ik heb mijn gave niet zo. En groet van mij met de vrede van de Heere, uw volk waar ge woont en alle dierbare vrienden, bekend en onbekend, vooral uw broeder en zuster Passchier mijn vertrouwde kennissen.
Mijn medegevangenen groeten uwer Liefde hartelijk met de vrede des Heeren.

Bidt de Heere hartelijk voor ons; we doen het graag hetzelve voor u volgens ons zwakke vermogen. En laten wij altijd volharden, dat niemand onze kroon mag nemen, maar dat wij met de wijze maagden in vreugdevolle rust mogen ingaan. Amen.
SIJNTGEN VAN ROUSSELARE.

193.FRANCOYS VAN LEUVEN, HANSKEN VAN OUDENAERDEN 18 jaar EN GRIETGEN VAN SLUYS, 1573

Grietgen van Sluys, een doperse martelaar, volgens Van Braght (Mirror Martyrs'), geboren in Tielt in de Nederlandse provincie Gelderland, werd uitgevoerd tegen Gent, België, in 1573.
Volgens Verheyden (Gent, 61) ze identiek is aan Beelken (Beliken) van Jaghere, die werd verbrand op de brandstapel te Gent op 17 maart 1573.
Maar het lijkt waarschijnlijker dat zij dezelfde persoon als Grietken Heyndrick in de buurt van 's Hertogenbosch, die 23 jaar was oud en getrouwd met Martin van der Sluys, die bij Zomerghem bij Gent woonde; dit Grietken Heyndrick werd verbrand op dezelfde dag als de Beliken Jaghere.

Willem van LEUVEN (van Leuvene), schoenmaker, Doopsgezinde, op de Vrijdagmarkt verbrand. Volgens Betkin van der Verst, verhoord te Brugge, in 1558 moet hij te Gent 'n zeer voorname rol vervuld hebben.

… David van der Leyen werd gedood met **Levina, huisvrouw van Willem van Leuven**, een moeder van 6 kinderen

Verheyden, mart. Gent

1573 17 Maart.

214-216. **Hans (Hanskin) van AUDENAERDE** (Auwenaerde), filius Joris, geboren te Geeraardsbergen, 18 jaar, hoedenmaker, reeds 2 jaar te Gent wonend (2),
Beelken (Beelkin, Belynkin, **Belijken) EYGHERE** (Eyghere, Jaghere, de Jaghere, Stayaerts), geboren te Bommel (in Gelderland), filia Jans, 26 jaar, gehuwd in 1569 met Martin van der Straeten (1), reeds 7 jaar te Gent wonend (4),
Beelken Eyghere, van Bommel in Gelderland, is m.i. te vereenzelvigen met Grietgen van Sluys, van wie VAN BRACHT zegt dat ze te Tielt in Gelderland geboren is. Deze oplossing is logischer dan ze te identificeren met Lippinken Roetsaert, die van Bellen is (5): dit vooral, wanneer we het feit in acht nemen dat Grietgen van Sluys, volgens VAN BRACHT, met Hans van Audenaerde tegelijk terechtgesteld werd, hetgeen dus overeenkomt met de gegevens uit het Bouc van de Crime.
Grietkin (**Grietken, Marguerite), HEINDRICK,** geboren te Hos bij 's Hertogenbosch, 23 jaar, gehuwd met Martin van der Sluus van Zomergem, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt om 14 uur verbrand.
Het geval **Lipuintgen Roetsaert:** m.i. valt deze laatste gelijk te stellen met Lippijntgen Stayaerts, eveneens uit Bellem.

> Zie brieven Adriaen Rogiers schrijft: en die eerlijke jongeling **Hansken van Oudenaerde [18 jaar**, zie anno 1573]

In 1573 werden er in Gent in Vlaanderen ter dood veroordeeld voor het waarachtige geloof van de waarheid, en voor het volgen van Christus, **Francoys van Leuven (de**

zoon van Willem van Leuven, afzonderlijk vermeld in dit boek), de oom van Jan Doom; **Hansken van Oudenaerden**, geboren te Geertsberge; en **Grietgen van Sluys,** geboren te Tielt, in het Gelderland.
Deze werden op die plaats, door het afgunstige en bloeddorstige geslacht van Kaïn, en niet van Juda, het meest schandelijk ter dood gebracht, als niet waardig om op aarde te worden getolereerd, niet vanwege enig misdrijf, maar alleen omdat zij, volgens het bevel van de eeuwige God, was afgescheiden van deze verdorven wereld, die in onmenselijke goddeloosheid lig. Ze zochten, overeenkomstig hun zwak vermogen, om Christus te volgen in de wedergeboorte; en omdat het licht geen gemeenschap met duisternis kan hebben, deze tirannie werd hen opgelegd door de heersers der duisternis, omdat zij het oprecht geloof van de waarheid bezaten, werden zij aldus deelgenoten aan het lijden van Christus, daarom zullen zij ook met Christus, wanneer Zijn glorie onthuld zal worden, grote vreugde en blijdschap ontvangen, en deze geniet voor eeuwig genieten. II Petr. 4:13.

194.LIPPIJNTGEN STAYAERTS, SIJNTGEN BARNINGE, OF KREUPELE SIJNTGEN, 1573

Lippijntgen (Lippinkin) Roetsaert (Roetzaerts) was een doperse martelaar, een dochter van Jan Roetsaert leven bij Bell in de buurt van Gent, België, die werd onthoofd op 19 juli 1576, in het kasteel Gravensteen in Gent met **Barbera Pieters** en **Kreupel Sijntgen (Sijntgen Bornaige),** terwijl op dezelfde dag **Michiel Willems** werd verbrand op de brandstapel.
Lippijntgen was (her)doopt in 1565. Deze martelaar is niet gevonden in van Braght Martelarenspiegel, maar is blijkbaar identiek aan Lippijntgen Stayaerts, die, zegt Van Braght werd uitgevoerd in 1569. Dit moet een vergissing zijn.

Michiel Willems (van Braght, Martyrs Mirror, **Michiel van Bruyssel** dat wil zeggen, Brussel in België), een doperse martelaar, een zijden wever, die werd gearresteerd in Gent, met zijn vrouw **Barberken (Barbeel Pieters**) in 1576 (niet 1573 zoals geschreven in de Martelarenspiegel).
Michiel werd verbrand op 19 juli 1576 aan de Vrijdagsmarkt en Barberken onthoofd in het Gravensteen.

In hetzelve jaar werden er in Gent, in Vlaanderen, gevangengenomen voor de waarheid van het heilige Evangelie, Lippijntgen Stayaerts, een inwoner van Gent; en Sijntgen Barninge, genaamd Kreupele Sijntgen, geboren op Kortrijck in Vlaanderen.
Daar deze zich ook hadden begeven op de weg van de gerechtigheid, onder het vaandel van hun enige en eeuwige Herder Christus Jezus, brachten de dienaren van de antichrist hen dezelfde behandeling toe als hun Kapitein zelf had ontmoet, en die Hij ook had voorzegd en beloofd voor Zijn volgelingen. Ze werden niet geliefd noch hoog gewaardeerd door de wereld, maar juist het tegenovergestelde, namelijk gehaat, leden verdrukking, kruisen, vervolging en dood.
Zo gebeurde het, na vele beproevingen en verzoekingen die zij leden omwille van Christus, dat zij ter dood werden veroordeeld door de heersers der duisternis en onthoofd met het zwaard in het 's Graven kasteel.
Omdat Sijntgen kreupel was, werd ze op het schavot op een stoel gedragen en terwijl ze haar gevouwen handen vrij hoog ophief, riep een broeder (genaamd Nathanaël de Tollenaer, een broeder van **Joost de Tollenaer**, zie elders in dit boek): "Schaapke, let op je handen;" en aldus hebben ze ook haar twee duimen afgesneden.

Zo hebben zij hun leven niet liefgehad tot de dood, maar hebben zij gewillig hun aardse huis overgegeven voor de hemelse; daarom is er voor hen een gebouw van God bereid, een huis dat, in onuitsprekelijke heerlijkheid eeuwig in de hemel zal blijven bestaan. II Korinthiërs 5: 1.

195.JACOB VAN DEN WEGE, Callekin MEERE, en Claarken. 1573

Verheyden Mart. Gent

1573 28 Juli
224-227. **Jacob van de WEGHE** (van de Wege) filius Jacobs, geboren te Ronse, broeder van **Hans van de Wege** (Verbrand op 7 November 1570), na lang opgejaagd geworden te zijn door de inquisiteurs in Zuid-Vlaanderen, woonde hij nu reeds een drietal jaren te Gent;
Fransois (Fransoys) van LEUVENE, filius Willems, geboren te Gent (In 1569 te Gent herdoopt, „smalwerckere";
Hendric (Hendrick) BAUWENS (Bauwins), filius Eustaes, geboren te Machelen, „passementweerckere";

Callekin (Catherine) MEERE, filia Pieters, geboren te Wyncle, ongehuwd, Doopsgezinden, te 11 uur op de Vrijdagmarkt verbrand,
Er ontstond een grote sympathie voor deze martelaren onder het volk, zodat de terechtstelling niet zonder incidenten kon verlopen het spreken werd hun door een prop verhinderd. Er werd ook een *Willem van de Weghe* Herdoper, vermeld op de lijst der aangetekende goederen (1568) te Gent.
In ditzelfde jaar werd *de moeder* van Hans en Jacob van de Weghe ondervraagd nopens het nagelaten bezit van haar zoons: het verhoor bleek negatief (dit onderzoek werd te Ronse doorgevoerd) VAN BRAGHT, dl. II, blz. 647, 648.

Deze **Jacob van den Wege,** geboren in Ronse, in Vlaanderen, was een neef van de heer Claes, een collega van de decaan van Ronse, in zijn tijd waarschijnlijk de meest valse en ijverige inquisiteur en vervolger van de christenen in het land.
Toen Jacob tot de kennis van de waarheid was gekomen en het met vurige liefde volgde, werd hij om deze oorzaak verbannen uit alle heerschappijen van de koning van Spanje, en was hij aldus, als voortvluchtige, gedurende meer dan zeven jaar in leven gebleven in het verkrijgen van schamel onderhoud en het verstrekken van brood voor zijn vrouw en kinderen, door het maken van kisten of koffers. Vaak verbleef hij heimelijk bij goede vrienden, hier en daar in Vlaanderen, zoals bij Meenen, Halewijn en Wervick, waar hij, vanwege de zware vervolging onder de hertog van Alva, en omdat hij ook een balling was, ging hij werken in een winkel in Rijssel, dat 3 mijl vandaar lag,
Nadat hij daarna stiekem zijn woning, met vrouw en kinderen, te Gent had ingenomen, gebeurde het op een gegeven moment dat hij naar het huis van een Christoffel van Leuven ging, een prediker van het Woord van God, precies op het moment dat de Overheid van Gent had gestuurd om deze Christoffel te vangen. Toen ze hem niet konden vinden, legden zij de hand op Jacob, namen hem mee en stelden hem in zware opsluiting, in een toren, bewaakt en beveiligd met zeven deuren.
Daar, liggend in grote angst en benauwdheid, riep hij vurig de Heere zijn God aan, in gebed, in geest en in waarheid, dat Hij hem daarin wilde sterken en hem genadig hulp verlenen, waar hij toen in grote nood verkeerde, ziende vele sterke vijanden bestormden

hem; want Satan, de benijder van al wat goed is, oefende grote macht uit om hem af te trekken van de Heere, zijn God, dag en nacht niet rustend, maar werkte heel subtiel om hem op een dwaalspoor te brengen. De afgezanten van Satan benaderden hem ook heel listig, met schoon-schijnende toespraken, alsof ze hem wilden troosten en verlichten; maar als hij naar hen had geluisterd, zouden ze zijn ziel hebben vermoord, waarvoor God hem heeft bewaard.
Zijn vrouw en kinderen waren ook voor hem een bron van grote verleiding, want het was erg moeilijk voor hem om hen te verlaten, maar in de Naam van de Heere moest het gedaan worden.
Nadat hij een tijdlang gevangen had gezeten en moedig vele smeekbeden en kwellingen weerstond, werd hij uiteindelijk in het openbaar verbrand, in Gent, omdat hij leefde in overeenstemming met de echte waarheid, ongeveer drie jaar nadat zijn broeder **Hans** daar was verbrand omdat hij Christus volgde, zoals gerelateerd vóór.

We hebben hier de brieven van deze Jacob van den Wege toegevoegd, die in onze handen zijn gekomen, dat de lezer van hen mag zien in welk geloof hij stond en stierf.

BRIEF VAN JACOB VAN DEN WEGE, AAN ZIJN VROUW, TE GENT, IN HET 'HUYS TER LUCHT', AAN HET EINDE VAN DE MEULENAERS-STRAAT

Och mijn aller-liefste onder de zon, en mijn drie kinderen, die mijn hart zo mat maken dat ik nauwelijks weet wat ik in mezelf heb, want wanneer ik aan je denk, ben ik zo verdrietig, verpletterd van angst in de druk van ellende, dat mijn ogen lopen over van tranen, zodat ik me maar moeilijk kan kalmeren.
Och mijn lieve vrouw, en mijn drie lammeren, van wie ik zoveel houd, hoe sterk is liefde? Hoe zal ik je een afscheidsbrief kunnen schrijven? want de wateren der verdrukking vullen mijn ogen, en dit door mijn krankheid, ellende en grote zwakheid.
Och mijn vrouw, ik beken hier voor u en vóór allen die dit lezen, dat ik u hier heb geschreven, veel te zwak en ellendig; nochtans de grote angst en diepe ellende, die voortkomt uit mijn sterke liefde voor jullie vier, hebben mij ertoe aangezet. Maar ik hoop dat u het van mij zult aannemen omwille van de waarheid; en, mijn lieve vrouw, hoor alstublieft mijn antwoord met betrekking tot wat u mij had gevraagd, waarover ik u raad zou geven met betrekking tot het reizen.
Ik zeg, ik geef u geen raad daartoe kan geven, omdat ik op dit moment geen gelegenheid heb; maar ik zou je dringend smeken dat, als het mogelijk is voor u om hier een soort van levensonderhoud te krijgen, dat je blijft totdat de zaak op de een of andere manier met mij is besloten; en dit om geen andere reden, maar dat ik zo nu en dan nog wat van je hoor; want een groet van u is mij dierbaarder dan veel zilver of goud.
En, mijn huisvrouw, weet dat **Kalleken Meere,** die bij mij is opgesloten, een legaat voor u heeft gemaakt, namelijk een hemd, een halsketting, een halsdoek en een haarsnoer; en **Meytgen** geeft je ook een nachtdoek, een halsdoek en haar beste schort. Dit geven ze aan u voor hun herinnering en testament; na hun dood is het de jouwe, en ze begroeten je hartelijk met de vrede des Heeren. Amen.
Geschreven in mijn banden, door mij, je geliefde echtgenoot en broeder in de Heere.
JACOB VAN DEN WEGE.

JACOB VAN DEN WEGE, AAN ZIJN VROUW EN ZIJN BROEDERS EN ZUSTERS

Ere zij God in de hoogste hemelen en vrede op aarde, in de mensen een welbehagen. Lukas 2:14.

Ik, Jacob van den Wege, gevangen voor de onoverwinnelijke Waarheid, wens mijn liefste in God beminde huisvrouw en zuster in de Heere, en mijn drie onnozele kleine kinderen; en verder alle broeders en zusters, en al mijn dierbare vrienden in de Heere, genade, vrede, barmhartigheid, veel echte christelijke wijsheid en voorzichtigheid, een verstandig hart, een standvastige geest in de waarheid, een sterk geloof, een levende hoop, een goede, een vreedzaam geweten tegen God en de mens, en een onuitwisbaar, heilige wandel in alle nederigheid, zachtmoedigheid, vriendelijkheid en eenheid, en dit alles in de ware vreze Gods gebonden met de band van liefde.
Dit wens ik jullie allemaal van God, de hemelse Vader, door Jezus Christus, Zijn eeuwige, enige, ware Zoon, onze Heere, samen met de machtige kracht van de Heilige Geest, als een hartelijke en liefdevolle groet. Amen.
Na mijn eenvoudige, hartelijke groet, mijn beminde huisvrouw, en alle broeders en zusters, en verder al mijn vrienden in de Heere, laat me u believen mee te delen dat het nog steeds goed met mij is, en ik ben onveranderd in het geloof en de kennis van God, zoals ik was toen ik mijn knieën boog voor de Allerhoogste, aldus ben ik gezind; en sta nog steeds door de genade van God en de kracht van Christus, die mij sterkt, om met Christus te leven of te sterven in hetzelve geloof en dezelfde waarheid.
De Almachtige Heere, die in staat is om hen te sterken en te sterken die ellendig, zwak en zonder kracht is hier in deze strijd; Hem zij lof, dank, eer in eeuwigheid en dit voor al Zijn grote voordelen die Hij heeft mij zo overvloedig getoond. Dus ik vertrouw erop dat het ook heel goed bij ulieden is; om welke reden ik blij was, en dank God de Allerhoogste, voor al Zijn grote goedheid die Hij u heeft getoond, en dit alles door Zijn grote genade en liefde; en ik bid dezelfde Almachtige Heere en God van genade, om u allen te zegenen, en om u te vervullen met alle kennis en geestelijke wijsheid en verstand, opdat u waardig en vruchtbaar wandelt, al de dagen van uw leven in heiligheid en gerechtigheid, en ontvang alzo het einde van uw geloof, namelijk de zaligheid van uw zielen.
Laat me verder, alstublieft, mijn lieve vrienden de reden vertellen waarom ik zo traag op papier ben geweest, wanneer je zo vaak om mij hebt gevraagd, dat ik je zou moeten schrijven. Daarom zeg ik, dat ik bijna niets durf te schrijven, en dit omdat het zo'n gevaarlijke tijd is, dat mensen soms een brief begrijpen en uitleggen zoals ze willen, en niet zoals de schrijver het bedoeld heeft. Ook omdat ik maar al te veel weet dat dit het geval is, en het is mij zelfs overkomen, in mijn eenvoudige schrijven.
Niet dat ik bedoel dat ik boven kritiek ben; God verhoede! maar ik zeg dat sommige mensen dwalingen menen te vinden, niet alleen in de brieven van eenvoudige gevangenen, maar soms ook met de heilige Schrift; en omdat ik mezelf ook veel te eenvoudig en onwetend ken, om iets goeds te schrijven tot uw vermaning, daarom heb ik ze altijd geweigerd die erom vroegen, en heb het tot nu toe het uitgesteld. En ware het niet voor mijn onschuldige kleine kinderen, die vandaag noch goed noch kwaad begrijpen, ik had nog niet zo veel willen schrijven; maar zij dwingen mij nu te schrijven, opdat wanneer zij tot de jaren van verstand komen door de genade van God, en ik dan van hen zal weggenomen zijn, dezelve hen dan van mijn geloof kunnen leren, en hen in gerechtigheid onderwijzen en de kennis van God, in de vreze des Heeren en in alle gehoorzaamheid. En omdat ik de weg moet bewandelen, en de roeping moet

gehoorzamen waarin ik geroepen ben, en ik kan ze dan niet met mijn lippen vermanen, schrijf ik deze en laat ze zo als een schat en testament zijn; goud of zilver kan ik ze niet geven, maar zoals God mij heeft gegeven, wat klein is, maar toch meer dan ik waardig ben; dit laat ik achter voor een vermaning, dat zij ook zeker en zeker weten door mijn eigen geschriften, in welke leer en geloof ik stierf, en dat ik niet heb geleden vanwege enige misdaad, of ketterij, dwaling, als iemand die zijn eigen geest en doel volgt (hoewel ik een ketter genaamd wordt door deze kwade generatie, die zich voorstelt dat ze zuiver zijn en nog niet zijn weggewassen van hun vuiligheid, maar hun scheldwoorden zijn geen bewijs, en hun laster is onwaarheid); want ik weet heel goed en ben er zeker van dat allen die hun eigen geest en doel volgen, Gods geboden niet onderhouden: want de Schriften leren ons dat we geestelijk gezind moeten zijn, zoals Jezus Christus was, dat we gehoorzaam moeten zijn en onszelf moeten verloochenen, ja, volkomen onze eigen zin en wil verwerpen, en ons buigen onder het Woord en de krachtige hand van God, welk Woord is als een vuur, en als een hamer die de rots in stukken breekt, ja, als een tweesnijdend zwaard, dat de mensen op de laatste dag zal richten. Enz

Hierna volgt een levendige en ***ondervindelijke geloofsbelijdenis in 7 leerstukken.***

We laten de lezer weten dat Jacob van den Wege, de schrijver van deze brief, wegens gebrek aan gelegenheid niet verder de geloofsartikelen heeft uitgevoerd of opgeschreven, hoewel hij in alles voldoende was onderwezen in het openbaar beleden en daarin standvastig tot de dood was gegaan.

BRIEF VAN JACOB VAN DEN WEGE, AAN ANDERE GEVANGENEN

De onpeilbare overvloedige genade en genade van God de hemelse Vader, de vrede, heiligheid en verdiensten van onze Heere Jezus Christus, de Zoon van God, en de vreugde, troost en kracht van de Heilige Geest. Deze enige, eeuwige en almachtige God, die alleen is heilig en goed, schenk u, mijn hartgrondig lieve en meest geliefde zusters in de Heere; dit is mijn aanhef, die nu gevangen zit voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus, ja, de Heere schenke het u door Zijn grote goedheid en welwillendheid; dit wens ik je uit het diepst van mijn hart, als een vriendelijke en hartelijke groet. Amen.
Verder, na alle ongeveinsde christelijke groet, laten mijn dierbare zusters in de Heere, worden geïnformeerd, dat wij **drie gevangenen**, die nu ook in banden zitten, in Gent, in het 's Gravenkasteel, voor de getuigenis en leer van onze Heiland Jezus Christus, nog steeds goedsmoeds zijn en helemaal niet veranderd in ons doel om met Christus te lijden, en te strijden voor de waarheid. En we zijn ook bereid om niet alleen armoede, smaad, gevangenneming en banden te verdragen, maar ook om te sterven voor de Naam van de Heere, als het Hem behaagt; en dit alles door Zijn grote en machtige kracht, waarmee Hij ons versterkt door Zijn grote genade; aan Hem zij lof, dank en eer voor altijd.
Uit uw brief heb ik ook begrepen dat het nog steeds goed met u is vier, waardoor ik en mijn medegevangenen zeer verheugd waren, en ik bid de Vader van onze Heere Jezus Christus, die ons hiertoe heeft gekozen vanaf onze geboorte, en door Zijn grote genade en liefde heeft ons Zijn overvloedige genade gegeven, dat Hij ons tot het einde met Zijn Heilige Geest zou bewaren en versterken, opdat Zijn Naam door ons allen voor eeuwig geprezen en geëerd zal worden, voor de stichting van onze naaste en de zaligheid van

onze ziel. O mijn innig geliefde zusters in de Heere, laten we standvastig blijven en goed opletten, dat we niet de genade van God verwaarlozen die Hij ons zo getrouw heeft getoond, maar het goede behouden, want door verwaarlozing kan je dat spoedig verliezen waaraan hij zolang heeft gewerkt, en dan is het soms erg moeilijk om het opnieuw te vinden. Vandaar dat ik zeg, laten we goed luisteren en vasthouden wat we hebben, dat niemand onze kroon neemt. Want als we standvastig blijven in wat we hebben, zullen we ongetwijfeld gered worden door de genade van onze Heere Jezus Christus. Enz.

… Wetende, dat onze Verlosser leeft, en dat Hij ons hierna zal doen opstaan van de aarde, en dan zullen wij in onze vlees God aanschouwen; onze ogen zullen Hem zien en niet een ander. Job 19:25. En Paulus zegt dat we uitzien naar de Heiland, Jezus Christus, Die ons verachtelijke lichaam zal veranderen, zodat Hij het kan vormen zoals Zijn heerlijke lichaam. Fil. 3:20, 21. Dan zullen we door de lucht worden opgenomen om Hem te ontmoeten, om het eeuwige leven te beërven, en dan zal Hij onze harten met vreugde vervullen, en ons troosten, en ons blij maken na onze verdrukking, onze tranen zal wegvagen uit onze ogen, en zullen onze arbeid belonen, want droefheid en rouw zullen van ons wegvlieden, en eeuwige blijdschap zal op ons hoofd zijn. I Thess. 4:17; Openbaring 7:17; Jesaja 51:11.
Ja, dit alles zal ons gebeuren door Zijn grote genade en als wij standvastig volhouden en goede acht slaan; en standvastig blijven tot het einde in wat wij hebben, dan zullen wij gered worden.
Hiermede zal ik u de Heere aanbevelen, dat Hij u mijn geliefde zusters in de Heere zal bewaren, met de sterke kracht van Zijn Heilige Geest. En neem mijn weinig schrijven ten goede, want ik had je bijna helemaal niet geschreven, vanwege mijn onwetendheid en eenvoud; maar door uw verzoek durfde ik het niet te laten.
Geschreven met mijn eigen hand, op de laatste dag van april. Vaarwel. Amen.
Mijn medegevangenen begroeten u ook hartelijk met de vrede van de Heere.
Door mij JACOB VAN DEN WEGE.

NOG EEN BRIEF VAN JACOB VAN DEN WEGE

Ik, Jacob, gevangen voor de Naam van de Heere onze God, genade, vrede, barmhartigheid en liefde van God onze hemelse Vader, door Jezus Christus, Zijn enige Zoon onze Heere, die zich overgaf voor onze zonden, toen we nog vijanden waren, opdat Hij ons zou verlossen van deze tegenwoordige boze wereld en Zichzelf een volk zou reinigen, dat ijverig is over alle goede werken. Rom. 5:10; Gal. 1: 4; Tit. 2:14. Dit wens ik mijn dierbare zuster in de Heere als een aanhankelijke groet. Amen.
Na de begroeting, mijn geliefde zuster in de Heere, zoals we beiden uit één moeder zijn geboren overeenkomstig het vlees, zo ik hoop dat we naar de geest ook uit één God geboren zijn, want we belijden en geloven in één eeuwig God, Schepper van alle dingen en door het geloof heeft Hij ons wedergeboren door het Woord van de waarheid, dat we de eerste vruchten van Zijn schepselen zouden zijn, zoals de apostel zegt: "Een ieder die gelooft dat Jezus de Christus is, is uit God geboren; en een ieder die Hem liefheeft, die heeft gegenereerd, heeft ook lief hen die door hem is verwekt." Enz.

… Geschreven op 4 juli, 1573. Houd dit ter gedachtenis aan mij, uw zwakke broeder in de Heere, en vergeet mij en mijn medegevangenen niet in uw gebeden; we zullen hetzelve naar ons zwakke vermogen.
JACOB VAN DEN WEGE.

DE LAATSTE WOORDEN VAN JACOB VAN DEN WEGE, NA HET VONNIS DAT HIJ MOEST STERVEN

Ik, een gevangene voor de Naam van de Heere, wens al mijn dierbare broeders en zusters heel veel geestelijke wijsheid en troost door de Heilige Geest, vooral aan mijn beminde huisvrouw en kinderen, die ik zeer liefheb; maar de Almachtige Heere moet de naaste zijn, zoals u zelf geleerd wordt uit het Woord van God.
Vandaar, mijn lieve huisvrouw, die ik liefheb, ik schrijf je een weinig als een afscheidsbrief in deze wereld. Adieu mijn liefste, de Heere verlichte uw verdrukking; en mijn aller-liefste zuster in de Heere, namelijk mijn moeder. O moederke, zijt goedgemoed in de Heere; de God van alle vertroosting, vertrooste je in uw verdrukking.
En **Sijntgen, Grietgen en Claerken**, mijn lieve zusters in de Heere, hebben altijd vrede met elkaar en troosten elkaar in liefde.
Adieu, allemaal. Ik ga nu mijn leven afleggen voor de Naam van de Heere.
Geschreven op de dag dat ik het bericht ontving dat ik moest sterven.
Adieu Tanneken, mijn oudste dochter, en Grietgen; och dat de Heere je zou halen en Betgen mijn jongste dochter. Adieu.
Geschreven in mijn banden, door mij, uw geliefde man en broeder in de Heere.
JACOB VAN DEN WEGE

Martelaren Antwerpen 1573:

- Op **28 januari 1573** werden drie Doopsgezinden (één man en twee vrouwen) verbrand op de brandstapel. Hun namen waren: **Jacques van Hulten** , **Grietken van den Steene** en **Janneken Croecx** . De vrouw van Jacques, Lynken Ghysseleers, werd hier een maand later gemarteld.
- On **Jan. 31, 1573** , **Jenneken de Beaucoup** , **Jacques Verbruggen** , and **Hans der Weduwe** were burned at the stake.
- Op **17 februari 1573** werden vijf Doopsgezinden verbrand op de brandstapel. Hun namen waren: **Tanneken Janssen** , **Adriaen van Daele** , **Gielis de Hevile** , **Heylken Baillaerts** en **Hans van Munstdorp** . Hans's vrouw, **Janneken,** werd later in het jaar, op 6 oktober, na de bevalling martelaar.
- Op **21 februari 1573** werden **Lynken Ghysseleers** , **Lysken Pennaerts** en **Willem Huyberts** verbrand op de brandstapel. De man van Lynken, Jacques van Hulten, is hier een maand eerder vermoord.
- Op **28 februari 1573** werden **Lynken Baillaerts** en **Henry Hannon** verbrand op de brandstapel.
- Op **20 mei 1573** werden drie vrouwen en één man op de brandstapel verbrand. Hun namen waren: **Boudewijne Boccaert** , **Trynken van Spelle** , **Grietken Govaerts** en **Mathijs Baseliers** . Mathijs 'vrouw, Diericxken Roels, werd later in het jaar, in november, geëxecuteerd.
- Op **26 mei 1573** werden vier Doopsgezinden op de brandstapel verbrand. Hun namen waren: **Maeyken Groffelaers** , **Loyse de Coucq** , **Pierre Wandesoye** en **Hans Inghelberts** .
- Op **28 mei 1573** werden **Lynken Groffels** en **Jenneken de Cantere**op de brandstapel verbrand.
- Op **6 juni 1573** werden twee wederdopersvrouwen op de brandstapel verbrand. Hun namen waren: **Peryne de Corte** en **Gheerardyne Ryckelmans** . Gheerardyne was de vrouw van Adriaen van Daele die eerder dit jaar, op 17 februari, was geëxecuteerd.
- Op **6 oktober 1573** werd **Maeyken Wens** samen met een paar andere vrouwen verbrand: **Janneken van Munstdorp** en **Lysken Luchtens** . Janneken was de vrouw van Hans van Munstdorp, die hier eerder in het jaar, in februari, was geëxecuteerd.
- Op **19 november 1573** werd **Sijntgen van Roesselare** geëxecuteerd door te branden op de brandstapel en werd **Diericxken Roels** geëxecuteerd door verdrinking. De echtgenoot van Diericxken, Mathijs Baseliers, was eerder in het jaar, in mei, geëxecuteerd.

Folio 661

196.DE BRIEVEN EN GETUIGENISSEN VAN MAEYKEN WENS, VROUW VAN MATTHEUS WENS, EEN DIENAAR VAN de gemeente VAN GOD IN ANTWERPEN; 6 OKTOBER, 1573

Maeyken Wens, een doperse martelaar op de brandstapel in Antwerpen, op **6 oktober 1573**. De Nederlandse martelaarsboeken met de historische der martelaren tot 1615 bevat vijf brieven door Maeyken, die ook zijn te vinden in het boek van Van Braght's Martelarenspiegel. Twee van deze brieven zijn gericht aan haar man Matthew Wens, twee tot haar zoon Adriaen en één voor Jan van de Mets, een predikant of een diaken van de gemeente. Deze brieven behoren tot de meest gevoelige van de martelaar literatuur, zowel voor de vastheid en de zuiverheid van het geloof van Maeyken alsook in de zorg die ze toonde voor haar kinderen. Maeyken werd gearresteerd in april 1573. Ze werd opgesloten in de gevangenis Den Steen, Kasteel van Antwerpen, waar haar man en haar kinderen haar soms bezochten Eén van de brieven, geschreven door haar echtgenoot, is bewaard gebleven en is nu te vinden in de Amsterdamse Doopsgezinde archieven. Dit zeldzame stuk is van grote waarde, want op de achterkant van het papier wordt de afscheidsbrief van 5 oktober Maeyken geschreven aan haar kinderen, de enige bestaande handgeschreven brief van een martelaar.
Maeyken werd uitgevoerd op de ochtend van 6 oktober, met een tong schroef om te voorkomen dat ze het aanpakken van de menigte als Martyrs vaak deed. Haar zoon Adriaen, 15 jaar, keek naar de executie, maar toen zijn moeder werd vastgebonden aan de paal viel hij flauw. Toen hij bijkwam zag hij de tong schroef in de as waar zijn moeder was verbrand, en nam het als een aandenken aan zijn moeder.

Er is enige vraag over de identiteit van deze martelaar geweest. Sinds Génard haar naam niet vonden in de registers van Antwerpen, de bibliografieën suggereert zelfs dat ze misschien nooit hebben bestaan, en dat het verslag louter fantasie was. Maar dit is niet het geval. Het is duidelijk aangetoond, zoals de bibliografieën met tegenzin toegeven; zie Robert Kramer (Doopsgezinde Bijdragen 1904, 127 f.) Dat **Maeyken,** de vrouw van de metselaar Matthew **Wens**, een inwoner van **Dissenbeke in Vlaanderen**, komt voor in de officiële Antwerpense verslagen als Maeyken van Dissenbeke en in de martelaarsboeken als Maeyken Wens.
In 1566 ongeveer werden 50 personen van Antwerpen, verdacht van anabaptisme, opgeroepen om te beantwoorden aan de Overheid omtrent hun ketterij; onder hen waren naast Janne uit Weese (dat wil zeggen, de prediker **Jan de Mets**, aan wie Maeyken haar brief schreef in de

gevangenis) ook: "Matthew Wens, metselaar, en Maeyken zijn vrouw," met zijn leven "in den oudenaertschen Ganck" (Oudenaarde gang). Ze scheen niet te hebben beantwoord, blijkbaar omdat zij uit de stad gevlucht. Ze later moeten ze teruggekeerd zijn.
De persoonlijke brief van Maeyken werd overgenomen door de Amsterdamse Doopsgezinde archieven in 1902 op een openbare veiling. Gameo

De noordenwind van vervolging blies nu hoe langer hoe meer door de tuin van de Heere, zodat de kruiden en bomen van dezelve (dat is de ware gelovigen) door de gewelddadigheid die tegen hen was uit de aarde geroeid werden. Dit bleek onder andere in het geval van een zeer Godvrezende en vrome vrouw, genaamd **Maeyken Wens,** die de vrouw was van een trouwe dienaar van de kerk van God in de stad Antwerpen, Mattheus genaamd Wens, van beroep een metselaar.
In de maand april, 1573, werd zij samen met anderen van haar geloofsgenoten opgepakt in Antwerpen, gebonden en opgesloten in de strengste gevangenis daar. In de tussentijd was ze onderworpen aan veel conflicten en verleidingen door zogenaamde geestelijken, evenals door seculiere personen, om haar afvallig te maken van haar geloof. Maar toen zij door geen enkele soort middelen, zelfs niet door strengste martelingen, van de standvastigheid van haar geloof kon worden afgewend, veroordeelden zij haar op de vijfde dag van oktober 1573 en spraken het publiekelijk voor de rechter uit in genoemde plaats, namelijk dat ze, met haar mond dichtgeschroefd, of met haar gebrande tond, tot as als een ketter verbrand moest worden, samen met een aantal anderen, die ook gevangenzaten en hetzelfde geloof als haar hadden.
Daarop, de volgende dag, de zesde oktober, werden deze vrome en Godvrezende heldin van Jezus Christus, evenals haar mede-gelovigen die veroordeeld waren met een soortgelijke vonnis, met vastgeschroefde tongen in de mond als onschuldige schapen voor de slachting geofferd. Elk werd vastgemaakt aan een paal op de markt, door een felle en vreselijke vlammen, beroofd van hun leven en lichaam, zodat ze in korte tijd tot as zijn vergaan; welke zware doodstraf zij standvastig doorstonden; daarom zal de Heere hierna hun gemene lichamen veranderen en ze gelijkvormig maken aan Zijn verheerlijkte lichaam. Fil. 3:21.

De oudste zoon van de voornoemde Martelares, genaamd **Adriaen Wens,** ongeveer vijftien jaar oud, kon niet wegblijven van de plaats van executie op de dag waarop zijn lieve moeder werd geofferd.; vandaar nam hij zijn *jongste broertje*, genaamd **Hans** (of Jan) Mattheus Wens, die ongeveer drie jaar oud was, op zijn arm en ging en stond met hem ergens op een bankje, niet ver van de palen die opgericht waren, om zijn moeders dood te aanschouwen.
Maar toen ze werd voortgebracht en op de brandstapel werd geplaatst, raakte hij het bewustzijn kwijt, viel op de grond en bleef in deze toestand totdat zijn moeder en de rest waren verbrand. Naderhand, toen het volk was vertrokken en Adriaen weer bij bewustzijn was gekomen, ging hij naar de plaats waar zijn moeder was verbrand en zocht in de as, ***waarin hij de schroef vond waarmee haar tong was vastgeschroefd, die hij bewaarde als een herinnering aan haar.***
Er zijn op dit moment, in 1659, nog een aantal kleinkinderen (die bij ons bekend zijn) nog steeds in leven van deze vrome martelares, die naar haar is vernoemd.

De anderen geloofsgenoten, die met haar zijn gedood, waren we niet in staat om hun namen te geven, omdat het zo lang geleden is, maar het komt ons voor dat zij degenen zijn die in de volgende lijst worden genoemd (dat wil zeggen, de vrouwen) omdat van

hen is verklaard, dat zij op dezelfde dag, namelijk op 6 oktober 1573, ook in Antwerpen door vuur zijn gedood. Dit ter kennisgeving.

- Op **6 oktober 1573** werd **Maeyken Wens** samen met een paar andere vrouwen verbrand: **Janneken van Munstdorp** en **Lysken Luchtens**. Janneken was de vrouw van **Hans van Munstdorp**, die hier eerder in het jaar, in februari, was geëxecuteerd.

EERSTE BRIEF VAN MAAYKEN WENS

Bemint God, Boven als op den Steen,
Daer de vreugd' is zeer kleen;
Maer ik hope 't zal hier haest zijn gedaan,
Als God 't belieft mij in genade te ontvaen.

Genade en vrede van God de Vader, door Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, die u wijsheid en verstand schenkt, opdat u wijselijk uzelf en uw kinderen regeert en grootbrengt in de vrees voor God, waartoe de goede Vader u moge versterken, en de Heilige Geest troosten in je verdrukking. Dit is de begroeting en wens van mijn hart aan u, mijn geliefde en beminde man in de Heere. Na alle groetenis, deel ik u mee dat ik nog altijd redelijk goed ben wat het vlees aangaat, en ook naar den geest hoop ik het beste te doen, maar mijn beste is niets bijzonders, en ik betreur het dat ik niet dankbaarder ben voor alles wat er over mij komt, want het is allemaal het werk van de Heere. We moeten de Heere zowel in tegenspoed als in dat wat aangenaam is voor het vlees danken; want als de Heere alles van ons neemt, neemt Hij niet meer dan hij aan ons geleend heeft; want het behoort niet langer aan ons dan het de Heere belieft. Och, of ik de Heere altijd kon danken zowel in het goede als in het kwade wat het vlees aangaat!
O mijn lieve vriend, ik had nooit gedacht dat het afscheid zo hard voor me zou vallen als het is. Het is waar dat de gevangenschap mij hard leek; maar dat was omdat ze zo tiranniek waren; maar nu is het afscheid het moeilijkst van alles.
O mijn zeer geliefde en beminde man, bidt de Heere van harte voor mij om die strijd van mij weg te nemen; want het is in Zijn macht, als het Zijn welbehagen is. De Heere heeft terecht gezegd: "Hij die niet alles in de steek laat, is mij niet waardig"; want de Heere wist heel goed dat het hard aan zou komen voor het vlees. Maar ik hoop dat de Heere me er ook doorheen zal helpen, net zoals Hij velen heeft geholpen, en waarvoor ik eenvoudig op Hem kan vertrouwen.
Och, hoe gemakkelijk is het om een Christen te zijn, zolang het vlees niet voor het proces wordt gebracht, of niets moet worden opgegeven; dan is het gemakkelijk om christen te zijn.
Hiermede zal ik mijn brief afsluiten, en u en uw kinderen aan de Heere bevelen, dat u moge wandelen in wijsheid, tot opbouw van uw naaste en de zaligheid van uw ziel. Blijf den Heere aanbevolen en het rijke Woord van Zijn genade; dit is de goede begroeting en wens van mijn hart.
Wat betreft de bezoekjes, mag u doen wat u wilt; want uw bezoek zou ik wel graag ontvangen, ware het niet dat het de onkosten aangaat. Maar als ge uw hart blij wilt maken, kunt u komen. Ik durf niets anders te zeggen, behalve dat het zoveel kost; anders zou ik willen dat je spoedig komt, op avontuur van Janneke gelach; en of de vroedvrouw weer kwam om mij te visiteren; en als ik dan niet droeg, zij mij haast doorhielp. Maar ik zou nog niet durven zeggen dat ik droeg, mij dunkt soms ja, maar meest nee. De Heere geve dat het niet zijn moet want gij zult het ook wel ontberen

indien het niet is. Mijn hoop is nog meer dat het niet is dan dat het wel is. Maar ik wil het de Heere overgeven. Want al weende ik mijn ogen uit, zo moet het blijven zoals het is. Het zou immers een wonderwerk zijn, dat ik nu dragen zou. [haar ***bevalling,*** zie 5e brief] Daar ik het zo lang verwacht heb.
Als gij komt doet geen kosten van iets mee te brengen. Want het kost toch al zoveel.
Niets meer op dit ogenblik, dan dat ge welvaart aan ziel en lichaam, dat is mij aangenaam. Groet van mij de bekende in den Heere zeer, en ook de vrienden naar het vlees.
Mijn gezelschap doet u ook zeer hartelijke groeten. Mijn kinderen moeten ook wat hebben.
Geschreven in mijn banden, door mij
MAEYKEN WENS.

TWEEDE BRIEF VAN MAEYKEN WENS, TOT HAAR MAN

De genade en vrede van God de Vader, en de grote genade en liefde van de Zoon, onze Heere Jezus Christus, die door genade door de Vader werd gezonden voor de zaligheid van allen die zijn gestorven aan hun zonden, en aldus zijn opgestaan met Christus tot nieuwheid van het leven; en de eeuwige, onpeilbare vreugde, troost en gemeenschap van de Heilige Geest, versterk en houd uw harten en zinnen in Christus Jezus, aan Wie glorie voor altijd en eeuwig toekomt. Amen.
Na alle hartelijke groet aan u, mijn zeer geliefde echtgenoot en broeder in de Heere, deel ik u mee dat mijn hart nog steeds vastgesteld is om een offer aan de Heere op te offeren, de Heere zij geprezen om de grote genade die Hij mij arme toont, een ellendig mens. En ik ben ook redelijk goed in naar het vlees, zoals ik hoop door de genade van de Heere dat het ook met u is, mijn meest geliefde in de Heere.
Niets meer voor deze tijd, maar ik beveel u aan de Heere en de woorden van Zijn genade aan; dit is de goede wens en groet van mijn hart. Vaartwel. Bid voor mij.
Door mij, je lieve vrouw en zuster in de Heere.
MAEYKEN WENS.

DERDE BRIEF VAN Maeyken WENS, aan haar zoon, 21 april 1573

Vrees God altijd en bemin Hem boven alles

Mijn lief kind Adriaen, zoon van mij, Maeyken Wens. Ik laat je dit voor een testament, omdat je de oudste bent, om je aan te moedigen dat je moet beginnen om onze lieve Heere te vrezen, want je wordt oud genoeg om waar te nemen wat goed of kwaad is; denk aan Betteken, die ongeveer zo oud is als jij.
Mijn zoon, volg vanaf je jeugd wat goed is en wijk van het kwaad: doe goed terwijl je tijd hebt, en kijk naar je vader, hoe liefdevol ging hij me tegemoet met vriendelijkheid en beleefdheid, mij altijd onderwijzende met het Woord van de Heere. Och, als ik hem zo had gevolgd, hoe licht zouden nu mijn banden zijn!
Vandaar mijn lieve zoon; pas op voor dat wat kwaad is, dat je niet meer hoeft te treuren achteraf: "Had ik dit of dat gedaan", want dan, als het zover is als het nu bij mij is, zal het te laat zijn. Hoor de onderwijzing instructie van je moeder, haat alles wat geliefd is door de wereld en je zinnelijkheid, en houdt Gods gebod, en laat die je onderwijzen, want het leert: "Als iemand achter Mij aan wil komen, laat hij zichzelf verloochenen" dat wil zeggen, zijn eigen wijsheid verlaten en bidden: "Heere, Uw wil geschiede."

Als je dit doet, zal de zalving van de Heilige Geest u alles leren wat u moet geloven." 1 Joh. 2:27 Geloof niet wat mensen zeggen, maar gehoorzaam wat het Nieuwe Testament gebiedt. En vraag God om je Zijn wil te leren. Vertrouw niet op uw verstand, maar op de Heere en laat uw raadslagen in Hem blijven en vraag Hem om u naar Zijn wegen te leiden.

Mijn kind, leer hoe je God de Heere lief moet hebben, hoe je je vader moet eren en alle andere geboden die de Heere van je verlangt. Wat niet daarin is vervat, geloof het niet; maar wat daarin is bevat, gehoorzaam het. Sluit je aan bij diegenen die de Heere vrezen, en wijk van het kwaad, en zoek al het goede door liefde te gehoorzamen.

O, beschouw niet de grote schare, of de oude gewoonte, maar kijk naar de kleine kudde, die vervolgd wordt vanwege het woord van de Heere, want de goede vervolgt niemand, maar *wordt* vervolgd. Wanneer je jezelf bij hen aansluit, pas op voor alle valse leer. Want Johannes zegt: "Een iegelijk die zondigt en niet blijft in de leer van Christus, heeft God niet. Die blijft in de leer van Christus, hij heeft zowel de Vader als de Zoon." 2 Joh. 9. De leer van Christus is barmhartigheid, vrede, reinheid, geloof, zachtmoedigheid, nederigheid en volledige gehoorzaamheid aan God.

Mijn geliefde zoon, geef jezelf over aan wat goed is; de Heere zal je verstand geven. Ik geef je dit als mijn laatste Adieu. Mijn lieve kind, luister naar de tuchtiging van de Heere; want telkens wanneer u kwaad doet, zal Hij u in uw gedachten kastijden; sta daarom af en roep de Heere om hulp en haat het kwade, en de Heere zal je verlossen, en het goede zal naar je toe komen. God de Vader, door Zijn geliefde Zoon Jezus Christus, schenk u Zijn Heilige Geest, opdat Hij u in alle waarheid mag leiden. Amen.

Dit heb ik, Maeyken Wens, je moeder, geschreven, terwijl ik in de gevangenis zit voor het Woord des Heeren; de goede Vader schenk u Zijn genade, mijn zoon Adriaen.

Schrijf me een briefken uit je gemoed, of je de Heere wilt vrezen; dit zou ik graag willen weten. Maar je moet het beter schrijven dan de laatste twee zijn geschreven; degene die Maeyken Wils bracht, dat was goed.

Allen die lijden naar de wille Gods, wilt hier op merken.
Die bevelen hun zielen den getrouwe Schepper met goede werken.

VIERDE BRIEF VAN MAEYKEN WENS AAN HAAR ZOON

Och mijn geliefde zoon, hoewel ik hier van je word weggenomen, probeer vanaf je jeugd God te vrezen, en je zult je moeder daarginds opnieuw hebben in het Nieuwe Jeruzalem, waar geen afscheid meer zal zijn.

Mijn geliefde zoon, ik hoop u nu voor te gaan; volg mij dus zoveel als je je ziel lief is, want naast dit zal er geen andere weg tot zaligheid gevonden worden. Daarom zal ik u nu aan de Heere aanbevelen; moge Hij je houden. Ik hoop dat de Heere het zal doen, als u Hem zoekt. Heb elkaar lief alle dagen van je leven; neem af en toe Hansken op je arm voor mij. En als je vader van je afgenomen moet worden, zorg dan voor elkaar. De Heere beware ju alle bij elkaar.

Mijn lieve kinderen, kus elkaar eens een keer voor mij, ter nagedachtenis. Adieu, mijn lieve kinderen, jullie allemaal.

Mijn lieve zoon, wees niet bang voor dit lijden; het is niets vergeleken met dat wat eeuwig zal blijven bestaan. De Heere neemt alle angst weg; Ik wist niet wat ik moest doen vanwege mijn vreugde, toen ik werd veroordeeld. Daarom wil niet ophouden God te vrezen vanwege deze tijdelijke dood. Ik kan mijn God niet ten volle danken voor de grote genade die Hij mij heeft getoond.

Adieu nogmaals, mijn lieve zoon Adriaen; wees altijd vriendelijk, voor je getroffen vader, al de dagen van je leven, en doe hem geen verdriet aan; dit bid ik jullie allemaal, want wat ik de oudste schrijf, wil ik ook zeggen tegen de jongste.
Hiermede zal ik u nogmaals den Heere aanbevelen. Ik heb dit geschreven, nadat ik was veroordeeld, om te sterven voor het getuigenis van Jezus Christus, op de vijfde dag van oktober, in het jaar van onze Heere Jezus Christus, 1573.
Door mij, je moeder, die je met veel pijn gebaard heeft, als een herinnering. Bewaar dit goed, het afscheid dat je vader aan je moeder schreef toen ze werd veroordeeld, en het Adieu van je moeder.
MAEYKEN WENS.
Vrees niet degenen die het lichaam doden.

VIJFDE BRIEF VAN MAEYKEN WENS, NAAR JAN DE METSELAAR, DIENAAR

Bemin God bovenal;
Hij is't Die is en komen zal.

De rijke genade en vrede van God de Vader, en de liefde van Jezus Christus; moge Hij uw Trooster zijn. Hoewel we nu moeten sterven, zijn we beter af dan jij die in dit tranendal blijft; echter, men moet de tijd met geduld afwachten totdat de Heere komt. Och mijn broeder in de Heere, ik zou je zo graag een korte brief geschreven hebben, maar mijn tijd is weggevaagd, hoewel ik lang genoeg ben ingesloten. Maar ik ben zo'n arme schrijver; vandaar dat u me moet gij het ten beste nemen en denken dat als u ergens aan een tafel zou worden uitgenodigd, u zeker tevreden zult zijn met wat is voorbereid? Dus je moet ook tevreden zijn met mijn schrijven, want ik heb niet veel, en daarom kan ik niet veel geven. En nu kan ik ook niet veel schrijven, omdat ik ben veroordeeld; niettemin was ik zo vol vreugde, dat ik het niet met de mond kon uitdrukken, de Heere zij altijd geprezen om de grote genade die Hij mij getoond heeft, die zoveel heeft gevreesd.
Och, wat een sterke God hebben we, vergeleken met wat we zien dat de goddelozen hebben. Och, laten we goede moed hebben; wij zullen onze vijanden verslinden als brood.
Ik ga u morgen voor; de Heere schenk u kracht, totdat je naar mij toe kunt komen, zoals ik vertrouw dat je dat wilt. Maar, mijn lieve broeder in de Heere, let altijd op, want de Heere zal komen als een dief in de nacht, wanneer we het het minst verwachten, want dit was mijn ervaring; het is dus goed dat een mens niet slaapt.
Maar, geliefde Jan, ik had je meer moeten schrijven, ***maar mijn tijd van baren kwam snel,*** vandaar dat mijn vlees enigszins begint te trillen; dit is echter de aard van het vlees. Ik zal u hierbij bevelen aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade.
Tot ziens, mijn lieve vriend Jan. Ik heb je dit geschreven op de avond dat ik werd veroordeeld, opdat je iets uit mijn hand moogt hebben, ter oorzaak van de oude vriendschap. Neem mijn eenvoudige brief voor goed, want ik zou niet gedacht hebben dat ik je nog zou kunnen schrijven nadat ik veroordeeld was.
Ik zal nu Adieu zeggen hier in deze wereld; maar ik hoop dat we elkaar zullen ontmoeten. Ginds in het Nieuwe Jeruzalem, waar geen afscheid meer zal zijn.
Ik hoop echter dat, als deze brief wordt gelezen, ik reeds in de rust zal zijn ingegaan met des Heeren hulp; en ik hoop zelf ook een brief te zijn, die van alle mensen zal worden gelezen. 2 Cor. 3: 2. Adieu, Adieu, lieve vriend.

Groet veel van mij je dierbare huisvrouw en zeg haar dat als ze iets heeft gezien, in mij waardoor zij werd ontsticht, dat ze mij niet daarin moet volgen; maar als ze iets heeft gezien dat stichtelijk was; om datgene te volgen wat het beste is.
Dit is de goede wens van mijn hart, geschreven op de vijfde dag van oktober 1573.
Mijn medegevangenen begroeten jullie ook zeer veel.
Geschreven in mijn banden, door mij, uw zwakke zuster; wat ik vermag is nu niet veel.
MAEYKEN WENS.
Aldus vervolgden zij de profeten.

197.VIJF VROME CHRISTENEN, HANS VAN MUNSTDORP EN JANNEKEN MUNSTDORP ZIJN ECHTGENOOT, MET MARIKEN, LIJSKEN EN MAEYKEN, VERBRAND IN ANTWERPEN; 1573

Op **17 februari 1573** werden vijf Doopsgezinden verbrand op de brandstapel. Hun namen waren: **Tanneken Janssen** , **Adriaen van Daele** , **Gielis de Hevile** , **Heylken Baillaerts** en **Hans van Munstdorp** . Hans's vrouw, **Janneken,** werd later in het jaar, op 6 oktober, na de bevalling martelaar.

Op **6 oktober 1573** werd **Maeyken Wens** samen met een paar andere vrouwen verbrand: **Janneken van Munstdorp** en **Lysken Luchtens**. Janneken was de vrouw van Hans van Munstdorp, die hier eerder in het jaar, in februari, was geëxecuteerd.

Hans van Munstdorp om doperse martelaar, kwam op de brandstapel in Antwerpen, in 1573. De Martelaarspiegel van Van Bragh geeft de datum van de executie in september. Maar volgens Antwerpse documenten vond het plaats op 17 februari. Hans en zijn vrouw Janneken werden samen gearresteerd. Ze waren een half jaar getrouwd toen ze werden gearresteerd. Janneken werd op 6 oktober 1573 ter dood gebracht, nadat ze was bevallen van een kind.
In de verslagen van Antwerpen, P. Génard vond een martelaar genaamd **Hans van Manstrop** (Menstrop), die wat op de brandstapel te Antwerpen op 17 februari 1573, want hij was gedoopt, en waarvan de goederen werden in beslag genomen. Deze martelaar lijkt op Hans van Munstdorp, maar kan ook dezelfde persoon zijn als Hans Knevel.

Janneken van Munstdorp, die in de documenten wordt genoemd Jenneken van den Velde (Velden), een inwoner van Ieper, Vlaanderen, de vrouw van de martelaar **Hans van Munstdorp** wat op de brandstapel op 6 oktober 1573 in Antwerpen, samen met Maryken (Maeyken van Dissenbeke) en Lysken Luchtens. Van Braght's Martelarenspiegel schrijft dat Janneken zwanger was toen ze werd gearresteerd en in de gevangenis bevallen van een dochter, die zij Janneken noemde. Marnef schrijft: Toen Jenneken in januari 1573 samen met haar man Hans van Manstrop gearresteerd werd, was ze nog maar een ***half jaar*** gehuwd. Bovendien was ze zwanger.
Hans en Janneken van Munstdorp (volgens Van Braght) worden herdacht in de lofzang *"Oh vrienden al tesaam, hoort, hoe wij op Bamisdagh verstoort"* (O hoor, alle gij vrienden, hoe we werden gestoord op de dag van St. Bavo's) te vinden in de Rotterdamse lied-boeck. Dit gezangboek is niet meer aanwezig.

Maeyken Goossens, een doperse martelaar op de brandstapel op 6 oktober 1573 in Antwerpen, België. VAN Braght's Martelarenspiegel noemt haar twee keer, een keer met haar volledige naam en noemt haar maar één keer Maeyken, beide keren het geven van 1573 als het jaar van uitvoering, als de precieze datums. De gepubliceerde door Génard verslagen geven de

informatie die zij eerder had geleefd in de Nederlandse provincie **Zeeland**, en dat ze was getrouwd met **Hans van Obbergen,** die identiek is aan Hans van **Munstdorp.**
(Maeyken, een martelares van de wederdopers, werd gevangen genomen met Hans van Munstdorp, zijn vrouw en twee andere vrouwen, als zij het woord van God hadden gehoord, en gevangen gezet in Antwerpen. In september 1573 werd Hans van Munstdorp op de brandstapel verbrand. Daarna hebben ze vele vreselijke bedreigingen, de argumenten van de wereldse geleerde mannen en andere middelen die tegen hen worden gebruikt, waardig doorstaan. Hun dood is treurig in het lied "Och vrienden al te samen hoort," opgenomen in het Rotterdamsch Liedboek (nu verloren). Deze martelaar is vergelijkbaar met **Maeyken Goossens.) Gameo**

Verheyen

1573. 19 Augustus.
229-231. Martinken (Martyntgen, **Martingen), MEERE,** filia Pieters, geboren te Wynele, ongehuwd;
Olyverynken (**Olyveryntgen) SKEYSERS,** filia Joos van Deinze, geboren te Deinze, **zuster van Maryken** (In de gevangenis gestorven de 10 Mei 1573.) en
Jannekin (Jehenne) DHANINS, filia Jans van Sleidingen, zuster van **Martine** (In de gevangenis gestorven in de loop van Augustus van hetzelve jaar.) en
De vrouw van Lievin van Booxtale,
Alle Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt verbrand. Het spreken werd hun door een prop onmogelijk gemaakt.
De soldaten van Wychuis veroorzaakten bijna een oproer, wanneer ze het volk de markt wilden doen ontruimen.
A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, e 48v°, 50v°, 51, 108. Ra. B., C.C., nr. 14.124, f° 16, 17v°. VAN DE VIVERE: 19 Augustus 1573 K.B.B., ms. 6336, f° 147v°; nr. 6177, f° 42v°. Stadsb. K., cod. 64, f° 11v°. na JONGHE, dl. I, blz. 214. Memorieboek, dl. III, blz. 6.

De vreselijke moordenaarskuil van de stad Antwerpen, hoewel vol van brandstapels en gedode lichamen en de as van de heiligen, was op dit moment nog niet verzadigd met de vele moordpartijen die gepleegd waren, aan het ware geloof van de onschuldige schapen van Christus. Dit bleek ook in het geval van vijf vrome christenen, namelijk Hans van Munstdorp en Janneken Munstdorp zijn vrouw, samen met Maryken, Lijsken en Maeyken. Deze waren omstreeks het jaar 1573 terwijl zij bijeen waren om het Woord van God te horen, samen opgepakt en in de gevangenis Den Steen te Antwerpen geworpen. Maar toen zij op geen enkele manier zich wilden afwenden van de standvastigheid van hun geloof, ondanks vele vreselijke bedreigingen, disputaties met wereldse, geleerde mannen en andere middelen tegen hen gebruikt, heeft men besloten om ze allemaal ter dood te brengen, en dit niet op een gemakkelijke of kortere manier, maar door vuur en vlam, totdat hun leven verteerd was.
Dit werd voor het eerst ten uitvoer gelegd op Hans van Munstdorp, die omstreeks de maand september van het voornoemde jaar uit de schaapskooi werd gehaald, weg van de andere vier, als een schaap voor de slachting, en volgens het vonnis, ter dood gebracht met een groot vuur, welke zware en pijnlijke dood hij standvastig doorstond, met een getroost hart.
De reden waarom de andere vier personen niet met hem werden gedood, was voornamelijk omdat zijn vrouw Janneken Munstdorp tijdens de zwangerschap zeer ver gevorderd was en spoedig moest baren, hetgeen plaats vond kort nadat haar geliefde man was verbrand. Ze werd verlost van een dochtertje dat ze, aangezien ze nu ook spoedig zou sterven, naar haar eigen naam, Janneken, heette en grote haast maakte om het kind (voordat de priesters er de handen op zouden leggen) met de vrienden meegaf, aan wie ze het hartelijk aanbeval; en ze schreef ook een testament vol uitstekende

aanwijzingen aan deze kleine dochter, toen ze ongeveer een maand oud was, die de vrienden voor haar bewaard hebben.
Toen de tijd van haar opoffering nabij was, zodat ze op 6 oktober werd veroordeeld, om haar man te volgen door een soortgelijke dood; welke boodschap ook de andere drie vrouwen kregen, namelijk Maryken, Lijsken en Maeyken, waarvoor zij vreugdevol en bereidwillig zich voorbereidden, verlangend naar het uur van hun verlossing.
Dit vonnis werd op hetzelfde uur ten uitvoer gebracht, waarna zij de Heere een levend offer brachten, heilig en welbehaaglijk; waarvoor zij hierna vrijgesteld zullen worden van het eeuwig vuur, en toegestaan om het gezegende genot in het Paradijs van God binnen te gaan. Zij zullen niet meer hongeren, en zullen niet meer dorsten; en de zon zal niet op hen branden, noch enige hitte. Want het Lam, dat in het midden van de troon is, zal hen weiden, en zal hen aan levende fonteinen der wateren leiden; en God zal alle tranen van hun ogen afwissen. Openbaring 7:16, 17.
Met betrekking tot deze geofferde vrienden, begint een liedeke in het Rotterdams Lieboek:
Och vrienden al tesamen, hoort,
Hoe wij op Bamis-dag waren verstoort, etc.

BRIEF VAN HANS VAN MUNSTDORP AAN ZIJN VROUW

Een liefdevolle groet aan u, mijn beminde huisvrouw, die ik liefheb vanuit het hart, en zeer bemin boven elk ander schepsel, en nu moet verlaten voor de waarheid, in het belang waarvan we alle dingen moeten verliezen en Hem boven alles liefhebben.
Ik hoop, hoewel de mensen ons hier scheiden, dat de Heere ons weer samen zal voegen in Zijn eeuwig koninkrijk, waar niemand ons zal kunnen scheiden, en wij voor altijd regeren in de hemelse woning.
Daarom schrijf ik u, mijn beminde huisvrouw, dat mijn geest nog steeds onwrikbaar vastligt om zich aan de eeuwige Waarheid te houden. Ik hoop door de genade van de Heere, dat dit ook het doel van uw geest is, wat mij een vreugde zou geven om te horen. Ik spoor u hierbij aan mijn geliefde schaap, met de apostel: Zoals gij Christus Jezus de Heere hebt aangenomen, wandelt alzo in Hem, geworteld en opgebouwd in Hem, en bevestigd in het geloof; en laat je door filosofie of ijdele misleiding van mensen niet van je doel beroven, waarbij ze de harten van de eenvoudigen proberen te verleiden, hen in schone kleuren de appel van genot laten zien, waardoor ze worden bedrogen, evenals er hier enkele zijn, zoals je weet. Pierijntgen heeft ook gegeten van de appel, zoals ik begrijp. Vandaar, mijn trouwe schaap, let op en begeert niet naar slechte dingen. I Cor. 10: 6. En kijk niet terug zoals de vrouw van Lot, opdat u niet wordt zoals zij. Gen 19:26. Denk aan het woord van de Heere: "Niemand die zijn hand aan de ploeg legt en achter zich kijkt, is geschikt voor het koninkrijk van God." Lukas 9:62. Daarom, mijn geliefd schaap, onthoud altijd, zoals de profeet zegt, de kroon, die zal komen in het einde, en van de wraak die over de goddelozen zal komen. De profeet zegt: " Wee de rebellerende kinderen die de Heere verlaten, de Bron van het leven; wee hen; want wie van Hem weggaan, zullen op de aarde geschreven worden." Jesaja 30: 1; Jeremia 17:13
Vandaar, mijn geliefden, luister niet naar hen, want hun werk zal worden gevonden hout, stro en stoppels in de dag van wraak, en het zal met vuur verbrand worden, zoals geschreven is, 1 Cor 3:12, 13. Daarom, mijn geliefde schaap, die ik zo liefheb en koester als mijn eigen ziel, blijf standvastig, dit ik bid u, totdat u wordt weggenomen, zoals ik vertrouw dat u ook zult doen. En houd geen rekening met vlees of bloed, want het moet allemaal voorbijgaan. Hoewel wij hier een verworpen en verachtelijk lichaam

hebben, zal de Heere het maken zoals Zijn eigen glorieus lichaam, op voorwaarde dat we ons aan de Waarheid houden tot de dood. Filippenzen 3:21; Openbaring 2:10
Neem dit in dank. Denk altijd aan de eeuwige rijkdommen. Ik groet u hierbij in de Heere, uit hartelijke liefde, en ook uw metgezellen; verheugt elkaar in de Heere, verblijdend in de leeuwenkuil en vertrouw op de God van Daniël.
Hierbij Adieu en vaarwel. Wacht de tijd af met geduld; wees geduldig in het strijd en verheug je in hoop. Laat het me weten, als je kunt, of je het hebt gekregen. Gedenk mij altijd vriendelijk in uw vurige gebeden. Ik hoop ook u niet te vergeten, die ik in mijn hart zal dragen, waar het mogelijk is.
Deze boter lijkt mij afkomstig van Grietgen Wevels.
Ik groet je zeer hartelijk daarmee. Adieu en vaarwel, mijn schaap, mijn liefste; Adieu en vaarwel, aan allen die God vrezen. Adieu en tot ziens, tot het huwelijk van het Lam in het Nieuwe Jeruzalem. Wees moedig en vroom; werpt de zorgen die u over de aankomende nood [van baren] op de Heere en Hij zal u niet verlaten; kleef aan Hem, en je zult niet vallen. Bemin God boven alles; heb liefde en waarheid en bemin uw zaligheid en houd je beloften aan de Heere.

Opmerking. Door een zekere goede vriend is een zeer aanhankelijk en troostend testament van **Janneken Munstdorp, de vrouw van Hans van Munstdorp,** in onze handen gelegd, die ze schreef in de gevangenis te Antwerpen, na het offeren van haar man, toen zij was in de dagelijkse verwachting van de dood, bestemd voor haar lieve kleine dochter - van wie ze in de gevangenis was bevallen, en die nu nog maar ongeveer een maand oud was - voor een eeuwige herinnering, en een vaarwel en Adieu van deze slechte wereld. Het leest als volgt

198.TESTAMEN VOOR JANNEKEN MIJN LIEFSTE KIND GEBOREN IN DE GEVANGENIS, IN ANTWERPEN, 1573

Janneken van Munstdorp, die in de documenten wordt genoemd Jenneken van den Velde (Velden), een inwoner van Ieper, Vlaanderen, de vrouw van de martelaar **Hans van Munstdorp** wat op de brandstapel op 6 oktober 1573 in Antwerpen, samen met Maryken (Maeyken van Dissenbeke) en Lysken Luchtens. Van Braght's Martelarenspiegel schrijft dat Janneken zwanger was toen ze werd gearresteerd en in de gevangenis bevallen van een dochter, die zij noemde Janneken. Uit de brieven mogen we concluderen dat het echtpaar nog niet lang getrouwd was. De brieven va Janeke zijn van de meest ontroerendste uit de Martelaarsspiegel.
Hans en Janneken van Munstdorp (volgens Van Braght) worden herdacht in de lofzang *"Oh vrienden al tesaam, hoort, hoe wij op Bamisdagh verstoort"* (O hoor, alle gij vrienden, hoe we werden gestoord op de dag van St. Bavo's) te vinden in de Rotterdamse lied-boeck. Dit gezangboek is niet meer aanwezig. Gameo

… De ware liefde van God en de wijsheid van de Vader versterken je in deugd, mijn aller-liefste kind; de Heere van hemel en aarde, de God van Abraham, de God van Izaäk en de God van Jacob, de Heere in Israël, houde u in Zijn deugden en versterke en bevestigen u verstand in Zijn waarheid.
Mijn lieve kleine kind, ik beveel je aan bij de almachtige, grote en verschrikkelijke God, die alleen maar wijs is, dat Hij je zal behoeden, en je laat opgroeien in Zijn vreze; of dat hij je naar Huis zal opnemen in je jeugd, dit is mijns harten verzoek aan de Heere; jij die nog zo jong bent en die ik hier moet achterlaten in deze slechte, boze en verdorven wereld.

Aangezien de Heere het zo heeft beschikt en voorzien, dat ik u hier moet achterlaten, en u hier beroofd bent van vader en moeder, zal ik u aanbevelen aan de Heere; laat Hem met u doen volgens Zijn heilige wil. Hij zal je regeren en een Vader voor u zijn, zodat u hier geen gebrek zult hebben, als je alleen maar God vreest; want Hij zal een Vader zijn van de wezen en de Beschermer van de weduwen.
Vandaar, mijn lieve lammeke, ik die hier gevangen en gebonden ben omwille van de Heere, kan u op geen enkele andere manier helpen. Ik moest je vader verlaten omwille van de Heere, en kon hem maar een korte tijd behouden. We mochten slechts ***een half jaar samen leven***, waarna we werden aangehouden, omdat we de zaligheid van onze zielen zochten. Ze namen hem van me weg, niet wetende dat ik bevrucht was, en ik moest in de gevangenis blijven en hem voor mij zien heengaan; het was een grote droefheid voor hem dat ik hier in de gevangenis moest blijven. En nu heb ik hier de tijd verwacht en je negen maanden onder mijn hart met groot verdriet gedragen; en ben je hier in de gevangenis geboren, met grote pijn; en hebben ze je van mij weggenomen.
Hier lig ik, verwachtend de dood elke ochtend, en zal nu spoedig je lieve vader volgen.
En ik, je lieve moeder, schrijf u, mijn liefste kind, iets voor een herinnering, dat u daardoor uw dierbare vader en uw lieve moeder zult gedenken.
Aangezien ik nu overgeleverd ben aan de dood en je hier alleen moet achterlaten, moet ik je door deze regels laten herinneren, dat wanneer je je verstand hebt bereikt, jezelf inspant God te vrezen en te bezien en te onderzoeken waarom en voor wiens Naam we beiden stierven; en schaam je niet om ons voor de wereld te belijden, want je moet weten dat het niet ter wille van enig kwaad is. Wees daarom niet beschaamd over ons; het is de weg die de profeten en de apostelen zijn ingeslagen, en de smalle weg die naar het eeuwige leven leidt, want er zal geen andere manier zijn om zalig te worden.
Dus mijn jonge lammeke, om wiens wil ik nog steeds een groot verdriet heb, zoek wanneer ge uw verstand hebt bereikt, deze enge weg, hoewel er soms veel gevaar is naar het vlees, zoals we kunnen zien en lezen, als we ijverig de Schriften onderzoeken en lezen, waar er zoveel gezegd wordt over het kruis van Christus. En er zijn er velen in deze wereld die vijanden van het Kruis zijn, die ernaar streven om er van te worden bevrijd, en om eraan te ontsnappen.
Maar mijn dierbare kind, als we met Christus de zaligheid willen erven, moeten we ook helpen om Zijn kruis te dragen; en dit is het kruis dat Hij ons wil laten dragen: Zijn voetstappen volgen en Zijn smaad helpen dragen; want Christus Zelf zegt: "Gij zult vervolgd, gedood en verstrooid worden om Mijns Naams wil."
Ja, Hij zelf ging ons voor op deze weg van smaadheden en van verwijten, en liet ons een voorbeeld na, dat we Zijn stappen moesten volgen; want omwille van Hem moet alles verlaten worden, vader, moeder, zuster, broeder, echtgenoot, kind, ja, het eigen leven.
Ik moet nu ook dit alles verlaten omwille van de Heere, hetwelk de wereld niet waardig is om te lijden; want als we in de wereld doorgegaan waren, zouden we geen problemen hebben gehad. Want toen wij één waren met de wereld en afgoderij beoefenden en van allerlei ongerechtigheid hielden, konden wij in vrede leven met de wereld; maar toen we verlangden God te vrezen, en zulke ongepaste wegen te vermijden, goed wetend dat dit God niet kan behagen, daarom probeerden we dit alles te vermijden, en keerden ons af van afgoderij naar de aanbidding van de levende God, en zocht hierin rust en zachtmoedigheid om ons geloof te oefenen. Maar dan hebben ze ons niet in vrede achtergelaten; toen werd ons bloed gezocht; dan moesten we een prooi zijn voor iedereen, en een schouwspel voor de hele wereld worden. Ze zoeken hier om ons te vermoorden en te verbranden; we worden geplaatst op staken en en ons vlees wordt als voedsel aan de wormen gegeven.

Dus, mijn lieve kind, het is nu vervuld in je lieve vader en moeder. Het was inderdaad vooraf aan ons geprofeteerd, dat dit op ons wachtte; maar niet iedereen wordt hiertoe gekozen, en verwacht het ook niet; De Heere heeft ons hiertoe gekozen.
Dus, als je je verstand hebt bereikt, volg dan dit voorbeeld van je vader en moeder. En, mijn lieve kind, dit is mijn verzoek aan jou, omdat je nog heel klein en jong bent. Ik heb dit geschreven toen je nog maar een maand oud was. Zoals ik nu spoedig mijn offer zal aanbieden, door de hulp van de Heere, laat ik u dit na: "Dat u mijn verzoek vervult, altijd verenigt met hen die God vrezen, en de pracht en de praal van de wereld niet beschouwen, noch de grote schare, wiens weg leidt naar de afgrond van de hel, maar kijk naar de kleine kudde van Israëlieten, die nergens vrijheid hebben, en moeten altijd van het ene land naar het andere vluchten, zoals Abraham deed; opdat u hierna uw Vaderland mag verkrijgen. Want als u naar uw zaligheid streeft, is het gemakkelijk om waar te nemen welke de weg is die naar het leven leidt, of de weg die naar de hel leidt. Zoek boven alles het koninkrijk der hemelen en zijn gerechtigheid; en wat je ook nodig hebt, het zal je worden toegevoegd. Mat. 6:33."
Verder, mijn lieve kind, ik bid je, dat waar je ook woont als je volwassen bent en verstand begint te krijgen, je jezelf goed en eerlijk gedraagt, zodat niemand reden hoeft te hebben om over je te klagen. En wees altijd trouw, acht het goed om niemand te schaden. Leer je handen altijd recht te gedragen en zie dat je graag aan het werk bent, want Paulus zegt: "Als iemand niet wil werken, zal hij ook niet eten." 2 Thess. 3:10. En Petrus zegt: "Hij die het leven liefheeft en goede dagen ziet, laat hem zijn tong onthouden van het kwade." 1 Petrus 3:10.
Daarom, mijn lieve Janneken, wend je mond niet aan vuile praat, noch aan lelijke woorden die niet gepast zijn, noch aan leugens; want een leugenaar heeft geen deel aan het koninkrijk der hemelen; want er staat geschreven: "De mond die liegt die doodt de ziel." Wees daarom op uw hoede en loop niet op straat zoals andere slechte kinderen doen; neem liever een boek en leer daar te zoeken wat je zaligheid aangaat.
En waar je uw huis hebt, gehoorzaam degenen wiens brood u eet. Als zij slecht spreken, spreekt u dan goed. En leer altijd van te houden om iets te doen; en denk niet dat je jezelf te goed bent voor iets, jezelf niet verhoogt, maar neigt naar de nederigen, en eer altijd de ouderen waar je ook bent.
Ik laat je hier achter. Och, als het de Heere behaagde, dat ik je had kunnen opvoeden, ik had zo graag mijn best gedaan daartoe; maar het lijkt erop dat het niet de wil van de Heere is. En hoewel het niet zover was gekomen en ik een tijdje bij je was gebleven, kon de Heere me nog steeds van je afnemen, en dan zou je ook zonder mij moeten zijn; zoals het nu met je vader is gegaan en ikzelf, dat we samen konden leven, maar zo kort geduurd heeft. We waren zo goed bij elkaar sinds de Heere het voor ons zo goed had beschikt; zodat we elkaar niet voor de hele wereld zouden hebben verlaten. En toch moesten we elkaar verlaten om des Heeren wil.
Dus ik moet je ook hier verlaten, mijn liefste lam; de Heere die u heeft geschapen en gemaakt, neemt mij nu van je weg, het is Zijn heilige wil. Ik moet nu door deze smalle weg gaan die de profeten en martelaren ook gepasseerd zijn, en waar Christus doorheen ging, en vele duizenden die de sterfelijke kleding uitdeden; die hier gestorven zijn, om Christus'wil. En nu wachten zij onder het altaar totdat hun aantal zal zijn vervuld, van welk getal uw lieve vader één is.
En ik ben nu op het punt hem te volgen, want ik ben overgeleverd tot de dood, zo het schijnt in de ogen van de mens; maar als het niet de wil van de Heere was (hoewel het lijkt alsof ik tot de dood overgeleverd ben), dan nog zou Hij het gemakkelijk kunnen doen; en me verlossen uit hun handen en mij teruggeven aan jou, mijn kind. Zoals de Heere Abraham zijn zoon Izaäk teruggaf; wat Hij het nog steeds gemakkelijk kon

doen. Hij is nog steeds dezelfde God die Daniël uit het hol van de leeuw, en de drie jonge mannen uit een vurige oven heeft bevrijd. Hij kon mij ook nog gemakkelijk uit de handen van de mens verlossen.
Nu, mijn kind, nu dit niet zo is, ik weet dat Hij getrouw is en Zijn belofte houdt. Dus, mijn arme weeskind, je moet altijd daarin berusten; hoewel ik en je vader nu van je worden afgenomen. Weet dat je een Vader in de hemel hebt, die ongetwijfeld goed voor je zal zorgen. En wanneer je oud genoeg bent, wees ijverig om te leren lezen en schrijven, want het is erg handig en het meest nuttig in deze nood. Opdat je deze brief mag lezen en ook de andere die je vader heeft nagelaten; lees ze en gedenkt ons beiden daarbij.
Lieve Janneken, we hebben je niet veel goederen van deze wereld nagelaten, en ik heb je nu niet veel te bieden, maar wat ik heb, geef ik je. Echter, wij hebben je een goed voorbeeld gegeven om God te vrezen, wat beter is dan veel tijdelijke, goederen van deze wereld. Alleen, volg ons, en je zult genoeg rijkdom hebben; als ben je hier arm, maar je zult veel rijkdom bezitten, als je alleen maar God vreest en de zonde mijdt. Zoals de apostel tegen de Hebreeën zegt: "Mijn zoon veracht niet de tuchtiging des Heeren, want zij die zonder kastijding zouden zijn, zijn bastaarden en geen zonen of erfgenamen." Hebr. 12: 5.
Vandaar, mijn lieve schaap, weiger niet vanwege het kruis, om God te vrezen, want een christen wordt niet anders toegelegd dan veel verdrukking en vervolging op deze wereld, en we moeten door veel verdrukking het koninkrijk van God binnengaan; want Paulus zegt: "Allen die Godzalig willen leven in Christus Jezus zullen vervolging lijden." 2 Tim. 3:12. En Christus zegt: "Die zijn kruis niet opneemt, en Mij navolgt, die is Mij niet waardig; want de knecht is niet beter dan zijn heer, noch de discipel boven zijn meeester. Als zij de Heer des huizes Beëlzebub hebben genoemd, hoeveel te meer zullen zij Zijn huisgenten zo noemen." Mattheüs 10:38, 24, 25. Als zij de Heere hebben vervolgd, zullen zij ons ook vervolgen, als zij, Hem haatten, zij zullen ons ook haten, en dit doen zij, omdat zij Mijn Vader niet gekend hebben, noch Mij, zegt de Almachtige Heere. Want Zijn koninkrijk is niet van deze wereld. Ware Zijn koninkrijk van deze wereld geweest, de wereld zou Hem hebben liefgehad; maar omdat Zijn rijk niet van deze wereld was, daarom haatte de wereld Hem.
Zo is het ook nu: omdat ons koninkrijk niet van deze wereld is, zal de wereld ons haten, maar het is beter voor ons om hier door de wereld veracht te worden dan dat, we hierna voor eeuwig moeten rouwen. Die de bittere smaak hier niet zal proeven, kan hierna niet het eeuwige leven verwachten, want wij weten dat Paulus zegt, dat allen die Godzalig leven in Christus Jezus zullen vervolgd worden en een prooi voor iedereen zijn. Enz.

… Ik laat je hier achter tussen mijn vrienden. Ik hoop dat mijn vader en mijn stiefmoeder, en mijn broers, en mijn zussen het beste met je doen zolang ze leven. Wees onderworpen en gehoorzaam aan hen in alles, voor zover het niet in strijd is met Gods wil. Ik laat voor u wat er komt van de dood van mijn moeder, namelijk dertig gulden en meer. Ik weet niet hoeveel het is, want ik ben hier al lang gevangen en ik weet niet wat het allemaal kost. Maar ik hoop dat Grietge, mijn lieve zuster, die me zoveel vriendschap heeft getoond, haar best zal doen om u te geven wat u toebehoort. En wat u van uw vader toekomt, weet ik niet, omdat ik niets over zijn ouders kan te weten komen, omdat het zo ver weg is van hier; als zij navraag naar u zouden doen, mogen mijn vrienden het beste doen.
En nu, Janneken, mijn lieve schaapken, die nog heel klein en jong zijt, laat ik je deze brief achter, samen met een echte gouden Reaal, die ik bij me had in de gevangenis; en

deze laat ik je achter voor een eeuwigdurend Adieu, en voor een testament; dat je me daardoor moogt gedenken, zoals ook in deze brief.
Lees het, als je verstand hebt, en bewaar het zo lang als je leeft, om aan mij en je vader te gedenken, of ge daardoor moogt gesticht worden.
En hierbij zeg ik je Adieu, mijn lieve Janneken Munstdorp, en kus je hartelijk, mijn lieve lam, met een eeuwige kus van vrede. Volg mij en je vader, en schaam je niet om ons voor de wereld te belijden, want we schaamden ons niet om ons geloof voor de wereld en dit overspelige geslacht te belijden; daarom bid ik je, dat je jezelf niet schaamt om ons geloof te belijden, omdat het het ware Evangelische geloof is. En in der eeuwigheid zal er geen ander gevonden worden.
Draagt je roem, dat wij niet stierven voor enig kwaaddoen, en probeer hetzelve te doen, hoewel zij dan ook zouden proberen je te doden. En wil toch nergens voor laten om God vooral te beminnen, want niemand kan je beletten dat je God vreest. Als u het goede volgt, en vrede zoekt en dat volgt, zul je de kroon van het eeuwige leven ontvangen; deze kroon wens ik je toe; en de gekruisigde, bloedende, naakte, verachte, verstoten en gedode Jezus Christus tot uw Bruidegom.
Dit wens ik u voor een eeuwigdurend testament, en voor een eeuwigdurend Adieu en vaarwel mijn liefste schaap.
Denk daarbij aan je lieve vader en mij, je lieve moeder, die dit met mijn eigen hand heb geschreven, tot je stichting; en houd deze gouden Reaal altijd echt bij u, met deze brief, tot een eeuwig testament. Ik zeg je hierbij Adieu en vaarwel.
Ik hoop deze brief te verzegelen met mijn bloed op de brandstapel.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het troostende Woord van Zijn genade en zeg je opnieuw Adieu. Ik hoop op je te wachten; volg mij na, mijn liefste kind. Nogmaals Adieu, mijn liefste op aarde; Adieu, en niets meer; Adieu, volg mij na. Adieu en vaarwel.
Geschreven op 10 augustus, 1573, te Antwerpen.
Dit is het testament dat ik in de gevangenis heb geschreven voor mijn dochter Janneken, die ik in mijn banden heb gedragen en gebaard.
Bij mij, je liefste moeder, JANNEKEN MUNSTDORP opgesloten om des Heeren wil.

Opm. Met dit testament ontvingen we ook een brief die Janneken van Munstdorp die zij aan haar lieve vader en moeder schreef, die naar het schijnt nog niet tot het ware geloof waren gekomen; die door haar in liefde worden aangespoord, en beveelt hen intussen haar kleine kind aan.

BRIEF VAN JANNEKEN MUNSTDORP'S EIGEN HAND, GESCHREVEN IN ANTWERPEN AAN HAAR VADER EN MOEDER, OP 19 SEPTEMBER 1573

Mijn lieve vader en mijn lieve moeder, ik wens je een oprecht verstand en een verslagen geest in je hart, om God te vrezen; als een liefdevolle begroeting.
Na alle hartelijke en goede groetenis, laat ik u nu mijn lieve en hartgrondige welbeminde vader en geliefde, beminde moeder, zonder te vergeten, al mijn geliefde broeders en zusters die ik nu moet verlaten ter wille van de Heere; en ik verwacht niet meer om u aangezicht te zien in deze wereld, omdat ik hier gevangen en gebonden ben, en dit omwille van de Heere, en verwacht dagelijks dat ik ter dood zal worden gebracht.
Vandaar, mijn lieve vader, aangezien de Heere door zijn grote genade me nog steeds tijd heeft gegeven om u een weinig te schrijven, wordt mij gevraagd u te informeren over mijn lichamelijke gezondheid; vandaar dat ik u schrijf, dat ik nog steeds redelijk goed ben naar het vlees, en naar de geest ben ik nog steeds vastbesloten om vast te houden

aan de levende, almachtige, eeuwige God en niet van Hem af te wijken door alle martelingen die zij kunnen toebrengen. Want er staat geschreven: "Een ieder die Mij voor de mensen zal belijden, zal Ik ook belijden voor Mijn Vader die in de hemel is." Daarom weet ik dat deze God mij zal verlossen van al dit verdriet, als ik alleen maar trouw aan Hem blijf en geen andere God naast Hem zoek. Ik hoop daarom dat Hij me zal helpen het goede werk te voltooien dat door Hem in mij is begonnen, dat Zijn Naam door mij kan worden geprezen.
Vandaar, mijn lieve vader en moeder, wilde ik vanuit het hart dat het ook met u zo was naar de geest, zoals het nog steeds bij mij is op dit moment. Och het zou een grote vreugde voor me zijn als je de Heere nog zou leren vrezen. O, dat u op het laatste uur nog in de wijngaard van de Heere moogt werken. Hoewel je vrij lijkt te zijn en je niet gevangen zit, ben je niet zeker van een enkel uur, hoe lang je nog zult leven.
Daarom, mijn geliefde, is het jullie ook geboden om te waken, want op de laatste dag zul je geen excuus kunnen maken, dat je niet wist wat de smalle Weg is die leidt naar het eeuwige leven, waarvan Esdras spreekt: aan de één kant is er water en aan de andere kant vuur; en er zijn er veel die deze weg kennen, maar weinigen die het bewandelen.
Dus, lieve vader en moeder, water en vuur worden ons voorgehouden, en we kunnen kiezen welke we willen, leven of dood. Daarom, geliefde vader, hebben we hier in dit leven de zaligheid van onze zielen gezocht, opdat we deze dood voor het eeuwige leven kunnen uitwisselen, dit vergankelijke voor het onvergankelijke; want het lijden van deze wereld is niet waardig om te worden vergeleken met de heerlijkheid die aan ons zal worden geopenbaard. Hoewel we hier beroofd zijn van alle mensen, en als een spot en een schouwspel voor de hele wereld worden beschouwd, zullen ze nog moeten bekennen op de laatste dag dat ze onschuldige bloed hebben vergoten; zij zullen dan zien wien zij hebben doorstoken. Hoewel we hier arm zijn, zullen we toch veel rijkdom hebben, als we God vrezen en de zonde vermijden.
Daarom, mijn lieve vader en moeder, hoewel u nu soms hoort dat ik gevangen zit voor een lelijke sekte, of ketterse Leer, waarvan ik vermoed dat er gezegd en gezegd is, - er worden veel dingen over ons gezegd, die niet waar zijn, - doch u weet wel dat het niet om enig kwaad gaat, maar dat het alleen voor onze zaligheid is. Hoewel we hier worden veracht, is het niettemin de echte waarheid en zal er nooit een andere worden gevonden; ik heb hierin niets anders gezocht.
Als ik niet gered wilde worden, zou ik net zo graag een gemakkelijk leven zoeken als anderen; want hij die God vreest weet dat we al deze dingen kunnen verwachten, verdrukking, lijden, banden en gevangenisstraf, en we kunnen nergens een vrije plaats hebben; want het is ons niet alleen gegeven om in God te geloven, maar ook om voor Zijn Naam te lijden.
Daarom, mijn lieve vader en moeder, hoewel ik hier moet sterven om Christus' wil, en dat mannen allerlei kwaad over mij zeggen, laat het u geen verdriet veroorzaken; want als zij de Heere Beëlzebub hebben genoemd, hoeveel te meer zij die in Hem geloven?
Wees daarom niet verbaasd en handel alleen vriendelijk met mijn kleine kindje, dat ik gedragen en gebaard heb hier in mijn banden, in groot verdriet, die ik liefheb als mijn eigen ziel, zodat ik er niet zonder tranen over kan schrijven, wanneer ik denk aan mijn geliefde man, van wie ik het gedragen heb, en dat ik hem hier nu moet achterlaten. Maar de Heere weet waarom Hij zo heeft bevolen dat ik hier een klein weeskind moest verlaten. Ik beveel het aan u, en aan Hem die het heeft geschapen en het heeft gemaakt. Ik vertrouw erop dat Hij niet zal toestaan dat het onrecht wordt aangedaan, hoewel het hier is verstoken van vader en moeder. De Heere weet heel goed hoe ik het heb gedragen en om Wiens wil het aldus was; oefen er dus een ouderlijke zorg voor uit, mijn lieve vader en je lieve moeder. Zo lang je leeft, toon de liefde die je aan mij

gegeven heb, ook aan mijn lieve kind geeft; hij die van de boom houdt, zal ook van de takken houden.
Och, och, dat de Heere het zou wegnemen, wat een grote vreugde zou het voor mij zijn, aangezien ik sterven moet. O, dat het de wil van de Heere was geweest, dat ik het nog had mogen grootbrengen! In welke grote waarde zou ik het moeten houden omwille van mijn geliefde man; hoewel ik er gebrek om zou moeten lijden, had ik er niet van af willen wijken; maar de wil van de Heere moet geschieden. Ik was mogelijk nog niet geschikt om een offer aan de Heere te brengen. Hij heeft misschien een bepaald doel met mij, dat Hij nog steeds toelaat hier te worden opgesloten. Ik had niet gedacht dat ik zo lang in de gevangenis zou blijven.
Daarom, mijn vader, was ik erg bang voor een lange gevangenisstraf, en het is nu over mij gekomen, wat me zeer bedroefd, omdat ik heel goed weet dat de kosten hier erg groot zijn, en dat ik een grote last voor mijn zuster ben; want zij heeft hier grote moeite en kosten, hoewel ik ook weet dat ze het graag vanuit het hart doet.
Maar mijn lieve vader, ik weet dat haar bekwaamheid niet groot is, en daarom weet ik niet hoe ik haar er volledig voor moet danken, noch heb ik dit ooit van haar verdiend, wat ze mij heeft getoond en gegeven; want zij heeft haar liefde getoond in tijden van nood - men heeft soms inderdaad vrienden, totdat men ze nodig heeft. In tijden van nood zal men zijn vrienden kennen.
O, dat ik bij de eerste [martelaren] was weggenomen, dan had u geen kosten voor mij hoeven te hebben. Maar mijn lieve vader en moeder, ik hoop dat je me niet in nood zult laten. Ik hoop dat je mijn zuster helpt bij het betalen voor het bestuur, hoewel ik je in de brief heb geschreven, dat het moet blijven, dat je het voor mijn kind moet houden. noch heb ik ooit van haar verdiend, wat zij mij heeft getoond en gegeven; want zij heeft haar liefde getoond in tijden van nood - men heeft soms inderdaad vrienden, totdat hij ze nodig heeft. In tijden van nood zal men zijn vrienden kennen. O, dat ik bij de eerste was weggenomen, dat u geen kosten voor mijn rekening hoefde te hebben.

Noch heb ik ooit van haar verdiend, wat zij mij heeft getoond en gegeven; want zij heeft haar liefde getoond in tijden van nood - men heeft soms inderdaad vrienden, totdat hij ze nodig heeft. In tijden van nood zal men zijn vrienden kennen. O, dat ik bij de eerste was weggenomen, dat u geen kosten voor mijn rekening hoefde te hebben. Maar mijn lieve vader en moeder, ik hoop dat je me niet in nood zult laten; Ik hoop dat je mijn zuster helpt bij het betalen voor het bestuur, hoewel ik je in de brief heb geschreven, dat het moet blijven, dat je het voor mijn kind moet houden. mijn lieve vader en moeder, ik hoop dat je me niet in nood zult laten; Ik hoop dat je mijn zuster helpt bij het betalen voor het bestuur, hoewel ik je in de brief heb geschreven, dat het moet blijven, dat je het voor mijn kind moet houden. mijn lieve vader en moeder, ik hoop dat je me niet in nood zult laten; Ik hoop dat je mijn zuster helpt bij het betalen voor het bestuur, hoewel ik je in de brief heb geschreven, dat het moet blijven, dat je het voor mijn kind moet houden.
Mijn vader, je zou heel goed kunnen denken dat we niet veel hadden om van te leven, omdat we niet veel hadden toen we trouwden, en ons huwelijksleven niet lang duurde. Daarom dacht ik dat je mijn kind moest houden, hoewel het niet veel is; en omdat je schreef dat mijn zus dat zou doen.
En ze hebben me veel gegeven, dat ik niet naar de put moest gaan, wat ik bereid was te doen, omdat het zo lang duurt, en de kosten hier zijn zo groot, hoewel je ook niet kosteloos wordt opgesloten in de Put, in welke men ook niet kan zien; daarom willen zij mij niet in gebreke laten, noch mij door het geld de put in laten gaan.

Verder, geachte vader, deel ik u mee dat ik brieven heb gestuurd met Hans van der Dam, maar ik heb nog geen antwoord ontvangen. Als ik er vandoor ben gegaan, of als er nog iets over is; het zou mijn kind goed van pas komen.
Ik heb ook mijn kind een testament geschreven, om mij en zijn vader erbij te gedenken. Als het de jaren van verstand bereikt en je leeft nog, laat het dan soms lezen, zodat het weet waarom zijn vader en moeder stierven.
Verder, lieve vader, ik weet niets bijzonders om u te schrijven; maar als ik u niet meer zou schrijven, en ik zou spoedig mijn laatste reis gaan, schrijf mij dan een brief, hoe het is met u en mijn kind; en als je van Hans etc., hoort, laat mijn broeder Passchier dan een brief schrijven om naar zijn vader te sturen.
Niets bijzonders voor deze tijd, maar ik neem hiermee Adieu en neem afscheid van u, mijn lieve vader en moeder, en van al mijn geliefde broeders en zusters. Vergeet mijn lieve kind niet om mijnentwil, en gedenk mij er altijd bij.
Nogmaals Adieu; begroet mijn Vrouwe heel hartelijk en vertel haar dat ik haar veel dank voor alle gunst die ze me heeft getoond; de Heere zal geen goede daad onbeloond laten.
Hiermede vaarwel; kus mijn kind voor mij en bezoek het vaak. En groet van mij Pleuntjen en Lieven hartelijk, en vertel hen dat ik hen verzoek om het beste met het kind te doen, want ik heb het vertrouwen dat zij het om mijnentwil liefhebben; want het is een pand van liefde, die ik boven alles bemind dat op aarde is.
Ik hoop dat ik binnenkort mijn man zal volgen, als het de wil van de Heere is.
Och, dat ik met hem had mogen sterven!
Om het koninkrijk van God samen met hem te werven!
Tot ziens, mijn lieve vader en moeder. Ik beveel je bij God aan.
Door mij, je lieve dochter, JANNEKEN MUNSTDORP gevangen gezet in Antwerpen voor het getuigenis van Jezus Christus.

EEN BRIEF VAN JANNEKEN MUNSTDORP, AAN HAAR ZUS;
GESCHREVEN WANNEER ZIJ MET DRIE ANDEREN GEDOOD ZOU WORDEN GEWORDEN; GESCHREVEN OM ÉÉN UUR IN DE NACHT, OP 5 OKTOBER, 1573

De overvloedige en onuitsprekelijke grote genade van de Vader en de genade van God en de liefdevolle vriendelijkheid en liefde van de Zoon; met de gemeenschap van de Heilige Geest, die door genade ons is gezonden door de Vader, in de naam van onze Heere Jezus Christus, tot troost en blijdschap van alle trouwe, oprechte kinderen van God, door wie wij allemaal geleid worden onderricht en onderwezen; Dezelve beware je verstand, hart en gemoed in Christus Jezus, tot de lof en glorie van de Vader, tot de zaligheid van je ziel, en tot de opbouw van alle geliefde broeders en zusters die de Heere vrezen en de Waarheid Gods onderhouden, Die alleen wijs is, make u bekwaam, aan Wie glorie, eer en macht en kracht toekomt, voor eeuwig en altijd, Amen; en tot een eeuwig Adieu.
Hierna, mijn hartenwens van God, voor een Adieu, en een eeuwige vaarwel voor u, mijn geliefde broeders in God, en voor ulieden mijn zeer dierbare en grondig beminde en geliefde zusters; de tijd is nu gekomen dat we moeten scheiden van elkaar. Ik zal nu bevrijd worden van alle verdriet; treurigheid en zuchtend zullen mij niet meer overkomen.
Mijn lieve vrienden, Adieu, Adieu, we moeten hier nu scheiden. Hoewel de Heere het bij mij zo heeft voorzien, ben ik gedwongen om u nog voor de laatste keer te

schrijven. Het is waar dat ik je Adieu heb geschreven, maar nu is het mijns inziens een vonnis dat ik moet sterven.
Ik zei tegen hen, dat ze goed moesten toezien omdat ons bloed aan hun handen hard afgeëist zal worden.
Ze zeiden dat zij het niet deden, maar dat het een Plakkaat van de koning was.
Ik zei, dat dit hen niet zou redden, maar de Heere vergeve het u als u het onwetend doet; maar ik denk dat je, gedeeltelijk, wel genoeg weet wat voor mensen we zijn.
Ze wasten hun handen ervan af.
Ik zei: "Pilatus deed het ook."
Ze zeiden dat Pilatus een rechtvaardige rechter was, maar dat zij handelden op het bevel van de koning.
Ik zei, dat we meer reden hadden om God te gehoorzamen dan de koning, het is een kleine zaak dat je deze tijdelijke dood op ons legt, want we weten het immers niet hoe lang we leven, maar we weten dat we zeker ooit moeten sterven. Enn ik zei dat ze goed moesten toezien wat ze doen met betrekking tot het vergieten van onschuldig bloed.
Dus werden we vier veroordeeld en het zal nu spoedig voorbij zijn met ons, lieve broeders en zusters, De Heere heeft mij nog verhoord dat ik een offer mag brengen voor Zijn Naam. Ik dacht niet dat de Heere zéveel van me hield. Ik heb het zeker niet aan Hem verdiend; maar Hij wil mij hier geschikt maken om door Zijn genade te gaan.
O, wat een sterke Helper in benauwdheid, Die ons niet beschaamd maakt.
Hoe kort heeft me de tijd geleken dat ik hier ben, terwijl ik er eerder zo bang voor was; een die Hij me zo getrouw heeft geholpen in al mijn benauwdheid; en nu maakt het me zo blij dat ik niets te zeggen heb over alle verdriet. O, O! hoe sterk is onze God! Wie zou Hem niet willen vrezen? O, voor wie zullen we bang zijn? *God is met ons; wie kan tegen ons zijn?* In elk geval moeten we hier alles achterlaten.
Ik kan wel zeggen dat er nooit meer vreugde in mijn hart was dan toen ik veroordeeld werd. Mijn lieve zuster, vrees geen mensen die als gras vergaan; want zij kunnen niet meer doen dan wat de Heere hen toelaat.
Mijn lieve broeders en zusters, vrees toch niet; als de Heere hen had toegestaan, zouden ze niet zo lang met mij hebben gewacht; maar nu stond de Heere het hen toe. Ik ben er tevreden mee, dat zij mij uit deze slechte, erge wereld zullen verwijderen, van het kwaad dat ik er nog in zou kunnen hebben, zodat ik niet zal worden bewogen; want ik verwacht geen vreugde in deze wereld, vanwege mijn geliefde echtgenoot, die deze weg vóór mij ging, en die ik door de genade van de Heere nu moet volgen. Ik heb lang gewacht op deze tijd. Ik ga nu ook voor u, wilt mij navolgen.
Dit is de smalle weg die de profeten en apostelen gingen, die ook deze beker moesten drinken die we nu moeten drinken. We zullen nu spoedig door deze wildernis zijn gegaan, zodra we de bittere wateren hebben gedronken. Ex. 15:23. De tijd van barensnood is nu nabij; geween en rouw zijn dan voorbij. Och, wat een vreugde is dit in mijn hart, zodat ik het je niet kan beschrijven. O, hoe machtig werkt de Heere in ons arme, zwakke vaten; want ik weet dat ik het nooit van de Heere heb verdiend, maar niets dan de eeuwige dood waardig ben. Als de Heere met mij zou oordelen, zou ik in geen geval zalig worden; maar nu mag ik verlossing uit pure genade verwachten, en ik betwijfel niet dat Hij mijn zonden uit het verleden niet meer zal gedenken, zoals de profeet zegt: "Wanneer een zondaar zich afkeert van zijn slechte leven en gerechtigheid doet, zo zal Hij zijn ongerechtigheid niet meer gedenken." Ez. 18: 21, 27. En ik betwijfel niet dat Hij zich mijn zonden uit het verleden niet meer zal gedenken, zoals de profeet zegt: "Wanneer een zondaar zich afkeert van zijn slechte leven en gerechtigheid doet, zal hij zijn ongerechtigheid niet meer aanvaarden." Ez. 18: 21, 27. en ik betwijfel niet dat Hij zich mijn zonden uit het verleden niet meer zal herinneren, zoals de profeet

zegt: "Wanneer een zondaar zich afkeert van zijn slechte leven en gerechtigheid doet, zal Hij zijn ongerechtigheid niet meer gedenken." Ez. 18: 21, 27.
O mijn geliefde en mijn zeer geliefde, uitverkoren zuster, die ik zeer liefheb vanuit het hart en dit met een Goddelijke liefde, je hebt me zoveel vriendschap getoond en me geholpen in nood, dat ik je niet volledig kan vergelden, aangezien ik nu maar een arm, zwak schepsel ben, en op het punt staan alles te betalen wat ik verschuldigd ben, hetzij naar het vlees of naar den geest. Vandaar, mijn lieve zuster, ik kan je niet belonen, maar ik dank je heel hartelijk (met nog wat schrijvens) voor alles wat je me ooit hebt bewezen.
O, lieve zuster, u schrijft mij dat ik u moet vergeven wat u verkeerd hebt gedaan.
Och mijn lieve zuster, je hebt niets verkeerds voor mij gedaan, maar weet dat ik aan je tekortkom in vele opzichten; maar ik vertrouw erop dat je het met mij zult begraven, en het niet meer gedenken. Ik weet dat ik tekortkom in alles; maar Christus stierf, om te betalen voor datgene waarin wij tekortschieten. Was Hij niet een bittere dood voor ons, terwijl Hij zonder vlek of rimpel was, en geen bedrog in Zijn mond gevonden werd; hoe zouden we dan niet graag voor een rechtvaardige sterven? Laten we ons dus niet sparen, maar vrijwillig de dood ingaan voor de Naam van Christus en niet bang zijn voor wat mensen ons kunnen aandoen. Rom. 5: 7; Hebr. 13: 6.
En mijn liefste, broeder en zuster, wees opgewekt; hoewel mensen ons ter dood brengen, is het de wil van de Heere. Bidt, treurt niet meer om mij; want ik weet dat u veel verdriet om mij hebt. Het is nu allemaal voorbij. Ik zal spoedig mijn laatste vijand hebben overwonnen en in staat zijn om met Paulus te zeggen: ik heb de goede strijd gestreden, ik heb de loop beëindigd, ik heb het geloof behouden; nu is er een kroon van gerechtigheid voor mij neergelegd. ' I Corinthiërs 15:26; 2 Tim. 4: 7, 8. Ik zal spoedig een brief aan u zijn, die van alle mensen kan worden gelezen. 2 Cor. 3: 2.
En, mijn lieve zuster, hoewel we hier moeten scheiden, weet dat het is voor iets beters; wij bezitten geen uur of tijd. Het is zo heerlijk om voor Zijn Naam te sterven, en Petrus zegt: "Verheug je als je lijdt en verdraagt om goed te doen, dit is aangenaam bij God." 1 Petrus 4:14; 3:17; 2:20.
Maar mijn lieve zuster, het is nu mijn beurt; het kan heel snel, misschien morgen, jouw beurt zijn; wees moedig en blijf geduldig in je tijd, mijn liefste zuster.
Je schrijft me met betrekking tot mijn kind. Ik heb vertrouwen in je dat je er je best voor zult doen, ik heb het overgegeven aan de Heere, om er Zijn welgemeend genoegen mee te doen, en om je hart er naar toe te bewegen. Want, lieve zuster, ik vertrouw erop dat je van mij houdt vanuit het hart, en zij die de boom liefhebben zullen ook van de takken houden. Ik heb je brief opnieuw met tranen gelezen, toen ik hoorde dat je zo verdrietig was om mijnentwil; en dat ik zo blij was.
Oh mijn lieve zuster, hoe blij was ik dat ik je nogmaals had gekust. Treur niet, dat je me niet meer hebt bezocht. Ik heb het u niet kwalijk genomen, want ik weet heel goed dat je wil niet tekort kwam. Mijn lieve zuster, je hebt zoveel voor me gedaan.
Oh mijn lieve broeder en zuster, ik zou je nog meer schrijven, van de hoop die nu in mij is, maar ik kan je niet zo schrijven; het is alles nog veel groter.
Ik hoop dat u dit ten goede zult nemen en wil u hierbij een eeuwigdurend Adieu zeggen; en doe het beste met elkaar.
En u, mijn lieve broeder, bidt, troost mijn lieve zuster in haar verdrukking die zij om mijnentwil heeft, want ik houd van haar uit de grond van mijn hart. Afscheid is zwaar volgens het vlees, maar volgens de geest dank en prijs ik de Heere, dat het mij is toegestaan om zo'n offer te offeren, wat voor Hem welbehaaglijk kan zijn; ja, dat ik mijn vlees en bloed op de brandstapel kan offeren. Graag geef ik het aan Hem terug die

het mij gaf. Als ik zeven lichamen had, zou Ik ze graag ter wille van de Heere overleveren.
Bidt de Heere hartelijk voor mij, opdat ik nu een recht loop mag maken voor mijn voeten, tot stichting van alle dierbare broeders en zusters. Hiermee Adieu.
Ik heb breinaalden voor mijn dochtertje verzonden; bewaar ze en doe het beste met haar. Ik laat ze ook hier achter als een arme kleine weesje zonder vader of moeder. De Heere zij je dierbare Vader, en ik beveel je aan bij Hem die u heeft geschapen en gemaakt.
Mijn zuster, ik wou dat u mijn lamp zou bewaren om mij te gedenken, en ik stuurde wat suiker voor u en uw dochter, waar ik van at toen ik werd veroordeeld; en dank Engel heel veel van mij voor de wijnpot en zeg hem Adieu.
Ik weet nu niets bijzonders meer om aan je te schrijven, maar doe het beste met mijn jonge schaapje; de Heere zal niet onbeloond laten wat u doet voor Zijn Naam.

Bied mijn vader en moeder, mijn geliefde broeders en zusters, een Adieu en vaarwel; Adieu en vaarwel aan allen; vaarwel aan mijn geliefde broeders en verkoren zusters, van wie ik houd in de diepte van mijn hart.
Ik groet je nogmaals met de heilige kus van vrede, alsof ik met je aanwezig ben; kus elkaar.
Mijn medezusters die bij mij zijn, groeten u ook, en hebben mij eens voor u gekust, en ik heb hetzelve voor u gedaan.
Mijn geliefde, uitverkoren broeders en geliefde zusters, wordt net verdrietig om Jezus Christus. Ik hoop nog vóór u te gaan naar de hemelse stad, om u onder het altaar te wachten met alle uitverkoren heiligen; wil mij navolgen.
Mijn dierbare zus, ik moet je nu vóórgaan, waar ik de gelukzaligheid zal krijgen. Adieu, lieve zuster; gedenk mij nog steeds; de tijd van beproeving is nabij, om mijn offer op de brandstapel te brengen, zeer geliefde. Ik beveel u hierbij aan de Heere.
Ik zal dit met mijn bloed verzegelen. Adieu, Adieu, mijn dierbare broeders en zusters, met uw lammetje, en ook het mijne, dat ik onder mijn hart heb gedragen.
Ik heb dit al voor je geschreven nadat ik ben veroordeeld, na één uur in de nacht; het was echter niet vervelend voor mij.
Ik neem afscheid en beveel je nog eenmaal, totdat we elkaar hierna ontmoeten, waar mensen ons niet meer zullen scheiden. Adieu, totdat we samen de nieuwe wijn drinken die Christus ons aan Zijn tafel zal geven. Mat. 26:29.
Deze andere brief komt van Augustijn, die het naar mij stuurde. Adieu, Adieu, allemaal Adieu.
Ik zal Hans navolgen, mijn lieve man. De Vrouwe met haar vroedvrouw en haar verpleegster gaan nu, en zullen een soortgelijke beloning ontvangen. Niets meer van mij, dan Adieu voor de laatste keer. Volg mij na.

Vrees God;
Dat is het slot.

199.SUSANNEKEN 26 jaar EN KALLEKEN 24 jaar CLAES, TE GENT 1573

Verheyen, Mart. Gent
1573, 3 December.

Susanne (Susanneken) én **Cathalina**(Catherine, Callekin) **CLAUS** (Claes, Cleyns), filiae Lievens, gezusters, Doopsgezinden, op de Vrijdagmarkt "met ballen in de mond gebonden" verbrand.
Ze werden te Gent herdoopt door Pauwels van Meenen in het voorjaar van 1572.
Hun vader **Lieven** had op 27 September 1549 eveneens de marteldood ondergaan om dezelfde geloofsovertuiging.
A. (Stad) G., Bouc van den Crime, a° 1572-1574, f° 50v°-50. 127-127v°. Ra. B., C.C., nr. 14.124, f° 18. VAN DE VIVERE: 3 December 1573. K.B.B., ms. 6336, f° 151. VAN BRAGHT, dl. II, blz. 674. DE JONGHE, dl. I, blz. 216. Memorieboek, dl. III, blz. 8.

In het jaar 1573 werden in Gent, in Vlaanderen, ook aangehouden, voor het volgen van Christus, twee zusters, jonge meisjes, genaamd **Susanneken en Kalleken Claes**, of Draeyaerts, de eerste ongeveer zesentwintig jaar, en de ander ongeveer vierentwintig jaar.
Terwijl ze gevangen zaten in de Saucelet, de stadsgevangenis, moesten ze veel verzoekingen ondergaan. en verdrukkingen van de vijanden van de waarheid, doch ze hielden zich standvastig aan hun enige Herder, Heer en de Auteur van hun geloof, om Hem te helpen dragen Zijn bloedige banier, Zijn kruis en smaad en, als moedige heldinnen, om moedig te strijden tot de dood, die zij moesten smaken om Zijn Naam. Want zoals zij standvastig bleven, en op geen enkele wijze wilden afwijken van de Goddelijke waarheid, noch van het ware geloof, waarop zij, volgens de verordening van Christus, de doop hadden ontvangen, werden ze uiteindelijk ter dood veroordeeld als ketters, en op 4 december van het voornoemde jaar, met ballen in hun mond, om te voorkomen dat ze zouden praten of de oorzaak beleden van hun onschuldige, onbevreesde, vrijwillige en God-aangename dood en opoffering, op de vrijdagmarkt gebracht en daar openbaar verbrand op de brandstapel. Ze gingen aldus met brandende lampen en de olie van liefde in hun vaten, hun Voorloper en Bruidegom tegemoet, die haar evenals wijze maagden, tot Zijn Bruiloft inlaat, wanneer de dwazen kloppen en niet gehoord wordt, en met te laat berouw en verdriet in het hart, buitengesloten moeten blijven.

200.**ANTHONIS YSBAERTS, 1573**

Anthonis Ysbaerts, een doperse martelaar, werd verbrand op de brandstapel voor zijn geloof in het jaar 1573 te Thielt in Vlaanderen. Hij was eerder in dienst van de hoofd baljuw van Gent en in die hoedanigheid al aanwezig bij de uitvoering van vele Doopsgezinden geweest. Hij werd later bekeerd en lid van de Mennonieten. Kort na zijn bekering, terwijl hij leefde in Thiel tijdens het toezicht houden op de gang van zaken in sommige mennonieten-vermaningen die naar Friesland waren geëmigreerd, kwam hij in kennis met broeder Johannes Loosvelt en werd hij gevangen genomen. Er werden pogingen gedaan om hem af te leiden van zijn geloof, maar hij bleef standvastig. Gameo

Terwijl de hertog van Alva zo vreselijk vervolgde en de gelovigen getiranniseerd werden, werd er ook te Tielt, in Vlaanderen, een Anthonis Ysbaerts, een dienaar, gearresteerd en ter dood gebracht voor zijn geloof en de praktijk van de Waarheid. Terwijl hij voorheen de Hoge Schout van Gent diende, en bijgevolg vaak de executies van de heiligen bijwoonde, waar hij echter niet altijd met een zondige vermaak, of een onverschillige, ijdele geest, noch met verblinde ogen, aanschouwde de onoverwinnelijke standvastigheid van de gelovigen en de vreugdevolle gemoedsrust, van de christenen, die in het midden van hun onschuldige lijden onversaagd de Naam van God verkondigden en groot maakten; zo werd hij tenslotte zo geroerd en verontrust in zijn hart, dat hij niet alleen de dienst van zijn lijflijke heer verliet, maar ook de aanbidding van de afgoden, en besloot voortaan om een dienstknecht van God te worden.
Zodra hij zich ertoe had begeven om het woord van God te horen, en Christus na te volgen, en zo daarin is vooruitgegaan, dat hij waardig werd geacht de doop op zijn geloof te ontvangen en als een medelid van de gemeente van Christus te worden ontvangen, moest hij echter het land ontvluchten, en ging dus naar Friesland, waar hij niet vertrouwd zijne met een beroep, heeft hij heel sober moeten leven en de kost kunnen verdienen.
Ondertussen gebeurde het dat een broeder die vanwege zijn geloof ook uit Tielt (voornoemd) was gevlucht, in Vriesland zou gaan wonen en veel eigendommen had achtergelaten, deze Anthonis had ingehuurd en naar Tielt had gestuurd om zijn openstaande zaken te regelen, en zijn bezit te redden en aan hem over te brengen, zoveel hij kon.
Toen hij alle dingen had bijgewoond waarmee hij was beschuldigd en net op het punt stond terug te keren naar Friesland, kwam de baljuw van Tielt naar hem toe en vroeg hem, of hij niet tot dezelfde mensen behoorde als degenen die hem hadden uitgezonden? Hij durfde dat toen niet te ontkennen, heeft de baljuw zijn dienaren gezonden en liet

hem naar gevangenis brengen, waar hij niet weinig ergernis en kwelling moest weerstaan; maar toen hij zich in alle dingen standvastig aan de aangenomen waarheid hield, werd hij uiteindelijk, volgens het Plakkaat van de koning, ter dood veroordeeld, om levend te worden verbrand als een ketter.
Nadat hij hem dit vonnis werd voorgelezen, vroeg hij toestemming om een woord te spreken, en terwijl dit werd toegestaan, vroeg hij de heren of zij niet dachten dat zo'n vonnis te wreed was voor hem, die niemand iets verkeerds had gedaan.
Dit veroorzaakte zo'n commotie onder de Rechters, dat ze samenspraken en besloten dat hij eerst gewurgd en dan verbrand moest worden. Hij bedankte hen dat ze hem zoveel gunst betoonden.
Er was ook een broer, Pieter de Backer, die veel met hem wilde praten om hem te laten afvallig worden, maar hij weigerde meestal alles wat hij zei en zei ten slotte: "Laat me met rust, mijn hart is opgewekt, mijn vertrek is nabij, want de klok die nu slaat zal geen andere keer slaan voordat ik mijn offer hoop te hebben en Thuis te zijn bij mijn Verlosser, in wie al mijn hoop en vertrouwen rust.
Hij werd daarom geboren om te sterven, met een zeer gemeende kleding, waarvoor hij zijn eigen kleding had vervangen, die beter was, en die de laatste gaf aan iemand die gevangen was gezet voor zijn misdaad, en spoedig zou worden vrijgelaten.
Toen hij naar de brandstapel kwam waar hij zijn offer zou aanbieden, knielde hij neer en deed hij een ernstig gebed tot God en bereidde zich vervolgens vrijwillig voor op de dood.
Maar toen de beul hem moest wurgen, kon hij zijn woelstok [draaiknop] niet vinden; vandaar sneed de baljuw met zijn rapier een stuk af van de fakkel waarmee zij het vuur moesten ontsteken, zodat het voor een woelstok kon worden gebruikt. Daarop viel hij, zijn geest in de handen van God aanbevelend, lieflijk in slaap in de Heere.. Toen hij was gewurgd, werd het vuur aangestoken om hem te verbranden. En net toen dit plaatsvond, ontstond er zo'n verschrikkelijke storm, dat veel mensen bang waren, en meenden dat God daarmee bedoelde Zijn ongenoegen betoonde met de tirannie die Zijn uitverkorenen werden aangedaan.

201.ADRIAEN HOEDEMAECKER EN MATTHEUS KEUSE, 1574 [=1573]

Verheyden Mart. Brugge

7 AUGUSTUS 1573

69. Mattheus KUESE (Keuze), geboren te Roeselare, 31 jaar oud, kleermaker, Doopsgezinde, verbrand. In 1567 moest Mattheus Kuese Gent verlaten omdat hij zijn kind niet had laten dopen: hij trok met zijn vrouw naar Noord-Nederland, alwaar hij voor het laatst te Dordrecht verbleef (hij liet trouwens in deze stad zijn huisvrouw achter). Hij had het plan opgevat om naar Gent terug te keren, in de hoop daar werk te vinden. Mattheus Kuese geraakte evenwel niet zover, vermits hij voor zijn vertrek te Brugge werd gevat. Van Braght, o.c., dl. II, bIz. 676.

Matthew Keuse (Kues), een doperse martelaar, werd geboren in Roesselare, Vlaanderen, Na een verblijf in Nederland, liet hij zijn familie achter te Dordrecht, keerde hij terug naar Frankrijk, maar op weg naar Gent werd hij opgepakt in Brugge. Hier, getrouw aan zijn Heere, werd hij op de brandstapel op **7 augustus 1573** (niet 1574 zoals vermeld in Martyrs Mirror). Gameo

Verheyden: Gent
7 AUGUSTUS 1573

70. **Adriaen Wanden** (Winder) **ZWALME**, alias - Adriaentgen van Gend", geboren te Gent. 21 jaar oud; **hoedenmaker**, Doopsgezinde, verbrand. Hij werd circa 1572 te Gent door Pauwels van Meenen herdoopt.
Niet lang daarna aangehouden, bezweek hij na een jaar gevangenschap voor de listige verhoren der onderzoeksrechters en zwoer zijn geloof af. Aldus vrijgekomen, week hij uit naar Dordrecht, waar hij slechts vier maanden bleef. Bij zijn terugkeer in Vlaanderen ontweek hij angstvallig Gent, om niet onmiddellijk in de handen van het gerecht terecht te komen, gezien hij ondertussen tot de Doopsgezinden was teruggekeerd.
Hij zocht onderkomen te Brugge, maar ook deze stad bleek weldra allesbehalve gastvrij, daar hij kort na zijn vestiging alhier gevangen genomen werd. A. (staat) B., Crim-Bouck, a° 1573-1583, ***Van Braght,*** o.c., dl. II, blz. 676: deze vermeldt de executie van **Adriaen Hoede-Maker** ten onrechte in 1574.
H. Q. Janssen, o.c,, dl. I, blz. 155; deze auteur die Van Braght als enige bron kende, verviel vanzelfsprekend in dezelfde foutieve datering.

De Ieperse kroniekschrijver Augustijn van Hermelghem beweert dat er einde October tot begin November 1572 te **Brugge 140 ketters werden** geëxecuteerd; volgens zijn verdere verklaringen waren het evenwel anti-regeringsgezinde soldaten, die Oudenaarde ontvluchtten en na hun aanhouding, te Oostende naar Brugge werden overgebracht, alwaar men snel in hun terechtstelling voorzag (Aug. van Hermelghem, Nederlandse Historie, dl. I, blz. 8).

In Brugge, in Vlaanderen, in het jaar 1574, werden ook gearresteerd voor het volgen en praktiseren van de leer van Christus en zijn apostelen, één **Adriaen Hoedemaecker**, genaamd Kortriaentgen [Korterian] van Gent, en één **Mattheus Keuse,** en nadat zij een tijd in de gevangenis hebben gezeten, waren ze voor de standvastige bekentenis van hun geloof, veroordeeld tot verbranding.
Toen zij op het schavot stokten om hun offer te doen, richtte de priester verschillende opmerkingen tot hen, waarop de beul hem zei: "Bemoei u met uw prediken".
De beul kuste toen deze broeders en troostte hen met het Woord van God, terwijl hij hoorde dat de priester of biechtvader hem zei: "Bemoei gij u met uw ambt, want prediken is mijn zaak."
Na deze en andere dingen offerden deze twee broeders vrijmoedig hun verbrandoffer aan de Heere en bevolen hun zielen aan in zijn handen, waarmee zij hun vertrek namen uit dit tranendal; om de eeuwige vreugde bij God en al Zijn heiligen binnen te gaan.

Verheyen Mart.
1573, 10 Mei.

220. **Marie (Marijken) SXEYSERS,** filia Joos van Deynze, zuster van Olyverynken (1), Doopsgezinde, in de gevangenis gestorven. Ze werd in 1568 (of 1569) te Gent herdoopt.

1573, 25 Juni.

222. **Jooris (Joost) de BACKERE** (de Bacquere), geboren te Sleidingen, filius Pieters, garenbewerker, Doopsgezinde (1), lichamelijk ondermijnd door zijn verblijf in de gevangenis, overleed hij er en werd zijn lichaam: „gevoert ter plaatse der justicie buuten der muden".

Hij was het oudste slachtoffer der vervolging: Joods de Backere; bereikte de ouderdom van 80 jaar. A. (Stad) 0., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 89-90v°.

1573, 25 Juni.
223. **Maurissus van DALE,** geboren. te Bellem, 55 jaar, schepen, Doopsgezinde „buyten de Petersellepoort" verbrand. A. (Stad) G., Register van Examinatien en Sententien, a° 1573-1574, f° 54-5510°. VAN HAAMSTEDE, blz. 4555: rekent hem tot de zijnen, maar zegt evenwel dat hij van Zomergem afkomstig is. DE JONGHE, dl. I, blz. 212. Memorieboek, dl. III, blz. 4, VAN DE VIVERE: 25 Juni 1573

1573, Augustus.
228. **Martine (Martijnken) DHANINS,** filia Joos, zuster van **Jehenne** (Verbrand op 19 Augustus van hetzelve jaar.), Doopsgezinde, stierf in het Chastelet.
Op de lijst der aangetekende goederen (1568) staat ook een Anthoine Dhanens vermeld.
A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 50, 127v°. Ra. B. C.C., nr. 14.124, f° 17v°.

1574. 12 Juni.
234 **Joos STEYAERTS,** filius Arents, geboren te Zomergem. Wegens heresie gehangen.
Op 20 November 1568 werden als voortvluchtige Calvinisten uit Gent verbannen verklaard: Guillaume en Martin Steyaert. A. (Stad) G., Register van Examinatien, a° 1573-1574, f° 148.

1574 …
235. **Jan VALCK,** in de gevangenis als ketter gestorven.
A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1572-1574, f° 177 v°: „Nopens het dood lichaam van de zelve naar plaatse patibulaire (te voeren) omdat hij gestorven was zonder de heilige sacrementen te willen ontvangen".

VLAANDEREN 1573 - 1574

202.VIERENVIJFTIG PERSONEN, BROEDERS EN ZUSTERS GEDOOD

ZEVENENENDERTIG IN ANTWERPEN EN

ZEVENTIEN IN BRUSSEL

1574 [moet zijn **1573**]

Na veelvuldige en lange tirannie, foltering, moord en dood van de kinderen van God, gebeurde het verder, in het jaar 1574, door de orde van de meest vreselijke, bloeddorstige tiran, de hertog van Alva, dat er tijdens een vergadering werd gearresteerd in **Antwerpen,** in Brabant, **zevenendertig** personen, en in **Brussel**, in Brabant, op een bepaald moment, **zeventien** personen, mannen, vrouwen, weduwen en jonge maagden, die op de hier vermelde plaatsen zeer ernstig waren gemarteld en onderzocht met vreselijke tirannie, om hen te doen afvallig worden van de waarheid van het heilige Evangelie, en van het volgen van Christus; en het pauselijke bijgeloof te gehoorzamen, samen met al hun kramerij van menselijke verordeningen en geboden die tegen God strijden. Vooral werden ze vreselijk getiranniseerd en gemarteld, dat ze informatie zouden verstrekken van hun medegelovigen. Zij leverden deze op in handen van de beulen en folteraars, omdat ze nog lang niet verzadigd waren, maar erg dorstten naar meer onschuldig bloed.

Maar deze moedige helden en mannen van God verzetten zich moedig en overwonnen, door geloof en de onoverwinnelijke kracht van God (die in hen was), de subtiele en tirannieke listen van de duivel. Daarom verklaarden de blinde Schriftgeleerden hen ketters en leverden hen in handen van de wereldlijke Overheid.

Deze, dronken gemaakt met de wijn van de Babylonische hoer, gaven zichzelf over, deze en vele andere keren, om te worden misbruikt als beulen en gehoorzame dienaren van deze afgodische priesters en monniken, en veroorzaakten dat al deze ***vierenvijftig personen onbarmhartig werden verbrand, op verschillende tijdstippen,*** zodat ze allemaal standvastig stierven en het geloof van de eeuwige waarheid en zij die bevestigen met hun dood en bloed.

En hoewel openbare dieven en moordenaars hun mond konden openen en de omstaande mensen hun benauwdheid bekenden, evenals om de God van de hemel nog om vergeving van hun zonden aan te roepen, toch was de vreselijke tirannie en afgunst tegen deze ware kinderen van God zo geweldig, dat dit hen vaak werd ontzegd. Hiertoe vervulden zij de mond van de vrome getuigen van God met proppen en ballen, zodat zij niet in staat waren om aan de omstaanders hun onschuld en de ware reden te verkondigen waarom zij leden overkwamen.

Maar de priesters en monniken hebben opgemerkt dat deze vrome mensen Gods, toen ze naar de plaats van terechtstelling kwamen, zich bevrijdden van deze proppen en ballen en tot het volk spraken over het woord van God.

Om dit te voorkomen hadden de monniken, instrumenten gemaakt met vijltjes die zij bij de gevangenen bij hun tongen staken, die zij hadden vastgeschroefd; en de toppen daarvan raakten met een gloeiend heet ijzer, dat ze zouden opzwellen en dus niet zouden terugglijden. En deze nieuwe en verfoeilijke uitvinding van de monniken, deze tirannen, - voor hun eigen eeuwige schande, - werd gebruikt op de personen die hier genoemd worden.

Dit alles hebben deze waarachtige getuigen van Jezus geleden, en waren, als nederige schapen en lammeren van Christus, tot de slachting geleid, die zich niet hebben verzet, maar geheel ten onrechte door hen werden gedood.
Maar het is te vrezen dat zij door deze daad bij de komst van Christus, wanneer het te laat zal zijn om zich te bekeren, hun tongen buitengewoon zullen kauwen van pijn.
Dan zullen deze moedige helden en heldinnen die zo dapper voor de Naam van de Heere streden, door hun Bruidegom Christus Jezus op de berg Sion zullen worden beloond met de kroon van eeuwige heerlijkheid; want hun strijd is nu gestreden, en zij rusten nu onder het altaar.
Wie dat wil, laat hem **Emanuel van Meteren,** de prijzenswaardige historicus van de Hoge Heren Statengeneraal, lezen; gedrukt 1614. Op pagina 99 wordt deze kwestie beschreven.

[In het onderstaande martyrologium komen in het jaar 1573 ca. 37 martelaren voor. Waaronder 3 personen die vanuit Brussel kwamen. Misschien is er in de overlevering een verschrijving, dat het over een totaal aantal martelaars gaat van 37 personen, waarvan enkele uit Brussel afkomstig.

Over de Brusselse martelaren zijn verder geen bijzonderheden gevonden in de archieven.

'Er moet een Doopsgezinde gemeente in Brussel zijn geweest, minstens zo vroeg als 1541. De martelaar Wouter van Stoelwijk geeft enkele bijzonderheden over de gemeente, die lijkt slechts een kleine groep te zijn geweest. De gemeente bestond nog in 1594, maar niets is bekend van haar geschiedenis, noch de tijd wanneer die eindigde.'
Menn. Encycl.]

203. Martyrologium Antwerpen 1573

J.A. PLAISIER, Bergen op Zoom. M. AKKERMANS, Merksem

www.theologienet.nl

27 januari 1573.
Tegens **JACQUES VERHULTEN** hy bekent affgeweken te syne vanden ouden Catholycken Roomschen geloove ende hem nyet te vreden gehouden te hebbene met synen kintschen doope, maer hem heeft laeten doopen op syn geloove, &c., ende hem tot diversse reysen heeft laten vinden in verboden vermaningen ende conventiculen, soe hier binnen als elders, &c., dat de voers. verweerdere sal geëxecuteerd wordden &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 100, 101.

GRIETKEN VANDEN STEENE bekent hadde haer nyet te vreden gehouden thebbende met haren kinsschen doope, maer dat zy haer hadde laten herdoopen op haer geloove ende in verscheyen conventiculen ende verboden vermaningen geweest thebbene, &c., opte Merckt geëxecuteerd geweest metten brande &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 171.

JANNEKEN CROECX, afgeweken zynde doude Catholicque religie,&c., haer laten herdoopen ende gefrequenteert de verboden conventiculen ende vermaningen, &c., ende geëxecuteerd geweest opte Merckt, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 172
Over deze 3 bovenstaande terechtstellingen:
"Den 28 deser (January) wirden op de Meert gebrant ***twee vrouwen met eenen man Herdoopers***, en waren de eerste van de vyfendertig die op den Oever gevangen waren".
Antwerpsch Chronykje.

30 januari 1573.
Gesien &c. tegens **JACQUES VERBRUGGEN** &c., affgeweken te syne vanden ouden Catholycken Roomschen geloove ende hem nyet te vreden gehouden te hebbene met synen kintschen doope, maer hem heeft laeten doopen op syn geloove, &c., dat de voers. verweerdere sal wordden gepunieert nae rechte ende justitie &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 101, 102.

HANS DER WEDUWE bekent hadde afgeweken te zyne doude Catholicq geloove ende herdoopt &c., geëxecuteerd geweest metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 172.

Ghesien ut supra tegens **JENNEKEN DE BEAUCOUP,** gevangene ende verweerdersse, judicatum ut supra.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 103.
JANNEKEN DE BEAUCOUP bekent hadde insgelycx, &c. ende geëxecuteerd geweest metten brande &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 172.

Ghesien ut supra tegens **JENNEKEN JAN DIERCX,** gevangene ende verweerdersse, judicatum ut supra. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 103.
JANNEKEN JAN DIERCX bekent hadde, &c, &c, maer want zy totten brande nyet gaen en woude , is daeromme opten Steen geëxecuteerd geweest metten watere, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 173.

"Den 31 January, wirt voor het statshuys gebrant ***eenen man met syn huysvrouwe, en op den Steen eenen jongen geselle gedoot,*** en waren van den voorz. hoep".
Antwerpsch Chronykje.

16 februari 1573.
teghens **GIELIS HEVILLE,** &c., hem nyet te vreden gehouden te hebben met zynen kintschen doope, maer hem heeft laten doopen op zyn geloove, &c., geexerceert hebbende dofficie van diaken onder de Herdoopers, ende denselven diversche vermaningen ghedaen, &c., dat voers. verweerdere zal worden geëxecuteerd, &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 105.

HANS MENSTROP bekent hadde, &c., is daeromme by vonnisse als vore, ten daghen als den voorgaenden **GIELIS,** gecondempneert ende opte Merckt metten brande geëxecuteerd geweest, HANS VAN MANSTROP was geh. met **JENNEKEN VAN DEN VELDE**, zie 6 okt. 1573.

ADRIAEN van DAELE bekent hadde doude Catholicq geloove affgeweken te zyne ende oock herdoopt te wesen, &c. ende opte Merckt metten brande geëxecuteerd geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 173, 174.

Van dat **TANNEKEN JANSSENS bekent** hadde, &c., herdoopt ende in diverssche verbodene conventiculen ende vermaningen geweest te zyne, &c., ende opte Merckt metten brande geëxecuteerd geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 174.

Ghesien ut ante tegens **HEYLKEN BAILLAERTS**; judicatum ut ante.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 106.
HEYLKEN BAILLIAERTS insgelycx bekent hadde, &c., met vonnisse als voren gecondempneert ende geëxecuteerd geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 174.
"Op den 17 February, wirden noch gebrant drie mans en twee vrouwen, op den Hoever gevangen". Antwerpsch Chronykje.

20 februari 1573.
WILLEM HUBRECHTS bekent hadde, &c., bleeff persisterende byde voirs. secte, vercleerende dat hy begeerde herdoopt te wordene indien hy daertoe had cunnen gecomen ende dat hem leet was dat hy neyt herdoopt en was, &c., geëxecuteerd geweest opte Merckt metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 174, 175.

LYNKEN GHYSSELS, huysvrou **JACQUES VERHULTEN** (voorgaende geëxecuteerde), &c. ende als lesten opte Merckt geëxecuteerd geweest metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 175.

LISKEN PENNAERTS bekent hadde herdoopt te wesen op haer geloove &c., is daerduere by vonnisse als vore ten daghe ende plaetse voors. geëxecuteerd geweest &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. 1876, Deel 13, blz. 175.
"Den 21 deser (February) syn op de Meert van de voorz. Herdoopers gebrant ***twee vrouwen met een jonck gesel***". Antwerpsch Chronykje.

27 februari 1573.
Gesien &c. teghens **HENRY HANNON,** &c. dat hy heeft hem laten vinden in diversche verboden conventiculen ende vergaderinghen vanden Herdoopers, soo binnen als buyten deser

stadt, ende dat hy heeft eenen verboden boeck onder gehadt ende gebruyct, &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 110.

LYNKEN BAILLAERTS bekent hadde &c. , haer oock nyet te vreden gehouden hebbende met haren kintsschen doope, maer laten herdoopen op huer geloove, &c. ende geëxecuteerd als den lestvoorgaenden, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 176.
"Den 28 vande selve (February) zyn gebrant een jongman en jonghe dochter". Antwerpsch Chronykje.

19 mei 1573.
Gesien &c. tegen **BOUDEWYNE BOCCAERT**, gevangene ende verweerdresse, &c., in verscheyden verboden vergaderingen ende contiviculen vande Herdoopers, &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz.113, 114.

Gesien &c., tegens **TRYNKEN VAN SPELLE** &c. ende haer nyet te vreden gehouden te hebbene metten doope in hare kintsche daghen ontfangen, maer heeft haer opde maniere vanden Herdoopers laeten herdoopen, &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 114.

GRIETKEN GOVAERTS ingelycx bekent hadde &c. ende haer laeten herdoopen op haer geloove, &c. ende geëxecuteerd geweest &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 176.

MATTHYS BASELIERS bekent hadde &c., ende hem laten herdoopen opde maniere vanden Herdoopers, &c. ten dagen ende plaetsse als de voorgaende dry leste, &c. geëxecuteerd geweest &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 176, 177.
"Den 20 deser (Mey) en was Heilige Sacramentsavont, wirden opde Meert gebrant ***een man, twee vrouwen met eenen jonghen knecht*** om de herdooperye wille". Antwerpsch Chronykje.

25 mei 1573.
Ghesien &c. tegens **MAEYKEN GROFFELAERS,** van **Bruessele**, gevanghene ende verweerdersse bekent heeft dat zy haer willens ende wetens tot verscheyden reysen heeft laten vinden inde vergaderingen ende predicatien vanden Herdoopers binnen deser stadt, &c. verweerdersse zal worden gestraeft ende geëxecuteerd &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 116, 117.

Gesien &c. teghen **HANS INGHELBERTS**, van Deventer, &c. dantwoirde ende bekentenisse desselfs verweerders, daermede hy bekent heeft, ut supra, judicatum, ut supra.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 117.

Ghesien &c. alsulcken capitale aenspraeke &c. teghens **PIERRE WANDESOYE,** van Gielinghen, &c., dantwoirde ende bekentenisse desselfs verweerders, daermede hy bekent heeft ut supra &c.

Ghesien &c. teghens **LOYSE DU COUCQ,** van Lauda, dantwoirde ende bekentenisse desselfs verweerdersse, daermede zy bekent heeft ut supra &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 117, 118.

"Op den 26 Mey, wirden t'Antwerpen gebrant ***twee jonge gesellen met twee jonge dochters***, die niet herdoopt en waren, maer en wilden de secte der herdooperye niet affgaen".
Antwerpsch Chronykje.

27 mei 1573.
LYNKEN GROFFELAERS, van **Bruessele**, bekent hadde dat zy haer willens ende welwetens heeft laten vinden inde vergaderingen ende verboden Conventiclen vanden Herdoopers binnen der stadt van Antwerpen, &c. opte Merckt metten brande geëxecuteerd geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 178.

27 mei 1573.
Gesien &c. teghen **JENNEKEN DE CAUTERE**, **van Bruessele**, verweerdersse de bekentenisse derzelver eertyden by haer in presentien van Schepenen gedaen, &c., zal worden gestraeft ende geëxecuteerd &c. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 120, 121.
Op deze dag vermeldt het Antwerpsch Chronykje geen terechtstelling; echter vindt men op 30 mei de volgende aantekening: "Den 30 (Mey) isser hierom noch een vrouwe gebrant".

5 juni 1573.
GEERARDYNE RYCKELMANS, huysvrou ADRIAENS **VAN DALE** (oock geexecuteerde ter saken vanden herdoope) bekent hadde &c. inde verboden conventiculen ende vermaningen vanden Herdoopers ende nyet te vreden wesende met haren kintsschen doope, haer laten doope hadde opte maniere ende secte der Doopsgezinden, &c. opte Merckt geëxecuteerd geweest metten brande, &x. Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 178,

Ghesien &c. tegens **PIERYNE DE CORTE**, &c. welcke zy bekent, &c., ende daeromme worden geëxecuteerd &c.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 124, 125.
PIERINE DE CORTE bekent, &c. geëxecuteerd geweest opte Merckt metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 179.
"Item den 6 Juny, isser verbrant geweest een ***paer vrouwen van den Doop***, waervan d'een was een rycke jouffrouw hebbende wel twee hondert gulden t'sjaars".
Antwerpsch Chronykje.

9 juli 1573.
SAULVE BOYENTIN of DE BOYENAN, van Valencienne, overmits hy hem vervoirdert heeft hem te vindene byde rebelle vuerende de wapenen tegens Syne Majesteyt, voerde stadt vander Goes, sal porren, binnen sonneschyn, vuyter stadt ende vryheyt ende, binnen den derden daeghe, vuyten Marckgraefschap van Antwerpen, ende blyven daer continuelycken vuyt den tyt van dry jaeren, op arbitrale correctie.
Bron: Correctieboeck 1569-1614, fol. 27.
Van dat SAULVE BOEYENAN, van Valenchiennes, hem gevonden hadde byde rebelle &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 181.

6 oktober 1573.
Gesien &c. tegens **JENNEKEN VANDEN VELDE**, &c. zy bekent heeft affgeweken te syne vanden ouden Chatolycken Roomschen geloove, hebbende huer nyet te vreden gehouden met hueren kintschen doope, huer heeft laeten doopen op haer geloove, &c. sal wordden gestraft ende geëxecuteerd &c. JENNEKEN VAN DEN VELDE was geh. met HANS VAN MANSTROP, zie 16 febr. 1573.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 179.

MAEYKEN GOOSSENS, uxor(=echtgenote) van HANS VAN OBBERGHEN bekent hadde &c. herdoopt te zyne, &c. ende geëxecuteerd geweest &c.

Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 179, 180.

LYSKEN LICHTENS, van Tongeren, bekent hadde, &c. ende zy was herdoopt, &c., geëxecuteerd geweest, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz.180.

MAEYKEN VAN DISSENBEKE bekent hadde &c., haer hadde laten herdoopen &c. ter justitie gebracht &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 180.
"Den 6 Octobris, wirden t'Antwerpen verbrant op de Meert ***drie vrouwen en een schoon Jonge Dochter om den Doop wille".*** Antwerpsch Chronykje.

18 november 1573.
Gesien &c. tegens **DIERICXKEN ROELS,** &c. huysvrou van MATTHYS **BASELIERS**, bekent haer gevonden te hebbene in diversse verboden conventiculen ende vergaderingen, ende selver oyck die tot haeren eygen huyse gedoocht te houdene, &c. laten herdoopen &c. Bron:

SYNTKEN SNELLAERTS, van Roesselare, bekent hadde &c. ende datse was herdoopt nade maniere oft secte vanden Herdoopers, &c. ende geëxecuteerd geweest &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1571-73, A.A.B. Deel 13, blz. 181.
"Den 18 (Novembris) wirt op de Meert gebrant ***een Vrou met een Jonck Meysken om de Herdooperye".***

1575

19 januari 1574.
Verbanning div. personen:
SYMON SCHEE, metsersdienaer, als hebbende toegelaeten ende geconsenteert in synen huyse de verboden ende ombehoirlycke vergaederinghe te geschieden.
LOYS SALLEMON, borduerwerckere, van Gendt.
GEERAERT DE VRIESE.
HANS VAN OBBERGEN, geboren van Bruessel. (*zie ook 6 oktober 1573 Red.).*
AERT TERWE.
GHYSBRECHT JACOBS, van Cortryck.
Bron: *Gebodboeck, vol. C, fol. 202v°.*

21 januari 1575.
De Schoutet contra **OLIVIER WILLEMSENS,** van Nimegen. Overmidts hy hem heeft vervordert te vindene in diversche verboeden conventiculen, verboden boecken te vercoopene ende hem inde selve verboeden conventiculen naer zyn kintse doope te laten herdoopen, &c. Op de bladrand: Executio. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 192, 193.
OLIVIER WILLEMSENS was te Emmerich (D) ca. 1571 doopsgezind gehuwd met CATHARINA VAN WAVEREN. Zij verklaard dat zij dat vooral gedaan had uit ontzag voor haar man, van wie ze wou scheiden omdat zijn geloof haar niet aanstond.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1574-75, A.A.B. Deel 13, blz. 200.

20 mei 1575.
De schoutteth tegens **JACOB ANTHUENIS,** (ANTHOENISSONE) &c. hem heeft anderwerff laeten doopen, &c. dat oyck byden selven bevonden syn diversche verboden boecken, &c. Op de bladrand: Executio.
idem **TANNEKEN LEONETS** &c., hadde anderwerff laeten doopen &c. geexecuteert geweest

metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1574-75, A.A.B. Deel 13, blz. 202.

idem **MARGRIETE WYNANTS,** weeduwe PEETERS GOOSSENS, &c haer hadde laeten anderwerff doopen, &c. geexecuteert metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1574-75, A.A.B. Deel 13, blz. 201.

idem tegens **TANNEKEN WALRAVENS**, weeduwe JAN VERSCHELT, &c. anderwerff laeten doopen, &c. oick tot haeren huyse diversche verboeden boecken, &c. geexecuteert geweest metten brande, &c.
Bron: Rekeningen van den Markgraaf, jaren 1574-75, A.A.B. Deel 13, blz. 201.

7 oktober 1575.
De Schoutteth teghens **NICOLAES DE STEVELE**, van Armentiers, &c., laten wederomme doopen op zyne manieren, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 195.

16 december 1575.
De Scouthet teghens **AUGUSTYN DE VUELPERE ende**

LAMBRECHT HENRICX, &c. binnen hennen huyse zyn bevonden geweest verscheyden verboden boecken, &c. heur hebben laten herdoopen, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 197.

- 1576 -

27 januari 1576.
De Schouteth tegens **JENNEKEN POTS**, &c. haer heeft laeten anderwerff doopen op haer geloove, &c., synde oyck tot haeren huyse gevonden verboden boecken, &c. Op de bladrand: Executio.
JENNEKEN POTS was geh. met FRANQOIS BRIMEUR, die echter géén lid was van de Wederdopersgemeenschap. Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 198.

27 januari 1576.
Deselve tegens **LYNKEN CLERCX,** &c. aengehangen de secte vanden Herdoopers, &c. dat sy haer soude laeten doopen al waert opde volle Merckt, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 198.

1 februari 1576.
Proclamatie van **HENRICK KESECUM,** buffelskoldermaker, **WILLEM of GUILLAME GREMERS**, ommegaende met lynwade, geinfecteert ofte besmet metter secte vanden herdoope. Bij verstek, tesamen met hun huisvr., levenslang verbannen. Bron: Gebodboeck, vol. C, fol. 245v° en fol. 251.

27 augustus 1576.
Inroepinge dergene die recht oft pretentie willen hebben tot de goederen van wylen **REYNIER MAHIEU,** chirurgyn, geinfecteert metter secte vanden heresie vanden Herdoopers.
Bron: Gebodboeck, vol. D, fol. 5.

Marnef:
Het ruime geografische rekruteringsveld van het Antwerpse anabaptisme kunnen we in kaart brengen door de herkomst van de vervolgde doopsgezinden na te gaan. Voor 77 personen (34 percent) beschikken we in dit verband over de nodige informatie. Vijftien doopsgezinden waren afkomstig uit het hertogdom Brabant, onder wie drie uit Antwerpen, **negen uit Brussel,** en telkens één uit Breda, 's-Hertogenbosch en Diest. Het graafschap Vlaanderen was met 31 eenheden het sterkst vertegenwoordigd, met 21 personen uit het westelijke en 6 uit het oostelijke deel van het graafschap Vlaanderen. Uit Holland en Zeeland waren respectievelijk twee en drie doopsgezinden afkomstig en uit de overige noordelijke gewesten tien. Het prinsbisdom Luik en de Waalse gebieden in de Nederlanden leverden respectievelijk vijf en negen doopsgezinden op, en twee vervolgde doopsgezinden ten slotte waren afkomstig uit het Duitse Rijk. Uit deze gegevens blijkt duidelijk dat het anabaptisme in Antwerpen net als vóór het Wonderjaar 1566 een ruim rekruteringsveld had, dit in tegenstelling tot het calvinisme dat vooral aanhangers uit Vlaanderen en een aantal Waalse steden aantrok.
Binnen het hertogdom Brabant bleken vooral doopsgezinden uit Brussel de weg te vinden naar Antwerpen. De sterke band tussen Antwerpen en Brussel was trouwens een constante in de geschiedenis van het Brusselse Protestantisme. Onder de 228 doopsgezinden die in de periode 1567-1577 te Antwerpen werden vervolgd, bevonden zich 136 mannen (60 percent) en 92 vrouwen (40 percent). Bij de 97 terechtgestelde doopsgezinden liggen de verhoudingen nagenoeg identiek, met 55 mannen (57 percent) en 42 vrouwen (43 percent). In vergelijking met de jaren 1550-1566 is het mannelijke overwicht bijgevolg gedaald.
Tevens moet worden opgemerkt dat de doopsgezinde beweging nog altijd een sterkere aantrekkingskracht uitoefende op vrouwen dan het Calvinisme.
Van de 228 vervolgde doopsgezinden waren er 91 (40 percent) via familiale relaties met andere vervolgde doopsgezinden verbonden, onder wie 39 echtparen. In acht gevallen werden ***man én vrouw*** terechtgesteld, terwijl in zeven gevallen een van beide partners met een andere straf bedacht werd. ***Een vader met zijn twee zonen en een echtpaar met zijn dochter bestegen de brandstapel***.
De bezorgdheid die de gevangengenomen doopsgezinden aan de dag legden voor hun kinderen, en in het bijzonder het verlangen dat zij zouden opgroeien in hetzelfde geloof, worden treffend verwoord in de 'geestelijke Testamenten' die zij aan hun telgen richtten. **Maeyken Wens** spoorde haar vijftienjarige zoon Adriaen ernstig aan. Ontroerend is het Testament dat **Jenneken van den Velde** (Janneken) naliet voor haar pasgeboren dochtertje. Toen Jenneken in januari 1573 samen met haar man Hans van Manstrop gearresteerd werd, was ze nog maar een ***half jaar*** gehuwd. Bovendien was ze zwanger. Nadat ze haar kind in de gevangenis met smart gedragen en gebaard had, werd het weggenomen. In een bericht dat aan de gepubliceerde brieven van Jenneken van den Velde voorafgaat, stelt T. J. van Braght dat het pasgeboren dochtertje bij geloofsgenoten in veiligheid gebracht werd vooraleer 'de Papen' er de hand konden op leggen. Jan van de Walle bekende dat hij uit zijn huwelijk met Lyntken Meevels een kind had dat ondergebracht was bij een voedster in Ekeren.
Het uitbesteden van jonge zuigelingen bij voedsters kwam bij welgestelde gezinnen wel meer voor. Bij de eenvoudige doopsgezinden met wie we hier te maken hebben, wijst het echter eerder op netwerken van solidariteit die binnen de broederschap fungeerden en erop gericht waren onmondige kinderen te beschermen. Zeker wanneer één of beide ouders terechtgesteld werden en weeskinderen nalieten, moesten de geloofsgenoten in de nodige opvang voorzien.

Zie Guido Marnef. Antwerpen in de tijd van de Reformatie

Vlaanderen 1575

204.JACOB DE SCHOENMAKER EN ZIJN VROUW, GRIETJEN VAN BRUSSEL, ANNEKEN VAN BRUSSEL, TANNEKEN WALRAVEN, 1575

Jacob Antheunis (Jacob de Schoenlapper, dwz schoenmaker), een doopsgezinde martelaar, die op ***22 mei 1575***, de avond voor Pinksteren, werd geëxecuteerd door te branden op de brandstapel in Antwerpen. Van Braght vertelt dat hij was uitgezet om met zijn ouders te praten. Van Braght stelt dat de zwangere vrouw van Antheunis na haar bevalling werd geëxecuteerd; maar P. Genard, die de bronnen bestudeerde, vond geen enkele aantekening van haar. Jacob werd veroordeeld op last van het bezoeken van verboden bijeenkomsten en het bezit van verboden boeken. Hij zou enkele brieven uit de gevangenis hebben geschreven die tijdens de opstand in Antwerpen op 4 november 1576 verloren waren gegaan.

Grietgen (Grietje van Brussel), tot doopsgezinde martelaar van Brussel. Haar officiële naam was ***Margaretha Wynants,*** weduwe van *Pieter Goossensz.* Ze werd op de avond van Pinksteren op 22 mei 1575 op de brandstapel in Antwerpen verbrand met drie geloofsgenoten, met messenschroeven in hun mond om het spreken te verhiinderen. Ze werden ter dood gebracht, zoals het vonnis zegt, omdat ze herdoopt waren en wederdopersbijeenkomsten hadden. De brieven die zij schreven werden vernietigd in de Spaanse opstand in Antwerpen op 4 november 1576.

Anneken van Bruxelles (Brüssel) een martelares van de wederdopers wiens echte naam **Tanneken Leonets** was. Ze was niet getrouwd. Vier medegelovigen (Jacob de Schoenlapper en zijn vrouw, Tanneken Walraven en Grietgen, een weduwe van Brussel) werden op de ring [brandstapelring] in Antwerpen op Pinksteren, 22 mei 1575, met schroeven in hun tongen verbrand. Aan het einde van het verslag in de martelaren wordt gezegd dat over dit onderwerp veel getuigen(schriften) in hun gevangenschap waren, die echter werden vernietigd in de opstand tegen de Spanjaarden op 4 november 1576.

Tanneken Walraven (Janneken), doopsgezinde martelaar die op de avond van Pinksteren op 22 mei 1575 op de brandstapel te Antwerpen, werd verbrand. Zij was de vrouw van ***Jan Verschelt*** en de moeder van prediker ***Jacques Walraven van Amsterdam***. Gameo

In het jaar 1575, aan de vooravond van Pinksteren, werden ook levend verbrand, met hun tongen vastgeschroefd, te Antwerpen, in Brabant, de volgende getuigen van Jezus: Jacob de Schoenmaker en zijn vrouw; Grietjen van Bruyssel, een weduwe; Anneken van Bruyssel, een jong meisje; en Tanneken Walraven, de moeder van Jacques Walraven, van Amsterdam. Deze stierven samen, behalve ***de vrouw van Jacob de Schoenmaker,*** die, omdat ze erbij was, moest wachten tot haar bevalling, en aldus de voetsporen van haar man, ze heeft vrijwillig haar leven overgegeven voor het getuigenis van Jezus.
Iedere lezer zou verder moeten opmerken, hoe direct deze papisten de voetstappen volgden van de jaloerse en waarheidsgetrouwe Schriftgeleerden en Farizeeën, die hun oren stopten, dat zij de woorden van de waarheid, die hen door dat getrouwe getuigenis van God waren verklaard door Stefanus niet zouden horen.
Zo deden ook deze Schriftgeleerden, met nog grotere tirannie omgang met deze vrienden van God, het nemen van instrumenten die door de monniken voor dit doel waren uitgevonden, waarin ze de tongen van deze gevangenen vastmaakten, om hen de kracht van spraak te onthouden, dat zij, op hun weg naar de dood, zou niet in staat

waren de waarheid van het Woord van God en de onschuld van hun dood te verkondigen. Hoe zullen deze vervolgers zich verantwoorden voor de Rechterstoel van Christus, die weten dat Christus zoveel ellenden en wee over de Schriftgeleerden en Farizeeën heeft uitgesproken, die de profeten die naar hen werden gezonden stenigden, en nochtans hun boze werken volgden; daarom mogen zij van de rechtvaardige Rechter dezelfde beloning verwachten, die een ieder zal belonen naar zijn werken.
Aan de andere kant kunnen deze getuigen zich in waarheid troosten, dat voor hen, wier tongen hier gebonden waren en die een tijdje voor de waarheid moesten lijden, dat het de vreedzame vrucht van rechtvaardigheid zal opleveren, wanneer in de openbaring van Christus hun mond vervuld zal worden van het lachen, en hun tong met lofgejuich. Dan zullen in grote vrijmoedigheid staan voor het aangezicht dergenen, die hen geplaagd hebben, en die hun arbeid versmaad hebben. Zo luidt de gezegende belofte van Christus: "Gezegend zijn zij die vervolgd worden omwille van de gerechtigheid, want hunner is het koninkrijk der hemelen." En Petrus: "Indien gij wordt gesmaad om de Naam van Christus, dan bent u zalig." 1 Petrus 1: 6; Hebr. 00:11; Ps. 126: 2; Mat. 5:10; 1 Petrus 4:14.
Deze getuigen schreven veel brieven uit hun gevangenis, maar ze waren verloren door de Spaanse opstand, die plaatsvond in Antwerpen op 4 november 1576.

Folio 693

205.CLAES VAN ARMENTIERSz, EN LIJNTGEN, EEN JONG MEISJE. 1575

Antwerpen 7 oktober 1575.
De Schoutteth teghens **NICOLAES DE STEVELE**, van Armentiers, &c., laten wederomme doopen op zyne manieren, &c. Op de bladrand: Executio.
Bron: Hooger Vierschaer, A.A.B. Deel 13, blz. 195.
Lijntgen, een dienstmeid werd niet in de archieven gevonden in 1575.

Van Braght:
In het jaar 1575 werd er levend verbrand in Antwerpen, voor het geloof in de waarheid en het getuigenis van Jezus, een Godvrezende, vrome broeder, genaamd ***Claes van Armentiers, een kantwerker; en met hem een jong meisje, genaamd Lijntgen***, een dienstmeid.
Claes van Armentiers, die eerst gevangen was gezet, zei dat Lijntgen hem in de gevangenis riep: "Strijd moedig, mijn lieve broeder, want je hebt de echte waarheid."
Hierop werd ze aangehouden en vier of vijf dagen later geofferd, en werden ze samen levend verbrand. En terwijl zij, vanwege de waarheid van Christus (zoals gehoorzame schapen gehoorzaam zijn aan hun enige, eeuwige Herder), geduldig en in ware gehoorzaamheid tijdelijk hebben gebrand in hun tijdelijke en vergankelijke lichamen, worden zij hiermee gered en bevrijd van het eeuwige en onuitblusbare vuur van de hel voorbereid op de duivel en al zijn volgelingen. Deze zullen gestraft worden met eeuwige vernietiging van de tegenwoordigheid van de Heere, waar hun worm niet sterft, en het vuur is niet geblust. 2 Thess. 1: 9; Mark 9:44.
Aan de andere kant kunnen deze getrouwe volgelingen van de waarheid verwachten te horen van de mond van Jezus: "Zalig zijn zij die vervolgd worden omwille van de gerechtigheid, want hunner is het koninkrijk der hemelen."
In die tijd zullen zij opnieuw in grote heerlijkheid ontvangen deze leden, die zij hier voor de getuigenis van Jezus hebben gegeven om te branden, als zijnde in

onsterfelijkheid gelijk aan het heerlijke lichaam van onze Heere Jezus, en zullen met Hem leven in onuitsprekelijke vreugde en glorie, voor altijd en eeuwig. Fil. 5:21; I Cor. 2: 9.

VLAANDEREN VANAF 1576

1576, 14 Juli.
236-237. **Meester Raphaël van de VELDE**, van Gent, ',,uuyt de abeelstraete", metselaar, en **Jeronimus (Jeroom SCHEPENS,** scheepmaker,
Doopsgezinden, op het Veerleplein verbrand.
Raphel noemt zijn vrouw Tanneken. In *de laatste brief schrijft hij over* Kestijntgen onze zuster, enz.; wellicht de vrouw van Schepens.

(1) De eerste **25,** de tweede **24** jaar oud.
(2) In 1574 verschijnt nog wegens ketterij vóór de onderzoeksrechters:
Jan de Baerdemakere (A. (Stad) Cl., Bouc van de Crime, a" 1574-1578, f° 6v°).
(3) Ra. B., Etat et Audience, Reg. 530, f° 283-284; C. C., nr. 18.884 , f° 227-228.
Het verslag over hun nagelaten goederen werd uitgebracht door Daniel de Keysere volgens dit rapport bleek Raphael van de Velde onbemiddeld, maar de verkoop van het bezit van Jeroom Schepens bracht 68 L. 13,s. 6 d. op.

Reeds in 1563 werden er **Van de Velde's** het slachtoffer der vervolging, toen Sebastiaen van de Velde tot de galeistraf veroordeeld werd en zijn goederen verbeurd verklaard zag). Zijn vrouw werd eveneens aangehouden te Brugge.
In 1562 wordt te Antwerpen **Karel van de Velde**, uit Gent afkomstig, tot de brandstapel verwezen.
Zijn vrouw **Proentgen** en zijn schoonzuster **Klaesken** werden in het geheim in een ton verdronken.
Op 6 October 1573 beklimt **Janneken van de Velde** eveneens te Antwerpen de brandstapel.
Ra. 8., C.C., nr. 20.942, f° 26v°. Ra. B., C.C., nr. 113, f° 56 geeft 13 Juli als dag der terechtstelling op. VAN BRACHT, dl. II, blz. 714-715; 715-726 bevat de brieven van Raphael van de Velde. VAN DE VIVERE: 14 Juli 1576- DE JONGHE, dl. I, blz. 245.

Verheyden Mart. Gent
1576. 14 Juli.

238. **Lievin de BLOCQ,** van Hundelgem, wegens heresie op het Veerleplein onthoofd.
Hij wordt nl. in één adem vermeld met de vorige twee (aarvan de namen evenmin vermeld worden bij De Jonghe) en vóór de 3 vrouwen (3 volgende nummers), van wie gezegd wordt: „plichtig ook zynde van ketterij".
Ra. B., C.C., nr. 21.944, f° 3v°, 46v°, 47v°, 48v°, 49. Ra. B., C9., nr. 113, f° 56: het register in kwestie. (Cfr. stadsrekening) geeft voor 14 Juli 1576 de namen van 3 terechtgestelden, waaronder de reeds gekenden **Raphael van de Velde.**
We mochten er niet in slagen nadere bijzonderheden in te winnen omtrent de verwantschap met Raphael van de Velde.
(6) VAN BRAGHT, dl. II, blz. 298: ze werden nochtans niet vermeld in de lijst van het Antwerps Archievenblad (deel XIV) zodat Antwerpen als plaats der executie niet kan aanvaard worden.
De derde die vermeld wordt is: **Lievin de Blocq,** die m.i. te vereenzelvigen valt met de naamloze vermelding van DE JONGHE we steunen dus nogmaals op het samenvallen van de aard en de datum der terechtstelling, en bovendien op het treffend samengaan bij de vermelding der 3 Veroordeelden. VAN DE VIVERE: 14 Juli 1576. Stadst,. K., cod. 64, f° nv°. DE JONGHE, dl. I, blz. 245.

Folio 714

206.RAPHEL VAN DEN VELDE EN JERONYMUS SCHEPENS, ANDERE PERSONEN, 1576

In het jaar 1576 werden er te Gent, in Vlaanderen, aangehouden voor de stevige fundering van de waarheid, een Godvrezende vrome broeder, genaamd **Raphel van den Velde**, en met hem een broeder genaamd **Jeronymus Schepens**, en andere personen. Op die plaats werden ze opgesloten in een sterke toren met zeven deuren en zeer sterk bewaakt. Daar bleven ze zeven weken gevangen en werden vreselijk gemarteld door de bloeddorstige dienaren van de antichrist, met veelvuldige verleidingen en bedreigingen, die zij, door de genade van God, weerstonden. Daarop verordenden de dienaren van Baäl hen om met vuur geëxecuteerd te worden.
Maar terwijl zij dit alles hebben ondergaan voor het getuigenis van Jezus en niet voor enige misdaad, is er voor hen de kroon van eeuwige heerlijkheid in de hemel bereid. En zo werden ze levend verbrand op die plek, en hebben het geloof in de eeuwige Waarheid met hun bloed verzegeld. Alle gelovigen tot een heerlijk voorbeeld
Hier volgt u de brieven die Raphel van den Velde uit zijn gevangenis schreef en naar zijn vrouw en vrienden stuurde. Laat de lezer ze aandachtig lezen.

1.BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN ZIJN VROUW

Genade en vrede van God, onze hemelse Vader, en onze Heere Jezus Christus, zij met u, mijn lieve en in God beminde huisvrouw; en de allerhoogste Trooster, de Heilige Geest, wil bij u zijn als een Trooster tot uw vertroosting; en verlichte je hart in al je beproevingen en kwellingen, waarvan ik goed weet dat ze buitengewoon groot zijn. Daarom hoop ik uw liefde een weinig te schrijven, voor uw troost; want ik hoop dat het een grote troost voor u zal zijn, wanneer u het zult lezen, zoals ook mijn hart buitengewoon vertroost en verheugd was toen ik uw brief ontving, op woensdag, rond vijf of zes uur. Ik was in de ochtend gemarteld van ongeveer acht tot tien uur. Ik dank de Heere dat hij mijn mond heeft gesloten, zodat niemand zich er zorgen over hoeft te maken; want toen ik op de pijnbank was gelegd, deed ik mijn mond niet open om iemand te straffen, maar riep, zuchtte, en bad tot God.
De heren zeiden: "Luistert naar ons, en we zullen de pijn verkorten; ja, het spijt ons dat we het je moeten aandoen."
Maar toen ik niet naar hen luisterde, lag ik daar vastgebonden en trokken koorden strak om mijn schenen en dijen, en over mijn hart, en mijn armen samengebonden achter mijn rug; zodat ze onder mijn lendenen lagen; en ook werd een koord met knopen om mijn hoofd gelegd, liggend pp een kiezelsteen. Toen begonnen ze het met een ijzeren ketting op te winden, zodat ik niets dacht dan dat ze mijn hoofd in stukken verpletterden; en dat deden ze ook op mijn dijen en schenen, zodat het mij leek, dat al mijn botten, vlees, bloed en pezen uiteen zouden scheuren. Toen dacht ik: *O Heere, wat martelen is dit! O Heere, ik zal het niet kunnen verdragen. O Heere, help mij nu, want de nood is groot.*
Toen stelde ik mezelf op om stil te zijn en droeg de zaak op aan God.
Al mijn leden werden als dood en de heren bleven maar roepen; "Vertel het, en we zullen je pijn verkorten.". En toen ik het nog steeds niet vertelde, spraken zij in het Latijn tot meester Hans en toen ging de laatste heen en maakte twee koorden vast aan mijn grote tenen, in de vorm van een dubbele knoop, en strekte mij daardoor uit; dit veroorzaakte me buitengewone pijn. Toen ik het nog niet vertelde, werkten ze dat de koorden op mijn dijen en schenen nog strakker werden gedraaid. Die knopen deden me

zo'n pijn, dat ik dacht dat ik moest sterven. En toch bleven ze roepen: "Spreek, spreek, en we zullen je pijn verkorten."
Toen dacht ik: "O Heere, hoe kan ik dit verdragen, moet het nog lang duren?"
Toen kwam de gedachte in mij op, dat de eeuwige pijn nog groter zou moeten zijn en voor altijd zou moeten duren. Toen nam ik weer moed en riep tot God: "Help mij in deze benauwdheid, opdat ik mijn naaste niet in dezelfde ellende breng."
En de Heere gaf me zoveel moed, dat ik besloot om liever op de pijnbank te sterven; en bleef zwijgen. En omdat ze nog steeds niets van mij, tot bezwaring van mijn buurman, kregen, nam meester Hans water (er had heel die tijd een doek op mij gezicht gelegen) en mijn neus dichthoudend met één hand, begon water over mijn buik te gieten en vandaar over mijn borst en in mijn mond; zelfs zoals men zou moeten drinken als hij erg dorstig is. Ik denk dat het kannetje waaruit hij het water goot, ongeveer drie pinten [liter] bevatte. En toen ik aan het einde van mijn adem was en meende weer adem te halen, zoog ik het water helemaal in mijn lichaam, waarop ik zoveel leed ondervond dat het onmogelijk voor me zou zijn om het te beschrijven; maar de Heere zij voor altijd geprezen: Hij bewaarde mijn lippen.
En toen ze nog steeds niets van me konden krijgen, werkten ze dat het snoer op mijn dij werd losgemaakt en op een frisse plek werd aangebracht en het veel strakker dan voorheen werd opgewonden, zodat ik dacht dat hij me zou doden. Ik begon te schudden en beefde zeer. Hij ging toen weer water in me gieten, zodat ik denk dat hij vier van dergelijke kannen heeft leeggemaakt, en mijn lichaam zo vol is geworden, dat het twee keer uitkwam bij de keel. En daardoor werd ik zo zwak, dat ik flauw viel, zo ver me dunkt. Toen ik herstelde van mijn bezwijming bemerkte ik, dat ik alleen was met meester Hans en Daniel de Keyser. En meester Hans was zo druk bezig met het ontbinden van al mijn koorden, dat het mij leek dat zij zich zorgen om mij maakten. Maar de Heere nam in grote mate elke keer mijn pijn weg; telkens als het zo hevig werd dat ik dacht dat het onmogelijk was het te verdragen, werden mijn leden als dood. Eeuwige lof, dank, eer en glorie zij de Heere; want toen het voorbij was, dacht ik dat ik met de hulp van de Heere een goede strijd had geleverd.
Ik zou je veel meer erover willen schrijven, maar ik laat het tot een andere keer.
Vandaar, mijn lieve vrouw, laten we God danken voor zijn genade. Maandag dacht ik niet dat ik zo'n gelukkige week nog naderde, en met betrekking tot de blauwe plekken van mijn marteling hoop ik dat het goed zal komen; maar het moet zijn tijd hebben.
Wees niet bedroefd vanwege mijn lijden; maar prijs God in deze zaak, want mijn geest, hoop ik, is onveranderd en onwrikbaar; want hoewel ze me nog twee keer moeten martelen, hoop ik alles wat ze me aandoen te ondergaan. Maar het kan inderdaad marteling worden genoemd, want het is een grote pijn.
Ik ben ook niet alleen bereid om gemarteld te worden, maar ook om mijn vlees levend te laten branden op de brandstapel voor de waarheid.
Ik moet u ook iets schrijven over de vreugde en blijdschap die ik nu in de Heere heb; hoe de Heere mijn hart versterkt, troost en verheugt, wanneer ik de Schrift beschouw, dat ik, die zo'n onwaardige man ben, een deelnemer mag zijn aan Christus' lijden; Ik kan nu met de apostel zeggen dat ik de merktekens van Christus in mijn leden draag. Gal. 6:17.
Verder, mijn allerliefste, breng ik je liefde op de hoogte, dat ik je brief heb ontvangen, waardoor mijn hart zeer vertroost en verblijd was, zodat ik me voor vreugde niet kon onthouden van wenen; wat een zeker teken van Goddelijk verdriet was, en hetzelve werkt tot behoud. 2 Cor. 7:10. Aldus begreep ik uw groot verdriet, veel groter dan u kunt zeggen of schrijven. Maar mijn liefste, ik bid u door de genade van God, dat u tot op zekere hoogte uw verdriet over mij terzijde zult leggen en onthoudt hoe, of op welke

manier wij elkaar ontvingen uit de hand van de Allerhoogste; was het niet onder de voorwaarde dat de Heere altijd de dierbaarste zou zijn en dat we elkaar moeten verlaten, als het Zijn heilige wil is?
En nu weet uw liefde wel, dat dit beslist de wil van de Heere is, en niets anders; want als het niet de wil van de Heere was geweest, ik zou net zo goed als jij ontsnapt zijn. Daarom, mijn geliefde, laten we bescheiden zijn en tevreden zijn met dingen die we hebben (Hebreeën 13: 5), zoals ik hoop van jouw liefde dat je dat zult doen.
En als u het goed denkt, laat het meisje dan liever gaan en houd uw kind bij u. En ondertussen, leer hem zelf iets en houd hem ijverig bezig met iets met jou. Maar bovenal, ik bid u, neem goed acht op uzelf, want de procureur-generaal heeft mij zeer nauwkeurig ondervraagd met betrekking tot u; en op verschillende tijden vroegen zij mij over mijn broeder, maar ik beantwoordde hen daarop niet; maar ze wisten het al goed, zoals ze zeiden.
En Daniel de Keyser kwam in mijn kooi en vroeg me ook veel in verband met mijn broer. Ze vroegen me ook naar mijn kind, en of hij niet was gedoopt, wat ik hun vertelde; wees dus goed op je hoede, want misschien zullen ze hem wegnemen, en daaruit kunnen grotere problemen voortvloeien.
We zullen waarschijnlijk tijd hebben om meer over deze kwestie te schrijven; maar nu schrijf ik hier maar een klein deel van en een weinig daarvan; want mijn hoofd is niet in staat om veel te schrijven, maar ik hoop dat het zal verbeteren.
Vandaag ben ik erg moe van het spreken tegen twee Jezuïeten over ons geloof; in de aanwezigheid van de griffier van de correctionele Rechtbank, en meester Jacob Hesseling, de procureur-generaal en een raadslid; maar de Heere zij voor altijd geprezen en bedankt, ze moesten opgeven met schande.
Ik hoop van tijd tot tijd om meer over elk ding te schrijven. Vertel mijn lieve broeder, ook om iets te schrijven, en begroet hem veel voor mij, evenals zijn vrouw, en mijn lieve zuster, met de vrede van de Heere, en dat ze me iets schrijven, omdat ik buitengewoon zwaar belast en bezorgd ben voor hen.
En wees goed op je hoede, want niemand weet wat pijn-banden zijn, behalve hij die ze heeft geleden, dit mag ik wel zeggen, waarvoor ik de Heere dank en prijs met een vreugdevol hart. Ik hoop dat ik over het ergste heen ben . Mijn hart heel gelaten in lijden of kwelling en in de dood, maar wanneer ik eraan denk te scheiden van mijn liefste en mijn dierbare zoon, dan kan ik mijn hart niet zo gemakkelijk tevredenstellen. Maar dit troost me veel, dat mijn kind zijn moeder kan houden. En wees niet te voorzichtig, mijn liefste; de Allerhoogste zorgt voor u en ook voor je kind; en onze lieve Heere heeft ons veel genade betoond, dat Hij ons toestond zo lang samen te leven. Ja, wees niet al te voorzichtig, dit bid ik u, mijn liefste; maar werpt uw zorg geheel en graag op de Heere; Hij zal voor je zorgen en je een andere [man] in mijn plaats geven, als het voor je bestwil is. Ps. 55:22; 1 Petrus 5: 7; Fil. 4: 6.
Hiermede wil ik u bevelen, mijn allerliefste vrouw en zuster in de Heere, aan de almachtige God en het rijke woord van Zijn genade; Adieu, mijn Lief.
Oh, je bent zo'n vrome en uitstekende huishoudster voor me geweest. O mijn Lief, ik dank u vanuit de diepten van mijn hart voor uw grote trouw en gewillige dienstbetoon, die u mij zo getrouw hebt getoond in alle gehoorzaamheid.
En ik bid jullie allemaal, lieve vrienden, dat je me ijverig zou helpen om tot de Heere te bidden, want het is nu tijd, het strijd nadert zijn hoogtepunt, dit ervaar ik goed, en ik begrijp dat **Jeronymus,** onze broeder, dit ook zal ervaren; de Heere zij hem genadig; Ik troost hem zo nu en dan, zo goed als ik kan.
Groet Vijntgen van mij met de vrede van de Heere, en laat me weten, hoe het met hen allemaal ging. Groet Jan en Klaerken van mij; en K., en zeg hem dat hij me iets moet

schrijven. En groet ook van mij allen die God vrezen, en verenig je altijd met de rechtvaardigen, en gij zult nog vromer worden. Adieu. Adieu.
Geschreven in het donker, op 24 mei, 1576.
Adieu, mijn vrouw, adieu, mijn kind.

Verslag van donderdag 24 mei 1567

Op donderdag 24 mei werd ik opnieuw voor de heren gebracht en daar zaten twee Jezuïeten. Ik was erg zwak van het martelen. Ze begonnen en vroegen me waarom ik mezelf zo lang had laten verleiden en vroegen me naar mijn geloof.
Toen zei ik: "Ben ik hier gekomen om u te leren?" Dat zij verre; belijdt gij uw geloof aan mij. Ik ben gekomen om te worden geleerd."
Toen begon hij zijn geloof te belijden, net als kinderen die leren. "Wel, dit is mijn geloof," zei hij.
Toen zei ik: "Bewijs het met het Woord van God, en ik zal het ook geloven."
Toen begon hij vanuit Johannes 3, dat hij kinderen moest laten dopen; ook van Markus 16 en Mattheus 28, waar hij zich zo verstrikt voelde, dat hij niet zag hoe hij eruit kon komen; en ging vandaar naar de besnijdenis, waar hij wist ook niet wat te zeggen. Uiteindelijk moesten ze bekennen dat het niet van toepassing was op de doop; hetwelk me zeer verbaasde. En toen ze zagen dat alles wat ze deden achterwaarts gingen, begonnen ze tegelijkertijd Latijn te praten, en ik zat daar en keek toe. 'Camus' (laten we gaan), zeiden ze, en wilden gaan, want het sloeg elf uur en ze waren een weinig na acht samengekomen.
En toen ze besloten te gaan, zei ik: "Ik bid u, mijn heren, schrijf uw geloof voor mij op, zodat ik het kan overwegen." Maar zij wilden het niet doen."
Als u onze woorden niet gelooft," zeiden zij, "zou u ons schrijven ook niet geloven."
Och, dacht ik, als ik dat kon krijgen, dan zou ik je wel hebben. Ik zou je spoedig laten zien, dat uw geloof niet in de Schrift is vervat.
Verder, op 25 mei, kwamen de Penitentiair van de bisschop met nog twee andere, en broeder Pieter de Backer; en ze benaderden me heel subtiel. Ze brachten mij op een zeer hoge berg en als ik slechts een weinig zou afgaan, alles zou goed komen.
Meester Jacob Heyselinck zei: "Ja, hij zou me moeten helpen, en de zaak was in zijn macht; dat ik maar schijnbaar een weinig zou herroepen. Lieve Raphel, het spijt me, het gaat me zo diep in mijn hart."
Toen zei ik: "O mijn heren, u zegt dat ik een weinig moet herroepen, dat zal ik graag doen, ja, ik zal helemaal terugkomen, als u me iets beters uit het Woord van God kunt laten zien, maar anders niet; want mijn geloof zou dan niet rusten op het Woord van God, maar op de woorden van mensen, en ik weet heel goed wat de profeet zegt: 'Vervloekt is de man die op de mens vertrouwt'. Jeremia 17: 5. O mijn heren, dat zou geen bekeren zijn; je zou het me moeten bewijzen met de heilige Schrift, of we zullen het niet doen."
En na veel woorden scheidden we weer af en ik bedankte hen voor hun moeite.

Enige tijd daarna kwamen de griffier van de strafrechter, de procureur, en broeder Pieter de Backer en smeekte me opnieuw.
Ik zei dat het me speet dat ze me zo smeekten.
Ze zeiden: "Maar we zullen het je heel duidelijk laten zien," en begonnen een ander mysterie betreffende de Menswording van Christus.
Toen ik begon te antwoorden, legde hij zijn Testament weg en deden vele andere dingen redeneringen.

Toen zei ik: "Als het u behaagt, zal ik u antwoorden op alles, het een na het ander."
Toen zij hoorden hoe ik begon te antwoorden, slopen ze naar de deur gleden weg en zeiden adieu. En ik deed hetzelfde.
En broeder Pieter zei: "Ik zal over een dag of twee terugkomen."
"Als u wilt," zei ik."
Och, zei hij, "hoe jammer dat voor je moeder moet zijn."
Maar ik zei niets en 's middags stuurden ze me een boek, dat heet: "Het Schild tegen de Wederdoopers", wat ik zou moeten lezen; en binnen twee of drie dagen zou de Penitentiair me weer komen bezoeken.
Hier, geliefde broeders en zusters allen samen, moge u horen of ik aanvechting lijd of niet; maar ik schrijf het slechts heel kort, anders zou het veel te lang duren om het te schrijven.
Maar de Heere zij dankt voor Zijn grote genade, die mij zo trouw sterkt en mijn mond bestuurt tot Zijn lof. Hoewel de uitwendige mens verloren gaat, is dit een klein verlies; de innerlijke mens wordt van dag tot dag vernieuwd; waarvoor eeuwige lof en dank aan de Heere is, want ik kan nu wel zeggen met Pieter van Werwicke

"Noyt merder vreugd in mij en was,
Als nu tot desen tijden,
Mijn treuren vergaet my alsoo ras,
Godts woordt doet mijn verblijden:
Als ick dencke op 't eeuwigh Goedt:
Och dan krijgh ick sulck een moedt."

Ik kan het niet zeggen (de vreugde uitspreken) etc.; ja, ik denk dat als elk van de haren van mijn hoofd een tong was, ik het niet kon uitdrukken. En dat ze me kwellen met ondervragingen acht ik een vermaak, want ik kom dan telkens uit mijn stinkende put, in de zuivere lucht, en dit verheugt mijn hart.
Hiermede zal ik u aan de Heere aanbevelen, en aan het rijke woord van Zijn genade.
Tracht altijd om de eenheid van de Geest in de band van vrede te houden en uw zielen voor de Heere te reinigen, als het mogelijk God behaagt om u in dezelfde zwarigheden te laten vallen; als iemand eerder geen goede christen is, kan men het hier nauwelijks een worden, dit ervaar ik heel goed.
O lieve broeders en zusters, ik bid u door de liefde van God en onze Heere Jezus Christus, dat u liefde zult tonen aan mijn beminde huisvrouw en mijn dierbaar kind, in alle liefde, in eenheid, in vriendelijkheid en in geduld. Draag elkaar in liefde, dit bid ik u uit het diepst van mijn hart; en overweeg in welke zwarigheden zij nu is.
Helaas, gij zijt bedroefd om mijnentwege, waarvoor ik u dank, want het is een Goddelijke droefheid; maar zij heeft de grootste reden om bedroefd te zijn. Oh, ze heeft zoveel verloren, en mijn zoon ook. Maar ik moet mezelf hierbij neerleggen, want het is de wil van de Heere; wie zal het keren? O, als ik aan haar en haar verdriet en aan mijn kind denk, kan ik mezelf niet bedwingen; maar ik hoop dat de Heere mij hierin ook zal helpen. Ik smeek je door de liefde van God.
Och broederen, mijn lieve broeder, schrijf me eens hoe zij is, hoe het is met haar verdrukking en met mijn dierbare zoon.
Och mijn lieve zoon, ik word spoedig van je afgenomen. O geliefde broeders, doe dit om mijnentwil; en in de Naam des Heeren; je zult zoveel troost in mijn hart geven. O, het lijkt mij dat ik al zo lang niets heb gehoord, en van mijn zoon weet ik niet dat ik iets heb gehoord; en van onze Tanneken. Och arm schaap; adieu mijn lieve broer, adieu mijn lieve zuster; adieu aan al uw kleintjes.
Adieu, adieu; moge God genade schenken, zodat we ons hierna mogen verheugen.

Geschreven door mij, Raphel, je zwakke broeder in de Heere, met veel tranen en zuchten; niet om mijnentwil, alsof mijn geest ziek was. Dat zij verre. Het was in elf jaar nooit beter geweest, de Heere zij dank; maar het is mijn zwakke karakter. Als ik te weinig of te veel heb geschreven in iets, neem me niet kwalijk, want mijn geest is veel te verwerken en raakt in de war vanwege alle zwarigheden.
Geschreven op 25 mei, in het jaar 1576.
RAPHEL VAN DEN VELDE.

2. BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE AAN ZIJN BROEDER EN ZUSTER

Ik Raphel, wens u mijn dierbare broeder C., en K. mijn dierbare zuster in de Heere, een standvastige geest, gestadig, onbeweeglijk in de vreze en liefde van God, dat u, door zo'n gedurige, sterke, standvastige, en onwrikbaar geloof, hoop en liefde voor God en uw naaste, mag blijven in de liefde van God en in de lijdzaamheid van Christus, zodat ge uw zielen met geduld, zachtmoedigheid en lankmoedigheid kunt bezitten, opdat u gewillig kunt dragen wat u dan ook wordt opgelegd door de Heere; en wees niet bedroefd noch zwak vanwege de verdrukking, die nu heel groot is.
En ik dank uw liefden, dat ge mij zo trouw vermaand en troost door je troostende brief; en ik zou hetzelve voor je doen, volgens mijn kleine vermogen, dat heel weinig is, maar voor de hongerige ziel is elk bitter iets zoet. Prov. 27: 7. Daarom is het mijn hoop en vertrouwen op je liefde, hoewel het niet zo troostrijk, zoet of aanhankelijk is, dat het toch zoet zal zijn voor je hongerige ziel.
Het is daarom mijn hartelijke en viendelijke groeten en vermannig aan jullie allen, mijn geliefde broeders en zusters, dat mijn geest nog steeds gerust is en dat ik ook zeer tevreden ben met hetgeen voorhand is (Hebreeën 13: 5), of het nu is lijden of sterven voor de heilige waarheid van de Heere; en ik vrees niet wat de mens mij zal aandoen, want ik ben bereid liever bij de Heere te mogen zijn in de eeuwige rust dan langer te leven. 2 Cor. 5: 8. Enz.

… Verder, lieve broeder en zuster en K.S., ik bid je liefde, dat je goed op jezelf zult letenn, want deze nieuwe president gaat heel streng verder - de Heere verandere zijn hart en opene zijn ogen. Ga liever de stad verlaten, want zij wachten hun tijd af, zelfs als het een jaar later zou zijn. Ze hebben er heel veel op papier, maar wie ze allemaal zijn, weet ik niet. Ze lazen ze allemaal binnensmonds en vroegen me wat betreft sommigen, maar ik kende ze niet bij hun namen.
En toen **Jeronymus,** mijn vriend, werd onderzocht, lazen ze hardop: Boudewijn. Tijncke, Pouwels Ketel, Gijselbrecht en anderen, die hij niet bij naam kende; en ten laatste lazen ze ook stillekens.

3. BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN ZIJN VROUW

Ik Raphel, gevangen voor de waarheid, wens mijn lieve en in God beminde huisvrouw (die naast God de liefste is van alles wat ik weet, ja, als ik je zou kunnen helpen, hoewel het was door de dood te sterven, zou ik het zo graag willen doen en voor mijn lieve zoon,) *ik wens u, mijn liefste, zoals u mij ook wenst in uw brief) een standvastige geest in het geloof van onze Heere Jezus Christus, een vurige liefde voor God, en onoverwinnelijke kracht van God, onze hemelse. Vader, door Jezus Christus onze Heere en Zaligmaker, zodat u al uw vijanden kunt overwinnen; en gematigdheid in uw verdrukking kunt behouden, zodat u niet nog erger in uw druk zou treuren, dan met Goddelijke droefheid, zoals ik hoop dat u ook zult doen, en gewillig gelaten moogt zijn*

in alles waarin God u beproeft, opdat u aldus de kroon des levens ontvangen mag uit de hand van de Heere. Dit is mijn hartelijk gebed en grote begeerte tot God voor u, mijn liefste liefde op aarde; de Almachtige God geve daartoe Zijn grote genade. Amen.
Na alle hartelijke groeten en respect voor u mijn geliefde en in God beminde huisvrouw, zo laat ik u weten dat mijn geest onveranderd is en berust in God, om de Heere te dienen, om te getuigen van de waarheid en te lijden voor Zijn heilige en hoge Naam alles wat er over mij overkomt om Zijnentwil; en ik vrees geenszins, dat de Heere geprezen en verheerlijkt worde voor Zijn genade.
Op maandagmiddag, van kort na drie tot ongeveer zes uur, zoals ik denk, was ik met drie priesters, die me zo graag veel wilden vertellen; maar ik liet hen eerst hun geloof belijden, omdat zij gekomen waren om mij te onderwijzen.
Toen begonnen ze enkele dingen te zeggen van de kinderdoop, van de Menswording van Christus en van hun hostie of ouwelke, nl dat Christus (nadat de woorden waren uitgesproken) daar aanwezig was in vlees en bloed, net zoals Hij was toen zij het Avondmaal aten.
Toen zij het met de Schriften wilden bewijzen, werden ze benauwd, want ik stond zo vast, en ik wilde geen enkel punt verlaten voordat ze het me bewezen hadden met alles wat ze konden; maar toen ze het allemaal 'bewezen' hadden, ging ik ze beschamen met hun eigen woorden, zodat ze soms bloosden en niet wisten wat ze moesten zeggen, zodat het mij leek, dat ze eindelijk bang werden om nog meer met me te praten. En nu en dan praatten ze alle drie, en toen vergat ik soms wat er eerder was gezegd.
Toen zei ik: "Ik ben niet goed in het redetwisten, mijn geheugen is te arm."
Toen zei een van hen: "Toch denk ik dat het redelijk goed is;" en hij keek me scherp aan.
Welnu, mijn liefste, we zullen het hierbij laten rusten voor deze tijd; want als ik u alles zou willen schrijven wat mij is overkomen, denk ik dat ik zes vellen papier moet beschrijven; de Heere worde gedankt, die Zijn volgelingen altijd helpt.
Deze nieuwe president is zo bloeddorstig en streng voor ons; hij heeft ons allemaal apart opgesloten, de een hier, en de andere daar, en we kunnen onze kooi nauwelijks lang genoeg verlaten om ons gevoeg [stoelgang] te doen. En niemand mag naar ons toekomen.
En ik heb begrepen dat we niet lang zullen worden opgesloten, die ik graag zou willen, want het lange zitten is zó erg, altijd alleen; maar de Heere zij dank, de tijd is nog niet zo moeilijk geweest voor mijzelf of Jeronymus, mijn broeder en medegevangene, want het verrast ons als we denken dat we ***al acht dagen*** in de gevangenis zijn. En ik hoop dat de Heere ons verder zal troosten en ons niet in de steek zal laten. Adieu, adieu, tot een andere keer. Oorlof.

4. BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN ZIJN VROUW

Ik Raphel, uw man, gevangengenomen omwille van de Heere, *wens u mijn beminde huisvrouw en zuster in de Heere, veel genade; genade en vrede, van God de Vader, en onze Heere Jezus Christus, die de ware Vader is over alle geslachten die in de hemel en op aarde zijn; dat Hij je wil geven, naar de rijkdommen van Zijn goedheid, met kracht versterkt te worden door Zijn Heilige Geest in de innerlijke mens; en dat Christus Jezus in uw hart moge wonen door geloof en door liefde ingeworteld in Hem; en dat Hij bij u mag blijven tot het einde van uw leven, tot zaligheid van uw ziel.* Ef. 3:14.
Dit stuur ik je, mijn lieve zuster in de Heere, als een testament en aanhankelijk adieu.
Mijn geliefde en in God beminde huisvrouw, voor een zeker blijk van de liefde die ik je heb gegeven, kon ik het niet nalaten om je een brief te sturen, want ik denk dat het

afscheid heel nabij is. Maar, mijn zeer geliefde en beminde huisvrouw, het is niet een briefken van scheiding, zoals Israël een scheidbrief schreef, wegens de hardheid van hun hart; dat ik je zo moet verlaten, mijn liefste.
Oh nee, maar deze verklaring is gedaan voor de liefde van God, want het afscheid moet plaatsvinden omwille van Zijn Naam. Want mijn dierbaren (altijd naast God), Hij is het die ons samenvoegde, en Hij is het die ons weer doet scheiden, wat ik graag van Zijn hand aanneem, want mijn geest is in dit opzicht nooit in een betere conditie geweest, dan dat het nu is. de Heere zij dank.
En ik draag u nu, mijn liefste en uw kind, aan de Heere, als aan een getrouwe Vader; kleef trouw aan Hem. Dit bid ik u, mijn lieve vrouw; en Hij zal zonder enige twijfel voor u zorgen in ziel en lichaam. Enz. enz. (volgens 6 foliokolommen)

Daarom, mijn geliefde zuster, wees standvastig, onwrikbaar, altijd overvloedig in het werk van de Heere, als die weet dat je arbeid niet tevergeefs is in de Heere. I Cor. 15:58.
Hiermee beveel ik u, mijn liefste, aan de Heere, en aan het rijke woord van Zijn genade, die in staat is om uw schat te bewaren, en u een erfenis te geven onder al degenen die geheiligd zijn. Handelingen 20:32.
Adieu, mijn liefste en in God beminde huisvrouw en zuster in de Heere; adieu, adieu. Tot slot, verheug je, wees volkomen, zijt getroost, wees eensgezind, leef in vrede; en de God van liefde en vrede zal met u zijn. Amen. 2 Cor. 13:11; Fil. 4: 4.
Groet mijn zoon van mij, en Tanneken,; en zeg hem dat ik hem gebied, altijd om gehoorzaam te zijn en onderworpen aan zijn moeder, in alle dingen, altijd met eerbiediging; adieu, adieu, vaartwel.
Geschreven met mijn bloed, als zegel en testament; een aanhankelijke adieu aan u, mijn liefst.
Door mij, je lieve man, RAPHEL VAN DEN VELDE.

5. BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN ZIJN ZOON

Dezelfde God die Abraham, Izaäk en Jakob heeft gezegend, zegene ook u, mijn dierbare zoon, met alle geestelijke zegeningen in hemelse gewesten, opdat u vanaf uw jeugd de Heere kunt leren kennen, vrezen en gehoorzamen,al de dagen van uw leven. Dit is mijn zonderling gebed, wil en verlangen vanuit de diepten van mijn hart, wat ik van God bid, opdat u voor eeuwig wordt gered en de Naam van de Heere door u verheerlijkt; tot welke grote en glorierijke Naam nu en voor eeuwig lof en eer wordde toegebracht. Amen.
Zie, mijn lieve zoon Raphelken, sinds de Heere het zo heeft bevolen, dat ik van u moet worden weggenomen, hoewel ik graag bij u zou zijn gebleven om u te helpen en op te voeden in de vrees voor God, maar het was niet het welbehaen van de Heere; want als het niet omwille van de Heere was, was het onmogelijk voor mij, om uw moeder en mijn lieve zoon te verlaten, want ik ken geen persoon, noch enige schatten die zo groot zijn in de hele wereld, dat ik ervoor bereid ben om u te verlaten, maar om de liefde van Christus Jezus moet alles verlaten worden. Want Christus zegt: "Indien iemand niet alles verlaat, vader en moeder, zuster, broeder, man, huisvrouw, kind, ja, en ook zijn eigen leven, met alles wat hij bezit, is Mijns niet waardig, en zo iemand nog anderen meer lief wil hebben, hij kan Mijn discipel niet zijn."
Omdat het de wil van God is, dat we moeten scheiden, en ik niet mondeling met je kan praten, zou ik een weinig willen schrijven om onderrichting in de vrees voor God, zoals de wijze zegt: "Mijn zoon, luister naar de leer van uw vader en verlaat niet de wet van uw moeder." Spr: 1: 8. Enz.

… Hiermede wil ik u, mijn geliefde zoon, en uw moeder, de Heere aanbevelen, o bittere afscheiding!. Maar toch, omwille van Hem, die in staat is om voor u te zorgen, en om u te behoeden voor alle kwaad, hoop ik u te verlaten. De Heere schenke u Zijn genade, opdat u opgroeit in de kennis van God, door de Heilige Geest; zodat ge, volgens het vonnis van het rechtvaardige oordeel van God (Romeinen 2: 5), rechtvaardig kunt worden bevonden voor Zijn koninkrijk, door Jezus Christus onze Heere en Heiland, aan Wie lof en heerlijkheid voor altijd en eeuwig worde toegebracht. Amen.
Geschreven door mij, je vader. Adieu, mijn lieve zoon, van wie ik meer hou dan van zilver of goud of edelstenen; maar God ~ moet de dierbaarste zijn.
Adieu; liefde overwint alle dingen; nogmaals adieu, mijn lieve zoon; lees dit vaak door wat uw vader u uit liefde heeft geschreven; en troost je moeder, en wees altijd vriendelijk naar haar in alle onderwerping in de vreze Gods; de Heere schenk u genade, dat dit zo is. Amen.
RAPHEL VAN DEN VELDE.

6. LAATSTE BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN ZIJN VROUW, NADAT HIJ HET DOODSVONNIS HAD ONTVANGEN

Genade en vrede, liefde, geduld, lankmoedigheid, vriendelijkheid, kracht en kracht in uw geloof, ik, Raphel, wens u mijn dierbare en in God beminde huisvrouw en zuster in de Heere, als een liefdevol adieu; de Heere schenk u en ons alle genade, opdat wij hierna elkaar in de eeuwige vreugde zullen zien.
Mijn liefste, ik dank je voor je brief, die je me stuurde voor troost in mijn laatste nood.
En ik bedank ***Kestijntgen*** ook hartelijk; en haar lieve echtgenoot bedankt haar ook en zegt nu een liefdevol adieu; de Heere schenk u genade, opdat gij hem op de bekwame tijd kunt volgen; en hij dankt u ook, dat u de laatste keer hem zo tevreden maakte en zijn hart verheugde; adieu, adieu.
Ik schreef dit nadat ik de boodschap heb ontvangen dat ik moest sterven, wat voor mij een vreugdevolle boodschap was, naar de geest. Maar het lijkt erop dat het vlees nu en dan geneigd is terug te krimpen,
Hiermede, mijne liefste, wil ik u en mijn dierbare zoon aan de Heere toevertrouwen en aanbevelen; Hij zal voor je zorgen in ziel en lichaam, dit is mijn vertrouwen voor God.
Mijn liefde, wees tevreden met mijn lijden en dood, want alle mensen moeten eens sterven, en menigeen verliest zijn leven op een gruwelijke, vreselijke en ongelukkige manier; maar dit is voor de meest heerlijke zaak die men kan vinden, en het meest gezegende werk dat iemand kan doen, en hoewel het gepaard gaat met benauwdheid, toch zal de beloning het ruimschoots vergoeden.
O mijn geliefde, wees tevreden en wel getroost, ***en Kestijntgen*** onze zuster ook; en dankt God, dat je zulke mannen hebt had, die de waarheid beleden, met alle macht en grote kracht, en met veel arbeid. God zij dank, die ons heeft geholpen te zegevieren. 2 Cor. 2:14. We kunnen nu met de apostel Paulus zeggen: "De strijd is gestreden, de weg is geëindigd, het geloof is bewaard. De kroon des levens is ons bereid. "Och Heere, wat een schone troost!"
Och mijn liefste gedenk dikwijls aan hetgeen ik u geschreven heb tot stichting en troost van uw gemoed. En vergeet mij [niet?] want het is vast verzegeld dat de doden niet wederkomen.
Hiermee bied ik u adieu, adieu, adieu, vlees en bloed, adieu, adieu, vaarwel.
Geschreven in mijn uiterste, door mij, je geliefde man en broeder in de Heere.
RAPHEL VAN DEN VELDE.

7. BRIEF VAN RAPHEL VAN DEN VELDE, AAN CLAES SCHEPENS

De eeuwige genade en vrede van God, onze hemelse Vader, en de vriendelijkheid en liefde van Zijn Zoon, en de gemeenschap en troost van de Heilige Geest, zij met u mijn geliefde broeder en zuster in de Heere, als een liefdevolle groet en eeuwig adieu in deze tijd. De Heere schenk Zijn genade, opdat wij hierna elkaar in de eeuwigheid zullen mogen zien. Amen.

Na veel liefdevolle groet en minzame eerbied aan ulieden gedaan; ik laat uwe liefde weten, dat mijn geest nog steeds onveranderlijk is vastgesteld, om de Heere te belijden en te dienen, volgens mijn zwakke bekwaamheid, alle dagen van mijn leven; en ik heb ook hetzelve goede vertrouwen betreffende u; wat ik ook gedeeltelijk begrijp uit wat je in je brief schrijft, waardoor ik getroost werd toen ik het hoorde lezen. Moge de Heere het, uwe liefde, altijd toestaan op te groeien en te worden versterkt en verhoogd in dezelve, tot Zijn lof en tot zaligheid van je zielen. Amen.

Verder, lieve broeder en zuster in de Heere, deel ik u mee dat het met mij heel goed gaat in mijn banden, namelijk dat ik zeer gelaten ben, de Heere worde gedankt voor Zijn grote genade; de Heere troost en versterkt mij aldus en maakt mijn banden zo licht, dat ik soms nauwelijks weet dat ik gevangen zit; en Hij neemt mijn angst weg, verheugt mijn hart en geeft mij nieuwe kracht. 2 Cor. 1: 5; Jes. 40:31. En hoewel de valse profeten hun dodelijke pijlen op mij neerschieten, bewaart de Heere me zo getrouw dat het geen schade toebrengt, maar me eerder verheugt, hoewel ze me heel subtiel, met veel 'eerlijke' woorden, hebben aangevallen en ik heel veel moest weerstaan; en ook wat ik moest horen van mijn vader, en Lieven de Kroock, en Maeye Moeye, en onze neef Pieter, en Daniel de Keyser.

Degenen die mij arresteerden waren met mij op Aswoensdag, en zij leidden mij naar zulk een hoge berg, en boden me zoveel schone beloften zonder kracht, als ik ernaar had willen luisteren; maar dank aan God, die ons altijd helpt het veld te behouden. Ja, ze zeiden zoveel tegen me, dat ik denk dat het niet op vier bladen geschreven kon worden.

Lieven de Kroock zei aanvankelijk dat ik een menigte duivels in me had; en hij zag ze op mijn schouders zitten.

Toen zei ik: "Wil je er niet een afhalen?"

En het leek mij dat ze ook probeerden om me dronken te maken, maar ik wilde niet drinken, hoewel ze me zeer pijnigden om het te doen; maar de Heere gaf me de kracht om het te weerstaan.

Verder informeer ik uwe liefde, dat mijn vader vandaag weer alleen bij mij was en me zeer kwelde; maar ik zei hem dat hij tevreden moest zijn, omdat ik op geen enkele wijze de Heere wilde verlaten.

En hij vertelde me dat je ook beroofd en verdreven was van je bezittingen, wat me erg verdrietig maakte toen ik het hoorde.

Maar mijn lieve broeder en zuster in de Heere, wees goedsmoeds en geduldig in uw verdrukking en lijden; want wij moeten weten dat het ons niet alleen is gegeven om in Christus te geloven, maar ook om voor Zijn Naam te lijden. Fil. 1:29. En Christus Zelf zegt: "Als iemand niet alles verlaat om Mijn Naamswil, kan hij Mijn discipel niet zijn, en als iemand een ander meer liefheeft dan Mij, is hij Mij niet waardig." Lukas 14:26, 27.

Daarom, mijn geliefde vrienden, denk aan de woorden van Tobit, toen hij ook zo arm was geworden, ter wille van de Heere: "Mijn kind," zegt hij, "waarlijk, we zijn arm, maar wees blij, we zullen grote rijkdom verkrijgen, als we God vrezen, het goede doen en de zonde vermijden." Tob. 4:21.

Want, geliefde en in God beminde vrienden, wij zijn kinderen der heiligen en hopen op een leven dat God zal geven aan hen die voor Hem vaststaan en standvastig blijven in het geloof. Word daarom niet moe op de weg van de Heere en bezwijk niet vanwege de verdrukking, maar blijf volharden, totdat u van hier wordt weggenomen.
Ik begrijp verder uit uw brief dat u van plan bent om te vertrekken; wat ik u zelf ook bid om te doen, omdat zij uw leven zeer zoeken en u veel over u vragen aan mij.
En Maeyken Moeye zei, dat het jouw schuld was, dat ik hier was; maar ik zei, "Nee."
Verder, lieve broeder en zuster, smeek ik je liefde, dat je me met een vurig hart in je gebed tot God zou gedenken, dat ik een goed strijd zou mogen strijden en mijn leven mag beëindigen, tot zaligheid van mijn ziel. Ik hoop hetzelve te doen ook voor u, en dat de Heere u op uw reis, in ziel en lichaam, voorspoedig zal maken.
Ik zeg nu uwer liefde, mijn liefste en in God beminde broeder en zuster in de Heere, een hartelijk en eeuwig adieu. Dezelfde grote, alvermogende, almachtige God, die Jakob leidde, toen hij moest vluchten, leide ook u, en brenge u in de eeuwige rust. Amen.
Adieu, Adieu, vaarwel; Adieu, adieu.
Ik, Raphel van den Velde (de schrijver hiervan), doe uwer liefden ook zeer hartelijk groeten met de vrede van de Heere.
Liefde overwint alle dingen.
Je geliefde zwakke broeder. JERONYMUS SCHEPENS.

FOLIO 748

207.HANS DE RUYTER, MET ZIJN VROUW EN DOCHTER,

In Antwerpen werd hij omwille van zijn geloof gevangen gezet, met zijn vrouw en dochter, in het jaar **1577, de broeder Hans de Ruyter**, een prediker van de gemeente van God, en een zeer ervaren man in de Schriften. Maar toen hij met vele zware beproevingen werd belaagd en veel schone beloften van bevrijding en andere dingen aan hem werden toegebracht, leek hij er toe om te worden bewogen zijn geloof te verwerpen; ja, dat hij zelfs zijn vrouw daartoe vermaande; maar daarna horende, dat hij desondanks zou moeten sterven, veroorzaakte het zoveel schrik en ontsteltenis in hem (zien hoe hij zich had laten verleiden met leugens door de blinde leiders, hij die een leider van anderen had moeten zijn), dat hij met een benauwd hart en een bezorgde geest (waarnemend waar hij zich had laten verleiden en wat hem nu naderde), wendde hij zich tot de Fontein van genade, en bad met hete tranen, van de bitterheid van zijn ziel, dat deze afval van en ontkenning van zijn Heere hem zou mogen vergeven worden. Hij werd terug in de gunst ontvangen, evenals de verloren zoon; en hij zou zich daaraan vasthouden gedurende de laatste dagen van zijn leven en geen lijden kon hem daarvan afbrengen.
Dit beloofde hij niet alleen met woorden, maar bewees het ook inderdaad, want welke verzoekingen, pijn of marteling hem daarna werd opgelegd, hij bleef standvastig vasthouden aan zijn opnieuw aangenomen geloof, zodat hij er uiteindelijk voor verbrand werd, samen met zijn vrouw en dochter. Zij wachten nu onder het altaar, totdat het aantal van hun broeders is vervuld

208.HANS BRET GEEXECUTEERD Antwerpen op 4 januari 1577

Hans Bret, een DOOPSGEZIND martelaar, was de zoon van de Engelsman Thomas Bret en Elizabeth Akers van der Does uit Dordrecht. Van beroep was hij een banketbakker. Door verraad werd hij op 6 mei 1576 in beslag genomen. Hij werd zwaar mishandeld en in een kerker geworpen. Hij werd regelmatig ondervraagd. Omdat hij goed opgeleid was - hij beheerste het Latijn - kon hij de inquisiteurs goed weerstaan. De beul sloot zijn mond met een tongschroef om te voorkomen dat hij sprak in de brandstapelring op Antwerpen op 4 januari **1577,** op 24-jarige leeftijd.
De tongschroef werd door de bekende prediker Hans de Ries herkend in de as van de verbrande jongeman. Deze werd met een certificaat door Trijntje Simons bewaard in Amsterdam en is van generatie op generatie overgedragen. Ze kwam later in het bezit van de familie Hoop Scheffer.

De beschuldiging tegen Bret die enkele verboden boeken bezat, was, dat hij herdoopt was en de verboden bijeenkomsten van de wederdopers had bijgewoond, elke zondagochtend godsdienstig onderwijs gaf aan een groep doopkandidaten (aankomelingen). Bret was een dienaar van Albert Verspeck, die later predikant werd van de Waterlander-mennonieten in Nederland (Zie Cramer, Samuel en Fredrik Pijper, Bibliotheca Reformatoria Neerlandica, VII: 248).
Bret's moeder trouwde kort daarna met Hans de Ries, die een vriend van Bret was, en die bij de executie van zijn vriend aanwezig was. Hans broer David Bret woonde in Engeland, waar zijn vader vandaan kwam.
Vanuit de gevangenis schreef Hans een aantal brieven aan zijn familie, aan de gemeente te Antwerpen en aan vrienden, waarvan de eerste maandag na Pinksteren 1576, de laatste van augustus 1576 dateert. In deze brieven klaagde hij dat hij briefpapier mistte.
Hij schreef dat er op dat moment meer van 'Menno's mensen' gevangen zaten; het zingen van hymnes, die hen veel troost zouden geven, was verboden.
Kort na zijn dood verscheen een bundel uitgegeven onder de titel: *De Christelijcke Seyndtbrieven ghgeschreven door een vromen Christen genaemt Hans Bret*, gedrukt in 1582 (n.p., waarschijnlijk in Antwerpen; er bevindt zich een exemplaar in de bibliotheek van de Universiteit Gent, België). Dit deel bevat 18 brieven van Bret en 6

brieven aan zijn vriend Hans de Ries; bovendien, Bret's doodvonnis en twee liedjes die zijn lijden gedenken.
Een verzameling van zes brieven staat in de Martelaarsspiegel van Van Braght; namelijk de eerste drie, de tiende en de laatste twee. Drie daarvan waren geschreven aan zijn moeder, één aan zijn broer David, één aan zijn zus en één aan Hans de Ries.
Bron: Gameo.
De historie van Hans en zijn brieven zijn geplaatst op Inernet onder naam van de schrijver: Braght, Th. J van. Zie onderstaande link:
http://www.theologienet.nl/kerkgeschiedenis.html

Uittreksel uit de HOOGE VIERSCHAER:

4 januari 1577.
*De Schoutet contra **HANS BRET,** THOMASsone, van Dordrecht &c. zich bevonden in diversche verboden vergaderingen, &c. ende oock by hem gehadt diversche verboden boecken, &c. op de bladrand: Executio.*
Bron: *Hooger Vierschaer en A.A.B. Deel 13, blz. 210.*

Idem contra JAN CORNELISsoon, alias DE RUYTERE, geboren van Rheden by Arnhem, &c. hem laten herdoopen, op de bladrand: Executio.
Bron: *Als boven.*

Idem contra JACQUES MERGAERT, geboren van Gent, &c. hem laten herdoopen, op de bladrand: Executio.
Bron: *Als boven.*

HANS BRET, 21 [OF 24] JAAR, TE ANTWERPEN GEMARTELD EN VERBRAND OM HET WOORD VAN GOD EN HET GETUIGENIS VAN JEZUS CHRISTUS

Hans Bret, oud zijnde omtrent 21 jaar, die een zoon was van Thomas Bret, een Engelsman, zijnde zeer naarstig bekommerd, (naast zijn dagelijkse arbeid die hij in de dienst van zijn meester deed) en bezig met des Heeren woord, daar hij zich gedurig 's morgens en 's avonds in oefende. Ook doorgaans met stichtelijke, nuttige en leerzame spreuken uit de Heilige Schrift, vermaande degenen daar hij mee omging, tot een deugdzaam en Godzalig leven. De zondag heeft hij ook niet ledig door willen brengen maar dezelfde recht heiligende en vierende, heeft gewoonlijk gezocht een deel aankomelingen[1] te vergaderen waarbij hij zich vlijtig voegde in alle vriendelijkheid, in de vreze Gods, uitgevende enige stichtelijke vragen uit de Schrift, waardoor hij hen tot boete en afstand van hun zondig leven vermaande, hen aantonende de ongenade die God over de kinderen des ongeloofs en ongerechtigheid zal uitstorten en de genadige beloften der zaligheid die in het eeuwige leven de boetvaardige kinderen des geloofs toegezegd worden. Deze zijn vermaning heeft hij met zulke manieren en ernst met stichtelijke lering uitgestort dat velen zochten bij hem te wezen, bespeurende in hem het krachtige werk Gods en zijn voortgang in de kennis van Christus, daar hij zo jong van jaren zeer rijkelijk mee vervuld was. Dewelke hij ook niet alleen voor zichzelf hield,

[1] Jonge gezellen die Hans onderwees in de Schrift

maar tot profijt van zijn naaste en voordeel, zonder vrees liet uitbreken en van zich deed vloeien.
Maar de duivel, een vijand van de gerechtigheid en benijder van de wasdom der deugd en de gemeente van Christus, heeft dit niet langer kunnen lijden noch verdragen. Want aanmerkende in deze knecht de Godzalige ijver in de waarheid en naarstigheid om de dwalenden te bekeren, heeft hij door zijn instrumenten (de bloeddorstige mensen die Gods Tempel altijd geschonden, Zijn schapen vermoord, Zijn Heiligen gedood, hun bloed vergoten en hun vlees aan de dieren tot een spijs op het veld gegeven hebben) deze knecht Gods gezocht met lijden te bezwaren en de waarheid van zijn licht te verhinderen. Hetwelk hij eensdeels ook teweeg gebracht en volvoerd heeft.
Want omtrent twee maanden nadat hij op de bekentenis van zijn geloof naar het bevel van Christus in de Naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes gedoopt was, zo is op de zesde dag van Mei in het jaar 1576 's avonds omtrent 9 uur de schout van Antwerpen met vele dienaren gekomen ten huize van Hans Brets meester, die met al zijn huisgezin verraden was. Dit huis hebben zij van achter, daar het een uitgang had zowel als van voren, scherp bezet met gewapende mannen en knechten en toen vooraan de deur geklopt waar Hans Bret gekomen was om die te openen. Niet wetende dat degene die naar zijns meesters, naar zijn en des huisgezins bloed dorsten daar voor stonden; en heeft gevraagd wie daar was? Zij zeiden: *doet open!* En gedroegen zich alsof zij iets hadden willen kopen. Ondertussen hoorde hij dat ze met een instrument in de deur waren om die van buiten open te doen. Hij begon te denken dat er wolven en tirannen waren, die kwamen om de onnozele, onschuldige slachtschaapkens Christi te verslinden. Hij heeft de deur niet opengedaan maar zij hebben die van buiten open gebroken, hetwelk Hans Bret gewaarwordende is binnen in het huis gelopen daar zijn meester met zijn vrouw en nog enige vrouwen zaten en aten, hen daarvoor waarschuwende; die samen snel opstaande en naar achteren gelopen zijn, menende evenals Hans door de achterdeur hun vlucht te nemen. Maar die opendoende vertoonden zich de dienaars van de schout met grote wreedheid die zeer haastig toegrepen en gevangen namen al wat God hen toeliet. Waaronder deze knecht Gods ook was. Maar zijn meester en nog enigen bij hem, werden wonderlijk door Gods hand en bijstand merkbaar verlost en bewaart. Zie, alzo is dit onnozel schaapken van Christus in der wolven handen gekomen en in de gevangenis gesloten alleen om het geloof aan de leer van onze Heere Jezus Christus en het beleven ervan.

Hoe het hem in zijn banden toegedragen heeft.
Hoe zij hem door listen en lasten, door schone beloften en strenge dreigementen van de zaligheid zijner ziel hebben gezocht te verleiden en te beroven en hoe ze hem (omdat hij enige brieven geschreven had aan zijn broederen en vrienden) in een lelijke put gesmeten hebben, omdat zijn verscheiden disputaties die hij met de Papen en zielverleiders gehad heeft; ook hoe hij hun geantwoord en wat vrijmoedigheid hij door Gods hulp getoond heeft, zulks vindt gij veelal verhaald en geopenbaard in zijn navolgende brieven.

Als hij nu omtrent acht maanden gevangen geweest was, hebben de tirannen eindelijk hun hoogste vermogen aan deze knecht van God en de getrouwe navolger van Christus uitgewerkt en hebben hem vrijdag voor Dertien-avond in het jaar 1577 ter vierschaar laten brengen. Waarheen hij zeer vrijmoedig gegaan is. Want zijn banden waren hem niet geschied om enige misdaad, kwaad of ongerechtigheid, maar om de leer van zijn Heere en Meester Jezus Christus, om der gerechtigheid en waarheid. Waarom de kinderen Gods met overvloed altijd hebben moeten lijden, dewelke Christus Zijn kruis

hebben helpen dragen tot een waar veldteken dat zij Christus' knechten, Zijn discipelen en navolgers zijn.
Voor de heren en rechters gebracht zijnde, hebben zij hem gevraagd *of hij zich op zijn geloof had laten dopen?* Hetwelk hij eindelijk bekend en beleden heeft, zich niet schamende van hetgeen dat hij door het bevel van zijn Heere en Meester Christus Jezus gedaan had. Hoewel hij het vastelijk wist dat ze het niet vraagden om van hem geleerd te worden, maar alleen om een woord uit zijn mond te hebben waaruit zij hem mochten ter dood verwijzen. Welke christelijke bekentenis van de heren en bloedrechters aangehoord zijnde, zijn ze opgestaan en gegaan om hem ter dood te veroordelen. En van hun kwade raadslag terug gekomen zijnde, hebben ze over deze knecht Gods hun vonnis uitgesproken en verklaard: *dat men hem openbaar, levendig aan een staak met het vuur zou ombrengen en verbranden.*

Als hij nu zijn oordeel ontvangen had is hij weer naar de gevangenis geleid, onverslagen en welgemoed, waar hij ongetwijfeld een Schriftuurlijke reden tot de gewone lieden gesproken heeft, verklarende de oorzaak van zijn gevangenis en lijden niet te wezen enig kwaad of misdaad, maar het geloof van de zuivere en zaligmakende waarheid die de wereld niet kan lijden.
Alzo is hij uit de vierschaar weer in de gevangenis gebracht en tot de toekomende dag welke was de zaterdag, daar besloten en gehouden. Toen is de scherprechter 's morgens bij hem in de gevangenis gekomen opdat hij Hans Bret de tong zou vijzelen, de mond sluiten en de spraak verhinderen. O ellendige werk! De moordenaars en al de booste kwaaddoeners wordt de tong (om in vrijheid te gebruiken) gegund en toegelaten. Maar aanzie hier een navolger van Christus, een kind van God, een knecht des geloofs, een afgescheidene van de wereld in welke de gerechtigheid woont en geen oorzaak des doods is bevonden; deze wordt met een gesloten mond en een gevijzelde tong ter dood bereid gemaakt. Opdat de waarheid niet verkondigd, de gerechtigheid niet gehoord en van de Naam van Christus geen getuigenis zou gegeven worden. *O, Christus, zie neer en staat Uw heiligen bij!*
De scherprechter bij hem gekomen zijnde heeft hem bevolen zijn tong uit te steken, terwijl deze trouwe, vrome knecht Gods dat gewillig heeft gedaan. Want hij had niet een lid aan zijn lichaam welk hij niet bereid was om de Naam van Christus tot lijden over te geven. Wel verzekerd zijnde, dat al het lijden van deze tijd niet is te vergelijken bij de vrucht en heerlijkheid die God aan de overwinnaars beloofd en toegezegd heeft.
Zijn tong uitstekende heeft de beul die met een ijzer vastgemaakt en met een vijzel of schroef zeer sterk aangeschroefd en daarna de tong aan het einde met een heet ijzer bestreken opdat ze opzwellende de schroef niet zou kunnen afschuiven of los worden. O bittere wreedheid en grote tirannie!
Wanneer zij hem de mond al zo gesloten en de tong toegevijzeld hadden, het vuur om zijn offerande te doen, op de markt al bereid zijnde, hebben zij hem met samengebonden handen uit de gevangenis geleid en op een wagen gezet om naar de markt gevoerd te worden ter plaatse daar zijn offerande om het woord der waarheid zou geschieden. Deze wagen zegt men, dat ze genomen hadden uit oorzaak dat de weg die van de gevangenis naar de markt leidt niet wel begaan kon worden vanwege de afgebrande huizen die voor de Spanjaarden (in het innemen van Antwerpen) aangestoken waren.

Op de wagen komende, heeft hij gezien verscheiden mensen van zijn kennis, die hij vrijmoedig en blij heeft aangezien, met zijn gezicht tonende het verlangen dat hij had om te komen tot de plaats daar zijn offerande zou geschieden. Vriendelijk heeft hij zijn

hoofd gebogen en verscheiden mensen met het hoofd gegroet, zijn volstandigheid met zijn gezicht en houding uitgedrukt en vertoont, alles tot prijs van God, Die zodanige kracht en sterkheid in Zijn heiligen uitgiet. Als zijnde hun Beschermer, Toevlucht, Hulp, Kracht, Sterkheid en vaste Bolwerk in alle nood, druk, droefheid en lijden dat hen van de wereld om het ware zaligmakende geloof in Jezus Christus wordt aangedaan.
Als hij op de markt gebracht was omtrent de staak en het vuur, heeft hij zichzelf opgericht en met een christelijke klaarheid bekleed zijnde, van de wagen getreden; in God welgemoed, in het geloof sterk en in de strijd volhardend, heeft met samengevouwen handen zijn knieën ter aarde gebogen, ootmoedig zijn ogen ten hemel opslaande, zich zo voorbereid om zijn Heere en God te aanbidden en zichzelf Hem te bevelen gelijk zulks alle christengelovigen betaamt. Maar als de bloeddorstige mensen dat aanzagen hebben zij het niet kunnen lijden nog verdragen. Hetwelk zij nochtans toelaten aan misdadigers die om hun kwade werken ter dood worden gebracht. Maar zeer haastig en snel hem van de aarde opheffende, hebben ze hem (God op zijn knieën aan te roepen verhinderd) en met grote wreedheid naar de paal geleid. Om hetwelk alles te lijden, hij zich gevoegd heeft in dat huiske, opgebouwd van stro en hout, ootmoedig en zachtmoedig intredende. Daar ze hem aan de paal gesteld hebben en met ketenen om zijn lichaam hem vastgemaakt hebben. Hetwelk hij alles met grote volstandigheid om Christus' woord en waarheid heeft verdragen.
Alzo in het huiske aan de paal staande, hebben ze eindelijk het vuur ontvonkt en aangestoken, dit schaapken door het vuur levendig verbrandende en verslindende. Wiens lichaam wel verbrand is, maar wiens ziel opgenomen is in het paradijs in de vrolijkheid en zalige rust, dewijl hij Christus heeft beleden, Die de volstandigen de zaligheid toegezegd heeft.
Alzo heeft deze jonge vrome christen, oud omtrent 21 jaar, zijn leven geëindigd en zijn lichaam opgeofferd en overgegeven om het Woord Gods in het jaar 1577 op de Dertien-avond. En is alzo geworden een getuige onder de getuigen van Jezus, een bekende onder de bekenden of belijders van Christus, een christelijke overwinnaar onder de strijders des Heeren, en een ziel onder de zielen van Christus, die rust hebben onder het altaar; een getrouwe knecht onder de knechten van Christus welke beloning is de kroon des eeuwigen onvergankelijken levens.

PIETER PAANS, MECHELEN, 1577

Te Mechelen werd geëxecuteerd vanwege zijn geloof in de eeuwige Zoon van God, een jongen man genaamd Pieter Paans.
Ondanks alle bedreigingen en pijnen bleef hij getrouw tot de dood.
Hij werd onthoofd en daarna in zijn zwart doodshemd opgehangen tot spijs voor de roofvogels, terwijl zijn ziel al juichte voor Gods Troon.

FOLIO 757

209.CHRISTIAEN RIJCEN, 1588

Christiaen van Rijcke (of Christiaen Rijken, of Rijcen), een doperse martelaar geëxecuteerd in Hondschoote, Vlaaanderen (nu Frankrijk) op 7 april 1588. Hij was waarschijnlijk een familielid van de martelaar, **Willem de Rijk, 1572.** Hij werd gevangen genomen in december 1587, bleef standvastig ondanks ernstige en wrede martelingen en werd verbrand op de brandstapel.
Kort na zijn dood een boek verscheen, Getuygenisse ende naeghelaten schriften van Christiaen Rijcen en Adriaen Jansz (Haarlem, 1588). Deze zeldzame volume, een kopie is gevonden in de Amsterdamse Doopsgezinde Bibliotheek, bevat naast de brieven van Adriaen Jansz zestien brieven en zeven liederen van Christiaen Rijcen. Aan het eind van het boek is er een zang van K.V.M. (Carel van Mander) gedenkende het lijden en de dood van Christiaen; dit nummer begint met "Eylais dit veel gheschieden, geeft eenen Christen goed," is ook in de Gouden Harper, een zangboek van Van Mander (Haarlem, 1627) geplaatst. Van de getuygenisse van Christiaen zijn acht brieven opgenomen in de Martelaren Spiegel (nrs. 1, 3, 8, 9, 11, 14-16) door Van Braght. Ze zijn een verslag van zijn proces, dat hij schreef aan zijn vrouw 2 januari 1588, een brief aan een broer van 17 januari 1588, en vijf andere brieven aan zijn vrouw (van 27 februari, 12 maart, 19 maart, 27 maart en een kort briefje voor zijn straf, zonder datum). Deze brieven laten duidelijk zien hoe de rooms-katholieke priester geprobeerd om hem te doen herroepen, maar ook hoe hij trouw bleef aan zijn Verlosser. Alenson vertelt deze gesprekken in zijn *Tegenbericht* (The Reformatoria Neerlandica) dat hij vaak sprak met de Christiaen Rijcke terwijl hij (Christiaen) woonde in Leiden, waar hij een prediker was. Alenson bezocht de plek twee jaar na zijn dood waar zijn vriend werd geëxecuteerd. Hij stelt dat Christiaen het niet eens was met de praktijk van het mijden en het vermijden in sommige zaken van een aantal Mennonitische leiders; en vermeldt dat Christiaen werd ontslagen van zijn bediening (hij moet dus een predikant geweest zijn) vanwege zijn mildheid in de kwestie van discipline. Gameo

Deze *Christiaen Rijcke* leefde nog steeds in deze laatste dagen als een getrouwe getuige, op Hondschote, in Vlaanderen, waar hij, als oprechte christen, gevangen zat voor het Woord van God en het getuigenis van Jezus Christus, in december van het jaar 1587. En na daar veel beproeving en verleiding te hebben geleden, werd hij zeer wreed gemarteld en verbrand in de as, de zevende dag van april 1588, onder de bloedige tirannie en regeerperiode van de Prins van Parma.
En aldus heeft hij standvastig zijn vergankelijk lichaam aan de dood overgegeven, voor de waarheid van Christus; en verwacht hij nu een nieuw huis in de hemel, dat God voor hem heeft bereid, dat het voor altijd zal blijven bestaan. 2 Cor. 5: 1.
Van deze vriend van God is een boek gepubliceerd met vijftien brieven, met enkele hymnes, die deze ware getuige uit de gevangenis schreef aan zijn vrouw en zijn vrienden, tot troost en bemoediging; waarvan de volgende paar hier aan de lezer worden meegedeeld.

1.BRIEF AAN ZIJN VROUW MET EEN VERKLARING HOE HIJ DOOR DE OVEHEID ONDERZOCHT WERD

Genade, vrede en liefde zij u, van God, onze hemelse Vader, door zijn Zoon Jezus Christus. Amen. Dit wens ik jullie, lieve en beminde huisvrouw, voor een liefdevolle groet.
En na alle groetenis, breng ik u, mijn zeer dierbare vrouw, op de hoogte dat het nog steeds redelijk goed met me is, naar het vlees; en naar de geest is het mijn gemoed en voornemen, door de hulp van God, om tot aan het einde van mijn leven aan de Heere vast te houden.

De reden van mijn schrijven is verder om u te informeren, dat ik een keer voor de heren geweest ben, en zij vroegen mij naar mijn geloof, dat ik hun beleed. En ze vroegen me of ik mezelf had laten dopen.
Ik zei ja." Ze vroegen me hoe lang geleden het was.
Ik zei: "Ongeveer acht jaar."
Toen vroegen ze naar mijn kinderen, of zij niet waren gedoopt."
Ik zei nee.
Ze vroegen of mijn vrouw ook was gelijk ik?
Ik zei ja.
Toen vroegen ze in welk huis ik was gedoopt.
Ik vertelde hen dat het in de zuidoostelijke hoek stond.
Ze vroegen me wat de naam was van de man die erin leefde.
Ik zei "Pieter."
"En zijn achternaam?" zeiden ze.
Ik zei: "We vragen niet veel naar achternamen."
Dus schreven ze alles neer wat ik hun had verteld. En zij ontboden de Pastoor en lazen hem voor wat ik hun had gezegd. En de pastoor sprak veel over de doop en zei dat de kinderen moeten worden gedoopt om te worden gereinigd van de erfzonde.
Ik zei dat Paulus in Romeinen 5, zegt dat de dood tot alle mensen door Adam gekomen is, maar de rechtvaardigheid over alle mensen kwam door Christus Jezus. Ja, zelfs als we allemaal sterven door Adam, zo worden we allemaal levend gemaakt door Christus. Dit wilde hij niet accepteren, maar zei dat Johannes zegt: " Tenzij een mens uit water en Geest wordt geboren, kan hij het koninkrijk der hemelen niet binnengaan." Daarom moeten de kinderen worden gedoopt om te worden bevrijd van de erfzonde.
Ik zei tegen hem:" De Schrift zegt niet in Johannes 3: 'Tenzij iemand gedoopt is door water en Geest, kan hij het koninkrijk van God niet binnengaan'; maar de Schrift zegt: 'Tenzij iemand geboren wordt uit water en Geest, kan hij het koninkrijk van God niet binnengaan.' En dit kunnen de kinderen niet en hoeven het niet te doen, omdat zij geen zonden begaan hebben, dat zij moeten worden wedergeboren."
Zo, mijn lieve en geliefde huisvrouw, we hadden ook veel andere woorden die ik vergeten ben en die het niet verdienen om geschreven te worden. Dus ik weet niet wat ze met me zullen doen, of ze hun oude koers varen, of niet; maar mijn lieve vrouw, hoewel zij met mij handelen zoals ze in oude tijden gewend zijn geweest, laten we daarom niet verrast zijn, zoals Petrus schrijft: "Vind het niet vreemd over de vurige beproeving die u overkomt, alsof u iets vreemds gebeurde; maar verheugt u in zoverre gij deel hebt aan Christus' lijden, want als gij wordt gesmaad om de Naam van Christus, dan zijt ge zalig, want de Geest van heerlijkheid en van God rust op u: van hun kant wordt Hij gelasterd, maar van uw zijde wordt Hij verheerlijkt.' 1 Petrus 4: 12-14.
Niet mijn lieve vrouw, die ik tot nu toe heb gehoord, dat zij mij zullen doden; maar hoewel zij het zouden doen, was het niets nieuws, want Christus Zelf heeft voorzegd: "De tijd komt, dat een ieder die u doodt, zal denken dat hij God zal dienen. En deze dingen zullen zij u doen, omdat ze Mij niet gekend hebben, noch Mijn Vader. Enz.

… Hiermede zal ik u, mijn lieve vrouw, voor deze tijd loven, aan de Heere, en aan het rijke Woord van Zijn genade; wie is in staat om je schat te houden en je zijn eeuwige koninkrijk te geven.
Geschreven de 2e januari, 1588, door mij, je man.
CHRISTIAEN RIJÇEN.

2. BRIEF VAN CHRISTIAEN RIJCKEN AAN EEN BROEDER, DAT ZIJN VROUW NAAR HOLLAND MOEST GAAN NA ZIJN DOOD

De eeuwige, onvergankelijke wijsheid van de Vader en de liefde van de Zoon en de verlichting van de Heilige Geest, dit wens ik mijn zeer geliefde en beminde broeder N., als een liefdevolle groet in de Heere. Amen.
En na alle groetenis laat ik mijn geliefde en beminde broeder weten, dat ik volgens het vlees nog steeds een redelijk goede gezondheid heb; en naar de geest is het mijn doel, door de hulp van Gods goedheid, om me aan de Heere vast te houden zolang ik leef.
Verder, mijn geliefde broeder, heb ik geleerd dat mijn kinderen bij je thuis zijn, dat je ze moet houden tot mijn vrouw thuiskomt; waardoor je me een grote vriendschap betoont, dat je dit hebt gedaan; en ik bid ook u, mijn lieve broeder, dat als u een kleine kamer zou hebben die u zou kunnen missen, dat mijn vrouw ook met u zou kunnen leven totdat de Heere met mij een verandering teweegbrengt; en als ze me van mijn leven zouden beroven, zou ik het heel aangenaam vinden, als je haar zou helpen om naar Brugge te gaan, om daar te leven, of terug naar Nederland, waar het haar ook zou behagen om te gaan.
Want mijn geliefde broeder, vrouwen met wie het aldus gesteld is, hebben behoefte aan hulp en troost; daarom bid ik u, doe uw best in deze zaak; onthoud dat Jakobus zegt, dat ware religie is om de vaderlozen en weduwen in hun ellende te bezoeken en zichzelf onbesmet van de wereld te houden. Jacobus 1:27.
En, mijn lieve broeder, hoewel ik nu een weinig moet lijden omwille van de Here, laat dit je niet afhouden van het volgen van de Heere, maar laat het je ijveriger maken om het huis stevig op de rots te bouwen, zodat wanneer zulke stormen komen, het kan blijven staan. En verzuim elkaar niet te vermanen met de gaven die de Heere u heeft gegeven, zodat niemand door de bedrieglijkheid van de zonde verhard zou worden; ook om elkaar op te wekken tot liefde en goede werken. Opdat als morgen of de dag erna iemand van jullie in banden zou komen, je dan sterk zou kunnen zijn door de Heere, en door de kracht van Zijn macht, weerstand kunnen bieden tegen allen die zichzelf verheffen tegen de kennis van Jezus Christus. Want Paulus maakt bekend hoe we ons moeten bewapenen met de wapenrusting van God, zeggend dat de lendenen omgord moeten zijn met waarheid, en de borst beschermd door het borstwapen der gerechtigheid, en de voeten geschoeid met de gewilligheid van het Evangelie van vrede; en neem het zwaard van de Geest, dat het Woord Gods is; en bovenal, neem het schild des geloofs, waarmee gij alle vurige pijlen van de goddelozen kunt uitdoven. Ef. 6. Dus, mijn geliefde broeder, zulke wapens zijn van goede dienst voor hem die beproefd is zoals ik nu beproefd ben.
Daarom, mijn lieve broeder, ik smeek u de Heere voor mij te bidden, opdat ik alles mag overwinnen; en groet ook van mij mijn vrouw en kinderen, dit bid ik u; begroet van mij NN, en bovenal heel veel uw huisvrouw.
Geschreven op 17 januari, door mij,
CHRISTIAEN RIJÇEN.

3. BRIEF VAN CHRISTIAEN RIJÇEN, DAT ER GEEN TROOST VOOR HEM VAN HET HOF KOMT.

Genade, vrede en liefde zij u van God, onze hemelse Vader, door Zijn Zoon Jezus Christus, Amen. Dit, ik Christiaen Rijçen, wens je mijn beminde huisvrouw, als een liefdevolle groet in de Heere.

En na alle groetenis informeer ik u, mijn zeer dierbare huisvrouw, dat ik nog steeds in een redelijk goede gezondheid verkerend ben (lof en eer aan de Heere voor Zijn genade), zoals ik hoop dat het ook het geval met u en de kinderen is.
Ik laat je verder weten dat ik je brief heb ontvangen en ik dank je voor de schatkens die je me hebt gestuurd. Ik lees ook dat je in N's huis woont en dat hij je hout heeft gegeven, waarover ik heel blij ben, dat je daar nog enige troost vindt. Als het de Heere zou behagen, om mij hier weer van te verlossen, dan hoop ik dat we het hem zullen terugbetalen; maar tot nu toe denk ik dat er weinig vooruitzicht voor mij is om eruit te komen. Want ik heb verstaan dat er nog geen Advies van het Hof is gekomen. Hoewel de Griffier is gekomen, is er geen troost voor me bij hem, behalve dat ik de Heere dank, die me troost in deze verdrukking. Enz.

…Ik lees bovendien van uw brief dat u wenst dat ik uw huisbaas een korte brief schrijf; wat ik heb gedaan. Ik schreef echter aan de bovenkant van de brief, aan NN; maar het maakt mij niet uit wie het heeft; moge de vrucht van de gerechtigheid eraan ontspringen. Maar ik hoop nog een te schrijven, als de Heere mij dat toestaat. Niets meer voor deze tijd, maar wees geprezen voor de Heere en begroet alle kennissen in mijn naam.
Geschreven op 27 februari, door mij,
CHRISTIAEN RIJÇEN.

4.BRIEF VAN CHRISTIAEN RIJÇEN, AAN ZIJN VROUW

Ik, Christiaen Rijçen, opgesloten omwille van de Heere, wens mijn zeer beminde huisvrouw, de eeuwige wijsheid van de Vader, en de liefde van de Zoon, en de vertroosting van de Heilige Geest, als een vriendelijke groet in de Heere. Enz.

... Daarom, mijn lieve vrouw, blijf altijd standvastig in het woord van de Heere en verval niet in verflauwing vanwege mijn verdrukking die nu aanwezig is; maar wees des te ijveriger om de Heere te dienen, en houd uzelf altijd rein, mijn lieve vrouw, dit bid ik u; en ik hoop dat je het zult doen. En doe veel moeite om de kinderen aan het werk te zetten, zo goed als je kunt; en gedraag je altijd rein naar hen toe, zodat ze discretie leren; en doe alzo in alle dingen het beste, dit bid ik u.
Ik weet niet wat ze met mij zullen doen. Ik hoor nu soms berichten, dat ze me in de gevangenis zullen laten totdat ik me bekeer tot de Roomse religie. Maar de Heere, aan wie ik de zaak heb toevertrouwd, kan spoedig een verandering teweegbrengen, als het Zijn wil is. Ik draag mijn zaak aan Hem op.
Afgelopen dinsdag had ik de Pastoor van Houten hier bij mij, en we hadden veel woorden samen, maar hij wist niet veel te zeggen, uit de Schriften. Het zou echter te lang zijn om alles te schrijven wat we zeiden; maar toen hij afscheid nam, zei hij dat hij mij spoedig zou helpen als ik wilde luisteren.
Ik zei dat ik het beste zou willen doen; dus we scheidden van elkaar.
Dus mijn zeer geliefde en beminde huisvrouw, mijn hoop en vertrouwen zijn gericht op de Heere, om Hem te dienen en te gehoorzamen al de dagen van mijn leven, door Zijn Goddelijke hulp en kracht.
Hiermee beveel ik u en mijn kinderen aan de Heere en het rijke Woord van Zijn genade. Amen.
Groet veel van mij alle kennissen die bij u in de buurt wonen. En wilt N. uw huismeester deze brief geven en groet hen veel van mij.
Niets meer voor deze tijd, maar vaarwel.

In haast, op 5 maart. Door mij, CHRTSTIAEN RIJÇEN.

Geliefden, vind het niet vreemd met betrekking tot de vurige beproeving die u probeert, alsof u iets vreemds overkwam: maar verheug u, voor zoverre gij deel hebt aan het lijden van Christus; dat, wanneer de zijne, de heerlijkheid zal worden geopenbaard, kunt u ook blij zijn met buitengewone vreugde. Als u wordt gesmaad om de naam van Christus, dan bent u gelukkig. 1 Petrus 4: 12-14.

5. BRIEF VAN CHRISTIAEN RIJÇEN; HIJ BEDANKT ZIJN VROUW EN ZEGT DAT ER GEEN HOOP VAN VRIJHEID IS

Genade, vrede en liefde van God, de hemelse Vader, door zijn Zoon Jezus Christus. Amen. Dit wens ik u, mijn lieve en beminde huisvrouw, als een liefdevolle groet in de Heere.
En na alle groetenis, laat ik, Christaen Rijçen, u, mijn lieve vrouw, weten, dat ik een redelijk goede gezondheid (lof en eer aan de Heere voor Zijn genade) heb, zoals ik hoop dat dat ook het geval is met u. Alleen dat ik een weinig pijn in mijn keel heb, zodat mijn eetlust daardoor niet erg goed is, maar voor de rest gaat het nog steeds heel goed met me; het is nog steeds mijn doel (de Heer wordt geprezen) om de Heere te gehoorzamen en in Zijn geboden te doen gedurende alle dagen van mijn leven, door de hulp van de Heere.
Weet verder, dat ik je brief heb ontvangen en ik ben blij dat je mij altijd troost met de schatkens [briefjes?] die je mij stuurt; en ik dank u zeer vanuit het hart, dat u deze schatkens schrijft voor mijn troost, want ze komen heel goed te pas, omdat ik dagelijks veel denk, vanwege de lange tijd dat ik hier moet blijven; soms bedroefd, soms van goed getroost, en dus gaat de tijd voorbij met groot verlangen. Oh liefste schat, ik denk dat dit ook het geval is met jou. Maar mijn geliefde huisvrouw, laat ons standvastig volharden tot we van hier worden weggenomen, want nu is de tijd waarvan ons is gezegd, dat we door veel verdrukking het koninkrijk van God binnen moeten gaan, en dat we moeten wenen en klagen, maar de wereld verheugt zich; we moeten nu bedroefd zijn, maar ons verdriet zal in vreugde veranderd worden. En Paulus vertelt ons ook: "Zoals het lijden van Christus in overvloed in ons is, zo is ook onze troost overvloedig in Christus." 2 Cor. 1: 5.

… U schreef me over die man bij Cassel: maar ik denk niet dat hij van ons geloof was, want de priester beschouwt ons als de slechtste sekte onder de hemel. Daarom kan het anders met mij gaan dan met de man in Cassel, want wij zijn het uitvaagsel en wegwerpsel van deze wereld. Want de priesters zeiden mij, dat wij in het laatste Concilie van Trente alle landen worden ontzegd en nergens vrijheid hadden. Vandaar, mijn lieve vrouw, als ik er ook een moet zijn om het aantal te vervullen, wees geduldig, dit bid ik u, en doe het beste met de kinderen, en geef uw zaken aan de Heere, en hoop op Hem.
… Hiermee beveel ik mijn lieve vrouw aan de Heere, en aan het rijke Woord van Zijn genade. Amen.
Groet de kennissen die bij je zijn, veel in mijn naam, en houd je altijd rein in de vreze Gods.
Geschreven op 12 maart 1588, door mij, uw man.
CHRISTIAEN RIJÇEN.

6. BRIEF VAN CHRISTIAEN RIJÇEN, GESCHREVEN TOT ZIJN VROUW, OVER ZIJN VONNIS

Genade, barmhartigheid, vrede en liefde zij u van God, onze hemelse Vader, door Zijn Zoon Jezus Christus. Amen. Dit wens ik u, mijn lieve en beminde huisvrouw, als een vriendelije groet.
En na alle groetenis, laat ik, Christiaen Rijçen, u, mijn lieve huisvrouw weten, dat ik in een redelijk goede gezondheid verkerend ben (lof en eer aan de Heere voor Zijn genade), zoals ik hoop, dat het ook het geval met u en de kinderen is.
Weet verder, dat ik uw brief heb ontvangen, en ik ben zeer verheugd dat u zo opgewekt bent en dat u mij nog steeds troost, waarvoor ik u hartelijk dank. En ik zou ook graag iets willen schrijven tot uw troost, dat u een goed gemoed mag hebben; maar mijn lieve vrouw, de grootste troost is de Heere, die mij van u heeft weggenomen; die, naar ik hoop, u in al uw behoeften zal helpen en voor u zal zorgen, dat u Hem niet verlaat. Want Paulus zegt: "Wij zijn benauwd, maar niet in wanhoop, vervolgd, maar niet in de steek gelaten." 2 Cor. 4: 8, 9. Paulus zegt verder dat Hij ons niet zal begeven of ons verlaten, zodat we vrijmoedig kunnen zeggen: "De Heere is mijn Helper en ik zal niet vrezen wat de mens mij zal aandoen." Hebreeën 13: 5, 6. Enz.

… Hiermee beveel ik u de Heere aan, en wat betreft mijn geval, ik weet niets bijzonders om u te schrijven. Ik verwachtte deze week dat ze over de zaak zouden beschikken; maar het lijkt mij dat God hen nog niet de macht heeft gegeven. Er zijn er, zoals ik denk, sommige die het zouden willen; maar het lijkt dat de Heere hen niet toestaat. Sommigen troosten mij met vrede, en dat zij mij dan vrij zullen laten.
Dus, mijn lieve vrouw, ik heb het aan de Heere toevertrouwd. Doe je dat ook, en begroet alle kennissen veel van mij, en houd je altijd rein in de vreze Gods, en doe altijd je best met de kinderen.
Niets meer voor deze tijd, maar vaarwel. In haast, op 19 maart 1588.
Door mij, je geliefde echtgenoot.
CHRISTIAEN RIJÇEN.

8. CHRISTIAEN RIJÇEN VERMAANT ZIJN VROUW OM OP DE HEERE TE VERTROUWEN.

Genade, vrede en liefde zij u van God, onze hemelse Vader, door Zijn Zoon Jezus Christus. Amen. Dit wens ik u, mijn zeer dierbare en beminde huisvrouw, als een liefdevolle groet in de Heere.
En na alle groetenis laat ik u weten, mijn zeer geliefde en beminde huisvrouw, dat ik nog steeds gezond ben, naar ziel en lichaam, lof, glorie en dank voor eeuwig zij de Heere, voor Zijn grote goedheid, Die mij tot deze tijd heeft geroepen en mij behoedde, dat ik waardig ben om een weinig te lijden voor Zijn Naam; en ik hoop ook door de genade van de Heere, dat jij en de kinderen ook gezond zijn, hoewel ik begrijp uit je brief, dat je de koorts hebt gehad. Ik hoop in onze lieve Heere, dat Hij u zal helpen; en niet toelaat dat je verzocht wordt boven dat je in staat bent; maar dat Hij met deze verzoeking ook een weg zal geven om te ontkomen, zodat je het kunt verdragen.
O mijn dierbare liefde, vertrouw met heel uw hart op de Heere, en verlaat uw Vriend niet, die uw ziel liefheeft, omdat u Hem hebt gevonden, als de bruid in Hooglied (3: 4); maar klieft getrouw aan Hem, en neem Hem voor uw Echtgenoot, en voor een Vader voor mijn kinderen; en wil mijn kinderen naarstig onderrichten, dat zij deze Vader alle

dagen van hun leven gehoorzamen; en ook u, mijn lieve vrouw, wees getrouw aan uw Man Christus en verlaat Hem niet in nood, want Zijn beloften zijn dat hij u ook niet in de steek zal laten.
Ik moet je nu verlaten met verdriet; maar, mijn lieve vrouw, ik hoop dat we elkaar in het eeuwige leven zullen vinden, waar we niet meer zullen scheiden.
O mijn lieve vrouw, ik zou het zo graag willen, als de strijd hier was gestreden, zodat ik met Paulus zou kunnen zeggen: "Ik heb een goed strijd gestreden, ik heb mijn loop beëindigd, ik heb het geloof behouden, vorder is voor mij weggelegd de kroon des levens." 2 Tim. 4: 7. Oh, dan zou mijn hart zich verheugen!
Maar er is hier soms nog een strijd. Deze week heb ik weer de Pastoor en een Grauw-broeder [franciscaner monnik] gehad, die kwamen kijken of ik niet naar hen wilde luisteren. De pastoor zei dat de Griffier hem had verteld dat er brieven waren gekomen van het Hof dat, als ik niet zou luisteren en mij bekeren, ze wisten wat ze met me moesten doen.
Ik vertelde de pastoor dat ik niemand wilde verongelijken; maar wat mijn geloof betreft, zei ik: Ik heb het van de Heere ontvangen en ik kan het niet verlaten.
Toen gebruikten ze schone woorden en zeiden: "Als je wilt luisteren, kun je hier bij ons wonen en een man met ere zijn."
Ik zei: "Ik wil wel goed doen, als een eerlijk man, en niemand kwaad doen, en dat als ik iemand onrecht zou aandoen, dat ze mij twee keer zo veel zouden straffen als een ander die hetzelve had gedaan."
Daarop hebben ze niet veel gezegd. We hadden veel woorden, waardoor het te lang zou duren om te schrijven. Ik weet daarom niet wat ze met mij zullen doen.
Mijn lieve en beminde huisvrouw, je moet nog weten dat de nacht nadat de pastoor bij mij was geweest, er een grote schrik op me kwam, in de zin dat ik dacht dat ze me in de ijzers zouden smijten, of me op de pijnbank leggen, waardoor ik zo angstig werd, dat het zweet van mijn lichaam kwam, zodat ik er nat van werd; wat me erg verdrietig maakte.. Maar ik gedacht aan Christus toen Zijn lijden op Hem kwam zodat Zijn zweet Hem als druppels bloed op de grond vielen; waarin ik mezelf een weinig troostte. Het lijkt mij ook dat de Heere het naar mij heeft gezonden, dat ik niet op mezelf mag roemen, maar dat ik alleen op de Heere moet vertrouwen en niet op mijn eigen kracht, zoals ik ook hoop te doen.
En ik bid mijn lieve vrouw, dat ze me zal helpen om tot de Heere te bidden, dat de Heere mij zal sterken en bevestigen met Zijn Geest, dat ik niet bang hoef te zijn voor mensen, noch voor mensenkinderen, want ze zullen als hooi vergaan.
Ik beveel u hierbij aan de Heere en aan het rijke Woord van Zijn genade. Amen.

En groet van mij uw huismeester en geef hem voor deze tijd dit Liedeke; en begroet van mij ook alle anderen die bij u in de buurt wonen.
Niets meer voor deze tijd, behalve dat ik je hartelijk dank voor je troostrijke schatkens, die je me toestuurt tot mijn grote troost, want ze komen me heel veel te pas.
Vaarwel en troost u in de Heere, want deze banden zullen voor u geen schande zijn, want ik heb niemand iets misdaan (de Heere worde geprezen) die iets kwaads van mij kan zeggen, waarin ik mij zeer verheug.
Zo mijn beminde huisvrouw, wees trouw aan de Heere, want Hij die trouw tot de dood zal blijven, zal de kroon van het eeuwige leven hebben.
Geschreven op 27 maart, 1588, door mij, uw beminde man.
CHRISTIAEN RIJÇEN.

9. CHRISTIAEN RIJÇEN VERTELT ZIJN VROUW OVER MARTELING

Ik moet u nog iets vertellen, mijn lieve vrouw, namelijk, dat ik er de vorige week gedurig erop hoopte dat ik mijn vonnis zou ontvangen: maar het kwam niet; vandaar dat ik er veel meer naar verlangde, zodat ik dagelijks wachtte op troost, die niet kwam, en ik bid mijn lieve vrouw, dat zij ook alzo doet. Maar ik heb het nu aan de Heere toevertrouwd en hoop met geduld te wachten op de dag die ons zal troosten; en ik bid u, mijn lieve vrouw, dat u hetzelve doet.

Verder informeer ik u, mijn lieve vrouw, dat ik ongeveer achttien of negentien dagen was opgesloten met een ijzer aan mijn been, met een blok op het stro wat erg ongemakkelijk was; en altijd in mijn kleren. Maar de Heere wordt geprezen, het rouwde mij niet, maar ik dacht dat we de Heere moesten volgen door wegen van gebrek en tegenspoed, net zoals de heiligen daarvoor gedaan hebben. Maar nu heb ik goede troost en ben ik heel goed naar het lichaam, en Joost betoont me grote vriendschap, meer dan dat ik hem kan terugbetalen.

En, mijn vrouw, ik bid u, maak zo min mogelijk woorden met die van Hontschote als u kunt, opdat de Overheid misschien niet horen dat u daar was, en het naar die van Bergen sturen. Maar als je met N. kunt praten, die komt vaak naar Bergen.

Maar mijn lieve vrouw, als je een woord hebt om mij te sturen, zeg het dan aan N. of N., die zullen de boodschap aan mij wel overbrengen; en laat niet na om me te schrijven hoe het is met u en de kinderen, en hoe je met elkaar maakt.

Niets meer voor deze tijd, maar wees bevolen aan de Heere en het rijke Woord van Zijn genade. Amen.

Door mij, CHRISTIAEN RIJÇEN, uw man.

210.JOOST DE TOLLENAER, MICHIEL BUYSE, EN SIJNTGEN WENS, A, D. 1589

Verheyden, Mart. Gent:
1589, 13 April

246-248. **Joos (Josse) de TOLLENAERE, Michiel BUESSE** en **Joosyne SWYNTS**

Michiel BUESSE (Buerse, Buyse), 40 jaar, linnenwever, gehuwd (1) en **Joosyne SWYNTS** (Swints, Wens), 33 jaar, vrouw van Pieter Dierkins, Doopsgezinden, gehangen (werden reeds in het geheim binnen het Gravenkasteel geworgd).
A: (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1588-1591, f° 19-20. Stadsrekening, a° 1588-1589, fo 579. A. (Stad) G., Keure Resolutien, a° 1585-1605, f° 172v°173. Ra. B., C.C., nr. 14.524, f° 6. VAN BRACHT, dl. II, blz. 764; 764-777 bevat de brieven van Joost de Tollenaere.

In 1587 wordt *Jannekin van de Ede*, weduwe van Jan Onghena, gegeseld f° 3o v°) en *Joos du Rieu verbannen* (Ib., fo 34).
In 1588 verschijnen verder nog wegens ketterij voor de onderzoeksrechters: Robrecht de Mechclaere, Pieter Dhondt en Pieter de Coster (16., a° 1588-1591, fo 6, 17 vo 18).
Ook in die periode na 1589 werden nog verschillende vonnissen over ketters uitgesproken buiten de executies, die verder in de lijst vermeld worden.
Zo moet in 1589 Joos van der Ghucht publiek om vergiffenis smeken, terwijl Tanneken van de Zande een vijftigjarige verbanning oploopt (A. (Stad) A, Bouc van de Crime, a° 1588-1591, f 18 v°, 20 vo).
In 1590 vermelden de verhoren: Jan de Cnoppere, Mayken van Poele en Gheeraert van de Walle (Ib., 64 v°, 73, 83).
In 1592 verschijnen Jaquemyne Everaert, weduwe van Michiel Danneels en Cathelyne van Hulle, weduwe van Jacques Martins, vóór de onderzoeksrechters: de eerste moet publiek boete doen, terwijl de tweede verbannen wordt (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, á° 1591-1594) f° 40, 49 v°, 56v°, 73).
In 1594 krijgt Jannekin de Meyere haar beurt om in het openbaar vergiffenis af te smeken (A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° x593-1599, fo 4 vo, 5, 127).
In 1595, ten slotte, moeten Arent Bunsterman, Susanna Roteurt, Antheunis de Bave en Jacquelyne le Roy vóór de rechters verschijnen, terwijI Lucretia Roteurt, Gherardine Rockelfing, Nicolaus Opaluus en Danneel van Overntaele verbannen worden (Ib., f° 72, 73. 8o).}

Joos (Josse) de Tollenaere was een doperse martelaar, geëxecuteerd in Gent, op 13 april 1589, met **Michiel Buesse en Joosyne Swyntz** (Sijntgen Wens). De uitvoering vond plaats in het geheim in het Gravensteen in Gent, waar de slachtoffers werden gewurgd; vervolgens werden hun lijken opgehangen buiten de poort. Joos was een prominent lid en diaken van de gemeente te Gent. Hij correspondeerde met de gemeente Haarlem, die geld kreeg voor de arme leden van de kerk in Gent. Hij ontving de doop op het geloof in 1563. Hij werd gearresteerd op 13 januari 1589 in een huis op de Corenmerct in Gent; hij was ongeveer 50 jaar oud. De Nederlandse martelaarsboeken (o.a. Het Offer des Heeren, editie van 1599) bevatten enkele brieven die Joos schreef in de gevangenis. Al in 1599 werdeen verzameling van zijn brieven had in Harlingen, gepubliceerd.

Michiel Buys (Buesse, Buerse), een doperse martelaar, werd gevangen in Gent, op 13 januari 1589 met Joost De Tollenaere en Josyntgen Swynts (Sijntgen Wens). Na de executie hingen de lijken van de mannen aan de galg buiten, terwijl Sijntgen werd begraven eronder. Michiel was 40 jaar oud en getrouwd. Van beroep was hij een wever. In 1578 / 1579 was hij (her)gedoopt te Meenen.

Sijntgen Wens, ook wel Sijntgen (Joosyne) Swynts (Swints), een doperse martelaar, die in het geheim werd gewurgd op 13 april 1589, met Joost De Tollenaere en Michiel Buyse Ze was 33 jaar en de vrouw van Pieter Dierkens. Ze was (her) gedoopt aan het einde van 1588 tijdens een bijeenkomst buiten de stad Gent. Voordat ze gedoopt werd ze had al deelgenomen aan de vergadering van de Doopsgezinden voor zes of zeven jaar. Het verslag van deze martelaar door van Braght bij de Martelarenspiegel is vrij kort. Hij vermeldt dat Sijntgen werd gearresteerd op 10 januari 1589, om tien uur in de avond. Verheyden vond de bijzonderheden (gegevens in dit artikel) in de officiële documenten. Gameo

Op 13 januari, 1589, om tien uur in de nacht, werden er te Gent, in Vlaanderen, gearresteerd voor het beoefenen van de waarheid en het volgen van Christus, twee broeders en een zuster, namelijk Joost de Tollenaer, Michiel Buyse en Sijntgen Wens; die, na veel verleiding en marteling (waarin ze constant standvastig bleven), eindelijk publiekelijk tot de dood werden veroordeeld als ketters, maar stiekem, met gesloten deuren, in het kasteel van de graaf, gewurgd aan de brandstapel; waarna de twee broeders werden opgehangen de galg en de vrouw werd eronder begraven, wat gebeurde op 13 april van het voornoemde jaar 1589.
En aangezien er verschillende brieven van Joost de Tollenaer aan ons zijn overhandigd, hebben we ze hier toegevoegd, ten behoeve van de lezer.

DE EERSTE BRIEF VAN JOOST DE TOLLENAER

Genade en vrede van God onze hemelse Vader door Jezus Christus, Zijn geliefde Zoon, onze Heere en Verlosser; moge Hij, **Lowijs,** mijn lieve broeder in de Heere, en ook *Janneken, Jacomijntgen* en **Sijntgen,** mijn lieve zusters in de Heere, samen met alle geliefde broeders en zusters in de Heere, *je versterken en bevestigen met Zijn Heilige Geest in de innerlijke mens, zodat u het einde van uw geloof kunt verkrijgen, tot zaligheid van uw zielen en tot lof, glorie, eer en dankbaarheid aan Hem die eeuwig leeft. Amen.*
Na alle hartelijke en christelijke groeten aan u, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, deel ik u mee dat ik naar het vlees in goede gezondheid ben, de Heere worde bedankt; en naar de geest staat mijn gemoed vast, door de genade van de Heere, om vast te houden aan de heilige christelijke waarheid, omdat er geen andere zaligheid te verkrijgen is, noch in de hemel noch op aarde, dan door Jezus Christus, die de Waarheid is en de Leven. Daarom, weet, mijn geliefde broeders en zusters, dat ik van heel goede moed ben in de Heere, met mijn medegevangenen, hoewel we alle *drie afzonderlijk* zijn opgesloten; en de cipier heeft strikte bevelen, niet om ons toe te staan samen te komen, of om te spreken. Het is nu een weinig dichtbij, maar er zijn 'Habakuks' die ons soms helpen, en hoewel het een weinig schrijnend is, hebben we een grote troost, namelijk de Trooster, de Heilige Geest, dezelfde Helper en Bijstander die de heilige apostelen troostte in hun verdrukking. Daarom bid en smeek ik dag en nacht tot de Heere, mijn God, dat Hij mij genadig zou helpen, en mij helpen wil om te triomferen, opdat Zijn heilige Naam eeuwig geprezen moge worden door mij, ellendige; en dat Hij van mij zou nemen wat mij zou kunnen belemmeren; en aldus heb ik mijzelf overgegeven aan de eeuwige, almachtige, sterke God, door Jezus Christus, onze eeuwige Zaligmaker.
Zo, mijn lieve vrienden, de Heere heeft mijn stem gehoord en zag mij een ellendige, onvolmaakte man, die slechts stof en as is, en te onwaardig voor al deze genade, dat Hij mij geroepen heeft om verdrukking, banden, lijden, en verzoeking voor Zijn Naam; zodat ik zoveel moed en blijdschap heb, dat ik u niet met de mond de vreugde en

blijdschap kan overbrengen die de Heere mij door zijn Geest geeft, zodat ik vaak in mijn hart denk: "O Heere, is dit leed en droefenis, verdrukking en banden, of verdriet? " Want in al de tijd dat ik onwaardig in de waarheid wandelde, had ik nooit zo'n vreugde en blijdschap. Maar wanneer ik denk aan de eeuwige vreugde, aan de grote en troostrijke beloften van zaligheid, die de Heere heeft voorbereid voor Zijn uitverkorenen, en voor allen die standvastig blijven tot het einde - dat zij het Onbevlekte Lam Christus Jezus zullen volgen, met glanzende witte kleding en palmtakken in hun handen, en bovendien worden gekroond met de kroon van het eeuwige leven; dat Hij hen naar de Bron van het eeuwige leven zal leiden en zo alle tranen van onze ogen zal wegvagen; - dan schijnt het dat mijn hart zou barsten van vreugde, wanneer ik dit alles in de geest aanschouw; zo machtig is de Heere, en zo kan Hij degenen troosten die zich 'met hun hele hart' overgeven.
Want vrienden, het is nu zover gekomen, dat ik alles wat stoffelijk en vergankelijk verlies is in Christus' wil meetellen, en de Heere heeft me genade gegeven, zodat ik niet gehinderd wordt door tijdelijke zaken, die ik accepteer als een grote gave van de Heere. en zo alle tranen van onze ogen wegvagen; dan schijnt het dat mijn hart zou barsten van vreugde, wanneer ik dit alles in de geest aanschouw; zo machtig is de Heere, en zo kan Hij degenen troosten die zich 'met hun hele hart' overgeven. Voor 'vrienden, het is nu zover gekomen, dat ik alles wat stoffelijk en vergankelijk is, ik om Christus' wil schade heb gerekend; en de Heere heeft me genade gegeven, zodat ik niet gehinderd wordt door tijdelijke zaken, die ik acht als een grote gave van de Heere.
Daarom, mijn lieve en beminden, verheug je met mij in de geest, dankt de Heere, dat Hij zo genadevol je zwakke broeder helpt met Zijn Geest en Woord.
Allen die zullen lezen of horen, lezen dit mijn brief, bid ik uit broederliefde; dat u de knieën van uw hart zult buigen voor de Allerhoogste, opdat Hij ons door Zijn Geest zal sterken, zodat wij het werk dat Hij in ons is begonnen tot Zijn heilige lof mogen beëindigen.
Want, vrienden, we verwachten niets anders, dan dat we zullen worden geofferd, vooral ik en Michiel; en dit vanwege verschillende dingen die we tijdens onze onderzoeken hebben bekend.
Ze vroegen me eerst mijn leeftijd.
Ik zei: "Ongeveer vijftig jaar."
Ze vroegen of ik werd herdoopt.
Ik zei nee; maar vertelde hen dat ik mezelf had laten dopen in de Naam van de Vader, de Zoon; en de Heilige Geest, bij de belijdenis van mijn zonden, waar ik hartelijk spijt van had, en bij de belijdenis van mijn geloof in Christus Jezus, dat Hij de Zoon van de levende God is. Dit is opgeschreven.
Ze vroegen hoe lang geleden dat was.
Ik zei: "Zesentwintig jaar afgelopen kerstdag."
Ze vroegen zich af of ik zo lang had bestuurd. Vraag: "Bent u in de bediening van het diaconaat, of bent u erin geweest?"
Ik bekende vrijelijk dat ik in de bediening was, hoewel ik zei dat ik het niet waardig ben.
Ze vroegen me verder of ik woord van vermaand gesproken had.
Ik zei nee.
Ze vroegen me of er de laatste tijd nog een man was geweest die op die plek had gepredikt.
Ik was stil. Na veel vragen zei ik hen echter dat het ons niet was toegestaan om iemand te belasten of te beschuldigen. Uiteindelijk vertelden ze me alle omstandigheden, namelijk dat ***Jan de Wever*** in de stad was geweest, en dat men opgenomen had, op een

zekere avond een ontvangst van leden heimelijk had plaatsgevonden, drie of vier waren opgenomen; en zij zeiden in het kort dat onze zuster die bij ons was opgesloten het had bekend, want zij hadden haar gemarteld.
En zij vroegen mij of Hans bij mij thuis had gelogeerd; ze wisten er alles van, ik kon het niet tegenspreken, maar moest het toegeven. Ze zeiden dat dit verboden was.
Ik antwoordde dat ik er geen spijt van had dat ik hem had ondergebracht, en als ik het opnieuw zou doen, zou ik het graag willen doen.
Dit woord dat ik er geen spijt van had, werd slecht ontvangen.
Ze vroegen me ook of ik had geadviseerd of ingestemd om naar Jan de Wever te sturen.
Ik zei: "Ja, met heel mijn hart."
Dit werd ook slecht ontvangen; maar ik geef er weinig om of zij het kwalijk hebben genomen, want zij nemen alles op de ergste manier. Dus gingen zij ermee naar de heren van de Raad, zoals ik sindsdien heb gehoord; en bovendien moeten ze een vollediger advies krijgen van de rechtbank.
Ik heb dit kort geschreven, want schrijven was allemaal te lang geweest, omdat ik niet genoeg materiaal heb om alles te schrijven. Ik zou het ook we willen als deze brief of een kopie ervan naar die van Haarlem zou worden gestuurd. Er was eens zonder mijn kennis een brief gestuurd door die van Haarlem, en gevonden in het huis van **Michiel Buyse**; die heeft mij zeer bezwaard, met betrekking tot honderd pond, die naar de armen waren gezonden en die ik zou hebben ontvangen; en ook met betrekking tot een erfenis van vierentwintig pond van **Joost Daems**. Ik antwoordde daarop, dat ik de brief nooit had gezien, wat het geval is; maar deze brieven veroorzaken veel verdriet. Ik heb zoveel brieven ontvangen als elke man in Vlaanderen of Brabant; maar ik heb mezelf vrijgemaakt van elke belangrijke toerekening. Verdrukking en banden moeten echter ergens vandaan komen; en bovendien ben ik ben tevreden met alles wat de Heere mij oplegt. God de Heere laat het gebeuren, opdat Hij daardoor zal bewijzen, of er iets in mijn hart is dat Hem onaangenaam is, of dat ik iets meer liefheb dan Hem; want de Heere is jaloers en Hij wil alleen onze liefde, wat Hij ook eeuwig waard is; want Hij heeft ons innig gekocht, namelijk met het kostbare bloed van Zijn Zoon, onze Heere Jezus Christus; daarom moeten we zulks ook bewijzen in de kracht van ons geloof, dat we Hem liefhebben boven echtgenoot, huisvrouw of kind; huis, veld, goud, zilver en het laatste en dierbaarste pand, dat is ons eigen leven.
Wanneer men aldus tot de toetssteen wordt gebracht, wordt het geopenbaard waarop men heeft gebouwd, of het goud, zilver, kostbare stenen is, óf hout, hooi of stoppels; want ieders werk zal dan beproefd worden, als door vuur.
Daarom raad ik mijn dierbare broeders en zusters in de Heere aan, die nu vrij zijn, dat u manlijk zult ontwaken, want het kan gemakkelijk gebeuren dat die vervolging ook bij u zal komen, zoals nu in Vlaanderen; wat deze vrijheid hadden we ook ongeveer zeven jaar.
Daarom hebben alle ware soldaten in Christus Jezus altijd nodig om zichzelf toe te rusten met de wapenrusting van gerechtigheid, om door te gaan, met de helm van zaligheid en het borstwapen van gerechtigheid, omgord met de gordel van de waarheid, en met het zwaard van de Geest en het schild des geloofs, waarmee wij in staat zijn om alle vurige pijlen van de goddelozen te doven. Maar vrienden, de luiaards staan hun wapens soms toe om in een hoek te staan, en daardoor zouden ze gemakkelijk roesten; en wanneer er een noodzaak voor een strijd zou zijn, zal de vijand (die rondloopt als een felle leeuw) over ons komen, dan helaas! ze zouden in de hoek moeten worden gezocht, volledig geroest en de vijand zou ons door listen verrassen.
Daarom geeft Paulus een goed advies en zegt: "Let op, blijf vast in het geloof, stop als mensen, wees sterk: laat al uw dingen met liefdadigheid gebeuren." I Cor. 16:13, 14. en

dus zou de vijand ons moeten verrassen met een strategie. Daarom geeft Paulus een goed advies en zegt: "Waakt, blijf vast in het geloof, houdt u mannelijk en laat al uw dingen met liefdadigheid gebeuren." I Cor. 16:13, 14.
Vrienden, ik zou meer moeten schrijven, maar u wordt zelf door God onderwezen; en gelijk de Zalving u leert van alle dingen, en is de Waarheid, en is geen leugen; en gelijk het u heeft geleerd, zult gij daarin blijven. 1 Joh. 2:27.
Ik zal u hierbij bevelen aan de Heere en aan het Woord van Zijn genade. Neem mijn stot schrijven ten goede.
Weet, broeder, dat ik mijn dochter een testamentbrief heeft geschreven, in het geval dat ons leven hier binnenkort zal eindigen.
Door mij, je zwakke broeder in de Heere, op 13 januari 1589, gevangengezet voor de Waarheid. Amen.
JOOST DE TOLLENAER.

DE TWEEDE BRIEF VAN JOOST DE TOLLENAER

Ik wens u, mijn hartgeliefde broeders en zusters in de Heere (die als verspreide vreemden in elk land zijn verspreid, gedreven en vervolgd vanuit hun landen, steden, huizen en goederen, en dit om de getuigenis van Jezus Christus), ras, vrede en barmhartigheid van God onze hemelse Vader, door Jezus Christus Zijn eniggeboren. Zoon, onze Heere en Heiland, door Wie wij deel hebben gekregen aan de Goddelijke beloften in Zijn heilige Naam want Hij heeft ons gereinigd door het badwater van de wedergeboorte in Zijn heilige bloed en heeft ons uit alle geslachten van de aarde gekozen, tot een heilig priesterschap, om geestelijke offers te brengen, aanvaardbaar voor God door Christus.
Moge Hij, mijn geliefde en van God beminde broeders en zusters, met Zijn Heilige Geest, in de innerlijke mens, tot de eer en glorie van de grote, onoverwinnelijke God van hemel en aarde, versterken en bevestigen, mijn geliefden in God opdat gij als felle lichten moogt schijnen onder de heidense natiën waaronder gij woont als verspreide vreemden, opdat vele duizenden zich aan uwe slippen vasthouden en zeggen: "Geliefden, wij zullen met u optrekken, want wij zien dat, de Heere is met u." Zach. 8:23. Hiertoe moge de Heere u Zijn zegening geven, tot lof, eer en eer van Zijn heilige, grote en aanbiddelijke Naam. Enz. enz.

… Want, vrienden, er is altijd een zeer groot strijd, uiterlijk en innerlijk; want vlees en bloed toont hun natuur, die door geloof moet worden weerstaan; uitwendig tegen de hoogmoed van de wereld en de valse profeten en leugengeesten, waartegen we moedig moeten strijden met het zwaard van de Geest, wat het Woord van God is.
Och vrienden, ik heb het al geproefd, want ik ben door hen ***twaalf*** verschillende keren ondervraagd, zes keer door de seculiere Overheid en zes keer door de valse profeten. De Overheid zeiden tegen me dat ik een gevoel van trots op me had en meer zulke slechte meningen; en dat ik daarom mezelf niet zou laten bewegen.
Ik vroeg hen, of dat een grote trots was, dat ik leed om beroofd te worden van al mijn bezittingen, van vrouw en kind, en ten slotte om een schouwspel te zijn voor alle mensen; dat ik zal worden verbrand op de brandstapel, en zo zal mijn vlees worden gegeven voor voedsel aan de dieren en aan de vogels van de hemel.
Ze zeiden opnieuw: "Ja, je bent er trots op."
Ik zei: "Nee, maar we zijn blij omdat we deel hebben gekregen aan het lijden van Christus."

Ik waarschuwde hen dat zij moesten toezien, voordat zij hun handen legden aan hen die hun geloof in vrede trachten te oefenen, die u noch de uwe hebben verwond.
Ze zeiden dat we rebellen en opruiers waren, en vele eenvoudige harten verleidden, en ze tot ons geloof brachten; en dat we een grotere straf verdienden dan dieven en rovers.
Ik zei: "Wij verleiden geen zielen, maar uw valse profeten verleiden vele duizenden zielen door hun leer en valse religie, die zij onder een schijn van heiligheid beoefenen."
Ze keken me streng aan. Er zijn veel andere dingen gezegd, die ik niet nodig acht om te schrijven. En wat betreft hun vraag naar mijn leeftijd, en hoe lang ik in het geloof was, en met betrekking tot mijn diakenschap, heb ik het in mijn andere brief geschreven, die sommigen van u misschien hebben gelezen, zoals ik begrijp uit een brief die ik gisteren ontvangen heb. Hetzelve was mij van harte lief; want, vrienden, het doet zoveel goed, wanneer brieven van troost en waarschuwing aankomen; ja, ze zijn meer waard dan veel stukken goud. Want, vrienden, een regel geschreven door de arbeid van een ander, smaakt veel beter dan wanneer iemand tien keer zoveel met zichzelf had.
Verder, vrienden, tien of twaalf dagen later stuurden de Overheid twee geleerde mannen, de parochiepriester van St. Jan, en een kanunnik, die ook veel te zeggen had en een zeer lange toespraak had gehouden, uiteindelijk met de vraag kwam, waarom ik was heengegaan van de moeder, de katholieke roomse Kerk.
Ik zei heel kort dat ik het niet als de ware, heilige Kerk beschouwde.
Ze vroegen: "Waarom?"
Ik zei: "Omdat er niets anders beoefend wordt dan een valse, verzonnen religie."
Dit namen ze zeer kwalijk, en er werden heel veel dingen over gezegd, net zoals het was met onze vrienden in vroegere tijden.
En in ongeveer tien of twaalf dagen daarna, kwamen zij weer en brachten de priester Michielken mee, die een afvallige is, en die in die tijd priester is geworden.
Toen zei de pastoor, wiens naam heer Jan van Dale is, tegen mij: "Kent u Mr. Michielken?"
Ik zei ja.
Hij zei: "Waarom wijkt u ook niet af van uw ketterij, zoals Mr. Michielken heeft gedaan? Als uw geloof goed was, zou hij er niet vanaf zijn gegaan en teruggegaan naar de moeder, de heilige Kerk."
Ik zei dat hij was vertrokken van de heilige Kerk van God, naar de aanbidding van afgoden en naar de leer van duivels.
Ze vroegen: "Wat is afgoderij in onze gemeente?"
Ik zei: "In de eerste plaats, alle beelden die erin staan, waar je kaarsen voor verbrandt, en je knieën voor buig." Ze zeiden dat de afbeeldingen de boeken waren voor de eenvoudige, en de mis en het offer dat zij verrichtten, waren allemaal heilige gebeden.
Ik zei: "Als alles goed was, zoals je zegt, moet je het in het Vlaams of in het Nederlands zetten, zodat het eenvoudige kan worden onderwezen. Hiertoe heb je het Evangelieboek waaruit je les zou kunnen geven. Maar je bent bang, dat de mensen er misschien te veel van leren."
Kortom, we hadden ook heel veel woorden met betrekking tot het zenden van predikers en de kinderdoop; maar ik acht het onnodig om er veel over te schrijven, want het gaat allemaal op dezelfde manier als is geschreven in het Offerboeck; want als ik alles zou schrijven, zou ik het niet op zeven of acht vellen papier kunnen zetten; en veel daarvan ben ik ook vergeten, want het gebeurde op zoveel verschillende tijden.
Eindelijk kwam daar de pensionaris Schoockman met zijn zoon, die griffier is van het strafhof. Hij gaf bevel dat ik **en Michiel Buyse** samen zouden komen om met hem te praten. Daarom bad ik de Heere, dat Hij me zou leiden overeenkomstig Zijn belofte.

Toen ging ik naar beneden, en toen ik en Michiel daar aankwamen, groetten wij hem met respect en hij wenste ons ook een goede avond. Hij vroeg ons samen of we niet moe werden om zo lang in de gevangenis te zitten.
Antwoord: "We moeten daar geduldig in zijn."
"Ja," zei hij, "het is jouw fout, en jij doet het jezelf aan, als je jezelf zou laten bewegen en zou afwijken van jouw mening, zou alles goed zijn, want het is slechts ijdelheid en een geest van trots, die je ertoe drijft."
Ik vertelde hem zoals ik eerder zei, dat dit offer van je lichaam en eigendom, geen trots was.
Hij verdedigde krachtig het Romeinse Rijk en verhoogde de Kerk van de priesters zeer, dat die vanaf de tijd van de apostelen tot nu toe altijd was geweest. Hij voerde ook veel onschriftuurlijke argumenten aan, die niet waard zijn om te worden geschreven. En nogmaals, hij zei: "Hoewel er enkele misstanden zijn, is het niettemin het geloof. Ik weet heel goed dat er priesters zijn die misschien meer deugdzaam kunnen leven, maar wij moet niet naar hun werken kijken, maar luisteren naar hun woorden."
Michiel zei: "Een goede boom draagt goede vruchten, wat een slechte boom niet kan."
In de tweede plaats zei ik: "Mijn heren, we hebben de Waarheid en ik hoop door de genade van God dat we ons eraan zullen houden tot het einde."
Hij maakte ook veel woorden, zeggende dat hij uit mededogen voortkwam die hij voor ons had; en omdat, zei hij, "omdat u niet naar de geestelijkheid wilt luisteren, kom ik uit eigen beweging en ben ik daartoe bereid, in de hoop dat je nog meer naar mij zou luisteren. Want (zei hij, en sloeg zijn borst) als het niet door hem was geweest, zou het al gedaan zijn met ons, maar hij had het voorkomen.
We weten ook, dat hij zeer grote invloed heeft, zowel bij de rechtbank als bij de heren van de stad, want in veel dingen in de regering van de stad, worden zijn adviiezen, in grote mate geraadpleegd. Dus zei hij ten slotte (opnieuw zijn borst slaan), dat we zouden moeten sterven; "want", zei hij, " het is bepaald door de heren van de Raad van Vlaanderen, door de Hoge raad, door het Hof en door zijne Hoogheid de Prins van Parma."
Daarop antwoordde ik vreugdevol, zeggende: "De wil van de Heere zal met ons gedaan worden; hiertoe (om eens te sterven) worden we geboren."
"Ja", zei hij, "sterven is geen kleine zaak, want dat zal u hierna in de verdoemenis brengen!" Want hij had ons eerder al vele malen verdoemd.
Michiel antwoordde, dat het oordeel God alleen toekomt.
Toen zei hij: "Misschien zou gijlieden wel zeggen, dat *wij* verdoemd zijn."
Toen zei ik: "Wij veroordelen degenen die buiten ons zijn niet; God zal hen oordelen."
Maar vrienden, zij zijn een aanmatigende trotse stam en zij lasteren God en Zijn heilige tempel zonder enige angst. Hij zei verder ook:" Als we zouden verloochenen, zou hij zijn best doen bij Zijne Hoogheid, al zouden ze zelf ten Hove moeten reizen.
Vrienden, we waren meer dan twee uur bij hem. En we gebruikten weinig woorden, behalve nu en dan, toen we iets niet konden doorgeven, wat een antwoord vereiste; want veel spreken heeft weinig baat, en zij zeggen dat zij ons komen leren; maar we willen niet door hen worden onderwezen. Dit zeiden de priesters alleen tegen mij, want we werden afzonderlijk onderzocht, behalve deze laatste keer.
En ongeveer vijf of zes dagen daarna stuurde hij zijn zoon opnieuw naar ons en vroeg ons of we deze zaak hadden overlegd ons bedacht hebben.
Daarop zeiden wij dat we wilden vasthouden aan het geloof in Jezus Christus, zoals we vanaf in 't eerste beleden. Vandaar dat hij ons verliet, 't welk op 28 maart was. Enz.

… Daarom, mijn geliefde broeders en zusters in de Heere, haast u ook en breng uw harten onder de bloedige banier van Jezus Christus, om te helpen Zijn smaad te verdragen buiten het kamp van de Heere, en dit uit pure liefde, zonder vreze. Want wie vreest, heeft pijn; maar volmaakte liefde verdrijft de angst. O vrienden, waar zulke liefde is, daar is liefde sterker dan de dood, en de ijver is hard als het graf; de kolen ervan zijn kolen van vuur en een vlam van de Heere, zodat veel water de liefde niet kan blussen. Hoogl. 8: 6, 7.
Laat daarom al uw dingen in liefde geschieden, en wees standvastig en onbeweeglijk en overvloedig in het werk van de Heere, wetende dat uw arbeid niet tevergeefs is voor de Heere.
Ik bid hier nederig voor je, om mijn eenvoudige schrijven ten goede te nemen, hoewel het niet goed geregeld is. Want, vrienden, het zij verre dat ik mezelf geschikt acht om aan te sporen, maar ik moet mezelf worden vermaand; maar ik neem mezelf ook op in alles wat ik hier heb geschreven, want het is gedaan uit eenvoudige, broederliefde; dit weet de Heere; en ik hoop door de genade van God om het te bevestigen met mijn dood, zoals waarschijnlijk lijkt volgens wat we horen.
Ten slotte, mijn lieve broeders, verheugt u, wees volmaakt, troost uzelf, wees eensgezind, leef in vrede; en de God van liefde en vrede zal met u zijn. II Korinthiërs 13:11. Waakt in het geloof!
Door mij, een zwakke broeder, een zwak lid van het lichaam van Christus, ook onverdiend voor al de genade van God en onwaardig voor Zijn genade, om te lijden.
O Heere, maak mij, onwaardige, waardig.
Michiel Buysen en ***Sijntgen Wens*** groeten je zeer met de vrede van de Heere.
JOOST DE TOLLENAER.

EEN BRIEF VAN JOOST DE TOLLENAER, AAN ZIJN MOEDER

Genade, vrede en genade van God, onze hemelse Vader, door Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon en de Verlosser van de hele wereld; want zoals door één man de dood in de wereld kwam, zo kwam er door één Man leven in de wereld, dat allen die in Zijn Naam geloven het eeuwige leven zouden verkrijgen. Moge Hij u versterken en bevestigen met Zijn Heilige Geest in al uw verdrukking en verdriet die u draagt om mijnentwil; maar wees geduldig, mijn lieve, beminde, oude moeder, want je verdrukking zal in eeuwige vreugde worden veranderd.
Den zelfven enige wijze en sterke, onoverwinnelijke God zij lof, glorie, eer, macht en eeuwig en altijd.
Na alle liefdevolle en christelijke groetenis aan u, mijn lieve en in God geliefde moeder S. J. H. en zuster in de Heere, die ik liefheb vanuit de diepste van mijn hele hart, deel ik u mee, dat mijn geest nog steeds onveranderd is, in de hoop door de genade van de Heere om vast te houden aan Zijn heilige waarheid, waarvoor ik ook mezelf niet beschaamd heb om te belijden voor de mensen, en dit op de grondslag dat Christus zich ook niet zal schamen om mij te belijden voor Zijn hemelse Vader en Zijn heilige engelen; wat een eeuwigdurende troost en beloning zal zijn voor degenen die tot het einde standvastig in het geloof zullen blijven. Hiertoe moge Hij mij en al diegenen die in nood zijn, met Zijn Heilige Geest, versterken en bevestigen, zodat Hij altijd in onze harten mag regeren tot de eer en heerlijkheid van Zijn heilige en meest waardige en aanbiddelijke Naam. Hierom bid ik dag en nacht in mijn zwakheid;
O mijn geliefde moeder, u die mij negen maanden met pijn en vreze hebt gebaard, en bovendien me met grote zorgvuldigheid hebt grootgebracht, waarmee zou ik in staat

moeten zijn om uw moederliefde te vergelden? Ik heb niets waarmee ik het volledig kan vergoeden. Maar omdat u God vreest, in hetzelve geloof met mij staande, heb ik een levende hoop op de eeuwige, almachtige God, dat Hij me kracht in mijn geloof zal geven, om het te voleinden tot de eer van Zijn Naam. En dit weet ik, zal een grotere vreugde voor je hart zijn, dan als ik je veel goudstukken tot een buit zou brengen.
Daarvoor heb ik goede moed, want de Heere is getrouw in al Zijn beloften; want Hij verlaat niemand die naar Hem vlucht als toevlucht; maar Hij behoudt Zijn uitverkorenen als de appel van Zijn oog. O, hoe aangenaam is het om de Heere te vrezen, voor hem die met een berustend hart zichzelf onderwerpt aan de Heere!
Laat ons daarom, zolang we de adem van het leven in ons hebben, wandelen in de reine liefde van de waarheid, als kinderen die uit God zijn geboren, want God is liefde, en hij die in liefde blijft, verblijft in God, en God in hem. 1 Joh. 4: 7, 8.
Vandaar dat Paulus zegt: "Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Zoals geschreven staat, om Uwentwil zijn wij de hele dag gedood, we worden beschouwd als schapen voor de slachting. Ja, in al deze dingen zijn we meer dan overwinnaars door Hem die van ons heeft liefgehad. Vandaar dat Paulus de liefde van de band van volmaaktheid noemt.
Hiermee zal ik mijn lieve en in God beminde moeder, een christelijk afscheid en eeuwig Adieu, toebidden. Adieu, mijn uitverkoren, geliefde moeder en zuster in de Heere. Wees van goede moed in de Heere en treur niet teveel over mij, want afscheid moet eens komen, maar we verwachten, in de hoop op geloof, een hemelse samenkomst, waar er geen afscheid meer zal zijn; daar hopen zij op u te wachten onder het altaar van Christus.
Ik bid u ook om altijd goede omgang met mijn lieve vrouw te hebben na mijn vertrek; want ik zal een ellendige weduwe achterlaten. Doe daarom het beste zolang je samen bent; want voor zover ik begrijp, kan het deze of de volgende week met ons beëindigen. de Heere schenk mij kracht in mijn laatste uiteinde.
Adieu, mijn lieve moeder; met een innerlijke kus van liefde en vrede.
Groet van mij mijn liefste en in God beminde huisvrouw, met de kus van liefde en vrede; en ook J.F.E. en V: T. met hun gezelschap; en Stoffel en Margriete S., wanneer het pas geeft.
Vaarwel en een laatste Adieu aan allen die God vrezen. Ik zou graag willen dat het geheim blijft, dat we hier brieven schrijven, want zij hebben ons ervoor in bezwaar gebracht en gepijnigd. Moge de Heere de ogen van al onze vijanden openen, zodat zij kunnen zien wie zij doorsteken en benauwen.
Door mij, je beminde zoon, in alle onderdanigheid, volgens mijn zwak vermogen.
JOOST DE TOLLENAER.

EEN TESTAMENT VAN JOOST DE TOLLENAER, AAN ZIJN DOCHTER

Als u kennis zoekt en uw stem verheft voor begrip; als u haar zoekt als zilver, en haar onderzoekt als verborgen schatten; dan zult u de vreze des Heeren verstaan en de kennis van God vinden. Spreuken 2: 3-5.
Als u God wilt dienen, wees er dan mee bezig, anders zult u Hem verzoeken. Jes. Syrach 18:23.
Wees niet lui in zaken, maar vurig van geest, verblijd u in de hoop, zijt geduldig in verdrukking; volhardt in gebed. Rom. 12:11, 12.

Doorzoek de Schrift; want gij meent in dezelve het eeuwige leven te vinden; en zij zijn het die van Mij getuigen. Joh. 5:39.
Vervloekt zij hij die het werk van de Heere nalatig doet. Jer. 48:10.

Ik, Joost de Tollenaer, je vader, werd gevangen genomen in Gent en in de Saucelet (de stadsgevangenis) gebracht, op de graanmarkt, na tien uur in de nacht van 13 januari 1589, en dit voor het Woord van God en het getuigenis van Jezus Christus. De Heere versterke mij door Zijn Heilige Geest tot het einde van mijn leven, en al diegenen die in nood zijn, zonder als ook in banden.

BRIEF AAN BETGEN

"Betgen, dit is uw ouderdom, dienende tot uw herinnering"

Betgen de Tollenaer werd geboren op 14 augustus 1574. God versterkt je in deugden overeenkomstig Zijn wil. En als ik sterf voor de Naam van de Heere, wordt de volgende brief u geschreven voor een testament en voor een herinnering, uw hele leven lang. Maar als ik niet sterf, is het voor de vermaak en het onderricht van je hart, dat je jezelf moet gedragen, om de Heere, uw God, te vrezen.
"Vrees God, en onderhoud zijn geboden; want dit betaamt alle mensen." Pred. 11:11

Door een heilig geloof en liefde krachtig
Wordt de mens zalig door Jezus Christus waarachtig.

Moge de enige en barmhartige, almachtige God, die vol is van alle genade en een Vader van de ellendige weduwen en wezen; en een Heerser van allen die op Hem vertrouwen, Hij wil u mijn dochter en kind, doen opgroeien in wijsheid en in de kennis van de Waarheid, zodat je de allerhoogste God mag kennen en leren vrezen, die u heeft geschapen en gemaakt de hemel en aarde, de zee en alle waterfonteinen. Moge de eeuwige almachtige Vader u dit door Jezus Christus Zijn eniggeboren Zoon, onze Heere en Zaligmaker, schenken. Amen.
Hoor, mijn lieve kind Betgen, en versta mijn woord, geschreven aan u in de Nnaam van de Heere, en laat mijn rede in uw hart binnenkomen en ontvang het als een kostbare schat van goud; dat wil zeggen, dat u van uw jeugd bent geleerd de Heere, uw God, te vrezen met heel je hart, met heel je ziel en met al je krachten; en wandel in al Zijn wegen, en dien de Heere met het hele hart en ziel, en onderhoud de geboden van de Heere, uw God, zodat het goed met u zal gaan in het land; en de Heere zal u Zijn rijke genade en alle mogelijke geestelijke zegeningen geven. Want de vrees van God is een overvloeiende fontein van het eeuwige leven, die hart en geest levend maakt, en een verlangen en verlangen werkt om de woorden van God te horen; want zij versterken de innerlijke mens in ziel, geest en lichaam.
Daarom, mijn dierbaar kind, probeer vanaf uw jeugd te mijden en het kwade te vermijden; want het is nu tijd zijn om waar te nemen en te leren onderscheiden wat goed en kwaad is. Want hij die weet het goede te doen en het niet doet, het zal voor hem als zonde worden gerekend. Jakobus 4:17. En de wijze man zegt: "Dat de Geest van God niet woont in een zorgeloze ziel, noch in een lichaam dat is onderworpen aan de zonde." Wijsh. 1: 4. Leer daarom voortaan de zonde te schuwen als het gezicht van een slang. Wees dus nuchter, van goed gedrag en bescheiden en vermijd elk lichtvaardig gezelschap, dat vleselijk en werelds is; want de wereld en al de begeerlijkheid daarvan zullen vergaan, maar die de wil van God doet, zal in der eeuwigheid blijven. 1 Joh. 2:17. Houd daarom uw omgang met hen die de Heere vrezen en wandel in Gods

wegen; en ge zult opgroeien als een dochter van Sara, die aangenaam zal zijn voor de Heere.
Daarom, mijn kind, als u wijsheid mist, moet u het van God vragen; Die geeft het aan alle mensen vrijgevig en verwijt het niet. Maar hij moet in geloof vragen, niets twijfelen, en het zal hem gegeven worden. Jakobus 1: 5, 6. Daarom vraag de Heere, uw God, nederig met gebogen knieën, en doe dit vaak en voortdurend. Waar gij gaat, staat, werkt, hebt altijd de Heere voor ogen, roept Hem aan met gebed en smeking en zegt: "O Heere, mijn Heere, leid mij op Uw wegen, geef mij wijsheid die komt van de troon van Uw glorie, en reinig mij van al mijn zonden, opdat ik waardig ben een heilige tempel te worden. Geef me genade dat ik zachtmoedig en nederig van hart mag zijn, en klein in mijn eigen ogen, zodat Uw Heilige Geest in mij mag wonen, en dat ik mag opgroeien in Uw heilige Goddelijke vrees, voor de eeuwige zaligheid van mijn ziel, en voor de lof, glorie en eer van Uw heilige, meest waardige, schattige Naam. O Heere, versterk me, ellendige, omdat ik slechts stof en as ben. O Heere, wees mij genadig en help mij tot in eeuwigheid. Amen."
En als u, mijn kind, aldus uw hart met alle nederigheid voor de Heere betuigt en onophoudelijk aan Hem kleeft met gebed en smeking, zal Hij behagen in u hebben en u de kennis van wijsheid overvloedig geven in de vrees voor God. Want de vrees voor God is een boom des levens en zijn takken zullen voor altijd bloeien, en zijn vruchten bestaan in gerechtigheid, vrede en vreugde in de Heilige Geest, en zijn bladeren dienen voor de genezing van de volken; maar niemand kan eten van de vruchten dan degenen die wedergeboren zijn uit het water en de Geest; die door de doop in Christus Jezus de oude Adam hebben begraven met al zijn vleselijke lusten; die afstand doen van de duivel, de hel, de dood, de wereld en al haar valse verschijning, en voortaan wandelen volgens de heilige wil van God de Heere, met alle uitverkoren kinderen van God, wiens namen zijn geschreven in het boek van het eeuwige leven. Enz.
ER volgen nog 9 foliokolommen.

… Bij deze, mijn lieve kind Betgen, neem ik voor deze tijd een eeuwige Adieu; En beveel ik u aan God de hemelse Vader, die de Vader is van alle weeskinderen, en van allen die Hem vrezen en liefhebben. En vergeet nooit ijverig te bidden en de Almachtige God te vragen, en u zult van Hem ontvangen, meer dan u vraagt, als het in overeenstemming is met Zijn wil.
Adieu, mijn kind, als we elkaar niet meer zouden zien. Ik bid de Almachtige God en Koning der koningen, dat Hij u zal regeren door Zijn Heilige Geest, zodat ik u mag ontmoeten op de wolken des hemels, waar geen afscheid meer zal zijn. Dit bid ik God door Zijn onpeilbare genade en liefde, met gebogen knieën en een wenend hart en opgeheven handen.
O Heere, hoor mijn gebed en laat het gebeuren, dat door de vrucht van mijn lenden Uw heilige, meest waardige en aanbiddelijke Naam nu en voor altijd geprezen moge worden. Amen.
Mijn kind Betgen, als ik sterf, zou ik graag willen dat je moeder aan je gaf, voor een eeuwig gedenkteken, een Testament, een Dirrick Philips Fundamentboek en een Liedboek en een boekske van Jacob de Keersgieter; die leest ijverig daarin, want er zijn veel schone vermaningen in vervat.
Van mij, je vader, JOOST DE TOLLENAER die je alles goed wenst. 1589.

Folio 779

211.BARTHOLOMEUS PANTEN, MICHIEL DE WEDUWNAAR EN KALLEKEN N., 1592

Bartholomeus Panten (ook wel Meeuws of Remeeuws Pantijn), een doperse martelaar, werd geëxecuteerd door opknoping in het Gravenkasteel (kasteel en gevangenis) in Gent, op 15 september 1592 samen met Michiel de weduwnaar (Michiel de Cleercq).
Deze twee mannen waren ***de laatste*** doopsgezinde martelaren om hun leven te bieden omwille van Christus in Gent. Hij was een diaken en de leider van de Gentse Doopsgezinde gemeente in de laatste jaren van zijn bestaan. Hij werd geboren in het Vlaamse stadje Roesselare, had 20 jaar eerder werd gedoopt, en was 48 jaar oud. Hij werd zwaar gemarteld, maar onthulde niet de namen van zijn collega-leden van de kerk, noch afstand van zijn geloof, maar bleef trouw en standvastig tot het bittere einde. Bartholomeus werd in 1572 herdoopt en was vader van 6 kinderen. Hij vervulde de rol van leider der Mennonietische gemeente te Gent in het laatste kwart der XVI° eeuw (was tevens ook diaken).
Op de Martelaren opgenomen Martelaarsspiegel van Van Braght drie brieven die Bartholomeus schreef in de gevangenis. De derde brief was een "testament" aan zijn dochter, die na zijn gevangenschap had in een rooms-katholiek klooster geplaatst aangepakt.

Michiel de weduwnaar (Michiel de Cleercq), een doperse martelaar, werd in beslag genomen in Gent, in juli 1592 met Bartholomew Panten en een zuster **Kalleken N.** Na een marteling op het rek waarin ze moedig hun geloof beleden, werden de mannen opgehangen in het Gravensteen Kasteel; Kalleken werd vrijgelaten. De spaarzame informatie door van Braght's Martyrs Mirror aanzienlijk aangevuld met de gegevens uit de officiële documenten gepubliceerd door Verheyden.
Michiel de Cleercq werd geboren rond 1552 in het St. Eichem, in de buurt van Aalst in België. Door handel was hij een wever. H. G. Janssen (Kerkhervorming in Vlaanderen 1, 377) plaatst hem onder de calvinisten. Dit is fout. In eerste instantie werd hij lid van de Calvinisten. Hij woonde in Sluis, Zeeuws-Vlaanderen. Hij wilde een Gereformeerde predikant te worden, maar werd gediskwalificeerd door de klasse van Brugge (1579). Michiel leefde van ongeveer 1581 te Gent, na de toetreding tot de Doopsgezinde gemeente in 1588. Vanaf dat moment, zowel door de vaste overtuiging en zijn onverschrokken activiteit, was hij een sterke pijler voor de worstelende gemeente op de tijd die zwaar werd getroffen door het verlies van haar leiders in de vervolging. De datum van de executie was 15 September 1592.

Kalleken N. was een doperse vrouw die werd gearresteerd in juli 1592 in Gent, samen met Bartholomew Panten en Michiel de Cleercq. De twee mannen onderging de dood in Gent op 15 september 1592. Volgens Van Braght's verklaring werd Kalleken ter dood werd gebracht met de twee mannen; dat is echter een fout. Volgens Verheyden is niets te vinden in de documenten over Kallekens dood; maar ze werd vrijgelaten nadat ze haar geloof had afgezworen. Gameo

Verheyden Gentse martelaars

1592, 15 September. Gent

249. **Bartholomeus** (Remeeus.) **PANTYN** (Pantin, Panten), geboren te Roeselare, filius Pieters, 48 jaar (3), Doopsgezinde, binnen het Gravenkasteel gehangen.
A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1591-1594, f° 52-60, 72v°-73. Stadsrekening, a° 1592-1593, f° 378. Ra. B.,C.C., nr. 12.124, a° 1591-1594, f° 11v°. VAN BRACHT, dl. II, blz. 779, 780-786: bevat de brieven van Bartholomeus Panten.

1592: 15 September.

250. **Michiel de CLEERCQ** (de Cleerc of de Weduwaer, Bollemoes), geboren te Sint-Antelinks (arrondissement Aalst), filius Jans, 40 jaar, Doopsgezinde, op het Gravenkasteel gehangen (1).
H. Q. JANSSEN beweert dat Michiel in 1566 onder de vurigste Calvinisten te rekenen valt te Eekloo; dit is echter absoluut geen volstrekte zekerheid (2). Op dat ogenblik is Michiel nauwelijks 14 jaar oud, dus een relatief jeugdige ouderdom om reeds zo fel opgemerkt te worden.
De gelijkstelling wordt nog door een ander document bemoeilijkt: de pastoor van Eecloo, Mathias Pasia, vermeldt als deelnemers aan de beeldstormerij aldaar o.a. ook een „Michiel de Cleerck, ung machon, surnommé bollemoes" (3).
Tijdens zijn verhoor in 1592 verklaart Michiel nochtans wever te zijn, zonder een nader ambacht te vermelden. Merkwaardig ook dat men zijn bijnaam niet meer vermeldt, hetgeen toch deel uitmaakt van de identificering der verhoorde gevangenen.
Wel is het mogelijk dat Michiel in zijn jeugd tijdelijk metselaar geweest is, dat zijn bijnaam door de een of andere omstandigheid niet aangetekend werd, toch achten we JANSSENS' beweringen minder waarschijnlijk.
Wat de datum van overlijden betreft, kunnen we evenmin akkoord gaan met H. Q. JANSSEN, die — steunend op een lijst der Avondmaalbediening te Sluis — 10 November 1582 opgeeft. Op dat ogenblik bevindt Michiel zich reeds geruimen tijd te Gent en heeft hij zich reeds afgescheurd van de Calvinistische gemeente te Sluis. Michiel verklaart op 1 Juli 1592 inderdaad dat hij „alhier binnen deser stede ten tyt van XI jaeren continuelick in diverssche huysen ende straten ghewoont..." heeft (4).
Michiel de Cleercq werd inderdaad een krachtige steun voor de Doopsgezinde gemeente te Gent, in de moeilijke ure met een rotsvaste wilskracht iedere foltering trotserend, zonder dat hem ook maar de minste bekentenis over de lippen kwam.

(1) **Kalken N.,** met deze beiden gevangengenomen, werd nadien vrijgelaten, na het afzweren van haar Doopsgezinde geloofsovertuiging (VAN BRAGHT, dl. II, blz. 779).
(2) H. Q. JANSSEN, Kerkhervorming in Vlaanderen, dl. I, blz. 377.
(3) Ra. B., Raad van Beroerte, nr. 76, f° 69-696°, 71v°, 73v°.
(4) A. (Stad) G., Bouc van de Crime, a° 1591-1594, f° 56-56v°.

In het jaar 1592, in de maand juli, werden er te Gent in Vlaanderen aangehouden, voor de toepassing van het Woord van God, twee broeders en een zuster, genaamd ***Bartholomeus Panten, Michiel de weduwnaar en Kalleken N.,*** die veel te lijden hadden de verleiding, en werden streng onderzocht, door de priesters, de jezuïeten, en ook door de pensionaris, voor wie zij vrij en onbevreesd hun geloof beleden, waaraan zij standvastig vasthielden zonder ervan af te wijken.
Daarop gebeurde het dat de zuster werd vrijgelaten van haar banden en in vrijheid werd gesteld.
Maar de broeders werden zwaar gemarteld, opdat zij zouden afvallig worden van hun God en hun medebroeders zouden aangeven. Maar God, die de Zijnen niet verlaat, maar ze bewaart als de appel van. Zijn oog, versterkte hen, dat zij in staat werden gesteld om standvastig aan Hem en Zijn woord vast te houden, en om te voorkomen dat hun lippen hun broeders in moeilijkheden brengen.
Daarom werden ze uiteindelijk ter dood veroordeeld als ketters, voor het getuigenis van Jezus Christus, en nadat ze eerst aan de galg waren opgehangen, en gewurgd in het Kasteel van de graaf, werden ze vervolgens begraven in het veld van de galg. En terwijl zij de Heere Jezus Christus hielpen om Zijn smaad te dragen, zo zullen zij ook met Hem worden opgenomen in Zijn heerlijkheid, vol eer en licht, om voor eeuwig met Hem te leven in vreugde en blijdschap.

We hebben hier ook, in het belang van de lezer, de brieven toegevoegd die Bartholomeus Panten in zijn banden schreef.

DE EERSTE BRIEF VAN BARTHOLOMEUS PANTEN, SCHRIFTELIJK AAN ZIJN BROER KAREL, TE HAARLEM

Na een liefdevolle groet aan u, mijn beminde broeder, zonder uw vrouw en huisgezin te vergeten, deel ik u mee dat ik door de genade van de Heere goed naar het lichaam ben; en wat de geest betreft, is het mijn doel, door de hulp van de Heere, om tot het einde toe vast te houden aan de waarheid, die ik u ook toewens.
Verder, mijn geliefde broeder, breng ik je op de hoogte van de toestand waarin ik nu ben, dat wil zeggen, dat ik nu samen met een andere man en een vrouw in Gent gevangen zit, voor het getuigenis van onze Heere Jezus Christus, en de waarheid van het Evangelie; waarvoor de andere man en ik zijn gemarteld, en ik heb onwaardige ook leed; en ze dreigden ons nog verder te pijnigen. Maar Petrus zegt: "En wees niet bevreesd voor hun angst, wees niet ontroerd, maar heilig de Heere God in uw harten; omdat ze u niet kunnen doen dan hen van God is toegestaan". 1 Petrus 3:14, 15. En Paulus zegt tegen de Korinthiërs: "Want wij weten dat, als ons aardse huis van deze tabernakel werd gebroken, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen. Wij haken daarnaar en zijn ernstig verlangend om bekleed te worden met ons huis dat uit de hemel is; opdat we niet naakt bevonden worden. II Corinthians 5: 1-4. Enz.

... Daarom, mijn lieve broeder, wees vriendelijk en aanhankelijk met elkaar en vergeef elkaar, net zoals God je door Christus heeft vergeven. Paulus zegt ook: "Waarschuw hen die ongeregeld zijn, troost de kleinmoedige, ondersteun de zwakken, wees geduldig jegens alle mensen. Zie dat niemand kwaad voor kwaad iemand vergeldt, maar volg altijd wat goed is, zowel onder elkaar als bij alle mensen."
Hier, mijn lieve broeder, ik bied je Adieu, als we elkaar niet meer zouden zien.
Geschreven in mijn banden, aan Karel Panten, mijn broeder, door mij,
BARTHOLOMEUS PANTEN.

BRIEF VAN BARTHOLOMEUS PANTEN, EEN INSTRUCTIE VAN HET WOORD DES HEEREN; EN EEN VERSLAG VAN ZIJN ONDERZOEK

Zoals de lelie tussen doornen, zo is Mijn vriendin, enz. Hooglied 2: 2

Christus Jezus leert. ons, Matt. 5: 10-12: "Zalig zijn zij, die vervolgd worden om der gerechtigheid wil, want hunner is het Koninkrijk der hemelen." Gezegend zijt gij, wanneer de mensen u zullen beschimpen en vervolgen en alle kwaad tegen u zullen zeggen valselijk, om Mijnentwille. Verheug me en wees buitengewoon blij; want uw beloning is groot in de hemel, want zo vervolgden zij de profeten die vóór u waren."

Maar mijn lieve vrienden, het lijden van deze tegenwoordige tijd is niet waardig om te worden vergeleken met de heerlijkheid die in ons geopenbaard zal worden; want het oor heeft niet gehoord, noch gezien, wat God heeft bereid voor hen die Hem liefhebben; want de rechtvaardigen zullen in eeuwigheid leven; de Heere is hun beloning en de zorg voor hen is bij de Allerhoogste; daarom zullen zij een heerlijk koninkrijk en een prachtige kroon ontvangen uit de handen van de Heere. Wijsh. 5:15,

16. Laten we daarom met de ogen van de geest naar de schone beloften kijken, en met Mozes liever kiezen om verdriet te lijden met de kinderen van God dan om de geneugten van de zonde een tijdlang te genieten; want hij zag op de beloning en achtte de smaad van Christus groter dan alle schatten van Egypte. Hebreeën 11: 25, 26.
Hiermede, mijn lieve vrienden, zal ik u aanbevelen bij de Heere, en aan het rijke Woord van Zijn genade; dat je daardoor in deze tijd moogt opgroeien, bloeien, vruchtbaar en bloeiend zijn. Door mij,
BARTHOLOMEUS PANTEN.

De volgende zijn enkele redeneringen die wij, gevangenen hadden met de Jezuïeten. Ik heb ze kort geschreven, volgens het beste van mijn herinnering; want om ze woord voor woord te schrijven zou onmogelijk zijn. Als we samen hadden kunnen zijn, had ik iets meer volledig kunnen schrijven, want er zijn al een aantal dagen verstreken sinds het plaatsvond. Als bewijs citeren ze veel van Augustinus, en andere van hun leraren, en beweren ook dat ze zo lang hebben bestaan. Ze weten niet of willen het niet weten, dat ze de aarde lang bezeten hebben met bedrog, geweld en tirannie, de onverbloemde waarheid verwerpend, en in plaats van de waarheid de leugens hebben geloofd, zoals Paulus verklaart hoe God sterke waanideeën zendt, omdat zij de liefde van de waarheid niet hebben ontvangen, maar behagen hebben in ongerechtigheid: Lees 2 Thess. 2. Daar is geschreven van de mens der zonde en de zoon des verderfs, die zich verzet en verheft boven al wat God wordt genoemd, of wordt aanbeden.
Ik vertel je verder dat ze me hebben aangevallen en dat ze me graag terug willen brengen naar hun Leer. Ik had ze graag willen laten zien in de gelijkenis van het onkruid van het veld (Mattheüs 13:24) dat het onbetamelijk is en in tegenspraak is met de Leer van Christus, en ook in strijd is met de gemeenschappelijke liefde en fatsoen dat iemand moet worden gevangen genomen voor zijn geloof (of, van een verkeerd verstand van de heilige Schrift), zijn goederen afpakken, gemarteld of ter dood gebracht; en ik stelde hun ten dele de verklaring van Christus voor, dat de Vader van het huisgezin zijn dienaren opdroeg, dat zij het onkruid en de tarwe mochten laten samengroeien tot de oogst, die het einde van de wereld is, volgens de eigen Christus' verklaring.
Maar ze zeiden: Jam marces est, dat is: "Het is nu de oogst."
Ik zei: "De oogst is het einde van de wereld en de maaiers zijn de engelen"; door toe te voegen: "Je matigt de dienst aan van engelen."
Ze wilden zich verontschuldigen bij de Overheid; maar ik waarschuwde hen, aangezien zij de leraren en predikers van de Overheid waren; dat ons bloed van hun handen afgeëist zal worden, als zij de Overheid zoiets leren, en hen daartoe aanmoedigen, dwingen of raad geven; zoals zij doen overeenkomstig mijn inzicht, want het is in strijd met de leer van Christus en het gebod van God. Toen Zijn dienaren Hem vroegen, of zij het zouden uitroeien, zei Hij hun: "Neen, opdat gij, terwijl gij het onkruid niet verzamelt, ook het koren met hen uitroeit". Maar zij willen wijzer zijn en heersen over Christus; waardoor ze laten zien dat ze antichrist zijn, dat wil zeggen, in tegenstelling tot Christus en Zijn leer. Want als zij ware christenen en discipelen van Christus waren, de Bruid, ja schapen, duiven en leden van Christus, of takken aan de wijnstok, zij zouden niemand vervolgen of iemand leed berokkenen, maar liever lijden en vervolging verdragen. Maar de boze mensen en verleiders zullen steeds erger worden, bedriegen en bedrogen worden. 2 Tim. 3:12, 13.
Nogmaals, we hadden ook een controverse over de doop met dezelfde Jezuïeten, en ook met de decaan van St. Jans en hun Pastoor, die de kinderdoop verdedigden en beschouwden het noodzakelijk voor zaligheid.

Maar ik citeerde voor hen verschillende Schriftgedeelten, dat de doop betrekking heeft op gelovigen, en dat het niet genoeg is, dat het geloof met de mond wordt beleden, maar dat het ook met het hart moet worden gedaan, zoals Filippus zei tegen de eunuch. Handelingen 8:37." Als u gelooft met heel uw hart, dan mag u gedoopt worden." Ik vertelde hen ook dat Filippus het Woord van God predikte tot die van Samaria, en toen zij Filippus geloofden (die tot hen predikte over het koninkrijk van God en de naam van Jezus Christus), werden zij gedoopt zowel mannen als vrouwen.
En **Michiel** citeerde de Schrift uit de Handelingen van de apostelen, in het 2e hoofdstuk. Enz.

… Er werden veel andere woorden gezegd, betreffende hun afbeeldingen en afgoden, en hun mening was dat ze gemaakt en opgericht mochten worden, maar dat ze niet mochten worden aanbeden, en dat als er iemand was die deed, deze moet terechtgewezen worden, zoals zij zeiden; en op deze manier spraken ze….

En er werd nog meer over gezegd tussen Michiel en hen, maar wat ik zei, heb ik het bestet onthouden.
Hier mee Adieu voor deze tijd; vaarwel; lees met begrip, en houd het geheim voor heden, dat de heren het misschien niet zullen horen. Door mij,
BARTHOLOMEUS PANTEN.

EEN TESTAMENT VAN BARTHOLOMEUS PANTEN AAN ZIJN KLEINE DOCHTERTJE, DIE NA ZIJN DOOD DOOR DE PRIESTERS IN EEN KLOOSTER WAS GEPLAATST

Mijn lieve kind, hoor de instructie van je vader en vergeet het niet, als God je toestaat op te groeien, en je je verstand bereikt hebt; en denk eraan hoe ik je voorging, volgens mijn beperkte bekwaamheid, in alle onvolmaaktheid (die ik voor God beklaag), om binnen te gaan door de enge poort. Want breed is de poort en breed is de weg die leidt naar het verderf, en er zijn er velen die daar binnengaan; want eng is de poort, en smal is de weg, die naar het leven leidt, en weinigen daar zijn die vinden.
Pas op voor valse profeten, die naar je toe komen in schaapskleren, maar van binnen zijn ze roofzuchtige wolven. Je zult ze kennen aan hun vruchten. Zal men doornen of distels van druiven verzamelen? Mijn lieve kind, ik zeg dat het onmogelijk is; let daarom op hun vruchten; want het komt op geen enkele wijze overeen met de Heilige Schrift, dat iemand moet worden vastgehouden, vervreemd van zijn eigendom en ter dood gebracht voor zijn geloof; want noch Christus noch Zijn discipelen deden dit; maar zij moesten van de ongelovigen lijden en werden door hen gedood, zoals duidelijk blijkt, dat Christus Zelf tot de overtreders gerekend werd en als een Lam tot de dood werd geleid en als een schaap stom voor haar scheerders.
Vandaar, mijn dierbaar kind, probeer deze Herder te volgen, als u een van Zijn schapen wilt zijn; want Petrus verklaart van Hem: "Christus heeft ook voor ons geleden, ons een voorbeeld nagelaten, dat wij Zijn voetstappen zouden volgen; Die geen zonde heeft gedaan, en ook geen bedrog in Zijn mond gevonden; Die, toen hij beschimpt werd, niet opnieuw schold, wanneer Hij leed, dreigde hij niet, maar gaf het over aan Hem die rechtvaardig oordeelt." 1 Petrus 2: 21-23.
Vandaar mijn dierbare kind, de Hertog van ons geloof ging het Zelf eerder ook zo. Zoals Paulus ons verklaart: "Daarom alzo wij ook omringd zijn door een zo grote wolk van getuigen, laten wij elk gewicht en de zonde afleggen en de zonde die ons zo gemakkelijk omringd, en laten we de loopbaan die ons is voorgegaan met geduld lopen; ziende op onze Leidsman en Voleindiger van ons geloof; enz..

… Vandaar, mijn lieve kind, wandel op je paden volgens de heilige Schrift, die je de juiste waarheid zal tonen; want die zoekt zal vinden en dengene, die klopt, zal geopend worden. Bid daarom de Heere om hulp en kracht, want Hij is de Gever van alles wat goed is; opdat u na dit leven de welkome stem hoort: "Komt, gezegend van mijn Vader, beërft het koninkrijk dat voor u is bereid vanaf de grondlegging der wereld: want ik had honger en gij gaf mij vlees; ik had dorst, en gij hebt mij te drinken gegeven; ik was een vreemdeling, en gij hebt mij gevangengenomen; naakt; en gij hebt mij gekleed; ik ben krank geweest, en gij hebt mij bezocht; ik ben in de gevangenis geweest, en gij zijt tot mij gekomen." Mat. 25: 34.
Daarom, mijn lieve kind, oefen u hierin en geniet ervan: doe volgens Tobias raad: "Als u veel hebt, geef veel, als u weinig hebt, geef dan weinig, en dat met een trouw hart." Tobias 4: 8.
O mijn dierbare kind, let op wat ik u geschreven heb, en wees altijd trouw en gehoorzaam aan mensen, in alles wat niet in strijd is met de waarheid; en wees ijverig in uw werk, hoffelijk, vriendelijk en zachtmoedig; want de vrucht van de Geest is in alle goedheid en gerechtigheid en waarheid. Ef. 5: 9.
Hiermee beveel ik mijn dierbare kind aan de Heere en degenen die God vrezen.
Dit is door mij, je vader, Bartholomeus Panten, geschreven op dezelfde dag dat ik werd gemarteld voor de naam van de Heere; zowel daarvóór als ook ná het martelen.
Laten jullie die dit lezen, of het horen lezen, onthouden, en wees niet verbaasd, hoewel dit heeft plaatsgevonden, want de apostel Petrus zegt: "Geliefden, acht het niet vreemd, alsof iets vreemds met je gebeurde maar verheugt u, voor zoverre gij deel hebt aan het lijden van Christus, opdat u in de tijd van Zijn openbaring u kunt verblijden met buitengewone vreugde, als gij nu hier versmaad wordt vanwege de Naam van Christus.' Amen. Door mij,
BARTHOLOMEUS PANTEN.

Folio 789

212.AELTGEN BATEN, EN MAEYKEN WOUTERS, 1595

Aeltjen Baten, een martelares van de wederdopers, die verdronken werd in de Maas in Luik, aan het einde van oktober 1593 (Martyrs Mirror, 24 juli 1595, wat zeker onjuist is). Met Quintijn Jacobs en een jonge vrouw **Maeyken Wouters** in Zonhoven bij Hasselt, waar ze woonden, werden alle drie werden naar de gevangenis gebracht. Quintijn werd vrijgelaten, maar de vrouwen konden niet van gedachten veranderen. Tien weken lang werden ze in de gevangenis "in de deuren van Officiaels" bewaakt. Wanneer zij hun vonnis hoorden " danken zij de Heere met een lachende mond." Tegen de beul die hen naar de Maas bracht, zei Aeltje: "Dit is een schone stad, och, dat ze zich evenals Nineve zou bekeren." Dan werd het spreken hen belemmerd en werden ze in het water gesmeten.
Vanuit de gevangenis stuurde ze naar een man gestuurd met de boodschap: "Voedt mijn kinderen op in de vreze des Heren". Een liedje over haar, begint: "Voorwaer 't dient niet versweghen, des weerelts blintheyd groot," is te vinden in Veelderhande Liedekens (1559) en latere liedboeken.

Maeyken Wouters (Wauters, Wolters), wederdopers martelares werd samen verdonken met Aeltjen Baten in Luik. Op dezelfde dag werden ze van een brug in de Maas in gegooid. Volgens Van Braght gebeurde dit op 24 juli 1595 nadat de vrouwen tien weken in de gevangenis hadden gezeten. Volgens de verklaring van Daris (Bax deel II, 344) vond de executie plaats op 29 oktober 1593. Dit is niet erg houdbaar, omdat de brief van Maeyken dateert van **1595.** Aeltgen

was een vrouw van middelbare leeftijd, Maeyken tamelijk jong en ongehuwd. Beiden waren inboorlingen van Zonhoven op het grondgebied van Vogelsanck, Belgisch Limburg.
Het nauwkeurige en gedetailleerde verslag in de Martelarenspiegel toont hun vast vertrouwen in het proces en zelfs in marteling. In de gevangenis schreef Maeyken een brief aan haar ouders en verder aan "alle gelovigen (dat wil zeggen leden van de gemeente) en allen die de waarheid liefhebben." Deze martelaren worden gevierd in de hymne "Voorwaer 't versweegen niets, des weerelds blintheyt groot" gevonden in Veelderhande Liedekens van Lenaerdt Clock (Haarlem, 1598) en andere Nederlandse gezangen. Gameo

Aeltgen Baten was een bejaarde vrouw en **Maeyken Wouters** een jonge vrouw van ongeveer vierentwintig jaar. Beiden werden geboren in Sonhoven, in de heerlijkheid van Vogelsang, behorend tot het grondgebied van Luyck; en woonden daar.
Door de genade van God verkregen zij de ware kennis van het heilige Evangelie, geloofden zij hetzelve, pasten zij hun leven aan, overeenkomstig de vereisten ervan, en liet zij zich dopen op het geloof in Jezus Christus, overeenkomstig Zijn Goddelijk gebod en de beoefening van Zijn dierbare apostelen.
Aangezien dit echter niet kon worden getolereerd, werden er klachten bij hen ingediend in Luyck, waar het Hof was gevestigd, en waar orders werden gegeven om hen daarheen te brengen als gevangenen; wat werd gedaan, op de volgende manier: De heren van Luyck hebben bepaalde dienaars genaamd trappers [vallenzetters], wie ze door het land stuurden wanneer ze iemand wilden arresteren. Ze stuurden veertien van deze Trappers van Luyck naar Sonhoven gezonden om deze twee vrouwen of anderen te arresteren en ze naar Luyck te brengen. Ze vingen eerst Aeltgen, en daarna Maeyken en haar broeder (die nog heel jong was), waar ze zich klaar hadden gemaakt - en het was de bedoeling van beiden, - als hun vader had moeten worden meegenomen, om dan met hem mee te gaan en niet te verloochenen; maar aangezien zij de vader niet vingen, ontsnapte haar broeder ook aan de trappers.
Dus werden ze deze twee schapen naar Luyck geleid; maar aangezien zij op hun weg naar Luyck, Hasselt moesten passeren, een stad omtrent een mijl van Sonhoven, werden deze twee lammeren door veel van hun kennissen in Hasselt toegesproken en het werd het zeer betreurd dat zij naar Luyck moesten gaan, in de gevangenis. Veel sympathie en bekommernis werd voor hen uitgedrukt.
Maeyken zei tegen hen: "Als de Heere dat zo heeft bevolen, ga ik liever naar Luyck dan naar huis."
En aldus gingen zij door de stad en gingen naar Luyck, een weg van ongeveer acht mijlen. Toen zij daar aankwamen, werden zij tien weken gevangen gehouden in de toren van de ambtenaar. Gedurende deze tijd toonden ze elkaar grote liefde, niet weinig tot opbouwing en bemoediging; want de jonge zuster zou graag in haar eigen lichaam hebben geleden, als het mogelijk was geweest, alle ontberingen waaraan haar lieve, oude zuster leed. Ze hebben veel ergernis doorstaan, bedreigd, bang gemaakt en ook gesmeekt om hen van het geloof af te brengen.
Eens kwam de kapelaan van de bisschop met zachte woorden naar de jonge zuster en bracht een blik wijn mee, in de hoop dat hij haar zou overwinnen. Met woorden van grootste vriendelijkheid presenteerde hij haar de zaak; ja, hij ging op zijn knieën zitten en smeekte haar met gevouwen handen om terug te komen en de Roomse Kerk te geloven.
Maar Maeyken bewees dat ze trouw was en het bedrog van de duivel afwendde, zodat de verleider wegging.
Bij een andere gelegenheid kwam een man uit haar dorp, die haar kende, naar Luyck. Hij had gehoord dat er werd gezegd dat ze zou moeten sterven; zijn ziel werd in

brand gestoken, en die zaak wond zijn vleselijke medelijden op en hij dacht: "Moet dat jonge meisje sterven?" Daarom overdacht hij bij zichzelf, dat hij met haar zou gaan praten, om te zien of hij haar misschien niet kon bewegen. Hij ging daarom naar haar in de gevangenis, en riep Maeyken alleen en zei: "Mijn lieve Maeyken, och, dat je wilde gehoorzamen, en slecht één blaadje wilde omslaan, om bevrijd te worden van deze banden. Als je weggaat, kun je leven als voorheen."
Daarop antwoordde ze: "Mijn lieve vriend (ze noem hem bij naam), zou je me dit willen aanraden, dat ik God zou verlaten en een kind van de duivel worden?"
De man zei: "Dan zul je moeten sterven."
Daarop zei Maeyken: "Ik zou liever hebben dat dit met ons geschiedt dan genieten van het licht van de dag."
Toen de man dit hoorde, werd hij verstomd en hij draaide zich om met wenende ogen om en zei niets meer tegen haar.
Zij werden beiden 's donderdagnachts gefolterd en gepijnigd; maar zij zwegen en vielen flauw. Toen goten ze water over Maeyken, waarop ze hardop huilde; maar meer dan dat kregen ze ook niet. 's Nachts lagen ze stil bij elkaar.
Op vrijdagavond zongen ze met grote vreugde. Omdat ze al zo lang gevangen zaten, werden ze uiteindelijk voor de Rechtbank gebracht en veroordeeld volgens hun geestelijk Recht. Toen ze hun vonnis hoorden, dankten ze de Heere met een vreugdevol hart, ja, met een lachende mond.
Vervolgens overhandigden ze deze twee vrouwen aan de seculiere rechter, die ze ontving, en hen opnieuw in zijn gevangenis plaatste, waarin zij een paar dagen grote nood leden, vanwege de ongemakkelijke toestand van die gevangenis.
Maar de Heere voorzag het, zodat ze troost en moed in de Heere namen; en de echtgenoot van Aeltgen stuurde haar geld en dekens voor haar behoeften; waarvoor ze dacht dat ze geen verder gebruik meer had, en daarom het helemaal weigerde. Ze vroeg haar lieve zus Maeyken of ze het wilde hebben. Maeyken zei: "Ik heb er net zo weinig behoefte aan als jij, mijn lieve zuster"; want zij vertrouwden spoedig om in alle volheid en vreugde met de Heere te leven."
Ja," zei Aeltgen, "als de deur open zou staan, zou ik niet willen weggaan." En omdat ze in al hun lijden zo blij waren in God, dankten ze God in de hemel in hun hart en zongen ze Hem in de gevangenis Zijn lof.

Naderhand wilden ze hen veroordelen volgens de seculiere wet, waarvan werd gezegd dat ze door vier gerechtelijke personen of Schepenen werd gedaan, namelijk dat deze twee personen zouden worden verdronken (vanwege het Woord van God) door levend te worden geworpen van de Maasbrug.
Op diezelfde zaterdag kwamen er twee mannen uit Luyck naar hen toegekomen om hen beiden te vragen of ze nog een woord hadden om te ontbieden. Toen ze zo onverwacht kwamen, vonden ze hen in een kamer, waar de heren zaten om hen te veroordelen; en stonden ze ineens hun midden. Toen Aeltgen haar kennis zag, zei ze tegen hem: "Neef, kom je nog een keer om ons te bezoeken? We vertrouwen erop ons offer binnen een uur op te offeren; we danken je er hartelijk voor en ik verzoek je om mijn man te vertellen, om mijn kinderen groot te brengen in de vreze voor God."
Maeyken zei ook: Zeg toch mijn vader en moeder *een heel goede nacht.*
Dit hebben ze gesproken nog staande bij de heren, verwachtende hun sententie. Die mannen bleven nog wat staan. Toen heeft zich een van de heren voor Maayke gebogen en bad haar dat ze toch wilde afstaan van haar geloof en wilde geloven aan de Roomse Kerk; haar leven zou haar worden geschonken.

Daarop zei Maayke: *wij begeren te sterven zoals de apostelen van Christus ook gedaan hebben.*

Als nu de laatste ure gekomen was, heeft men ze allebei uit de gevangenis gebracht. Toen hebben ze, verblijd zijnde, begonnen te zingen en God te danken en te loven. Maar helaas, het mocht die arme schapen niet lang gebeuren. Want hetgeen men dieven en moordenaars wel vergund, te weten het spreken, dat werd hen ontnomen.
En men bracht ze opnieuw terug naar de gevangenis. Daar stopte men haar mond dicht en werden zo als schapen ter slachting gevoerd en tot de dood geleid.
Als naar op de Maasbrug kwamen, waren velerlei geruchten van deze zaak onder het gewone volk gekomen. Toen ze op de bestemde plaats aankwamen begon de beul hen te binden. Maar ze moesten zich sprakeloos houden zolang als de beul de doek die voor hun mond was losmaakte en die voor hun ogen had gebonden.
Toen zei Aeltjen eerst: "Och Heere, dit is wel een schone stad, o dat ze met Ninevé ook boete deed!" En zichzelf alzo Gode aanbevelende heeft de beul haar tegelijk van de brug afgestoten en in het water gesmeten. Zo is ze terstond gezonken.
Daarna heeft de bundel Maayke ook de mond ontbonden zodat men haar hoorde spreken tot de beul: *Vergun mij dat ik in mijn hoogste nood tot God mag bidden en Hem aanroepen.*
De beul zei: vraagt gij onze heren de Magistraat en gelooft gij met ons aan de Roomse Kerk, dan behoudt ge uw leven.
Maayke zei: ik heb de Magistraat nimmer iets misdaan. Daarom behoef ik hen ook niet te bidden. Maar de bundel gaf een kort antwoord en vergunde haar verder geen tijd. Hij heeft haar direct van de brug afgestoten en zo is ze - niet zoals Aetjen gezonken is, maar - met bloeiende wangen nog lang op het water blijven drijven. Men zegt, omtrent tot onder de stad.
Zo hebben deze 2 Christinnen hun leven tot de eer van God geëindigd op de 14e juli 1595

BRIEF VAN MAEYKEN WOUTERS AAN HAAR OUDERS

De overvloedige genade van God, onze hemelse Vader, door Jezus Christus, Zijn enige Zoon, onze Heere, dit wens ik u, mijn lieve vader en moeder, broeders en zusters, die ik veel en hartelijk liefheb, maar vooral onze hemelse Vader, want Hij heeft mij geroepen, dat ik Hem zou medehelpen om Zijn lijden te dragen, waarvoor ik Hem vele malen heb gevraagd, of ik het misschien waardig moge zijn. Daarom volgde ik Hem met grote vreugde.
Mijn geliefde vader en moeder, denk niet (hoewel ik lichamelijk gescheiden ben van u en de kudde van Christus) dat mijn Bruidegom mij in de steek zal laten; denk aan wat Hij heeft gezegd: "Hoewel een moeder haar kind zou verlaten, zal Ik nooit Mijn uitverkorenen verlaten, die Mijn hemelse Vader Mij heeft gegeven". Jes. 49:15. Vandaar dat als het Hem behaagt, zal ik spoedig worden bevrijd. Maar als u mij nu met tijdelijke goederen verlost, berooft u onze Bruidegom van Zijn eer en gelooft niet dat Hij mij zal verlossen.
Vandaar, mijn lieve vader en moeder, bedroef me niet meer over het betalen van de kosten; want u hebt mij dag en nacht zwaar belast, omdat ik u zo vaak heb gevraagd, dat u mij niet met losgeld vrijkoopt; maar u hebt mij geen antwoord gegeven.
Daarom, mijn lieve vader en moeder, spreek met onze vrienden, zodat ik een geruststellende brief van u of van de anderen mag ontvangen, wat voor mij een grote

vreugde zou zijn; want anders verlang ik geen troost van mensen, alleen van onze hemelse Vader alleen, die ons verzorgen kan.
O geliefde vrienden, als ik standvastig blijf in hetgeen mijn hemelse Vader mij oplegt, welke grote schat hoop ik daarover te verzamelen, die hiernamaals mij zal toevallen; wat een grote vreugde voor mij is.
Och mijn lieve vader en moeder, is dit geen grotere vreugde voor u, dan als ik niet had gedaan naar uw wil, en met een jonge man was weggegaan, zoals u ongetwijfeld van andere meisjes hebt gehoord? Verheug u daarom en zing de Heere in uw hart, want de Heere heeft mij, onwaardig, waardig daarvoor gemaakt en u hebt mij tot Gods lof opgevoed. Bedenk dat er nog meer geschreven staat, waar de Heere zegt: "Gezegend zijt gij, wanneer mensen u vervolgen en smaden omwille van Mijn Naam, verheug u en wees dan buitengewoon verblijd, want uw beloning zal groot zijn in de hemel." Mat. 5:11, 12.
Weet, lieve vader en moeder, dat ik vóór zoveel heren en Overheden ben geweest, ook priesters en Jezuïeten, die niets zochten dan mijn ziel te vermoorden. Maar de Heere, onze God, gaf mij wijsheid en begrip, en een mond om te spreken die, naar ik meen, aangenaam was voor onze lieve Heere. Heel vaak voorspelden ze mijn eeuwige verdoemenis en zeiden tegen mij: "Als je je sekte niet verlaat en volgens de heilige Roomse Kerk leeft, zoals de hele wereld, zul je, net zo waar als God in het eeuwige leven is, nooit tot bekering komen."
Toen zei ik tegen hen: "Ik twijfel niet, maar vertrouw erop dat als we het beëindigen met de hulp van de Heere, we door genade de eeuwige vreugde zullen verkrijgen."
Toen zeiden ze tegen mij: "God heeft niets met u te doen, u bent een kind van de duivel, de duivel heeft u bij de keel, die u zelfs tot het vuur zal drijven. God heeft u schoon geschapen en u naar Zijn eigen beeld gemaakt; en is het nu niet jammer, dat ge een gruwelijke dood zult sterven en daarna het eeuwige vuur zult erven?"
Ik zei tegen hen:" Ik zal liever sterven, dan afvallig worden van mijn geloof, als het God behaagd. Zo ben ik er bereid voor, veel liever vandaag dan morgen. Ik wil niet bang zijn voor mensen, die moeten sterven; maar ik vrees veeleer mijn hemelse Vader, die mij mijn leven heeft gegeven; hoewel ik het nu om Zijnentwille verlies, kan Hij het mij opnieuw geven."
Toen verlieten ze me.
De alvermogende, sterke en machtige God, onze hemelse Vader, die ons altijd helpt te het veld te behouden en hen niet verlaat die hun hoop op Hem hebben gevestigd, en nooit hun geloof van Hem veranderen, de Heere onze God, die in de hoogste troon van glorie zit, kome ons te hulp. Hij alleen is het waardig om lof en dank te ontvangen, eer en glorie, zij gezegend tot in eeuwigheid der eeuwigheden. Amen.
Hierbij begroet ik mijn dierbare vader en moeder, broer en zuster, met hart en ziel, met de vrede van de Heere.
Lieve vrienden; wanneer ge uw gebeden voor de Heere doet, vergeet me niet, want ik zal je niet vergeten; moge de Heere onze Helper zijn. Amen.
Nogmaals, in het bijzonder groet ik vader en moeder, broeder en zus, en verder alle gelovigen en liefhebbers van de waarheid; laat allen hartelijk voor mij bidden. Ik hoop ijverig te zijn, voor zover de Heere me genade heeft gegeven. God zij met ons allen. Amen.
Deze brief heb ik doen schrijven, toen ik in de gevangenis zat voor het getuigenis van de waarheid, in de stad Luyck, 1595.
Ik, MAEYKEN WOUTERS een zwak lid van de christelijke gemeente, dragende nu de littekenen van mijn Heere in mijn lichaam. Nu Adieu, nu al te saam.

Folio 694

213.HENDRICK TERWOORT EN JAN PIETERSZ, LEVEND VERBRAND IN ENGELAND

TWINTIG PERSONEN GEVANGEN IN LONDEN, ENGELAND VEERTIEN VROUWEN GEDREVEN UIT DE STAD; EEN JONGEN GEGESELD; CHRISTIAAN STIERF IN GEVANGENIS; ONDER DE REGERING VAN KONINGIN ELIZABETH, 1575

Hendrik Terwoort, een doperse martelaar ongeveer 26 jaar oud, nog gen jaar getrouwd, werden verbrand op de brandstapel te Londen, 22 juli 1575 samen met **Jan Pietersz**, ca 50 jaar, vader van 9 kinderen.
Hendrik, die een goudsmid was, was een vluchteling uit Vlaanderen, waarschijnlijk afkomstig uit Gent; werd beschuldigd van de misdaad van het houden van doperse bijeenkomsten in een woonhuis in Aldersgate Londen. Hij bleef in Newgate gevangenis voor een lange tijd met een aantal andere Mennonieten, van wie er een stierf in de gevangenis en alle anderen werden uiteindelijk bevrijd, behalve Hendrik en Jan
Deze twee martelaren schreven twee brieven aan hun vrienden, de laatste op 21 juli, de dag voor hun dood. Deze brieven zijn te vinden in van Braght's Martelarenspiegel, die gedetailleerde informatie over dit martelaarschap, met inbegrip van een brief van Jacques de Somere, een Calvinist, naar zijn moeder in Gent.
Een petitie geschreven door Hendrik Terwoort en Jan Pietersz en anderen naar koningin Elizabeth van Engeland, waarin verklaarden zij dat ze niet anders kunnen geloven dan dat "ze gevoelen in hun geweten," was vruchteloos.
Een liedboek van Thomas van Imbroek, gemarteld in 1558 in Keulen, gedrukt in Gent in 1579 (Duitse editie ongeveer dezelfde tijd of eerder), bevat een lied op deze twee martelaren, te beginnen "Aenhoort voldaan neersticheden, Menschen verstaet mij goed".

De vervolging, gevangenschap en moord op de christenen die op veel plaatsen nog niet ophielden, gingen bepaalde vrienden, vanwege de zware verdrukking en de kleine kans om de kost te verdienen, van Vlaanderen naar Engeland; waaronder ook een **Hendrick Terwoort en Jan Pietersz.**
Terwijl ze in Londen in hun eenvoud woonden om brood te verdienen voor vrouw en kinderen, gebeurde het in 1575 op Paasdag dat de vergadering in een buitenwijk bijeenkwam om het Woord van God te horen. Nadat ze aldus samen in gebed tot God waren verenigd, kwam de veldwachter (want zij waren bespied), hevig en onbeschaamd binnen en noemde hen duivels, en vroeg hen wie hun prediker was. Hij schreef hun namen op en zorgde ervoor dat de vrouwen beloofden daar samen te blijven tot verdere orders. Dus bleven deze vrienden daar totdat de agent terugkwam. Hij riep hun namen af, en dreef hen voor zich heen, terwijl schapen naar de slachtbank geleid werden en naar de gevangenis met ***vijf en twintig*** personen, waarvan er twee zonder enig geweld ontsnapten. Ze waren twee dagen opgesloten in het Zuidelijk Sea Fort in de Mersey en werden vervolgens op borgtocht vrijgelaten, maar al spoedig daarna opgeroepen om te verschijnen in de St. Paul's Church, waar de bisschop en andere eminente leraren en personen bijeen waren. Er werden vier vragen aan hen gesteld, die als volgt waren:
1. Of Christus, onze Verlosser, Zijn vlees niet van het lichaam van Maria had aangenomen?
2. Of het voor een christen wettig is om een eed af te leggen?
3. Of christenen hun kinderen moeten laten dopen?
4. Of het voor een christen wettig is om het werelds ambt van de magistraat uit te voeren?

Deze vragen konden deze vrienden niet bevestigend beantwoorden, maar ze ontkenden ze alle omdat ze deze niet hadden gelezen in de heilige Schrift waarmee onze overtuiging moet instemmen. Maar zij erkenden dat zij hadden gelezen van een magistraat die God in elk land heeft aangesteld, voor de bescherming van het goede en de bestraffing van het kwaad.
Toen deze vrienden, in de vreze Gods, de geleerden hierin niet konden volgen, wierp de bisschop, en ook de anderen, op een zeer wrede en woedende manier hen tegen, dat het Recht op deze mensen zou moeten worden toegepast; zo niet, dan zouden ze zelf de handen aan hen leggen. En omdat een van de gevangenen iets meer sprak dan de rest, zeiden ze: "Dit is hun kapitein, je zult niet langer je kwade zaad verspreiden in ons land," en ze hielden hem alleen vast. En de bisschop toonde hen een grote brief, waarin stond, dat de rechtbank heeft bevolen, dat alle vreemden de bovengenoemde vier vragen zouden moeten onderschrijven, en hij die dit zou doen zou in het land vrij en zonder bezwaar kunnen blijven, maar allen die hierin hardnekkig werden bevonden, moest door een vreselijke dood omgebracht worden. Laat iedereen dit overwegen, ondertekenen zichzelf bevrijden van gevaar.
Deze wrede en onchristelijke bedreigingen beangstigden sommigen, zodat door de zwakheid van het vlees vijf van hen afvallig werden van de waarheid, en weigerden hun lichamen te verliezen voor de Naam van Christus. Nadat ze deze in hun net gevangen hadden, legden ze deze gevonden schapen (zoals ze door hen werden beschouwd) niet met blijdschap op hun schouders, volgens de leer van Christus; maar integendeel, zij hebben deze vijf tot een schande op het Gemeentehof van St. Paul gesteld, met een mutsaard of brandhout op hun schouders, als een teken dat zij waardig waren verbrand te worden, waarmee zij daar stonden totdat de bisschop zijn predicatie had beëindigd en gaf een brief in hun handen, en zei: Dat deze mensen waren verleid, maar dat dit de waarheid was, die daar werd onderwezen; en dat ze borgtocht zouden geven, zodat ze zich zouden verenigen met de Nederlandse Gemeente, en zo hun broeders zouden worden.
De andere vrienden die standvastig aan de waarheid vasthielden, werden tweemaal daarna voor de bisschop gebracht en het werd door ernstige bedreigingen met het decreet getracht hen te verplichten hun handtekening daaronder te plaatsen, anders zouden ze een vreselijke dood sterven.
Toen de bisschop deze vrienden op geen enkele manier tot afvalligen kon bewegen, leverde hij ze over aan de burgemeester en werden ze in zware gevangenisstraf gezet met misdadigers, waar deze veertien vrouwen en een jongen enige tijd met grote verdrukking en verdriet waren opgesloten, door vaak te worden bedreigd met een wrede dood.
Maar de zaak nam uiteindelijk een andere wending, zodat ze deze vrouwen vrijlieten, en ze verdreven, als onschuldige lammeren (die het gemakkelijk was om te dwingen), met hellebaarden en gewapende mannen (alsof ze een stad moesten bewaken) naar een schip.
Maar voor **de jonge knaap** hadden ze een kar uitgekozen, en hem met een zweep eruit gegeseld, waarvan hij zei: "Dit is voor de Naam van Christus."
Toen ze aan boord van het schip kwamen om naar Gravesend te gaan, werd er een brief aan de kapitein gegeven waarin stond: dat deze mensen niet waardig waren om onder christenen te komen.
De andere vijf broeders werden weer naar voren gebracht, en met grote strengheid aangespoord om te onderschrijven, of bij gebreke waarvan, dat zij in Smithfield zouden

worden verbrand. Daarop antwoordde Jan Pietersz met een moedig hart, dat dit een kleine zaak was.
De bisschop vroeg streng: 'Wat zegt hij daar?' Daar hij Jan Pietersz goed had begrepen, zei hij dat men dergelijke ketters moet schuwen; en dat hij hen nu uit zijn gemeente heeft afgesneden, als slechte leden.
Daarop zei Hendrick Terwoort: "Hoe kunt u ons uit uw gemeente verdrijven, daar we nooit leden ervan zijn geweest?
De bisschop antwoordde, dat zulks om het even was, want er is geen inwoner in Engeland of hij is lid van Gods kerk.
Daarna hebben ze deze vrienden van Christus in de New-Gate gevangenis geworpen en met veel aanvechtingen gekweld en met disputen geprobeerd te verleiden en verder streng bewaakt.
Maar toen deze vrienden, als mannen in het geloof, dit alles standvastig doorleefden, wierpen zij hen zeer onbarmhartig in een diepe kelder, bezaaid met smerig en schadelijk ongedierte, dat een vreselijke en ongezonde plaats was om te worden ingesloten, zodat een van de vrienden, **genaamd Christiaan,** daar in korte tijd stierf.
Eens kwam een Engelse leraar naar hen toe, legde zijn handen op hen en viel op zijn knieën en schreeuwde luid: "Heere, bekeer hun hart;" en de duivel genoemd hebbende, zei: "Gaat weg van hen, gij goddeloze."
Maar zoals deze mannen, door de genade van God en voor de liefde tot Hem, dit alles droegen, werd tenslotte een brief aan hen getoond, die acht artikelen bevat: Dat alle vreemdelingen deze moeten onderschrijven, en hen ter dood brengen vagebond-ketters; samen met de bovengenoemde artikelen.
Daarop werd van de rechtbank een vonnis gestuurd naar Jan Pietersz en Hendrick Terwoort, dat ze beiden in het openbaar moesten worden verbrand. Dit vonnis werd ook door het gewone volk ingestemd, dat dergelijke ketters ter dood gebracht zouden worden.
Op de zondag daaropvolgend werd de bekendmaking bij hen gebracht, dat zij na drie dagen zouden worden verbrand; en zij werden tegelijkertijd ook gevraagd of zij uitstel wensten.
Hendrick Terwoort antwoordde: "Als het volgens uw bedoeling is, haast u dan, want wij sterven liever dan te leven, opdat wij verlost kunnen worden van dit vreselijke ongedierte."
Maar het werd nog uitgesteld tot vrijdag, toen ze vroeg in de ochtend werden gebracht in Smithfield om ter dood te worden gebracht.
Op weg naar de dood zei Jan Pietersz: "We hoeven ons niet voor deze weg te schamen, omdat veel profeten voor ons hetzelve ondergingen."
En aldus zijn zij, als weerloze schapen van Christus, de voetstappen gevolgd van hun Meester, en gingen moedig ter dood voor de Naam van Christus.
Een Engels leraar die erbij stond, zei spottend tegen alle mensen: "Deze mensen geloven niet in God."
Daarop antwoordde Jan Pietersz: "Wij geloven in één God, onze hemelse almachtige Vader, en in Jezus Christus Zijn Zoon."
Toen zij op de brandstapel stonden, werden zij opnieuw aangedrongen om de genoemde artikelen te onderschrijven, en op die voorwaarde werden ze pardon beloofd.
Daarop sprak Jan Pietersz aldus: "U hebt met al uw macht gewerkt om ons te beschuldigen, maar nu gij uw doel niet kunt bereiken, worden wij op de brandstapel geplaatst."
Daarop verontschuldigde een van hun predikers zich en zei: "Dat dit door de Raad besloten was en dat het ook de wil van de koningin was.

Het verdient ook de aandacht van elk verstandig, hoe volkomen onverenigbaar met het christelijk geloof zulke onchristelijke en wrede processen en veroordelingen zijn, zoals hier te zien is, terwijl de christenen worden beschreven als schapen en lammeren uitgezonden onder wrede, verscheurende wolven. Mat. 10:16; Lukas 10: 3.
Hoe kan men dan met een goed geweten geloven, dat deze Engelse predikers de ware schapen van Christus zijn, terwijl zij de vrucht van de wolven zó duidelijk naar voren brachten; want volgens de leer van Christus zal de boom gekend worden aan zijn vruchten. En deze predikers zijn zoveel te meer te berispen, omdat zij het beschouwen als een hoofdartikel van hun geloof, *dat de almachtige God vóór de grondlegging van de wereld een zeker klein aantal mannen heeft gekozen, die op geen enkele wijze kunnen worden verminderd of vermeerderd, maar wie zal onfeilbaar allemaal worden gezaligd.* Enz.

Dit gebeurde onder het bewind van koningin Elizabeth, in het achttiende jaar van die regering.
Hij die dat wil doen, kan dit verslag ook lezen in een oude gedrukte hymne, die toen werd gecomponeerd met betrekking tot het aanbieden van deze vrienden.

UITTREKSEL UIT EEN SCHRIFT VAN GERRIT VAN BYLER, DOOR ZIJN ZOON JAN VAN BYLER; GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS, IN LONDEN.

Allereerst zegt hij dat zij, meer dan vijfentwintig van hen die op de Paasdag in gebed bijeen waren, overvallen en gevangen werden gehouden en in de gevangenis van de koningin werden geplaatst, waar ze tot de derde dag waren opgesloten; en dat ze een grote hoeveelheid geld, enz., waarvoor iemand borg moest worden; en wij, - schrijft G. van Byler, - hielden ons woord.

(Vanaf hier volgen we de woorden van G. van Byler.)
We werden vervolgens voor de bisschop van haar Majesteit gebracht om ons geloof te belijden, wat we deden.
Toen we voor de bisschop kwamen, waren daar verzameld: Mr. George, James King, Jan Wheelwright, (Rademaker) twee schepenen en een Franse prediker. Nogmaals: we kwamen voor de heren en hun dienaren; ze stelden ons vier vragen en zeiden daarop: "Zeg ja of nee".
1. Vraag. Of Christus zijn vlees en bloed niet had aangenomen van de maagd Maria?
We antwoordden: "Dat Hij de Zoon is van de levende God."
2. Vraag. Of kleine kinderkens niet mogen worden gedoopt?
We antwoordden, "Dat we het niet konden begrijpen, omdat we het niet in de heilige Schriften hebben gevonden."
3. Vraag. Of een christen het [strafrechtelijke] kantoor van de magistraat mag besturen?
We antwoordden, "Dat ons geweten het niet toeliet, maar dat we hem als de dienaar van God erkenden, zoals we lezen."
4. Vraag. Of een christen in geval van nood niet mag zweren (vloeken)?
We antwoordden: "Dat ons geweten het ook niet toeliet, omdat Christus in Mattheüs had gezegd 'Laat uw woorden zijn, ja, ja; nee, nee."
Toen hielden we stil. De bisschop zei, dat onze misdaden daarin erg groot waren, zodat we het koninkrijk van God niet zouden beërven.
"O Heere, wreek het niet!

De bisschop zei toen tegen ons allen, dat ze ons terug moesten voeren naar de Mersey-gevangenis, waarna we naar buiten gingen en ons daar moesten laten opsluiten.
Een jonge broeder, die als eerste werd ondervraagd, verklaarde vrijmoedig de waarheid, werd zwaar beschuldigd en van ons naar Westminster-gevangenis gebracht, waar hij werd opgesloten; wat wij zeer betreurden.

Terwijl we op die manier gevangen zaten, kwam meneer George en zei dat als we ons aan de kerk zouden houden, hij ons zou vrijlaten en ons van onze banden zou bevrijden, waartoe, zei hij, hij bevel had van de bisschop.
Maar we hielden moedig vast aan de waarheid van Jezus Christus; Hij is onze kapitein en geen ander; ja, in Hem is al ons vertrouwen.
Mijn geliefde broeders en geliefde zusters, laten we moedig volharden, totdat we van hier worden weggenomen. De Heere zal ons geven te drinken van de nieuwe wijn. *O Heere, versterk ons geloof.*
Als we de Heere Jezus Christus hebben ontvangen, laten we dan voortgaan, moedig op Hem vertrouwen.
Toen we dachten dat het strijd bijna voorbij was, was het nog maar het begin. We werden in ijzers gestopt, en elk afzonderlijk opgesloten, met een boei op onze benen. Dit duurde iets meer dan drie weken.
Ondertussen moesten we opnieuw voor de heren verschijnen, toen ons werd verteld dat we moesten worden verbrand, wat pijnlijk was voor het vlees; maar wij riepen tot God in onze benauwdheid, dat Hij ons zou sterken, zoals Hij Israël had versterkt.
Op de ochtend van de dag voor Pinksteren waren we twee en twee aan elkaar gekoppeld, en voor de heren gebracht (wat de vierde keer was), en we herinnerden ons het woord van de Heere: "Wanneer gij voor heren en vorsten gebracht wordt, vrees niet wat gij zult spreken, want het zal u in die ure gegeven worden." Vandaar dat we op de Heere vertrouwden.
Toen we daarheen waren gebracht, presenteerden de heren ons opnieuw de eerdergenoemde vier vragen en drongen er bij ons op aan ze te ondertekenen. Maar we zeiden, we zouden ons aan het woord van de Heere houden.
We werden toen weggenomen en elk afzonderlijk opgesloten en vastgebonden zoals eerder.
De vrouwen en een jonge broeder werden naar Newgate gebracht, vanwaar zij aan boord van een schip werden gebracht en weggevoerd; en de broeder werd aan een kar vastgemaakt en met zwepen uit de stad gesleurd.
We werden toen ongeveer vijf dagen uit onze boeien bevrijd, maar die werden ons weer opnieuw opgelegd en toen wachten we op het einde.
Hierna kwamen twee Nederlandse predikers, gestuurd door de bisschop, en gaven een brief aan de cipier.
Daarop, op 2 juni, werden we opnieuw gebonden, naar voren gebracht en voor de heren gebracht, die ons opnieuw de vier bovengenoemde vragen voorlegden, en nadat dit was gebeurd, stuurden ze ons naar de gevangenis van Newgate, waar de andere vrienden hadden vastgezeten.
Toen verwachtten we ons einde in een dag of twee, waar we erg naar verlangden, want de gevangenschap was streng; het was echter nog niet de wil van de Heere.
Toen wij daar ongeveer acht dagen waren opgesloten, ***werd een van onze broeders verlost van het vlees en stierf een Godzalige dood,*** waarbij wij allemaal werden opgeroepen om aanwezig te zijn, om er getuige van te zijn.

In de tussentijd waren we gevangen tussen vele dieven en moordenaars, aan wie de bisschop, evenals een prediker, zei dat ze ervoor moesten zorgen dat ze niet door ons verleid zouden worden.
Na vele stormen kwamen meneer Godfrey en twee anderen, en we waren opgesloten in kooien, zodat we niet konden praten met onze buren.
En als een donderslag werd de dood van dag tot dag aan ons aangekondigd, hetzij hangend, brandend en anderszins; echter, de Heere heeft ons gesterkt, lof zij Zijn heilige Naam. Ze hebben me ook eerder verteld dat wanneer ik in de hitte van de vlammen zou zijn, ik niet kon buigen of om gratie smeken; daarom zou ik het eerder moeten doen, zeiden zij, want hoe minder pijn, hoe beter; zodat ik niet veel zou hoeven te lijden in de dood.
Zo wachtten we van dag tot dag op de dood; we dachten weinig aan onze levens, hoewel het zwaar was voor het vlees, en troostten ons met de gedachte dat we ooit, in elk geval, moesten sterven.
Mijn zwaarste strijd was, dat ik mijn beminde huisvrouw en al mijn kleine onschuldige kinderen moest verlaten.
Na twaalf dagen werden ***twee van ons*** aangezegd, dat ze op de derde dag met vuur moesten sterven; waarop op dinsdag een brandstapelring werd opgericht Smithfield; maar de executie vond niet plaats.
Woensdag waren veel mensen bijeengekomen om de dood van onze twee vrienden te aanschouwen; ze vertrokken zich echter weer. Maar dit werd gedaan tot verschrikking om onze vrienden en ons te trekken uit het geloof.
Maar op vrijdag werden twee van onze vrienden, namelijk Hendrick Terwoort en Jan Pieterss, uit de gevangenis gehaald en naar voren gebracht om te worden geofferd.
Jan Pietersz zei toen hij naar buiten ging: "Op deze weg gingen alle vrome profeten, zoals ook Christus onze Redder, die aldus gebeurde dit vanaf het begin der dagen, uit de tijd van Abel."
Deze twee werden in Smithfield op een brandstapel geplaatst en probeerden met geweld in het midden van het vuur gestreden om hun offer te brengen voor de Heere, dat zij levend aan Hem aanboden.

Hierna volgde in dit schrijven een hymne, met de opmerking, dat Jan Pietersz Wagemaker, die op dat moment werd verbrand, hetzelve gemaakt had vóór zijn dood, in de gevangenis. Het behandelt het lijden van alle rechtvaardigen, tot Jezus Christus en Zijn apostelen en vele martelaren, en begint aldus:

Hoort Vriendekens al te samen,
Een lied heb ik gestelt, etc.

En eindigde met dit versje:

Die dit lied heeft begonnen,
Hij was zeer teer en krank:
Had door den strijd gewonnen
Het ware wel sijnen dank.
Den strijd was in saysoene.
Als door dit eerstmael song;
Te Londen wa't te doene
Daer hij was in bedwang.

Dan volgt een andere hymne, die aldus concludeert:

Die dit lied heeft begonnen,
Verblijd was hij al in den geest,
Uyt liefden was hij daer toe gedrongen,
Al lag hij in benouwen meest.
Tot God was alleen sijn verlangen,
Die hem kan sterken tot ten end,
Te Londen daer hy lag gevangen,
In NieuwGeet seer welbekent.

Weer een andere strofe.

WY zijn, o Heer! nu in den strijd,
Och! wilt ons doch bewaren,
Dan ons vyanden, nu ter tijd,
Die ons benouwen aen allen zijd'.
O! Heer, ons doch bevrijd!
Op dat wy wel volherden.
O God gy zijt een Heere groot,
Sterkt ons altijd in onsen nood.

Daarna werden de volgende woorden geschreven door Gerrit van Byler:

Hoop der gelovigen.
Hoewel zij mij hier op deze aarde veroordelen, geloof ik toch zeker met de profeet David (Psalm 27:13) dat ik de goedheid van de Heere in het land der levenden zal zien; vandaar dat ik me in de Heere verheug, en met goede moed en onbeheerst ben, verzekerd dat mijn Verlosser leeft. Spes meea in Deo.

In Newgate, in Londen, in september, in het jaar 1575.
Geschreven door mij.
GERRIT VAN BYLER.

Gerrit van Byler (Bijler), een Nederlandse wederdopers die in Londen gevangen heeft zitten. De Martelaarsspiegel van Van Braght bevat een fragment uit een brief geschreven door Gerrit van Byler in september 1575 in *The Newgate Prison* in Londen. In het van Byler verslag staat dat 20 leden gevangen zaten. Hij vertelt over zijn proces onder 'His Majesty's Bishop'. "Dag na dag kondigen zij onze executie aan, door op te hangen en te branden, maar de Heere heeft ons gesterkt, Zijn naam zij geprezen."
Nadat hij had gehoord dat Hendrik en Jan "tot de slachting werden geleid", citeerde hij een paar liedjes en sloot hij af met de woorden: "Mijn hoop is op God." Wat betreft het lot van deze wederdopers, twee van hen, Hendrik Terwoort en Jan Pietersz, werden verbrand op de ring in Smithfield op 22 juli 1576; een jonge broeder stierf in de gevangenis, veertien vrouwen werden de stad uitgezet, een jonge man werd gegeseld en twee, waaronder van Byler, werden ontslagen 'na veel ellende te hebben doorstaan'.

Deze wederdopers waren vanuit Vlaanderen naar Engeland gevlucht vanwege 'ernstige verdrukking en een kleine kans om de kost te verdienen'. Gameo

UITTREKSEL IN DE OUDE MARTELAARSPIEGEL, 1631, BLAD 964, COL. 2

> We hebben, te laat, een bepaalde kroniek van Engeland ontvangen, door Egmont Howes, een edelman in Londen, gedrukt in 1615, door Thomas Dauwson, waarin op pagina 678 het volgende is te vinden, zoals gebeurd onder koningin Elizabeth, 1575 na Christus.
> Op Paasdag, zijnde de 3d van april, rond negen uur in de voormiddag, werd een bijeenkomst van Nederlandse Wederdopers, Hollanders, ontdekt in een huis voorbij de Aldgate; zeventien van hen werden aangehouden en vier in de gevangenis geworpen.
> Op 21 mei, op Pinksteren avond, werden één man en tien vrouwen, Nederlandse Doopsgezinden, veroordeeld, in de Consistorie van St. Paul's gemeente, om te worden verbrand in een plaats genaamd Smithfield; echter, na veel moeite en pijn met hen, keerde slechts één vrouw zich om en de rest werd verbannen uit het land.
> Op 22 juli werden twee Nederlandse Doopsgezinden verbrand in de plaats Smithfield, die stierf in groten schrik, krijtend en roepend. Tot dusver de bovengenoemde auteur.
> We hebben het goed gevonden om dit hier toe te voegen, omdat het dient om het voorgaande te bevestigen; als ook, om te getuigen dat zij niet hebben geleden vanwege enige scheldwoorden tegen haar majesteit (zoals door sommigen gecirculeerd), maar alleen vanwege hun geloof. En dit is het meest authentieke, omdat het werd opgenomen door de hand van hun tegenstanders.

TWEE BRIEVEN GESCHREVEN DOOR DEZE VRIENDEN, GEVONDEN IN EEN OUD GEDRUKT BOEK

Wij arm en verachte vreemdelingen, die in vervolging zijn voor het getuigenis van Jezus Christus, wensen alle mensen, van welk stam of ambt dan ook, van God, dat de Heere hen een lange vrede zou schenken, zodat wij in vrede onder elkaar kunnen leven in alle godsvrucht, tot lof en glorie van de Heere, en de zaligheid van de ziel.
Omdat we door zoveel mensen, zowel met woorden als met pen, ten onrechte beschuldigd en belasterd worden, zijn we om deze belangrijke reden, kort schriftelijk,

gedwongen om de grond van ons geloof te presenteren en het aldus als volgt te laten zien
Wij zijn niet aangesproken en ondervraagd over ons geloof, met een zachtmoedige geest, zoals de heilige Schrift leert; maar met smaad en overstelpt met liegen op leugen, om onze verdrukkingen en smarten te vergroten en te vermeerderen; en omdat ze ook geen medelijden hebben met onze arme zwakke vrouwen en kinderen.
Ons land en verwanten, en ons eigendom, moesten we verlaten (gedeeltelijk vanwege de grote tirannie), en vluchtten als lammeren voor wolven, alleen voor de ware evangelische waarheid van Jezus Christus, en niet voor enige opruiing of ketterij, zoals de Munsteritische dwalingen of gruwelen waren, en zoals (God verhoede!) en van ons werd gemeld. We willen graag dat ons hele geloof en leven op ons voorhoofd is geschreven, zodat iedereen weet wat we geloven en wat we hier op aarde zoeken en verlangen. Er mag niets anders gevonden worden dan een waarachtig geloof in volledige overeenstemming met het Evangelie van Jezus Christus, en een onbestraffelijk leven, zoekend om brood te voorzien voor onze vrouwen en kinderen, net zoals God geboden heeft en zoals de Schrift leert. I Thess. 2: 9; 2 Thess. 3: 8; Ef. 4:28; I Thess. 4:11. Enz. enz. (hier volgen 10 foliokolommen in de gedrukte uitgave)

EEN ANDERE BRIEF VAN DE GEVANGENEN WAARIN VOORNAAMSTE PUNTEN VAN ONS GELOOF WORDEN VERMELD

Wij, arme gevangenen, genaamd Hendrick Terwoort en Jan Pietersz, liggend in banden in de Mersey, voor het getuigenis van Jezus Christus, en vandaar ter dood veroordeeld, om tot as op de brandstapel te worden verbrand, waarop wij ons hier gewillig hebben voorbereid, deze 10 april, 1575, in Londen.
Verder vragen wij, arme gevangenen, vriendelijk, dat u voor een groot deel ons eenvoudige schrijven tot uw eer zult aanvaarden; om de reden dat we dit doen, is omdat we heel erg spijt hebben dat uw Edele niet goed tevreden is met het eenvoudige antwoord dat door ons is gedaan; wat ons ertoe heeft aangezet kort uw Edele op te schrijven, zodat u beter begrijpt en weet welke opvattingen we erover hebben. Daarom hebben we ook kort onze belijdenis daarover geschreven.
Dit is de belijdenis van ons geloof van God, onze hemelse Vader.
Hierna volgt hun belijdenis in 13 punten

…

13. We geloven verder alles wat is vervat in de heilige Schrift, zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament. En wij, arme gevangenen, plegen nederig te smeken, als wij op enige wijze ongelijk hebben gedaan aan hare majesteit, of onderdanen, ootmoedig biddend, om ons daarvoor te vergeven, en ons barmhartig te zijn, gelijk de hemelse Vader barmhartig is; want wij zijn arme, eenvoudige mensen, van nederige kennis en begrip, en het spijt ons dat we niet beleefd kunnen schrijven.
Vandaar dat wij uwe hoogheid smeken, dat uwe majesteit ons eenvoudige schrijven ten goede wilde aanvaarden.
Hiermede zullen wij uw koninklijke majesteit de Heere aanbevelen voor deze tijd; de Heere zij met u en ons allen. Amen.
Geschreven in onze gevangenisstraf, in Londen, op 21 juli, in het jaar van onze Heere 1575, door
HENDRICK TERWOORT,
JAN PIETERSZ.

Een duidelijk overzicht van de voorgaande geschiedenis is te vinden in de volgende brief, geschreven door ene **Jaques de Somere** (een lid van de Calvinistische gemeente, woonachtig op dat moment in Londen), en verzonden aan zijn moeder, Tanneken van der Varent, wonende te Gent, in Vlaanderen, in welke stad hij vervolgens een pensionaris werd, terwijl de Gereformeerden in Gent regeerden, voordat de stad in 1584 werd afgeleverd aan de [hertog van] Parma.

BRIEF VAN JAQUES DE SOMERE, VERZONDEN NAAR ZIJN MOEDER, IN GENT

Eerbiedwaardige en geliefde moeder, nadat ik me nederig voor u heb aanbevolen, zo believe u te weten, dat wij gezond zijn, God zij geprezen, gelijk wij, niet zonder grote vreugde, leerde van de brief van vader, dat dit ook het geval is met u.
Ik durf te beweren dat ik nooit een brief van mijn vader heb gelezen zonder angst en vreze, totdat het einde ervan mij verzekert van je gezondheid, omdat ik me bewust ben van de zwakte en krankheid van uw natuur en gedurige angst, opdat je misschien in een ernstige ziekte vervallen zou zijn, waardoor ik meer verdriet zou hebben, dan wanneer ikzelf de grootste ellende en pijn had.
Maar God zij geprezen om Zijn goedheid, dat Hij u niet grimmiger bezoekt, noch een grotere last op u legt dan dat u, door Zijn hulp en de troost van Zijn Woord, en de hoop op het komende leven, in staat bent om te dragen; en staat mij toe om te genieten van de grootste vreugde die een goed kind in deze wereld kan wensen, namelijk om mijn vader en moeder een goede ouderdom te zien bereiken, en me zoveel zorg, liefde en gunst te geven als ik van de meesten zou verwachten zorgzame en welwillende ouders, waarvoor ik eeuwige dankbaarheid verschuldigd ben.
Verder, mijn geliefde moeder, met betrekking tot de bijzonderheden van de executie van de Herdopers, hoewel ik niet twijfel, maar u hebt er al veel over gehoord van de verslagen van anderen, en ik wil niet schrijven over deze kwestie, waarvan ik nooit zonder grote droefheid aan kan denken; toch, omdat je het van mij verlangt, en ik misschien meer weet dan het gewone volk, omdat ik vaak met hen was, en een nota van alles nam, kan ik het niet nalaten om je zulke informatie te schrijven als ik heb meegemaakt met hen; en ik zal u ook enkele exemplaren van hun belijdenis sturen, waarop zij stierven (hoewel sommige van hen nog steeds gevangen zitten), samen met een smeekbede, dat zij aan haar Majesteit hebben aangeboden, maar die niet werd aanvaard.
De zaak was als volgt: Op Paasdag, 3 april 1575, waren er verzameld in een huis voorbij Aldgate (op weg naar Spiegelhof), dertig Herdopers, zowel mannen als vrouwen, met het doel van vermaning en gebed.
Maar omdat ze van de buren werden ontdekt, werden ze bijna allemaal naar de gevangenis geleid, met zo weinig dienaars, dat een deel van hen gemakkelijk kon zijn ontsnapt, als ze zich vrij in hun geweten hadden gevoeld om weg te rennen. Nadat ze in handen waren gevallen van de magistraten, werden ze naar het huis van de bisschop van Londen gebracht om door hem te worden ondervraagd (door de mond echter van de Nederlandse en Franse predikers, omdat de bisschop hun taal niet begreep) betreffende hun geloof, dat zij schriftelijk hebben overgelegd en dat van een dergelijk aard was
Niet tevreden met deze belijdenis, legde de bisschop vier artikelen voor die ze moesten ondertekenen, of, als ze hardnekkig bleven, levend worden verbrand; verklarend dat hij deze commissie van de rechtbank heeft ontvangen.
De artikelen waren: 1. Dat ze zouden ophouden met, afstand doen van en afstand doen van alle dwalingen, sekten en ketterijen van de vervloekte sekte van de Wederdopers, en

bekennen dat ze daartoe door de duivel waren verleid; en verder geloven en met hart en mond belijden dat Christus Zijn vlees en bloed had aangenomen van de substantie van het vlees en bloed van Maria. 2. Dat zuigelingen zouden moeten worden gedoopt. 3. Dat een christen het ambt van magistraat mag uitoefenen. 4. Dat een christen een eed mag zweren.
Daarop antwoordden ze dat ze dit niet konden geloven in hun geweten, en dat ze hun eerste belijdenis zouden houden. Vandaar dat zij werden teruggevoerd naar de gevangenis; maar onderweg tien of twaalf van hen (ziend in welk gevaar ze waren en dat ze een goede gelegenheid hadden om te ontsnappen, omdat er maar één of twee dienaren bij waren), ontsnapten ze, die echter allemaal in een dag of twee terugkeerden uit eigen beweging naar de gevangenis. gedeeltelijk om hun borgtocht vrij te geven, die in een som van honderd pond bestond; en ten dele, omdat de bisschop, als man van eer, hen beloofde met een eed, dat hij ze allemaal samen in vier of vijf dagen moest vrijlaten, als ze terugkomen; zo niet, dan moet hij de anderen tot de Kerstdag in bewaring houden.
Kort daarna; vijf van de mannen (door het vele disputeren van onze Nederlanders, die tot de [Calvinistische] gemeente behoorden), bekeerd waren, voordat zij veroordeeld werden. En nochtans heeft men ze toen op het kerkhof van St. Paulus gebracht; en in een volledige vergadering van vele duizenden Engelsen, voor de preekstoel, elk met een mutsaard op zijn schouder, als een teken dat zij het vuur hadden verdiend; en er werd nog veel meer verlies en schande aan hen gedaan, hoewel de bisschop hun had beloofd, dat hij ze onmiddellijk van alles zou vrijspreken en hen zonder problemen zou vrijgeven, als ze alleen de vier artikelen zouden ondertekenen; echter het tegendeel is wel duidelijk gebleken.
Dit gebeurde op de vijfentwintig mei van mei 1575.
Een paar dagen later, toen de bisschop zag dat de rest hun geloof niet wilde laten varen, veroordeelde hij hen allen ter dood in het geestelijk Gerechthuis in de St. Pauluskerk (waar de pauselijke bisschop in de tijd van koningin Maria de christenen gewoon wilde veroordelen) en leverde hen over aan de seculiere rechter, door wie de vrouwen, hand in hand gebonden, werden geleid naar Newgate (wat de gevangenis is van mensen die zijn beperkt tot kapitaalmisdrijven); samen met een van de mannen, die zij beschouwden als de jongste en meest onschuldige. Enz. (zie verder het verslag van Van Bracht wat met het verslag van De Somere overeenkomt)

… Een paar dagen later werden de vijf mannen die nog steeds in de gevangenis van de bisschop waren opgesloten, eveneens door de bisschop veroordeeld en naar Newgate gebracht, waar een van hen, door de armoede en het harde behandeling van de strenge opsluiting, in de gevangenis stierf. De anderen, vrezend dat de extreme straf hen zou worden opgelegd, omdat ze de vrouwen zelfs zo rigoureus hadden behandeld; en te horen dat de koningin en de hele raad zo woedend tegen hen waren, dat bijna niemand voor hen durfde tussen te komen, vanwege een slecht bericht dat zij God en Christus weigerden, en alle overheid en autoriteit van magistraten en hogere machten als goddelozen en onchristelijk; waagde het om een smeekbeden te doen, samen met hun belijdenis met betrekking tot de vier artikelen die voor hen waren gelegd (kopieën die ik hier stuur), tot haar majesteit,
Toen zij dit zagen, veranderden zij de genoemde artikelen en de smeekbede in zekere mate en gaven het over aan Mijn Heer van Bodley, die de volgende dag met de bisschop overlegde en hen terugstuurde met het antwoord dat hij spijt had omwille van hen, maar dat er helemaal geen hoop was op genade, behalve als ze bereid waren om de artikelen te ondertekenen en af te zien van hun ketterij.

In de tussentijd heeft de bisschop namens haar majesteit verschillende artikelen uitgegeven, waarvan er één was dat een christelijke magistraat hardnekkige ketters met het zwaard zou kunnen straffen; alle vreemdelingen bevelen hetzelve te doen, of zo niet, om voldoende borgtocht te geven dat wanneer zij de bisschop zullen behagen en zij voor hem en de commissarissen van de koningin zullen verschijnen om vollediger onderzocht en bestraft te worden volgens de bevinding. Vandaar dat bijna alle vreemdelingen, meer door angst dan anders, hetzelve getekend hebben, behalve sommigen die liever in gevaar verkeren dan, tegen hun geweten, met hun handschrift, vrijheid te verkrijgen; hoe het met hen zal eindigen, is nog niet bekend.

Kort daarna kwam een bevel van de rechtbank bij de sheriff of de Baljuw van Londen, dat hij de oudste twee volgens hun vonnis moest executeren. Een van hen, **Jan Pietersz** genaamd, was een arme man, meer dan vijftig jaar oud, met negen kinderen. *Zijn eerste vrouw was eerder ook verbrand voor haar religie, hier in Gent in Vlaanderen. En hij was nu getrouwd met een vrouw wiens echtgenoot ook eerder in Gent was verbrand voor zijn godsdienst.* Vandaar dat beiden vanwege de vervolging naar Engeland waren gevlucht, omdat zij dachten dat zij daar zonder gevaar in de vrijheid van hun geweten zouden kunnen leven. Dit alles verklaarde hij aan de bisschop en vroeg om genade om het land met zijn vrouw en kinderen te verlaten; maar het werd hem niet toegestaan.
De andere**, Hendrick Terwoort** genaamd, was een knappe, rijke man van vijf- of zesendertig, een goudsmid van beroep, *en hij was pas acht of tien weken getrouwd voorafgaand aan zijn aanhouding.*
Deze twee, omdat geen betwisting van de Nederlandse en Franse predikers hen ertoe kon bewegen de artikelen te onderschrijven, maar veeleer in hun opvattingen bevestigd werden door de wreedheid en onchristelijke gang van zaken van degenen die zich op het Evangelie en het ware geloof beroemen, *niettegenstaande het feit dat veel Engelsen en Nederlanders om vergeving voor hen vroegen,* werden niettemin de 22 juli, om zes uur 's morgens in Smithfield (waar ze vroeger mensen verbrandden die tot onze religie behoorden) jammerlijk verbrand op een brandstapel, tot ze tot as vergaan waren, zonder wurging of vuurpistool, volgens de gewoonte van het land; dus op de vrijdag nadat de staak op de brandstapel de dinsdag tevoren was opgesteld.
Ik betwijfel niet dat de koningin er met tegenzin toe instemde, maar er door een aantal papisten of andere verkeerde personen en vijanden van de waarheid van wie er hier velen zijn, ertoe geperst werd. Die haar deden geloven dat de Wederdopers (welke religie onbekend is voor deze natie) niet alleen God en Christus ontkennen; en de zaligheid der mensen omstoten, maar ook de wereldlijke Overheden verwerpen en het volk tot opstand opruien en de Overheid als ongoddelijk beschouwen. Ik twijfel niet of zij is door deze lieden zo vooringenomen geworden dat ze zelfs de supplicaie niet heeft willen aannemen. Enz.

…

Hier heb je, geliefde moeder, van begin tot eind een geschreven verslag van de trieste geschiedenis van de gevangengenomen, bekeerde, verbannen en geëxecuteerde Wederdopers, ***die, zoals ik heel goed weet, voor u ongelooflijk en vreemd leek en dat u erg bedroefd bent geweest, omdat zij die voorheen zelf vervolgd werden hier nu anderen vervolgen wegens hun religie; en het geweten van anderen met vuur en zwaard te dwingen, terwijl zij vroeger onderwezen hebben (wat de waarheid is); dat niemand het recht heeft te regeren over het geweten van een ander;*** en dat geloof een speciale gave van God is en niet door een fysieke kracht in de mens kan worden ingeprent, maar door het Woord van God en de verlichting van de Heilige Geest; ook, dat ketterij geen vleselijke, maar een geestelijke misdaad is, die alleen God moet

straffen; die leugens moeten niet overwonnen worden door geweld, maar door de waarheid; dat de gezindheid van de kinderen van God is, niet om anderen ter dood te brengen voor hun geloof, maar om zelf gedood te worden voor de getuigenis van de waarheid; tot slot, dat het vergieten van bloed omwille van religie een zeker teken is van de antichrist, die zichzelf daarmee plaatst in de plaats en de Rechterstoel van God, en zelfs regeert over het geweten (dat alleen aan God toebehoort).
Ik ben me er goed van bewust, zeg ik, dat deze zaak u en ieder medelevend hart zeer heeft bedroefd; toch hoop ik dat u hierbij niet beledigd zult worden of de gelegenheid zult krijgen om aan het ware geloof te twijfelen; maar zal denken (zoals ook de waarheid is) dat het niet is gesanctioneerd of goedgekeurd door een aantal van de Godvrezende en geleerden, zowel van de Engelsen, maar ook van de buitenlanders die hier zijn.
Bovendien, al was het zelfs dat de kerk het goedkeurde, weet u toch wel dat de waarheid niet afhankelijk is van mensen, die slechts zwak, zwak, zondig en veranderlijk zijn, zodat degenen die vandaag goed en Godzalig zijn, morgen in grote zonden vallen, vooral als hun zaken voorspoedig zijn in deze wereld; maar dat onze troost en hoop, religie, geloof en zaligheid bestaan uit God, die onveranderlijk is en wiens waarheid altijd eenvormig blijft. Door Wie wij we ook van tevoren werden geleerd en gewaarschuwd, dat we niet beledigd mogen zijn door de schandalen van deze wereld, die vele en verschillende soorten zijn, en ook vaak worden veroorzaakt door degenen die in de gemeente van Christus zich schuil houden. Zoals Paulus verklaart wat hem overkwam, was de vervolging die hij leed onder valse broeders niet de minste.
Ik zou u meer over deze kwestie willen schrijven, als de tijd me dat toestond. Daarom zal ik hiermee besluiten en de Heere bidden, dat Hij u en al de Godvrezende en liefhebbers van de waarheid, in deugd en godsvrucht, zal sterken voor de zaligheid van de ziel. Amen.
Je gehoorzame zoon,
JAQUES DE SOMERE.

Daarom, laten zij die lijden volgens de wil van God, zielen aan Hem aanbevelen in goed doen, als een trouwe Schepper. 2 Petrus 4:19.

In de **Apologie van Prins Willem van Oranje** komt een kleine biografie voor van **Jacques (Jacob) de Somere**. Geboren 1547 te Gent, aldaar overleden 15 juni 1623. Hij was een zoon van Adolph de Somere en Tanneken Van der Parent; gegtrouwd met Marie Louise N. Een zoon is bekend, Philippe.

Op 13 december 1580 bood Willem van Oranje zijn Apologie aan de Staten-Generaal in Delft aan. De volgende dag werd het stuk er door Jakob de Somere in het Nederlands voorgelezen. Het is overigens niet uitgesloten dat De Somere de Nederlandse vertaling had gemaakt van de — oorspronkelijk in het Frans gestelde — Apologie. Jakob de Somere was op dat ogenblik pensionaris van de stad Gent, d.i. een bezoldigd ambtenaar die met zijn juridische kennis de schepenen met raad en daad diende bij te staan, dikwijls deel uitmaakte van officiële stadsdelegaties op de Statenvergaderingen, en de functie van griffier vervulde wanneer de zittingen van de Staten of de Leden van Vlaanderen in Gent plaats hadden. Voor het eerst zien we De Somere op het Gentse politieke toneel verschijnen in juli 1579, en wel aan de zijde van de Orangisten. Na allerlei politieke ervaringen en verwarring werd hij op 16 maart 1580 hij tweede pensionaris van de schepenen van de keure. Onmiddellijk werd hij één der voornaamste contactpersonen van de Vier Leden van Vlaanderen met de Staten-Generaal en met de

Prins De ongelukkige afloop van het Franse avontuur met de hertog van Anjou in de Franse Furie van 17 januari 1583, deed Oranjes populariteit in het Zuiden snel wegebben. Ook Jakob de Somere keerde zich nu van hem af. In juni 1583 verzette hij zich in de Staten van Vlaanderen openlijk tegen de Fransgezinde politiek van de prins en wellicht had hij ook de hand in de opruiing van de Gentse bevolking tegen Oranje. Zoals zoveel anderen is De Somere dan het slachtoffer geworden van de grote zuivering van het stadsbestuur na de herovering van Gent voor Spanje door Farnese (17 september 1584). Later is hij in eer hersteld, zonder nochtans nog ooit functies bij het stadsbestuur te hebben uitgeoefend. Zie voor meer gegevens www.theologienet.nl

HET VOLGENDE GESCHRIFT IS GEDAAN DOOR DE BIJSTAND VAN JAQUES DE SOMERE, VOOR DE GEVANGENEN, MET HUN TOESTEMMING

Een SUPPLICATIE, gepresenteerd aan de koningin, in Naam van Jezus, van de gevangenen in Engeland; maar werd ontvangen door Hare Majesteit
Enz. Enz.
Het was onderschreven:

HENDRZCK TERWOORT,
JAN PIETERSZ,
CHRISTIAEN KEMELS,
GERRIT VAN BYLER,
HANS VAN STRATEN.

GELOOFSBEKENTENIS VAN DE GEVANGENEN IN ENGELAND, IN VERBAND MET DE VOORGEDRAGEN SUPPLICATIE

Ingediend door de 5 voornoemde gevangenen. (niet weergegeven)

ANTWOORD OP DE BRIEF VAN JOHN FOX; GESCHREVEN DOOR DE GEVANGENEN IN LONDEN, 1575

Eerzame en welbeminde Heer Doctor Foxe
Wij hebben uw brief gelezen, waaruit wij de inspanningen lezen die u voor ons hebt ondernomen, zowel aan haar koninklijke Majesteit als aan haar wijze Raad, waarvoor wij u zeer bedanken, zoals wij ook doen voor uw goede vermaning, die ondanks dat het ons schijnt enigszins een weinig scherp geschreven te zijn, toch verzekerd zijn dat het voortkomt uit liefde en uit een goede ijver die u hebt voor de waarheid en het welzijn van uw naaste; daarom kunnen we niet anders dan het een goede interpretatie geven. Het spijt ons echter zeer dat u ons niet beter begrijpt, een mening over ons hebt die anders is dan we zouden willen; omdat u denkt dat we door onze curieusheid en koppigheid niet alleen aanstoot geven aan de gemeente van God, maar ook zeer Gode beledigen en onze zaligheid omstoten.
Wat voor reden u hebt om zo aan ons te denken, weten wij niet; maar we kunnen u hiervan verzekeren, dat we met heel ons hart zoeken om de enige God en Christus in een goed geweten te dienen, en onze naaste op te bouwen voor zover als mogelijk is voor ons.

Vandaar dat we bereidwillig accepteren wat de heilige Schrift ons ook verkondigt, en wensen dat we zouden worden overgelaten om vast te houden aan de eenvoud van het Woord van God, en niet met subtiele vragen verder te worden afgedreven, dan wij met ons zwakke verstand kunnen begrijpen of beantwoorden met de Schrift.
Wij bekennen (zelfs zoals u zegt) dat Jezus Christus, de Zoon van de levende God, toen de tijd was vervuld, uit een vrouw werd geboren en waarachtig Mens werd.
Wij belijden dat het vlees van Christus geen fantastisch of uit lucht is, maar waarachtig menselijk vlees is, zoals wij in alle dingen, behalve de zonde; dat Hij het beloofde zaad van de vrouw is, Davids zoon, en de vrucht van Maria's lichaam. Ten slotte geloven we dat alles wat de heilige Schrift zegt verder van Hem getuigen; en of we nu leven of sterven, we plaatsen onze zaligheid niet in onze werken of heiligheid, maar alleen in Zijn dood en opstanding. Daarom kunnen we ons niet genoeg verwonderen, wat meer van een christen kan worden verlangd, aangezien u zelf van de apostel citeert: "Hoewel wij Christus naar het vlees hebben gekend, kennen wij Hem nu niet meer, daarom als iemand in Christus is, hij is een nieuw schepsel." 2 Cor. 5:16, 17.
Hiermee geeft de apostel ons voldoende aan dat we liever de vruchten van de menswording en het lijden van Christus beter moeten waarnemen en toe-eigenen dan arrogant te twisten over de oorsprong van Zijn vlees; die we tot nu toe belijden voor zover de Schrift ons daarover getuigt; ons tevredenstellen met wat u van ons vraagt, dat Hij in het vlees is gekomen. Enz.

… Maar we zullen hier deze zaak afsluiten, u bedanken voor de moeite die u beliefd heeft voor ons te doen en bidden dat u voor ons het beste wilt doen in onze zaak, met de Raad, en vooral vóór haar koninklijke Majesteit, die, als ons stuk haar welbekend was, we betwijfelen niet, of ze zou, volgens haar uitstekende wijsheid en gebruikelijke genade, ons genadig behandelen, omdat we gewillig haar majesteit alle eerbied en onderwerping tonen, biddend om een lange leven voor haar en een gelukkig Rijk. Amen.
Ondertekend, de 4 genoemde gevangenen

John Foxe (1516/17 - 18 april 1587) [1] wat een Engels historicus en martyroloog, de auteur van *Actes and Monuments* (in de volkmond Foxe's Book of Martyrs), een verslag van christelijke martelaren door de hele westerse geschiedenis, maar benadrukte het lijden van het Engelse protestant en voorlopers van de Reformatie. Het boek zeer bekend geweest bij de Engelse puriteinen en andere geloofsgenoten.
Het is dan ook onbegrijpelijk dat een vroom man als deze, liefhebber van martelaren, geen Schriftuurlijker standpunt innam in de zaak van oprechte Wederdopers. Zij waren als (Zuid) Nederlanders de voorlopers van de Baptisten in Engeland en werden later uitgebreid over de hele wereld.

DUITSLAND – ZWITSERLAND- OOSTENRIJK

214.HANS PELTNER, 1574

Hans Plattner (Basseyrer, Passeier, Peltner), een doperse martelaar, een kleermaker, werd onthoofd in 1574 bij **Rotenholz in Tirol in het Inntal.**
Plattner is de auteur van twee liederen: "Ach Hilf Mich wroeging en sehnlich Klag alle tag" (drie coupletten) en "Hilf, Herr, en halt nicht still; sich an die schwere Pein" (13 coupletten). Hij is ook het onderwerp van de lofzang: "Gardens zu, was wir elk zingen than, gibt es Hausgenossen-tee" (43 strofen), een acrostichon op de naam "Hans Platner und Passeios ein Schneider." Gameo

In het jaar 1574 werd **Hans Peltner,** een kleermaker, bij Rottenhosen in Inntal, opgepakt vanwege zijn geloof en de Goddelijke waarheid. Hij had vele disputaties en verleidingen te doorstaan, zowel van de priesters als van anderen, die hij zeer moedig versloeg met het Woord van God; en getuigde van de waarheid, waaraan hij met de hulp van God zou vasthouden tot aan de dood.
Om deze reden werd hij uiteindelijk ter dood veroordeeld en naar de plaats van terechtstelling gebracht, waar hij het volk aanspoorde om af te zien van de zonde en zich te bekeren. Hij knielde toen neer, keerde zijn gezicht naar het Oosten, of de opkomst van de zon, hief zijn handen op naar de hemel en stortte een ernstig gebed aan God, zijn hemelse Vader, terwijl hij Hem dankte en prees voor alle genade en weldaden die hem werden getoond en dat Hij hem waardig had gemaakt om voor Zijn Naam te lijden. Hij bad ook voor alle mensen die waardig waren, dat God berouw en een verandering in hun hart zou brengen.
Ten slotte beval hij zijn geest in de handen van God, voor wiens Naam hij bereid was zijn leven en lichaam (dat hij van Hem had ontvangen) opnieuw op te offeren, en om zelfs tot zijn laatste druppel bloed te getuigen, zoals hij had Hem beloofd had in de doop en mocht dus verwachten van Hem ontvangen te worden in Zijn genadevolle armen.
Dit gebed was te lang voor het geduld van de beul, want hij wilde dat hij het verkortte; maar de Rechters zeiden dat hij hem naar hartenlust moest laten bidden, omdat het zijn laatste keer was.
Toen hij klaar was met bidden, stond hij op en ging vrijmoedig naar de beul, zodat noch zijn gezicht noch zijn kleur veranderde, maar hij knielde weer neer, zo onverschrokken, dat de beul verstoord was door zijn moedige biddende en onversaagde geest en bang werd om hem te executeren.
Toen de beul de kraag van zijn hals verwijderde, voorafgaand aan het grijpen van zijn zwaard, vroeg hij hem nogmaals of hij wilde herroepen; maar dat wilde hij niet doen. Daarop ging de beul verder, onthoofdde hem en verbrandde vervolgens zijn lijk.
Dus deze christelijke held getuigde vrijelijk van de waarheid met zijn bloed en liet zich op geen enkele manier losmaken van de weg van het eeuwige leven in Christus. Vandaar dat de Heere, de Rechter van levenden en de doden, die door Zijn hand het oordeel en de zielen van hen die gestorven zijn voor het geloof, zal oprichten op de laatste dag, en hem zal doen verschijnen voor Hem, zal hij de kroon van een martelaar erven en alles wat God de Zijnen heeft beloofd.

215.PAUL GLOCK, 1576

Paul Glock (Paul Jung, ook wel om hem te onderscheiden van zijn vader, die dezelfde naam had), een dichter, en vanaf 1577 een prediker van het Hutteriaaane Broederen in **Moravi**ë geboren in Rommelshausen nabij Waiblingen, Württemberg, Duitsland. Volgens zijn eigen bekentenis was hij in zijn jeugd lichtzinnig (Lieder der Hutterischen Brüder, blz. 727, strofen 6-8), vervolgens kwam hij in aanraking met twee Lutherse theologen "om hem christelijke moraal te leren," maar zij verwezen hem alleen maar tot het geloof (op cit., blz. 710, strofe 15). Het is niet bekend wie hem tot het Dopers standpunt heeft gewonnen, maar het is algemeen bekend dat Württemberg was een actief zendingsveld van de Hutteriaanse Broeders.
Aan het einde van december 1550 werd Glock opgesloten in Cannstatt met zijn vader, moeder en vrouw Else. In januari 1551 kregen de leidende theologen van de regio Valentine Vannius, op dat moment pastor in de Cannstatt Mat. Alber prediker in Tübingen, en Martin M. Cless (Übinger), predikant bij St. Henry's Kerk in Stuttgart, de opdracht om met vriendelijkheid met hem te spreken. Dit deden zij vier of vijf keer; maar de gevangenen verwierp de instructie van deze predikers, want zij (de gevangenen) waren op de goede weg, en verklaarden dat, als de gemeente het goede voorbeeld gepredikt zou worden, berouw en het slechte leven verlaten, zouden ze ook naar de kerk gaan en standvastig blijven. Er is verder niets bekend over hun lot. Zeer waarschijnlijk dat ze werden verdreven uit het land.
De volgende jaren zijn donkerder. In 1558 horen we dat de vrouw van de Doperse Peter Stürmer vertelde aan een andere vrouw in Rudersberg in de buurt van Schorndorf: "Uw man heeft geholpen om de vrome predikant [doelend op Paul Glock] vast te leggen. Hij zou daarom in een moeilijke positie zijn, om de Almachtige" (Bossert, Queven 172).
Hieruit blijkt dat Glock werkte in de nabijheid van Rudersberg voor de wederdopers. Hij zegt zelf dat hij Gods Woord kon verkondigen voor slechts een half jaar (Lieder der Hutterischen Brüder, blz. 734).
Na 1558 werd hij continu in de gevangenis gehouden. Of het was in die tijd dat hij uiterst veel pijn leed en nog veel getest werd door artsen, geestelijken, en valse broeders, zo stelt hij in een van zijn liederen (het Lied der Hutterischen Brüder, blz. 708). Omdat hij standvastig bleef in zijn overtuiging, en de verdedigen ervan met kracht, werd hij veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf in het kasteel van Hohenwittlingen in de buurt van Urach (Württemberg). Maar hij was blijkbaar ook in de gevangenis van de Urachus kasteel voor enige tijd (Lieder der Hutterischen Briider, No. 5, stanza 3, blz. 722). Gameo

Met Pasen kreeg hij een medegevangene, **Adam Hornikel of Horneck.** In september 1559 hoorde Hertog Christoph dat deze gevangen Dopers waren zwak en ziek, en daarom beval hij de kasteel deurwaarder om ze dagelijks te nemen uit de gevangenis voor drie of vier uur en laat ze lopen in de "Lente" (waarschijnlijk de binnenplaats van de burcht) en af en toe in het huis, maar de poorten goed versperd te houden, zodat ze niet konden ontsnappen, noch enige vriend kon komen en niet toestaan om te spreken met de knechten, waardoor deze hen zouden leiden op een dwaalspoor, en zo hun doctrines verspreiden.
In februari 1564 werd Hornikel meegenomen naar Stuttgart, waar hij na een nieuw proces, het land werd uitgezet; met twee dochters verhuisde hij naar Murray.

Glock was nu alleen in zijn cel, maar hij gebruikte zijn tijd goed in het schrijven van hymnen en brieven aan zijn vrouw, zijn schoonbroer, en vooral aan **Peter Walpot,** de leider van de Hutteriaanse Broeders in Moravia. Zestien lange brieven (1563-1576) van een volledige christelijke geest zijn bekend uit zijn pen en twee opmerkelijke **Geloofsbelijdenisse**n (1563-1573), goed bewaard gebleven in verschillende boeken en nu gepubliceerd in publicaties. G. Bossert's; Queven Geschichte der Wiedertaufer; Herzogtum Württemberg (Leipzig, 1930), 334-477 en 1049-1102. De belijdenissen zijn opgenomen in brieven aan Peter Walpot waarin Glock rapporteert in levendige detail zijn geschil met diverse theologen; deze tonen Glock als een zeer bekwame debater, volledig zeker van zijn geloof en goed thuis in de Schriften. Deze brieven had grote invloed op het leven van de broederschap (Beck, Geschichts-Bucher, 270).

In 1562 had Glock en Adam Hornikel gezamenlijk een *Rechenschaft van hun geloof* opgesteld voor de rechtbank in Wittlingen, en in 1573 een ander. Waarschijnlijk in Wittlingen had de hofprediker **Lukas Osiander**, een zoon van Andreas Osiander, hem benaderd met een aantal anderen; en als ze niet in staat waren om hem te bewegen, zei hij dat ze niet de vrijheid verdienen, maar moeten worden opgesloten voor het leven.
In 1574 kreeg Glock opnieuw een metgezel in de gevangenis, **Matthias Binder,** een kleermaker van Frickenhausen in de buurt van Neuffen, die een prediker van het Hutteriaanse Broeders was geweest sinds 1569; werd teruggestuurd naar zijn geboortedorp als missionaris van de Broeders, en werd vervolgens opgesloten in Neuffen en probeerde in Stuttgart. Toen hij weigerde te beloven om het land te verlaten, werd hij overgebracht naar de gevangenis van de Maulbronn Klooster in juni 1573, waar de **Blaise Greiner** had gelegen en waar Binder nu werd gehouden op rantsoen; hij werd regelmatig bezocht door de abt om over zijn leer met hem te bespreken. Binder weigerde deze discussies aan te gaan, want hij had al zijn positie verdedigd voor de theologen in Stuttgart. De abt, de deurwaarder en de conciërge lieten hem zien hoe gevangenis niet geschikt was voor hem en bood geen beveiliging tegen ontvoering.
Tot slot in 1574 werd hij meegenomen naar Hohenwittlingen, waar hij zijn broeder gevonden in het geloof, Paul Glock heeft gevonden
In de late herfst 1576 brak een brand uit in het kasteel Hohenwittlingen die zowel Binder en Glock heeft geholpen om te blussen. Toen Hertog Christoph hiervan hoorde, gebood hij, dat zij de kosten voor de reis naar Murray worden gegeven. Dit gebeurde na 19 jaar gevangenschap. Ze bereikten de broederschap op Nieuw Jaar 1577 "met een goed geweten, met vrede en vreugde."
Op 12 februari werd Glock gekozen als *Diener des Wortes* (prediker), om voor de broederschap te dienen. 30 januari 1585, overleed hij op Schädowitz, Murray. De Hutteriten hielden zijn brieven in grote waarde.

In het jaar 1576 kwam **Paul Glock** vrij, die bijna negentien jaar zonder onderbreking was opgesloten in het land **Wurtemberg,** tot aan zijn bevrijding; nadat hij veel had geleden tijdens zijn gevangenschap, en in eerste instantie zeer gepijnigd en gemarteld werd, en op zulke tijden op vele en verschillende manieren werd verleid, zowel door de ***Overheid als door edelen en Lutheraanse predikers***; ze probeerden hem met harde opsluiting en ook met lichte opsluiting.
In het jaar 1566 hebben ze hem een half jaar niet ondervraagd en hem ook toegestaan om verschillende keren uit te gaan, op zijn belofte en zijn woord, dat hij niet zou weggaan zonder hun medeweten. Vervolgens, toen de hofpredikant van de prins en anderen hem verhorden, en hij nog steeds moedig vasthield aan zijn geloof, en hun Overheid, zwaard en oorlog niet als in harmonie met het christendom wilde beschouwen; zeiden ze dat hij het niet waard was onder de mensen te gaan; dat hij in alle dagen van zijn leven in opsluiting moet blijven, zelfs tot aan zijn dood, of totdat hij zou zeggen dat zij goede christenen waren.
In het jaar 1567 was hij ziek, van Driekoningen tot Sint-Jansdag, hij was erg zwak en ellendig, lam in zijn handen, en ook in zijn knieën, zodat hij niet in staat was om op te staan. Hij had ook veel pijn in zijn mond, zodat hij enige tijd geen brood kon eten en er geen hoop was dat hij ooit weer beter zou worden.
Toen zijn vijanden hiervan hoorden, dachten ze: "Nu is het onze tijd", en stuurden twee priesters naar hem, die met hem zouden twisten, en hem te overtuigen, met betrekking tot de kinderdoop en het Avondmaal, en dat zij zich moesten bekeren tot hen, omdat God hem zo bezocht met ziekte.
Maar broeder Paul zei: " Toon mij een Christelijke kudde die is opgegroeid door uw prediking, Leer en geloof, en ik zal me verenigen; en als er iets in mij is dat tegengesteld is aan God, zal ik het terzijde leggen en het verzaken, en het betere aannemen."

Toen zeiden de twee priesters:" De christelijke gemeente kan men niet met de vinger aanwijzen."
Broeder Paulus zei: "Het is duidelijk wat valse profeten u bent; Christus toonde Zijn gemeente en discipelen, toen Hij Zijn hand uitstrekte over Zijn discipelen en zei: 'Een ieder die de wil van Mijn Vader doet die in de hemel is, die is Mijn broeder en zuster en moeder.' Mat. 12:50. Ook: 'Een stad die op een heuvel ligt, kan niet worden verborgen.' 5:14. Verder: 'U bent het licht van de wereld.' De apostel Petrus spreekt er ook over, waar hij zegt: 'Gij zijt een uitverkoren geslacht, een heilige natie.' 1 Petrus 2: 9. Paulus laat haar ook [de christelijke gemeente] zien waar hij zegt: 'Gij zijt de tempel van de levende God, het zegel van mijn apostelschap.' 2 Cor. 6:16; I Cor. 9: 2. Maar omdat u haar niet kent, bent u de kinderen van de nacht en van de duisternis, en geen leden van het lichaam van Christus; en aangezien je me Christus' lichaam niet kunt tonen, hoe moet ik vertrouwen en mezelf aan u toevertrouwen, dat je een Christen van me moet worden, als je me nog geen christen in je gemeente hebt getoond. U hoe moet ik vertrouwen en mijzelf aan u verbinden, dat je een christen van me moet worden, als je me nog geen christen in je gemeente hebt getoond. U hoe moet ik vertrouwen en mijzelf aan u verbinden, dat u een christen van mij zou maken, want gij hebt mij nog geen christen in uw gemeente getoond. U zijt zelf als de vierhonderd valse profeten van Achab; in wiens leugenachtige mond een valse geest werd gevonden, om de gehele wereld te misleiden; ja, u bent de dieven en moordenaars die nu komen om te doden en te stelen." I Koningen 18; Johannes 10: 8.
Toen hij hun zulk een antwoord gaf, waren zij verbaasd dat hij hen zo in zijn ziekte kon antwoorden en niet lang meer naar hem toekwam om met hem te twisten. Ze zeiden ook: "Hoewel uw zaak goede en recht is, kan het niet worden getolereerd, want het is nooit getolereerd."
Broeder Paulus zei: "Ja, de goddelozen en de wereld konden Christus, Zijn apostelen of wie dan ook van de rechtvaardigen niet verdragen, zo ook gij, want ge zijt goddeloos, onrechtvaardig en slecht; wiens buik hun god is. Fil 3 : 19 ".
In het jaar 1572 kwamen de predik-heren van de vorst voor de derde keer naar hem toe, naar het kasteel van Hohenwitling, spraken veel met hem en onderzochten hem over vele dingen.
In het jaar 1573 brachten zij hem naar de stad Aurach, waar toen de predikers en de rentmeester van het land waren (die de volgende is ná de prins), en zij twistten met hem over de kinderdoop. Ze zeiden: "Kinderen hebben geloof en daarom worden ze terecht tot de doop gebracht, want de apostel zegt:" Zonder geloof is het onmogelijk God te behagen." Hebr. 11: 6.
Maar Paul zei: "De apostel zegt dit niet over kinderen, noch spreekt hij tot kinderen, maar tot volwassenen, en Hij zegt verder op dezelfde plaats: 'Hij die tot God komt, moet geloven dat Hij is, en dat hij is een Beloner van hen die hem ijverig zoeken.' Plaats nu een kind voor me, en als het zoveel belijdenis en geloof toont, doop het dan vrijelijk."
Ze zeiden: "Een kind behoeft geen bekentenis."
"Dan heeft het ook geen doop nodig ", zei hij.
Toen zwegen ze daarover en begonnen te spreken van de magistraten, zeggend dat zij christenen waren, aangezien de apostelen hen *Gods dienaren* noemden. De broeder antwoordde: "De apostel noemt hen dienaren (Romeinen 13: 4) vanwege de Raad, maar die Raad hoort niet thuis in het huis van God of Christus."
Ze zeiden: "Het concilie hoort zeker thuis in het huis van God."
De broeder zei: "Laat me dan een wettige magistraat zien in het huis of de gemeente van Christus; want de apostel heeft alle ambten in het huis van God verordonneerd; toon mij

daarom waar hij de vorsten of wereldse koningen met hun ambten in de gemeente heeft verordend.'
Toen begonnen de predikers en zeiden: "Cornelius was een centurion ten opzichte van soldaten en werd een christen." Handelingen 10: 1. Ze noemden ook Sergius Paulus en zeiden dat hij de Landvoogd was geweest. Handelingen 13-: 7.
Toen vroeg de broeder hun, of zij ook geloofden dat de apostel het Evangelie aan hen had gepredikt, waardoor zij gelovigen moesten worden; en of de apostel ook een ware volgeling en leraar van Christus was geweest.
Ze antwoordden: "Ja."
Hij vroeg verder: "Heeft hij ook op een wereldse manier een zwaard gedragen?"
Ze zeiden: "Nee, maar hij hanteerde een geestelijk zwaard en oordeel."
"Zoals u ook belijdt," zei de broeder, "weet u ook heel goed dat de apostelen het Evangelie predikten aan Cornelius en Sergius Paulus; ook dat de mensen wilden om van Christus een Koning te maken, en dat Hij vluchtte (Johannes 6:15). Nogmaals: 'De vorsten der heidenen oefenen heerschappij over hen uit; maar zo zal het onder u niet zijn; gij zult het kwaad niet weerstaan' (Matt.20: 20)
Van dit alles konden zij gemakkelijk leren dat zij in navolging van Christus geen enkele wereldlijke magistratuur of gouverneurschap konden beheren; of als ze wilden zijn zoals Paulus: 'Weest mijn volgelingen, net zoals ik ook van Christus ben'. '1 Kor. 11: 1.
Daarop zwegen zij.
Daarna begonnen ze weer en zeiden: "God vergeeft alle mensen of zondaars, hoe groot hun zonden ook mogen zijn."
De broeder antwoordde en zei: "Ik geloof dit ook, als ze zich echt bekeren en spijt hebben van hun zondige werken." Maar hij vroeg hun of zij ook hun medeleden en broeders vergaven als zij gezondigd hebben. Ze zeiden: "Ja."
Hij zei: "Waarom laat u dan uw misdadigers ophangen en helpt hen naar de galg en het rad, omdat u hun zonden hebt vergeven en zij uw broeders zijn?"
Toen lachten ze over hun eigen dwaasheid en uiteindelijk zeiden ze: "Om deze reden is de magistratuur verordineerd, dat ze het kwade moeten straffen."
De broeder zei: "Is berouw dan ook een misdaad?"
De predikers zeiden: "Nee, maar het is een voordeel."
De broeder zei: "Heeft de magistraat dan de macht of een bevel uit het Oude of het Nieuwe testament, dat ze de rechtvaardige of boetvaardige persoon ter dood brengen (zoals je zegt dat ze het sacrament hebben gegeten en ook christen zijn geworden)?"
Ze zeiden: "Ze moeten toch gestraft worden, als een waarschuwing voor anderen."
De broeder vroeg verder, of ze dat ook geloofden, toen ze door hun prediking van kinderdoop en het Avondmaal zo'n crimineel in de gevangenis vroom maakten, en hij de twee artikelen zou accepteren, hij toen een christen was, en kon worden beschouwd als een christen?
De predikers zeiden: "Ja."
De broeder zei: "Als hij dan een gelovige wordt, zoals u zegt, is hij ook verzegeld met de Geest van God, volgens de woorden van Paulus: is dit ook niet uw geloof?"
Ze zeiden: "Ja."
De broeder zei: " Dan moet zijn lichaam ook een tempel van God zijn, omdat de Heilige Geest in hem woont." II Corinthiërs 6:16
Ze zeiden:" Ja."
"Zie eens, "zei de broeder," hoe je handelt, hoe je onteert de tempel van God, hangt hem aan de galg; weet u niet wat de apostel zegt: "Als iemand de tempel van God onteren, zal God ook onteren en vernietigen?" I Cor. 3:17. Zie uw magistraten, wat een fijne

christenen zijn zij, als zij aldus de boeteling doden en de tempel van God onteren, als het is zoals u zegt en belijdt."
Toen hij zulke dingen tegen hen zei, keken ze elkaar aan, alsof ze wilden zeggen: "We zijn slecht met zo'n bekentenis van het christendom."
Ze begonnen toen te spreken over het Avondmaal en vroegen hem wat hij ervan vond. Hij antwoordde: "Ik denk er veel van, wanneer het wordt waargenomen zoals Christus verordineerd heeft; maar terwijl men het waarneemt, denk ik er niets van, en het is ook ijdel om er veel met u over te praten." Toen zwegen ze.
Eindelijk begon de rentmeester van het land in het Latijn te spreken met de hofprediker, en toen zij klaar waren met spreken, vroeg de prediker de broeder, of hij het land zou verlaten en er niet meer in zou terugkeren, dan zouden zij hem bevrijden van gevangenis.
De broeder antwoordde: "Als u me een brief wilt geven, waar ik ga, zullen zij mij vrijelijk ontvangen, ik zal uw land verlaten."
Ze zeiden dat ze dit niet konden doen.
Daarop antwoordde hij: "Dan kan ik ook uw land niet verlaten, maar ik zal er uit weggaan, en als ik erin terugkom en iets doe waardoor ik het zwaard verdien, gebruik het dan."
Dit beviel hen goed. Toen sprak de rentmeester van het land opnieuw in het Latijn veel tot de Roomse prediker, en zei toen tegen de broeder: "Als u vroom voor uzelf bent, of in uw geloof blijft, en niemand meer verleidt, zullen wij u nog vrijlaten.
De broeder antwoordde: heb ik onrecht, gebruik het zwaar, waar gij zoveel mee ophebt. Maar als ik gelijk heb, dan is het ook goed voor hem die iets goeds van mij hoort en leert, en volgens dit wil ik mezelf ook voegen."
Toen zei de prediker:" Wij zullen u niet tot geloof dwingen, maar wij zullen je altijd gevangen houden, zodat je niemand anders kunt verleiden."
Ze liet hem vervolgens terugbrengen naar de gevangenis, dus moest hij lijden en de gevangenschap vrij onschuldig ondergaan, alleen vanwege zijn geloof en omwille van de Goddelijke waarheid; dit ongeveer negentien jaar.

216.MATTHIJS BINDER, 1576

Matthijs Binder, een prediker van het Woord van God, werd aangehouden voor zijn geloof en het getuigenis van Jezus Christus, in Neffen, in het land **Wurtemberg**, en naar Stuttgart gebracht, en vandaar gevangen gezet in ketenen in Maulbronn, waar hij veel werd ondervraagd en betwist met, door de eerste doctor van de prins, door het hoofd van de geestelijkheid, en de abt van Maulbronn, ook door edelen, de hovelingen van de prins, en anderen van verschillende Staten; maar toen zij hun wil niet met hem konden volbrengen, werd hij ten slotte naar Hohen gebracht in het kasteel, waar broeder **Paul Glock** lang was opgesloten.
Daar waren ze ongeveer twee jaar samen, maar in het jaar 1576 stuurde God hen bevrijding. Door de achteloosheid van de mensen in het kasteel, ontstond er een vuur, zodat het slot tot de grond verbrandde; en deze twee gevangen broeders hielpen de vlammen net zo veel blussen als anderen en renden niet weg, maar vroegen daarna om vrijlating, omdat ze heel goed konden bewijzen dat ze niemand hadden geschaad en beloofden hun gevangenschap nooit te wreken.
Daarop werd spoedig een relaas (voordat de jaloerse priesters het konden voorkomen) aan de Vorst gezonden, die ze vrijsprak en beval dat ze zouden worden vrijgelaten en dat er wat geld zou worden gegeven voor hun reis.

Zo keerden zowel Paulus als Matthijs met een goed geweten terug, in vrede en vreugde, naar hun broeders en gemeente.

217.HENDRICK SUMER EN JACOB MANDEL, 1582

Jakob Mändl, een doperse martelaar, werd gearresteerd met **Hendrick Sumer** in Zurzach in Zwitserland, en na vijf weken van gevangenschap in de stad Baden verdronken op 9 oktober 1582. Vierentwintig priesters had tevergeefs geprobeerd om de twee mannen van hun geloof af te trekken. Sommige van de rechters aarzelden om de doodstraf uitspreken over een kwestie van geloof. Tenslotte is de meerderheid gestemd voor de doodstraf, die de broeders verheugden. Zij waarschuwde de grote schare toeschouwers om hun zondige leven te verlaten en zich tot God te bekeren, en zong een lied van lof. Hun dood maakte een diepe indruk op de toeschouwers.
Drie liederen werden geschreven op hun dood "Merker auf, ihr gliebten Gottes Kinder, sterben im hier in Jammertal sind," 42 strofen; "We hebben een lied van 38 strofen, gevonden in proeven, Lieder, 234 f.; Die Lieder der Hutterischen Brüder en bevat ook de eerste "Aus tiefer Not Schrein wir zu dir, Herr Gott, hör unser gebeten." Gameo

In het jaar 1582, in de eerste week van september, werden de geliefde en trouwe broeder **Hendrick Sumer,** een dienaar van het Woord van God, nog steeds verdacht en met hem **Jacob Mandel,** opgepakt vanwege hun geloof en het getuigenis van Jezus Christus, in Torzag, in Zwitserland, en werden vervolgens naar de stad Baden geleid, waar zij; door de hoge baljuw van het land, en de Schepenen, publiekelijk werden onderzocht in aanwezigheid van het volk, in het raadhuis, en ondervraagd over hun geloof, dat zij vrijelijk bekend hadden.
Bij dit onderzoek waren er vierentwintig priesters aanwezig, die probeerden of ze hen niet konden laten afvallig worden en hun geloof verlaten. Maar ze konden niets bereiken, noch konden ze hen overtuigen van onrecht of dwalingen, veel minder een rechtvaardige oorzaak van dood in hen bespeuren.
Nu, toen deze broeders en christelijke helden heel standvastig waren in het geloof en moedig getuigd en onderwezen door het Woord van God, dat zij op de ware, smalle weg van de waarheid naar het eeuwige leven in Christus Jezus wandelden, waarvan zij in geen geval wilden wijken, hoewel het hen hun leven zou kosten; toen waren de priesters ten einde raad en zeiden tegen de raadsleden, dat zij niets verder konden doen; omdat ze standvastig bleven, moesten ze nu met hen omgaan zoals ze gepast achten.
Ze werden vervolgens ter dood worden veroordeeld; maar de raadsleden konden het niet eens worden, want sommigen onder hen wilden niet de verantwoordelijkheid van hun dood op zich nemen, noch zich daaraan schuldig maken, omdat het vanwege geloofszaken was, en zij wisten dat het goede mannen waren.
Maar aangezien de meerderheid van de stemmen besloten had om hen ter dood te brengen, besloten zij dat hun vonnis zou worden voortgezet.
Toen de broeders leerden dat hun tijd was gekomen dat zij uit de wereld zouden vertrekken, verheugden zij zich vanuit het hart, en waren blij en opgewekt; ze zeiden ook dat het voor hen een grotere vreugde was dan als ze naar een Hoogtijd zouden gaan; ja, zij waren zeer goed opgewekt, dat God hen waardig had geacht, dat zij Zijn Naam zouden verheerlijken door zo'n oprechte dood; die vele rechtvaardigen en vrienden van God vóór hen hadden gedaan,
Toen zij werden voorgeleid, spraken zij vrijmoedig tot het volk en vermaanden de grote menigte die zich had verzameld, dat zij zich moesten bekeren en zich van hun zondige

leven tot God moesten keren; en daarbij voegden zij beiden hun stem tot het verheffen van een vreugdevolle, lieflijke Lofzang tot lof aan de Heere.
Er was een groot aantal mensen aanwezig, en bij velen onder hen vielen tranen, toen ze hen hoorden zingen en zagen dat ze zo'n goed humeur hadden in het uur van de dood. Maar de eeuwige vreugde was voor hun ogen, en zij verheugden zich in de innerlijke mens, dat zij mochten gaan naar Abraham, Izak, Jacob, naar alle patriarchen en het gehele aantal van de heiligen, naar alle profeten en de apostelen van de Heere en hun vrome medebroeders en zusters die onlangs waren gestorven, ja, aan Jezus Christus zelf, hun Zaligmaker. Zo zongen ze tot dicht bij de rand van het water, waar ze zouden verdrinken.
Toen ze naar buiten kwamen, zei Hendrick: "Nu, mijn broeder Jacob, omdat we al zo lang samen gereisd hebben, laten we nu ook samen verder reizen, door deze lichamelijke dood naar het eeuwige leven."
Broeder Jacob Mandel was de eerste. De beul nam hem en verdronk hem in het water. Toen hij dood was, trok hij hem naar voren en legde hem voor Hendricks ogen, en zei: "Mijn lieve Hendrick, zie je broeder die zijn leven verloor en nog afziet of je ook zult moeten sterven; er is geen andere keuze."
Maar hij zei: "Je hoeft niet te denken dat ik de Goddelijke waarheid zal verzaken en verloochenen; ik wil me eraan houden hoewel het mijn lichaam en leven kost."
Een priester smeekte hem ook zeer ernstig en zei: "O mijn lieve Hendrick, hou op van deze nieuwe ontrouw en van deze slechte sekte."
Maar broeder Hendrick wendde zich tot hem en zei: "Welke sekte? Ik geloof in God de almachtige Vader, en in Jezus Christus onze Heere en Verlosser, en in Zijn heilig Woord en Goddelijk gebod, hierin sta ik - beschouw jij dit een sekte? Durf jij het ware Christelijke geloof een sekte noemen? Wat voor een geloof heb jij dan? Als je een ander geloof hebt, ben je zelf in een sekte en in een nieuw geloof; stop ermee en verlaat je zondige, wrede en goddeloze leven."
Zo werd de paapse priester beschaamd en tot schande gemaakt en moest hij zwijgen. Toen ze zagen dat hij standvastig bleef, nam de beul hem en verdronk hem ook, net als de andere.
Dit vond plaats op 9 oktober van het voornoemde jaar 1582, in Baden, in Zwitserland, nadat ze vijf en een halve week gevangen hadden gezeten.

218.MELCHOIR PLATSER, 1583

Georg Platzer, de Hutteriaans Broederen martelaar, een apotheker, werd gearresteerd in **Zürich,** Zwitserland, met Ludwig Dörcker David Falchi in 1574 onderworpen aan een kruisverhoor, en vervolgens vrijgelaten (Bergmann, 46 Geschicht-Buch 367 f.). In 1583 werd hij gevangen genomen in het dorp Rankweil in Tirol, Oostenrijk, en meegenomen naar Feldkirchen, waar hij in de toren van het kasteel werd gezet. Hij onderging opnieuw een kruisverhoor. Een priester werd opgeroepen van Bregenz aan hem te bekeren, en hoopte om eer en roem te winnen door dit gesprek. Maar hij werd al snel verslagen; toen hij zei: "Leverde de duivel me hier opdat deze doperse mij zou bedriegen?" Gehoopt werd dat de ***Lutherse geestelijken*** meer succes zouden hebben. Maar ook zij faalden. Daarop werd Platzer ervan beschuldigd een misleider van de mensen te zijn. In 1581-1582 was hij zeer actief geweest in het Bregenzerwald gebied, het bekeren van een groot aantal personen en poogde hen te bewegen om te emigreren naar Moravia. De overheid vereist dat hij een eed zou doen om te worden vrijgelaten; hij kon dan gaan waar hij vandaan was gekomen. Maar hij weigerde.
Hij keerde terug naar Rankweil en werd er onthoofd en verbrand op 6 november 1583. Op de plaats van uitvoering vermaande hij de mensen, die grote sympathie toonde voor hem. Hij spoorde hen aan tot berouw en waarschuwde hen voor de valse profeten die hen hadden

misleidend. Hij is de auteur van het lied, "Hörent jhr Kinder Gottes rein, was wir euch wellen singen." Gameo

In het jaar 1583; op de vrijdag na Pinksteren werd **Melchoir Platser**, die een apotheker was geweest, ter wille van het geloof gearresteerd in het: dorp Rankweil; in het Feldkirch, baljuwschap. Daar werd hij in ijzers gezet en naar Veldkirch in het kasteel gebracht; en opgesloten in een diepte, in een toren, vanwaar hij verschillende keren werd bezocht door de Overheid en de priesters. Hij was altijd bereid om een antwoord te geven over zijn geloof en om hun valse Leer te weerstaan.
Er werd toen uit de stad Bregenz een speciale priester bij hem gebracht, die zij als zeer wijs en geleerd beschouwden. Hij beloofde in het openbaar te disputeren met broeder Melchoir, in de hoop daarmee eer en roem te behalen; maar hij werd zeer spoedig beschaamd, zodat hij zelf zei: "Heeft de duivel mij hiertoe gebracht, dat ik door een wederdoper overtuigd zou worden?"
Als ze nu niets met hem konden bereiken, stuurden ze (omdat die regio volledig pauselijk was) naar Lutheraanse predikers en brachten die naar hem of zij hem konden onderrichten; maar ze waren niet beter in zijn ogen; hij overtuigde hen ervan dat ze beiden in ongerechtigheid verkeerden en ten onrechte stand hielden en hun leer handhaafden. Dit is de reden waarom in deze tijd alle zonde, ondeugd en afgoderij zo wijd verspreid is, omdat de priesters zelf de grootste boeven zijn.
Toen ze hem op geen enkele manier konden verleiden of bedriegen, leverden ze hem over aan de Overheid en beschuldigden hem als een verrader die de dood had verdiend. Ze boden hem echter aan dat, als hij genade wilde, en hij zou zweren dat hij hun land en heerschappij zou verlaten, zij hem zouden laten leven en weg laten gaan. Maar hij antwoordde dat hij, voordat hij een dergelijke eed aan hen zou zweren, en toestemming daaraan zou geven, liever zou afwachten wat God hun zou toestaan om met hem te doen, hoewel het zijn lichaam en leven zou moeten kosten. Hij vertelde hen ook dat hun dreigementen hem niet beangstigden en dat hij er niet om gaf; want in welk geval ook, hij moest toch eens sterven.
Toen werd de Heere te Feldkirch getroffen en verzocht om hem te leiden naar Rankweil, naar hetzelve dorp waar zij hem hadden aangehouden, alsof hij daardoor zijn handen in onschuld van zijn bloed wilde wassen.
Als hij te Rankweil kwam werd hij berecht op bevel van de grote Hannibal, aan wie hij door de prins van Innsbruck was overgeleverd, om hem naar zijn believen te behandelen. Daar hebben ze een vonnis uitgesproken, dat hij ter dood gebracht moest worden.
Toen de broeder hoorde dat hij uit deze wereld moest vertrekken, bedankte hij getrouw God de hemelse Vader en verheugde hij zich dat God bereid was hem waardig te maken, dat hij met zijn bloed de Waarheid zou getuigen, wat hij als een grote weldaad van God beschouwde.
Kort daarna werd hij in de handen van de beul overgeleverd, die hem naar de gebruikelijke plaats van executie leidde. De mensen waren erg bedroefd en medelijdend; maar broeder Melchoir begon het volk met grote ijver aan te spreken en spoorde hen aan te denken aan hun goddeloze leven waarin zij waren gezonken, en dat zij zich niet langer zo goddeloos zouden pochen dat ze Christenen waren."
O, welk een wee" zei hij", en eeuwig lijden zal komen over zulke mensen die een onschuldige man doden omdat hij zich heeft afgescheiden van de wereld en afgewend van het goddeloze, schandelijke leven van de wereld! Maar ik zal dit aan God in de hemel toevertrouwen die zulke mond-christenen hun beloning zal geven."

De paapse-priesters kwamen ook, toen hij naar buiten werd geleid, en wilden hem troosten. Maar hij zei: "Gij priesters zijn de slangen en schorpioenen, tegen wie Christus ons heeft gewaarschuwd.
Daarom bevalen ze hem te zwijgen, als hij hen zo vurig wilde toespreken.
Toen begon hij met een heldere stem te zingen tot ze bij de plaats van executie aankwamen.
Daarna waarschuwde hij het volk opnieuw, dat ze zich wachten zouden voor de valse profeten die hen in de ongerechtigheid stijven, troosten en sterken; en hen vrijheid en het leven beloven opdat ze des te minder van de boosheid zouden afstaan. Zo ernstig en nog meer sprak hij tot het volk zodat het zweet hem van het aangezicht liep. De scherprechter droogde zijn aangezicht af en zei: spreek vrij ik zal u niet verhaasten. Een poosje daarna sprak de scherprechter tot hem: zo ge wilt aannemen om te doen naar het bevel van de overheid en hun doen voor recht erkent, heeft men mij de macht gegeven, dat ik u mag loslaten.
Melchior antwoordde: *doe dat niet; ga verder en doe wat u bevolen is.*
Daarop heeft de scherprechter hem tegelijk met het zwaard gericht en met haast zijn hoofd afgehouwen.
Niet ver van daar lagen opgestapelde hopen hout en daar legde hij zijn lichaam op en verbrandde het. Nadat hij bijna 26 weken gevangen was geweest. Zo heeft hij de bekende waarheid behouden zolang hij in het leven was en er adem in hem bleef.

219.ANDRIES PIRCHNER, Oostenrijk, 1584

Op 26 mei, in het jaar 1584, werd **Andries Pirchner** aangehouden in Laitsch, in Vintschgau, zijn Vaderland, en vandaar naar Soltrain gebracht, waar hij driemaal op het pijnbank werd gelegd en ernstig werd gemarteld. Want zij wilden weten van hem, waar en met wie hij had geleefd en omgang had gehad, en dat hij ze moest noemen.
Maar hij antwoordde dat hij geen Judas wilde zijn, om diegenen te verraden die hem goed hadden gedaan, zodat hun schade zou toegebracht worden, hij zou liever zijn leven en lichaam verliezen, ja, het ene lid na het andere. Het waren ook geen zaken die betrekking hadden op het geloof of een artikel van hetzelve; maar met betrekking tot zijn geloof; dat zou hij gewillig en graag verklaren en er niet van zwijgen wat hij had gedaan of niet gedaan; hij had God in de hemel een belofte gedaan in de christelijke doop, waaraan hij zich zou houden en geen leugenaar voor God zou worden.
Bovendien, hij zou (als het niet anders kon) geduldig de dood ondergaan, en ook niets anders vragen, dan dat hij door zijn bloed en lijden enkele arme zielen tot berouw en tot de belijdenis van de waarheid zou kunnen brengen.
Daarop werden priesters tot hem gezonden, dat zij met hem twistten; maar deze, ongeacht wat zij met hem begonnen, volbrachten helemaal niets. Want hij verweet hen terstond hun zondige en wellustige leven, hen aantonend, dat zij anderen niet konden leiden of wijzen op een deugdzaam leven, omdat zij zelf blind waren. En hij zei verder dat ze hun eigen wegen moesten overwegen en af moesten zien van hun zondige leven; hij hield hun ook verschillende passages voor, uit het Oude en het Nieuwe Testament, zodat ze niets met hem konden bereiken volgens hun wil, maar hij bleef constant volharden in zijn geloof. Hij werd ook door velen, persoonlijk in het huis en ook in het openbaar, vermaand en verzocht, dat hij zou ophouden met zijn geloof, omdat er niets anders meer voor hem over was, dan dat hij zou moeten sterven.

Daarop antwoordde hij: "Allen die Goddelijk willen leven in Christus Jezus zullen vervolging ondergaan, zoals de Schrift zegt." En hierbij wil ik het houden, en ik bid dagelijks tot God, mijn hemelse Vader, dat Zijn wil zal worden gedaan. Is het nu Gods wil, Hij kan het bevelen dat ik zal worden vrijgelaten, maar als het niet Zijn wil is, zal ik geduldig sterven."
Ze smeekten hem, dat hij maar één keer zou verzaken en herroepen, en dat ze hem zouden laten gaan; hij zou het dan opnieuw kunnen aannemen.
Maar hij antwoordde: "Nee, dat kan niet, moge God me ervan weerhouden mijn belofte te overtreden en een leugenaar voor Hem te vinden; want zulk gedroeg is als de hond die opnieuw wederkeert tot zijn uitbraaksel. Dus het zou ook met mij meegaan. Ik zou moeten herroepen en tot een leugen maken wat ik al lang kende en beleden heb als de waarheid en de wil van God; waarvan ik me dan voor een lange tijd niet oprecht zou kunnen bekeren, en wie weet of ik me zou moeten bekeren en genade verkrijgen? Daarom wil ik het ook niet doen en ik wil liever sterven en hoop door de hulp van God een levende martelaar voor zijn waarheid te zijn."
Daarna werd hij van Coltrain naar Schlanders gebracht, en daarna volgens de prinselijke en keizerlijk bevel en decreet veroordeeld worden tot de dood en overgeleverd aan de officier, die hem naar de plaats van executie leidde.
Toen hij werd voorgeleid, sprak hij met een vreugdevol hart: "God zij geprezen, dat het zo dichtbij het einde is gekomen met mij, en omdat het aldus Zijn wil is, zal ik ook geduldig sterven."
En aldus vereerde hij zijn einde met veel dankzeggingen, christelijke leringen en opmerkingen aan het volk. Daarna knielde hij neer; en hoewel het op die dag bewolkt weer was tot dat uur, begon de zon helder te schijnen, recht in zijn gezicht, waarover hij zich verheugde, en zei: "God zij geprezen, dat Hij mij Zijn heldere zon laat zien, nog vóór mijn einde."
Toen de beul het zwaard had uitgetrokken en op het punt stond een slag te maken, riepen zij hem aan om zich stil te houden. De broeder werd zeer ernstig verzocht, dat hij zou verloochenen, dan zouden ze hem laten leven.
Maar hij wilde niet; hij hief moedig zijn hoofd op en alzo onthoofde de beul hem; vreugdevol zijn geest aan God aanbiedend. Daarna werd zijn lichaam verbrand met een klein vuur van stro.
Dit gebeurde op 19 oktober van het voornoemde jaar, nadat hij ongeveer tweeëntwintig weken in de gevangenis had gezeten.

Zie ook *Croniek van de ondergang der Tirannen*, enz. door P.J. Twisk

220.LEONHART SUMERAVER, Oostenrijk, 1584

In het jaar 1584, ongeveer acht dagen vóór Sint Maarten, werd broeder ***Leonhart Sumeraver,*** uit het land van ***Saltzburg,*** aangehouden, toen hij op het punt stond het land te verlaten en naar Titmaing was vertrokken. De bootsman hoorde het en landde in Berckhausen, bij de brug, opdat zij geen schade zouden bekomen. Daar werd een touw door hen uitgeworpen en de zaak werd bekend, want de schippers riepen: *wij hebben een Wederdoper aan boord.*
De klerk, die daar stond, ging naar de kanselier en vertelde hem dat er een Wederdoper was gearriveerd. De kanselier liet hem arresteren en hij werd onmiddellijk naar de pijnbank gebracht en vijfmaal vreselijk gemarteld, ook twee keer opgehangen aan een touw; maar zij konden niets van hem verkrijgen en ook niets met hem bereiken, omdat

hij hun Leer niet wilde aannemen. Daarom moest hij veel pijn en verdriet lijden tijdens zijn gevangenschap.
Nadat hij bijna een half jaar in de gevangenis had gezeten, werd hij naar de plaats van executie geleid. Er gingen met hem vier priesters mee, die bij hem sterk aanhielden om te verloochenen. Maar hij zei dat hij al meer dan twintig jaar geleden zijn *onrechtvaardige leven* had verzaakt.
Toen hij door de stad werd geleid, spoorden ze hem de tweede keer aan om af te wijken van zijn geloof.
Maar hij antwoordde: "Zou ik van God moeten afwijken? Christus leert mij dit niet wanneer Hij zegt:" Wie Mij voor de mensen zal verloochenen, hem zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader die in de hemel is." '
Toen hij uit het stenen hof werd weggevoerd, zeiden zij tegen hem: "Zie, daar is het beeld van onze Heere, buig u ervoor neer."
Maar hij antwoordde dat hij het niet had durfde te doen; en dat ze met hem verder moesten gaan.
De paapse priesters vroegen hem waarom hij uit de christelijke Kerk was weggegaan en zichzelf gevoegd had bij deze ketterij (zoals zij het noemen).
Maar hij zei: "Niet alzo, maar ik ging weg van goddeloze afgodendienaars, ontuchtplegers, godslasteraars en al het onreine, en heb mijzelf begeven tot het goede, tot God en Zijn gemeente."
Maar zij zeiden: "Hij is bezeten door de duivel, die hem zo doet spreken." Evenals de Joden Christus beschuldigden. Naderhand smeekten zij hem driemaal om Gods wil, dat hij zou verzaken; maar dat wilde hij niet doen.
De beul smeekte hem ook het beste wat hij kon.
Maar broeder Leonhart zei: "Ei lieve, zwijg, en smeek mij niet, maar ga verder, want ik wil sterven als een goed christen. Ik sta in het ware geloof en op het vaste fundament, dat is Christus mijn Heere, waarvan ik nooit zal afwijken."
Toen ze zagen dat al hun inspanningen tevergeefs waren, pakte de beul zijn kraag van zijn nek en zei tegen hem: "Als u afstand zou doen van de twee artikelen, zouden zij u vrijlaten."
Maar hij zei: "Laat me toch met rust en ga verder zoals ge wilt, want ik wil moedig sterven in mijn geloof."
Daarop zei de beul: "Ik hou er niet van om je vonnis uit te voeren, maar als ik het niet doe, zal een ander het doen."
En hij trok het zwaard voor hem uit om hem bang te maken; maar hij was er niet verschrikt door.
Zo werd hij onthoofd en begraven op de plaats van executie. Dit gebeurde in Berckhausen, op 5 juli 1585, dat dit schaap van de Heere verscheurd werd door de bijtende wolven.

221.WOLFGANG RAUFER, GEORGE PRUCKMAIR EN HANS AICHER, 1585

In het jaar 1585, werden drie broeders, te weten **Wolfgang Raufer, George Pruckmair en Hans Aicher,** gearresteerd voor het geloof, tijdens een reis, een halve mijl van Riet. Ze namen wat verfrissingen in een herberg, en na het eten keerde ze terug nadat ze de dankzegging hadden gedaan. Vandaar dat onmiddellijk dienaren werden gestuurd en er

werd verteld dat er mensen waren gekomen zoals Wederdopers. Terwijl zij vervolgens het geld telden voor wat zij hadden ontvangen en de waard het innam, kwamen de goddeloze mannen, grepen ze alle drie en brachten ze naar Riet. Een paar dagen later werden ze van Riet naar Berckhausen gebracht, waar de Raad en de Schepenen geachte doctoren naar hen stuurden, die met hen moesten spreken, en indien mogelijk om hen te overwinnen en hen van hun geloof af te brengen; maar zij konden niets bereiken, noch waren zij (de doctoren noch de priesters) bekwaam, door het betwisten, om deze broeders afvallig te maken; op welke wijze dan ook.
In de tussentijd executeerden ze de bovengenoemde broeder **Leonhart Sumeraver,** met het zwaard, op een vrijdag, ongeveer acht uur in de ochtend. Daarna gingen de rechter en andere heren het kasteel in en verkondigden het aan deze broeders en vertelden hun dat, als zij niet zouden verzaken, zij hetzelve lot met hem zouden delen.
Waarop zij antwoordden: "Wij zijn gereed om te sterven; wat de wil van God ook is met ons, wij zullen het geduldig lijden."
Nu, toen zij gedurende een aanzienlijke tijd, ongeveer veertien weken, in Berchhausen gevangen zaten, en zij hen niet konden overweldigen, noch hen overreden, werden ze afzonderlijk in karren geplaatst, de volgende dag van executie, namelijk de derde van Augustus, en geleid uit de gevangenis, en rond vier uur gebracht voor het raadhuis. Daar werd het koninklijk Decreet aan hen voorgelezen, volgens welke ze moesten worden gedood.
Ondertussen riep de rechter de beul en beval hem om deze drie personen te binden en over te brengen naar de gebruikelijke executieplaats, en vervolgens (omdat ze levend tot dood waren veroordeeld) hen met het zwaard te executeren en ze daarna op een stapel hout te leggen en te verbranden met vuur.
Daarop antwoordde broeder Wolfgang: "Niet van leven tot de dood, maar door de dood in het eeuwige leven."
Toen zei Wolfgang tegen George en Hans: "Nu, geliefde broeders, we zullen afscheid van elkaar nemen; en laat ons vreugdevol zijn, want de Heere is met ons."
Daarop verzocht broeder George de beul, dat hij hun handen een weinig zou ontbinden, zodat zij elkaar de hand konden geven en daarmee afscheid konden nemen; waartoe de beul instemde en deed dat gewillig. Zó namen zij vreugdevol afscheid van elkaar. Ondertussen kwam een priester naar broeder Wolfgang en vermaande hem om zijn geloof te verzaken.
Maar broeder Wolfgang antwoordde hem kort, dat hij zelf afstand moest doen van zijn goddeloze leven en hoererij; en wilde de paapse priester niet bij hem hebben.
Hij ging verder en toen hij op de markt kwam, begon hij vreugdevol te zingen en prees vervolgens God en dankte Hem dat zij hiertoe gekomen waren, opdat zij recht gelouterd zouden zijn. En hij zei verder: "Zou God willen, dat er onder deze menigte mensen iemand uit ons land zou kunnen zijn die onze broeders hiervan op de hoogte zou willen stellen, dan zouden we God zeer danken; maar we vertrouwen erop dat God iemand zal sturen die hen hiervan op de hoogte brengt, of het nu mondeling of schriftelijk is, en hierdoor zal ons hart zich verheugd zijn.'
Deze wens was ook vervuld, zoals de feiten laten zien.
Toen zei Wolfgang tegen de beul: "Nu, Meester Christoffel, ik zal voortaan rustiger zijn, en mezelf een weinig inhouden; maar mijn hart ervaart helemaal geen angst, maar er is alleen blijdschap vanbinnen; en als ***mijn broeders, mijn vrouw en kind,*** dit wisten, zouden ze zich om onzentwil verblijd zijn, hoewel ze anders, naar het vlees, zouden wenen en rouwen. En ik bid en hoop ook dat God iemand naar ons land zal sturen, naar onze gemeente, die voor ons afscheid zal nemen van alle broeders en zusters, onze vrouwen en kinderen, en al onze kennissen naar het vlees."

Terwijl Wolfgang aldus sprak, werden ze naar buiten geleid en kwamen ze aan op de plaats van executie.
De andere twee broers, George en Hans, waren meestal stil geweest; maar toen zij de plaats van executie bereikten, waren zij alle drie blij, namen wederom afscheid van elkaar en deden gezamenlijk hun gebed in stilte.
Ze werden vervolgens onthoofd en hun lichamen op stapels hout gelegd en verbrand.
Toen de beul dit had gedaan, zei hij tegen de mensen: "Deze mannen wilden niet van hun geloof afzien, noch zouden zij priesters verdragen; zij hebben ook een veel sterker geloof dan ik en allen die hier zijn. Ik zou liever dertig rovers executeren dan deze."
Deze geliefde broeders getuigden dus van het geloof in Jezus Christus en verzegelden de Goddelijke waarheid met hun bloed, waartoe God hun macht en kracht gaf; waarvoor de Heere voor eeuwig geloofd moet zijn. Amen.

222.ANNEKEN BOTSON, JANNEKEN HAAR DOCHTER EN MAEYKEN PIETERS, 1585

Anneken Botson, Doopsgezind martelares, met haar dochter **Janneken** en een mede-gelovige, **Maeyken Pieters,** in Neustadt, "in het Lutzelburgerland," Luxemburg, 1585, en overgebracht naar St-Veit. Omdat ze weigeren zich terug te trekken. "Maar zij gingen als onschuldige schapen naar de offerplaats en stierven ongestoord", noteert de Doopsgezinde kroniek.
Deze martelaren stonden nog niet in het Groot Offerboek van 1613. Gameo

Rond het jaar 1585 werden er op Sint Vyt, in het land van **Lutzenborg,** drie vrouwen gevangengenomen uit een dorp Nieuwstadt. Onder hen waren een moeder en een dochter; de moeder heette **Anneken Botson** en haar **dochter Janneken Botson**; de andere vrouw heette **Maeyken Pieters**.
Alle drie waren ze eenvoudige, Godvrezende vrouwen, die het pausdom hadden verlaten en zich door de genade van God aan de gehoorzaamheid van het heilige Evangelie hadden overgegeven. Dit konden de priesters niet verdragen, maar zij toonden hun afgunst en meldden deze personen aan de Overheid; en dus werden ze opgepakt en gevangen gezet in Sint Vyt, zoals reeds vermeld.
Daar waren ze niet lang opgesloten, maar werden ze terstond onderzocht op hun geloof, dat zij opgewekt en in eenvoud beleden, en waaraan zij zich ook voortdurend hielden, hoewel ze op veel manieren probeerden om ze de waarheid te doen herroepen; maar toen zij hen niet konden overweldigen, werden zij veroordeeld dat zij tot as moesten worden verbrand.
Als onschuldige schapen voor de slachting gingen ze naar de plaats waar ze zouden worden aangeboden en stierven ze aldus een vrome dood, hun lichaam offerend als een offer aan de Heere.

Folio 755

223.CHRISTIAN GASTEYGER, Beieren, 1586

In het jaar 1586,de vrijdag na Pinksteren, die 3 juni was, werd **Christian Gasteyger,** een smid, gevangengezet in Ingolstadt in Beieren. De volgende zondag kwamen twee Jezuïeten met de stadsrechter naar hem toe en spraken met hem over zijn geloof; maar zij verlieten hem spoedig weer, want zij konden het niet met hem eens worden.

Negen dagen daarna kwamen de twee Jezuïeten opnieuw om met hem te praten, en begonnen met veel woorden de gemeente te beschimpen; maar de broeder sprak hen tegen, en zodoende brachten zij bijna anderhalf uur samen door, en lieten hem achter, zelf ontevreden zijnde.
Drie weken later kwamen opnieuw twee Jezuïeten naar hem toe, die hem wilde instrueren; maar toen hij niet wilde dansen naar hun pijpen, verlieten ze hem weer.
Na twee dagen kwam de rechter naar hem toe, met een doctor in de Schrift, om met hem te spreken over de kinderdoop. Ze zeiden: "Kinderen werden verdoemd, als ze niet tot de doop werden gebracht.|"
Daarop antwoordde broeder Christiaan: 'Ze zijn daarom niet verdoemd', en hij bewees het met vele geschriften die hij aanvoerde. Daarom noemden ze hem een ketter en zeiden verder: "Kinderen hebben de duivel in zich; vandaar dat zij gedoopt moeten worden."
Toen vroeg hij hoe de duivel in de kinderen kwam?
Ze zeiden: "Hij komt bij de moeder in het kind."
Maar hij sprak hier ook tegenin.
Negen dagen daarna kwamen de rechter en zijn Raad tot hem en zij zeiden: "U weet heel goed waarom u hier gevangen zit, u bent hier al enige tijd opgesloten en priesters zijn naar u toe gekomen, maar u wilde niet naar hen luisteren, want door hen is verteld, dat er geen hoop voor u meer is, en de order is gekomen, dat ik nogmaals met u zal spreken, en dat als ge u niet bekeert tot hetgeen uw ouders geloofden, zul je op een stapel hout worden geplaatst en worden verbrand, en laten we dan zien hoe God met je zal zijn.'
Maar hij antwoordde: "Ik ben er elke dag bereid om te sterven, en ik hoop op God in de hemel, dat Hij mij moedig en getrouw zal houden tot het einde, zodat ik niet zal afwijken van de waarheid; en moge Zijn wil geschieden over mij."
De volgende dag kwamen opnieuw twee Jezuïeten met hem in tweestrijd en beweerden dat hij geen geloof had. Ze begonnen ook met de kinderdoop, zeggend dat het kind gedoopt moest worden, anders is het verdoemd. Maar hij sprak hen tegen. En toen zij drie uur met hem hadden doorgebracht en hij voldoende op hen had geantwoord en moedig hun valse Leer had weerstaan, verlieten zij hem.
Hij liet ons ook weten dat hij, omdat hij nu gevangen zat omwille van de waarheid, zich ook vast aan de waarheid wilde houden; hoewel het hem zijn leven zou kosten, wilde hij er niet van afwijken; men zou al het goede vertrouwen over hem moeten hebben, want hij zou moedig strijden voor de eeuwige kroon. Hij merkte goed dat God hem trouw bij wilde staan in zijn banden, waarvoor hij Hem ook prees en dankte; en bad dat Hij hem zou bewaren tot zijn tijdelijke dood. Hij stuurde ons en alle gelovigen bovendien een christelijke groet.
Naderhand, toen hij meer dan twaalf weken in Ingolstadt was opgesloten en alle priesters en Jezuïeten hem moe waren geworden, en toch niets met hem konden bereiken, werd hij op 25 augustus op een kar gezet en geleid van Ingolstadt naar München.
Uiteindelijk, op 13 december, werd zijn vonnis geveld. De prins was niet thuis en de opperrechter was gestorven; de onder-rechter had het vonnis moeten uitspreken; maar hij wilde niet, en zei dat het niet zijn kantoor was. De burgemeester en enkele anderen in de Raad wilden er ook niet mee instemmen, maar de Jezuïeten drongen er zó krachtig op aan, zodat de straf toch voortging.
Hij werd uit de gevangenis geleid voor het raadshuis en veroordeeld tot het zwaard. Hij werd toen tot de dood geleid, en aangezien hij heel blij en opgewekt was, en zeer veel tot het volk sprak, werden de Jezuïeten erg boos en spogen in zijn gezicht, zodat de beul

het zelf afveegde. De Jezuïeten hielden hem ook een afgodisch kruisbeeld voor en spuugden opnieuw in zijn gezicht, wat de mensen erg dwarszat.
Toen hij op de plaats van executie aankwam, was hij heel blij, omdat hij zag dat hij bijna de kroon had gewonnen.
De beul scherprechter stond daar met het getrokken zwaard, werd bang en smeekte hem afstand te doen.
Maar hij zei tegen de beul dat hij zijn vonnis tegen hem moest uitvoeren. Tegen de jezuïeten zei hij: "Hoewel er hier duizend van u waren en nóg zoveel duizenden, zouden ze mij niet kunnen verleiden."
Toen executeerde de beul hem met het zwaard, en zo volhardde hij standvastig en vreugdevol in het geloof.

Folio 756

224.MICHAEL VISCHER, Beieren, 1587

In het jaar 1587, rond Pinksteren, werd **Michael Vischer** gevangen gezet voor het geloof, in Ingolstadt, in Beieren. Toen hij ongeveer twaalf weken was opgesloten en veel met hem was geprobeerd door monniken, Jezuïeten en anderen, en hij hun valse Leer en afgoderij niet wilde volgen, maar vastberaden volhardde in het geloof dat hij had aanvaard, erkend en beleden, werd hij uiteindelijk ter dood veroordeeld, dat hij op vrijdag 6 augustus zou worden geëxecuteerd, als hij niet zou verloochenen.
Maar omdat hij op zoek was naar een beter en eeuwig leven, bleef hij onbeweeglijk en standvastig in het geloof. Zo was hij op de eerder genoemde dag, ongeveer acht uur 's ochtends, uit de gevangenis gebracht voor het raadhuis, en werd hem daar voorgelezen, dat sinds deze Doopsgezinde gedurende ongeveer twintig jaar had vastgehouden aan het wederdoopgedrag (zo ze het noemen), en verleidde ook verscheidene anderen daaraan, en zich er op geen enkele wijze van liet verwijderen, moest hij ervoor sterven.
Want het Keizerlijke mandaat en het decreet is, dat zulke niet zullen worden verdragen of getolereerd, maar bestraft met vuur en zwaard. Daarop werd hij naar de plaats van executie geleid, waar hij bereid en klaar voor was, en ging daar met haast heen.
Een Jezuïet en een monnik gingen met hem mee en wilden hem onderrichten; hij luisterde echter niet naar hen, maar vroeg hen om van hem weg te gaan. Zo gingen zij vooruit naar de plaats van executie, en daar zeiden zij dat hij, omdat hij moest sterven, zich daarop moest voorbereiden. Zij hielden een kruisbeeld voor zijn aangezicht, en zeiden: aanschouw Hem die voor ons gestorven was.
Maar hij schudde zijn hoofd en zei: "Christus, mijn Verlosser, is in de hemel, daarom ontken ik al het menselijk handwerk."
Hij zei ook tegen de Scherprechter: "Kom hier, er is niets anders meer te doen, ik zal moedig vasthouden aan het geloof en erop sterven."
En hiermee knielde hij, moedig en ongehinderd. God schonk hem die macht en kracht, dat hij standvastig voleindigde tot het einde, op de weg van de Waarheid naar het eeuwige leven in Jezus Christus.
De beul werd erg verschrikt door zijn onversaagdheid, zodat hij niet goed kon richten; maar hij moest als het ware zijn hoofd afsnijden waardoor hij in gevaar van zijn leven was.

Folio 764

225.PIETER SAYMER, Beieren, 1588

In het jaar 1588 werd **Pieter Saymer** aangehouden in Freiburg in Beieren; daar hij 's nachts verbleef in een herberg, bij een waard. Toen hij op het punt stond zijn weg te vervolgen in de ochtend, greep een dienaar hem beet en arresteerde hem. Hij werd vervolgens geleid naar Berckhausen, en zeer kort onderzocht. Daar hij standvastig bleef, werd hij teruggebracht naar Freiburg. De derde dag daarna liet de rechter zelf hem uit de gevangenis halen en raadde hem van zijn geloof af te zien.
Maar hij antwoordde: "Ik kan het ware geloof in Jezus Christus niet opgeven, noch het houden van de geboden van God, hoewel het mijn lichaam en leven zou moeten kosten."
Toen werd zijn einde aan hem bekendgemaakt, en de roede over hem verbroken, wat zijn hart deed opspringen van vreugde, en hij dankte God zeer en prees de Heere, zeggende: "Ik heb één hoofd, en als ik er twee had, of nog meer, ik zou ze liever allemaal laten afhouwen, dan dat ik afvallig zou worden van mijn geloof."
Er waren veel mensen aanwezig en sommigen weenden over hem toen hij werd weggeleid; maar hij zei: "Je hoeft niet over mij te wenen, want ik ben welgetroost in God;" en hij zong van vreugde. Dat konden de paapse priesters niet verdragen, noch de Gerechtschrijver.
Er kwam een eenvoudige man, een visser, naar hem toe en zei: "Lieve Pieter, verloochen en spaar jezelf."
Maar hij zei: "Zwijg, u weet niet, noch kunt u begrijpen wat er op het spel staat voor mij."
Hij knielde toen neer en offerde zijn gebed aan God in de hemel, en terwijl hij aldus knielend zijn gebed deed, sloeg de beul zijn hoofd af, dat toen het op de grond viel, wonderbaar zich omkeerde en uiteindelijk stil lag met de gezicht naar de beul gekeerd, waar de mensen zich verwonderden.
Zo getuigde hij met zijn bloed van het geloof en de Goddelijke waarheid, en verkreeg de kroon van het eeuwige leven; hetwelk plaatsvond op 8 juli 1588.

Folio 777

226.MAEYKEN PICKELEN, 1590

Dat de weg die naar het eeuwige leven leidt eng en smal is, wordt getoond door de heilige Schrift, en bovendien hebben ook veel vrome kinderen van God dit feitelijk gevonden; onder wie ook een eenvoudige, Godvrezende vrouw, met de naam van **Maeyken Pickelen,** die niet langer zou leven volgens de geboden en verordeningen van mensen, maar veel liever God wilde gehoorzamen, en haar Leider, Heere, en Bruidegom, met de olie van liefde in haar vat en een brandende lamp in haar hand. Daarom kon ze ook niet zonder verleiding blijven, maar ervoer dat het koninkrijk van God met geweld moest worden ingenomen; want in het jaar 1590 werd zij gevangen gezet vanwege haar geloof en de praktijk van de evangelische waarheid, en daarom moest zij, na veel ergernis, pijniging en lijden, eindelijk haar leven verliezen en zo de kroon van een martelaar ontvangen,

227.LEONHARD BOLTZINGER, Beieren, 1591

Leonhard Boltzinger (Poltzinger), een doperse martelaar, werd gevangen genomen in 1590 in de buurt van Julbach in Beieren. Hij werd meegenomen naar Braunau, waar hij wegkwijnde in de kerker gedurende 23 weken. Alle pogingen om hem te laten herroepen is mislukt; de meest brute marteling mocht niet baten. Op 18 maart 1591 werd hij dan ook onthoofd bij Julbach nabij Braunau. Een hymne werd geschreven om zijn dood te herdenken, met zijn naam in beginletters, die beginnen met "Lasset uns von dem Gott ganze Seele lobsingen Israël."

In het jaar 1591, op vrijdag 8 maart, werd **Leonhard Boltzinger,** een broeder, geëxecuteerd voor het christelijk geloof, niet ver van Plunaven, in Beieren, nadat hij drieëntwintig weken in de gevangenis had gezeten; want hij was daar de dag vóór St. Michael, in het jaar 1590, gearresteerd en vandaar in de stad Brauna opgenomen en in een donkere kelder gestopt. Ze hebben hem ook zeer gemarteld om hem af te trekken van zijn geloof. Eens werd hij met touwen opgetrokken en de andere keer heel ellendig uitgerekt op het pijnbank; maar hij wilde niet afwijken van de waarheid.
Uiteindelijk werd hij teruggebracht van Brauna naar Ulba, de plaats hij werd gevangen, waar zij op de bovengenoemde vrijdag hem naar de executieplaats brachten. Hij was zeer verheugd toen hij zag dat hij zo dicht bij zijn einde was, hoewel ze hem er met klem toe dwongen terug te keren; maar hij antwoordde, "Ik sta in het gerecht, en daarom al had ik 10 hoofden op elkaar, liet ik ze liever alle 10 na elkaar afhouwen, eer ik van mijn geloof afstand zou doen."
De beul onthoofdde hem vervolgens met het zwaard en verbrandde zijn lichaam.
Zo zette hij standvastig door in de liefde van God en weigerde daaruit te scheiden, waartoe God hem macht, troost en kracht gaf, dat hoewel zijn lijden zwaar was, hij het zo licht achtte alsof het geen lijden was geweest; zo vastberaden was zijn hoop om de glorie van God binnen te gaan, in eeuwige vreugde, dat hij deze korte en voorbijgaande verdrukking niet aanzag.

228.GEORGE WANGER, Zwitserland, 1591

Geörg Wenger (George Wagner in de Martelaarsspiegel van Van Braght), een doperse martelaar die werd onthoofd in 1591 op Lorentz in het Pustertal in Tirol, Oostenrijk, nadat hij

meer dan een jaar in de gevangenis had gezeten in erbvarmelijke vieze omstandigheden. Er werd een lied geschreven ter nagedachtenis aan zijn dood en die van **Jacob Platzer,** "Your Liebhaber der Wahrheit guet, lasste sec erzählen mit freiem Muet." John Horsch noemt drie brieven door hem geschreven.

In hetzelve jaar 1591, op de vijfde dag van de maand augustus, werd **George Wanger**, een kleermaker, geëxecuteerd voor het geloof, bij Lorenzi, in de Pusterja, in het graafschap Tirol, nadat hij meer dan een jaar was opgesloten; want hij werd aangehouden de avond vóór St. James in het jaar 1590.
Bij Lorenzi werd hij in het huis van de Schout gebracht en in een gemeenschappelijke gevangenis geplaatst. De volgende dag werd hij voor de Schout, rechter, klerk en een priester gebracht, waar zij van hem wilden weten, wie met hem uitgegaan waren, en waar hij gebleven was of zich had thuisgehouden.
Maar hij antwoordde: "God behoede mij voor dit kwaad, wij verraden onze vijanden niet, zou ik dan mijn vrienden en geliefde broeders verraden? Door de hulp van God zal ik dit niet doen, want het is in strijd met de liefde voor onze naaste."
De rechter bestormde hem met zachte en harde woorden; maar de broeder zei: "Ik heb mijn gezonde leden van God ontvangen, aan Hem zal ik ze opnieuw aanbieden, en dit met een goed geweten."
Nadat hij lang in Lorenzi was opgesloten en drie keer door de Overheid werd onderzocht, was hij in het kasteel van Michelsberg op het martel\rek geplaatst, en wanneer hij niet, volgens hun slechte eisen, zou vertellen - wat tegen God was, zijn geweten, of naastenliefde, - werd hij tweemaal zo gemarteld, dat de sporen ervan dertien weken lang op hem te zien waren.
Na ongeveer twee weken in het kasteel van Michelsberg te zijn opgesloten, werd hij op de zestiende dag van de maand september naar Brixen gebracht en daar in ketens in de toren neergeworpen, waarin veel ongedierte zat; schorpioenen kropen ook rond zijn hoofd, op zijn bed en op de muren; hij kon zich niet goed omdraaien en moest altijd zijn hoofd bedekken vanwege het ongedierte.
Gedurende de negentien weken dat hij gevangen werd gehouden in Brixen, werd zijn dood tweemaal hem aangekondigd, en hij werd tegelijkertijd ernstig vermaand om te herroepen. Maar hij zei: "Ik heb geen behoefte om naar dit volk te gaan naar wie je me wilt rijden, maar om mijn leven aan te passen, als ik dwalingen maak en anderen die hun leven nog niet hebben aangepast tot berouw aan te sporen, dit beschouw ik als een werk van God, en wil ik graag doen, en me aan God houden ,wat ik Hem beloofd heb in de doop, tot de zaligheid van mijn ziel."
De papen in Brixen hebben hem dikwijls lastig gevallen in de gevangenis en ook voor de Vicaris of Domheer gedaagd, twee keer voor de Overste en tien ker voor oversten en paapse priesters, edelieden en anderen, die allen hem weer naar de rechte Kerk wilden leiden.
Maar hij zei: "Ik heb de ware leer, het geloof of de gemeente van Christus niet verlaten, maar door de genade van God heb ik die verkregen en wil ik eraan vasthouden."
Nadat hij zeven weken in Brixen was vastgehouden, werd hij teruggebracht naar Lorenzi en het was de bedoeling hem na twee nachten te executeren; maar dit werd gefrustreerd door de dood van de bisschop van Brixen.
Hij werd teruggebracht naar Michelsberg, en gevangen gezet in het kasteel, tot de vijfde dag van augustus, toen hij opnieuw naar Lorenzi werd gebracht in de Gerechtszaal, waar de priesters een vonnis over hem vervaardigden. Eerst probeerden of ze hem niet konden laten afzweren; maar toen zij dat niet konden bereiken, werd hij ter dood veroordeeld op grond van het keizerlijk mandaat. Hem werd voorgelezen dat hij afvallig

was geworden van de katholieke, Roomse Kerk en opnieuw was gedoopt, en nadien ook had geprobeerd anderen ertoe over te halen, en om ze te verleiden tot zijn ketterse sekte, zoals ze het noemden.
Maar broeder George zei: "Het is geen ketterse sekte, hij zou hem zoveel geven dat hij genoeg zou hebben, alle dagen van zijn leven; en bovendien zou hij op de laatste dag borg voor hem zijn, als hij daarin verkeerd handelde.
Maar de broeder zei: "Als ik dit deed, en u als mijn borg zou accepteren, en de duivel eerst met zekerheid zou moeten vertrekken, waar moet ik dan heen en mijn borgtocht en belofte zoeken?"
Zo werd de commandant beschaamd en liet hij hem staan. hij zou hem zoveel geven dat hij genoeg zou hebben, alle dagen van zijn leven; en bovendien zou hij op de laatste dag borg voor hem zijn, als hij daarin verkeerd handelde. Maar de broeder zei: "Als ik dit deed, en u als mijn borg zou accepteren, en de duivel zou dan weggaan met de borgstelling, waar moet ik dan heen en mijn borgtocht en belofte zoeken?" Zo werd de Overste beschaamd en liet hij hem staan.
Er waren ook veel mensen aanwezig, van wie sommigen weenden. Hij vroeg ook om zijn handen een weinig los te laten, zodat hij ze naar God zou kunnen opheffen, om Hem te danken en te prijzen, en om Hem te vragen, dat Hij hem kracht zou geven om de valse profeten en boze geesten te weerstaan.
Tenslotte beval hij zijn geest in de handen van God en werd aldus onthoofd vanwege het Woord van God en Zijn waarheid.

229.JACOB PLATSER, Tirol, 1591

Jacob Platzer, van Prada in de Vintschgau, Tirol, Oostenrijk, een doperse martelaar, een slotenmaker, werd samen in beslag genomen met drie andere wederdopers, Sier, mareez en Rauchenpüchler, op 6 mei 1585 door Jost Tausch, genaamd Aichele, die op jacht beneden de wederdopers (zie Lienz). Maar zijn kruisverhoor weigerde hij aan degenen die hem hadden ingediend te noemen. De vier mannen waren door de Hutterian broeders zonden in Moravia naar Tirol aan de Doopsgezinden daar te bezoeken en om nieuwe bekeerlingen te winnen voor Murray. Op 5 juli herroepen Platzer, gelijk als ook de anderen voor en na hem. Hij legde uit dat het niet de leer, maar alleen het leven en het gedrag van de wederdopers, die hem aangetrokken. Hij genoot van zijn vrijheid voor een lange tijd; op 19 juni 1591 werd hij opnieuw gearresteerd in het dorp van Sillian in het Oost-Tirol, met blijkbaar weer aangenomen doperse. Tijdens de acht weken van zijn gevangenschap kon hij niet worden overgehaald om te herroepen. Hij aanvaardde de doodstraf "met goede moed" "Hij was helemaal geen spijt te hebben voor zijn geloof te sterven." Zijn standvastig martelaarschap is het thema van de hymne, "Het Liebhaber der Warheit guet, duurt sec erzellen mit freiem muet" (met 30 strofen).

In dit jaar 1591, op de negentiende dag van augustus, werd de broeder Jacob Platser, een slotenmaker, aangehouden in Silgen, in het Pusterthal, in het graafschap **Tirol,** en bleef ongeveer acht weken in banden en gevangenschap, tot de vijftiende dag van Oktober. Toen zij hun doelen niet met hem konden bereiken en hij in geen enkel opzicht afstand wilde doen van hetgeen God hem had bekendgemaakt, noch afwijken van de Waarheid, werd hij, in navolging van het keizerlijke Mandaat, tot het zwaard veroordeeld.
Hij werd vervolgens naar de executieplaats geleid, waar hij zijn gebed tot God opdroeg, waarin hij goedsmoeds was om te sterven omwille van Zijn waarheid en het geloof.

De beul onthoofdde hem vervolgens en begroef hem daarna. Zo getuigde hij moedig tot de dood, tot het Woord van God en het ware geloof, waaraan God hem Zijn genade en kracht gaf.

Folio 77

230.MICHIEL HAZEL, Duitsland 1592

In dit jaar, 1592, werd ook Michiel Hazel, nadat hij gedurende vier jaar gevangen was gezet voor het christelijk geloof, op de zevende dag van de maand juli in de gevangenis te Witling in het land Wurtemberg onthoofd.
Hij bleef standvastig, vastberaden en goedgemutst in de Heere, hoewel hij in de tijd van zijn gevangenschap veel ellende en verdrukking moest lijden. Lange tijd was hij besloten, niet wetende of hij de hele dag in zijn leven in de gevangenis moest blijven; toch wilde hij het geloof en de Goddelijke waarheid niet verlaten, ongeacht wat hem zou overkomen, ook al was het de dood.
Daarom moest zelfs de ongelovigen een goed getuigenis van hem geven; want de Slotvoogd zelf zei, dat dit een vroom man was; en als zo iemand niet in de hemel zou komen, zou hij niet durven aankloppen; ja, dat als hij tot een dergelijk einde zou komen, hij erover van harte zich zou verblijden.

231.THOMAS HAN, Beieren 1592

In het jaar 1592, op de twaalfde dag van mei, werd ook Thomas Han, van **Nicktsburg,** gevangen gezet voor het geloof, in Freiburg, in Beieren; hij werd ook zeer zwaar gemarteld en gekweld en om te vertellen wat ze wilden, en zijn geloof op te geven; lieten hem ophangen aan touwen van acht tot elf uur. Maar hij antwoordde hun: "U hebt mijn lichaam, doe ermee wat u wilt, u zult mij niet van mijn ziel beroven, en ik zal u ook niet vertellen wat u wilt, noch iemand verraden, hoewel u aderen uittrekt uit mijn lichaam, de een na de ander, en snij elke dag een strook van mijn huid weg, toch zal ik niet opgeven, noch afwijken van de waarheid."
Ze spraken hem veel verwijten toe, dat hij een bedrieger was, en velen hadden verleid tot de sekte van de Wederdopers. Maar hij zei tegen hen: "Het is de ware, christelijke doop, en niet een weder-doop; en als ik de hele wereld zou kunnen bekeren, zou ik graag drie keer sterven als het mogelijk was."
Toen hij ongeveer zeven weken gevangen was geweest, werd hij (omdat hij niet tot herroeping kon worden gebracht) op 8 juli naar het raadshuis gebracht om te worden veroordeeld. Terwijl dit plaatsvond, wendde hij zich tot de mensen en riep driemaal met een luide stem: "Eer God, dat het hiertoe is gekomen, en dat dit zijn wil is."
De beul bond hem toen vast en wilde hem in een wagen plaatsen, maar hij zei: "Ik zal zelf tot de dood lopen, zoals ook Christus, onze Heere, tot de dood is gelopen"; en daarop begon hij te zingen. De dienaar beval hem stilte, maar de beul zei: "Laat hem met begaan."
Bij het uitgaan ging een priester met hem mee en ook andere lieden gingen met hem mee. De paap-priester vroeg (toen hij weigerde zich te laten onderrichten) of hij dacht dat hij en zijn soort alleen rechtvaardig waren, en dat de rest allemaal verdoemd was. Maar broeder Thomas antwoordde: "Wij streven ernaar vroom te leven en de zonde te vermijden, maar zij die in zonde willen leven, verwijderen wij ons en tolereren

hen niet, toch veroordelen wij niemand, maar iedereen die zonde begaat, is veroordeeld door zijn slechte werken, en dit zeggen we hen."
Daarop zei de priester: "Wij bestraffen ook de zonde."
De broeder zei: "Hoe moet je terechtwijzen, want waar de herder niet goed is, hoe moeten dan de schapen goed zijn? Je bent valse profeten, hoe kun je dan de valsheid terechtwijzen?" En hij zei verder tot de priester: "Ga weg, valse profeet, ik kan u niet langer zien."
Daarop begon de priester zijn sacrament te verhogen, dat dit het ware lichaam en bloed van Christus was, en dat degene die er deel aan heeft geen zonde heeft.
De broeder zei: " Je gaat rond met je sacrament en verkoopt het voor geld, net zoals Judas de Heere verkocht maar Hem toch verraadde; maar wij houden het Avondmaal des Heeren ter gedachtenis aan Hem, volgens Zijn gebod."
Vervolgens vroeg hij de priester waar er iets van het Avondmaal was geschreven.
De priester zweeg en wist niet wat hij moest antwoorden, behalve dat hij zei: "Het staat in de Bijbel."
Thomas vroeg: "Waar?"
De priester zei: "Paulus schrijft erover in het vijftiende hoofdstuk."
De broeder zei: "Dat is niet waar" en ging toen verder met te zeggen: "Ga weg van mij, valse profeet."
Toen ze op de plaats van executie aankwamen, vroeg de beul of hij wilde bidden.
Dit deed hij en zei toen: "Ik heb mijn gebed beëindigd, ga nu verder, want ik wens uit deze wereld te komen." Hij knielde toen neer en de beul trok spoedig het zwaard uit om hem bang te maken en smeekte hem dan driemaal in Gods Naam om het geloof te verloochenen; dan zou hij hem laten gaan.
Maar de broeder zei: "Ervan afstaan doe ik niet; maar ga door met je werk, want het moet zo zijn."
Aldus onthoofdde de beul hem, en heeft hij vreedzaam zijn geest aanbevolen bij God.
De beul plaatste toen het lichaam op het hout, en schroeide het een weinig, en begroef toen het afgehakte hoofd met het lichaam.
En hoewel er die dag een sterke wind was, steeg de rook van het vuur regelrecht omhoog naar de hemel, zoals ook kan worden getuigd door iedereen die het zag.
Dit gebeurde in Freiburg, in Beieren, op 8 juli, 1592.

232.MATTHEUS MAIR, Oostenrijk, 1592

Matthew Mair, een Hutteritisch martelaar, een inwoner van Tirol, Oostenrijk, was gekozen tot diaken in 1551. Hij werd verraden door een priester, die zijn dienstmeid zond om hem vast te houden onder het voorwendsel dat zij een Doperse wilde worden. Hij viel hij in de handen van de katholieke boeren bij Wier in de buurt van Wenen. Hij werd meegenomen naar Baden, en na zes dagen gevangenisstraf waarin de priesters tevergeefs geprobeerd om hem te bekeren, werd hij verdronken op 27 Juli 1592.
Drie of vier keer de beul trok hem uit het water om hem te vragen of hij wilde herroepen, maar hij weigerde zolang hij kon spreken.
Zijn dood bracht grote opwinding en teleurstelling onder de mensen, want hij bekend stond als een goed en oprecht man. **Hij, Thomas en Michiel** worden gerouwd in het lied (20 strofen), "Trost, Fried und Freud, Standhaftigkeit im Herren."

In hetzelve jaar 1592, op de dag van Maria Magdalena, werd **Mattheus Mair** aangehouden in Wier, in het district Baden. Dit gebeurde door een priester, die bij het verlaten van de kerk en het opmerken van de broeder zijn dienstmeid na hem stuurde om te zien of hij het dorp wilde verlaten. Hij beval haar verder, dat ze zo tegen hem zou spreken, alsof ze ook een doperse wilde worden, en zou graag met hem naar zijn volk willen gaan; in de tussentijd zou hij moeten komen en andere personen daarheen moeten sturen, die met hem wilden spreken. Met zulke woorden vertraagde de meid de broeder, totdat de priester enkele boeren uitzond, die hem arresteerden, en hem naar de stad Baden voerden. Zes dagen later, namelijk op 28 juli, toen hij hen niet wilde volgen, noch afstand deed van zijn geloof, ging de goddeloze groep priesters met hem verder; echter, wat ze met hem spraken, of wat hij hen antwoordde, dit brachten ze niet aan het licht. Toen hij naar de dood werd geleid, waren er zijn schoonbroer en verscheidene van zijn vrienden, die voor hem bemiddelden, en boden hem ook geld te geven; maar zij konden niets verkrijgen, zelfs niet om met hem te spreken.
Terwijl hij nu naar de dood ging, vroeg hij onder de mensen, waar zijn zwager en vrienden waren, en hoe zij naar hem toe konden komen; zeggend dat zij zijn broeders en zusters moesten aanzeggen om voor zijn vrouw en kind te zorgen, want zij waren bij een vroom volk. Dit sprak hij hardop onder de mensen.
Toen heeft een van zijn vrienden onder de mensen hem getroost en zei, dat hij niet moest toegeven, maar dat hij moedig moest zijn; hij zou spoedig overwinnen.
Daarop heeft iemand diezelfde vriend, die hem getroost had, gezegd dat hij ook een ketter was, en behandeld moet worden zoals de rest.
Toen de beul de broeder Mattheus in het water had gedompeld, trok hij hem drie of vier keer terug en vroeg hem telkens of hij wilde herroepen. Maar hij zei altijd: "Nee," zolang hij maar kon spreken. Zo is hij op de negenentwintigste dag van de maand juli verdronken, en bleef door de kracht van God, standvastig volhardend in het geloof.
Er werd veel over zijn dood gesproken, van hoog en laag, omdat zij hem hadden vermoord, en de verraderlijke Judas en priester werden vervloekt; want Mattheus was een bekende, goede en vrome man. Daarom heeft God hem de kracht gegeven om tot het einde volstandig te blijven.

233.HET MANDAAT GEPUBLICEERD IN HET HERTOGDOM PRUISEN OP DE 12e NOVEMBER 1586

Als gevolg van de vreselijke verbranding en verbranding van de vrome getuigen van Jezus die de naam van Wederdopers heetten, gingen velen van hen vanuit pauselijke gebieden, waar de nood het grootst was, naar de Pruisische landen, in de hoop dat de heersers daar, die roemden op grotere discretie en genade dan die van het algemene pausdom, hen vrijheid zouden geven om volgens hun geweten te leven.
Maar het gebeurde dat toen zij daar aankwamen, zij zich bedrogen voelden in hun mening, in zoverre als de Vorst van dat land, dat toen in Brandenburg regeerde, hen beval door een openbaar mandaat te vertrekken.

Wat dit betreft heeft **P.J. Twisck** dit verslag gegeven:
George Frederick, markgraaf van Brandenburg, heeft op 12 november 1586 in een openbaar mandaat bevolen dat de Wederdopers dit hele hertogdom Pruisen moeten verlaten. ***Kroniek. van den Ondergang***, etc. editie 1620, 2de deel, 16e boek, over het jaar 1586, p. 1401, col. 1.

BETREFFENDE HET BESLUIT DAT IS UITGEGAAN TEGEN DE WEDERDOPERS IN KONINGSBERGEN OP STRAF VAN VERLIES VAN HUN EIGENDOM, **1587**

Zelfs zoals het in het jaar daarvoor in Pruisen met de Wederdopers was gegaan, zo ging het nu ook in de heerschappij van Konigsbergen, die werd uitgevoerd door dezelfde Vorst, die ook de Heer van dit gebied was.
De voornoemde auteur, die hun vertrek uit Pruisen had bevolen, voegt er onmiddellijk aan toe dat zij op 1 maart 1587 werden bevolen om niet alleen de vrijheden van Koningsbergen en de steden en voorsteden van dat land te verlaten, maar ook alle gebieden en heerschappijen die behoren tot het bewind van George Frederick, Markgraaf van Brandenburg, en dit op straffe van lijfstraf en verlies van hun eigendom.
Dit werd gedaan omdat zij de kinderdoop veroordeelden (zoals gezegd) die de geleerden van dat land de deur en toegang tot het koninkrijk van God beschouwden.
Vergelijk het zestiende boek van P.J. Twisck, *Kroniek van den Ondergang*, 2e deel, editie 1620, pagina 1501, kol. 2, met Johan. Behin, fol. 72, 73.

George Frederik I van **Brandenburg-**Ansbach bijgenaamd de Oudere (Ansbach, 5 april 1539 – aldaar, 25 april 1603) was van 1543 tot aan zijn dood **markgraaf**.

folio 794

234.VAN DE ONDERGANG VAN ENKELE TYRANTEN VAN DEZE LAATSTE VERVOLGING

We zullen deze eeuw besluiten waarmee we vroeger ook onze 'oude Offerboeck' werd afgesloten; en tonen aan de ondergang van sommige tirannen, die geen kleine oorzaak waren van deze laatste en strengste vervolging van allen.
Evenals die oude man die koning Antiochus naar Jeruzalem had uitgezonden, ondanks het feit dat hij veel gruwelen had opgezet en tegen de wet van God tiranniseerde, toch het volk van God en Zijn wet niet kon onderdrukken, maar hun toename moest zien zelfs onder de vervolging, en bovendien zag dat het land vol oorlogen en beroering was en zich verzette tegen de koning; zo gebeurde het ook met de bejaarde Ferdinand Alvares de Toledo (ook wel **hertog van Alva** genoemd), die koning Filips II uit Spanje naar Nederland had gestuurd; hoezeer hij ook trachtte iedereen de gruwel der afgoderij te laten aanvaarden, boven God en Zijn Woord, en hoe verschrikkelijk hij ook woedde, om de ware liefhebbers van de Goddelijke waarheid en vurige volgelingen van het heilige Evangelie volkomen uit te roeien, toch kon hij dit niet, om de bevrediging van zijn woedende en bloeddorstige aard te voldoen.
Want onder zijn strenge en bloedige vervolging bloeide de gemeente van de Godvrezenden, de reine bruid van Christus, nog steeds voortdurend als een schone roos onder de prikkende doornen en werd vruchtbaar, ter ere van de Allerhoogste.
Maar hijzelf, die probeerde over alle Nederlandsche heren te regeren en anderen te onderdrukken, stuitte op verzet van sommigen van degenen die hij trachtte uit te roeien, die echter niet van de weerloze schapen van Christus waren; zodat hij, nadat hij zeven jaar lang aan zijn verlangen naar bloedvergieten, moord en moord voor het geloof (toen het land vol oorlog door zijn gedrag was), toegaf, moest hij in schande vertrekken, en met hem een Jan Vergas, die lid was van zijn Bloedraad; wat velen als een straf van God beschouwden vanwege zijn slechtheid.
Maar een nog ernstiger lot wachtte **Jacob Hessel,** een van de hoofdmannen van zijn dodelijke hof, en **Jan de Vis**, baljuw van Ingelmunster; die enige tijd later uit de gevangenis werden gehaald, zonder voorafgaande aankondiging of veroordeling in de stad Gent, werd opgehangen aan een boom.
En omdat ze onverwachts veel anderen tot de dood hadden veroordeeld, moesten ze zelf ook onverwacht hun leven verliezen; en zo werd hen dezelfde maat toebedeeld als waarmee ze anderen hadden gemeten. Hieruit kunnen we gemakkelijk Gods terechte straf op hen zien die Christus en Zijn leden vervolgen en doden.
Evenzo in het geval van de hoge baljuw van Halewijn, genaamd **George de la Rave,** die ook deelnam aan de tirannie over de kinderen van God, door hen te vervolgen, te verjagen en te vangen, en anderszins. In het jaar 1571 hielp hij bij het arresteren van onder meer een *Adriaen Jans Hoedemaecker* (die vanwege zijn geloof in Rijssel werd verbrand), en in het daaropvolgende jaar, op dezelfde plaats waar Adriaen was aangehouden, ontmoette hij enkele dronken personen, met wie hij en zijn dienaars in een woordenwisseling vielen waarin hij zo verwond werd, dat hij lange tijd in bed lag met de wond en uiteindelijk een pijnlijke dood stierf in grote benauwdheid. Vandaar dat hij verschillende biechtvader tot zich had laten komen, die hem echter niet van de knagende worm van een martelend geweten konden ontdoen; maar hij moest zijn leven beëindigen als een tiran in diepe ellende.
Maar vooral kan het gezien worden, hoe zwaar het is om tegen de prikkels te trappen, in het geval van een **Pieter Titelmans, de deken (decaan) van Ronse**, waarschijnlijk de

belangrijkste inquisiteur in Vlaanderen. Hij was omstreeks deze tijd in Kortrijck, door God getroffen door een ernstige ziekte; de luizen groeiden zo overvloedig uit zijn boosaardige lichaam, dat hij er niet schoon van kon worden gehouden, niettegenstaande hij schoon linnen kreeg en anders twee of drie keer gereinigd werd per dag. Geen oplossing kon worden verkregen en hij stierf een zeer jammerlijke en ellendige dood.
Met betrekking tot deze Deken van Ronse staat ook geschreven dat hij, die bij een bepaalde gelegenheid met een klein aantal mannen naar buiten was gegaan om deze getuigen van God aan te vatten en hen aldus in handen te geven van de folteraars en moordenaars, hij 's avonds, in een herberg, waar hij een Roroed (baljuw) ontmoette, die naar buiten was gegaan met een groot aantal dienaars, om zwervers en slechte mannen te vangen. De baljuw vroeg Ronse met verbazing, hoe hij zijn lichaam met zo weinig bedienden durfde te wagen, om andere mensen te vatten; want als ik dat zou doen, zei hij, zou ik spoedig mijn leven verliezen. Daarop antwoordde Ronse, dat hij in dit opzicht niet bang was, omdat hij uitgegaan was om alleen goede mannen te vangen, van wie hij geen gevaar had om zelf gepakt te worden.
Hierop antwoordde de baljuw, die waantrouwen in de woorden van Ronse bemerkte: "Als u de goede mensen arresteert en ik de slechten, wie zal dan vrij blijven?"
Hierdoor droeg deze decaan van Ronse zeker getuigenis af van zichzelf, dat hij de rechtvaardigen had aangetast, die zich niet tegen hem hadden verzet.
Dus het kan ook worden waargenomen vanuit de opmerking van deze baljuw dat hij zelf goed wist dat de magistraat de macht alleen zou moeten gebruiken voor de bestraffing van het kwaad en tot bescherming van het goede; en dat daarom deze Ronse en zijn aanhangers schaamteloos misbruik maakten van hun autoriteit over deze mensen.
Het gebeurde ook in Dixmuyden, in Vlaanderen, in het jaar 1553, toen de vrome **Wouter Capelle,** (die in dit boek wordt genoemd), werd verbrand voor de waarheid, dat er een eenvoudige, onnozel man was, die werd gearresteerd door de heren van Dixmuyden. Hij bedelde op straat en werd dus gevoed door goedaardige mensen. En aangezien de eerdergenoemde Wouter Capelle, (van beroep een saaiwever) heel vrijgevig was in het geven van voedsel aan de armen, hen uit zijn handwerk wat meedeelde, zo gebeurde het, twee of drie dagen voordat Wouter werd gearresteerd, dat deze eenvoudige man laat in de avond naar Wouter's huis kwam. Wouter vroeg hem of hij iets wilde eten. Hij zei ja. Vandaar dat Wouter hem twee keer iets bracht totdat hij niet meer wenste. Nu het gebeurde, dat Wouter Capelle veroordeeld werd om te worden verbrand. Toen riep deze simpele kerel, "Gij dieven en moordenaars, u vergiet onschuldig bloed, deze man heeft geen kwaad gedaan maar heeft mij zeer vriendelijk gevoed." En dit riep hij constant. Toen Wouter klaar stond om te worden verbrand, stapte hij ook in de buurt en wilde met de veroordeelde het vuur inlopen, zodat ze hem met geweld moesten wegvoeren. En toen hij dood was, en het verbrande lichaam buiten de stad naar het galgenveld werd gebracht, ging deze simpele man er dagelijks heen, hij keek niet naar sneeuw noch regen, streek met zijn handen over het verbrande lichaam en zei: "O arme bloed gij hebt zeker geen kwaad gedaan, en toch hebben zij je bloed vergoten en ge hebt mij zo goed gevoed."
Eindelijk, toen het lichaam bijna was verteerd door de vogels, nam deze man bij een bepaalde gelegenheid het hele skelet af, legde het op zijn schouders en liep ermee naar de poort. Vandaar dat veel mensen hem volgden, om te zien waarheen hij zou gaan. Maar hij ging ermee naar de burgemeester van de stad en toen deze zijn deur opende, gooide hij het hele geraamte de hal in en zei (ook andere heren stonden daar bij), "Dieven en moordenaars, als gij het vlees van deze man hebt opgegeten, eet ook de benen."

En daarna hebben de heren van Dixmuyden een ijzeren staak opgericht in de plaats waar de voornoemde Wouter Capelle was geëxecuteerd, voor een symbolisch en duurzaam gedenkteken, dat zo'n ketter (zoals zij hem beschouwden) daar was verbrand.
Het geschiedde dat de burgemeester van de stad, in wiens huis het geraamte was geworpen, doodziek werd en dat zijn ziekte hem zo trof, dat hij in waanzinnigheid uitriep dat hij een engel Gods met de ziel van de verbrande Wouter Capelle over de staak had zien vliegen. Omdat hij dit voortdurend riep, hebben de heren de ijzeren staak verwijderd; toen hield hij op met zijn geroep. Maar hij stierf zeer jammerlijk kort daarna. Als gevolg hiervan leek het erop dat die van Dixmuyden zo bang waren dat ze achteraf geen onschuldiger bloed meer hebben vergoten.

Met betrekking tot deze wrekende hand van God, die zeer duidelijk wordt uitgeoefend op bloeddorstige tirannen en vervolgers van Zijn volk, kunt u ook lezen in een brief van **Menno Simons,** S.G. folio 133, die hij in zijn tijd schreef aan Maarten Mikron, en die deels gerelateerd aan de eerder genoemde Menno zelf. Het luidt als volgt:
"Het is nu ongeveer achttien of negentien jaar geleden dat er een zeer eminente en ***vooraanstaande man*** was, die zeer hoog werd gewaardeerd door de wereld, maar wiens naam en land ik niet zal noemen, die goddeloos heeft geadviseerd, hoe zij mij en de vromen zouden moeten uitroeien. Hij had zijn woorden en boze gedachte nauwelijks afgemaakt, toen de wrekende hand van de Allerhoogste hem raakte." Hij viel aan de tafel en eindigde zo in een oogwenk zijn onboetvaardige, bloeddorstige, goddeloze, leven op een vreselijke manier. O vreselijk oordeel? " Dit gebeurde omstreeks het jaar 1539."
"Ongeveer in dezelfde tijd gebeurde het bij een ***andere man,*** die dacht dat hij zo zijn val voor mij zou zetten, dat ik niet kon ontsnappen; maar dat hij, op dezelfde manier, bij dezelfde maaltijd tijdens het eten, terwijl hij de woorden uitsprak, plotseling werd doorboord met een pijl uit de pijlkoker van de Heere, en werd geslagen met een ernstige ziekte, en moest dus rekenschap afleggen voor de almachtige, wrekende God en werd begraven binnen acht dagen na de tijd dat hij deze woorden uitsprak."
Weer ***iemand anders***, die op een bepaalde plaats officier van de keizer zou worden, had het voornemen, dat hij dit volk zou uitroeien, of het zou aan macht ontbreken in de keizerlijke autoriteit. Hij kwam naar de plaats waar hij in zijn ambt zou worden bekleed. Maar vier of vijf dagen daarna, werden de klokken over hem geluid en het Requiem over hem gezongen." Zie, zo verijdeld God de aanslagen van de goddelozen, die Zijn heilige berg bestormen en maakt tot niet die Zijn Waarheid haten.
Ook is het anno 1554 te Wisbui in Gotland op het eiland bij de Gotse Zee gebeurd, dat 3 van onze broeders daar kwamen om de kost te verdienen, dat ***een predikant Lourentius*** aldaar in de stad, die door de geest van zijn vader werd gedreven, die hen nariep op straat: doe hen wat ge kunt, ik zal hun religie hier niet dulden, al zou het kosten wat hij met zijn klederen had omhuld, nl. ziel en lichaam.
Een paar dagen later kwam hij om met een van deze broeders te praten, waar ook een andere prediker aanwezig was, die enigszins redelijker van aard was. Hij gruwde van hen en ging lasterlijk verder. Maar de grote Heere sloeg hem in de tegenwoordigheid van beiden, zodat hij plotseling van zijn spraak werd beroofd en binnen eenentwintig uur (helaas!) met de doden werd geteld. O vreselijke straf en oordeel van God!"
Eenzelfde zaak kwam in hetzelve jaar voor in Wismar, waar zij een roeper hadden aanvaard, genaamd ***Doctor Smeedesteed,*** die zei dat hij liever een hoed vol met ons bloed zou hebben dan een hoed vol van ons goud. Hij overtuigde de magistraten (die graag dergelijke peluw-makers hebben en willen horen) om vlak voor de koude winter

aan die arme mensen aan te kondigen, om hun plaats vóór Sint-Maartensdag op te ruimen; of ze zouden verplaatst worden waar ze niet wilden zijn.
Smeedesteed was heel blij dat hij de vervulling van de wens van zijn hart had gekregen, maar tot zijn zwaar oordeel; want diezelfde dag legde de almachtige, grote Heere de hand van Zijn toorn op hem, en nam hem binnen zes of zeven dagen weg door een vreselijke en ernstige ziekte. Maar de verharde, blinde en dwaze wereld merkte het niet op."
Anno 1555, het gebeurde opnieuw in die stad, dat er een prediker was, genaamd ***Vincentius*** (die daar nog steeds woont), die nooit moe werd, van zijn goddeloze scheldpartij en strenge verwijten. Op de dag, die ze de Hemelvaartsdag van de Heere noemen, las hij uit de Schriften (Marcus 16:16): 'Wie gelooft en zich laat dopen, zal behouden worden', en zei daarbij dat hij ons zou verwijten en beschimpen, zolang zijn mond maar open was.
Onmiddellijk sloot de sterke kracht van God zijn mond en bond zijn tong, en hij viel neer op de preekstoel, en werd uitgebracht door enkele aanwezigen, als een gestrafte door God, en in zijn huis als een stomme man gebracht. Zie, aldus kan Hij diegenen bestraffen die de appel van Zijn oog aanraken en verwonden."
Als ik alle incidenten die in mijn tijd de vijanden van de heiligen overkwamen, zou vertellen, zou het een afzonderlijk deel en Kroniek vereisen."
Tot zo ver van Menno Simonsz.

Het is goed om hieraan toe te voegen wat er met de genoemde **Godvrezende Menno Simons** zelf is gebeurd.
Een verrader verkocht zichzelf voor een bepaald bedrag, om hem in handen van de tirannen te bezorgen, anders zou hij zijn eigen hoofd verliezen. Waarin hij echter zijn eigen letsel niet verwacht had, hoewel hij zijn uiterste best deed om het te volbrengen. Hij zocht naar hun samenkomst en bespeurde ijverig een plaats waar zij samenkwamen; maar Menno ontsnapte op een wonderbaarlijke manier aan zijn handen.
Mar het gebeurde dat de verrader en de officier, of Grietman, die waren uitgegaan om Menno te zoeken en te vangen, hem onverwachts ontmoetten in een kleine bootje aan een kanaal. De verrader bleef zwijgen, totdat Menno een stuk was doorgevaren en vervolgens aan land sprong om met minder gevaar te ontsnappen. Toen zei de verrader: "Zie daar, de vogel is aan ons ontsnapt." De officier noemde hem een schelm en verweet hem dat hij niet op tijd sprak.
De verrader antwoordde: "Ik kon niet spreken, want mijn tong werd vastgebonden." Dit werd zo verkeerd door de heren opgevat; dat ze de verrader streng straften, tot een lelijk voorbeeld voor alle bloeddorstige verraders.

Zo kunnen er, door deze en soortgelijke voorbeelden die op verschillende plaatsen in dit boek zijn genoemd, evenals in beide Testamenten, in moorddadige Kaïn, Farao, Izebel, Antiochus, Herodes en vele gelijkaardige, de wrekende hand van de Almachtige God, duidelijk worden gezien en waargenomen. En hoe bezwaarlijk het is de God van hemel en aarde te beledigen, door hier Zijn volk te kwellen, vervolgen en doden. En welke ondraaglijke straf moeten ze verwachten bij de komst van Christus uit de hemel; waarvan deze tijdelijke straf slechts een begin en een voorproefje is, bij het zien van de Zoon van God, op de dag dat Hij zal opstaan om Sion te wreken, en alles wat aan de Zijnen is toegebracht, te beschouwen, alsof de appel van Zijn eigen oog werd aangeraakt. Dan zullen alle vervolgers spijt hebben van te late bekering en kreunen vanwege benauwdheid des geestes; allen die hier de rechtvaardigen veroordeelden en doodden; die zich niet tegen hen had verzette. Wijsheid 5: 3; Jakobus 5: 6. Enz. enz.
….

Dat wij te samen troost en genade voor de Rechterstoel van Christus mogen verkrijgen, wanneer wij allen zoveel genade en troost nodig hebben. Hiertoe moge de Heere ons sterken en houden door zijn Geest. Amen. zoek samen troost en genade voor de Schepenentoel van Christus, wanneer wij allen zo sterk staan dat wij genade en troost nodig hebben. Hiertoe moge de Heere ons sterken en houden door zijn Geest. Amen.

Folio 748

235.BRIEVEN VAN WILLEM VAN ORANGE INZAKE DE VERDRUKKING VAN DE WEDERDOPERS DOOR DE CALVINISTISCHE KERKENRAAD IN MIDDELBURG

Caspar van der Heijden, door dr. M.F. van Lennep

… Hij wordt genoemd als iemand, "die zich in des Heeren wijngaard zonderling gekweten heeft," en heeft de Middelburgse gemeente tot aan zijnen dood in 1613 gediend, terwijl hij bekend staat als een hevig tegenstander der Doopsgezinden, die hij niet alleen met woord en daad, maar ook in vele geschriften bestreden heeft.

Reeds spoedig na de overgave van Middelburg aan de Prins VAN ORANJE in de aanvang van 1574 waren, gelijk wij zagen, vele Gereformeerden daar weder binnengestroomd, en met hen natuurlijk ook een menigte uitgewekenen van andere gezindten, die vrijheid in de nu voor hen veilige stad kwamen zoeken. Doch een onbeperkte vrijheid van godsdienst behoorde niet tot hetgeen mogelijk of oorbaar geacht werd in de zestiende eeuw, en zo geschiedde het dan ook dat de Calvinisten, die toen de sterkste aanhang in Middelburg hadden, spoedig andere gezindten, met name de **Doopsgezinden,** begonnen te belemmeren en, kon het zijn, uit hun stad te weren. Men was altijd bevreesd dat het met hen nog eens "op sijn Munsters" mocht toegaan, en achtte hunne weigering om de eed af te leggen gevaarlijk voor de Staat als een mogelijk deksel der leugen, terwijl hunne weigering om de wapenen te dragen diegenen verbitterde, die hun leven veil hadden voor de verdediging van het vaderland. Wij moeten dus niet voorbijzien, dat niet altijd onverdraagzaamheid of haat tegen andersdenkenden de grond was van de vervolging, tegen hen ingesteld, en waar wij mannen als TAFFIN, VAN DER HEYDEN, ja zelfs MARNIX VAN ST. AIDEGONDE tot harde maatregelen tegen hen geneigd zien, moeten wij de drijfveer, die hen daartoe aanzette, elders en dieper zoeken.

… Onnodig acht ik het hier verder al de gevallen met betrekking tot de Doopsgezinden te vermelden, waarbij VAN DER HEYDEN, hetzij alleen, hetzij in gezelschap zijner mededienaren, in de Middelburgse kerkenraadsnotulen voorkomt; zij zijn daarvoor niet belangrijk genoeg en komen meestal ongeveer op hetzelfde neder; liever wens ik thans een ogenblik stil te staan bij een brief, dien onze leraar in Maart 1577, naar aanleiding van hetzelfde onderwerp, van MARNIX VAN St. ALDEGONDE ontving. De stedelijke regering van Middelburg had de Kerk ijverig gesteund in haar pogingen, om de Doopsgezinden aldaar te bemoeilijken. zo had tegen het einde van 1576 de Magistraat dier stad hun winkels doen sluiten, onder voorgeven dat zij door het weigeren van de eed de burgerlijke orde en de band der maatschappij verbraken, en alzo niet langer als burgers geduld konden worden. Hierover dienden de Doopsgezinden een beklag in bij de Prins VAN ORANJE, die reeds de 26 Januari I577 een gunstig antwoord daarop gaf en ordonneerde, dat de "Supplianten bij de Magistraet souden mogen bestaen met haer jae in plaetse van eede, mits dat d' overtreeders van dien als eedtbrekers ende meyneedigen souden gestraft worden," terwijl zij weder hun winkels mochten openen "ende neringe genieten, gelijk sy van te vooren gedaen hadden."

De predikanten behaagde deze handelwijze des Prinsen niet, gelijk zich laat denken, en zij deden hun uiterste best, om de zaak nog veranderd te krijgen. TAFFIN, die een opstel had geschreven ter bestrijding van der Doopsgezinden onwil om de eed af te leggen, had er met de Prins en VAN DER HEYDEN over gehandeld. De eerste was echter niet te bewegen iets aan zijn besluit te veranderen, en zag ongaarne dat er tegen de Doopsgezinden geschreven werd, de tweede keurde dit bepaald nodig, en had er bij TAFFIN op aangedrongen.

In de vergadering der Staten van Holland en Zeeland, in Maart 1577 te Dordrecht gehouden, werd de zaak opnieuw met de Prins besproken, en uit de brief (hierboven gemeld) dien MARNIX de laatsten van die maand aan VAN DER HEYDEN richtte, zien wij dat de Prins bij zijn vroeger besluit volhardde, en de zachtere weg bleef verkiezen. MARNIX bleef evenzeer bij zijn gevoelen en achtte dat men hen, die de eed weigerden, niet als burgers moest beschouwen, doch de Prins had verschillende redenen, waarom hij weigerde de Doopsgezinden te vervolgen. Niet slechts omdat zij, waar zij weigerden zelven de wapenen op te vatten tot verdediging van het vaderland, hem meermalen met geld hadden bijgestaan, maar ook en vooral omdat hij een afkeer had van alle vervolging ter oorzaak van de godsdienst, en zeer vreesde dat men door op deze weg voort te gaan, in plaats van het juk van het Pausdom, waarvan men pas was bevrijd, een nieuw juk zich op de hals zou zien geschoven, de heerschappij der bovendrijvende Kerk. Zie voor uitvoerige beschrijving de dissertatie van Van Gennep.

BRIEF VAN PRINS WILLEM VAN ORANGE

Toen deze grote hitte van vervolging die de papisten overal hadden ontketend voor zover hun rechtsbevoegdheid zich uitbreidde, begon te verminderen in verschillende steden van Holland en Zeeland, en vooral in de stad Middelburg, waar de Prins van Oranje, Willem I, uit eerbied voor de eredienst, gewetensvrijheid had verleend, zowel voor de Wederdopers als voor anderen, zodat veel van de onschuldige en weerloze lammeren van Christus daar neerstreken, en in stilte God met een dankbaar hart dienden. Sommigen van de burgers van die stad, hoewel ze voorheen zelf onder het vreselijke juk van het pausdom waren geweest, benijdden hen daarvoor en verkregen zoveel van de magistraten gedaan, dat er werd aangekondigd aan alle Wederdopers die daar als vreemdelingen woonden, dat zij trouw moesten zweren aan genoemde stad, in de vorm van een eed; en bovendien zichzelf bewapenen, samen met andere burgers, met krijgswapens, om de vijand te weerstaan; en als zij dit niet deden, moesten ze worden gedwongen te stoppen met hun beroepen en bezigheden tot het onderhoud van het lichaam, hun huizen te sluiten, enz.

Nadat deze aankondiging was gedaan, hebben de Wederdopers, omdat zij het niet juist achten om enige eed af te zweren, of zich met krijgswapens te bewapenen, een beroep doen op de voornoemde Prins van Oranje, hem nederig te verzoeken, dat zij zouden genieten van de vrijheid van hun geweten, in het praktiseren van hun geloof; en getrouw worden toegestaan om alle burgerlijke imposten, belastingen en dergelijke, samen met anderen, te betalen; en om te onderhouden dat hun woord ja, ja is en neen, nee is (volgens de Leer van Christus), in plaats van de eed, en om dit waarachtig te houden, zonder ontduiking, bedrog of subtiliteit.

Vervolgens stemde de Prins er niet lang daarna mee in, en beval de magistraten daar, om deze mensen niet te bezwaren met de eerdergenoemde aankondiging, noch om hun geweten met zulke lasten te onderdrukken. Deze dingen, aangezien wij volledige informatie met betrekking daartoe hebben verkregen, achten wij nuttig en opportuun om hier toe te voegen, ter lof van het Prinselijke huis van Nassau, in de hoop dat het een voorbeeld zou kunnen zijn voor andere magistraten die nog niet bereid zijn om deze zachtaardigheid te volgen.

PRIVILEGE VERLEEND DOOR WILLEM I, AAN DE WEDERDOPERS TE MIDDELBURG

Terwijl, ten behoeve van bepaalde burgers van deze stad Middelburg een smeekbede aan Zijne Excellentie werd aangeboden, waarin zij klagen dat de magistraat van die stad onlangs hun winkels heeft gesloten, en bijgevolg hun beroep, dat toch hun enige middel is, om hun families te ondersteunen; gaan ze door met dit verbod, omdat ze de gebruikelijke eed moeten afleggen, zoals anderen hebben gedaan; de voornoemde burgers protesteren des te meer, omdat zij nu voor bepaalde lange jaren, zonder ooit de voornoemde eed afgelegd te hebben, vrijwillig, samen met andere burgers en inwoners van de stad, alle burgerlijke imposten, bijdragen en belastingen hebben betaald, zonder ooit schuldig gevonden te zijn in elke zaak; en daarom ook moeten ze nog steeds ongemoeid worden gelaten, ziende dat zij daardoor niets anders vragen dan te leven in de vrijheid van hun geweten, ten aanzien waarvan deze tegenwoordige oorlog is gevoerd tegen de koning van Spanje en door zijn onderdanen, en alle plechtigheden die ertegen pleiten, worden weerstaan; waarin, door de hulp van God, het nu zo ver is gekomen, dat de voornoemde gewetensvrijheid bewaard is gebleven, en het daarom onrechtvaardig zou zijn om het weg te halen van de petitionarissen, die hielpen om hetzelve te bereiken, niet zonder grote gevaar van lichaam en leven, door belastingen, bijdragen en andere lasten te dragen; welke, nadat zij het in de vorm van een verzoek aan de voormelde magistraat hadden aangeboden, aan hen werd geantwoord, dat zij zich moesten reguleren naar de instellingen en verordeningen van de voornoemde stad; waarbij de voornoemde magistraat, door de eed, probeert het land te verlagen, tot hun totale vernietiging, niet alleen hun indieners woonachtig in Middelburg, maar, bijgevolg, ontelbare anderen in Holland en Zeeland, die, ingevolge zijn verordeningen, zich hebben gevestigd onder de bescherming van Zijne Excellentie, waardoor niemand enige winst kan behalen, … enz. enz.

… daarom heeft Zijne Excellentie, die het voorgaande heeft overwogen en het naar behoren beraadslaagde, door het vorige advies van de Gouverneur en de Raadsheren van Zeeland, verordend en verordineerd door deze geschrift, dat de voornoemde rekwestranten zullen zijn toegestaan om, met de magistraat van de voornoemde stad, hun door hen aangeboden; ja in plaats van de eed te gebruiken; mits, dat de overtreders daarvan moeten worden gestraft als beledigingen; Zijne Excellentie die de magistraat van Middelburg, en alle anderen die dit betreft, opdraagt en aanrekent, niet verder om de petitionarissen te onderdrukken, in strijd met hun geweten, met betrekking tot de eed en anderszins, maar hen toe te staan hun winkels te openen en na te streven hun beroepen, zoals ze eerder hebben gedaan.
Alles met deze bepaling en begrip, dat wanneer er sprake is van grotere rust van zaken en de zaak met rijp beraad is overwogen, passende maatregelen zullen worden genomen.
Aldus gedaan, onder de naam van zijne Excellentie en, zegel, in de stad Middelburg, 26 januari, 1577.
Verzegeld met een rood was-zegel in afwachting daarvan.
Getekend
WILLEM VAN NASSAU.

OPMERKING - In het begin van het voorgaande jaar, 1577, toonden we de gruwelijke ijver van bepaalde volgelingen van de Calvinistische leer, die in Middelburg in Zeeland

zoveel had verkregen, dat de Wederdopers, die uit het Roomse Babylon zijn gevlucht, en zich daar vestigden, werden verboden om hun tijdelijke bezigheid of handel uit te oefenen waarmee ze hun leven moesten onderhouden: en dit, omdat ze het gebruik van de eed en het gebruik van uiterlijke oorlogswapens weigerden.
Daarop beval de **Prins van Oranje,** zoals op die plaats werd aangetoond, de magistraat van die stad, om het voornoemde volk in rust te laten wonen, en niet om hun geweten te onderdrukken.
Maar de magistraten daar, in plaats van hiernaar te luisteren, handelden volledig in tegenspraak; in die zin dat de Wederdopers die daar woonden, en vooral die in het land, *opnieuw werden gedwongen zichzelf met een nederige smeekbede te wenden tot de prins om hun religieuze vrijheid te verkrijgen*; wie daarop, de ***tweede*** keer, schreef en - stuurde de volgende beschuldiging aan genoemde magistraat.
Folio 746

OPDRACHT VAN WILLEM I, NAAR DE MAGISTRAAT VAN MIDDELBURG

De Prins van Oranje, Graaf van Nassau, Heer en Baron van Breda 'Diest, etc.,
AAN de nobele, vrome, eerbare, wijze, bijzondere, etc.

Terwijl bepaalde bewoners, die daar wonen, naar verluidt Doopsgezinden, hebben ons op verschillende tijden bij wijze van klacht gewezen, dat u ze dagelijks molesteert en hen berooft van de middelen, in vrede en rust om een inkomen te verwerven voor zichzelf en hun gezinnen, hen verbieden hun winkels te openen, onder het voorwendsel dat zij weigeren de eed in een zodanige vorm af te leggen als andere burgers; die we naar behoren hebben overwogen;
en aangezien de voornoemde mensen aanbieden om alle lasten, samen met andere burgers (echter, op het gebied van wapens, die hen in de eerste plaats bewegen om deze koers te volgen, in rekening te brengen, een dergelijke bijdrage aan hen op te leggen als u, of zij die mogelijk last hebben van ervan, kan in alle gerechtigheid en billijkheid juist zijn);
daarom denken wij dat ulieden het zeer onrechtvaardig doet, door hen niet in vrede en rust te laten leven, volgens de voorschriften van hun geweten, op grond van de handeling die wij, met het advies van de Gouverneur en de Raadsleden, eerder hebben toegestaan, waarvan zij zeggen dat zij u hebben getoond; en toch, terwijl we vernemen dat u tot nu toe niet bereid bent geweest om het te beschouwen, noch onze vorige brieven, zijn we gedwongen om ulieden deze laatste daad te schrijven, door wat we openlijk aan ulieden verklaren, dat het ulieden niet betaamt, in het bijzonder, om u bezig te houden met iemands geweten, voor zover er niets wordt gedaan dat zou kunnen leiden tot iemands overtreding, in welk geval we niemand willen zien of tolereren;
en daarom bevelen en bevelen wij je uitdrukkelijk om in de toekomst af te zien van het molesteren van de voornoemde mensen, die Wederdopers zijn, of van het voorkomen dat ze hun verkeer en handel uitoefenen, om een inkomen te verwerven voor vrouw en kinderen; waardoor ze hun winkels kunnen openen en kunnen werken zoals ze eerder hebben gedaan, tenminste tot het moment dat de Generaliteit, wiens provincie het is om dit te doen, anders zal hebben besloten.
Wees daarom op uw hoede voor alles wat hiermee in tegenspraak is en de daad die hen is toegestaan en om boetes op te leggen voor de bovengenoemde zaak; omdat er niets aan de hand is met hen, behalve wat de neiging kan hebben iemand te beledigen; en omdat zij ook, samen met anderen, alle burgerlijke en redelijke lasten zullen dragen.

Hiermede, Edele, vroom, eervol, wijs, discreet, lieve, bijzondere, blijft Gode bevolen.
Geschreven te Antwerpen, op de zestiende dag van juli 1578.

Onder stond:
PAR COPIE DE BAUDEMONT.
De voorgaande kopie is als volgt gecertificeerd:
Geschreven door de secretaris Baudemont, en bevond het daarmee te accorderen.
Door mij Jacob Masureel, notaris van de stad van der Veere, 15 november 1579.
Was getekend:
J. MASUREEL, notaris

OPMERKING 1 - Niettegenstaande de vrijheid van consciëntie van de Prins Hoogl. Memorie, en nu de tweede keer zo hogelijk bevolen in de praktijk van de aanbidding van God, volgde de ware vrucht nog steeds niet, ondanks dat hij een paar jaar werd gehoorzaamd onmiddellijk daarna.
Want na het overlijden van die goede prins begonnen zij opnieuw; en is zelfs door zijn zoon de vrijheid van deze weerloze gemeente van God beëindigd door een derde verbod, zoals op de juiste plaats zal worden vermeld.

OPMERKING 2 - De afgunst van enkele van de calvinisten in de stad Middelburg was in deze tijd zo groot tegen de weerloze schapen van Christus, die naar hen waren gekomen vanuit verschillende pauselijke steden, om de nood en vervolging te ontvluchten en verwachtten te rusten onder hun bescherming, dat ze geen aandacht schonken en had geen achting betoonden, nóch aan nederige smeekbeden, nóch aan de herhaalde bevelen van de Prins van Oranje, die in de jaren 1577 en 1578 aan de magistraten aldaar opdracht had gegeven om deze mensen in vrede te laten wonen; maar verstoorde de vrede van die mensen, en de praktijk van hun religie.
Vandaar dat Prins Maurits, de oudste zoon van de voornoemde prins, - in eervolle herinnering, - in de voetsporen van zijn vader, voor de derde maal een verbod op de onderdrukking van het voornoemde volk uitvaardigde

Folio 789

Maurits, geboren Prins van Oranje, graaf van Nassau, markies van der Vere, voor de meest geleerde, wijze, discrete, lieve, bijzondere, enz.

Datgene dat ons ter ore is gekomen, namens Maijaert de Poorter, en Joost Leonisse, zagers en houtverkopers, woonachtig in de stad Middelburg, zult u uitvoerig leren van het begeleidende verzoek; en hoewel we helemaal niet twijfelen, maar dat gij uzelf, met de supplicanten, zult gedragen in de punten van hun verzoeken en klachten, geheel volgens de invoer van de eerder genomen resolutie, door de Heren Staten van Holland en Zeeland; en zich zullen houden aan dergelijke daden en brieven die aan de smekelingen en hun medebroeders in hetzelve beroep zijn gegeven, voor de eredienst; in de tijd van onze Heer en vader de Prins van Oranje, zaliger gedachtenis eerbied
Toch zouden wij u hierbij ernstig verzoeken, want het gaat niet alleen om de stad Middelburg, maar ook om deze Verenigde Provincies in het algemeen, dat gij uzelf zult reguleren volgens de inhoud van de voornoemde resoluties, in alle rust en vriendschap, waardoor de bovengenoemde supplianten en hun medebroeders kunnen genieten van de

vrijheden die hun zijn verleend door de genoemde resoluties en akten, totdat de voornoemde Heren Staten van deze Verenigde Provinciën de voornoemde zaak verder hebben overwogen. En daarnaast vinden wij het redelijk en rechtvaardig, het is ons een genoegen.
En hierbij, eervolle, meest geleerde, wijze, discrete, lieve, bijzondere, zijt Gode bevolen,
Gravenhage, op 4 maart 1593.
Getekend:
Ulieder zeer goede vriend,
MAURITS DE NASSAU.

Het opschrift was:
Aan de achtenswaardige, wijze en discrete, onze lieve, bijzondere burgemeesters, Schepenen en Regeerders van Middelburg; en werd verzegeld met het zegel van zijne Excellentie.
Hieronder werd geschreven: Vergeleken met het origineel, en accoord bevonden.
J. MILANDER.

Verdere observatie.
Hierop volgde wat rust, zodat de verstrooide kudde van Christus sommigen begon te vermeerderen en haar lidmaatschap uitbreidde.
In die tijd echter werden er onder de heerschappij van het pausdom nog steeds ter dood veroordeeld; van wie, onder anderen die hun leven daar hebben verloren, de volgende onder onze aandacht zijn gekomen; waaruit de nood van die tijd, hoewel er op sommige plaatsen rust was, kan worden afgeleid en beoordeeld.

[Zie martelaars na 1595 in de Zuidelijke Nederlanden, in dit document]

Folio 798

236.CONCLUSIE VAN DE ZESTIENDE EEUW

We nemen afscheid van deze zestiende eeuw met een bepaalde conclusie die aan de martelaarsspiegel van het jaar 1631 is gehecht; waarin we niets anders zullen zeggen, voor zover het de betekenis daarvan respecteert, maar wat onze lieve medegelovigen in dat werk hebben gezegd.
We hebben hier aan u, vriendelijke lezer, vele mooie voorbeelden gepresenteerd (zoals we ze hebben aangetroffen in gedrukte werken van vroeger tijden, evenals in die van recentere datum, uit verschillende regio's, uit het strafregister van stad en land), van mannen, vrouwen, jongeren en meisjes, die trouw hun Heiland volgden, Christus Jezus, het ware geloof, God vreesde vanuit het diepst van hun ziel, en met een zuiver hart naar het eeuwige leven zocht; die bloeiden en schenen als felle lichten, voor de hele wereld, in de liefde en macht van God, hun mond stroomt in wijsheid met het heilige Woord en de leer van de Heere; die meer verscheen in de manifestatie van de Geest dan in elegante taal of menselijke wijsheid; want hun gedachten, woorden en daden waren allemaal om hun voorganger en enige Herder te behagen. Enz. enz.

… Hierin kan ook nooit te veel lof aan de Heren Staten van de Verenigde Nederlanden worden geschonken, die, hoe heftig ze soms ook zijn aangezet, toch niet instemden met een dergelijke blinde ijver op het gebied van gewetensbezwaren en onderzoek van het geloof. En aangezien ons wordt geboden om God te bidden voor de magistraten, opdat we een rustig, vredig en Godzalig leven onder hen kunnen leiden, hoeveel te meer danken we God voor Zijn liefdevolle vriendelijkheid, die ons ook de genade schenkt, dat we mogen wonen onder de bescherming van een dergelijke Overheid - die zich verzet tegen de boze driften van deze bloeddorstige heersers - (zoals we die nu ongeveer vijftig jaar in dit land hebben genoten), en die volgens hun bekwaamheid hun ambt uitvoeren, en de heerschappij en onderzoek van het hart en het geweten van de mens aan God alleen overlaten.
We zijn ook het hoogst verplicht om de Allerhoogste voor hen te bidden, dat Hij hen gedurig in dit doel zal behouden en bovendien hun wijsheid en verstand zal geven, dus om hun land en volk te regeren, opdat bij allen de vrede en de eer van God moge bevorderd worden; dat Hij hun ook zulke gelovige harten kan geven, opdat zij waarlijk weten waartoe zij hier door God zijn geplaatst, en ten slotte voor Hem gaan leven op zo'n Godzalige manier, dat op de laatste dag (wanneer de gekruiste Jezus Christus zal verschijnen met Zijn machtige engelen, in de wolken van de hemel, als een almachtige Potentaat, Victorieus en heerlijke Koning, om wraak te nemen op allen die God niet gekend hebben, en niet gehoorzaam waren aan het Evangelie) zij ook verheerlijkt worden met al Gods heiligen, en verschijnen met de uitverkoren gelovigen in de opstanding en de openbaring van de hemelse glorie, om met dezelve bekleed te worden, door de kracht van Christus, en met Hem om de onvergankelijke heerlijkheid in volmaaktheid te beërven en het voor altijd en eeuwig te bezitten, zonder einde. Amen.

237.EEN VERSLAG VAN DEGENEN DIE IN DE ZEVENTIENDE EEUW VERVOLGD / GEDOOD WERDEN; van 1600 tot 1660

SAMENVATTING VAN DE MARTELAREN IN DE ZEVENTIENDE EEUW

Na de voorgaande, zestiende eeuw afgesloten met het levend begraven van Anneken van den Hove, in het jaar 1597, begon de zeventiende eeuw, niet zonder bedreigingen, en het vergieten van het bloed van de vrome getuigen van de Heere.

Het eerste jaar van deze eeuw begint met een decreet (hoewel niet tot de dood), uitgegeven door die van Groningen en Sneeck tegen de Wederdopers.
Huybert op der Straten, Trynken zijn vrouw, Pieter ten Hove, en Lysken te Linschoten, bij Witgensteyn, voor het voornoemde geloof, rond de galg geleid, gegeseld en verbannen uit het land, in 1601.
Hemes Nimrich, een leraar van de bovengenoemde mensen, en anderen, vier jaar later, namelijk, 1605, bij Steyn werd Hemes eerst door onder de galg geleid; dan uit de stad gegeseld.
Marcus Eder en Hans Poltzinger gearresteerd op 24 april van hetzelve jaar in Nimbach, in Beieren, en op de 26e van deze maand naar Riet vervoerd; en om de standvastigheid van hun geloof uiteindelijk gedood met het zwaard, en verbrand met vuur, op 26 augustus, 1605.
Hans Landis onthoofd in de stad Zürich; verdere observaties die de omstandigheden van zijn dood raken; in het jaar 1614.
Een verslag van een bepaald verbod gepubliceerd door die van Aerdenborgh tegen de Doopsgezinden, en wat gedaan werd door de Heren Staten Generaal van de Verenigde Nederlanden voor de afschaffing daarvan.
Een uittreksel uit bepaalde brieven van genoemde Heren Staten aan de Heren van Haultain, Gouverneur van Sluys, evenals aan de baljuw en magistraten van Aerdenborgh, voor de opheffing van de onderdrukking, vertoond 1619.
Een decreet van de heren van Deventer tegen de Mennisten of Doopsgezinden, 1620.
Een brief over ernstige laster tegen de Wederdopers in Nederland, en hoe zij, door een bepaalde geloofsbelijdenis, zich verdedigde voor de Staten van genoemd land, na 1626.
De manier van de laatste Zwitserse vervolging, evenals de oorzaak daarvan, 1635.
De voortgang van de genoemde vervolging in de kastelen Wadischwyl, Knonow en Groeningen, evenals in de Gemeenteraad, (Koorherenstoof) te Zürich, 1636.
Betreffende voornoemde vervolging, en de manier waarop twaalf broeders werden aangehouden en gevangen gezet in de plaats Othenbach, in Zürich, evenals de beëindiging ervan, na 1637.
Hans Meyli, Sr., en de vrouw van zijn zoon ontvoerd naar Zürich en gevangen genomen 1638.
Dit jaar (1639), vruchtbaar van martelaren en martelaressen; velen hebben geleden in de gevangenis, in Zürich, zowel in lichaam als aan hun leven; een verslag van hen wordt gegeven in volgorde, namelijk Catharina Mulerin; de vier zussen, Barbara Meylin, Ottila Mulerin, Barbara Kolbin en Elizabeth Meylin; zoals ook, Elizabeth Hilzin; de broeders, Hans von Uticken, Burckhardt Aman, Jacob Egly, Ully Schedme, bijgenaamd Schneider, Jacob Rustenhel van Horgerberg, Stephen Zehender van Byrmensdorf, Ulrich Schneider, met zijn twee zonen, Henry Gutwol van Lehnmer, Hans Jacobs Hess, evenals zijn vrouw.

Een bepaald manifest gepubliceerd door die van Zurich tot verschoning van de vervolging, beantwoord en weerlegd door de vervolgden; in het jaar 1639.
Werner Phister en de vrouw van zijn zoon, evenals Callus Schneider, Rudolph Bachman en Ulrich Muller, werden in 1640 in de gevangenis Othenbach in Zürich ter dood gebracht.
Een smeekbede van die van Amsterdam aan de raad van Zürich, ter verzachting van de vervolging; evenals het antwoord, 1642.
Felix Landis (de zoon van Hans Landis) sterft van de honger in de gevangenis Othenbach, 1642; hoewel zijn vrouw verlost werd uit haar banden.
Rudolph Suhner, een jonge knaap, treedt in de voetsporen van de bovengenoemde Felix en sterft ook van gebrek in de gevangenis, 1643.
Een aantal vrouwen lijden veel voor de waarheid, namelijk, Elizabeth Bachmanni, Elsa Bethezei, Sarah Wanry, Verena Landis, Barbara Neef [of Neff] en Barbly Ruff, rond 1643.
Henry Boller sterft in de gevangenis, 1644.
Een brief uit Zwitserland over de bedreigingen van die van Bern tegen de Doopsgezinden in die streken, na 1645.
Er wordt melding gemaakt, 1650, van een decreet dat door die van Schaffhausen is gepubliceerd tegen degenen die Doopsgezinden worden genoemd.
Een zeker mandaat dat tegen de Doopsgezinden werd afgekondigd, drie jaar later, namelijk in 1653.
Ully Wagman en een andere broeder, beide gevangen gezet; Ully sterft in 1654, terwijl de andere broeder lang daarna in de gevangenis blijft.
Een bepaalde brief van Mackhenheym, ter verdediging van de broeders die in Zwitserland werden vervolgd, werd in 1658 naar Amsterdam gestuurd.
Zeven leraren werden aangehouden in Bern, namelijk, Ully Bogart, Anthony Hinnelberg, Jegly Schlebach, Hans Zaug, Ully Baumgaerdier, Christen Christiaans, en Rhode Peters. Zie jaar 1659.
Een decreet gepubliceerd door die van Bern, tegen hen die Doopsgezinden werden genoemd, op 9 augustus, 1659.
Een verslag van wat de Heren Staten van de Verenigde Nederlanden deden met die van Bern, ter verzachting van het voornoemde besluit, door middel van aanbevelingsbrieven, evenals van aanbevelingsbrieven van sommige Nederlandse steden in het bijzonder, voor hetzelve doel; 1660.
Hiermee wordt dit hele werk en bijgevolg het hele Martelaarsboek afgesloten.

Het verslag van deze eeuw zal kort zijn en niet langer dan een halve eeuw duren. Evenmin zullen de martelingen die daarin plaatsvonden zo ernstig zijn als die in een van de voorgaande eeuwen. Mensen onthoofden, of hen van gebrek in de gevangenis te laten sterven, zijn de strengste straffen zijn naar het lichaam zijn opgelegd aan de volgende getuigen van de Heere.
In de tussentijd, toen de noordenwind van vervolging het hevigst begon te waaien, in overeenstemming met de loop der tijden, kwam de aangename zuidenwind van rust en vrijheid tegen vervolging tussenbeide. Het meest onheil echter, in deze korte eeuw, vond plaats in de delen van ***Zürich en Bern;*** en werd veroorzaakt door degenen die zichzelf ***Gereformeerd noemden***; Sommigen die zich hadden afgescheiden van het pausdom, en toch de geaardheid van de papisten behielden, in de kwestie van onderdrukking, anderen voor hun godsdienst, stortten hun bitterheid niet alleen uit op hen die hen voorheen hadden onderdrukt, *maar vooral op degenen die hen nooit kwaad*

hadden gedaan, maar altijd goed; echter, een straf niet tot de dood, noch zware vervolging van het lichaam maar lichtere en kleinere straffen.
Anderen Gereformeerde Overheden en vooral de Overheid van de Verenigde Nederlanden (als vrienden van vrede en vijanden van gewetensbezwaren), verzetten zich ertegen,
Dit werk begint met Groningen en Sneeck in Vriesland, en eindigt met Zürich en Bern, in de grensgebieden van Zwitserland. Dit is de volgorde die we zullen volgen.

238.PLAKKAAT DOOR DIE VAN GRONINGEN EN SNEECK TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1601

Aan het begin van deze eeuw, toen de dwang door de papisten op het geloof en het geweten van de vromen werd uitgeoefend, begon het een weinig op te houden. Sommigen die zich hadden afgescheiden van het pausdom, en toch de geaardheid van de papisten behielden, in de kwestie van onderdrukking, anderen voor hun godsdienst, stortten hun bitterheid niet alleen uit op hen die hen voorheen hadden onderdrukt, *maar vooral op degenen die hen nooit kwaad hadden gedaan,* maar altijd goed; echter, een straf niet tot de dood, noch zware vervolging van het lichaam maar lichtere en kleinere straffen, waarvan die van Groningen en Sneeck in Friesland en voortgezet werd door Overheden te Zürich en Bern in de Zwitserse gebieden. Deze orde zullen we handhaven.

HET PLAKKAAT

De Burgemeesters en de Raad maken bekend:
Overwegende dat het tot onze zekerheid is geworden dat niet alleen velen in de stad en in de jurisdictie van hetzelve vermoeden te oefenen en te excerceren, in tegenstelling tot het verdrag gezworen en gemaakt met de stad, '94, een andere religie dan de Gereformeerden, de vervalsing van het Woord van God, het misbruik van Zijn heilige sacramenten en de belediging en verleiding van vele personen;
maar dat ook bijna alle aandoeningen en misbruiken in en zonder de huwelijkse staat, en ook anderen in strijd met de christelijke gemeenteregels die hier zijn vastgesteld en gebruikelijk zijn, binnensluipen en worden beoefend;
en wij uit hoofde van ons ambt erkennen dat het onze plicht is om elkaar te ontmoeten en dit alles te controleren met de juiste straffen: daarom hebben wij ambtshalve verordend en doen wij bevelen en besluiten, als volgt:
Ten eerste dat de oefening van alle andere religies dan de Gereformeerden hiermee nogmaals ten strengste verboden is.
En als iemand wordt gevonden om zijn huis of plaats aan de Doopsgezinden toe te staan, in strijd met de gemeentereglementen van deze stad, met het doel daarin te prediken of bijeenkomsten te houden, zal hij telkens een boete van tien daler krijgen.
De predikers, zoals gezegd, zullen, als ze blijken te prediken, voor elke overtreding een boete van tien daler krijgen, of twee weken gevangen worden gezet op water en brood; en wanneer zij ontdekt worden en aldus de derde keer zullen prediken, zullen zij uit de stad of de jurisdictie van dezelfde worden verdreven.
En alles wat er te vinden is bij dergelijke predikingen of samenkomsten, zal telkens een boete van twee daler krijgen.
Degene die iemand heeft herdoopt, zal een boete van twintig daler krijgen; en wanneer het de tweede keer wordt ontdekt, zal hij worden opgesloten in water en brood, en worden uitgewezen als voornoemd.

Nogmaals, niet-gedoopte kinderen zullen geen erfenis ontvangen, volgens de stadsstatuten.
Niemand zal ook worden toegelaten tot enige administratie of ambt, publiek of privaat, noch worden aanvaard als een lid of getuige, tenzij hij de plechtige eed ervoor vereist doet.
En allen die een dergelijke eed weigeren, zullen als een getuige worden gestraft, zoals heet naar recht behoord

(OPMERKING. - Hier volgen twee andere artikelen, die hier niet echt toe behoren, vandaar dat we hebben nagelaten ze hier te plaatsen, maar als we verder gaan lezen we aldus:)
Wat betreft de beschikking over de voornoemde boetes, gaat de ene helft naar de informant en de andere helft valt, net als andere boetes, naar de stad en haar rechtsbevoegdheid.
Aldus besloten op 5 september, om op de toekomende maandag met de klok gepubliceerd te worden.
Het voornoemde, het aanraken van de uitoefening van religie, werd gepubliceerd door de klok, de 7e september 1601, oude stijl.
Zie Chronijck van den Ondergang, editie 1620, pagina 1539, kol. 2, vergeleken met de verontschuldiging van het decreet, brief A., fol. 4; ook, Tegenbericht, brief A., 3, 4.

VERDERE OBSERVATIE
Of dit decreet door die van Groningen en Sneeck enige serieuze onderdrukking veroorzaakte, dan of rond die tijd, bij wijze van verbanning of iets dergelijks, aan degenen die gedoopt zijn volgens de verordening van Christus, hebben we niet kunnen vernemen; maar dat zij daarna op die plaatsen veel strenger zijn verlopen dan het bevel inhoud, door harde opsluiting, enz., tegen die mensen, hebben wij maar al te veel gehoord en is zeker het geval geweest.
Echter tot grote vreugde en geluk van degenen die dit hebben geleden voor het getuigenis van de Heere en Zijn heilige waarheid.
Bovendien eindigde dat jaar niet zonder het vergieten van bloed van heiligen, en het bederven van hun goederen, in de delen van Witgensteyn, zoals blijkt uit de volgende uiteenzetting.

DUITSLAND

239.VIER PERSONEN: HUYBERT OP DER STRATEN, TIJNKEN ZIJN ECHTGENOOT, PIETER TEN HOVE, EN LIJSKEN TE LINSCHOTEN, NABIJ WITGENSTEYN ROND DE GALG, GEGESELD EN VEBANNEN UIT HET LAND, 1601

In het jaar van onze Heere, zestienhonderd en een, gebeurde het dat Johann von Steyn, graaf van Witgensteyn, heer van Hamburg, die lid was van de Calvinistische gemeente, voornemens was de Roomse en Lutherse leer af te schaffen en tegelijkertijd zijn handen gelegd op de weerloze schapen van Christus, die verachtelijk Doopsgezinden genoemd werden, en hen in de gevangenis geleid.
Onder hen zijn genoemd met name Huybert op der Straten, Trijnken zijn vrouw, Pieter ten Hove en Lijsken te Linschoten, waarvan laatstgenoemde, zoals we hebben verstaan een bejaarde vrouw van meer dan zeventig jaar was.
De eerste drie genoemde waren twaalf weken gevangen, de laatste zeventien dagen, ze werden veel later aangehouden.
Ze leden veel verleiding, zowel door middel van bittere bedreigingen als door smeekbedes, om hen te doen afvallig worden; maar toen zij (de vervolgers) hun zielen niet konden vernietigen, of ertoe konden brengen af te wijken of van de waarheid af te wijken, werden alle vier uiteindelijk veroordeeld op een valse beschuldiging (namelijk dat zij waren overwonnen door de Heilige Schrift, - wat helemaal niet waar was, - en opdat ze op deze manier toch door wilden gaan in hun bedrieglijke ketterij van het wederdoopgedrag, enz.)
Dat al hun bezittingen verbeurd verklaard moeten worden, en dat elk van hen geslagen en gegeseld moest worden met staven, ongeveer veertig slagen, en bovendien voor altijd verbannen uit het land; wat dienovereenkomstig werd gedaan.
Dus, zeggen de auteurs, hebben zij deze onschuldige, vrome personen uitgekleed, leidden hen rond de galg, en geselden hen, beroofden hen van hun eigendom en stuurde hen met lege handen het land uit. Zie inleiding op het *Oude Offerboeck*, van het jaar 1615, letter iij, Col. 1.

240.HEMES NIMRICH, EEN LERAAR MET ANDEREN, UIT DE STAD GEGESELD 1605

Onder de eerdergenoemde graaf van Steyn (of Witgensteyn) in Duitsland, hoewel hij Gereformeerd werd genoemd, moesten de Wederdopers in deze tijd veel vervolging ondergaan vanwege hun geloof.
Een leraar van genoemd geloof, genaamd Hemes Nimrich, werd samen met verschillende anderen gearresteerd." Hij werd naar de galg geleid", schrijft P.J. Twisck, "niet wetend dan dat hij moest worden onthoofd, maar toen hij daar aankwam, was hij (zoals was gedaan aan de voorgaande personen) geleid onderdoor de galg, en zwaar gegeseld; de andere gevangenen werden ook gegeseld uit de stad." Kron. van den Ondergang, 17^{e} boek, pagina 1590, kolom 2.

241.MARCUS EDER EN HANS POLTZINGER, 1605

Op 24 april, 1605, werden twee broeders, genaamd **Marcus Eder**, een wagenmaker, en **Hans Poltzinger,** een kleermaker, opgepakt vanwege hun geloof en omwille van de Goddelijke waarheid, in Nimbach in Beieren, waar zij doorreisden en werden verraden. Vroeg in de ochtend, op 26 april, werden beiden gevangen genomen en naar Riet, waar ze tot in de vijftiende week in gevangenschap bleven. In de tussentijd hebben ze met hen op veel verschillende manieren te maken gehad, met de bedoeling hen af te trekken van het geloof. Twee Jezuïeten werden ook uit de stad Oting naar hen toe gebracht, die hen moesten onderwijzen en hun het geloof moesten leren. Maar zij gingen vastberaden en standvastig door in het ware geloof en wilden niet luisteren naar de stem van vreemden. De priesters van Riet kwamen vaak naar hen toe en wilden hen tot hun geloof overhalen; maar de broeders zeiden: het is een geloof van afgoderij en hoererij en alle goddeloosheid wat in de vruchten wordt gezien. Ze hebben standvastig de leer van Christus verdedigd en betuigd dat ze hun leven voor Hem wilden geven.
Nu, toen alle valse leringen van de priesters niets met hen konden bereiken, gaven zij de beul de raad dat hij hun oprechtheid zou beproeven, en liet hen tweemaal zeer wreed martelen; ze wilden weten van hen, wie hen onderdak hadden gegeven, en wie zij waren naar wie zij wilden toegaan; de broeders zeiden het echter niet, maar zeiden dat het ook niet nodig was om het te weten.
Nu, toen zij op geen enkele wijze hun doel met hen konden bereiken, kwam er, na veel onderhandeling, een bevel van de regering in Berckhausen, dat zij met het zwaard moesten worden geëxecuteerd en vervolgens met vuur verbrand.
Toen ze aankwamen op de plaats van executie, vroeg broeder Marcus de beul om eerst Hans uit te voeren, wat hij ook deed; en toen dit was gebeurd, zei Marcus tot het volk, van wie er veel aanwezigen waren: "God zij geprezen, mijn broeder heeft overwonnen, en ik zal hetzelve doen."
Na deze woorden werd Broeder Marcus ook onthoofd, waarna beide samen werden verbrand.
Dit gebeurde op de zesentwintigste dag van de maand augustus van het voornoemde jaar. De beul had bevel ontvangen, dat als hij zou opmerken dat een van hen wilde herroepen, hoewel hij het zwaard al had uitgetrokken, hij het nóg moest nalaten en er niet mee door moest gaan; maar in deze hoop werden ze teleurgesteld. Aldus getuigden deze twee broeders van het geloof en de Goddelijke waarheid met hun bloed, moedig en standvastig tot de dood.

Het volgende korte verslag, dat te vinden is in de *Chronijck van den Ondergang*, door P.J. Twisck, pagina 1590, kolom 2, zal dienen als bevestiging van het voorgaande.

In het jaar 1605 (zegt de schrijver), op 24 april, werden Marcus Eder en Hans Polzinger, Wederdopers, aangehouden voor het geloof, bij Nimback, in Beieren, en gevangengenomen naar Riet, waar ze in gevangenschap bleven totdat de vijftiende week.
Toen ze noch door de Jezuïeten, nóch door de priesters afgetrokken konden worden van het geloof, gaven ze hen voer aan de beul om zijn kunst op hen uit te oefenen, en liet ze hen tweemaal wreed martelen. Ze wilden weten, wie hen verblijf hadden gegeven hen en wie ze waren naar wie ze wilden gaan. Maar de broeders wilden het niet vertellen. Daarop werden beiden met het zwaard geëxecuteerd en hun lichamen samen verbrand, op 26 augustus van hetzelve jaar. Vergelijk de eerder genoemde kroniek met Jac. Th. Dal., En W. Att. Brieven, etc.

ZWARE LASTERINGEN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN IN ZEELAND, HOLLAND

242.EEN VERBOD DOOR DIE VAN AARDENBURG TEGEN DE DOOPSGEZINDEN; en DE AFSCHAFFING DE STATEN GENERAAL, 1615. Deventer 1620

Ook bij **Aardenburg** in (Zeeuws)Vlaanderen begonnen ze verschillende middelen in te zetten voor de onderdrukking van de Doopsgezinden die daar woonden en aan de klauwen van de Roomse wolf ontsnapt waren, waarvan de oorzaak een zeker verbod was dat uitgevaardigd werd door de baljuw en de Raad van genoemde stad; waarin het volk in de eerste plaats vrijheid werd geweigerd in de uitoefening van hun godsdienst, in die zin dat zij niet mochten samenkomen voor dit doel, noch in de stad, noch binnen de grenzen van haar rechtsgebied.
Daarop begonnen ze deze onschuldige en weerloze mensen te kwellen, niet alleen met zware boetes, maar ook met arrestatie en opsluiting.
Dit treurige begin zou, naar het schijnt, hebben geresulteerd in groter onheil voor de voornoemde mensen, ware het niet dat hun Hoog Mogende Heren Staten General van de Verenigde Nederlanden, hierover informatie hadden ontvangen, zich ertegen verzette met een bepaald mandaat, waardoor degenen die de oorzaak waren van die onderdrukking, niet konden doorgaan met de uitvoering van hun voornoemde verbod; en aan de andere kant werd vrijheid van godsdienst verleend aan degenen die onderdrukt waren. De inhoud van het voornoemde mandaat is als volgt:

De Staten-Generaal, enz.,
Aan de Schout, burgemeester en Schepenen van Aardenburg.
Eervolle, enz. enz.

Gezien deze 1 mei 1615.
Dit komt overeen met de minuten die bewaard zijn in de Grifie van hun Hoog Mogenden. Getekend,
N. RUYSCH.

VERDERE OBSERVATIE, 1619
De uitvoering van dit mandaat stagneerde in 1619.
… Daarom richtten zij zich opnieuw met nederige smekingen tot de Hoge Mogende Heren van de Verenigde Nederlanden, met het doel dat zij bevrijd konden worden van deze verstoring van hun vrede, en vrij toegestaan (zoals eerder was verordend) om hun religie te praktiseren; waarop een ander mandaat volgde aan de Gouverneur van Sluys, en de Magistraat van Aardenburg. Het luidde als volgt:
De Staten, enz., *Aan de Heere van Haultain, Gouverneur van Sluys en de aangrenzende delen; evenals aan de Baljuw en Magistraten van de stad Aardenburg.* Enz. enz.

Uit Den Haag, 16 november, 1619.
Dit komt overeen met de minuten die bewaard zijn gebleven in de rollen van hun Hoge Machtigheid. Getekend,
N. RUYSCH.

OPMERKINGEN OVER WAT HIERNA GEBEURDE

Na dit tweede mandaat volgde in de voornoemde stad en zijn jurisdictie de hoop op vrede, althans zodat we hebben gehoord van geen noemenswaardige verstoring of obstructie van religie.
Ondertussen brak het onheil op andere plaatsen uit, vooral in **Deventer**, hoewel ook van diegenen die de Calvinistische Leer beleden; in die zin dat de Overheid van de stad, aangespoord door bepaalde bittere en kwaadaardige personen, via een bepaald edict met verschillende straffen tegen de Wederdopers trachtten de samenkomsten van hen die dit geloof beleden, af te schaffen; een verslag dat we de lezer willen geven.

VAN EEN EDICT VAN DIE VAN DEVENTER TEGEN DE MENNISTEN OF DOOPSGEZINDEN, 1620

Toen het jaar zestienhonderdtwintig, na de geboorte van Christus, de bovengenoemde magistraten een bevelschrift uitbrachten, niet alleen tegen de Roomsen (van wie zij voorheen zelf vervolging hadden ondergaan), maar ook tegen de Doopsgezinden of Wederdopers, die altijd zich vredelievend en vriendelijk jegens en onder hen getoond hadden, waarbij zij onder andere ook de vergaderingen van de Wederdopers verboden, maar niet op straffe des doods.
Opdat dit goed begrepen kan worden, zullen we het Edict correct kopiëren; voor zover het is gericht tegen de Wederdopers, en presenteren aan de onpartijdige lezer.

EDICT
De magistraten van de stad Deventer verbieden alle burgers en inwoners van hun stad; dat geen Mennisten, enz., een geheime of open vergadering of vergadering houden waar enige prediking zal plaatsvinden … trouwen, of elke andere uitoefening van religie wordt beoefend; onder welk voorwendsel dan ook hetzelve kan worden gedaan; op straffe dat degenen die zullen worden gevonden om het te beoefenen onmiddellijk voor altijd worden verbannen uit het land; en elke persoon die op zulk een plaats of in de vergadering zal worden gevonden zal het opperste kledingstuk en vijfentwintig gulden in geld verspelen; de tweede keer het bovenkledingstuk en vijftig gulden; de derde keer, om willekeurig te worden gestraft. En hij die zijn huis leent, met het doel dergelijke samenkomsten te houden, verbeurt honderd gulden; de tweede keer, tweehonderd gulden; de derde keer zal hij ten eeuwigen dage verbannen worden. Zie P.J. Twisck, Kron. van den Ondergang, Boek 17, voor het jaar 1620, etc., pagina 1825, kol. 1.

Want dit is te danken, als een man voor het geweten ten aanzien van Gad verdriet verdraagt, onrecht lijdt. Want welke glorie is het, als u, wanneer gij voor uw dwalingen wordt geslagen, geduldig zult zijn? maar als u het goed doet en er voor lijdt, neemt u het geduldig, dit is met God aanvaardbaar. Want zelfs hierheen bent gij geroepen; omdat Christus ook voor ons geleden heeft, ons een voorbeeld nalaat, dat gij zijn voetstappen zou volgen. 1 Petrus 2: 19-21.

243.ZWARE LASTERINGEN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN IN HOLLAND, ETC. EN HUN GELOOFSBELIJDENIS AAN DE STATEN VAN HOLLAND, OP 8 OKTOBER 1626

Ondertussen hield men niet op met laster en kwaadspreken over de Leer van de Doopsgezinden; in het bijzonder over het artikel dat zij over God beleden, zoals ook het leerstuk van de Menswording van de Zoon van God, enz., alsof ze de meest absurde, ja goddeloze meningen met betrekking hiertoe naar voren brachten; wat werd gedaan, om, indien mogelijk, een vervolging van deze mensen te veroorzaken, zelfs in het midden van Nederland.
Want dit gebeurde op een zodanige wijze, dat ook de hoge magistraten en Staten van het land ten aanzien daarvan werden uitgeoefend; die, om volledige informatie over deze kwestie te krijgen, orders gaf aan verschillende gemeenten van de Doopsgezinden, om een uniforme Belijdenis aan te brengen tegen de bovengenoemde artikelen, om hetzelve over te leveren aan hun Edele Hoge Mogendheden.
Hiernaar zijn de bovengenoemde Doopsgezinden niet onwillig geweest. Zij hebben hun Geloofsbelijdenis op Schrift gesteld, die op 8 oktober anno 1626 aan de Gedeputeerden van het Hof van Holland werd overhandigd.
De Inhoud is geheel conform den Woorde Gods.
[Deze inhoud wordt hier weggelaten]

Dit werd ondertekend door 20 voorstanders der Doopsgezinden, uit naam van hun gemeenten, als van Amsterdam, Haarlem, Leiden, Delft, Rotterdam, Gouda, Schiedam, Bommel, Blokzijl, etc.

Deze Geloofsbelijdenis, betreffende de artikelen over God en de Menswording van de Zoon van God, enz., die aan de afgevaardigden van het Hof van Holland waren overgeleverd, ***bracht tevredenheid bij de Hoge Overheden teweeg,*** en vandaar de vestiging van grotere vrede en vrijheid voor de Wederdopers in dat land; hoewel tot ontevredenheid van degenen die, door bitterheid, eerst hun vrede hadden proberen te verstoren, en als ze erin hadden kunnen slagen onderdrukking of vervolging van hen hadden veroorzaakt.

DE ZWITSERSE VERVOLGING

Net op tijd werden twee manuscripten in het Zwitsers naar ons opgestuurd, die beiden vóór deze datum waren gezonden, van de Zwitserse delen naar diverse gemeenten van onze geloofsgenoten, maar voornamelijk naar die van Amsterdam, op verzoek en in de naam van sommigen van de onderdrukte broeders; ook in het algemeen, van de predikanten en ouderlingen van de gemeente in de Palts en de Elzas.
De eerste werd geschreven en voltooid op 15 september 1645 en draagt de handtekening van Jeremiah Mangold.
De tweede, in de maand februari 1658, door M. Meyli.
Deze twee traktaten, beide geschreven met één ontwerp en doel, en naar ons gestuurd, zullen ons helpen bij het uitvoeren van het werk dat we hebben ondernomen; namelijk om de geschiedenis van de heilige martelaren die hebben geleden voor ons gemeenschappelijk christelijk geloof, tot deze onze huidige tijd uit te breiden en tot een voltooiing te brengen.
Om dit op de beste manier te doen, en om deze zaken (die in één traktaat zeer wijdlopig en in de andere, heel kort en soms abrupt) in een geschikte vorm te beschrijven, zal het ons niet verdrieten de moeite te nemen om hen te behandelen vanaf hun eerste opkomst, en om de zaken chronologisch op te volgen (hoewel ze zonder onderscheid werden beschreven), en om elke keer aan te geven, - om geen missers te maken, - met betrekking tot welk gebied waarover we hebben geschreven.

244.HET BEGIN VAN DE LAATSTE ZWITSERSE VERVOLGING; 1635

De bloeiende roos van de gemeente van God, in de Zwitserse landen, had nu ongeveer eenentwintig jaar lang een aanvaardbare vrede genoten; want het schijnt, dat de doornen, die vóór en omstreeks het jaar 1614 erover waren opgegroeid genoeg waren en men tevreden was met het bloed van de laatstgenoemde **Hans Landis.**
Totdat, in het jaar van onze Heere 1635, de oude haat van de (zich ten onrechte noemende Gereformeerden) opnieuw uitbrak in die gewesten, en voornamelijk in de stad Zürich, die, honderdvijftien jaar eerder, namelijk, na 1525, in de tijd van Zwingli, toen hun gemeente slechts vijf jaar oud was (zoals werd getoond in hoofdstuk 80, kolom 2), begonnen was met openbare plakkaten tegen de Doopsgezinden.
Deze nieuwe vervolging kwam voornamelijk voort uit de bekering van een zekere invloedrijke, en gerespecteerde man in de stad Zürich, genaamd Hendrik F., die gekozen werd tot vaandrig door de Overheid aldaar, maar daardoor werd zijn ziel verontrust door angst en benauwdheid, en werd hij onwillig om gebruikt te worden in de oorlog, waarin hij nu diende; vandaar het zoeken naar advies bij de gemeente van de weerloze christenen of Wederdopers. Hij ging een gemeente binnen en verliet de krijgsdienst en werd daar aanvaard door de doop en erkend als een geliefde broeder van de genoemde gemeente. Dit werd door de aanstichters van degenen die de Doopsgezinden haatten aan de Overheid in de voornoemde stad gerapporteerd; te meer omdat hij ongestoord bleef wonen aan de grenzen van hun territorium, en dit recht tegenover hun tegenstanders, namelijk de Rooms-katholieken.
Daarop volgde dat de magistraten een bevel uitvaardigen, dat alle Doopsgezinden (die minachtend Weder-Dopers genoemd werden) met hen naar de kerk zouden moeten gaan en hun Godsdienst bijwonen, als zij hun vrijheid wilden behouden.

Maar toen ze dit niet met een goed geweten konden doen en daarom weigerden zich eraan te houden, zorgden de magistraten ervoor, die hierover woedend werden gemaakt tegen het einde van het jaar 1635, dat velen van hen werden gearresteerd, van wie allen, met uitzondering van drie, konden ontsnappen (aangezien de gevangenis niet sterk was) en vluchtte uit de handen van de vervolgers.
De andere drie echter, namelijk **Rudolf Egli, Uhbi Schmied en Hans Muller**, bleven er, en werden elk afzonderlijk gevangen gezet in het raadhuis, waar ze ongeveer twintig weken volhardden, te midden van veel strijd, tegenspoed en verleiding, hen opgelegd om hen af te trekken van hun geloof.
Maar toen zij op geen enkele wijze afvallig wilden worden, en hun tegenstanders niets met hen konden bereiken; hoewel ze inderdaad beloofden, als ze zouden worden vrijgelaten, om hun Overheid, zoals ze eerder hadden gedaan, alle eer, onderwerping en belastingen te geven, maar dat ze in geen geval naar hun Kerk zouden gaan, noch hun aanbidding bijwonen (dit was het belangrijkste punt); hun werd bevolen, dat zij, om tot een oplossing te komen, zouden beraadslagen en overleggen met hun broeders; daarom werden zij provisorisch voor een maand uit hun gevangenschap en banden bevrijd.
Naderhand, toen zij volgens de beschuldiging die hen was opgedrongen en nog steeds niet konden instemmen of met een goed geweten konden volgen wat de Overheid eisten betreffende hun religie, werden zij opnieuw gevangen gezet.
Maar toen, zoals eerder, hun goede resolutie en standvastig geloof niet konden veranderd worden, werden ze uiteindelijk weer vrijgelaten op de voornoemde voorwaarde. Maar daarna heeft men de eerstgenoemde conditie weer losgelaten, evenwel zijn ze niet zonder geleide opnieuw voor hen moeten verschijnen. Maar al deze dingen waren slechts het begin van smarten. Vergelijk Tract, Jer. Mang. na het voorwoord, fol. 1, A., met Tract, M. Meyli, fol. 2, A.

VOORTGANG VAN **DE ZWITSERSE VERVOLGING,** IN DE KASTELEN WADISCHWYL, KNONOW EN GROENINGEN, EN IN ZÜRICH, IN 1636 EN 1637

In het volgende jaar, namelijk 1636, op 17 maart, ook op 17 augustus van hetzelve jaar, en op 8 september en tegen het einde van het jaar, bovendien in mei van het volgende jaar, 1637, werden bijna alle Doopsgezinden, broeders en zusters, in de delen van Zwitserland, maar vooral op het grondgebied van Zürich, werden opgeroepen voor gecommitteerde personen, zowel politiek als Kerkelijk, die door de Overheid waren gedelegeerd.
Eerst in de kastelen Wadischwyl, Knonow en Groeningen, waar ze allemaal hun namen en achternamen moesten bekendmaken; deze werden opgeschreven.
De tweede keer, opnieuw in dezelfde kastelen, waar ze werden geïnformeerd, dat ze zich zouden moeten conformeren aan de gemeenschappelijke manier van Godsdienstoefening in de gemeenten; hetwelk ze weigerden.
De derde keer, in Zürich, in de Koor-herenstoof (Staten) (hoewel niet allemaal, maar slechts enkele), waar ze met hen redetwistten over drie godsdienstartikelen, namelijk over de doop, het Avondmaal en gemeentediscipline, of evangelische excommunicatie; zodat ze, - toen ze hun opvattingen hadden uitgesproken over deze punten, evenals met betrekking tot de hele fundering van hun geloof, - aan de commissie vroegen, 'of iemand niet zalig kon worden met een dergelijk geloof?
Zij als antwoord ontvingen: "Ja, ge kunt ermee gered worden."
's Avonds echter, - dit gebeurde dezelfde dag, -werden ze opnieuw zeer gelasterd, gesmaad en bedreigd met betrekking tot hun geloof; want, zoals het gezegde luidt: "Wanneer de vossenhuid niet ver genoeg reikt, gebruiken zij een leeuwenvel."

De vierde keer, opnieuw in dezelfde Gemeenteraad, waar hen werd verteld dat zij al hun roerende en onroerende goederen moesten aangeven; met de belofte dat er geen enkele stuiver vanaf moet worden gehaald; hetwelk ze openhartig deden en verklaarden; vandaar dat al hun bezittingen werden opgeschreven en geregistreerd, en ze werden vervolgens gearresteerd.
De vijfde keer, opnieuw in de eerdergenoemde kastelen, - waar hen een vrijgeleidebrief werd gegeven - werd hen gevraagd, wat zij hadden besloten met betrekking tot het zich aanpassen aan de gemeenschappelijke eredienst, enz., wat zij daarvan dachten.
Daarna werd een brief van de hoge Schout, op bevel van de hoge Overheid, aan hen voorgelezen, waarin stond dat als zij niet naar de Gemeenten zouden gaan en daarin de Overheid zouden gehoorzamen, zij op bepaalde plaatsen zouden worden opgesloten, en geen moesten verwachten genade.
In de tussentijd vroegen de bovengenoemde broeders en zusters vaak toestemming om het land te verlaten (namelijk met hun eigendom), maar er werd nooit toestemming verleend, er werden slechts twee dingen aangeboden, waarvan ze er één zouden kunnen kiezen, namelijk ***(1) dat zij met hen naar de Gemeente zouden moeten gaan; of, (2) dat ze zouden moeten sterven in de gevangenissen waarin ze zullen worden opgesloten.***
De eerste zouden ze niet beloven of instemmen, en moesten dus de tweede verwachten.
Dit is de manier van de procedure die voorafging aan de laatste vervolging van de gelovigen in Zwitserland. Jer. Mang., Tract, fol. 2, AB; ook M. Meyli, fol. 3, A. B.

245.TWAALF BROEDERS IN ZÜRICH IN DE OTHENBACH VERVOLGD; EN HOE HET MET HEN EINDIGDE, 1637

Na de eerder genoemde procedures van de Zwitserse Overheid tegen de ware gelovigen in die delen, had plaatsgevonden, en zoals gezegd, dat gelovigen niet konden beantwoorden volgens het genoegen van de eerstgenoemden, aangezien hun geweten zich niet vrij voelde om dit te doen, waarna de bovengenoemde Overheid, vooral die van de stad Zürich, in de maand mei 1637, stuurden hun dienaars in groten getale, die met tieren, razen en vloeken, snijdend en hakkend, zelfs als verscheurende wolven onder een kudde schapen, gewelddadig de huizen van de gelovigen binnengingen en nam bijna alles mee wat ze konden krijgen, en bespaarden er geen; jongen en ouden, mannen en vrouwen, bevruchtte vrouwen en moeders met zuigelingen, gezonden en zieken.
Onder hen waren **twaalf broeders** met name genoemd in de geschriften van de vrienden uit Zürich; allen werden gevangen gezet in de stad Zürich, in een zeer vochtige gevangenis, de Othenbach genaamd, met enkele criminelen; waar veel verdriet, ergernis en ellende hen overkwam, uitsluitend vanwege de standvastigheid van hun ware geloof. Sommigen van hen, die de strengheid van de gevangenisstraf, het gebrek aan voedsel en andere ontberingen niet konden verdragen, stierven in de banden; sommigen ontsnapten echter, door de hulp van God, onbekend aan de Overheid, doordat de gevangenis werd geopend, zonder hun geloof te schenden; welke zaken we duidelijker en indirecter op hun juiste plaats zullen behandelen.
Vergelijk dit met Jer. Mang., Fol. 3, B.

OPMERKING - In het jaar 1637 werden in de maand mei drie broeders, waarvan de namen van twee waren **Jacob Rusterholtz en Peter Brubach**, naar een bepaalde plaats gebracht en werden zij gevangen gehouden door de hoge Schout van Wadischwyl. Er was ook een gevangenisstraf in deze tijd, **Hans Landis** (de tweede)een bevestigde

predikant van de gemeente in Horgerberg; evenals zijn dochter, **Margaret Landis**, die ongeveer zestig weken gevangen zat in Othenbach. Ondertussen verkochten de Overheid hun bezittingen en haalden er zevenduizend gulden uit, die ze voor zichzelf hielden.
Nogmaals, een **Rudolf Egly**, die twee jaar geleden, namelijk 1635, gevangen was gezeten met twee andere broeders, in het raadshuis in Zürich, maar was ontsnapt, werd nu, 1637, opnieuw gevangengenomen, zijn huis verwoest, de kinderen verdreven en alles verkocht; wat ongeveer vijfhonderd gulden opbracht, die de Overheid ook in bezit nam.
Nadien werd zijn vrouw, **Martha Lindingerin,** aangehouden en opgesloten in Othenbach, in een zeer vochtige gevangenis. Een tijd lang werd ze zeer hard behandeld en ook ernstig verleid met betrekking tot het gemeenschappelijke geld van de armen van de gemeente, waarvan haar man opzicht over had; want zij werd naar de martelkamer geleid, en men stuurde om de beul die naast haar werd geplaatst, en zij werd met ernstige pijn en marteling bedreigd, als zij het niet wilde toegeven.
Als gevolg hiervan verzwakte ze en gaf ze de gewenste informatie, waarna ze werd vrijgelaten en het gespaarde bezit van de arme heiligen in beslag genomen, in geld en bankbiljetten tot ongeveer tweeduizend dollar.
Maar toen haar geest, naar het schijnt, niet kon rusten, en zij dit met groot verdriet beweende, werd zij geruime tijd later opnieuw gearresteerd en gevangen gezet in Othenbach; maar was, met een goed geweten (door uit te breken), op de vrijdag voor Pasen, met anderen van haar broeders en zusters, bevrijd van banden.
Vergelijk beide traktaten, namelijk: Mangold en Meyli.

OPMERKING - In het vervolg zullen we nu uit het eerstgenoemde traktaat van de Zwitserse oudsten en predikanten laten zien welke personen, voor zover wij ervan kennis hebben, tijdens deze vervolging werden opgepakt, evenals hoe het ophield.

[Ottenbach is een gemeente en plaats in het kanton Zürich, en maakt deel uit van het district Affol

246.HANS LANDIS, Zwitserland, 1614

Hans Landis, een Zwitserse Broeders martelaar, een prediker van Wadenswil in het kanton Zürich, Zwitserland, werd gevangen gezet in het Wellenberg in 1608. Na een paar maanden zijn medegevangenen erin geslaagd om hem vrij te laten uit de keten, en te ontsnappen. Enigen werden al snel gevangen genomen, maar Hans bereikte zijn geboortedorp. Een andere poging werd gedaan om de Wederdopers indoctrineren om ze te winnen voor de staatskerk. Op 21 januari 1613 de eerste geschil van de regering met hen vond plaats in Wadenswil. Het was vruchteloos, zoals ook de tweede, gehouden op 23 februari was. Daarop werd Hans Landis opnieuw in de gevangenis gezet met vijf andere Broederen. Begin augustus zijn de onderhandelingen begonnen. Landis bleef "hardnekkig." Hij weigerde om te emigreren, en zei, dat de aarde van de Heere is; niemand had gezag om hen weg te sturen uit het land.
Op 25 augustus 1613 werden alle zes broeders veroordeeld tot de gallei-slaven en moesten worden overgeleverd aan de Franse minister op Solothum, op de volgende dag. Enigen kregen toestemming om te emigreren, met een week de tijd om te beslissen gegeven. Drie wankelden hebben ingestemd; Landis moedigde de anderen om getrouw te zijn. Deze drie (Hans Landis, Frans Fuchs en Stephan Zehender) werden meegenomen naar Solothurn en naar de gevangenis gevonnist; en vervoer af te wachten. In drie dagen ontsnapte ze.

In december 1613, Hans land, is teruggekeerd naar minister naar zijn kudde, doch werd opnieuw gegrepen. In de gevangenis schreef hij aan zijn kerk en zijn vrienden. Hij vroeg zijn vrouw voor de Doms-Buchler (de lof van de martelaar **Thomas von Imbroich**). Hij werd ondervraagd op het martelrek. Op 29 september 1614 werd hij ter dood veroordeeld en werd de volgende dag onthoofd. Dit was de laatste executie in de doperse Zürich.
In de Ausbund No. 132 is een lied van 46 strofen ter herdenking van zijn dood. Het begint "Ich hab ein schön niet gelogen gemacht." Gameo

Van Braght:
Dat de bloederige dwang of heerschappij over het geweten van mensen nog steeds in zwang is, is een trieste zaak, en vooral is het te betreuren, dat degenen die roemen navolgers te zijn, - méér dan anderen, - van het weerloze Lam, echter niet hetzelfde karakter hebben van het Lam, maar veeleer dat van grijpende wolven. Enz.

… In het jaar 1614 was te Zürich een vroom getuige **Hans Landis,** een leraar en dienaar van Christus, die in zijn woonplaats enkele hongerige zielen naar de Waarheid had aangetrokken om hen naar Gods Wood te spijzen en te laven.
Toen de raad in Zürich hiervan hoorde, konden zij, gestimuleerd door de geaardheid van de afgunstige Schriftgeleerden en Farizeeën, dit niet tolereren, maar bevolen om het hem onmiddellijk te verbieden, alsof zij daarbij meenden de ware vooruitgang van het Evangeliewoord te belemmeren.
Maar hij, die met Petrus wist dat we Gods geboden meer moesten gehoorzamen dan de geboden van mensen, had zoveel liefde voor de waarheid, en voor de jonge zuigelingen op Sions borsten, dat geen menselijke bedreiging hem ertoe kon brengen om hen het waar voedsel van de ziel te onthouden. Daarom grepen hem die benijders en stuurden hem van Zürich naar Solothurm naar de papisten, in de verwachting dat hij onmiddellijk naar de zee of op de galeien zou worden gezonden. Maar door de hulp van goedhartige mensen werd hij daar vrijgelaten; maar vervolgens weer opgepakt en naar Zürich gebracht, waar hij rigoureus werd onderzocht met betrekking tot zijn leer.
En wanneer hij op geen enkele wijze wilde afzien van zijn Godzalig voornemen of van zijn geloof, toonden zij in hem dat hun vorige decreet van vierentachtig jaar nog niet was vergeten, noch de geest ervan was gestorven. Want volgens de invoer daarvan veroordeelden zij hem van het leven tot de dood, en daarom werd hij in de maand september van het voornoemde jaar 1614 omwille van de waarheid onthoofd als een ware volgeling van Christus.
Wat zij desalniettemin niet wilden erkennen, maar voorwendden om het gewone volk te misleiden, zeiden ze, dat hij niet werd gestraft en ter dood werd gebracht voor zijn godsdienst, maar voor zijn koppigheid en ongehoorzaamheid jegens de Overheid. Hierin toonden ze hun oude aard van Farizeeën die, toen zij het onschuldig Lam de Verlosser van ons allen ter dood veroordeelden, zeiden, dat het niet was om Zijn deugdzame leer waarmee Hij de mens tot God bekeerde, maar dat Hij moest sterven voor Zijn godslastering. En dit is de aard van alle tirannen, om de onschuldigen, naast lijden en dood, ook valse beschuldigingen op te werpen. Maar wanneer de laatste dag des oordeels zal komen, wanneer zij ook een vonnis ontvangen voor hun onrechtvaardige straffen, zullen ze in verbazing uitroepen: "Ziet degenen die wij eens bespotten, en tot een spreekwoord van smaad maakten, hoe zijn zij nu verheven!" Dan zullen zij te laat berouw tonen van hun slechte daden en het voor eeuwig jammeren met knarsen van tanden.

Maar aan de andere kant, deze vrome martelaar en getuige van God, en alle rechtvaardigen die nog steeds onder het altaar staan en wachten op de vervulling van het aantal van hun broeders, die ook hun gewaden wit in het bloed van het Lam zullen maken, ontvangen een heerlijke beloning, en dan zullen ze samen, in glanzende kleding, met grote vrijmoedigheid, als moedige helden en belijders van Christus, met de wijze maagden, door de Bruidegom worden toegelaten tot Zijn huwelijk, waar zij eeuwige zaligheid zullen genieten, en de koninkrijk van de Vader, hetwelk van den beginne hen was voorbereid. Amen.

VERDERE OPMERKINGEN OVER DE PERSOON EN DE DOOD VAN HANS LANDIS

Nadien wij van onze goede vrienden B. Louwr en H. Vlaming in het bezit kwamen van een uittreksel uit een brief gedateerd, 1659, 19-29 juli, van een van de predikers in Zürich, die getuige was van de dood van de hiervoor genoemde martelaar, hebben we het goed gevonden om het hier toe te voegen, dat wil zeggen, zoveel als hier nodig is voor vollediger informatie. "Verder herinner je je", schrijft hij, "dat Hattavier Salr. de onthoofding van Hans Landis zag, dat ik me ook nog goed herinner, nadat ik het zelf in de Wolfs-stadt had gezien, de hele handel was zo vers in mijn herinnering, alsof het een paar weken geleden was gebeurd."
Verdergaand, spreekt hij over zijn persoonlijke verschijning en de manier van zijn dood, zeggende: "Hans Landis was een lange, statige persoon, met een lange zwarte en grijze baard en een mannelijke stem." Wanneer hij, opgewekt en goedsmoeds, geleid werd door een touw naar de Wolfsstadt (zijnde de plaats gereed gemaakt voor zijn executie), liet de beul, meneer Paull Volmar het touw vallen en tilde beide handen op naar de hemel, sprak deze woorden: "O, dat is Gode geklaagd, en dat Hij erbarmen moge hebben, dat gij, Hans, op deze manier in mijn handen bent gekomen. Vergeef mij, om Gods wil, wat ik je moet aandoen."
Hans Landis troostte de beul en zei dat hij hem al had vergeven: God zou hem ook vergeven; hij wist heel goed dat hij het bevel van de Overheid moest uitvoeren; hij zou niet bang moeten zijn, ziene dat er geen belemmering was op zijn weg."
Daarop werd hij onthoofd. Nadat zijn hoofd was afgeslagen, vroeg de beul: "Heer baljuw van het rijk, heb ik deze man terecht uitgevoerd volgens de Keizerlijke wet en vonnis?'
Anders was het gebruikelijk om te zeggen: 'Deze arme kerel', enz.
Alsof hij geloofde dat hij veilig en rijk gestorven stierf.
De mensen waren van mening, dat de beul door het touw te laten vallen, bedoeld had om aan Hans aan te geven dat hij weg zou moeten rennen. Er werd ook algemeen gezegd: dat als hij was weggelopen, niemand hem zou hebben vervolgd, om hem te stoppen." Tot zover het voornoemde uittreksel.

Verdere verklaring. - Het is ook gepast om door te geven wat ons is verteld door middel van een geloofwaardige getuigenis, namelijk dat toen de hiervoor genoemde Hans Landis op de plaats van executie stond, om ter dood te worden gebracht, zijn beminde huisvrouw en kinderen hem met treurig gehuil en geweeklaag, om een laatste en eeuwig adieu te zeggen en van hem weg te gaan. Maar toen hij hen zag, vroeg hij om van hem weg te gaan, opdat zijn goed besluit en kalmte van hart voor de dood die hem wachte, niet gestoord of weggenomen zou worden door hun geween en verdriet; wat ook gedaan is. En hij heeft zijn ziel in de handen van God aanbevolen, waarop de spoedig neergaande slag van het zwaard een einde maakte aan zijn leven.

247. HANS MEYLI, SR., EN ZIJN ZOON, OVER HET JAAR, ca. 1638
Hans Meyli, Jr. en hun vrouwen; CATHARINA MULERIN, 1639

In het Knailow Bailiwick (Kronauwdistrict) brak de vervolging in deze tijd met groot geweld uit, zodat er op een gegeven moment ongeveer dertig diefvangers (Er waren *twee predikers* (zegt de Zwitserse auteur), die met de diefvangers meekwamen en hen hielpen) binnenkwamen, en stormachtig de huizen van de Doopsgezinden en weerloze christenen overvielen, vele wachtvuren maakten, raasde en tierden, braken deuren en ramen open, renden met blote zwaarden door de huizen en dronken en brasten daarna nog meer dan de soldaten.
Onder anderen werd er ook huis van een oude man, genaamd **Hans Meyli**, een predikant van de gemeente, die zelf in het jaar 1637 gevangen was gezet, aangevallen; maar nu namen zij ook de **vrouw van zijn zoon Martijn** mee, niettegenstaande zij een baby aan de borst had.
Ze was vastgebonden en opgesloten in de kloostergevangenis Othenbach, die lange tijd op brood en water werd gevoed en zeer ernstig werd behandeld om haar te doen afvallig worden; maar zij bleef standvastig in al haar verzoekingen en was uiteindelijk door de genade van God, heerlijk verlost van banden.
Daaropvolgend werd ze opnieuw gevangen genomen en naar het raadhuis in Zürich gebracht, vandaar naar Othenbach en uiteindelijk naar het ziekenhuis, en daar vastgemaakt aan een ketting, totdat de barensweeën over haar kwamen, toen ze werd losgemaakt van haar banden, en bij het zien van deze gelegenheid voor bevrijding, ontsnapte nogmaals aan de handen van de vervolgers. Zie Tract. van het jaar 1645, door Jer. M., fol. 4, B. en fol. 5, A.

OPMERKING - De Overheid legden ook de handen op de eigendommen, de roerende en onroerende goederen van de oude man, en roofden voor zich door de verkoop daarvan veertien duizend gulden, die ze allemaal voor zichzelf hielden, zonder enige teruggave.

OPMERKING - Op 3 mei, 1639, werden de twee zonen van de eerdergenoemde Hans Meyli, namelijk, **Hans Meyli, Jr. en Martijn Meyli**, samen met **de vrouw van deze Hans Meyli**, aangehouden en gevangen gezet in Zürich waar hen, met name de mannen, veel ellende, ergernis en kwelling werden toegebracht, met boeien en handboeien, evenals ijzeren boeien, die tweemaal op hen werden aangebracht om hen van hun geloof af te trekken.
Hun kinderen, als arme, verlaten wezen, werden uitgestoten onder vreemden, die, zoals gemakkelijk kan worden verondersteld, geen kleine smart en ongerustheid hebben veroorzaakt aan de harten van deze gevangengenomen ouders; niettemin bleven zij onveranderd in hun geloof, en weigerden hen daarvan af te staan, ondanks hun liefde voor hun gekwelde kinderen, tot wie zij niet konden komen; totdat zij, op de vrijdag voor Pasen, na 1641, na drie jaar gevangenschap, samen met anderen van hun broeders, op een onverwachte manier werden bevrijd van hun banden, met een goed geweten. Zie Tract.van het jaar 1645, door Jer. Mang., Fol. 5, A.B.

CATHARINA MULERIN, 1639

De noordenwind van vervolging steeg nu meer en meer in het district Knonow, dat ook verscheen in het geval van een oude zuster, genaamd **Catharina Mulerin;** die ook aangehouden en naar Zürich gebracht was, daar veel moest lijden in de gevangenis, vanwege het geloof en getuigenis van Jezus Christus; maar werd daarna (als de voorgaande), boven alle hoop en verwachting, bevrijd van banden. Tract, Jer. Mang., Fol. 8, B.

248. **VIER ZUSTERS: BARBARA MEYLIN, OTTILA MULERIN, BARBARA KOLBIN EN ELIZABETH MEYLIN**, 1639

De vervolging hield niet op met het voorgaande; maar zij gingen verder en legden ook hun handen op vier vrome zussen, Barbara Meylin, Ottila Mulerin, Barbara Kolbin en Elizabeth Meylin, die ook uit de bittere beker van de vreselijke gevangenis van Zürich moesten drinken; de Heere heeft ze echter bewaard, zodat zij, ongedeerd in hun geloof, buitenom de Overheid, onverwacht ook ontsnapten aan gevangenschap en banden. Zie de laatstvermelde traktaat, fol. 10 A.

OPMERKING - We maakten voor het jaar 1635 melding van één **Hans Muller,** die, gevangen gezet in het raadhuis in Zürich, met twee van zijn medebroeders, op voorwaarde werd vrijgelaten voor een maand en vervolgens opnieuw gevangen werd gezet en de tweede keer op dezelfde voorwaarden.
Hij werd vervolgens (rond het jaar 1639, zoals de omstandigheden laten zien) wederom wreed vervolgd; zodat zelfs zijn buren en hun huizen niet werden gespaard, waardoor de dieven van de rennen - als op hol gesleepte wolven op het spoor van een schaap liepen - ; maar toen zij zijn huis binnenkwamen, waaruit hij reeds was ontsnapt, braken zij met tangen en andere instrumenten kisten en laden open, in de hoop dat zij daar de eigendommen van de gemeente of de armen zouden vinden.
Deze diefvangers, bedreigden die nacht zijn kleine kinderen, met blote zwaarden, dat ze hen zouden doden, als ze hen niet zouden tonen waar hun vader was.
Toen ze hem niet konden pakken, namen ze zijn vrouw mee, die ze in Othenbach hebben vastgebonden en gevangen gezet. Daarop werd in de gemeente geproclameerd dat het niemand toegestaan was om Hans Muller van Groeningen te eten of te drinken te geven, op straffe van zware straffen en de ongenade van de Overheid.
Toen zijn leven hem buitengewoon zwaar werd gemaakt, stuurde de Schout in het klooster van Ruti, in de naam van de burgemeesters en raadsheren van Zürich, hem een brief van deze strekking gestuurd, namelijk dat hij voor drie weken, om te gaan en te blijven waar hij ook zou willen; ook dat hij vrijelijk naar hem toe kon komen in het klooster, en nadat ze hun gesprek hadden beëindigd, liet ze hem vrij en ongemoeid.
Daarop ging hij vrijwillig, met zeker vertrouwen in de bovengenoemde belofte, naar het klooster; maar toen hij niet kon instemmen met de eis van de Schout dat hij naar de kerk moest gaan, werd hij daar opgesloten, dag en nacht bewaakt, en vervolgens naar Zürich gebracht, een tijd gevangengezet in het Raadshuis en vervolgens in Othenbach (dat was de plaats waar ook zijn vrouw gevangen zat), waar hij werd uitgekleed en ongeveer zestig weken gevangen gehouden; in die tijd zat hij zestien weken in de ijzers, tot hij met de andere gevangenen uiteindelijk, op een vrijdag voor Pasen, onverwachts ontsnapte.
Nadien werd hij opnieuw gejaagd met woedende furie, zoals voorheen, en van de ene plaats naar de andere verdreven, zodat hij niet met zijn vrouw in zijn huis durfde te leven.

In de tussentijd gebeurde het dat zijn vrouw, die een tweeling had gekregen en slechts elf dagen binnenlag, werd verrast door tien diefvangers, die het huis 's nachts omsingelden en binnenkwamen met deze dreiging: dat als zij de schuilplaats van haar man niet wilde zeggen, mocht ze het huis in zes weken niet verlaten, of zou ze naar de kerk moeten gaan. Maar als ze dit niet wilde naleven, bleven twee van de tien over en bewaakten ze haar dag en nacht.
Dit vervulde de vrouw met zoveel schrik dat ze, toen ze het ontwerp hiervan inzag, in een zeer koude nacht wegging met haar twee baby's, en een lange onverharde weg bewandelde, over heuvel en dal, en zo aan de handen van de vijanden ontsnapte, verzakend alles wat ze had. Haar huis werd door de overheid aan vreemden verhuurd, wat jaarlijks duizend gulden voor haar opbracht. Zie Jer. Mang. Tract, fol. 13, A.

249.ELIZABETH HILZIN, 1639
HANS ASTER

Ondertussen behandelden ze een aantal gelovige veel strenger en wreder dan de voorgaande; want zij hielden niet op met louter gevangenneming, maar het volk werd gevangen om te sterven door louter gebrek, armoede en ellende.
Onder degenen die tot de dood hebben geleden, is er de genoemde Elizabeth Hilzin, een Godvrezende vrouw en zuster van de gemeente, die in Othenbach werd aangehouden, gebonden en gevangengezet, daar zo hard werd behandeld dat zij vanaf die tijd maar weinig goede uren heeft gehad.
Niettemin werd haar geen genade of medelijden getoond, totdat zij, als gevolg van alle ontberingen geleden in het lichaam was verzwakt en haar geest had overgegeven aan God, die zij van Hem had ontvangen, en stierf. De tweede dood zal haar echter geen pijn doen, volgens de belofte van de Heere: "Die overwint, zal van de tweede dood geen schade lijden". Openbaring 2:11. Zie hierboven.
De Overheid legden een boete van vijfhonderd gulden op, bij de overlevende echtgenoot van Elizabeth Hilzin.

Verdere observaties. - Rond deze tijd, 1639, werd ook **een jongeman** uit Horgerberg aangehouden, **Hans Aster** genaamd. Hij werd ook naar Othenbach in Zürich gebracht, werd een tijdlang op brood en water gezet, ontkleden hem in zijn banden; maar vervolgens uitgeholpen door de hulp van enkele van zijn geloofsgenoten.
Toen dit gebeurde, werd hij zo ellendig door de zware gevangenis verlamd dat hij 's nachts ver moest worden gedragen.
Ondertussen werd ook zijn vrouw met haar kind gepakt en in Othenbach opgesloten voor een tijd. Maar vervolgens, door Goddelijke voorzienigheid, ontsnapt aan de handen van de vijand.
De Overheid verdreven de kinderen in armoede en verkochten hun huis en hun woning (vierduizend opbrengst, zonder iets terug te geven.
De ouders moesten daarom hard werken voor de kost, want ze hadden alles verloren; maar hierin vertrouwden ze op Gods beloften. Tract, Jer. en Meyli.

250.HANS VAN UTICKEN, 1639
RUDOLF HAGI

Als een wegvagende storm die alles treft, en wegneemt wat er los is, zo ging het ook op dit moment in de kwestie van vervolging. Allen die Doopsgezinden waren, werden meegenomen, waar ze hen ook konden pakken. Het district Uticken-wage moest hier zwaar onder lijden.
Onder degenen die hier woonden, arresteerden ze ook een vrome broeder, **Hans van Uticken, genaamd Muller,** die in het jaar 1639 gevangen zat in de kloostergevangenis in Zürich.
Daar voedden zij hem met water en brood, ontkleden hem in zijn banden en behandelden hem uiterst meedogenloos, totdat hij, nadat hij daarin twee jaar was blijven leven, ernstig ziek werd; en zo ziek als hij was, door de hulp uit de gevangenis werd geholpen van sommige van zijn geloofsgenoten, die, naar het schijnt, zijn vroegtijdige dood vreesden.
Maar toen hij tot zijn vrouw en kinderen werd gebracht en tot rust kwam, stierf hij; echter, met een vreugdevolle hoop en blije ziel, omdat de loop van zijn pelgrimstocht (aangezien hij niet verzwakt was in zijn geloof en geweten) nu was voltooid.
Daarop moest zijn vrouw, omdat zij haar man had ondergebracht, en de kinderen, omdat zij genade hadden getoond aan hun vader, aan de Overheid betalen, een boete van veertig pond. Tracts, Jer. Mang., Fol. 6, A. en M. Mevli, fol. 7, B., non. 13.

De Zwitserse schrijver noemt deze Hans van Uticken met de naam Hans Muller, maar we hebben hem toegestaan de naam Hans van Uticken te behouden, omdat hij afstamt van Uticken-wage; om hem te onderscheiden van Hans Muller die afstamde van het Bailiwick van Groeningen, en van wie we eerder melding hebben gemaakt, in de notitie die is toegevoegd aan 'het verslag over Barbara Meylin en drie van haar medezusters.

OPMERKING - In het jaar 1639 kwamen de diefvangers van de stad Zürich, geleid door een van de predikanten van de kerk aldaar, die hen voorgingen met een licht (een lantaarn, fakkel of kaars) als maniakken en gekken met geweld binnen in het huis van een vrome broeder, genaamd **Rudolf Hagi,** die ze onmiddellijk gevangen namen en naar Othenbach, een vochtige en ongezonde gevangenis van de stad Zürich, voerden.
Hier werd hij in zijn boeien geklopt en werd gedurende ongeveer drieëntachtig weken beperkt gehouden; gedurende die tijd werd hij, samen met andere gelovigen, gedurende zestien weken geboeid en geketend.
In de tussentijd zochten ze naar ***zijn vrouw***, maar voor de 't eerste vingen ze alleen haar oudste kind, dat ze met ijzeren banden en handboeien bedreigden, als het niet zou laten zien waar zijn moeder was.
Daarna vonden ze ook de moeder, die ze gevangen hebben gezet in Othenbach. Maar toen er geen verlossing nabij was, ontsnapten ze later, op een bepaalde manier, samen met hun broeders en zusters die ook gevangen zaten, zonder af te wijken van het geloof. Tract Jeremiah Mang., Fol. 6, A., vergeleken met M. Meyli, op de naam Rudolf.

251.BURCKHARDT AMAN, 1639
EN TWEE ZUSTERS

Burckhardt Aman was een Godvrezende broeder, die bij het meer van Zürich woonde. Hij werd vandaar naar Zürich gebracht en gevangen gezet in Othenbach. Maar toen zijn gevangenschap ongeveer anderhalf jaar had geduurd, werd hij door een zeker toeval onverwacht vrijgelaten, onbekend bij de Overheid, en hield hij het geloof in een goed geweten.
Maar omdat hij in zijn banden zeer meedogenloos en ellendig werd mishandeld, door vele ontberingen en verdrukkingen die hij had geleden, en niet de minste ware Christelijke liefde of hulp hem werd betoond, was het onmogelijk voor hem om lang te leven; en hij viel in een slepende ziekte, en stierf uiteindelijk, en werd aldus gerekend onder de doden in Christus, die geleden hebben en voor Zijn Naam hebben gestreden. Jer. Mang. Tractus voor het jaar 1645, fol. 20, A.

OPMERKING - In deze tijd werden ook **twee zusters,** eervolle vrouwen, opgepakt op het meer van Zürich; die, nadat zij het proces van het geloof hadden doorstaan, werden vrijgelaten en bevrijd van hun banden. Zie Tract, Script., A.D. 1645.

252.JACOB EGLI, 1639
GEORGE WEBER

De ellende van de geliefde vrienden en kinderen van God ging door; in die zin dat ze in het jaar 1639 ook een vrome held en soldaat van Christus, **Jacob Egli,** uit het district van Groeningen, in handen kregen. Hij werd ook naar Zürich gebracht en daar gevangengezet in de kloosterkerk Othenbach.
Hierin hield hij meer dan zeventig weken vol, maar kon uiteindelijk niet meer volharden, naar het vlees, vanwege de onhoudbaarheid van de plaats en de slechte behandeling, zodat hij eindelijk, toen zijn kracht meer en meer faalde, en zijn de zwakheden toe namen, met een opgewekt hart, zijn ziel in de handen van God heeft aanbevolen, en verliet door de dood dit leven.
Zo beëindigde hij de loop van zijn pelgrimstocht en ging hij in de rust van de heiligen, om hierna te zegevieren, waar geen dood meer zal zijn, noch verdriet, noch geschreeuw, noch pijn; waar alle dingen nieuw gemaakt worden en veranderd in vreugde, volgens de belofte van de Heere, Openbaring 21: 4. Zie Tract Jer. Mang., Fol. 18, B.; ook M. Meyli. Tract, fol. 7, A., num. 10.

OPMERKING-AD 1639 was er ook de broeder **George Weber**, een oude man, uit het graafschap Kiberg. Hij werd ook naar Zürich, naar het klooster Othenbach, gebracht en daar met brood en water gevoed.
Eindelijk, door de ontberingen en de langdurige duur van zijn gevangenschap, werd hij ernstig aangetast in zijn lichaam en viel hij in een ernstige ziekte, nadat hij daar zeventig weken was ingesloten.
Naderhand, via enkele van zijn medegevangenen, die de gevangenis opende, werd hij vrijgelaten, maar zijn bezittingen werden nooit meer teruggevonden.
Wat betreft de woning van deze George Weber, evenals die van Jacob Egly, moeten de eigenaars daarvan elk jaarlijks aan de Overheid vijfhonderd gulden betalen. Jer. Mang. Tract, fol. 19, A.

253.ULLI SCHEDME, of, SCHNEIDER, 1639

Het vuur dat de vervolgers hadden ontstoken, bleef branden en hun woedende woede hield niet op, totdat zij ook een ijverige en Godvrezende predikant van de gemeente, genaamd Ulli Schedme, genaamd Schneider, afkomstig uit Hirtzenstal, in de Heerlijkheid Wadischwyl, hadden aangehouden.
In zijn gevangenschap werd hem allerlei ergernis en verdriet opgelegd, om hem ertoe te brengen zich aan te passen aan de algemene manier van aanbidding in de gemeenten, en hem af te zetten van de zijnen met wie hij tot nu toe was verenigd. Omdat hij daarmee niet kon instemmen, en de tijd verstreek, werd hij, vanwege de slechte reis en andere ontberingen, voortdurend zwakker en zwakker, totdat zijn ziel zijn lichaam verliet.
Hij werd, vanwege zijn trouw, door de natuurlijke dood een erfgenaam van het eeuwige en gelukzalige leven; het volledige bezit waarvan de Heere, op de laatste dag, zal toestaan aan hem en deelgenoot maakt aan allen die Hem hier getrouw en standvastig hebben gediend. Tract., M. Meyli, fol. 6, B., num.4.: "Voorts is mij weggelegd een kroon der gerechtigheid, die de Heere, de rechtvaardige Rechter, mij te dien dage zal geven; en niet alleen aan mij, maar ook aan allen, die Zijn verschijning liefhebben." II Timotheüs 4: 8.

254.JACOB RUSTERHEL VAN HORGERBERG, 1639

In het jaar 1639 werd ook gevangene naar Zürich gebracht, Jacob Rusterhel, een oude broeder van de gemeente op Horgerberg.
Hij zat gevangen in Othenbach en zij handelden hem zeer meedogenloos, streng en wreed; zozeer dat hij verzwakte en instemde met degenen die hem in de gevangenis hielden, om naar hun Kerk te gaan; daarom werd hij vrijgelaten.
Maar toen hij bij zichzelf kwam en overwoog wat hij had gedaan; en wat een grote overtreding daaruit zou voortkomen, bekeerde hij zich en beweende heel bitter zijn val, en bereidde zich opnieuw zeer moedig voor op het komende strijd.
Daarop werd hij plotseling zwak en ziek naar het lichaam, hoewel hij vol van Goddelijke kracht was volgens de ziel, en zich rustig in zijn huis verborg.
Dit kon echter niet langer verborgen blijven; vandaar, bekend zijnde, werd hij verraden, opnieuw gearresteerd en, zo ziek als hij was, naar Zürich gebracht, en aan de ketting gekluisterd, in het Gasthuis daar opgesloten.
Maar daar hij dit niet kon verdragen, en meer en meer lichamelijke zwakheden over hem kwamen, vertrok hij in ellende daar uit dit leven, zij het met een vreugdevolle hoop, wachtend in gezegende rust voor de dag van de Opstanding uit de dood, die Hem zal kronen en troosten met alle ware liefhebbers van God, want al het verwijt en de ellende is dan geleden, en met eeuwige eer en vreugde verwiseld.
Jer. Mang., Tract van het jaar 1645, fol. 13; ook M. Meyli, Tract, fol. 6, B., num. 14.

LET OP - We hebben dit onttrokken aan het schrijven van de Zwitserse vrienden van 1658, en het moet worden onderscheiden van dat wat is vervat in het schrijven van 1645, betreffende broeder Jacob Rusterholtz, die bijna twee jaar gevangen zat, en toen met vrouw en kind verbannen werd uit het land, met achterlating van zijn eigendom, van de verkoop waarvan de overheid 1700 gulden opbracht, zonder iets terug te betalen. Zie Tract, Jer. Mangold over de naam Jacob Rusterhel.

Maar als het begrepen moet worden dat beide verslagen naar dezelfde persoon verwijzen, zodat de achternamen Rusterhel en Rusterholtz alleen te onderscheiden zijn in het geluid of de spelling, en niet in betekenissen, moet het volgen, dat die persoon slechts een paar jaar geleden gevangen werd gezet, en toen, toen zij niets met hem konden bereiken, uit het land werd verdreven, en zijn goederen in beslag werden genomen en verkocht; maar dat hij eindelijk opnieuw werd aangehouden, en, wanneer hij, zoals tevoren, standvastig bleef, vastgemaakt aan een ketting in het ziekenhuis, totdat hij stierf, zijn ziel aan God aanbevelend. Vergelijk beide traktaten, op de plaatsen die we hebben aangegeven.

255.STEPHEN ZEHENDER VAN BYRMENSDORF, 1639
ULRICH SCHNEIDER, MET ZIJN TWEE ZONEN, 1639
Catharina Grobin.

Op 23 september van hetzelve jaar, 1639, bracht men gebonden tot Zürich en werd deze Godvrezende broeder veroordeeld, genaamd **Steven Zehender,** lid van de gemeente in Knonow, maar afkomstig vanuit Byrmensdorf.
Hij zat daar zestien weken gevangen, in ijzeren banden, in de kloostergevangenis, een erg vochtige en ongezonde plaats, Othenbach genaamd, ontdaan van zijn kleren, gevoed met brood en water, en heel hard behandeld in alle opzichten, totdat hij niet langer kon staan, en in het lichaam aangetast, werd overvallen door ernstige ellende naar het vlees, en uiteindelijk bij de dood, - nadat hij met een geduldige en standvastige geest had geleden, hij zijn ziel aanbeval aan God. Zie Jer. Mang., Tract, fol. 7, B., vergeleken met het verslag van M. Meyli, fol. 6, B., num. 6.

OPMERKING - Over deze tijd woonde een oudere zuster, genaamd **Catharina Grobin**, verborgen (vanwege de vervolging) met haar dochter, in het Knailow Bailiwick; maar de prediker van de gemeente in Risterschwyl, die dit wist, kwam en wilde haar vasthouden, niettegenstaande hij alleen was. De dochter echter, uit kinderlijke liefde, wilde haar redden, maar hij (Oh, wat een wreedheid van een prediker!) gaf haar zo'n stoot, dat de pijn van barensweeën haar overkwam, en zij werd verlost van een dood kind. Ondertussen is de moeder aan de handen van deze goddeloze man ontsnapt. Tract, M. Meyli, vergeleken met die van Mangold, rond het jaar 1639.

ULRICH SCHNEIDER, MET ZIJN TWEE ZONEN, 1639

Op dezelfde dag dat Stephen Zehender werd aangehouden op Knonow, namelijk op 23 september van het jaar 1635, namen zij ook beslag op Ulrich Schneider, in de Heerlijkheid van Wadischwyl, die eveneens (vanwege zijn ware geloof, en omdat hij niet naar de gemeenschappelijke Gemeente van zijn tegenstanders wilde gaan) gebonden en naar de kelder Othenbach gebracht.
Maar toen hij hier lang had volhard, in ijzers had gelegen, en buitengewoon veel verleiding, tegenslag en strijden heeft gehad (hem was opgelegd om hem af te breken), en bovendien in zijn banden was uitgestript, verliet zijn lichamelijke kracht hem en heeft hij zijn geest aan God toevertrouwd; hij stierf in de gevangenis, en zegevierend en moedig triomfeerde hij in de strijd die voor hem lag, zonder verzwakt te zijn in zijn geloof.

Na de dood van hun vader werden zijn twee zonen ook aangehouden en opgesloten op dezelfde plaats waar hun vader was gestorven; maar de Heere verleende hun bevrijding, zodat zij, wanneer het het minst verwacht werd, met een goed geweten, door een zeker middel, onbekend aan de Overheid, hun vrijheid werd verkregen.
Ondertussen heeft de Overheid dit hele gezin verbroken, de overgebleven kinderen onder vreemden gedreven en het huis en de woning verkocht, waardoor zij 7.000 gulden beurden, die zij voor zichzelf hielden, maar de uitgeworpen en in de steek gelatenen droegen vreugdevol de beroving van hun goederen. Tract, Jer. Mang., Fol. 11.

256.HENDRICK GUTWOL VAN LEHNMER, 1639
HANS JACOBS HESS, MET ZIJN VROUW, 1639

Twee dagen en een maand na de aanhouding van de laatstgenoemde getuige van Jezus Christus, namelijk op 25 oktober 1639, stierf er ook in de kelder (of Klooster) Othenbach, zeer ellendig, echter met een standvastige en vreugdevolle geest, Hendrick Gutwol, van Lehnmer, van het Knailow Bailiwick, nadat hij daar veel ellende, armoede en verdriet had geleden; welke pijnlijke en langdurige ellende, waarop de dood volgde, zal hierna, vanwege zijn standvastigheid in de aangenomen Waarheid, aan hem worden teruggegeven in een eeuwig, vreugdevol en triomfantelijk leven, volgens de belofte van de Heere: "Wees getrouw tot de dood en ik zal u een kroon des levens geven."

Ze verkochten alles zonder de opbrengst terug te brengen naar de arme, verweesde wezen. Hoe zullen zij hierop kunnen antwoorden in de grote oordeelsdag, wanneer de Heere zal komen om te vragen *welke genade zij aan Zijn kinderen hebben getoond?* Mat..25, Openbaring 2:10. Vergelijk beide traktaten, zowel die van Mangold als die van Meyli; die van 1645, de andere van 1658, in de Zwitserse taal, onder de naam Henrick Gutwol.

HANS JACOBS HESS, MET ZIJN VROUW, 1639

Onder degenen die leden onder de Zwitserse vervolging, was er geen van de minste **Hans Jacob Hess,** een uitverkoren en bevestigde dienaar van de christelijke gemeente.
Hij werd voor de derde keer in het jaar 1639 aangehouden; want van de twee voorafgaande gevangenschappen, waarvan de eerste reeds had plaatsgevonden, in het jaar 1637, had de Heere boven alle verwachting opmerkelijk hem bevrijd, door de hulp van hen die met hem gevangen waren; zoals ook uit deze derde gevangenschap. De eerste duurde negentien dagen; de tweede, acht weken; de derde, drieëntachtig weken of meer dan anderhalf jaar.
Maar in de tussentijd werd zijn leven zeer bitter en zuur; want men toog hem uit en sloeg hem samen met enkelen van zijn medegelovigen, zestien weken lang in ijzeren boeien; die hij desondanks geduldig met een standvastige geest droeg, tot de tijd van zijn bevrijding.
Terwijl dit plaatsvond, namelijk in hetzelve jaar, werd ook zijn vrouw aangehouden, die voor eerst gevangen zat in het Raadshuis, en vervolgens in Othenbach, waar zij, door slechte behandeling en ongeschikt voedsel en drank, gedurende drieënzestig weken, zó verzwakt was in haar constitutie, en uitgeteerd dat ze onbekwaam was voor voedsel; en nadat ze veel ellende had geleden, stierf ze in de gevangenis.

Dit was toen het einde van deze vrome heldin van Jezus, die, om het eeuwige, gezegende leven te ontvangen, vanwege de oprechtheid van haar geloof, ervoor koos om een slepende dood te sterven in plaats van te genieten van de tijdelijke rust en vreugde van dit leven; daarom zal de genadige God haar hierna kronen en belonen, met allen die moedig hebben geleden en gestreden hebben voor Zijn Naam, met de nimmer eindigende kroon van eer. (I Peter 1: 4)
Tract, Jer. Mang., Fol. 16, AB en fol. 17, A., etc.

OPMERKING - Het eigendom van Jacob Hess werd in beslag genomen door de Overheid, die door de verkoop ervan 4.000 gulden beurden, zonder iets terug te geven aan de overgeblevenen. O grote onrechtvaardigheid! Hoe kunnen zij dit verklaren voor de rechtvaardige Rechterstoel van Jezus Christus?

257.MANIFEST, DOOR DE RAAD VAN ZÜRICH, AD 1639, OM DE DOOPSGEZINDEN TE VERVOLGEN;

EN EEN WEERLEGGING MET DE GELOOFSSTANDPUNTEN VAN DE OORSPRONKELIJKE HERVORMING IN ZWITSERLAND

Wanneer het gebeurde dat als gevolg van de voorgaande slechte behandeling ingesteld tegen de Zwitserse Doopsgezinden, toen degenen die deze vervolging begonnen waren, en er zelfs vanuit de gewone burgers veel tegenstand, kritiek en verwijten overheersten, hebben de Regenten van het land, en vooral van de stad Zürich, als de voornaamste in genoemd goddeloos werk van vervolging te veroorzaken, AD 1639, een manifest, hebben dezen een verontschuldiging of Apologie laten publiceren, zogenaamd een excuus en betuiging, van wat zij moesten doen en teweeggebracht hadden tegen de Doopsgezinden.
Maar omdat dit in veel opzichten niet volgens de waarheid was, maar getuigde van partijschap tegen de waarheid, verdedigden zichzelf veel van de Zwitserse broeders - die nog buiten (gevangenis)banden waren, maar in dezelfde vervolging deelden - met alle goede beleefdheid op een christelijke en bescheiden manier.
We zouden hier hun antwoord volledig en onder alle omstandigheden kunnen publiceren, omdat we het correct hebben ontvangen; maar omdat dit te veel ruimte in beslag zou nemen en dit werk onnodig zou vergroten, zullen we slechts enkele van de belangrijkste gedeelten ervan aantekenen.

1. Met betrekking tot de eerste beschuldiging die hun in het bovengenoemde manifest werd opgelegd door de heren van Zürich, namelijk dat zij zich hadden afgescheiden van de gehoorzaamheid die zij verschuldigd waren aan de Christelijke kerk; geven zij dit antwoord:

"Hierin, geschiedt ons, evenals in het begin, groot ongelijk en onrecht, want we verlangen op geen enkele manier om ons af te scheiden van de Christelijke kerk, maar proberen ons te houden bij hetzelve en bij het zuivere Woord van God, ja, om onze lichamen met goed en bloed daarvoor op te offeren. Maar de reden dat we ons niet kunnen verenigen met hun (namelijk de zogenaamde Gereformeerde) kerk, is dat haar leer in veel opzichten niet is als de oude, zuivere, apostolische Leer, noch is het in overeenstemming met de woorden en geboden van Christus, en dat wij, door Gods genadige verlichting, een betere weg voor ons hebben, namelijk, de rechte Apostolische grond, bij welke wij ook met Gods hulp willen blijven.
Evenwel niet wij, maar de voornaamste Godgeleerden en sommige van hen, zijn degenen die in het begin van de verandering in de Doop, het Nachtmaal, de Ban, en zelfverdediging of wraak, de rechte mening met ons hebben gehad. Maar zij hebben zich daarvan weer afgekeerd, wat zal blijken wanneer wij haar eerst leerstellingen en geschriften, van 100 jaar of meer geleden, recht zullen onderzoeken.

Hierop wordt in het antwoord gezegd, *welke leraren in het begin van de Hervorming de voornoemde artikelen juist leerden, waaruit zij vervolgens, en vooral hun nakomers, weer zijn afgeweken;* dit blijkt uit deze woorden:

Ten eerste, **wat de doop betreft**, wordt dit verklaard door de conferentie van **Zwingli** en **Balthazar Hubmaier,** gehouden in 1523, in Zürich, in *De Graaf;* waar Zwingli publiekelijk bekende: "Dat men de jonge kinderen niet dopen zal, voordat ze opgroeien en een redelijke leeftijd bereiken."

Hij beloofde ook dat hij het zou vermelden in zijn Artikelen, zoals hij ook deed in het achttiende artikel met betrekking tot Bevestiging, [letterlijk: *Van den Vermelden Wil,* &] waar hij zegt: "Dat het vroeger niet gebruikelijk was om kinderen te dopen; maar dat zij samen met elkaar publiekelijk werden onderwezen; dewelken dán als zij tot hun begrip waren gekomen, *catechumeni* werden genoemd , dat wil zeggen, onderwezenen in het Woord des Heils, waarop, als het geloof aldus stevig in het hart was ingeplant, en zij het met de mond hadden beleden, men haar gedoopt heeft."
"Deze beoefening van de Leer, zei hij, wilde hij dat in deze onze tijd wederom aangenomen zou worden."

Zo bekende ook zijn collega**, Oecolampadius** in een brief aan de eerder genoemde Hubmaier, en zei: "We hebben tot op de dag van vandaag geen passages in de Heilige Schriften ontmoet, die ons ertoe brengen het doopsel van kleine kinderen te bekennen, voor zover wij, naar onze kleinheid kunnen zien."
Op dezelfde manier schrijft hij in het zesde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen over het woord Anignoratis : "Dat elke christen eerst Christus zal belijden en dan zal worden gedoopt met de uitwendige doop (van water)."

Dus schrijft ook **Sebastian Holmeyster,** predikant in Schaffhausen, in zijn traktaat aan Hubmaier: "We hebben publiekelijk bekend gemaakt voor de Raad in Schaffhausen *dat onze broeder Zwingli enigszins wil (in tegenstelling tot zijn eerdere mening), dat kinderen gedoopt moeten worden;* dat hij hierin van het recht oogmerk dwaalt en niet doet naar de waarheid van het heilige Evangelie."
Hij vervolgt en schrijft: "Voorwaar, ik heb mezelf daartoe mogen gedwongen worden, dat ik mijn kind zou dopen, die Zacharias wordt genoemd; daarom handelt gij ook op een christelijke manier, dat gij de ware doop van Christus weer aan het licht brengt; deze is lang verwaarloosd of onderdrukt. We willen ons ook verbinden om dit te doen."

Christopher Hogendorf, over het derde hoofdstuk van de eerste brief van Petrus, schrijft: "U hebt gehoord dat het geloof vóór de doop wordt gesteld, daarom is het niet alleen de doop, maar daarbij het geloof des doops, dat ons zalig maakt."

Op dezelfde manier schrijft **Cellarius** aan de bovengenoemde Hubmaier, als volgt: "Aangezien u wenst dat ik u mijn oordeel [volgens het traktaat: *ons oordeel*] betreffende de Doop en het Avondmaal zal verklaren, zal ik van harte en kort uw verzoek inwilligen."
"In de eerste plaats is het een gruwel in de ogen van God, dat kleine kinderen worden gedoopt; welke doop wordt nóch in de Heilige geschriften nóch in de voorbeelden van de heilige Apostelen verklaard; en daar getuigen ook Gods oordelen tegen, die zich openbaren in de uitdeling [of, orde in beschikking] van de geschapen dingen; want *in den beginne was de aarde woest,* &."

De predikers in Straatsburg: Wolfgang Capito, Cestor Hedio, Matthew Zell, Symphonas Polio, Theobald Niger, Johannesn Latonius, Anthonius Firn, Martinus Hatk en Martin Bucer, in hun boek getiteld *Grond en Oorzaken,* &, fol. 1, schrijf:
"Dat er in het begin van de Kerk niemand werd gedoopt of ontvangen in de heilige Christelijke Kerk, behalve degenen die zich volledig hadden overgegeven aan het Woord van Christus."
Hun grond en oorzaak voor een dergelijk gevoelen, tonen zij uit de Heilige Schriften, namelijk dat zij belijden, dat het begin (vóór) ons christelijk leven zonde is, en dat

daarom Johannes de Doper, Christus en de apostelen altijd begonnen met te zeggen: "Bekeert u, etc." Nogmaals: "In de gemeente van God is de belijdenis van zonden immer en altijd de eerste geweest, dat bij de Ouden de doop voorafging, want gewoonlijk werden volwassenen, en niet kinderen, gedoopt."
Fol. 2 en 3, zoals ook verderop, schrijven ze: "Dat zonder de doop met de Heilige Geest het water en (de) doop slechts een guichelwerk zijn."

(2) Betreffende het artikel Oorlog of de Vergelding.
Op dezelfde manier geloofden de voornaamste Lutheranen (die in het begin één waren met de Calvinistische Gereformeerden), en van de Zwinglianen met ons dat het een christen niet betaamt oorlog te voeren of weerstand te bieden. Onder hen zullen we eerst **Andreas Carlstadt** noemen, die in een klein boek over de vraag of iemand lijden en ergernis moet vergeven, gedrukt in Zürich, 1524, als volgt schrijft over tegenweer: "We zullen niet gaan dwalen door het gemaakte bezwaar: 'Oorlog is een straf van God', daarom moet er altijd iemand zijn die oorlog voert tegen een ander." Nogmaals: "Ze in het Oude Testament ook oorlog gevoerd."

Als antwoord op de eerste schrijft hij:
"Hoort daarentegen wat Christus zegt (Mattheüs 18: 7) 18: 7):" Het moet nodig zijn dat ergernissen komen, maar wee die man door wie de ergernis komt! Vandaar dat sommigen de ongenade van God verdienen, zodat Hij hen met oorlog straft en pijnigt; maar wee hem die oorlog tegen hen voert, want Hij (namelijk God) straft het kwaad met het kwade."

Antwoord op de tweede:

"De kinderen van Israël voerden oorlog, hetzij tegen zondige volken die hen niet toestonden om het beloofde land binnen te trekken, of tegen degenen die, toen zij daarin waren, hen niet in vrede gelaten hebben. En dit alles was een beeld van de geestelijke oorlog, die we nu moeten voeren in Christus, als wedergeboren en nieuwe mensen, tegen alle lasteringen en ongeloof. '
Onmiddellijk daarna gaat hij verder en schrijft: "Zij brengen ook ons dit bezwaar tegen: dat we met geweld van wapens moeten dwingen degenen die niet toestaan dat wij doen wat Recht is."
Antwoord: "Als we op een rechte en christelijke manier over de zaak willen spreken, betaamt ons de oorlog in geen geval; wij behoren volgens de leringen van Christus, te bidden voor degenen die allerlei kwaad van ons zeggen en ons als dwazen achten; ja, als zij ons op één wang slaan, om hen de andere ook aan te bieden; dan zouden wij kinderen van de Allerhoogste wezen." Tot zover Carlstadt.

Van Carlstadt gaat de schrijver verder naar **Luther** en zegt: "In een klein boek, gedrukt in Wittenberg, in het jaar 1520, verklaart Luther waarom hij de boeken van de paus heeft verbrand. Het tweeëntwintigste artikel daarvan luidt aldus:" Omdat hij leert dat het billijk is voor een christen om zichzelf te verdedigen met geweld tegen geweld; in tegenstelling tot de woorden van Christus (Mattheüs 5:40): "Als iemand u de rok afneemt, laat hem ook de mantel."
In een ander boek, ook gedrukt in Wittenberg, in het jaar 1522, zijn er onder andere artikelen gevonden (welke Sorbona als ketters uit de boeken van Luther had gehaald): "Dat hij (namelijk Luther) had onderwezen over de woorden van Christus (Matt 5:39): 'Wie u op uw rechterwang slaat, biedt hem ook de andere'; en nogmaals, (Romeinen 12:19): 'Geliefden, wreken uzelf niet, mijn allerliefsten', dat deze woorden geen adviezen zijn, dat wil zeggen, die men wel of niet mag doen', zoals veel theologen ten

onrechte onderwijzen; maar dat zij geboden zijn "dat wil zeggen geboden die men moet doen.
Nogmaals: "Het is christenen verboden om hun recht te vorderen voor het Gerecht."
Nogmaals: "Aangezien een christen de tijdelijke goederen niet mag liefhebben, zo mag hij ook om dezelve geen eed zweren."

Kort gezegd: "We zien dat Luther geruime tijd met mond en hand was tegen de Tegenweer is geweest, totdat hij eindelijk verleid werd tot een ander geloof, door de juristen, zoals Sleydanus, lib.8, 561, getuigt." Zie de oudste editie.

Een paar pagina's verder komt de schrijver te spreken over Pomeranus, Brentius, en diverse anderen, die, rond de jaren 1520, 1530, 1540, en vervolgens het werk van de Reformatie vanuit het Pausdom ondernamen, en ook krachtdadige hulpmiddelen daartoe geweest zijn. Die niettemin toentertijd niet alleen van de tegenvergelding tegen vijanden, maar ook, (tevens de ***kinderdoop***), het eedzweren en andere artikelen die niet gegrondvest zijn in het *heilige Evangelie van Jezus Christus* hebben afgeleerd. Daarentegen, zulke dingen geleerd verdedigden die daarin gefundeerd zijn. En worden nog steeds tot op de huidige dag onderwezen door de Doopsgezinden; hoewel enigen van de hiervoor genoemde Hervormers zelf, en vooral hun nakomers, wederom daarvan zijn afgeweken.

Deze en soortgelijke zaken werden, in genoemd antwoord van de vervolgde Wederdopers in Zwitserland, ter hunner kennis voorgelegd aan de heren van Zürich, en aan degenen die het voornoemde manifest hadden opgesteld als een excuus voor de begonnen vervolging; zo duidelijk aantonend dat niet de Wederdopers waren afgeweken, maar de Gereformeerden zelf, van de grond van de Reformatie. Zodat bijgevolg niet de Wederdopers die zich aan hun principes hadden gehouden, maar de afgeweken Gereformeerden, hierin de schuld hadden.
Vandaar dat de auteurs van het manifest hadden verkeerd gedaan door de voornoemde Wederdopers te beschuldigen van zichzelf te hebben afgescheiden van de gehoorzaamheid die ze verschuldigd waren aan de ware christelijke kerk, alleen omdat ze niet met hen naar de kerk zouden gaan, die Gereformeerd wordt genoemd, noch hun religie in strijd met hun ziel en geweten aannemen.
Behalve dit punt van ongehoorzaamheid tegenover de kerk, werden de Zwitserse broeders ook in het bovengenoemde manifest beschuldigd, *dat zij ook ongehoorzaam waren aan de politieke Overheid*, enz.
Maar hierop hebben ze in dat antwoord ronduit verklaard, dat dit ten onrechte van hen werd gezegd, ja, dat zij gewillig en geheel bereid waren om hun Overheid te gehoorzamen in alle rechtvaardige zaken, om voor hen te bidden, hen verschuldigde schattint, eer en vrees naar behoren te betalen; en al was het ook dat zij onrecht van hen zouden lijden, in geen geval dit te wreken; maar lijdzaam en geduldig het te verdragen om des Heeren wil.

Dit zijn de belangrijkste punten die in het manifest werden genoemd en weerlegd door de vervolgde broeders; de andere zaken zijn van klein belang en hoeven daarom hier niet te worden vermeld.
Maar zij gingen niettemin verder met de vervolgingen en verleenden geen verzachting, zoals blijkt uit de volgende verslagen. Enz.

Toevoeging Gihonbron:

[Uit bovenstaande blijkt het, dat de Doopsgezinde beweging begon in begin van de zestiende eeuw in kringen rond **Huldrych Zwingli,** die met anderen de Hervorming leidde in Zwitserland. Men praktiseerde in het begin de volwassendoop na geloofsbelijdenis, van mensen die als pasgeborene reeds waren gedoopt. *De kinderdoop werd principieel afgewezen omdat die niet het gevolg is van een bewuste en vrijwillige beslissing door betrokkene. Men baseerde zich op de Heilige Schrift en de doopspraktijk van de apostelen.*

Helaas zijn Zwingli en **Oecolampadius** afgeweken van hun eerste overtuiging. Later werden ze zelfs vervolgers van de Doopsgezinden.

Op 16 januari 1525 ontving Oecolampadius een brief van **Balthasar Hubmaier** waarin hij zijn mening vroeg over de kinderdoop; hij had deze praktijk afgeschaft en de consecratie van de kinderen vervangen door de verzamelde gemeente.

Oecolampadius antwoordde, dat hij de kinderdoop vasthield, omdat het koninkrijk der hemelen gesloten was voor niet-gedoopte kinderen vanwege de erfzonde. Het geloof van hun ouders zou in hun voordeel worden toegerekend.

Oecolampadius stuurde een fragment uit de brief van Hubmaier aan Zwingli. Blijkbaar onder invloed van Zwingli schreef Oecolampadius een tweede brief aan Hubmaier, die de kinderdoop verdedigde, dat die niet werd bevolen in de Bijbel, maar ook niet was verboden. Zelfs in het geval van volwassenen kon men niet zien of zij geloof hadden. Daarom was het geloof van de ouders en peetouders ten goede voor hun kinderen.

Zie o.a. Sachsse, Carl, *D. Balthasar Hubmaier als Theologe*. Aalen: Scientia-Verl., 1973]

Folio 820

258.EEN SUPPLICATIE DOOR DE HEREN VAN AMSTERDAM, AANDE RAAD VAN ZÜRICH, OM BEEINDIGING VAN DE VERVOLGING FEBRUARI, 1642

De prijzenswaardige magistraten van de stad Amsterdam, in Nederland, stuurden Supplicatie over hun afkeer van de procedures van hun collega's in Zürich, op 20 februari 1642, door de dringende vraag van de Doopsgezinden in Amsterdam, met betrekking tot de nood van de Zwitserse broeders. Deze nederige smeekbede aan de burgemeesters en de raad van de stad Zürich, hield in om, indien mogelijk, enige verzachting te verkrijgen van de vervolging die tegen de Doopsgezinden aldaar begon.
Deze smeekbede, die veilig en goed was aangekomen en daar werd afgeleverd, kon niettemin niets in deze richting verkrijgen, behalve alleen een onvriendelijk en irriterend antwoord; die op 18 juni van hetzelve jaar door hen werd opgesteld en naar de goede magistraten van Amsterdam, en dus ook naar de Wederdopers daar, vergezeld door drie van hun eerder geëmitteerde manifesten van het jaar 1639, waarin, zoals we in dat jaar hebben opgemerkt, alleen maar verwijten en beschuldigingen (hoewel zonder reden) op de vervolgde mensen werden opgehoopt.
We zouden hier deze brief van de heren van Zürich kunnen aanvoeren, omdat we er een correcte kopie van hebben; maar omdat het niets anders bevat dan onvriendelijkheid en bitterheid, zonder de minste gerechtigheid of informatie, en het volgende werk voldoende verklaart van welke geest het voortging, achten wij het onnodig en onwaardig om hier een plaats toe te kennen; zonder echter de heren te verachten, omdat ons wordt geboden *zelfs onze vijanden lief te hebben en te bidden voor hen die ons vervolgen.* Mat. 5:44.

In 1608 werd de sterkste maatregelen toegepast doperse beweging verpletteren regio Horgen, Wädenswil en Hirzel. De verslagen van de vervolging onthullen dat de autoriteiten de groep naar schatting bestaat uit 40 mannen en vrouwen, die hun bijeenkomsten in schuren en bossen of in het huis van de boer **Hans H. Landis,** op dat moment meer dan 60 jaar gehouden. Er is weinig bekend over het geheel, maar het werd ontdekt dat een fonds voor de steun van de armen beheerd werd door Jacob Isler, blijkbaar de diaken. **Landes en Isler** werden gearresteerd in 1608, maar beide ontsnapte uit de gevangenis (het Wellenberg) in Zürich.

Op 6 januari 1613 werd een dispuut gehouden in het kasteel met de Wädenswil 15 wederdopers, die op de uitnodiging, waarop de gereformeerde predikanten van Wädenswil, Horgen en Richterswil deelnamen. De Franstaligen behoorden tot de doperse Galli Fuchs van Richterswil, die zei dat hij was bekeerd door een missie van Murray, en een zekere Bachmann. Het geschil was vruchteloos en resulteerde in de hernieuwde toepassing van strenge straffen, waaronder confiscatie van eigendommen, ballingschap, en onthoofding.
In de zomer van 1613 Landis, Islet, Fuchs Stephan Zehender Hans Meili en Paul van voorbijgaande aard (Galatz) werden gevangen gezet. Ondanks druk om te herroepen, werden vergeefse pogingen gedaan om ze te krijgen tot vrijwillig te emigreren. De zes mannen werden vervolgens veroordeeld tot gallei-slavernij maar Islet, Fuchs en Zehender eindelijk afgesproken om te emigreren. De andere drie ontsnapte uit de gevangenis in Solothurn en keerde terug naar hun huizen. De affaire ontwaakt grote sympathie voor hen en als gevolg daarvan de doperse gemeente groeide. Na verloop van tijd de werden drie weer gevangen gezet. Landis werd uiteindelijk onthoofd op 29 september 1614 de laatste doperse executie in Zwitserland, terwijl anderen later stierven in de gevangenis. Weduwe Landis werd nog opgesloten voor een tijd. Na deze executie zijn een aantal van de wederdopers geëmigreerd.
In 1638 werden acht wederdopers ontdekt te leven in de omgeving van Horgen en Hirzel, **drie van hen met de naam Landis, en één Rudolf Baumann.** In 1637 werden een groot aantal gevangen in Zürich, één van hen Hans H. Landis, de zoon van de martelaar. Het merendeel van de gevangenen werden vastgehouden in de gevangenis tot 1640.
In dit jaar en de volgende jaren werd de doperse gemeente gebroken door de confiscatie van eigendommen, en het merendeel van de leden blijkbaar emigreerde naar de Elzas en de Palts. Onder degenen die confiscatie geleden waren Hans Landis, Happie Landis, Thomas Rusterholz, Johannes Strickler-land, Hans Rudolf Baumann-Landis Oswald Landis, ze Furrer, Hans Huber, Hans Asper, Elsbeth Hofstetter, Barbara Bruppacher, Verena Bruppacher (weduwe van Michel); en de weduwe van Heinrich Ritter. De opbrengst van de confiscatie werden toegepast op de kosten van het proces en gevangenschap van de wederdopers, en de rest aangeboden aan de erfgenamen zouden terugkeren naar de staatskerk. Dit was het einde van de doperse gemeente in Horgen, Wädenswil en Hirzel. Tal van afstammelingen van de grond en Brubacher gezinnen zijn vandaag te vinden in Zuid-Duitsland en in de Verenigde Staten.

259.FELIX LANDIS, MET ZIJN VROUW ADELHEID EGLI, ca. 1642

Landes (Landes), een wijdvertakt doopsgezinde familie in Zuid-Duitsland en in de Verenigde Staten. Het komt voort uit het kanton Zürich, Zwitserland, waar het wordt gevonden in Pfäffikon op het meer van Zürich in 1417, Hirzel in 1438, en Menzingen in 1454.

Horgenberg buurt Hirzel was de geboorteplaats van Hans Landis, een doopsgezinde predikant die op 29 september 1614 als een martelaar stierf in zijn zeventigste jaar. Hij liet een grote familie na. Zijn vrouw Margaret Hochstrasser was 60 jaar oud en stond loyaal aan zijn zijde. De standvastigheid van de vader gegraveerd zich diep in de harten van zijn kinderen, die zijn geestelijke nalatenschap bewaard voor het grootste deel, verzet tegen de druk van de regering over hun geloof.

Zijn zoon, **Felix,** in de gevangenis overleed in 1642 als gevolg van onmenselijke behandeling, maar Felix's vrouw **Adelheid Egli** wist te ontsnappen na vier jaar.
Een andere zoon, **Hans, getrouwd met Elizabeth Erzinger,** was ook een prediker; zijn dochter Margaret lag in de gevangenis met hem gedurende 60 weken.
De martelaar dochter Verena was getrouwd met de Weaver Jacob Sunera Holland (?); ze stierf in de gevangenis in Zürich in 1643 op latere leeftijd als gevolg van mishandeling (MART. Min. 500 822, E 1121), een van de laatste slachtoffers van de vervolging van de Zürich Zwitserse Broeders. Door Hans Sune, waarschijnlijk een zoon van Jacob Sune, onderhield contact de Nederlandse doopsgezinden.

Na het uitvoeren van Hans Landis heeft de Zurich doperse Raad besloten om goederen te confisqueren zonder respijt. Op 22 oktober 1614 gelastte de verbeurdverklaring van de eigendom van de ballingen. Het pand verlaten door Hans Landis was inderdaad [door de Staat] beloofd aan zijn vrouw en kinderen op 23 februari 1615, maar alleen op voorwaarde dat zij toetraden tot de Staatskerk binnen twee weken. Anders zouden ze verwachten slechts kleine en verlies van eigendommen. Omdat de zwaar beproefde weduwe zo'n belofte niet kon maken werd ze "gelegd in obligaties" op 24 mei. De hervormde predikant probeerde haar te winnen voor zijn kerk in de gevangenis. Het is niet bekend hoe lang ze werd gehouden. Haar kinderen waren eerst geïntimideerd, maar de meeste van hen uiteindelijk besloten te blijven met de Zwitserse Broeders. De overheid vervolgens in beslag genomen het pand en zette afhankelijk leden van de familie onder vreemden. Over 1640 het eigendom van Rudolf, Hans, en Happie Landis, alle kinderen van de martelaar werd verkocht.

De afstammelingen van de martelaar, Hans, die trouw aan het geloof van hun vaders waren, hebben het land verlaten. Sommigen van hen vestigden zich in de Elzas (met name in de regio Rappoltstein). De eerste vermelding van de familie in de Palts vond plaats op 2 maart 1661, toen een groep van 50 personen werd gearresteerd over 's avonds een bijeenkomst in Steinsfurt in de buurt van Sinsheim over de Elsenz; ze werden zwaar beboet. Onder hen waren Hans Heinrich Landes van Rohrbach, Landes van zijn zoon Rudolf Weiler, en zijn moeder en zus.

… In de 19e eeuw waren er de familie persoonlijkheden waarvan de invloed op de Doopsgezinde Kerk in Baden, Württemberg en Beieren zeer gunstig was. Henry Landes (d. 1886) van Ehrstadt, later bij Lautenbach nabij Heilbronn, was één van de leidende ouderlingen. In werkte een soortgelijke geestzonen, Christian land (d. 10 oktober 1933) en Heinrich Landes (d. 24 juni 1918) bij Lautenbach. De eerste was een mede-oprichter van de Doopsgezinde Deaconess werk opgenomen in 1904 in Baden en Württemberg, en was jarenlang de regisseur van deze liefdadigheidswerk (zie Gem.-Kal., 1933, 36-38), en een mede-oprichter van de Heilbronn tak van de Evangelische Alliantie. Een zoon van Heinrich Walter, was ouderling van de kerk in Heilbronn, en een andere zoon, Christian, was een prediker daar. Gameo

Hans "Hans de Martelaar" Landis. Geboren **1544** in **Horgen, Zürich, Zwitserland**
Zoon van Johannes Landis en Katherina (Schinz) Landis

Broer van Ulrich Landis , Rudolph Landis , Anna Landis , Anna Landis, Hans Heinrich Landis, Agta Landis , Ludwig Landis en Anna Landis

Echtgenoot van **Barbara (Hochstrasser) Landis** - getrouwd alvorens1580 (tot voorheen 1582) in Hirzel, Zürich, Zwitserland.

Echtgenoot van **Margaretha (Hochstrasser) Landis** - getrouwd alvorens1582 (naar 1614) in Hirzel, Zürich, Zwitserland

Vader van Margreth Landis , Hans Landis II ,Rudolph Landis , Heinrich Landis , Verena (Landis) Suner , Adeli Landis , Felix Landis , Jagli Landis , Margareth (Landis) Bauman en Wulti Landis. Stierf in **30 september 1614**in **Zürich, Zwitserland**

Hans Heinrich (Heini) Landis
Geboren **19 april 1553** in **Horgen, Zürich, Zwitserland, z**oon van Johannes Landis en Katherina (Schinz) Landis

Broer van Hans Landis , Ulrich Landis , Rudolph Landis , Anna Landis, Anna Landis, Agta Landis, Ludwig Landis en Anna Landis

Echtgenoot van **VERENA (Bertschinger) Landis** - getrouwd rond1585 in Hirzel, Zürich, Zwitserland

Vader van Jacob Landis, Cunrad Landis, Caspar Landis en Verena Landis; Stierf **1 juli 1622** in **Hirzel, Zürich, Zwitserland**

Van Braght:
Felix Landis (de zoon van Hans Landis, die in 1614 in Zürich werd onthoofd) was een vrome en Godvrezende broeder van de gemeente in Horgerberg. Hij werd aangehouden en gevangen gezet in Othenbach, op welke plaats hij het meest onbarmhartig werd behandeld; want hij kreeg gedurende vele dagen niets te eten, zodat zelfs sommige misdadigers die op een andere plaats bij hem in de buurt waren, medelijden met hem kregen en hem met moeite wat voedsel konden geven, door een opening tussen hen in. Maar toen de portier dit zag, werd hij in een andere gevangenis gezet. Uiteindelijk gaven ze hem echter wat te eten; maar hij was zo aangetast in zijn lichaam (door het krimpen van zijn darmen, zo lijkt het, vanwege het zo lang honger lijden), dat hij niet langer voedsel kon verdragen, maar zich op de dood voorbereidde.
Maar in zijn grootste benauwdheid werd hij naar een kerk gebracht tijdens de preek, waar hij, o, vreselijke onmenselijkheid! onder een bank werd gegooid; maar kort daarna gaf hij de geest, die hij in de handen van God had aanbevolen.
Zijn vrouw Adelheid Egli, die ook gevangen zat in Othenbach, werd daar bijna vier jaar vastgehouden.
In die tijd werd ze niet alleen meedogenloos, maar ook schandelijk behandeld; ze gooiden haar in een stinkend hok, ontkleden haar twee keer en haalden haar elke nacht haar kleren van haar weg; later ontkwam ze echter, met een goed geweten, aan haar banden.
Maar intussen had de Overheid hun gezin opengebroken, de kinderen onder vreemden verspreid en vervolgens huis en meubels verkocht, waarbij ze er 5000 gulden van beurden, die ze allemaal voor zichzelf hielden.
De uitgeworpen en verlatenen troostten zich hierin echter volgens de woorden van de apostel: "Gij hebt met vreugde de beroving van uw goederen aangenomen, terwijl gij in uzelf weet dat gij in de hemel een betere en blijvende goed hebt; (in de hemelen, vgl Griekse tekst)." Hebreeën 10:34. Vergelijk Jer. Mang., Tract van het jaar 1645, fol. 13, AB, met M. Meyli, Tract, gedateerd 1658, fol. 7, moeders. 8.

OPMERKING - De tijd van de gevangenneming en de dood van deze martelaar en van de volgende, die we hebben vastgesteld rond het jaar 1642 en 1643, komt niet echt tot uiting in het Zwitserse manuscript, maar wordt afgeleid uit de omstandigheden.

260.RUDOLF SUHNER, een jongen, ca 1643

Ze arresteerden ook een jonge knaap, genaamd Rudolf Suhner, die, hoewel jong in jaren, oud was in het geloof en de kennis van Jezus Christus.
Hij werd bijna twee jaar in Othenbach opgesloten, gedurende welke tijd hij gedwongen werd om hard te werken.
In de tussentijd maakten ze zijn leven zo bitter voor hem, door ernstige bedreigingen en vreselijke voorstellingen, dat hij, uit angst voor de dreigende nood, erin toestemde om met degenen die hem gevangen hadden naar de kerk te gaan, waarop hij werd vrijgelaten.
Maar kort daarna, na te hebben nagedacht over zijn val, beleefde hij groot verdriet, huilde oprecht over zijn zonden en bereidde zich opnieuw voor op het strijd dat voor hem lag.
Daarop werd hij opnieuw aangehouden en opgesloten in de eerder genoemde plaats, maar veel strenger gehouden dan voorheen. Want al een tijdlang werd hem al het voedsel ontzegd (zelfs zoals ze bij **Felix Landis** hadden gedaan), zodat sommige misdadigers, die dicht bij hem waren, vol medeleven met hem, hem wat warm vloeibaar voedsel schonk, door een spleet in de muur.
Eindelijk, toen hij, als gevolg van het zo lang lijden van de honger, zo verzwakt was, dat hij niet langer kon leven, vroeg hij nog een keer, dat ze hem in zijn grote nood een weinig warm voedsel zouden geven, dat de cipier bekend maakte bij de heren. Dit hebben ze echter gezamenlijk geweigerd om hem te verlenen om hem zo mogelijk te doen afvallig worden.
Maar eindelijk gaf een van de heren, kijkend naar zijn ellende, toestemming om hem opnieuw iets te eten te geven. En als het gedaan werd, kon hij het niet meer eten of verdragen, en stierf verhongert; en daarmee uit zijn banden bevrijd; waarvoor de Heere hierna, hem aan Zijn hemelse tafel, zal belonen met eeuwige verzadiging." Gezegend zijt gij die nu hongert, want gij zult verzadigd worden." Lukas 6:21
Vergelijk Jer. Mang., Tract, fol. 14, A., met Tract, M. Meyli, fol. 7, mum.

261.DRIE ZUSTERS, ELIZABETH BACHMANNI, ELISSA BETHEZEI EN SARAH WANRIJ, 1643

Het heirleger van God, dat zich thans voorbereid op het strijd en het lijden van Jezus Christus, bestond niet alleen uit mannen, die soms als de sterksten worden beoordeeld, maar ook in vrouwen, want Gods kracht wordt sterk gemaakt in zwakheid. Dit verscheen in het geval van drie vrome heldinnen van God, namelijk, Elizabeth Bachmanni, van de Groeningen Bailiwick; de vrouw van Hans Jaggli, van Bartschwyl; Elssa Bethezei, van het Knailow Bailiwick; de vrouw van Jacob Isselme; Sarah Wanrij, van de Horgerberg, de vrouw van Hans Phisfer, allen, gevangen en gebonden in de toren van Othenbach en in het Gasthuis, om het getuigenis van Jezus Christus, - verloren hun leven door gebrek, ontberingen en ellende.
Dit alles hebben zij zowel in de vreze voor God als geduldig doorstaan. Ze rekenden hun vertrek uit dit leven als het begin van de toekomst. En zo was hun onrust echt de toegang tot de rust van de heiligen, waarin zij hierna, - in plaats van dit korte lijden, dat zij hebben verdragen voor de Naam van de Heere, - zich voor eeuwig verheugen. "Want onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat, werkt voor ons een veel uitgebreider en eeuwiger gewicht van glorie." 2 Cor. 4:17.
Vergelijk het bovenstaande met Tract, Meyli, gedateerd 1658, fol. 8, A., num. 1, 2, 3.

262.3 VROUWEN: VERENA LANDIS, BARBARA NEEFT, BARBLY RUFF, 1643. En Martha Lindne en Annill Blauw.

VERENA (Bertschinger) Landis - getrouwd rond1585 in Hirzel, Zürich, Zwitserland

Een oude zuster, genaamd **Verena Landis,** was 's nachts verrast in haar eigen huis, met vreselijk geraas en getier; waardoor ze zo bang werd dat ze flauwviel, ja ziek werd, en daarom niet mee kon gaan met de dief-vangers.
Toen ze haar niet weg konden krijgen, moest ze beloven een gevangene in haar huis te laten blijven, wat ze beloofde te doen.
Maar toen zij haar zeer hard behandelde en haar zeer slecht voedsel verschaften, volgde een korte tijd daarna een zekere dood. Zij vertrok aldus uit dit leven met een vreugdevolle hoop en een opgewekt hart; waarvoor de Heere hierna, omdat het om Zijn Naam is gedaan, haar zal kronen met het leven van gelukzaligheid en haar zal verlossen van de eeuwige dood. "Er zal geen dood meer zijn, noch verdriet, noch geschreeuw, noch zal er enige meer pijn: voor de vroegere dingen zijn weggegaan." Openbaring 21: 4. Jer. Mang., Tract, fol. 15, B., vergeleken met Tract, M. Meyli, fol. 8, A.

BARBARA NEEFT, (of NEFF) 1643
Deze vrouw was met een kind bevrucht toen zij door de vervolging heen en weer werd gedreven. Nadat ze was verlost en in drie dagen had gelegen, werd ze verraden en opgepakt.
Ze werd onmiddellijk, in de bitter koude winter, naar de gevangenis gebracht, op een afstand van vier uur lopen; waarin, vanwege de onverdraaglijke koude, haar gezondheid onherroepelijk werd geruïneerd, zodat zij, hoewel zij eerder uit haar gevangenis was vrijgelaten, kort daarna stierf en nu rust haar ziel onder het altaar van God. Vergelijk Jer. Mang., Tract van het jaar 1645, fol. 16, A., met M. Meyli, Tract, fol. 8, na de drie eerstgenoemde vrouwen, num. 1.

BARBLY RUFF, 1643
De vervolgers rustten niet, maar bleven volharden, zodat zij haastig het Knailow-baljuwschap binnengingen, en zij overvielen een andere zuster, namelijk Barbly Ruff, die eveneens bevrucht was; waardoor deze goede vrouw zo buitengewoon bang werd, dat onverwachts de barensweeën over haar kwamen; en zij was daarom niet in staat haar ontvoerders te vergezellen.
Daarom werd zij aan een ketting vastgemaakt in het huis van haar zwager, en de familie-bedienden daar bevolen haar goed te bewaken.
Maar toen ze van haar kind was bevrijd en een weinig kracht had gekregen, hoewel ze niet helemaal hersteld was van alle ontberingen die ze had opgelopen, ontsnapte ze, toen het niet werd verwacht, naar een ander district. Maar sinds haar leven zeer was verzwakt door de vervolging die ze had geleden stierf ze kort daarna. Na een gewillig en geduldig gedragen lijden, met een moedige en standvastige geest, tot lof van de Heere. En mocht ze de rust van de heiligen betreden, en wachten op de dag die haar en alle vromen hierna eeuwig zal troosten. M. Meyli Tract, gedateerd 1658, fol. 8, B., vergeleken met Jer. Mang., Trak van het jaar 1645, op de naam Barbly, etc.

OPMERKING - Omstreeks deze tijd, 1643, werden er ook aangehouden voor hun geloof, twee zussen, namelijk, **Martha Lindne en Annill Blauw,** zeer bekende en

vermaarde vrouwen in het geloof. Martha werd opgesloten in Othenbach en bedreigd door de beul, die naast haar stond, als ze de kas der armen niet zou onthullen, dat aan haar echtgenoot was toevertrouwd; welke, toen ze het aangewezen had, zij het geheel wegnamen; het bedroegen ongeveer 1.000 daalders.
Annill was ook bevrucht; ze werd vastgemaakt aan een ketting in het Gasthuis totdat ze werd bevrijd. Maar, omdat velen voor haar tussenkwamen, en vooral door de tussenkomst van de hoofdcurator, Printlger, werd zij vrijgelaten en ging naar de Oner-Palts, waar zij en haar echtgenoot, Moneth Meylich zich vestigden; Moneth had vanwege de standvastigheid van zijn geloof, ook veel vervolging, verdrukking en opsluiting ondergaan.
Vergelijk traktaten van M. Meylz en Jer. Mang., op de bovengenoemde namen.

263.HENDRICK BOLLER, ca. 1644
Conrad Stricke

Het bleef een gebruikelijk gewoonte om mensen in de gevangenis te laten sterven.

Dit bleek ook in het geval van een Godvrezende broeder, genaamd Hendrick Boller, van de Heerlijkheid Wadischwyl, een man van zeer hoge leeftijd, en zeer zwak naar het lichaam.
Hij werd aangehouden en naar de bovengenoemde gevangenis Othenbach in Zürich gebracht en daar in banden gelegd.
Maar toen zij hem onbarmhartigst en wreed behandelden, kon zijn hoge leeftijd en natuurlijke zwakheid daaronder niet bestaan; vandaar dat hij zijn geest in de handen van God had aanbevolen. Hij stierf daar in de gevangenis, maar hij zal hiervoor worden beloond in de dag van de Opstanding, wanneer zal worden vervuld wat de profeet zegt: "Uw doden (o God!) zullen leven, samen met mijn dode lichaam zullen zij opstaan, wordt wakker en zingt, gij die in het stof woont, want uw dauw is als de dauw van kruiden." Jes. 26:19.
Vergelijk Tract, Jer. Mang., Fol. 16, A., zu: th het verslag van M. Meyli, fol. 6, B., echter, door een fout in het kopiëren, in plaats van Henry, leest het Hans.
In het laatste traktaat heet hij Hans Boiler, maar in de eerste, Hendrick, die we in onze verslagen hebben gevolgd. Het moet ook worden opgemerkt dat in het Zwitserse manuscript de tijd van dit voorval niet expliciet wordt vermeld voor het jaar 1644; maar uit de omstandigheden die we hebben afgeleid, dat het rond hetzelve jaar plaatsvond, zoals we ook hebben opgemerkt.

OPMERKING - Op 11 juni van het jaar 1644 werd een oude broeder uit de Horgerberg aangehouden, genaamd **Conrad Stricke,** die, hoewel hij buiten de jurisdictie van Zürich was aangehouden, niettemin gevangen zat in Zürich, in de plaats Othenbach, en elke avond in ketenen gesloten.
Zo werd ook zijn vrouw aangehouden en op dezelfde plaats opgesloten; nochtans, ontsnapte zij, op een bepaalde manier, met behoud van haar geloof.
Maar de voornoemde Conrad, haar echtgenoot, was niet zo succesvol, zodat hij tot het einde van het jaar 1645 in een zware gevangenis bleef, na welke tijd we niets van hem of van zijn bevrijding hebben vernomen.
Zie Jer. Mang. Tract, bewerken. 1645, op de naam Conrad.

264.EEN VERSLAG VANUIT ZWITSERLAND, OVER DE HEREN VAN BERN TEGEN DE DOOPSGEZINDEN, 1645

Nu, toen enkele broeders en zusters in het Zwitsers gebied waren gestorven in de gevangenis, van ellende, gebrek, honger en verdriet, maar vijf leefden nog steeds in opsluiting, de overigen die nog buiten banden leefden, toen ze ook werden bedreigd, vooral door die van Bern, dat zij hen allen uit het land zouden verdrijven, en hun goederen in beslag nemen en die zouden verkopen, schreven zij, met Gods hulp, een bescheiden en vriendelijke brief aan hun geloofsgenoten in Nederland en elders in Nederland, met het verzoek dat ze overal vurig God vurig wilden aanroepen ten behoeve van hen, om troost en genade, ten einde dat zij geduldig zouden kunnen verdragen wat hen zou overkomen, naar het vlees, omwille van Zijn heilige Naam.
Deze brief is geschreven op 22 juli, oude stijl, in het jaar van onze Heere 1645, en werd ondertekend door

Hans Duster te Baltzen een oudste aan het Woord des Heeren
Ruth Kuntzel te Muchem, een dienaar aan het Woord des Heeren
Beiden uit het gebied van Bern
Ruth Hagen een oudst
Hans Mully een dienaar
Hans Slusz een dienaar
Alle uit het gebied van Zürich

Wat daaruit volgde, en hoe het vervolgens ging met degenen die gevangen waren gezet, is te zien in een volgende verslag, in een kanttekening, in verband met **Ully Wagman.**
Maar hoe de arme zwervers die niet gevangen waren in hun ellende en armoede het gemaakt hebben, hebben we geen duidelijke informatie ontvangen, maar het kan voldoende worden afgeleid uit de droevige toestand van zaken.

265.ULLY WAGMAN, EN EEN ANDERE BROEDER, 1654

VIJF BROEDERS: Jacob Aussilly, Jacob Gachnauer, Jacob Baumgarter,
Hans Huber en Hendrick, ca 1645

Tussen de jaren 1644 en 1654 was er enige respijt of vermindering, in de gebieden van Zürich, althans we hebben niet gehoord van iemand die in de gevangenis is gestorven, van slechte voeding of mishandeling (hoewel sommigen van degenen van wie eerder, en ook in de marge, melding werd gemaakt, al geruime tijd eerder werden vastgehouden); maar toen het jaar 1654 was aangebroken, vernemen we opnieuw over de dood van een vrome christen daar.
Men richtte zich tot de leiders van de gemeente, vooral tot hen die in het Woord van God dienden. Onder hen hadden zij in Zürich, in het klooster Othenbach, een zeer geliefde en waardige man aangehouden en gevangen gezet, die vanuit een trouw hart, met de gave die hij van God had ontvangen, acht sloeg op de gemeente van Jezus Christus, en deze geestelijk verzorgde. Zijn Naam was **Ully Wagman.**
Maar in zijn gevangenschap werd hij zeer streng en rigoureus behandeld, hij voelde dat zijn dood nabij was, en nadat hij zijn ziel aan God had aanbevolen, vertrok hij uit dit leven. Vergelijk beide bijbehorende Mandementen.

Bij hem was een andere broeder gevangengenomen, die na de dood van Ully (omdat hij niet wilde afvallig worden, noch met zijn tegenstanders naar de Kerke wilde gaan) ongeveer twee jaar langer in de gevangenis bleef, namelijk tot 2 oktober 1656. Maar hoe het vervolgens met hem eindigde, hebben we niet vernomen.
M. Meyli, Tract edition 1658.

Ondertussen verloor de eerste zijn leven, terwijl de laatste in banden bleef. De Heere zal hierna een rechtvaardig oordeel uitspreken over degenen die dit hebben aangedaan en degenen die dit hebben geleden; de doden die in de Heere sterven, zijn gezegend; zij die gevangen zijn gezet voor het getuigenis van Jezus Christus zullen in de vrijheid van de kinderen Gods worden gebracht. Aan de andere kant zullen zij die hen in de gevangenissen geworpen hebben, gevangen gezet worden en gebonden met de wrede banden van duisternis; zij die de vromen ter dood hebben gebracht, of de oorzaak van hun dood waren, en zich er niet van hebben bekeerd, zij zullen, is te vrezen, niet aan de tweede en eeuwige dood ontkomen. O, dat degenen die schuldig zijn in deze zaak en nog steeds leven, zich vóór hun dood bekeerden! Oh, dat van vervolgers, ware volgers van Christus en van Zijn heiligen mochten worden! Opdat ze zalig mochten worden! Hetwelk wij hen uit loutere liefde van harte toewensen!

OPMERKING - Al vóór het jaar 1645 hadden zij op verschillende tijden de een na de ander van de verspreide kudde van Christus gevangen genomen naar Zürich en hen in Othenbach opgesloten. Onder deze waren er met name vijf broeders, namelijk **Jacob Aussilly, Jacob Gachnauer, Jacob Baumgarter, Hans Huber en een andere, Hendrik** genaamd. Hiermee ging het, achtereenvolgens, als volgt
Jacob Aussilly, uit het graafschap Kiberg, werd al in het jaar 1644 in Othenbach gevangen gezet, van zijn kleren ontdaan, gekleed in een lange grijze jas en vastgemaakt aan een ketting.
Jacob Gachnauer, van het Bailiwick van Groeningen, was de eerste met zijn vrouw verdreven uit het land, zijn familie was uit elkaar gegaan, de kinderen verdreven en verkeerden in armoede, huizen en meubels werden verkocht, en de opbrengsten daarvan werden in de handen van de Overheid afgeleverd. Maar toen hij er vervolgens toe overging terug te gaan naar het land, zijn verstrooide kinderen op te zoeken, ontmoette hij de vervolgers onderweg, die hem ook in Othenbach opsloten, beroofde zijn kleren, kleedden hem in een grijze jas, bevestigde hem aan een keten, en behandelde hem als de voorgaande broeder.
Jacob Baumgarter, een oude man van zeventig jaar, was vóór die tijd vijf keer gevangengezet vanwege zijn geloof, maar was elke keer ontsnapt; maar toen hij weer werd aangehouden en ook naar Othenbach werd gebracht, was er geen hoop op bevrijding, want zij sloegen hem ook aan een ketting, beroofden hem eveneens van zijn kleren, en, zoals aan de eerste was gedaan, kleedden hem ook in een grijze jas. Bovendien werd hij voor een tijd gevoed met brood en water, twee keer alles uitgetogen en twee maal in de ijzers gezet, en ook in boeien en handboeien, enz.; zijn huis en woning werden voor 500 gulden verkocht en het geld aan de Overheid afgeleverd.
Hans Huber, uit de Horgerberg, werd voor het eerst gevangen gezet met elf andere broeders, om het geloof, van welke banden hij met zijn metgezellen werd verlost; maar hij werd later opnieuw aangehouden en gevangen gezet op een sterke plaats in Othenbach; en terwijl hij geketend en geboeid was, was er geen vooruitzicht dat hij zou worden vrijgelaten zonder de wonderbaarlijke hulp van God.

In de tussentijd werden zijn vrouw en haar zus, twee bejaarde vrouwen, in ballingschap verdreven, ook vanwege het geloof.
De laatste, **Hendrik** genaamd, werd op verschillende tijden ook zwaar vervolgd vanwege het getuigenis van Jezus Christus, en ook gevangen genomen; maar hij werd nu opgesloten met de anderen, op een manier die verlossing bijna onmogelijk maakte.
Ze waren allemaal geketend en ontdaan van hun gebruikelijke kleding en kleedden zich, op de eerdergenoemde manier, voor een spot en smaad, in lange grijze jassen.
Zo hielden ze vol tot de laatste augustus van het jaar 1645, de tijd dat we voor de laatste keer van hen hoorden; hoe het verder met hen ging, hebben we niet kunnen achterhalen.
In de tussentijd kan hun de naam van vrome getuigen van Jezus Christus niet worden onthouden; omdat zij een goede belijdenis hebben beleden en bovendien dit alles hebben geleden omwille van Zijn Naam.
Zie Tract, Mang., Van het jaar 1645, voltooid op 15 september, etc.

266.EDICT GEPUBLICEERD DOOR HEREN VAN SCHAFFHAUSEN 1650; EN DOOR DE VORST VAN NIEUWBORG TEGEN DE (WEDER)DOPERS

De vervolging van de schapen van Christus bleef op dit moment niet beperkt tot de grenzen van Zürich en Bern; maar als een vuur van buskruit, of een bliksemflits, gaat het spoedig van de ene plaats naar de andere, dus ging het ook hier; want ook die van Schaffhausen, (een van de Zwitserse steden, in een van de Kantons,) die in de voetstappen van hun medeburgers wandelden, namen net als de eerste, de weerloze schapen, die tot nu toe vreedzaam onder hun bescherming hadden geleefd, en dus Doopsgezinden genoemd werden.
Er werd echter enige tijd gegeven waarin ze met hun familie zouden kunnen vertrekken; vandaar dat de benauwdheid van hen die dit overkwam niet zo groot was als van degenen van wie we er eerder melding maakten, en van degenen die we hierna zullen spreken.
Dit alles werd veroorzaakt door een bepaald edict dat voor dit doel werd gepubliceerd en dat, als het nodig was, hier zou kunnen vermeld worden; maar om bepaalde redenen zijn we genoodzaakt om kort te zijn en om zoveel mogelijk rekening te houden met onze account.

EEN MANDAAT DOOR DE PRINS VAN NEUBURG, TEGEN DE (WEDER)DOPERS, 1653

Zelfs als een onschuldig lam dat aan de wolf is ontsnapt, uiteindelijk in de klauwen van de beer valt, zo ging het ook in deze tijd; voor zover enkele weerloze volgelingen van de zachtmoedige Jezus, die zich niet meer durfden toe vertrouwen op de Zwitserse grenzen, - onder de heerschappij van de hervormde Zwinglianen, - vluchtten heen en weer, en dus ook, zoals het lijkt, naar Bergsland, de lanen van Gulik en elders, waar de rooms-katholieke prins van Neuburg, Willem Wolfgang, regeerde en waar de Doopsgezinden jarenlang in vrede hadden geleefd, onder zijn tolerantie.
Maar nu gebeurde het, rond het jaar 1653; dat dezelfde prins, opgehitst, zoals men verondersteld, door bepaalde jaloerse en kwaadaardige Jezuïeten, dat al degenen die Dopers genoemd werden binnen de grenzen van zijn heerschappij zich ging verzetten; zodanig dat hij, door een bepaald openbaar mandaat, deze mensen verbannen

heeft, in welk deel van zijn heerschappij zij dan ook woonden, echter met deze voorwaarden:

1. Dat alle Wederdopers die door het aftreden van de Roomse religie Dopers waren geworden, zonder meer zouden moeten vertrekken.
2. Dat alle andere Wederdopers, die niet van de Roomsen waren afgevallen, maar uit hun midden waren voortgekomen, als ze geen onroerend goed bezaten, binnen een half jaar zouden moeten vertrekken.
3. Dat alle dergelijke geconditioneerd Wederdopers, die eigenaar waren van onroerend goed, en zich bezighielden met een gevestigde koophandel, twee jaar vrijheid moest gegeven worden hun eigendommen te verwijderen, enz. Dit ging allemaal gepaard met bepaalde bedreigingen, etc.

Dit werd uitgevoerd door zijn bevel en zonder enige vertraging gepubliceerd in elke plaats van zijn heerschappij waar het gebruikelijk is om proclamatie te doen; in Glabbeeck, in het land van Guliche (waar we informatie over deze kwestie hebben ontvangen), gebeurde dat echter op de laatste dag van januari van het jaar 1653.

Ondertussen werden diverse smeekbeden voor verzachting van het voornoemde edict aan de prins overhandigd; waarnaar, zo het schijnt, hij in zekere mate geneigd zou zijn geweest; maar voordat dit werd gedaan, verliet hij deze wereld; vandaar dat wat al gepubliceerd was van kracht bleef bij zijn opvolger.

Vandaar dat de hiervoor genoemde mensen die landsdelen moesten verlaten, en iedereen moest uitkijken waar hij het beste heen kon gaan; waarin de Heere God velen van hen de genade heeft bewezen, dat zij vreedzaam en met vreugde werden ontvangen op de plaatsen waar zij heengingen, vooral in het land Kleef, onder de keurvorst van Brandenburg en in Nederland. "Wanneer zij u vervolgen in deze stad ", zegt de Heere," vlucht naar een ander; voorwaar, Ik zeg u: gij zult niet over de steden van Israël zijn gereisd, totdat de Zoon des mensen zal komen." Mat. 10:23.

267.BRIEF UIT MACKENHEYM, MET EEN VERDEDIGING VAN DE VERVOLGDE ZWITSERSE BROEDERS, NAAR AMSTERDAM, 1658

Toen alle eerder genoemde wandaden op de Zwitserse broeders aanleiding gaven voor veel opspraak van sommige mensen, tegen de auteurs van de genoemde wandaden, werd een bepaalde brief van de stad Zürich gestuurd naar een van de kooplieden in Amsterdam, welke de reden was van de vervolgde broeders in de zwartste kleuren, maar de oorzaak van hun vervolgers, in de schoonste kleuren; voornamelijk in de bewering, dat degenen die daar werden vervolgd een heel andere klasse van mensen waren, en van een ander geloof en praktijk, dan hun medegelovigen in Nederland, namelijk dat ze ongehoorzaam, koppig waren, enz.

Aangezien deze brief te Amsterdam was gearriveerd, werd het goed bevonden hetzelve (het origineel of een kopie ervan) naar de Zwitserse broeders te sturen; tot het einde dat zij van hen een correcte en juiste uitleg kunnen verkrijgen met betrekking tot deze kwestie.

Daarop schreven ze een antwoord op 20 maart, oude stijl, of de 30e van dezelfde maand, nieuwe stijl, 1658 en stuurden ze die samen met de belijdenis van hun geloof aan de dienaren van de gemeente van God in Amsterdam..

Daarin wordt onder meer vermeld, over de laster van ongehoorzaamheid, dat zelfs de Zürichse rijke heren van beide landgoederen hen vaak hadden leren kennen (nl. de gevangenen), dat zij zeer geliefde en gehoorzame onderdanen voor hen waren geweest,

in de algemene of burgerlijke zaken; ja, dat in de zaak van recht-doen zij dienen als lichten en voorbeelden voor anderen. Nogmaals, dat ze niets te klagen hadden over hen, behalve alleen dat ze niet met hen naar de kerk wilden gaan, enz.
In die brief staat dan vermeld dat ze zijn teruggebracht tot extreme verlatenheid en ellende, met betrekking tot welke deze woorden worden gevonden: "Ze arresteerden de oude en zieke vrouwen, bevruchte en kraamvrouwen, samen met hun onschuldige kinderen, en behandelden de personen op slechte manieren, met grote hardheid en wreedheid, ja, zij grepen allen die zij in hun macht konden krijgen, zodat er op een bepaald moment, in opsluiting, zevenendertig 37 personen waren, van wie veel mannen en vrouwen ten gevolge van de vochtigheid en langdurige opsluiting, zeer zwaar verzwakt waren in hun gezondheid, en zestien personen zijn in deze gevangenissen gestorven, "enz.

Deze brief is geschreven in Mackenheym en ondertekend door zes ouderlingen en dienaars uit de Elzas (wier namen vanwege het huidige gevaar, we niet vermelden), in het jaar 1658, in de maand en op de hierboven vermelde dag.

268. ZEVEN LERAREN EN OUDSTEN GEVANGEN TE BERN, ULY BOOGAERT, ANTHONY HINNELBERG, JEGLY SCHLEBACH, HANS ZAUG, ULY BAUMGAERDIER, CHRISTEN CHRISTIAENS; EN RHODE PETERS, 1659

Hans Zaug, een doperse Bedienaar van het kanton van Zürich, Zwitserland, een van de Zeven van de predikanten en de belangrijkste oudsten (Vorsteher) van de kerk, werd aangehouden, voor wie speciale gevangenissen bestemd waren namelijk: Uly Bogart, Anthony Hinnelberg , Jegly Schlebach Hans Zoug, Uly Baumgarten Christian Christiaens, en Rhode Peters in Bern.
Van Braght zegt dat ze hard moesten werk met slecht eten, in eerste instantie verteld dat ze in de gevangenis voor het leven zou worden gehouden, maar later de keuze kregen uit drie opties: (1) naar de Staatskerk te gaan, (2) voortdurend worden verbannen naar de galeien of (3) executie. Van Braght meldt geen verdere kennis van hun lot, behalve dat ze nog steeds in 1659 in de gevangenis waren, noch geeft hij geweten wanneer ze werden gearresteerd.

De kleine kudde van Christus die gevlucht was van de grenzen van Zürich naar de regio's van Bern, kon op die tijd ook daar geen vrijheid verkrijgen, aangezien de heren van Bern, die de voetstappen volgden van die van Zürich, ook op zich namen om de handen aan hen te slaan, maar vooral aan de herders en leiders van de gemeente, opdat zij op die manier, zoals het lijkt, een grotere angst veroorzaken onder de onschuldige schapen en lammeren van de verstrooide kudde van Christus.
Zeven van de leraren en belangrijkste oudsten van de gemeente werden aangehouden, voor wie speciale gevangenissen werden klaargemaakt, namelijk Uly Bogaert, Anthony Hinnelberg, Jegly Schlebach, Hans Zaug, Uly Baumgaerdier, Christian Christiaens, en Rhode Peters.
Deze werden een tijd lang heel hard aan het werk gehouden, en zeer slecht gevoed met zwaar voedsel, spelt en rogge, om hun onkosten te vergoeden; behalve dat veel verwijt, smaad, schimp en laster over hen werd uitgegoten vanwege hun geloof.
Ze werden voor het eerst verteld, dat ze op deze manier tot het einde van hun leven opgesloten moesten worden gehouden; waarin ze zich geduldig troostten en zich overgaven aan de genade van de Heere. Toen ze echter zagen dat er geen hoop was om deze mensen af te brengen van hun geloof en religie, bepaalden ze een ander plan

(volgens wat ons vanuit de Elzas werd meegedeeld), namelijk dat ze één van deze drie dingen moesten kiezen:

(1) met hen mee naar de kerk gaan; of,
(2) voortdurend worden verbannen naar de galeien; of,
(3) te moeten sterven door de handen van de beul.

Zeker een zware en moeilijke keuze; want de eerste propositie heeft betrekking op de ziel en de laatste twee op het lichaam: door een van deze dingen te kiezen zou ongetwijfeld de ziel of het lichaam, of zelfs beide samen, in gevaar moeten zijn.
Als iemand zijn geloof ontkent, doet hij geweld aan zijn geweten; of als hij een andere godsdienst aanneemt, in tegenstelling tot zijn hart en geest, stelt hij zijn ziel bloot aan extreem gevaar, ja, aan het gevaar van verdoemenis.
Als iemand daarentegen zijn geloof wil behouden, niet zijn geweten buigt of schendt, en de religie die hij heeft aanvaard nodig acht tot behoud, handhaaft en verdedigt; hij brengt in dat geval zijn lichaam in nood, zodat hij rond moet dwalen in de ellende, of een vroegtijdige en gewelddadige dood tegemoet treedt.
In een dergelijk geval moet echter worden overwogen dat de ziel oneindig veel belangrijker is dan het lichaam, dat men toch moet afleggen, zodat de ziel overblijft. Daarom zou er aandacht besteed moeten worden aan de les van Christus, waar Hij zegt: "En vrees niet degenen die het lichaam doden, maar niet in staat zijn om de ziel te doden; maar vrees veel meer voor Hem die in staat is om zowel ziel als lichaam te verderven in de hel." Mat. 10:28.
Wat betreft wat in deze zaak wat er verder werd gedaan, hetzij van de kant van de gevangenen, hetzij van degenen die hen gevangen hielden, hebben we niet kunnen vernemen; het is echter zeker dat zij nog in 1659 in opsluiting waren, hetgeen voldoende de onveranderlijkheid van hun geloof aangeeft, waarin de Heere, die genadig is, goedertieren is hen te sterken door Zijn goede Geest, zodat zij, standvastig blijvende, hierna, met alle heiligen, van wie we er velen in dit boek hebben genoemd, de gezegende kroon van de onvergankelijke glorie van de Heere mogen ontvangen.

269.ZEVEN HONDERDEN PERSONEN VERVOLGD IN BERN

In het jaar **1671** ontstond er opnieuw een ernstige vervolging tegen de Wederdopers in de heerschappij van Bern; welke vervolging zo rigoureus was en lang werd voortgezet, dat het leek alsof de Overheid niet zou ophouden, totdat ze die mensen volledig uit hun heerschappij hadden verdreven of uitroeien.
Als gevolg hiervan gebeurde het ook, dat ongeveer 700 zevenhonderd personen, klein en groot, zich gedwongen zagen om hun verblijfplaats te verlaten, hun eigendom en velen van hen hun bloed- en verwanten, samen met hun aardse vaderland, achter zich te laten en met elkaar naar de Palts te reizen, in de hoop dat de Heere het zo zou ordenen, dat zij daar een verblijfplaats zouden kunnen vinden.
We waren ooggetuigen over hoe het ging toen ze daar aankwamen, en we bezochten plaats na plek waarheen ze waren gekomen om een verblijfplaats te vinden.
Omdat wij echter net voordat we daarheen gingen, van de vervolgde mensen zelf vernamen, evenals van anderen die in hun naam, en zoals ze hen vertelden, verschillende brieven hadden geschreven, waarin duidelijk de omstandigheden en de toestand van deze vervolging worden vermeld, zoals we het van hun eigen lippen hadden gehoord, achtten we het raadzaam om hier hetzelve in te voegen, zodat de christelijke lezer, die dit leest, zichzelf enigszins kan verbeelden, alsof hij het verhaal

hoort, niet van oor- of ooggetuigen, maar zelfs van de mensen die de vervolging hebben geleden. De brieven luiden als volgt

UITTREKSEL UIT DE EERSTE BRIEF, UIT OBERSULTZEM, 7 APRIL 1671,

Wat het verzoek van de vrienden betreft, betreffende de situatie van onze Zwitserse broeders in de Berner heerschappij, zijn de feiten, dat zij in een zeer trieste toestand verkeren, zoals we hebben vernomen van de lippen van de voortvluchtigen die hier zijn aangekomen, sommige van die zijn nog steeds in mijn huis. Ze zeggen dat ze dagelijks worden opgejaagd door provoosten (agenten), en, zoveel als ze maar kunnen krijgen, worden gevangenen meegenomen naar de stad Bern, zodat ongeveer vier weken geleden ongeveer (40) veertig, mannen en vrouwen, daar in de gevangenis zaten.
Ze hebben ook sommigen gegeseld en verbannen uit het land, van wie er een hier is aangekomen. Ze hebben ook een dienaart in het Woord gegeseld en hem vervolgens het land uit geleid, naar Bourgondië; nadat ze hem eerst gebrandmerkt hebben en hem onder de Walen lieten gaan. Omdat hij echter met niemand kon praten, moest hij ongeveer drie dagen met zijn verbrande lichaam verdergaan, voordat zijn wonden waren aangekleed en hij wat verfrissingen kreeg; in zo'n pijnlijke toestand verkeerde hij, dat toen ze hem uitkleedden met het doel zijn wonden te verbinden, de etter op zijn rug liep, zoals een broeder die hielp met het verbinden van de wond mij dat zelf vertelde.
Deze vriend arriveerde in de Elzas, samen met twee vrouwen en een man, die ook was gegeseld en verbannen. Alzo dat zij dus zeer streng voortgaan en, naar het schijnt, niet zullen ophouden met hun werk, totdat zij hen volledig uit hun land hebben verbannen en dit onschadelijke volk hebben uitgeroeid.
Het lijkt er ook op dat er niets meer kan worden gedaan ten gunste van deze vervolgde broeders; want bovendien werkten de vrienden in Amsterdam en elders een aantal jaren in deze zaak, zodat verscheidene gunstige aanbevelingsbrieven van de Heren Staten van Holland, in het bijzonder van de stad Amsterdam, en ook van andere bekwame inwoners, gezonden werden naar de magistraten; ook, in het jaar 1660, werd een Boodschapper genaamd Adolf de Vreede naar hen gezonden; hij heeft echter niet veel effect gehad in het belang van onze vrienden daar.
Daarom kan ik niet zien dat de vrienden op dit moment in staat zullen zijn om iets te bewerkstelligen dat het voordeel van onze vervolgde broeders daar zou bevorderen. We zullen met geduld moeten wachten op de bevrijding die de Heere, onze God, hun zal believen te verlenen.

UITTREKSEL UIT DE TWEEDE BRIEF, UIT OBERSULTZEM, 23 MEI 1671

De vervolging van onze vrienden gaat net zo rigoureus door als voorheen, zodat we verbaasd zijn dat ze niet meer spoed maken om het land te verlaten. Nu en dan komen er een of twee naar ons afsukkelen, maar de meesten verblijven nog steeds boven Straatsburg, in de Elzas. Sommigen gaan het bos in en hakken hout; anderen gaan naar de bergen en werken in de wijngaarden, in de hoop, zo lijkt het mij, dat de rust zal worden hersteld en dat ze dan met meer gemak kunnen terugkeren naar hun verlaten verblijfplaatsen; maar ik vrees dat het zo spoedig niet zal overgaan, en dat zij zeer bedrogen zullen worden in hun hoop.
De magistraten in Bern zorgden ervoor dat zes van de gevangenen, waaronder een man met negen kinderen, aan kettingen werden vastgemaakt en voor de zee werden verkocht

om als galeislaven tussen Milaan en Malta te worden gebruikt; maar over wat zij voorstellen te doen met de andere gevangenen, kan niet echt worden vernomen.
Een van de gevangenen, een oude man van ongeveer tachtig jaar, stierf in de gevangenis. Moge de Heere hen troosten in hun verdriet, en hen sterken in hun zwakheid, zodat zij geduldig het kruis kunnen dragen en getrouw strijden tot het einde, voor de waarheid van het Evangelie, en zo uiteindelijk in staat zijn om de beloofde zaligheid te verkrijgen en kroon van het eeuwig leven. Amen.

UIT DE DERDE BRIEF, UIT OBERSULTZEM, 13 OKTOBER 1671

Hendrick de Backer, de meest gewaardeerde vriend en geliefde broeder in Christus.
Ik wens u en de uwen veel genade en vrede van God onze hemelse Vader, door onze Heere Jezus Christus, tot een vriendelijke groet. Amen.
Dit is in antwoord op uw verzoek om de toestand van onze vervolgde Zwitserse broeders aan te tonen. De feiten zijn, dat op de elfde dag, het in de volledige Raad in Bern werd besloten, om de mannelijke gevangenen die jong en sterk zijn ook op de galeien te sturen, zoals ze eerder hebben gedaan met zes van hen; maar de oude en zwakke mensen zouden ze ofwel ergens anders heen sturen, of ze in voortdurende opsluiting houden.
Toen men deze resolutie leerde kennen en tot medeleven werd bewogen, ging een zekere heer in Bern naar de magistraten en verzocht hen dat ze, met hun believen, toch nog met de gevangenen zouden wachten hen weg te zenden totdat hij naar hun geloofsgenoten in de Elzas kon reizen om te zien of zij verantwoordelijk wilden zijn voor de gevangenen, door te beloven dat de laatstgenoemden, na het land te hebben verlaten, niet meer zonder hun consent zouden terugkeren.
Dit verstaan hebbend reisde hij naar onze vrienden in de Elzas, presenteerde hij de zaak aan hen, die, zodra ze het hadden gehoord, onmiddellijk de voorwaarden aanvaardden, en beloofde in het geval de Overheid in Bern tevreden zouden zijn de gevangenen naar hen te sturen, dat zij verantwoordelijk voor hen wilden zijn en hen helpen bij het verkrijgen van andere verblijfplaatsen.
Dit beloofden onze vrienden, zoals ik het begrijp, deze heer (zijn naam was Beatus), niet alleen mondeling, maar ze gaven hem ook schriftelijk bewijs. Daarop beloofde hij hen om opnieuw zijn best te doen met de Overheid van Bern, en hoopte zo veel van hen te verkrijgen, dat zij de gevangenen zouden brengen tot aan Bazel, vanwaar de vrienden ze met zich mee zouden nemen. Vandaar dat we ernaar verlangen hen te ontmoeten, dagelijks verwachtend te horen dat ze in de Elzas zijn aangekomen, of dat ze hier naar ons toe zullen komen.
Op dit moment zijn er bij mijn huis vier Zwitserse broeders met hun vrouwen en kinderen gearriveerd, die zeggen dat ook vele anderen onderweg zijn, omdat de vervolging en het opzoeken naar hen dagelijks toenemen.
Ter afsluiting hiervan, beveel ik u, na een christelijke en broederlijke groet, aan de Allerhoogste, voor uw eeuwige zaligheid.
Uw toegenegen vriend en broeder in Christus,
JACOB EVERLING.

UIT DE VIERDE BRIEF, UIT OBERSULTZEM, 2 NOVEMBER 1671

Wat onze Zwitserse vrienden betreft, ze komen nu op deze manier in grote partijen, zodat er al meer dan tweehonderd mensen zijn aangekomen, en onder hen zijn veel oude, grijshoofdige mensen, zowel mannen als vrouwen, die zeventig, tachtig jaar

hebben bereikt, ja, negentig jaar; ook een aantal dat kreupel en lam is; met hun bundels op hun rug, met kinderen op hun armen, sommigen van goeden moed, sommigen ook met betraande ogen, vooral de oude en zwakke personen, die nu in hun hoge leeftijd gedwongen zijn rond te dwalen in ellenden, en naar vreemde landen gaan; en velen van hen die 's nachts niets hebben om in te slapen. Zodat ik en anderen met mij nu ongeveer twee weken het tot ons vaste werk moeten maken, om onderdak en andere noodzakelijke dingen voor hen te verschaffen.
We zijn ook in de dagelijkse verwachting van nog meer, dus we hopen dat, wanneer de mensen het land grotendeels hebben verlaten, de gevangenen ook zullen worden vrijgelaten. Vaarwel.

Het vervolg was dat steeds meer van de verdreven voortvluchtigen uit Zwitserland naar de Palts kwamen, in alles bijna 700 zevenhonderd personen, oud en jong, onder wie families van acht, tien en maar liefst twaalf kinderen, die nauwelijks genoeg mee konden nemen voor hun reiskosten, zoals blijkt uit het volgende uittreksel.

UIT DE VIJFDE BRIEF, UIT OBERSULTZEM, OP 5 JANUARI 1672

Er is aangekomen in de regio boven Heidelberg, een man, een Dienaar in het Woord, met ***twaalf***, meestal erg jonge kinderen, maar die, zoals ik begrijp, slechts vier Rijksdaalders aan geld meebracht en een slecht paard bij zich had. Sommige anderen hebben wat geld meegebracht, maar veel helemaal niets, zodat er na grondig onderzoek tussen tweehonderd tweeëntachtig personen werd gevonden, duizendzesenveertig Rijksdaalders. En in het Alzey Bailiwick, tussen tweehonderdvijftien personen, met zeshonderdacht Rijksdaalders. In het Bailiwick van Darmstein werden honderdvierenveertig personen gevonden; maar wat hun middelen zijn, heb ik niet vernomen; maar uit uiterlijkheden beschouw ik ze als de meest behoeftigen.
Kortom, we zien dat hun aantal bestaat uit ongeveer tachtig volle gezinnen, en verder, weduwen, alleenstaanden, en echtgenoten die hun metgezellen moesten verlaten omdat de laatstgenoemden, die gehecht waren aan de Gereformeerde religie, en tot vertrek niet konden overgaan. In totaal zeshonderd eenenveertig personen, van wie het geld niet meer bedraagt dan het kleine reeds vermelde bedrag; zodat u gemakkelijk kunt berekenen, dat aanzienlijke hulp nodig zal zijn.
Naast deze, hebben we begrijpen, er nog ongeveer honderd personen langer in de Elzas verblijven, die we ook verwachten in het voorjaar.
Vaarwel.

Tot zover de fragmenten uit de brieven.

Hulp vanuit Nederland

Vervolgens stuurden de broederschappen die woonachtig waren in de provincies van de Verenigde Nederlanden, in maart van hetzelve jaar, 1672, sommigen vanuit hun midden naar de Palts, die overal naar de vervolgde broeders reisden en hen te horen en te zien, maar niet alleen het bovenstaande waar bevonden, maar ook, dat al enkele van de laatstgenoemden uit de Elzas waren overgekomen, die, net als de anderen, geen geld bij zich hadden; samen met deze werden ze geholpen en getroost door de gemeenschappelijke hulp van de rijke gemeenten of broederschappen van de Verenigde Provinciën.

Reden van moeizame verhuizing

Bovendien vernamen ze van enkele van de veertig gevangenen zelf dat ze allemaal waren vrijgelaten en werden ze, volgens het verzoek van de bovengenoemde Heer, naar Bazel gebracht en daar overgegeven aan hun broeders, met wie ze toen samen weggingen. Maar toen de meesten van hen werd gevraagd waarom ze niet eerder waren vertrokken en naar dergelijke plaatsen zochten, waar ze volgens hun geweten met meer vrijheid hadden kunnen leven, omdat de Overheid hun vertrek niet hadden verhinderd, gaven ze verschillende redenen daarvoor, waarvan de volgende niet de minste waren:

1. Ze zeiden dat ze zagen dat de gemeenten zeer vermeerderden en toenamen hoewel onder het kruis, toch floreerden als een roos tussen doornen, en dat een verdere toename dagelijks te verwachten was, omdat veel personen zich openbaarden, die het licht uit de duisternis zagen en begon hetzelve lief te hebben en ernaar te streven. En dat de dienaren die dit in hun hart beschouwden, er niet van hielden om nu het land te verlaten, omdat zij vreesden dat daardoor deze veelbelovende oogst verloren zou kunnen gaan, en daardoor velen terugvallen van hun goede voornemen; en daarom kozen ze liever om een weinig te lijden dan te vertrekken, opdat ze sommige zielen nog kunnen redden van de ondergang en ze tot Christus kunnen brengen.

2. Een tweede reden was dat ze niet zo gemakkelijk hun vertrek naar andere landen konden nemen, omdat er onder hen veel verdeelde families zijn, van wie de man of de vrouw in de gemeente is, terwijl hun man of vrouw nog steeds de openbare gemeente bijwoonde, in welk geval, als de laatstgenoemden hun vervolgde echtgenoten niet zouden volgen, om ook alles te verlaten en het land te verlaten, veroorzaakte het grote overlast en verdriet; dat er zelfs verschillende predikanten waren die niet van deze moeilijkheid waren vrijgesteld, en er waren ook twee predikers in de Palts, die vrouwen hadden die niet bij de gemeente behoorden, en die zij (in het geheim gewaarschuwd door een goede vriend) ook hadden gehad om 's nachts te vertrekken, en op de vlucht te gaan, zonder te weten of hun vrouwen hen zouden volgen, of dat zij hun bezit meer liefhebben dan hun echtgenoten, moeten daar in het land blijven en hun echtgenoten verlaten. Dat zulke gevallen meer verdriet en moeilijkheden veroorzaakten, omdat de Overheid vrijheid hebben verleend aan dergelijke overgebleven personen, vrouwen of mannen, om opnieuw te trouwen en andere metgezellen te zoeken. Deze en andere redenen hadden hen verhinderd om ongecompliceerd uit hun aardse vaderland te vertrekken; maar bracht hen ertoe, liever (zoals ze nu gedaan hadden), te wachten tot ze zouden zien dat ze daar niet langer konden blijven en een goede consciëntie behouden.

Het is waar, het moet worden betreurd dat in deze tijd, toen het licht van het Evangelie zo lang scheen in de protestantse landen, toch niettemin degenen onder hen gevonden worden die het goed vinden om diegenen te vervolgen die in alle opzichten goede en vrome personen zijn, en verschillen van hen alleen in bepaalde punten met betrekking tot de christelijke religie.

O, hoe weinig wordt er door zulk gedrag, de leer van onze Verlosser, beschouwd *om anderen te behandelen zoals wij willen dat zij ons doen.* En toch klagen ze over de vervolging die in Frankrijk, Hongarije en elders aan hun broederschappen wordt toegebracht. Maar wat denkt u, kunnen zij niet met recht worden beantwoord op dezelfde manier waarop de apostel Paulus de Joden antwoordde, Rom. 2:21 etc.? Zeker, heel terecht.

We sluiten deze overweging af met dit ernstige gebed, namelijk dat het God de Heere moge behagen om de harten van degenen die in autoriteit zijn te leiden, dat we onder hun heerschappij en regering een vredig en rustig leven leiden, in alle Godzaligheid en eerlijkheid. En als het zo zou zijn, dat de grote God het goed belieft te achten, om de

vervolging van Zijn gelovigen hier of daar toe te staan, dat het Hem dan zou behagen om bij hen te blijven met Zijn Vaderlijke zorg en troost, en door genade te schenken dat hun verdrukkingen gepaard mag gaan met geduld, hun geloof met standvastigheid en hun deugden met trouw; alles ter ere van Zijn Naam, die nooit genoeg kan worden geprezen, en tot zaligheid van hun zielen, door Christus, onze Heere en Zaligmaker. Amen.

270.HANS HASLIBACHER, ONTHOOFD 1571

Illustratie bij het Haslibacher-lied van Rudolf Münger

Hans Haslibacher (* 1500 in Sumiswald, † 20 oktober 1571 in Bern) was een martelaar van de Bernese Doopsgezinden.

Haslibacher sloot zich aan bij de Reformatie-Baptistenbeweging in 1532 en werkte als Doopsgezind prediker in Sumiswald in het Emmental. Als invloedrijk leraar nam hij deel aan de Bern Baptisten Disputatie in maart 1538 en werd hij uiteindelijk in 1571 in Bern onthoofd na herhaalde arrestaties en uitwijzingen.
Haslibachers onthoofding was de laatste executie van Doopsgezind in het kanton Bern; het wordt gezongen door een anonieme dichter in de 32 verzen van het Haslibacher-lied, dat op grote schaal werd verspreid in Doopsgezinde kringen. Het vond ook zijn weg naar het Doopsgezinde liedboek Ausbund in de 17e eeuw. Ook in latere edities van de Martelaarsspiegel wordt verwezen naar het Haslibacher-lied. Internet

Van Braght

In verband met het bovenstaande verslag van de vervolgingen die de Zwitserse broeders overkwamen, achten wij het niet misplaatst om het volgende toe te voegen, namelijk dat een zekere oude en vrome broeder (gewoonlijk Haslibacher genoemd, omdat hij in Haslibach werd geboren) werd aangehouden voor zijn geloof en naar Bern gebracht, waar hij in de gevangenis zeer streng werd behandeld en wreed werd gemarteld; maar toen hij zich desondanks vast aan zijn geloof hield, kwamen er tot hem in de gevangenis, kort daarop, op een vrijdag, verscheidene predikers, die met hem twisten, tegen wie hij zo moedig handelde, in het verdedigen van zijn eenvoudige Geloofsbelijdenis, dat ze niets met hem konden bereiken.
Daarop kwamen de predikers de volgende dag weer naar hem toe, zaterdag zijnde, harder tegen hem sprekend en ernstig, hem bedreigend, dat als hij zijn geloof niet zou opgeven, zijn hoofd voor zijn voeten gelegd moest worden.
Hierop antwoordde de goede oude man moedig, dat hij in geen geval zijn geloof zou verloochenen, maar zich daar vast aan zou houden, omdat hij er volkomen zeker van was dat zijn geloof zo aangenaam was voor God, dat hij hem geenszins in de steek zou laten in nood en dood.
Daarop gebeurde het, zoals het geloofwaardig verteld wordt, dat hij de volgende nacht van zaterdag tot zondag werd getroost en gesterkt door een Goddelijke gezicht en werd

aangespoord om standvastig vast te houden aan zijn aanvaarde geloof; en dat, hoewel ze hem ernstig zouden bedreigen, zelfs dat ze hem met het zwaard zou doden, hij niettemin niet bevreesd moest zijn, want de Heere zou aan zijn zijde staan, en niet toestaan dat hij er pijn van zou voelen.
Toen op maandag de predikers opnieuw bij hem kwamen en met hem streden zoals eerder, trachtten ze hem van zijn geloof te doen afvallen, eraan toevoegend dat als hij niet zou verzaken, hij de volgende dag met de dood zou worden gestraft.
Haslibacher antwoordde moedig: "Ik ben bereid liever om mijn hoofd af te laten slaan, veeleer dan af te vallen van mijn geloof."
Daarop, toen de predikers hem verlieten, en hij 's avonds in een diepe slaap viel die tot middernacht duurde; er wordt gezegd dat hij een droom had waarin hem werd getoond dat ze hem zouden onthoofden (waardoor hij plotseling was ontwaakt), en hem op een bijzondere manier werd bekendgemaakt, dat hij met het zwaard zou worden gestraft, maar dat er drie speciale tekenen zouden gegeven worden, waardoor zijn onschuld voor de mensen zou verschijnen.

OPMERKING – Er wordt verwezen naar drie tekens, die echter niet worden genoemd, maar worden gegeven in de hymne (de laatste van de Gesangbuch der Taufgesinnten). Wij zullen om dit verslag af te ronden hier deze hymne invoegen.

We voegen er echter aan toe dat noch deze hymne - noch de lijst van Zwitserse martelaren, gekopieerd door Hans Loersch, die erop volgde, - in de Holland-edities van de Martelaren-spiegel, maar later in de Duitse edities werden toegevoegd.

… Ze brachten hem haastig naar een herberg, en zetten hem vlees en drank voor.
De beul was aan zijn zijde in de hoop dat de angst voor de dood hem misschien nog van zijn geloof zou doen afzien. Maar Haslibacher zei tegen de man: "Eet, drink en maak feest terwijl je kunt. Want hoewel je op deze dag mijn schuldloze bloed offert, stijgt mijn ziel naar God."
Hij zei verder: "De Heere zal drie tekenen laten zien, om u duidelijk te laten weten dat ik onschuldig ben.
W*anneer mijn hoofd is afgeslagen, zal die op mijn hoed vallen en lachen. Het tweede teken is te zien op de zon. U zult een rode gloed zien wanneer het klaar is. En het derde moet u opletten, de zon zal net als mijn bloed, rood zijn, en ook een gloed geven op de stad – als mijn bloed vergoten is."*
De rechter belastte de heren: neemt van deze drie tekenen acht, en onthoud het als dit alles gebeurt. Enz.

De hymne die ook in de Duitse taal verschijnt, wordt hier volledig gegeven.

Geef oor, vriendelijke vrienden en help wie kan,
om te zingen over een bejaarde man,
die afkomstig is van Haslibach;
Vandaar dat hij Haslibacher heette,
en woonde in de parochie Summiswald.

Omdat onze lieve Heer toestemming gaf,
aan mannen om hem als een boef te beschuldigen,
vanwege zijn ware geloof;
Vandaar bonden zij hem met strenge strengheid,
en leidden hem naar de stad Bern.

En hoewel hij hier gevangen zat,
en gemarteld werd met zware martelingen , omdat hij
vasthield aan zijn geloof;
Toch bleef hij standvastig,
in marteling, angst en pijn.

Op een vrijdag morgen, hij zei: let op mijn woorden,
er kwamen enkele ontwikkelde heren,
in zijn gevangenisruim;
En in het geschil deden zij dienst,
dat hij uit van geloof zou ophouden.

Onze Haslibacher toen en daar,
stuurde al hun gebrabbel de lucht in,
want aldus zei hij meteen: "
Mijn geloof zal ik nooit verlaten, ook al
moet je leven en lichaam nemen."

Op zaterdag kwamen deze geleerde mannen weer
in zijn gevangenis,
en aldus spraken zij met hem:
"Je moet je ketterij afwijzen,
anders zul je onthoofd worden."

Onmiddellijk antwoordde hij met een moedig hart:
"Hiervan zal ik niet meer aftrekken,
maar ik zal me daar stevig aan vastklampen;
want God aanvaardt mijn geloof als juist
en Hij zal mij beschermen door Zijn macht."

En toen het donker-gewaad van de nacht werd verspreid,
kwam Gods engel met macht en zei:
In het oor van Haslibacher:
"Dit is van God die mij tot u zendt,
om u te troosten voor uw einde."

"Bovendien zal ik u adviseren,
niet wankelend in uw geloof,
maar blijft sterk;
want God aanvaardde uw geloof -
Hij zal uw ziel bewaren en verlichting brengen.

"En hoewel zij met het zwaard dreigen
om u te executeren, laat hun woord
in u geen ongenoegen veroorzaken.
Want aan uw zijde zal Ik blijven
om u te helpen van alle pijn."

En dus wederom, toen maandag kwam, gingen
die mannen van priesterlijke bekendheid
naar Haslibacher,
en bedroefden hem met woorden; ze wilden,
dat hij zijn geloof zou ontkennen.

"Zo niet," zeiden ze, en meenden het ook,
"de dag van morgen brengt u de dood."
Maar Haslibacher zei:

"Dit lichaam dat kunt u doden -
ik zal mijn hoofd geven, maar niet mijn geloof."

Toen de nacht opnieuw haar mantel spreidde,
viel diepe slaap op zijn vermoeide hoofd,
Tot de klok twaalf uur sloeg.
Hij droomde dat hij bij daglicht was,
geleid om daar te worden onthoofd.

Dit maakt hem ook wakker, en alles is
rondom hem licht.
Een boek voor hem ligt,
en de heilige stem van de engel legt uit:
"Lees wat dit kleine boekje bevat."

En wanneer hij het boek leest, ontdekt hij
dat zijn kwelgeesten hun gedachten hebben bepaald,
dat zij hem zouden onthoofden.
Maar God liet drie tekenen verschijnen
om het onrecht te tonen dat hij zou moeten dragen.

Toen hij het tot het einde had gelezen,
daalde de duisternis van de nacht weer af,
zijn oogleden dicht en sliep,
'Tot het daglicht deze moordende mannen weer
in zijn gevangeniscel bracht.

"Goedemorgen vriend," hoort hij van hen,
met dank, alsof de groet zijn oren ontmoet.
Toen zeiden zij tot hem:
Dat hij het goddelijke woord moest horen,
of zich zou verheugen op de kosten van de beul.

"Hierom zal ik mijn geloof nooit meer loslaten,
het Woord van God weet ik heel goed;
geef ik mijn zaak aan God;
maar diepe spijt vervult mijn hart, '
Door die schuldige moet ik vertrekken.'

Ze leidden hem haastig naar een herberg,
en vlees en drank voor hem geplaatst,
De beul aan zijn zijde
Die diepe walging en angst voor de dood,
zou hem kunnen doen afzien van zijn geloof.

Sprak Haslibacher tegen de beul:
"Eet, drink; maak vrolijk zolang je kunt,
want hoewel je op deze dag
mijn onschuldig bloed opoffert,
stijgt mijn ziel sneller naar God."

Hij zei verder: "De Heer zal
Drie tekenen tonen, om u duidelijk te laten weten
dat ik onschuldig sterf;
want wanneer mijn hoofd is afgeslagen, zal het
in mijn hoed vallen en ikzelf lachen.

"Het tweede teken in de zon
U zult duidelijk zien wanneer het gedaan is;
En van het derde, let op
De zon zal, net als mijn bloed, rood zijn;
de stad zal ook bloedrood afschijnen.

"De rechter voor de heren verordende:
van deze drie tekenen moet u godvruchtig opletten.
Onthoud ook dit:
dat als dit alles zal gebeuren,
het eeuwige wee van uw ziel zal werken.'

Toen hij klaar was met zijn voedsel,
namen ze zijn handen om ze vast te binden;
Toen Haslibacher zei:
"Bid, Lorenz, luister naar mijn pleidooi,
en laat mijn handen vrij van boeien."

"Ik ben er nu klaar voor en verheug me,
dat u mij mijn keus hebt gegeven
om te sterven en van hieruit weg te gaan.
Maar Heer, toon genade aan hen,
die mij vandaag tot de dood veroordelen."

Toen hij eindelijk het blok had geconfronteerd,
trok hij zijn hoed af en liet deze
vóór de menigte plaatsen.
"Vriend Lorenz luister, naar mijn gebed;
Ik smeek mijn hoed hier te laten liggen."

Hiermee boog hij zijn knieën in gebed,
en toen hij het Onze Vader daar
ernstig had gebeden,
zei hij: *"Aan God heb ik mijn zaak gegeven,*
handel nu volgens uw wetten."

Wanneer het zwaard neerdaalde ... ziet, het hoofd
valt in zijn hoed, zoals hij had gezegd.
En alle tekenen werden gezien -
de zon was rood en zag eruit als bloed;
de stads vertoonde een karmozijnrode gloed.

Verbaasd zei een oude vader:
'De Wederdoper lacht, hoewel hij dood is.'
Toen zei een andere vader:
"Als je deze Doper had laten leven,
zou je niet eeuwig moeten treuren."

Met één akkoord zeiden de mensen:
"Voortaan zullen we geen Dopersbloed vergieten."
Toen zei een bejaarde vader:
"Als je niet had gehandeld tegen mijn wil,
zou deze Doper nog steeds leven.'

De beul hoorde ook zeggen:
'Het is onschuldige bloed dat ik vandaag heb vergoten'.
Toen zei een oude vrouw:

"De mond van de Wederdopers lachte,
wat zeker op Gods toorn over ons wijst."

Hij die deze kleine hymne componeerde,
ontving zijn dood, zwak, in de gevangenis,
om een zondige menigte te behagen.
Ze brachten hem pen en inkt om te schrijven,
en dus riep hij ons allen "Goeden nacht."

271. MARTELARENLIJST VAN BERN

OPMERKING - Aan het einde van de **Duitse editie van de Martelarenspiegel** werd een uittreksel ontvangen en ingevoegd dat Hans Loersch uit het Torenboek in Bern had nagemaakt en die door Christian Kropff is bewaard; hetzelve leest als volgt:

In Berne werden de volgende personen geëxecuteerd voor het geloof: in het jaar 1528: **Hans Seckler,** een meubelmaker en hoedenmaker, in Aarau.
In het jaar 1529: **Conrad Eicher** van Straffisburg; twee gelovigen van de Heerlijkheid Bix; een **ketellapper** uit de Emmenthal; **Ulrich Schneider**, van Luetzgenpfluche; een **jonge knaap** uit Wallis; **Hagerly**, van de Heerlijkheid Alburg.
In het jaar 1536: 2 mei, **Moritz Losenegger.**
In het jaar 1537: **Bernhard Waelty** van Ruederswil, op 7 juli; **Hans Schweitzer** van Ruegsau, **Juerg Hoffser** van Obergallbach, van de Heerlijkheid Siegnau op 28 augustus, **Ulrich Bichsel; Barbeli Willher** van Hassli; **Barbeli** zur Studen van Summiswald; **Catharina Friedli** Imhoff; **Verena Issoli** van Schuelbah van de Heerlijkheid Seignau; **Ulrich van Ruegsau.**
In het jaar 1538: **Cunas Seidenkohen** van Konstanz, op 28 maart; Peter **Stucki,** bij Wimmis op 16 april; **Ulrich Huben** van Rietenbach van de Heerlijkheid Seignau; **Hans Willer,** in augustus; **Elsbeth Kuepfer** van Summiswald; **twee vrouwen**, op 28 mei, die van Summiswald, de andere van Hoestetten; **Peter Wessenmiller** van Wimmis, op 7 september; **Stephen Ruegsegger,** op 8 december, die werd geëxecuteerd bij Einygen; **een van de** Heerlijkheid Seignau; **een van** Summiswald; **Rudolph Isolly** uit de Tannenthal.
In het jaar 1539: **Lorenz Aeberly** van Gruenau, op 3 juni; **Hans Schumacher** uit de Aargau, uit Wuemistern.
In het jaar 1542: **een van** Oberbip, op 1 mei; **Peter Ancken** van de Siebenthal.
In het jaar 1543: **Christian Oberlen**, op 17 september **Hans Ancken** uit Ausseldingen; **Waelty Gaerber** op de Striethalter, van de Heerlijkheid Seignau.
In het jaar 1571, op 20 december: **Hans Haslibacher,** van de Heerlijkheid Summiswald, die in Haslibach werd geëxecuteerd.

PLAKKATEN TEGEN DE WEDERDOPERS IN ZWITSERLAND EN ACTIE'S VAN DE STATEN GENERAAL DAARTEGEN

272. EEN EDICT DOOR DIE VAN BERN TEGEN DE WEDERDOPERS OP 9 AUGUSTUS, 1659

De vervolging hield niet op met de gevangenneming van de bovengenoemde zeven vrienden in Bern, (nl. ULY BOOGAERT, ANTHONY HINNELBERG, JEGLY SCHLEBACH, HANS ZAUG, ULY BAUMGAERDIER, CHRISTEN CHRISTIAENS; EN RHODE PETERS, 1659.
Maar zij gingen verder met hun gewetensdwang, en bijgevolg met de uitoefening van hun woede; in die zin dat ze ook gericht waren op degenen die waren verspreid en rondliepen als schapen zonder herder.
Tegen hen, op 9 augustus van het jaar 1659, werd in de vergadering van de Raad van de stad Bern een bepaald edict opgesteld, bevestigd en ook verkondigd, dat de lichamen en goederen van de eerder genoemde, arme, zwervende en gekwelde mensen, zowel leraren evenals de onderwezenen. Het luidt als volgt:

Uittreksel van een Plakkaat, uitgegeven door die van Bern tegen de Wederdopers

De leraren, van wie een of meer door nauwkeurige naspeuring kunnen worden aangehouden, zullen terstond door de Schout hier naar ons Weeshuis worden gebracht, voor bewaring; opdat de nodige stappen voor hun bekering daar kunnen worden ondernomen, of, als zij hardnekkig blijven, een goede straf worden uitgeoefend. In de tussentijd zullen de officiers hun bezittingen in beslag nemen en een inventaris daarvan aan ons of aan de door ons aangewezen bestuurders voorleggen.
Nu, tussen degenen die geen leraren zijn, maar gewoon hun aanhangers en volgelingen, evenals tussen de hardnekkige en koppige, en de eenvoudige of zwakken en onervarenen, zal dit verschil worden gemaakt, dat met de voormalige meer strengheid moet worden gebruikt, maar met deze meer zachtheid.
Degenen echter, evenals deze, zullen onze officieren en predikanten samen, vriendelijk, ijverig en stipt onderzoeken en onderzoeken, met betrekking tot het leven, de conversatie en het geloof van hun en hunne medegelovigen; hen eraan herinneren en overtuigen vanuit het woord van God over hun dwaling, en hen aantonen met de juiste discretie en voorzichtigheid, hun beloofde plicht jegens God, Zijn Woord, de prediking van dezelfde, heilige Doop en het heilige Avondmaal en de catechisatie der kinderen, en ook tegenover hun door God aangestelde christelijke Overheid, trouw en loyaliteit jegens hun land, samen met andere vereiste dingen, en ze goed te herinneren, zodat ze te allen tijde deze dingen kunnen uitvoeren.
Als dan door zulke vriendelijke woorden, onderricht en vermaning, sommigen op de ware weg teruggebracht zullen zijn, zodat er hoop is op hun hervorming en bekering, dezelfde zal en kan zonder enige andere afzwering, of zonder enige eed af te leggen, in vrijheid gesteld worden, met een goede vermaning, en de kosten betalen, en als bekeerde leden, genadig worden teruggenomen in de schoot van de kerken; zonder dat dit verdere berisping, haat, minachting of iets dergelijks veroorzaakt, maar veeleer lof voor hun gehoorzame terugkeer.
Dan zullen, zodra deze mensen zijn teruggekeerd, de predikers van die plaats hun preken opdragen, om ze na hun bekering te versterken, en ernstig alle anderen in het algemeen vermanen, veeleer om deze mensen te eren, prijzen en liefhebben rekening

houdend met hun bekering, dan dat zij hen daarom in geen geval moeten haten, verachten en beschimpen. Verder zullen ze hen een goed voorbeeld geven, door een onberispelijk leven en een gesprek, door vroomheid en eerlijkheid, in de hoop, dat op deze manier de rust gemakkelijker gewonnen kan worden en, zonder angst, teruggebracht kan worden naar de ware manier.

Maar voor hen die geen enkele waarschuwing, instructie of vermaning aanvaarden, maar ongehoorzaam en koppig blijven, evenmin afstand zullen doen van of afwijken van hun dwaling, zal de straf van verbanning die hen is opgelegd worden aangekondigd, en hun onwrikbare koppigheid en verworpenheid worden bekendgemaakt aan de bestuurders door ons aangesteld over deze aangelegenheden van de Doopsgezinden, zodat onze verdere bevelen met betrekking tot deze te verwachten zijn.

En wanneer dergelijke koppige, dwalende personen, op het bovengenoemde rapport, door de Rechtbank zijn veroordeeld, is het onze bedoeling, mening en opdracht: dat zij, onder een veilige escorte, naar de grens worden geleid en door een belofte, in plaats van een eed (omdat ze geen eed zweren), volledig verbannen uit ons land en onze Heerschappij, tot hun schijnbare bekering; en als zij, niettegenstaande de verbanning, niet-bekeerd terugkeren, en worden vastgehouden, en nog steeds niet herroepen, maar hardnekkig volharden in hun dwaling als voorheen, zullen zij, zo vaak als dit gebeurt, publiekelijk worden gegeseld met staven, gebrandmerkt en opnieuw, zoals eerder, verstoten en verbannen uit het land.

Deze welverdiende straf is gebaseerd op de volgende redenen en argumenten:

1. Alle onderdanen zijn, zonder tegenstrijdigheid, verplicht om hun natuurlijke, door God gegeven Overheid, waarheid en trouw te tonen, en om dergelijke hulp of trouw met een eed te bevestigen; maar degenen die zulk een eed van trouw niet zullen afleggen, worden niet erkend als onderdanen, noch getolereerd in het land, vandaar de Doopsgezinden, die deze botweg weigeren, noch in enige staat mag of zal worden toegestaan om in het land te blijven.

2. Net zo min kunnen ze worden herkend en getolereerd als onderdanen, die niet zullen erkennen (zoals onderdanen moeten erkennen), dat hun Overheid van God en met God zijn, zonder welke erkenning kan er geen gehoorzaamheid zijn; maar zoals de Doopsgezinden niet willen toegeven, dat het ambt van magistratuur verenigbaar is met het christendom (of kan bestaan in de christelijke gemeente), daarom kunnen ze ook niet worden getolereerd in het land.

3. Alle onderdanen zijn verplicht om hun land te verdedigen en te beschermen, als zijnde onze aller moeder, ja, om hun eigendom en bloed ervoor op te offeren; vandaar degenen die, in tegenstelling tot het bevel, weigeren dit te doen, niet kunnen worden toegestaan in het land en zoals de Wederdopers dit ten volle weigeren, kunnen zij niet worden getolereerd in het land.

4. Alle onderdanen zijn gebonden, volgens de leer van de heilige apostel Paulus, om voor de gemeenschappelijke steun van hun land, tienden, gebruiken en belastingen te maken; en degenen die weigeren dit te doen, kunnen niet worden getolereerd in het land. Daar echter de Doopsgezinden, hoewel ze niet weigeren om deze dingen te doen, maar het doen door angst, maar nochtans onderwijzen, dat om dit te nemen, niet verenigbaar is met het Christendom; welke leer, als die het overwicht zou verkrijgen, gemakkelijk kwade vruchten zou kunnen voortbrengen; daarom kunnen dergelijke mensen niet onder een regering worden geplaatst (of getolereerd).

5. Aangezien de magistratuur, zoals dezelfde apostel leert, van God wordt gegeven als een wreker, op hen die kwaad doen, vooral op moordenaars, verraders en dergelijke,

moeten de onderdanen dit aan hun Overheid bekendmaken; maar zij die zich niet zullen verplichten om dit te doen, kunnen niet gerekend worden tot de gelovige en gehoorzame onderdanen; nu omdat de Doopsgezinden weigeren om een van hen aan de Overheid bekend te maken, kunnen ze niet worden getolereerd.

6. Degenen die weigeren zich te onderwerpen aan de heilzame verordeningen en statuten van de Overheid van het land, of juist rechtstreeks tegen hen handelen, kunnen nog minder worden getolereerd. Nu zijn de Doopsgezinden zulke mensen; want zij handelen en beledigen de zo noodzakelijke en niet minder voordelige verordeningen van de Overheid, op de volgende manieren:

1. Ze prediken zonder de roeping en bevestiging van de Overheid.
2. Ze dopen in hun gemeenten zonder de roeping en het gezag van de Overheid.
3. Ze verdraaien de Kerkelijke discipline (of hebben andere kerkelijke voorschriften) in strijd met de openbare verordeningen van de Overheid.
4. Ze wonen geen vergaderingen (van de Kerken) bij die op zondagen of Biddagen worden gehouden.

Vandaar dat, omdat zij, zoals getrouwen onderdanen, aan dergelijke instellingen en verordeningen zich moeten onderwerpen, die overeenstemmen met het Woord van God, en minachtend daartegen handelen, zijn ze niet waardig om in het land te leven.

Om deze vele en zeer belangrijke redenen zijn we volledig geresolveerd, en zouden we iedereen dit ter harte doen nemen, dat ze voortdurend en onverwijld doorgaan met een dergelijke verbanning en de straffen die daarop betrekking hebben, tegen alle aanhangers en volgelingen van deze dwalende en (vanwege veel kwaad) zeer gevaarlijke, slechte sekte; dat hetzelve geen vooruitgang mag maken, laat staan aanwas mag ontvangen, maar dat dezelve [sekte] met alle mogelijke middelen, volledig kan worden afgeschaft, en het land ervan worden bevrijd; waarop we ons dan in genadig vertrouwen.

Als we dus de eigendom van dergelijke ongehoorzame mensen verbannen, evenals van degenen die zijn weggelopen, zal hetzelve, na berekening van de opgebouwde kosten, worden verdeeld met de gehoorzame vrouwen en kinderen, en het genoemde deel, of het nu gaat om echte of persoonlijke eigendommen, nadat onze functionarissen het in beslag hebben genomen, zal een inventaris daarvan aan de voornoemde bestuurders ter hand gesteld worden, opdat dergelijke eigendommen naar eigen goeddunken kunnen worden beheerd, het jaarinkomen daaruit wordt getrokken en, als de verbannen of voortvluchtige personen niet meer terugkeren, maar sterft onbekeerd in hun dwalingen, dezelve worden ons toegerekend met volkomen recht en bij vonnis.

Zo zal het ook gedaan worden met betrekking tot de eigendommen van de vrouwen en kinderen van Wederdopers, die met hen zijn meegegaan, hoewel zij niet werden beschouwd als aanhangers van de sekte.

Hiermee verklaren en verbieden wij eveneens met dezelfde striktheid dat niemand, wie hij ook is, huisvesting of onderdak zal bieden aan inwoners of buitenlandse Wederdopers, ongeacht of ze familie van hen zijn of niet; of om hun ontmoetingen, prediking, enz. aan te moedigen, door ze het gebruik van huizen of schuiten te geven, of door hen met middelen te helpen; of, in de toekomst, om welke gemeenschap dan ook met hen te hebben, hetzij schriftelijk of mondeling; of in elk geval om hen hulp te verlenen op het gebied van geld, voorzieningen en dergelijke, noch in het geheim noch in het openbaar; - maar integendeel, we vermanen elk van onze onderdanen ernstig, wat ze ook kunnen vernemen over hen, door te schrijven, door boodschappers, of mondeling, terstond hetzelve te melden aan de hoge Schout, dat hij zichzelf volgens deze onze regelen, verordeningen tegen overtreders, voor elke overtreding waaraan zij schuldig worden bevonden, met de onveranderlijke boete van honderd gulden gestraft

worden; of, in het geval zij niet in staat zijn om het te betalen, met arbitrale straf voortgaan; op welk laatste punt, zal iedereen, tot verdere informatie, gewaarschuwd worden door een speciale proclamatie gelezen vanaf de kansel.
Gegeven in onze raadsvergadering, op 9 augustus, 1659.

Folio 832

273. WAT VOOR DE LAATSTGENOEMDE GEVANGENEN IS GEDAAN, 1660

Dat Plakkaat werd overal opgesteld en verkondigd, vooral in de omgeving van Bern, en veroorzaakte heel veel verdriet, zowel voor degenen die al gevangen waren, als voor de rest die nog steeds buiten banden waren; aangezien, zoals het leek, het nu op handen was, dat het gehele resterende licht van de Waarheid, dat het meest heerlijk in deze gebieden was ontstaan, zou worden gedoofd, en zelfs het fundament en de wortel van de liefelijke bloem van de ware christelijke gemeente volkomen uitgeroeid werd en vernietigd.
Maar in de tussentijd gebeurde het dat bovengenoemd edict onder onze aandacht kwam, in de originele Zwitserse taal, en ook in het Nederlands vertaald; waardoor er in ons, en in vele andere van onze geloofsgenoten in de provincie Holland, betrouwbare informatie werd verkregen met betrekking tot hetzelve, waardoor ontstond een innerlijke genegenheid, liefde en mededogen voor de verontruste Zwitserse vrienden, die daardoor ernstig werden bedreigd.
Vandaar dat het in februari van het jaar 1660 besloten en bepaald werd dat aangewezen personen, medegelovigen van ons geloof, uit de steden Dordrecht, Haarlem, Amsterdam, Gouda en Rotterdam, Leiden naar Gravenhage te zenden, tot het Hof van Holland, waar hun Hoge Machtigheden, de Heren Staten-generaal, toen hun speciale vergadering hielden; met het doel, dat het leed van de Zwitserse Doopsgezinden aan hen bekend zou worden gemaakt, en gunstige aanbevelingsbrieven mochten worden verkregen, gericht aan de steden Bern en Zürich, voor de vrijlating, of op zijn minst verlichting van de toestand, van de mensen die daar werden vervolgd.
Daarop verschenen diegenen die vanuit de bovengenoemde steden waren uitgezonden samen in Gravenhage, ongeveer 18 februari, van hetzelve jaar. Deze hadden zeer spoedig in de juiste vorm een nederige smeekbede gemaakt (die al was opgesteld, maar nog niet door iedereen was ondertekend) - ondertekenden het, en tot het einde van het voornoemde, leverden zij het over aan hun Hoogmogenden.
Deze, als vriendelijke vaders en vriendelijke Voedsterheren van de ellendige, arme en onderdrukten, hadden zo'n grote belangstelling voor de zaak, dat zij onverwijld onmiddellijk besloten om te voldoen aan wat was gevraagd in de eerder genoemde smeekbede.
Vandaar dat drie documenten werden opgesteld door de volgorde van hun Hoge Machtigheid.

De eerste aan de heersers van de stad Bern, voor het vrijlaten van de gevangenen, enz.

De tweede aan die van Zürich, voor de restitutie van het eigendom van de gevangengenomen, overleden en verdreven Wederdopers (van wie we ook in dit verband melding hebben gemaakt in dit boek), die ze al vanaf het jaar 1635 in hun bezit hadden gehouden.

De derde, als paspoort voor Adolph de Vrede, die nu naar Bern en Zürich in Zwitserland zou reizen, ten behoeve van de Nederlandse Wederdopers, of

althans in de naam van degenen die de hiervoor genoemde smeekbede hadden opgesteld, en vervolgens de aanbevelingsbrief verkregen van hun Hoge Machtigheid; om de eerstgenoemde twee documenten aan de heren daar te bezorgen, tot het einde voornoemd.

Deze zijn de drie documenten.

Aangezien we ware kopieën daarvan hebben ontvangen, zullen we, wat betreft deze kwestie in het bijzonder, de goedwillende lezer presenteren, en hun een plaats in dit boek geven, als een prijzenswaardig gedenkteken van wat de Staten-Generaal van deze gezegende Verenigde Nederland hierin heeft gedaan.

274. BEMIDDELING DOOR DE STATEN GENERAAL VAN NEDERLAND VOOR DE VERDRUKTE ZWITSERSE BROEDERS

DE STATEN, ETC.
Aan de stad Bern in Zwitserland,

Edele, zeer respectabele, wijze, verstandige heren, vooral goede vrienden en naburen.

Uit de klachten van, diverse personen, gedelegeerd door hun respectievelijke gemeenten, die hier in dit land Mennonisten, burgers en inwoners van de steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Amsterdam, Gouda en worden genoemd, alle gelegen in de provincie Holland, hebben we vernomen, dat hun geloofsgenoten, onder de naam van Wederdopers, grotelijks vervolgd worden in Berne, en daarom, op grond van zeer rigoureuze edicten die tegen hen zijn uitgevaardigd, waardoor het hen niet alleen verboden is om in het land te blijven wonen, maar het is zelfs niet toegestaan om ergens anders heen te gaan met hun families en goederen, hoewel ze niet beschuldigd kunnen worden van enige misdaad. Enz.

… Ondertussen bidden we God de Almachtige: Nobele, etc.

In Den Haag, 19 februari 1660.

Dit komt overeen met de notulen die zijn bewaard in de Griffie van hun Hoge Mogenden.

J. SPRONSSEN.

Naast dit schrijven van hun Hoge Mogenden aan de heren van Bern, werd ook het volgende opgesteld voor die van **Zürich,** die (met uitzondering van een paar woorden die in het voorgaande zijn uitgedrukt en daarom niet hoeven te worden herhaald), hier zullen presenteren,

DE STATEN, ETC.
Aan de stad Zürich in Zwitserland

Edele, zeer respectabele, wijze, verstandige heren, vooral goede vrienden en buren.

Enz. Enz.

Naast de eerder genoemde twee brieven van de Staten-Generaal aan de heren van Berne en Zürich, die dezelfde dag dateren, namelijk 19 februari 1660, volgde er nog een derde brief, op 9 maart van dezelfde jaar, gedeeltelijk als een paspoort voor de ambassadeur en drager van de twee brieven aan de steden Bern en Zürich, en deels om de naburige

Machthebbers in en rond die gebieden te verzoeken de zaak te bevorderen ter bescherming van de Doopsgezinden. De inhoud ervan is als volgt

COPIE
De Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden, aan allen die dit zien of horen lezen, saluut!
Enz. Enz.

Gegeven in onze vergadering, onder onze handen en zegel, en de handtekening van onze Griffier. In Den Haag, op 9 maart 1660.
JOHAN BARON VAN REEDE, op Renswoude
Op bevel van de Hoge Heren Staten-generaal, bij afwezigheid van de Griffier.
J. Spronssen.

Afgezien van hetgeen gedaan was door de Hoogmogenden, voor de vrijlating. of althans tot verlichting van de toestand van de vervolgde Zwitserse vrienden in de gebieden van Bern en Zürich, hebben ook enkele afzonderlijke steden van de Verenigde Nederlanden, met name in de provincie Holland, zich oprecht verzet tegen de dwang uitgeoefend op het geloof en de beoefening van het geweten, hun Religieverwanten in Zwitserland berispt, met name de heersers van de stad Bern, en vermaanden hen tot zachtaardigheid; maar dit alles op een beleefde, vriendelijke en bescheiden manier.

Om hiervan niet te veel bij te brengen, zullen we niet het geheel citeren, maar alleen datgene wat de burgemeesters en bestuurders van de stad hiertoe in het Latijn hebben geschreven en naar de Regenten van Bern, die, vertaald in de Nederlandse taal, voldoende uitdrukking geven van de zin van het geheel, wat wij de goewillende lezer presenteren.

Fol 835
COPY (Vertaald uit het Latijn)

275. **Aan de Regeerders en Raden van de stad en de Republiek van Bern, wensen de burgemeesters en Regenten van de stad van Rotterdam wens alle heil en voorspoed**

Edele, eervolle, zeer hooggeachte heren, waardeerde vrienden.
Het is maar een paar dagen geleden dat ons werd gepresenteerd door de oudsten van de gemeente, die van hun voorganger, Menno, de gemeente van de Mennonieten wordt genoemd, een verzoek, in de naam van de gemeente, met lange klachten; dat hun medegelovigen, ***onder de HATELIJKE naam van Wederdopers***, met dergelijke woede in uw E.E. stad worden vervolgd, dat zij, als gevolg van de edicten, niet toegestaan zijn (hoewel ze onschadelijk zijn en niet beschuldigd van misdaden), met hun bezittingen en tijdelijke gelegenheden uit uw E.E. stad en jurisdictie, en elders vertrekken, ja, dat sommigen, alleen uit haat tegen hun geloof, van hun goederen worden beroofd, en in de gevangenis worden opgesloten.
Zij, de smekelingen, vragen, dat wij, door onze tussenkomst, trachten te waken, om, indien mogelijk, de straffen af te keren die tegen hun broeders zijn verordend; waarvan hun verzoek, gebaseerd op rechtvaardige argumenten, indien ze al op de waarheid zijn gegrond, wij vanwege onze plicht en ons ambt niet konden negeren.

Daarom vragen wij uwe E.E. zeer gewaardeerde heren, ja, wij bidden Uwe E.E. omwille van religie en het geloof in Christus; wat we gemeen hebben met uw EE, dat uw EE tevreden zou zijn, ofwel om de voornoemde buitengewoon strenge Plakkaten tegen de onschuldige, dwalenden of omzwervenden, gesmede Plakkaten af te schaffen, of, als uw E.E. dit niet verenigbaar zou achten met de toestand van uw Staat, waarvan het oordeel toebehoort aan uw E.E., zou op zijn minst toestaan dat de ellendige mensen, na het verkopen van hun onroerend goed, en het regelen van hun zaken, met hun middelen kunnen vertrekken daarheen waar zij meer rust en veiligheid kunnen verwachten.
Wat ons betreft, eervolle heren, we hebben sinds de oprichting van deze stad altijd kunnen vaststellen dat deze klasse van mensen vrij veilig kan worden getolereerd in de Staat, zonder de Republiek te schaden.
En daarom moeten we Prins Willem van Oranje erkennen, met een gezegende herinnering, die door zijn moedigheid voor ons ***gewetensvrijheid heeft ingesteld***, die de beden en de verkeerde ijver van een klasse van kwaadwillende mannen nooit werd bewogen, om de Mennonieten alle burgerlijke privileges te weigeren.
En waarlijk, we hebben er tot nu toe geen spijt van gehad, en nooit gevonden hebben, dat de Mennonieten, onder de dekmantel van de religie (die op zichzelf alleen schadelijk is voor alle republieken), ooit iets in de Staat hebben willen brouwen; maar, integendeel, dat zij altijd met een opgewekte en gewillige geest schattingen en belastingen hebben voldaan, en alles wat een onderdaan zijn Prins verschuldigd is, ja, dat zij met hun zeer vrijwillige bijdragen, de Gereformeerden die elders vervolgingen ondervonden, hebben verlicht en nog onlangs de Vaudoisen, onze geloofsgenoten, toen zij voor hun geloof, door de Hertog van Savoye door het ophitsen van de dienaars van de Paus, zo jammerlijk mishandeld zijn. Enz. Enz.

… Het is niet voor ons verborgen, zeer gewaardeerde heren, dat bepaalde boosdoeners, door een verkeerde en perverse ijver, proberen uw EE te overtuigen met argumenten dat het tolereren van de Mennonieten schadelijk is voor de republiek; maar ze doen dit met zulke argumenten, waarvan het gewicht nooit voldoende was om ons te verleiden, om de Doopsgezinden te onderdrukken met strenge edicten.
Want, dat zij het kantoor van magistratie dat voor een christen wettig is, niet beschouwen, en zich religieus onthouden van het eedaflegging (waarmee twee punten in de eerste plaats worden aangeklaagd), dit kan niet schadelijk zijn voor de republiek; ziende dat zij de gehoorzaamheid aan de magistraten niet weigeren, aan wie, hoewel zij iets belastend bevelen, zij, gedwongen door hun geweten, zich verplicht achten te gehoorzamen; en zullen zo gebonden zijn aan hun naakte verklaring, dat zij, wanneer zij veroordeeld worden voor gebroken geloof en voor onwaarheid, bereid zijn om zich te onderwerpen aan de straf van meineed.
Welke dingen, zolang ze onveranderd voortgaan, kunnen we niet zien, welk kwaad de Republiek daar van mag verwachten.
Dat sommigen, door vrome of zelfs bijgelovige, angst, zich onthouden van het magistrale ambt en van het vloeken van eden, wat zullen degenen die er tegen zeggen, die onder de waarlijk heerlijke naam van de gereformeerden, de tirannie van de paus volgen, en onder de gunst van de voortreffelijke titels van reformatie en zuiverheid van het geloof introduceert het pausdom, met betrekking tot de wreedheid waarvan, zoals het in vroegere tijden werd gepraktiseerd, in deze stad, vooral tegen de Mennonieten, zo vaak als de herinnering eraan, bewaard in onze verslagen, lasten onze gedachten, onze zielen worden met afschuw gegrepen en we verheugen ons dat door het bloed dat in vroegere tijden is vergoten, onze halzen bevrijd zijn van het juk van de furieuze hoer.

Alle hooggeachte heren, als het goed wordt overwogen door uw excellenties, dan bieden wij u de hoop dat uw EE ofwel de strenge Plakkaten tegen de Mennonieten zal afschaffen, of, althans, naar het voorbeeld van die van Schaffhausen, een van de de Zwitserse kantons, en het voorbeeld van de rooms-katholieke prins van Neuburg, verlenen de getroffen, dwalende (of dwalende) personen voldoende tijd om hun zaken te regelen en zich elders te vestigen.
Welke, zeer gewaardeerde heren, wanneer het zal zijn gedaan, zal uw EE een handeling hebben verricht die voor God aanvaardbaar is, glorieus voor de naam Gereformeerd, heilzaam voor de dwalende (of dwalende), en aangenaam voor ons, die verenigd met je EE door de hechte band van religie, en in staat om als een voorbeeld te dienen voor allen die roemen over de heerlijke naam van de zachtaardige Verlosser.

We bidden God de Almachtige, om uw E.E. personen en Republiek te verlichten met de glans van Zijn waarheid, en u te bewaren in langdurige voorspoed.
In Rotterdam, 14 februari 1660,
Uw E.E. Hoogachtbaarheden, toegenegen vrienden, Burgemeesters en Regeerders van de stad Rotterdam, en uit derzelver naam.
W. VAN DER AA

Van Braght:
Dit was toen het prijzenswaardige en goede werk van onze hoge Overheid in dit land van de Staten-Generaal, evenals van de Overheid in bepaalde steden; heel anders dan de gezindheid van degenen die de voornoemde onderdrukkingen en vervolgingen hebben aangericht; daarom wensen en bidden we oprecht dat God, de Almachtige Heere, het moge behage hun Schild te zijn en een zeer groot Loon.

Voorwaar, iedereen zal beloning ontvangen volgens zijn werken. De martelaren die leden voor de waarheid van God, voor hun trouw en standvastigheid tot het einde; de vervolgers die de vromen hebben getroffen vanwege hun wreedheid en tirannie, als zij onbekeerd en zonder berouw stierven; de redders en bezorgers (dat zijn de goede Overheid) die probeerden om de onderdrukten en vervolgden te verdedigen, om hen te helpen, en om ze te redden van de klauwen en tanden van roofzuchtige, bloeddorstige, onredelijke mannen, valselijk genaamd, voor de zaligheid en bevrijding die zij met betrekking tot deze hebben bewerkstelligd voor de onschuldigen en onschuldigen.
In de tussentijd wensen we iedereen het lieve, zelfs onze vijanden; want door hun wreedheid worden de vromen beproefd, martelaars gemaakt en gebracht tot die staat die waarlijk en oneindig gelukkig maakt, namelijk tot het eeuwige en gezegende leven. Want dit is dankbaar, als een man voor het geweten jegens God verdriet verdraagt, onrecht lijdt. 1 Petrus 2: 19.

TERTULLIANUS schreef een bemoedigende troostrede voor de martelaren onder het Romeinse Rijk, anno 200,
Deze rede is als slot in dit gedrukte boek beschreven.
In deze digitale document wordt de rede hier niet bijgevoegd.

Fol. 837

Slot van het MARTELAARSBOEK deel 2 van T.J. van Braght

276. GEBED VOOR DE WERELDLIJKE OVERHEID

O, Gij God en Heer der heirscharen, die regeringen in alle landen hebt gesteld, vergeef het die Overheden die hun handen aan Uw heiligen hebben gelegd en de appel van Uw oog hebben aangeraakt; laat het bloed van hen die zij hebben gedood geen wraak over hen roepen, opdat Uw toorn tegen hen niet ontstoken wordt; laat hen in Uw grote gerechtigheid op hun geen schuld worden gelegd in Uw grote dag des oordeels, die hierna zal zijn.
Laat hen die nog niet ophouden te woeden tegen Uw schapen; en uw innig gekochte gemeente te verspreiden, maar laat hen terecht gebracht worden, zodat zij bekeerd worden voor hun dood, en van vervolgers echte navolgers van Uw gemeente worden.
Aan de andere kant, de Overheid die Gij in ons vaderland heeft gevestigd, het gezegende Nederland, die op dit moment vrij zijn van de dwang van het geweten, vrij van heerschappij over het heiligste geloof, en bovenal, vrij van het bloed van Uw dienaren en heiligen, wilt hen zegenen uit Uw hemelse woning, met de overvloed van Uw wijsheid en genade, waarvan U al jaren geleden een voorsmaak hebt laten proeven.
Laat uw gemeente, die geen uitwendig pantser, schild, zwaard of geweer heeft, rusten onder hun bescherming, als onder een schaduwrijke wijnstok of vijgenboom, in eerlijkheid en godsvrucht; opdat Uw volk vermenigvuldigd zal worden, en velen die nog steeds dwalen, geleid worden naar de ware, juiste en enige Weg die naar het leven leidt.
Leid ons zo in Uw wegen, dat wij in geen geval een struikelblok of belediging voor hen mogen zijn; opdat de vrijheid, die zij ons schenken in de praktijk van onze religie, die we aan U verschuldigd zijn, niet van ons afgenomen mag worden vanwege een onbehoorlijke wandeling door ons.
Laat onze kinderen en nakomelingen toch genieten (zoals het hen 't lieve is voor hun zaligheid), van deze aangename vrede die we ontvangen onder hun bescherming.
Och Heere God, sta toe dat geen van deze Overheden, of van degenen die door hen geregeerd worden, verloren gaan; maar dat zij allen worden bewaard en voor eeuwig worden gered, door Jezus Christus, Uw geliefde Zoon, Die geloofd en geprezen zij tot in der eeuwigheid. Amen.

Gedenk mijner, mijn God, ten goede. Nehemia 13: 31.

In Uw hand beveel ik mijn geest; Gij hebt mij verlost, o Heere Gij getrouwe God. Psalm 31: 5.

LITERATUUR

Abraham Philips Mellinus, geboren te Vlissingen, studeerde in Leiden waarna hij predikant werd de St. Anthonypolder en Cellershoek. Daar schreef hij het:
Groot rechtgevoelende Christen Martelaarsboek, algenoegzaam vervattende een kerkelijke geschiedenis van de opgang, voortgang en ondergang der vervolgingen, enz., alles uit de H. Oudvaders en getrouwe kerkelijke historieschrijvers bijeenvergaderd en in orde gesteld. 1e deel. Te Dordrecht 1619. In folio. Gangbare titel was: **GROOT MARTELAARSBOEK**

Dit 1e deel waarin de grote geleerdheid door de straalt, loopt tot 1520. De regering van Dordrecht wie hij het had opgedragen gaf hem een geschenk van *f* 120.
Mellinus werd 9 november 1622 te Vlissingen begraven.
In december 1622 nam Balthazar Lydius predikant te Dordrecht op verzoek der classis van Zuid-Holland aan, om het andere deel van dit martelaarsboek te voleindigen; maar hij werd door de dood verhinderd zijn belofte te volbrengen. Mellinus' werk dat grote opgang maakte, wekte Roomsgezinde tegenschrijvers op, o. a. A. Van Geluwen: Ontleding van 3 verscheiden nieuwe Gereformeerde Martelaarsboeken, 3 delen met platen in kwarto, Antw. 1656; waarin hij poogde te bewijzen dat de martelaars de 1e 1000 jaren niet gereformeerd, maar Rooms-katholiek gestorven zijn.
Mellinus trad in het huwelijk te Vlissingen op 20 februari 1610 in ondertrouw met Gelandine W. Poussins. Na zijn overlijden hertrouwde zijn weduwe in 1625 met Mr. Jav. Miggrodius predikant te Middelburg.
Deze publicatie is niet op Internet beschikbaar

HET OFFER DES HEEREN
Dit Boec wort genoemt: ***Het Offer des Heeren, om het inhout van sommighe opgheofferde kinderen Godts*** . . . N.p., 1570: 605. naar de uitgaaf van 1570. Opnieuw uitgegeven te Amsterdam door Jan Everts Gloppenburgh; en Willem Jansz van Campen, 1591

THIELEMAN JANSZ. VAN BRACHT
Het offer des Heeren; met voorrede en toelichting van S. Cramer

Braght, Thieleman J. van. ***Het Bloedigh Tooneel of Martelaers Spiegel der Doops-gesinde of Weereloose Christenen,*** Die om 't getuygenis van Jesus haren Salighmaker geleden hebben ende gedood zijn van Christi tijd of tot desen tijd toe. Den Tweeden Druk. Amsterdam: Hieronymus Sweerts, 1685: Part II, 285.
Gangbare titel: **MARTELAARSSPIEGEL**
Zie voor volledige Engelse uitgave http://www.homecomers.org/mirror/index.htm.

THIELEMAN JANSZ. VAN BRACHT
DOOPSGEZINDE MARTELAREN. Te Middelburg, Gent en Brugge

THIELEMAN JANSZ. VAN BRACHT
HANS BRET, 21 JAAR, MET ENKELE GELOOFSGENOTEN GEMARTELD EN VERBRAND TE ANTWERPEN

T. J. van Braght

DOOPSGEZINDE MARTELAREN IN DORDRECHT EN BREDA. Met levensbeschrijving van Thieleman Janszoon van Braght 29 Januari 1625 – 7 October 1664

DE HERVORMING VAN DE DOOPSGEZINDEN IN ZEELAND EN VLAANDEREN. T. J. van Braght, Dr. C. Rooze-Stouthamer. **Decavele, Op 't Hof**
Deel 1. Hervorming in Zeeland met betrekking op de Doopsgezinden, ca. 1520-1572. Met verslag van martelaren
Deel 2. De eerste protestanten in de lage landen. Johan Decavele. Met verslag van martelaren
Deel 3. NADERE REFORMATIE *NU.* Studie over Doop en Belijdenis van het geloof. Prof. dr. W.J. op 't Hof

Door Dr. C. Rooze-Stouthamer
DE DOORBRAAK VAN DE HERVORMING IN MIDDELBURG

ADRIAAN VAN HAAMSTEDE
Historie der martelaren die, om de getuigenis der evangelische waarheid, hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655.

A. van Haamstede. Geloofsvervolgingen en geloofshelden bij de Waldenzen in Italië in 5 delen. Stichting Gihonbron

Waldenzen: KORTE HISTORIE VAN DE WALDENZEN EN FÉLIX NEFF
Stichting Gihonbron

JOHN FOXE
Beschrijving van de martelaren in de regeringsperiode van koningin Mary Tudor 1555 – 1558. Vertaald door Adriaan van Haamstede en beschreven in: De Historie der MARTELAREN

MARTELAREN IN HET ROMEINSE RIJK, DEEL I EN DEEL 2
VANAF DE TIJD VAN DE APOSTELEN TOT AAN DE TIENDE VERVOLGING 283.
Overgenomen uit: Historie der martelaren. Door A. VAN HAAMSTEDE.
En aangevuld met EEN GROOT AANTEL GEGEVENS van: **Eusebius, A. MOLLINUS, Van Braght, en anderen**

Françisco de Enzinas. Geloofsvervolgingen in SPANJE
Waaraan toegevoegd: Geloofshelden in Spanje

Francisco de Enzinas, vertaler van het Nieuw Testament in het Spaans
Gevangenschap en bevrijding. Verslag over de geloofsvervolgingen in Leuven, Brussel en andere plaatsen. Gedeeltelijk uit het Duits vertaald door J. Mathissen. Uitgegeven in Brussel. Ca. 1850. Verslag van diverse martelaren overgenomen uit de Mémoires van Enzinas, in het Nederlands verschenen met de titel: ***Bericht over de toestand in de Nederlanden en de Godsdienst bij de Spanjaarden,*** Vertaald door Ton Osinga & Chris Heesakkers. Uitgegeven door: VERLOREN, Hilversum, 2002

HET ROMEINS MARTELAARSBOEK
In het jaar 1927 vertaald door P. Romualdus van Delft. Opnieuw herzien volgens de Vaticaanse uitgave in 1948 door P. Adrianus van Bergen op Zoom.

WILLEM TE WATER, Predikant te AXEL.
DE HISTORIE DER HERVORMDE KERK te GENT, **Van haren aanvang tot derzelver einde; Mitsgaders een kort VERHAAL der GEREFORMEERDE DOORLUCHTIGE SCHOOL TE GENT. In het jaar 1578 tot het jaar 1584. Bijeengevoegd de Levensbeschrijvingen der naamruchtige PREDIKANTEN TE GENT**
Te UTRECHT, bij: GISBERT. TIEME VAN PADDENBURG, en ABRAHAM VAN PADDENBURG, Boekverkopers, 1756.
Toegevoegd: **POLITIEKE ACHTERGRONDEN.** Overgenomen uit: De Nationale Synode te Middelburg in 1581 door dr. R. H. Bremmer.
Toegevoegd: Van geletterde mensen en geleerde schoolmeesters in Gent
Ontuchtige monniken op de brandstapel in Brugge en Gent in 1578.
Overgenomen uit: DE EERSTE PROTESTANTEN IN DE LAGE LANDEN
Geloof en heldenmoed. **Door Johan Decavele**

H. Q. JANSSEN, PREDIKANT TE ST. ANNA TER MUIDEN:
DE KERKHERVORMING TE BRUGGE. **EEN HISTORISCH TAFEREEL VOOR CHRISTENEN, DIE VOEDSEL ZOEKEN VOOR DE GEEST EN OP GODS WEGEN LETTEN.** IN TWEE DELEN. EERSTE DEEL. TE ROTTERDAM, Bij VAN DER MEER & VERBRUGGEN. 1856.

Dr. I. M. J. HOOG
De Martelaren DER HERVORMING IN NEDERLAND tot 1566. Academisch Proefschrift. SCHIEDAM 1885

Johan DECAVELE.
DE DAGERAAD VAN DE REFORMATIE IN VLAANDEREN (1520-1565)
PALEIS DER ACADEMIËN, BRUSSEL. 1975

Joh. DECAVELE
De eerste protestanten in de Lage Landen. In 3 gedeeelten:
GELOOF EN HELDENMOED IN WAALS VLAANDEREN
GELOOF EN HELDENMOED IN ZUID-WEST VLAANDEREN
GELOOF EN HELDENMOED IN ZUID-WEST VLAANDEREN

ANTWERPENS MARTYROLOGIUM
Overzicht van de meeste martelaren in Antwerpen die om hun geloof geëxecuteerd zijn. 1522-1589. **Samenstelling en Redactie:** J.A. PLAISIER, Bergen op Zoom. en M. AKKERMANS, Merksem

Guido Marnef
ANTWERPEN IN DE TIJD VAN DE HERVORMING
Beschrijving van het tijdperk 1550 tot 1570. Waarin opgenomen een gedeelte uit: ***Antwerpen in de zestiende eeuw: een internationale handelsmetropool aan de Schelde.***

Guido Marnef .
Antwerpen in de tijd van de Reformatie. Ondergronds protestantisme in een handelsmetropool 1550-1577. Afgescheiden van de wereld. De doopsgezinden te Antwerpen. De ondergrondse gemeente strijdt voor haar voortbestaan**.**

DS. E.M. BRAEKMAN Doctor in de Godsdienstwetenschappen (Parijs)
Het protestantisme te Brussel. VAN DE OORSPRONG TOT AAN HET OVERLIJDEN VAN LEOPOLD I.

J. H. Bekouw
OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE REFORMATIE IN EN OMTRENT RONSE in Vlaanderen. Waarin opgenomen de *Historie van den oorsprong en ondergang der ketterijen binnen en omtrent Ronse ten tijde van de Injustitie* door L. Robijn. Bannelingen en vluchtelingen uit Ronse

Dr. A. L. E. VERHEYDEN
HET BRUGSE MARTYROLOGIUM. (12 October 1527 - 7 Augustus 1573)
Door UITGAVE „WILCO" BRUSSEL 1944

A. L. E. VERHEYDEN, Doctor in de Geschiedenis
GESCHIEDENIS DER DOOPSGEZINDEN IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN IN DE XVIe EEUW
VERHANDELINGEN VAN DE KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË PALEIS DER ACADEMIËN - BRUSSEL

Dr. A. L. E. VERHEYDEN
HET GENTSE MARTYROLOGIUM (1530-1595)
WERKEN UITGEGEVEN DOOR DE FACULTEIT VAN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN RIJKSUNIVERSITEIT TE GENT 1945

Dr. A.L.E. VERHEYDEN.
DE HERVORMING IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN IN DE XVIe EEUW
Uitgegeven door de Synode van de Protestantse Kerken. Brussel. 1949.

A. L. E. VERHEYDEN. Dr. Laureaat van de Koninklijke Academie van België.
VILVOORDE. INTERNATIONAAL REPRESSIECENTRUMEN BRANDPUNT VAN HET ZESTIENDE-EEUWS PROTESTANTISME. 1972. Tevens opgenomen **Opkomst en ondergang van de Reformatie in de Zuidelijke Nederlanden**

K. VOS.
DE DOOPSGEZINDEN TE ANTWERPEN IN DE ZESTIENDE EEUW.
VERHANDELINGEN VAN DE KONINKLIJKE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN, LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË. 1920

W. BAX. EMERITUS-PREDIKANT DER HERVORMDE GEMEENTE VAN MAASTRICHT

HET PROTESTANTISME IN HET BISDOM LUIK EN VOORAL TE MAASTRICHT. 1505-1557

H.A.J. Lütge en A.J. Eijkman
DE REFORMATIE EN GROTE VERDRUKKING VAN DE HONGAARS GEREFORMEERDE KERK De slachtoffers van het "Delegatum judicium extraordinarium Posoniense" 1674 En de bevrijding van de galeislaven door Michiel Adriaanszoon de Ruiter Een blad uit de kring van vrienden van Kohlbrügge Amsterdamsch Zondagsblad, 18 augustus 1895 e.v. Digitale uitgave: www.theologienet.nl

DE DOOP OP GELOOF VOLGENS GODS WOORD. Door W. DUBBELDAM.
Toegevoegd Doopstandpunt J. C. Philpot. En de Gereformeerde visie op de doop door Joh. Calvijn en Guido de Bres.

Dr. S. Blaupot ten Cate
"Geschiedenis van Doop en Doopsgezinden. Handleiding voor catechisanten" (1833)
"Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland" (1839)
"Geschiedenis der Doopsgezinden in Groningen, Overijssel en Oost-Friesland" (1842)
"Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland, Zeeland en Utrecht (1847)

Al de bovengenoemde documenten zijn beschikbaar op de site:
www.theologienet.nl

Met uitzondering van Abraham Philips Mellinus en Dr. S. Blaupot ten Cate (gedeeltelijk)